

**ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Η Δημόσια Τηλεόραση στην Ευρώπη:
Η περίπτωση της Ελλάδας**

Αχιλλέας Καραδημητρίου

(Υπότροφος του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών)

(Α.Μ. 2810)

**Επιβλέπων Καθηγητής:
κ. Στέλιος Παπαθανασόπουλος (Καθηγητής)**

**Μέλη Τριμελούς Επιτροπής:
κα Ρόη Παναγιωτοπούλου (Καθηγήτρια)
κ. Εμμανουήλ Χαιρετάκης (Καθηγητής)**

ΑΘΗΝΑ, Δεκέμβριος 2016

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Η Δημόσια Τηλεόραση στην Ευρώπη: Η περίπτωση της Ελλάδας

Αχιλλέας Καραδημητρίου

Φωτογραφία: Πύργος Διρού, Μάνη, Νομός Λακωνίας
Πηγή: Αχιλλέας Καραδημητρίου

Στη μητέρα μου Άννα,
στα αδέρφια μου Αλίκη, Πολυξένη, Γιώργο &
στο Νίκο Ρουμπή

Περιεχόμενα

Κατάλογος Πινάκων.....	8
Κατάλογος Γραφημάτων.....	11
Περίληψη.....	14
Abstract.....	15
Ευχαριστίες.....	16
Εισαγωγή.....	17

Κεφάλαιο 1:

Η Προσέγγιση της Πολιτικής Οικονομίας των ΜΜΕ

1.1 Προσεγγίζοντας την Πολιτική Οικονομία των Μέσων Ενημέρωσης.....	22
1.2 Η Κριτική Πολιτική Οικονομία της Επικοινωνίας	25
1.3 Η εξέλιξη της Πολιτικής Οικονομίας της Επικοινωνίας και των ΜΜΕ: Από την αναλογική στην ψηφιακή εποχή.....	28
1.4 Η πολιτική και η ρύθμιση των Μέσων Επικοινωνίας.....	34
1.5 Η εφαρμογή της Πολιτικής Οικονομίας των ΜΜΕ στη μελέτη της δημόσιας τηλεόρασης: Σημασία και προβληματισμοί.....	39

Κεφάλαιο 2:

Η Δημόσια Τηλεόραση στην Ευρώπη

2.1 Η θέση της δημόσιας τηλεόρασης στο μεταβαλλόμενο επικοινωνιακό πεδίο της Ευρώπης.....	44
2.2 Παράγοντες διαμόρφωσης της τηλεόρασης στην Ευρώπη ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας.....	46
2.3 Ο προσδιορισμός της τηλεόρασης ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας.....	50
2.4 Η αναδιάταξη του ευρωπαϊκού τηλεοπτικού πεδίου: Τα αίτια της αλλαγής.....	53
2.5 Τα κύματα της απορρύθμισης του ευρωπαϊκού τηλεοπτικού πεδίου.....	65
2.6 Οι συνέπειες της απορρύθμισης 2.6.1 Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του ζητήματος.....	70
2.6.2 Η θεοποίηση των μεριδίων τηλεθέασης.....	70
2.6.3 Οι συνέπειες της απορρύθμισης στο προσφερόμενο περιεχόμενο.....	71
2.6.4 Οι συνέπειες της απορρύθμισης στα οικονομικά της δημόσιας τηλεόρασης.....	83
2.6.5 Οι συνέπειες της απορρύθμισης στην ανταγωνιστικότητα του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα.....	84
2.6.6 Οι συνέπειες της απορρύθμισης στη διάρθρωση και τη ρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου.....	88
2.7 Από τις παλιές στις νέες προκλήσεις.....	91

Κεφάλαιο 3: **Η Χρηματοδότηση της Δημόσιας Τηλεόρασης στην Ευρώπη**

3.1	Μορφές χρηματοδότησης.....	101
3.2	Το ανταποδοτικό τέλος (1990-2014).....	110
3.3	Μοντέλα χρηματοδότησης.....	121
3.4	Η αμφισβήτηση της χρηματοδότησης των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων.....	137
3.5	Ευρωπαϊκή Πολιτική και χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης.....	144
3.6	Νέες τάσεις και προβληματισμοί ως προς τη χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη.....	153
3.7	Η χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης στο πλαίσιο της μετάβασης στην ψηφιακή εποχή.....	157

Κεφάλαιο 4: **Η Δημόσια Τηλεόραση της Ευρώπης στην Ψηφιακή Εποχή**

4.1	Η προσπάθεια για εκ νέου πλαισίωση του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα.....	162
4.2	Η δημόσια τηλεόραση στον διαδικτυακό κόσμο: Ο αγώνας για ανάκτηση της πρωτοβουλίας.....	166
4.3	Η θέσπιση της εκ των προτέρων αξιολόγησης των νέων υπηρεσιών (ex ante test) με βάση το βρετανικό πρότυπο (public value test).....	169
4.4	Το νέο σύστημα αξιολόγησης	
4.4.1	Η εφαρμογή της εκ των προτέρων αξιολόγησης των νέων υπηρεσιών (ex ante test).....	176
4.4.2	Η περίπτωση της Δανίας.....	176
4.4.3	Η περίπτωση της Νορβηγίας.....	179
4.4.4	Η περίπτωση της Σουηδίας.....	181
4.4.5	Η περίπτωση της Γερμανίας και η αξιολόγηση των τριών βημάτων (three-step test).....	182
4.4.6	Η περίπτωση της Ολλανδίας.....	187
4.4.7	Η περίπτωση του Φλαμανδικού Βελγίου.....	189
4.4.8	Η περίπτωση της Γαλλίας, της Ισπανία και της Ιταλίας.....	194
4.5	Αποτίμηση της εκ των προτέρων αξιολόγησης των νέων υπηρεσιών (ex ante test).....	196
4.6	Η ανάγκη για επαναπροσδιορισμό της δημόσιας τηλεόρασης στο ψηφιακό επικοινωνιακό πεδίο.....	197

Κεφάλαιο 5: **Η Περίπτωση της Ελληνικής Δημόσιας Τηλεόρασης**

5.1	Η καθυστερημένη ανάπτυξη του τηλεοπτικού πεδίου στην Ελλάδα.....	201
5.2	Τα πρώτα βήματα της τηλεόρασης.....	206
5.2.1	Ο πειραματικός τηλεοπτικός σταθμός της Δ.Ε.Η.....	206
5.2.2	Ο Πειραματικός Σταθμός Τηλεόρασης του ΕΙΡ και οι πρώτες επίσημες τηλεοπτικές μεταδόσεις.....	210
5.2.3	Η Τηλεόραση των Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ).....	217
5.3	Η υποδοχή της τηλεόρασης και οι πρώτες αντιλήψεις για την αξία του νέου Μέσου.....	220
5.4	Η Υπηρεσία Ενημέρωσης Ενόπλων Δυνάμεων (ΥΕΝΕΔ) και το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης (ΕΙΡΤ): Η μάχη για την κατάκτηση του κοινού.....	225
5.5	Η ελληνική τηλεόραση στα πρώτα χρόνια εκδημοκρατισμού της ελληνικής κοινωνίας: Η νέα πολιτική προγράμματος.....	231
5.6	Δεκαετία 1980: Τα σημάδια φιλελευθεροποίησης της τηλεοπτικής εκροής.....	242
5.7	Οι συνθήκες κατάργησης του κρατικού τηλεοπτικού μονοπωλίου: Οι επιπτώσεις της απορρύθμισης του ελληνικού επικοινωνιακού πεδίου.....	246
5.8	Ελληνική Τηλεόραση 3 (ΕΤ-3) – Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση 3 (ΕΡΤ-3).....	255
5.9	Το σχέδιο ανανέωσης της δημόσιας τηλεόρασης του 1997.....	260
5.10	Βασικές τάσεις στην πολιτική τηλεοπτικού προγραμματισμού στην Ελλάδα.....	264
5.11	Αποστολή και όραμα του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της Ελλάδας.....	267
5.12	Η δομή του οργανογράμματος του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα.....	272
5.13	Η ελληνική δημόσια τηλεόραση και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη.....	276
5.14	Μερικά από τα χρονίζοντα προβλήματα της ΕΡΤ.....	279

Κεφάλαιο 6: **Ερευνητικά Ερωτήματα και Ερευνητική Μέθοδος**

6.1	Κύριο ερευνητικό ερώτημα.....	294
6.2	Υποθέσεις εργασίας - Επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα.....	295
6.3	Ανάλυση περιεχομένου.....	298
6.4	Η εφαρμογή της ανάλυσης περιεχομένου - Η εγκυρότητα, τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία της μεθόδου.....	301
6.5	Ερευνητικό υλικό - Στοιχεία της έρευνας - Μεθοδολογία.....	304
6.6	Πρωτόκολλο έρευνας και κωδικοποίηση της τηλεοπτικής εκροής: Διευκρινίσεις και επεξηγήσεις.....	307
6.7	Επεξεργασία και ανάλυση.....	312
6.8	Εις βάθος συνεντεύξεις ως συμπληρωματική ερευνητική μέθοδος.....	313

Κεφάλαιο 7:
Αποτελέσματα Έρευνας -
Τα Βασικά Χαρακτηριστικά της Τηλεοπτικής Εκροής
στην Ελληνική Δημόσια Τηλεόραση (1969-2011)

7.1 Το τρίπτυχο Ενημέρωση-Επιμόρφωση-Ψυχαγωγία.....	315
7.2 Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής τηλεοπτικής εκροής στο δυαδικό τηλεοπτικό σύστημα: εμπλουτισμός ή ομοιομορφία;	330
7.3 Είδη σειρών, σίριαλ και αυτοτελών εκπομπών στην ελληνική τηλεόραση: Αποκλίσεις και συγκλίσεις μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης.....	341
7.4 Η πρωτοτυπία των τηλεοπτικών ιδεών, η προέλευση των τηλεοπτικών παραγωγών και η τακτική των επαναπροβολών.....	351
7.5 Το τηλεοπτικό περιεχόμενο στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (prime-time).....	364
7.5 Συμπερασματικές σκέψεις.....	369

Κεφάλαιο 8:
Η ΕΡΤ στην Ψηφιακή Εποχή

8.1 Η πρωτοπορία της ΕΡΤ στον τομέα της επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης: Πλεονεκτήματα και επικρίσεις.....	376
8.2 Η ρύθμιση του ψηφιακού χάρτη και ο παραγκωνισμός της ΕΡΤ.....	385
8.3 Αποτιμώντας το ελληνικό παράδειγμα για τη μετάβαση στην ψηφιακή εποχή: Η στρατηγική της ΕΡΤ.....	389

Κεφάλαιο 9:
Από την παλιά στη "νέα" ΕΡΤ

9.1 Το αιφνίδιο κλείσιμο της ΕΡΤ.....	393
9.2 Η μεταβατική Δημόσια Τηλεόραση (ΔΤ) και η Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία, Ίντερνετ, Τηλεόραση (NEPIT).....	408
9.3 Η λειτουργία της "νέας" ΕΡΤ.....	415

Κεφάλαιο 10:
Αποτιμώντας τη δημόσια τηλεόραση στην Ευρώπη και την Ελλάδα -
Ένας ανθεκτικός φορέας στον δρόμο προς το μέλλον

10.1 Σκέψεις για το μέλλον της δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη.....	421
10.2 Αποτίμηση της πορείας της δημόσιας τηλεόρασης στην Ελλάδα: Σκέψεις για το μέλλον του θεσμού.....	423

Κεφάλαιο 11:

Γενικά Συμπεράσματα.....	432
Βιβλιογραφία	439
Παράρτημα I:	
Πρωτόκολλο Έρευνας: Μεταβλητές κωδικοποίησης της τηλεοπτικής εκροής.....	490
Παράρτημα II:	
Λειτουργικός οδηγός ημι-δομημένης συνέντευξης με πρώην στελέχη της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης EPT.....	498
Παράρτημα III:	
Πίνακες για το ανταποδοτικό τέλος των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων σε χώρες της Ευρώπης.....	502
Παράρτημα IV:	
Ετήσια μερίδια τηλεθέασης ανά δημόσιο και ιδιωτικό τηλεοπτικό κανάλι της Ελλάδας την περίοδο 1990-2010 (σε ποσοστά %).....	504
Παράρτημα V:	
Το Οργανόγραμμα της EPT (Ιούνιος 1994).....	506
Παράρτημα VI:	
Αναλυτικός πίνακας με στοιχεία για τα είδη εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά τριετία (1969-2011).....	512
Παράρτημα VII:	
Το Οργανόγραμμα της "νέας" EPT.....	514

Κατάλογος Πινάκων

Κεφάλαιο 2

Πίνακας 2.1: Νοικοκυριά με συνδρομή καλωδιακής τηλεόρασης στην Ευρώπη το 1994 και εύρος μεταβολής την περίοδο 1986-1994 (σε ποσοστά %).

Πίνακας 2.2: Διείσδυση καλωδιακής και δορυφορικής τηλεόρασης στα ευρωπαϊκά νοικοκυριά το 1994 και το 2011 (σε ποσοστά %).

Πίνακας 2.3: Ποσοστό χρηστών διαδικτύου στην Ευρώπη τις περιόδους 1996-1997, 1997-1998 και το 2011.

Πίνακας 2.4: Συχνότητα χρήσης του διαδικτύου σε ποσοστά ατόμων (το 2006 και το 2014) στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 28 κρατών-μελών.

Πίνακας 2.5: Ο όγκος της ευρωπαϊκής αγοράς σε σχέση με την πρόσβαση στο διαδίκτυο την περίοδο 2010-2014: συνδρομητές (σε χιλιάδες).

Πίνακας 2.6: Είσοδος των ιδιωτικών/εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης στην τηλεοπτική αγορά σε ενδεικτικές χώρες.

Πίνακας 2.7: Είδος τηλεοπτικού συστήματος ανά χώρα (το 1980, το 1990 και το 1999).

Πίνακας 2.8: Προγράμματα μυθοπλασίας σε 30 ευρωπαϊκά κανάλια το 1994 (σε ποσοστά).

Πίνακας 2.9: Προέλευση ταινιών στην ευρωπαϊκή τηλεόραση (δημόσια και ιδιωτική) το 1988, το 1991 και το 1997 (σε ποσοστά).

Πίνακας 2.10: Προέλευση σειρών στην ευρωπαϊκή τηλεόραση (δημόσια και ιδιωτική) το 1988, το 1991 και το 1997 (σε ποσοστά).

Πίνακας 2.11: Μερίδιο κοινού ευρωπαϊκών δημόσιων καναλιών στις εγχώριες αγορές τους την περίοδο 1992-2005 (σε ποσοστά %).

Πίνακας 2.12: Μερίδιο τηλεοπτικού κοινού στους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς της Ευρώπης ανά χώρα την περίοδο 2005-2009 (σε ποσοστά %).

Πίνακας 2.13: Μερίδιο τηλεοπτικού κοινού στους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς της Ευρώπης ανά χώρα την περίοδο 2010-2012 (σε ποσοστά %).

Κεφάλαιο 3

Πίνακας 3.1: Ρυθμός ανάπτυξης των δημόσιων τηλεοπτικών οργανισμών στην Ευρωπαϊκή Ένωση (25 κράτη-μέλη) (1999-2003).

Πίνακας 3.2: Μέγεθος της οπτικοακουστικής αγοράς στην Ευρωπαϊκή Ένωση (28 κράτη-μέλη) την περίοδο 2009-2013 (σε εκατομμύρια ευρώ) και ποσοστό διακύμανσης (%) την περίοδο 2012-2013.

Πίνακας 3.3: Κατηγορίες εσόδων των ραδιοτηλεοπτικών φορέων (δημόσιων και ιδιωτικών).

Πίνακας 3.4: Τρόποι συλλογής του ανταποδοτικού τέλους ή του ειδικού φόρου για τη χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στις χώρες της Ευρώπης (2015).

Πίνακας 3.5: Ετήσιο ανταποδοτικό τέλος για το ραδιόφωνο και την τηλεόραση ανά νοικοκυριό σε χώρες της Ευρώπης το 2000 (σε Ευρώ).

Πίνακας 3.6: Ετήσιο ανταποδοτικό τέλος για την τηλεόραση σε χώρες της Ευρώπης το 2007 (σε Ευρώ).

Πίνακας 3.7: Μέση ετήσια αύξηση του τηλεοπτικού ανταποδοτικού τέλους της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης σε χώρες της Ευρώπης (2007/2003).

Πίνακας 3.8: Αυξομειώσεις στο ύψος του ανταποδοτικού τέλους του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της Ελλάδας (1994-2016).

Πίνακας 3.9: Μέθοδοι χρηματοδότησης των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης ανά χώρα (2016).

Πίνακας 3.10: Κατανομή των πηγών χρηματοδότησης στα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης (European Broadcasting Union, EBU) τα έτη 2005, 2008, 2009, 2010 & 2013 (σε ποσοστά %).

Πίνακας 3.11: Πηγές εισόδων (δημόσιων, ιδιωτικών, άλλων) των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης ανά χώρα το 2002, το 2004, το 2005, το 2006 και το 2008 (σε %).

Πίνακας 3.12: Κατανομή των πηγών χρηματοδότησης των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης ανά χώρα την περίοδο 2006-2009 (σε ποσοστά %).

Πίνακας 3.13: Καταγγελίες στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή εναντίον των δημόσια χρηματοδοτούμενων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης (1992-2003).

Κεφάλαιο 5

Πίνακας 5.1: Δείγμα ημερήσιου προγράμματος του Πειραματικού Σταθμού Τηλεόρασης του Ε.Ι.Ρ. (23/10/1965).

Πίνακας 5.2: Το πρόγραμμα της επίσημης πρεμιέρας της ελληνικής τηλεόρασης (23/2/1966).

Πίνακας 5.3: Η διάρθρωση του προγράμματος την ημέρα της επίσημης πρεμιέρας της Τηλεόρασης Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ) (27/02/1966).

Πίνακας 5.4: Μερίδιο τηλεθέασης της ET-3 ανά έτος.

Πίνακας 5.5: Η βασική νομολογία για τη δημόσια ραδιοτηλεόραση στην Ελλάδα (1936-1991).

Πίνακας 5.6: Στοιχεία από τους Ισολογισμούς της ΕΡΤ (Ποσά κλειόμενης χρήσεως σε Δραχμές / Ευρώ την περίοδο 1994-2011).

Πίνακας 5.7: Κοστολόγιο ενδεικτικών εκπομπών της ΕΡΤ WORLD.

Πίνακας 5.8: Κοστολόγιο εξωτερικών και μεικτών παραγωγών της ΕΡΤ (το 2013).

Πίνακας 5.9: Βασικά οικονομικά μεγέθη της ΕΡΤ την περίοδο 2008-2011 (σε εκατομμύρια Ευρώ).

Κεφάλαιο 7

Πίνακας 7.1: Κατανομή κατηγοριών εκπομπών βάσει του στόχου που υπηρετούσαν στην ελληνική δημόσια τηλεόραση (1969-2011).

Πίνακας 7.2: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου.

Πίνακας 7.3: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική τηλεόραση εν γένει πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου.

Πίνακας 7.4: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική (δημόσια και ιδιωτική) τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Πίνακας 7.5: Σεναριακή βάση εκπομπής στην ελληνική ιδιωτική τηλεόραση ανά κατηγορία εκπομπής την περίοδο 1990-2011.

Πίνακας 7.6: Σεναριακή βάση εκπομπής στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά κατηγορία εκπομπής την περίοδο 1969-2011.

Πίνακας 7.7: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης την περίοδο 1969-2011 (σε ποσοστά %).

Πίνακας 7.8: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική ιδιωτική τηλεόραση στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης την περίοδο 1990-2011 (σε ποσοστά %).

Πίνακας 7.9: Κατανομή αναλυτικών κατηγοριών προγραμμάτων στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά τριετία την περίοδο 1969-2011 (σε ποσοστά %).

Κεφάλαιο 8

Πίνακας 8.1: Νοικοκυριά με πρόσβαση στην επίγεια ψηφιακή τηλεόραση την περίοδο 2007-2009.

Κεφάλαιο 9

Πίνακας 9.1: Αριθμός εργαζομένων στην ΕΡΤ την περίοδο 2009-2011 (κατά το σχέδιο αναδιοργάνωσης του κυβερνητικού εκπροσώπου Ηλία Μόσιαλου).

Πίνακας 9.2: Αριθμός εργαζομένων στην ΕΡΤ ανά ειδικότητες (31 Δεκεμβρίου 2010).

Πίνακας 9.3: Αριθμός εργαζομένων στην ΕΡΤ ανά ειδικότητες (31 Δεκεμβρίου 2011).

Πίνακας 9.4: Αριθμός εργαζομένων στην ΕΡΤ ανά ειδικότητες (31 Δεκεμβρίου 2012).

Πίνακας 9.5: Αριθμός εργαζομένων στην ΕΡΤ ανά ειδικότητες (11 Ιουνίου 2013, ημέρα κλεισίματος του φορέα).

Πίνακας 9.6: Μερίδια τηλεθέασης δημόσιων τηλεοπτικών σταθμών την περίοδο Σεπτέμβριος 2008 - Ιούνιος 2013 (σε ποσοστά %).

Πίνακας 9.7: Διαδικασία ανάδειξης του διοικητικού σχήματος του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα πριν και μετά την ανασύσταση του θεσμού (από την ΕΡΤ στη ΝΕΡΙΤ).

Πίνακας 9.8: Το προσωπικό της ΝΕΡΙΤ ανά κατηγορίες με βάση τον τύπο της εργασιακής σχέσης (Δεκέμβριος 2015).

Πίνακας 9.9: Το προσωπικό της νέας ΕΡΤ ανά κατηγορίες με βάση τον τύπο της εργασιακής σχέσης.

Κατάλογος Γραφημάτων

Κεφάλαιο 2

Γράφημα 2.1: Συρρίκνωση μεριδίου κοινού στους δημόσια χρηματοδοτούμενους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς της Ευρώπης (1992-2001).

Κεφάλαιο 3

Γράφημα 3.1: Έσοδα στην οπτικοακουστική αγορά παγκοσμίως την περίοδο 2009-2013 (σε εκατομμύρια δολάρια).

Γράφημα 3.2: Έσοδα στην οπτικοακουστική αγορά παγκοσμίως την περίοδο 2009-2013 (σε ποσοστά).

Γράφημα 3.3: Έσοδα των δημόσια χρηματοδοτούμενων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης την περίοδο 1995-2001 (σε δις ευρώ) και σύνθετο ετήσιο ποσοστό αύξησης (Compound Annual Growth Rate) των εσόδων.

Γράφημα 3.4: Ποσοστιαία κατανομή των πηγών χρηματοδότησης των δημόσια χρηματοδοτούμενων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης την περίοδο 1995-2001.

Γράφημα 3.5: Ετήσιο ανταποδοτικό τέλος στους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς της Ευρώπης το 2014 (σε Ευρώ).

Γράφημα 3.6: Ποσοστιαία κατανομή ανά κατηγορία των εσόδων των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης (European Broadcasting Union, EBU) την περίοδο 2010-2014.

Γράφημα 3.7: Ποσοστιαία κατανομή των πηγών χρηματοδότησης των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης (European Broadcasting Union, EBU) την περίοδο 2010-2014.

Κεφάλαιο 4

Γράφημα 4.1: Περίληψη της διαδικασίας του Τεστ Δημόσιας Αξίας (Public Value Test) που εφαρμόζεται στη Βρετανία.

Γράφημα 4.2: Η διαδικασία του τεστ τριών βημάτων (three-step test) που εφαρμόζεται στη Γερμανία.

Κεφάλαιο 5

Γράφημα 5.1: Ετήσια μερίδια τηλεθέασης τηλεοπτικών καναλιών ανά κατηγορία ιδιοκτησιακού καθεστώτος (δημόσια, ιδιωτικά) την περίοδο 1990-2010 (σε ποσοστά %).

Γράφημα 5.2: Ετήσια μερίδια τηλεθέασης ανά δημόσιο τηλεοπτικό κανάλι την περίοδο 1990-2010 (σε ποσοστά %).

Γράφημα 5.3: Ετήσια μερίδια τηλεθέασης ανά ιδιωτικό τηλεοπτικό κανάλι την περίοδο 1990-2010 (σε ποσοστά %).

Γράφημα 5.4: Συνοπτική σχηματοποίηση της ανώτερης διοικητικής διάρθρωσης του ανθρώπινου δυναμικού της ΕΡΤ.

Κεφάλαιο 7

Γράφημα 7.1: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.2: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά δεκαετία (1970-2009).

Γράφημα 7.3: Κατηγορίες εκπομπών στο πρώτο και δεύτερο κανάλι της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης την περίοδο 1990-1997.

Γράφημα 7.4: Κατηγορίες εκπομπών στο πρώτο και δεύτερο κανάλι της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης την περίοδο 1998-2011.

Γράφημα 7.5: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά τριετία πριν την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-1989).

Γράφημα 7.6: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά τριετία μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.7: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική ιδιωτική τηλεόραση ανά τριετία μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.8: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.9: Είδη ψυχαγωγίας στην ελληνική (δημόσια και ιδιωτική) τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.10: Είδη ψυχαγωγίας στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.11: Ενημερω-διασκέδαση / Infotainment στην ελληνική (δημόσια και ιδιωτική) τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.12: Ενημερω-διασκέδαση / Infotainment στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.13: Ομαδοποιημένες κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.14: Ομαδοποιημένες κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.15: Κατηγορίες εκπομπών στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (prime-time) της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.16: Μυθοπλαστικές σειρές ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.17: Μυθοπλαστικά σίριαλ ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.18: Μυθοπλαστικές σειρές ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.19: Μυθοπλαστικά σίριαλ ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.20: Μη μυθοπλαστικές σειρές ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.21: Μη μυθοπλαστικές σειρές ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.22: Αυτοτελείς εκπομπές (non-series) ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.23: Αυτοτελείς εκπομπές (non-series) ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.24: Σεναριακή βάση εκπομπής στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.25: Σεναριακή βάση εκπομπής στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.26: Κατηγορίες εκπομπών βάσει χρόνου μετάδοσης στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.27: Πρώτες προβολές και επαναπροβολές εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά τριετία (1969-2011).

Γράφημα 7.28: Πρώτες προβολές και επαναπροβολές εκπομπών στην ελληνική ιδιωτική τηλεόραση ανά τριετία (1990-2011).

Γράφημα 7.29: Κατηγορίες εκπομπών βάσει χρόνου μετάδοσης στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.30: Κατηγορίες προέλευσης εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.31: Κατηγορίες προέλευσης εκπομπών στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011).

Γράφημα 7.32: Κατηγορίες προέλευσης εκπομπών στην ελληνική τηλεόραση εν γένει πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.33: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011).

Γράφημα 7.34: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική ιδιωτική τηλεόραση στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης την περίοδο 1990-2011.

Κεφάλαιο 9

Γράφημα 9.1: Οι υπηρεσίες της EPT (το 2013).

Περίληψη

Η δημόσια τηλεόραση στην Ευρώπη είναι ένας θεσμός με μακρά παράδοση (1936 - έως σήμερα), ο οποίος έχει σημειώσει μια σημαντική πορεία στο επικοινωνιακό πεδίο των διαφόρων χωρών. Η αποστολή, η νομιμοποίηση και η βιωσιμότητα του εν λόγω θεσμού έχουν δοκιμαστεί μέσα στα χρόνια λόγω των εξελίξεων του επικοινωνιακού πεδίου, που αφορούν κυρίως φαινόμενα όπως η απορρύθμιση της τηλεόρασης, η παγκοσμιοποίηση και η ψηφιοποίηση των επικοινωνιών καθώς και η σύγκλιση των τεχνολογιών και των Μέσων επικοινωνίας. Η παρούσα διδακτορική διατριβή, λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω μεταβολές, επιχειρεί να μελετήσει την πορεία της δημόσιας τηλεόρασης στο ευρωπαϊκό και ελληνικό πλαίσιο. Για αυτό και χωρίζεται σε δύο μέρη.

Στο πρώτο μέρος, που είναι αφιερωμένο στην Ευρώπη, μελετώνται ζητήματα που σχετίζονται με τη γέννηση του θεσμού, την αποσταθεροποίηση που υπέστη λόγω της εμφάνισης του ανταγωνισμού, τη χρηματοδότησή του καθώς και την αναμόρφωση που διέρχεται στο παρόν στο πλαίσιο της ψηφιακής-διαδικτυακής εποχής. Στο δεύτερο μέρος, που είναι αφιερωμένο στην Ελλάδα, τα ίδια ζητήματα μελετώνται υπό το πρίσμα των αλλαγών του ελληνικού επικοινωνιακού πεδίου με στόχο να αναδειχθούν οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής περίπτωσης.

Με επίκεντρο μια εμπειρική μελέτη αναφορικά με την τηλεοπτική εκροή της περιόδου 1969-2011 επιχειρείται να απαντηθεί το εάν και κατά πόσο η δημόσια τηλεόραση στην Ελλάδα, σε επίπεδο τηλεοπτικού προγραμματισμού, διέγραψε μια πορεία που ανταποκρινόταν στην αποστολή της ή μια πορεία που αλλοιώθηκε κάτω από την επίδραση του πολυκαναλικού ανταγωνισμού. Η δημόσια τηλεόραση της Ελλάδας παρόλο που γνώριζε τα πρότυπα λειτουργίας των επιτυχημένων αντίστοιχων φορέων της Ευρώπης δεν κατάφερε να επιτύχει ευρεία απήχηση στο τηλεοπτικό κοινό ούτε να καταλάβει ιδιαίτερη θέση στο επικοινωνιακό πεδίο της χώρας. Ωστόσο, έχει αφήσει το στίγμα της στο οπτικοακουστικό και πολιτισμικό πεδίο της χώρας. Οι λόγοι και τα αποτελέσματα της παραπάνω αδυναμίας του θεσμού της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης καθώς και τα θετικά του στοιχεία βρίσκονται στο επίκεντρο της παρούσας διδακτορικής διατριβής και αναλύονται κριτικά.

Abstract

Public service television in Europe is an institution with a long tradition (1936 - until today), having made significant progress in the communication field of the various countries. The mission, legitimacy and viability of this institution have been challenged over the years because of the developments in the communication field, mostly related to phenomena such as the deregulation of television, the globalization and digitization of communications as well as the convergence of technologies and Media. This PhD thesis, considering the above changes, attempts to study the course of public service television in the European and Greek context. For this reason, the research is divided in two parts.

In the first part, which is devoted to Europe, I study issues related to the birth of the institution, the destabilization caused by the emergence of competition, its financing as well as the reform taking place now under the influence of the digital-internet era. In the second part, which is devoted to Greece, the same issues are studied in the light of the changes of the Greek communication field with the aim to become evident the peculiarities of the Greek case.

Focusing on an empirical study related to the television output of the period 1969-2011 the research seeks to answer whether and to what extent public service television in Greece followed a course that met its mission or a course that was altered under the influence of the multichannel competition. Although public service television in Greece was aware of the performance standards of Europe's successful counterparts, it failed to achieve a broad appeal to television audience or occupy a special place in the communication field of the country. However, it has left its mark in the audiovisual and cultural field of the country. The reasons and the consequences of Greek public service television's weakness as well as its positive aspects have been set at the centre of this doctoral thesis and they are critically analysed.

Ευχαριστίες

Τις πιο θερμές μου ευχαριστίες στον καθηγητή μου, κ. Στέλιο Παπαθανασόπουλο, όχι μόνο για την επιστημονική εποπτεία της διατριβής, αλλά και για την ευρύτερη στήριξη και εμπιστοσύνη που μου έδειξε σε σχέση με ένα πλήθος ερευνητικών εγχειρημάτων, τα οποία με βοήθησαν να αποκτήσω πολύτιμα εφόδια σε ακαδημαϊκό επίπεδο.

Επίσης, εξίσου θερμές ευχαριστίες οφείλω και στα άλλα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής, την καθηγήτρια κα Ρόη Παναγιωτοπούλου και τον καθηγητή κ. Εμμανουήλ Χαϊρετάκη, γιατί με την εγκάρδια στήριξη και την εύστοχη παρεμβασή τους όχι μόνο έδωσαν ιδιαίτερη επιστημονική αξία στην παρούσα έρευνα, αλλά παράλληλα με βοήθησαν να γίνω καλύτερος επιστήμονας και ερευνητής. Ευχαριστώ, επίσης, θερμά τον επίκουρο καθηγητή κ. Αντώνη Αρμενάκη για την καθοδήγησή του ως προς τη στατιστική ανάλυση δεδομένων και τις γνώσεις που μου έχει προσφέρει πάνω στη στατιστική.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω και στους παρακάτω συνεντευξαζόμενους (πρώην στελέχη της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης), οι οποίοι με τις συνεντεύξεις που μου έδωσαν έβαλαν το δικό τους λιθαράκι στη συμπλήρωση των στοιχείων της έρευνας. Πρόκειται για τους Μαγδαληνή Ρεμούνδου, Ευαγγελία Τσιλίκουνα, Φωτεινή Κανατσούλη, Βασίλη Βασιλικό, Γιώργο Δάμπαση, Γιώργο Μαγγανιά και Τζώνη Καλημέρη. Ένα μεγάλο, επίσης, ευχαριστώ στην κα Ανέτα Καββαδία, στον κ. Νίκο Μιχαλίτση, αλλά και σε όλα εκείνα τα στελέχη της ΕΡΤ που με βοήθησαν να βρω πολύτιμα στοιχεία για την τεκμηρίωση της έρευνας.

Ένα πολύ ξεχωριστό ευχαριστώ από καρδιάς στον Νίκο Ρουμπή για τη φιλολογική επιμέλεια του κειμένου, αλλά και για το γεγονός ότι με στηρίζει πάντοτε με κάθε τρόπο σε όλους τους στόχους μου και με κάνει να γίνομαι καλύτερος σε όλα τα επίπεδα. Ευχαριστώ, επίσης, τους φίλους, πάνω από όλα, αλλά και συνεργάτες σε ερευνητικά εγχειρήματα Μαγδαληνή Ρεμούνδου, Αναστασία Βενετή και Σταμάτη Πουλακιδάκο, γιατί μέσα από τη συναναστροφή μαζί τους απέκτησα νέα εφόδια και νέες δεξιότητες ως επιστήμονας και ως άνθρωπος. Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ, επίσης, στο φίλο Κώστα Ζαχαριά για την έμπρακτη βοήθεια, αλλά και τη συναισθηματική στήριξη που μου προσέφερε.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τη μητέρα μου και την οικογένειά μου στο σύνολό της, που με στηρίζουν απεριόριστα και με κάθε τρόπο σε όλες τις επιλογές μου, αλλά και τους φίλους μου, οι οποίοι πάντοτε δίνουν καθοριστική ώθηση στις προσπάθειές μου και κυρίως με κάνουν να αναζητώ και να θέτω νέους στόχους στη ζωή.

Τέλος, ευχαριστώ θερμά το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ), χάρη στην οικονομική ενίσχυση του οποίου η διδακτορική αυτή διατριβή εκπονήθηκε επιτυχώς.

Εισαγωγή

Η παρούσα διδακτορική διατριβή με τίτλο *Η Δημόσια Τηλεόραση στην Ευρώπη: Η περίπτωση της Ελλάδας* μελετά την πορεία και τη δράση της δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην ελληνική περίπτωση. Με τον όρο δράση νοείται όλο εκείνο το φάσμα ενεργειών με τις οποίες ο φορέας δηλώνει την παρουσία και το έργο του στο ευρύτερο επικοινωνιακό πεδίο. Πρόκειται για δραστηριότητες στρατηγικού χαρακτήρα, που αντικατοπτρίζουν την ευρύτερη πολιτική (policy) του φορέα και συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης εικόνας στη συνείδηση του κοινού ως προς τη θέση και την προσφορά του εντός του επικοινωνιακού πεδίου.¹

Αδιαμφισβήτητα η παρούσα έρευνα δεν είναι η πρώτη που πραγματεύεται ζητήματα αναφορικά με τον ελληνικό δημόσιο τηλεοπτικό φορέα στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Άλλωστε, η τηλεόραση στην Ελλάδα (και ιδιαίτερα η δημόσια εκδοχή της) έχει επικριθεί τόσο πολύ, που θα ήταν αδύνατο να αφήσει αδιάφορο τον ακαδημαϊκό κόσμο. Οι προγενέστερες προσεγγίσεις, ωστόσο, από τη μια πλευρά έχουν μικρότερη εμβέλεια, βασιζόμενες σε στοιχεία περιορισμένης χρονικής διάρκειας, και από την άλλη δεν αναλύουν τον θεσμό της δημόσιας τηλεόρασης στην ολότητά του.

Συνεπώς, η πρωτοτυπία της παρούσας διδακτορικής διατριβής έγκειται στο ότι εξετάζει τη στρατηγική της δημόσιας τηλεόρασης σε διάφορα επίπεδα (οργάνωσης, λειτουργίας και δράσης) καθώς και στο σύνολο της διαδρομής της. Στόχος της δηλαδή είναι η όσο το δυνατόν πιο σφαιρική παρουσίαση του ελληνικού δημόσιου τηλεοπτικού φορέα σε διαφορετικές φάσεις της πορείας του: την περίοδο του τηλεοπτικού μονοπωλίου αλλά και του ανταγωνισμού, την περίοδο της αναλογικής αλλά και της ψηφιακής-διαδικτυακής εποχής. Σε θεωρητικό επίπεδο μπορεί να έχουν ειπωθεί πολλά, που συγκλίνουν στην άποψη περί ομοιομορφίας μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης, όμως η πραγματικότητα είναι πολύ πιο σύνθετη, ώστε να μπορεί να αποδοθεί με μια απλή διαπίστωση.

Η εις βάθος μελέτη των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων παραμένει ακόμα και σήμερα ένα ενδιαφέρον και κρίσιμο ζήτημα στο πλαίσιο του ερευνητικού πεδίου των Μέσων επικοινωνίας, αφενός γιατί οι φορείς αυτοί εξακολουθούν να απασχολούν τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών-μελών της και αφετέρου γιατί ακόμα και στο σύγχρονο περιβάλλον της επικοινωνιακής υπεραφθονίας παραμένουν σημείο αναφοράς στις συζητήσεις για τις μεταβολές του επικοινωνιακού πεδίου. Όπως επισημαίνουν οι Horsti, Hultén και Titley (2014: 3) οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς "[...] για πολλούς ακόμα αντιπροσωπεύουν ένα κανονιστικό όραμα ως προς αυτό που οφείλουν να αγωνίζονται να

¹ Σύμφωνα με τους Cuilenburg & McQuail (2003), η πολιτική των Μέσων (media policy) έχει διανύσει τρεις φάσεις: α) περίοδος των βιομηχανιών της επικοινωνίας (μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο), β) περίοδος των Μέσων ενημέρωσης δημόσιας υπηρεσίας (1945-1980/90), γ) περίοδος του νέου παραδείγματος αναφορικά με την πολιτική των Μέσων (από 1980/90 και μετά), στην οποία σημειώθηκε αλλαγή στην ισορροπία των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών αξιών, που διαμόρφωσαν τον ορισμό του δημοσίου κοινωνικού συμφέροντος.

επιτύχουν τα κυρίαρχα μέσα [mainstream media] από πλευράς πλουραλισμού και κοινωνικής εκπροσώπησης".

Άλλωστε, παρά τις αλλαγές του επικοινωνιακού πεδίου οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς της Ευρώπης έχουν επιδείξει αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα μέσα στα χρόνια, ερχόμενοι αντιμέτωποι με μια σειρά έντονων προκλήσεων, όπως είναι η ψηφιοποίηση και η σύγκλιση των επικοινωνιών, η κατάτμηση του κοινού, τα αμφισβητήσιμα συστήματα χρηματοδότησης. Η ανθεκτικότητα αυτή αποδεικνύει ότι οι ανάγκες της κοινωνίας δεν μπορούν να καλυφθούν πλήρως από τα Μέσα επικοινωνίας της αγοραίας λογικής. Οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς κάλυπταν και εξακολουθούν να καλύπτουν ανάγκες του κοινού, τις οποίες η εμπορική τηλεόραση άφηνε ή εξακολουθεί να αφήνει ακάλυπτες. Έτσι, η μακρά παράδοσή τους, στο ευρωπαϊκό τουλάχιστον πλαίσιο, μαρτυρά και την ιδιαίτερη θέση τους στο επικοινωνιακό πεδίο, με αποτέλεσμα το έργο τους τελικά να «αντικατοπτρίζει τις δημοκρατικές, κοινωνικές και πολιτιστικές αρχές και ανάγκες των ευρωπαϊκών κοινωνιών» (Parathanassopoulos, 2007: 163). Συνεπώς, ο ιδιαίτερος αυτός θεσμός με το επισφαλές μέλλον όχι απλά αξίζει την προσοχή των ερευνητών, αλλά η όποια μελέτη γύρω από αυτόν είναι αναγκαία και επιβεβλημένη.

Η επιστημονική συζήτηση γύρω από τη δημόσια τηλεόραση στην Ευρώπη είναι πολυδιάστατη. Η αποστολή του θεσμού ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας έχει βρεθεί στο επίκεντρο των αναλύσεων καθώς και η αποδυνάμωσή του ως απόρροια των μεταβολών του επικοινωνιακού πεδίου. Η παρούσα διδακτορική διατριβή επιδιώκει να συμβάλει στη συζήτηση αυτή, εξερευνώντας το μεταβαλλόμενο πεδίο της δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη και ειδικότερα στην Ελλάδα και εστιάζοντας στον επαναπροσδιορισμό του ρόλου, της θέσης και των επιδιωκόμενων στόχων του θεσμού.

Στο διερευνητικό αυτό πλαίσιο οι κεντρικοί άξονες της παρούσας διδακτορικής διατριβής μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

- Διαχρονική καταγραφή των χαρακτηριστικών της δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη, αλλά και των προκλήσεων με τις οποίες έχει έρθει κατά καιρούς αντιμέτωπη, έτσι ώστε να αποτιμηθεί η αξία της στο επικοινωνιακό πεδίο.
- Κριτική και πολυεπίπεδη προσέγγιση της ευρύτερης λειτουργίας του ελληνικού τηλεοπτικού φορέα προκειμένου να κατανοηθεί η ταυτότητά του σε θέματα α) αποστολής και αρχών λειτουργίας, β) εσωτερικής εταιρικής οργάνωσης και αναδιοργάνωσης, γ) φυσιογνωμίας και οργάνωσης προγράμματος, δ) μοντέλου χρηματοδότησης και εξοικονόμησης εσόδων, επενδύσεων και διαχείρισης πόρων, ε) ανταγωνιστικότητας και απήχησης στο κοινό, στ) ρόλου και θέσης στο ευρωπαϊκό και διεθνές επικοινωνιακό πεδίο, ζ) δραστηριοποίησης σε σχέση με τις τεχνολογικές εξελίξεις.
- Κριτική τοποθέτηση του ελληνικού παραδείγματος στο ευρύτερο ευρωπαϊκό προκειμένου να αναδειχθούν τα δυνατά και αδύναμα σημεία της ιστορικής ΕΡΤ σε όλα τα επίπεδα λειτουργίας και οργάνωσης.
- Συστηματική καταγραφή, κατηγοριοποίηση και ανάλυση της ελληνικής τηλεοπτικής εκροής, τόσο της δημόσιας όσο και μέρους της ιδιωτικής τηλεόρασης, προκειμένου

να εντοπιστούν πιθανές ομοιότητες ή/και διαφοροποιήσεις. Η καταγραφή αυτή είναι τόσο αθροιστική όσο και επιμεριστική, ανά κανάλι ή ομάδες καναλιών, προκειμένου να κατανοηθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η πολιτική προγραμματισμού (programming policy) του ελληνικού τηλεοπτικού πεδίου.

- Η διερεύνηση του κατά πόσο η ελληνική δημόσια τηλεόραση έμεινε πιστή στην εκπλήρωση της αποστολής της ως κοινωνικής υπηρεσίας.

Συνοπτικά, η παρούσα διδακτορική διατριβή χωρίζεται σε δύο μέρη, τα οποία συγκροτούνται από έντεκα κεφάλαια. Το πρώτο μέρος είναι αφιερωμένο σε ζητήματα που αφορούν τη δημόσια τηλεόραση στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, ενώ το δεύτερο μέρος επικεντρώνεται στην περίπτωση της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης. Στην εισαγωγή προσδιορίζονται συνοπτικά ο πυρήνας του ερευνητικού θέματος, τα κριτήρια επιλογής του, η πρωτοτυπία του καθώς και η συνεισφορά της έρευνας στο επιστημονικό πεδίο των Μέσων επικοινωνίας. Στο πρώτο κεφάλαιο συζητούνται τα βασικά χαρακτηριστικά της πολιτικής οικονομίας των Μέσων επικοινωνίας ως ένα χρήσιμο θεωρητικό εργαλείο, που μπορεί να πλαισιώσει εποικοδομητικά τη μελέτη της δημόσιας τηλεόρασης στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Με δυο λόγια, η αξία του εργαλείου αυτού έγκειται στο επιχείρημα των θεωρητικών της εν λόγω προσέγγισης, που συνηγορεί στο ότι η δομή του τηλεοπτικού συστήματος αποτελεί τη βασική προσδιοριστική δύναμη του προσφερόμενου περιεχομένου. Στο σύγχρονο επικοινωνιακό πεδίο, η οικονομική δομή του τηλεοπτικού συστήματος θεωρείται ο «αυτουργός» της εικόνας και της ποιότητας που εμφανίζει η τηλεοπτική εκροή.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια της δημόσιας υπηρεσίας σε σχέση με την τηλεόραση, η οποία αν και έχει συζητηθεί από πολλούς θεωρητικούς των Μέσων επικοινωνίας (Parathanassopoulos, 1990, Smith, 1995) εξακολουθεί να προκαλεί ερωτήματα και παρανοήσεις. Πρόκειται για μια έννοια της οποίας ο ακριβής προσδιορισμός έχει αποδειχθεί μια δύσκολη υπόθεση μεταξύ των τηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης, ωστόσο είναι επιβεβλημένος προκειμένου να διαφανούν τόσο τα θετικά στοιχεία όσο και οι αδυναμίες της. Στο κεφάλαιο αυτό συζητούνται τα δυνατά και αδύναμα σημεία της έννοιας καθώς και οι γενικότερες αντιλήψεις σχετικά με τον ρόλο και τη σημασία της δημόσιας τηλεόρασης στο παγκόσμιο επικοινωνιακό πεδίο. Η ιστορική αναδρομή και η κριτική προσέγγιση στις αντιλήψεις αυτές αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την κατανόηση των διαδικασιών διαμόρφωσης της πολιτικής και της φυσιογνωμίας του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα.² Επίσης, στο ίδιο κεφάλαιο μελετώνται η απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου καθώς και οι συνέπειές της στην εξέλιξη του τηλεοπτικού μέσου.

² Όπως υποστηρίζει ο Napolí (2006: 289-290), η έννοια της δημόσιας υπηρεσίας και κατ' επέκταση του δημόσιου συμφέροντος πρέπει να εξετάζεται σε συνάρτηση με τον τρόπο διαχείρισης (management) των επικοινωνιακών οργανισμών, προκειμένου να απαντηθούν ερωτήματα σχετικά με το κατά πόσο οι διαχειριστές των Μέσων επικοινωνίας εμπλέκονται σε πρακτικές που εξυπηρετούν το δημόσιο συμφέρον και ποιοι παράγοντες (αγοράς ή τρόπου οργάνωσης) προσδιορίζουν την ικανότητά τους για υιοθέτηση τέτοιων πρακτικών.

Στο τρίτο κεφάλαιο προσεγγίζονται οι πηγές εσόδων της δημόσιας τηλεόρασης στο ευρωπαϊκό πλαίσιο (ανταποδοτικό τέλος, κρατικές επιδοτήσεις, διαφήμιση), οι οποίες εμφανίζοντας ανακατατάξεις και αυξομειώσεις επηρέασαν το προφίλ και την ανταγωνιστικότητα του φορέα. Άλλωστε, η χρηματοδότηση του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα αποτελεί ένα θέμα που προκάλεσε και συνεχίζει να προκαλεί συζητήσεις και έριδες τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο η δημόσια τηλεόραση της Ευρώπης τοποθετείται στο ψηφιακό πεδίο προκειμένου να συζητηθούν αφενός οι τελευταίες εξελίξεις σε σχέση με την πορεία του θεσμού και αφετέρου οι πιο πρόσφατες προκλήσεις, που θέτουν σε αμφισβήτηση τη βιωσιμότητά του.

Παρά την ύπαρξη ενός κοινού πυρήνα γύρω από την έννοια της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας σε σχέση με την τηλεόραση, κάθε χώρα έχει προσθέσει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις δικές της ερμηνείες. Για αυτό και στο πέμπτο κεφάλαιο η ελληνική περίπτωση εξετάζεται χωριστά και εις βάθος υπό το πρίσμα των ιδιαίτερων ιστορικών και κοινωνικών συγκυριών γέννησης και εξέλιξής της. Επίσης, η ελληνική δημόσια τηλεόραση μελετάται ως οργανισμός και αναλύονται το οργανόγραμμα, οι αξίες και οι αρχές που κλήθηκε να υπηρετήσει βάσει του καταστατικού δημιουργίας της. Ο ρόλος της στο επικοινωνιακό πεδίο προσεγγίζεται υπό το πρίσμα του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας της. Το εάν και κατά πόσο οι θεμελιώδεις συνταγματικές και θεσμικές αρχές λειτουργίας της τηλεόρασης αποτέλεσαν πολιτικό και κοινωνικό κεκτημένο ή απλά ιδεώδη, που ίσχυαν μόνο στη θεωρία, είναι ένα ζήτημα η απάντηση του οποίου συναρτάται άμεσα με την πολιτική (policy) που εφάρμοσε ο τηλεοπτικός φορέας ως οργανισμός και ως θεσμός. Η διαδικασία μετατροπής του ελληνικού τηλεοπτικού φορέα από κρατική σε δημόσια υπηρεσία και τα αλληπάλληλα σχέδια αναδιάρθρωσης και εξυγίανσης μαρτυρούν μια πορεία και πολιτική με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Η μελέτη του φορέα από πλευράς διοικητικής διάρθρωσης οδηγεί στη μελέτη της πολιτικής του τηλεοπτικού προγραμματισμού,³ που αποτελεί το εμπειρικό μέρος της παρούσας έρευνας. Μέσα από μια προσεκτικά σχεδιασμένη εμπειρική έρευνα αναζητούνται απαντήσεις σχετικά με τον στρατηγικό σχεδιασμό της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης στο πεδίο της τηλεοπτικής εκροής. Στο έκτο κεφάλαιο με βάση το θεωρητικό πλαίσιο που έχει προηγηθεί διατυπώνονται οι ερευνητικές υποθέσεις αναφορικά με την πολιτική προγραμματισμού του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα της Ελλάδας. Επίσης, προσδιορίζεται η μεθοδολογία της ανάλυσης περιεχομένου με βάση την οποία επιχειρείται να διερευνηθούν οι ερευνητικές υποθέσεις και περιγράφονται το ερευνητικό υλικό, το σχήμα κωδικοποίησής του, ο τρόπος επεξεργασίας και ανάλυσής του.

Στο έβδομο κεφάλαιο παρατίθενται τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας. Η πολιτική της συνεργασίας ή του (σχεδιασμένου) ανταγωνισμού μεταξύ των δημόσιων καναλιών μελετάται τόσο πριν όσο και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού χάρτη

³ Όπως υποστηρίζει ο Meier (2003: 338), "οι μελετητές για να εξηγήσουν τις προγραμματικές επιλογές [...] πρέπει να ανοίξουν την εστίαση της ανάλυσής τους στην περίπλοκη σχέση μεταξύ των φορέων και της οργανωσιακής τους σύνθεσης".

προκειμένου να διαπιστωθούν τυχόν χαρακτηριστικά σταθερότητας ή μεταβλητότητας. Παράλληλα, γίνεται σύγκριση με την πολιτική προγράμματος της εμπορικής τηλεόρασης προκειμένου να διασαφηνιστεί το εάν και κατά πόσο στην ελληνική περίπτωση μπορεί να υποστηριχθεί ένα «μοντέλο σύγκλισης» (Richeri, 1985: 24-25, Hellman & Sauri, 1994: 48-50) μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου.

Στο όγδοο κεφάλαιο η ελληνική δημόσια τηλεόραση αξιολογείται σε σχέση με τα βήματα και τις δράσεις που πραγματοποίησε στην ψηφιακή εποχή. Η μελέτη αναφορικά με το πώς η EPT απάντησε στις ψηφιακές προκλήσεις των καιρών είναι σημαντική, γιατί ως ένα βαθμό αποκαλύπτει τα διαχρονικά "τρωτά σημεία" στη λειτουργία του φορέα, που τελικά οδήγησαν στο αιφνίδιο κλείσιμό του.

Στο ένατο κεφάλαιο εξετάζονται κριτικά οι δράσεις της κυβέρνησης Σαμαρά με στόχο τη δημιουργία μιας εκσυγχρονισμένης και εξυγιασμένης ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης, που τελικά οδήγησαν στη δημιουργία δύο φορέων με προβλήματα όμοια του παρελθόντος (της μεταβατικής Δημόσιας Τηλεόρασης - ΔΤ και της Νέας Ελληνικής Ραδιοφωνίας, Ίντερνετ και Τηλεόρασης - NEPIT). Το παρόν κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την περιγραφή του εγχειρήματος επανασύστασης της EPT από την κυβέρνηση Τσίπρα.

Στο δέκατο κεφάλαιο επιχειρείται μια συνοπτική αποτίμηση της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης στο σύνολο της διαδρομής της και παράλληλα διατυπώνονται εκτιμήσεις για το μέλλον του θεσμού στο ελληνικό και ευρωπαϊκό πεδίο.

Στο ενδέκατο κεφάλαιο, που είναι το συμπερασματικό, συνοψίζονται τα βασικά ευρήματα της έρευνας, προσδιορίζονται οι βασικοί περιορισμοί που τη διέπουν και διατυπώνονται προτάσεις για περαιτέρω εξέλιξη της μέσα από μελλοντικές μελέτες με παρόμοιους στόχους και παρεμφερές περιεχόμενο.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, η ελληνική δημόσια τηλεόραση (τουλάχιστον την περίοδο 1969-2011) υπήρξε ένας φορέας με πλούσια τηλεοπτική εκροή, που κάλυπτε με συνέπεια το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία, για αυτό και κατέστη σημαντικό κομμάτι της πολιτιστικής ιστορίας της χώρας. Σε επίπεδο πολιτικής τηλεοπτικού προγραμματισμού υιοθέτησε μεταβαλλόμενες στρατηγικές μέσα στα χρόνια, που αποτυπώθηκαν στις διακυμάνσεις του παραπάνω τριπτύχου, σε μια προσπάθεια να ανταποκριθεί στις εξελίξεις του κοινωνικοπολιτικού πεδίου. Ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας επηρεάστηκε από την έλευση της ιδιωτικής τηλεόρασης, εμφανίζοντας συγκλίνουσες τάσεις με τον ανταγωνιστή, αλλά δεν τη μιμήθηκε σε βαθμό που να απολέσει την ιδιαίτερη αξία του. Λειτουργήσε ως διορθωτής των ελλείψεων της εμπορικής τηλεόρασης και κατά καιρούς υπήρξε η εναλλακτική επιλογή του τηλεθεατή, διαμορφώνοντας ένα διαφοροποιημένο προφίλ τηλεοπτικής εκροής σε σύγκριση με τον ανταγωνιστή. Ωστόσο, η απήχησή της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης, την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, υπήρξε διαχρονικά χαμηλή, αφού εγκλωβίστηκε σε ένα πλαίσιο μόνιμης έλλειψης μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδίου και αναποτελεσματικής εφαρμογής στόχων, το οποίο τροφοδοτήθηκε κυρίως από τη στρεβλή διαχείριση που άσκησε στον φορέα το πολιτικό σύστημα της χώρας.

Κεφάλαιο 1:

Η Προσέγγιση της Πολιτικής Οικονομίας των ΜΜΕ

1.1 Προσεγγίζοντας την Πολιτική Οικονομία των Μέσων Ενημέρωσης

"Τα μαζικά Μέσα είναι πρώτον και κυρίως βιομηχανικοί και εμπορικοί οργανισμοί, που παράγουν και διανέμουν αγαθά"
(Murdock & Golding, 1974: 205-206).

Η πολιτική οικονομία της επικοινωνίας και των ΜΜΕ αντιπροσωπεύει μια θεωρητική και ερευνητική προσέγγιση, που επιδιώκει τη μελέτη των Μέσων σε σχέση με τον χώρο που καταλαμβάνουν στο ευρύτερο οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο, το οποίο κυριαρχείται από τα χαρακτηριστικά του καπιταλισμού.⁴ Σύμφωνα με τον Mosco (1996: 3) «η πολιτική οικονομία και οι επικοινωνιακές μελέτες θεωρούνται "σημεία εισόδου" για να εξετάσει κανείς το ευρύ πεδίο της κοινωνικής ζωής». Κεντρικό στοιχείο αυτής της προσέγγισης θεωρείται η τοποθέτηση της επικοινωνίας «εντός μιας ευρύτερης κοινωνικής ολότητας» (Mosco, 1996: 71).

Οι ρίζες της πολιτικής οικονομίας της επικοινωνίας και των ΜΜΕ βρίσκονται στους κλασικούς πολιτικούς οικονομολόγους του 18ου και 19ου αιώνα (π.χ. Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx, Frederick Engels), οι οποίοι ανέπτυξαν ενδιαφέρουσες κριτικές θεωρίες απέναντι στα χαρακτηριστικά του εξελισσόμενου καπιταλιστικού συστήματος και έθεσαν πρώτοι τη βάση για τη μελέτη σημαντικών οικονομικών ζητημάτων.⁵ Η πολιτική οικονομία αποτελεί μια από τις σύγχρονες σχολές σκέψης της νέο-μαρξιστικής θεωρίας και υποστηρίζει ότι οι οικονομικοί θεσμοί μιας κοινωνίας επηρεάζουν τη λειτουργία άλλων κοινωνικών θεσμών, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και τα Μέσα επικοινωνίας (Murdock, 1989). Μεταξύ των χαρακτηριστικών της σχολής αυτής είναι η έμφαση στους

⁴ Η πολιτική οικονομία των ΜΜΕ (political economy of media) δεν πρέπει να ταυτίζεται με τον τομέα των οικονομικών τους (media economics). Σύμφωνα με τις Wasko και Meehan (2013: 150), οι μελέτες που έχουν εκπονηθεί στις ΗΠΑ με επίκεντρο τη βιομηχανία των Μέσων μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: α) στην κατεύθυνση που αφορά τα οικονομικά των Μέσων (media economics), στην οποία "εξυμνούνται οι ομάδες εργασίας, οι εταιρείες, και οι αγορές που αποτελούν τον ψυχαγωγικό-ενημερωτικό τομέα της αμερικανικής οικονομίας", β) στην κατεύθυνση της πολιτικής οικονομίας των Μέσων, στην οποία "οι ομάδες εργασίας, οι εταιρείες και οι αγορές πλαισιώνονται εντός της συνεχιζόμενης ανάπτυξης του καπιταλισμού".

⁵ Η ιστορία της πολιτικής οικονομίας ξεκινάει στο πλαίσιο του διαφωτισμού με τους διανοούμενους της εποχής να συνδέουν την εν λόγω προσέγγιση με τη μελέτη ζητημάτων, όπως είναι η παραγωγή, ο επιμερισμός και η κατανάλωση υλικών αγαθών και πλούτου. Πρόκειται για την κλασική πολιτική οικονομία, η εξέλιξη της οποίας, στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, επηρεάστηκε από την κριτική ανάλυση αναφορικά με την εξέλιξη του καπιταλισμού μέσα από την υιοθέτηση επιχειρημάτων της ηθικής φιλοσοφίας. Ωστόσο, αργότερα, στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, η μετατόπιση του ενδιαφέροντος των ερευνητών από τις κοινωνικές ανησυχίες στα άτομα, αξιοποιώντας εργαλεία μελέτης από τις κοινωνικές επιστήμες παρά από την ηθική φιλοσοφία, αποτέλεσαν σημαντικές εξελίξεις που αντικατοπτρίστηκαν στην αλλαγή ονόματος της προσέγγισης από πολιτική οικονομία σε οικονομική επιστήμη (Wasko, 2005: 25-26).

οικονομικούς θεσμούς και η πρόταξη της οικονομίας έναντι της κουλτούρας.⁶ Γενικότερα, η πολιτική οικονομία "ψάχνει στο παρόν ως ιστορία. Ένα μεγάλο μέρος της μεθοδολογίας του πολιτικού οικονομολόγου είναι όπως εκείνη ενός ιστορικού με εξαίρεση ότι χρησιμοποιεί σύγχρονα δεδομένα" (McChesney, συνέντευξη στον Schwartz, 2014: 183).⁷

Οι κλασικοί πολιτικοί οικονομολόγοι (π.χ. Adam Smith, David Ricardo, James Mill, Jeremy Bentham) στράφηκαν στην ερμηνεία της εμφάνισης του καπιταλισμού καθώς και των συνεπειών του στην ανθρώπινη δράση των κοινωνιών. Τον ερμήνευσαν ως ένα σύστημα παραγωγής, διανομής, ανταλλαγής και κατανάλωσης του πλούτου. Αργότερα (το 19ο αιώνα) οι Μαρξ και Ένγκελς πρόσθεσαν στην παραπάνω ερμηνεία την ανάλυση των ταξικών σχέσεων, έχοντας ως επίκεντρο την κριτική του καπιταλισμού. Το πεδίο της πολιτικής οικονομίας περιλαμβάνει πολλές σχολές σκέψεις και προσεγγίσεις, που συνεπάγονται ένα ευρύ πεδίο απόψεων.⁸ Για αυτό άλλωστε και ο καπιταλισμός έχει μελετηθεί με βάση διαφορετικές θεωρίες και ερευνητικές μεθόδους ακόμα και από τους πρωτοπόρους της πολιτικής οικονομίας (Gandy, 1992).

Στην πορεία των χρόνων η κλασική πολιτική οικονομία εμπλουτίστηκε με κριτικές ιδέες πολλών θεωρητικών (π.χ. από τη Σχολή της Φραγκφούρτης). Έτσι, η πολιτική οικονομία της επικοινωνίας (η οποία πηγάζει από την κλασική πολιτική οικονομία)

⁶ Το γνώρισμα αυτό παραπέμπει στα δύο αρνητικά στοιχεία που καταλογίζονται στους εκπροσώπους της πολιτικής οικονομίας: α) η συλλογιστική τους περί κυριαρχίας των οικονομικών θεσμών έναντι των πολιτιστικών τους περιορίζει στο να συνειδητοποιήσουν την επιρροή των πολιτιστικών αλλαγών επί των οικονομικών θεσμών, και β) δε λαμβάνουν υπόψη την ποικιλία που χαρακτηρίζει τη λαϊκή κουλτούρα καθώς και τη διαφορετικότητα στην κατανόηση του πολιτισμικού περιεχομένου (Baran & Davis, 1995: 325).

⁷ Όπως επισημαίνει ο McChesney "από την εμπειρία μου, σχεδόν κάθε καλή δουλειά στην πολιτική οικονομία πρόκειται να έχει μια ισχυρή ιστορική βάση. Πρόκειται να κατανοήσει την παρούσα στιγμή ως μέρος της ιστορικής μας διαδικασίας" (McChesney, συνέντευξη στον Schwartz, 2014: 182).

⁸ Ο Mosco (1996: 22–69) θεωρώντας την πολιτική οικονομία ως τη βάση για την κατανόηση της πολιτικής οικονομίας της επικοινωνίας προσφέρει μια διεισδυτική ανάλυση των προσεγγίσεων της παράδοσης αυτής. Έχει ορίσει την πολιτική οικονομία ως «τη μελέτη των κοινωνικών σχέσεων, ιδιαίτερα των σχέσεων εξουσίας, που αμοιβαία συγκροτούν την παραγωγή, διανομή και κατανάλωση των πηγών» (Mosco, 1996: 25). Ως όρος εμφανίστηκε για πρώτη φορά τον 18^ο αιώνα για να περιγράψει τη μελέτη των συνθηκών της αγοράς, δηλαδή την αγοραπωλησία των πραγμάτων σε σχέση με τα μέσα παραγωγής, την οργάνωση και το κόστος τους. Η έννοια της οικονομικής αξίας αποτελεί τον πυρήνα των ερωτημάτων που έθεσε. Το πολιτικό σκέλος του όρου παραπέμπει στη σχέση που συνδέει τις αγορές και την οικονομία των εθνών-κρατών με τις πολιτικές και τα συμφέροντα των πολιτικών δρώντων και πρωταγωνιστών. Στον ορισμό που έχει δώσει ο Graham (2007: 227, 2006: 494) η πολιτική οικονομία συνδέεται κυρίως με τις έννοιες της εξουσίας και των αξιών. Συγκεκριμένα, το πολιτικό σκέλος παραπέμπει στη μελέτη του τρόπου με τον οποίο η εξουσία παράγεται, διανέμεται, ανταλλάσσεται και εξασκείται, ενώ το οικονομικό στη μελέτη του τρόπου με τον οποίο οι κάθε είδους αξίες παράγονται, διανέμονται, ανταλλάσσονται και καταναλώνονται. Ο συσχετισμός των δύο αυτών κοινωνικών στοιχείων (των αξιών και της εξουσίας) σε ένα συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο θεωρείται μέρος του προσδιορισμού της πολιτικής οικονομίας.

αναφέρεται σε ένα ευρύ πεδίο μελέτης που εμπλέκει την οικονομία⁹, την πολιτική επιστήμη, την επικοινωνία και την πολιτιστική ανάλυση. Ο όρος περιλαμβάνει κάθε διερεύνηση της επικοινωνίας που αναφέρεται στις οικονομικές ή πολιτικές πτυχές της.

Στο πλαίσιο της παραπάνω συλλογιστικής οι φορείς του επικοινωνιακού πεδίου έχουν περιγραφεί ως μέρος του οικοδομήματος της οικονομίας ή, όπως το θέτουν οι Golding και Murdock (2001: 25), «παρουσιάζουν ομοιότητες και συγχρόνως διαφορές σε σχέση με τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας». Ειδικότερα, όσον αφορά την τηλεόραση, η οικονομική της πτυχή αναγνωρίστηκε γύρω στη δεκαετία του 1960. Αργότερα, υπό το πρίσμα σημαντικών ανακατατάξεων του οπτικοακουστικού πεδίου, όπως είναι η διεθνοποίηση των υπηρεσιών του και η είσοδος των ιδιωτικών φορέων σε αυτό, η τηλεόραση ανέπτυξε στενούς δεσμούς με την «ευρύτερη οικονομία και τη βιομηχανική πολιτική» (Παπαθανασόπουλος, 1993: 13).

Με δεδομένη την πολυδιάστατη φυσιογνωμία της κοινωνικής εμπειρίας η πολιτική οικονομία της επικοινωνίας, κατά τον Mosco (1996: 3), διακρίνεται από τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Δεν μπορεί να είναι μονοδιάστατη, να περιλαμβάνει δηλαδή μια και μοναδική οπτική μελέτης των επικοινωνιακών φαινομένων.
- Δεν μπορεί να αποτελεί τον μοναδικό τρόπο προσέγγισης της επικοινωνίας.¹⁰

Παρόλα αυτά διέπεται από μια ιδιαίτερη αξία, που έγκειται στην προσπάθεια «αποκέντρωσης των Μέσων», δηλαδή, στη θεώρηση τους ως αναπόσπαστα μέρη των οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών και πολιτισμικών διεργασιών του κοινωνικού πλαισίου, ως επικοινωνιακά συστήματα που συμπορεύονται με άλλες δραστηριότητες θεσμικού χαρακτήρα στο πλαίσιο του καπιταλισμού (Mosco, 1996: 71).

Η ερευνητική συμβολή των μελετητών στην πολιτική οικονομία της επικοινωνίας και των Μέσων είναι πολυσχιδής, αφού έχουν θίξει ποικίλα θέματα. Στο επίκεντρο, ωστόσο, του ερευνητικού ενδιαφέροντος βρίσκεται η διερεύνηση και η ανάλυση των ιστορικών καπιταλιστικών συνθηκών, στο πλαίσιο των οποίων παράγονται και καταναλώνονται τα προϊόντα των Μέσων (Mansell, 2004: 98). Άλλωστε, όπως επισημαίνουν οι McChesney και Schiller (2003: iii & 6): «Λίγες βιομηχανίες [...] έχουν αλλάξει τόσο από την καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση όσο [αυτές] των επικοινωνιών».

Η πολιτική οικονομία χωρίζεται στην κλασική και στην κριτική της εκδοχή, εξετάζοντας - μεταξύ άλλων - τον επιτρεπτό βαθμό παρέμβασης του κράτους στα δρώμενα του επικοινωνιακού πεδίου. Οι κλασικοί εκπρόσωποι προτάσσουν την ελεύθερη λειτουργία της αγοράς έναντι των παρεμβάσεων του κράτους, που πρέπει να περιορίζονται στο ελάχιστο. Αντίθετα, οι εκπρόσωποι της κριτικής πολιτικής οικονομίας συσχετίζουν την αγορά με

⁹ Η οικονομική επιστήμη θεωρείται ότι έχει ασκήσει ουσιαστικές επιδράσεις στην πολιτική (policy) του πολιτισμικού πεδίου και ειδικότερα των Μέσων επικοινωνίας (Hesmondhalgh, 2007: 105 – 136).

¹⁰ Υπάρχουν όμορα πεδία μελέτης της επικοινωνίας, μεταξύ των οποίων είναι οι πολιτισμικές μελέτες και οι μελέτες πολιτικής (policy studies), που θέτουν μια σειρά προκλήσεων στην πολιτική οικονομία της επικοινωνίας (Mosco, 1996: 3–4).

ελλείψεις, τις οποίες μπορεί να υποκαταστήσει η κρατική παρέμβαση, αν και δεν υπάρχει συμφωνία ως προς τις κατάλληλες μορφές που μπορεί να προσλάβει αυτή η παρέμβαση (Golding & Murdock, 2001: 34).

1.2 Η Κριτική Πολιτική Οικονομία της Επικοινωνίας

Η εξειδικευμένη προσέγγιση που έχει αναπτυχθεί για τη μελέτη των Μέσων και της επικοινωνίας υπό το πρίσμα της πολιτικής οικονομίας (η οποία βρίσκεται σε αντίθεση με τις κυρίαρχες προσεγγίσεις για τη μελέτη της επικοινωνίας) έχει αποδοθεί με τον όρο κριτική πολιτική οικονομία (CPE, Critical Political Economy) (Hardy, 2014 α: 6).¹¹ Τα ενδιαφέροντα των μελετητών ποικίλλουν ανάλογα με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δρουν.¹²

Η κριτική πολιτική οικονομία βασίζεται στο επιχείρημα ότι "οι διαφορετικοί τρόποι οργάνωσης και χρηματοδότησης της επικοινωνίας έχουν επιπτώσεις στο εύρος και στη φύση του περιεχομένου των Μέσων, καθώς και στους τρόπους με τους οποίους αυτό καταναλώνεται και χρησιμοποιείται" (Hardy, 2014α: 7, Hardy, 2014β: 190). Η προσέγγιση αυτή αναγνωρίζει στις υπηρεσίες που παρέχονται από τα Μέσα επικοινωνίας μια οικονομική και μια πολιτιστική αξία, θεωρώντας την παραγωγή του νοήματος μια διαδικασία που διέπεται από την αλληλεπίδραση δύο διαστάσεων, "της οικονομικής και της συμβολικής" (Golding & Murdock, 2001: 25, Hardy, 2014α: 7, Hardy, 2014β: 190).

Το κοινό σημείο μεταξύ κλασικής πολιτικής οικονομίας και κριτικής πολιτικής οικονομίας είναι ότι η οικονομική σφαίρα μιας κοινωνίας δεν μπορεί να ιδωθεί αποκομμένη από τα κοινωνικά και πολιτικά φαινόμενα που την απασχολούν. Κατά κάποιο τρόπο, οι οικονομικοί πόροι μιας κοινωνίας είναι αλληλένδετοι με τις πολιτικές αποφάσεις που λαμβάνονται, οι οποίες με τη σειρά τους έχουν αντίκτυπο στην κοινωνική ζωή.

¹¹ Σύμφωνα με τον Fuchs (2013), η κριτική της ιδεολογίας -όπως εκφράστηκε από την κριτική θεωρία της Σχολής της Φρανκφούρτης- δεν βρίσκεται σε αντίθεση με την κριτική πολιτική οικονομία των Μέσων και της επικοινωνίας. Θεωρεί ότι οι δύο αυτές προσεγγίσεις μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά, εστιάζοντας στις "διαδικασίες της συσσώρευσης κεφαλαίου, στις ταξικές σχέσεις, στην κυριαρχία εν γένει και στην ιδεολογία" (Fuchs, 2013: 284).

¹² Οι σχολές σκέψης που ξεχωρίζουν είναι δύο. Η πρώτη εδράζεται στη Βόρεια Αμερική και εκπροσωπείται από μελετητές όπως είναι ο Harold Innis, ο Ben Bagdikian, ο Dallas Smythe, ο Herbert Schiller και ο Robert W. McChesney, ενώ η δεύτερη συγκροτείται από ερευνητές της Ευρώπης και ειδικότερα της Βρετανίας, όπως είναι ο Nicholas Garnham, ο Peter Golding και ο Graham Murdock. Η διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων έγκειται στο ότι η πρώτη εστιάζει στην οικονομική διάσταση του επικοινωνιακού πεδίου, συζητώντας θέματα σχετικά με την ιδιοκτησία, τη μετατροπή των κρατικών οργανισμών σε ανεξάρτητες εμπορικές εταιρείες (corporatization) και την κατανάλωση, ενώ η δεύτερη επικεντρώνεται στην πολιτική διάσταση της επικοινωνίας, δίνοντας έμφαση στη ραδιοτηλεόραση δημόσιας υπηρεσίας, στον οικονομικό ρόλο των επικοινωνιακών συστημάτων, που στηρίζονται στο κράτος, καθώς και στην πολιτική της ραδιοτηλεόρασης (Durham & Kellner, 2010: 197). Στη βόρεια Αμερική η έμφαση των μελετητών δίνεται στην επιρροή και τη δύναμη των υπερεθνικών συγκροτημάτων των Μέσων, ενώ στη Βρετανία η αντίστοιχη έρευνα εστιάζει στην εμπορευματοποίηση του επικοινωνιακού πεδίου (Barlow & Mills, 2009: 363).

Συνεπώς, η οικονομία, ο πολιτισμός και ο ευρύτερος κοινωνικός τομέας δεν θεωρούνται ένα σύνολο από αποκομμένα μεταξύ τους πεδία, αλλά συγκοινωνούντα δοχεία που το ένα μπορεί να επηρεάσει το άλλο. Για αυτό και η ουσία της κριτικής πολιτικής οικονομίας έγκειται στο ενδιαφέρον της «για την αλληλεπίδραση της οικονομικής οργάνωσης και της πολιτικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής» (Golding & Murdock, 2001: 29).

Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της κριτικής πολιτικής οικονομίας¹³ είναι η έμφαση στο καπιταλιστικό περιβάλλον εντός του οποίου παράγονται και καταναλώνονται τα πολιτισμικά προϊόντα, στοιχείο που συμβάλλει στην επεξήγηση των «ανισοτήτων εξουσίας, κύρους και κέρδους» (Hesmondhalgh, 2007: 34). Συνεπώς, η ευρύτερη οπτική της εν λόγω προσέγγισης περιλαμβάνει την επιτάχυνση του καπιταλισμού, η οποία ωθεί τους μελετητές να ασχοληθούν με την υλιστική διάσταση των πραγμάτων ή, όπως το θέτει η Wasko (2005: 27), με τον «επιμερισμό των πόρων». Παράλληλα, ενδιαφέρονται για την «αλληλεπίδραση ανθρώπων και υλικού περιβάλλοντος», «την άνιση κατανομή των υλικών πόρων» και τις ιδιαιτερότητες του «ύστερου καπιταλισμού», λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά κάθε ιστορικού χρόνου και χώρου (Golding & Murdock, 2001: 28-29). Σήμερα, η λεγόμενη κριτική πολιτική οικονομία συνεχίζει να αναπτύσσεται και όπως επισημαίνει η Janet Wasko (2014: 260):

"το κύριο μέλημα των κριτικών πολιτικών οικονομολόγων σχετίζεται με την κατανομή των πόρων εντός των καπιταλιστικών κοινωνιών. Μέσα από τις μελέτες της ιδιοκτησίας και του ελέγχου, πολιτικοί οικονομολόγοι τεκμηριώνουν και αναλύουν τις σχέσεις εξουσίας, τα συστήματα των τάξεων και άλλες διαρθρωτικές ανισότητες. Οι κριτικοί πολιτικοί οικονομολόγοι αναλύουν αντιφάσεις και προτείνουν στρατηγικές για την αντίσταση και την παρέμβαση, χρησιμοποιώντας μεθόδους που προέρχονται από την ιστορία, την οικονομία, την κοινωνιολογία και την πολιτική επιστήμη".

Η κριτική πολιτική οικονομία της επικοινωνίας από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 μέχρι σήμερα έχει θέσει σημαντικά ερωτήματα που αφορούν "τον έλεγχο στα Μέσα επικοινωνίας, την επίδραση της εμπορευματοποίησης, την ιδιοκτησία στα δημόσια και ιδιωτικά Μέσα, τις ανισότητες και τις σχέσεις εξουσίας με επιρροή στις επικοινωνίες" (Hardy, 2014 α: 3). Υπό την επίδραση του Μαρξισμού και των θεωρήσεων της δημοκρατικής πολιτικής έχει δώσει έμφαση "στην άνιση κατανομή της εξουσίας" και έχει ασκήσει κριτική σε "ρυθμίσεις με τις οποίες τέτοιες ανισότητες διατηρούνται και αναπαράγονται" (Hardy, 2014 α: 6).¹⁴

¹³ Σύμφωνα με τον Mosco (1996: 27-38), τέσσερα είναι τα χαρακτηριστικά της κριτικής πολιτικής οικονομίας: α) η κοινωνική αλλαγή και ιστορία, β) η κοινωνία στο σύνολό της, γ) η ηθική φιλοσοφία και δ) η εφαρμογή (praxis). Βλ. επίσης Wasko, 2005: 26-27.

¹⁴ Μάλιστα, η Wasko (2005: 27) επισημαίνει: «Μέσα από μελέτες ιδιοκτησίας και ελέγχου, οι εκπρόσωποι της πολιτικής οικονομίας τεκμηριώνουν και αναλύουν σχέσεις εξουσίας, ένα ταξικό σύστημα, και άλλες δομικές ανισότητες. Οι εκπρόσωποι της κριτικής πολιτικής οικονομίας αναλύουν αντιφάσεις και προτείνουν στρατηγικές για αντίσταση και παρέμβαση. Η προσέγγιση περιλαμβάνει τόσο οικονομική όσο και πολιτική

Φέρνοντας στο προσκήνιο το ζήτημα της ιδιοκτησίας και του ελέγχου των πολιτισμικών βιομηχανιών, οι εκπρόσωποι της εν λόγω προσέγγισης διερευνούν τον βαθμό στον οποίο οι βιομηχανίες αυτές λειτουργούν με γνώμονα την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της ισχυρής και ανώτερης οικονομικά τάξης (Hesmondhalgh, 2007: 34).¹⁵ Ασχολούνται με τις κοινωνικές σχέσεις και τις σχέσεις εξουσίας (για παράδειγμα, μεταξύ των ιδιοκτητών των Μέσων, των δημοσιογράφων και των πηγών πληροφόρησης) καθώς και με τον τρόπο που αυτές επιδρούν στην παραγωγή και την πρόσληψη του νοήματος. Σε όλη αυτή τη διαδικασία προστίθεται η ανισομέρεια στην κατανομή των υλικών και συμβολικών αγαθών από την οποία διέπονται οι επικοινωνιακές διαδικασίες (Golding & Murdock, 2001: 29-30).

Συνεπώς, τα ζητήματα που μελετά η κριτική πολιτική οικονομία είναι πολυδιάστατα, αλλά παράλληλα αλληλένδετα, και μπορούν να συνοψιστούν στα εξής (Golding & Murdock, 2001: 32-34, Hardy, 2014: 190 β):

- Η ανάπτυξη των Μέσων επικοινωνίας ως βιομηχανιών.
- Οι τρόποι λειτουργίας της βιομηχανίας της επικοινωνίας. Το ζήτημα αυτό περικλείει πολλά επιμέρους θέματα, όπως είναι η ιδιοκτησία στα Μέσα επικοινωνίας, οι τρόποι χρηματοδότησής τους, η κοινωνική οργάνωση της πολιτιστικής παραγωγής, οι επιδράσεις της κυβερνητικής εξουσίας στις αγορές των Μέσων καθώς και στο περιεχόμενό τους.
- Οι επιρροές των διαφορετικών τύπων οργάνωσης των Μέσων (εμπορικός, κρατικός - δημόσιος).
- Η κυριαρχία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας τόσο σε επίπεδο παραγωγής όσο και σε επίπεδο διαφήμισεων – χορηγιών, γεγονός που συνοδεύεται από την αντίστοιχη συρρίκνωση της δυναμικής των δημόσιων φορέων στον πολιτισμικό τομέα εν γένει.
- Η εμπορευματοποίηση του πολιτισμού με στόχο το κέρδος. Το στοιχείο αυτό στην πράξη σημαίνει προσφορά πολιτισμικών αγαθών έναντι κάποιου αντιτίμου, σύνδεση της πρόσληψης των προσφερόμενων αγαθών με την αγοραστική δύναμη του κοινού, η οποία επιτρέπει ή όχι την απόκτηση του αναγκαίου τεχνολογικού εξοπλισμού, καθώς και αντιμετώπιση του κοινού ως εμπορεύματος που ανταλλάσσεται με διαφημιστικά έσοδα.

ανάλυση, με μεθόδους που αντλούνται από την ιστορία, την οικονομική επιστήμη, την κοινωνιολογία και την πολιτική επιστήμη».

¹⁵ Ο Hesmondhalgh (2007: 34) επισημαίνει ότι υπάρχει μια τάση μονοδιάστατου συνδυασμού της πολιτικής οικονομίας με την άποψη ότι πράγματι οι πολιτισμικές βιομηχανίες λειτουργούν με στόχο την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, ενώ στην πραγματικότητα η προσπάθεια των μελετητών της παράδοσης αυτής είναι η ανάδειξη των δυσκολιών και των πολυσύνθετων χαρακτηριστικών του όλου ζητήματος.

1.3 Η εξέλιξη της Πολιτικής Οικονομίας της Επικοινωνίας και των ΜΜΕ: Από την αναλογική στην ψηφιακή εποχή

Οι ιστορικές ρίζες της σύνδεσης του επικοινωνιακού πεδίου με την οικονομία εντοπίζονται στην ιδέα των «μονοπωλίων γνώσης» του Harold Innis, η οποία παραπέμπει στην προνομιακή πρόσβαση που διαθέτουν σε όλες τις εποχές κάποιες κοινωνικές ομάδες σε συγκεκριμένα Μέσα επικοινωνίας (Graham, 2007: 229). Ωστόσο, οι απαρχές της πολιτικής οικονομίας της επικοινωνίας ως θεωρητικής προσέγγισης συμπίπτουν με την έκρηξη των μαζικών Μέσων του 20ου αιώνα. Άλλωστε, ένα μεγάλο μέρος του 20^{ου} αιώνα αντιπροσωπεύει μια εποχή κατά την οποία η οικονομική διάσταση της επικοινωνίας αποκτά ισχυρή υπόσταση με την ανάπτυξη των επικοινωνιακών βιομηχανιών, για τις οποίες κεντρικό μέλημα καθίσταται η έρευνα με στόχο την προώθηση των προϊόντων τους σε μια αγορά μαζικού κοινού (Mosco, 1996: 12).¹⁶

Η μελέτη του οικονομικού πλαισίου εντός του οποίου το περιεχόμενο των Μέσων παράγεται και καταναλώνεται ήταν ανύπαρκτη μέχρι και τη δεκαετία του 1950. Οι πρώτοι που έστρεψαν τα ερευνητικά τους ενδιαφέροντα στην πολιτική οικονομία της επικοινωνίας ήταν οι Dallas Smythe και Herbert Schiller (στις δεκαετίες του 1950 και του 1960),¹⁷ καθιστώντας την πολιτική οικονομία των Μέσων διακριτή θεωρητική προσέγγιση.¹⁸ Ειδικότερα, ο Dallas Smythe προσδιόρισε ως κεντρικό σκοπό της πολιτικής οικονομίας της επικοινωνίας την αξιολόγηση "των επιδράσεων των επικοινωνιακών οργανισμών σε σχέση με τις πολιτικές πάνω στις οποίες οργανώνονται και λειτουργούν", όπως επίσης τη μελέτη "της δομής και των πολιτικών των επικοινωνιακών οργανισμών σε σχέση με τις κοινωνικές τους ρυθμίσεις" (Smythe, 1960: 564).

Τα ερωτήματα που έθεσαν αρχικά οι μελετητές αφορούσαν το σύστημα παραγωγής του επικοινωνιακού πεδίου. Επιπλέον, η νεοφιλελεύθερη ανάπτυξη όχι μόνο του ευρωπαϊκού, αλλά και του παγκόσμιου συστήματος των Μέσων, αποτέλεσε σημαντικό

¹⁶ Η κριτική κατανόηση αυτής της διαδικασίας μαζικού μάρκετινγκ και η σύνδεσή της με τις ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές διεργασίες υπαγόρευσε εν μέρει την ανάπτυξη μιας κριτικής πολιτικής οικονομίας (Mosco, 1996: 12).

¹⁷ Για τον Graham, ωστόσο, τα πρώτα δείγματα της πολιτικής οικονομίας της επικοινωνίας είναι εμφανή ακόμα πιο νωρίς, στη δεκαετία του 1920, στο έργο των Harold Lasswell και Edward Bernays που μελετούν στρατηγικές της μαζικής επικοινωνίας (Graham, 2007: 229).

¹⁸ Ο Dallas Smythe (με συνοδοιπόρους τους Herbert Schiller και Thomas Guback) έχει θεωρηθεί ένας από τους πρώτους μελετητές που συνέβαλαν στην εγκαθίδρυση της πολιτικής οικονομίας της επικοινωνίας στη μεταπολεμική εποχή, συνδέοντας πρώτος το επικοινωνιακό πεδίο με την οικονομία. Επηρεασμένος σημαντικά από το προγενέστερο έργο του Robert A. Brady, οι μελέτες του σηματοδότησαν μια νέα εποχή έρευνας στο πεδίο της μαζικής επικοινωνίας (Wasko, 2005: 27-28). Η ερευνητική εργασία των Dallas Smythe και Herbert Schiller υποκινήθηκε «από ένα αίσθημα αδικίας ότι η επικοινωνιακή βιομηχανία έχει γίνει αναπόσπαστο μέρος ενός ευρύτερου συστήματος εταιρειών/ιδιοκτησιακού καθεστώτος, που είναι τόσο εκμεταλλευτικό όσο και αντιδημοκρατικό» και για αυτό μελέτησαν, μεταξύ άλλων, τις υπερεθνικές εταιρείες των Μέσων επικοινωνίας (Mosco, 1996: 19).

ζήτημα διερεύνησης. Ειδικότερα, οι έρευνες του Schiller (βλ. Mosco, 1996: 86-87), έχοντας ως κεντρικό στόχο την τοποθέτηση της επικοινωνίας στο ευρύτερο πολιτικό-οικονομικό πλαίσιο, έφεραν στο προσκήνιο σημαντικά ζητήματα όπως: α) η κριτική προσέγγιση της ιδέας της κοινωνίας της πληροφορίας μέσα από την ανάδειξη του φαινομένου της ενοποίησης και υπερεθνικοποίησης των βιομηχανιών πληροφόρησης και κουλτούρας, β) ο πολιτισμικός ιμπεριαλισμός, γ) το αίτημα για μια νέα παγκόσμια τάξη πληροφόρησης και επικοινωνίας, δ) ο έλεγχος της πληροφόρησης, ε) η σημασία των επικοινωνιακών συστημάτων για τη λειτουργία του υπερεθνικού κεφαλαίου.

Γενικά, η αυξανόμενη επιρροή της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στην πολιτισμική παραγωγή υπήρξε σημαντικός παράγοντας που ώθησε, στα τέλη της δεκαετίας του 1960, κοινωνιολόγους και πολιτικούς επιστήμονες να αναπτύξουν την κριτική πολιτική οικονομία σε σχέση με την κουλτούρα, τα Μέσα και τις επικοινωνίες (Hesmondhalgh, 2007: 33).¹⁹ Επιπλέον, η μετάβαση του Τύπου, των ηλεκτρονικών Μέσων και των τηλεπικοινωνιών από το μοντέλο της μικρής επιχείρησης με περιορισμένο ιδιοκτησιακό καθεστώς στο μοντέλο του μεγάλου επικοινωνιακού οργανισμού, που υιοθέτησε νέες πρακτικές διαχείρισης βιομηχανικού χαρακτήρα, αποτέλεσε έναν ακόμα παράγοντα ανάπτυξης της πολιτικής οικονομίας της επικοινωνίας. Πρόκειται για μια μετάβαση που γέννησε προβληματισμούς στους μελετητές, ο κυριότερος από τους οποίους αφορούσε τη διαχείριση της εξουσίας και τη διάρθρωση των επικοινωνιακών οργανισμών (Mosco, 1996: 73).

Στη δεκαετία του 1970 η πολιτική οικονομία της επικοινωνίας αύξησε την ορατότητά της και εξελίχθηκε μέσα από το έργο των Graham Murdock, Peter Golding, Nicholas Garnham και Armand Mattelart. Το ενδιαφέρον των μελετητών προσανατολίστηκε στην κριτική κατανόηση του "πώς τα επικοινωνιακά συστήματα [...] επιδρούν στην πολιτική και τη ζωή [...] πώς θα μπορούσαν να υπηρετήσουν καλύτερα τις δημοκρατικές αξίες" (McChesney, συνέντευξη στον Schwartz, 2014: 175). Επίσης, την εποχή αυτή η πολιτική οικονομία της επικοινωνίας και των Μέσων προσδιορίστηκε ξεκάθαρα αποκτώντας, σύμφωνα με την Wasko (2004: 312, 2005: 28), "πιο ρητά ένα μαρξιστικό πλαίσιο".

Αυτό διαφαίνεται στο γεγονός ότι στόχος των παραπάνω ερευνητών (και κατ' επέκταση της θεωρητικής προσέγγισης που εκπροσωπούσαν) ήταν να μελετήσουν την επικοινωνία και τα Μέσα ως εμπορεύματα που παράγονταν στο πλαίσιο καπιταλιστικών βιομηχανιών. Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση των Graham Murdock και Peter Golding (1974: 205-206 & 4) οι οποίοι θεώρησαν ότι "τα μαζικά Μέσα είναι, πρωτίστως και κυρίως, βιομηχανικοί και εμπορικοί οργανισμοί, που παράγουν και διανέμουν εμπορεύματα", έχοντας παράλληλα μια "ιδεολογική διάσταση", που έγκειται στη διάδοση "ιδεών σχετικά με τις οικονομικές και πολιτικές δομές". Παράλληλα, οι ίδιοι υποστήριξαν ότι λόγω της απελευθέρωσης και της αγοραίας μορφής που προσέλαβαν οι επικοινωνίες το πεδίο

¹⁹ Η ανάδυση της κριτικής πολιτικής οικονομίας της επικοινωνίας στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 και η υιοθέτησή της από τους μελετητές ουσιαστικά σηματοδότησε την υποσκέλιση των προηγούμενων ερευνητικών πρακτικών που κυριάρχησαν στη δεκαετία του 1950, δηλαδή της παράδοσης των επιδράσεων των Μέσων με επίκεντρο το άτομο και της πολιτισμικής παράδοσης (culturalist tradition) με επίκεντρο τα κείμενα (Barlow & Mills, 2009: 362-363).

προσανατολίστηκε προς μια έντονη υιοθέτηση των εμπορικών και καταναλωτικών αξιών, περιθωριοποιώντας ταυτόχρονα την έννοια του δημόσιου συμφέροντος. Την ίδια εποχή (δεκαετία του 1970) στον επιστημονικό διάλογο ήταν εμφανής η άποψη του Dallas Smythe, που περιέγραψε το κοινό ως το βασικό προϊόν/εμπόρευμα των Μέσων, το οποίο πωλείται στους διαφημιστές (Mosco, 1996: 84, Wasko, 2005: 29). Επίσης, ο Mattelart υιοθετώντας μαρξιστική οπτική στη μελέτη των Μέσων, περιέγραψε τις διαδικασίες παραγωγής εντός του επικοινωνιακού πεδίου, εστιάζοντας στο φαινόμενο της παγκόσμιας επέκτασης των Μέσων και της επικοινωνίας.

Στη δεκαετία του 1980 και στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990 η πολιτική οικονομία της επικοινωνίας ως τομέας έρευνας ατόνησε, αφού θεωρήθηκε ξεπερασμένος. Η ανάγκη για τον τομέα αυτό έγινε αισθητή εκ νέου στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και στις αρχές του 21ου αιώνα (McChesney, συνέντευξη στον Schwartz, 2014: 175). Την εποχή εκείνη η επικρατούσα τάση αφορούσε στην επανεξέταση της πολιτικής οικονομίας στο πλαίσιο αναδιάρθρωσης των πολιτικών και οικονομικών σχέσεων σε παγκόσμιο επίπεδο (Wasko, 2005: 30).²⁰ Είναι ενδεικτικό ότι τη δεκαετία του 1990 ο Mosco (1996: 25) όρισε την πολιτική οικονομία ως "τη μελέτη των κοινωνικών σχέσεων, κυρίως των σχέσεων εξουσίας, που από κοινού συγκροτούν την παραγωγή, τη διανομή και την κατανάλωση των πόρων", συμπεριλαμβανομένων των πόρων της επικοινωνίας.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ επικοινωνίας, κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών δομών διαφαίνεται και στις απόψεις του McChesney (2000: 110), ο οποίος υποστήριξε ότι το έργο της πολιτικής οικονομίας της επικοινωνίας περιλαμβάνει τα εξής:

- Τη μελέτη της σχέσης που συνδέει τα επικοινωνιακά συστήματα με την ευρύτερη κοινωνική δομή, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο τα επικοινωνιακά συστήματα, συμπεριλαμβανομένων των Μέσων, επιδρούν στις κοινωνικές σχέσεις και στην υπάρχουσα τάξη.
- Τη μελέτη της επίδρασης που ασκούν ορισμένοι παράγοντες, όπως η ιδιοκτησία, οι μηχανισμοί ενίσχυσης (π.χ. διαφήμιση) και οι κυβερνητικές πολιτικές στο περιεχόμενο και τη λειτουργία των Μέσων.²¹

²⁰ Ήδη από τη δεκαετία του 1980 ο Garnham (2010: 225-226) μιλώντας για την εκβιομηχάνιση της κουλτούρας τη συνέδεσε με ένα σύνολο χαρακτηριστικών της καπιταλιστικής ανάπτυξης, που επηρέασαν το πεδίο των μαζικών Μέσων: α) μεγάλη συγκέντρωση κεφαλαίου, το οποίο εμφάνισε πλεόνασμα και αναζητούσε νέα πεδία επενδύσεων, β) ανάπτυξη και εκβιομηχάνιση του τομέα των υπηρεσιών. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν τα επικοινωνιακά συστήματα σε νέα φαινόμενα: α) αυξημένος διεθνής ανταγωνισμός, με αποτέλεσμα την εξαγορά των φορέων του επικοινωνιακού πεδίου από πολυεθνικές εταιρείες και την κυριαρχία διεθνών αγαθών του πεδίου των Μέσων, β) προσπάθεια από μέρους του κεφαλαίου για αύξηση της παραγωγικότητας, γ) προσπάθεια για άνοιγμα νέων αγορών είτε μέσω της εισαγωγής νέων τεχνολογιών της επικοινωνίας είτε μέσω πιέσεων στη Δυτική Ευρώπη για ιδιωτικοποίηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης.

²¹ Ο διττός αυτός χαρακτήρας της μελέτης είναι το χαρακτηριστικό εκείνο που προσδίδει στην πολιτική οικονομία της επικοινωνίας μια ξεχωριστή φυσιογνωμία σε σχέση με άλλα όμορα πεδία μελέτης του επικοινωνιακού πεδίου, όπως είναι η πολιτισμική ανάλυση, η οικονομία των Μέσων (media economics), οι μελέτες επικοινωνιακής πολιτικής. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον McChesney (2000: 110), μέριμνα των πολιτισμικών μελετών είναι η εξέταση της σχέσης μεταξύ των κειμένων των Μέσων και του κοινού καθώς και

Ο Dallas Smythe την εποχή εκείνη (δεκαετία του 1990) επιδιώκοντας να τονίσει την υλιστική πλευρά του επικοινωνιακού πεδίου υποστήριξε την ανάγκη μελέτης των Μέσων σε σχέση με την υπεραξία που παράγουν παρά σε σχέση με τις ιδεολογικές επιδράσεις που ασκεί το περιεχόμενό τους. Την υλιστική αυτή πλευρά την εντόπιζε στην τακτική των Μέσων να αντιμετωπίζουν το κοινό ως το βασικό τους εμπόρευμα, πουλώντας το στους διαφημιστές (Smythe, 1994: 266-291).²² Ουσιαστικά ο Smythe μιλώντας για μια "μαρξιστική πολιτική οικονομία της επικοινωνίας" (Smythe, 1994: 258) με τις απόψεις του κατέδειξε τη σημασία του έργου του Μαρξ στην κριτική προσέγγιση των Μέσων επικοινωνίας εντός του καπιταλισμού. Στη θεώρησή του αυτή συμπεριέλαβε τα εξής χαρακτηριστικά: την υλικότητα (materiality), τον μονοπωλιακό καπιταλισμό, το κοινό ως εμπόρευμα και τη διαφήμιση, την επικοινωνία στα Μέσα ως μέρος της βάσης του καπιταλισμού, την εργατική δύναμη, την κριτική του τεχνολογικού ντετερμινισμού, τη διαλεκτική των τεχνών και της επιστήμης καθώς και τη διαλεκτική της συνείδησης, της ιδεολογίας, της ηγεμονίας από τη μια πλευρά και τις υλιστικές πρακτικές από την άλλη (Smythe 1981, xvi-xviii).

Την ίδια περίπου άποψη εξέφρασε και ο Nicholas Garnham (1990: 30) υποστηρίζοντας ότι η πολιτική οικονομία της επικοινωνίας έπρεπε να "μετατοπίσει την προσοχή μακριά από την αντίληψη των μαζικών Μέσων ως ιδεολογικών μηχανισμών" και να αναδείξει τον οικονομικό τους ρόλο, που συνδέεται με τη διαφήμιση και την παραγωγή υπεραξίας. Υιοθετώντας ανάλογη συλλογιστική ο Sussman (1999: 87) στα τέλη της δεκαετίας του 1990 επεσήμανε ότι "είναι τώρα πιο καθαρά και ευρέως κατανοητό ότι η νέα παγκόσμια υποδομή των τηλεπικοινωνιών και των μέσων μαζικής ενημέρωσης έχει σχεδιαστεί κυρίως για λόγους εντατικοποίησης της κατανάλωσης, εταιρικής αναδιοργάνωσης, μετεγκατάστασης βιομηχανιών [...]". Πρόκειται για μια εποχή στην οποία η προσέγγιση της πολιτικής οικονομίας των Μέσων αξιοποιήθηκε από ερευνητές ως χρήσιμο εργαλείο για να μελετηθούν ζητήματα που σχετίζονται με την επέκταση των επικοινωνιακών οργανισμών σε παγκόσμια κλίμακα.

η σύνδεση των δύο αυτών στοιχείων με το πλαίσιο των κοινωνικών και ταξικών σχέσεων. Στην προσέγγιση αυτή, ωστόσο, δεν λαμβάνονται υπόψη οι παράγοντες που επιδρούν στο περιεχόμενο των Μέσων καθώς και η σχέση μεταξύ οικονομίας και πολιτικής. Κάτι ανάλογο ισχυρίζονται επίσης οι Golding και Murdock (2001: 27-28), επισημαίνοντας ότι οι πολιτισμικές σπουδές αναλύουν την πολιτισμική βιομηχανία, τα πολιτισμικά κείμενα και θέτουν στο επίκεντρο της ανάλυσης το νόημα και την ιδεολογική λειτουργία των Μέσων χωρίς, ωστόσο, να λαμβάνονται υπόψη ο τρόπος λειτουργίας της βιομηχανίας, η οικονομική οργάνωσή της, το ευρύτερο οικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο το κοινό κάνει τις επιλογές του, παράγοντες, δηλαδή, που επιδρούν στα νοήματα που μεταφέρονται από τα Μέσα. Από την πλευρά της η οικονομία των Μέσων (media economics) διερευνά τον τρόπο λειτουργίας των αγορών και των εταιρειών της επικοινωνίας, θεωρώντας δεδομένες και αποδεκτές τις κοινωνικές και ταξικές σχέσεις. Τέλος, οι μελέτες επικοινωνιακής πολιτικής πραγματεύονται την επιρροή των κυβερνητικών πρακτικών στη λειτουργία των Μέσων, προϋποθέτοντας την ύπαρξη αγοράς και κοινωνικών σχέσεων με θετικά χαρακτηριστικά (McChesney, 2000: 110).

²² Η επιστημονική συζήτηση που αναπτύχθηκε με επίκεντρο το επιχείρημα του Dallas Smythe που περιέγραφε το κοινό ως εμπόρευμα (το οποίο αργότερα υιοθέτησαν και θεωρητικοί της επικοινωνίας που δεν ανήκαν στην προσέγγιση της πολιτικής οικονομίας) έμεινε γνωστή ως η "Συζήτηση του Ασθενικού Σημείου" ("The Blindspot Debate").

Γενικότερα, στο πλαίσιο της πολιτικής οικονομίας των Μέσων οι μελετητές έχουν εντάξει στη διερεύνησή τους μια ευρεία γκάμα θεμάτων, που αφορούν το επικοινωνιακό πεδίο. Αυτή η θεματολογία - από τη δεκαετία του 1970 και μετά - σταδιακά έχει εμπλουτιστεί, καταγράφοντας και παρατηρώντας τις εξελίξεις από μια ιστορική σκοπιά. Ιδιαίτερη μελέτη έχει υποστεί το ζήτημα των "Μέσων επικοινωνίας ως επιχειρήσεων" ή αλλιώς "η εξέλιξη των μαζικών επικοινωνιών/των Μέσων επικοινωνίας ως εμπορευμάτων, που παράγονται και διανέμονται από κερδοσκοπικούς οργανισμούς στις καπιταλιστικές βιομηχανίες" (Wasko, 2014: 261). Στο πλαίσιο της θεματικής αυτής έχουν αναλυθεί ιδέες όπως "εμπορικοποίηση / εμπορευματοποίηση, διαφοροποίηση / συνέργεια, οριζόντια / καθετη ενοποίηση, συγκέντρωση" (Wasko, 2014: 262).

Παράλληλα, έχει μελετηθεί ο ρόλος της εργασίας στα Μέσα καθώς και οι σχέσεις μεταξύ παραγωγής και κοινωνικής τάξης. Ο ρόλος των Μέσων στην κοινωνία έχει επιχειρηθεί να κατανοηθεί με γνώμονα τις διασυνδέσεις που αυτά αναπτύσσουν με την κρατική εξουσία καθώς και με άλλους τομείς της οικονομίας. Η σχέση των Μέσων με τη δημόσια σφαίρα και τη δημοκρατία έχει επίσης τεθεί στο επίκεντρο της επιστημονικής συζήτησης με βασικό επιχείρημα ότι το κεφάλαιο, λόγω του σημαντικού ρόλου που διαδραματίζει στη λειτουργία του επικοινωνιακού πεδίου, δεν μπορεί να αφήσει ανεπηρέαστη τη δημόσια συμμετοχή και την ιδιότητα του πολίτη.

Η ψηφιοποίηση του επικοινωνιακού πεδίου έχει αναμφισβήτητα αυξήσει τις δυνατότητες επικοινωνίας μεταξύ των χρηστών των διαρκώς εξελισσόμενων νέων Μέσων. Ωστόσο, παράλληλα, μια άλλη σειρά φαινομένων βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη εντός του πεδίου. Αυτά είναι, σύμφωνα με την Wasko (2014: 260), η εταιρικοποίηση (corporatization), η εμπορευματοποίηση (commercialization), η εμπορικοποίηση (commodification), και η συγκέντρωση (concentration). Όλα μαζί δημιουργούν ένα δυναμικό πλαίσιο, εντός του οποίου μπορεί να κατανοηθεί η σημασία και η επίδραση του περιεχομένου των Μέσων επικοινωνίας. Και εδώ ακριβώς έγκειται η συνέχιση της αξίας της πολιτικής οικονομίας της επικοινωνίας ως θεωρητικής προσέγγισης στη νέα ψηφιακή εποχή.

Οι βιομηχανίες των Μέσων επικοινωνίας παγκοσμίως μεταβάλλονται με γοργούς ρυθμούς, ακολουθώντας τις τεχνολογικές εξελίξεις και επιδιώκοντας την προσαρμογή στις οικονομικές συγκυρίες της κάθε εποχής. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εξέλιξης ο επικοινωνιακός τομέας αποτελεί πλέον ζωτικό κομμάτι κάθε σύγχρονης οργανωμένης κοινωνίας, συνεπώς, το πώς οργανώνεται και ελέγχεται θεωρείται ζήτημα μείζονος σημασίας. Για αυτό και η Mansell (2004) επισημαίνει την ανάγκη για αναζωογόνηση της πολιτικής οικονομίας με στόχο την ανάδειξη των σχέσεων εξουσίας, που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της δυναμικής των νέων Μέσων επικοινωνίας. Επιπλέον, με δεδομένο ότι τα νέα Μέσα προκαλούν ανακατατάξεις σε κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο η ανανεωμένη πολιτική οικονομία της επικοινωνίας προαπαιτεί νέες προσεγγίσεις που θα μπορούν να αποκρυπτογραφούν τόσο τον τρόπο παραγωγής της συνείδησης και των αξιών όσο και τον τρόπο διακίνησης των νοημάτων (Graham, 2007: 243).²³

²³ Όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά ο Graham (2007: 242): «Η πολιτική οικονομία της επικοινωνίας στο τωρινό πλαίσιο [του 21ου αιώνα] πρέπει να σχετίζεται με την κατανόηση της παραγωγής των αξιών στο πιο

Όπως επισημαίνει ο Hardy (2014 α: 3) "η αναγνώριση της σημασίας της πολιτικής και οικονομικής οργάνωσης ('πολιτική οικονομία') των Μέσων δεν έχει υπάρξει ποτέ μεγαλύτερη". Και αυτό γιατί, σύμφωνα με τον ίδιο, παρόλο που η κεντρική παραδοχή της κριτικής πολιτικής οικονομίας - ότι δηλαδή "τα μαζικά Μέσα είναι πρώτον και κυρίως βιομηχανικοί και εμπορικοί οργανισμοί, που παράγουν και διανέμουν αγαθά" (Murdock & Golding, 1974: 205-206) - έχει διατυπωθεί στη δεκαετία του 1970 ισχύει ακόμα και σήμερα, στην εποχή της σύγκλισης των επικοινωνιών και των τεχνολογιών, έστω κι αν η σχέση του κοινού με τα Μέσα έχει αποκτήσει έναν πιο διαδραστικό και εξατομικευμένο χαρακτήρα (Hardy, 2014 β: 190). Το ίδιο περίπου επιχείρημα έχει διατυπωθεί και από τον Gerald Sussman (1999: 86), που διατείνεται ότι "η πολιτική οικονομία της επικοινωνίας είναι πιο σημαντική στη σημερινή εποχή της παγκόσμιας απελευθέρωσης, της ιδιωτικοποίησης, της απορρύθμισης παρά από κάθε άλλη στιγμή στο παρελθόν".

Με το πέρασμα στον 21ο αιώνα η κριτική πολιτική οικονομία διέπεται από δύο τάσεις. Από τη μία πλευρά, έχει ανανεώσει το ενδιαφέρον της για τον Μαρξισμό με στόχο την κριτική κατανόηση της ψηφιακής κοινωνίας της πληροφορίας. Από την άλλη, αναγνωρίζοντας την πολυπλοκότητα και τις αντιφάσεις του ψηφιακού επικοινωνιακού πεδίου επιχειρεί μια πιο ολιστική ανάλυση των ψηφιακών επικοινωνιών, υιοθετώντας κριτική στάση τόσο απέναντι στον τεχνολογικό οπτιμισμό όσο και στον τεχνολογικό σκεπτικισμό (Hardy, 2014 β: 194). Επίσης, η προσέγγιση στη σύγχρονή της μορφή προσπαθεί να αξιολογήσει τα ευμετάβλητα μοτίβα του καπιταλισμού, των κρατών και της βιομηχανίας της επικοινωνίας, συμβάλλοντας, σύμφωνα με τον Hardy (2014 β: 195), στην ενίσχυση της μελέτης που αφορά τη συγκριτική ανάλυση των επικοινωνιακών συστημάτων. Για τον ίδιο (Hardy, 2014 β), η κριτική πολιτική οικονομία της επικοινωνίας σήμερα διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στη διερεύνηση των σύγχρονων προβλημάτων των Μέσων. Όπως επισημαίνει:

"Διερευνώντας πώς οι πόροι της επικοινωνίας οργανώνονται και σχετίζοντας αυτό με το πώς οι ευρύτερες πτυχές της κοινωνικής ζωής οργανώνονται και αλλάζουν, η κριτική πολιτική οικονομία παρέχει τις βάσεις για μια περιεκτική, ολοκληρωμένη μελέτη των Μέσων και της επικοινωνίας, συνδέει τη μελέτη της επικοινωνιακής σύγκλισης με την εξέταση και την κριτική των υφιστάμενων κοινωνιών. Η κριτική πολιτική οικονομία της επικοινωνίας σηματοδοτεί μια δυναμική παράδοση που βασίζεται σε προηγούμενο έργο, υποβάλλει καίρια ερωτήματα για τις επικοινωνίες σήμερα, και θα συνεχίσει να επανεξετάζει και να ενδυναμώνει εκ νέου τις απαντήσεις που έχουν δοθεί. Επιπλέον, είναι μια παρεμβατική παράδοση, η οποία χαρακτηρίζεται από την ανάγκη να

βασικό επίπεδο – το επίπεδο της συνείδησης – και με την άσκηση της εξουσίας στην ευρύτερη δυνατή κλίμακα: την ολότητα των ανθρώπινων όντων τώρα ενωμένη σε ένα παγκόσμιο σύστημα κοινωνικών σχέσεων». Σύμφωνα με τον ίδιο, «[...] οι περισσότερες μελέτες στο πλαίσιο της πολιτικής οικονομίας της επικοινωνίας ασχολούνται με [...] κοινωνικές ανισορροπίες εξουσίας που εκρέουν από τη διάρθρωση και λειτουργία των επικοινωνιακών συστημάτων» (Graham, 2006: 493).

ασχολείται με τα προβλήματα που αφορούν στην κοινωνική οργάνωση των επικοινωνιών" (Hardy, 2014 β: 198).

Η πολιτική οικονομία των ΜΜΕ αποτελεί μια σχολή σκέψης και έρευνας που έχει παρερμηνευθεί και έχει δεχθεί κατηγορίες και επικρίσεις, μεταξύ των οποίων είναι η απλοϊκότητα και η ανεπάρκεια σε ό,τι αφορά τις ερμηνείες σχετικά με την οργάνωση και τη λειτουργία των Μέσων. Σύμφωνα, ωστόσο, με τις Wasko και Meehan (2013: 150), τα επιχειρήματα των επικριτών είναι αίολα. Οι εκπρόσωποι της πολιτικής οικονομίας των ΜΜΕ έχουν λανθασμένα εκληφθεί ως οι τελευταίοι υποστηρικτές της σχολής της Φραγκφούρτης, που επέκριναν το καπιταλιστικό σύστημα για το περιεχόμενο και τον τρόπο λειτουργίας των Μέσων επικοινωνίας. Έχουν επίσης λανθασμένα κατηγορηθεί για οικονομικό αναγωγισμό των χαρακτηριστικών του επικοινωνιακού πεδίου καθώς και για επιστημονική ολιγωρία απέναντι στο κοινό και στο ανθρώπινο δυναμικό των Μέσων επικοινωνίας (Wasko & Meehan, 2013: 150).

Η κριτική που έχει ασκηθεί στην πολιτική οικονομία των Μέσων σχετίζεται με τον περιορισμένο προσανατολισμό της έρευνας, που έχει θεωρηθεί ότι επικεντρώνεται κυρίως στην βιομηχανική διάσταση του επικοινωνιακού πεδίου. Όπως επισημαίνουν οι Havens, Lotz και Tinic (2009: 235):

"Οι προσεγγίσεις της κριτικής πολιτικής οικονομίας, οι οποίες κατά κύριο λόγο και με συνέπεια επικεντρώνονται στις υψηλότερου επιπέδου λειτουργίες των επικοινωνιακών οργανισμών - και με λίγες εξαιρέσεις, δίνουν έμφαση στην παραγωγή της ειδησεογραφίας - έχουν αποτελέσει ένα ευνοημένο παράδειγμα (paradigm) μεταξύ πολλών μελετητών των Μέσων επικοινωνίας, που ψάχνουν να προσθέσουν μια βιομηχανική διάσταση στην έρευνα τους".

1.4 Η πολιτική και η ρύθμιση των Μέσων Επικοινωνίας

Τα Μέσα επικοινωνίας έχουν μια ευρεία αποστολή που οφείλει να διέπεται από ένα δημοκρατικό χαρακτήρα και παράλληλα να υπηρετεί γενικότερες κοινωνικές-πολιτιστικές συνιστώσες. Ο πιο διαδεδομένος τρόπος για τη διασφάλιση αυτής της αποστολής είναι η καθιέρωση μέτρων πολιτικής (policy measures) διαμέσου κάποιας κρατικής παρέμβασης, αφού μια αχαλίνωτη αγορά Μέσων συνήθως δεν μπορεί να εγγυηθεί την κάλυψη όλων των αναγκών μιας κοινωνίας. Οι προσδοκίες που καλούνται να καλύψουν τα Μέσα απορρέουν τόσο από το κοινό όσο και από την αγορά. Όπως επισημαίνει η De Bens (2007: 20): «Κάθε πολιτική στα Μέσα αναπόφευκτα υποφέρει από μια σύγκρουση μεταξύ της ανησυχίας για τον δημόσιο ρόλο των Μέσων και των προβαλλόμενων θεμάτων των ομάδων επηρεασμού των επικοινωνιακών συγκροτημάτων και των νέο-φιλελεύθερων πολιτικών προσώπων». Με άλλα λόγια, η ισορροπία «μεταξύ κουλτούρας και εμπορίου» (De Bens, 2007) είναι κρίσιμη και η επίτευξή της ή μη είναι ζήτημα πολιτικής.

Δικαιολογημένα λοιπόν τα Μέσα επικοινωνίας αποτελούν έναν τομέα που έχει υποστεί εμφανή ρύθμιση με βάση μια προκαθορισμένη πολιτική (policy), κάτι που θεωρητικά στοχεύει στην εκπλήρωση της δημόσιας λειτουργίας τους. Η πολιτική (policy) και

η ρύθμιση (regulation) αποτελούν δύο πτυχές του επικοινωνιακού πεδίου που διέπονται από σχέσεις αλληλεπίδρασης, αλλά έχουν διαφορετική λειτουργία.

Στο επικοινωνιακό πεδίο η άσκηση πολιτικής είναι μια πολυδιάστατη υπόθεση στην οποία εμπλέκονται παράγοντες της πολιτικής, της οικονομίας, και του πολιτισμού (Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 3). Περιλαμβάνει ένα σχέδιο δράσης, προϊόν συνήθως κυβερνητικής πρωτοβουλίας, το οποίο έχει σαφή στόχευση και επιδρά στις αποφάσεις που λαμβάνονται εντός των επικοινωνιακών οργανισμών (Long & Wall, 2009: 167-168). Η κυβερνητική αυτή δράση δεν είναι αυτόνομη, αλλά αλληλεπιδρά με ένα σύνολο άλλων φορέων που συμμετέχουν στη διαμόρφωση των αποτελεσμάτων της πολιτικής (Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 5). Η συντονισμένη δράση των φορέων αυτών αποτελεί προϋπόθεση για την πραγματοποίηση της υπό σχεδιασμό πολιτικής (Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 7).

Με άλλα λόγια, η πολιτική παραπέμπει στους «πολιτικούς, νομικούς, οικονομικούς, και πολιτιστικούς όρους αναφοράς, που γίνονται αντιληπτοί ως προς τη ρύθμιση των Μέσων στην κοινωνία», συνδυάζοντας ένα σύνολο στοιχείων: α) τις κανονιστικές αξίες που υπαγορεύουν τον ρόλο των Μέσων, β) τις θεσμικές ρυθμίσεις που προσδιορίζουν τη λειτουργία τους, γ) τον χαρακτήρα διαχείρισης, δημόσιος ή ιδιωτικός (Hamelink & Nordenstreng, 2007: 225). Συνεπώς, η ερμηνεία των πολιτικών που εφαρμόζονται στο επικοινωνιακό πεδίο προϋποθέτει την ευρεία προσέγγιση των χαρακτηριστικών του κράτους και των εμπλεκόμενων φορέων (Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 3).

Η ρύθμιση είναι το μέσο επίτευξης του ευρύτερου στόχου μιας πολιτικής (Long & Wall, 2009: 167). Ειδικότερα, η ρύθμιση (εξωτερική ή εσωτερική) είναι η πράξη διακυβέρνησης των Μέσων επικοινωνίας (ή ενίοτε η έλλειψη μιας τέτοιας διακυβέρνησης) μέσα από ένα σύνολο κανόνων και αρχών, που προσδιορίζουν τις διαδικασίες που βρίσκονται πίσω από τη μεταφορά του περιεχομένου στο κοινό και τις μορφές που αυτό προσλαμβάνει (Long & Wall, 2009: 173). Η ρύθμιση δεν παραπέμπει μόνο σε κανονισμούς που πρέπει να τηρηθούν από την πλευρά των φορέων παραγωγής περιεχομένου, αλλά και σε ελέγχους ως προς το ποιος παράγει και ποιος έχει πρόσβαση στο περιεχόμενο καθώς και σε οικονομικού τύπου παρεμβάσεις με τον προσδιορισμό φόρων, ανταποδοτικών τελών ή επιχορηγήσεων (Long & Wall, 2009: 168-169). Επίσης, εκτός από την επίσημη ρύθμιση που απορρέει από τους κανόνες που θέτουν οι εξουσιοδοτημένοι φορείς, υπάρχει η αυτορρύθμιση με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον κώδικα ηθικής των δημοσιογράφων, όπως επίσης και ένα τρίτο επίπεδο ρύθμισης που υπαγορεύουν οι κυρίαρχες πολιτιστικές και πολιτικές παραδόσεις ενός κράτους (Hamelink & Nordenstreng, 2007: 228).

Με δεδομένη την αλληλεπίδραση μεταξύ πολιτικής και πρακτικών ρύθμισης του επικοινωνιακού πεδίου, η ανάλυση και η έρευνα πάνω στα δύο αυτά στοιχεία ουσιαστικά έχει ως στόχο να απαντήσει το εξής ερώτημα: Κατά πόσο η ρύθμιση επιτυγχάνει τους στόχους της πολιτικής; Επιπλέον, μια τέτοια ανάλυση αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο με το οποίο μπορεί να διαφανεί αφενός ο τρόπος και ο βαθμός ελέγχου των Μέσων, αφετέρου ο στόχος που εξυπηρετείται πίσω από αυτόν τον έλεγχο καθώς και ο βαθμός επίτευξής του. Σύμφωνα με τον McChesney (2008: 12), οι πολιτικοί οικονομολόγοι των Μέσων χωρίς να

εκλαμβάνουν το υπάρχον σύστημα των Μέσων επικοινωνίας ως φυσικό, αναπόφευκτο ή αμετάβλητο, θεωρούν ότι οι πολιτικές που υιοθετούνται «στο όνομα του κοινού, αλλά συχνά χωρίς την ενημερωμένη συναίνεση του κοινού» το προσδιορίζουν και συνεπώς η εξέταση των πολιτικών, των δομών και των οργανισμών συμβάλλει σημαντικά στην περιεκτική κατανόηση των Μέσων.

Οι Van Cuilenburg & McQuail (2003, στο Hamelink & Nordenstreng, 2007: 228) επισημαίνουν τρεις φάσεις στην πολιτική των Μέσων:

- Η πρώτη αφορά την πολιτική της αναδυόμενης βιομηχανίας των επικοινωνιών (από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα μέχρι τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο) με επίκεντρο την αποδοτικότητα.
- Η δεύτερη αναφέρεται στην πολιτική των Μέσων δημόσιας υπηρεσίας (από τα μέσα της δεκαετίας του 1940 μέχρι τη δεκαετία του 1980) με επίκεντρο τη δημοκρατία.
- Η τρίτη παραπέμπει σε ένα νέο παράδειγμα πολιτικής, που εμφανίστηκε από τη δεκαετία του 1990 και δίνει έμφαση στην ελευθερία της επικοινωνίας και στο δυαδικό μοντέλο ελέγχου. Κοινό στοιχείο των παραπάνω φάσεων είναι η ιδέα του δημόσιου συμφέροντος, συνοδευόμενη από μια εθνοκεντρική οπτική.

Η ρύθμιση στα Μέσα επικοινωνίας κατά καιρούς έχει επικριθεί και το κυριότερο ερώτημα που τίθεται από τους επικριτές είναι εάν αποτελεί μια διαδικασία περιορισμού της ελευθερίας τους. Η ρύθμιση, ωστόσο, δεν πρέπει να εκλαμβάνεται αυστηρά ως ένα είδος περιορισμού. Κατά τους Long και Wall (2009: 175): «Θα αποκτήσεις την σφαιρικότερη κατανόηση της ρύθμισης εάν τη σκεφτείς πέρα από μια απλή αίσθηση περιορισμού ανθρώπων και εταιρειών. Η ρύθμιση συχνά έχει χρησιμοποιηθεί για να προσδώσει σε περιθωριοποιημένες ομάδες πρόσβαση στην αναπαράσταση των Μέσων, ή να προωθήσει πτυχές της κοινωνίας ή του πολιτισμού που δεν έχουν προβληθεί επαρκώς από τα μη ρυθμισμένα Μέσα».

Παρά την εύλογη διχογνωμία για το εάν η ρύθμιση στα Μέσα επικοινωνίας ισούται με περιορισμούς, πίσω από τη διαδικασία αυτή υπάρχει ένα στοιχείο αναγκαιότητας: Η επίδραση των Μέσων στην κοινωνία και οι ανησυχίες από τις οποίες πλαισιώνεται το φαινόμενο των επιδράσεων υπαγορεύουν την ανάγκη ρύθμισης του πεδίου μέσω κανόνων που προέρχονται από αρμόδιους ρυθμιστικούς φορείς (Long & Wall, 2009: 167).

Ουσιαστικά οι κυριότεροι πρωταγωνιστές της ρύθμισης των Μέσων επικοινωνίας είναι οι κυβερνήσεις των κρατών, οι οποίες υιοθετούν πολιτικές ανάλογα με τις απόψεις που πρεσβεύουν σχετικά με το ρόλο των Μέσων στην κοινωνία. Με άλλα λόγια, η ρύθμιση του πεδίου αποτελεί απόρροια της φιλοσοφίας της εκάστοτε κυβέρνησης. Συνεπώς, υπάρχουν σημεία στα οποία η ρύθμιση του επικοινωνιακού πεδίου και η πολιτική οικονομία συναντώνται (Long & Wall, 2009: 167).

Δεν υπάρχει κάποιο ενιαίο μοντέλο ρύθμισης των Μέσων επικοινωνίας στις διάφορες κοινωνίες, ούτε υπάρχει κάποια διαχρονική πολιτική που μπορεί να εφαρμοστεί σε οποιοδήποτε κοινωνικό πλαίσιο. Για αυτό το λόγο και η Ευρώπη χαρακτηρίζεται από διαφορετικές κουλτούρες ως προς τη ρύθμιση (Van Cuilenburg & McQuail, 2003). Είναι χαρακτηριστικό ότι στα διάφορα ευρωπαϊκά κράτη η ποικιλία στα Μέσα, η οποία αποτελεί

απόρροια ειδικών μέτρων πολιτικής, προσδιορίζεται και υπολογίζεται με διαφορετικούς τρόπους (Aslama et al., 2007: 55-98), με αποτέλεσμα να μην μπορούν να γίνουν ασφαλείς συγκρίσεις.

Η πολιτική που εφαρμόζεται στα Μέσα επικοινωνίας βρίσκεται σε συνάρτηση με τον χώρο και τον χρόνο της εκάστοτε συγκυρίας, γεγονός που στην πράξη δικαιολογεί τον άλλοτε μεγαλύτερο και άλλοτε μικρότερο έλεγχο στον τρόπο λειτουργίας των Μέσων ή αντιστοίχως την άλλοτε περισσότερη και άλλοτε λιγότερη ελευθερία από μέρους των ραδιοτηλεοπτικών φορέων (Long & Wall, 2009: 170). Συνήθως, η ελευθερία ενεργειών και αποφάσεων συνδέεται με τη δημοκρατία, ενώ η άσκηση ελέγχου με την απολυταρχία. Στο επικοινωνιακό πεδίο οι συσχετισμοί αυτοί φαίνεται πως δεν είναι απόλυτοι. Όπως επισημαίνουν οι Long και Wall (2009: 167): «Τα χωρίς όρια Μέσα δε συμβάλλουν πάντα στη δημοκρατία, και συχνά υποστηρίζεται ότι η κυριαρχία των εταιρειών με στόχο τη μεγιστοποίηση του κέρδους οδηγεί σε απαράδεκτα κοινωνικά αποτελέσματα, καθώς οι εταιρείες βάζουν το κέρδος μπροστά από το κοινό συμφέρον της κοινωνίας».

Η ρύθμιση δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως μια αυτόνομη διαδικασία αποκομμένη από το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Όπως επισημαίνουν οι Long & Wall (2009: 176): « [...] μια μορφή ρύθμισης δεν είναι αναπόφευκτη και [...] οποιαδήποτε ιδιαίτερη ρυθμιστική δομή είναι αποτέλεσμα ευδιάκριτων ιστορικών και κοινωνικών παραγόντων». Με δεδομένη, λοιπόν, τη διαφορετικότητα των ευρωπαϊκών κρατών ως προς τη διαμόρφωση του πολιτισμού και της πολιτικής σκηνής καθώς και τη διαφορετική ιστορική εξέλιξη των Μέσων το επικοινωνιακό πεδίο της Ευρώπης γνώρισε διαφορετικά παραδείγματα σε σχέση με την πολιτική στα Μέσα (Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 5).

Πέρα από τους κοινωνικούς παράγοντες, η ιδιαίτερη φυσιογνωμία του κάθε Μέσου που συνίσταται σε ένα σύνολο συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, δεν αφήνει περιθώρια για την ύπαρξη μιας ενιαίας πολιτικής και ρύθμισης σε όλα τα Μέσα. Η πορεία και η εξέλιξή τους μέσα στον χρόνο έχουν αποδείξει ότι υιοθετούν διαφορετικά μοντέλα πολιτικής. Στην περίπτωση της ραδιοτηλεόρασης - συγκριτικά με τα υπόλοιπα Μέσα επικοινωνίας - έχουν θεσπιστεί οι περισσότερες ρυθμίσεις (Long & Wall, 2009: 170 & 172), σε αντίθεση με τον Τύπο, ο οποίος έχει δεχθεί μικρότερο βαθμό εποπτείας (Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 5-6). Η αντίθεση αυτή οφείλεται στη διαφορετική λογική εμφάνισης και εξέλιξης των δύο Μέσων. Η ραδιοτηλεόραση γεννήθηκε και αναπτύχθηκε στη βάση μιας εύλογης και δικαιολογημένης παρεμβατικότητας του κράτους στις δραστηριότητές της, ενώ η λειτουργία και οργάνωση του Τύπου αφέθηκε στην ιδιωτική πρωτοβουλία.

Άλλωστε, η ρύθμιση από την πλευρά της δεν είναι μια μονοδιάστατη διαδικασία. Υπάρχουν διαφορετικές μορφές ρύθμισης, που παραπέμπουν σε διαφορετικές πτυχές των Μέσων και υλοποιούνται με διαφορετικούς τρόπους. Η πολύπλευρη αυτή φυσιογνωμία και λειτουργία της ρύθμισης στην πράξη σημαίνει την ύπαρξη περιορισμών και ελέγχων σε διαφορετικά επίπεδα, δηλαδή ως προς την ιδιοκτησία των Μέσων, τις διαδικασίες παραγωγής, τη φυσιογνωμία του προσφερόμενου περιεχομένου ανάλογα με το διαθέσιμο κοινό, τον τρόπο εκροής περιεχομένου και πρόσβασης σε αυτό. Ανεξαρτήτως του είδους

της ρύθμισης, απώτερος σκοπός της διαδικασίας είναι η επίτευξη του στόχου της καθορισθείσας πολιτικής (Long & Wall, 2009: 168-169).

Στο σύγχρονο επικοινωνιακό πεδίο η κυρίαρχη τάση δε διαμορφώνεται ούτε από Μέσα που στερούνται ρύθμισης, αλλά ούτε και από Μέσα που ελέγχονται ασφυκτικά από το κράτος. Η χαλάρωση των κανόνων και των ελέγχων, η εξασθένιση του ρόλου των δημόσιων φορέων και η ενίσχυση της ιδιωτικοποίησης συνέθεσαν μια εικόνα απορρύθμισης με την έννοια μιας αναδιαμόρφωσης των Μέσων που ξεκίνησε από την Αμερική στη δεκαετία του 1980 και συνεχίστηκε αργότερα στην Ευρώπη, την Ασία, την Αυστραλία, την Αφρική και τη Νότια Αμερική. Η αναδιαμόρφωση αυτή είχε ως επίκεντρο του επικοινωνιακού πεδίου την αγορά, τον ανταγωνισμό, τα εμπορικά συμφέροντα (Long & Wall, 2009: 176). Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια περιγράφεται η μετάβαση του επικοινωνιακού πεδίου από τη διαμόρφωση πολιτικής με επίκεντρο το κράτος σε νέες μορφές διοίκησης των Μέσων με πολλούς συμμετέχοντες (Hamelink & Nordenstreng, 2007: 225). Η έννοια της διακυβέρνησης (governance) έναντι της πολιτικής (policy) είναι δηλωτική της αλλοίωσης που έχει υποστεί η ιδέα χάραξης δημόσιας πολιτικής σε σχέση με τα Μέσα, η οποία έδωσε τη θέση της σε μια διαχειριστική λογική προσέγγισης των Μέσων με βάση τα ιδιωτικά συμφέροντα (Hamelink & Nordenstreng, 2007: 230).

Η εύρεση και θέσπιση μιας πολιτικής δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη και την αποτελεσματική εφαρμογή της στην πράξη με θετικά αποτελέσματα στη λειτουργία του επικοινωνιακού πεδίου. Οι Long και Wall εντοπίζουν την αιτία αυτής της αναποτελεσματικότητας στη νοοτροπία των ραδιοτηλεοπτικών εταιρειών, οι οποίες «έχουν την τάση να ακολουθούν το γράμμα του κανονισμού, παρά το πνεύμα, και επομένως συχνά οι προθέσεις των δημιουργών της πολιτικής δεν επετεύχθησαν» (Long & Wall, 2009: 171).

Η άσκηση πολιτικής στα Μέσα έχει επηρεαστεί και επηρεάζεται διαρκώς τόσο από την αποστολή που έχουν επιφορτιστεί να εκπληρώσουν όσο και από τις τεχνολογικές εξελίξεις. Για αυτό και στην περίπτωση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων μερικά από τα πιο διαδεδομένα μέτρα πολιτικής είναι η δημόσια χρηματοδότηση και η ενίσχυσή τους με στόχο να συμβαδίζουν με τις τεχνολογικές εξελίξεις μέσω της ανάπτυξης καινοτομιών. Η ανάπτυξη της καλωδιακής και δορυφορικής τηλεόρασης καθώς και η σύγκλιση των Μέσων δημιούργησαν και επέτειναν σταδιακά τον προβληματισμό σχετικά με την ανάπτυξη «πιο περιεκτικών πολιτικών απέναντι στο πεδίο των επικοινωνιών στο σύνολό του» (Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 6). Στο πλαίσιο του παγκοσμιοποιημένου και συγκλίνοντος επικοινωνιακού περιβάλλοντος, νέες πολιτικές επιχειρούν να προσεγγίσουν τις αλλαγές, στοχεύοντας σε ένα όφελος καθολικού χαρακτήρα που ξεπερνά τα στενά όρια των εθνικών συνόρων. Με επίκεντρο αυτόν τον στόχο οι νέες πολιτικές έχουν ως σημείο εκκίνησης τις παλιότερες, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο ένα σχήμα «διαδοχής» (Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 6-7).

Στο πλαίσιο της πολιτικής των επικοινωνιών ιδιάζουσα θέση κατέχει η ιδέα του δημόσιου συμφέροντος, ο προσδιορισμός της οποίας δεν υπακούει σε ένα ενιαίο μοντέλο. Η ερμηνεία του δημόσιου συμφέροντος διαφέρει ανάλογα με την προσέγγιση που υιοθετείται. Η «ωφελιμιστική» προσέγγιση (utilitarianism) σχετίζει το δημόσιο συμφέρον με

τη μεγιστοποίηση του ατομικού οφέλους, η οποία επιτυγχάνεται από επικοινωνιακά συστήματα που λειτουργούν με βάση τις δυνάμεις της αγοράς. Η «μονιστική» προσέγγιση (unitary) βασίζει το δημόσιο συμφέρον στην επιδίωξη ενός σπουδαίου συλλογικού ιδανικού, το οποίο προτάσσεται έναντι των ατομικών συμφερόντων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ραδιοτηλεόραση δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας, η οποία συνοδεύεται από ένα σύνολο πλεονεκτημάτων με αποδέκτη την κοινωνία. Μεταξύ των δύο παραπάνω προσεγγίσεων βρίσκεται η «θεωρία του κοινού συμφέροντος», στην οποία το κοινό συμφέρον δεν σημαίνει άθροισμα ατομικών συμφερόντων, αλλά συμφέρον που το μοιράζονται όλοι. Στο πεδίο των Μέσων υπάρχουν χαρακτηριστικά (για παράδειγμα επιχορηγήσεις, κανόνες για τη διαφήμιση) τα οποία δικαιολογούνται με βάση το επιχείρημα ενός ευρύτερου «κοινού καλού» (Papathanassopoulos & Negrine, 2010: 7-9).²⁴

Η υπηρετήση του δημόσιου συμφέροντος αποτελεί μια δύσκολη αποστολή, η πραγματοποίηση της οποίας αλλάζει μορφή ανάλογα με τα χαρακτηριστικά κάθε εποχής. Η σημερινή τάση αποτυπώνεται με ενάργεια στην άποψη των Papathanassopoulos και Negrine (2010: 10), οι οποίοι ισχυρίζονται ότι « [...] σε μια εποχή που μαρτυρά την άνοδο του ατομικισμού και του νεοφιλελευθερισμού και την αυξητικά κυρίαρχη διαχειριστική ιδεολογία του νεο-συντηρητισμού, υπάρχει μία ευρεία άποψη ότι μόνο υιοθετώντας εμπορικές πρακτικές μπορούν οι κυβερνήσεις και οι δημόσιοι οργανισμοί να επιτύχουν αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα και έτσι να υπηρετήσουν καλύτερα το δημόσιο συμφέρον».

1.5 Η εφαρμογή της Πολιτικής Οικονομίας των ΜΜΕ στη μελέτη της δημόσιας τηλεόρασης: Σημασία και προβληματισμοί

Τα Μέσα επικοινωνίας περιλαμβάνουν μια σύνθετη διαδικασία παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης περιεχομένου, η οποία επηρεάζεται από ένα σύνολο βασικών αρχών στις οποίες εδράζεται η λειτουργία τους. Αν το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι ένα πλέγμα "κειμένων" και νοημάτων με στόχο το ευρύτερο κοινό, η προέλευσή τους δεν μπορεί να μην επηρεάζεται από τη φύση και τον χαρακτήρα της παραγωγής ως οικονομικής και ειδικότερα επιχειρηματικής δραστηριότητας. Άλλωστε, στο σύγχρονο επικοινωνιακό πεδίο τα Μέσα εκλαμβάνονται ως «[...] επιχειρήσεις που εμπλέκονται σε μια εμπορική σφαίρα ανταλλαγής, δημιουργίας εσόδων, κέρδους και απώλειας [...] παρόλο που [...] λειτουργούν σε ένα παρόμοιο οικονομικό περιβάλλον, ανταποκρίνονται σε αυτό το περιβάλλον με διαφορετικούς τρόπους» (Long & Wall, 2009: 139). Κινητήρια δύναμη της λειτουργίας τους και απαραίτητη προϋπόθεση της ύπαρξής τους αποτελούν οι πηγές εσόδων (ό.π.: 139).

²⁴ Στις ΗΠΑ η επίτευξη του δημόσιου συμφέροντος σχετίστηκε με αρχές όπως τοπικισμός, ελεύθερη αγορά ιδεών, καθολική υπηρεσία, ποικιλία, ανταγωνισμός, οικονομική υγεία της καπιταλιστικής κοινωνίας (Papathanassopoulos & Negrine, 2010: 9).

Η επιχειρηματική πλευρά των Μέσων περιλαμβάνει ένα σύνολο από σημαντικές συνιστώσες. Αναφέρεται σε όλες τις οικονομικές παραμέτρους που περικλείει η λειτουργία τους καθώς και στο ευρύτερο οικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δρουν οι επικοινωνιακοί αυτοί οργανισμοί, στον τρόπο οργάνωσής τους, στην κουλτούρα των στελεχών τους, στην εξέλιξή τους, όπως είναι η ψηφιοποίηση, που ανατρέπει μέρος του σκηνικού των καθιερωμένων αρχών παραγωγής περιεχομένου. Ο βαθμός και ο τρόπος οργάνωσης αυτής της δραστηριότητας αναπόφευκτα επιδρά στο τελικό αποτέλεσμα, δηλαδή στο προσφερόμενο περιεχόμενο. Η αξία του περιεχομένου που παράγεται από τα Μέσα κρίνεται όχι μόνο με κριτήριο την τεχνική του αρτιότητα και τη σημασία που έχει για το κοινό, αλλά και με γνώμονα την οικονομική του αξία, αφού «η οικονομική αξία προσδιορίζει την εμπορευματική μορφή κάθε μέσου και της παραγωγής του [...]» (Long & Wall 2009: 140). Συνεπώς, η ευρεία εξέταση της οικονομικής – επιχειρηματικής πτυχής της παραγωγής των Μέσων μπορεί να καταστεί ένα χρήσιμο εργαλείο έρευνας και εξαγωγής συμπερασμάτων.

Ο χαρακτήρας οργανωμένης επιχείρησης που υιοθετούν τα Μέσα εντός της ευρύτερης οικονομίας διαφαίνεται από το γεγονός ότι το περιεχόμενο που παράγουν δεν αποτελεί αποτέλεσμα της δημιουργικής πρωτοβουλίας ενός συνόλου ατόμων που δρουν ελεύθερα και ανεξέλεγκτα. Αντιθέτως, το μοντέλο λειτουργίας που ακολουθούν περιλαμβάνει συνήθως ένα προσωπικό, που έχει ως καθήκον τη δημιουργία περιεχομένου για ένα συγκεκριμένο κοινό, σε τακτική βάση, με ορισμένο προϋπολογισμό στο πλαίσιο διαφόρων συμβάσεων, θεσμικών, επαγγελματικών, κοινωνικών, πολιτιστικών (Long & Wall, 2009: 138). Ωστόσο, το πλαίσιο αυτό λειτουργίας δεν συνεπάγεται επικοινωνιακούς οργανισμούς με μονοδιάστατη φυσιογνωμία, αμετάβλητη μέσα στον χρόνο. Αντιθέτως, τα Μέσα ποικίλλουν ως προς τα χαρακτηριστικά τους, μορφοποιώντας συγκεκριμένα επικοινωνιακά συστήματα που μεταβάλλονται μέσα στα χρόνια.

Η κριτική προσέγγιση του έργου των Μέσων επικοινωνίας δεν μπορεί να θεωρηθεί μια απλή διαδικασία λόγω του πολυδιάστατου χαρακτήρα της λειτουργίας τους. Συγκεκριμένα, η παραγωγή συμβολικού περιεχομένου, που αποτελεί και την πεμπτούσια της ύπαρξης των Μέσων, περιλαμβάνει τρεις βασικές παραμέτρους, η μελέτη των οποίων μπορεί να οδηγήσει σε μια περιεκτική κατανόηση του επικοινωνιακού οργανισμού (βλ. Long & Wall, 2009: 139-161):

- Η πρώτη παράμετρος συγκροτείται από όλες εκείνες τις δραστηριότητες οικονομικού χαρακτήρα που αποτελούν την κινητήρια δύναμη της όλης διαδικασίας. Ουσιαστικά πρόκειται για την πολιτική οικονομία της λειτουργίας του επικοινωνιακού οργανισμού, η οποία θέτει ερωτήματα σχετικά με την αγορά, το ευρύτερο οικονομικό-πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργούν τα Μέσα καθώς και τους τρόπους δημιουργίας εσόδων και κέρδους μέσω του προσφερόμενου περιεχομένου. Στο πλαίσιο αναζήτησης εσόδων και κέρδους σημαντική θέση κατέχει η πώληση του κοινού στους διαφημιστές. Το κοινό μάλιστα άλλοτε αντιμετωπίζεται ως μαζικό και άλλοτε ως επιμέρους οντότητα με εξειδικευμένα γούστα (niche audience), τα οποία επιχειρούν να ικανοποιήσουν τα Μέσα που επιζητούν

μεγιστοποίηση του κέρδους. Με επίκεντρο το κέρδος οι επικοινωνιακοί οργανισμοί υιοθετούν στρατηγικές που υπαγορεύουν την ταυτόχρονη δραστηριοποίηση σε διάφορους τομείς και συνεπώς την πώληση των συμβολικών αγαθών τους μέσω «συνεργιών», τη μεγιστοποίηση του μεγέθους τους μέσω συγχωνεύσεων με άλλους οργανισμούς του επικοινωνιακού πεδίου.

- Η δεύτερη παράμετρος αφορά την οργανωσιακή δομή της επιχείρησης και τη διάρθρωση ενός πλέγματος σχέσεων μεταξύ των μελών της. Η διάσταση αυτή θέτει ερωτήματα σχετικά με τη δομή, τις λειτουργίες και τους ρόλους των ατόμων στις επιχειρήσεις των Μέσων. Εστιάζει στους στόχους και γενικότερα στις εσωτερικές διεργασίες του οργανισμού. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται διάφορες πρακτικές που σχετίζονται με τη διαδικασία παραγωγής περιεχομένου, όπως είναι ο ρόλος του πυλωρού (gatekeeping).
- Η τρίτη παράμετρος περιλαμβάνει την εθνογραφία του χώρου εργασίας, που ουσιαστικά παραπέμπει στην κουλτούρα της παραγωγής με την έννοια των διεργασιών, αξιών και σχημάτων εργασίας που εμπλέκονται στη δημιουργία του περιεχομένου. Η προσέγγιση αυτή εκλαμβάνει τα στελέχη των Μέσων ως επαγγελματίες που εκτελούν μια δημιουργική εργασία, μελετώντας τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν το κοινό και σημασιοδοτούν τις έννοιες του επαγγελματισμού και της δημιουργικότητας.

Ουσιαστικά τα τρία παραπάνω στοιχεία αντιστοιχούν σε τρεις αλληλένδετες προσεγγίσεις της οικονομικής-επιχειρηματικής διάστασης των Μέσων, η οποία για να μελετηθεί πλήρως απαιτεί την αξιοποίηση όλων των στοιχείων.²⁵ Μέσα από τη συνθετική αυτή προσέγγιση ενός Μέσου μπορεί να διαφανεί η φύση του επικοινωνιακού οργανισμού, το πλαίσιο και ο τρόπος λειτουργίας του καθώς και ο ρόλος των ανθρώπων που τον στελεχώνουν.

Ωστόσο, η ανάλυση του επικοινωνιακού οργανισμού υπό το πρίσμα της πολιτικής οικονομίας των ΜΜΕ έχει ιδιόζουσα βαρύτητα και ξεχωρίζει, γιατί μπορεί να αποκαλύψει ζητήματα που σχετίζονται με την ιδιοκτησία και τον έλεγχο των Μέσων, τις σχέσεις εξουσίας που εμπλέκονται στο επικοινωνιακό πεδίο καθώς και τον τρόπο που οι σχέσεις αυτές μορφοποιούνται και λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο ενός συνόλου διαδικασιών από την παραγωγή μέχρι την πρόσληψη του προσφερόμενου περιεχομένου. Το ποιος κρύβεται πίσω από την παραγωγή του συμβολικού περιεχομένου των Μέσων είναι ένα εξίσου σημαντικό ζήτημα με τη φύση των συνθηκών που το γεννούν. Οι συνθήκες αυτές με τα χρόνια μεταβάλλονται, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την ψηφιακή επανάσταση που ανατρέπει το παραδοσιακό μοντέλο οργάνωσης της παραγωγής περιεχομένου, επηρεάζοντας παράλληλα την οικονομική πτυχή της όλης διαδικασίας.

Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης το ευρωπαϊκό και ελληνικό τηλεοπτικό πεδίο προσεγγίζονται μέσα από τη θεωρία της πολιτικής οικονομίας των ΜΜΕ, θέτοντας στο

²⁵ Η ξεκάθαρη διάκριση μεταξύ πολιτικής οικονομίας και οργανωσιακής μελέτης δεν είναι πάντα δυνατή, αφού υπάρχουν ζητήματα των δύο προσεγγίσεων που συσχετίζονται άμεσα ή και συμπίπτουν μεταξύ τους (Long & Wall, 2009: 149).

επίκεντρο του προβληματισμού την πορεία και εξέλιξη του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα. Η επικέντρωση αυτή αποσκοπεί στο να αξιολογηθεί το έργο και η εικόνα του συγκεκριμένου φορέα σε συνάρτηση με τις πολιτικές (policies) πάνω στις οποίες βασίζονται η οργάνωση και η λειτουργία του μέσα στα χρόνια. Στόχος είναι η μελέτη της στρατηγικής πολιτικής και της εξελικτικής δομής του επικοινωνιακού οργανισμού μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο.

Για τη μελέτη της τηλεόρασης ως κοινωνικού-οικονομικού θεσμού η προσέγγιση της πολιτικής οικονομίας των ΜΜΕ είναι ιδανική, γιατί μπορεί να προσφέρει μια διερευνητική ματιά πάνω στις συνθήκες της αγοράς όπου δραστηριοποιούνται τα Μέσα καθώς και πάνω στις στρατηγικές που υιοθετούν με στόχο την παραγωγή κέρδους, τη μείωση του κόστους λειτουργίας, την προσέλκυση και διατήρηση όσο το δυνατόν μεγαλύτερης μερίδας του κοινού. Το περιεχόμενο που παράγεται δεν μπορεί να είναι αποκομμένο από τις παραπάνω στρατηγικές και επομένως η διερεύνησή του αποτελεί χρήσιμη πηγή άντλησης γνώσεων ως προς τον ευρύτερο ρόλο των Μέσων. Άλλωστε, το να εκλαμβάνει κανείς τα Μέσα ως οργανωμένους θεσμούς κοινωνικού-οικονομικού χαρακτήρα δεν σημαίνει τίποτα, εάν δεν μπορεί να κατανοήσει τον στόχο της παραγωγής του περιεχομένου.

Η ανάγνωση της τηλεόρασης μέσα από την προσέγγιση της πολιτικής οικονομίας των ΜΜΕ σημαίνει ανίχνευση των οικονομικών και πολιτικών δυνάμεων, των οργανωσιακών δομών που οδηγούν στην παραγωγή, διανομή και αναπαραγωγή κάποιας συγκεκριμένης ροής αντί κάποιας άλλης. Ανεξαρτήτως αντικειμένου ανάλυσης (αγορές, σχέσεις μέσων και κυβερνήσεων, δομές οργάνωσης) στο πλαίσιο αυτής της ανάγνωσης σημασία έχει η αποκωδικοποίηση των συστημάτων της τηλεοπτικής βιομηχανίας γιατί «κατανοώντας τα συστήματα που συγκροτούν την τηλεοπτική βιομηχανία μας βοηθάει να καταλάβουμε γιατί λαμβάνουμε αυτό που λαμβάνουμε από την τηλεόραση» (Meehan, 2005: 238).

Η πολιτική οικονομία της επικοινωνίας είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για τη μελέτη της δημόσιας τηλεόρασης τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα, γιατί μπορεί να κάνει κατανοητό και να τεκμηριώσει τον ερευνητικό πυρήνα αυτής της μελέτης: την υπόθεση ότι η πορεία της δημόσιας τηλεόρασης και οι αλλαγές ή οι προκλήσεις τις οποίες υπέστη και θα υποστεί μελλοντικά δεν είναι απόρροια μιας απλής, εύλογης ή αθώας εξέλιξης των χαρακτηριστικών του επικοινωνιακού πεδίου. Αντιθέτως, η πορεία αυτή λαμβάνει χώρα μέσα σε ένα πλαίσιο μακροσκελών αλλαγών, οι οποίες σχετίζονται με τους παράγοντες που καθιστούν την τηλεόραση μια κοινωνική και οικονομική δύναμη καθώς και με τις μεταβαλλόμενες πολιτικές της κοινωνίας της πληροφορίας.

Προσεγγίζοντας την πολιτική (policy) της δημόσιας τηλεόρασης η μεγαλύτερη δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι η ιδέα και η φιλοσοφία που υπηρετεί δεν νοηματοδοτήθηκε ακριβώς με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις εποχές και σε όλα τα κοινωνικά πλαίσια όπου εμφανίστηκε (Long & Wall, 2009: 177). Ωστόσο, στον πυρήνα της ιδέας βρίσκονται η έννοια της κοινωνικής υπηρεσίας που στοχεύει στο καλό του κοινού και η παραγωγή προγράμματος που αποσκοπεί στην ικανοποίηση των αναγκών του κοινού.

Στο σύγχρονο ψηφιακά-προσανατολισμένο επικοινωνιακό πεδίο η προσέγγιση της δημόσιας τηλεόρασης με βάση τη θεώρηση της πολιτικής οικονομίας των ΜΜΕ έχει

ιδιαίτερα αξία, αφού οι οικονομικές αρχές που διέπουν τις επιχειρήσεις των Μέσων έχουν μεταβληθεί λόγω των προκλήσεων που πηγάζουν από την ψηφιακή επανάσταση και την ανάδυση των νέων Μέσων. Το παραδοσιακό σχήμα της προσφοράς και της ζήτησης, όπου τα δύο αυτά στοιχεία υπόκεινται σε μια διαδικασία διαρκούς αλληλεπίδρασης, έχει μεταβληθεί. Η ψηφιοποίηση των διαδικασιών παραγωγής, αποθήκευσης και μεταφοράς περιεχομένου έχει οδηγήσει το επικοινωνιακό πεδίο από την περιορισμένη διαθεσιμότητα ή σπανιότητα των συμβολικών αγαθών στην υπεραφθονία τους (Long & Wall, 2009: 158-159).

Σε αυτό το πλαίσιο η στόχευση ενός εξειδικευμένου παρά μαζικού κοινού θεωρείται μια εύλογη και ιδανική στρατηγική. Η ψηφιακή επανάσταση έκανε τα εργαλεία παραγωγής και διανομής περιεχομένου ευρέως διαθέσιμα στο κοινό. Συνεπώς, στην ψηφιακή εποχή η μεγάλη ανησυχία σε σχέση με την παραγωγή των Μέσων έγκειται όχι στην σπανιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών αλλά στην προσοχή που δίνεται σε αυτές από μέρους του κοινού.

Κεφάλαιο 2: **Η Δημόσια Τηλεόραση στην Ευρώπη**

2.1 Η θέση της δημόσιας τηλεόρασης στο μεταβαλλόμενο επικοινωνιακό πεδίο της Ευρώπης

Η πορεία των Μέσων επικοινωνίας στην Ευρώπη έχει αποδείξει ότι τα ευρωπαϊκά επικοινωνιακά συστήματα είναι ευμετάβλητα. Οι αλλαγές που υφίστανται είναι πολυεπίπεδες και σχετίζονται αφενός με τη διάρθρωση και το περιεχόμενο των Μέσων, αφετέρου με τον αντίκτυπό τους στο κοινωνικό πλαίσιο, τον ρόλο τους στη δημόσια σφαίρα. Παλιοί ή παραδοσιακοί ρόλοι και λειτουργίες αμφισβητούνται υπό το πρίσμα νέων συνθηκών στο κοινωνικό και τεχνολογικό σύμπαν.

Συστατικό στοιχείο των μεταβαλλόμενων επικοινωνιακών συστημάτων της Ευρώπης είναι η τηλεόραση (δημόσια και ιδιωτική). Η ιστορία της τηλεόρασης στην Ευρώπη, τόσο σε επίπεδο οργανισμού, όσο και σε επίπεδο μέσου επικοινωνίας με στόχο ένα μαζικό κοινό, ουσιαστικά αντικατοπτρίζει την πορεία ενός συνόλου μεταβάσεων. Οι δυνάμεις (κοινωνικοοικονομικές, πολιτικές, τεχνολογικές) που κρύβονται πίσω από αυτές τις μεταβάσεις έχουν ιδιαίτερη σημασία, γιατί επιδρούν στην εκ νέου διαμόρφωση του επικοινωνιακού πεδίου, για αυτό και συγκεντρώνουν ένα μεγάλο μέρος του ερευνητικού ενδιαφέροντος.²⁶

Ειδικότερα, έχει παρατηρηθεί ότι ο τρόπος ανάπτυξης και σχηματοποίησης των Μέσων επικοινωνίας επηρεάζεται από ένα σύνολο μεταβλητών, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται: α) οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες και οι ιστορικές ιδιαιτερότητες της εποχής, β) το μέγεθος του πληθυσμού και ο πολιτισμός μιας χώρας (ομιλούσες γλώσσες, επίπεδο εκπαίδευσης και διαβίωσης, αστικοποίηση, σεξουαλικά ταμπού, τάσεις της νεολαίας), γ) το μέγεθος και η φυσιολογία μιας χώρας, δ) η πολιτικοοικονομική διάρθρωση μιας κοινωνίας, που προσδιορίζει ζητήματα όπως είναι ο τρόπος και ο βαθμός άσκησης ελέγχου στα Μέσα καθώς και ο χαρακτήρας της ρύθμισης που υφίσταται η λειτουργία τους (Παπαθανασόπουλος, 2004: 27-30).

Αν δεχτούμε ότι «κάτω από μεταβαλλόμενες συνθήκες, νέες δομές στο πεδίο των Μέσων και άλλες κοινωνικές αλλαγές καθιστούν σημαντική την εκ νέου εξέταση του ρόλου των μαζικών Μέσων» (Siune, 1998: 1), η εξέταση της θέσης και της αποστολής της δημόσιας τηλεόρασης σε αυτό το μεταβαλλόμενο πλαίσιο έχει τη δική της αξία, δεδομένου ότι στην Ευρώπη η δημόσια τηλεόραση έχει μια ιδιαίτερα μακρά παράδοση, που συνδέεται με την

²⁶ Για τους παράγοντες που έχουν συμβάλει στην εξέλιξη της τηλεόρασης στη σύγχρονη Ευρώπη και για τα ζητήματα που διακυβεύονται σε σχέση με το μέλλον της βλ. ενδεικτικά Wieten, Murdock & Dahlgren (2000). Για την εξέλιξη της διασυνοριακής τηλεόρασης και τις αλληλοεπιδράσεις της με την παγκοσμιοποίηση βλ. ενδεικτικά Chalaby, 2002 & Chalaby, 2009. Για τις διαστάσεις της μεταβολής που έχουν υποστεί τα επικοινωνιακά συστήματα στη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική καθώς και για τον ρόλο των πολιτικών μεταβλητών στην εξέλιξή τους βλ. ενδεικτικά Hallin & Mancini (2004). Για τον μετασχηματισμό των επικοινωνιακών συστημάτων της Ανατολικής Ευρώπης μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού (1989) βλ. ενδεικτικά Dobek-ostrowska, Glowacki, Jakubowicz, Sukosd, 2010.

μεταπολεμική ανόρθωση των κοινωνιών της Γηραιάς ηπείρου. Όπως επισημαίνει η Maria Michalis (2010: 36), "η δημόσια ραδιοτηλεόραση έγινε ένα χαρακτηριστικό της μεταπολεμικής κεϋνσιανής κοινωνικής πρόνοιας (welfare order), όπου το παρεμβατικό κράτος ανέλαβε έναν εκτεταμένο ρόλο στην κοινωνικοοικονομική ζωή, παράγοντας και παρέχοντας άμεσα αγαθά και υπηρεσίες".

Το παρελθόν της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στην Ευρώπη είναι σημαντικό, πλούσιο σε συμβάντα και ανακατατάξεις επικοινωνιακού χαρακτήρα. Η λεγόμενη ραδιοτηλεόραση δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας (Public Service Broadcasting, PSB) υπήρξε το επίκεντρο της δημόσιας επικοινωνιακής πολιτικής στο μεγαλύτερο μέρος της Γηραιάς ηπείρου. Στα πρώτα χρόνια του βίου της η τηλεόραση σε όλη σχεδόν την Ευρώπη, και ιδιαίτερα στη Δύση, βασίστηκε στις αρχές της δημόσιας υπηρεσίας, οι οποίες αποτέλεσαν τους βασικούς διαμορφωτικούς παράγοντες του μεταπολεμικού τηλεοπτικού πεδίου. Η ραδιοτηλεοπτική μετάδοση (όπως και άλλα πολιτισμικά αγαθά) θεωρήθηκε ένα πολύ σημαντικό εγχείρημα που δεν θα μπορούσε να αφεθεί στους μηχανισμούς της ελεύθερης αγοράς (Garnham, 1990, Craufurd-Smith, 2004).

Για αυτό και η γέννηση της ευρωπαϊκής ραδιοφωνίας και τηλεόρασης οφείλεται σε δημόσιους φορείς-οργανισμούς, οι οποίοι είχαν το μονοπώλιο στην παροχή ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών, χωρίς ωστόσο να δρουν ανεξέλεγκτα. Για την ακρίβεια, οι ραδιοτηλεοπτικές υπηρεσίες που προσέφεραν εθεωρούντο «δημόσιες υπηρεσίες που διευθύνονταν από δημόσιες οντότητες, οι οποίες με τη σειρά τους ήταν υποκείμενες σε δημόσιες ρυθμίσεις» (Papathanassopoulos & Negrine, 2010: 134). Με άλλα λόγια, στην Ευρώπη η ραδιοτηλεόραση ήταν αντιληπτή ως «μια δημόσια υπηρεσία που είτε βρισκόταν υπό τη διεύθυνση δημόσιων φορέων είτε ήταν υποκείμενη σε κυβερνητική αδειοδότηση, προγραμματικές και οργανωσιακές απαιτήσεις» (ό.π.: 134).

Συνεπώς, η ιδέα της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας είναι τόσο συνυφασμένη με τη φυσιογνωμία και την πορεία της ευρωπαϊκής δημόσιας τηλεόρασης, που ουσιαστικά αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της, συμπυκνώνοντας τη φιλοσοφία πάνω στην οποία βασίζεται η λειτουργία της. Για την καλύτερη δυνατή υπηρετήση αυτής της ιδέας η διάρθρωση της ευρωπαϊκής ραδιοτηλεόρασης από τα πρώτα της βήματα συνδέεται με ένα είδος κυβερνητικού ελέγχου, που έχει ως στόχο τη διαφύλαξη της τάξης στο ηλεκτρομαγνητικό φάσμα και την προαγωγή του δημοσίου συμφέροντος (Παπαθανασόπουλος, 2004: 24).

Μέχρι και σήμερα, η ραδιοτηλεόραση δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας αντιπροσωπεύει μια μορφή οργάνωσης των ηλεκτρονικών Μέσων, που εστιάζει στην εξυπηρέτηση του ευρύτερου κοινού. Ένα είδος κοινωνικής λογοδοσίας φαίνεται να αποτελεί το εποικοδόμημα αυτής της επικοινωνιακής οργάνωσης με επίκεντρο το κοινό απέναντι στο οποίο είναι υπόλογο. Τα χαρακτηριστικά αυτά εκ των υστέρων, με την εμφάνιση της εμπορικής τηλεόρασης, θεωρούνται ότι παρουσιάζουν έναν υψηλότερο βαθμό πολυπλοκότητας σε σχέση με τα αντίστοιχα γνωρίσματα του εμπορικού ανταγωνιστή (Dahlgren, 2000 α: 3).

Σύμφωνα με τον Jakubowicz (2010: 9), η ιστορία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στην Ευρώπη από την ανάδυσή της μέχρι σήμερα περιλαμβάνει τρεις φάσεις:

- Η πρώτη (η λεγόμενη PSB 1.0) εκτείνεται από τη δημιουργία της μέχρι τη δεκαετία του 1980, πριν έρθει στο προσκήνιο ο εμπορικός ανταγωνισμός.
- Η δεύτερη (η λεγόμενη PSB 2.0), η οποία φτάνει μέχρι τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, είναι η περίοδος των μεγάλων ανακατατάξεων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται η ανάδυση του δυαδικού μοντέλου ραδιοτηλεόρασης (συνύπαρξη ιδιωτικών και δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων).
- Η τρίτη (η λεγόμενη PSB 3.0) βρίσκεται μόλις στο ξεκίνημά της, συνδέεται αποκλειστικά με τον 21^ο αιώνα, και σε αυτή τη φάση ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας αναμένεται διαφοροποιημένος σε σχέση με αυτόν που έχει γνωρίσει μέχρι τώρα το κοινό. Η διαφοροποίηση έγκειται στις δυνατότητες που προσφέρουν οι πολυμεσικές υπηρεσίες του ψηφιακού κόσμου για καινοτόμα εγχειρήματα, που δεν περιορίζονται στην παραδοσιακή ραδιοτηλεόραση και μπορούν να καταστήσουν το κοινό συμμετέχο στη δημιουργία περιεχομένου δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας.

Για να γίνει όμως κατανοητή η εξελικτική αυτή πορεία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης είναι αναγκαίο να αναλυθούν οι ρίζες και οι παράγοντες διαμόρφωσης του θεσμού ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας.

2.2 Παράγοντες διαμόρφωσης της τηλεόρασης στην Ευρώπη ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας

Η διαμόρφωση της ραδιοτηλεοπτικής πολιτικής στην Ευρώπη είναι μια σύνθετη διεργασία στην οποία εμπλέκονται πολλοί παράγοντες, άλλοι σε μικρότερο και άλλοι σε μεγαλύτερο βαθμό. Ίσως για αυτό στη Γηραιά ήπειρο δεν έχει υπάρξει ένα ενιαίο ή ομοιόμορφο μοντέλο εμφάνισης και διάρθρωσης των ραδιοτηλεοπτικών συστημάτων. Οι διαδικασίες αυτές προσέλαβαν διαφορετικά χαρακτηριστικά, κυρίως ανάμεσα στη Νότια-Δυτική και Κεντρική-Ανατολική Ευρώπη.²⁷

²⁷ Στις μετακομμουνιστικές χώρες οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς εμφανίστηκαν σε ένα ήδη διαμορφωμένο ανταγωνιστικό πλαίσιο, συγκροτούμενο από εμπορικούς σταθμούς, με αποτέλεσμα να μην έχουν τον απαιτούμενο χρόνο για να επιτύχουν μια σειρά από απαραίτητες ενέργειες (όπως θεσμική αναδιάρθρωση, ανακατάταξη του ανθρώπινου δυναμικού καθώς και αναδιάταξη σε επίπεδο γενικής διαχείρισης), οι οποίες θα τους καθιστούσε πιο αποδοτικούς (Jakubowicz, 2004: 65). Στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη η ευδοκίμηση της δημόσιας τηλεόρασης εμποδίστηκε από διάφορα παθογενή χαρακτηριστικά του επικοινωνιακού συστήματος, μεταξύ των οποίων ήταν τα εξής: α) διαμόρφωση ιδιάζουσας πολιτικής σε σχέση με τα Μέσα επικοινωνίας, η οποία συνδυάζει την κοινωνική, την πολιτική και την αγοραία προσέγγιση αναφορικά με την ερμηνεία της τηλεόρασης ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας, β) μίμηση της δυτικής ευρωπαϊκής πολιτικής σε σχέση με τα Μέσα δημόσιας υπηρεσίας, περιφρονώντας τον προσανατολισμό της Δυτικής Ευρώπης προς ένα εμπορικό μοντέλο οργάνωσης των Μέσων (Jakubowicz, 2004: 67-68). Συνεπώς, στις μετακομμουνιστικές χώρες οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς διέρχονται κρίση λειτουργίας, αφού ενώ θεωρητικά έχουν σχεδιαστεί να λειτουργούν ως ραδιοτηλεοπτικοί φορείς δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας στην πράξη εμφανίζουν αδυναμίες να εκπληρώσουν το ρόλο τους.

Συγκεκριμένα, στη Δυτική Ευρώπη βασικός παράγοντας διαμόρφωσης του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου, σε ένα μεγάλο μέρος της πορείας του, κατέστη η δημόσια πολιτική και ρύθμιση.²⁸ Η ραδιοτηλεόραση, σε αντίθεση με τον Τύπο, από τα πρώτα βήματά της αντιμετωπίστηκε ως «ένα εντελώς νόμιμο πεδίο παρέμβασης της δημόσιας πολιτικής» και ως εκ τούτου βρέθηκε υπό καθεστώς ρύθμισης με τις δημόσιες αρχές σε ρόλο ελεγκτή και αδειοδότη (Humphreys, 1996: 112). Ο κυρίαρχος ρόλος της πολιτικής κουλτούρας κάθε χώρας στη διαμόρφωση της δημόσιας τηλεόρασης αντικατοπτρίστηκε στη δημιουργία ιδιαίτερα πολιτικοποιημένων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών.

Άλλωστε, το επικοινωνιακό και το πολιτικό σύστημα μιας χώρας είναι δύο πεδία αλληλένδετα, που εξελίσσονται παράλληλα στο πλαίσιο συγκεκριμένων ιστορικών συγκυριών (Hallin & Mancini, 2004: 296-297, Jakubowicz, 2007: 117).²⁹ Συνεπώς, ο τρόπος ανάπτυξης των επικοινωνιακών θεσμών βρίσκεται σε συνάρτηση με τα χαρακτηριστικά των πολιτικών θεσμών και οι δομές των Μέσων επικοινωνίας καθίστανται, άμεσα ή έμμεσα, χώροι ανάδειξης των γνωρισμάτων του πολιτικού συστήματος.

Για αυτό και η ιστορία των ευρωπαϊκών Μέσων είναι γεμάτη συζητήσεις σχετικά με το βαθμό ανεξαρτησίας ή εξάρτησης της δημόσιας τηλεόρασης από πολιτικές επιρροές. Όπως χαρακτηριστικά ισχυρίζεται η Siune (1998: 4), «η διάρθρωση της ραδιοτηλεόρασης στην Ευρώπη έχει ανέκαθεν επηρεαστεί από πολιτικές πρωτοβουλίες». Οι Hallin και Mancini (2004: 297), από την πλευρά τους, διευκρινίζουν ότι «οι πολιτικές μεταβλητές [...] μπορεί να μην “αντικατοπτρίζονται” άμεσα στην κουλτούρα της δημοσιογραφίας και των Μέσων, αλλά επηρεάζουν ξεκάθαρα τις αντιλήψεις των δημοσιογράφων για τον δικό τους ρόλο στην κοινωνία, τις επαγγελματικές τους αξίες και τις πρακτικές αναπαράστασης [...]».

Η εμπλοκή αυτή του κράτους στο οπτικοακουστικό πεδίο υπαγορεύτηκε από τον χαρακτήρα δημόσιου αγαθού που προσέδωσαν οι κοινωνίες της Ευρώπης στη ραδιοτηλεοπτική εκροή. Το κράτος ανέλαβε ρόλο εγγυητή του δημοσίου συμφέροντος, στοιχείο που απέρρεε από την ανάγκη για ορθή κατανομή των συχνοτήτων του ηλεκτρομαγνητικού φάσματος, το οποίο μπορεί να εξυπηρετήσει πεπερασμένο αριθμό φορέων (Brants & De Bens, 2000: 8).³⁰

²⁸ Το χαρακτηριστικό αυτό δεν ισχύει στην περίπτωση του Τύπου, η ανάπτυξη του οποίου προηγείται χρονικά στις ίδιες περιοχές.

²⁹ Όπως επισημαίνει ο Jakubowicz (2007: 117) «η ραδιοτηλεόραση δημόσιας υπηρεσίας είναι πάντα ένα προϊόν μιας συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου [...]» με τα γνωρίσματα που αφορούν στις αρχές και τους στόχους λειτουργίας να συγκροτούνται σε συνάρτηση με το κοινωνικό, πολιτιστικό και τεχνολογικό πλαίσιο της εποχής.

³⁰ Για την Rozanova (2007: 131), παρά τις διαφορετικές προσεγγίσεις μεταξύ των χωρών ως προς την κατανόηση της σημασίας της ραδιοτηλεόρασης δημόσιας υπηρεσίας «στη βάση της υπάρχει πάντα η ιδέα της κρατικής υποστήριξης για αυτά που θεωρούνται ως αναγκαίες προϋποθέσεις αποτελεσματικής κοινωνικής, πολιτιστικής και πολιτικής συμμετοχής σε μια δημοκρατική κοινωνία». Ωστόσο, σύμφωνα με την Αριστερά, το κράτος με το να παρεμβαίνει στη λειτουργία του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα δεν συνεπάγεται απαραίτητα ότι εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον, αφού καλείται ταυτοχρόνως να προωθήσει το

Η κρατικά χρωματισμένη λογική πάνω στην οποία βασίστηκε η οργάνωση του οπτικοακουστικού πεδίου έχει τις καταβολές της στην περίοδο πριν την εμφάνιση της τηλεόρασης. Από την εποχή της ανάπτυξης του ραδιοφώνου η Ευρώπη ακολούθησε κοινή τακτική στον τρόπο οργάνωσης του νέου ηλεκτρονικού επικοινωνιακού πεδίου. Ανεξαρτήτως από την ύπαρξη δημόσιου ραδιοφωνικού μονοπωλίου ή όχι οι κρατικοί φορείς ταχυδρομείου, τηλεγράφου και τηλεφωνίας (European Postal, Telegraph and Telephone services, PTTs) ανέλαβαν τη διαχείριση και τον έλεγχο των ραδιοκυμάτων σε μια προσπάθεια αποφυγής του χάους. Το ραδιόφωνο υπέστη στενή ρύθμιση από τους παραπάνω κρατικούς φορείς – οι οποίοι μεταξύ άλλων ήταν υπεύθυνοι για την παροχή των ραδιοφωνικών αδειών – στοιχείο που υπαγορεύτηκε από την ανάγκη επιμερισμού της πρόσβασης στο Μέσο λόγω της σπανιότητας των συχνοτήτων (Humphreys, 1996: 112- 113).

Το δυτικοευρωπαϊκό μοντέλο ραδιοτηλεόρασης μπορεί στο ξεκίνημά του να έθεσε ως αποκλειστικό ρυθμιστή των προσφερόμενων υπηρεσιών τους κρατικούς φορείς, ωστόσο στην πράξη η εφαρμογή του κρατικού μονοπωλίου παρουσίασε διαφοροποιήσεις στις διάφορες χώρες, οι οποίες απέρρεαν από τις πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές παραδόσεις του κάθε έθνους (Παπαθανασόπουλος, 1993: 24). Παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις ήδη στη δεκαετία του 1950 στα ηλεκτρονικά Μέσα η Δυτική Ευρώπη κυριαρχήθηκε από το μοντέλο της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας.³¹ Απόκλιση από το μοντέλο αυτό εμφάνισε το Λουξεμβούργο, το οποίο αποδείχθηκε μια ιδιόζουσα περίπτωση μεταξύ των δυτικοευρωπαϊκών χωρών, αφού είναι η μόνη χώρα στην οποία το ραδιοτηλεοπτικό σύστημα της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας δεν αναπτύχθηκε ποτέ.³²

Ιδιαίτερα στη Νότια Ευρώπη (σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ισπανία) αναπτύχθηκαν Μέσα επικοινωνίας υπό την επήρεια δικτατορικών καθεστώτων, τα οποία επιβίωσαν μετά το τέλος της απολυταρχικής εποχής. Οι αναδυόμενες διαδικασίες εκδημοκρατισμού των κοινωνιών αποτέλεσαν την κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη νέων Μέσων. Επομένως, στις χώρες αυτές η διάρθρωση και η ανάπτυξη των Μέσων επικοινωνίας συναρτάται με την πολιτική ιστορία των κοινωνιών. Απόδειξη αυτής της σχέσης είναι η ανάδυση ενός ιδιόμορφου επικοινωνιακού συστήματος, που ενστερνίζεται τη λογική των πελατειακών σχέσεων με τον κόσμο της πολιτικής. Στη Νότια Ευρώπη τα Μέσα λειτουργούν ως καθρέφτες και συντηρητές της ιδεολογίας του πολιτικού συστήματος καθώς και της οικονομικής δομής της χώρας όπου λειτουργούν (Παπαθανασόπουλος, 2004: 34, Hallin & Mancini, 2004). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο χειραγώγησης της δημόσιας τηλεόρασης από

καπιταλιστικό κεφάλαιο μέσω ενός οργανισμού που μπορεί κάλλιστα να λειτουργήσει και ως ιδεολογικός μηχανισμός της εξουσίας (Rozanova, 2007: 133).

³¹ Η περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας είναι ιδιαίτερη, αφού είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που στη δεκαετία του 1950 έχει ήδη προβεί σε εμπορευματοποίηση του επικοινωνιακού πεδίου με την ίδρυση του δικτύου δημόσιας υπηρεσίας *ITV (Independent Television)* των βρετανικών εμπορικών τηλεοπτικών φορέων, το οποίο ξεκίνησε τη λειτουργία του στις 22 Σεπτεμβρίου του 1955.

³² Στο Λουξεμβούργο, από το ξεκίνημα των ηλεκτρονικών Μέσων το 1929 με την ίδρυση του *CLT*, γνωστότερο ως *RTL*, ισχύει ένα εμπορικό μοντέλο λειτουργίας της ραδιοτηλεόρασης (Brants & De Bens, 2000: 8 & 12).

τους πολιτικούς φορείς «η κοινωνική υπηρεσία της ραδιοτηλεόρασης, με την πλήρη σημασία του όρου, ουδέποτε υπήρξε» στις νοτιοευρωπαϊκές χώρες (Παπαθανασόπουλος, 2004: 89).

Αρκετά διαφορετική είναι η διαρθρωτική λογική των ραδιοτηλεοπτικών συστημάτων στη Βόρεια-Κεντρική Ευρώπη. Εκεί το πεδίο των ηλεκτρονικών Μέσων και ειδικότερα το τηλεοπτικό κατάφερε να αποστασιοποιηθεί από τις ελεγκτικές δυνάμεις του πολιτικού κόσμου και απέφυγε την πολιτικοποίηση της λειτουργίας του (Παπαθανασόπουλος, 2004: 62, Hallin & Mancini, 2004). Ωστόσο, παρά την ανυπαρξία ενός ενιαίου ευρωπαϊκού μοντέλου δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Levy, 1999), κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων μπορούν να εντοπιστούν στη διαμόρφωση του ήθους τους.

Ο Jakubowicz (2007: 117) επισημαίνει τρία κίνητρα που συνέβαλαν στην ανάδυση της ραδιοτηλεόρασης δημόσιας υπηρεσίας ή στη μετατροπή της κρατικής ραδιοτηλεόρασης σε ραδιοτηλεόραση δημόσιας υπηρεσίας:

- Πατερναλιστικό κίνητρο, με παράδειγμα τον ραδιοτηλεοπτικό φορέα στη Βρετανία (BBC), ο οποίος αναδύθηκε ως ένας ανεξάρτητος δημόσιος οργανισμός επιφορτισμένος με μια αποστολή δημόσιας υπηρεσίας και έναν ρόλο κανονιστικό αναφορικά με την πολιτιστική, ηθική και πολιτική ζωή της χώρας.
- Κίνητρο εκδημοκρατισμού, με παραδείγματα φορέων από άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες, όπως είναι η Γαλλία και η Ιταλία, όπου στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 κρατικοί ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί πήραν τη μορφή ραδιοτηλεοπτικών φορέων δημόσιας υπηρεσίας. Η μετατροπή αυτή συνοδεύτηκε από αποδυνάμωση της παρέμβασης του κράτους ή της κυβέρνησης στα ραδιοτηλεοπτικά δρώμενα, από προσπάθειες στενής σύνδεσης των φορέων αυτών με την κοινωνία των πολιτών καθώς και επένδυσής τους με χαρακτηριστικά αυτόνομου οργανισμού.
- Συστημικό κίνητρο, με παραδείγματα φορέων στη δυτική Γερμανία μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, στην Ισπανία, στην Πορτογαλία και στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1970, καθώς και στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη μετά το 1989. Πρόκειται για περιπτώσεις στις οποίες η αναδιάρθρωση του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου ήταν μέρος μιας ευρύτερης αλλαγής του πολιτικού σκηνικού, όπως η μετάβαση από ένα απολυταρχικό ή ολοκληρωτικό καθεστώς στη δημοκρατία.

Συνοψίζοντας ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, είναι γεγονός ότι γεννήθηκε την εποχή που στο ραδιοτηλεοπτικό πεδίο επικρατούσε "μια οικονομία της σπανιότητας", υιοθετώντας ένα γενικό προσανατολισμό ως προς τα προσφερόμενα προγράμματα σε συνδυασμό με την υποχρέωση παροχής υπηρεσιών καθολικού χαρακτήρα. Θεωρήθηκε ένα εγχείρημα με φιλοσοφικό υπόβαθρο, που αντικατοπτρίζεται στο επιχείρημα του Van den Bulck (2015: 38-39) ότι αποτελεί ένα τυπικό νεωτεριστικό εγχείρημα της πολιτιστικής ελίτ. Εμφανίστηκε κατά τη διάρκεια μιας περιόδου που έχει αποκληθεί από τον McQuail (2010: 239) φάση της «δημόσιας υπηρεσίας» στο πλαίσιο της επικοινωνιακής πολιτικής των δυτικοευρωπαϊκών χωρών, οι οποίες έδωσαν έμφαση στην εκπλήρωση πολιτιστικών και κοινωνικών στόχων καθώς και στην εξασφάλιση

«επικοινωνιακής ευημερίας» με απώτερο σκοπό την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος και την ενίσχυση της δημοκρατίας.

Το κράτος διαδραμάτισε έναν πρωταγωνιστικό ρόλο στο ζήτημα της κάλυψης των αναγκών του ατόμου και το ραδιοτηλεοπτικό πεδίο χαρακτηρίστηκε από «την κουλτούρα της 'μη-εμπορευματοποίησης'». Ήταν ένα ραδιοτηλεοπτικό σύστημα, που περιελάμβανε άνισες σχέσεις και ασυμμετρίες μεταξύ κοινού από τη μια πλευρά και ραδιοτηλεοπτικών φορέων, κράτους και πολιτιστικής ελίτ από την άλλη (Jakubowicz, 2007: 118).

2.3 Ο προσδιορισμός της τηλεόρασης ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας

Το τι σημαίνει δημόσια ραδιοτηλεόραση είναι ένα ερώτημα που δεν επιδέχεται μία και μοναδική απάντηση, δεδομένων των ποικίλων ερμηνειών που έχουν διατυπωθεί από τους μελετητές των Μέσων επικοινωνίας. Άλλωστε, για το βασικό διαρθρωτικό στοιχείο της, την ιδέα της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας, δεν υπάρχει ένας ενιαίος ορισμός που να καλύπτει εξ ολοκλήρου τις κατά τόπους εφαρμογές του. Γενικά, η διαμόρφωση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες επηρεάστηκε από τις διαφορετικές ιστορικές, πολιτιστικές και πολιτικές παραδόσεις του κάθε κράτους (Levy, 1999).

Παρόλα αυτά η ιδέα της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας παραπέμπει σε ορισμένα χαρακτηριστικά, που εμφανίζονται στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Εκλαμβάνει την τηλεοπτική εκροή ως ένα «δημόσιο αγαθό», που παράγεται με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον, οφείλει να είναι διαθέσιμο σε όλους στην ίδια τιμή και πρέπει να διέπεται από ποιότητα και από ποικιλία ώστε να καλύπτονται οι προτιμήσεις όλων, ακόμα και των μειονοτήτων, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο (Brants & De Bens, 2000: 8).

Από την παραπάνω αντίληψη για την έννοια της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας συμπεραίνουμε ότι η δημόσια ραδιοτηλεόραση, ως φορέας οπτικοακουστικού περιεχομένου που ενσαρκώνει την ιδέα αυτή, έχει συνδεθεί με μια ιδιαίτερη λειτουργία και αποστολή, η οποία διέπεται από καθήκοντα που χρήζουν προσεκτικής εκπλήρωσης. Ουσιαστικά, η πορεία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στην Ευρώπη είναι - σε μεγάλο βαθμό - η ιστορία ενός συνόλου ιδανικών και πιο συγκεκριμένα ο τρόπος με τον οποίο αυτά κατανοήθηκαν, εφαρμόστηκαν στην πράξη, αμφισβητήθηκαν, δέχτηκαν προκλήσεις και εν τέλει μεταβλήθηκαν – εάν δεν φθάρηκαν – μέσα στο πέρασμα των χρόνων. Πρόκειται για ιδανικά ή αρχές, οι οποίες συνέβαλαν στη θεμελίωση της ευρωπαϊκής ραδιοτηλεόρασης ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας.

Αναλυτικότερα, τα καθήκοντα που περικλείει το ευρωπαϊκό μοντέλο της δημόσιας ραδιοτηλεοπτικής υπηρεσίας, συγκροτώντας την αποστολή της ως κοινωνικής υπηρεσίας, μπορούν να συνοψιστούν στα εξής (Παπαθανασόπουλος, 1993: 25-26, Barendt, 1995: 52, Papathanassopoulos, 2002: 11, Παπαθανασόπουλος, 2004: 24-26, Papathanassopoulos & Negrine, 2010: 134):

- Καθολική (γεωγραφική και πληθυσμιακή) κάλυψη μέσα από μια υπηρεσία εθνικής εμβέλειας που προσφέρεται σε όλους, ανεξαρτήτως εισοδήματος ή γεωγραφικής τοποθέτησης, αντιμετωπίζοντάς τους ως πολίτες και όχι ως καταναλωτές.
- Καθολικός τρόπος πληρωμής, προερχόμενος άμεσα από τους πολίτες, που στην πράξη σημαίνει την καταβολή εισφοράς ή τέλους ως αντάλλαγμα για το περιεχόμενο που προσλαμβάνουν.
- Προγραμματική ποικιλία, που σημαίνει τήρηση ισορροπίας τόσο στο προσφερόμενο περιεχόμενο (μέσα από εκροή ενημερωτικού, επιμορφωτικού, ψυχαγωγικού χαρακτήρα) όσο και στον προγραμματισμό του με δυνατότητα επιλογής μέσα από ένα σύνολο διαφορετικών ειδών προγράμματος. Στόχος της αρχής αυτής είναι η διασφάλιση της καθολικής απήχησης του προσφερόμενου περιεχομένου, η οποία επιτυγχάνεται μέσα από την παραγωγή μιας ευρείας γκάμας ποιοτικών και εμπορικών προγραμμάτων που καλύπτουν τα ενδιαφέροντα του κοινού στο σύνολό του.
- Ύπαρξη ισορροπίας και αμεροληψίας στο πολιτικό περιεχόμενο.
- Επίτευξη ανεξαρτησίας από κυβερνητικούς και εμπορικούς φορείς, στο βαθμό τουλάχιστον εκείνο που επιτρέπει και διευκολύνει την απρόσκοπτη δημιουργική παραγωγή.
- Υπηρεσία που αφενός συμβάλλει στην προστασία και ενίσχυση της εθνικής κουλτούρας, ταυτότητας και γλώσσας, στην προάσπιση του εθνικού συμφέροντος και αφετέρου λειτουργεί ως διάυλος έκφρασης απόψεων, διαθέσιμος σε όλους τους πολίτες.
- Δημιουργία προγραμματικής εκροής σε ανταγωνιστική βάση, που έχει ως γνώμονα τη διασφάλιση του καλύτερου δυνατού προγράμματος και όχι τη διασφάλιση του μεγαλύτερου δυνατού μεριδίου τηλεθέασης.

Σε θεωρητικό επίπεδο, η δημόσια τηλεόραση λειτουργεί υπό το καθεστώς εξυπηρέτησης του δημόσιου συμφέροντος, προϋποθέτει ένα πλαίσιο ρύθμισης, αντιμετωπίζει το κοινό ως σύνολο και στοχεύει στην ιδιότητα του πολίτη, συμβάλλει στη διαμόρφωση της δημόσιας σφαίρας, προάγει την κοινή γνώση και αντίληψη, προσφέρει ευρείες αναπαραστάσεις του κόσμου και ευνοεί τον κοινωνικό διάλογο, υποστηρίζει την ανοιχτή πρόσβαση του κοινού στο περιεχόμενο καθώς και την ενεργητική εμπλοκή του στο πλαίσιο της πρόσληψης των τηλεοπτικών μηνυμάτων (Χαιρετάκης, 2001: 17-18).

Οι μελετητές του επικοινωνιακού πεδίου παρατηρούν ότι στη Δυτική Ευρώπη το ραδιοτηλεοπτικό σύστημα πριν τη δεκαετία του 1980 παρουσίασε ένα σύνολο ευδιάκριτων χαρακτηριστικών, που συνέθεσαν τη λεγόμενη «παλιά τάξη» των ευρωπαϊκών ηλεκτρονικών Μέσων και λειτούργησαν ως συνδετικός κρίκος μεταξύ των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών. Σύμφωνα με τους μελετητές (McQuail, de Mateo & Tapper, 1992: 9-10, Παπαθανασόπουλος, 2004: 32-33), επρόκειτο για ένα σύστημα το οποίο:

- Προσφέρει υπηρεσίες και υπηρετεί στόχους με γνώμονα τις αρχές της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας και του δημόσιου συμφέροντος, είναι υπόλογο στο κοινό και λαμβάνει υπόψη τα ενδιαφέροντα των μειονοτικών ομάδων στο πλαίσιο των

εκάστοτε εθνικών συγκυριών. Η πολλαπλή αυτή αποστολή επιτυγχάνεται μέσα από την προσφορά περιεχομένου, που συνδυάζει με ισορροπημένο τρόπο τα στοιχεία της ενημέρωσης, της επιμόρφωσης και της ψυχαγωγίας.

- Έχει εθνική φυσιογνωμία και εμβέλεια που αντικατοπτρίζεται στην αποστολή περί προστασίας της εθνικής γλώσσας και κουλτούρας καθώς και στην υπηρετήση του εθνικού συμφέροντος εν γένει. Μέρος του εθνικού χαρακτήρα είναι η μονοπωλιακή ή οιονεί-μονοπωλιακή μορφή ελέγχου που υφίσταται το ραδιοτηλεοπτικό σύστημα μέσω ενός δημόσιου φορέα, αφού το ερτζιανό ηλεκτρομαγνητικό φάσμα είναι πεπερασμένο.
- Είναι προϊόν «του πολιτικού και πολιτιστικού (παρά του οικονομικού) συστήματος» με αποτέλεσμα την πολιτικοποιημένη ταυτότητά του. Η επιθυμία για μια ραδιοτηλεόραση πολιτικά ουδέτερη στις περισσότερες περιπτώσεις αποδεικνύεται ουτοπική.
- Σε γενικές γραμμές είναι (θεωρητικά) ένα μη εμπορικό σύστημα, που απορρίπτει τις εμπορικές μορφές χρηματοδότησης και υπηρετεί κυρίως πολιτιστικούς και πολιτικούς σκοπούς παρά οικονομικούς. Τα τυχόν εμπορικά στοιχεία υφίστανται ρύθμιση και συνεπώς περιορίζονται.

Η διαδρομή της δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη σφραγίζεται από τις παραπάνω αρχές ή αξίες, ανεξαρτήτως αν στην πράξη η ολοκληρωτική εφαρμογή τους αποδεικνύεται μια εξαιρετικά δύσκολη έως ουτοπική υπόθεση. Πρόκειται για αξίες που οδηγούν το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα σε ένα είδος ακροβασίας, αφού καλείται να κρατήσει τις ισορροπίες σε ένα πλαίσιο εύθραυστου συνδυασμού καθηκόντων. Μεγαλύτερη σημασία, ωστόσο, σε αυτή την διαδρομή έχει η επίδραση των αρχών αυτών στη σφυρηλάτηση ενός οργανισμού με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ο οποίος δεν θα μπορούσε να παραμείνει αναλλοίωτος μέσα σε ένα πεδίο διεκδικήσεων από ισχυρούς αντιπάλους και μέσα σε ένα κλίμα συνεχών ανακατατάξεων του επικοινωνιακού πεδίου.

Είναι γεγονός ότι η πορεία της δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη ουσιαστικά περιλαμβάνει μια σειρά από βήματα επαναπροσδιορισμού ρόλου και αποστολής με βάση τα νεοαναδυόμενα κατά καιρούς δεδομένα στην κοινωνία, την τεχνολογία, τις επικοινωνιακές αγορές (Blumler & Hoffmann-Riem, 1992). Στο πλαίσιο αυτής της παραδοχής πολύ εύστοχα ο Jakubowicz (2007: 120) ισχυρίζεται ότι τρεις είναι οι κυριότεροι παράγοντες που έχουν επηρεάσει το πλαίσιο και την αιτιολογία λειτουργίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης: η τεχνολογική αλλαγή, η εξέλιξη της αγοράς, η κοινωνικο-πολιτιστική μεταβολή.

Σήμερα με βάση την αναθεώρηση των στρατηγικών που υπαγορεύει το νέο ψηφιακό περιβάλλον οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς διέρχονται μια φάση εκ νέου προσδιορισμού της ιδέας της ραδιοτηλεόρασης δημόσιας υπηρεσίας και επαναδιαμόρφωσης των λειτουργιών τους (d' Haenens & Bardoeel, 2007: 93). Για παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια ο προσδιορισμός της έννοιας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης έχει αρκετές φορές συνδεθεί με ένα σύνολο υποχρεώσεων, οικονομικών και νομικών ρυθμίσεων από μέρους των ραδιοτηλεοπτικών φορέων, που λαμβάνουν

σοβαρά υπόψη την ποιότητα της σχέσης μεταξύ φορέα και πολίτη (Baldi & Hasebrink, 2007, Collins, 2007 β).

Ένα βασικό ερώτημα που απασχολεί τους μελετητές είναι εάν για χάρη της βιωσιμότητας και της συνέχισης της νομιμοποίησής του ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας στην Ευρώπη είναι καλό να προβεί σε μια συρρίκνωση της διευρυμένης κλίμακας της αποστολής του (d' Haenens & Bardoeel, 2007: 80). Οι Price και Raboy (2003: 33) προτείνουν μια αναθεωρημένη οπτική ως προς την αποστολή της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο πλαίσιο ενός νέου «υπερεθνικού, ή παγκόσμιου, δημόσιου χώρου» μέσα στον οποία τα Μέσα δημόσιας υπηρεσίας μπορούν να έχουν έναν ρόλο ισάξια κυρίαρχο με αυτόν της περιόδου των εθνικών μονοπωλίων, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση «ενός δημοκρατικού δημόσιου χώρου».

Το σύγχρονο ανταγωνιστικό περιβάλλον των Μέσων επικοινωνίας υπαγορεύει μια αναγκαιότητα διπλής όψης: αφενός τον επαναπροσδιορισμό της δημόσιας αποστολής με ακόμα πιο ξεκάθαρο τρόπο και αφετέρου τη διαμόρφωση της δημόσιας χρηματοδότησης με ακόμα πιο διαφανή και αναλογικό τρόπο, συνθήκες που μπορούν να εγγυηθούν ένα επί ίσοις όροις πεδίο ανάπτυξης δραστηριοτήτων τόσο των δημόσιων όσο και των εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων (d' Haenens & Bardoeel, 2007: 93). Αναλυτικότερα, στο σημερινό επικοινωνιακό πεδίο, που συγκροτείται από «ένα σύνθετο ρυθμιστικό πλαίσιο, δομικούς/οικονομικούς περιορισμούς, τεχνολογικές αλλαγές [...] και μια πιο ατομικιστική καταναλωτική συμπεριφορά», η ευρωπαϊκή ραδιοτηλεόραση δημόσιας υπηρεσίας έχει ανάγκη να ισορροπήσει μεταξύ αποστολής και οργανωσιακής ασφάλειας (ό.π.: 79).

Η αποτελεσματική εκπλήρωση της αποστολής της δημόσιας τηλεόρασης ως οργανισμού που σέβεται τις αρχές της αξιοπιστίας και της αντικειμενικότητας δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς το κατάλληλο πλαίσιο, η εξασφάλιση του οποίου προϋποθέτει τα εξής: α) «'δημιουργική' νομοθεσία και επαρκή μακροπρόθεσμη δημόσια χρηματοδότηση» (d' Haenens & Bardoeel, 2007: 79), β) εξασφάλιση της ανεξαρτησίας από το κράτος, η οποία στην πράξη οφείλει να καλύπτει διάφορες λειτουργικές πλευρές του οργανισμού: ανεξαρτησία σε επίπεδο οικονομικών, διαχείρισης, έκδοσης (Dragomir et al., 2005: 61).

2.4 Η αναδιάρθρωση του Ευρωπαϊκού τηλεοπτικού πεδίου: Τα αίτια της αλλαγής

Η παρουσία της δημόσιας τηλεόρασης στο επικοινωνιακό πεδίο της Ευρώπης (αλλά και διεθνώς) είναι συνυφασμένη με μια σειρά προκλήσεων, διαφορετικών από εποχή σε εποχή (Rowland & Tracey, 1990, Syvertsen, 2003). Οι ιδιωτικοί-εμπορικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς αποτέλεσαν την πρώτη πηγή πρόκλησης, αφού με την εμφάνισή τους αναίρεσαν το μονοπωλιακό προνόμιο των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων στο ερτζιανό φάσμα. Το φαινόμενο αυτό, που έμεινε γνωστό ως απορρύθμιση (ή "απελευθέρωση" της ραδιοτηλεόρασης), σε ένα πρώτο επίπεδο έγινε αντιληπτό ως χαλάρωση των κανόνων, που περιόριζαν το ραδιοτηλεοπτικό πεδίο (McQuail & Siune, 1986, Dyson & Humphreys, 1986, Dyson & Humphreys, 1988).

Το έναυσμα για την "απελευθέρωση" της τηλεόρασης στην Ευρώπη συχνά συνδέεται με την έκδοση της Πράσινης Βίβλου *Τηλεόραση Χωρίς Σύνορα* (Commission of the European

Communities, 1984). Η Οδηγία αυτή αποτέλεσε τη θεσμική βάση για την ελεύθερη διακίνηση οπτικοακουστικών υπηρεσιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ευνόησε το άνοιγμα του πεδίου σε ιδιώτες- ανταγωνιστές μέσα από ρυθμίσεις που στόχο είχαν την ανάπτυξη μιας ενιαίας και συνεκτικής ευρωπαϊκής αγοράς ραδιοτηλεοπτικών και οπτικοακουστικών προϊόντων. Άλλωστε, στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1980 η ιδέα της ενοποιημένης ευρωπαϊκής οπτικοακουστικής αγοράς και κουλτούρας κυριάρχησε στο πλαίσιο της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.³³ Αργότερα, στα τέλη της δεκαετίας του 1990, η Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά τις αρνητικές εξελίξεις σε σχέση με την απορρύθμιση, αναγνώρισε τη σημασία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και εναπόθεσε τη ρύθμιση της στα κράτη-μέλη, αρκεί η ρύθμιση αυτή να μην προσέκρουε σε συμφέροντα στο επίπεδο της Ένωσης. Σύμφωνα με την Επιτροπή:

Η δημόσια τηλεόραση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας: αυτό ισχύει όσον αφορά την πολιτιστική και γλωσσική πολυμορφία, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, την αντικειμενική ενημέρωση της κοινής γνώμης, τη διασφάλιση της πολυφωνίας και την παροχή [...] ποιοτικού προγράμματος (Commission of the European Communities, 1999: 12).

Είναι γεγονός ότι η απορρύθμιση σηματοδότησε μια «αλλαγή παραδείγματος» στη φύση της ρύθμισης της ευρωπαϊκής ραδιοτηλεόρασης: από τις αρχές της "δημόσιας υπηρεσίας", που συμπεριελάμβανε "ισορροπημένο" πρόγραμμα [...], δημόσιο μονοπώλιο ή αυστηρά ρυθμιζόμενο ολιγοπώλιο, στις αξίες του ανταγωνισμού και της επιχείρησης» (Dyson & Humphreys, 1989: 137). Η μετάβαση αυτήγέννησε κρίσιμα ερωτήματα για το ρόλο και την αποστολή της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης σε ένα νέο ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον.

Πιο συγκεκριμένα, με την έλευση του ανταγωνισμού ο οπτικοακουστικός τομέας μετέβη από «ένα απλό, προβλέψιμο μονοπώλιο σε μια σύνθετη, πιο ευμετάβλητη οικολογία», όπου συμμετέχοντες με διαφορετικές προσδοκίες (κοινό, δημόσιοι και εμπορικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς, διαφημιστές, κυβέρνηση και ρυθμιστές, πάροχοι υποδομής και εξοπλισμού, πάροχοι προγράμματος) αλληλεπιδρούν επηρεάζοντας την εικόνα του επικοινωνιακού πεδίου (McKinsey, 1999: 14). Μετά την απώλεια της μονοπωλιακής της θέσης η δημόσια ραδιοτηλεόραση αναγκάστηκε να εισέλθει στη μάχη του ανταγωνισμού όχι μόνο για την εξασφάλιση της τηλεθέασης, που είναι απαραίτητη για να δικαιολογήσει το ανταποδοτικό τέλος και τις συναφείς δημόσιες επιδοτήσεις, αλλά και για την προσέλκυση διαφημίσεων, που σε πολλές χώρες αποτέλεσαν σημαντική πηγή εξοικονόμησης εσόδων.

³³ Στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής κοινότητας οι πολιτικές που έχουν υιοθετηθεί σε σχέση με τη ραδιοτηλεόραση και τον οπτικοακουστικό τομέα εν γένει έχουν αποτελέσει ένα νευραλγικό πεδίο αποφάσεων και πρωτοβουλιών. Σύμφωνα με τον Collins (1994), το πεδίο αυτό έχει σημαδευτεί από αντικρουόμενους στόχους: την προώθηση της ενότητας και την προώθηση της ποικιλίας. Η ενότητα σφυρηλατήθηκε κυρίως με την Οδηγία *Τηλεόραση χωρίς Σύνορα* (Commission of the European Communities, 1984) και δευτερευόντως με τις Οδηγίες για τα *Πρότυπα Τηλεοπτικής Μετάδοσης* (Council of the European Communities, 1986 & 1992).

Η μετάβαση αυτή του τηλεοπτικού πεδίου στην αγοραία φάση του βασίστηκε σε ένα σύνολο επιχειρημάτων (Dahlgren, 2000β: 26) στα οποία διαφαίνεται η αντίθεση μεταξύ της "κακής" δημόσιας τηλεόρασης και της "καλής" εμπορικής:

- Ο επερχόμενος ανταγωνισμός θεωρήθηκε η κινητήρια δύναμη για την ανανέωση του τηλεοπτικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο μιας στάσιμης και ανεπαρκούς τηλεόρασης δημόσιας υπηρεσίας. Η αντιμετώπιση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων ως «στάσιμων και πατερναλιστικών» οργανισμών σε συνδυασμό με την αποδυναμωμένη οικονομική τους ευρωστία θεωρήθηκαν παράγοντες, που ουσιαστικά ωρίμασαν το έδαφος για την ενεργή δράση των μηχανισμών της αγοράς (Dahlgren, 2000α: 4).
- Η εικόνα των περισσότερων δημόσιων τηλεοπτικών φορέων συγκροτείτο από γραφειοκρατικές αρρυθμίες, μειωμένη δημιουργική δράση, κρατικό εναγκαλισμό, παλιομοδίτικη και πατερναλιστική φυσιογνωμία.
- Η εμπορική τηλεόραση θεωρήθηκε περισσότερο ικανή να λειτουργήσει με γνώμονα τις απαιτήσεις ενός μαζικού κοινού (που εκλαμβάνεται ως σύνολο καταναλωτών), προσαρμόζοντας την εκροή της στις επιθυμίες του.
- Η εμπορική τηλεόραση θεωρήθηκε ως ένα μέσο διασφάλισης και επαύξησης της ποικιλίας των επιλογών του τηλεθεατή, αν και η διεθνής πραγματικότητα απέδειξε ότι η εμπορική τηλεόραση, καθοδηγούμενη από την οικονομική λογική της προσέλκυσης ενός ευρέος κοινού μέσω της ικανοποίησης των επιθυμιών του, κατέληξε στην παροχή μιας περιορισμένης τυπολογίας προγραμμάτων (Dahlgren, 2000β: 26).³⁴

Η απορρύθμιση δεν αναφέρεται απλά σε ένα μονοδιάστατο άνοιγμα του επικοινωνιακού πεδίου στο ιδιωτικό κεφάλαιο, αλλά ταυτόχρονα παραπέμπει σε ένα σύνολο αλληλένδετων και συνεχιζόμενων ανακατατάξεων με σημαντικές επιδράσεις στον κόσμο των επικοινωνιών. Στις ανακατατάξεις αυτές, οι οποίες στην πράξη συνδέονται με τις τεχνολογικές εξελίξεις και την εφαρμογή νέων επιλογών επικοινωνιακής πολιτικής, συμπεριλαμβάνονται:

- Η εμπορευματοποίηση των ηλεκτρονικών Μέσων και του επικοινωνιακού πεδίου εν γένει (Sussman, 2003: 111). Πρόκειται για μια ανακατάταξη με ιδιαίτερη δυναμική, η οποία σύμφωνα με τους Siune & McQuail (1992: 193-194) διέπεται από τα εξής χαρακτηριστικά: α) «από-εθνικοποίηση» των επικοινωνιακών οργανισμών, β) χαλάρωση των λειτουργικών κανόνων και των υποχρεώσεων των ιδιωτικών Μέσων με παράλληλη στροφή των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων σε εγχειρήματα εμπορικού χαρακτήρα, γ) υιοθέτηση των μηχανισμών της αγοράς στην οργάνωση των παραγωγών, δ) ισχυροποίηση της διαφήμισης και της χορηγίας ως πηγών άντλησης εσόδων σε σύγκριση με το ανταποδοτικό τέλος ή τις πληρωμές των

³⁴ Ο Dahlgren (2000β: 27) επισημαίνει: «[...] ένα εμπορικό μοντέλο δεν σημαίνει ότι δεν θα υπάρχουν καλά προγράμματα αλλά ότι κάποιος δεν πρέπει να περιμένει τόσο ποικιλία στο συνολικό προγραμματισμό όπως [αυτή που] βρίσκεται στη ραδιοτηλεόραση δημόσιας υπηρεσίας».

καταναλωτών, ε) διαπάλη μεταξύ των ραδιοτηλεοπτικών φορέων για πόρους, που ουσιαστικά είναι περιορισμένοι, όπως τα διαφημιστικά έσοδα, στ) ενίσχυση του ψυχαγωγικού περιεχομένου εις βάρος του πολιτιστικού ή επιμορφωτικού.

- Όσον αφορά στο δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα, η «αυτό-εμπορευματοποίησή» του, που αντικατοπτρίστηκε στην υιοθέτηση μιας ανταγωνιστικής στρατηγικής παρόμοιας με εκείνη των ιδιωτικών αντιπάλων, ήρθε σε αντίθεση με τις ιδρυτικές αρχές του και αποδείχθηκε αναποτελεσματική (Παπαθανασόπουλος, 2005: 200).
- Η υπερεθνικοποίηση των νέων ραδιοτηλεοπτικών φορέων που διαθέτουν διαστάσεις τοπικές, περιφερειακές, εθνικές και υπερεθνικές (Dahlgren, 2000β: 24).³⁵ Από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1980 και μετά ο παγκόσμιος χάρτης της ραδιοτηλεόρασης συγκροτήθηκε από επικοινωνιακές βιομηχανίες μεγάλης εμβέλειας, που προέκυψαν από συγχωνεύσεις και εξαγορές στο πλαίσιο χαλάρωσης των μέχρι τότε περιορισμών ως προς το ξένο ιδιοκτησιακό καθεστώς.³⁶ Παράλληλα, οι εταιρικές επενδύσεις προσανατολίστηκαν σε νεότερα Μέσα, όπως η καλωδιακή και η δορυφορική τηλεόραση, που συνέβαλαν καταλυτικά στην εξάπλωση της εμπορικής επικοινωνιακής αγοράς και η διαφήμιση διεθνοποιήθηκε, προσφερόμενη από επικοινωνιακούς κολοσσούς για την προώθηση του καταναλωτισμού (Jin, 2007).
- Η παγκοσμιοποίηση των Μέσων στην οποία συνέβαλαν αλληλένδετες διαδικασίες, όπως «η εθνική πολιτική, η τεχνολογία, η επιχειρηματικότητα, η διπλωματία και η βιομηχανική πολιτική» (Παπαθανασόπουλος, 2005: 47). Οι διαδικασίες αυτές έλαβαν χώρα στο πλαίσιο μιας αναδύομενης διεθνοποιημένης κουλτούρας, που μορφοποίησε ένα παγκόσμιο σχήμα κατανάλωσης.

³⁵ Όπως εύστοχα επισημαίνει ο Dahlgren (2000: 24-25) «η απορρύθμιση άνοιξε τις πύλες στην υπερεθνικοποίηση της τηλεόρασης, αλλά επίσης θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η απορρύθμιση εν μέρει ήταν μία απάντηση στις αναπτυσσόμενες υπερεθνικές τάσεις». Οι προσπάθειες δημιουργίας μιας ενοποιημένης αγοράς της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, οι οποίες μετά το 1979 αποδυνάμωσαν την άσκηση εθνικού πολιτικού ελέγχου στα Μέσα, αποτελούν απόδειξη της υπερεθνικοποίησης που υπέστη η πολιτική των Μέσων επικοινωνίας. Πρωταγωνιστές αυτής της διαδικασίας ήταν οι Ευρωπαίοι διαμορφωτές πολιτικής, που έθεσαν στο επίκεντρο πρωτοβουλίες ρύθμισης των Μέσων σε ευρωπαϊκό επίπεδο με τις οποίες ουσιαστικά φιλελευθεροποιήθηκαν τα επιμέρους εθνικά ρυθμιστικά πλαίσια σε σχέση με το επικοινωνιακό πεδίο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων πρωτοβουλιών είναι η Οδηγία *Ευρωπαϊκή Τηλεόραση χωρίς Σύνορα* του 1989 με την οποία ουσιαστικά θεσμοθετήθηκε το πλαίσιο λειτουργίας της διασυνοριακής τηλεόρασης, φέρνοντας στο προσκήνιο ζητήματα πολιτικής των Μέσων με υπερεθνικό χαρακτήρα. Είναι η εποχή που η «ευρωπαϊκή σφαίρα των Μέσων» μεταβλήθηκε, υπαγορεύοντας την προσαρμογή των δημόσιων πολιτικών «στις πραγματικότητες της οικονομίας της αγοράς» (McQuail, 2011: 16). Με βάση τη συλλογιστική αυτή είναι ορθότερο να μιλάμε όχι για απορρύθμιση του περιβάλλοντος των Μέσων αλλά για μετατόπιση από μια πολιτικά προσδιορισμένη ρύθμιση σε μια φιλελευθεροποιημένη αναρρύθμιση στη βάση της λογικής που υπαγόρευαν οι δυνάμεις της αγοράς (Siune & McQuail, 1992: 192).

³⁶ Η ραδιοτηλεόραση της Δυτικής Ευρώπης γνώρισε το φαινόμενο της διεθνοποίησης των επενδύσεων μέσα από το οποίο η δραστηριοποίηση των επιχειρηματιών ξεπέρασε τα στενά εθνικά όρια. Για παράδειγμα, ο Berlusconi απέκτησε επιχειρηματική συμμετοχή στο γαλλικό La Cinq και στην ιδιωτικοποίηση του γαλλικού καναλιού TF1 ενεργή συμμετοχή είχε ο Robert Maxwell.

- Η αβέβαιη πορεία των καινοτομιών που σχετίζονταν με τα νέα Μέσα και ο επισφαλής χαρακτήρας των επενδύσεων στα ραδιοτηλεοπτικά συστήματα σε συνδυασμό με τα συστήματα των επικοινωνιών (Παπαθανασόπουλος, 2005: 46-47).

Όλες αυτές οι ανακατατάξεις αποτέλεσαν ένα πλέγμα πιέσεων, που επηρέασαν την πορεία των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων. Οι νέες τάσεις της διεθνοποίησης, της εμπορευματοποίησης και της φιλελευθεροποιημένης αναρρύθμισης της επικοινωνίας, που εξασφάλισαν υπεραφθονία καναλιών, έθεσαν υπό αμφισβήτηση τη νομιμότητα και την αναγκαιότητα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Ο θεσμός δέχθηκε επικρίσεις, μεταξύ των οποίων ότι λειτουργεί ως τροχοπέδη στην «περαιτέρω ανάπτυξη των πολλών νέων τεχνολογικών, βιομηχανικών και οικονομικών» μεταβλητών του επικοινωνιακού πεδίου (Siune & McQuail, 1992: 194). Μέσα σε αυτό το κλίμα ανασυγκρότησης η κυριαρχία της ραδιοτηλεόρασης ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας κλονίστηκε και εμφάνισε φθίνουσα πορεία.

Το θετικό στοιχείο των παραπάνω ανακατατάξεων είναι ότι λειτούργησαν ως συνδετικός κρίκος μεταξύ των διαφόρων χωρών, οι οποίες – αν και χειρίστηκαν τις αλλαγές διαφορετικά – αισθάνθηκαν ότι βρίσκονται αντιμέτωπες με κοινά προβλήματα, τα οποία σχετίζονταν με τα εξής (Parathanassopoulos, 2002: 12):

- Τον τρόπο διαχείρισης και ελέγχου του ραδιοτηλεοπτικού συστήματος, ιδίως στις χώρες με ταραχώδες πολιτικό κλίμα και με διάθεση της πολιτικής εξουσίας να ελέγξει εξολοκλήρου τη ραδιοτηλεόραση.
- Τις πιέσεις για υιοθέτηση πρακτικών εμπορικού χαρακτήρα τόσο στη χρηματοδότηση όσο και στον προγραμματισμό, στις οποίες υπέκυψαν από τη δεκαετία του 1970 και μετά πολλά ραδιοτηλεοπτικά συστήματα στην Ευρώπη.
- Τις πιέσεις για συνύπαρξη ανταποδοτικού τέλους και διαφήμισης ή ακόμα και για αντικατάσταση του πρώτου τρόπου χρηματοδότησης από τον δεύτερο, αφού πολλές φορές η χρηματοδότηση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα αποδεικνυόταν περιορισμένη μπροστά στην οικονομική δύναμη των εμπορικών φορέων.
- Σε χώρες με γλωσσολογικές και πολιτιστικές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό τους (π.χ. Βέλγιο) την προσαρμογή της ραδιοτηλεόρασης σε μια λογική εξυπηρέτησης της τοπικής αυτής ποικιλομορφίας και τη δυσκολία συνδυασμού αυτής της τακτικής με την επικρατούσα λογική περί μιας ενοποιητικής, καθολικής υπηρεσίας.
- Την ανατροπή του επιχειρήματος περί της σπανιότητας των συχνοτήτων, που είχε καταστήσει εύλογο το μονοπωλιακό καθεστώς των ευρωπαϊκών ραδιοτηλεοπτικών φορέων.

Συνολικά, η απορρύθμιση ήταν μια διαδικασία με πολυδιάστατες καταβολές ιδεολογικού, τεχνολογικού και ευρύτερου κοινωνικού χαρακτήρα. Και αυτό γιατί από τη δεκαετία του 1980 και μετά στην Ευρώπη διαμορφώθηκε ένα σκηνικό από αλληλένδετες δυνάμεις (τεχνολογικές, πολιτικές, κοινωνικο-πολιτιστικές, οικονομικές, νομοθετικές), που μετέβαλαν τον τηλεοπτικό τομέα και επέδρασαν καταλυτικά στη διαμόρφωση ενός νέου επικοινωνιακού πεδίου (Dyson & Humphreys, 1989: 141-143, Blumler & Hoffmann-Riem, 1992: 21-24, Iosifidis, 2007α: 22-46, Iosifidis, 2007 β: 73-76).

Η αντίληψη περί κοινωνικού κράτους πρόνοιας της καπιταλιστικής οικονομίας, που εκφραζόταν μέσα από την κοινή πεποίθηση ότι η κοινωνία πρέπει να είναι ο εγγυητής ενός ελάχιστου επιπέδου ευζωίας των πολιτών, έδωσε τη θέση της σε μια διεθνή, νεοφιλελεύθερη ιδεολογία της Δεξιάς που πρέσβευε ότι η κοινωνική ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί καλύτερα μέσα από τις αρχές της ελεύθερης αγοράς με την ύπαρξη μιας ελάχιστης κυβερνητικής παρέμβασης, συνθήκες που υπόσχονταν τόνωση της ατομικής ελευθερίας (Dahlgren, 2000β: 25). Η αισθητή μεταβολή απόψεων ως προς τον ρόλο του κράτους στο κοινωνικό και οικονομικό γίνεσθαι αντικατοπτρίστηκε στην αμφισβήτηση του ευρύτερου δημόσιου τομέα καθώς και της δυνατότητας του κράτους να παρεμβαίνει στα Μέσα επικοινωνίας (Rozanova, 2007: 132).

Η κυριαρχία της νεοφιλελεύθερης λογικής στον τρόπο οργάνωσης του κράτους ουσιαστικά προέταξε τη δυνατότητα του ατόμου να προσδιορίζει τις επιλογές του ανάλογα με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις του, απορρίπτοντας την παραδοσιακή διαδικασία υπαγόρευσης των επιλογών από ένα σύνολο διατάξεων (Parathanassopoulos, 2002: 13). Μεταξύ των παραγόντων που συνέβαλαν αλληλεπιδραστικά στη διαμόρφωση αυτής της νέας επικοινωνιακής πολιτικής ή «νεοφιλελεύθερης μεταρρύθμισης» συγκαταλέγονται οι διεθνικοί οργανισμοί, οι διεθνείς φορείς, οι κυβερνήσεις, οι εγχώριοι παραγωγοί (Jin, 2007).

Ο πυρήνας, επομένως, αιτιολόγησης της ραδιοτηλεοπτικής απορρύθμισης της δεκαετίας του 1980 συγκροτήθηκε από ένα σύνολο φιλελεύθερων επιχειρημάτων, που θεωρητικά προσέδωσαν στα Μέσα επικοινωνίας τρεις σημαντικές λειτουργίες:

- Λειτουργία δημόσιου «θεμαφύλακα», που προστατεύει την κοινωνία από τυχόν καταχρήσεις της κρατικής εξουσίας μέσω ενός ρόλου κριτικής εποπτείας της τελευταίας.³⁷ Αυτή η δημόσια αποστολή των ΜΜΕ προκρίθηκε ως σπουδαιότερη από κάθε άλλη, αποτελώντας μια σημαντική πλευρά της δημοκρατικής τους λειτουργίας και η ύπαρξή της θεωρήθηκε ότι μπορεί να διασφαλιστεί από ένα επικοινωνιακό σύστημα που βασίζεται στην αγορά (Curran, 2005: 320-321).
- Ευρύτερη αποστολή ενημέρωσης και ανάπτυξης δημόσιου διαλόγου με στόχο την εύρυθμη λειτουργία της δημοκρατίας, αντιμετωπίζοντας πάλι την ελεύθερη αγορά ως αναγκαία συνθήκη για την εκπλήρωση αυτού του έργου (Curran, 2005: 332).
- Πεδίο όπου αντιπροσωπεύονται οι απόψεις και τα συμφέροντα των πολιτών.

Η ισχυρή απήχηση της παραπάνω συλλογιστικής, στην οποία βασίστηκε η φιλελεύθερη θεώρηση των Μέσων, έχει αποδοθεί σε δύο γεγονότα (Curran, 2005: 322): α) δανείστηκε τη λογική που ίσχυε ήδη στον Τύπο, ο έλεγχος του οποίου αποσοβήθηκε με το

³⁷ Η συλλογιστική της παραδοσιακής φιλελεύθερης θεώρησης των Μέσων ως δημόσιου «θεματοφύλακα» έχει επικριθεί από τον Curran (2005: 323-324) σε δύο σημεία της. Πρώτον, σε μια εποχή προσανατολισμού των Μέσων περισσότερο στην ψυχαγωγία παρά στις δημόσιες υποθέσεις ο ελεγκτικός ρόλος τους δεν μπορεί να εκλαμβάνεται ως η υπέρτατη αξία που καθορίζει την πολιτική τους. Δεύτερον, σε μια εποχή ευρύτερων συσχετισμών εξουσίας, στους οποίους εμπλέκεται και ο ιδιωτικός επικοινωνιακός τομέας (ιδιοκτήτες, μάντζερ με τα συμφέροντά τους), αποτελεί απλούστευση η κυβερνητική δραστηριότητα να θεωρείται το μοναδικό πεδίο ελέγχου των ΜΜΕ.

αιτιολογικό ότι μια τέτοια πρακτική αντιτίθεται τόσο στην ελεύθερη έκφραση όσο και στο έργο του περί κριτικού ελέγχου της κρατικής εξουσίας, β) η εμφάνιση της καλωδιακής και δορυφορικής τηλεόρασης και η συνακόλουθη έκρηξη των καναλιών κατέστησαν ανυπόστατο το επιχείρημα περί αναγκαιότητας ειδικής ρύθμισης της ραδιοτηλεόρασης, λόγω σπανιότητας των συχνοτήτων του ερτζιανού φάσματος.

Παρόλα αυτά, η φιλελεύθερη θεώρηση των ΜΜΕ έχει θεωρηθεί ανεπαρκής και υπερβολικά απλουστευτική, αφού ως προς τη διαμόρφωση και λειτουργία του τοπίου των Μέσων δεν έλαβε υπόψη της το ευρύτερο πλέγμα παραγόντων εξουσίας (δημόσιας και ιδιωτικής, όπως πολιτική ελίτ, συμφέροντα ιδιοκτητών ΜΜΕ, ηγετικές κοινωνικές ομάδες), που συμμετέχουν στην όλη διαδικασία (Curran, 2005: 327-328).³⁸ Έχει επικριθεί, μεταξύ άλλων, ότι οι μηχανισμοί της αγοράς που υποστηρίζει δεν εγγυώνται προστασία της πολιτιστικής ποικιλίας και επιμορφωτική συμβολή στις κοινωνίες, ούτε διασφαλίζουν την πρόσβαση στα Μέσα για τις οικονομικά περιθωριοποιημένες ομάδες (Sussman, 2003: 113).

Η απορρύθμιση αντιπροσωπεύει παράλληλα μία περίοδο έντονων ανακατατάξεων τεχνολογικού χαρακτήρα, στην οποία η ραδιοτηλεοπτική τάξη αναδιαμορφώθηκε στο πλαίσιο μιας σειράς τεχνολογικών εξελίξεων. Συγκεκριμένα, στην πορεία προς την αγοραία λογική του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου συνέβαλε και η ανάπτυξη των δορυφορικών και καλωδιακών συστημάτων μετάδοσης περιεχομένου, χάρη στα οποία αυξήθηκε ο αριθμός των πηγών-καναλιών που ήταν διαθέσιμα στο κοινό για ενημέρωση, ψυχαγωγία, επιμόρφωση (Iosifidis, 2007: 22, Humphreys, 1996: 166-168).

Στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 οι νέες αυτές επικοινωνιακές τεχνολογίες επαναπροσδιόρισαν την εμβέλεια διακίνησης της ραδιοτηλεοπτικής εκροής, που ξεπερνούσε τα εθνικά σύνορα και μετέβαλαν την ιδέα του ελέγχου στα Μέσα. Το τηλεοπτικό περιεχόμενο ήταν διαθέσιμο σε μια διασυνοριακή αρένα, όπου η εθνική νομοθεσία αδυνατούσε πλέον να ρυθμίσει το επικοινωνιακό πεδίο. Παράλληλα, το ευρωπαϊκό κοινό είχε στη διάθεσή του μεγαλύτερη ποικιλία προγραμμάτων σε σχέση με το παρελθόν, καθώς η δορυφορική και η καλωδιακή τηλεόραση έδωσαν τέλος στην κυριαρχία της επίγειας.³⁹ Ωστόσο, το εύρος της διείσδυσης των νέων τηλεοπτικών συστημάτων διέφερε από χώρα σε χώρα.

³⁸ Συνοπτικά, ο James Curran (2005: 328-329) θεωρεί ότι η απλουστευτική λογική των ριζοσπαστικών μελετών, σύμφωνα με την οποία οι δημόσιοι οργανισμοί των Μέσων υπηρετούν το κράτος ενώ οι ιδιωτικοί τους επιχειρηματίες, υποπίπτει στο ολισθήμα ότι θέτει κατά μέρος τις ευρύτερες επιρροές συνδιαμόρφωσης του τοπίου.

³⁹ Χαρακτηριστικά παραδείγματα νέων για εκείνη την εποχή καλωδιακών και δορυφορικών καναλιών με ευρωπαϊκή κάλυψη ήταν το Sky και το Super Channel. Το Sky ήταν ένα κανάλι δορυφορικής τηλεόρασης στην Ευρώπη που μετέδιδε πρόγραμμα τη δεκαετία του 1980 και μετέπειτα έγινε Sky1, το κανάλι-ναυαρχίδα του ομίλου Sky plc. Το Super Channel (μετέπειτα NBC Super Channel και NBC Europe) ήταν ένα δορυφορικό τηλεοπτικό κανάλι με έδρα τη Βρετανία που μεταδιδόταν σε ολόκληρη την Ευρώπη. Το σήμα του το λάμβαναν διάφορα ευρωπαϊκά δίκτυα καλωδιακής τηλεόρασης.

Ενδεικτικό της αποδοχής των νέων τεχνολογιών ήταν το γεγονός ότι σε επίπεδο ευρωπαϊκής κοινότητας την περίοδο 1986-1994 ο αριθμός των συνδρομητών καλωδιακής τηλεόρασης αυξήθηκε κατά 11% (Πίνακας 2.1). Ανάμεσα στις χώρες με τη μεγαλύτερη αύξηση ήταν η Γερμανία (+43%), η Φινλανδία (+36%) , η Ελβετία (+27%), η Αυστρία (+22%) και η Δανία (+20%) (Πίνακας 2.1). Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 κατά μέσο όρο το 37% των ευρωπαϊκών νοικοκυριών διέθετε πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεόραση και το 26% διέθετε συνδρομή σε καλωδιακές υπηρεσίες (Πίνακας 2.2).

Πίνακας 2.1: Νοικοκυριά με συνδρομή καλωδιακής τηλεόρασης στην Ευρώπη το 1994 και εύρος μεταβολής την περίοδο 1986-1994 (σε ποσοστά %)

Χώρα	Νοικοκυριά με συνδρομή σε καλωδιακές υπηρεσίες (1994)	Αυξομείωση στα νοικοκυριά με καλωδιακή συνδρομή (1986-1994)
Αυστρία	33	+22
Βέλγιο	95	-7
Βρετανία	5	+4
Γαλλία	8	+7
Γερμανία	52	+43
Δανία	57	+20
Ελβετία	80	+27
Ελλάδα	N.A.	N.A.
Ιρλανδία	44	+6
Ισπανία	1	0
Ιταλία	N.A.	N.A.
Λουξεμβούργο	79	+10
Νορβηγία	33	+7
Ολλανδία	94	+15
Ουγγαρία	N.A.	N.A.
Πορτογαλία	0.3	+1
Σουηδία	50	+13
Φινλανδία	41	+36
Ευρωπαϊκή Κοινότητα	26	+11

Σημείωση: N.A. = Non Available - Μη διαθέσιμο (στοιχείο).

Πηγή: Traquina, 1998: 3.

Παρά τη γενική άνοδο της καλωδιακής τηλεόρασης η Ευρώπη εμφάνισε μια εντελώς ανομοιογενή εικόνα ως προς το βαθμό διείσδυσης του εν λόγω τηλεοπτικού συστήματος στα νοικοκυριά. Κάποιες χώρες του Ευρωπαϊκού νότου (όπως η Πορτογαλία και η Ισπανία) είχαν ιδιαίτερα μικρά επίπεδα διείσδυσης, ενώ αντίθετα υψηλά ποσοστά ενσωμάτωσης σημειώθηκαν σε χώρες του ευρωπαϊκού Βορρά (όπως η Ολλανδία, το Βέλγιο, η Ελβετία, το Λουξεμβούργο και η Δανία) (Πίνακας 2.2). Μεγάλες αποκλίσεις υπήρχαν και στο πεδίο των

συνδρομητικών καλωδιακών υπηρεσιών. Τα μεγαλύτερα ποσοστά εμφανιστήκαν σε χώρες όπως το Βέλγιο, η Ολλανδία και η Ελβετία, ενώ αντιθέτως ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά είχαν χώρες όπως η Ισπανία, η Γαλλία και η Βρετανία (Πίνακας 2.1).

Στο πεδίο της δορυφορικής τηλεόρασης η ευρωπαϊκή εικόνα ήταν διαφορετική, αφού στα μέσα της δεκαετίας του 1990 το τηλεοπτικό αυτό σύστημα (συγκριτικά με την καλωδιακή τηλεόραση) είχε περιορισμένη οικιακή αποδοχή, σημειώνοντας έναν ευρωπαϊκό μέσο όρο της τάξης του 10%.⁴⁰ Ωστόσο, υπήρχαν χώρες που παρέκκλιναν από τον κανόνα αυτό (με ένα εύρος διείσδυσης ίσο ή μεγαλύτερο του 15%), όπως ήταν η Αυστρία, η Γερμανία και η Βρετανία (Πίνακας 2.2).

Πίνακας 2.2: Διείσδυση καλωδιακής και δορυφορικής τηλεόρασης στα ευρωπαϊκά νοικοκυριά το 1994 και το 2011 (σε ποσοστά %)

Χώρα	Νοικοκυριά με δορυφορική τηλεόραση (1994)	Διείσδυση Δορυφορικής Τηλεόρασης (2011)	Νοικοκυριά με πρόσβαση στην καλωδιακή τηλεόραση (1994)	Διείσδυση Καλωδιακής Τηλεόρασης (2011)
Αυστρία	26	51.7	56	37
Βέλγιο	1	7.1	99	76.8
Βρετανία	15	38.4	21	14
Γαλλία	3	28.1	27	13.9
Γερμανία	17	40.6	65	48.2
Δανία	11	12.3	76	58.8
Ελβετία	5	8.2	91	81.1
Ελλάδα	1	12.3	N.A.	N.A.
Ιρλανδία	6	40.5	49	29.4
Ισπανία	5	13.8	8	8.6
Ιταλία	2	27	N.A.	N.A.
Λουξεμβούργο	3	18.5	87	65.9
Νορβηγία	12	34	44	42.5
Ολλανδία	5	9.4	100	72.7
Ουγγαρία	5	25.1	N.A.	56
Πολωνία	N.A.	57.7	N.A.	37.7
Πορτογαλία	4	19.5	1	36.1
Σουηδία	12	20.1	57	56.4
Τσεχία	N.A.	40.3	N.A.	18.3
Φινλανδία	5	6.7	66	50.3
Ευρωπαϊκή Κοινότητα	10	-	37	-

Σημείωση: N.A. = Non Available - Μη διαθέσιμο (στοιχείο).

Πηγές: Traquina, 1998: 3 (για τα στοιχεία του 1994), Campos-Freire, 2013: 90 (για τα στοιχεία του 2011).

⁴⁰ Για την ανάπτυξη της δορυφορικής τηλεόρασης στη Δυτική Ευρώπη βλ. Jones, 1988· Collins, 1989· Collins, 1990. Η ανάπτυξη της δορυφορικής τηλεόρασης θεωρήθηκε σημαντικός παράγοντας για την ενίσχυση του ανταγωνισμού στις αγορές και τη δημιουργία νέων διαστάσεων στην οικιακή ψυχαγωγία.

Ουσιαστικά οι τεχνολογικές εξελίξεις των καλωδίων και των δορυφόρων προκάλεσαν τη μετάβαση της τηλεόρασης από τη μοναδικότητα των παραδοσιακών ερτζιανών κυμάτων (πρώτη φάση του μέσου) στην εποχή της ποικιλίας (δεύτερη φάση του μέσου) (Balle, 2007: 35). Στο νέο περιβάλλον της πληθώρας καναλιών η δημόσια τηλεόραση δυσκολεύτηκε να υπερασπιστεί τον ρόλο της και ανέκυψαν ερωτήματα σχετικά με το εάν τα δημόσια κανάλια είναι πραγματικά αναγκαία.

Στις παραπάνω εξελίξεις σταδιακά προστέθηκαν και άλλες υπηρεσίες (“viewdata” – πρόδρομος του διαδικτύου, teletext, telefax) που προσέφεραν νέες προοπτικές στη διάχυση δεδομένων (McQuail, 2010: 15). Στη δεκαετία του 1990 η εξάπλωση του διαδικτύου και η ψηφιοποίηση του οπτικοακουστικού περιεχομένου έφεραν στην επιφάνεια «τα ενοποιημένα δίκτυα μετάδοσης δεδομένων» (Iosifidis, 2007: 22). Η ψηφιοποίηση έφερε το μεγάλο πλεονέκτημα της ταυτόχρονης προσφοράς περισσότερων καναλιών στην ίδια συχνότητα. Οι παραπάνω καινοτόμες μέθοδοι διανομής περιεχομένου συνέβαλαν σε μια εκρηκτική αύξηση της τηλεοπτικής εκροής στο πλαίσιο εξάπλωσης της εμπορικής επικοινωνιακής αγοράς.

Με την «επανάσταση στην τεχνολογία της πληροφορίας και τη σύγκλιση των επικοινωνιακών τεχνολογιών» (δορυφορικών, καλωδιακών και τηλεπικοινωνιακών συστημάτων) οι τρόποι μετάδοσης του περιεχομένου πολλαπλασιάστηκαν, ώστε όχι μόνο ανατράπηκε το παραδοσιακό επιχείρημα του περιορισμένου ηλεκτρομαγνητικού φάσματος της επίγειας τηλεόρασης, αλλά παράλληλα αποδυναμώθηκε η συνακόλουθη αναγκαιότητα ύπαρξης ενός κρατικού ρυθμιστή που προβλέπει ειδικές ρυθμίσεις για το τηλεοπτικό πεδίο (Parathanassopoulos, 2002: 10). Οι δυνατότητες που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες για χαμηλού κόστους παραγωγή και διανομή ενός αυξανόμενου σε ποσότητα περιεχομένου χωρίς τους παλιούς περιορισμούς του χώρου και του χρόνου υποβάθμισαν την αξία των παραδοσιακών κανονισμών ρύθμισης της τηλεοπτικής βιομηχανίας με βάση τεχνικά επιχειρήματα.

Πίνακας 2.3: Ποσοστό χρηστών διαδικτύου στην Ευρώπη τις περιόδους 1996-1997, 1997-1998 και το 2011

Έτος	Ποσοστό χρηστών διαδικτύου στην Ευρώπη
1996 / 1997	42
1997 / 1998	46
2011	61.3*

Πηγή: McKinsey, 1999: 8· *Internet World Stats, 2012.

Στο νέο συγκλίνον περιβάλλον της επικοινωνίας τα παραδοσιακά μέτρα ρύθμισης που ίσχυαν για κάθε μέσο ξεχωριστά υποκαταστάθηκαν από ένα νέο καθεστώς συνδυαστικής ρύθμισης όλων των τομέων της επικοινωνίας (Iosifidis, 2002, Iosifidis, Steemers & Wheeler, 2005: 57-82). Επιπλέον, η πορεία προς τη σύγκλιση υπολογιστή και τηλεόρασης κατέρριψε

κάθε έρεισμα για περαιτέρω ειδικά προνόμια χρηματοδότησης της δημόσιας τηλεόρασης, δεδομένου ότι η αποδυνάμωση των ορίων μεταξύ ραδιοτηλεόρασης, τηλεπικοινωνιών και τεχνολογιών της πληροφορίας αμφισβήτησε την παλιά ιδέα ότι η τηλεόραση αντιπροσωπεύει ένα ιδιαίτερο μέσο.

Πίνακας 2. 4: Συχνότητα χρήσης του διαδικτύου σε ποσοστά ατόμων (το 2006 και το 2014) στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 28 κρατών-μελών*

Έτος	Καθημερινοί Χρήστες του διαδικτύου (% ατόμων που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο κατά μέσο όρο καθημερινά ή σχεδόν καθημερινά)	Μη χρήστες του διαδικτύου (% ατόμων που δεν έχουν χρησιμοποιήσει ποτέ το διαδίκτυο)
2006	31	43
2014	65	18

***Σημείωση:** Στα στοιχεία του 2006 δεν συμπεριλαμβάνεται η Κροατία.

Πηγή: Eurostat, 2014: 2.

Μάλιστα με την ανάπτυξη της ψηφιακής τηλεόρασης (Iosifidis, 2007: 27-28) στην ποικιλία της εκροής προστέθηκε και το στοιχείο της ανατροφοδότησης (τρίτη περίοδος του Μέσου) μέσα από τη σφυρηλάτηση διαδραστικών σχέσεων μεταξύ τηλεοπτικών φορέων και κοινού (Balle, 2007: 35).⁴¹ Λόγω της σταδιακής αύξησης της δημοφιλίας των νέων Μέσων, όπως είναι το διαδίκτυο (Πίνακες 2.3, 2.4 & 2.5), ο πήχης του ανταγωνισμού ανέβηκε.⁴² Οι τεχνολογικές καινοτομίες αντιμετωπίστηκαν ως ιδανικός μονόδρομος στην εξελικτική πορεία των Μέσων επικοινωνίας.

⁴¹ Στις ΗΠΑ ήδη το 1975 – νωρίτερα δηλαδή από την Ευρώπη – η δημιουργία του Home Box Office (HBO), ενός συνδρομητικού καναλιού με θεματικό χαρακτήρα προσανατολισμένο στις κινηματογραφικές ταινίες, σηματοδότησε τη μετάβαση της τηλεόρασης από τη μοναδικότητα των παραδοσιακών ερτζιανών κυμάτων (πρώτη περίοδος ύπαρξης του Μέσου) στην εποχή της ποικιλίας χάρη στην τεχνολογία των καλωδίων και των δορυφόρων με τα «θεματικά» ή εξειδικευμένα τηλεοπτικά κανάλια [...να] εμφανίζονται ως ευχάριστα ή απαραίτητα ψυχαγωγικά παραρτήματα των σταθμών γενικού ενδιαφέροντος» (δεύτερη περίοδος ύπαρξης του Μέσου) (Balle, 2007: 34). Μετά την ποικιλία ακολούθησε η εποχή της διάδρασης, που έλαβε χώρα λίγο πριν το τέλος του 20^{ου} αιώνα με την ανάδυση της ψηφιακής τηλεόρασης, η οποία εμπλούτισε τις δυνατότητες και υπηρεσίες του μέσου, με αποτέλεσμα να «είναι [...] ο τηλεθεατής που εφεξής δίνει ραντεβού με την τηλεόραση» (τρίτη περίοδος ύπαρξης του Μέσου) (Balle, 2007: 35).

⁴² Ένα σημαντικό μέρος του κοινού στην Ευρώπη φαίνεται να υποκαθιστά την τηλεοπτική παρακολούθηση με την περιήγηση στο διαδίκτυο, η οποία εμφανίζει αυξητικές τάσεις. Σύμφωνα με έρευνα της Eurostat, στην Ευρώπη των 28 κρατών-μελών κατά τη διάρκεια του 2014 το 75% των πολιτών (ηλικίας 16-74 ετών) χρησιμοποίησε τακτικά το διαδίκτυο, κατά μέσο όρο τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα, στο σπίτι, στο γραφείο ή αλλού και το 65% το χρησιμοποίησε κάθε μέρα ή σχεδόν κάθε μέρα. Επιπλέον, λίγο περισσότερο από το ήμισυ του πληθυσμού (51%) χρησιμοποίησε το διαδίκτυο εν κινήσει σε φορητούς υπολογιστές ή φορητές συσκευές. Από την άλλη πλευρά, σε χαμηλά επίπεδα κυμάνθηκε το ποσοστό του πληθυσμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση (18%) που μέχρι το 2014 δεν είχε αποκτήσει καθόλου εμπειρία στη χρήση του διαδικτύου

Πίνακας 2.5: Ο όγκος της ευρωπαϊκής αγοράς σε σχέση με την πρόσβαση στο διαδίκτυο την περίοδο 2010-2014: συνδρομητές (σε χιλιάδες)

Έτος	Συνδρομητές (σε χιλιάδες)	Ανάπτυξη (σε ποσοστό %)
2010	334,941.5	
2011	398,552.4	19.0 %
2012	463,683.4	16.3 %
2013	515,992.4	11.3 %
2014	565,303.5	9.6 %
CAGR (Compound Annual Growth Rate = Σύνθετο Ετήσιο Ποσοστό Αύξησης): 2010–2014		14.0%

Πηγή: MarketLine, 2014: 9.

Υπό αυτές τις συνθήκες οι τεχνολογικές εξελίξεις αποδείχθηκαν καθοριστικές στη διαδικασία αναδιάρθρωσης της βιομηχανίας των Μέσων επικοινωνίας, αφού ουσιαστικά ανέτρεψαν το επιχείρημα της σπανιότητας του ηλεκτρομαγνητικού φάσματος πάνω στο οποίο βασίστηκε η ύπαρξη των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών μονοπωλίων. Έτσι, σταδιακά άνοιξε ο δρόμος για την ανάπτυξη μιας ιδιαίτερης προτίμησης απέναντι στα Μέσα επικοινωνίας που καθοδηγούνται από τις δυνάμεις της αγοράς. Μάλιστα, η ανατροπή του παραπάνω επιχειρήματος έρχεται να προστεθεί σε μια ήδη αδύναμη παρουσία της δημόσιας τηλεόρασης στο επικοινωνιακό πεδίο, η οποία έχει τροφοδοτηθεί από την αναξιοπιστία του ενημερωτικού της τομέα.

Με βάση τις παραπάνω εξελίξεις η κριτική που ασκήθηκε στη δημόσια τηλεόραση ήταν πολυεπίπεδη και αφορούσε μια σειρά ζητημάτων (Rozanova, 2007: 132-133): α) την αδυναμία αιτιολόγησης της αναγκαιότητάς της στο επικοινωνιακό πεδίο με βάση τη σπανιότητα των συχνοτήτων (Hamilton, 1996· Wedell, 1995), β) την ανεπάρκεια του φορέα σε θέματα διαχείρισης και οργάνωσης, γ) τον πατερναλισμό στον τρόπο λειτουργίας και στον τρόπο συγκρότησης της εκροής,⁴³ δ) την αδυναμία πραγματικής εξυπηρέτησης του δημόσιου συμφέροντος, λόγω εξάρτησης του φορέα από κυβερνήσεις που συνηθίζουν να προωθούν τα συμφέροντα της επιχειρηματικής τάξης, ε) τον κίνδυνο μετατροπής του φορέα σε εργαλείο ιδεολογικού ελέγχου από το κράτος (Burgelman, 1986).

(Seybert & Reinecke, 2014). Σύμφωνα με την έρευνα του φορέα MarketLine (2014), η ευρωπαϊκή αγορά αναφορικά με την πρόσβαση στο διαδίκτυο αυξήθηκε κατά 9,6% το 2014 για να φθάσει σε όγκο περίπου τους 565 χιλιάδες συνδρομητές. Το σύνθετο ετήσιο ποσοστό αύξησης της αγοράς κατά την περίοδο 2010-2014 ήταν 14% (βλ. Πίνακα 2.5).

⁴³ Η ιδέα της δημόσιας τηλεόρασης ως ένας θεσμός που χαρακτηρίστηκε μόνο από πατερναλιστικά χαρακτηριστικά είναι αμφισβητήσιμη από ορισμένους μελετητές. Και αυτό γιατί η ιστορία του θεσμού έχει συνδεθεί με μια σειρά από μεταβαλλόμενους τύπους οργάνωσης: από τον πατερναλιστικό στον γραφειοκρατικό, στον "χαρισματικό" και στον "αβανγκάρντ" (Ytreberg, 2002).

Υπό μια ευρύτερη οπτική η αναδιάρθρωση της τηλεοπτικής βιομηχανίας στην Ευρώπη τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα αποτέλεσε απόρροια των κοινωνικών εξελίξεων. Είναι η εποχή κατά την οποία η Ευρώπη βίωσε τη μετατροπή του πολίτη σε καταναλωτή, την ανάδυση νέων τύπων κουλτούρας και τρόπων ζωής, τη διάσπαση της παραδοσιακής οικογενειακής εστίας, τη μετατόπιση της έμφασης από τις ανάγκες του συνόλου στις ατομικές προτιμήσεις, την παραμέληση της συλλογικής πρωτοβουλίας για χάρη της ατομικής (Iosifidis, 2007: 41). Στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης αναδύθηκε μια πλουραλιστική κοινωνική πραγματικότητα αποτελούμενη από άτομα με ετερογενείς ταυτότητες και διαφοροποιημένα πολιτιστικά χαρακτηριστικά (Dahlgren, 2000β: 27-28). Η πολυπολιτισμική και πολυεθνική φυσιογνωμία του κοινωνικού γίνεσθαι στο πλαίσιο ενός κόσμου που αποκτά ολοένα και περισσότερα διεθνικά χαρακτηριστικά διέπλασαν και διαπλάθουν ένα κοινό, που επιθυμεί και επιδιώκει τη δυνατότητα διευρυμένων επιλογών σε διάφορες εκφάνσεις της ζωής του. Στο οπτικοακουστικό πεδίο το κοινό επιζητά διαφορετικούς τύπους τηλεόρασης, καθώς αντιλαμβάνεται ότι χάρη στην τεχνολογία η τηλεοπτική παρακολούθηση μεταβάλλεται.

Το αίτημα της ποικιλίας δεν μπόρεσε να το ικανοποιήσει αποκλειστικά η τηλεόραση δημόσιας υπηρεσίας με την εθνική φυσιογνωμία και τον περιορισμένο αριθμό καναλιών που διέθετε και διαθέτει (Dahlgren, 2000α: 4). Αποτέλεσμα αυτού ήταν η εύλογη στροφή του κοινού στο πολυκαναλικό περιβάλλον μέσα στο οποίο υφίσταται κατάτμηση σε ένα πλαίσιο μείωσης της «πολιτισμικής κοινοτοπίας» του παρελθοντικού μονοπωλιακού ραδιοτηλεοπτικού συστήματος (Dahlgren, 2000β: 28). Στο νέο περιβάλλον της πολιτιστικής ποικιλίας η θεματική τηλεόραση μπορούσε να εξυπηρετήσει καλύτερα τις ανάγκες των τηλεθεατών-καταναλωτών σε σχέση με τα παραδοσιακά δημόσια κανάλια, που μοιραία περιθωριοποιήθηκαν στη συνείδηση του κοινού.

2.5 Τα κύματα της απορρύθμισης του ευρωπαϊκού τηλεοπτικού πεδίου

Η απορρύθμιση αποτέλεσε μια διαδικασία με ανόμοιο χρονικό πλαίσιο πραγματοποίησης ανάμεσα στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Μολονότι στην Ευρώπη οι απορρυθμιστικές τάσεις γνώρισαν έξαρση κυρίως στις δεκαετίες του 1980 και του 1990, η πρώτη απόκλιση από το κυρίαρχο μοντέλο της δημόσιας τηλεόρασης παρατηρήθηκε πολύ νωρίτερα. Το 1954 ιδρύθηκε στη Βρετανία η Ανεξάρτητη Τηλεοπτική Αρχή (ITA, Independent Television Authority),⁴⁴ που ανταγωνίζεται το BBC και τρία χρόνια αργότερα (1957) στη Φινλανδία

⁴⁴ Στη Βρετανία η εμπορική τηλεόραση ξεκίνησε το 1954 διαμορφώνοντας μαζί με τη δημόσια τηλεόραση ένα τηλεοπτικό σύστημα που θεωρήθηκε μοναδικό στη Ευρώπη. Επρόκειτο για ένα αρμονικό δυοπώλιο (duopoly), αποτελούμενο από το BBC και το ITV, που εκπλήρωνε τις αρχές της τηλεόρασης ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας, προσέφερε προγράμματα υψηλής ποιότητας, αλλά ταυτοχρόνως μεριμνούσε για την ικανοποίηση των λιγότερο ποιητικών επιθυμιών μιας μεγάλης μερίδας του κοινού. Το γεγονός ότι σε αυτό το αρμονικό δυοπώλιο το BBC υπήρξε το σημείο αναφοράς για όλο το τηλεοπτικό πεδίο ήταν ένα στοιχείο που θωράκισε τον φορέα πιο αποτελεσματικά -σε σχέση με τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς άλλων χωρών- απέναντι στις μετέπειτα προκλήσεις της ραδιοτηλεοπτικής απορρύθμισης (βλ. Davis & Levy, 1992).

εγκαινίασε τη λειτουργία του το MTV (Mainostelevisio)⁴⁵ ως ανεξάρτητη ιδιωτική εταιρεία που όφειλε να καταβάλει το ένα πέμπτο των κερδών της στο δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα YLE (Brants & De Bens, 2000: 12).

Ουσιαστικά ο οπτικοακουστικός τομέας της Ευρώπης βίωσε τέσσερα κύματα απορρύθμισης. Στο πρώτο, που εκτείνεται χρονικά μέχρι το 1986, συμμετείχαν η Ιταλία,⁴⁶ η Γαλλία, η Γερμανία. Στο δεύτερο, που καλύπτει το διάστημα 1987-1992, η απορρύθμιση έλαβε χώρα στη Βρετανία, στην Ολλανδία και στο Βέλγιο. Το τρίτο περιλαμβάνει Σκανδιναβικές και Μεσογειακές χώρες, όπως είναι η Σουηδία, η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Ισπανία, οι οποίες απελευθέρωσαν τα ραδιοτηλεοπτικά τους συστήματα στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Στο τελευταίο κύμα εντάσσεται μια ομάδα πρώην κομμουνιστικών κρατών της Ανατολικής και Ανατολικής-Κεντρικής Ευρώπης (Papathanassopoulos, 2002: 15).

Με την απορρύθμιση τα τηλεοπτικά συστήματα της Δυτικής Ευρώπης μετέβησαν από ένα δημόσιο μονοπώλιο, που στις περισσότερες περιπτώσεις χρηματοδοτείτο συνδυαστικά από το ανταποδοτικό τέλος και τη διαφήμιση, σε ένα δυοπώλιο (duopoly). Συγκεκριμένα, το 1980 οι χώρες που ακολούθησαν το τηλεοπτικό μοντέλο του δημόσιου μονοπωλίου ήταν δεκατέσσερις. Οι δέκα από αυτές βασίζονταν στη μεικτή χρηματοδότηση διαφήμισης και ανταποδοτικού τέλους και τέσσερις από αυτές χρηματοδοτούνταν αποκλειστικά από το ανταποδοτικό τέλος.

Μια εικοσαετία αργότερα, η συνολική εικόνα της διάρθρωσης του τηλεοπτικού τοπίου είχε μεταβληθεί άρδην. Η πλειοψηφία των τηλεοπτικών συστημάτων (συνολικά 14) είχαν μετατραπεί σε δυαδικά,⁴⁷ μόνο τρία διατηρούσαν το δημόσιο μονοπώλιο μεικτής χρηματοδότησης, ενώ πλέον δεν υπήρχε κανένα δημόσιο μονοπώλιο με αποκλειστική πηγή εισοδήματος το ανταποδοτικό τέλος (Brants & De Bens, 2000: 21).

Ουσιαστικά, το 1990 ένα νέο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο ευνόησε την ύπαρξη του ανταγωνισμού, άσκησε έντονες μεταρρυθμιστικές επιδράσεις στο πεδίο.

⁴⁵ Η ονομασία Mainos-TV σημαίνει τηλεόραση που βασίζεται στη διαφήμιση. Σήμερα η επίσημη ονομασία του καναλιού είναι MTV3, ευρύτερα γνωστό ως Τρίτο Κανάλι.

⁴⁶ Στην Ιταλία η είσοδος του ιδιωτικού κεφαλαίου στο ραδιοτηλεοπτικό πεδίο επιτράπη αρκετά νωρίς (στη δεκαετία του 1970) στο πλαίσιο μιας άναρχης αγοράς με τις πολιτικές δυνάμεις να έχουν ιδιαίτερη παράδοση στη ρύθμισή του επικοινωνιακού πεδίου και ειδικότερα στη ρύθμιση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (RAI).

⁴⁷ Δυαδικό ραδιοτηλεοπτικό σύστημα (dual broadcasting system) είναι αυτό στο οποίο συνυπάρχουν δημόσιοι και ιδιωτικοί ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί. Για παράδειγμα, στη Γερμανία, όπου το Συνταγματικό Δικαστήριο ασκούσε ιδιαίτερη επιρροή στην πολιτική του επικοινωνιακού πεδίου, χαρακτήρισε το δυαδικό μοντέλο ως ισορροπημένο με τους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς να εγγυώνται μια "θεμελιώδη - βασική προσφορά" υπηρεσιών και τους ιδιωτικούς φορείς να εκπληρώνουν έναν συμπληρωματικό ρόλο (βλ. Holtz-Bacha, 1991: 223).

Πίνακας 2.6: Είσοδος των ιδιωτικών/εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης στην τηλεοπτική αγορά σε ενδεικτικές χώρες

Χώρα	Έτος εισόδου της ιδιωτικής/εμπορικής επίγειας τηλεόρασης
Αυστρία ⁴⁸	2003
Βέλγιο ⁴⁹	1987 (Βαλλωνία) 1989 (Φλάνδρα)
Βρετανία	1955
Γαλλία	1984
Γερμανία	1984
Δανία	1988
Ελβετία ⁵⁰	1992
Ελλάδα	1989
Ιρλανδία	1998
Ισπανία	1990
Ιταλία	1974
Λουξεμβούργο ⁵¹	-
Νορβηγία	1992
Ολλανδία	1989
Πορτογαλία	1992
Σουηδία	1991

Πηγή: Association of Commercial Television (ACT), Association Européenne des Radios (AER) & European Publishers Council (EPC), 2004: 5.

⁴⁸ Η Αυστρία ήταν η τελευταία - χρονικά - χώρα στη Δυτική Ευρώπη που εισήγαγε στο ραδιοτηλεοπτικό σύστημα επίγειας εκπομπής ιδιωτικούς φορείς. Το ATV, το πρώτο ιδιωτικό κανάλι επίγειας εκπομπής σε εθνικό επίπεδο, λειτούργησε τον Ιούνιο του 2003 (Lange, 2007: 9). Προηγουμένως είχε εκπέμψει ως τοπικό καλωδιακό κανάλι στη Βιέννη με το όνομα W1 (1997-2000) και ως καλωδιακό κανάλι εθνικής εμβέλειας με το όνομα ATV (από το 2000 και μετά). Την περίοδο 2003-2006 η ονομασία του καναλιού ήταν ATV Plus. Το 2006 εξέπεμψε ως επίγειο ψηφιακό κανάλι εθνικής εμβέλειας. Σήμερα συνεχίζει να λειτουργεί μέσω επίγειων ψηφιακών συχνοτήτων και παράλληλα εκπέμπει μέσω εταιρειών καλωδιακής τηλεόρασης και μέσω δορυφόρου. Στην Αυστρία η δημιουργία σταθερού νομικού πλαισίου για την ιδιωτική τηλεόραση καθυστέρησε, αφού ο σχετικός νόμος τέθηκε σε ισχύ τον Ιούλιο του 2001 και η αδειοδότηση του εν λόγω καναλιού ολοκληρώθηκε το Φεβρουάριο του 2002. Σύμφωνα με το νόμο, μία μόνο συχνότητα ήταν διαθέσιμη προς χρήση από ιδιωτικό φορέα για επίγεια τηλεοπτική εκπομπή προγραμμάτων εθνικής εμβέλειας. Οι υπόλοιπες συχνότητες προορίζονταν για την τοπική τηλεόραση ή για τις ψηφιακές πολυπλεξίες (Trappel, 2004: 8-9, 12).

⁴⁹ Στο Βέλγιο το μονοπώλιο των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων τερματίστηκε όταν ουσιαστικά νομιμοποιήθηκε η ύπαρξη πολλών ιδιωτικών ραδιοφωνικών σταθμών που μέχρι πρότινος λειτουργούσαν παράνομα (De Bens, 2004: 21).

⁵⁰ Στην Ελβετία το δυαδικό ραδιοτηλεοπτικό σύστημα εδραιώθηκε σε νομοθετικό επίπεδο το 1992. Η μετάβαση, ωστόσο, ξεκίνησε στις 7 Ιουνίου 1982 όταν η κυβέρνηση διαμόρφωσε το πρώτο πλαίσιο κανόνων για τοπική πειραματική ραδιοτηλεόραση εμπορικού χαρακτήρα και έδωσε πενταετείς άδειες, σε πειραματική βάση, για τριάντα έξι τοπικά ραδιοφωνικά και επτά τοπικά τηλεοπτικά εγχειρήματα (Meier, 2004: 253).

⁵¹ Το Λουξεμβούργο αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση στην Ευρώπη, αφού από το 1929 μέχρι το 1991 ένας φορέας εμπορικού χαρακτήρα (CLT/RTL) είχε μονοπωλιακή θέση στον οπτικοακουστικό τομέα. Βάσει σχετικού νόμου το 1991 έλαβε χώρα η "απελευθέρωση" των ραδιοφωνικών συχνοτήτων, αν και η λειτουργία πειρατικών ραδιοφωνικών σταθμών είχε ξεκινήσει νωρίτερα (Hirsch, 2004: 142). Ο τερματισμός του μονοπωλίου στην τηλεόραση πραγματοποιήθηκε το 2001 όταν η κυβέρνηση χορήγησε άδειες τηλεοπτικής εκπομπής σε τέσσερις καλωδιακές εταιρείες (ό.π.: 141).

Η μετάβαση στα δυαδικά τηλεοπτικά συστήματα δεν βιώθηκε με τον ίδιο τρόπο σε όλη την Ευρώπη. Οι χώρες της Νότιας Ευρώπης, συγκριτικά με εκείνες της Βόρειας-Κεντρικής Ευρώπης, πραγματοποίησαν την αναίρεση του κρατικού μονοπωλίου με αδιαφανή και πιο απότομο τρόπο, γεγονός που επέτρεψε μια πιο σθεναρή διαδικασία εμπορευματοποίησης της τηλεοπτικής εκροής.⁵² Στο πλαίσιο αυτό η δημόσια τηλεόραση βρέθηκε αντιμέτωπη τόσο με τον ασφυκτικό εναγκαλισμό του εκάστοτε κυβερνώντος κόμματος όσο και με ένα κύμα εντονότερης αμφισβήτησης του ρόλου και της ύπαρξής της. Η αμφισβήτηση πυροδοτήθηκε από την πτώση του μεριδίου τηλεθέασης που της αναλογούσε, η οποία με τη σειρά της αποδυνάμωσε και την επιχειρηματολογία σχετικά με την ισχύ του ανταποδοτικού τέλους. Μια τηλεόραση που δεν είχε απήχηση στο κοινό είναι εύλογο να θεωρείται ανάξια δημόσιας χρηματοδότησης (Παπαθανασόπουλος, 2004: 80-81).⁵³

⁵² Η Πορτογαλία αποτελεί ένα παράδειγμα "άγριας απορρύθμισης" (Traquina, 1998), φαινόμενο που συνέβαλε στη συρρίκνωση του ρόλου της δημόσιας τηλεόρασης.

⁵³ Η άναρχη και ανοργάνωτη εμπορευματοποίηση του οπτικοακουστικού πεδίου σε συνδυασμό με την αποδυνάμωση του κρατικού εναγκαλισμού επί της ραδιοτηλεόρασης αποτελούν γνωρίσματα που εμφανίστηκαν και στα επικοινωνιακά συστήματα της Ανατολικής Ευρώπης. Για παράδειγμα, λόγω της έλλειψης ξεκάθαρης πολιτικής ή ρυθμιστικού-θεσμικού πλαισίου το απορρυθμισμένο επικοινωνιακό πεδίο στις μετακομμουνιστές χώρες της δεκαετίας του 1990 αποτελείτο από πληθώρα φορέων που λειτουργούσαν χωρίς άδεια (Dragomir et al., 2005: 35). Η εικόνα χάους και έλλειψης νόμων που πλαισίωσε την απελευθέρωση του οπτικοακουστικού τομέα ήταν παρόμοια με εκείνη πολλών συστημάτων της Δυτικής Ευρώπης με προεξάρχουσα την περίπτωση της Ελλάδας.

Πίνακας 2.7: Είδος τηλεοπτικού συστήματος ανά χώρα (το 1980, το 1990 και το 1999)

Τηλεοπτικό Σύστημα	1980	1990	1999
Δημόσιο Μονοπώλιο	Βέλγιο	-	-
	Δανία	-	-
	Νορβηγία	-	-
	Σουηδία	-	-
Δημόσιο Μονοπώλιο (με μεικτό σύστημα χρηματοδότησης)	Αυστρία	Αυστρία	Αυστρία
	Φινλανδία	Δανία	Ιρλανδία
	Γαλλία	Ισλανδία	Ελβετία
	Γερμανία	Ιρλανδία	
	Ελλάδα	Ολλανδία	
	Ισλανδία	Πορτογαλία	
	Ιρλανδία	Ελβετία	
	Ολλανδία		
	Πορτογαλία		
	Ελβετία		
Ιδιωτικό Μονοπώλιο (με τη διαφήμιση να αποτελεί τη μοναδική πηγή χρηματοδότησης)	Λουξεμβούργο	Λουξεμβούργο	Λουξεμβούργο
Δυσώλιο (Dual System): Συνύπαρξη Δημόσιων και Ιδιωτικών Τηλεοπτικών Φορέων	Ιταλία	Βέλγιο	Βέλγιο
	Βρετανία	Φινλανδία	Δανία
		Γαλλία	Φινλανδία
		Γερμανία	Γαλλία
		Ελλάδα	Γερμανία
		Ιταλία	Ελλάδα
		Νορβηγία	Ισλανδία
		Ισπανία	Ιταλία
		Σουηδία	Ολλανδία
		Βρετανία	Νορβηγία
			Πορτογαλία
			Ισπανία
			Σουηδία
			Βρετανία

Πηγή: Siune & Hulten, 1998: 27.

2.6.1 Οι συνέπειες της απορρύθμισης: Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του ζητήματος

Από τη δεκαετία του 1980 και μετά τα ραδιοτηλεοπτικά συστήματα της Ευρώπης αντιμετώπισαν κοινά προβλήματα, που συνέβαλαν στη σφυρηλάτηση συνεκτικών δεσμών μεταξύ τους. Παρόλο που ο αντίκτυπος των αλλαγών της απορρύθμισης βιώθηκε διαφορετικά στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, οι βασικές συνέπειες ήταν κοινές και αφορούσαν στην οικονομική, τεχνολογική και ευρύτερη οργανωσιακή-θεσμική διάσταση των Μέσων. Με άλλα λόγια, η απορρύθμιση επηρέασε διάφορες πτυχές της βιομηχανίας των Μέσων, οι οποίες σχετίζονταν με το κόστος, την προέλευση, την ποιότητα και το εύρος της τηλεοπτικής εκροής, τον χαρακτήρα της ειδησεογραφίας, τη χρηματοδότηση, το ιδιοκτησιακό καθεστώς καθώς και το καθεστώς ρύθμισης του οπτικοακουστικού πεδίου.

Η εμφάνιση της ιδιωτικής τηλεόρασης σε συνδυασμό με τον ανταγωνισμό που επέφερε στο επικοινωνιακό πεδίο πυροδότησε μια έντονη συζήτηση μεταξύ των μελετητών. Τοποθετήσεις γύρω από την εμπορευματοποίηση της αγοράς των Μέσων και εκτιμήσεις σχετικά με την αλλοίωση της αποστολής της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης συνέθεσαν το βασικό πλαίσιο της συζήτησης.

Όσοι ήταν θετικοί απέναντι στο άνοιγμα του τηλεοπτικού πεδίου στον πολυκαναλικό ανταγωνισμό τόνισαν ότι η αύξηση των τηλεοπτικών φορέων συνεπαγόταν και πλουραλισμό περιεχομένου, δηλαδή περισσότερες επιλογές για το τηλεοπτικό κοινό.⁵⁴ Από την άλλη, όσοι ήταν αντίθετοι με το άνοιγμα της τηλεόρασης στο ιδιωτικό κεφάλαιο περιέγραφαν μια ιδιωτική τηλεόραση χαμηλής ποιότητας, που μπορούσε κάλλιστα να συμπαρασύρει στο ίδιο χαμηλό επίπεδο και τη δημόσια. Μάλιστα, εξίσωσαν την εμπορευματοποίηση της τηλεόρασης με την αμερικανοποίηση του Μέσου και εξέφρασαν το φόβο ότι η ψυχαγωγία θα υπερτερούσε της ενημέρωσης, φαινόμενο με αρνητικές επιδράσεις στη δημόσια σφαίρα (Blumler, 1992, Humphreys, 1996, McQuail & Siune, 1998, Tracey, 1998, Weymouth & Lamizet, 1996).

2.6.2 Η θεοποίηση των μεριδίων τηλεθέασης

Με την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου και την έλευση του ανταγωνισμού η ανάγκη για ακριβή ποσοτική καταγραφή της τηλεοπτικής παρακολούθησης αποδείχθηκε επιτακτική. Άλλωστε, στις απορρυθμισμένες αγορές των Μέσων επικοινωνίας, που βασίζονται στους διαφημιζόμενους, τα συστήματα μέτρησης του κοινού λειτουργούν ως

⁵⁴ Σύμφωνα με τον Hanretty (2011: 20), παρόλο που γύρω από την ιδέα του πλουραλισμού επικρατεί μια εννοιολογική σύγχυση υπάρχει ευρεία συμφωνία εντός του πολιτικού κόσμου για την ιδιαίτερη αξία του. Στη συζήτηση για τη δημόσια ραδιοτηλεόραση της Ιταλίας (RAI) διακρίνεται τρεις αντιλήψεις για τον πλουραλισμό: α) τον "διαρθρωτικό", που εκπληρώνεται όταν ο φορέας χωρίζεται σε αυτόνομα κανάλια ή ομάδες προγραμμάτων, β) τον "αθροιστικό", που ικανοποιείται όταν η εκροή διαμοιράζεται μεταξύ των πολιτικών προσώπων με βάση κάποια ιδανική κατανομή, γ) τον "lottizzato", που επιτυγχάνεται όταν διαφορετικές πολιτικές τοποθετήσεις αντιπροσωπεύονται από δημοσιογράφους εντός του φορέα (Hanretty, 2011: 23-31).

"πληροφοριακά καθεστώτα"⁵⁵, που αξιοποιούνται για την αγορά και πώληση της διαφήμισης (Naroli, 2011). Μέσα από αυτά οι αγορές εκλαμβάνουν τους αποδέκτες του περιεχομένου "όχι απλά ως μέλη του κοινού, αλλά ως θεσμικά αποτελεσματικά κοινά, που έχουν κοινωνική σημασία και/ή οικονομική αξία εντός του συστήματος" (Ettema & Whitney, 1994: 5). Η ποσοτική καταγραφή της τηλεοπτικής παρακολούθησης αποτελεί το "νόμισμα για τις διαφημιστικές συναλλαγές" (Taneja, 2013: 204).

Με θεμέλιο αυτή τη συλλογιστική οι μετρήσεις τηλεθέασης απέκτησαν ιδιάζουσα θέση στην τηλεοπτική βιομηχανία, αφού με βάση αυτές καθορίζονταν (και εξακολουθούν να καθορίζονται) ο επιμερισμός της διαφημιστικής δαπάνης και η οργάνωση του τηλεοπτικού προγράμματος (Papathanassopoulos, 2002: 29). Οι επενδύσεις στην τηλεοπτική εκροή βασίστηκαν σε μια εμπορικού τύπου λογική. Τα ποσοστά τηλεθέασης και τα αντίστοιχα διαφημιστικά έσοδα που συγκέντρωνε μια παραγωγή υπαγόρευαν το κόστος και την ευρύτερη παρουσία της στο τηλεοπτικό πεδίο (ιδιαίτερα στην περίπτωση των εμπορικών τηλεοπτικών σταθμών).

Στο πλαίσιο της κυριαρχίας των δυνάμεων της αγοράς η τηλεοπτική αρένα λειτούργησε με βάση την αρχή της μεγιστοποίησης του κέρδους και της αντίστοιχης ελαχιστοποίησης του οικονομικού ρίσκου, με αποτέλεσμα την εμμονή σε μια σειρά προσοδοφόρων τηλεοπτικών ειδών που ανακυκλώνονταν. Στην πορεία προς την ψηφιοποίηση της τηλεοπτικής εκροής η μέτρηση της τηλεοπτικής παρακολούθησης του κοινού παρέμεινε σημαντική με τις εταιρείες μετρήσεων να προσπαθούν να διευρύνουν την γκάμα και την ποιότητα των υπηρεσιών τους (Papathanassopoulos, 2002: 30).

2.6.3 Οι συνέπειες της απορρύθμισης στο προσφερόμενο περιεχόμενο

Στην Ευρώπη, η εμφάνιση της ιδιωτικής τηλεόρασης θεωρείται ότι επηρέασε σημαντικά τη φυσιογνωμία της τηλεοπτικής εκροής των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων. Στις δύο τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα η σταδιακή κλιμάκωση του ανταγωνισμού ώθησε τους δημόσιους τηλεοπτικούς οργανισμούς στην αναδιάρθρωση της εκροής τους. Για παράδειγμα, οι μεταρρυθμίσεις που έγιναν στο βρετανικό ραδιοτηλεοπτικό πεδίο τη δεκαετία του 1990, οι οποίες αμφισβητήθηκαν, στόχευαν στο συνδυασμό του εντεινόμενου

⁵⁵ Οι πρωτοπόροι των μετρήσεων του κοινού, Arthur C. Nielsen Sr (1897-1980) και ο γιος του Arthur C. Nielsen Jr (1919-2011), έχουν θεωρηθεί σημαντικό μέρος ενός ραγδαία αναπτυσσόμενου τομέα της οικονομίας με το όνομα "βιομηχανία της πληροφορίας". Το σύστημα που επινόησαν αποτελεί μέρος των λεγόμενων "αγοραίων καθεστώτων πληροφόρησης", δηλαδή "συστημάτων αξιολόγησης των επιδόσεων της αγοράς που είναι δημοσίως διαθέσιμα και χρησιμοποιούνται από τα ενδιαφερόμενα μέρη στην αγορά για να αξιολογήσουν την επίδοσή τους καθώς και την επίδοση των ανταγωνιστών τους" (Buzzard, 2015: 512). Η εταιρεία Nielsen, που καθιερώθηκε ως κυρίαρχη στον τομέα των τηλεοπτικών μετρήσεων, ξεκίνησε προσφέροντας ελέγχους απογραφής εμπορευμάτων για λιανοπωλητές με τις μετρήσεις (ratings) να προστίθενται αργότερα στο σύστημα απογραφών με στόχο τον καλύτερο έλεγχο της διαδικασίας των πωλήσεων (βλ. Buzzard, 2015).

ανταγωνιστικού περιβάλλοντος με τη διατήρηση του ιδανικού της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας.⁵⁶

Με τον τρόπο αυτό, η δημόσια τηλεόραση προσπάθησε να αποτρέψει την αποδυνάμωσή της. Συνεπώς, οι αλλαγές στον τηλεοπτικό προγραμματισμό ήταν εύλογες, ωστόσο ενίοτε δύσκολα προσδιορίσιμες. Και αυτό γιατί στο απορρυθμισμένο οπτικοακουστικό πεδίο δεν μπορούμε να μιλάμε για προγραμματικό προφίλ δημόσιας και εμπορικής τηλεόρασης που διέπεται από στεγανά. Όπως χαρακτηριστικά επεσήμαναν οι Brants και De Bens (2000: 21):

«[...] η απλή διχοτόμηση, από τη μία πλευρά, ιδιωτικών σταθμών με καθαρά εμπορικούς στόχους και ψυχαγωγικό πρόγραμμα και, από την άλλη, δημόσιων καναλιών με πολιτιστική-παιδαγωγική αποστολή, το ίδιο πρόγραμμα και δημόσια χρηματοδότηση μόνο, είναι [κάτι] πολύ απλοϊκό. [...] υπάρχει ένας 'τρίτος δρόμος' ιδιωτικών σταθμών με κίνητρο το κέρδος, αλλά επίσης με περισσότερη ή λιγότερη δημόσια υποχρέωση [...]».

Στο πολυκαναλικό περιβάλλον ένα από τα ζητήματα που συζητήθηκαν μεταξύ των μελετητών και αποτέλεσε αντικείμενο εκτεταμένης έρευνας ήταν ο βαθμός ποικιλίας της τηλεοπτικής εκροής. Το ζήτημα αυτό πλαισιώθηκε από ερωτήματα που αφορούσαν το κατά πόσο ο ανταγωνισμός οδήγησε σε σύγκλιση μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών φορέων σε επίπεδο περιεχομένου, ήθους, στιλ, και εάν ναι ποιος ο ρόλος της δημόσιας τηλεόρασης στο νέο αυτό πεδίο. Επρόκειτο για ερωτήματα καίρια, που απασχόλησαν και τους ευρωπαϊκούς θεσμούς (το Συμβούλιο της Ευρώπης),⁵⁷ δεδομένου ότι η σύγκλιση θα σήμαινε αποδυνάμωση της νομιμότητας της δημόσιας τηλεόρασης και υποβάθμιση της τηλεόρασης σε ένα μέσο χωρίς κοινωνική υπευθυνότητα. Οι διαπιστώσεις των μελετητών στις διάφορες χώρες υπήρξαν αντικρουόμενες και πολυδιάστατες.

Για παράδειγμα, κάποιοι μελετητές στο πλαίσιο της κριτικής που άσκησαν έκαναν λόγο για στασιμότητα της δημόσιας τηλεόρασης, η οποία διαμόρφωσε μια προγραμματική εκροή πατερναλιστικού και ελιτίστικου χαρακτήρα χωρίς να λαμβάνει υπόψη την πολυπολιτισμική και πολυδιάστατη φυσιογνωμία των σύγχρονων κοινωνιών (Rozanova, 2007: 133). Άλλοι έθιξαν την παρακμή του προτύπου της δημόσιας τηλεόρασης, υπονοώντας ότι η παραδοσιακή ταυτότητα των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων έχει υπονομευθεί (Achille & Mieke, 1994, Hellman & Sauri, 1994).

⁵⁶ Στις μεταρρυθμίσεις συμπεριλαμβανόταν μεταξύ άλλων η ενθάρρυνση της ανεξάρτητης παραγωγής μέσα από κανόνες που υποχρέωναν τα κύρια επίγεια κανάλια να αγοράζουν το 25% της εκροής τους (Deakin & Pratten, 2000).

⁵⁷ Το ίδιο ερώτημα έχει απασχολήσει το Συμβούλιο της Ευρώπης, στο οποίο η αρμόδια Επιτροπή Υπουργών εδώ και χρόνια έχει εκφράσει την ανησυχία ότι σύμφωνα με την κριτική που έχει ασκηθεί "σε ορισμένες χώρες η διάκριση μεταξύ ραδιοτηλεόρασης δημόσιας υπηρεσίας και εμπορικής ραδιοτηλεόρασης έχει γίνει όλο και πιο δυσδιάκριτη, με αποτέλεσμα το φαινόμενο της λεγόμενης 'σύγκλισης προγράμματος', [το οποίο έχει αποβεί] εις βάρος της ποιότητας των προγραμμάτων που προσφέρονται από την πρώτη [δηλαδή από τη δημόσια ραδιοτηλεόραση]" (Council of Europe, 2006).

Από την άλλη πλευρά, υπήρξαν ερευνητές που υποστήριξαν ότι οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς αποκρίθηκαν στην απορρύθμιση, καταφεύγοντας στη στρατηγική της "αντιστάθμισης" ("compensation"). Αυτό σημαίνει ότι η προσαρμογή τους στις νέες παραμέτρους του τηλεοπτικού τοπίου περιελάμβανε την αποφυγή υιοθέτησης στρατηγικών όμοιων με αυτές της εμπορικής τηλεόρασης και παράλληλη μέριμνα για αποτροπή της συρρίκνωσης των μεριδίων τηλεθέασης (Hultén & Brants, 1992).⁵⁸ Την πιο αρνητική τοποθέτηση επί του θέματος εξέφρασε η *Ένωση Ιδιωτικών Ραδιοτηλεοπτικών Φορέων της Ευρώπης*, σύμφωνα με την οποία στο πρόγραμμα της ευρωπαϊκής δημόσιας τηλεόρασης υπήρξαν αρκετά παραδείγματα που ήταν αντίθετα με το πνεύμα της αποστολής της, ανταποκρινόμενα περισσότερο στα πρότυπα της εμπορικής τηλεόρασης, με αποτέλεσμα να διαστρεβλώνεται η λειτουργία της αγοράς (Association of Commercial Television et al., 2004: 20).⁵⁹

Με επίκεντρο μελέτης την πολιτική τηλεοπτικού προγραμματισμού οι ερευνητές στις διάφορες χώρες κατέδειξαν άλλοτε μεγαλύτερο και άλλοτε μικρότερο βαθμό σύγκλισης μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών καναλιών. Για παράδειγμα στη Γερμανία, σύμφωνα με τον Hoffmann-Riem (1992: 55), ήταν εμφανής "μια κάποια (περιορισμένη) σύγκλιση στον προγραμματισμό που προσφερόταν από τους δημόσιους και ιδιωτικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς", παρόλο που ακόμα υφίσταντο "σημαντικές διαφορές". Επιπλέον, ο Kruger (1992: 307) επεσήμανε για το γερμανικό τηλεοπτικό πεδίο ότι "η διάρθρωση του συνολικού προγραμματισμού είχε αλλάξει. Τα ιδιωτικά κανάλια είχαν προκαλέσει στο να δίνεται έμφαση στις λειτουργίες της ψυχαγωγίας", ωστόσο θεώρησε ότι οι διαφορές δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης ακόμα υπήρχαν. Από τη μία πλευρά, η δημόσια τηλεόραση επικεντρώθηκε στην ενημερωτική και επιμορφωτική διάσταση του μέσου, ενώ από την άλλη η ιδιωτική φιλοξένησε μεγάλο όγκο ξένων εισαγόμενων προγραμμάτων.

Σε άλλες χώρες, οι μελετητές διαπίστωσαν μεγαλύτερο βαθμό σύγκλισης με χαρακτηριστική την περίπτωση της Γαλλίας. Σύμφωνα με τον Wolton (1992: 157), η εμπορική τηλεόραση κυριάρχησε, συγκροτώντας "τον κανόνα [...] η δημόσια τηλεόραση απλά ακολουθεί το ίδιο μοντέλο, που έχει σταδιακά επιβληθεί από τα εμπορικά κανάλια". Στην περίπτωση της Φινλανδίας η θεωρία της σύγκλισης επιβεβαιώθηκε μερικώς με τους

⁵⁸ Σύμφωνα με τους Hultén & Brants (1992), απέναντι στο απορρυθμισμένο τηλεοπτικό τοπίο οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς θεωρητικά έχουν στη διάθεσή τους άλλους δύο τρόπους απόκρισης: την προσαρμογή ("adaptation") και τον εξαγνισμό ("purification"). Η πρώτη στρατηγική παραπέμπει στην εγκατάλειψη της ιδέας της δημόσιας υπηρεσίας και στην παράλληλη υιοθέτηση ανταγωνιστικών πρακτικών ανάλογων με εκείνων των εμπορικών καναλιών. Η δεύτερη αναφέρεται στην αγνόηση του ανταγωνισμού και της τηλεθέασης μέσα από την προσκόλληση στο καθήκον εκπλήρωσης της παραδοσιακής αποστολής που αναλογεί σε έναν τηλεοπτικό οργανισμό δημόσιου χαρακτήρα.

⁵⁹ Η *Ένωση Εμπορικών Ραδιοτηλεοπτικών Φορέων της Ευρώπης* ως ενδεικτικά παραδείγματα αναφέρει την προβολή του σόου *Fame Academy* από το βρετανικό BBC στο πλαίσιο εναλλακτικού ανταγωνισμού απέναντι στο αντίστοιχο σόου *Pop Idol* της ITV. Επίσης, την προβολή του τηλεπαιχνιδιού *Ποιος Θέλει να Γίνει Εκατομμυριούχος* (3η σαιζόν) από την ελληνική EPT καθώς και την προβολή του ριάλιτι σόου *The Bachelor* από τον αυστριακό φορέα ORF (Association of Commercial Television et al., 2004: 20).

μελετητές να υποστηρίζουν ότι "η διάρθρωση της ζώνης προγράμματος υψηλής τηλεθέασης (prime time) είναι αναμφισβήτητα αρκετά σταθερή, αλλά την ίδια στιγμή εμφανίζεται να 'εξορθολογίζεται' σιγά-σιγά προς συγκεκριμένες στρατηγικές κατηγορίες, που κλείνουν ελαφρώς την ψαλίδα σε επίπεδο προγραμματισμού" (Hellman & Sauri, 1994: 57).

Σε ανάλογες ήπιες διαπιστώσεις κατέληξαν και άλλοι μελετητές (Hultén & Brants, 1992, Siune & McQuail, 1992), οι οποίοι περιέγραψαν συνολικά τη στάση των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων της Δυτικής Ευρώπης απέναντι στον ανταγωνισμό ως εξής:

- Παρά τις προκλήσεις του ανταγωνισμού για στροφή προς την εμπορευματοποίηση της ταυτότητάς τους οι δημόσιοι φορείς δεν υπέκυψαν στην ολοκληρωτική εξάρτηση από εμπορικές μορφές εσόδων, αλλά παρέμειναν δέσμιοι των κυβερνητικών δυνάμεων ως προς το θέμα της οικονομικής τους βιωσιμότητας (Hultén & Brants, 1992: 127).
- Η πιο διαδεδομένη στρατηγική τους δεν ήταν ο μιμητισμός των εμπορικών ανταγωνιστών, αλλά η προσπάθεια υπηρετήσης ενός καθήκοντος, που περιελάμβανε την προσφορά προς το κοινό μιας μεγάλης ποικιλίας προγραμμάτων με τα καλύτερα δυνατά ποιοτικά χαρακτηριστικά (Hultén & Brants, 1992: 128).
- Απέναντι στην επικυριαρχία των δυνάμεων της αγοράς η δημόσια ραδιοτηλεόραση επέδειξε προσαρμοστικότητα. Προσπάθησε να συνδυάσει την ευχαρίστηση του κοινού με την εκπλήρωση της αποστολής της και ως ένα βαθμό προέβη στον επαναπροσδιορισμό του κοινωνικού και πολιτιστικού της ρόλου με τέτοιο τρόπο που να προτάσσεται η ικανοποίηση του κοινού. Στόχος ήταν η διασφάλιση της επιβίωσης του θεσμού (Siune & McQuail, 1992: 194).

Γενικά, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η εμπειρική έρευνα πάνω στο περιεχόμενο των τηλεοπτικών φορέων της Δυτικής Ευρώπης έφερε στην επιφάνεια σημαντικές τάσεις, που φανέρωσαν ότι η ευρωπαϊκή τηλεόραση κατέστη κυρίως ένα ψυχαγωγικό μέσο με εμπορευματοποιημένη φυσιογνωμία (De Bens, Kelly & Bakke, 1992: 95):⁶⁰

- Τα "σοβαρά" προγράμματα (ενημερωτικά, πολιτιστικά, επιμορφωτικά, παιδικά κ.α.) κατέγραψαν φθίνουσα παρουσία στα ευρωπαϊκά δημόσια κανάλια σε σύγκριση με το πρόσφατο παρελθόν (1988). Το γεγονός αυτό αποδόθηκε στον αυξημένο ανταγωνισμό, που προκάλεσε η έλευση των νέων εμπορικών (εγχώριων ή ξένων) καναλιών (De Bens, Kelly & Bakke, 1992: 83).
- Αντίθετα, τα "δημοφιλή" προγράμματα διασκέδασης και ψυχαγωγίας (όπως ταινίες, σειρές / σίριαλ, μουσικές εκπομπές, αθλητικά, εκπομπές λόγου, τηλεπαιχνίδια, κουίζ) εμφάνισαν έντονη παρουσία στα δημόσια τηλεοπτικά δίκτυα και ακόμα εντονότερη στα εμπορικά (ό.π.: 85).
- Η μυθοπλασία αναδείχθηκε η πιο αγαπημένη κατηγορία προγράμματος στα περισσότερα κανάλια. Τα νέα εμπορικά κανάλια που συγκροτήθηκαν επένδυσαν

⁶⁰ Οι De Bens, Kelly και Bakke (1992: 82-95) στην έρευνά τους μελέτησαν την τηλεοπτική εκροή στο πλαίσιο της ζώνης υψηλής τηλεθέασης σε πενήντα τρία τηλεοπτικά κανάλια της Ευρώπης.

στην εισαγόμενη αμερικανική μυθοπλασία. Σε αντίθεση με τα εμπορικά κανάλια που είχαν έντονη εξάρτηση από εισαγόμενες ξένες παραγωγές, στα δημόσια κανάλια οι περισσότερες παραγωγές ήταν εγχώριες, ακόμα και στις μικρές χώρες (ό.π.: 87-88).

- Στα ενημερωτικά προγράμματα υπερείχαν τα δημόσια κανάλια με την υπεροχή τους να αυξάνεται ακόμα περισσότερο στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης.
- Η πολιτική προγραμματισμού τόσο των εμπορικών όσο και των δημόσιων καναλιών υπαγορεύτηκε από την επιδίωξη της προσέλκυσης του μεγαλύτερου δυνατού κοινού.

Η αρνητική κριτική των μελετητών επικεντρώθηκε στην αλλαγή στρατηγικής της δημόσιας τηλεόρασης, που περιελάμβανε, μεταξύ άλλων, τα εξής χαρακτηριστικά: α) αύξηση στα προγράμματα ψυχαγωγίας (Hellman & Sauri, 1994: 48-50), ιδιαίτερα στο πλαίσιο της ζώνης υψηλής τηλεθέασης (McQuail, 1998: 121-123, Enli, 2008: 106), β) αναγωγή της ελαφράς ψυχαγωγίας σε βασικό συστατικό της τηλεοπτικής εκροής, επηρεάζοντας με αυτόν τον τρόπο το περιεχόμενο και το στυλ των εκπομπών ενημερωτικού χαρακτήρα (Brants, 1998: 321-324).

Στις περισσότερες περιπτώσεις, η αυξανόμενη παρουσία δημοφιλών προγραμμάτων ερμηνεύτηκε ως απειλή για την παραδοσιακή ταυτότητα και την αποστολή των δημόσιων τηλεοπτικών οργανισμών. Η δημόσια τηλεόραση θεωρήθηκε ότι οδεύει προς τη διαμόρφωση μιας ταυτότητας προγραμματισμού, επηρεασμένης από τις αρχές της αγοράς. Ο πολλαπλασιασμός του ψυχαγωγικού περιεχομένου θεωρήθηκε ότι έγινε εις βάρος της επιμόρφωσης στη βάση μιας λογικής που ευνόησε την όλο και μεγαλύτερη ομοιομορφία της παρεχόμενης ψυχαγωγίας.

Αντιθέτως, η ειδησεογραφία εξακολούθησε να αποτελεί βασικό συστατικό της εκροής των περισσότερων Μέσων με τα ψυχαγωγικά προγράμματα να καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος της υπόλοιπης εκροής (Siune, 1998: 2).⁶¹ Μάλιστα, στον ενημερωτικό τομέα μελετητές συνέδεσαν την παρακολούθηση της δημόσιας τηλεόρασης με υψηλότερα επίπεδα πολιτικής πληροφόρησης του κοινού. Αντιθέτως, στον ίδιο τομέα η εμπορική τηλεόραση αποδείχθηκε ότι δεν εκπληρώνει εξίσου καλά το ρόλο της, με αποτέλεσμα να διαμορφώνει λιγότερο ενημερωμένους πολίτες (Holtz-Bacha & Norris, 2001).

Ωστόσο και ο ενημερωτικός τομέας δεν έμεινε αλώβητος από τις επιδράσεις του ανταγωνισμού. Η αύξηση της ειδησεογραφικής εκροής συνοδεύτηκε από το αυξημένο ενδιαφέρον των τηλεοπτικών φορέων σχετικά με την απήχηση των ειδησεογραφικών εκπομπών στο κοινό. Οι παράμετροι αυτοί επηρέασαν τη δυναμική και τη θέση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος στο επικοινωνιακό πεδίο. Η φυσιολογία της τηλεοπτικής δημοσιογραφίας άλλαξε σε ένα πλαίσιο στρατηγικής προγράμματος, όπου οι

⁶¹ Παρά τις εύλογες διαφοροποιήσεις στις επιλογές των Ευρωπαίων τηλεθεατών, τα προγράμματα που φάνηκε να συγκεντρώνουν τις περισσότερες προτιμήσεις του κοινού ήταν τα αθλητικά (και ιδιαίτερα το ποδόσφαιρο), οι ειδήσεις, οι ταινίες (κυρίως αμερικανικής προέλευσης), οι κωμωδίες καταστάσεων και η μυθοπλασία σε συνέχειες (Parathanassopoulos, 2002: 29).

ειδησεογραφικές εκπομπές διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας του τηλεοπτικού σταθμού. Όπως χαρακτηριστικά έχει επισημάνει ο Παπαθανασόπουλος (2002: 21): «στην πραγματικότητα, όπως συμφωνούν οι περισσότεροι τηλεοπτικοί προγραμματιστές, οι ειδήσεις παρέχουν ένα ισχυρό όχημα πάνω στο οποίο [μπορεί] να "οικοδομήσει" κανείς την πίστη του τηλεθεατή».

Η αναβάθμιση της αξίας και της θέσης των ειδησεογραφικών εκπομπών στο συνολικό τηλεοπτικό πρόγραμμα ώθησε τους τηλεοπτικούς φορείς στο να δώσουν έμφαση περισσότερο στον τρόπο λανσαρίσματος και λιγότερο στο περιεχόμενό αυτών των εκπομπών. Οι τηλεοπτικές ειδήσεις στην Ευρώπη προσανατολίστηκαν στην τοπική κάλυψη γεγονότων και σε ιστορίες ανθρώπινου ενδιαφέροντος έναντι διεθνών και πολιτικών ειδήσεων αντιστοίχως. Η ενημερω-διασκέδαση (infotainment)⁶² έγινε το χαρακτηριστικό γνώρισμά τους, απόρροια της θεοποίησης των ποσοστών τηλεθέασης και της πίεσης των διαφημιστών για προσέλκυση της προσοχής του μεγαλύτερου δυνατού κοινού. (Papathanassopoulos 2002: 21-22). Τα νέα τηλεοπτικά είδη - όπως τα ριάλιτι σόου και οι εκπομπές λόγου - που αύξησαν την παρουσία τους στη συνολική τηλεοπτική εκροή χαρακτηρίστηκαν από δυσκολία διάκρισης μεταξύ μιας αμιγώς ενημερωτικής ή ψυχαγωγικής φυσιογνωμίας (Papathanassopoulos 2002: 22).

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των αναρίθμητων τηλεοπτικών καναλιών δε μετέβαλε μόνο τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εκροής, αλλά και το κόστος της. Η ζήτηση για συγκεκριμένα δημοφιλή προγράμματα (όπως ταινίες και αθλητικά) επέφερε θεαματική αύξηση στο κόστος εξασφάλισης των δικαιωμάτων προβολής τους (Papathanassopoulos, 2002: 16). Η κρατική ενίσχυση προς τη δημόσια ραδιοτηλεόραση της έδωσε τη δυνατότητα να επιτύχει πλειοδοσίες σε σχέση με την απόκτηση δικαιωμάτων μετάδοσης προγραμμάτων. Σύμφωνα με τους εμπορικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς, αυτή η εμπλοκή της δημόσιας τηλεόρασης σε έναν πόλεμο προσφορών, που έχει χαρακτηριστεί διαστρέβλωση του υγιούς ανταγωνισμού, οδήγησε σε εκτόξευση του κόστους των δικαιωμάτων.

Χαρακτηριστικές θεωρούνται οι περιπτώσεις της Βρετανίας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας με επίσημες αναφορές για αύξηση των δικαιωμάτων κατά 200%-400% καθώς και οι περιπτώσεις της Ολλανδίας και της Γερμανίας, όπου η εν λόγω αύξηση σχετιζόταν κυρίως με δικαιώματα αθλητικών προγραμμάτων μετάδοσης τόσο τοπικού ποδοσφαίρου όσο και του Champions League (Association of Commercial Television et al., 2004: 22).⁶³ Ιδιαίτερα,

⁶² Ο όρος ενημερω-διασκέδαση ή ενημερω-ψυχαγωγία (infotainment) αναφέρεται στην εισβολή ψυχαγωγικών στοιχείων σε περιεχόμενο που σχετίζεται με πραγματικά γεγονότα (ειδήσεις), δηλαδή σε περιεχόμενο ενημερωτικού χαρακτήρα. Αυτός ο συνδυασμός ενημερωτικού περιεχομένου και ψυχαγωγικής παρουσίας του έχει αποτελέσει βασικό ζήτημα μελέτης (βλ. ενδεικτικά Blumler & Gurevitch, 1995· Brants, 1998, 1999· Blumler, 1999). Μεταξύ των κύριων χαρακτηριστικών της ενημερω-διασκέδασης είναι η εστίαση σε ιστορίες ανθρώπινου ενδιαφέροντος και κατ' επέκταση η παραμέληση των λεγόμενων "σκληρών ειδήσεων" (hard news), στις οποίες κατατάσσονται σημαντικά κοινωνικοπολιτικά θέματα.

⁶³ Στη Γερμανία, όταν στις αρχές της δεκαετίας του 2000 η Bundesliga αναζήτησε προσφορές για τα δικαιώματα μετάδοσης των αθλητικών αγώνων στην τηλεόραση ελεύθερης λήψης, ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας ARD έκανε μια προσφορά της τάξης των 70 εκατομμυρίων ευρώ το χρόνο, ποσό

στην περίπτωση κάλυψης σημαντικών αθλητικών γεγονότων, τα σχετικά ποσά έφθασαν σε δυσθεώρητα ύψη στη δεκαετία του 2000, με αποτέλεσμα σε μικρές χώρες (όπως η Ελλάδα) ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας να εξωθηθεί σε μονόπλευρες επενδύσεις, διακινδυνεύοντας τη χρηματοδότηση άλλων σημαντικών ειδών προγράμματος, όπως ντοκιμαντέρ και εγχώριες σειρές μυθοπλασίας (Iosifidis, 2007 β: 74-75).

Τέλος, το νέο ανταγωνιστικό τηλεοπτικό πεδίο που προέκυψε από την απορρύθμιση χαρακτηρίστηκε από την αυξανόμενη διεθνοποίηση του οπτικοακουστικού τομέα, καθώς μεγάλοι όμιλοι εταιρειών με επεκτατικές βλέψεις (π.χ. Fininvest του Μπερλουσκόνι, News International του Ρόμπερτ Μέρντοχ, Axel Springer, Bertelsmann) έκαναν ξένες επενδύσεις στο πεδίο του οπτικοακουστικού τομέα. Στο πλαίσιο των νέων αυτών εξελίξεων χαρακτηριστική υπήρξε η επέλαση των εισαγόμενων οπτικοακουστικών παραγωγών (Parathanassopoulos, 2002: 19). Οι τάσεις αυτές συνδέθηκαν με την ανάδειξη της αμερικανικής οπτικοακουστικής βιομηχανίας σε κυρίαρχο εξαγωγέα οπτικοακουστικού υλικού με στόχο την ευρωπαϊκή αγορά. Σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές των Μέσων, αυτή η παρουσία της εισαγόμενης μυθοπλασίας όχι μόνο ενίσχυε το φαινόμενο της σύγκλισης, αλλά και αποτελούσε σοβαρή απειλή για την πολιτιστική πολυμορφία της ευρωπαϊκής βιομηχανίας προγραμμάτων (Biltereyst, 1995, στο Brants & De Bens, 2000: 19).⁶⁴

Η απορρύθμιση του τηλεοπτικού τομέα ευνόησε την εισροή αμερικανικών παραγωγών στην Ευρώπη, καθώς οι νέοι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί έδειξαν μεγάλη προθυμία ως προς την αγορά παλιών αμερικανικών σειρών. Είναι ενδεικτικό ότι μέχρι το 1987 μέσα στις οκτώ καλύτερες αγορές για την υποδοχή αμερικανικών παραγωγών

που η εμπορική τηλεόραση θεώρησε ότι ξεπερνούσε τις δυνατότητές της ώστε να το ανταγωνιστεί. Στην Ολλανδία την ίδια περίοδο ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας NOS πλήρωσε 55 εκατομμύρια ευρώ για τα δικαιώματα μετάδοσης του ολλανδικού πρωταθλήματος ποδοσφαίρου (Premier League), ποσό που η εμπορική τηλεόραση έκρινε ότι ξεπερνούσε την πραγματική αξία των δικαιωμάτων μετάδοσης τέτοιων προγραμμάτων με αποτέλεσμα τη διαστρέβλωση του υγιούς ανταγωνισμού ανάμεσα στους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς (Association of Commercial Television et al., 2004: 22).

⁶⁴ Η στροφή της ευρωπαϊκής ραδιοτηλεόρασης προς την ψυχαγωγική εκροή και την εισαγόμενη από τις ΗΠΑ μυθοπλασία ήρθε αβίαστα, γιατί ευνοήθηκε από ένα σύνολο παραγόντων οικονομικού χαρακτήρα (De Bens, Kelly & Bakke, 1992: 76-79): α) Το κόστος του εισαγόμενου προγράμματος ήταν μικρότερο από το κόστος δημιουργίας μιας εγχώριας πρωτότυπης παραγωγής. β) Η κατανομή των διαφημιστικών εσόδων σε περισσότερους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς συγκριτικά με το παρελθόν, απόρροια της επέλασης των νέων εμπορικών καναλιών, συνεπαγόταν την αναλογία μειωμένων πόρων ανά κανάλι, οι οποίοι δεν έδιναν πολλά περιθώρια για εγχώριες παραγωγές. Η τηλεοπτική διαφήμιση στην Ευρώπη, αν και γνώρισε άνθιση στη δεκαετία του 1980, τα έσοδα που χάριζε δεν επαρκούσαν για τη χρηματοδότηση ακριβών εγχώριων παραγωγών λόγω του επιμερισμού τους σε περισσότερα κανάλια. Ακόμα και οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί εμποδίζονταν στο δημιουργικό τους μέρος από το σταθερό επίπεδο στο οποίο διατηρείτο το ανταποδοτικό τέλος. γ) Οι εναλλακτικές μορφές εξοικονόμησης εσόδων για τα κανάλια (όπως είναι το ανταποδοτικό τέλος και η πληρωμή για καλωδιακές υπηρεσίες και συνδρομητική τηλεόραση) αποδείχθηκαν περιορισμένης απόδοσης, με αποτέλεσμα να μην αφήνουν ιδιαίτερα περιθώρια ευελιξίας για εγχώριες παραγωγές. δ) Το υψηλό κόστος εισαγωγής ενός νέου καναλιού στην οπτικοακουστική αγορά και η αρχική έλλειψη κερδοφορίας εμπόδισε τις προσπάθειες για εγχώρια παραγωγή.

συγκαταλέγονταν πέντε ευρωπαϊκές χώρες: η Βρετανία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Σκανδιναβία.

Πίνακας 2.8: Προγράμματα μυθοπλασίας σε 30 ευρωπαϊκά κανάλια το 1994 (σε ποσοστά)

Χώρα	Κανάλι	Εγχώρια Μυθοπλασία	Αμερικανική Μυθοπλασία	Μερίδιο Εισαγόμενης Μυθοπλασίας από Αμερική
Αυστρία	ORF	52	26	54
Βέλγιο	BRTN	69	15	49
	RTBF	64	20	54
Βρετανία	BBC1	79	15	72
	ITV (ιδιωτικό κανάλι)	74	17	65
	SKY (ιδιωτικό κανάλι)	32	51	-
Γαλλία	F2	82	11	62
	F3	79	15	71
	TF1 (ιδιωτικό κανάλι)	71	21	74
Γερμανία	ARD	80	12	60
	ZDF	80	8	40
	RTL (ιδιωτικό κανάλι)	54	41	90
Δανία	DR	75	15	60
	Kanal 2	44	47	84
Ελβετία	SSR-SRG	71	13	43
Ελλάδα	ET1	76	3	12
Ιρλανδία	RTE1	64	24	66
Ισπανία	TVE1	57	22	51
	ANTENA 3 (ιδιωτικό κανάλι)	47	40	76
Ιταλία	RAI1	73	21	77
	Canal 5 (ιδιωτικό κανάλι)	81	13	83
Νορβηγία	NRK	81	4	24
Ολλανδία	NED1	81	12	62
Πορτογαλία	RTP1	50	26	51
	RTP2	62	15	38
	SIC (ιδιωτικό κανάλι)	54	18	39
	TV-1 (ιδιωτικό κανάλι)	46	30	57
Σουηδία	Kanal 1	84	10	65
Φινλανδία	YLE	83	6	34
	MTV (ιδιωτικό κανάλι)	75	20	80

Πηγή: Traquina, 1998: 7.

Οι υπόλοιπες τρεις ήταν η Αυστραλία, ο Καναδάς και η Ιαπωνία (Segrave, 1998: 174). Στον τομέα της εισαγόμενης μυθοπλασίας το αποτέλεσμα ήταν ο κατακλυσμός των περισσότερων ευρωπαϊκών καναλιών (στα μέσα της δεκαετίας του 1990) από αμερικανικής

προέλευσης παραγωγές (Πίνακας 2.8).⁶⁵ Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 η εμπειρική έρευνα επιβεβαίωσε ότι η τηλεόραση στην Ευρώπη έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα στη μυθοπλασία, με την αμερικανική να κατέχει κυρίαρχη θέση στην εκροή των καναλιών και την ευρωπαϊκή να τυγχάνει περιορισμένης διανομής εντός των ευρωπαϊκών τειχών (De Bens & de Smaele, 2001). Η εικόνα αυτή δεν ήταν πανομοιότυπη στη δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση, αφού η πρώτη είχε την τάση να προβάλλει ένα ευρύτερο φάσμα εθνικών, μη-εθνικών ευρωπαϊκών και αμερικανικών παραγωγών μυθοπλασίας.

Υπό αυτές τις συνθήκες η τηλεόραση έπαψε να αποτελεί μια εθνική υπόθεση. Η αναδιάρθρωση της τηλεοπτικής αρχιτεκτονικής, απόρροια της μετάβασης από το μονοπώλιο της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο δυοπώλιο (duopoly) δημόσιας και εμπορικής ραδιοτηλεόρασης και η συνακόλουθη εμπορευματοποίηση της τηλεοπτικής αγοράς σφυρηλάτησε ένα διψασμένο για προγράμματα οπτικοακουστικό πεδίο, οι ανάγκες του οποίου δεν μπορούσαν να καλυφθούν από παραγωγές σε επίπεδο έθνους κράτους.⁶⁶ Σύμφωνα με τον Bourdon (2008: 106), η παραπάνω τάση, γνωστή ως εξαμερικανισμός του τηλεοπτικού περιεχομένου στην Ευρώπη, μπορεί να εκληφθεί ως εφαρμογή συγκεκριμένης πολιτικής (policy) με την έννοια της ενσυνείδητης αντιγραφής αμερικανικών μοντέλων προγραμμάτων από μέρους της ευρωπαϊκής τηλεοπτικής αγοράς στο πλαίσιο απελευθέρωσης της τηλεόρασης από το κρατικό μονοπώλιο.

Πίνακας 2.9: Προέλευση ταινιών στην ευρωπαϊκή τηλεόραση (δημόσια και ιδιωτική) το 1988, το 1991 και το 1997 (σε ποσοστά)

Προέλευση Ταινιών	1988	1991	1997
Εθνική	29	20	17.5
Αμερικανική	46	53	57.5
Ευρωπαϊκή	19	23	20
Άλλη	6	4	5

Πηγές: De Bens et al., 1992: 91 (για τα έτη 1988 και 1991)· De Bens & de Smaele, 2001: 61 (για το έτος 1997).

⁶⁵ Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 η παρουσία των εθνικών προγραμμάτων μυθοπλασίας ήταν κυρίαρχη στα περισσότερα ευρωπαϊκά κανάλια, ωστόσο στον τομέα της εισαγόμενης μυθοπλασίας οι αμερικανικές παραγωγές συγκέντρωναν τη μερίδα του λέοντος (ποσοστό πάνω από 50%) στη συντριπτική πλειοψηφία των καναλιών. Αυτό σήμαινε ότι οι ευρωπαϊκές παραγωγές δεν διακινούνταν επιτυχώς μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, δίνοντας το προβάδισμα στις παραγωγές της Αμερικής. Τα μεγαλύτερα μερίδια εισαγόμενης μυθοπλασίας από την Αμερική καταγράφηκαν σε κανάλια τόσο της Νότιας Ευρώπης (Canal 5 και RAI1 της Ιταλίας, ANTENA 3 της Ισπανίας) όσο και της Κεντρικής-Βόρειας Ευρώπης (RTL και ARD της Γερμανίας, MTV της Φινλανδίας, Kanal 2 και DR της Δανίας, F2, F3 και TF1 της Γαλλίας, BBC1 και ITV της Βρετανίας) (βλ. Πίνακα 3.8).

⁶⁶ Σύμφωνα με τον Bourdon (2008: 106), ο εξαμερικανισμός του τηλεοπτικού περιεχομένου της Ευρώπης, στο πλαίσιο της απορρύθμισης, ήταν άμεσα συνυφασμένος με την εμπορευματοποίηση, δηλαδή την αξιοποίηση των αμερικανικών παραγωγών για την προσέλκυση του τηλεθεατή-καταναλωτή σε ένα περιβάλλον έντονου ανταγωνισμού.

Η έμπειρη οπτικοακουστική αγορά των ΗΠΑ κατέστη όχι μόνο σημαντικός προμηθευτής φθηνού περιεχομένου, αλλά και σημαντική πηγή άντλησης αξιών, χαρακτηριστικών και στιλ σε σχέση με την παραγωγή καθώς και τεχνικών προγραμματισμού. Το γεγονός αυτό προκάλεσε ανησυχίες στην ευρωπαϊκή οπτικοακουστική βιομηχανία, η οποία από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 βίωσε χαμηλά επίπεδα εξαγωγικής δραστηριότητας οπτικοακουστικού υλικού προς τρίτες χώρες. Με άλλα λόγια, η εμπορευματοποίηση του απορρυθμισμένου τηλεοπτικού τοπίου συνοδεύτηκε από την χαμηλή ποιοτική στάθμη της τηλεοπτικής εκροής.

Πίνακας 2.10: Προέλευση σειρών στην ευρωπαϊκή τηλεόραση (δημόσια και ιδιωτική) το 1988, το 1991 και το 1997 (σε ποσοστά)

Προέλευση Σειρών	1988	1991	1997
Εθνική	37	17	20
Αμερικανική	36	56	64
Ευρωπαϊκή	14	16	8.5
Άλλη	13	11	7.5

Πηγές: De Bens et al., 1992: 94 (για τα έτη 1988 και 1991)· De Bens & de Smaele, 2001: 65 (για το έτος 1997).

Απέναντι στην αμερικανική απειλή ο ευρωπαϊκός οπτικοακουστικός τομέας δεν έμεινε απαθής, ωστόσο τα αποτελέσματα της νέας πολιτικής άργησαν να φανούν. Η δράση της ευρωπαϊκής βιομηχανίας των Μέσων με βάση την οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης *Τηλεόραση Χωρίς Σύνορα* αποδείχθηκε ικανοποιητική, αφού στα τέλη της δεκαετίας του 1990 (και συγκεκριμένα την περίοδο 1997-1998), συγκριτικά με προηγούμενες περιόδους, καταγράφηκε σημαντική αύξηση στη μετάδοση ευρωπαϊκών παραγωγών. Παράλληλα, το πρόγραμμα *Media* και η συνέχισή του στις αρχές της νέας χιλιετίας με το όνομα *Media Plus* αποτέλεσε πρωτοβουλία που εστίασε στην υπερεθνική διακίνηση των ευρωπαϊκών παραγωγών και στόχευε στην ενίσχυση των νέων οπτικοακουστικών εγχειρημάτων με βάση την ψηφιακή τεχνολογία (Parathanassopoulos, 2002: 17-18).

Παρά τις παραπάνω πρωτόγνωρες τάσεις η εμπορευματοποίηση του προγραμματικού προφίλ της δημόσιας τηλεόρασης δεν υπήρξε ποτέ ένας γενικευμένος κανόνας του τηλεοπτικού πεδίου. Για παράδειγμα, σε μια έκθεση του BBC που αφορούσε την κατάσταση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων σε όλο τον κόσμο, βασική διαπίστωση ήταν ότι σε πολλές περιπτώσεις οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς επέδειξαν μεγάλη ανθεκτικότητα και προσαρμογή στο ανταγωνιστικό ραδιοτηλεοπτικό πεδίο, διατηρώντας τη μοναδικότητα και την απήχυσή τους (McKinsey, 1999: 35). Τα πιο επιτυχημένα συστήματα δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (για παράδειγμα, στη Βρετανία, τη Γερμανία και τη Σουηδία) βρέθηκαν ότι διέθεταν ένα προφίλ προγράμματος, που συνδύαζε τα σημάδια της εμπορευματοποίησης με τη λογική της δημόσιας κοινωνικής αποστολής (ό.π.).

Συνεπώς, η εμπορευματοποίηση που τυχόν υπέστη η τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης μέσα από την υιοθέτηση δημοφιλών μορφών προγραμμάτων δεν θα πρέπει να θεωρηθεί μια απόλυτη στρατηγική που επινοήθηκε για να διατηρήσει την ελκυστικότητά της. Στην αξιοποίηση δημοφιλών κατηγοριών περιεχομένου οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς δεν αναμένονταν να είναι απλά μιμητές των αντιπάλων τους.⁶⁷ Άλλωστε, η Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοτηλεόρασης (European Broadcasting Union) θεώρησε τα δημοφιλή προγράμματα κρίσιμο παράγοντα στην εκπλήρωση της αποστολής της δημόσιας τηλεόρασης. Όπως έχει επισημάνει:

«Για την εκπλήρωση του ρόλου τους οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί πρέπει να αποτελούν σημαντική δύναμη στο εθνικό οπτικοακουστικό πεδίο και πρέπει να μεριμνούν για όλα τα τμήματα και τις ομάδες της κοινωνίας, ιδιαιτέρως μέσα από ποιοτικά προγράμματα μαζικής απήχησης" (EBU, 1998: 1).

Συνεπώς, η ενισχυμένη παρουσία της ψυχαγωγίας και ιδιαίτερα της (αμερικανικής) μυθοπλασίας στο τηλεοπτικό πεδίο εν γένει δεν ήταν αρκετή για να τεκμηριώσει την υπόθεση περί στροφής της δημόσιας τηλεόρασης σε εμπορικές στρατηγικές προγραμματισμού. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 (και συγκεκριμένα το 1997) οι δύο ανταγωνιστές του επικοινωνιακού πεδίου (δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση) εξακολούθησαν να διαφοροποιούνται εμφανώς σε επίπεδο προγραμματισμού, ιδιαίτερα στις μεγαλύτερες χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Βρετανία). Οι κυριότερες διαφορές συνοψίζονται στα εξής (Brants & De Bens, 2000: 18-20):

- Η ψυχαγωγική εκροή προτιμήθηκε περισσότερο από την εμπορική τηλεόραση, ενώ η ενημέρωση συνήθως είχε ισχυρότερη παρουσία στα δημόσια κανάλια.⁶⁸
- Τα αθλητικά υπερείχαν στη δημόσια τηλεόραση, έστω και σε μικρό βαθμό σε κάποιες περιπτώσεις (Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο).
- Οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς φιλοξένησαν στο πρόγραμμά τους λιγότερη εισαγόμενη μυθοπλασία σε σχέση με τους ιδιωτικούς και ειδικότερα λιγότερη μυθοπλασία αμερικανικής προέλευσης.

Σε γενικές γραμμές, οι τάσεις της δημόσιας τηλεόρασης προς τη λαϊκή κουλτούρα και την εμπορευματοποίηση φάνηκε να ποικίλουν μεταξύ των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης, δεδομένου ότι οι προσπάθειες τους να προσαρμοστούν στην έλευση του

⁶⁷ Ο Rowe (2004: 396) συλλέγοντας ως δείγμα έρευνας αθλητικές εκπομπές επιχείρησε να μελετήσει τη θέση του δημοφιλούς αυτού είδους εκπομπής στη δημόσια τηλεόραση. Με βάση την έρευνά του υποστήριξε ότι οι δημόσιοι τηλεοπτικοί οργανισμοί, όντας ικανοί να προωθούν τις αξίες της καινοτομίας, της κριτικής και της πολυμορφίας, μπορούν να πραγματώσουν καλύτερα την οπτικοακουστική απεικόνιση του λαϊκού πολιτισμού, συγκριτικά με τους ιδιωτικούς αντιπάλους τους, χωρίς να παραβιάζουν την αποστολή τους.

⁶⁸ Μόνο στην περίπτωση της Ιταλίας, το 1997 παρατηρείται υπεροχή της ιδιωτικής και όχι της δημόσιας τηλεόρασης στον τομέα των ενημερωτικών προγραμμάτων.

ανταγωνιστικού περιβάλλοντος δεν ήταν ομοιόμορφες.⁶⁹ Οι διαφορετικοί τρόποι προσαρμογής αποδεικνύουν ότι τα επιχειρήματα περί ομοιομορφίας των πολιτικών προγραμματισμού μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης δεν πρέπει να θεωρούνται δεδομένα, αφού δεν έχουν γίνει δεκτά από τους μελετητές στο σύνολό τους.⁷⁰

Σύμφωνα με τον Biltereyst (2004), οι μελετητές που επέκριναν τη λαϊκή ψυχαγωγία (popular entertainment) δεν μπόρεσαν να διακρίνουν την ικανότητα που διαθέτουν οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς να αξιοποιούν στρατηγικές προγραμματισμού με στόχο να κατασκευάσουν την εικόνα ενός αξιόπιστου και χρήσιμου κοινωνικού θεσμού. Η εικόνα αυτή έχει λειτουργήσει ως το μέσο για να ξεπεράσουν κρίσεις και να διατηρήσουν τη νομιμότητά τους στο επικοινωνιακό πεδίο. Η κατασκευή αυτή "δεν προορίζεται αποκλειστικά στον τομέα των 'σοβαρών' προγραμμάτων [...], αλλά επεκτείνεται και στα 'δημοφιλή' προγράμματα" (ό.π.: 358). Για τον Biltereyst (2004: 351-358), μετά την έλευση του ανταγωνισμού η πολιτική της διαμόρφωσης εμπιστοσύνης έπαιξε καθοριστικό ρόλο

⁶⁹ Χαρακτηριστική είναι η μελέτη των Achille και Mieke (1994: 34), που κατέγραψαν τέσσερις διαφορετικές στρατηγικές προγραμματισμού των δημόσιων καναλιών ως απάντηση στην εμφάνιση των εμπορικών καναλιών:

- "Στρατηγική διατήρησης της υφιστάμενης κατάστασης (status quo)", που αντιπροσώπευε την αντίσταση απέναντι στα δημοφιλή προγράμματα και την εμπορευματοποίηση της τηλεοπτικής εκροής εν γένει. Στο επίκεντρο της εν λόγω στρατηγικής ήταν η διατήρηση της δυναμικής των αξιών της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης χωρίς την υιοθέτηση καμίας αντιθετικής στάσης απέναντι στους ιδιωτικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς.
- "Στρατηγική της εναντίωσης", η οποία περιελάμβανε μερική υιοθέτηση του εμπορικού προτύπου προγράμματος με παράλληλη τήρηση των στόχων της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας, δηλαδή των στόχων που παραδοσιακά αρμόζουν σε ένα δημόσιο τηλεοπτικό φορέα.
- "Στρατηγική της συνταύτισης", η οποία σήμαινε την πλήρη υιοθέτηση της ψυχαγωγίας και των δημοφιλών προγραμμάτων. Η εν λόγω στρατηγική περιελάμβανε την άμεση αναμέτρηση με τους ιδιωτικούς τηλεοπτικούς φορείς και μάλιστα σε μορφές εκροής όπου οι τελευταίοι είναι ιδιαίτερα επιτυχημένοι.
- "Στρατηγική της μερικής αναμέτρησης", η οποία περιελάμβανε αποδοχή της εμπορευματοποίησης και ταυτόχρονα ανάληψη πρωτοβουλιών διαφοροποίησης από το εμπορευματοποιημένο μοντέλο τηλεόρασης. Η εμπορευματοποίηση υιοθετείτο από ένα μόνο κανάλι του δημόσιου τηλεοπτικού οργανισμού με τα υπόλοιπα να ακολουθούν την οδό της διαφοροποίησης.

⁷⁰ Για παράδειγμα, οι Brants και De Bens (2000: 17-20) - χωρίς να αρνούνται την αναπόφευκτη επίδραση του ανταγωνισμού στη λειτουργία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης - υποστηρίζουν ότι στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, εξακολουθεί να υπάρχει σημαντική διαφορά στη φυσιολογία της τηλεοπτικής εκροής μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης. Για να τεκμηριώσουν την άποψή τους, παραθέτουν τα ακόλουθα επιχειρήματα:

- Αναμφίβολα η έλευση του ανταγωνισμού οδήγησε τη δημόσια τηλεόραση σε αύξηση των προγραμμάτων ψυχαγωγίας, ωστόσο, σε συγκριτικό επίπεδο, η ψυχαγωγία αποδείχθηκε η αγαπημένη θεματική κυρίως της ιδιωτικής παρά της δημόσιας τηλεόρασης.
- Μετά την έλευση του ανταγωνισμού, τα ενημερωτικά προγράμματα όχι μόνο είχαν ισχυρότερη παρουσία στη δημόσια τηλεόραση, αλλά παράλληλα σε επίπεδο στιλ και μορφολογίας δεν επιβεβαίωσαν την υπόθεση περί "διαρθρωτικής σύγκλισης" (ibid.: 19).
- Τα δύο συστήματα τηλεόρασης (δημόσιο και ιδιωτικό) έδωσαν διαφορετική βαρύτητα στα εισαγόμενα προγράμματα μυθοπλασίας. Συγκεκριμένα, τα δημόσια κανάλια είχαν χαμηλότερο ποσοστό από αυτό των ιδιωτικών αντιπάλων τους.

στην ανάκαμψη των αρχών της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας στο πλαίσιο πολλών δημόσιων τηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης που υπέστησαν κρίση (όπως ήταν ενδεικτικά ο φλαμανδικός φορέας).

Συμπερασματικά, οι μελέτες που εξέτασαν την επίδραση του ανταγωνισμού στην πολιτική προγραμματισμού της ευρωπαϊκής δημόσιας τηλεόρασης δεν προσέφεραν μια συνεκτική εικόνα του υπό διερεύνηση θέματος. Η υπόθεση της σύγκλισης μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης, που υποστήριζε την πλήρη εμπορευματοποίηση του προγράμματος της δημόσιας τηλεόρασης, δεν συγκέντρωσε ευρεία ερευνητική τεκμηρίωση. Συνεπώς, δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι αντανακλά την πραγματικότητα στο σύνολό της.

Όλες αυτές οι αλλαγές στην τηλεοπτική εκροή συνθέτουν ένα μέρος της νέας απορρυθμισμένης πραγματικότητας του οπτικοακουστικού τομέα. Ο τρόπος απόκρισης της δημόσιας τηλεόρασης απέναντι σε αυτή δε συνεπαγόταν κατ' ανάγκη αλλοίωση της φυσιογνωμίας της. Η ενίσχυση της παρουσίας κάποιων δημοφιλών προγραμμάτων ή η αλλαγή στις ώρες προβολής των προγραμμάτων μικρής απήχησης δεν ισοπέδωσαν την τήρηση βασικών υποχρεώσεων, όπως είναι η επίτευξη προγραμματικής ποικιλίας, που παρέμεινε σε ισχύ (Dahlgren, 2000β: 30). Αυτό που επηρεάστηκε αρνητικά από το ανταγωνιστικό περιβάλλον ήταν η καθαρότητα του νοήματος και του οράματος της τηλεόρασης ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας, που χρειάζονταν επαναπροσδιορισμό στο καθεστώς της νέας πραγματικότητας (Dahlgren, 2000β: 31).⁷¹

2.6.4 Οι συνέπειες της απορρύθμισης στα οικονομικά της δημόσιας τηλεόρασης

Η απορρύθμιση του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου ανέδειξε σε μείζον θέμα τη χρηματοδότηση των τηλεοπτικών φορέων σε μια περίοδο που η παραγωγή και η διοίκηση στα Μέσα χαρακτηρίστηκε από ανοδικό κόστος. Οι ανησυχίες γύρω από τη χρηματοδότηση επιτάθηκαν από το γεγονός ότι οι όποιες ανακατατάξεις υπαγορεύονταν από τις δυνάμεις της αγοράς, θέτοντας σε δεύτερη μοίρα την αρχή της ραδιοτηλεόρασης περί πολιτιστικής συμβολής.

Η απορρύθμιση επέδρασε καταλυτικά στα οικονομικά της τηλεόρασης και ειδικότερα της δημόσιας, η οποία ήρθε αντιμέτωπη με τη συρρίκνωση των διαθέσιμων εσόδων της (Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 133, 135). Είναι χαρακτηριστικό ότι η άφιξη του ανταγωνισμού έπληξε τα έσοδα ακόμα και των πιο επιτυχημένων δημόσιων τηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης.

Στο νέο σκηνικό της ελεύθερης αγοράς τα διαφημιστικά έσοδα αυξήθηκαν, ωστόσο ο πολλαπλασιασμός των καναλιών (ως απόρροια της απορρύθμισης) οδήγησε στον επιμερισμό των εσόδων αυτών σε περισσότερους τηλεοπτικούς φορείς (δημόσιους και ιδιωτικούς), οι οποίοι ανταγωνίζονταν μεταξύ τους για το μεγαλύτερο δυνατό διαφημιστικό

⁷¹ Για τον Dahlgren (2000: 30) ο ανταγωνισμός έχει και θετικές συνιστώσες, αφού «δεν έχει υπάρξει μόνο μια αρνητική εμπειρία για τη ραδιοτηλεόραση δημόσιας υπηρεσίας. Έχει διεγείρει και αναζωογονήσει τις δημιουργικές ικανότητες αυτών των οργανισμών».

μερίδιο. Ο αναπόφευκτος αυτός επιμερισμός ήταν εύλογο να επιφέρει σοβαρό πλήγμα στα διαφημιστικά έσοδα των δημόσιων καναλιών (Brants & De Bens, 2000: 12). Άλλωστε, η ιδιωτική τηλεόραση δεν αναζητά απλά τα διαφημιστικά έσοδα αλλά τα διεκδικεί με σθένος, αφού αποτελούν την κύρια πηγή χρηματοδότησής της. Για αυτό και έχει ασκήσει πιέσεις για χαλάρωση των κανονιστικών ρυθμίσεων αναφορικά με τη διαφήμιση και τη χορηγία (Παπαθανασόπουλος 2002: 23).⁷²

Το πρόβλημα της συρρίκνωσης των εσόδων της δημόσιας τηλεόρασης επιτάθηκε και από το γεγονός ότι ο ανταγωνισμός έδωσε μεγαλύτερη ευχέρεια στους διαφημιστές να επιδιώκουν καλύτερες τιμές, στοιχείο που σήμαινε μείωση στο κόστος της διαφήμισης για κάθε τηλεοπτικό σταθμό ξεχωριστά (Παπαθανασόπουλος, 2005: 184-185). Στην εύλογη οικονομική συρρίκνωση της δημόσιας τηλεόρασης συνέβαλε ταυτόχρονα και η στασιμότητα που κατέγραψε το ανταποδοτικό τέλος (ή η περιορισμένη αύξησή του) για μεγάλο χρονικό διάστημα σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον νέων παραγωγών, το οποίο επέβαλε αύξηση στο κόστος απόκτησης του προγράμματος.

Παράλληλα, η πολυπόθητη ψηφιοποίηση του τηλεοπτικού πεδίου αποδείχθηκε ιδιαίτερα δαπανηρή υπόθεση για τη δημόσια τηλεόραση χωρίς να μπορεί να προσδοκά την άμεση λήψη κάποιου οφέλους. Και αυτό γιατί αποτέλεσε εγχείρημα που όχι μόνο απαιτούσε επενδύσεις σε νέα τεχνολογική υποδομή, αλλά παράλληλα επέβαλε στους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς την ταυτόχρονη εκπομπή περιεχομένου σε αναλογική και ψηφιακή μορφή μέχρι την οριστική ολοκλήρωση της ψηφιακής μετάβασης (Παπαθανασόπουλος, 2004: 85-86).

2.6.5 Οι συνέπειες της απορρύθμισης στην ανταγωνιστικότητα του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα

Στο πλαίσιο της απορρύθμισης τα προβλήματα που έπληξαν το δημόσιο τηλεοπτικό σύστημα της Ευρώπης δεν ήταν μόνο οικονομικού χαρακτήρα. Στη δεκαετία του 1990 σε πολλές χώρες της βόρειας, κεντρικής και νότιας Ευρώπης ο έντονος ανταγωνισμός οδήγησε στη συρρίκνωση της απήχησης των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων, οι οποίοι είδαν τα μερίδια του κοινού να μειώνονται σημαντικά (βλ. Πίνακα 2.11). Οι μεγαλύτερες απώλειες σημειώθηκαν την περίοδο 1992-1995 και κυμάνθηκαν κατά μέσο όρο ετησίως σε ποσοστό μεγαλύτερο του 1%. Η φθίνουσα αυτή πορεία μετριάστηκε την περίοδο 1995-2001, στην οποία η πτώση του μεριδίου τηλεθέασης σημείωσε κατά μέσο όρο ετησίως το ελάχιστο ποσοστό του 0.2% (βλ. Γράφημα 2.1). Γενικά, η μείωση της τηλεθέασης, η συρρίκνωση των εσόδων και τα αυξημένα λειτουργικά κόστη συγκροτούσαν ένα εκρηκτικό μείγμα συνθηκών

⁷² Στο απορρυθμισμένο οπτικοακουστικό πεδίο η διεκδίκηση των διαφημιστικών εσόδων από πολλούς τηλεοπτικούς φορείς (δημόσιους και ιδιωτικούς) δημιουργεί την ανάγκη για αναζήτηση νέων μορφών χρηματοδότησης της τηλεοπτικής βιομηχανίας. Όπως σημειώνει ο Παπαθανασόπουλος (2002: 23), «είναι πιθανό λοιπόν ότι στα χρόνια που έρχονται η χορηγία, η επί πληρωμή τηλεοπτική παρακολούθηση (PPV) και η συνδρομή θα συμπληρώσουν τα συμβατικά διαφημιστικά έσοδα».

που έφερνε σε δυσχερή θέση τη δημόσια τηλεόραση, αφού απειλούσε την επαρκή δικαιολόγηση του ανταποδοτικού τέλους (Παπαθανασόπουλος, 2005: 184-185).

Πιο συγκεκριμένα στη δεκαετία του 1990 το μερίδιο κοινού που αντιστοιχούσε στα δημόσια κανάλια εμφάνισε, λίγο ή πολύ, πτωτικές τάσεις στην πλειοψηφία των χωρών (Αυστρία, Βόρειο Βέλγιο, Δανία, Φινλανδία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ολλανδία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Βρετανία). Ωστόσο, υπήρξαν και ελάχιστες χώρες (όπως είναι η Γαλλία, η Ιταλία και η Ελβετία) στις οποίες το αντίστοιχο μερίδιο εμφάνισε αυξητική πορεία καθώς και μια περίπτωση (Νότιο Βέλγιο) όπου παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητο. Στις χώρες με την καθοδική τάση του μεριδίου, η πτώση δεν συνεπαγόταν κατ' ανάγκη και τον περιορισμό της δημόσιας τηλεόρασης σε έναν ισχνό παράγοντα του επικοινωνιακού πεδίου.

Γράφημα 2.1: Η συρρίκνωση μεριδίου κοινού στους δημόσια χρηματοδοτούμενους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς της Ευρώπης (1992-2001)

Σημείωση: Ο κάθετος άξονας αναφέρεται σε εκατομμύρια τηλεθεατές.

Πηγή: Association of Commercial Television (ACT), Association Européenne des Radios (AER) & European Publishers Council (EPC), 2004: 16.

Σε όλους τους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς της Ευρώπης – με εξαίρεση τις περιπτώσεις της Ελλάδας και του Νότιου Βελγίου – στα τέλη της δεκαετίας του 1990 το μερίδιο του κοινού, παρά τη μείωση που υπέστη, δεν μπορούσε να θεωρηθεί αμελητέο, αφού ξεπερνούσε το 30% (Papathanassopoulos & Negrine, 2010: 135). Από την άλλη πλευρά ωστόσο, είναι απογοητευτικό το γεγονός ότι το 1998 μόνο σε 2 χώρες (στη Δανία και την Ιρλανδία), επί συνόλου 17 δυτικοευρωπαϊκών χωρών, το μερίδιο τηλεθέασης που

αντιστοιχούσε στα δημόσια κανάλια εθνικής εμβέλειας κατάφερε να υπερβεί το 50% της αγοράς (Brants & De Bens, 2000: 10-11).

Στην Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό ήταν όχι απλά αισθητά μικρό (μόλις της τάξεως του 10%), αλλά αποτέλεσε το χαμηλότερο της Ευρώπης (Papathanassopoulos & Negrine, 2010: 135, Brants & De Bens, 2000: 10-11). Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τη μεγάλη διάσταση απήχησης και ισχύος που υπήρχε μεταξύ του ελληνικού δημόσιου τηλεοπτικού φορέα και εκείνων της υπόλοιπης Ευρώπης, με αποτέλεσμα ο πρώτος να αναδεικνύεται ο ασθενέστερος από όλους. Αποδυναμωμένη επίσης ήταν η παρουσία της δημόσιας τηλεόρασης στο επικοινωνιακό πεδίο της Ελβετίας (με ποσοστό μεριδίου αγοράς 26%) και του Βελγίου, κυρίως στη Βαλλωνική περιοχή (με ποσοστό μεριδίου αγοράς 17%) (Brants & De Bens, 2000: 10-11).

Πίνακας 2.11: Μερίδιο κοινού ευρωπαϊκών δημόσιων καναλιών στις εγχώριες αγορές τους την περίοδο 1992-2005 (σε ποσοστά %)

Χώρα	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2006
Αυστρία	72.7	62.3	63.1	50	56.5	54.1	48
Βέλγιο (βόρειο)	34.3	28.9	16.6	32.4	32	36*	38.3
Βέλγιο (νότιο)	18.2	17	25	18	24.5	21.7*	17.1
Βρετανία	44.4	43	44	40.8	38.5	38.5	46.2
Δανία	75	71	27	37.5	31.5	32.1	72.4
Γαλλία	32.6	39.3	44.9	43	40.4	37.2	38.6
Γερμανία	51.1	42.2	30.3	41.3	41.8	44.5	44.7
Ελβετία	28	29	28	34	36.1	32	33.8
Ελλάδα	17.7	10.4	8.3	10	11	12.4	16.6
Ιρλανδία	63	57	53	52	45.6	43	41.5
Ισπανία	45.7	52.5	53.1	34.3	33.1	32.4	38.8
Ιταλία	46.3	46.5	40	48.1	48.1	46.4	42.6
Νορβηγία	57	48	43.7	41	41	42	43.4
Ολλανδία	47.7	43.6	43.6	36.6	37.4	36	32.8
Πορτογαλία	91.5	56.7	39.9	37.7	33.8	26.4*	29.9
Σουηδία	67	54	49	48	44	42	38.3
Φινλανδία	49	42.9	45	46	43	45.4	43.8

Πηγές: Papathanassopoulos, 2002: 67, Rumphorst, 2004: 8 (για το 2002), Papathanassopoulos & Negrine, 2010: 135 (για το 2006).

*European Audiovisual Observatory Yearbook 2003, vol. II, σ. 60, στο Iosifidis, 2007 β: 72 (ημερήσιο μερίδιο κοινού για το 2002 σε Βέλγιο και Πορτογαλία).

Μερικά χρόνια αργότερα, στα μέσα της δεκαετίας του 2000, νέες αυξομειώσεις (αυξητικές ή πτωτικές) στο μερίδιο κοινού ανά χώρα ήταν εύλογες, ωστόσο και πάλι οι περισσότεροι φορείς κατάφεραν να το διατηρήσουν σε ικανοποιητικό επίπεδο.⁷³ Ιδιάζουσα περίπτωση εξακολούθησε να είναι ο ελληνικός δημόσιος τηλεοπτικός φορέας, ο οποίος συνέχισε να εμφανίζει το χαμηλότερο μερίδιο κοινού (16.6%) σε σχέση με τους υπόλοιπους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς φορείς (βλ. Πίνακα, Papathanassopoulos & Negrine, 2010: 135).

Συνεπώς, παρά τις αρνητικές επιδράσεις της απορρύθμισης οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς, με κάποιες εξαιρέσεις (όπως η ελληνική περίπτωση), προέβαλαν αντιστάσεις και κατάφεραν να διατηρήσουν στις συχνότητές τους μια σημαντική μερίδα του κοινού. Η δημόσια τηλεόραση αποδείχθηκε ανθεκτική απέναντι στις προκλήσεις του ανταγωνιστικού πεδίου και επέλεξε να υιοθετήσει «έναν πιο λαϊκίστικο τόνο» σε σχέση με το παρελθόν (Iosifidis, 2007 β: 65). Μεγαλύτερη ικανότητα προσαρμογής στις νέες ανταγωνιστικές συνθήκες επέδειξαν κυρίως τα δημόσια κανάλια της Βόρειας Ευρώπης σε αντίθεση με ορισμένα της Νότιας που γνώρισαν την περιθωριοποίηση (ό.π.: 83).

Γενικότερα, η κατάσταση αποδείχθηκε δυσκολότερη για τους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς των μικρών ευρωπαϊκών χωρών λόγω των ιδιαιτεροτήτων που εμφανίζουν (Iosifidis, 2007β: 66):

- Διαθέτουν περιορισμένη δύναμη και επιρροή.
- Η μικρή αγορά όπου δραστηριοποιούνται δεν ευνοεί την υψηλή χρηματοδότηση ή την ευρεία εγχώρια παραγωγή.
- Η γλώσσα αποτελεί τροχοπέδη στην απόκτηση εκτεταμένων εσόδων.
- Στην προσπάθειά τους να μιμηθούν τους τηλεοπτικούς φορείς των μεγαλύτερων χωρών έχουν υπάρξει περισσότερο επιρρεπείς στις εμπορικές στρατηγικές λειτουργίας.

Με άλλα λόγια, η ευρωπαϊκή δημόσια τηλεόραση δεν επλήγη ομοιόμορφα και στον ίδιο βαθμό από την έλευση του ανταγωνισμού λόγω του διαφορετικού σθένους με τον οποίο οι πολιτικές δυνάμεις κάθε χώρας αντιστάθηκαν στην εμπορευματοποίηση του πεδίου (Siune & McQuail, 1992: 195). Σε χώρες όπου τα τηλεοπτικά συστήματα υφίσταντο ισχυρό κρατικό έλεγχο (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, χώρες της Ανατολικής Ευρώπης) η δημόσια τηλεόραση γνώρισε σημαντική συρρίκνωση στα μερίδια τηλεθέασης. Αντίθετα, στις άλλες χώρες της Ευρώπης (με χαρακτηριστικά παραδείγματα την Αυστρία, τη Δανία, τη Φινλανδία, τη Γερμανία, την Ιρλανδία, την Ιταλία, την Πολωνία, τη Σουηδία) οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς αντιστάθηκαν σθεναρά απέναντι στην επέλαση των ιδιωτικών συμφερόντων και διατήρησαν ανταγωνιστική θέση στο πεδίο, επιτυγχάνοντας την

⁷³ Σύμφωνα με τον Lange (2006: 14), στις αρχές της δεκαετίας του 2000 οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς σε ορισμένες χώρες (όπως η Ισπανία, η Πολωνία, η Βρετανία, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία) αποδείχθηκαν περισσότερο ανθεκτικοί στη διατήρηση των μεριδίων του κοινού στο πλαίσιο του εμπορευματοποιημένου οπτικοακουστικού πεδίου. Το γεγονός αυτό αποδόθηκε αφενός στη δημιουργία θεματικών καναλιών που επέτρεψε την παρουσία των φορέων στα καλωδιακά, δορυφορικά ή επίγεια ψηφιακά τηλεοπτικά πακέτα και αφετέρου στη δυναμική των περιφερειακών τους καναλιών.

προσέλκυση σημαντικής μερίδας του τηλεοπτικού κοινού (βλ. πίνακα Papathanassopoulos, 2007: 153).

Η απάντηση των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων απέναντι στον ανταγωνισμό ήρθε μέσα από τις παρακάτω δράσεις, οι οποίες εφαρμόστηκαν κυρίως στις μικρές ευρωπαϊκές χώρες, όπου η απειλή της περιθωριοποίησης ήταν εύλογα πιο αισθητή (Iosifidis, 2007 β: 83-84):

- Επέκτειναν την τηλεοπτική εκροή ώστε να συμβαδίζει με το 24ωρο μοτίβο τηλεοπτικού προγραμματισμού των ιδιωτικών καναλιών.
- Μετέβαλαν τη φυσιογνωμία του ημερήσιου προγράμματος, επιτρέποντας εκπομπές με πιο λαϊκίστικο χαρακτήρα να παρεισφρήσουν στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης.
- Στηριζόμενοι σε περισσότερα του ενός δίκτυα, εφάρμοσαν συμπληρωματική πολιτική προγραμματισμού προκειμένου να ικανοποιήσουν τις μεταβαλλόμενες προτιμήσεις του κοινού. Το κύριο κανάλι έδωσε βαρύτητα σε εκπομπές της δεσπόζουσας τάσης (mainstream), ενώ τα υπόλοιπα μερίμνησαν για πιο χαρακτηριστικές εκπομπές, κυρίως πολιτιστικού και ενημερωτικού χαρακτήρα, ή εκπομπές με στόχο την ικανοποίηση των μειονοτήτων.
- Φρόντισαν για την κυριαρχία της ψυχαγωγίας έναντι της επιμόρφωσης και της ενημέρωσης.
- Εκσυγχρόνισαν τη λειτουργία τους και μείωσαν τις δαπάνες τους μέσα από οργανωσιακές αλλαγές και βελτιώσεις στο ρόλο του προσωπικού.

Επίσης, απέναντι στην καταβράθρωση των μεριδίων τηλεθέασης και των εσόδων οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί αντέδρασαν, προβαίνοντας σε κινήσεις εμπορικού χαρακτήρα: συμπαγωγές, διεθνείς πωλήσεις ή συλλογικά εγχειρήματα, σύμφωνα με τις αρχές του εθνικού ή ευρωπαϊκού πλαισίου, δημιουργία νέων θεματικών καναλιών καθώς και εδραίωση μιας ισχυρής θέσης στο ψηφιακό πεδίο (Papathanassopoulos, 2002: 23-24).

2.6.6 Οι συνέπειες της απορρύθμισης στη διάρθρωση και τη ρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου

Το φαινόμενο της απορρύθμισης επέφερε μεταβολές και στο ιδιοκτησιακό καθεστώς των Μέσων. Και αυτό γιατί ενώ η ευρωπαϊκή πολιτική της "απελευθέρωσης" της τηλεόρασης υποσχέθηκε ότι μια πιο ανοικτή ραδιοτηλεοπτική αγορά θα οδηγούσε σε ένα πιο πλούσιο περιεχόμενο, στην πραγματικότητα η οπτικοακουστική αγορά απέκτησε πιο συγκεντρωτική μορφή μέσα από συγχωνεύσεις εταιρειών που οδήγησαν στη συσσώρευση της εξουσίας σε λίγους επιχειρηματίες. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 στην Ευρώπη αναπτύχθηκαν υπερεθνικές αυτοκρατορίες των Μέσων, που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο μεγιστάνων, φέρνοντας μια «νέα λογική» επεκτατικού χαρακτήρα στο επικοινωνιακό πεδίο. Η επεκτατική αυτή λογική ήταν διττή: αφορούσε τόσο την υπέρβαση της εγχώριας αγοράς όσο και την απόκτηση επιρροής σε περισσότερα από ένα Μέσα (Mazzoleni & Palmer, 1992: 26-27).

Έτσι δημιουργήθηκαν όμιλοι Μέσων επικοινωνίας, οι οποίοι έχοντας τις ρίζες τους σε κάποια ευρωπαϊκή χώρα ταυτοχρόνως ανέπτυξαν δραστηριότητες σε πολλές άλλες εθνικές αγορές στη βάση μιας διεθνούς στρατηγικής ανάπτυξης. Η «νέα λογική» αντιμετώπιζε το επικοινωνιακό πεδίο ως έναν ενιαίο χώρο διακίνησης ειδησεογραφικού, πληροφοριακού και ψυχαγωγικού υλικού με οποιοδήποτε διαθέσιμο μέσο, έντυπο ή ηλεκτρονικό, χωρίς να ισχύουν οι παραδοσιακοί εθνικοί διαχωρισμοί του παρελθόντος (Mazzoleni & Palmer, 1992: 26-27). Επομένως, η απορρύθμιση ουσιαστικά συνέβαλε σε μια κλιμάκωση του φαινομένου συγκέντρωσης της ιδιοκτησίας στο πεδίο των ΜΜΕ, εξέλιξη που αφορούσε διαφορετικές μορφές συγκέντρωσης (Bagdikian, 2004, Garnham, 1990, Herman & McChesney, 1997).

Ουσιαστικά με βάση τη «νέα λογική» διάρθρωσης και δραστηριοποίησης των Μέσων η διαχείριση και ο έλεγχος του επικοινωνιακού τομέα συγκεντρώθηκε σε πολυμεσικούς και διασυνδεόμενους με ποικίλους τρόπους εταιρικούς ομίλους. Το αποτέλεσμα ήταν ότι - σε σύγκριση με το παρελθόν - το επικοινωνιακό πεδίο συγκροτήθηκε από μεγαλύτερες σε μέγεθος, αλλά λιγότερες σε αριθμό, κυρίαρχες ομάδες συμφερόντων με χαρακτηριστικότερες τις τάσεις συνεργασίας μεταξύ εταιρειών ΜΜΕ και τηλεπικοινωνιακών φορέων. Η ενδυνάμωση που καταγράφηκε στα φαινόμενα συγκέντρωσης της ιδιοκτησίας στο πλαίσιο συγκεκριμένων αγορών (όπως είναι η εμπορική τηλεόραση της Ιταλίας, ο εθνικός ημερήσιος και κυριακάτικος Τύπος της Βρετανίας) συνδεόταν με τη χαλάρωση της εθνικής νομοθεσίας (Mazzoleni & Palmer, 1992: 26-27).

Μέσα σε αυτές τις νέες οικονομικές δυνάμεις στο πεδίο των Μέσων, έγιναν ορατές στην Ευρωπαϊκή Ένωση οι ανησυχίες περί απειλής των αρχών της ποικιλίας και του πλουραλισμού. Πράγματι, οι όποιες θετικές δυνάμεις του ανταγωνιστικού περιβάλλοντος αποδείχθηκαν ουτοπικές όχι μόνο γιατί κυριάρχησαν οι δομές των ολιγοπωλίων, αλλά γιατί παράλληλα μειώθηκε ο εσωτερικός πλουραλισμός των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων (Grisold, 2006).

Η προσπάθεια ρύθμισης του κρίσιμου ζητήματος του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των ευρωπαϊκών Μέσων, το οποίο έτεινε να συγκεντρώνεται σε λίγους ισχυρούς παράγοντες, κρίθηκε ανέφικτη και μη ρεαλιστική (Parathanassopoulos, 2002: 24). Άλλωστε, επιτακτικό αίτημα των ευρωπαϊκών επικοινωνιακών συγκροτημάτων ήταν η ύπαρξη της μικρότερης δυνατής ρύθμισης του επικοινωνιακού πεδίου (Mazzoleni & Palmer, 1992: 26-27).

Το φαινόμενο αυτό διατάραξε τις παραδοσιακές διαρθρωτικές ισορροπίες των επικοινωνιακών συστημάτων στις ευρωπαϊκές χώρες. Η πολιτικά προσανατολισμένη διαδικασία διαμόρφωσης εθνικής πολιτικής σε σχέση με τα Μέσα αποδυναμώθηκε και έδωσε τη θέση της σε μια πολιτική επεκτατικής λογικής, κύριοι διαμορφωτές της οποίας ήταν οι μεγαλοεπιχειρηματίες των Μέσων με επιχειρήσεις πολυεθνικών διαστάσεων.

Η απορρύθμιση έφερε επίσης στο προσκήνιο μια σειρά νέων διαδικασιών, που στόχευαν στην οργάνωση και επίβλεψη του πεδίου. Οι διαδικασίες αυτές βασίζονταν σε ρυθμιστικούς φορείς, που επιφορτίστηκαν με διάφορες αρμοδιότητες, μεταξύ των οποίων ήταν η αδειοδότηση των ραδιοτηλεοπτικών φορέων, ο έλεγχος των υποχρεώσεών τους, η ενδεχόμενη επιβολή κυρώσεων και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ο ευρύτερος συντονισμός του ραδιοτηλεοπτικού περιβάλλοντος. Τα ρυθμιστικά αυτά σώματα, που δρούσαν και

δρουν στις διάφορες χώρες της Ευρώπης, μπορεί να μην είναι ομοιογενή ως προς το μέγεθος, τη λειτουργία, τη δομή, και το εύρος των αρμοδιοτήτων τους, ωστόσο το πλέον διαδεδομένο μοντέλο που συναντάται στην Ευρώπη έχει τη μορφή «μιας ανεξάρτητης ρυθμιστικής αρχής, η οποία δεν είναι μέρος της πραγματικής δομής της κυβερνητικής διοίκησης και έχει μηχανισμό που δεν εξυπηρετεί κανένα άλλο σώμα» (Papathanassopoulos, 2002: 26).

Σύμφωνα με τον McQuail (2007: 18-20), οι τεχνολογικές αλλαγές, η απελευθέρωση των δυνάμεων της αγοράς και η παγκοσμιοποίηση έχουν σφυρηλατήσει μια «νέα τάξη διοίκησης των Μέσων».⁷⁴ Επί της ουσίας η εποπτεία της λειτουργίας των Μέσων έχει μειωθεί παρόλο που τα προβλήματά τους εμφανίζουν αυξητική τάση: φθίνουσα πορεία πολιτιστικού και πληροφοριακού επιπέδου, επιβλαβές περιεχόμενο, προκλήσεις σε θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας, υπερβολές σε σχέση με την ιδιωτικότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα επίπεδα ευπρέπειας.

Ο McQuail (2004: 3) περιγράφει το ευρωπαϊκό επικοινωνιακό τοπίο των τελευταίων ετών να εισέρχεται σε «μια κατάσταση 'ακυβερνησίας' ή στην καλύτερη περίπτωση 'απουσίας κανόνων'» και παρατηρεί ότι «ο στόχος της αποτελεσματικής αυτορρύθμισης συχνά επισημαίνεται με έμφαση, αλλά είναι ως επί το πλείστον ακόμα άπιαστος». Στο σημερινό επικοινωνιακό πεδίο τα Μέσα υφίστανται ένα είδος «διακυβέρνησης» ("governance") με την έννοια της καθοδήγησης, παρά ρύθμισης ή ελέγχου, αφού «παρόλο που οι κυβερνήσεις ακόμα παρακολουθούν τις εξελίξεις των Μέσων και εφαρμόζουν πολιτικές που συχνά επηρεάζουν στενά τα Μέσα, υπάρχει ένας νέος βαθμός απόστασης μεταξύ κυβέρνησης και Μέσων», χωρίς ωστόσο να αφήνονται περιθώρια αποπολιτικοποίησης της επικοινωνίας (McQuail, 2007: 18).

Συνοπτικά, η κρίσιμη κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η δημόσια τηλεόραση εξαιτίας των απορρυθμιστικών τάσεων των δεκαετιών 1980 και 1990 αποτελεί απόρροια ενός συνδυασμού παραγόντων (Ιωσηφίδης, 2007: 222-225, Παπαθανασόπουλος, 2005: 183):

- Το "κακό" παρελθόν των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων, πολλοί από τους οποίους εκμεταλλεύτηκαν πέραν του δέοντος τη μονοπωλιακή τους θέση στο πεδίο, έχοντας αναπτύξει σχέσεις υπέρμετρης εξάρτησης από τις εκάστοτε κυβερνήσεις.
- Η μετάβαση από το μονοπωλιακό καθεστώς της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο απορρυθμισμένο ραδιοτηλεοπτικό τοπίο βρήκε τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα (στη νότια κυρίως Ευρώπη) απροετοίμαστο και αδύναμο να λειτουργήσει αποτελεσματικά σε ένα περιβάλλον αυξημένου και αθέμιτου ανταγωνισμού, που διαμορφώθηκε από πλήθος ιδιωτικών καναλιών αλλά και μεγάλων πολυεθνικών

⁷⁴ Η τεχνολογική αλλαγή περιλαμβάνει την αξιοποίηση των επικοινωνιακών εργαλείων και του περιεχομένου μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας των υπολογιστών, την εφαρμογή της δορυφορικής επικοινωνίας, καθώς και την ανάπτυξη της ασύρματης τεχνολογίας μετάδοσης περιεχομένου, που συνοδεύεται από την πτώση του κόστους κάθε μορφής ηλεκτρονικής μετάδοσης. Η αγοράία συνθήκη των Μέσων συνδέεται με την άνοδο τόσο του φιλελευθερισμού όσο και του καταναλωτισμού (McQuail, 2007: 18-20).

επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις αυτές με την ισχυρή οικονομική τους δύναμη υπερτέρησαν στην εξασφάλιση δημοφιλών τηλεοπτικών παραγωγών.

- Οι νέες συνθήκες κυριαρχίας του νεοφιλελευθερισμού και των εξειδικευμένων υπηρεσιών ευνόησαν την κριτική απέναντι στις μαζικές υπηρεσίες του δημόσιου τομέα.
- Το αυστηρότερο ρυθμιστικό πλαίσιο στο οποίο υπακούουν οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς⁷⁵ (με γνώμονα την κοινωνική αποστολή υπηρετήσης του δημόσιου συμφέροντος) σε σχέση με εκείνο των ιδιωτικών φορέων (Παπαθανασόπουλος 2005: 198) περιορίζει τις δυνατότητες ανάληψης πρωτοβουλιών τόσο σε επίπεδο διαμόρφωσης προγράμματος όσο και ευρύτερης δράσης, καθιστώντας τον ανταγωνισμό άνιστο.
- Οι νέες τάσεις υπαγορεύουν την απόσπαση από τον δημόσιο τομέα οποιουδήποτε επικερδούς στοιχείου.
- Ένα σύνολο ευρύτερων κοινωνικών παραγόντων, όπως ο αυξημένος ελεύθερος χρόνος των πολιτών, η στροφή προς τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, η ποικιλία κοινωνικών συμπεριφορών, συνηθειών, προτιμήσεων, προσδοκιών και στάσεων και η συνεπακόλουθη κατάτμηση του κοινού δημιούργησαν ένα κοινωνικό κλίμα, το οποίο ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας δεν ήταν σε θέση να υπηρετήσει.
- Το κοινό σε συνδυασμό με την Πολιτεία έστρεψαν την πλάτη τους στο δημόσιο τηλεοπτικό φορέα.
- Η κυριαρχία της καταναλωτικής κουλτούρας στην Ευρώπη οδήγησε στην αναγωγή της τηλεοπτικής εκροής σε προϊόν που υπόκειται στους νόμους της αγοράς. Το αποτέλεσμα ήταν η τηλεθέαση και όχι η ποιότητα των προσφερόμενων εκπομπών (με την έννοια των προσεγγισμένων τεχνικά παραγωγών σοβαρού περιεχομένου) να καθίσταται το βασικότερο κριτήριο της αξίας ή της νομιμότητας ύπαρξης ενός προγράμματος.

2.7 Από τις παλιές στις νέες προκλήσεις

Στην Ευρώπη του 21^{ου} αιώνα η ιδέα της ραδιοτηλεόρασης ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας αντιμετωπίζει εκ νέου προκλήσεις, που απορρέουν τόσο από τους ευρωπαϊκούς φορείς όσο και από τις εθνικές κυβερνήσεις. Στη δεκαετία του 2000 η νέα απειλή προήλθε από την εξελισσόμενη ψηφιοποίηση του τηλεοπτικού χάρτη, τη συνεπακόλουθη τηλεοπτική "έκρηξη" καθώς και τη σύγκλιση των τεχνολογιών της επικοινωνίας, διαδικασίες που γέννησαν ένα νέο είδος επιτεταμένου ανταγωνισμού. Μέσα σε αυτό το νέο περιβάλλον οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς ανά τον κόσμο αφορούν α) την οικονομική τους κατάσταση και τον τρόπο που χρηματοδοτούνται, β) τη σχέση τους με ένα διαφοροποιημένο σε σύγκριση με το παρελθόν κοινό, γ) τη γενικότερη

⁷⁵ Σύμφωνα με τον Balle (2007: 38), γενικότερα η τηλεόραση (δημόσια και ιδιωτική) συγκριτικά με τα προηγούμενα μέσα μαζικής ενημέρωσης οργανώθηκε στη βάση μιας σωρείας κανονισμών, απόρροια των πολλών φόβων και κατ' επέκταση ενστάσεων που είχε προκαλέσει.

αξία τους σε ένα πλαίσιο έντονων ανακατατάξεων (τεχνολογικών, αλλά και ευρύτερων), δ) τη γενικότερη φυσιογνωμία τους, ε) την ικανότητα εκπλήρωσης της αποστολής τους (d' Haenens & Bardoe, 2007: 93).

Οι εν λόγω προκλήσεις, όπως ήταν αναμενόμενο με βάση την αντίστοιχη εμπειρία της απορρύθμισης, δεν είχαν ομοιόμορφο αντίκτυπο στην απήχηση των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης. Πιο συγκεκριμένα, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000 η αδυναμία των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του κοινού παρατηρήθηκε - με εξαίρεση την Τουρκία - κυρίως σε μικρές χώρες. Την περίοδο 2005-2009 η δημόσια τηλεόραση εμφάνισε μικρή απήχηση στο κοινό σε ορισμένες Βαλκανικές χώρες (Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ρουμανία, Βουλγαρία), στις Βαλτικές χώρες (Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία), στο Λουξεμβούργο, στην Ουγγαρία καθώς και στην Τουρκία. Με εξαίρεση την Τουρκία, που αποτελεί μια μεγάλη σε μέγεθος χώρα, οι υπόλοιπες χώρες αντιπροσωπεύουν μικρές αγορές στις οποίες το μερίδιο της δημόσιας τηλεόρασης δεν ξεπέρασε το 20% (Πίνακας 2.12).

Μάλιστα, στις περισσότερες από τις παραπάνω χώρες (με εξαίρεση τη Λιθουανία) την περίοδο 2005-2009 τα μερίδια τηλεθέασης των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων δεν ήταν απλά χαμηλά, αλλά συνοδεύτηκαν και από τάσεις συρρίκνωσης. Πτωτικές τάσεις, ωστόσο, σημειώθηκαν και σε άλλες χώρες, στις οποίες παραδοσιακά λειτουργούν δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς υψηλής απήχησης, όπως είναι η Αυστρία, η Γαλλία, η Δανία, η Ιρλανδία, η Νορβηγία και η Σουηδία. Είναι αξιοσημείωτο ότι την περίοδο 2005-2009 σε σύνολο 33 χωρών οι 17 χώρες (μικρές και μεγάλες) εμφάνισαν μείωση ποσοστών στα μερίδια κοινού των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων, γεγονός που μαρτυράει ότι η ανάπτυξη των ψηφιακών-διαδικτυακών υπηρεσιών στο επικοινωνιακό πεδίο επηρέασε τη δυναμική της δημόσιας τηλεόρασης.⁷⁶

Ωστόσο, παρά τις παραπάνω πτωτικές τάσεις, σε γενικότερο επίπεδο σε αρκετές χώρες (και συγκεκριμένα σε 15 από τις 33 του Πίνακα 2.12) η δημόσια τηλεόραση συνέχισε να κατέχει σημαντική θέση στο τηλεοπτικό πεδίο, αφού συγκέντρωνε μερίδια κοινού που άγγιζαν ή ξεπερνούσαν κατά πολύ το 30%.⁷⁷

Όσον αφορά τα πιο πρόσφατα χρόνια και πιο συγκεκριμένα στις αρχές της δεκαετίας του 2010 (την περίοδο 2010-2012) η εικόνα μεταξύ των μικρών και μεγάλων χωρών της Ευρώπης δεν διαφοροποιήθηκε σημαντικά. Οι χώρες με τα υψηλότερα μερίδια κοινού στον τομέα της δημόσιας τηλεόρασης (πάνω από 30%) ήταν αυτές της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης με χαρακτηριστικές περιπτώσεις τη Δανία, την Ισλανδία, τη Γερμανία, τη Φινλανδία, το Φλαμανδικό Βέλγιο, τη Νορβηγία, τη Βρετανία, την Πολωνία, τη Γαλλία, την

⁷⁶ Την περίοδο 2005-2009 οι πιο αισθητές τάσεις συρρίκνωσης στα μερίδια κοινού της δημόσιας τηλεόρασης σημειώθηκαν στη Βουλγαρία, στην Κροατία και στη Ρουμανία (Πίνακας 2.12).

⁷⁷ Την περίοδο 2005-2009 σε αρκετές από αυτές τις χώρες (όπως είναι η Αυστρία, η Δανία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Νορβηγία, η Πολωνία και η Φινλανδία) η δημόσια τηλεόραση είχε εξαιρετική απήχηση, συγκεντρώνοντας μερίδια κοινού που άγγιζαν ή ξεπερνούσαν το 40% (Πίνακας 2.12).

Ιρλανδία, την Αυστρία, τη Σουηδία, την Ολλανδία, την ιταλόφωνη και γερμανόφωνη Ελβετία (Πίνακας 2.13).

Αντιθέτως, την ίδια περίοδο (2010-2012) η δημόσια τηλεόραση εμφανίστηκε αποδυναμωμένη ως προς την απήχυσή της (με ποσοστό τηλεθέασης μικρότερο του 15%) σε μικρές κυρίως χώρες, οι οποίες βρίσκονται σε διάφορα σημεία της Ευρώπης. Στο νοτιοανατολικό τμήμα χαρακτηριστικές ήταν οι περιπτώσεις της Ρουμανίας, της Βουλγαρίας καθώς και της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Στο βόρειο τμήμα της Ευρώπης περιορισμένης απήχησης δημόσια τηλεόραση είχαν η Λιθουανία και η Λετονία, και στο κεντρικό τμήμα η Σλοβακία και η Ουγγαρία (Πίνακας 2.13).

Πίνακας 2.12: Μερίδιο τηλεοπτικού κοινού στους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς της Ευρώπης ανά χώρα την περίοδο 2005-2009 (σε ποσοστά %)

Χώρα & Δημόσιος Τηλεοπτικός Φορέας	2005	2006	2007	2008	2009
Αυστρία - ORF	48.5	48	43.7	42.5	40.1
Βέλγιο (γαλλική κοινότητα) - RTBF	17	19.6	19.6	20.1	19.3
Βέλγιο (φλαμανδική κοινότητα) - VRT	36.4	38.3	39.5	40.3	41.2
Βουλγαρία - BNT	19.4	17.1	15.2	14.2	12.8
Βρετανία - BBC	-	35.9	35.8	36.9	36.4
Γαλλία - France Télévisions	39.4	38.6	36.9	35.8	34.4
Γερμανία - ARD & ZDF	33.1	33.3	30.1	33.1	32.3
Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας - MRT	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	9.8
Δανία - DR	72.7	72.4	72.4	68.7	66.5
- Ελβετία (γερμανόφωνη) - SRG SSR idée suisse (μόνο για τα ελβετικά δημόσια κανάλια, εξαιρούνται τα ξένα δημόσια κανάλια)	34.9	35.9	35.1	35.8	34.8
- Ελβετία (ιταλόφωνη) - SRG SSR idée suisse (μόνο για τα ελβετικά δημόσια κανάλια)	35.9	34.6	33.6	34.7	33
- Ελβετία (γαλλόφωνη) - SRG SSR idée suisse (μόνο για τα ελβετικά δημόσια κανάλια)	33.1	33.8	31.9	31.6	30.3
Ελλάδα - ERT	15.4	16.6	16.1	17.1	16.6
Εσθονία - ERR	17.1	17.3	16.4	15.8	16.8
Ιρλανδία - RTE	41	41.5	39.8	39.1	37
Ισλανδία - RUV	N.A.	39 (9/2006)	44 (2/2007)	47 (2/2008)	49 (2/2009)
Ισπανία - RTVE	25.4	23.3	22.4	22.6	22.6
Ιταλία - RAI	43.3	43.6	41.8	42.3	40.7
Κροατία - HRT	54	52.3	49.3	46.6	43.8
Κύπρος - RIK	20.8	22.4	19.2	21.2	21.7
Λετονία - LTV	17.4	16.4	15.3	15.3	14.6
Λιθουανία - LRT	13.6	15.7	14.3	14.3	13.7
Λουξεμβούργο - RTL Tele Lëtzebuerg	14.3 (2004/2005)	13.1 (2005/2006)	12.6 (2006/2007)	10.9 (2007/2008)	10.7 (2008/2009)

Μάλτα - TVM	30.5 ⁽¹⁾	29.7 ⁽²⁾	29.3 ⁽³⁾ 28.8 ⁽⁴⁾ 26.8 ⁽⁵⁾	26.9 ⁽⁶⁾ 33 ⁽⁷⁾ 34.7 ⁽⁸⁾	38.2 ⁽⁹⁾ 34.9 ⁽¹⁰⁾ 21.3 ⁽¹¹⁾ 28.7 ⁽¹²⁾
Νορβηγία - NRK	43.8	43.4	41.2	37.5	39.1
Ολλανδία - NPO	35.5	34.9	33.3	36.8	35.7
Ουγγαρία - MTV	17.6	18.6	16.6	15	13.6
Πολωνία - TVP	51.6	49.8	46.6	44.5	41.6
Πορτογαλία - RTP	28.6	29.9	30.4	29.4	29.8
Ρουμανία - TVR	24.1	22	16.3	7.1	7.1
Σλοβακία - RTVS (από το 2011)	25	24.7	22.6	22	19.7
Σλοβενία - RTV (Slovenija)	35	32.4	31.8	31.3	29.8
Σουηδία - SVT	39.7	38.3	34.4	34.2	32.9
Τουρκία - TRT	6.3	5.4	5	3.2	3.1
Τσεχία - CT (Česká televize)	29.8	30.8	31.8	30.6	28.1
Φινλανδία - YLE	43.6	43.8	43	44.5	43.8

Σημειώσεις: N.A. = Non-Available (Μη διαθέσιμα στοιχεία)

(1) Ιανουάριος - Ιούλιος 2005. (2) Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2006. (3) Ιανουάριος-Μάρτιος 2007. (4) Απρίλιος-Ιούνιος 2007. (5) Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2007. (6) Ιανουάριος - Μάρτιος 2008. (7) Απρίλιος - Ιούνιος 2008. (8) Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2008. (9) Ιανουάριος - Μάρτιος 2009. (10) Απρίλιος - Ιούνιος 2009. (11) Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2009. (12) Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2009.

Πηγές: Lange, 2010 & Lange, 2007: 210 (για τα στοιχεία της Μάλτας την περίοδο 2005-2007) - European Audiovisual Observatory

Πίνακας 2.13 : Μερίδιο τηλεοπτικού κοινού στους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς της Ευρώπης ανά χώρα την περίοδο 2010-2012 (σε ποσοστά %)

Χώρα	2010	2011	2012
Αρμενία	N.A.	N.A.	18.8
Αυστρία	38.8	37.5	36.9
Βέλγιο (γαλλική κοινότητα)*	21.2	20.5	20.9
Βέλγιο (φλαμανδική κοινότητα)	42.5	41.8	42
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	27.1	26.5	25.2
Βουλγαρία	10.3	8.4 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος)	8.5
Βρετανία	36.9	36.9	37.3
Γαλλία	33.2	31.4	32
Γερμανία**	48.6	47.4	48.8
Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας	8.3	7.9	8.5
Δανία	61.6	66.6	64.3
Ελβετία (γερμανόφωνη)	34	31.6	31.3
Ελβετία (ιταλόφωνη)	35	35.6	36.7
Ελβετία (γαλόφωνη)	29.8	28.7	29.2
Ελλάδα - ΕΡΤ	15	13.3	14.9
Εσθονία	17.4	17.8	19
Ιρλανδία	35.2	33.7	31.7
Ισλανδία	N.A.	51.1	56.3
Ισπανία	22.6	22.7	18.9

Ιταλία	41.3	40.2	39.9
Κροατία	38.2	30.1	29.3
Κύπρος	19.7	17	17.4
Λεττονία	13.6	12.9	13.3
Λιθουανία	12.1	11.3	10.6
Λουξεμβούργο	33.7 (2009/2010)	31.3 (2010/2011)	34.7 (2011/2012)
Νορβηγία	40.8	41.1	41
Ολλανδία	36.5	33.7	36.2
Ουγγαρία	13.2	11.6	14
Πολωνία	39.8	36.5	34.2
Πορτογαλία	29.5	27	18.8
Ρουμανία	7.6	8	6.2
Σλοβακία	17.5	12.2	11.7
Σλοβενία	30.9	26.9	27.7
Σουηδία	35.2	34.8	36.5
Τουρκία	N.A.	N.A.	N.A.
Τσεχία	28.3	27	29.3
Φινλανδία	45.1	44.3	42

Σημειώσεις: N.A.= Non-Available (μη διαθέσιμα στοιχεία).

α) *Στην περίπτωση του Βελγίου (γαλλική κοινότητα) τα μερίδια τηλεθέασης για τον τρίτο δημόσιο τηλεοπτικό σταθμό (La Trois) αφορούν την περίοδο 1/9/2010 - 31/12/2010. Για τους άλλους δύο δημόσιους τηλεοπτικούς σταθμούς (La Une, La Deux) τα μερίδια τηλεθέασης αφορούν όλο το έτος.

β) **Στην περίπτωση της Γερμανίας τα μερίδια τηλεθέασης αφορούν τη ζώνη υψηλής τηλεθέασης / prime time (19:00-23:00).

Πηγή: Lange, 2013 - European Audiovisual Observatory.

Όσον αφορά το νότιο τμήμα της Ευρώπης η χώρα με τα χαμηλότερα μερίδια τηλεθέασης της δημόσιας τηλεόρασης ήταν η Ελλάδα. Αντιθέτως, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού νότου η Ιταλία αποτέλεσε διακριτή εξαίρεση, καθώς η δημόσια τηλεόραση εμφάνισε ιδιαίτερα μεγάλη απήχηση (39.9% το 2012), παρά τις ελαφρά πτωτικές τάσεις της περιόδου 2010-2012. Στις υπόλοιπες χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ισπανία και Πορτογαλία) η δημόσια τηλεόραση, παρόλο που δεν παρουσίασε τόσο χαμηλά ποσοστά τηλεθέασης όσο η Ελλάδα, είναι γεγονός ότι την περίοδο 2011-2012 εμφάνισε απήχηση με αισθητές τάσεις συρρίκνωσης (Πίνακας 2.13).

Το ίδιο φαινόμενο απώλειας σημαντικών μεριδίων τηλεθέασης παρατηρήθηκε επίσης σε χώρες της Κεντρικής (Πολωνία, Σλοβακία), Νοατιοανατολικής (Κροατία) και Βόρειας Ευρώπης (Ιρλανδία), ωστόσο στις εν λόγω χώρες - εξαιρώντας την Σλοβακία - η δημόσια τηλεόραση, παρά την πτώση, εξακολούθησε να αποτελεί ένα θεσμό που απευθυνόταν σε μια σημαντική μερίδα του κοινού (Πίνακας 2.13).

Παρά τις απώλειες, κρίνοντας την εικόνα της δημόσιας τηλεόρασης συνολικά, τα μερίδια τηλεθέασης του 2012 αποδεικνύουν ότι ακόμα και στην εποχή της έκρηξης των νέων τεχνολογιών η δημόσια τηλεόραση στην πλειοψηφία των χωρών της Ευρώπης (στις 22 από τις 38 χώρες) εξακολουθεί να μάχεται για μια σημαντική θέση στο επικοινωνιακό πεδίο. Ωστόσο, το μέλλον είναι επισφαλές.⁷⁸

Για να κατανοηθούν οι παραπάνω προκλήσεις του ψηφιακού-διαδικτυακού περιβάλλοντος πρέπει να αξιολογηθούν ως μέρος ενός γενικότερου συνόλου αλλαγών που υπέστησαν τα ευρωπαϊκά Μέσα, από την εμφάνισή τους μέχρι το πέρασμά τους στο νέο αιώνα. Οι αλλαγές αυτές συνοψίζονται από τον McQuail (2011: 16-17) στα εξής:

- Αύξηση των διαθέσιμων ακουστικών και οπτικοακουστικών Μέσων χάρη στις εξελίξεις στον τομέα της καταγραφής και της μετάδοσης περιεχομένου.
- Αύξηση του διαθέσιμου περιεχομένου (εγχώριου και εισαγόμενου).
- Αύξηση του αριθμού των Μέσων, που συνοδεύτηκε από τη μετατροπή τους «σε έναν πολύ πιο σημαντικό οικονομικό τομέα σε διάφορες χώρες». Η αλλαγή αυτή οφειλόταν στην εισβολή του ιδιωτικού κεφαλαίου στο επικοινωνιακό πεδίο, στη χαλάρωση των ρυθμιστικών ελέγχων καθώς και στο άνοιγμα των συνόρων.
- «Κρίση νομιμότητας» στο παραδοσιακό καθεστώς δημόσιου ελέγχου των Μέσων και σημαντική μείωση του μεριδίου του κοινού, που αντιστοιχεί στη δημόσια ραδιοτηλεόραση, αδυναμίες του πεδίου που αντιμετωπίστηκαν με τη χαλάρωση και αναθεώρηση της εθνικής νομοθεσίας.

⁷⁸ Η θέση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στις Σκανδιναβικές χώρες (Δανία, Φινλανδία, Νορβηγία) καθώς και στις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες (Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία, Ισπανία, Βρετανία) κρίνεται δυναμική. Αντιθέτως, το μέλλον των φορέων αυτών στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (συμπεριλαμβανομένων των Βαλτικών χωρών) θεωρείται αβέβαιο. Στην Εσθονία, ωστόσο, ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας εξακολουθεί να συνδέεται με χαρακτηριστικά όπως η αξιοπιστία, που τον καθιστούν σημαντικό στο πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών (Jöesaar, 2011: 97).

- Σύγκλιση στα Μέσα, με τα νέα και παραδοσιακά Μέσα να συμπορεύονται, συμμετέχοντας σε ένα παιχνίδι ανταγωνισμού για την κατάκτηση του ίδιου κοινού και των ίδιων διαφημιστικών αγορών.

Τα φαινόμενα αυτά έχουν δημιουργήσει την εικόνα του σύγχρονου τοπίου των Μέσων, στο οποίο η δημόσια τηλεόραση βιώνει τη μεγαλύτερη ίσως κρίση του ρόλου της, διακινδυνεύοντας το μέλλον της. Η δημόσια τηλεόραση φαίνεται να αναζητά μια νέα ταυτότητα και έναν ανανεωμένο ρόλο σε ένα πλαίσιο λειτουργίας που το συνθέτουν, σύμφωνα με τους μελετητές, οι μειωμένοι προϋπολογισμοί, το κατακερματισμένο κοινό και ο προβληματισμός ως προς την ενδεδειγμένη θέση του φορέα σε μια εποχή συνεχούς τεχνολογικής εξέλιξης (Collins, Finn, McFadyen, Hoskins 2001: 3).

Μέσα από όλη αυτή την πορεία των εξελίξεων και μεταβάσεων το βασικότερο συμπέρασμα είναι ότι ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας βιώνει μια παρατεταμένη περίοδο κρίσης, η σοβαρότητα της οποίας είναι εμφανής στα συσσωρευμένα προβλήματά του (οικονομικές δυσκολίες, αδυναμία αντίδρασης στο νέο ανταγωνιστικό χάρτη, διαρκείς διαχειριστικές ανανεώσεις λόγω αναποτελεσματικής διοικητικής διάρθρωσης) καθώς και στις αντιγνωμίες που προκαλεί η αναγκαιότητα ύπαρξης, ο ρόλος και η θέση του στο επικοινωνιακό πεδίο.

Ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας, ως παραδοσιακό μέσο επικοινωνίας, μέσα σε έναν κυκεώνα παλιών και νέων προκλήσεων δυσκολεύεται να προσδιορίσει τη θέση και την αξία του στο πλαίσιο της νέας κοινωνικής και επικοινωνιακής πραγματικότητας. Η νέα αυτή πραγματικότητα συγκροτείται αφενός από μια «αυξανόμενη πολυπολιτισμικότητα», συνοδευόμενη από νέες μορφές «υπο-κουλτούρας», και αφετέρου, από την ψηφιοποίηση του επικοινωνιακού τομέα και των υπηρεσιών του, τη θεματοποίηση της τηλεοπτικής εκροής και κατ' επέκταση την κατάτμηση του μαζικού κοινού (Ιωσηφίδης, 2007: 221-222).

Στο πλαίσιο των νέων αυτών συνθηκών του επικοινωνιακού πεδίου η βιωσιμότητα της δημόσιας τηλεόρασης τα τελευταία χρόνια βρίσκεται στο επίκεντρο του ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος. Το νέο και ακόμα πιο ισχυρό ανταγωνιστικό περιβάλλον που επίκειται, λόγω του αναπτυσσόμενου πολυκαναλικού ψηφιακού πεδίου και της σύγκλισης των τεχνολογιών της επικοινωνίας, υπαγορεύει την ανάγκη χάραξης νέων στρατηγικών με στόχο την αύξηση του μεριδίου τηλεθέασης και συνεπώς τη δικαιολόγηση του ανταποδοτικού τέλους (Παπαθανασόπουλος 2005: 181).

Το ραδιοτηλεοπτικό πεδίο φαίνεται να διανύει μια φάση «επαναρρύθμισης αντί για απορρύθμισης» με τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς να έχουν θέσει σε εφαρμογή τη δημιουργία πολιτικών, που χαρακτηρίζονται από περισσότερη ευελιξία, αποτελεσματικότητα και επιλεκτικότητα στις επικοινωνιακές πλατφόρμες που ρυθμίζουν (Bardoel & Haenens, 2008: 339). Πρόκειται για «νέες πολιτικές δημόσιας λογοδοσίας» (ό.π.: 351), που τοποθετούν σε μια καινούρια βάση τη σχέση των φορέων με την κοινωνία, επαναπροσδιορίζοντας την επαφή τους με το κοινό. Σύμφωνα με την οπτιμιστική οπτική, οι πιέσεις που έχει δεχθεί ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας στις τρεις τελευταίες δεκαετίες (ανταγωνισμός από εμπορικούς φορείς, ψηφιοποίηση και σύγκλιση επικοινωνίας και τεχνολογιών πληροφόρησης) έχουν μια ανανεωτική επίδραση, εξωθώντας τον σε έναν

επαναπροσδιορισμό της αποστολής του σχετικά με την ανεπηρέαστη από πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα λειτουργία του (Dragomir et al., 2005: 22). Ένας νέος ρόλος διαβλέπεται για το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα, στο πλαίσιο του οποίου η ιδέα της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας πρέπει να διατηρήσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

Κεφάλαιο 3:

Η Χρηματοδότηση της Δημόσιας Τηλεόρασης στην Ευρώπη

3.1 Μορφές χρηματοδότησης

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 η δημόσια τηλεόραση στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) εμφάνισε μια εικόνα εμφανούς αποδυνάμωσης. Συγκεκριμένα, την περίοδο 1997-2000 ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης της δημόσιας τηλεόρασης (4.9%) ήταν κατά πολύ μικρότερος σε σχέση με εκείνον της ιδιωτικής (17.7%) (Parathanassopoulos, 2007: 151).⁷⁹

Το 2003 τα έσοδα της τηλεοπτικής βιομηχανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 25 κρατών μελών ανήλθαν στα 64,5 δισεκατομμύρια ευρώ, γνωρίζοντας μια αύξηση της τάξεως των 10 δισεκατομμυρίων ευρώ στο διάστημα 1999-2003 (European Audiovisual Observatory, 2005).⁸⁰ Ο ρυθμός ανάπτυξης διέφερε από χώρα σε χώρα. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα το 2003 κατατάχθηκε στη δέκατη θέση ως προς το μέγεθος των λειτουργικών εσόδων που διακινούνταν στον τηλεοπτικό της τομέα (όπ.π.: 2).

Η βελτίωση που εμφάνισε τη χρονιά αυτή η οικονομική κατάσταση της τηλεοπτικής αγοράς σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης αποδίδεται σε τρεις παράγοντες: α) στην εκ νέου ανάπτυξη της οικονομίας και των διαφημιστικών εσόδων στις περισσότερες χώρες (μετά τη γενική οικονομική ύφεση του 2001 σε ευρωπαϊκό επίπεδο), κατάσταση που συνέπεσε με τη σταδιακά ουδέτερη οικονομική αποδοτικότητα των πακέτων ψηφιακής τηλεόρασης, β) στην πτώση του λειτουργικού κόστους των τηλεοπτικών οργανισμών, γ) στη μείωση του λειτουργικού ελλείμματος στο διάστημα 1999-2003 (όπ.π.: 4).

Δυστυχώς η παραπάνω εικόνα ανάπτυξης δεν αφορούσε το σύνολο των τηλεοπτικών φορέων. Έτσι, στην τετραετία 1999-2003, ενώ τα ψηφιακά τηλεοπτικά πακέτα σημείωσαν μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης 18.8% (όπ.π.: 5), συμβάλλοντας στην ευρωστία της τηλεοπτικής αγοράς, τα αντίστοιχα αποτελέσματα για τους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς ήταν αποθαρρυντικά, αφού εμφάνισαν ρυθμό ανάπτυξης σε φθίνουσα πορεία (Πίνακας 3.1).

Πίνακας 3.1: Ρυθμός ανάπτυξης των δημόσιων τηλεοπτικών οργανισμών στην Ευρωπαϊκή Ένωση (25 κράτη-μέλη) (1999-2003)

	2000 / 1999	2001 / 2000	2002 / 2001	2003 / 2002
Δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς	3.5 %	4.2 %	0.7 %	0.3 %

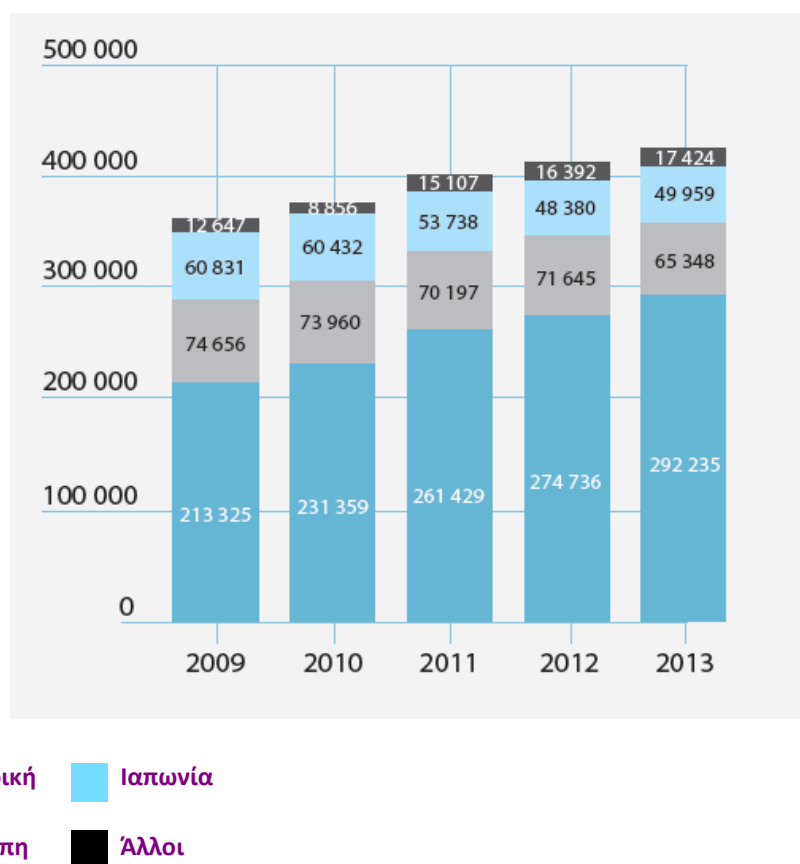
Πηγή: European Audiovisual Observatory, 2005: 3

⁷⁹ Παράλληλα, στο διάστημα 1995-2000 σε όλη την Ευρώπη τα έσοδα από δημόσιους πόρους συρρικνώθηκαν (από το 69.1% στο 65.4%), σε αντίθεση με τα εμπορικά έσοδα που εμφάνισαν αύξηση (από το 28.4% στο 32.3%) (Parathanassopoulos, 2007: 151).

⁸⁰ Το 2003 ο τηλεοπτικός τομέας φάνηκε να αναρρώνει, επιτυγχάνοντας μια μέση ετήσια ανάπτυξη της τάξεως του 4.4 % μετά τις μεγάλες απώλειες της περιόδου 2001-2002. Ωστόσο το έλλειμμα παρέμεινε σε σημαντικά επίπεδα (2,4 δισεκατομμύρια ευρώ).

Λίγα χρόνια αργότερα, και συγκεκριμένα από τον Σεπτέμβριο του 2008, η παγκόσμια οικονομική κρίση που ξέσπασε οδήγησε σε ύφεση - μεταξύ άλλων - και τον ευρωπαϊκό οπτικοακουστικό τομέα. Την περίοδο 2009-2013 οι ευρωπαϊκοί όμιλοι του οπτικοακουστικού τομέα έχασαν το 5.3% του παγκόσμιου μεριδίου τους στην αγορά. Μάλιστα, την περίοδο 2012-2013 η συρρίκνωση του μεριδίου τους κυμάνθηκε στο 2% (Γραφήματα 3.1 & 3.2). Αντιθέτως, την περίοδο 2008-2012 τα έσοδα των μη ευρωπαϊκών ομίλων που είχαν εγκατασταθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυξήθηκαν από 48.2 σε 53.1 δισεκατομμύρια ευρώ (European Audiovisual Observatory, 2015: 1, 3).⁸¹

Γράφημα 3.1: Έσοδα στην οπτικοακουστική αγορά παγκοσμίως την περίοδο 2009-2013 (σε εκατομμύρια δολάρια)

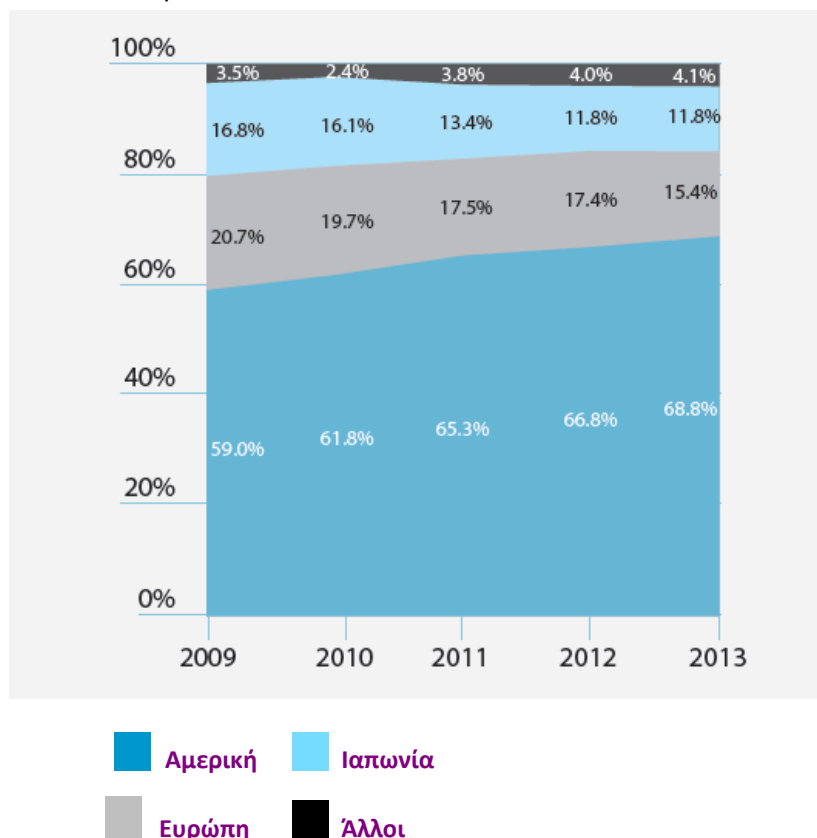

Πηγή: European Audiovisual Observatory, 2015: 1.

⁸¹ Την περίοδο 2008-2012 ο αριθμός των θυγατρικών των ξένων ομίλων που έχουν εγκατασταθεί και λειτουργούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυξήθηκε από 833 σε 1019. Την ίδια περίοδο ο αριθμός των θυγατρικών των αμερικανικών ομίλων που λειτουργούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυξήθηκε από 548 σε 666. Τα έσοδα των τελευταίων αυξήθηκαν από 31.8 σε 40.1 δισεκατομμύρια ευρώ. Για όλες τις θυγατρικές των ξένων ομίλων στην Ευρωπαϊκή Ένωση κύρια πηγή εσόδων (το 2012) αποτέλεσαν οι δραστηριότητες διανομής των οπτικοακουστικών υπηρεσιών μέσω καλωδίων και δορυφορικών πλατφόρμων (European Audiovisual Observatory, 2015: 3).

Γενικά, το 2013 υπήρξε χρονιά στασιμότητας για τον οπτικοακουστικό τομέα της Ευρώπης στο σύνολό του, παρά την αύξηση στις κατά παραγγελία υπηρεσίες (on-demand). Η συνολική αγορά εμφάνισε έσοδα της τάξεως των 133 δισεκατομμυρίων ευρώ, σημειώνοντας για πρώτη φορά (το 2013) μικρή πτώση (-0.1%). Ειδικότερα, η πτώση στα έσοδα των ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών κυμάνθηκε στο 0.5% (European Audiovisual Observatory, 2015: 1).⁸²

Γράφημα 3.2: Έσοδα στην οπτικοακουστική αγορά παγκοσμίως την περίοδο 2009-2013 (σε ποσοστά)

Σημείωση: Περιλαμβάνει δραστηριότητες στη ραδιοτηλεόραση, οπτικοακουστικές υπηρεσίες κατά παραγγελία, κινηματογραφική και τηλεοπτική παραγωγή, διανομή, έκθεση, οικιακό βίντεο, ηχογραφημένη μουσική, βίντεο-παιχνίδια και λιανική πώληση οπτικοακουστικών προϊόντων. Τομείς πέρα από την οπτικοακουστική αγορά (όπως έντυπες εκδόσεις, κατανάλωση ηλεκτρονικών, καλωδιακά δίκτυα, εγκαταστάσεις) δεν συμπεριλαμβάνονται. Μη διαθέσιμα στοιχεία για κάποιες μεγάλες εταιρίες σε Ασία, Αυστραλία και Μέση Ανατολή.

Πηγή: European Audiovisual Observatory, 2015: 1.

Όσον αφορά τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς, σύμφωνα με έκθεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης, την περίοδο 2008-2013 εμφάνισαν συρρίκνωση των εσόδων τους - σε πραγματική αξία - κατά 8.7% (European Broadcasting Union, 2014). Η συρρίκνωση αυτή αποδόθηκε τόσο στη μείωση των εμπορικών εσόδων τους όσο και στα γενικότερα μέτρα λιτότητας που εφαρμόστηκαν στα κράτη της Ευρώπης, τα οποία έπληξαν

⁸² Το 2013, συγκριτικά με τη ραδιοτηλεόραση, μεγαλύτερη πτώση παρουσίασαν οι εισπράξεις του κινηματογράφου (-4.3%), τα έσοδα των βίντεο-παιχνιδιών (-1.8%), τα φυσικά βίντεο, δηλαδή η λιανική πώληση και ενοικίαση DVD και Blu-ray (-11.3%). Αντιθέτως, ανάπτυξη εμφάνισαν οι πλατφόρμες συνδρομητικής τηλεόρασης (+2.7%) και οι παραγωγές διαδικτυακών υπηρεσιών βίντεο-κατά παραγγελία (online VoD) (+46.1%) (European Audiovisual Observatory, 2015: 1).

και τον τομέα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Ωστόσο, την περίοδο 2012-2013 στο ραδιοτηλεοπτικό πεδίο της Ευρώπης (EUR 28) η απώλεια εσόδων της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (-0.4%) ήταν κατά πολύ μικρότερη σε σύγκριση με εκείνη της εμπορικής (-2.3%) ή της τοπικής τηλεόρασης (-10.9%) (Πίνακας 3.2).⁸³

Πίνακας 3.2: Μέγεθος της οπτικοακουστικής αγοράς στην Ευρωπαϊκή Ένωση (28 κράτη-μέλη) την περίοδο 2009-2013 (σε εκατομμύρια ευρώ) και ποσοστό διακύμανσης (%) την περίοδο 2012-2013

	2009	2010	2011	2012	2013	2013/12
Καθαρά Έσοδα Ραδιοτηλεοπτικών Φορέων	69.594	72.622	74.158	72.284	71.596	-1.0%
Δημόσιοι Ραδιοτηλεοπτικοί Φορείς	33.474	33.851	33.724	32.664	32.547	-0.4%
Εμπορική Τηλεόραση (Advertising TV)	19.613	21.163	21.713	21.151	20.656	-2.3%
Θεματικά Κανάλια	9.341	10.047	10.996	10.733	10.835	0.9%
Κανάλια αγορών από το σπίτι (home shopping channels)	2.453	2.610	2.719	2.792	2.813	0.8%
Τοπική Τηλεόραση	1.326	1.395	1.350	1.278	1.138	-10.9%
Ιδιωτικό Ραδιόφωνο	3.388	3.556	3.656	3.665	3.607	-1.6%

Πηγή: Lange, 2014 - European Audiovisual Observatory.

Η χρηματοδότηση αποτελεί ένα σημαντικό κεφάλαιο στη βιομηχανία των Μέσων (Picard, 2011, Picard, 2002). Ειδικότερα, στο πεδίο της δημόσιας τηλεόρασης η επάρκεια των πόρων σε σταθερή βάση αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την εκπλήρωση της αποστολής της. Η έκθεση McKinsey του 1999 αποκαλύπτει ότι «υφίσταται μια ισχυρή σύνδεση ανάμεσα στην υγιή-βιώσιμη εικόνα και στο μοντέλο χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης καθώς και στη γενική ποιότητα της κάθε εθνικής οπτικοακουστικής αγοράς» (McKinsey, 1999: 4). Και αυτό γιατί τα λειτουργικά έσοδα στα οποία βασίζεται ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας έχουν σημαντική επίδραση στη γενικότερη λειτουργία του και ειδικότερα (McKinsey, 1999: 4, 28):

- Στην ικανότητά του να αναπτύσσει επιτυχώς νέες στρατηγικές που στοχεύουν στον εκσυγχρονισμό του.

⁸³ Την ίδια περίοδο (2012-2013), στο ραδιοτηλεοπτικό πεδίο της Ευρώπης (EUR 28) αύξηση εσόδων εμφάνισαν μόνο τα θεματικά κανάλια (0.9%) και τα κανάλια των αγορών από το σπίτι (0.8%) (Πίνακας 3.2).

- Στη δυνατότητα να επεκτείνει τις δράσεις του σε νέες περιοχές της εξελισσόμενης αγοράς.
- Στην ικανότητα να διατηρεί μια ισχυρή θέση στο πεδίο μέσα από τη συγκέντρωση των κατάλληλων μεριδίων τηλεθέασης, χωρίς ωστόσο να θυσιάζει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του.
- Στη δυνατότητα να διασφαλίζει τη γενικότερη επιρροή του στην αγορά των Μέσων.

Σε ανάλογα συμπεράσματα προβαίνουν και άλλες μελέτες που ισχυρίζονται ότι τα έσοδα ενός τηλεοπτικού σταθμού επηρεάζουν την πολιτική προγραμματισμού του (Iosifidis, 2007: 63-64) ή αλλιώς το εκπεμπόμενο περιεχόμενό του (EBU, 2000: 2, 4) και κατ' επέκταση την ευρύτερη ανταγωνιστικότητά του. Γενικότερα, το σύστημα χρηματοδότησης θεωρείται ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν το βαθμό και τον τρόπο εκπλήρωσης της αποστολής της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (EBU, 2000: 4-5). Ακόμα και σήμερα που ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας επεκτείνεται σταδιακά σε νέες ψηφιακές δράσεις η συμμόρφωσή του στις αρχές της αποστολής του δεν υπαγορεύεται τόσο από το θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης που έχει υιοθετηθεί όσο από τη χρηματοδότησή του (Betzel & Ward, 2004: 60).

Δεν είναι τυχαίο ότι η πορεία συγκεκριμένων δημόσιων τηλεοπτικών φορέων στην Ευρώπη έχει αποδείξει ότι το μοντέλο χρηματοδότησης μπορεί να λειτουργήσει είτε ως παράγοντας επιτυχίας είτε ως παράγοντας συρρίκνωσης της δυναμικής της δημόσιας τηλεόρασης. Στη Σουηδία η εξάρτηση της δημόσιας τηλεόρασης (SVT) από το ανταποδοτικό τέλος στάθηκε καταλυτική για τη διατήρηση της ποιότητας της τηλεοπτικής εκροής σε υψηλά επίπεδα, ακόμα και μετά την εμφάνιση της εμπορικής τηλεόρασης. Παρά την εύλογη συρρίκνωση των μεριδίων τηλεθέασης, λόγω της έλευσης του ανταγωνισμού, η οικονομική ευρωστία του φορέα παρέμεινε σταθερή χάρη στο ανταποδοτικό τέλος, γεγονός που επέτρεψε να μην προβεί σε κάποιου είδους παραχώρηση ως προς τις λειτουργικές αρχές του (McKinsey, 1999: 16). Αντιθέτως, στην περίπτωση της Πορτογαλίας η μεγάλη εξάρτηση της δημόσιας τηλεόρασης (RTP) από τη διαφήμιση αποδείχθηκε επιζήμια για την πορεία του φορέα στο πλαίσιο του απορρυθμισμένου τηλεοπτικού πεδίου. Η δημόσια τηλεόραση εξωθήθηκε στην εμπορευματοποίηση του προγράμματός της σε μια προσπάθεια να ανακτήσει τα χαμένα διαφημιστικά έσοδα, γεγονός που προκλήθηκε από την έλευση των εμπορικών ανταγωνιστών (McKinsey, 1999: 17).

Σύμφωνα με μελέτες που έχουν επιχειρήσει να συσχετίσουν την απόδοση της δημόσιας τηλεόρασης με τον τρόπο χρηματοδότησής της, έχει παρατηρηθεί ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση τα υψηλά μερίδια του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στην τηλεοπτική αγορά συνδέονται με μικρά επίπεδα οικονομικής εξάρτησης από άμεσους κυβερνητικούς πόρους (Picard, 2002: 234). Σύμφωνα με τον Picard (2002: 232), το παραπάνω φαινόμενο οφείλεται στο γεγονός ότι οι φορείς "που βασίζονται περισσότερο σε κυβερνητικές πληρωμές είναι λιγότερο επικεντρωμένοι στο να ικανοποιούν και να δημιουργούν κατηγορίες κοινού σε σχέση με το να ικανοποιούν κοινοβούλια, ενώ οι φορείς που βασίζονται σε ανταποδοτικά τέλη έχουν ένα κίνητρο να μένουν κοντά στα ενδιαφέροντα και στις ανάγκες του κοινού". Αντιθέτως, δεν έχει αποδειχθεί κάποιος

αρνητικός ή θετικός συσχετισμός μεταξύ ανταποδοτικού τέλους ή διαφημιστικής χρηματοδότησης και απόδοσης του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (Picard, 2002: 234). Διαφορετική, ωστόσο, είναι η προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ραδιοτηλεόρασης, η οποία με βάση τα δικά της ερευνητικά στοιχεία διατείνεται ότι τα "απόλυτα έσοδα" (με την έννοια των επαρκών πόρων) και όχι το σύστημα χρηματοδότησης είναι ο βασικότερος παράγοντας που καθορίζει την επίδοση ενός δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (European Broadcasting Union, 2012: 4).

Στην Ευρώπη είναι ευρέως αποδεκτό ότι η ραδιοτηλεόραση δημόσιας υπηρεσίας, πέρα από την ανεξαρτησία της, έχει ανάγκη από έναν κατάλληλο και ασφαλή μηχανισμό άντλησης επαρκών εσόδων προκειμένου να μπορεί να εκπληρώσει με επιτυχία την αποστολή που έχει αναλάβει (Rumhorst, 2004: 5-7). Στο πλαίσιο αυτής της λογικής το αποτελεσματικό μοντέλο χρηματοδότησης για τη δημόσια τηλεόραση είναι αυτό που συνδυάζει τα εξής χαρακτηριστικά (McKinsey, 1999: 27, European Broadcasting Union, 2012: 1):

- Είναι συγκεκριμένο και εξασφαλίζει τη βιωσιμότητα του φορέα.
- Είναι προβλέψιμο (δηλαδή σταθερό) σε μεσοπρόθεσμο τουλάχιστον επίπεδο.
- Κυμαίνεται σε επίπεδα που καθιστά τα δημόσια κανάλια ανταγωνιστικά απέναντι στους εμπορικούς αντιπάλους. Τα ικανοποιητικά επίπεδα χρηματοδότησης είναι διαφορετικά σε κάθε χώρα και εξαρτώνται από παράγοντες όπως τα δημογραφικά στοιχεία, η πολυγλωσσία και το μέγεθος του πληθυσμού.
- Αυξάνεται ανάλογα με το ρυθμό ανάπτυξης του κόστους της δημόσιας τηλεόρασης.
- Είναι διασφαλισμένο με βάση ένα ξεκάθαρο θεσμικό πλαίσιο.
- Δεν συνδέεται με κυβερνητικές ή άλλου τύπου επιρροές, αλλά αντιθέτως προστατεύεται απέναντι σε αυτές.
- Είναι απλό και δίκαιο, ώστε να εφαρμόζεται σε ένα πολιτικό πλαίσιο μείωσης των πολιτικών προστριβών με αφορμή το θέμα αυτό.

Με βάση τα παραπάνω χαρακτηριστικά η αναζήτηση ενός κοινού και ιδεατού μοντέλου χρηματοδότησης με ισχύ σε όλη την Ευρώπη, αν και θεωρητικά φαίνεται εύλογη, στην πραγματικότητα αποτελεί μια ουτοπική πράξη. Και αυτό γιατί διαφορετικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς αναδύθηκαν μέσα σε ανόμοιες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες με αποτέλεσμα την επικράτηση διαφοροποιήσεων τόσο στις υιοθετηθείσες πολιτικές όσο και στον τρόπο άντλησης των εσόδων (Picard, 2006: 184–185). Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοτηλεόρασης, η επιλογή του τρόπου χρηματοδότησης αντικατοπτρίζει τις "μοναδικές συνθήκες" μιας χώρας, όπως "τον γενικό της πλούτο, την ιστορία και κουλτούρα, την ανοχή ως προς τη διαφήμιση και την πολιτιστική αποδοχή της πληρωμής ενός ανταποδοτικού τέλους" (European Broadcasting Union, 2012: 4).

Παράλληλα, ορισμένοι μελετητές αμφισβητούν την άποψη ότι οι μεγαλύτερες και πλουσιότερες χώρες της Ευρώπης μπορούν να λειτουργήσουν ως μοντέλα για τις μικρότερες, οι οποίες εξ ορισμού είναι φτωχότερες και με μικρότερο πληθυσμό (Lowe & Berg, 2013, Lowe & Nissen, 2011). Ωστόσο, έχει υποστηριχθεί ότι η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας έχει επιρροή στην πορεία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Συγκεκριμένα, δύο

βασικά κριτήρια θεωρούνται σημαντικά για τη δυναμική των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων: α) η ιστορική παράδοση, αφού στις παλιές δημοκρατίες η θέση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης ήταν ισχυρότερη σε σχέση με σήμερα, β) το μέγεθος της χώρας, αφού στις μικρές χώρες έχει αποδειχθεί ότι υπάρχει ανάγκη για ισχυρότερη χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης ανά κεφαλή (Jöesaar, 2011: 96).

Ο Picard (2006: 185) σχολιάζοντας την έννοια της ιδανικής χρηματοδότησης επισημαίνει ότι «[...] δεν υπάρχει [...], γιατί η χρηματοδότηση πρέπει να εξυπηρετεί ποικίλες κοινωνικές, πολιτιστικές και πολιτικές πραγματικότητες. Ωστόσο, ορισμένες αρχές χρηματοδότησης αναγνωρίζονται σήμερα ως ιδανικές». Παρά την έλλειψη ομοιομορφίας μεταξύ των χωρών, η χρηματοδότηση δημόσιου χαρακτήρα είναι αυτή που παραδοσιακά έχει ταυτιστεί με τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς. Άλλωστε, οι κανονιστικές και ρυθμιστικές διατάξεις των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνωρίζουν τη δημόσια χρηματοδότηση ως αναπόσπαστο μέρος της λειτουργίας των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών.

Οι βασικές μορφές που προσλαμβάνει η χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης είναι τρεις: δημόσια, ιδιωτική (σχετιζόμενη με την αγορά) και ιδιωτική (μη σχετιζόμενη με την αγορά) (Πίνακας 3.3). Επίσης, μπορεί να βασίζεται και σε συνδυασμό των παραπάνω μορφών (π.χ. συνδυασμό δημόσιων επιχορηγήσεων και εμπορικών εσόδων).⁸⁴

Στις μεθόδους δημόσιας χρηματοδότησης υπάγονται το υποχρεωτικό ανταποδοτικό τέλος, οι γενικοί και ειδικοί φόροι χρηματοδότησης, οι κρατικές επιχορηγήσεις ή τα μερίδια από τον κρατικό προϋπολογισμό, οι πόροι από ειδικά ταμεία ή ειδικά προγράμματα στήριξης, τα τέλη εκχώρησης (concession fees), που καταβάλλονται από τους εμπορικούς φορείς ως αντάλλαγμα για την εκχώρηση των ραδιοτηλεοπτικών αδειών και τη χρήση των συχνοτήτων.⁸⁵ Στην ίδια κατηγορία μπορούν να ενταχθούν και μια σειρά ad hoc μέτρων,

⁸⁴ Οι Lowe και Berg (2013: 80-82) περιγράφουν τέσσερις τρόπους χρηματοδότησης των Μέσων επικοινωνίας εν γένει, ο καθένας εκ των οποίων φέρει συγκεκριμένες επιπτώσεις σε οργανωσιακό επίπεδο: α) ανταποδοτικό τέλος, β) άμεση επιχορήγηση, γ) συνδρομή ή πληρωμή ανά παρακολούθηση (pay-per-view), δ) διαφήμιση. Θεωρούν ότι η χρηματοδότηση που βασίζεται σε δημόσιους πόρους (ανταποδοτικό τέλος και άμεση επιχορήγηση) ωθεί το Μέσο στο να επικεντρωθεί στον πολίτη, ενώ η εμπορικού χαρακτήρα χρηματοδότηση (συνδρομή ή πληρωμή ανά παρακολούθηση, διαφήμιση) το ωθεί στο να απευθυνθεί στο κοινό ως καταναλωτή.

⁸⁵ Η χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης από τα καταβληθέντα τέλη των εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων (concession fees / operating licence fees) αποτελεί σπάνιο φαινόμενο. Ο μηχανισμός αυτός χρηματοδότησης έχει εφαρμοστεί στη Φινλανδία και στην Εσθονία. Στη δεύτερη περίπτωση απέτυχε λόγω της αφερέγγυας στάσης των εμπορικών φορέων ως προς την καταβολή των τελών. Στην περίπτωση της Φινλανδίας από 1^η Ιανουαρίου 1999 η χρηματοδότηση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα YLE βασίζεται στο «Κρατικό Τηλεοπτικό και Ραδιοφωνικό Ταμείο», το οποίο συγκεντρώνει πόρους από δύο πηγές: από τα τηλεοπτικά τέλη των τηλεθεατών και από τα τέλη εκχώρησης (concession fees), που καταβάλλονται από τους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς που έχουν αδειοδοτηθεί με βάση το Νομοσχέδιο για τις Τηλεοπτικές και Ραδιοφωνικές Λειτουργίες (EBU, 2000: 14-15).

όπως είναι η αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου και η έκτακτη ενίσχυση του φορέα με σκοπό την αναδιάρθρωσή του.

Η εμπορικού τύπου χρηματοδότηση (αυτή που σχετίζεται με την αγορά) περιλαμβάνει τα διαφημιστικά έσοδα, τις χορηγίες καθώς και μια σειρά από προσοδοφόρες δράσεις, όπως πώληση προγράμματος, επί πληρωμή οπτικοακουστικές υπηρεσίες (συνδρομητικές), έκδοση περιοδικού, τηλεαγορές, ηλεκτρονικό εμπόριο, παροχή υπηρεσιών (παραγωγή, μετάδοση) σε τρίτους, μεταφορά κερδών από κοινοπραξίες ή εμπορικές θυγατρικές εταιρείες. Στην τρίτη και λιγότερο διαδεδομένη μορφή - στη λεγόμενη εμπορική χρηματοδότηση, τη μη σχετιζόμενη με την αγορά - ανήκει η λήψη επιχορηγήσεων και δώρων από μη κυβερνητικές πηγές με στόχο την ενίσχυση των ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών (Picard, 2006: 185-186, EBU, 2000: 9-21).

Πίνακας 3.3: Κατηγορίες εσόδων των ραδιοτηλεοπτικών φορέων (δημόσιων και ιδιωτικών)

Δημόσια Χρηματοδότηση		Ιδιωτική Χρηματοδότηση	
Άμεσα συνδεδεμένη με τη ραδιοτηλεόραση	Έμμεσα συνδεδεμένη με τη ραδιοτηλεόραση	Σχετιζόμενη με την αγορά	Μη σχετιζόμενη με την αγορά
Τέλη των χρηστών: • Με βάση το Μέσο • Με βάση το εισόδημα • Με βάση τη συσκευή	Φόροι προϊόντος κατά την απόκτηση του εξοπλισμού	Τέλη: • Ατομικά τέλη • Συνδρομή	Δωρεές
Φορολόγηση των ιδιωτικών παρόχων - προμηθευτών	Μερίδιο από διαφορετικούς δημόσιους προϋπολογισμούς	Διαφήμιση: • Διαφημιστικά μηνύματα & διαφημίσεις, παρουσιασμένες με τη μορφή σύντομου ντοκιμαντέρ (informercials) • Χορηγία • Τηλεαγορές • Τοποθέτηση προϊόντος	Συνεισφορές μελών
Εισπράξεις από τη δημοπράτηση των αδειών μετάδοσης		Άλλα έσοδα: • Συγχρηματοδότηση • Τέλη αδειοδότησης • Προώθηση προϊόντων • Ενοικίαση περιουσιακών στοιχείων • Τόκοι • Έσοδα μετοχών	

Πηγή: Debande & Chetrit, 2001: 86.

Τα ποικίλα μοτίβα χρηματοδότησης που έχει στη διάθεσή της η δημόσια τηλεόραση διέπονται τόσο από πλεονεκτήματα όσο και από κινδύνους (EBU, 2000: 12-22). Σε γενικές γραμμές, το ανταποδοτικό τέλος θεωρείται η πιο σταθερή μορφή χρηματοδότησης σε αντίθεση με το διαφημιστικό εισόδημα που κρίνεται ως ασταθές, καθώς και την κρατική επιχορήγηση, που χαρακτηρίζεται ως ευμετάβλητη, αφού το ύψος της εξαρτάται από τις διαθέσεις της κυβερνητικής εξουσίας (McKinsey, 1999: 31). Συνεπώς, η συνδυαστική αξιοποίηση διαφορετικών πηγών εσόδων μπορεί να αποδειχθεί ο αποτελεσματικότερος μηχανισμός χρηματοδότησης, αρκεί να είναι προσαρμοσμένος στις πολιτικές, οικονομικές και νομικές ιδιαιτερότητες του επικοινωνιακού πεδίου όπου εφαρμόζεται.

Πράγματι, στην Ευρώπη μια διαδεδομένη πρακτική είναι ο συνδυασμός των παραπάνω μορφών χρηματοδότησης. Πρόκειται για το λεγόμενο μοντέλο της μεικτής χρηματοδότησης που συνδυάζει δημόσιους και ιδιωτικούς πόρους. Οι αναλογίες των εσόδων που προέρχονται από τις δύο αυτές κατηγορίες πόρων δεν είναι πανομοιότυπες στα διάφορα επικοινωνιακά συστήματα, κάποιες ωστόσο τάσεις είναι εμφανείς σε διαχρονικό επίπεδο (βλ. κεφάλαιο 3.3).

Η διευρυμένη εφαρμογή του μοντέλου της μεικτής χρηματοδότησης είναι εύλογη εάν αναλογιστούμε τις παρακάτω συνθήκες (EBU, 2000: 3): α) η απαιτούμενη επάρκεια εσόδων σε πολλές χώρες δεν θα μπορούσε να εξασφαλιστεί με τη συνδρομή μιας μόνο πηγής πόρων, β) η εξάρτηση από μια πηγή πόρων εμπεριέχει τον κίνδυνο απώλειας ή συρρίκνωσης της ανεξαρτησίας του φορέα με δυσμενείς συνέπειες για την εκπλήρωση της αποστολής του, γ) τα συνδυαστικά έσοδα μπορούν να καλλιεργήσουν και να ενισχύσουν την επιμέλεια ως προς την εκπλήρωση της αποστολής, δ) η μεικτή χρηματοδότηση διακρίνεται από μεγαλύτερη ανθεκτικότητα στο πλαίσιο του συνεχώς μεταβαλλόμενου επικοινωνιακού πεδίου.

Στην Ευρώπη μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου οι πιέσεις που ασκήθηκαν ως προς τη χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης ήταν μεγάλες. Η ποικιλία εναλλακτικών επιλογών που προσέφερε το πολυκαναλικό περιβάλλον της επίγειας-εμπορικής, καλωδιακής και δορυφορικής τηλεόρασης έθεσε υπό αμφισβήτηση τη διεκδίκηση του ανταποδοτικού τέλους από τους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς, αφού οι τελευταίοι έχασαν τη μοναδικότητα και την πρωτοκαθεδρία τους ως προς τη διασφάλιση μιας πολυδιάστατης τηλεοπτικής εκροής. Παράλληλα, ο αυξανόμενος ανταγωνισμός επέφερε μείωση στα διαφημιστικά έσοδα της δημόσιας τηλεόρασης, τη στιγμή που το πολυκαναλικό περιβάλλον έδωσε τη δυνατότητα στους διαφημιστές να προσεγγίσουν το επιδιωκόμενο κοινό μέσα από διαφορετικούς διαύλους επικοινωνίας. Επιπλέον, οι κυβερνήσεις όχι μόνον επιδίωξαν να μειώσουν τα φορολογικά βάρη των πολιτών, αλλά παράλληλα προτίμησαν την αξιοποίηση των φορολογικών εσόδων σε τομείς όπως είναι η υγεία και η εκπαίδευση παρά ο οπτικοακουστικός τομέας. Το αποτέλεσμα ήταν η οικονομική ενίσχυση των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων από κυβερνητικούς πόρους να τείνει προς την περιθωριοποίηση (McKinsey, 1999: 8).

Από μια ευρύτερη οπτική η χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης από δημόσιους πόρους έχει απειληθεί λόγω της γενικότερης αποδυνάμωσης του δημόσιου

χαρακτήρα και ρόλου μιας ευρείας γκάμας προσφερόμενων υπηρεσιών, όπως είναι οι τηλεπικοινωνίες, οι αερομεταφορές, τα ταχυδρομεία, τα ταχυδρομικά ταμιευτήρια, τα σιδηροδρομικά δίκτυα (Picard, 2006: 187). Γενικότερα, η κρατική ενίσχυση απέναντι σε ό,τι έχει δημόσιο χαρακτήρα παλιότερα διέθετε μια ιδεολογική βάση, που σήμερα εξαιτίας της κατάρρευσης του κράτους πρόνοιας φαίνεται να έχει διαρραγεί. Ωστόσο, για ορισμένους η δημόσια ραδιοτηλεόραση αποτελεί ένα «αγαθό αξίας» (merit good), απαραίτητο και ωφέλιμο για την κοινωνία στο σύνολό της και συνεπώς αξίζει την αλληλέγγυα συμμετοχή των πολιτών στη χρηματοδότησή της (Rumphorst, 2006: 2).

3.2 Το ανταποδοτικό τέλος (1990-2014)

Στις περισσότερες χώρες της Δυτικής Ευρώπης το ανταποδοτικό τέλος (licence fee) αποτελεί τη βασική πηγή χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Από τον κανόνα αυτό εξαιρούνται η Ισπανία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία⁸⁶ και μόνο όσον αφορά την τηλεόραση η Πορτογαλία⁸⁷, χώρες οι οποίες έχουν επιλέξει άλλες πηγές εισοδήματος.

Η έκθεση McKinsey του 1999 χαρακτηρίζει το ανταποδοτικό τέλος ως την «πιο σταθερή μακροπρόθεσμη πηγή χρηματοδότησης», που επιτρέπει στον φορέα να πειραματιστεί με νέες υπηρεσίες ή προγράμματα, των οποίων η απήχηση δεν είναι δοκιμασμένη (McKinsey, 1999: 5). Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το ανταποδοτικό τέλος θεωρείται «κρατική ενίσχυση» και νομιμοποιείται στον βαθμό που συμβάλλει στην παροχή μιας υπηρεσίας δημόσιου συμφέροντος, όπως η ραδιοτηλεόραση, «κατά τρόπο προβλέψιμο, αναλογικό, και διαφανή» (Hultén, 2007: 214).

Στην Ευρώπη η διαδεδομένη υιοθέτηση του ανταποδοτικού τέλους ως ιδανικού τρόπου χρηματοδότησης της δημόσιας τηλεόρασης συνδέεται με μια σειρά πλεονεκτημάτων (Picard, 2006: 187-188, Rumphorst, 2006: 1, EBU, 2000: 13, Burnley, 2015: 6):⁸⁸

⁸⁶ Στην Ολλανδία το ανταποδοτικό τέλος υποκαταστάθηκε από έναν ειδικό φόρο που καταβάλλεται συμπληρωματικά στο πλαίσιο του γενικότερου φόρου εισοδήματος. Το νέο σύστημα χρηματοδότησης τέθηκε σε εφαρμογή την 1^η Ιανουαρίου του 2000.

⁸⁷ Στην Πορτογαλία ανταποδοτικό τέλος καταβάλλεται μόνο για τις ραδιοφωνικές υπηρεσίες του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Το αντίθετο συμβαίνει στη Φινλανδία, όπου ο θεσμός του ανταποδοτικού τέλους ισχύει μόνο στην τηλεόραση.

⁸⁸ Το ανταποδοτικό τέλος εμφανίζει και ορισμένα μειονεκτήματα: α) αποφέρει πάγια έσοδα χωρίς ιδιαίτερες δυνατότητες αύξησης, αφού ο αριθμός των νοικοκυριών δεν έχει πλέον περιθώρια σημαντικής διεύρυνσης, β) οι αυξήσεις στο ύψος του τέλους δεν είναι αρεστές στο κοινό και δύσκολα επιδοκιμάζονται από τον πολιτικό κόσμο, γ) η ανάγκη για προσαρμογή του τέλους κατά διαστήματα μπορεί να οδηγήσει σε εξάρτηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης από κρατικούς φορείς, δ) η οργάνωση της συλλογής του τέλους ενδεχομένως να εμφανίσει δυσκολίες και να συνοδευτεί από σημαντικά ποσοστά διαφυγής ως προς την καταβολή του, ε) η αποδοχή του σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο δεν είναι κάτι το αμετάβλητο μέσα στο χρόνο, στ) οι κανόνες για την κρατική ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι εν δυνάμει διαμορφωτές ενός περίπλοκου και αβέβαιου κλίματος (EBU, 2000: 13).

- Η δημόσια ραδιοτηλεόραση δεν εξισώθηκε με τις άλλες κοινωνικές υπηρεσίες και ο άμεσος έλεγχος του κοινού στο θέμα της χρηματοδότησής θεωρήθηκε ότι εξυπηρετεί την ευρυθμία της σχέσης μεταξύ του τηλεθεατή και των παρεχόμενων υπηρεσιών, δεδομένου ότι αρχικά η καθολικότητα των υπηρεσιών δεν ήταν εφικτή ούτε μπορούσε να προβλεφθεί η ταχύτητα διείσδυσης του μέσου στα νοικοκυριά.
- Κατ' επέκταση μέσω του ανταποδοτικού τέλους σφυρηλατείται μια ιδιαίτερη «ψυχολογική σύνδεση» μεταξύ του πολίτη και του ραδιοτηλεοπτικού φορέα με τον τελευταίο να αναμένεται να επενδύει τα χρήματα μόνο για το συμφέρον του κοινού.
- Το ανταποδοτικό τέλος (έναντι άλλων τρόπων χρηματοδότησης, όπως είναι η φορολογία) θεωρητικά τουλάχιστον περιορίζει τη δυνατότητα για κυβερνητική παρέμβαση στο εκπεμπόμενο περιεχόμενο, διασφαλίζοντας «την ανεξαρτησία του συντάκτη» (editorial independence).
- Τα έσοδα από το ανταποδοτικό τέλος, όντας «σταθερά, ασφαλή, προβλέψιμα, λιγότερο ευμετάβλητα» σε σχέση με άλλους πόρους, επιτρέπουν στον φορέα τη χάραξη μιας μεσοπρόθεσμης ή μακροπρόθεσμης στρατηγικής δράσεων και επενδύσεων στο επικοινωνιακό πεδίο με στόχο τη βελτίωση του οργανισμού σε όλα τα επίπεδα λειτουργίας.
- Το ανταποδοτικό τέλος θεωρητικά δίνει στο φορέα το δικαίωμα της αυτοδιοίκησης, σημαντικό χαρακτηριστικό για να αναπτύξει την ανταγωνιστικότητά του απέναντι στους εμπορικούς αντιπάλους του.
- Το ανταποδοτικό τέλος μειώνει την ανάγκη για προσφυγή στα διαφημιστικά έσοδα ή στην κρατική ενίσχυση.

Συγκριτικές μελέτες (Iosifidis, 2007: 66-69) έχουν καταδείξει ότι οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί που εξαρτώνται εξ ολοκλήρου ή σε μεγάλο βαθμό από το ανταποδοτικό τέλος (BBC στη Βρετανία, SVT στη Σουηδία, ARD και ZDF στη Γερμανία) εφαρμόζουν μια ισορροπημένη πολιτική προγραμματισμού, που συνδυάζει αρμονικά τη διασκέδαση, την επιμόρφωση και την πληροφόρηση. Αντιθέτως, οι φορείς που βασίζονται στον συνδυασμό εμπορικών και δημόσιων εσόδων (EPT στην Ελλάδα, TVE στην Ισπανία, RAI στην Ιταλία), εξωθούνται στη μίμηση των ιδιωτικών τους αντιπάλων, καταφεύγοντας στην υιοθέτηση μιας πιο εμπορικής στρατηγικής προγραμματισμού.

Για τον Picard (2006: 189) η ευεργετική επίδραση του ανταποδοτικού τέλους είναι πολλαπλή και δεν περιορίζεται μόνο στο πρόγραμμα, καθώς «μπορεί [...] να ιδωθεί ως μια μορφή συνδρομής, που προωθεί την προγραμματική ποικιλία, ενισχύει την εθνική κουλτούρα και ταυτότητα και δημιουργεί μία δημόσια κοινότητα [a public commons] στην οποία οι πολίτες συναθροίζονται και μοιράζονται εμπειρίες».

Στη Δυτική Ευρώπη η χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στο ανταποδοτικό τέλος, το οποίο προτιμούν ιδιαίτερα οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς των σκανδιναβικών χωρών καθώς και το βρετανικό BBC, γιατί θεωρείται ότι διασφαλίζει καλύτερα επίπεδα ανεξαρτησίας από το κράτος σε σχέση με άλλες επιδοτήσεις δημόσιου χαρακτήρα.

Η συλλογή του τέλους δεν έχει ενιαία μορφή σε όλες τις χώρες (Πίνακας 3.4). Σε πολλές περιπτώσεις πραγματοποιείται από επίσημους φορείς, δηλαδή από κάποιον κυβερνητικό φορέα ή από κάποιον εξουσιοδοτημένο από την κυβέρνηση φορέα. Εξαίρεση σε αυτόν τον έμμεσο τρόπο συλλογής οικονομικών πόρων αποτελούν η Βρετανία και η Αυστρία, όπου το ανταποδοτικό τέλος λαμβάνεται από τους ίδιους τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς χωρίς την ύπαρξη διαμεσολαβητή (Brants & De Bens, 2000: 12). Σε κάποιες περιπτώσεις (όπως στην Ελλάδα, στην Αλβανία, στην Πορτογαλία, στη Ρουμανία, στη Σερβία και στην Τουρκία) έχει τη μορφή τέλους που συμπεριλαμβάνεται στον λογαριασμό του ηλεκτρικού ρεύματος.

Πίνακας 3.4: Τρόποι συλλογής του ανταποδοτικού τέλους ή του ειδικού φόρου για τη χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στις χώρες της Ευρώπης (2015)

Χώρα	Φορέας συλλογής ανταποδοτικού τέλους ή ειδικού φόρου για τη δημόσια ραδιοτηλεόραση
ο Ιταλία	Κυβερνητική Υπηρεσία
ο Αλβανία ο Ελλάδα ο Πορτογαλία ο Ρουμανία ο Σερβία ο Τουρκία	Εταιρείες Ηλεκτρισμού
ο Ιρλανδία ο Πολωνία ο Τσεχία	Ταχυδρομεία
ο Αυστρία ο Σουηδία	Θυγατρική του εθνικού ραδιοτηλεοπτικού φορέα
ο Κροατία ο Δανία ο Νορβηγία ο Σλοβενία ο Βρετανία	Τμήμα του εθνικού ραδιοτηλεοπτικού φορέα ή αντιπρόσωπός του
ο Γερμανία	Κοινοπραξία μεταξύ των ραδιοτηλεοπτικών φορέων
ο Ελβετία	Ανεξάρτητο νομικό πρόσωπο / εταιρεία (ως ρυθμιστική αρχή)
ο Βέλγιο (Βαλλωνία) ο Γαλλία ο Ισπανία ο Ολλανδία ο Ρωσία ο Φινλανδία	Φορολογική Αρχή (κυβερνητική υπηρεσία)

Πηγές: Burnley, 2015: 8, Deltenre, 2014: 6.

Στην Ευρώπη το ύψος του ανταποδοτικού τέλους ποικίλλει και ορίζεται από τα κοινοβούλια ή από τους αρμόδιους ρυθμιστικούς φορείς των χωρών.⁸⁹ Σε κάποιες χώρες το ανταποδοτικό τέλος καταβάλλεται τόσο για το ραδιόφωνο όσο και για την τηλεόραση, ενώ σε άλλες έχει θεσπιστεί για να χρηματοδοτεί μόνο ένα από τα δύο Μέσα.

Στη δεκαετία του 1990 το τηλεοπτικό τέλος διέγραψε σημαντική αυξητική πορεία. Η σημαντικότερη αύξηση σημειώθηκε στη Σουηδία (+69%), στη Γερμανία (+59%) και στη Βρετανία (+56%) (Παπαθανασόπουλος 2005: 188, Parathanassopoulos, 2002: 70). Αργότερα, στη δεκαετία του 2000, η αύξηση του τηλεοπτικού τέλους κυμάνθηκε σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα.⁹⁰ Σήμερα, το τέλος δεν υφίσταται αύξηση συχνά και σε σπάνιες περιπτώσεις συζητείται ακόμα και η μείωσή του.⁹¹

Σε ορισμένες χώρες το επίπεδο του τέλους προσαρμόζεται ετησίως στο ποσοστό του πληθωρισμού. Γενικότερα, το ύψος του ανταποδοτικού τέλους είναι ένα νευραλγικό ζήτημα στο τηλεοπτικό πεδίο. Η διατήρησή του σε ένα χαμηλό επίπεδο αναχαιτίζει ή δυσχεραίνει την εκπλήρωση της αποστολής του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα, ενώ η αύξησή του δίνει τη δυνατότητα στους εμπορικούς ανταγωνιστές να αντιδράσουν, διατυπώνοντας κατηγορίες για πρακτικές που δεν ευνοούν τον δίκαιο ανταγωνισμό (Parathanassopoulos &

⁸⁹ Για παράδειγμα, στη Γερμανία το ύψος του ανταποδοτικού τέλους που καταβάλλεται στη δημόσια ραδιοτηλεόραση προσδιορίζεται από μια ανεξάρτητη επιτροπή, που ονομάζεται KEF, η οποία είναι αρμόδια να αξιολογεί τις οικονομικές ανάγκες των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων. Έτσι, κάθε διετία αφού οι φορείς ARD, ZDF και Deutschland Radio καταρτίσουν τα σχέδια του προϋπολογισμού τους η επιτροπή καλείται να τα εξετάσει, ώστε στη συνέχεια να κάνει συστάσεις στα ομόσπονδα κρατίδια (Länder) σχετικά με το μελλοντικό ύψος του ανταποδοτικού τέλους (Woldt, 2010: 171).

⁹⁰ Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η Γερμανία, όπου το 2004 ορισμένες ομοσπονδιακές κυβερνήσεις αποδοκίμασαν τις συστάσεις της ειδικής επιτροπής (KEF) για αύξηση του ανταποδοτικού τέλους και αποφάσισαν οποιοδήποτε τέτοιο μέτρο να υπόκειται σε όρους. Τελικά, υπό το βάρος πολιτικών προστριβών οι κυβερνήσεις αποδέχθηκαν την αύξηση του ανταποδοτικού τέλους, η τιμή της οποίας ωστόσο ήταν κατώτερη από αυτήν που είχε αρχικά προταθεί. Η υπόθεση της παρέμβασης των ομοσπονδιακών κυβερνήσεων στη χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης έφθασε στο Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο το 2007 στην απόφασή του επεσήμανε τον παραβατικό χαρακτήρα της παραπάνω πράξης με το αιτιολογικό ότι έπληττε την ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης. Το δικαστήριο αποδοκίμασε την πολιτικά υποκινούμενη διευθέτηση του ύψους του ανταποδοτικού τέλους και τη δυνατότητα πολιτικής επιχειρηματολογίας επί του θέματος από μέρους των ομόσπονδων κρατιδίων και υπερτόνισε την υποχρέωση των κυβερνήσεων για παροχή χρηματοδότησης που θα εξασφαλίζει στη δημόσια ραδιοτηλεόραση την εύρυθμη λειτουργία της μέσα στο μεταβαλλόμενο επικοινωνιακό πεδίο (Woldt, 2010: 178).

⁹¹ Το 2012 στη Σλοβενία η κεντροδεξιά κυβέρνηση συνασπισμού επεδίωξε τη μείωση του ανταποδοτικού τέλους της δημόσιας τηλεόρασης (RTV) κατά 10% με ισχύ από τον Ιανουάριο του 2013. Ο φορέας, φοβούμενος πως ένα τέτοιο μέτρο θα επηρέαζε αρνητικά την ποιότητα των προγραμμάτων καθώς και την ανεξαρτησία του, έστησε μια διαφημιστική καμπάνια με στόχο τη συσπείρωση της υποστήριξης του κοινού. Η καμπάνια μέσα από γλαφυρές μαρτυρίες του προσωπικού του φορέα ανέδειξε το όραμα της δημόσιας τηλεόρασης. Τελικά, το ανταποδοτικό τέλος μειώθηκε κατά 5% και όχι κατά 10%, που προέβλεπε ο αρχικός σχεδιασμός (EBU, 2013).

Negrine, 2010: 136-137). Η δυνατότητα των πολιτών να αποφύγουν την καταβολή του τέλους διαφέρει από χώρα σε χώρα.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 σε ορισμένες χώρες της Δυτικής Ευρώπης το ανταποδοτικό τέλος δεν επαρκούσε για να χρηματοδοτήσει σε ικανοποιητικό βαθμό τη δημόσια τηλεόραση. Η ανάγκη των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων για αύξηση των εσόδων τους υπαγόρευσε την ενίσχυση της ήδη υπάρχουσας εξάρτησής τους από τα διαφημιστικά έσοδα (Brants & De Bens, 2000: 12). Το αποτέλεσμα ήταν αρκετά δημόσια τηλεοπτικά συστήματα (στην Αυστρία, τη Γαλλία, την Ιρλανδία, την Πορτογαλία και την Ισπανία) να εξαρτώνται σημαντικά από τη διαφήμιση ή τη χορηγία, αντλώντας από αυτές τις πηγές πάνω από το 50% των εσόδων τους (ό.π.: 13).

Η ευρεία υιοθέτηση της διαφήμισης ως πηγής χρηματοδότησης κάποια στιγμή διέψευσε τις προσδοκίες των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων, οι οποίοι είδαν τα μερίδια των διαφημιστικών τους εσόδων να μειώνονται αισθητά λόγω προσέλκυσης μεγάλου μεριδίου των διαφημίσεων από τα ιδιωτικά κανάλια. Η κάμψη αυτή στην πράξη συνεπαγόταν μειωμένους ρυθμούς ανάπτυξης, ως απόρροια του διογκούμενου ανταγωνισμού.⁹² Για όσους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς βασιζόνταν στη μεικτή χρηματοδότηση η παραπάνω πτώση οδήγησε στην αύξηση της εξάρτησης από το ανταποδοτικό τέλος ή τις άμεσες επιχορηγήσεις (Parathanassopoulos, 2002: 68).

Σε μερικές χώρες οι κυβερνήσεις αντέδρασαν είτε αυξάνοντας το ανταποδοτικό τέλος είτε υιοθετώντας ελαστικότερους κανόνες σε σχέση με το ανώτατο όριο εσόδων που μπορούν να απορρέουν από τις διαφημίσεις (Parathanassopoulos, 2002: 68). Παράλληλα, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 η κρατική ενίσχυση αυξήθηκε σημαντικά προκειμένου να διασφαλιστεί η θέση των φορέων σε ένα άκρως ανταγωνιστικό επικοινωνιακό πεδίο.⁹³ Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι την περίοδο 1995-2001 ο ετήσιος ρυθμός αύξησης εσόδων των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων ανήλθε περίπου στο 5% (Γράφημα 3.3) με πάνω από το 60% εξ αυτών να είναι έσοδα δημόσιου χαρακτήρα (Γράφημα 3.4) (Association of Commercial Television et al., 2004: 11-12).⁹⁴ Επίσης, ορισμένοι φορείς (όπως το ARD, ZDF, BBC, France 2, RTVE, RAI) υποχρεώθηκαν να προβούν

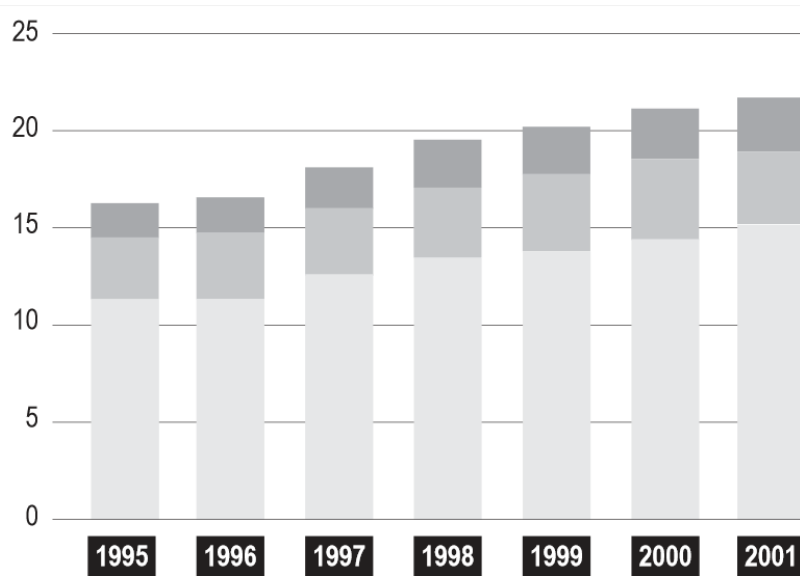
⁹² Το μερίδιο της δημόσιας τηλεόρασης στη διαφημιστική αγορά του πολυκαναλικού περιβάλλοντος παρέμεινε σημαντικό, παρά την εύλογη μείωσή του συγκριτικά με την εποχή του μονοπωλίου, γεγονός που εξόργισε τους εμπορικούς φορείς (Parathanassopoulos, 2002: 70-71).

⁹³ Οι δημόσια χρηματοδοτούμενοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς το 2001 έλαβαν κρατική ενίσχυση της τάξης των 15 δισεκατομμυρίων ευρώ. Το διάστημα 1996-2001 η ενίσχυση αυτή ξεπέρασε τα 82.2 δις ευρώ (κατά μέσο όρο 13.7 δις ευρώ το χρόνο), καθιστώντας τη δημόσια χρηματοδοτούμενη ραδιοτηλεόραση "την τρίτη πιο επιδοτούμενη 'βιομηχανία' στην Ευρώπη" (Association of Commercial Television et al., 2004: 3, 11).

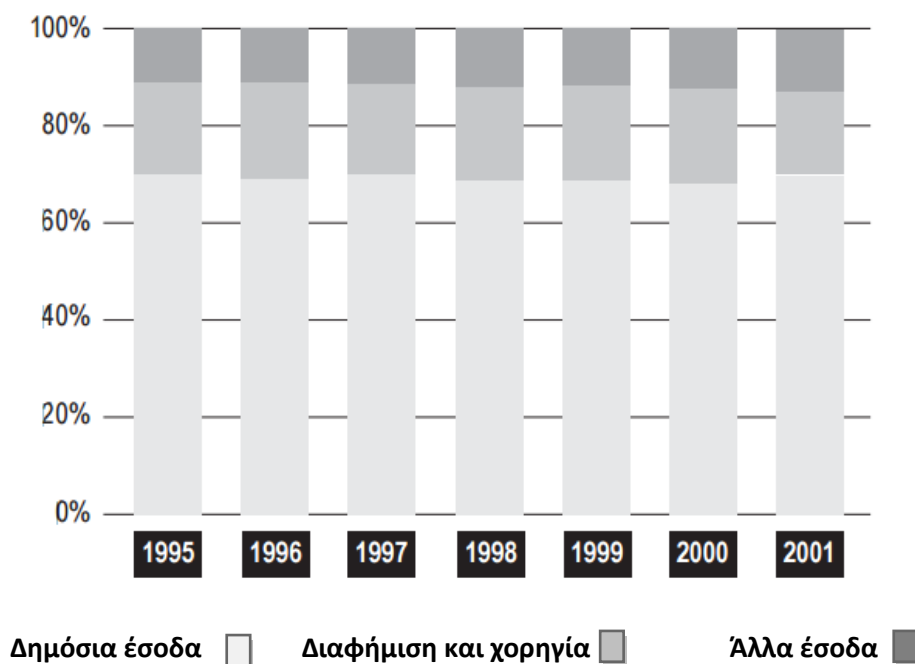
⁹⁴ Για παράδειγμα, στην Πορτογαλία την περίοδο 1995-2001 ο φορέας RTP είχε μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης της κρατικής ενίσχυσης σε ποσοστό 17%. Στην Ισπανία το αντίστοιχο ποσοστό αύξησης για τον φορέα RTVE ήταν 13.3%. Από την άλλη πλευρά, την ίδια περίοδο πολλοί ιδιωτικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς εμφάνισαν φθίνουσα πορεία στα έσοδά τους, απόρροια της οικονομικής ύφεσης (Association of Commercial Television et al., 2004: 14).

στη λήψη μέτρων αναμόρφωσης τόσο σε επίπεδο οργάνωσης όσο και σε επίπεδο λειτουργίας, μεταξύ των οποίων ήταν ο εξορθολογισμός των εξόδων, οι περικοπές, οι απολύσεις προσωπικού (Parathanassopoulos, 2002: 68).

Γράφημα 3.3: Έσοδα των δημόσια χρηματοδοτούμενων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης την περίοδο 1995-2001 (σε δις ευρώ) και σύνθετο ετήσιο ποσοστό αύξησης (Compound Annual Growth Rate) των εσόδων

Γράφημα 3.4: Ποσοστιαία κατανομή των πηγών χρηματοδότησης των δημόσια χρηματοδοτούμενων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης την περίοδο 1995-2001

Πηγή: Association of Commercial Television (ACT), Association Européenne des Radios (AER) & European Publishers Council (EPC), 2004: 11.

Στην Ολλανδία η χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης μέσω του ανταποδοτικού τέλους καταργήθηκε το 1999 και εφαρμόστηκε ένα σύστημα άντλησης πόρων μέσω φορολογικού μηχανισμού (Brants & De Bens, 2000: 12). Για τον Picard (2006: 190) η μετάβαση σε μια φορολογικού τύπου χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης καθιστά τον φορέα όμοιο με τους «πολλούς πολιτιστικούς οργανισμούς που αναζητούν κρατικά χρήματα, όπως οι ορχήστρες, τα μουσεία και τα φεστιβάλ τέχνης».

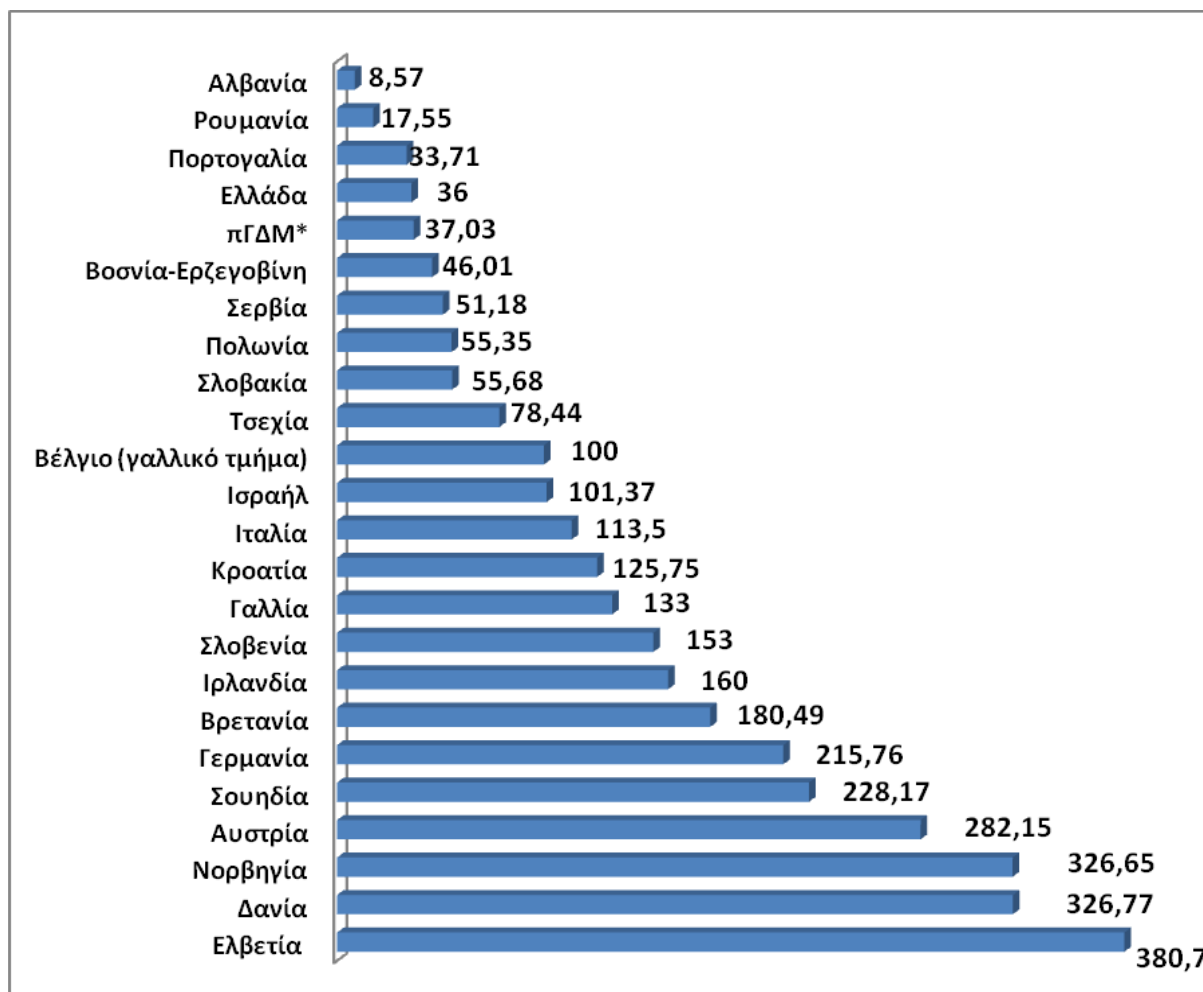
Ξεχωριστή περίπτωση ως προς τη χρηματοδότηση του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα αποτελεί η Ισπανία, όπου ποτέ δεν εφαρμόστηκε ο θεσμός του ανταποδοτικού τέλους. Μετά το καθεστώς Φράνκο ως πηγές εσόδων του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού πεδίου θεσπίστηκαν από την κυβέρνηση η διαφήμιση σε συνδυασμό με μικρές ενισχύσεις δημόσιου χαρακτήρα (Brants & De Bens, 2000: 12). Σύμφωνα με νέο νόμο που υιοθετήθηκε στην Ισπανία τον Αύγουστο του 2009 και αφορά στη χρηματοδότηση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (RTVE), η διαφήμιση αφαιρέθηκε από όλα τα δημόσια κανάλια την 1η Ιανουαρίου του 2010 (Lange, 2010: 87). Το νέο σύστημα χρηματοδότησης περιελάμβανε πόρους από τις δημόσιες επιχορηγήσεις, από τον φόρο του ραδιοτηλεοπτικού φάσματος καθώς και από τη φορολόγηση των εσόδων των ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων και των παρόχων τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών.⁹⁵

Η κατάργηση των κρατικών μονοπωλίων, η κυριαρχία των δυνάμεων της αγοράς και η συνακόλουθη ανάδυση των νέων τεχνολογιών έφεραν στο προσκήνιο ερωτήματα που αφορούν το κατάλληλο πεδίο δράσης και τη χρηματοδότηση των ραδιοτηλεοπτικών φορέων δημόσιας υπηρεσίας. Τα ερωτήματα αυτά βρήκαν απαντήσεις από τις στρατηγικές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία, διευρύνοντας τους στόχους της πέρα από τα ζητήματα οικονομικού χαρακτήρα, προέταξε τις πολιτικές που σχετίζονται με τον ανταγωνισμό και την κρατική βοήθεια προετοιμάζοντας το έδαφος για δράση (Harrison & Woods, 2001: 478).

Στην περίπτωση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της Ελλάδας, όπου το ανταποδοτικό τέλος υπήρξε διαχρονικά ο βασικότερος τρόπος χρηματοδότησής του, το ύψος του τέλους ήταν και παραμένει από τα χαμηλότερα στην Ευρώπη (Γράφημα 3.4). Μάλιστα, οι αυξομειώσεις του ήταν περιορισμένες και συνήθως ασήμαντες μέσα στα χρόνια. Η πιο σημαντική διακύμανση σημειώθηκε στα τέλη του 2005 με την αύξηση του τέλους κατά ένα ευρώ (από 3,24 στα 4,24 ευρώ). Στο ύψος αυτό διατηρήθηκε για αρκετά χρόνια (μέχρι τα τέλη του 2013), αλλά η δημοσιονομική ύφεση της χώρας έκανε την πολιτική ηγεσία να επαναφέρει το τέλος στα τρία ευρώ τον Ιανουάριο του 2014 (Πίνακας 3.8).

⁹⁵ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενώ τον Ιούλιο του 2010 αποδέχθηκε το νέο σύστημα χρηματοδότησης του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της Ισπανίας ζήτησε παράλληλα την κατάργηση της φορολογίας που αφορούσε τους παρόχους τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών (Lange, 2010: 87).

Γράφημα 3.5: Ετήσιο ανταποδοτικό τέλος στους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς της Ευρώπης το 2014 (σε Ευρώ) ⁹⁶

Σημειώσεις:

α) Η Τουρκία δεν συμπεριλαμβάνεται, καθώς το ανταποδοτικό τέλος δεν είναι ίδιο για όλους, αλλά αποτελεί ποσοστό επί του λογαριασμού του ηλεκτρικού ρεύματος.

β) Για τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη το νούμερο που παρατίθεται αφορά το έτος 2015.

γ) *πΓΔΜ= πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας.

Πηγή: European Broadcasting Union, 2015 γ: 5.

⁹⁶ Για παλιότερα στοιχεία σχετικά με το ύψος του ανταποδοτικού τέλους σε χώρες της Ευρώπης βλ. Πίνακες 3.5, 3.6 & 3.7, Παράρτημα ΙΙΙ.

Πίνακας 3.8: Αυξομειώσεις στο ύψος του ανταποδοτικού τέλους του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της Ελλάδας (1994-2016)

Χρονολογία έναρξης ισχύς του ύψους του ανταποδοτικού τέλους	Ανταποδοτικό τέλος (σε δραχμές / ευρώ)
1/9/1994	750 δρχ.
1/4/1997	1000 δρχ.
1/7/2003	3,08 ευρώ
1/1/2004	3,24 ευρώ
6/12/2005	4,24 ευρώ
1/1/2014*	3 ευρώ

Σημείωση: Το ποσό των 3 ευρώ τέθηκε σε ισχύ όταν δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας της Ελλάδας ήταν η ΝΕΡΙΤ (Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία, Ίντερνετ, Τηλεόραση) και το ίδιο ποσό ισχύει και στο πλαίσιο της νέας ΕΡΤ που λειτουργεί από τις 11 Ιουνίου του 2015. Το ποσό αυτό ορίστηκε μετά από σχετική εισήγηση του Διοικητικού Συμβουλίου της ΝΕΡΙΤ.

Πηγές: α) Φ.Ε.Κ. (1994): Τεύχος Β' 653/30.8.1994 (για τα στοιχεία του 1994),
 β) Φ.Ε.Κ. (1997): Τεύχος Β' 258/2.4.1997, σ. 2740 (για τα στοιχεία του 1997),
 γ) Φ.Ε.Κ. (2003 β): Τεύχος Α' 229/26.9.2003, Ν. 3185 (για τα στοιχεία του 2004),
 δ) Φ.Ε.Κ. (2005 γ): Τεύχος Α' 297/6.12.2005, σ. 5486, Ν. 3419/2005 (για τα στοιχεία του 2005).
 ε) Φ.Ε.Κ. (2013): Τεύχος Α', 169/26.7.2013, Ν. 4173/2013 (για τα στοιχεία του 2014).

Παραδοσιακά η υποχρέωση καταβολής του ανταποδοτικού τέλους έχει συνδεθεί με την κατοχή μιας ραδιοφωνικής ή τηλεοπτικής συσκευής, ανεξαρτήτως της επιθυμίας ή απροθυμίας του κοινού για λήψη δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών. Αυτό σημαίνει ότι ακόμα και εάν κάποιος αποδεδειγμένα δεν παρακολουθεί ποτέ τη δημόσια τηλεόραση είναι υποχρεωμένος να καταβάλλει το προκαθορισμένο τέλος.⁹⁷ Σήμερα, λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων, το κριτήριο αυτό της κατοχής της συσκευής φαίνεται να έχει χάσει την αξία του και χρειάζεται αναθεώρηση. Δεδομένου ότι η λήψη ραδιοτηλεοπτικού περιεχομένου είναι πλέον εφικτή μέσω νέων συσκευών (όπως είναι η οθόνη του υπολογιστή ή οι κινητές συσκευές κατανάλωσης περιεχομένου) το θεσμικό πλαίσιο κάθε χώρας πρέπει να επαναπροσδιορίσει την έννοια της συσκευής λήψης, διαφορετικά οι πολίτες στη νέα επικοινωνιακή εποχή θα δυσκολευτούν να αποδεχτούν την επαρκή δικαιολόγηση για υποχρεωτική καταβολή του ανταποδοτικού τέλους. Γενικότερα, σήμερα η ιστορική ιδέα του ανταποδοτικού τέλους στο πλαίσιο της οικονομικής ύφεσης που πλήττει

⁹⁷ Αυτό το «στοιχείο αλληλεγγύης» ή αλλιώς ο «ακούσιος χαρακτήρας» που διέπει την καταβολή του ανταποδοτικού τέλους είναι το χαρακτηριστικό που το διαφοροποιεί από τα συνδρομητικά τέλη της εμπορικής επί πληρωμή τηλεόρασης (EBU, 2000: 10).

την Ευρώπη είναι εύλογο να αμφισβητείται περισσότερο παρά ποτέ και η πιθανότητα να θεωρηθεί πολύ σύντομα ένα αναχρονιστικό στοιχείο είναι υπαρκτή.⁹⁸

Οι σοβαρές επικρίσεις που δέχεται μαρτυρούν την πολυπλοκότητα του σημερινού ανταγωνισμού στο επικοινωνιακό πεδίο. Η δημόσια τηλεόραση, λόγω της συνεχώς επεκτεινόμενης ψηφιακής της δράσης στο διαδίκτυο, βρίσκεται αντιμέτωπη όχι μόνο με τους παλιούς αντιπάλους της, τους εμπορικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς, αλλά και με όλες τις επιχειρήσεις των Μέσων επικοινωνίας -παλιές και νέες- που επιζητούν μια δυναμική παρουσία στο διαδίκτυο.

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα οι μελετητές των Μέσων θεωρούν ότι οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς στην Ευρώπη, αδυνατώντας να προσδιορίσουν ξεκάθαρα την αποστολή τους, καθίστανται ευάλωτοι απέναντι στη δικαιολόγηση της χρηματοδότησης που απορρέει από το ανταποδοτικό τέλος. Παρά την ευρεία και μακροχρόνια εφαρμογή του επισημαίνουν ότι ο εν λόγω «παραδοσιακός τρόπος χρηματοδότησης [...] έχει εισέλθει σε μια νέα φάση καθώς καθίσταται προβληματική πηγή εισοδήματος, με συνέπειες για το σύστημα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης [...]» (Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 136).

Η απόδειξη ότι το ανταποδοτικό τέλος αξιοποιείται με τον πλέον κατάλληλο τρόπο θεωρείται ένα λεπτό ζήτημα που βρίσκεται σε συνάρτηση με την καλή γνώση της αποστολής που πρέπει να εκπληρώσουν οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς. Για αυτό και οι John O'Hagan και Michael Jennings (2003: 54) υποστηρίζουν ότι οι εν λόγω φορείς "μπορούν να είναι διαφανείς και υπόλογοι για τις δραστηριότητές τους μόνο εάν γνωρίζουν ποια είναι η αποστολή τους και μπορούν να πείσουν τους άλλους ότι μια τέτοια αποστολή απαιτεί δημόσια χρηματοδότηση".

Με δεδομένο ότι υπό την καθοδήγηση των ευρωπαϊκών κανόνων είναι εφικτή η ενεργοποίηση εναλλακτικών τρόπων εξοικονόμησης πόρων (Bron, 2010) τα τελευταία χρόνια έχουν σημειωθεί περιπτώσεις παρέκκλισης φορέων από το παραδοσιακό μοντέλο χρηματοδότησης με βάση το ανταποδοτικό τέλος. Για παράδειγμα, χώρες όπως η Γαλλία και η Βρετανία έχουν εξετάσει το ενδεχόμενο αντικατάστασης του ανταποδοτικού τέλους με άλλες πηγές εισοδήματος.⁹⁹

Στην Ισλανδία έχει υιοθετηθεί ένα κρατικό σύστημα φορολόγησης για τη χρηματοδότηση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Από την 1η Ιανουαρίου του 2009 το ανταποδοτικό τέλος έχει υποκατασταθεί από έναν ετήσιο ατομικό φόρο που καταβάλλεται από νοικοκυριά και εταιρείες. Όλοι οι πολίτες μεταξύ 16-69 ετών οφείλουν να καταβάλουν τον φόρο, ενώ οι ηλικιωμένοι - που προηγουμένως πλήρωναν μειωμένο

⁹⁸ Η αμφισβήτηση αυτή δεν είναι καθολική. Για παράδειγμα, στην Τσεχία ο πρωθυπουργός της χώρας το Μάρτιο του 2015 εξέφρασε δημοσίως την άποψη ότι το υποχρεωτικό ανταποδοτικό τέλος που καταβάλλεται από τους πολίτες για τη χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης πρέπει να διατηρηθεί, γιατί διασφαλίζει την ανεξαρτησία του φορέα (Willoughby, 2015).

⁹⁹ Στη Γαλλία έχει προταθεί τα έσοδα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης να προέρχονται από την πώληση λαχειοφόρων εισιτηρίων. Στη Βρετανία έχει εξεταστεί το ενδεχόμενο είσπραξης εσόδων μέσω συνδρομής, διαφήμισης, άμεσης κρατικής ενίσχυσης (Picard, 2006: 190).

ανταποδοτικό τέλος - απαλλάσσονται από την ειδική αυτή φορολογία. Απαλλαγή δικαιούνται και τα άτομα χαμηλού εισοδήματος (Engblom, 2012: 28).¹⁰⁰

Η αλλαγή οπτικής ως προς τη χρηματοδότηση οφείλεται στην αναζήτηση αποδοτικότερων και ανταγωνιστικότερων μηχανισμών λειτουργίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Παρόλα αυτά μέχρι τώρα το ανταποδοτικό τέλος έχει αποδειχθεί αρκετά ανθεκτικό, αφού υπάρχουν χώρες (όπως η Σουηδία), όπου αντί να το καταργήσουν έχουν προτιμήσει να διευρύνουν τον προσδιορισμό της έννοιας της συσκευής λήψης.¹⁰¹ Πιο συγκεκριμένα, στη Σουηδία το ανταποδοτικό τέλος έχει επιβληθεί στους κατόχους όχι μόνο των τηλεοπτικών συσκευών αλλά οποιωνδήποτε συσκευών επιτρέπουν τη λήψη ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών. Μάλιστα, το νέο αυτό μέτρο έχει αποτελέσει θέμα δικαστικής διαμάχης του πολίτη με τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα, αλλά οι δικαστικές ετυμηγορίες είναι αντιφατικές.¹⁰²

Επίσης, στη Δανία το ανταποδοτικό τέλος δεν συνδέεται μόνο με την κατοχή τηλεοπτικής συσκευής, για αυτό και δεν αποκαλείται τηλεοπτικό ανταποδοτικό τέλος. Γενικότερα, όποιος διαθέτει τηλεόραση ή υπολογιστή, έξυπνο τηλέφωνο ή τάμπλετ με δυνατότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο και κατ' επέκταση λήψης ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών οφείλει να πληρώνει το λεγόμενο ανταποδοτικό τέλος των Μέσων (media licence fee).¹⁰³ Το τέλος αυτό έχει τεθεί σε ισχύ από τον Ιανουάριο του 2007 και καλύπτει τις

¹⁰⁰ Το 2010 ο φόρος ανερχόταν στις 17.200 ισλανδικές κορώνες, δηλαδή περίπου στα 100 ευρώ.

¹⁰¹ Το σουηδικό Κοινοβούλιο έχει συμφωνήσει στην ανάγκη επανεξέτασης του ανταποδοτικού τέλους ως συστήματος χρηματοδότησης της δημόσιας τηλεόρασης, αλλά δεν έχει υπάρξει ομοφωνία για το αν πρέπει να υποκατασταθεί από κάποιο φόρο. Η πολιτιστική επιτροπή του Κοινοβουλίου τον Μάρτιο του 2015 αποφάσισε να προτείνει στην Κυβέρνηση τη θέσπιση μιας κοινοβουλευτικής επιτροπής για το ραδιοτηλεοπτικό τέλος με στόχο την έγκαιρη κατάρτιση πρότασης σχετικά με ένα αναθεωρημένο σύστημα χρηματοδότησης που θα ισχύσει μετά το 2020 (sverigesradio.se, 2015).

¹⁰² Τον Ιούνιο του 2014 στη Σουηδία το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο έκρινε ότι ο υπολογιστής με πρόσβαση στο διαδίκτυο δεν πρέπει να εκλαμβάνεται και ως συσκευή λήψης τηλεοπτικών εκπομπών, γιατί παρόλο που μπορεί να λαμβάνει τηλεοπτικά σήματα, αυτό δεν αποτελεί την κύρια λειτουργία του. Συνεπώς, το ανταποδοτικό τέλος, σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου, δεν πρέπει να επιβάλλεται όταν κάποιος κάνει χρήση υπολογιστή με πρόσβαση στο διαδίκτυο (the local.se, 2014). Ωστόσο, προγενέστερο δικαστήριο είχε επίσης αποφανθεί (τον Ιούνιο του 2013) υπέρ της επιβολής τέλους για πρόσβαση στην τηλεόραση μέσω του διαδικτύου με τη βοήθεια κινητών συσκευών (φορητών υπολογιστών, ταμπλετών, έξυπνων τηλεφώνων και άλλων συσκευών). Σύμφωνα με αιτιολόγηση της απόφασης "ακόμα κι αν ένας υπολογιστής χρησιμοποιείται κυρίως για άλλους σκοπούς, μια από τις χρήσεις του αυτές τις ημέρες είναι να λαμβάνει τηλεοπτικά προγράμματα" (Niklas, Scrutton & Ireland, 2013).

¹⁰³ Στη Δανία ένα μέρος του ανταποδοτικού τέλους προορίζεται όχι για τις ανάγκες του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα αλλά για τα έξοδα τοπικών προγραμμάτων του TV2. Παράλληλα, μη εμπορικοί τοπικοί ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί έχουν μερίδιο από το ανταποδοτικό τέλος και υπάρχει διαθέσιμη μια "δεξαμενή πόρων δημόσιας υπηρεσίας" από την οποία τα εμπορικά κανάλια μπορούν να ζητήσουν χρηματοδότηση για ντοκιμαντέρ και παραγωγές δράματος (Engblom, 2012: 25).

δραστηριότητες των μελών ενός νοικοκυριού (συζύγων / συντρόφων, παιδιών)¹⁰⁴ σε όλες τις συσκευές που χρησιμοποιούνται στην οικία, στην εξοχική οικία, στο αυτοκίνητο, στο σκάφος και αλλού (DR.dk, 2015β).¹⁰⁵

Στη Νορβηγία το Εργατικό Κόμμα το Δεκέμβριο του 2014 πρότεινε η καταβολή του τέλους να γίνει υποχρεωτική ακόμα και εάν κάποιος δε διαθέτει τηλεοπτικό δέκτη προκειμένου να διασφαλιστεί η σταθερότητα των εσόδων του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα σε ένα ψηφιακό πλαίσιο όπου οι τηλεοπτικές συνήθειες μεταβάλλονται λόγω της αυξανόμενης χρήσης των "έξυπνων" συσκευών (κινητών τηλεφώνων και ταμπλετών) (The Nordic Page, 2014).¹⁰⁶ Ακόμα και στις περιπτώσεις (όπως είναι η Γερμανία και η Φινλανδία), όπου το ανταποδοτικό τέλος έχει υποκατασταθεί από έναν υποχρεωτικό φόρο κατανάλωσης, η επιβολή του αφορά όλα τα νοικοκυριά και τους πολίτες ανεξαρτήτως κατοχής συσκευών λήψης τηλεοπτικού σήματος (Herzog & Karppinen, 2014: 2).

3.3 Μοντέλα χρηματοδότησης

Σύμφωνα με τους Lowe και Berg (2013), οι διαβουλεύσεις που διεξάγονται και οι αποφάσεις που λαμβάνονται ακόμα και σήμερα σχετικά με τη χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στις διάφορες χώρες της Ευρώπης δεν σχετίζονται μόνο με την οικονομική διάσταση του ζητήματος, δηλαδή το ύψος των πόρων, αλλά και με ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές αξίες. Σε κάθε περίπτωση, ανάλογα με τις αποφάσεις της κάθε χώρας, η χρηματοδότηση έχει προσλάβει ορισμένες μορφές που μπορούν να συνοψιστούν στις εξής (βλ. πίνακα Papathanassopoulos & Negrine, 2010: 136, Papathanassopoulos, 2007: 152, Παπαθανασόπουλος, 2005: 186-188, Papathanassopoulos, 2002: 69):

- Καταβολή αποκλειστικά και μόνο ανταποδοτικού τέλους,¹⁰⁷ η οποία εφαρμόζεται στα δημόσια τηλεοπτικά συστήματα της Βρετανίας,¹⁰⁸ της Δανίας (για το φορέα DR),¹⁰⁹ της Σουηδίας και της Νορβηγίας.¹¹⁰

¹⁰⁴ Στη Δανία η καταβολή ενός τέλους δεν μπορεί να καλύψει σε ένα νοικοκυριό συγκατοίκους, αδέρφια, παππούδες-γιαγιάδες, ιδιοκτήτες, ακόμα κι αν τα άτομα αυτά μοιράζονται την ίδια διεύθυνση με αυτόν που καταβάλλει το τέλος. Ως νοικοκυριό θεωρείται ο καταβάλλων το ανταποδοτικό τέλος μαζί με τον / την σύζυγο-σύντροφο και τα παιδιά.

¹⁰⁵ Στη Δανία ένα νοικοκυριό που ακούει μόνο ραδιόφωνο έχει τη δυνατότητα να καταβάλλει μόνο το λεγόμενο ραδιοφωνικό ανταποδοτικό τέλος. Η εξαμηνιαία είσπραξη του ανταποδοτικού τέλους γίνεται από την αρχή *DR Licens*, μέρος της διοίκησης του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (DR).

¹⁰⁶ Στη Νορβηγία μέχρι τώρα η καταβολή του ανταποδοτικού τέλους είναι υποχρεωτική για όποιον κατέχει, νοικιάζει ή δανείζει τηλεοπτική συσκευή ή άλλη συσκευή που επιτρέπει τη λήψη τηλεοπτικών προγραμμάτων. Πραγματοποιείται σε δύο δόσεις, η πρώτη πληρωτέα μέχρι τις 31 Ιανουαρίου (για την περίοδο 1 Ιανουαρίου - 30 Ιουνίου) και η δεύτερη πληρωτέα μέχρι 31 Ιουλίου (για την περίοδο 1 Ιουλίου - 31 Δεκεμβρίου).

¹⁰⁷ Το δικαίωμα είσπραξης ανταποδοτικού τέλους από μέρους του φορέα συνήθως συναρτάται με την κατοχή τηλεοπτικού δέκτη από ένα νοικοκυριό. Σε κάποιες χώρες ωστόσο, όπως στην Ελβετία, το δικαίωμα αυτό

- Συνδυασμός ανταποδοτικού τέλους, δημόσιων επιχορηγήσεων και διαφήμισης-χορηγίας, που εφαρμόζεται στους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς της Γαλλίας,¹¹¹

επεκτείνεται σε όλες τις περιπτώσεις λήψης τηλεοπτικού προγράμματος ανεξαρτήτως της συσκευής που χρησιμοποιεί ο τηλεθεατής (τηλεοπτικός δέκτης, οθόνη υπολογιστή κ.ά.) (Mooney, 2011: 54).

¹⁰⁸ Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας της Βρετανίας (BBC), που χρηματοδοτείται από το ανταποδοτικό τέλος, αντλεί έσοδα και μέσα από την εμπλοκή του σε εμπορικές δραστηριότητες και κανάλια (βλ. πίνακα Papathanassopoulos & Negrine, 2010: 136). Από την 1η Απριλίου του 2010 μέχρι σήμερα το ανταποδοτικό τέλος στη Βρετανία ανέρχεται στο ποσό των £145.50 ετησίως για κατόχους έγχρωμης τηλεόρασης και στο ποσό των £49 ετησίως για κατόχους μαυρόασπρης τηλεόρασης. Η κυβέρνηση έχει αποφασίσει να διατηρήσει το ύψος του τέλους αμετάβλητο μέχρι την 31η Μαρτίου 2017 (BBC, 2015). Οι πολίτες που είναι 75 ετών και άνω δικαιούνται απαλλαγή από την καταβολή του ανταποδοτικού τέλους. Οι μαθητές μπορούν να υποβάλουν αίτηση για επιστροφή σχεδόν £37 αν τους έχουν απομείνει 3 μήνες άδειας τηλεοπτικής παρακολούθησης και δεν τη χρειάζονται κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Οι μη έχοντες όραση έχουν δικαίωμα έκπτωσης 50% στην τιμή του ανταποδοτικού τέλους. Το πρώτο ανταποδοτικό τέλος εξεδόθη το 1922 για τους χρήστες του ραδιοφώνου και ανερχόταν στο ποσό της μισής βρετανικής λίρας (50p/10 shillings για εκείνη την εποχή). Το πρώτο ανταποδοτικό τέλος που συνδύαζε τη χρήση ραδιοφώνου και τηλεόρασης εξεδόθη το 1946 και ανερχόταν στις δύο βρετανικές λίρες. Τον Φεβρουάριο του 1971 καταργήθηκε το τέλος που αφορούσε μόνο τη χρήση ραδιοφώνου (βλ. βίντεο της εφημερίδας *The Telegraph* στο Swinford, 2015).

¹⁰⁹ Η χρηματοδότηση του δημόσιου τηλεοπτικού δικτύου TV2 παλιότερα προερχόταν συνδυαστικά από το τηλεοπτικό ανταποδοτικό τέλος και τις διαφημιστικές πωλήσεις. Από τον Ιούλιο του 2004 το ανταποδοτικό τέλος καταργείται για τον κύριο σταθμό, ενώ για τους περιφερειακούς διατηρείται εν μέρει ο παλιός τρόπος χρηματοδότησης. Σήμερα στη Δανία υπάρχουν δύο ειδών ανταποδοτικά τέλη: το ραδιοφωνικό και το τέλος για τα Μέσα (media licence), που ισχύει για όλα τα Μέσα, συμπεριλαμβανομένου του ραδιοφώνου. Στο παρελθόν ο θεσμός του υποχρεωτικού ανταποδοτικού τέλους ίσχυε παραδοσιακά για τους κατόχους συσκευής ραδιοφώνου και τηλεόρασης. Ωστόσο, η ευρεία εξάπλωση της διαδικτυακής εκροής (online streaming) οδήγησε στην αντικατάσταση του τηλεοπτικού ανταποδοτικού τέλους (1 Ιανουαρίου 2007) από ένα ευρύτερο τέλος για τα Μέσα. Το τέλος αυτό καταβάλλεται από όσους κατέχουν τηλεοπτικές συσκευές, κινητά τηλέφωνα με δυνατότητα λήψης σήματος βίντεο, υπολογιστές με ευρυζωνική πρόσβαση στο διαδίκτυο ή κάρτες τηλεόρασης.

¹¹⁰ Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας της Νορβηγίας (NRK), που χρηματοδοτείται από το ανταποδοτικό τέλος, ενίοτε έχει ως πηγή εσόδων και κάποια χρηματοδότηση προερχόμενη από χορηγία (βλ. πίνακα Papathanassopoulos & Negrine, 2010: 136).

¹¹¹ Παλιότερα η γαλλική δημόσια τηλεόραση (France Télévisions) βασιζόταν σε ένα μεικτό σύστημα χρηματοδότησης που συνδύαζε το ανταποδοτικό τέλος, τις δημόσιες επιχορηγήσεις και τη διαφήμιση (Papathanassopoulos, 2002: 69). Το 2000 η κυβέρνηση της Γαλλίας αποφάσισε να μειώσει τη διαφήμιση στα δημόσια κανάλια FR2 και FR3 και για να αντισταθμίσει μέρος της απώλειας των εσόδων της δημόσιας τηλεόρασης αύξησε το ανταποδοτικό τέλος (Hultén, 2007: 214). Στα τέλη της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα η Γαλλία κατέφυγε σε ένα μηχανισμό σταδιακής εξάλειψης της διαφήμισης από τη δημόσια τηλεόραση. Από τις 5 Ιανουαρίου του 2009 τα γαλλικά τηλεοπτικά κανάλια France 2, France 3, France 4, France 5 και France Ô δεν μετέδιδαν διαφημίσεις μόνο μεταξύ 20:00 και 6:00 (Palmeri & Rowland, 2011: 1113) και η ολοκληρωτική παύση τους ορίστηκε για τις 30 Νοεμβρίου του 2011. Στο μεσοδιάστημα το μέτρο της οριστικής παύσης ανακλήθηκε.

της Τουρκίας, της Ουγγαρίας, της Κροατίας και της Ρουμανίας. Στην περίπτωση της Γαλλίας, της Τουρκίας και της Ουγγαρίας η διαφήμιση είναι πολύ περιορισμένη.

- Συνδυασμός ανταποδοτικού τέλους και διαφημιστικών-εμπορικών εσόδων, που συναντάται στους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς της Γερμανίας,¹¹² της Ιρλανδίας, της Αυστρίας, της Ελβετίας, της Ιταλίας, της Ισλανδίας, της Ελλάδας, της Τσεχίας, της Σλοβενίας και της Σλοβακίας.
- Συνδυασμός δημόσιων επιχορηγήσεων και διαφημιστικών εσόδων, όπως εφαρμόζεται στα δημόσια τηλεοπτικά συστήματα του Βελγίου (Βαλλωνία και Φλάνδρα),¹¹³ της Κύπρου, της Βουλγαρίας, της Λετονίας, της Λιθουανίας, της Μάλτας και της Ολλανδίας.
- Παροχή αποκλειστικά και μόνο δημόσιας χρηματοδότησης, αποδέκτες της οποίας είναι οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς της Ισπανίας¹¹⁴ και της Εσθονίας.¹¹⁵
- Καταβολή φόρου με βάση το φορολογητέο εισόδημα του πολίτη, όπως εφαρμόζεται στον δημόσιο τηλεοπτικό φορέα της Φινλανδίας.
- Συνδυασμός δημόσιων επιχορηγήσεων, φόρου ραδιοτηλεοπτικής εισφοράς και δευτερευόντως διαφημιστικών εσόδων, που λαμβάνει χώρα στην περίπτωση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης της Πορτογαλίας.¹¹⁶

¹¹² Το 2000 οι διαφημίσεις στους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς ZDF και ARD της Γερμανίας υφίστανται περιορισμούς: προβάλλονται μόνο μετά τις 20:00 και η χρονική τους διάρκεια ανά ημέρα δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 20 λεπτά (Parathanassopoulos, 2002: 69).

¹¹³ Στην περίπτωση του Βελγίου (Φλάνδρας) μέχρι το 2002 υπήρχε ραδιοτηλεοπτικό ανταποδοτικό τέλος από το οποίο ο φορέας VRT λάμβανε μόνο το 50% (De Bens, 2004: 22-23).

¹¹⁴ Ο ραδιοτηλεοπτικός φορέας της Ισπανίας (RTVE) από την εμφάνισή του, το 1957, μέχρι και το 2009 αντλούσε πόρους τόσο από τις κρατικές επιχορηγήσεις όσο και από τις διαφημίσεις.

¹¹⁵ Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 η διαφημιστική αγορά της Εσθονίας ήταν περιορισμένη, γεγονός που προκαλούσε προστριβές μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης, αφού και οι δύο είχαν μερίδιο στη διαφημιστική δαπάνη. Η τότε κυβέρνηση μελέτησε δύο εναλλακτικές (θέσπιση ανταποδοτικού τέλους ή σταθερό ποσοστό από τον κρατικό προϋπολογισμό για τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα), καμία εκ των οποίων δεν εφαρμόστηκε. Η πρώτη λύση φάνηκε στους πολιτικούς να μην έχει απήχηση στο κοινό, ενώ η δεύτερη δέχθηκε κριτική από τον Υπουργό Οικονομικών. Τελικά, στη δημόσια τηλεόραση της Εσθονίας (ETV) σταμάτησε η προβολή διαφημίσεων την περίοδο 1998-1999. Το μέτρο αυτό προήλθε όχι από το κράτος αλλά από τις πρωτοβουλίες αυτορρύθμισης μεταξύ δημόσιας τηλεόρασης και ιδιωτικών τηλεοπτικών φορέων, οι οποίοι στα τέλη του 1997 αποφάσισαν η δημόσια τηλεόραση να μην πουλάει διαφημιστικό χρόνο από την 1η Ιανουαρίου 1998 και σε αντάλλαγμα τα ιδιωτικά κανάλια να καταβάλουν στο δημόσιο κανάλι αποζημίωση (Jõesaar, 2011: 93). Η παραπάνω συμφωνία έμεινε σε ισχύ μόνο ενάμιση χρόνο. Μετέπειτα, επανήλθαν οι διαφημίσεις στη δημόσια τηλεόραση, αφού η κρατική χρηματοδότηση ήταν ανεπαρκής, αλλά από το 2002 και μετά διεκόπησαν εκ νέου με βάση τον ανανεωμένο νόμο περί Ραδιοτηλεόρασης του 2001. Στους ιδιωτικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς επεβλήθησαν ως ετήσιο τέλος 10 εκατομμύρια κορώνες Εσθονίας (Jõesaar, 2011: 92-94). Η χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης το 2010 συνιστούσε το 0,43% του ποσού από τον κρατικό προϋπολογισμό (Jõesaar, 2011: 94).

¹¹⁶ Στην Πορτογαλία το ανταποδοτικό τέλος καταργήθηκε το 1991.

Στις χώρες όπου η διαφήμιση είναι πάροχος εσόδων για τους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς, εφαρμόζεται και η πρακτική της χορηγίας. Επιπλέον, όλοι οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς ενισχύουν τα έσοδά τους μέσω της πώλησης προγραμμάτων και υπηρεσιών (βλ. πίνακα Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 136).

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση αποδεικνύεται ότι οι συνδυαστικές μορφές χρηματοδότησης της δημόσιας τηλεόρασης είναι πλέον οι πιο διαδεδομένες, σε αντίθεση με την αποκλειστική αξιοποίηση του ανταποδοτικού τέλους, η οποία είναι εφαρμόσιμη σε ελάχιστες χώρες. Στην περίπτωση της διαδεδομένης μεικτής χρηματοδότησης (που συνδυάζει την καταβολή του ανταποδοτικού τέλους ή τις δημόσιες επιχορηγήσεις με τα έσοδα από τις διαφημίσεις και τις χορηγίες) η συγκριτική αξιολόγηση των εσόδων που εξασφαλίζονται από τις δύο πηγές στις περισσότερες χώρες αναδεικνύει την ανταποδοτική εισφορά τον κυριότερο χρηματοδότη του δημόσιου φορέα (Παπαθανασόπουλος, 2005: 186).

Πίνακας 3.9: Μέθοδοι χρηματοδότησης των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης ανά χώρα (2016)

Χώρα & Όνομα Φορέα	Τρόπος Χρηματοδότησης
Βρετανία (BBC) Δανία (DR) ⁽¹⁾ Νορβηγία (NRK) ⁽²⁾ Σουηδία (SVT) Γαλλία (France Télévisions) ⁽³⁾	Αποκλειστική χρηματοδότηση από το ανταποδοτικό τέλος
Αυστρία (ORF) ⁽⁴⁾ Γερμανία (ARD & ZDF) ⁽⁵⁾ Ελβετία (SRG SSR) Ιρλανδία (RTE) Ιταλία (RAI) Τσεχία (ČT) ⁽⁶⁾ Σλοβενία Σλοβακία Ελλάδα	Συνδυαστική χρηματοδότηση από το ανταποδοτικό τέλος, τη διαφήμιση-χορηγία και/ή άλλα εμπορικά έσοδα
Κροατία (HRT) ⁽⁷⁾ Ρουμανία Τουρκία ⁽⁸⁾ [δευτερευόντως από τη διαφήμιση] Ουγγαρία ⁽⁹⁾ [δευτερευόντως από τη διαφήμιση]	Συνδυαστική χρηματοδότηση από το ανταποδοτικό τέλος, τις δημόσιες επιχορηγήσεις και τη διαφήμιση-χορηγία
Βέλγιο (γαλλική κοινότητα) (RTBF) Βέλγιο (φλαμανδική κοινότητα) (VRT) Βουλγαρία (BNT) Κύπρος (RIK) ⁽¹⁰⁾ Λετονία Λιθουανία Μάλτα Ολλανδία [δευτερευόντως από τα εμπορικά έσοδα]	Συνδυαστική χρηματοδότηση από τις δημόσιες επιχορηγήσεις και τη διαφήμιση/χορηγία
Εσθονία	Χρηματοδότηση μόνο από δημόσιες επιχορηγήσεις
Φινλανδία ⁽¹¹⁾ Ισλανδία (RÚV)	- Φόρος (που υπολογίζεται με βάση το φορολογητέο εισόδημα του πολίτη), €140 (το μέγιστο ύψος φόρου το 2015) - Ετήσιος ατομικός φόρος που καταβάλλεται από νοικοκυριά και εταιρείες.
Πορτογαλία	Κρατικές επιχορηγήσεις, φόρος ραδιοτηλεοπτικής εισφοράς (μέσω λογαριασμού ηλεκτρικού ρεύματος) & δευτερευόντως Διαφήμιση
Ισπανία	Κρατικές επιχορηγήσεις, φορολογία στα έσοδα των ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων (ελεύθερης λήψης και συνδρομητικών) και των εταιρειών τηλεπικοινωνίας, φορολογία επί του ερτζιανού φάσματος καθώς και εμπορικές δράσεις φορέα.

Σημειώσεις:

- 1) Στη Δανία το ανταποδοτικό τέλος των Μέσων, όπως αποκαλείται, για το 2016 έχει οριστεί στις 2.477 κορώνες Δανίας (DKK), δηλαδή στα 332.03 ευρώ, σημειώνοντας μικρή αύξηση σε σχέση με το 2015 (DR.dk, 2015).
- 2) Στη Νορβηγία το Κοινοβούλιο (Stortinget) προσδιορίζει ετησίως το ύψος του ανταποδοτικού τέλους.
- 3) Η δημόσια τηλεόραση στη Γαλλία είναι επίσης αποδέκτης δημόσιων επιχορηγήσεων και πολύ περιορισμένης διαφήμισης-χορηγίας. Η γαλλική κυβέρνηση το 2017 σχεδιάζει να αυξήσει το ανταποδοτικό τέλος της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης κατά 1 ευρώ, ώστε να ανέλθει ετησίως στο ποσό των €137 (Briel, 2015).
- 4) Στην Αυστρία το ύψος του ανταποδοτικού τέλους δεν είναι ενιαίο σε όλη τη χώρα, αλλά εξαρτάται από την περιφέρεια που διαμένει κάποιος. Κυμαίνεται μεταξύ 19,78 και 25,18 ευρώ μηνιαίως. Στη Βιέννη, για παράδειγμα, το τέλος για το 2015 είναι 24,88 ευρώ τον μήνα για χρήση ραδιοφώνου και τηλεόρασης και 7,18 ευρώ το μήνα για χρήση μόνο ραδιοφώνου (GIS, 2015). Ο φορέας που διαχειρίζεται τις άδειες παρακολούθησης ραδιοτηλεόρασης ονομάζεται GIS (βλ. <https://www.gis.at/fremdsprachen/english/>), θυγατρική του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της Αυστρίας (ORF) που υπάγεται στο Υπουργείο Οικονομικών.
- 5) Στον φορέα ARD η διαφήμιση ως δευτερεύουσα πηγή εσόδων ισχύει από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και στον φορέα ZDF από το ξεκίνημα της λειτουργίας του, το 1963. Στη Γερμανία, από το 1975 οι επικεφαλής των ομόσπονδων κρατιδίων έχουν θεσπίσει μια *Επιτροπή Εξακρίβωσης των Οικονομικών Αναγκών των Δημόσιων Ραδιοτηλεοπτικών Φορέων* (τη λεγόμενη KEF), που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη ρύθμιση του ανταποδοτικού τέλους.
- 6) Σήμερα στη Τσεχία το ανταποδοτικό τέλος που καταβάλλεται στη δημόσια ραδιοτηλεόραση συμπληρώνεται από έσοδα, προερχόμενα από επιχειρηματικές δραστηριότητες του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Στη Τσεχία μέχρι τον Νοέμβριο του 2011 η δημόσια τηλεόραση χρηματοδοτούνταν τόσο από το ανταποδοτικό τέλος όσο και από τις διαφημίσεις-χορηγίες. Το Κοινοβούλιο, θέλοντας να μεταβάλει το δυαδικό αυτό σύστημα χρηματοδότησης, αρχικά σχεδίασε την απαγόρευση της προβολής διαφημίσεων στον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα από το 2011. Το κόστος, ωστόσο, της ψηφιακής μετάβασης το οδήγησε σε αναθεώρηση του αρχικού σχεδίου, δεδομένου ότι η ψηφιοποίηση της ραδιοτηλεόρασης χρηματοδοτούνταν κυρίως από τα διαφημιστικά έσοδα του φορέα ČT (Česká televize) και δευτερευόντως από τον κρατικό προϋπολογισμό. Τελικά, σύμφωνα με ψήφισμα των νομοθετών, αποφασίστηκε η απαγόρευση της διαφήμισης μόνο στα κανάλια ČT1, ČT24 και στις ιστοσελίδες της δημόσιας τηλεόρασης από τις 11 Νοεμβρίου 2011. Στα κανάλια ČT2 και ČT4 επιτράπη η συνέχιση των διαφημίσεων, χωρίς ωστόσο να μπορεί να υπερβαίνει το 0.5% του ημερήσιου χρόνου μετάδοσης προγραμμάτων (Rybkoná & Rihackova, 2013: 35).
- 7) Στην Κροατία το μηνιαίο ανταποδοτικό τέλος δεν μπορεί να υπερβαίνει το 1,5% του μέσου καθαρού μισθού. Το 2013 αυτό σημαίνει μηνιαίο ανταποδοτικό τέλος της τάξης των 10.5 ευρώ. Το ύψος του τέλους καθορίζεται από το Εποπτικό Συμβούλιο του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (HRT) με τη συγκατάθεση του Συμβουλίου Ηλεκτρονικών Μέσων (Glavaš, 2013).
- 8) Στην Τουρκία το ανταποδοτικό τέλος χρεώνεται υπό μορφή φόρου στον λογαριασμό του ηλεκτρικού ρεύματος και η διαφήμιση αποτελεί μικρή πηγή εισοδήματος.
- 9) Στην Ουγγαρία οι κρατικές επιχορηγήσεις προς το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα καταλαμβάνουν ένα μεγάλο μέρος των εσόδων του. Για παράδειγμα, την περίοδο 2006-2009 τα ποσοστά των επιχορηγήσεων είχαν ως εξής: 22.2 (για το 2006), 22 (για το 2007), 19.8 (για το 2008), 21.6 (για το 2009) (Lange, 2010: 157).
- 10) Μέχρι και την 30η Ιουνίου 2000 ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας της Κύπρου (PIK) χρηματοδοτούνταν μερικώς από φόρο, που υπολογιζόταν με βάση το μέγεθος της οικίας και πληρωνόταν μέσω του λογαριασμού του ηλεκτρικού ρεύματος.

11) Στη Φινλανδία ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας (YLE) στο μεγαλύτερο μέρος της πορείας του στο επικοινωνιακό πεδίο έχει χρηματοδοτηθεί από ένα ανταποδοτικό τέλος, που συνήθιζαν να καταβάλλουν οι κάτοχοι ραδιοφωνικών (1927-1976) και τηλεοπτικών συσκευών (1958-2012) και δευτερευόντως από τα τέλη άδειας λειτουργίας των ιδιωτικών τηλεοπτικών φορέων που καταβάλλονταν στο Ταμείο Κρατικής Ραδιοτηλεόρασης. Το 2000 το τηλεοπτικό τέλος ανερχόταν στα 165.15 ευρώ (Österlund-Karinkanta, 2004: 61). Από την 1η Ιανουαρίου του 2013 το ανταποδοτικό τέλος έχει υποκατασταθεί από έναν φόρο δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (γνωστό ως τον "φόρο Yle"), που συλλέγεται μαζί με άλλους φόρους ετησίως από ιδιώτες καθώς και από εταιρείες και υπολογίζεται με βάση το φορολογητέο εισόδημά τους (το 0.68% του συνολικού ατομικού εισοδήματος). Το μέγιστο ύψος αυτού του φόρου είναι 140 ευρώ. Τα άτομα κάτω των 18 ετών ή εκείνα με εισόδημα που δεν ξεπερνάει τα 7.353 ευρώ απαλλάσσονται από τον φόρο. Οι συνταξιούχοι καταβάλλουν φόρο που κυμαίνεται μεταξύ 58-106 ευρώ (Masters, 2014· Ministry of Transport and Communications, 2015). Η ανανέωση αυτή στον τρόπο χρηματοδότησης παρουσιάστηκε από τη φινλανδική κυβέρνηση ως η "κοινωνικά πιο δίκαιη" λύση και επέφερε την αύξηση των εσόδων της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Herzog & Karppinen, 2014: 12).

Στο διάστημα 1993-1997 οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης βάσισαν τη χρηματοδότησή τους ως επί το πλείστον στο ανταποδοτικό τέλος, το οποίο αντιστοιχούσε περίπου στο 60% του συνολικού εισοδήματός τους. Εάν στο ποσοστό αυτό προσμετρηθεί το ποσοστό άντλησης χρημάτων και από άλλες πηγές δημόσιου χαρακτήρα τότε οι δημόσιοι πόροι στο σύνολό τους αντιπροσώπευαν περίπου το 70% των εσόδων της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (European Audiovisual Observatory, 2000 στο Debande & Chetrit, 2001: 86).¹¹⁷

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990 (1996-1998) τα δημόσια κανάλια που βασιζόνταν περισσότερο στη δημόσια χρηματοδότηση ήταν αυτά της Ελλάδας (ΕΡΤ), της Σουηδίας (SVT), της Δανίας (DR), της Βρετανίας (BBC), της Γερμανίας (ARD και ZDF). Αντιθέτως, οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς με τη μικρότερη εξάρτηση από τους δημόσιους πόρους ήταν ο ισπανικός RTVE και ο ιρλανδικός RTE (European Audiovisual Observatory, 2000 στο Debande & Chetrit, 2001: 87).

Τα επόμενα χρόνια και συγκεκριμένα την περίοδο 2005-2010 η χρηματοδότηση δημόσιου χαρακτήρα παρέμεινε η βασικότερη πηγή εσόδων της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, καλύπτοντας πάνω από το 50% των συνολικών εσόδων της (Πίνακες 3.10 & 3.12).¹¹⁸ Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης, τα μέλη της κατά μέσο όρο λάμβαναν πόρους προερχόμενους 60% από το ανταποδοτικό τέλος, 29% από εμπορικές πηγές (διαφήμιση, χορηγία, πώληση προγράμματος) και 10% από λοιπές

¹¹⁷ Στη δεκαετία του 1990 σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας ή Ευρωπαϊκής Ένωσης (από το 1993 και μετά) τα έσοδα της δημόσιας τηλεόρασης που προέρχονταν από τη διαφήμιση και τη χορηγία αντιστοιχούσαν περίπου στο 48% του συνολικού τηλεοπτικού εισοδήματος (Parathanassopoulos, 2002: 70).

¹¹⁸ Σύμφωνα με τα στοιχεία του *Ευρωπαϊκού Οπτικοακουστικού Παρατηρητηρίου* (2005) από τους 29 δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς της Ευρώπης, οι 25 βασιζόνταν περισσότερο σε δημόσιους πόρους και λιγότερο σε άλλες μορφές χρηματοδότησης. Μάλιστα, στις Σκανδιναβικές χώρες (Δανία, Φινλανδία, Νορβηγία, Σουηδία) οι δημόσιοι πόροι ξεπερνούσαν το 90% των εσόδων της δημόσιας τηλεόρασης. Αντιθέτως, η δημόσια τηλεόραση της Ιρλανδίας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας έδινε μεγαλύτερη βαρύτητα στους εμπορικούς χρηματοδότες, οι οποίοι κάλυπταν πάνω από το 50% των συνολικών εσόδων της (European Audiovisual Observatory, 2005 στο Picard, 2006: 186).

δημόσιες πηγές που δεν σχετίζονταν με το ανταποδοτικό τέλος (European Broadcasting Union, 2012: 4, Πίνακας 3.10).

Πίνακας 3.10: Κατανομή των πηγών χρηματοδότησης στα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης (European Broadcasting Union, EBU) τα έτη 2005, 2008, 2009, 2010 & 2013 (σε ποσοστά %)

Πηγή Χρηματοδότησης	2005	2008	2009	2010	2013
Δημόσιοι πόροι	5.7	7.1	9.5	10.2	13.4
Ανταποδοτικό τέλος	56.4	58.8	60	59.3	65.6
Διαφήμιση	22.5	20	16.3	16.3	10
Χορηγία	1.1	1.2	1	1.1	7.6 (λοιπές εμπορικές πηγές)
Άλλοι πόροι	14.3	12.9	13.1	13.1	3.4

Πηγή: European Broadcasting Union, 2012: 4 (για τα έτη 2005, 2008, 2009, 2010), Burnley, 2015: 6 (για το έτος 2013).

Στη δεκαετία 2000-2010 οι χώρες που βασιζόνταν ως επί το πλείστον στους δημόσιους πόρους συνέχισαν να είναι η Βρετανία, η Γερμανία, η Δανία και η Σουηδία. Μικρότερα αλλά αρκετά αξιόλογα ποσοστά ως προς τους δημόσιους πόρους παρουσίαζαν οι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς της Ελβετίας, της Σλοβενίας, της Πορτογαλίας, του Βελγίου, της Ολλανδίας και της Λιθουανίας. Οι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς της Ιταλίας και της Γαλλίας αξιοποιούσαν σχεδόν ισάξια τόσο τους δημόσιους όσο και τους ιδιωτικούς πόρους. Η χώρα που έδωσε τη μικρότερη βαρύτητα στους δημόσιους πόρους ήταν η Πολωνία, ακολουθούμενη από την Ισπανία, η οποία, ωστόσο, το 2006 φάνηκε να επιχειρεί να ανεβάσει το εξαιρετικά χαμηλό μέχρι τότε ποσοστό της (d' Haenens, Sousa & Hultén, 2010: 192-194).

Την περίοδο 2006-2009 η Φινλανδία και η Σουηδία αποτέλεσαν ιδιαίτερες περιπτώσεις τηλεοπτικών αγορών, καθώς οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς στηρίζονταν σχεδόν εξ ολοκλήρου σε δημόσιες πηγές εσόδων και καθόλου σε εμπορικές. Επίσης, στη Νορβηγία, στη Δανία, στη Γερμανία και στην Εσθονία το ποσοστό των δημόσιων εσόδων της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης κυριάρχησε, ενώ οι εμπορικές πηγές εσόδων ήταν ελάχιστες. Άλλες τηλεοπτικές αγορές στις οποίες η δημόσια ραδιοτηλεόραση βασιζόταν σε μεγάλο ποσοστό σε δημόσιους πόρους (πάνω από 60%), χωρίς ωστόσο να αποκλείονται και οι εμπορικοί πόροι, ήταν αυτές του Βελγίου, της Βουλγαρίας, της Βρετανίας, της Γαλλίας, της Ελλάδας, της Κύπρου, της Ολλανδίας, της Ελβετίας, της Ουγγαρίας, της Πορτογαλίας, της Ολλανδίας, της Ρουμανίας, της Σλοβακίας, της Σλοβενίας και της Τσεχίας.

Εμφανείς εξαιρέσεις σε αυτήν την κυρίαρχη τάση αποτέλεσαν η δημόσια τηλεόραση της Πολωνίας, της Ιρλανδίας, της Ισπανίας,¹¹⁹ της Ιταλίας, της Ελβετίας και της Λιθουανίας, των οποίων η οικονομική εξάρτηση από τα εμπορικά έσοδα ήταν ιδιαίτερα αυξημένη. Σύμφωνα με τα στοιχεία της περιόδου 2006-2009, το ποσοστό των εσόδων τους που προερχόταν από τη διαφήμιση και τις εμπορικές πηγές εν γένει ξεπερνούσε το 35% (Πίνακας 3.12). Επίσης, ιδιαίτερη περίπτωση αποτέλεσε και η Τουρκία, όπου το 2008 η χρηματοδότηση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (TRT) από δημόσιες πόρους παρουσίασε αισθητή πτώση.

Παρά τη μεγάλη εξάρτηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης από το ανταποδοτικό τέλος σε αρκετές χώρες έχει καταγραφεί μια ιδιαίτερη τάση αντικατάστασής του από δημόσιες επιχορηγήσεις ή από την άμεση δημόσια χρηματοδότηση υπό μορφή φόρου εισοδήματος. Πιο συγκεκριμένα, η περίπτωση των κρατικών επιχορηγήσεων εφαρμόστηκε στην Πορτογαλία (1992) και την Ουγγαρία (2002), αλλά αντιστοιχούσαν σε ένα μικρό ποσοστό των ετήσιων εσόδων του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Επιπλέον, η άμεση δημόσια χρηματοδότηση μπήκε σε ισχύ στη Δανία (2000), στο Βέλγιο (2000, μόνο από την πλευρά της Φλαμανδικής κυβέρνησης) καθώς και στην Ολλανδία (Papathanassopoulos, 2007: 155-156).

¹¹⁹ Στην Ισπανία η εξάρτηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης από τις εμπορικές πηγές εισοδήματος μειώθηκε αισθητά την περίοδο 2006-2009 (από 55.2% το 2006 στο 36.7% το 2009). Μεγάλη πτωτική τάση εμφάνισαν την ίδια περίοδο τα εμπορικά έσοδα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και σε άλλες χώρες όπως στην Αυστρία (από 31.4 το 2006 στο 22.9 το 2009) και στη Γαλλία (από 35.7 το 2006 στο 20.5 το 2009).

Πίνακας 3.11: Πηγές εισόδων (δημόσιων, ιδιωτικών, άλλων) των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης το 2002, το 2004, το 2005, το 2006 και το 2008 (σε %)

Χώρα & Φορέας	2002			2004			2005			2006		
	Δημόσιες Πηγές	Ιδιωτικές Πηγές	Άλλες Πηγές	Δημόσιες Πηγές	Ιδιωτικές Πηγές	Άλλες Πηγές	Δημόσιες Πηγές	Ιδιωτικές Πηγές	Άλλες Πηγές	Δημόσιες Πηγές	Ιδιωτικές Πηγές	Άλλες Πηγές
Βέλγιο - Βαλλωνία (RTBF)	64	31	5	59.9	27.7	12.3	72.7	26.1	1.1	72.1	25.9	2.0
Βέλγιο - Φλάνδρα (VRT)	73	21	6	62.9	27.1	10.0	62.5	27.0	10.1	61.4	13.1	25.4
Γαλλία (FR2 & FR3)	61.8	30.9	8.3	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
Γαλλία (FR2)	N.A.	N.A.	N.A.	54.4	41.1	4.5	56.9	42.9	0.3	N.A.	N.A.	N.A.
Γαλλία (France Televisions)	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	61.9	34.4	3.6
Γερμανία (ARD & ZDF)	77.3	16.8	5.9	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
Γερμανία (ARD)	N.A.	N.A.	N.A.	85.1	13.3	1.6	86.1	13.6	0.4	86.3	12.7	0.1
Γερμανία (ZDF)	N.A.	N.A.	N.A.	84.8	12.4	2.8	78.6	12.0	9.4	84.9	13.4	1.7
Δανία (DR)	92	8	N.A.	87.5	12.5	0.0	88.3	11.7	0.0	92.1	7.9	0.0
Ελβετία (SRG SSR Idée Suisse)	N.A.	N.A.	N.A.	64.4	35.6	0.0	64.2	35.8	0.0	63.2	36.8	0.0
Ηνωμένο Βασίλειο (BBC)	83	17	N.A.	73.7	26.2	0.2	77.0	22.9	0.1	81.4	18.5	0.1
Ισπανία (RTVE)*	N.A.	N.A.	N.A.	9.3	86.2	4.5	9.5	85.8	4.7	43.9	55.2	0.9
Ισπανία (TVE)	21.6	76.3	2.1	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
Ιταλία (RAI)	46.1	49.6	4.3	51.8	46.2	2.0	49.6	47.5	2.9	49.3	49.2	1.5
Λιθουανία (LNRT)	N.A.	N.A.	N.A.	63.6	36.4	0.0	63.8	36.2	0.0	61.8	38.2	0.0
Ολλανδία (NPO)	N.A.	N.A.	N.A.	64.1	26.9	9.1	66.4	22.4	11.2	54.6	29.1	16.3
Ολλανδία (Κανάλι NOS)	53.7	31.4	14.9	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
Πολωνία (TVP)	N.A.	N.A.	N.A.	32.4	61.2	6.4	28.2	60.1	11.7	27.2	59.7	13.1
Πορτογαλία (RTP)	54.1	29.4	16.5	N.A.	N.A.	N.A.	75.3	24.7	0.0	76.8	23.2	0.0
Σλοβενία (RTVSLO)	N.A.	N.A.	N.A.	70.7	28.2	1.1	71.4	28.6	1.1	66.1	18.5	15.4
Σουηδία (SVT)	88.4	3.5	8.1	92.7	1.1	6.1	93.5	0.0	6.5	90.9	0.0	9.1

Σημείωση: N.A.= Non-Available, Μη διαθέσιμο (στοιχείο).

(συνέχεια Πίνακα 3.11)

Χώρα & Φορέας	2008			2008
	Δημόσιες Πηγές	Ιδιωτικές Πηγές	Άλλες Πηγές	Σύνολο Εσόδων (εκατομμύρια €)
Βέλγιο - Βαλλωνία (RTBF)	72,4	21,1	6,5	280,9
Βέλγιο - Φλάνδρα (VRT)	64,4	12,2	23,4	460,3
Δανία (DR)	92,2	0,1	7,7	493
Ελβετία (SRG SSR Idée Suisse)	72,6	20,6	6,8	1.061,80
Ηνωμένο Βασίλειο (BBC)	81	19	0	N.A.
Ολλανδία (NPO)	63,6	27,1	9,3	843
Πορτογαλία (RTP)	76,3	15,7	8	299
Σουηδία (SVT)	93	0,8	6,2	385,3

*Σημειώσεις: α) N.A.= Non-Available, Μη διαθέσιμο (στοιχείο).

β) Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας της Ισπανίας με το όνομα *Ente Público Radiotelevisión Española* (RTVE) το 2007 αντικαταστάθηκε από τον φορέα *Corporación de Radio y Televisión Española S.A.* (ανώνυμη εταιρεία ισπανικής ραδιοτηλεόρασης).

Πηγές: α) European Audiovisual Observatory Yearbook 2002, vol. I, σ. 44 στο Iosifidis, 2007 β: 71 (στοιχεία του 2002),

β) d' Haenens, Sousa & Hultén, 2010: 192-194 (στοιχεία του 2004, 2005, 2006),

γ) OBS, 2008 στο Leurdijk, 2010: 4 (στοιχεία του 2008).

Πίνακας 3.12: Κατανομή των πηγών χρηματοδότησης των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης ανά χώρα την περίοδο 2006-2009 (%)

	2006			2007			2008			2009		
Χώρα & Φορέας	Δημόσια Έσοδα	Εμπορικά Έσοδα	Άλλα Έσοδα	Δημόσια Έσοδα	Εμπορικά Έσοδα	Άλλα Έσοδα	Δημόσια Έσοδα	Εμπορικά Έσοδα	Άλλα Έσοδα	Δημόσια Έσοδα	Εμπορικά Έσοδα	Άλλα Έσοδα
Αυστρία	48.2	31.4	N.A.	48.1	30.5	N.A.	48.3	25.2	N.A.	54.4	22.9	N.A.
Βέλγιο (RTBF) (γαλλική κοινότητα)	72.1	27.7	0.2	73.9	25.4	0.8	73.3	25.8	0.9	N.A.	N.A.	N.A.
Βέλγιο (VRT) (φλαμανδική κοινότητα)	68.4	15.9	15.8	77.5	17.9	4.6	79.6	17	3.4	82.2	15.9	1.8
Βουλγαρία (BNT)	77.9	22.1	-	78	22	-	90.5	9.5	-	91.8	8.2	-
Βρετανία (BBC)	79.5 (2007)	14.4 (2007)	6.1 (2007)	77.9 (2008)	15.3 (2008)	6.8 (2008)	77.2 (2009)	15.8 (2009)	7 (2009)	71.2 (2010)	25.2 (2010)	3.6 (2010)
Γαλλία	64.3	35.7	-	64.2	35.8	-	70.7	29.3	-	79.5	20.5	-
Γερμανία - ARD	86.3	12.7	1	86.3	13	0.8	86.3	12.9	0.8	87.9	11.3	0.8
Γερμανία - ZDF	84.9	13.4	1.7	86.6	12.9	0.5	86.1	13.5	0.4	85.6	11.9	2.5
Δανία (DR)	91.1	8.9	-	91.1	8.9	-	90.2	9.8	-	90.2	9.8	-
Δανία (TV2)	-	97.9	2.1	-	98.9	1.1	-	96.5	3.5	-	93.4	6.6
Ελβετία	63.2	36.8	-	62.3	37.7	-	61.5	38.5	-	64	36	-
Ελλάδα	83.8 (2005/2006)	-	16.2 (2005/2006)	93.3 (18 μήνες)	-	6.7 (18 μήνες)	81.7	-	18.3	81.2	13.8	5
Εσθονία	N.A.	N.A.	N.A.	91.3	6.8	1.9	89.5	6.9	3.6	89.8	6.8	3.4
Ιρλανδία	45.1	54.9	-	44.4	55.6	-	45.6	54.4	-	53.4	46.6	-
Ισπανία	43.9	55.2	0.9	36.9	57.4	5.7	44	52.5	3.5	62.2	36.7	1.1
Ιταλία	49.3	49.1	1.6	49.7	45	5.3	50.6	44.3	5.2	56.9	38.8	4.3
Κροατία	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	70.6	25	4.5	78.8	18.6	2.6
Κύπρος	89.1 (το 2005)	19.5 (το 2005)	-	85.4 (το 2006)	20.5 (το 2006)	-	81.4 (το 2007)	18.6 (το 2007)	-	83.3 (το 2008)	16.7 (το 2008)	-

	2006			2007			2008			2009		
Χώρα & Φορέας	Δημόσια Έσοδα	Εμπορικά Έσοδα	Άλλα Έσοδα	Δημόσια Έσοδα	Εμπορικά Έσοδα	Άλλα Έσοδα	Δημόσια Έσοδα	Εμπορικά Έσοδα	Άλλα Έσοδα	Δημόσια Έσοδα	Εμπορικά Έσοδα	Άλλα Έσοδα
Λετονία	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
Λιθουανία	61.8	36.5	1.8	58.5	39.7	1.8	58.5	39.5	2	64.5	33.1	2.4
Λουξεμβούργο	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Νορβηγία	92.2	5.4	2.3	93.3	4.4	2.3	93.7	4.7	1.6	94.7	3.9	1.5
Ολλανδία	82.2	17.8	0	78.6	11.4	10	89.9	10	0	97.4	2.3	0.3
Ουγγαρία	75.1	12.2	12.7	81.2	12.1	6.7	81.7	14.7	3.6	88.3	10.5	1.2
Πολωνία	27.6	64.2	8.2	24.7	65.3	10	21.3	67.6	11.2	17.1	76.3	6.6
Πορτογαλία	76.8	23.2	-	76.3	23.7	-	76.2	23.8	-	77.1	22.9	-
Ρουμανία	83.1	16.4	0.6	84	15.6	0.5	83.1	16.6	0.3	87.2	12.5	0.4
Ρωσία	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
Σουηδία	90.9	-	9.1	93	-	7	92.5	-	7.5	92.7	-	7.3
Σλοβακία	67	29.4	3.6	71.6	25.1	3.3	71.1	26.5	2.4	89.1	10.3	0.5
Σλοβενία	66	25.8	8.2	69.5	18.9	11.6	73.7	17.5	8.9	75.5	14.4	11.2
Τουρκία	91.5 (το 2005)	8.4 (το 2005)	0.2 (το 2005)	92.4 (το 2006)	7 (το 2006)	0.6 (το 2006)	NA (το 2007)	NA (το 2007)	NA (το 2007)	68.8 (το 2008)	4.1 (το 2008)	27.1 (το 2008)
Τσεχία	65.1	29	5.9	72.6	21.9	5.5	73.9	19.1	7	79.2	15.2	5.5
Φινλανδία	95.7	-	4.3	94.6	-	5.5	95.7	-	4.3	95.9	-	4.1

Σημειώσεις:

α) Στα δημόσια έσοδα συμπεριλαμβάνονται το ανταποδοτικό τέλος, η άμεση κρατική επιχορήγηση ή άλλες δημόσιες πηγές. Στα εμπορικά έσοδα συμπεριλαμβάνονται η διαφήμιση, η χορηγία, οι πωλήσεις / εξαγωγές προγραμμάτων, οι προωθητικές ενέργειες για την πώληση εμπορικών αγαθών (merchandising), οι επί πληρωμή υπηρεσίες-συνδρομές. Στα άλλα έσοδα συμπεριλαμβάνονται πηγές που δεν εντάσσονται στις δύο προηγούμενες κατηγορίες, δηλαδή επιχορηγήσεις από ιδρύματα, τέλη που λαμβάνονται για τη χρήση των δικτύων επίγειας μετάδοσης, πόροι από την πώληση ή ενοικίαση περιουσιακού στοιχείου.

β) N.A. = Non-Available, Μη διαθέσιμο (στοιχείο).

Πηγή: Lange, 2010 - European Audiovisual Observatory.

Παράλληλα, από το 2010 η Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοτηλεόρασης διαπίστωσε μια τάση "αντι-εμπορικότητας" στους κόλπους της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης.¹²⁰ Πρόκειται για μια μετατόπιση της εξάρτησης των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων από τη διαφήμιση προς την κρατική χρηματοδότηση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της αλλαγής αποτέλεσαν η Γαλλία¹²¹, η Ισπανία¹²² και η Ισλανδία, όπου η μερική ή ολική κατάργηση των διαφημίσεων αντισταθμίστηκε με κρατικές επιχορηγήσεις. Οι παραπάνω μεταβολές, αν και φανερώνουν την ευελιξία των φορέων απέναντι στο μεταβαλλόμενο επικοινωνιακό πεδίο, θεωρούνται ότι αυξάνουν την έκθεσή τους στις "αμφιταλαντεύσεις του πολιτικού κόσμου" (European Broadcasting Union, 2012: 4).

Το ενδεχόμενο μείωσης των διαφημίσεων στο πλαίσιο του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα έχει συζητηθεί και στη Γερμανία από το 2009 και μετά. Ωστόσο, οι ιθύνοντες των δημόσιων καναλιών έχουν εκφράσει την αντίθεσή τους απέναντι σε ένα τέτοιο μέτρο, φοβούμενοι ότι μπορεί να αποβεί επιζήμιο λόγω της εντονότερης εξάρτησης που θα προκληθεί μεταξύ πολιτικού κόσμου και δημόσιας τηλεόρασης για την οικονομική της υποστήριξη (Arriaza Ibarra, 2012: 16).

Το υψηλό ποσοστό εξάρτησης της δημόσιας τηλεόρασης από δημόσιους πόρους διατηρήθηκε και στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 2010. Αυτό δείχνουν τα στοιχεία που αφορούν τις χώρες που εντάσσονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοτηλεόρασης (European Broadcasting Union). Πιο συγκεκριμένα, το 2014 το ποσοστό των εσόδων δημόσιου χαρακτήρα στις εν λόγω αγορές ανήλθε στο 77,9%, ενώ το ποσοστό των εμπορικών εσόδων ήταν μόλις 18,6% και των άλλων εσόδων 3,4%. (European Broadcasting Union, 2015 β: 7). Μάλιστα, την περίοδο 2010-2014 το ποσοστό των δημόσιων εσόδων σημείωσε αύξηση, ενώ αντίθετα μειώθηκε το ποσοστό των εμπορικών λόγω της ύφεσης της διαφημιστικής αγοράς

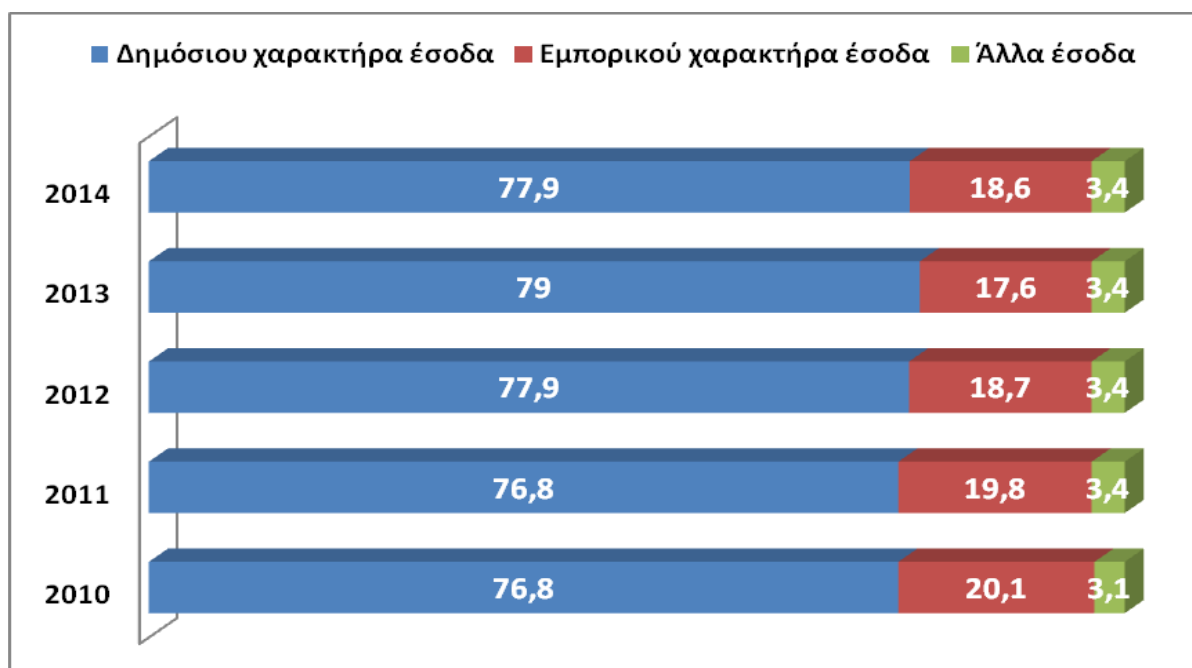
¹²⁰ Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοτηλεόρασης, τα εμπορικά έσοδα των περισσότερων μελών της βρίσκονται σε σταθερή πτώση από το 2005. Η Γαλλία, η Ισπανία και η Τσεχία έχουν θεσπίσει μερική ή ολική κατάργηση των διαφημίσεων στη δημόσια ραδιοτηλεόραση και αυστηρότεροι περιορισμοί έχουν τεθεί σε Σλοβακία και Κροατία (European Broadcasting Union, 2012: 5).

¹²¹ Στη Γαλλία η πρωτοβουλία του Προέδρου Σαρκοζί για κατάργηση της εμπορικής διαφήμισης από τον φορέα France Télévisions αποτέλεσε μέρος μιας ευρύτερης μεταρρύθμισης του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου. Η απώλεια εσόδων που προκλήθηκε στον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα από το παραπάνω μέτρο αντισταθμίστηκε με νέους φόρους που επιβλήθηκαν στις εταιρείες τηλεπικοινωνιών και στα εμπορικά τηλεοπτικά κανάλια. Οι αλλαγές που επέφερε το σχέδιο μεταρρύθμισης νομοθετήθηκαν στις αρχές του 2009 και αφορούσαν: α) τη δημιουργία ενός φορέα για τη διαχείριση των ψηφιακών καναλιών και των διαδικτυακών υπηρεσιών, β) την απομάκρυνση των εμπορικών διαφημίσεων από τον φορέα France Télévisions, αρχικά μεταξύ των ωρών 20.00 και 6.00 και μετέπειτα την πλήρη κατάργησή τους που πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 2011, γ) τον διορισμό του Γενικού Διευθυντή της France Télévisions απευθείας από τον Πρόεδρο της Γαλλίας (Arriaza Ibarra, 2012: 13).

¹²² Ο Ισπανός πρωθυπουργός Ζαπατέρο, μιμούμενος την πολιτική του Γάλλου ομολόγου του, Σαρκοζί, στο ραδιοτηλεοπτικό πεδίο, τον Ιανουάριο του 2010 εφάρμοσε στον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα TVE την κατάργηση των διαφημίσεων, αρχικά στο διάστημα 22.00 - 6.00 και εν συνεχεία στο σύνολο της τηλεοπτικής εκροής, μέτρο που ίσχυσε από τον Ιούνιο του 2010. Συνεπώς, στην Ισπανία η πλήρης εφαρμογή του μέτρου ολοκληρώθηκε ταχύτερα σε σύγκριση με τη Γαλλία παρόλο που το μέτρο ήταν γαλλικής έμπνευσης.

και της ενίσχυσης των περιορισμών σε σχέση με την προβολή διαφημίσεων στους δημόσιους τηλεοπτικούς φορείς. Συνεπώς, το επιχείρημα για διαστρέβλωση της αγοράς μέσω της προνομιακής χρηματοδότησης δημόσιου χαρακτήρα της δημόσιας τηλεόρασης δεν βρίσκει τεκμηρίωση στην εν λόγω φάση (European Broadcasting Union, 2015 β: 8).

Γράφημα 3.6: Ποσοστιαία κατανομή ανά κατηγορία των εσόδων των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης (European Broadcasting Union, EBU) την περίοδο 2010-2014

Σημειώσεις: Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Λουξεμβούργο, το Μαυροβούνιο και ο ραδιοτηλεοπτικός σταθμός Deutsche Welle της Γερμανίας δεν έχουν συμπεριληφθεί.

Πηγή: European Broadcasting Union, 2015 β: 8.

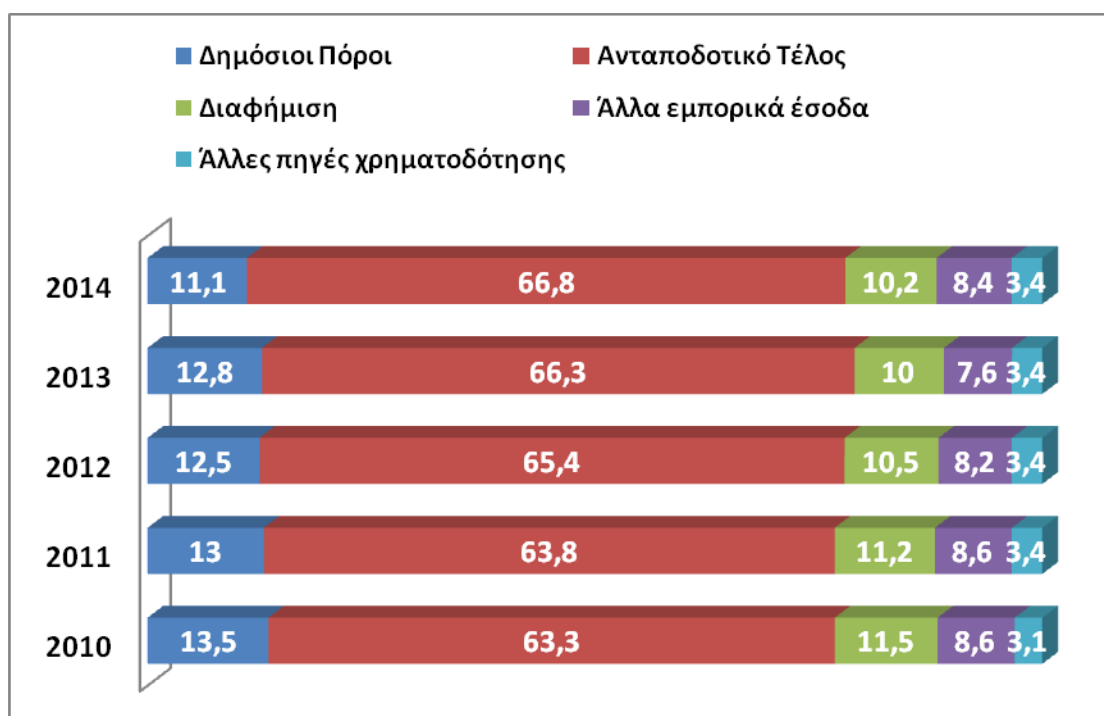
Σύμφωνα με τα στοιχεία του 2014, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης το ανταποδοτικό τέλος¹²³ έχει παραμείνει η κύρια πηγή χρηματοδότησης των δημόσιων τηλεοπτικών καναλιών, αντιπροσωπεύοντας το 66.8% των συνολικών εσόδων τους.¹²⁴ Την περίοδο 2010-2014 το ποσοστό του ανταποδοτικού τέλους επί των

¹²³ Το 2015 το ανταποδοτικό τέλος υπήρχε σε 27 χώρες από αυτές που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοτηλεόρασης. Οι 17 από αυτές είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Broadcasting Union, 2015 γ: 3).

¹²⁴ Το 2014 μόνο σε 20 χώρες (από τις 56 που εντάσσονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοτηλεόρασης) το ανταποδοτικό τέλος ήταν η κύρια πηγή εσόδων. Στις περισσότερες (δηλαδή σε 23 χώρες, κυρίως της Βαλτικής περιοχής και της Ανατολικής Ευρώπης) η βασικότερη πηγή εσόδων ήταν οι δημόσιοι πόροι. Παρόλα αυτά, το ανταποδοτικό τέλος - αν και δεν αντιπροσωπεύει πλέον την πιο διαδεδομένη πηγή χρηματοδότησης - έχει παραμείνει σε ποσοστιαία βάση η κύρια πηγή (στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης) λόγω της εξάρτησης από αυτήν τεσσάρων μεγάλων αγορών (της Βρετανίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας και της

συνολικών εσόδων σημείωσε ανοδική πορεία (της τάξης του 3,5%), σε αντίθεση με το ποσοστό των εσόδων από τη διαφήμιση που συρρικνώθηκε (κατά 1,3%) (Γράφημα 3.7). Συγκεκριμένα, το 2014 το μέσο ετήσιο ύψος του ανταποδοτικού τέλους στο πλαίσιο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17) ήταν 135,02 ευρώ. Το αντίστοιχο μέσο ετήσιο ύψος στο πλαίσιο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης ήταν 135,29 ευρώ (European Broadcasting Union, 2015 γ: 5).

Γράφημα 3.7: Ποσοστιαία κατανομή των πηγών χρηματοδότησης των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης (European Broadcasting Union, EBU) την περίοδο 2010-2014

Σημειώσεις:

- α) Στους δημόσιους πόρους (public funds) εντάσσονται χρήματα προερχόμενα από τον κρατικό προϋπολογισμό και τις κρατικές επιχορηγήσεις, τους φόρους σε αγαθά και υπηρεσίες και οποιαδήποτε άλλα δημόσια χρήματα πέραν του ανταποδοτικού τέλους.
- β) Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Λουξεμβούργο, το Μαυροβούνιο και ο ραδιοτηλεοπτικός σταθμός Deutsche Welle της Γερμανίας δεν έχουν συμπεριληφθεί.

Πηγή: European Broadcasting Union, 2015 β: 9.

Ιταλίας) (European Broadcasting Union, 2015 β: 10). Οι πιο πρόσφατες καταργήσεις ανταποδοτικού τέλους έλαβαν χώρα στη Φινλανδία (2013), στη Σερβία (2014) και στο Ισραήλ (Σεπτέμβριος 2015).

3.4 Η αμφισβήτηση της χρηματοδότησης των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων

Στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης ένα πολύ μεγάλο ποσοστό της ετήσιας χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης πηγάζει από δημόσιους πόρους.¹²⁵ Η σταθερότητα που διέπει τις δημόσιες πηγές χρηματοδότησης προσδίδει στη δημόσια τηλεόραση ένα είδος εύνοιας στο θέμα της χρηματοδότησης, η οποία έχει πυροδοτήσει εδώ και χρόνια την έντονη αντίδραση της εμπορικής τηλεόρασης. Η αντίδραση αυτή έχει μάλιστα προσλάβει επίσημο χαρακτήρα.

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1990 και 2000 η συνύπαρξη δημόσιων και εμπορικών τηλεοπτικών φορέων σημαδεύτηκε από καταγγελίες των δεύτερων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Kleist & Scheuer, 2006). Σε γενικές γραμμές, η κριτική περί ευνοϊκής χρηματοδότησης υπέρ των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων συμβάδιζε με την κριτική περί ελλιπούς ρύθμισης και εποπτείας της δράσης τους στο επικοινωνιακό πεδίο, με αποτέλεσμα να αμφισβητείται η διασφάλιση της επίτευξης των υποχρεώσεων τους απέναντι στο κοινό (Betzel & Ward, 2004: 48).

Το αποτέλεσμα ήταν η σύνδεση των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων με το λεγόμενο φαινόμενο της "διαστρέβλωσης του ανταγωνισμού", το οποίο διαταράσσει την εύρυθμη λειτουργία της οπτικοακουστικής αγοράς. Σύμφωνα με την οπτική των εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων, μια μορφή "διαστρέβλωσης του ανταγωνισμού" είναι η δυνατότητα της δημόσιας τηλεόρασης - παρά τη σταθερότητα των δημόσιων εσόδων που λαμβάνει - να έχει παρουσία και στη διαφημιστική αγορά. Από την πλευρά της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης ο αθέμιτος αυτός ανταγωνισμός, όπως έχει χαρακτηριστεί, αποτελεί σημαντική απειλή για τον πλουραλισμό του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου (Association of Commercial Television et al., 2004: 5).

Συνοπτικά, στο ευρωπαϊκό επικοινωνιακό πεδίο η ευνοϊκή θέση - σε επίπεδο χρηματοδότησης - της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης έχει αμφισβητηθεί από τους εμπορικούς φορείς σε δύο φάσεις (Ward, 2003: 234): α) Στη δεκαετία του 1970 στην οποία το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο κλήθηκε να κρίνει μια σειρά υποθέσεων, β) Στη δεκαετία του 1990 κατά τη διάρκεια της οποίας μια σειρά παραπόνων των εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων κατέστησαν την Επιτροπή αξιολογητή της νομιμότητας ορισμένων πρωτοβουλιών της δημόσιας τηλεόρασης με βάση το κανονιστικό πλαίσιο που θέτει η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.¹²⁶ Στην αυγή του 21^{ου} αιώνα η χρηματοδότηση της δημόσιας

¹²⁵ Ενδεικτικά είναι τα στοιχεία του 2010, σύμφωνα με τα οποία στην πλειοψηφία των ευρωπαϊκών χωρών το ποσοστό των δημόσιων εσόδων της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης ισούται ή ξεπερνάει το 60%. Εξάιρεση σε αυτή την τάση αποτελούν η Ιρλανδία (53%), η Ιταλία (58%) και η Πολωνία (με ποσοστό μόλις 14%) (Lowe & Berg, 2013: 85-86).

¹²⁶ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο από το 1992 και μετά υπήρξαν παραλήπτες ενός σημαντικού αριθμού επίσημων παραπόνων που προήλθαν από τους εμπορικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς των παρακάτω χωρών: της Ισπανίας (1992, 1993), της Γαλλίας (1993), της Πορτογαλίας (1993, 1996, 1997), της Ιταλίας (1996), της Γερμανίας (1997, 2003), της Βρετανίας (1997, 1999), της Ιρλανδίας (1999), της Δανίας (2000) και της Ολλανδίας (2002). Τα παράπονα έθεσαν επί τάπητος κυρίως ζητήματα κρατικής βοήθειας και

τηλεόρασης αποτέλεσε επίκεντρο κριτικής από μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που ζήτησε «περισσότερη διαφάνεια και λογοδοσία (accountability)» αλλά και από μέρους διεθνών οργανισμών, όπως είναι ο Οργανισμός Παγκόσμιου Εμπορίου (World Trade Organization, WTO) που κατηγόρησε το δημόσιο τηλεοπτικό φορέα για προνομιακή αντιμετώπιση (Dragomir et al., 2005: 22).

Η έντονη κριτική που ασκήθηκε από τους εμπορικούς φορείς στη δεκαετία του 1990 επικεντρώθηκε στην αμφισβήτηση της νομιμότητας της βασικής πηγής εσόδων του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα: του ανταποδοτικού τέλους και κατ' επέκταση των συναφών δημόσιων επιχορηγήσεων. Η αμφισβήτηση αυτή είχε δύο βασικά ερείσματα: α) τη σημαντική συρρίκνωση της τηλεθέασης και τη συνεπακόλουθη, σε ορισμένες χώρες, περιθωριοποιημένη θέση της δημόσιας τηλεόρασης στο επικοινωνιακό πεδίο (Παπαθανασόπουλος, 2005: 189) και β) την εμπορευματοποίηση του προγράμματος και των προσφερόμενων υπηρεσιών της (Rozanova, 2007: 132). Υπό αυτές τις συνθήκες η χρηματοδότηση δημόσιου χαρακτήρα θεωρήθηκε ότι στερείται λογικής εξήγησης και κατ' επέκταση χαρακτηρίστηκε παράγοντας παραποίησης της αγοράς.

Τα παράπονα που έχουν διατυπώσει οι ιδιωτικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο βασικές ομάδες. Η πρώτη περιλαμβάνει περιπτώσεις λειτουργίας νέων θεματικών καναλιών από δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς με τις ενστάσεις των ιδιωτικών σταθμών να εστιάζουν στον τρόπο χρηματοδότησης αυτών των εξειδικευμένων υπηρεσιών¹²⁷, ενώ η δεύτερη αφορά το διαδεδομένο φαινόμενο

ορισμένα από αυτά έχουν παραμείνει ακόμα ανεπίλυτα (Parathanassopoulos, 2007: 156-157, Iosifidis, 2007 β: 69). Η Επιτροπή σε κάποιες περιπτώσεις, παρά τις διεξοδικές έρευνες, δεν μπόρεσε να κρίνει με ενάργεια το πολύπλοκο θέμα της νομιμότητας της μεικτής χρηματοδότησης των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων με αποτέλεσμα τα ιδιωτικά κανάλια (για παράδειγμα της Γαλλίας και της Ισπανίας) να την κατηγορήσουν για αποτυχημένη ανταπόκριση στις υποχρεώσεις της (Parathanassopoulos, 2002: 74).

¹²⁷ Ιδιωτικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς της Γερμανίας (VPRT) υπέβαλαν ενστάσεις στην Επιτροπή αναφορικά με την πρωτοβουλία των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων ARD και ZDF να λειτουργήσουν το παιδικό κανάλι *Kinderkanal* καθώς και το κανάλι πληροφόρησης και ντοκιμαντέρ με την ονομασία *Phoenix*. Αντίστοιχες ενστάσεις υπήρξαν στη Βρετανία από το δορυφορικό φορέα *BSkyB* εναντίον του καναλιού *BBC News 24* (Ward, 2003: 234). Ο εμπορικός οργανισμός παραπονέθηκε ότι η δραστηριοποίηση ενός δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα, όπως το BBC, σε εξειδικευμένα κανάλια ενημερωτικού χαρακτήρα (*BBC News 24*) με την αρωγή των κρατικών πόρων έδινε στον φορέα ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στον τομέα της ενημέρωσης, αλλά παράλληλα αποτελούσε τροχοπέδη στη δυνατότητα ανάπτυξης ενημερωτικών καναλιών εντός της κοινής αγοράς από μέρους των εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων. Ο καταγγέλλων έθεσε ερωτήματα που αφορούσαν αφενός στο εάν η παροχή εξειδικευμένων καναλιών συνάδει νομίμως με το βασικό καθήκον της τηλεόρασης δημόσιου χαρακτήρα και αφετέρου στο εάν μια τέτοια υπηρεσία στοιχειοθετεί ενέργεια που ωφελεί το δημόσιο συμφέρον και συνεπώς μπορεί να υπαχθεί στις παρεκκλίσεις των κανόνων περί ανταγωνισμού (ό.π.: 237). Η επιχειρηματολογία του *BSkyB* επικεντρώθηκε στο γεγονός ότι με το εξειδικευμένο κανάλι ενημερωτικού χαρακτήρα ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας από τη μία πλευρά καταστρατηγούσε την υποχρέωση για προσφορά υπηρεσιών με καθολική εμβέλεια και από την άλλη προσέφερε ένα προϊόν που δεν μπορούσε να υπαχθεί στη βασική πολιτική προγράμματος, αφού η αδειοδότηση που δόθηκε στο BBC αφορούσε την παροχή καναλιού ως επικουρικής υπηρεσίας (ό.π.: 237).

προσφυγής της δημόσιας τηλεόρασης σε μεικτούς πόρους, προερχόμενους τόσο από το κράτος όσο και από τον διαφημιστικό τομέα (Parathanassopoulos, 2007: 156, Ward, 2003: 234).¹²⁸

Πίνακας 3.13: Καταγγελίες στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή εναντίον των δημόσια χρηματοδοτούμενων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης (1992-2003)

Έτος	Χώρα	Βάση της Καταγγελίας
1992	Ισπανία	Διαφορετικές μορφές παράνομης κρατικής ενίσχυσης συμπεριλαμβανομένης της έγκρισης του χρέους.
1993	Ισπανία	Διαφορετικές μορφές παράνομης κρατικής ενίσχυσης συμπεριλαμβανομένης της έγκρισης του χρέους.
1993	Γαλλία	Αυξήσεις κεφαλαίου και άλλες ad hoc επιδοτήσεις.
1993	Πορτογαλία	Επιχορηγήσεις που διαστρέβλωναν τον ανταγωνισμό.
1996	Πορτογαλία	Νέα κρατική ενίσχυση, αύξηση κεφαλαίου και εγγυήσεις.
1997	Πορτογαλία	Ασυμβίβαστη κρατική ενίσχυση.
1996	Ιταλία	Συνδυασμός ανταποδοτικού τέλους και φοροαπαλλαγών, αυξήσεις κεφαλαίου και άλλα μέτρα.
1997	Γερμανία	Έναρξη δύο θεματικών καναλιών.
1997	Βρετανία	Αξιοποίηση ανταποδοτικού τέλους για τη χρηματοδότηση μιας καλωδιακής υπηρεσίας περιορισμένης πρόσβασης.
1999	Βρετανία	Παράνομη κρατική ενίσχυση για διαδικτυακές δραστηριότητες.
1999	Ιρλανδία	Μηχανισμός δυαδικής-χρηματοδότησης.
2000	Δανία	Υπερβολική χρηματοδότηση, μείωση διαφημιστικών τιμών.
2002	Ολλανδία	Μη ξεκάθαρη δημόσια αποστολή, απουσία επαρκούς και ανεξάρτητης εποπτείας και έλλειψη διαφάνειας και διαρθρωτική υπερ-αποζημίωση.
2003	Γερμανία	Παραβιάσεις στο νόμο περί ανταγωνισμού με ωφέλειες από κρυμμένη κρατική ενίσχυση, χρηματοδότηση διαδικτυακών εγχειρημάτων με έσοδα από το ανταποδοτικό τέλος, διαστρέβλωση ιδιαίτερων δικαιωμάτων (premium rights) μετάδοσης αθλητικών αγώνων και ανεπαρκής εκτέλεση της <i>Οδηγίας για τη Χρηματοοικονομική Διαφάνεια</i> .
Από το 2008 και μετά	Κροατία	Σχέδια για δημιουργία νέων, ξεχωριστών προγραμμάτων με στόχο την προβολή αθλητικών και ψυχαγωγίας, χρηματοδοτούμενα από απροσδιόριστες πηγές. Δημόσια χρηματοδότηση προγραμμάτων του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα, που θεωρητικά ενέπυπταν στη δημόσια αποστολή του, αλλά ο φορέας εμπλεκόταν και σε εμπορικές δραστηριότητες.

Πηγή: Association of Commercial Television (ACT), Association Européenne des Radios (AER) & European Publishers Council (EPC), 2004: 6, Jakovljevic, 2012: 575 (για Κροατία).

¹²⁸ Οι εμπορικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς *Telecinco*, *Mediaset*, *TF1* και *SIC* θεωρούσαν ότι η κρατική βοήθεια που δινόταν αντιστοίχως στους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς *RTVE*, *RAI*, *F2-F3*, *RTP*, ως συμπλήρωμα των διαφημιστικών τους εσόδων, αποτελούσε πράξη που προσέκρουε στους όρους της Συνθήκης (Ward, 2003: 234).

Στην πρώτη κατηγορία ενστάσεων η επένδυση των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων σε θεματικά κανάλια θεωρήθηκε από τους εμπορικούς αντιπάλους πράξη παραβίασης των κανόνων κρατικής βοήθειας. Το αιτιολογικό τους ήταν ότι μια τέτοια πρωτοβουλία εξειδικευμένης στόχευσης, όπως τα θεματικά κανάλια, δεν πληρούσε τα κριτήρια των λεγόμενων «υπηρεσιών γενικού συμφέροντος» από τις οποίες απορρέει το δικαίωμα της δημόσιας τηλεόρασης για κρατική χρηματοδότηση. Συνεπώς, η εφαρμογή του δικαιώματος αυτού στην περίπτωση των θεματικών καναλιών προσέφερε στα δημόσια κανάλια ένα άδικο συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των ιδιωτικών που ήδη δραστηριοποιούνταν σε αυτό το κομμάτι της αγοράς.¹²⁹

Στη δεύτερη κατηγορία ενστάσεων οι καταγγέλλοντες εμπορικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς (σε Γαλλία, Ιταλία, Πορτογαλία και Ισπανία) διαμαρτύρονταν για παραποίηση της αγοράς που οφειλόταν στη δυνατότητα των δημόσιων ανταγωνιστών τους να συνδυάζουν μεικτή χρηματοδότηση και κρατικές διευκολύνσεις οικονομικού χαρακτήρα (Ward, 2003: 239). Το έναυσμα της διαμάχης μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων δόθηκε το 1988 όταν το γαλλικό κανάλι *TF1* και το ιταλικό δίκτυο *Fininvest* στην προσπάθειά τους να ενταχθούν στο ιδιαίτερα ανταγωνιστικό ραδιοτηλεοπτικό πεδίο ζήτησαν την αφαίρεση της δυνατότητας αξιοποίησης διαφημίσεων από τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς, οι οποίοι λόγω της ταυτόχρονης λήψης δημόσιων χρημάτων κατηγορούνταν ότι «απολαμβάνουν ένα άδικο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα» στο πεδίο (Papathanassopoulos, 2007: 156, Papathanassopoulos, 2002: 71).¹³⁰ Η ύπαρξη της

¹²⁹ Στην περίπτωση των γερμανικών θεματικών καναλιών *Kinderkanal* και *Phoenix* η Επιτροπή αναγνώρισε ότι η χρηματοδότησή τους ήταν κρατική, αλλά αποφάνθηκε ότι μια τέτοιου είδους κρατική ενίσχυση ήταν αποδεκτή στο πλαίσιο της κοινής αγοράς υπό το Άρθρο 90 (2) της Συνθήκης. Με τη στάση της τόνισε το δικαίωμα των κρατών μελών αφενός να νοσηματοδοτούν την υπηρεσία γενικού συμφέροντος και αφετέρου να προσδιορίζουν τις υποχρεώσεις από τις οποίες συνοδεύεται (Ward, 2003: 235). Ένα ακόμα σημαντικό ζήτημα για την Επιτροπή ήταν να αξιολογήσει το εάν η κρατική βοήθεια ήταν ανάλογη της αποστολής που είχε αναληφθεί σχετικά με την παροχή των νέων θεματικών καναλιών. Τόσο η χρηματοδότηση όσο και η μέθοδος αξιολόγησής της κρίθηκαν ως διαδικασίες που πληρούσαν τα κριτήρια της Επιτροπής περί αναλογικότητας (Ward, 2003: 235). Σύμφωνα με τον Ward (2003: 237), στη γερμανική περίπτωση ο τρόπος που η Επιτροπή ερμήνευσε τους κανόνες της Συνθήκης σχετικά με την κρατική βοήθεια σκιαγραφεί όχι απλά μια στάση αποδοχής της προσφερόμενης ενίσχυσης, αλλά και υπεράσπιση της θέσης ότι «παραποιήσεις προς την κοινή αγορά εξαιτίας δραστηριοτήτων που γίνονται αντιληπτές ότι ευνοούν το δημόσιο συμφέρον είναι αποδεκτές». Και στην περίπτωση του *BBC News 24* η Επιτροπή παραδέχθηκε τον κρατικό χαρακτήρα της βοήθειας προς το εξειδικευμένο κανάλι, αλλά παράλληλα επισήμανε το δικαίωμα ενός κράτους μέλους να προσδιορίζει τα χαρακτηριστικά των υπηρεσιών που υπηρετούν το δημόσιο συμφέρον και συνεπώς υπάγονται στην αποστολή της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (ό.π.: 238). Όπως επισημαίνει ο Ward (2003: 238), «ο ρόλος της Επιτροπής ήταν [...] να διασφαλίσει ότι ο επίσημος προσδιορισμός [της δημόσιας αποστολής] που δίνεται από ένα κράτος μέλος δεν υπερβαίνει την ιδέα της Κοινότητας ως προς την υπηρεσία γενικού οικονομικού συμφέροντος». Και συμπληρώνει «η Επιτροπή απεφάνθη ότι η εισαγωγή του *BBC News 24* λειτούργησε ως παραποίηση της αγοράς και μπορεί κάλλιστα να έχει επίδραση στην ανάπτυξη των υπαρχόντων εμπορικών ειδησεογραφικών καναλιών, αλλά αυτό έπρεπε να γίνει αποδεκτό ως μία απαραίτητη συνέπεια της παροχής μιας υπηρεσίας γενικού συμφέροντος» (ό.π.: 238-239).

¹³⁰ Το μεικτό μοντέλο χρηματοδότησης της δημόσιας τηλεόρασης (που συνδυάζει ανταποδοτική εισφορά και διαφημίσεις) δέχθηκε τα πυρά των ιδιωτικών φορέων, οι οποίοι έχοντας ως μοναδική πηγή εσόδων τις

διαφήμισης στα δημόσια κανάλια θεωρήθηκε ότι αντιπροσωπεύει μία πράξη «κρατικής ιδιοποίησης ιδιωτικών πόρων» (Hultén, 2007: 214).

Η εναντίωση αυτή των ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων απέναντι στο δυαδικό μοντέλο χρηματοδότησης των δημόσιων αντιπάλων τους αποτέλεσε σημαντική αποσταθεροποιητική δύναμη στο θέμα της χρηματοδότησης. Διατυπώνοντας κατηγορίες περί άδικου ανταγωνισμού οι εμπορικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς οδήγησαν στη δημιουργία ενός τεταμένου ή ακόμα και εχθρικού κλίματος λειτουργίας του τηλεοπτικού πεδίου, το οποίο συνοδεύτηκε από πολιτικές αποφάσεις που υφίστανται συχνές αλλαγές (Harrison & Woods, 2001: 477).

Και οι δύο κατηγορίες παραπόνων-ενστάσεων εδράζονται στην ίδια πεποίθηση: οι διαφημίσεις καθώς και οι νέες μορφές υπηρεσιών, που λαμβάνουν υπόψη το διαδίκτυο και τις θεματοποιημένες προτιμήσεις του κοινού, πρέπει να αποτελούν αποκλειστικό προνόμιο της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης. Η Επιτροπή, ωστόσο, από τις πρώτες αποφάσεις που έλαβε (στην περίπτωση της Βρετανίας και της Γερμανίας) φάνηκε να δείχνει ευνοϊκή διάθεση απέναντι στις ψηφιακές πρωτοβουλίες των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων (Parathanassopoulos, 2002: 76).

Μέσα σε αυτό το κλίμα συγκρουσιακής διάθεσης μεταξύ δημόσιων και εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων, το μοντέλο χρηματοδότησης που στηρίζεται στο συνδυασμό δημόσιων και ιδιωτικών πόρων, παρόλο που είναι ευρέως διαδεδομένο, χαρακτηρίζεται από αβέβαιο μέλλον.¹³¹ Τα τελευταία χρόνια το ανταποδοτικό τέλος, οι επιχορηγήσεις και τα διαφημιστικά έσοδα υφίστανται πιέσεις, γεγονός που καθιστά αναγκαία για τα Μέσα δημόσιας υπηρεσίας (public service media) μια διαδικασία αναθεώρησης των οικονομικών μοντέλων πάνω στα οποία βασίζονται.

Η αβεβαιότητα της χρηματοδότησης επιτείνεται από την αμφίβολη διάρκεια της προθυμίας του κοινού ως προς την καταβολή του ανταποδοτικού τέλους (d' Haenens, Sousa & Hultén, 2010: 191). Στο νέο τηλεοπτικό τοπίο η παραδοσιακή πηγή εσόδων της δημόσιας τηλεόρασης, το ανταποδοτικό τέλος, απειλείται ή εισέρχεται σε μία νέα φάση, συνεπώς και το μέλλον ολόκληρου του φορέα. Πολλά ευρωπαϊκά κράτη έχουν ήδη αντικαταστήσει ή σκέφτονται σοβαρά να αντικαταστήσουν τη χρηματοδότηση των Μέσων δημόσιας υπηρεσίας που βασίζεται στο ανταποδοτικό τέλος με νέες μορφές, όπως είναι ένας γενικός φόρος επί των Μέσων ή οι απευθείας επιχορηγήσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό (Bron, 2010: 24).

διαφημίσεις και τις χορηγίες ένωσαν ότι βρίσκονταν αντιμέτωποι με ένα είδος «αθέμιτου ανταγωνισμού» (Παπαθανασόπουλος, 2005: 189-190).

¹³¹ Στη Σύσταση 1878 (του 2009) η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης αφενός υπογράμμισε τη διαφορά κανόνων που διέπουν τα κράτη-μέλη στο θέμα της χρηματοδότησης, ανάλογα με τις αντίστοιχες κουλτούρες τους και αφετέρου επισήμανε τη φθίνουσα δημόσια αποδοχή της χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης εν όψει της διαθεσιμότητας του διαδικτυακού περιεχομένου (Bron, 2010: 10).

Παράλληλα, τα διαφημιστικά έσοδα των Μέσων δημόσιας υπηρεσίας απειλούνται¹³² από μια σειρά εξελίξεων που σηματοδοτούν μια γενικότερη μεταβολή στη χρήση των Μέσων (Leurdijk, 2010):

- Νέες, ψηφιακές μορφές διαφήμισης αναπτύσσονται και κερδίζουν έδαφος έναντι των παραδοσιακών μορφών (διαφήμιση που δε στηρίζεται στο κλασικό σποτ, όπως χορηγία και τοποθέτηση προϊόντος, εκστρατείες στις οποίες διασταυρώνονται διαφορετικά Μέσα, διαδραστική διαφήμιση, απευθείας επικοινωνία των διαφημιστών με τους καταναλωτές με τη βοήθεια των κοινωνικών Μέσων).
- Οι διαδικτυακές εταιρείες και τα εμπορικά τηλεοπτικά κανάλια υπερτερούν ως προς το μερίδιο της τηλεοπτικής και διαδικτυακής διαφήμισης που τους αναλογεί.
- Τα μέσα δημόσιας υπηρεσίας σε σχέση με τα εμπορικά έχουν λιγότερες δυνατότητες εμπλοκής στους νέους τρόπους διαφήμισης.

Γενικά, η δυνατότητα των δημόσιων Μέσων να διεκδικούν διαφημιστικό εισόδημα έχει αποδειχθεί ένα επίμαχο θέμα. Μια τέτοια εξάρτηση εμπορικού χαρακτήρα θεωρείται ότι αφενός οδηγεί τα δημόσια Μέσα σε μια στοχοθεσία που προτάσσει την κατάκτηση του κοινού έναντι της ποιότητας και αφετέρου συμβάλλει στην παραποίηση της αγοράς μέσα από ένα μοντέλο άδικου ανταγωνισμού μεταξύ δημόσιων και εμπορικών μέσων. Από την άλλη πλευρά, η επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται υπέρ της διαφήμισης στα δημόσια Μέσα εστιάζει σε τρία σημεία: στη δυνατότητα διαχείρισης των διακυμάνσεων που χαρακτηρίζει τη δημόσια χρηματοδότηση, στην ευκαιρία ενίσχυσης της ανεξαρτησίας των δημόσιων Μέσων καθώς και στη δυνατότητα των διαφημιστών να προσεγγίσουν κοινό υψηλού εισοδήματος με περιορισμένες χρονικά τηλεοπτικές συνθήκες (Leurdijk, 2010: 3 & 5).

Απέναντι στην παραπάνω διαμάχη η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης είναι ξεκάθαρη: οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς δεν μπορούν να θεωρηθούν απειλή για τη βιώσιμη πορεία των εμπορικών Μέσων, καθώς η ανάπτυξη των εσόδων των δύο πλευρών είναι ανισοβαρής. Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι την περίοδο 2010-2014 τα έσοδα των δέκα πιο ισχυρών εμπορικών ομίλων σημείωσαν πραγματικό ρυθμό ανάπτυξης (real growth rate) 29,2%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τα δημόσια Μέσα ήταν αρνητικό (-5,7%) (European Broadcasting Union, 2015 β: 12).

Η ισπανική κυβέρνηση, ενδεχομένως συνεκτιμώντας τις παραπάνω προκλήσεις, το 2009 αποφάσισε να αλλάξει το μοντέλο χρηματοδότησης των δημόσιων μέσων. Ο νέος νόμος (Act 8/2009) σχετικά με τη χρηματοδότηση του ισπανικού ραδιοτηλεοπτικού φορέα *RTVE* (που ψηφίστηκε τον Αύγουστο του 2009) καθιέρωσε την εξάλειψη της διαφήμισης στη δημόσια ραδιοτηλεόραση (με έναρξη ισχύος από την 1^η Ιανουαρίου του 2010) και όρισε ότι για κάθε νέα υπηρεσία που παρέχεται από τον φορέα θα πρέπει να δίνεται επιπλέον

¹³² Στη Γαλλία, από τον Ιανουάριο του 2009 οι διαφημίσεις στα Μέσα δημόσιας υπηρεσίας (public service media) έχουν καταργηθεί μόνο μεταξύ των ωρών 20.00-6.00. Στην Ισπανία οι διαφημίσεις του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα σε όλη την τηλεοπτική εκροή έχουν καταργηθεί από τον Ιανουάριο του 2010.

χρηματοδότηση.¹³³ Ως χρηματοδότες της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης προσδιορίστηκαν παράγοντες του ιδιωτικού τομέα: εταιρείες τηλεπικοινωνιών, ιδιωτικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς εθνικής εμβέλειας και φορείς της επί πληρωμή τηλεόρασης με διαφορετικό σε κάθε περίπτωση επίπεδο συνεισφοράς (Medina & Ojer, 2010: 347-349).¹³⁴

Οι παραπάνω αλλαγές στη χρηματοδότηση εντάσσονται σε ένα φιλόδοξο σχέδιο ευρύτερης λειτουργικής εξυγίανσης των δημόσιων Μέσων, που έθεσε σε εφαρμογή η ισπανική κυβέρνηση με στόχο την ουσιαστική αναμόρφωσή τους.¹³⁵ Με τον τρόπο αυτό επιχειρήθηκε το ξεπέρασμα της διπλής κρίσης που έπληττε επί χρόνια τη δημόσια ραδιοτηλεόραση, χαρακτηριστικά της οποίας ήταν η ανεπαρκής οικονομική διαχείριση με τις δαπάνες να υπερβαίνουν τα έσοδα καθώς και η υπέρμετρη εξάρτηση από την κεντρική εξουσία (Medina & Ojer, 2010: 334). Οι νέοι στόχοι που τέθηκαν ήταν η ανεξαρτησία από την πολιτική εξουσία και η επίτευξη της αποδοτικής οικονομικής διαχείρισης.

Το σχέδιο αναμόρφωσης στηρίχθηκε σε μια έκθεση που συνέταξε το 2005 ειδική «επιτροπή ειδημόνων», συγκροτούμενη από την κυβέρνηση. Σκοπός της έκθεσης ήταν η

¹³³ Η εξάλειψη της διαφήμισης καθιερώθηκε δια νόμου, παρά το αξιόλογο αλλά φθίνον μερίδιο διαφημιστικού εισοδήματος που αναλογούσε στο δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα (RTVE) μέχρι και το 2009 (βλ. Semona, 2010: 146). Ο αναπάντεχος και εσπευσμένος τρόπος αποδοχής του νέου νόμου από το ισπανικό Κοινοβούλιο χωρίς την εξασφάλιση της γνωμοδότησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής γέννησε αμφιβολίες ως προς τον βαθμό συμβατότητας του νέου κανονιστικού πλαισίου με το νόμο της Ε.Ε. που αφορά το πεδίο της ηλεκτρονικής επικοινωνίας (Semona, 2010: 146). Επίσης, στο πλαίσιο της κριτικής που άσκησαν οι εργατικές ενώσεις στην Ισπανία επισήμαναν ότι το προσχέδιο του εν λόγω νόμου προέκυψε με αδιαφανή τρόπο, χωρίς την αλληλεπίδραση σημαντικών φορέων (όπως είναι η Ισπανική Εταιρεία Βιομηχανικών Συμμετοχών, οι εταιρείες τηλεπικοινωνιών, οι διαφημιστικές εταιρείες) και χωρίς τη γνωμοδότηση της διοικούσας ομάδας του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (Semona, 2010: 144). Το αποτέλεσμα ήταν μια κατάσταση δυσχερούς μετάβασης από τον παλιό στο νέο νόμο, αφού ο τελευταίος δεν ήταν έτοιμος προς εφαρμογή. Συνεπώς, στην περίπτωση της Ισπανίας το κλίμα αβεβαιότητας σε νομικό επίπεδο δεν μπορούσε παρά να επιδράσει αρνητικά στην εν γένει λειτουργία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης.

¹³⁴ Από το 2010 για τις εταιρείες τηλεπικοινωνιών η συνεισφορά προς τη δημόσια ραδιοτηλεόραση ανέρχεται στο 0.9% των εσόδων τους, για τους ιδιωτικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς στο 3% και για τους φορείς της επί πληρωμή τηλεόρασης στο 1.5% (Semona, 2010: 142). Σύμφωνα με το νέο μοντέλο χρηματοδότησης, ο προϋπολογισμός του φορέα RTVE από το 2010 βασίζεται σε μία σειρά από διαφορετικές συνεισφορές. Ειδικότερα, το 45% του εισοδήματός του προέρχεται από το κράτος, το 10% από τους εμπορικούς τηλεοπτικούς σταθμούς (ελεύθερης λήψης και συνδρομητικούς), το 24% από τις εταιρείες τηλεπικοινωνιών, το 20% από τη φορολογία για τη χρήση του ραδιοφωνικού φάσματος, το 1% από τις εμπορικές δράσεις του φορέα (Medina & Ojer, 2010: 349). Σύμφωνα με τα ισπανικά Μέσα, ο νέος μηχανισμός χρηματοδότησης προκάλεσε την παραίτηση του γενικού διευθυντή του οργανισμού, Luis Fernández.

¹³⁵ Οι βάσεις για την αναμόρφωση της δημόσιας τηλεόρασης στην Ισπανία τέθηκαν με τον νόμο 17/5.6.2006, ο οποίος στόχευε στη δημιουργία ενός αποδοτικού σε επίπεδο διαχείρισης δημόσιου τηλεοπτικού φορέα, απαλλαγμένου από τις ασφυκτικές παρεμβάσεις του πολιτικού κόσμου (Medina & Ojer, 2010: 344). Εκτός από την κατάργηση των διαφημιστικών εσόδων, άλλες δραστικές αλλαγές που επήλθαν αφορούσαν στον έλεγχο της οικονομικής διαχείρισης του οργανισμού καθώς και τον τρόπο επιλογής των διοικητικών στελεχών του. Το νέο σχέδιο λειτουργίας ακολούθησε εν πολλοίς το βρετανικό και γαλλικό μοντέλο δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Medina & Ojer, 2010: 345-347).

αποσαφήνιση μιας σειράς κρίσιμων ζητημάτων σχετικά με τη λειτουργία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, μεταξύ των οποίων ήταν τα εξής: ο προσδιορισμός των υποχρεώσεων του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα, η εξασφάλιση ενός αποτελεσματικού μηχανισμού εποπτείας και αξιολόγησης του οργανισμού ως προς την προσήλωση στα καθήκοντά του, ο προσδιορισμός ενός εξωτερικού φορέα υπεύθυνου για τη διενέργεια της αντικειμενικής εποπτείας του φορέα, η διατύπωση κριτηρίων για τον έλεγχο του συστήματος χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, σύμφωνα με τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Semona, 2010: 143, Medina & Ojer, 2010: 344).¹³⁶

Το σχέδιο αναμόρφωσης των δημόσιων Μέσων περιελάμβανε επίσης μέτρα του Υπουργείου Οικονομικών και της Ισπανικής Εταιρείας Βιομηχανικών Εκμεταλλεύσεων (Sociedad Española de Participaciones Industriales, SEPI) με στόχο την ανάληψη του συσσωρευμένου χρέους του φορέα σε βάθος χρόνου τεσσάρων ετών (2007-2010). Παράλληλα, μέσα από την εφαρμογή μέτρων πρόωρης εθελούσιας συνταξιοδότησης και ιδιαίτερων διατάξεων στην πληρωμή των εργαζομένων επιτεύχθηκε μείωση στο κόστος του προσωπικού κατά 44% (Semona, 2010: 143-144).

Στους πρώτους πέντε μήνες του 2010 το πρώτο κανάλι (La 1) του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της Ισπανίας (RTVE) συγκέντρωσε υψηλά ποσοστά τηλεθέασης. Η βελτίωση της απήχησης του σταθμού οφείλεται τόσο στη διακοπή της διαφήμισης όσο και στην πολιτική προγράμματος που υιοθέτησε (δίνοντας έμφαση στην ποιοτική ειδησεογραφία, στις δημοφιλείς μυθοπλαστικές σειρές και σε μικρότερο βαθμό στα αθλητικά γεγονότα) (Medina & Ojer, 2010: 349-354).

3.5 Ευρωπαϊκή πολιτική και χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης

Η εναντίωση της εμπορικής τηλεόρασης απέναντι στην ευνοϊκή χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης διευθετήθηκε με τη βοήθεια διαφόρων διατάξεων ρυθμιστικού χαρακτήρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σήμερα, το κανονιστικό πλαίσιο χρηματοδότησης των υπηρεσιών που προσφέρουν τα λεγόμενα δημόσια Μέσα (public media services) προσδιορίζεται ως επί το πλείστον από την ευρωπαϊκή νομοθεσία. Η επιτήρηση των υπηρεσιών αυτών βασίζεται στις διατάξεις που απορρέουν τόσο από τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Treaty on the Functioning of the European Union, TFEU)¹³⁷ όσο και από την Επιτροπή, το Συμβούλιο και τα Δικαστήρια της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Bron, 2010: 8-10).

¹³⁶ Σχέδιο αναμόρφωσης και βιωσιμότητας του ραδιοτηλεοπτικού φορέα RTVE είχε σχεδιαστεί και το 1994 με βασικά στοιχεία την ανάληψη ενός μέρους του χρέους από την κυβέρνηση και τη χορήγηση ετήσιων δημόσιων επιχορηγήσεων. Η υλοποίηση ωστόσο του σχεδίου συνάντησε εμπόδια τόσο από την κυβέρνηση που αρνήθηκε την ενίσχυση του φορέα όσο και από τα συνδικάτα που αντέδρασαν απέναντι σε δραστικά μέτρα όπως μείωση του προσωπικού και πάγωμα των μισθών (Medina & Ojer, 2010: 343).

¹³⁷ Το άρθρο 2 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Treaty on European Union, TEU) είναι αυτό που ουσιαστικά ρυθμίζει την εφαρμογή των ευρωπαϊκών συμφωνιών αναφορικά με το πεδίο της ραδιοτηλεόρασης.

Η χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης και η εκπλήρωση της αποστολής της διέπονται από μια σχέση αλληλεπίδρασης, η οποία διαφαίνεται σε μια σειρά ευρωπαϊκών εγγράφων ρυθμιστικού-κανονιστικού χαρακτήρα. Το 1994 στο *Ψήφισμα της Πράγας για το Μέλλον της Δημόσιας Ραδιοτηλεόρασης (Prague Resolution on the future of public service broadcasting)* επισημάνθηκε η σημασία της καθιέρωσης από τα κράτη μέλη ενός κατάλληλου συστήματος χρηματοδότησης, που θα διασφάλιζε την εκπλήρωση της αποστολής της. Δύο χρόνια μετά (1996) το Συμβούλιο της Ευρώπης με μια σύσταση (No. R [96] 10) για την εγγύηση της ανεξαρτησίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης¹³⁸ υπογράμμισε την ανάγκη διασφάλισης της συντακτικής ανεξαρτησίας και της θεσμικής αυτονομίας των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων (EBU, 2000: 6).

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης το δικαίωμα των κρατών μελών να ενισχύουν το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό τομέα αναγνωρίστηκε επισήμως το 1997 με το πρωτόκολλο για τη ραδιοτηλεόραση που προσαρτήθηκε στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1997).¹³⁹ Το πρωτόκολλο αυτό ουσιαστικά στοχεύει στην προστασία του ανταποδοτικού τέλους και της κρατικής χρηματοδότησης με αποδέκτη τη δημόσια ραδιοτηλεόραση. Στον πυρήνα του βρίσκεται η δικαιολόγηση της δημόσιας χρηματοδότησης, η οποία για να έχει ισχύ πρέπει να υπάρχει αναλογία μεταξύ των επιχορηγήσεων που λαμβάνει ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας και του κόστους που απαιτεί η κάλυψη των υποχρεώσεών του (Parathanassoroulos, 2007: 158).¹⁴⁰

Το Πρωτόκολλο του Άμστερνταμ προσδιορίζει την υπό όρους προσφορά χρηματοδότησης στη δημόσια ραδιοτηλεόραση από τα κράτη-μέλη. Θέτει στη δικαιοδοσία των εθνικών κυβερνήσεων τον προσδιορισμό της αποστολής και του μοντέλου χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, αλλά ορίζει ότι η συνέχιση της πρόσβασης των δημόσιων τηλεοπτικών οργανισμών στους δημόσιους πόρους προϋποθέτει την αποφυγή διαστρέβλωσης της εμπορικής αγοράς (European Commission, 1997, 2001). Με άλλα λόγια η προσφερόμενη ενίσχυση είναι θεμιτή και επιτρεπτή στον βαθμό που αξιοποιείται για την εκπλήρωση της δημόσιας αποστολής των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών και εφόσον δεν επιδρά στον ανταγωνισμό εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τρόπο που να απειλείται το δημόσιο συμφέρον ή να παρακωλύεται η ορθή λειτουργία της εθνικής οπτικοακουστικής αγοράς (Bron, 2010: 8). Η ουσία της Συνθήκης του Άμστερνταμ (1997) έγκειται στο ότι επιχειρεί να διαμορφώσει ένα πλαίσιο ισορροπημένης συνύπαρξης

¹³⁸ *Council of Europe Recommendation No. R (96)10 on the guarantee of the independence of public service broadcasting.*

¹³⁹ Σύμφωνα με το Πρωτόκολλο του Άμστερνταμ, το οποίο ως αναπόσπαστο μέρος της νέας Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (EC Treaty) τέθηκε σε ισχύ την 1^η Μαΐου του 1999, «το σύστημα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στα κράτη μέλη συνδέεται άμεσα με τις δημοκρατικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες κάθε κοινωνίας και με την ανάγκη για τη διατήρηση του πλουραλισμού στα Μέσα» (Rumphorst, 2006: 2).

¹⁴⁰ Αυτό σημαίνει ότι οι δημόσιες επιχορηγήσεις που λαμβάνει ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας δεν πρέπει να υπερβαίνουν τα όσα χρειάζεται για να εκπληρώσει την αποστολή του.

δύο αρχών: μιας ευρωπαϊκής πολιτικής ανταγωνισμού ίσων ευκαιριών και της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Wheeler, 2010: 10).

Επειδή οι πιέσεις των ιδιωτικών τηλεοπτικών φορέων συνεχίστηκαν και μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Άμστερνταμ το επόμενο βήμα στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1998 και περιελάμβανε τη δημιουργία ενός εγγράφου (Discussion Paper) από τη Διεύθυνση Ανταγωνισμού (Competition Directorate). Με την πρωτοβουλία αυτή επιχειρήθηκε να δοθούν περαιτέρω διευκρινίσεις στο ευαίσθητο ζήτημα της κρατικής χρηματοδότησης μέσα από την σκιαγράφηση ενός πλαισίου βασικών κανόνων ως προς τη δράση των ραδιοτηλεοπτικών φορέων σε Κοινοτικό επίπεδο.¹⁴¹ Το παραπάνω έγγραφο αντιπροσώπευε μια προσπάθεια της Διεύθυνσης Ανταγωνισμού να περιορίσει ακόμα περισσότερο τις δυνατότητες της δημόσιας τηλεόρασης για χρηματοδότηση δημόσιου χαρακτήρα, θέτοντας σκληρές κατευθυντήριες γραμμές επί του θέματος. Η διπλή μορφή χρηματοδότησης από επιχορηγήσεις και διαφήμιση θεωρήθηκε αποδεκτή, αλλά υπό αυστηρότερες προϋποθέσεις (Wheeler, 2010: 10-11), οι οποίες συνοψίζονται στα εξής (Papathanassopoulos, 2002: 72, Papathanassopoulos, 2007: 158):

- Όταν οι επιχορηγήσεις σε συνδυασμό με τα διαφημιστικά έσοδα επαρκούν για την εκπλήρωση του καθήκοντός της δημόσιας τηλεόρασης η δημόσια βοήθεια καθίσταται απαγορευτική.
- Η δημόσια τηλεόραση επιτρέπεται να δραστηριοποιείται σε εμπορικά εγχειρήματα (όπως είναι τα θεματικά κανάλια) και στις ψηφιακές πλατφόρμες αρκεί οι πρωτοβουλίες αυτές να μη χρηματοδοτούνται από δημόσιους πόρους.
- Σε επίπεδο εκροής η αποστολή της δημόσιας τηλεόρασης τοποθετείται σε ένα στενότερο πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει την παροχή ενημερωτικού, επιμορφωτικού και πολιτιστικού περιεχομένου ή περιεχομένου για την κάλυψη τοπικών και μειονοτικών αναγκών, ενώ μπαίνουν φραγμοί στα ψυχαγωγικά σόου και τα αθλητικά γεγονότα. Στην περίπτωση των δύο τελευταίων ειδών προγράμματος, η Επιτροπή έχει το δικαίωμα να διαφωνήσει απέναντι σε προσπάθειες αξιοποίησης δημόσιων επιχορηγήσεων για την αγορά των τηλεοπτικών τους δικαιωμάτων.

Η αντίδραση των κυβερνήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στους παραπάνω περιορισμούς της δημόσιας ενίσχυσης της τηλεόρασης ήταν άμεση. Υποστηρίζοντας ότι κάθε περίπτωση φορέα πρέπει να αξιολογείται ξεχωριστά εξέδωσαν ψήφισμα στο οποίο υπογράμμισαν το δικαίωμά τους να αποφασίζουν για την αποστολή και τη χρηματοδότηση

¹⁴¹ Στο έγγραφο περιγράφονται τρία μοντέλα χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης: α) σαφής διαχωρισμός των δημόσιων φορέων που εισπράττουν κρατική βοήθεια με αντάλλαγμα την εκπλήρωση μιας σειράς καθηκόντων και των εμπορικών φορέων που είναι αποδέκτες διαφημιστικών εσόδων, β) δυαδικό μοντέλο χρηματοδότησης, στο οποίο οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς δικαιούνται να είναι αποδέκτες τόσο της κρατικής βοήθειας όσο και των διαφημιστικών εσόδων με σκοπό την κάλυψη των εξόδων που απαιτούνται για την εκπλήρωση της αποστολής τους, γ) μοντέλο «δημόσιων προσφορών», στο οποίο όλα τα εγχειρήματα είναι εν δυνάμει αποδέκτες χρηματοδότησης, εφόσον κριθούν μέρος του έργου της δημόσιας υπηρεσίας (Ward, 2003: 242).

της δημόσιας τηλεόρασης. Παράλληλα, ένα ψήφισμα του Συμβουλίου Υπουργών Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Νοέμβριος 1998) επεσήμανε ότι η χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης - σε βαθμό που να επαρκεί για την εκπλήρωση της αποστολής της, έτσι όπως έχει οριοθετηθεί εντός των εκάστοτε εθνικών ορίων - αποτελεί έργο του κάθε κράτους μέλους (Papathanassopoulos, 2002: 72-73).

Η απορριπτική στάση των κρατών μελών απέναντι στις προτεινόμενες κατευθυντήριες γραμμές της Διεύθυνσης Ανταγωνισμού ώθησε τον αρμόδιο Επίτροπο για τα οπτικοακουστικά ζητήματα, Marcelino Oreja, να δημιουργήσει ειδική ομάδα με αντικείμενο ενασχόλησης την οπτικοακουστική πολιτική (High Level Group on Audiovisual Policy) με σκοπό να διευκρινιστούν οι αρχές πάνω στις οποίες πρέπει να βασίζεται η χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Papathanassopoulos, 2007: 158, Papathanassopoulos, 2002: 73): α) τήρηση της αρχής της αναλογίας και της διαφάνειας, που σημαίνει χρηματοδότηση η οποία δεν υπερβαίνει τα απολύτως απαραίτητα για την εκπλήρωση της αποστολής και παρέχεται με διαφανείς διαδικασίες, β) αξιοποίηση της δημόσιας χρηματοδότησης αποκλειστικά για την εκπλήρωση της αποστολής της δημόσιας υπηρεσίας, γ) πρόταξη της δημόσιας χρηματοδότησης έναντι της διαφήμισης στις περιπτώσεις των δημόσιων δραστηριοτήτων, δ) τήρηση ξεχωριστών λογαριασμών στην περίπτωση που ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας επεκτείνει τις πηγές εσόδων του πέρα από το δημόσιο τομέα, εμπλεκόμενος σε εμπορικές δραστηριότητες.

Στις 15 Νοεμβρίου του 2001 η Επιτροπή δημοσιοποίησε Ανακοίνωση¹⁴² με την οποία προσδιόρισε το πλαίσιο ευθύνης για την κρατική χρηματοδότηση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων εντός των κανόνων ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από τη μια πλευρά αναγνωρίστηκε η δυνατότητα των κρατών μελών να προσδιορίζουν τους στόχους, τον τρόπο οργάνωσης και χρηματοδότησης της δημόσιας τηλεόρασης και από την άλλη δόθηκε η δυνατότητα στην Επιτροπή να παρεμβαίνει σε περίπτωση διαστρέβλωσης του ανταγωνισμού λόγω της κρατικής βοήθειας. Ουσιαστικά, η δημόσια τηλεόραση νομιμοποιήθηκε να δραστηριοποιείται σε νέες υπηρεσίες αρκεί να εκπληρώνονται οι παρακάτω αρχές από τα κράτη μέλη: α) οριοθέτηση της αποστολής της δημόσιας τηλεόρασης και ανάθεσή της στους κατάλληλους οργανισμούς, β) διαφανείς διαδικασίες σχετικά με τη σωστή αξιοποίηση της δημόσιας χρηματοδότησης, γ) προσαρμογή της κρατικής βοήθειας στο καθαρό κόστος εκπλήρωσης της αποστολής, δ) αποφυγή αυτοματοποιημένης εφαρμογής της κρατικής βοήθειας στις διάφορες χώρες, αλλά εφαρμογή με βάση την κάθε ξεχωριστή περίπτωση, ε) δημιουργία ενός αποτελεσματικού μηχανισμού επιτήρησης ώστε να διασφαλίζεται η συμμόρφωση στις υποχρεώσεις της ανατεθείσας αποστολής (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2001).

Ουσιαστικά μετά τη θέσπιση της ραδιοτηλεοπτικής Ανακοίνωσης του 2001 η Επιτροπή ώθησε τις χώρες της Ευρώπης να επανεξετάσουν τα υφιστάμενα συστήματα χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και να υιοθετήσουν νέα μέτρα που θα

¹⁴² "Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις που αφορούν τις δημόσιες υπηρεσίες ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων" (15 Νοεμβρίου 2001).

διασφάλιζαν την εναρμόνισή τους με τους κανόνες κρατικής ενίσχυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με τον τρόπο αυτό η Επιτροπή κατάφερε να διευθετήσει πολλές καταγγελίες που είχαν κατατεθεί εναντίον των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων με θέμα τη χρηματοδότησή τους.¹⁴³ Λίγο αργότερα μια ακόμα ενέργεια σε ευρωπαϊκό επίπεδο εδραίωσε το δικαίωμα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης για λήψη κρατικής βοήθειας. Πρόκειται για την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου του 2003 (ECJ Altmark judgment), που όρισε το επίπεδο ανταμοιβής των φορέων για την εκπλήρωση των καθηκόντων δημόσιας υπηρεσίας.

Το Μάρτιο του 2004 οι κυριότερες Ενώσεις ιδιωτικών Μέσων¹⁴⁴, συνεχίζοντας την πολιτική διατύπωσης παραπόνων, εξέδωσαν μία Λευκή Βίβλο (White Paper) με τίτλο *Διασφαλίζοντας το Μέλλον της Ευρωπαϊκής Οπτικοακουστικής Αγοράς*. Εκεί επισημάνθηκε ότι η επί χρόνια σημαντική χρηματοδότηση και χαλαρή ρύθμιση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων έχουν επιδράσει αρνητικά στην ανταγωνιστικότητα της τηλεοπτικής βιομηχανίας, στην πολυκαναλική τηλεόραση, στην τηλεοπτική παραγωγή, στη ραδιοφωνική μετάδοση, στο διαδικτυακό περιεχόμενο, στον Τύπο (Association of Commercial Television, Association Européenne des Radios & European Publishers Council, 2004). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατηγορήθηκε για καθυστέρηση στην αντιμετώπιση κάποιων παραπόνων μέσα σε ένα πλαίσιο ανεπάρκειας ως προς την τήρηση της διαφάνειας και έλλειψης σωστού προσδιορισμού της αποστολής της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης από μέρους των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ό.π.: 5-9).

Η χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης από το 2009 και μετά απασχόλησε εκ νέου πολλούς φορείς στην Ευρώπη, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοτηλεόρασης (European Broadcasting Union, EBU).¹⁴⁵ Για παράδειγμα, η Επιτροπή το 2009 εξέδωσε επικαιροποιημένη *Ανακοίνωση* σχετικά με την εφαρμογή των κανόνων για την κρατική ενίσχυση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Στην εν λόγω *Ανακοίνωση* δόθηκε μεγαλύτερη βαρύτητα - σε σύγκριση με το παρελθόν - στην υποχρέωση λογοδοσίας και τον αποτελεσματικό έλεγχο σε εθνικό επίπεδο και τονίστηκε

¹⁴³ Σε κάποιες χώρες (όπως στην Ισπανία και τη Γερμανία) το αποτέλεσμα της παραπάνω αναθεώρησης ήταν θετικό, αφού οι φορείς μέσα από πρωτοβουλίες εκσυγχρονισμού της χρηματοδότησής τους πέτυχαν μεγαλύτερη διαφάνεια (βλ. Dias & Antoniadis, 2007).

¹⁴⁴ Ένωση Εμπορικής Τηλεόρασης της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοφώνων και Συμβούλιο Ευρωπαίων Εκδοτών (Association of Commercial Television in Europe, Association Européenne des Radios & European Publishers Council).

¹⁴⁵ Το Συμβούλιο της Ευρώπης μέσα από την απάντηση της Επιτροπής των Υπουργών της 21^{ης} Απριλίου του 2010 καλωσόρισε τη σύσταση 1878 (2009) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης ως προς τη χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Τον Δεκέμβριο του 2009 η Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοτηλεόρασης (EBU) από την πλευρά της εξέδωσε μια επισκόπηση των πιθανών μοντέλων χρηματοδότησης καθώς και των ανανεώσεων σε ρυθμιστικό επίπεδο της ευρωπαϊκής δημόσιας ραδιοτηλεόρασης υπό τον τίτλο *Η Χρηματοδότηση της Δημόσιας Ραδιοτηλεόρασης*.

ακόμα περισσότερο η διαφανής αξιολόγηση του συνολικού αντίκτυπου των νέων υπηρεσιών που παρέχονται από τα δημόσια χρηματοδοτούμενα Μέσα.¹⁴⁶

Στις νέες αγορές των Μέσων η λειτουργία της κρατικής βοήθειας με αποδέκτη τη δημόσια ραδιοτηλεόραση χρειάζεται επαναπροσδιορισμό. Οι ανησυχίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ως προς τα υπάρχοντα ή σχεδιασμένα συστήματα χρηματοδότησης πυροδότησαν συζητήσεις, που επεκτείνονται πέρα από τη χρηματοδότηση των υπηρεσιών της δημόσιας τηλεόρασης και αφορούν τη χρηματοδότηση ευρύτερων οπτικοακουστικών υπηρεσιών νέου χαρακτήρα, που σχετίζονται με τα νέα Μέσα και θεωρητικά στοχεύουν στην εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος. Ο βασικός προβληματισμός συμπυκνώνεται στο ερώτημα «πόσο μεγάλο μέρος από αυτό το κομμάτι της πολιτιστικής και δημιουργικής βιομηχανίας πρόκειται να λάβει χρήματα από το δημόσιο κεφάλαιο και επομένως [χρήματα] αποσυρόμενα από την ελεύθερη αγορά;» (Bron, 2010: 3). Στο επίκεντρο της σχετικής συζήτησης δεσπόζουν ερωτήματα σχετικά με τον βαθμό δικαιοσύνης του νέου ανταγωνιστικού πλαισίου μεταξύ δημόσιων και εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων. Ο πυρήνας της διερεύνησης έγκειται στο εάν οι υπηρεσίες νέου τύπου (new media services) στις οποίες επιδίδονται οι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς συμβαδίζουν με τη δημόσια αποστολή.

Με δεδομένο λοιπόν ότι το πεδίο των υπηρεσιών των λεγόμενων δημόσιων Μέσων (public media services) που πρέπει να χρηματοδοτηθεί είναι ένα θέμα υπό συζήτηση, οι τελευταίες αναλύσεις επιχειρούν να περιγράψουν τις εξελίξεις σχετικά με το εύρος χρηματοδότησης της εκροής του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα σε συνδυασμό με το ζήτημα της επιτήρησής του (Bron, 2010). Πρόκειται για δύο αλληλένδετες πτυχές ενός κρίσιμου θέματος, που επηρεάζει την πορεία του θεσμού στο επικοινωνιακό πεδίο. Η επιτήρηση έχει διττό χαρακτήρα και περιλαμβάνει, σύμφωνα με την Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δύο αλληλοσυνδεόμενες διαστάσεις: την αξιολόγηση του τρόπου αξιοποίησης των πόρων και τον έλεγχο του εκπεμπόμενου περιεχομένου, κατ' επέκταση την αποτίμηση της εκπλήρωσης της δημόσιας αποστολής του φορέα (Bron, 2010: 8-9). Η εφαρμογή της επιτήρησης βασίζεται στις λεγόμενες δοκιμασίες δημόσιας αξίας (public value tests) ή στις δοκιμασίες τριών βημάτων (three-step tests) (Bron, 2010: 18-24).

Το BBC για να νομιμοποιήσει το θεσμικό του καθεστώς και να διασφαλίσει τη μελλοντική του πορεία στο ολοένα και πιο ανταγωνιστικό επικοινωνιακό πεδίο υιοθέτησε την ιδέα της «δημόσιας αξίας». Ο τελευταίος καταστατικός χάρτης του φορέα (που είναι σε ισχύ από τον Ιανουάριο του 2007) θέσπισε, μεταξύ άλλων, την εφαρμογή του λεγόμενου «τεστ δημόσιας αξίας» (public value test) πριν την έναρξη οποιασδήποτε νέας υπηρεσίας

¹⁴⁶ Η Ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση του 2009 επέβαλε ένα πλαίσιο ρυθμιστικών και οικονομικών ελέγχων για τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς καθώς και έναν περιεκτικότερο προσδιορισμό των αρχών και των χαρακτηριστικών της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Η Επιτροπή με την εν λόγω Ανακοίνωση προσδιόρισε δύο βασικά στοιχεία ως προς τη δημόσια χρηματοδότηση των ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών: την ευχέρεια των κρατών μελών να επιλέξουν τον τρόπο χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (μονή ή μεικτή χρηματοδότηση) καθώς και την ευθύνη επιλογής του πιο αποτελεσματικού μηχανισμού ελέγχου αξιοποίησης της δημόσιας χρηματοδότησης (Bron, 2010: 8).

(Collins, 2007: 165).¹⁴⁷ Το τεστ αυτό αντιπροσωπεύει ένα νέο εργαλείο εξουσίας στα χέρια του *BBC Trust* με το οποίο μπορεί να εγκρίνει ή να απορρίψει τυχόν προτάσεις της διεύθυνσης για νέες παροχές προς το κοινό. Με το πρωτοποριακό αυτό μέτρο η έννοια της «δημόσιας αξίας» κατοχυρώνεται ως ένα βασικό κριτήριο ρύθμισης του οργανισμού. Η αξία υιοθέτησης του δόγματος διαχείρισης του φορέα με βάση τη «δημόσια αξία» έγκειται στο ότι προσανατολίζει τον οργανισμό στην καλύτερη εξυπηρέτηση του δημόσιου καλού και σφυρηλατεί μια συνεργατική σχέση μεταξύ παρόχου υπηρεσίας και χρήστη-πολίτη (Collins, 2007: 169).

Ο ευρωπαϊκός νόμος μεριμνά για την αξιολόγηση των συστημάτων χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης μέσω δύο βασικών διατάξεων: του άρθρου 107(1) και του άρθρου 106(2) της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Treaty on the Functioning of the European Union, TFEU). Η πρώτη διάταξη απαγορεύει τη βοήθεια από κρατικές πηγές για συγκεκριμένα εγχειρήματα όταν διαστρεβλώνεται ο ανταγωνισμός και επηρεάζονται οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών. Η δεύτερη προβλέπει εξαιρέσεις για εγχειρήματα που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος (Bron, 2010: 8).

Σε δύο αποφάσεις του 2008 το κανονιστικό πλαίσιο που έθεσε το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τη χρηματοδότηση και επιτήρηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης μπορεί να συνοψιστεί στις παρακάτω αναφορές (Bron, 2010: 9):

- Ένας δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας μπορεί να διαθέτει ποικιλία εκροής και να εμπλέκεται σε εμπορικού χαρακτήρα δραστηριότητες (όπως είναι η διαφήμιση) για τη χρηματοδότηση της εκροής του χωρίς να επηρεάζεται ο χαρακτήρας του γενικού οικονομικού συμφέροντος από τον οποίο πρέπει να διέπονται οι υπηρεσίες του.

Η εγκαθίδρυση ενός μηχανισμού ελέγχου της εκπλήρωσης της αποστολής του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα είναι απαραίτητη με την Επιτροπή να θεωρείται το

¹⁴⁷ Το «τεστ δημόσιας αξίας» (public value test, PVT) εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στην αξιολόγηση της πρότασης που αφορούσε τη λειτουργία της υπηρεσίας *BBC iPlayer*, η οποία περιλαμβάνει την κατά παραγγελία παροχή οπτικοακουστικού περιεχομένου μέσω του διαδικτύου (Collins, 2007: 165, 168). Το τεστ στόχο έχει να προσδιορίζει κάθε φορά τη δημόσια αξία που είναι πιθανό να επιφέρει η υπό εξέταση νέα (ή σημαντικά αλλαγμένη) υπηρεσία. Η αξιολόγηση αυτή (που φέρει επισήμως το όνομα public value assessment, PVA) πραγματοποιείται με βάση έξι κριτήρια, εξετάζοντας ουσιαστικά την εξυπηρέτηση έξι δημοσίων σκοπών: υποστήριξη ιθαγένειας και κοινωνίας των πολιτών, παροχή εκπαίδευσης και μάθησης, ενίσχυση δημιουργικότητας και πολιτιστικής αριστείας, αντιπροσώπευση των εθνών του Ηνωμένου Βασιλείου και των περιοχών του, ενίσχυση της επαφής του Ηνωμένου Βασιλείου με τον κόσμο και αντιστρόφως, σφυρηλάτηση της ψηφιακής Βρετανίας (Collins, 2007: 166). Το τεστ αυτό έχει τις ρίζες του στην ιδέα του Mark Moore (1995) περί «δημόσιας αξίας» ως ένα ωφέλιμο δόγμα στο πλαίσιο διαχείρισης του δημόσιου τομέα (Collins, 2007: 167, 170). Στην επίτευξη της «δημόσιας αξίας» σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν δύο στοιχεία: η συμπαραγωγή (co-production) με την έννοια της συνεργασίας του πολίτη με τον δημόσιο φορέα στη λήψη αποφάσεων και η διεκδίκηση (contestability) στην παροχή των δημόσιων υπηρεσιών (Collins, 2007: 170-171). Τα δύο αυτά στοιχεία μπορεί να μη βρίσκουν απόλυτη εφαρμογή στην αξιοποίηση του δόγματος της δημόσιας αξίας από το BBC, ωστόσο ο βρετανικός φορέας με τις τελευταίες συμφωνίες που έχει συνάψει με το κράτος φαίνεται να προσανατολίζεται προς τους χρήστες-πολίτες και να θέτει την ιδέα της δημόσιας αξίας ως βασικό κριτήριο ρύθμισης της λειτουργίας του (Collins, 2007: 171-172).

μόνο αρμόδιο όργανο για την επαλήθευση της αξιοποίησης αυτού του μηχανισμού. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο ευνοεί τη χρήση εμπορικών πηγών χρηματοδότησης από μέρους της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και των δημόσιων μέσων, αφού δεν τη θεωρεί ασυμβίβαστη με τη δυνατότητα παροχής υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης μέσα από διάφορες συστάσεις του σχετικά με τη χρηματοδότηση και επιτήρηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης επισημαίνει τα εξής θέματα (Bron, 2010: 9-10):

- Οι αποφάσεις σχετικά με την κρατική χρηματοδότηση δεν πρέπει να επηρεάζουν αρνητικά τη λειτουργική ανεξαρτησία και την αυτονομία του ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού.¹⁴⁸
- Τα κράτη μέλη επιβάλλεται να μεριμνούν για την εξασφάλιση των απαιτούμενων οικονομικών πόρων των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων με απώτερο στόχο την εκπλήρωση της αποστολής τους.¹⁴⁹
- Πέρα από τη χρηματοδότηση που απορρέει από τις ήδη παραδοσιακές πηγές εισοδήματος (όπως το ανταποδοτικό τέλος, τον κρατικό προϋπολογισμό και τις διαφημίσεις), άλλες μορφές άντλησης πόρων είναι θεμιτές (όπως το τέλος για τις νέες εξατομικευμένες υπηρεσίες των Μέσων δημόσιας υπηρεσίας).¹⁵⁰

Η επίδραση της πολιτικής που έχει ασκήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως προς την κρατική βοήθεια της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης έχει εξελιχθεί σε ένα επίμαχο θέμα. Η βασικότερη ανησυχία έγκειται στο ότι η υπαγωγή της βοήθειας αυτής σε έλεγχο μέσα από την εφαρμογή των κανόνων της συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (EC Treaty) μπορεί να βλάψει την αποστολή του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα καθώς και την επέκτασή του στις νέες επικοινωνιακές αγορές. Ο φόβος αυτός εκφράζεται από μελετητές, δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς και πολιτικούς παράγοντες των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίοι «ανησυχούν ότι η Επιτροπή επιβάλλει μια αυξητικά αυστηρή περιοριστική αγοραία λογική στους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς» (Donders, 2009: 5).

Σύμφωνα με τον Wheeler (2010: 4), η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς την κρατική χρηματοδότηση του οπτικοακουστικού τομέα έχει αποδειχθεί ένα πεδίο «σύγκρουσης μεταξύ νεοφιλελεύθερων αξιών και παραδοσιακών καθεστώτων της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης». Σε αυτή την σύγκρουση για τη διαμόρφωση μιας υπερ-εθνικής πολιτικής ανταγωνισμού οι νέο-φιλελεύθερες δυνάμεις θεωρούνται ότι υπερτερούν στον προσδιορισμό των κανόνων που διέπουν τον οπτικοακουστικό τομέα. Χαρακτηριστική απόδειξη της επικράτησης της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας είναι η αναθεωρημένη ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση του 2001, στην οποία προτάσσονται οι «αρχές του ανταγωνισμού και της επιχείρησης» έναντι «των δημόσιων συμφερόντων της πολιτιστικής ποικιλίας και της αντιπροσώπευσης του πολίτη» (Wheeler, 2010: 4). Ο νεοφιλελεύθερος χαρακτήρας της προσέγγισης διαφαίνεται στο γεγονός ότι η Επιτροπή

¹⁴⁸ Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation R (96) 10, υιοθετήθηκε 11.9.1996.

¹⁴⁹ Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation (2003) 9.

¹⁵⁰ Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation (2007) 3.

αδυνατεί να «εκλάβει τις επικοινωνίες ως κάτι περισσότερο από μια ιδιωτική ανταλλαγή αγαθών μεταξύ προμηθευτών και πελατών» (ό.π.: 9). Ουσιαστικά, ο Wheeler θεωρεί ότι η πολιτική ανταγωνισμού που έχει υιοθετηθεί σε σχέση με την κρατική βοήθεια μειονεκτεί στο ότι «δεν εκλαμβάνει τα δικαιώματα στην πληροφόρηση και στις επικοινωνίες ως ένα δημόσιο αγαθό» (ό.π.: 26). Και συμπληρώνει ότι «καθώς τα επίπεδα της οικονομικής διαφάνειας έχουν προσδιοριστεί από την άποψη του ανταγωνισμού παρά των δημόσιων αξιών, [...] οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς θα αντιμετωπίσουν μεγαλύτερες δυσκολίες στο να επεκτείνουν τις υπηρεσίες τους και να ανταγωνιστούν τους εμπορικούς λειτουργούς» (ό.π.: 25).

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τον Donders (2009: 22), οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δεν έχουν περιορίσει την εκπλήρωση της αποστολής της δημόσιας τηλεόρασης, αλλά έχουν δώσει την ώθηση για μια δημόσια ραδιοτηλεόραση μεγαλύτερης διαφάνειας και έχουν ωφελήσει τη δημοκρατία. Η μετάβαση από τη ραδιοτηλεόραση δημόσιας υπηρεσίας στα Μέσα δημόσιας υπηρεσίας είναι μια διαδικασία σημαντική για τη δημοκρατική κοινωνία της Ευρώπης. Στο ίδιο πνεύμα ο Ward χαρακτηρίζει υποστηρικτική τη γενικότερη στάση της Επιτροπής απέναντι στη δημόσια τηλεόραση καθώς και στον ρόλο που αυτή διαδραματίζει στο πλαίσιο της δημοκρατικής δημόσιας σφαίρας.¹⁵¹ Τα χαρακτηριστικά αυτής της στάσης συνοψίζονται στα εξής (Ward, 2003: 244-245):

- Αναγνωρίζεται το δικαίωμα των κρατών μελών αφενός να προσδιορίζουν την αποστολή της δημόσιας τηλεόρασης και να νοηματοδοτούν τις υπηρεσίες γενικού οικονομικού συμφέροντος και αφετέρου να προσφέρουν μηχανισμούς χρηματοδότησης και προνόμια με στόχο την οικονομική της ενίσχυση.
- Οι αποφάσεις της εστιάζουν όχι στο τι συνιστά την αποστολή της δημόσιας τηλεόρασης αλλά στο ερώτημα εάν η προσφερόμενη χρηματοδότηση είναι ανάλογη με τις εκπληρωμένες υποχρεώσεις του φορέα (αν δηλαδή τηρείται η αρχή της αναλογικότητας).

Σύμφωνα με τον Ward (2003: 248-249), η μελλοντική πορεία του οπτικοακουστικού τομέα δεν μπορεί να κατανοηθεί αν δεν στρέψουμε την προσοχή μας στους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς, οι οποίοι θα ήταν καλό «να πάρουν ένα φύλλο από το βιβλίο της Επιτροπής και να επαναλάβουν μια δέσμευση στις αρχές της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, δηλώνοντας ακριβώς ποιες είναι αυτές οι αρχές, σε μια εποχή στην οποία εμφανίζονται να μάχονται με το όλο ζήτημα του ρόλου της ραδιοτηλεόρασης στην κοινωνία».

¹⁵¹ Ο Ward (2003: 233) διαφωνεί με τη σκληρή κριτική που έχει ασκηθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (και ιδιαίτερα στη Διεύθυνση Ανταγωνισμού) από μελετητές σχετικά με την πολιτική που έχει υιοθετήσει στα ζητήματα του οπτικοακουστικού τομέα. Θεωρεί ότι στις αποφάσεις που έχει κληθεί να πάρει η Επιτροπή εμπεριέχεται η τοποθέτηση περί δυνατότητας ύπαρξης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο πλαίσιο των κανόνων του ανταγωνισμού καθώς και των όρων της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (EC Treaty). Η Επιτροπή χαρακτηρίζεται πιο δραστήρια σε ζητήματα που αφορούν την εμπορική ραδιοτηλεόραση παρά τη δημόσια, αφού για τη δεύτερη το θέμα της παρεχόμενης κρατικής βοήθειας ουσιαστικά έχει περιέλθει στην επιμέλεια των κρατών μελών.

3.6 Νέες τάσεις και προβληματισμοί ως προς τη χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη

Το μέλλον της χρηματοδότησης της δημόσιας τηλεόρασης είναι ένα σημαντικό ζήτημα που συγκεντρώνει αντικρουόμενες απόψεις λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων, οι οποίες έχουν επιφέρει αλλαγές στους τρόπους κατανάλωσης του οπτικοακουστικού περιεχομένου. Η δυνατότητα του κοινού να προσλαμβάνει πληθώρα περιεχομένου (εγχώριου ή ξένου) σε μια σειρά από (έξυπνες) συσκευές, όχι μόνο συγχρονικά (τη στιγμή της παραγωγής του) αλλά και ασύγχρονα (σε οποιοδήποτε χρόνο επιθυμεί), δημιουργεί ερωτήματα για το ποιος είναι ο ιδανικότερος τρόπος χρέωσης του κοινού για τις υπηρεσίες που του προσφέρει η δημόσια ραδιοτηλεόραση.

Η παραπάνω ευελιξία του κοινού έχει καταστήσει παρωχημένη τη σύνδεση των τηλεοπτικών-οπτικοακουστικών υπηρεσιών με τον τηλεοπτικό δέκτη και κατ' επέκταση τη σύνδεση του ανταποδοτικού τέλους με την κατοχή τηλεοπτικής συσκευής. Συνεπώς, είναι εύλογη η τάση που έχει παρατηρηθεί σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης για αναθεώρηση του τρόπου προσδιορισμού των μελών του κοινού, που υποχρεούνται να καταβάλουν ανταποδοτικό τέλος. Το νέο κριτήριο που τίθεται για την καταβολή του ανταποδοτικού τέλους, το οποίο δεν είναι η κατοχή τηλεοπτικής συσκευής αλλά η ύπαρξη απλά του νοικοκυριού, στοχεύει στην ακόμα μεγαλύτερη διασφάλιση των εσόδων της δημόσιας τηλεόρασης στο πλαίσιο της ψηφιακής εποχής.

Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η Γερμανία, όπου η καταβολή του ανταποδοτικού τέλους από τις αρχές του 2013 δεν εξαρτάται από την κατοχή κάποιας συσκευής λήψης ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων. Το τέλος υπολογίζεται ανά χώρο διαμονής (ή εργασίας), ανεξαρτήτως του αριθμού των ατόμων που βρίσκονται στον χώρο και ανεξαρτήτως εάν διαθέτουν κάποια συσκευή.¹⁵² Το νέο αυτό μέτρο επεβλήθη ως λύση απέναντι στην τεχνική σύγκλιση των συσκευών που μεταφέρουν οπτικοακουστικό περιεχόμενο¹⁵³, χάρη στην οποία η πρόσβαση στα δημόσια κανάλια είναι πλέον δυνατή με πολλούς τρόπους

¹⁵² Στη Γερμανία από τον Απρίλιο του 2015 σε όλα τα νοικοκυριά και τους χώρους εργασίας έχει επιβληθεί ένα μηνιαίο ανταποδοτικό τέλος της τάξης των 17.50 ευρώ (ετησίως 210 ευρώ), ανεξαρτήτως κατοχής ή μη συσκευής λήψης ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων. Αυτή η μεταρρύθμιση ως προς τους υπόχρεους για καταβολή ανταποδοτικού τέλους εκτιμάται ότι το διάστημα 2013-2016 θα επιφέρει στον προϋπολογισμό της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης πλεόνασμα της τάξης του 3.7% επί των συνολικών δημόσιων εσόδων (Herzog & Karppinen, 2014: 10). Από το τέλος αυτό (που το διάστημα Ιανουάριος 2013 - Μάρτιος 2015 ήταν €215.76 ετησίως) χρηματοδοτούνται οι φορείς ARD (12.81 ευρώ), ZDF (4.37 ευρώ), Deutschland Radio (0.46 ευρώ) καθώς και άλλα μικρότερα περιφερειακά μέσα (0.34 ευρώ) (thelocal.de, 2013, Masters, 2014).

¹⁵³ Τον Δεκέμβριο του 2013 αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα Avaaz.com αίτηση προς το γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο με την οποία οι πολίτες της Γερμανίας ζήτησαν την κατάργηση του ανταποδοτικού τέλους. Μέχρι τον Απρίλιο του 2014 το σχετικό αίτημα είχαν προσυπογράψει 330.000 άτομα, τα οποία έκριναν το τέλος άδικο και παράνομο (the local.de, 2014).

(τηλεοπτικός ή ραδιοφωνικός δέκτης, υπολογιστής, κινητό τηλέφωνο, ταμπλέτα και κάθε άλλη κινητή ψηφιακή συσκευή).¹⁵⁴

Παράλληλα, η φοροδιαφυγή που έχει παρατηρηθεί σε σχέση με την καταβολή του ανταποδοτικού τέλους αποτελεί έναν ακόμα παράγοντα ενίσχυσης των επιχειρημάτων για αναγκαία αναθεώρηση ή αναδιαμόρφωση του συστήματος αυτού στα δεδομένα της νέας εποχής. Μια τέτοια περίπτωση είναι η Ιρλανδία, όπου λόγω υψηλού ποσοστού φοροδιαφυγής έχει αρχίσει να εξετάζεται το ενδεχόμενο αντικατάστασής του ανταποδοτικού τέλους με μια ειδική εισφορά ανά νοικοκυριό ανεξαρτήτως κατοχής ή μη τηλεοπτικής συσκευής.¹⁵⁵ Επίσης και στην Ιταλία, όπου η φοροδιαφυγή είναι έκδηλη,¹⁵⁶ επιζητούνται τρόποι για τη διασφάλιση μεγαλύτερης σταθερότητας ως προς τα έσοδα του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (όπως ένταξη του ανταποδοτικού τέλους στον λογαριασμό του ηλεκτρικού ρεύματος).¹⁵⁷

¹⁵⁴ Στη Γερμανία σημαντικό ρόλο στον εκσυγχρονισμό του συστήματος χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης με τον προσδιορισμό νέων κριτηρίων πληρωμής του ανταποδοτικού τέλους διαδραμάτισαν η Ραδιοτηλεοπτική Επιτροπή των Ομόσπονδων Κρατιδίων και μια ομάδα εργασίας με το όνομα "Το μέλλον του Ανταποδοτικού Τέλους". Στις εναλλακτικές προτάσεις που εξετάστηκαν ήταν διάφορες μορφές φορολόγησης του πολίτη ή ειδική εισφορά ανά άτομο, οι οποίες ωστόσο κρίθηκαν ανεπαρκείς με το αιτιολογικό ότι δεν διασφάλιζαν σταθερή μελλοντική χρηματοδότηση με βάση έναν κοινωνικά δίκαιο τρόπο (Herzog & Karpinen, 2014: 8).

¹⁵⁵ Στην Ιρλανδία κάθε νοικοκυριό, επιχείρηση ή οργανισμός που διαθέτει τηλεοπτική συσκευή (όπως ορίζεται από το νόμο περί ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών του 2009) θα πρέπει να έχει στην κατοχή του άδεια τηλεόρασης, καταβάλλοντας το αντίστοιχο τέλος. Σε κάθε διεύθυνση αντιστοιχεί μια άδεια, ανεξαρτήτως του αριθμού των διαθέσιμων τηλεοπτικών συσκευών. Υπεύθυνος για τη συλλογή του ανταποδοτικού τέλους εκ μέρους του Υπουργού Επικοινωνιών, Ενέργειας και Φυσικών Πόρων είναι ο φορέας *An Post*. Το 2014 13.709 πολίτες κλήθηκαν στο δικαστήριο για διαφυγή ως προς την καταβολή του τέλους (Fallon, 2015) και το 2013 φυλακίστηκαν 411 άτομα (the journal, 2014). Το μέγιστο πρόστιμο ως πρώτη παράβαση είναι 1.000 ευρώ και για τυχόν επόμενες παραβάσεις 2.000 ευρώ. Λόγω του μεγάλου αριθμού των κλητεύσεων που εκδόθηκαν το 2014 από το δικαστικό σώμα της Ιρλανδίας (16.566) μελετάται το ενδεχόμενο αντικατάστασης του ανταποδοτικού τέλους με ειδική εισφορά, που θα χρεώνεται ανά νοικοκυριό - ανεξαρτήτως κατοχής ή μη τηλεοπτικής συσκευής - και θα λαμβάνει υπόψη και τις διαδικτυακές οπτικοακουστικές υπηρεσίες. Η δημόσια συζήτηση για ένα νέο σχέδιο χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης ξεκίνησε το καλοκαίρι του 2013 με προοπτική εφαρμογής τον Ιανουάριο του 2015 (Business ETC, 2013), ωστόσο, σύμφωνα με τον Υπουργό Επικοινωνιών, το νέο μέτρο θα παρουσιαστεί και θα ισχύσει μετά το 2015 (the journal, 2015: Slattery, 2015).

¹⁵⁶ Σύμφωνα με στοιχεία του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της Ιταλίας (RAI), το 2012 το ποσοστό των τηλεοπτικών νοικοκυριών που διέθεταν τηλεοπτικό δέκτη αλλά δεν πλήρωσαν το ανταποδοτικό τέλος ανήλθε στο 27%, ποσοστό που αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα στην Ευρώπη (Mele, 2015). Όπως επεσήμανε ο γενικός διευθυντής του φορέα, Luigi Gubitosi, "στην Ιταλία η διαφυγή [πληρωμής του τέλους] δεν θεωρείται αντικοινωνική συμπεριφορά" (Dinmore, 2014). Το 2014 ο φορέας RAI εισέπραξε 165 εκατομμύρια λιγότερα από την πληρωμή του ανταποδοτικού τέλους (Mele, 2015 β). Για αυτό και η κυβέρνηση έχει εξαγγείλει την επανεξέταση του ρόλου και του τρόπου χρηματοδότησης του φορέα.

¹⁵⁷ Τον Νοέμβριο του 2014 το Υπουργείο Επικοινωνιών της Ιταλίας στοχεύοντας στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής σε σχέση με την καταβολή του ανταποδοτικού τέλους προς τον φορέα RAI ανακοίνωσε σχέδιο

Το βέβαιο είναι ότι η ιδέα του υποχρεωτικού ανταποδοτικού τέλους έχει αρχίσει να απειλείται σοβαρά λόγω της αυξανόμενης απήχησης των τηλεοπτικών υπηρεσιών συνεχούς ροής (streaming) και της ετεροχρονισμένης παρακολούθησης τηλεοπτικού περιεχομένου (catch-up TV) από το διαδίκτυο.¹⁵⁸ Στην παρούσα εποχή ιδιαίτερης ακμής του διαδικτύου το τηλεοπτικό κοινό πλέον επιζητάει υψηλής ποιότητας προγράμματα, διαθέσιμα για παρακολούθηση σε ευέλικτες ώρες και όχι κατ' ανάγκη τη στιγμή που μεταδίδονται.

Ενδεικτική των παραπάνω εξελίξεων είναι και η στάση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της Βρετανίας. Το BBC εξετάζει το ενδεχόμενο να αντικαταστήσει το υπάρχον ανταποδοτικό τέλος,¹⁵⁹ που καταβάλλεται μόνο από τα νοικοκυριά που παρακολουθούν τηλεόραση, με μια καθολική εισφορά για όλα τα νοικοκυριά.¹⁶⁰ Η αναδιαμόρφωση αυτή του παραδοσιακού συστήματος χρηματοδότησης - παρόμοια με αυτή που έχει ήδη πραγματοποιηθεί στη Γερμανία - έχει ως στόχο την αύξηση των εσόδων του φορέα και την παράλληλη εξοικονόμηση των εξόδων, που περιλαμβάνει ο εντοπισμός και η δίωξη των ατόμων που αποφεύγουν την καταβολή του τέλους.¹⁶¹ Το αιτιολογικό των

για ένταξη του ειδικού τέλους στους λογαριασμούς του ηλεκτρικού ρεύματος από τις αρχές του 2015. Το νέο μέτρο τελικά δεν εφαρμόστηκε, γιατί δεν υπήρχε ο απαιτούμενος χρόνος ώστε να συμπεριληφθεί στο νομοσχέδιο για τον προϋπολογισμό του 2015, ωστόσο η κυβέρνηση εξέφρασε την πρόθεσή της για ανεύρεση τρόπων απλοποίησης και μείωσης του τέλους εντός του 2015 (Ansa.it, 2014). Ο Ιταλός Πρωθυπουργός, Matteo Renzi, τον Οκτώβριο του 2015, εξέφρασε την πρόθεση της κυβέρνησης να χρηματοδοτήσει το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα προκειμένου να μειώσει το ανταποδοτικό τέλος και να εφαρμόσει μηχανισμό διαμέσου του οποίου κανείς δεν θα μπορεί να φοροδιαφεύγει (Briel, 2015 β, Ansa.it, 2015).

¹⁵⁸ Στην Αυστρία τον Ιούλιο του 2015 δικαστική απόφαση όρισε ότι ο υπολογιστής ή το τάμπλετ με πρόσβαση στο διαδίκτυο δεν θεωρείται απαραίτητα συσκευή λήψης ραδιοτηλεοπτικού περιεχομένου. Αυτό σημαίνει ότι η πληρωμή του τηλεοπτικού τέλους είναι υποχρεωτική όταν γίνεται χρήση κάρτας δέκτη τηλεόρασης ή στικ DVB-T. Αντιθέτως, η πληρωμή του ραδιοφωνικού τέλους δεν είναι υποχρεωτική, ακόμα και εάν κάποιος ακούει διαδικτυακό ραδιόφωνο (the local.at, 2015). Η χρέωση υπολογίζεται ανά νοικοκυριό, ανεξαρτήτως του αριθμού των διαθέσιμων συσκευών λήψης ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών. Σε χώρους πέραν του νοικοκυριού (εταιρείες, χώρους εργασίας) παραχωρείται άδεια παρακολούθησης για κάθε δέκα (ραδιοφωνικές /τηλεοπτικές) συσκευές λήψης προγραμμάτων (GIS, 2015).

¹⁵⁹ Το 2014 οι εν ισχύ άδειες στα βρετανικά νοικοκυριά για παρακολούθηση τηλεόρασης ανήλθαν σε 25,4 εκατομμύρια και το συνολικό ποσό που συγκέντρωσε το BBC από το ανταποδοτικό τέλος ανήλθε σε 3,7 δισεκατομμύρια βρετανικές λίρες (βλ. βίντεο της εφημερίδας *The Telegraph* στο Swinford, 2015).

¹⁶⁰ Σύμφωνα με έκθεση της Επιτροπής Πολιτισμού, Μέσων και Αθλητισμού του βρετανικού Κοινοβουλίου (που εξεδόθη στις 26 Φεβρουαρίου του 2015), "μια ραδιοτηλεοπτική εισφορά σε όλα τα νοικοκυριά αποτελεί προτιμητέα εναλλακτική λύση". Ωστόσο, τα μέλη του βρετανικού Κοινοβουλίου εκτιμούν ότι το μέτρο της καθολικής εισφοράς για το BBC δεν μπορεί να εφαρμοστεί νωρίτερα από το 2026 (Sherwin, 2015). Επιπλέον, στην έκθεση της εν λόγω Επιτροπής επισημαίνεται η ανάγκη να επαναπροσδιοριστεί η έκταση και το εύρος των δραστηριοτήτων του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα με τρόπο που να δικαιολογεί πλήρως τη δημόσια χρηματοδότηση, ύψους σχεδόν τεσσάρων δισεκατομμυρίων βρετανικών λιρών, που δαπανάται ετησίως (parliament.uk, 2015).

¹⁶¹ Το 2013 στη Βρετανία διώχθηκαν ποινικά πάνω από 170.000 άτομα για διαφυγή ως προς την καταβολή του ποσού των £145.50 ετησίως, που αντιστοιχεί στο ανταποδοτικό τέλος. Περίπου 30 άτομα τον χρόνο

ιθυνόντων του BBC για την εφαρμογή της καθολικής εισφοράς είναι ότι το παραδοσιακό ανταποδοτικό τέλος καλύπτει μόνο όσους παρακολουθούν τηλεόραση σε οποιαδήποτε συσκευή τη στιγμή που μεταδίδονται τα προγράμματα, αλλά όχι εκείνη τη μερίδα του κοινού (κυρίως νεαρά άτομα), που προτιμούν την κατά παραγγελία τηλεόραση μέσω της χρήσης του iPlayer (Sweeney, 2015, Sherwin, 2015).¹⁶²

Η οικονομική ύφεση των κρατών της Ευρώπης σε συνδυασμό με τις νέες συνήθειες που έχουν επιβάλει οι ψηφιακές τεχνολογίες στην κατανάλωση του περιεχομένου των Μέσων έχουν οδηγήσει σε νέες ιδέες σχετικά με την οικονομική ενίσχυση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Για παράδειγμα, στις σκανδιναβικές χώρες (με αφορμή την εφαρμογή ειδικού φόρου στη Φινλανδία) έχει γίνει αισθητή η τάση αντικατάστασης του ανταποδοτικού τέλους, που εκτιμάται ότι σύντομα θα επηρεάσει και τη Σουηδία προς την ίδια κατεύθυνση. Ο προβληματισμός που τίθεται αφορά στο ποια εναλλακτική λύση είναι η πιο ιδανική: ένα εντελώς διαφορετικό σύστημα, όπως είναι η χρηματοδότηση μέσω φόρου, ή μια παραλλαγή του ανταποδοτικού τέλους, όπως είναι το λεγόμενο τέλος για τα Μέσα επικοινωνίας εν γένει (Engblom, 2012: 30-31);

Μια παραλλαγή του παραπάνω προβληματισμού είναι η συζήτηση που έχει ανακύψει από το 2010 σχετικά με την καταβολή ειδικού ραδιοτηλεοπτικού τέλους σε περίπτωση λήψης περιεχομένου μέσω υπολογιστή συνδεδεμένου στο διαδίκτυο (Bron, 2010: 10-17). Το ερώτημα που τίθεται είναι εάν αρκεί η χρηματοδότηση από το γενικό ανταποδοτικό τέλος ή εάν απαιτείται θέσπιση ειδικού ψηφιακού τέλους στα νοικοκυριά που διαθέτουν τον κατάλληλο εξοπλισμό για τη λήψη των ψηφιακών υπηρεσιών.¹⁶³

φυλακίζονται λόγω του αδικήματος αυτού (Sweeney, 2015, Swinford, 2015). Την περίοδο 2009/2010 η απώλεια εσόδων του BBC, προερχόμενη από τους "φοροφυγάδες", ήταν 196 εκατομμύρια βρετανικές λίρες (βλ. βίντεο της εφημερίδας *The Telegraph* στο Swinford, 2015). Ωστόσο, ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Michael Gove, τον Αύγουστο του 2015 εξέφρασε την άποψη ότι η διαφυγή σε σχέση με την καταβολή του ανταποδοτικού τέλους θα έπρεπε να σταματήσει να αποτελεί ποινικό αδίκημα λόγω της επιβάρυνσης που προκαλούν αυτές οι υποθέσεις στο δικαστικό σώμα. Η άποψη αυτή δεν βρήκε σύμφωνο τον Γενικό Γραμματέα Πολιτισμού, Μέσων και Αθλητισμού, John Whittingdale, ο οποίος εξέφρασε τον φόβο ότι ένα τέτοιο μέτρο ενδεχομένως να οδηγήσει σε αύξηση του ποσοστού των πολιτών που φοροδιαφεύγουν σε σχέση με την καταβολή του ανταποδοτικού τέλους (Swinford, 2015).

¹⁶² Στη Βρετανία όποιος παρακολουθεί τηλεόραση σε ετεροχρονισμένη λήψη (catch-up TV) και ποτέ προγράμματα τη στιγμή που μεταδίδονται νομικά δεν υποχρεούται να καταβάλει το ανταποδοτικό τέλος. Η απαλλαγή δίνεται κατόπιν επίσημης δήλωσης του ενδιαφερόμενου στον φορέα TV Licensing. Αυτό όμως δεν ισχύει σε περίπτωση που κάποιος προγραμματίζει και καταγράφει προγράμματα για να τα παρακολουθήσει αργότερα (Qureshi, 2013).

¹⁶³ Στη Βρετανία στο ερώτημα αυτό έχει απαντήσει από το 1999 η *Ανεξάρτητη Επιτροπή Αναθεώρησης* με επικεφαλής τον Gavyn Davies, η οποία σε ειδική έκθεση πρότεινε την καθιέρωση ενός ειδικού ψηφιακού ανταποδοτικού τέλους για τη χρηματοδότηση των νέων ψηφιακών υπηρεσιών (Independent Review Panel, 1999: 33). Η πρόταση αυτή συνάντησε την αντίθεση των εμπορικών ανταγωνιστών. Τελικά, τον Φεβρουάριο του 2000 η βρετανική κυβέρνηση απέρριψε την ιδέα και αντιπρότεινε αύξηση στο γενικό ανταποδοτικό τέλος.

Τα παραδείγματα της Φινλανδίας και της Γερμανίας καθώς και η συζήτηση που αναπτύσσεται στη Βρετανία είναι ενδεικτικά μιας κυρίαρχης τάσης για αναδιαμόρφωση των μηχανισμών δημόσιας χρηματοδότησης των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων με στόχο την αύξηση των εσόδων σε σταθερή βάση. Παράλληλα, με αφορμή τις πρωτοβουλίες άλλων κρατών (όπως είναι η Γαλλία και η Ισπανία) έχει καταστεί εμφανής η ανάγκη για συμπλήρωση της αμιγούς δημόσιας χρηματοδότησης με άλλες πηγές πόρων (όπως η φορολόγηση των εταιρειών του επικοινωνιακού πεδίου).¹⁶⁴

Επίσης, οι πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη μαρτυρούν τάσεις απομάκρυνσης των διαφημιστικών εσόδων από τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς. Σύμφωνα με τα νέα πρότυπα χρηματοδότησης που έχουν εμφανιστεί, η δημόσια τηλεόραση τείνει να βασίζεται οικονομικά είτε στη φορολόγηση ιδιωτικών φορέων του επικοινωνιακού πεδίου είτε στο ανταποδοτικό τέλος ή στο συνδυασμό των δύο αυτών πηγών. Η εξέλιξη αυτή, σύμφωνα με την Arriaza Ibarra (2012: 20), μπορεί να αποδοθεί "στην κοινή αντίληψη ως προς την αξία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης μεταξύ των πολιτικών ελίτ και στην έλλειψη επιθυμίας από την πλευρά των εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων να αντιμετωπίσουν μεγαλύτερο ανταγωνισμό για διαφημίσεις από ιδιωτικοποιημένους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς".

Στο πλαίσιο όλων αυτών των εξελίξεων το πιο κρίσιμο ερώτημα που γεννιέται είναι εάν και κατά πόσο το επικοινωνιακό πεδίο εξακολουθεί να έχει ανάγκη από δημόσια χρηματοδοτούμενους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς. Τα τελευταία χρόνια, λόγω της οικονομικής ύφεσης, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν ορισμένες κυβερνήσεις ως προς τη χρηματοδότηση των φορέων αυτών φανερώνουν την κρισιμότητα του ερωτήματος.

Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα είναι καταφατική, εφόσον οι φορείς αυτοί ακόμα και στην ψηφιακή εποχή έχουν επιφορτιστεί με έναν σημαντικό (δημοκρατικό, πολιτιστικό και κοινωνικό) ρόλο: να αποτελούν μια αξιόπιστη πηγή αντικειμενικής και σφαιρικής πληροφόρησης, μια αστείρευτη πηγή υψηλής ποιότητας περιεχομένου, μια πηγή αντιπροσώπευσης απόψεων τόσο της πλειοψηφίας όσο και της μειοψηφίας, καθώς και ένα σημείο αναφοράς της εθνικής ταυτότητας του κράτους όπου εδρεύουν.

3.7 Η χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης στο πλαίσιο της μετάβασης στην ψηφιακή εποχή

Παραδοσιακά η νομιμοποίηση της χρηματοδότησης της δημόσιας τηλεόρασης βασίστηκε στην τήρηση των αρχών της καθολικότητας και της ανοικτής πρόσβασης σε σχέση με το προσφερόμενο περιεχόμενο. Στο σημερινό επικοινωνιακό πεδίο η τήρηση των αρχών αυτών αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα για δύο κυρίως λόγους:

- Τα τελευταία χρόνια η αγοραία λογική λειτουργίας των Μέσων επεκτείνεται όλο και περισσότερο μέσα από την ανάπτυξη της επί πληρωμής παροχής ραδιοτηλεοπτικών

¹⁶⁴ Στη Γαλλία και στην Ισπανία έχει επιβληθεί φόρος στα έσοδα των τηλεπικοινωνιακών ομίλων, ένα μέτρο που έχει αποδειχθεί περιορισμένης αποτελεσματικότητας λόγω των αντιδράσεων που έχουν προκληθεί από τον τομέα των τηλεπικοινωνιών.

υπηρεσιών και τη μετατροπή του κοινού σε καταναλωτή. Η νέα αυτή κουλτούρα επιτάσσει μια νέου τύπου δραστηριοποίηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης ως προς τον τρόπο που προσεγγίζει το κοινό της μέσα από την αξιοποίηση ασυνήθιστων μέχρι τώρα πρακτικών «διαχείρισης μιας σχέσης» στην οποία το κοινό αντιμετωπίζεται ως «πελάτης» (Picard, 2006: 194-195).

- Παράλληλα, οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς στην προσπάθειά τους να συμβαδίσουν με την ψηφιακή εποχή επεκτείνονται σε νέες υπηρεσίες που παρεκκλίνουν από την παραδοσιακή ραδιοτηλεόραση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διακυβεύεται η νομιμοποίηση του ανταποδοτικού τέλους, το οποίο συναρτάται μόνο με συγκεκριμένες δραστηριότητες της παραδοσιακής αποστολής.

Για τον Rumphorst (2004: 5), η επέκταση του προγράμματος της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης σε όλες τις νέες πλατφόρμες επικοινωνίας είναι επιβεβλημένη, δεδομένου ότι ένα αυξανόμενο μερίδιο του κοινού ενημερώνεται, ψυχαγωγείται και επιμορφώνεται κάνοντας χρήση των νέων μέσων. Σε κάθε άλλη περίπτωση θεωρείται καταδικασμένη στον περιορισμό του στοχεύοντος κοινού της. Το 2004 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υπογράμμισε επί του θέματος: «Για να προωθήσει την πολιτιστική ποικιλία στην ψηφιακή εποχή, είναι σημαντικό το περιεχόμενο της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης να φθάνει στο κοινό μέσα από όσο το δυνατόν περισσότερα δίκτυα και συστήματα διανομής: είναι επομένως κρίσιμο για τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς να αναπτύξουν νέες υπηρεσίες» (Rumphorst, 2004: 5).

Η διεύρυνση της δημόσιας τηλεόρασης σε νέες πλατφόρμες Μέσων για να είναι επιτυχημένη προαπαιτεί την ενίσχυση της εισοδηματικής της πολιτικής και τη σύναψη συνεργασιών με εμπορικούς φορείς που δραστηριοποιούνται με βάση την εμπορική λογική (Moe, 2007: 57).¹⁶⁵ Με άλλα λόγια, η αναζήτηση εναλλακτικών πόρων καθίσταται επιτακτική ανάγκη σε ένα ψηφιακό περιβάλλον, όπου η χρήση των Μέσων εξαρτάται και η ικανότητα του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα να εξυπηρετήσει συλλογικές κοινωνικές ανάγκες δυσχεραίνεται.

Δεδομένου ότι η νέου τύπου διασφάλιση των εσόδων αποτελεί την κινητήρια δύναμη δραστηριοποίησης της δημόσιας τηλεόρασης στις νέες υπηρεσίες της ψηφιακής εποχής οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς έχουν πάψει να εξαρτώνται αποκλειστικά από τη δημόσια μορφή χρηματοδότησης. Στα δημόσια ραδιοτηλεοπτικά συστήματα της Ευρώπης παρατηρούνται πλέον «ρυθμίσεις που προωθούν την "περίφραξη"»¹⁶⁶ μέσα και κατά μήκος στις πλατφόρμες των Μέσων», τακτική που έρχεται σε αντίθεση με τις παραδοσιακές αξίες

¹⁶⁵ Η τάση για αναζήτηση εναλλακτικών πηγών εσόδων εμφανίστηκε για πρώτη φορά τη δεκαετία του 1980 με αφορμή την απορρύθμιση των αναλογικών ραδιοτηλεοπτικών συστημάτων (Moe, 2007: 57).

¹⁶⁶ Με τον όρο «περίφραξη» [enclosure] ο Moe (2007: 51) αναφέρεται στο σύνολο των μεθόδων (π.χ. συνδρομή, λήψη υπηρεσιών επί πληρωμή, κρυπτογράφηση καναλιών, περιορισμοί στην κατοχή λογισμικού στον κυβερνοχώρο) μέσω των οποίων επιβάλλεται ένα είδους περιορισμού στο περιεχόμενο των Μέσων. Η διαδικασία που ενεργοποιούν οι μέθοδοι αυτοί παρομοιάζεται με «ανύψωση τειχών γύρω από το περιεχόμενο».

του παρελθόντος που αφορούν την ανοικτή πρόσβαση στο περιεχόμενο και την καθολική διάχυσή του (Moe, 2007: 51).

Παρά τις τάσεις αυτές οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς θεωρούνται ακόμα σε γενικές γραμμές «υποστηρικτές της "μη-περίφραξης"», δηλαδή της έλλειψης περιορισμών αναφορικά με τη λήψη του περιεχομένου (Moe, 2007: 57). Παρά, δηλαδή, τις νέες πρωτοβουλίες δράσης που υπαγορεύει η ψηφιακή εποχή, σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες το ανταποδοτικό τέλος έχει διατηρήσει την υπεροχή του ως πηγή χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης.¹⁶⁷

Με δεδομένη την ολοένα και μεγαλύτερη επέκταση των νέων υπηρεσιών του ψηφιακού περιβάλλοντος ο τρόπος χρηματοδότησης του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στο πεδίο αυτό παραμένει ένα ανοικτό ζήτημα προς διερεύνηση. Στο πλαίσιο της μετάβασης από τη ραδιοτηλεόραση δημόσιας υπηρεσίας στα Μέσα δημόσιας υπηρεσίας οι μελετητές διαπιστώνουν την ανάγκη των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων να συμπληρώσουν τα ανεπαρκή έσοδα που απορρέουν από το ανταποδοτικό τέλος με (ευρύτερες) εμπορικές μορφές εισοδήματος προκειμένου να μπορέσουν να επενδύσουν σε νέους φιλόδοξους στόχους που σχετίζονται με την επέκταση των δράσεών τους σε ψηφιακές υπηρεσίες και πλατφόρμες (Moe, 2007: 52-55). Άλλωστε, η συνέχιση της συλλογικής δημόσιας χρηματοδότησης εξαρτάται από δύο παράγοντες: την ικανότητα που θα επιδείξει ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας αφενός ως προς τη βελτίωση των δεσμών του με το κοινό στο πλαίσιο της κυρίαρχης καταναλωτικής κουλτούρας και αφετέρου ως προς τη σφυρηλάτηση της πολιτικής θέλησης για συνεχιζόμενα δημόσια κονδύλια (Picard, 2006: 195).

Με δεδομένο ότι η επάρκεια του ανταποδοτικού τέλους και του διαφημιστικού εισοδήματος βάλλεται όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας στο πλαίσιο της νέας ψηφιακής εποχής πρέπει να εφεύρει νέους τρόπους εξοικονόμησης εσόδων. Η ορθή αναδιάρθρωση του σε επίπεδο οργάνωσης και τεχνολογικού εξοπλισμού αποτελεί ικανό μέσο συμβολής στην οικονομική αποδοτικότητά του. Μια τέτοια αναδιάρθρωση θεωρείται ότι μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την ανάληψη των παρακάτω πρωτοβουλιών (Iosifidis, 2007: 76):

- Δραστηριοποίηση στο πεδίο των νέων τεχνολογιών με παράλληλη εκπαίδευση του προσωπικού του φορέα, στοχεύοντας στην εξοικείωσή του με τα χαρακτηριστικά και τις απαιτήσεις του πολυμεσικού περιβάλλοντος.
- Αύξηση των παραγωγικών δυνάμεων των εργαζομένων μέσω της κινητοποίησης.
- Ανάπτυξη μιας εξελιγμένης μορφής μάρκετινγκ.

¹⁶⁷ Ο Moe (2007: 53) μελετώντας τα έσοδα τεσσάρων ραδιοτηλεοπτικών φορέων το 2005 (του νορβηγικού NRK, του βρετανικού BBC και των γερμανικών ARD και ZDF) διαπιστώνει ότι το ποσοστό που προέρχεται από το ανταποδοτικό τέλος είναι κατά πολύ μεγαλύτερο σε σύγκριση με εκείνο που αντιστοιχεί στις εμπορικές πηγές. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των εσόδων από το ανταποδοτικό τέλος για τον φορέα NRK είναι 95%, για τον φορέα BBC 84%, για τους φορείς ARD και ZDF 83% και 86% αντιστοίχως. Το γεγονός ότι οι παραπάνω ραδιοτηλεοπτικοί φορείς δεν υιοθέτησαν στον ίδιο βαθμό τις εμπορικές μορφές εισοδήματος αποδεικνύει την επίδραση του εκάστοτε εθνικού πλαισίου στη διαμόρφωση της πολιτικής επί του επικοινωνιακού πεδίου (Moe, 2007: 52-55).

- Έμφαση σε αποδοτικότερα μοντέλα παραγωγής προγράμματος, όπως είναι η σύναψη εξωτερικών συνεργασιών.

Εγχειρήματα λειτουργικής εξυγίανσης που στέφθηκαν με επιτυχία μπορούν να αναζητηθούν μόνο στις μεγάλες χώρες, όπως στη Γαλλία με την περίπτωση του δημόσιου φορέα *France Télévisions* (Iosifidis, 2007: 77-78) και στη Βρετανία με την περίπτωση του *BBC* (Iosifidis, 2007: 78-79).

Ορισμένες κυβερνήσεις στην Ευρώπη έχουν αποδειχθεί πρόθυμες να στηρίξουν τις ψηφιακές πρωτοβουλίες των δημόσιων τηλεοπτικών φορέων. Ειδικότερα, το 2000 στη Βρετανία η ανακοίνωση της αύξησης του ανταποδοτικού τέλους πάνω από τον δείκτη τιμών λιανικής (*retail price index*) μέχρι το 2006-2007 απέφερε το αναγκαίο κεφάλαιο για επενδύσεις σε νέα προγράμματα και κανάλια. Ανάλογη υποστηρικτική στάση επέδειξαν οι κυβερνήσεις στη Σουηδία και στη Φινλανδία χάρη στην οποία οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί *SVT* και *YLE* αντιστοίχως κατάφεραν να δημιουργήσουν εθνικό δίκτυο επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης (Iosifidis, 2007 β: 67-68).

Το μέλλον της δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη εδώ και χρόνια θεωρείται άμεσα συναρτώμενο με το επίπεδο της οικονομικής της ενίσχυσης (Brants & Siune, 1992: 114). Η χρηματοδότησή της, ανεξαρτήτως από το πού πηγάζει, πρέπει να είναι τέτοιου μεγέθους ώστε να παρέχεται η δυνατότητα εκπλήρωσης της αποστολής της. Η δικαιολόγηση οποιασδήποτε μορφής χρηματοδότησης (ανταποδοτικό τέλος, κρατικές ή δημόσιες επιχορηγήσεις, άμεση δημόσια χρηματοδότηση μέσω ενός φόρου εισοδήματος) είναι επιβεβλημένη και εξαρτάται άμεσα από τον βαθμό δημόσιας υποστήριξης που επιτυγχάνει ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας. Η υποστήριξη αυτή για να επιτευχθεί προϋποθέτει με τη σειρά της την ύπαρξη κάποιων αναγκαίων συνθηκών, όπως είναι η ποικιλία του παρεχόμενου περιεχομένου και η ευρεία πρόσβαση του κοινού σε αυτό.

Στην ψηφιακή εποχή οι πιέσεις που θα ασκηθούν στη δημόσια τηλεόραση ως προς τη χρηματοδότησή και τα λειτουργικά της κόστη είναι εύλογο να αυξηθούν και να επιταθούν. Σε ένα ψηφιακό περιβάλλον που διαθέτει πληθώρα επιλογών για την ικανοποίηση κάθε ανάγκης του κοινού (ενημερωτικής, ψυχαγωγικής, επιμορφωτικής) η δημόσια τηλεόραση θα δυσκολευτεί ακόμα περισσότερο να δικαιολογήσει τη χρηματοδότησή της (καθώς και τον ευρύτερο ρόλο της στο επικοινωνιακό πεδίο). Η δικαιολόγηση μπορεί να επιτευχθεί μόνο εάν μεριμνήσει για τη διατήρηση της επιρροής της στην οπτικοακουστική αγορά, η οποία προϋποθέτει μια σειρά δύσκολων εγχειρημάτων: οργανωσιακό εκσυγχρονισμό με στόχο τη λειτουργία σε μια βάση αποτελεσματική και οικονομικά αποδοτική, ξεχωριστή και πλούσια εκροή που συνδυάζει δημοφιλή και ποιοτικά προγράμματα, δραστηριοποίηση σε νέες διαδραστικές υπηρεσίες και θεματικά κανάλια για τη διαμόρφωση μιας στενής σχέσης με το κοινό (Iosifidis, 2007 β: 84). Οι διαφοροποιημένες πηγές χρηματοδότησης που έχει στη διάθεσή της η δημόσια τηλεόραση αποτελούν πλεονέκτημα που εάν αξιοποιηθεί κατάλληλα μπορεί να την οδηγήσει να επενδύσει σε νέα κανάλια και νέο περιεχόμενο σε μια προσπάθεια υπεροχής απέναντι στους εμπορικούς ανταγωνιστές (Cola & Prario, 2010: 3).

Σε γενικές γραμμές, το μέλλον της χρηματοδότησης της δημόσιας τηλεόρασης είναι άμεσα εξαρτώμενο από την ικανότητα που επιδεικνύουν οι φορείς στις μεγαλύτερες χώρες ως προς τη δικαιολόγηση της θέσης τους στο τηλεοπτικό πεδίο (Parathanassopoulos, 2002: 76). Σε κάθε περίπτωση, όμως, η οικονομική σταθερότητα και η πολιτική ανεξαρτησία αποτελούν αναγκαίες προϋποθέσεις για την επιτυχημένη πορεία του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στο ψηφιακό μέλλον.

Κεφάλαιο 4:

Η Δημόσια Τηλεόραση της Ευρώπης στην Ψηφιακή Εποχή

4.1 Η προσπάθεια για εκ νέου πλαισίωση του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα

Η ψηφιοποίηση του επικοινωνιακού πεδίου και η σύγκλιση των τεχνολογιών έχει αλλάξει ριζικά τις συνθήκες λειτουργίας των επικοινωνιακών οργανισμών και του προσωπικού του (Kolodzy, 2015). Ο ανταγωνισμός σε μια σωρεία ψηφιακών χώρων είναι σκληρός και πολύπλοκος με στόχο την κατάκτηση ενός κοινού που συνεχώς κατακερματίζεται (Rorpen, Lund & Nord, 2010). Το διευρυμένο φάσμα ανταγωνισμού δεν περιλαμβάνει μόνο δημόσιους και εμπορικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς, αλλά και ομίλους εντύπων που θέλουν να έχουν παρουσία στον κόσμο του διαδικτύου παρέχοντας όχι απλά παραδοσιακό περιεχόμενο αλλά πολυμεσικό.

Συνοπτικά, στο νέο περιβάλλον των Μέσων, που εγκαινίασε η τρίτη χιλιετία, η παραδοσιακή αντιπαλότητα μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης έχει ξεθωριάσει ή φαίνεται παρωχημένη. Νέοι "παίκτες" με νέους ρόλους εισέρχονται στο επικοινωνιακό πεδίο, οι παλιοί ρόλοι μεταλλάσσονται και τα παραδοσιακά όρια μεταξύ των Μέσων επικοινωνίας καθίστανται όλο και πιο δυσδιάκριτα.

Ειδικά για τη δημόσια τηλεόραση το ψηφιακό περιβάλλον αποτελεί ένα νέο αλλά αμφιλεγόμενο πεδίο δράσης, η προσαρμογή στο οποίο είναι δύσκολη και ταυτόχρονα επιβεβλημένη. Δύσκολη γιατί η ειδική αποστολή με την οποία είναι επιφορτισμένος ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας χρειάζεται να αναθεωρηθεί, ώστε να ληφθούν υπόψη οι νέοι τρόποι παραγωγής και διανομής περιεχομένου, τα νέα μοντέλα διοίκησης, οι νέες δράσεις και συνεπώς οι νέοι ρόλοι.¹⁶⁸ Επιβεβλημένη γιατί τυχόν ολιγωρία στην αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων συνεπάγεται -αν όχι αφανισμό- σίγουρα περιθωριοποίηση του θεσμού. Ωστόσο, η δραστηριοποίηση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων στο διαδικτυακό κόσμο, όσο επιβεβλημένη κι αν κρίνεται, δίνει λαβή για ιδεολογικού τύπου αντιδράσεις καθώς και κριτική που απορρέει από ένα αυξανόμενο φάσμα ιδιωτικών Μέσων.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Η κινητοποίηση των ευρωπαϊκών χωρών ως προς την αναθεώρηση του ρόλου και της αποστολής της δημόσιας τηλεόρασης έχει ξεκινήσει από τη δεκαετία του 2000. Ορισμένα χαρακτηριστικά γεγονότα που μαρτυρούν την τάση αυτή είναι τα εξής: Στη Βρετανία το 2006 το BBC ανανεώνει τον καταστατικό του χάρτη, στην Ισπανία ο πρωθυπουργός Rodriguez Zapatero παραγγέλλει σε μια Επιτροπή Ειδικών εξειδικευμένη έκθεση αναφορικά με το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό σύστημα της χώρας και στη Γερμανία διενεργούνται διαβουλεύσεις για τη χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο νέο πεδίο δράσης των διαδικτυακών υπηρεσιών.

¹⁶⁹ Η ιδεολογικού χαρακτήρα κριτική θεωρεί πατερναλιστική την ιδέα της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας που αποσκοπεί στο να προσφέρει στο κοινό αυτό που χρειάζεται αντί αυτού που πραγματικά επιθυμεί. Η κριτική που ασκείται από τους εμπορικούς φορείς εστιάζει στο επιχείρημα ότι η δημόσια επιδότηση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων για την ανάπτυξη δράσεων σε νέες ψηφιακές πλατφόρμες συνιστά στρέβλωση της αγοράς και άδικο ανταγωνισμό. Η παρουσία των δημόσιων φορέων στις πλατφόρμες αυτές κρίνεται από τους αντιπάλους επιτρεπτή, εφόσον περιορίζεται απλά σε αναμεταδόσεις της κανονικής εκπομπής τους και δεν

Στην προσπάθεια που καταβάλλει η δημόσια ραδιοτηλεόραση να προσαρμοστεί στις εξελίξεις του επικοινωνιακού πεδίου ένα βασικό ερώτημα που εγείρεται είναι εάν και κατά πόσο η πολιτική των Μέσων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο οδηγεί προς αυτήν την κατεύθυνση προσαρμογής (Jakubowicz, 2007: 115-141, Betzel, 2007: 142-150, Parathanassopoulos, 2007: 151-165, Aslama & Syvertsen, 2007: 167-178). Πρόκειται για μια εύλογη διερεύνηση των μελετητών, αφού θεωρητικά η πολιτική (policy) είναι αυτή που μπορεί ή πρέπει να υπαγορεύσει την ανανεωμένη ιδέα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, η οποία θα παραπέμπει σε έναν χρήσιμο και λειτουργικό φορέα μέσα στο νέο επικοινωνιακό περιβάλλον του 21^{ου} αιώνα.

Δυστυχώς, μέσα στο νέο πλαίσιο λειτουργίας των μέσων οι ευρωπαϊκές χώρες δυσκολεύονται όχι μόνο να προσδιορίσουν με ενάργεια τον ρόλο της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, αλλά και να οικοδομήσουν ένα νέο ρυθμιστικό πλαίσιο που να ανταποκρίνεται στην αναθεωρημένη ιδέα του θεσμού.¹⁷⁰ Όπως επισημαίνουν οι Donders, Pauwels και Loisen (2012: 4):

"Υπάρχει η εντύπωση ότι η δημόσια ραδιοτηλεόραση είναι τα πάντα και τίποτα ταυτοχρόνως. Στην καλύτερη περίπτωση, η δημόσια ραδιοτηλεόραση - ίσως όχι στην πράξη, αλλά τουλάχιστον στην πολιτική ρητορική και τη ρύθμιση - έχει εξελιχθεί σε ένα 'οτιδήποτε' δημόσιας υπηρεσίας".

Στον αγώνα που έχει ξεκινήσει η δημόσια τηλεόραση για την ανεύρεση του ρόλου της στο νέο ψηφιακό περιβάλλον η ουσία δεν έγκειται στη διατήρηση ή μη της προνομιακής θέσης του θεσμού στο επικοινωνιακό πεδίο. Μια συζήτηση που αναλώνεται στο θέμα των προνομίων ενέχει τον κίνδυνο για τη δημόσια τηλεόραση να μην κατανοήσει επαρκώς "κρίσιμες διαρθρωτικές αλλαγές στη χρήση των μέσων και στην υιοθέτησή τους. Η αναδιατύπωση των καθηκόντων της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης είναι πιο κρίσιμη από την απλή απόφαση σχετικά με το πόσα χρήματα ένας δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας επιτρέπεται να ξοδεύει σε διαδικτυακές υπηρεσίες" (Arino & Ahlert, 2004: 402).

Ορισμένοι μελετητές διατείνονται ότι η ιδέα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης δεν πρέπει να μείνει περιχαρακωμένη στο παραδοσιακό πλαίσιο των ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών, αλλά οφείλει να συμπεριλάβει και τα νέα διαδικτυακά Μέσα Επικοινωνίας (Trappel, 2008), για να μετατραπεί ο παλιός ραδιοτηλεοπτικός φορέας σε "έναν δημόσιο πάροχο ψηφιακών υπηρεσιών ψυχαγωγίας και πληροφόρησης" (Arino & Ahlert, 2004: 406). Φαίνεται ότι η εξασφάλιση ενός μακροπρόθεσμου μέλλοντος για το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα απαιτεί συμμετοχή σε νέες πλατφόρμες διανομής περιεχομένου καθώς και σε νέες αγορές μέσα σε ένα πλαίσιο ταυτόχρονης συνεργασίας και

επεκτείνεται στην ανάπτυξη νέων υπηρεσιών που φιλοξενούνται αποκλειστικά στον ψηφιακό-διαδικτυακό κόσμο.

¹⁷⁰ Τη ρευστότητα της κατάστασης μαρτυρούν οι νέοι όροι που έχουν αναδυθεί σε μια προσπάθεια αποσαφήνισης της θέσης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στον ψηφιακό κόσμο. Οι μελετητές μιλούν για Μέσα δημόσιας υπηρεσίας (Bardoel & Lowe, 2007· Council of Europe, 2007· Dahlgren, 2001), για περιεχόμενο δημόσιας υπηρεσίας (Lilley, 2008), για επικοινωνία δημόσιας υπηρεσίας (Iosifidis, 2010· Tambini & Cowling, 2004), για εκδότη δημόσιας υπηρεσίας (OFCOM, 2007), για φως δημόσιας υπηρεσίας (public service light) (Armstrong & Weeds, 2007).

ανταγωνισμού με άλλους φορείς (Picard, 2012, Donders & Pauwels, 2012, Raats, 2012).¹⁷¹ Η νέα αυτή ιδέα των συνεργατικών εγχειρημάτων αναφέρεται στη σύμπραξη του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα είτε με ιδιώτες-ανταγωνιστές του επικοινωνιακού πεδίου είτε ακόμα και με φορείς προερχόμενους από άλλους τομείς, όπως είναι ο πολιτισμός και η εκπαίδευση.¹⁷²

Η υιοθέτηση ωστόσο μιας τέτοιας στρατηγικής καθιστά ταυτόχρονα τρωτή την ίδια τη νομιμοποίηση της δημόσιας τηλεόρασης. Για αυτό και από τα τέλη της δεκαετίας του 2000 η επιτυχής μετάβαση από τη δημόσια ραδιοτηλεόραση (PSB: public service broadcasting) στα δημόσια Μέσα επικοινωνίας (PSM: public service media) θεωρείται η "βασική πρόκληση" του σύγχρονου επικοινωνιακού πεδίου (Debrett, 2009, Bardoeel & Lowe, 2007: 9). Τα φαινόμενα της ψηφιοποίησης, της παγκοσμιοποίησης, της σύγκλισης, της κατάτμησης του κοινού, της έμφασης στην αγοραία λογική αποτελούν τις κινητήριες δυνάμεις αυτής της μετεξέλιξης του επικοινωνιακού πεδίου.

Στο νέο ψηφιακό πεδίο της επικοινωνίας η έννοια της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας έχει διευρυνθεί. Ο νέος όρος *δημόσια Μέσα επικοινωνίας* επιστρατεύεται για να περιγράψει τη διευρυμένη παρουσία των ραδιοτηλεοπτικών φορέων στις νέες διαδικτυακές πλατφόρμες παραγωγής και διακίνησης περιεχομένου (Iosifidis, 2010: 1), γεγονός που συνεπάγεται τη μεταβολή της ταυτότητάς τους. "Από το να είναι 'απλά' ραδιοτηλεοπτικοί φορείς σταδιακά μεταπίπτουν σε παρόχους και συναθροιστές περιεχομένου δημόσιας αξίας για διαφορετικές και ψηφιακές πλατφόρμες" (Leurdijk, 2007: 71).¹⁷³ Για να είναι επιτυχής αυτή η μετάβαση οι φορείς οφείλουν να ανανεώσουν επισήμως την αποστολή τους (d' Haenens, Sousa & Hultén, 2011: 196).¹⁷⁴ Η ανανέωση αυτή σημαίνει σαφή προσδιορισμό της νέας φυσιογνωμίας, συνέπεια στην εφαρμογή των νέων

¹⁷¹ Σύμφωνα με τους Donders & Pauwels (2012: 79), η δημόσια ραδιοτηλεόραση μπορεί και πρέπει να μεταβεί στη νέα φάση παροχής υπηρεσιών μέσα από τις ψηφιακές πλατφόρμες επικοινωνίας, δεδομένης της αξίας που ακόμα της αποδίδεται.

¹⁷² Τέτοιες πρωτοβουλίες έχουν εφαρμοστεί στη δημόσια ραδιοτηλεόραση της Βρετανίας (BBC), της Ολλανδίας (NPO) και της Φλάνδρας (VRT), ωστόσο οι μελετητές ακόμα διαπιστώνουν διάσταση μεταξύ του οράματος για έναν "δικτυωμένο κόμβο δημόσιων μέσων ενημέρωσης που βασίζονται σε συμπράξεις" και των πραγματικών εγχειρημάτων που έχουν επιτελεστεί μέχρι τώρα (Raats, 2012: 118-119).

¹⁷³ Με δεδομένες τις νέες δυνατότητες που προσφέρει η ψηφιακή τεχνολογία στους τηλεθεατές η έμφαση πρέπει να δίνεται "όχι πια στη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση, αλλά περισσότερο στη μεταφορά του περιεχομένου και στην παραγωγή [του] ως δημόσια υπηρεσία" (Arino & Ahlert, 2004: 407).

¹⁷⁴ Ως προς το ζήτημα της υπό αναδιαμόρφωση αποστολής οι Harrison και Wessels (2005: 850) επισημαίνουν χαρακτηριστικά: «Αυτό που συμβαίνει είναι ένα θάμπωμα/θόλωμα των συμβατικών και παραδοσιακών κατανοήσεων των δημόσιων υπηρεσιών που μεταφέρονται μέσω των νέων Μέσων. Το κλασικό τρίπτυχο του John Reith αναφορικά με την αποστολή της ραδιοτηλεόρασης δημόσιας υπηρεσίας – να επιμορφώνει, να πληροφορεί και να ψυχαγωγεί – αναδιαμορφώνεται [...] μέσα από νέες συνεργασίες. Αυτές οι συνεργασίες [...] φανερώνουν νέες μορφές συνεκτικότητας του κοινού καθώς και τον εξελικτικό αλλά διαρκή χαρακτήρα της ραδιοτηλεόρασης ως δημόσιας υπηρεσίας».

αρχών, αντιμετώπιση του ανταγωνισμού, δημιουργία μιας περισσότερο ανοικτής, υπεύθυνης, διαδραστικής και στενής σχέσης με το κοινό, στην οποία τα όρια μεταξύ πομπού και δέκτη καταλύονται (Collins, Finn, McFadyen, Hoskins, 2001: 5-6).

Στο νέο ψηφιακό πεδίο της επικοινωνίας ως υπηρεσίες δημόσιων Μέσων μπορούν να θεωρηθούν όλες εκείνες οι δράσεις που ανεξαρτήτως του μέσου προέλευσης (ραδιόφωνο, τηλεόραση, διαδίκτυο, κινητή συσκευή) "εκπληρώνουν στόχους δημόσιου συμφέροντος που έχουν καθιερωθεί με νόμιμο τρόπο" (Donders & Pauwels, 2012: 83). Επομένως, το ερώτημα που προκύπτει είναι εάν η προσφορά περιεχομένου δημόσιας κοινωνικής αξίας παραμένει αποκλειστικό προνόμιο των δημόσιων Μέσων επικοινωνίας ή εάν έχει επεκταθεί και στους φορείς που υπηρετούν εμπορικά συμφέροντα.

Φαίνεται πως στο νέο περιβάλλον των Μέσων, παρά τα πλεονεκτήματα που λόγω εμπειρίας εμφανίζει η δημόσια τηλεόραση, η μεταφορά επικοινωνιακών υπηρεσιών δημόσιου κοινωνικού χαρακτήρα (public media services) είναι ένα συλλογικό εγχείρημα στο οποίο συμβάλλουν πολλοί "παίκτες" ταυτοχρόνως και συνεπώς η συνεργασία μεταξύ τους χρειάζεται να ενισχυθεί (Donders, 2012: 42). Οι πολυμεσικές υπηρεσίες δημόσιου κοινωνικού χαρακτήρα περιλαμβάνουν παροχή περιεχομένου μέσα από τις νέες επικοινωνιακές πλατφόρμες, ενθαρρύνουν την ενεργητική φύση του κοινού και εξερευνούν δυνατότητες διάδρασης και συν-δημιουργίας (Donders & Pauwels, 2012: 79-80).

Η ανανεωμένη πολιτική (policy) για τα δημόσια Μέσα επικοινωνίας της ψηφιακής εποχής, που μπορεί να συμβάλλει στην ανάκτηση της πρωτοβουλίας τους, προϋποθέτει αφενός την υιοθέτηση ορισμένων αξιών (στις οποίες θα βασιστεί η αξιολόγηση της νομιμότητας των νέων υπηρεσιών) και αφετέρου τη διασφάλιση των παρακάτω συνθηκών (Donders, 2012: 44-48, Donders & Pauwels, 2012: 84-85):

- Τεχνολογική ουδετερότητα, που σημαίνει τη δραστηριοποίηση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων σε όλες τις πλατφόρμες των νέων επικοινωνιακών υπηρεσιών με βάση μια ξεκάθαρα προσδιορισμένη αποστολή, που θα περιλαμβάνει βασικούς στόχους δημόσιου συμφέροντος.
- Οι νέες δράσεις πρέπει να διέπονται από αξίες που διαφέρουν κάθε φορά ανάλογα με το είδος των προσφερόμενων υπηρεσιών (μυθοπλασία, ντοκιμαντέρ, κ.ά.), αλλά υπηρετούν τη βασική αποστολή.
- Επαρκής χρηματοδότηση, που διασφαλίζει την καλύτερη δυνατή εκπλήρωση των στόχων δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας και συμβάλλει στην αποφυγή της περιθωριοποίησης των δημόσιων Μέσων. Παράλληλα, υιοθέτηση προσεκτικής στάσης ως προς τις εμπορικές δραστηριότητες (διαφήμιση, χορηγία), αφού η αναζήτηση των εμπορικών εσόδων θέτει σε κίνδυνο τη νομιμοποίηση της παρουσίας τους στο πεδίο.
- Διαφάνεια (οικονομική και οργανωσιακή) σε τέτοιο βαθμό που να μην τίθεται σε κίνδυνο η ανταγωνιστική δεινότητα και η ικανότητα των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων να παρέχουν δημόσιες αξίες.
- Επαρκές σύστημα ελέγχου και αξιολόγησης, που διευκολύνει την εκπλήρωση των στόχων δημόσιου συμφέροντος και διαφυλάττει την ακεραιότητα της επικοινωνιακής αγοράς (αποτρέποντας την άδικη αλλοίωσή της από τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς

φορείς). Το στοιχείο-κλειδί είναι η επίτευξη ισορροπίας μεταξύ επίσημου ελέγχου και λειτουργικής ανεξαρτησίας των φορέων μέσα από την επαγγελματοποίηση των ελεγκτικών αρχών και τη δημιουργία ευέλικτων και αποτελεσματικών μηχανισμών ελέγχου.

- Ρυθμιστικό καθεστώς που επιτρέπει την ποικιλία φορέων και βασίζεται στη διαβούλευση, ώστε οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς να εκπληρώνουν το έργο τους χωρίς να εμποδίζουν τους άλλους φορείς να επιτελούν το δικό τους.
- Η αρχή του διαλόγου, που αναφέρεται στην αντιμετώπιση των μελών του κοινού ως ενεργών πολιτών στους οποίους δίνονται δυνατότητες διάδρασης και δημιουργικής συμμετοχής στο περιεχόμενο.
- Η αρχή της ενδυνάμωσης των πολιτών με την έννοια ότι τα δημόσια Μέσα οφείλουν να λειτουργούν με τη λογική της χειραφέτησης, να μεριμνούν για την απάλειψη του ψηφιακού χάσματος και την πρόσβαση όλων στο άφθονο περιεχόμενο.
- Δημιουργικότητα και καινοτομία, που παραπέμπει σε πειραματισμούς, επενδύσεις σε δημιουργικές υπηρεσίες, καθώς και εμπλοκή σε τεχνολογικές καινοτομίες.
- Διατήρηση-Προστασία: Τα δημόσια Μέσα οφείλουν να μεριμνούν για υψηλής ποιότητας, τοπικό περιεχόμενο και για την ψηφιοποίηση του, δεδομένου ότι είναι επιφορτισμένα με τη διασφάλιση μιας κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς και ενός εθνικού λόγου.
- Αξιοπιστία: Πρέπει να αποτελούν σημείο αναφοράς με βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα την ποιότητα μέσα σε ένα επικοινωνιακό πεδίο στο οποίο οι πολίτες διαθέτουν δυνατότητες επιλογών.

Πριν την ψηφιακή επανάσταση η βιωσιμότητα των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την ικανότητα των φορέων να πείσουν το κοινό που καταβάλλει το ανταποδοτικό τέλος ότι οι παρεχόμενες υπηρεσίες αξίζουν την προσφερόμενη δαπάνη. Σήμερα η βιωσιμότητα εξαρτάται και από μία επιπρόσθετη προϋπόθεση: την εκ νέου πλαισίωση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα ως μέσου δημόσιας υπηρεσίας (public service medium), δηλαδή ως μέσου που επεκτείνεται πέρα από τις ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές υπηρεσίες (Lowe & Bardoel, 2007). Σε τελική ανάλυση "η αποδοχή της πρόκλησης για προσφορά αυθεντικής υπηρεσίας στο κοινό με φρέσκο σθένος και ανανεωμένη φιλοδοξία είναι η αναγκαία διαδρομή [που πρέπει να διανυθεί] προκειμένου να κερδηθεί ή να ανακτηθεί η πρωτοβουλία στα δημόσια Μέσα Επικοινωνίας" (Picard, 2012: 43).

4.2 Η δημόσια τηλεόραση στον διαδικτυακό κόσμο: Ο αγώνας για ανάκτηση της πρωτοβουλίας

Τα τελευταία χρόνια η επέκταση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης σε νέες αγορές αποτελεί ένα επίμαχο ζήτημα, η εξέλιξη του οποίου σε μεγάλο βαθμό θα κρίνει το μέλλον του θεσμού. Από τη μια πλευρά, η συμπερίληψη των διαδικτυακών Μέσων στην αποστολή των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων θεωρείται ότι μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση της

ποιότητας και της ποικιλίας του οπτικοακουστικού κόσμου και κατ' επέκταση στην καλύτερη εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος (Trappel, 2008). Οι αξίες που υπηρετεί ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας μέσω του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης θεωρούνται αναγκαίες και στο πεδίο των διαδικτυακών υπηρεσιών του αφού "τα δημόσια διαδικτυακά Μέσα μπορούν να γίνουν [...] σημαντικά στοιχεία και σημεία αναφοράς (benchmarks) για ποιότητα και ποικιλία" αρκεί να απολαμβάνουν αυτονομία (Trappel, 2008: 320).¹⁷⁵

Από την άλλη πλευρά, η διαδικτυακή δράση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων, που είναι πλέον αρκετά εκτεταμένη και δημοφιλής, έχει δεχθεί δριμεία κριτική, γιατί ανταγωνίζεται ευθέως την αντίστοιχη δράση των ιδιωτικών Μέσων (ραδιοτηλεοπτικών και έντυπων). Στο πλαίσιο της διαμάχης αυτής έχουν προκύψει ορισμένα ερωτήματα:

- Στο νέο περιβάλλον των Μέσων υπάρχει ακόμα κάποιος ρόλος ή θέση για τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς;¹⁷⁶
- Κατά πόσο οι διαδικτυακές υπηρεσίες των δημόσια χρηματοδοτούμενων οργανισμών συμπληρώνουν τις παραδοσιακές ραδιοτηλεοπτικές υπηρεσίες ή κατά πόσο αποτελούν έναν αυτόνομο πυλώνα ξεχωριστής δράσης;
- Σε ποιο βαθμό οι δημόσιοι τηλεοπτικοί φορείς δρουν εντός της προσδιορισμένης αποστολής τους;

Η απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων δεν είναι απλή, αφού η όλη διαμάχη δημόσιων και εμπορικών Μέσων περιλαμβάνει καίρια σημεία κριτικής που απορρέουν από

¹⁷⁵ Η μελέτη του Trappel (2008: 319-320) σε Αυστρία, Γερμανία, Ελβετία έδειξε ότι όσο περισσότερη είναι η θεσμική αυτονομία των διαδικτυακών υπηρεσιών ενός δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα τόσο περισσότερο πιθανή είναι η επίτευξη ποικιλίας σε επίπεδο περιεχομένου. Η αξία τους έγκειται στο ότι αποτελούν υπηρεσίες που μπορούν να λειτουργήσουν αντισταθμιστικά σε τάσεις όπως είναι η εμπορευματοποίηση και η συγκέντρωση της ιδιοκτησίας (Trappel, 2008: 321).

¹⁷⁶ Σύμφωνα με την Karen Donders (2012: 41), η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα είναι κάτι παραπάνω από καταφατική: Στους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς πρέπει να δοθεί ένας πρωταγωνιστικός ρόλος ως προς τη μεταφορά των επικοινωνιακών υπηρεσιών με δημόσιο χαρακτήρα (public media services). Και αυτό γιατί η παρακαταθήκη πλεονεκτημάτων με την οποία συνδέονται είναι σημαντική (ό.π.: 41-42): α) Διαθέτουν αξιόλογη τεχνογνωσία, η αξιοπιστία τους είναι αναγνωρισμένη, μπορούν να καθιστούν προσβάσιμο το δημόσια χρηματοδοτούμενο περιεχόμενο και έχουν ήδη σχεδιάσει ψηφιακές επενδύσεις και δράσεις, β) Εδώ και πολλά χρόνια έχουν συμβάλει στην εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος και δεδομένου ότι τα ιδιωτικά μέσα από μόνα τους δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα τη μεταφορά της δημόσιας αξίας των νέων υπηρεσιών στο σύνολο του κοινού, η μελετημένη και προσεκτικά οριοθετημένη επέκταση των δημόσιων φορέων σε νέες περιοχές είναι απαραίτητη, γ) Στο πλαίσιο της σύγχρονης υπερπληθώρας των υπηρεσιών οι δημόσιοι φορείς κρίνονται απαραίτητοι στο να καθοδηγήσουν το κοινό αναφορικά με την εμπλοκή τους στις νέες δυνατότητες που προσφέρονται από το νέο περιβάλλον των Μέσων, δ) Στο πλαίσιο των νέων τρόπων παραγωγής και κατανάλωσης του περιεχομένου των Μέσων (συμμετοχική παραγωγή, πολυπλατυφορμική - πολυμεσική, αλλά και εξατομικευμένη κατανάλωση από ένα κατακερματισμένο κοινό) οι δημόσιοι φορείς θεωρούνται κατάλληλοι στο να προσφέρουν στο κοινό υπηρεσίες που θα το βοηθήσει να πειραματιστεί με τα νέα Μέσα και τις διαδραστικές τους δυνατότητες.

τους ιδιώτες¹⁷⁷ και συνοψίζονται στα παρακάτω επιχειρήματα (Arino & Ahlert, 2004: 405, Nord, 2012: 56):

- Η επέκταση της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας σε δραστηριότητες που σχετίζονται με νέες επικοινωνιακές πλατφόρμες μπορεί να αποτελέσει παράγοντα αλλοίωσης των συνθηκών λειτουργίας των Μέσων σε εθνικό επίπεδο. Η ισχυρή-πλεονεκτική θέση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων δεν αφήνει περιθώρια στα ιδιωτικά Μέσα να αναπτύξουν εγχειρήματα με χαρακτήρα δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας.
- Η δημόσια ραδιοτηλεόραση μπορεί να αξιοποιεί άδικα τους δημόσιους πόρους στο διαδικτυακό περιβάλλον, αποκλείοντας την αντίστοιχη δράση των ανταγωνιστών.
- Τα δημόσια Μέσα Επικοινωνίας, επενδύοντας δημόσιους πόρους στο διαδίκτυο και προσφέροντας περιεχόμενο άσχετο με τις ραδιοτηλεοπτικές υπηρεσίες, ασκούν ζημιογόνα επίδραση στις επιχειρηματικές ευκαιρίες των ιδιωτικών Μέσων.
- Σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο οι διαδικτυακές υπηρεσίες των δημόσιων Μέσων βασίζονται συχνά σε υλικό παρμένο από τα άρθρα των εφημερίδων. Το γεγονός αυτό λογίζεται από τον τοπικό Τύπο ως απειλή για την ποιότητα της δημοσιογραφίας και για την επιβίωση των τοπικών και περιφερειακών εντύπων.¹⁷⁸
- Υπάρχει έλλειψη ενός ξεκάθਾਰου πλαισίου αξιολόγησης του δημόσιου χαρακτήρα των διαδικτυακών υπηρεσιών, η πιστοποίηση του οποίου αποτελεί προαπαιτούμενο για τη λήψη δημόσιας χρηματοδότησης.
- Παραμένει αναπάντητο το ερώτημα εάν η κοινωνία των πολιτών έχει ανάγκη από μια κοινή σφαίρα υπηρεσιών στο ψηφιακό περιβάλλον ("civic commons"), και εάν ναι, πώς πρέπει να χρηματοδοτείται.

Γενικά, τα τελευταία χρόνια τα επιχειρήματα που αντιμάχονται την ύπαρξη ενός δημόσια επιδοτούμενου ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού πληθαίνουν και γίνονται πιο ηχηρά. Αυτό σημαίνει ότι οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς ανά τον κόσμο εισέρχονται σε μια φάση που πρέπει να μοχθήσουν, να παλέψουν για την επιβίωσή τους. Σύμφωνα με τον Barnett (2007: 90) "το πεδίο μάχης [...] βρίσκεται εντός των πολιτικών και πολιτιστικών ορίων των εθνικών συνόρων".¹⁷⁹

¹⁷⁷ Στους πολέμιους της εξάπλωσης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης σε νέες υπηρεσίες πλέον συγκαταλέγονται όχι μόνο οι εμπορικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς, αλλά και οι εκδότες εφημερίδων καθώς και οι πάροχοι εκπαιδευτικού λογισμικού.

¹⁷⁸ Το επιχείρημα αυτό δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο, αλλά έχει ενίοτε διατυπωθεί στο πλαίσιο της διαμάχης ιδιωτικών και δημόσιων Μέσων της Δανίας. Την περίοδο 2000-2010 μεταξύ των σκανδιναβικών χωρών στη Δανία ασκήθηκε η πιο έντονη κριτική από μέρους των εμπορικών Μέσων.

¹⁷⁹ Η μάχη που έδωσε το BBC στις αρχές του 2007 με αφορμή την αναθεώρηση του καταστατικού του ήταν κερδοφόρα, αλλά περιελάμβανε και συμβιβασμούς που θεωρούνται κακός οιωνός για τις μάχες που θα δοθούν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Με το αναθεωρημένο καταστατικό, που τέθηκε σε εφαρμογή τον Ιανουάριο του 2007 και έχει ισχύ 10 χρόνια, ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας της Βρετανίας διασφάλισε το μέλλον του μέσα από την κατοχύρωση "οικονομικής και συνταγματικής υποστήριξης" (Barnett, 2007: 91). Χάρη στην επιτευχθείσα αναθεώρηση "θα συνεχίσει όχι μόνο ως ένας ραδιοτηλεοπτικός φορέας με σωστούς

Στην εποχή της διαδικτυακής επένδυσης η μεγαλύτερη δυσκολία εντοπίζεται στη ρύθμιση των σχετικών υπηρεσιών. Η θέσπιση των κανόνων δεν είναι αρκετή· η ουσία έγκειται στην εξασφάλιση της συμμόρφωσης των φορέων απέναντι στους κανόνες. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε μια προσπάθεια να αντιμετωπίσει τα παράπονα των ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών πιέζει τους δημόσιους φορείς να προσδιορίσουν ξεκάθαρα την εμβέλεια της δράσης τους στις νέες υπηρεσίες του ψηφιακού κόσμου και σε πολλά κράτη-μέλη διερευνά την αξιοποίηση της κρατικής βοήθειας που προορίζεται για τη δημόσια ραδιοτηλεόραση.¹⁸⁰

4.3 Η θέσπιση της εκ των προτέρων αξιολόγησης των νέων υπηρεσιών (ex ante test) με βάση το βρετανικό πρότυπο (public value test)

Σύμφωνα με την αναθεωρημένη *Ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση* της Επιτροπής (2009/C 257/01),¹⁸¹ σε όλα τα κράτη μέλη η δημόσια τηλεόραση για την εκπλήρωση της αποστολής της μπορεί να αξιοποιεί όλα τα μέσα διανομής περιεχομένου, όπως επίσης και την κρατική βοήθεια, προκειμένου να παρέχει υπηρεσίες σε όλες τις επικοινωνιακές πλατφόρμες, αρκεί να τηρούνται οι κανονιστικές διατάξεις.¹⁸² Στις διατάξεις αυτές περιλαμβάνεται ένα νέο

πόρους, μαζικό κοινό και ανεξαρτησία, αλλά θα βρίσκεται στην πρωτοπορία της κυβερνητικής αποφασιστικότητας για τη μεταφορά της Βρετανίας από την αναλογική στην ψηφιακή μετάδοση [...]" (Barnett, 2007: 90). Στις αποφάσεις που εξέδωσε η κυβέρνηση αναγνωριζόταν η ανάγκη να παραμείνει ένας ραδιοτηλεοπτικός φορέας "κλίμακας και έκτασης" με παραγωγές σε όλα τα τηλεοπτικά είδη και εμπλοκή στις νέες τεχνολογίες και στις νέες πλατφόρμες (Barnett, 2007: 97).

¹⁸⁰ Στις 25 Νοεμβρίου του 2010 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε ψήφισμα αναφορικά με το μέλλον του δυαδικού ραδιοτηλεοπτικού συστήματος, στο οποίο τονιζόταν η ανάγκη ανασυγκρότησης κάποιων δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων με βάση τις νέες τεχνολογικές εξελίξεις. Το Κοινοβούλιο έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου, επισημαίνοντας ότι η δημόσια ραδιοτηλεόραση, μεταξύ άλλων, έχει ανάγκη να διαφυλάξει την ανεξαρτησία της και να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της ψηφιακής εποχής μέσα από τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων (European Parliament, 2010).

¹⁸¹ Η *Ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση* (Broadcasting Communication) του 2001, που αφορά στους κανόνες κρατικής βοήθειας της ραδιοτηλεόρασης, τροποποιήθηκε και η νέα μορφή τέθηκε σε ισχύ τον Οκτώβριο του 2009. Η αναθεωρημένη *Ανακοίνωση* (με τίτλο *Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις στη δημόσια ραδιοτηλεόραση*, 2009/C 257/01) επικεντρώνεται σε ήδη υφιστάμενα ζητήματα κρατικής ενίσχυσης του ραδιοτηλεοπτικού τομέα, αλλά ταυτόχρονα φέρνει στην επιφάνεια και νέα. Η παλιότερη *Ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση* του 2001 κατέστη γρήγορα παρωχημένη, σχεδόν από την πρώτη ημέρα της εφαρμογής της, σε δύο κυρίως σημεία: α) Δεν υπήρχε πρόβλεψη ως προς την εφαρμογή των παραδοσιακών αρχών ανταγωνισμού στα εγχειρήματα των νέων Μέσων, αφού τα τελευταία δεν ενέπιπταν στον παραδοσιακό ορισμό της ραδιοτηλεόρασης και επομένως στην περίπτωση των υπηρεσιών των νέων Μέσων δεν μπορούσε να εκτιμηθεί εάν η κρατική βοήθεια αποτελούσε πράξη συμβατή με τη Συνθήκη, β) Δεν παρείχε κατευθυντήριες γραμμές ως προς τον κατάλληλο βαθμό κρατικής παρέμβασης στα νέα Μέσα (Biggam, 2011: 40-41).

¹⁸² Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη *Ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση* (2009/C 257/11, άρθρο 81): "[...] η Επιτροπή εκτιμά ότι η δημόσια ραδιοτηλεόραση θα πρέπει να μπορεί να χρησιμοποιεί, προς όφελος της κοινωνίας, τις

μέτρο: οι υποχρεωτικές εκ των προτέρων δοκιμές αξιολόγησης των νέων-καινοτόμων υπηρεσιών¹⁸³ (ex ante tests), που σε αντιστοιχία με το Πρωτόκολλο του Άμστερνταμ¹⁸⁴ ονομάζονται τεστ του Άμστερνταμ.¹⁸⁵ Η εφαρμογή τους, που μπορεί να είναι ή όχι προληπτική, διαφέρει σε πολλά επίπεδα από χώρα σε χώρα, αλλά ο στόχος είναι κοινός: να αποτραπούν στρεβλές μορφές ανταγωνισμού και να διασφαλιστεί ότι η αξιοποίηση των πόρων για τις νέες υπηρεσίες του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα δεν προσκρούει στις ευρωπαϊκές νομικές διατάξεις.

Πίσω από τις λύσεις που καθιερώνει η Ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση του 2009 κρύβεται η πρόθεση της Επιτροπής οι νέες μελλοντικές υπηρεσίες να ελέγχονται περισσότερο εντός των εθνικών ορίων του κάθε κράτους μέλους ξεχωριστά παρά στις Βρυξέλλες. Συγκεκριμένα, η Ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση επισημαίνει (Broadcasting Communication, 2009: 21):

ευκαιρίες που παρέχουν η ψηφιοποίηση και η διαφοροποίηση των πλατφορμών διανομής σε τεχνολογικά ουδέτερη βάση. Προκειμένου να εγγυηθεί τον θεμελιώδη ρόλο της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο νέο ψηφιακό περιβάλλον, η δημόσια ραδιοτηλεόραση μπορεί να χρησιμοποιεί κρατικές ενισχύσεις για να παρέχει οπτικοακουστικές υπηρεσίες σε νέες πλατφόρμες διανομής, μεριμνώντας για το γενικό κοινό, καθώς και για ειδικά συμφέροντα, με την προϋπόθεση ότι αυτά ανταποκρίνονται στις ίδιες δημοκρατικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες της συγκεκριμένης κοινωνίας, και δεν συνεπάγονται δυσανάλογες επιπτώσεις για την αγορά, που δεν είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση της αποστολής δημόσιας υπηρεσίας" (EUR-Lex, 2009).

¹⁸³ Ως νέες-καινοτόμες υπηρεσίες νοούνται οι διαδικτυακές, καθώς και αυτές που παρέχονται σε κινητές πλατφόρμες-συσκευές.

¹⁸⁴ Στη *Συνθήκη του Άμστερνταμ*, στο πλαίσιο Πρωτοκόλλου για το σύστημα δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στα κράτη μέλη, συμφωνήθηκαν διατάξεις που προσαρτήθηκαν στη Συνθήκη *περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας*. Τα κράτη-μέλη αφού εκτίμησαν ότι "το σύστημα της δημόσιας τηλεόρασης, [...] είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις δημοκρατικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες κάθε κοινωνίας, καθώς και με την ανάγκη να διασφαλίζεται η πολυφωνία στα Μέσα ενημέρωσης" συμφώνησαν τα εξής: "Οι διατάξεις της *Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας* ισχύουν υπό την επιφύλαξη της αρμοδιότητας των κρατών μελών να μεριμνούν για τη χρηματοδότηση της δημόσιας ραδιοτηλεοπτικής υπηρεσίας, εφόσον η χρηματοδότηση αυτή παρέχεται σε ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς για την εκπλήρωση του στόχου της δημόσιας υπηρεσίας, έτσι όπως την έχει θεσμοθετήσει, οριοθετήσει και οργανώσει κάθε κράτος μέλος και εφόσον η χρηματοδότηση αυτή δεν επηρεάζει τις συνθήκες του εμπορίου και τον ανταγωνισμό εντός της Κοινότητας σε βαθμό αντιβαίνοντα στο κοινό συμφέρον, ενώ λαμβάνεται υπόψη η πραγματοποίηση του στόχου που εξυπηρετεί αυτή η δημόσια υπηρεσία" (Συνθήκη του Άμστερνταμ, 1997: 109).

¹⁸⁵ Συγκεκριμένα, στην Ανακοίνωση της Επιτροπής (2009/C 257/12, άρθρο 84 που συμπληρώνει το άρθρο 81) επισημαίνεται: "[...] οι κρατικές ενισχύσεις προς τη δημόσια ραδιοτηλεόραση είναι δυνατό να χρησιμοποιούνται για τη διανομή οπτικοακουστικών υπηρεσιών σε όλες τις πλατφόρμες με την προϋπόθεση ότι πληρούνται οι ουσιαστικές απαιτήσεις του πρωτοκόλλου του Άμστερνταμ. Προς τούτο, τα κράτη μέλη θα πρέπει να εκτιμήσουν, μέσω διαδικασίας εκ των προτέρων αξιολόγησης που θα βασίζεται σε ανοικτή δημόσια διαβούλευση, αν οι σημαντικές νέες οπτικοακουστικές υπηρεσίες που προβλέπει η δημόσια ραδιοτηλεόραση πληρούν τις προδιαγραφές του πρωτοκόλλου του Άμστερνταμ, δηλαδή αν εξυπηρετούν τις δημοκρατικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες της κοινωνίας, λαμβάνοντας παράλληλα δεόντως υπόψη τις δυνητικές επιπτώσεις τους στους όρους του εμπορίου και του ανταγωνισμού" (EUR-Lex, 2009).

"Για να διασφαλιστεί ότι η δημόσια χρηματοδότηση των σημαντικών νέων οπτικοακουστικών υπηρεσιών δεν αλλοιώνει το εμπόριο και τον ανταγωνισμό σε βαθμό που αντίκειται προς το κοινό συμφέρον, τα Κράτη Μέλη πρέπει να αξιολογήσουν, βασισμένα στο αποτέλεσμα μιας ανοικτής διαβούλευσης, τη γενική επίδραση μιας νέας υπηρεσίας στην αγορά συγκρίνοντας την κατάσταση εν παρουσία και εν απουσία της νέας υπηρεσίας που σχεδιάστηκε [...]" (άρθρο 88).

Το σύστημα εκ των προτέρων αξιολόγησης των νέων υπηρεσιών δεν πρέπει να ιδωθεί ως ένα μέτρο που επηρεάζει αρνητικά τη δυνατότητα του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα για εξέλιξη και καινοτομία. Μπορεί, ως ένα βαθμό, να θέτει φραγμούς στον τρόπο που η δημόσια ραδιοτηλεόραση εφαρμόζει νέου τύπου δράσεις στον ψηφιακό κόσμο, ωστόσο, από την άλλη, λειτουργεί νομιμοποιητικά απέναντι στη διάθεση και ανάγκη του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα για στρατηγική ανάπτυξη στο εξελισσόμενο ψηφιακό πεδίο.

Η αφορμή για το νέο αυτό μέτρο δόθηκε από την καινοτόμα δράση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων της Ευρώπης που ξεκίνησε στις αρχές του 21ου αιώνα με την προσφορά νέων υπηρεσιών, όπως είναι οι ιστοσελίδες γνωριμιών, τα βιντεοπαιχνίδια, τα ψηφιακά περιβάλλοντα συνομιλίας (chat rooms), οι δημοφιλείς διαδικτυακές υπηρεσίες χρηματοδοτούμενες από δημόσιους πόρους. Πρόκειται για πρωτοβουλίες με αμφίβολο χαρακτήρα δημόσιας κοινωνικής αξίας, οι οποίες γεννούν προβληματισμούς για τον εάν εμπίπτουν στην καθιερωμένη αποστολή της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Ουσιαστικά με την εφαρμογή της εκ των προτέρων δοκιμής (ex ante test) η Επιτροπή αποσκοπεί να διασφαλίσει το δίκαιο ανταγωνισμό στην αγορά και να κατευνάσει τα παράπονα του ιδιωτικού τομέα που έχουν ξεκινήσει από το 2003 και προέρχονται όχι μόνον από ιδιωτικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς, αλλά και από εκδότες και διαδικτυακές εταιρείες (Donders & Pauwels, 2012: 86, Donders, 2011: 29).

Η πρώτη φορά που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ασχολήθηκε με τις διαδικτυακές δράσεις των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων ήταν τον Φεβρουάριο του 2005. Μετά από παράπονα-διαμαρτυρίες της γερμανικής αγοράς η *Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού* της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (DG Competition) διεξήγαγε επίσημη έρευνα που επικεντρώθηκε στις νέες δράσεις των γερμανικών φορέων ARD και ZDF. Ανάλογη περίπτωση καταγράφηκε στη Φλάνδρα με αφορμή την εξάπλωση των δημόσιων φορέων σε νέα πεδία δράσης (αθλητικό κανάλι) (Biggam, 2011: 41).

Οι υποθέσεις που τέθηκαν προς κρίση την περίοδο 2007-2008 (με πρώτη τη γερμανική περίπτωση), ουσιαστικά οδήγησαν στο να ενσωματωθεί στην ευρωπαϊκή νομολογία για τα Μέσα η διαδικασία της εκ των προτέρων αξιολόγησης. Συγκεκριμένα, το 2007 ο "συμβιβασμός για την κρατική ενίσχυση" που διενεργήθηκε μεταξύ *Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού* και Γερμανίας συνοδεύτηκε από την επιμονή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ενεργοποίηση ενός νέου μέτρου με το όνομα *ex ante test* (Biggam, 2011: 42). Η ίδια διαδικασία σταδιακά επιβλήθηκε και σε άλλες χώρες (Αυστρία, Ιρλανδία, Φλάνδρα), χωρίς ωστόσο να χυθεί η αρμοδιότητα της κάθε χώρας να καθορίζει το

περιεχόμενο και το πεδίο εφαρμογής της αποστολής της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας (Biggam, 2011: 43).

Η ιδέα της αξιολόγησης δεν αποτελεί έμπνευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αλλά έχει καθαρά βρετανικές καταβολές. Ως πρότυπο λειτουργεί το λεγόμενο τεστ δημόσιας αξίας (public value test),¹⁸⁶ που πρώτο το BBC εισήγαγε στο βρετανικό ραδιοτηλεοπτικό σύστημα χωρίς την παραμικρή παρέμβαση των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹⁸⁷ Ως αφόρμηση λειτούργησε η επιθυμία του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα να αξιολογήσει - υπό την πίεση των εγχώριων παραπόνων - τη νομιμότητα των νέων προσφερόμενων υπηρεσιών του.¹⁸⁸

Συγκεκριμένα, το BBC πρωτοπορώντας εγκαινίασε το τεστ αυτό το 2007 (Michalis, 2012), το οποίο στη συνέχεια ενέπνευσε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να εισάγει κάτι ανάλογο στη νομολογία της, που εντέλει πήρε τη μορφή του μέτρου της εκ των προτέρων εξέτασης (the ex ante test) για κάθε νέα υπηρεσία που λανσάρεται από τη δημόσια ραδιοτηλεόραση των ευρωπαϊκών χωρών (Donders & Pauwels, 2012: 86).¹⁸⁹ Συνεπώς, η εξάπλωση της ιδέας του BBC σε άλλους αντίστοιχους φορείς της Ευρώπης δεν αποτελεί μια αυθόρμητη και

¹⁸⁶ Η ιδέα της αξιολόγησης των υπηρεσιών των νέων Μέσων διατυπώθηκε για πρώτη φορά από το BBC το 2004 στο έγγραφο που εξέδωσε με τίτλο *Οικοδομώντας τη Δημόσια Αξία (Building Public Value)* (BBC, 2004). Η ιδέα ουσιαστικά αντιπροσώπευε την προσπάθεια του φορέα να χαλιναγωγήσει τις επιθέσεις των ιδιωτικών Μέσων που αφορούσαν στον ρόλο του BBC στην ψηφιακή εποχή. Μέχρι το 2006 οι δύο φορείς που έχουν επιφορτιστεί με την εκτέλεση του τεστ (*BBC Trust* και *Ofcom*) μελέτησαν και επεξεργάστηκαν τη σχετική διαδικασία αξιολόγησης. Το 2007 διενεργήθηκε το πρώτο τεστ αξιολόγησης των κατά παραγγελία υπηρεσιών του BBC (on demand services, συμπεριλαμβανομένου του *iPlayer*), το οποίο κατέληξε στην έγκριση της νέας υπηρεσίας, αφού προηγουμένως έγιναν οι απαραίτητες τροποποιήσεις με στόχο την άμβλυνση των ανησυχιών των ιδιωτικών Μέσων.

¹⁸⁷ Στη βρετανική περίπτωση το νέο μέτρο του τεστ δημόσιας αξίας αποτέλεσε εύλογη απόρροια ορισμένων αλλαγών: α) Άφιξη νέου Γενικού Διευθυντή, που εξέδωσε άμεσα το έγγραφο "Οικοδομώντας τη Δημόσια Αξία", β) Αντικατάσταση του θεσμού των *Διοικητών του BBC (BBC Governors)* από έναν νέο φορέα με το όνομα *BBC Trust*, ο οποίος θέλοντας να ανταποκριθεί άμεσα στις ανησυχίες του πεδίου σχετικά με τις νέες φιλοδοξίες του BBC, έθεσε ως προτεραιότητα την ενεργοποίηση του τεστ δημόσιας αξίας (Biggam, 2011: 42).

¹⁸⁸ Η εμπειρία έχει φέρει στην επιφάνεια ορισμένες αδυναμίες (ή προβληματικές πτυχές) του τεστ δημόσιας αξίας. Αφενός υπάρχει αβεβαιότητα ως προς τις δράσεις του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα που το ενεργοποιούν και αφετέρου αντιπροσωπεύει μια χρονοβόρα και δυσκίνητη διαδικασία που βασίζεται στην αξιοποίηση εκτεταμένων πόρων. Γενικά, θεωρείται "μια χαμένη ευκαιρία" με την έννοια ότι δεν έχει ενεργοποιήσει την αναθεώρηση των δημόσιων Μέσων επικοινωνίας στην ψηφιακή εποχή ούτε έχει σφυρηλατήσει μια ουσιαστικότερη ή βαθύτερη σχέση μεταξύ δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και πολιτών. Ωστόσο, παρόλο που χρήζει βελτιώσεων, έχει συμβάλει στην αύξηση του επιπέδου ρύθμισης του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (BBC) και στη σαφέστερη οριοθέτηση του πεδίου δράσης των δημόσιων και εμπορικών επικοινωνιακών οργανισμών (Michalis, 2012: 14-15).

¹⁸⁹ Η πρώτη αναφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην πιθανότητα καθιέρωσης του τεστ χρονολογείται στις αρχές του 2005 ως μέρος της ευρύτερης πολιτικής για τις κρατικές ενισχύσεις. Μέχρι το τέλος του 2009 έχει πλέον διαδοθεί σε αρκετές δυτικοευρωπαϊκές χώρες (Donders, 2011: 32-33).

ηθελημένη επιλογή των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης,¹⁹⁰ αλλά μια πράξη επιβολής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Donders, 2011: 29).

Στην περίπτωση της Ευρώπης (σε αντίθεση με αυτή της Βρετανίας) η κινητήρια δύναμη απορρέει "από μία πραγματιστική, αγοραία λογική, παρά από την αντιληπτή ανάγκη να προσδιοριστούν τα περιγράμματα των δημόσιων Μέσων επικοινωνίας" (Donders & Pauwels, 2012: 86). Ωστόσο, για να επιτευχθεί η ανάκτηση της πρωτοβουλίας από τα δημόσια Μέσα ως προς την παροχή περιεχομένου με πραγματική δημόσια αξία ο μηχανισμός αξιολόγησης των νέων υπηρεσιών πρέπει να αποκτήσει ένα ορθότερο έρεισμα το οποίο, σύμφωνα με τους Donders και Pauwels (2012: 87), έγκειται στην "ορθολογική εξέταση των περιγραμμάτων της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας που νομίμως χρειάζονται οι κοινωνίες στην ψηφιακή εποχή".

Η εκ των προτέρων αξιολόγηση διέπεται από ορισμένα χαρακτηριστικά, τα οποία ωστόσο διαφοροποιούνται μέσα στο εθνικό πλαίσιο των διαφόρων ευρωπαϊκών χωρών (Donders & Pauwels, 2012: 87-89):

- Υιοθετεί τη δισδιάστατη λογική του βρετανικού τεστ δημόσιας αξίας, αξιολογώντας μια νέα υπηρεσία τόσο ως προς τη δημόσια αξία της, όσο και ως προς την επίδρασή της στην αγορά.
- Αφορά τις υπηρεσίες των νέων Μέσων, δηλαδή τις υπηρεσίες που εμφανίζονται στις νέες πλατφόρμες επικοινωνίας και δεν σχετίζονται με την παραδοσιακή ραδιοτηλεοπτική μετάδοση. Ο προσδιορισμός μιας υπηρεσίας ως νέας που πρέπει να υποστεί αξιολόγηση αποτελεί αρμοδιότητα του κάθε κράτους χωριστά και βασίζεται σε συγκεκριμένα κριτήρια που θέτει το ίδιο.¹⁹¹ Το μοντέλο αυτό των κριτηρίων εισήχθη στη Βρετανία και ακολούθησαν και άλλες χώρες. Εξάιρεση αποτελεί το ραδιοτηλεοπτικό σύστημα στη Φλάνδρα, όπου κάθε πενταετία συνάπτεται μια σύμβαση διαχείρισης μεταξύ της φλαμανδικής κυβέρνησης και του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (VRT).¹⁹²

¹⁹⁰ Η πρώτη χώρα που αξιοποίησε την ιδέα του τεστ δημόσιας αξίας του BBC, αφού πρώτα την τροποποίησε, είναι η Γερμανία. Συγκεκριμένα, για να διαφοροποιηθεί εφαρμόζει το λεγόμενο τεστ των τριών βημάτων (three-step test).

¹⁹¹ Στη Βρετανία το *BBC Trust* για τον χαρακτηρισμό μιας υπηρεσίας ως νέας λαμβάνει υπόψη του τέσσερα κριτήρια: α) τον βαθμό στον οποίο η νέα υπηρεσία ενδέχεται να επηρεάσει το κοινό και την αγορά εν γένει, β) το κόστος της, γ) τον βαθμό στον οποίο η υπηρεσία συμβάλλει στην εμπλοκή του BBC σε ένα νέο (καινοτόμο) πεδίο δράσης, δ) τη διάρκεια της υπηρεσίας (BBC Trust, 2007: 6-7). Οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες - έστω και με παραλλαγές - ακολουθούν το παράδειγμα της Βρετανίας εφαρμόζοντας το μοντέλο των κριτηρίων. Ένα αντίστοιχο μοντέλο ισχύει στη Γερμανία με τη διαφορά ότι τα ραδιοτηλεοπτικά συμβούλια της χώρας για την αξιολόγηση μιας υπηρεσίας ως νέας λαμβάνουν υπόψη δύο θετικά και δύο αρνητικά κριτήρια. Στο ραδιοτηλεοπτικό σύστημα της Γερμανίας έχουν εφαρμοστεί σχεδόν 40 τεστ εκ των προτέρων αξιολόγησης νέων υπηρεσιών.

¹⁹² Στη σύμβαση 2007-2011 καταρτίστηκε λίστα με μια ευρεία γκάμα υπηρεσιών (ραδιοτηλεοπτικά κανάλια του δημόσιου φορέα, όλες οι ιστοσελίδες που σχετίζονται με αυτά τα κανάλια, διαδικτυακές ραδιοφωνικές υπηρεσίες, διαδραστικές εφαρμογές, ψηφιακό teletext, περιεχόμενο κατά παραγγελία και παιχνίδια). Μια

- Περιλαμβάνει την ανάμειξη τρίτων (των ιδιωτικών αντιπάλων της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης) προκειμένου να ενισχυθεί η διαφάνεια της αξιολόγησης και να δοθεί η ευκαιρία σε διάφορους ενδιαφερόμενους να διατυπώσουν απόψεις πάνω σε μία νέα υπηρεσία.¹⁹³
- Βασίζεται στις συμβουλές των (οιονεί) ανεξάρτητων αρχών, χαρακτηριστικό που εφαρμόζεται διαφορετικά στις χώρες της Ευρώπης.¹⁹⁴ Το κοινό τους σημείο έγκειται στην αμφισβήτηση της αντικειμενικότητας και της ανεξαρτησίας της όλης διαδικασίας.

υπηρεσία για να θεωρηθεί ως νέα και να χρήζει αξιολόγησης πρέπει να μην συμπεριλαμβάνεται στη λίστα, κάτι θεωρητικά δύσκολο δεδομένης της ποικιλίας που τη χαρακτηρίζει.

¹⁹³ Στο πλαίσιο εφαρμογής της δημόσιας διαβούλευσης η εμπλοκή τρίτων (δηλαδή των ιδιωτικών αντιπάλων της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης) στη διαδικασία αξιολόγησης μιας νέας υπηρεσίας δεν είναι ίδια σε όλα τα κράτη μέλη. Στη Βρετανία οι τρίτοι εμπλέκονται μόνο στη φάση όπου μελετάται η επίδραση της νέας υπηρεσίας στην αγορά. Ο *Ofcom* μοιράζει ερωτηματολόγια μέσω των οποίων οι εταιρείες παρέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες. Στη φάση μελέτης της δημόσιας αξίας της νέας υπηρεσίας γνώμες μπορούν να υποβάλλουν οι πολίτες και οι ομάδες εκπροσώπησης τους. Μετά την έκδοση προκαταρκτικής απόφασης όλοι οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να υποβάλλουν σχόλια. Στη Γερμανία οι τρίτοι (οι ιδιωτικοί αντίπαλοι) έχουν τη δυνατότητα να υποβάλλουν σχόλια σε όλες τις πτυχές μιας νέας υπηρεσίας. Ωστόσο, μετά την έκδοση προκαταρκτικής απόφασης σχόλια επιτρέπονται μόνο από την πλευρά του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Στην Ολλανδία ο ρόλος των τρίτων είναι περιορισμένος. Πριν την υποβολή των σχολίων τους έχει προηγηθεί η γνωμοδότηση της αρμόδιας Αρχής για τα Μέσα και του Συμβουλίου για τον Πολιτισμό καθώς και το προσχέδιο απόφασης από τον αρμόδιο Υπουργό για τα Μέσα.

¹⁹⁴ Στη Βρετανία για το τεστ δημόσιας αξίας (public value test) είναι υπεύθυνο το *BBC Trust* και στη φάση αξιολόγησης της επίδρασης της νέας υπηρεσίας στην αγορά συνεπικουρείται από το *Ofcom*. Στη Γερμανία την ευθύνη για την εκ των προτέρων αξιολόγηση μιας νέας υπηρεσίας (ex ante test) φέρουν τα Ραδιοτηλεοπτικά Συμβούλια, τα οποία θεωρητικά είναι ανεξάρτητοι φορείς, αλλά βρίσκονται στο εσωτερικό των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων. Στη Φλάνδρα τη διεξαγωγή της αξιολόγησης αναλαμβάνει το Τομεακό Συμβούλιο για τα Μέσα, ένας ανεξάρτητος συμβουλευτικός φορέας που απαρτίζεται από ακαδημαϊκούς, εκπροσώπους των Μέσων (συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων φορέων), εκπροσώπους των πολιτών. Στην Ολλανδία την αξιολόγηση θεωρητικά επιφορτίζεται ένας ανεξάρτητος φορέας, το Συμβούλιο για τον Πολιτισμό - Αρχή για τα Μέσα, ωστόσο επί της ουσίας η διαδικασία ελέγχεται από το αρμόδιο Υπουργείο για τα Μέσα. Το τελευταίο αυτόνομα ετοιμάζει τις αποφάσεις για τις νέες υπηρεσίες χωρίς να επηρεάζεται ιδιαίτερα από τις συμβουλές του ανεξάρτητου φορέα (Donders & Pauwels, 2012: 88-89).

Γράφημα 4.1: Περίληψη της διαδικασίας του Τεστ Δημόσιας Αξίας (Public Value Test) που εφαρμόζεται στη Βρετανία.

Η **Διοίκηση του BBC** υποβάλλει επίσημη αίτηση (και αποδεικτικά στοιχεία) που αφορούν νέες υπηρεσίες του φορέα ή ενδεχόμενες σημαντικές αλλαγές στις ήδη υφιστάμενες.

Το **BBC Trust** εξετάζει εάν το Τεστ Δημόσιας Αξίας (Public Value Test) πρέπει να εφαρμοστεί. Ουσιαστικά αυτό που εξετάζεται είναι εάν οι προτάσεις αντιπροσωπεύουν μια σημαντική αλλαγή στο ήδη υφιστάμενο πλαίσιο υπηρεσιών.

Εάν η απάντηση είναι καταφατική τότε ακολουθούν δύο διαδικασίες:

α) Αξιολόγηση Δημόσιας Αξίας (Public Value Assessment), β) Αξιολόγηση Επίδρασης στην Αγορά (Market Impact Assessment).

Το **BBC Trust** αξιολογεί την πιθανή Δημόσια Αξία της προτεινόμενης υπηρεσίας.

Το **Ofcom** αξιολογεί τον βαθμό στον οποίο η προτεινόμενη υπηρεσία θα επηρεάσει τις αγορές.

Δημόσιες Αναπαραστάσεις

Δημόσιες Αναπαραστάσεις

3 Μήνες

Τεστ Δημόσιας Αξίας: Το **BBC Trust** - εντός τριμήνου - εξετάζει το αποτέλεσμα των δύο παραπάνω διαδικασιών και συντάσσει προσωρινά συμπεράσματα ως προς την προτεινόμενη υπηρεσία.

Το **BBC Trust** διαβουλεύεται (συνήθως 28 ημέρες) με βάση τα προκαταρκτικά συμπεράσματα.

Το **BBC Trust** εκδίδει την Τελική Απόφαση.

Τα αποτελέσματα των παραπάνω διαδικασιών δημοσιεύονται.

Το τεστ πρέπει να ολοκληρωθεί μέσα σε **6 μήνες** από τη μέρα που το *BBC Trust* θα καθορίσει ότι πρέπει να εφαρμοστεί. Αν οι περιστάσεις το απαιτούν μπορεί να οριστεί μεγαλύτερη περίοδος διενέργειας του τεστ.

Πηγή: BBC Trust (2007: 5).

4.4 Το νέο σύστημα αξιολόγησης

4.4.1 Η εφαρμογή της εκ των προτέρων αξιολόγησης των νέων υπηρεσιών (ex ante test)

Το μη ευρέως διαδεδομένο ακόμα μέτρο των εκ των προτέρων δοκιμών, που ουσιαστικά αξιολογεί τον αντίκτυπο μιας νέας υπηρεσίας του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στην αγορά αλλά και στην κοινωνία εν γένει, είναι σημαντικό ότι προηγείται οποιασδήποτε κυβερνητικής έγκρισης (Donders, 2011: 29).¹⁹⁵

Ο νέος αυτός μηχανισμός αξιολόγησης δεν είναι το ίδιο αναπτυγμένος σε όλα τα επικοινωνιακά συστήματα της Ευρώπης, ούτε έχει βασιστεί σε μια απόλυτα ομοιογενή διαδικασία εφαρμογής. Μάλιστα, σε κάποιες χώρες το τεστ είναι ακόμα ανύπαρκτο, ενώ αντιθέτως σε άλλες (Βρετανία, Γερμανία, Δανία, Ολλανδία, Νορβηγία, Αυστρία) η ανάγκη εμπλοκής σε αυτή τη διαδικασία είναι ορατή από το 2007.

Η Βρετανία, η Γερμανία και η Ολλανδία έχουν πραγματοποιήσει τα μεγαλύτερα βήματα προόδου σε αυτόν τον τομέα, αναπτύσσοντας μια λεπτομερή διαδικασία εφαρμογής την οποία έχουν υλοποιήσει αρκετές φορές. Σε άλλες χώρες (όπως Δανία, Νορβηγία, Αυστρία, Ιρλανδία και Βέλγιο) το νέο μέτρο βρίσκεται στην πρώτη φάση της εφαρμογής του. Ειδικότερα, στις μικρές χώρες (όπως Ιρλανδία και Φλάνδρα) η εφαρμογή είναι περιορισμένη λόγω περικοπών στους πόρους και μειωμένου ενδιαφέροντος για την πρόταξη του νέου αυτού μέτρου. Οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες (και κυρίως οι νοτιοευρωπαϊκές) ακόμα διανύουν μια πιο πρώιμη φάση· προσπαθούν δηλαδή να αντιληφθούν τις σχετικές διαδικασίες ώστε να οδηγηθούν στην πραγμάτωση του τεστ (Moe & Donders, 2011: 11· Donders & Pauwels, 2012: 90).

Οι διαφορές αυτές είναι εύλογες, δεδομένου ότι οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς της Ευρώπης δεν είναι το ίδιο ικανοί ως προς την ανάπτυξη και διαχείριση της παρουσίας τους στο πεδίο των νέων Μέσων (Brevini, 2010· Moe, 2008). Στον Νότο η σχετική δράση έχει ξεκινήσει πρόσφατα, σε αντίθεση με τον Βορρά όπου σε ορισμένες περιπτώσεις (Βρετανία, Γερμανία, Δανία) η δημόσια ραδιοτηλεόραση έχει καταλάβει περίοπτη θέση στον ψηφιακό κόσμο. Μάλιστα, ο Νότος είναι από μόνος του μια ιδιάζουσα περίπτωση με την έννοια ότι στον κόσμο των νέων Μέσων δεν μπορεί να εντοπιστεί παρεμφερής πολιτική.

4.4.2 Η περίπτωση της Δανίας

Η Δανία αντιπροσωπεύει μια ιδιάζουσα περίπτωση, αφού είναι η χώρα στην οποία η επέκταση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο διαδίκτυο γνωρίζει ιδιαίτερη άνθιση και επιτυχία και μάλιστα χαίρει διάχυτης πολιτικής στήριξης. Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας της χώρας (DR) από νωρίς εξέλαβε το διαδίκτυο ως ένα Μέσο ή πλατφόρμα που

¹⁹⁵ Για τους Donders και Pauwels (2012: 91-92) το γεγονός ότι η εκ των προτέρων αξιολόγηση εστιάζει μόνο στις νέες υπηρεσίες (αγνοώντας τις υφιστάμενες) μπορεί να οδηγήσει στην ανάδυση μιας επιζήμιας διάκρισης μεταξύ "βασικών (παραδοσιακών) και περιφερειακών (νέων) υπηρεσιών". Μόνο στη Γερμανία η αξιολόγηση της δημόσιας αξίας μιας νέας υπηρεσίας γίνεται μέσα από τη συνεκτίμηση των δράσεων του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού συστήματος στο σύνολό του (Donders & Pauwels 2012: 92).

χρήζει ισάξιας προσοχής με τα υπόλοιπα Μέσα και όχι ως ένα απλό συμπλήρωμα των ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών.¹⁹⁶ Συγκεκριμένα, από το 2000 οι διαδικτυακές υπηρεσίες θεωρήθηκαν το "τρίτο μέσο της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης", ένα επιπλέον κανάλι δίπλα στο τηλεοπτικό και το ραδιοφωνικό (Nord, 2012: 49-50). Με βάση την αρχή αυτή ανέπτυξε μια ισχυρή παρουσία στο διαδίκτυο, προσφέροντας ανεξάρτητες ειδησεογραφικές υπηρεσίες μαζί με εναλλακτικό περιεχόμενο, που δεν σχετίζονται απαραίτητα με την παραδοσιακή ραδιοτηλεόραση.¹⁹⁷

Ειδικότερα, ο φορέας DR δημιούργησε διαδικτυακές υπηρεσίες παροχής εθνικών, περιφερειακών και τοπικών ειδήσεων, δημόσιας πληροφόρησης εν γένει, καθώς και ιστότοπους αφιερωμένους στην υγεία και σε παιχνίδια.¹⁹⁸ Τα εμπορικά Μέσα της Δανίας σε ένα πρώτο επίπεδο αποδέχθηκαν τη διαδικτυακή παρουσία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στον βαθμό που δεν απειλήθηκε το πεδίο των βασικών επιχειρηματικών ευκαιριών τους (Nord, 2012: 51). Η επιτυχημένη ωστόσο εξάπλωσή της στις νέες πλατφόρμες περιεχομένου έγινε τόσο αισθητή, που τελικά προκάλεσε την οξυμένη κριτική των ιδιωτικών μέσων και των οργανώσεων του Τύπου.¹⁹⁹ Το εχθρικό κλίμα εξανάγκασε το

¹⁹⁶ Είναι χαρακτηριστικό ότι η εμπλοκή του φορέα στο διαδίκτυο ξεκίνησε το 1996 και λίγα χρόνια μετά (το 2000) το νέο αυτό μέσο αναφέρθηκε για πρώτη φορά στο ραδιοτηλεοπτικό νομοσχέδιο της χώρας (Brevini, 2010).

¹⁹⁷ Στη Δανία η δραστηριοποίηση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στις νέες ψηφιακές αγορές γίνεται κατόπιν επίσημης αδειοδότησης στο πλαίσιο της έκδοσης του λεγόμενου "εγγράφου διακανονισμού των Μέσων" (medieforliget). Το έγγραφο αυτό, που εκδόθηκε το 1996, επέτρεψε στους φορείς DR και TV2 να δημιουργήσουν διαδικτυακές υπηρεσίες. Τα επόμενα χρόνια η αδειοδότηση αυτή ανανεώθηκε δύο φορές (το 2000 και το 2006) παρά τις αντιδράσεις που προέρχονταν από οργανισμούς εντύπων και ανεξάρτητα διαδικτυακά Μέσα (Nord, 2012: 49-50).

¹⁹⁸ Το 2006 οι ιστότοποι του φορέα DR με στόχο την ενημέρωση και πληροφόρηση του κοινού σε εθνικό επίπεδο ξεπερνούν τους 90.

¹⁹⁹ Η ενεργή διαδικτυακή παρουσία του φορέα DR προκάλεσε αντιδράσεις από τους ιδιωτικούς οργανισμούς εντύπων και από τα νέα διαδικτυακά Μέσα, που θέλουν τη δημόσια ραδιοτηλεόραση της Δανίας περιχαρακωμένη σε ραδιοτηλεοπτικές υπηρεσίες (Svendsen, 2011: 118). Το 2008 η Ένωση Εκδοτών Εφημερίδων της Δανίας κυκλοφόρησε φυλλάδιο με τίτλο "Ο ανταγωνισμός με το κράτος: Ο φορέας DR απειλεί τις εφημερίδες στο Διαδίκτυο" μέσα από το οποίο οι εκδότες εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους για το γεγονός ότι οι διαδικτυακές υπηρεσίες της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης δεν αξιολογούνταν ως προς την επίδρασή τους στην αγορά. Θεώρησαν ότι έπρεπε να υπάρχει ένα όριο στη διαδικτυακή δράση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα με τη θέσπιση απαγορευμένων υπηρεσιών. Αιχμή του δόρατος αποτέλεσε το λανσάρισμα διαδικτυακών πυλών με τοπικές ειδήσεις, στις οποίες αποδείχθηκε ότι ο φορέας DR αντέγραφε τις τοπικές ιστοσελίδες των εφημερίδων. Η δημόσια ραδιοτηλεόραση της Δανίας τελικά διέκοψε οικειοθελώς τις υπηρεσίες αυτές (Svendsen, 2011: 119).

δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα σε οπισθοχώρηση με αποτέλεσμα να κλείσει μέρος των επιτυχημένων πρωτοβουλιών του.²⁰⁰

Στη Δανία η ιδέα του τεστ δημόσιας αξίας εμφανίστηκε το 2007 και βασίστηκε σε εκείνη του BBC. Η πρώτη εκδοχή του ήταν απλοϊκή, καθώς δεν περιελάμβανε αποτίμηση μιας νέας υπηρεσίας ως προς τις επιπτώσεις που προκαλεί στην αγορά, αλλά μόνο ως προς την αξία που προσδίδει στο κοινωνικό σύνολο. Σε αυτήν την πρώτη φάση η εφαρμογή του τεστ επαφίονταν στην κρίση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα και το ραδιοτηλεοπτικό συμβούλιο γνωμοδοτούσε ως προς το αποτέλεσμα χωρίς περαιτέρω εμπλοκή τρίτων μερών ή κάποιας δημόσιας διαβούλευσης. Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας είχε τη δυνατότητα να αντικρούσει την παραπάνω γνωμοδότηση, αν και κάτι τέτοιο δε συνέβη ποτέ στις τρεις πρώτες αξιολογήσεις που έχουν διενεργηθεί (Svendsen, 2011: 118).

Μετά την αναθεωρημένη *Ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση* (2009) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η παραπάνω λογική μεταβλήθηκε. Η κυβέρνηση επισήμανε την ανάγκη διενέργειας ενός ολοκληρωμένου τεστ που θα περιελάμβανε αξιολόγηση μιας νέας υπηρεσίας τόσο σε επίπεδο δημόσιας αξίας όσο και σε σχέση με τις επιπτώσεις που επιφέρει στην αγορά των Μέσων. Η αλλαγή αυτή πολιτικής συμπεριλήφθηκε στη νέα σύμβαση για τα Μέσα, η οποία αφορούσε την περίοδο 2011-2014 (Svendsen, 2011: 117, 119-120). Οι κανόνες που εμπεριείχε η νέα σύμβαση αναφέρονταν σε εκ των προτέρων αξιολόγηση αποκλειστικά νέων υπηρεσιών και όχι σε εκ των υστέρων αξιολόγηση υφιστάμενων υπηρεσιών.

Η διενέργεια της αξιολόγησης περιλαμβάνει τα παρακάτω βήματα (Svendsen, 2011: 121-122):

- Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας ετοιμάζει μια αίτηση, στην οποία περιγράφεται η προτεινόμενη υπηρεσία και αναλύεται η σχετική αγορά. Επίσης, επιχειρηματολογεί ως προς το ποια ανάγκη της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης εκπληρώνεται και για πόσο διάστημα.
- Το *Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο* μέσα σε δύο εβδομάδες αποφασίζει αν η προτεινόμενη υπηρεσία πληροί τις προϋποθέσεις για αξιολόγηση. Εάν η απόφαση είναι καταφατική προχωρά σε διενέργεια δημόσιας διαβούλευσης στην ιστοσελίδα του. Μέσα σε είκοσι εβδομάδες το Συμβούλιο αποφασίζει για το αποτέλεσμα της αξιολόγησης, σταθμίζοντας τη δημόσια αξία της προτεινόμενης υπηρεσίας και την επίδρασή της στην αγορά. Επίσης, μπορεί να σχηματίσει υπό όρους διάταξη που να επιτρέπει την επένδυση δημόσιων χρημάτων στην προτεινόμενη υπηρεσία. Το Συμβούλιο έχει τη δυνατότητα να απαιτήσει αυτοδικαίως από το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα τη σύνταξη αίτησης, ιδιαίτερα εάν κάτι τέτοιο προταθεί από τρίτους που διαπιστώσουν ότι μια νέα υπηρεσία προσφέρεται χωρίς να έχουν προηγηθεί οι απαραίτητες αξιολογήσεις. Σε αυτήν την περίπτωση, το Συμβούλιο μπορεί να απαιτήσει προσωρινή διακοπή της υπηρεσίας.

²⁰⁰ Πολλά από τα εγχειρήματα ανέστειλαν τη λειτουργία τους το 2009 λόγω της σκληρής αντίδρασης από μέρους των τοπικών εφημερίδων. Κριτική ασκήθηκε και από τον *Οργανισμό Τύπου Εθνικής Κυκλοφορίας* (Nord, 2012: 50).

- Για την αξιολόγηση της προτεινόμενης υπηρεσίας ως προς την επίδραση στην αγορά (market impact assessment) το Συμβούλιο αποφασίζει για την πρόσληψη εξειδικευμένων ιδιωτικών συμβούλων, οι οποίοι αναλαμβάνουν τη διενέργεια της σχετικής διαδικασίας εντός 12 εβδομάδων, η οποία περιλαμβάνει και τη διαδικασία δημόσιας διαβούλευσης. Οι σύμβουλοι πρέπει να ακολουθήσουν τις οδηγίες της *Αρχής Ανταγωνισμού*, η οποία θα σχολιάσει το αποτέλεσμα της αξιολόγησης πριν υποβληθεί στο *Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο*.
- Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας έχει τη δυνατότητα να σχολιάσει την απόφαση του *Ραδιοτηλεοπτικού Συμβουλίου* πριν δημοσιευθεί.

Στη Δανία οι τρεις αξιολογήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι τώρα αφορούν τρία εγχειρήματα στα οποία το διαδίκτυο αξιοποιείται με διαφορετικούς τρόπους: α) Διανομή ειδήσεων και άλλων προγραμμάτων μέσω διαδικτύου σε οθόνες εγκατεστημένες σε δημόσιους χώρους (όπως σταθμοί τρένων και λεωφορείων, εμπορικά κέντρα), β) Διαδικτυακή πύλη με μηνύματα και πληροφορίες σχετικές με την υγεία, και γ) Διαδικτυακή πύλη με συμβουλές για τη νεολαία (Donders & Pauwels 2012: 89· Svendsen, 2011: 118-119). Το *Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο* της χώρας έχει αξιολογήσει θετικά ως προς τη δημόσια αξία τους και τις τρεις αυτές καινοτόμες υπηρεσίες.

4.4.3 Η περίπτωση της Νορβηγίας

Στη Νορβηγία²⁰¹ η δημόσια ραδιοτηλεόραση από το 1996 έχει βρεθεί αντιμέτωπη με ένα πεδίο αυξημένου ανταγωνισμού όσον αφορά στις ειδησεογραφικές υπηρεσίες του διαδικτύου. Αφορμή αποτέλεσε η ανάδυση της πρώτης αποκλειστικά διαδικτυακής εφημερίδας (*Nettavisen*)²⁰² καθώς και η σταδιακή ανάπτυξη διαδικτυακών εφημερίδων από μέρους του εθνικού Τύπου.

Η δημόσια ραδιοτηλεόραση στην προσπάθειά της να αντεπιτεθεί επικρίθηκε για σταδιακή εμπορευματοποίηση της εκροής της. Αιχμή του δόρατος αποτέλεσε μια επίμαχη πολιτική απόφαση στις αρχές του 2000, που επέτρεψε τη δημοσίευση διαφημίσεων στις

²⁰¹ Στη Νορβηγία υποχρεώσεις δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας έχει τόσο η κρατική εταιρεία *NRK* όσο και τρεις ιδιωτικές-εμπορικές εταιρείες, οι ραδιοφωνικοί φορείς *Radio Norge* και *P4* καθώς και ο τηλεοπτικός φορέας *TV2*.

²⁰² Η *Nettavisen* (στα Νορβηγικά σημαίνει διαδικτυακή εφημερίδα) ήταν η πρώτη ηλεκτρονική ειδησεογραφική εφημερίδα της Νορβηγίας, που δεν υπαγόταν σε κάποιο παραδοσιακό δημοσιογραφικό οργανισμό εντύπου. Ξεκίνησε τη λειτουργία της την 1η Νοεμβρίου 1996 και το 1999 η ιδιοκτησία της πέρασε στη σουηδική εταιρεία *Spray*, η οποία το 2000 αποκτήθηκε από την *Lycos Europe*. Το 2002 η *Nettavisen* πουλήθηκε στο *TV2*, στο μεγαλύτερο ιδιωτικό τηλεοπτικό σταθμό της Νορβηγίας. Το 2008 ανεξαρτητοποιήθηκε από το *TV2* και το 2013 απέκτησε το "blog.no", μια κοινότητα ιστολογίων. Το 2009 και το 2010 κατάφερε να αναδειχθεί στην τρίτη μεγαλύτερη ειδησεογραφική ιστοσελίδα της Νορβηγίας και το 2012 σημείωσε κέρδη 8.5 εκατομμύρια νορβηγικές κορόνες (Zaki, Lillegraven & Neely, 2015: 2-4). Από το 2009 κάτοχοι της ειδησεογραφικής ιστοσελίδας είναι οι εταιρείες *Egmont* και *Amedia*, δύο από τις μεγαλύτερες εταιρείες Μέσων επικοινωνίας με έδρα στη Δανία και στη Νορβηγία αντιστοίχως.

ιστοσελίδες του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της χώρας (NRK). Μια θυγατρική εταιρεία του φορέα (NRK Aktivum) κατέστη υπεύθυνη για τις εμπορικές δραστηριότητές του. Τα προνόμια αυτά προκάλεσαν την αντίδραση του εμπορικού ραδιοτηλεοπτικού φορέα TV2, που διατύπωσε ένσταση στην αρμόδια αρχή²⁰³ με βάση τον ισχυρισμό περί πρόκλησης αθέμιτου ανταγωνισμού λόγω αξιοποίησης του ανταποδοτικού τέλους σε διαδικτυακό περιεχόμενο.

Τελικά οι νόμοι που σχετίζονται με το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα (NRK) μεταβλήθηκαν το 2009²⁰⁴ σε μια προσπάθεια να αποσαφηνιστούν καλύτερα οι δράσεις που εμπίπτουν στην αποστολή του.²⁰⁵ Ο φορέας επιφορτίστηκε με υποχρεώσεις παροχής περιεχομένου δημόσιας κοινωνικής αξίας, για το οποίο διαθέτει μεγαλύτερη ευχέρεια σε σχέση με το παρελθόν να αποφασίσει την πλατφόρμα διανομής του.

Εγκαινιάστηκαν νέες αρχές και μέθοδοι στην αξιολόγηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης μεταξύ των οποίων είναι η διαδικασία εκ των προτέρων αξιολόγησης των νέων υπηρεσιών (*ex ante procedure*). Στόχος του νέου ρυθμιστικού πλαισίου ήταν να διασφαλιστεί ότι η αποστολή του φορέα δεν παρεκκλίνει από τις υπηρεσίες δημόσιου κοινωνικού χαρακτήρα. Από το 2010 η διαφήμιση απαγορεύτηκε σε όλες τις διαδικτυακές πλατφόρμες του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα.

Η κυβέρνηση της Νορβηγίας προκειμένου να κατευνάσει τις διαμαρτυρίες των εμπορικών Μέσων προέβη σε μια σειρά από καίριες αποφάσεις (Nord, 2012: 52):

- Δημιούργησε διαδικασίες για την αποτροπή λήψης ανταποδοτικού τέλους από την θυγατρική εταιρεία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (NRK Aktivum).
- Προσδιόρισε ξεκάθαρα τον σκοπό του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (NRK) με βάση την έκδοση καταστατικού χάρτη.
- Δημιούργησε δυνατότητες αξιολόγησης του τρόπου αξιοποίησης των χρημάτων σε δράσεις δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας.

²⁰³ ESA: Efta Surveillance Authority.

²⁰⁴ Η αναθεώρηση της νομοθεσίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης εγκρίθηκε από το Κοινοβούλιο στις 24 Φεβρουαρίου του 2009 και οι νέες δεσμεύσεις του φορέα ισχύουν από τον Ιούνιο του 2009.

²⁰⁵ Η σημαντική μεταβολή που υπέστησαν οι νόμοι που αφορούν τη δημόσια ραδιοτηλεόραση προήλθε μετά από έρευνα της εποπτεύουσας αρχής *EFTA* σε σχέση με τη χρηματοδότηση του φορέα NRK και την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του, η οποία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το μοντέλο χρηματοδότησης δε συνάδει με τις κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το βασικό ερώτημα που την απασχόλησε ήταν η εμβέλεια της αποστολής του φορέα NRK σε σχέση με τις νέες πλατφόρμες της επικοινωνίας. Η *EFTA* ζήτησε σαφέστερο προσδιορισμό και αποτελεσματικότερο έλεγχο της αποστολής της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, καθιέρωση μιας διαδικασίας αξιολόγησης πριν την έναρξη των νέων υπηρεσιών με την οποία θα αποτιμάται η επίδρασή τους στην αγορά καθώς και η δημόσια αξία τους. Η εποπτεύουσα αρχή και το Υπουργείο Πολιτισμού συμφώνησαν ότι οι νόμοι που διέπουν τη δημόσια ραδιοτηλεόραση χρειάζεται να γίνουν πιο ξεκάθαροι ως προς τις νέες υπηρεσίες που μπορούν να ενταχθούν στην αποστολή του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (NRK).

- Η εκ των προτέρων αξιολόγηση των νέων πρωτοβουλιών της δημόσιας τηλεόρασης βασίστηκε σε δυο αρχές: κάθε νέο εγχείρημα να συνδέεται με τις ραδιοτηλεοπτικές δραστηριότητες του φορέα (NRK) και οι όποιες επενδύσεις του σε ραδιοτηλεοπτικές και διαδικτυακές υπηρεσίες να αποφέρουν περιεχόμενο που παρέχεται στο κοινό δωρεάν.

Η παραπάνω διαδικασία εφαρμόστηκε για πρώτη φορά τον Απρίλιο του 2011²⁰⁶ με την υποβολή σχετικής αίτησης.²⁰⁷ Την ευθύνη για την πρακτική εφαρμογή της αξιολόγησης ανέλαβε η ειδική Αρχή για τα Μέσα (Media Authority), η οποία τον Μάρτιο του 2011 συνέταξε -σε συνεννόηση με το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα- ένα προσχέδιο διαδικασιών σχετικών με την αξιολόγηση.²⁰⁸ Από την αρχή η δημόσια ραδιοτηλεόραση αντιμετώπισε με σκεπτικισμό τη διαδικασία αξιολόγησης, εκτιμώντας ότι θα αναχαιτίσει τις καινοτόμες δυνατότητές της (Thoresen & Bolstad, 2011: 107).

4.4.4 Η περίπτωση της Σουηδίας

Στη Σουηδία η επέκταση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στις νέες ψηφιακές πλατφόρμες δεν συνάντησε κάποιου είδους αντίσταση από τον πολιτικό κόσμο. Οι δύο ανεξάρτητοι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς (SR, SVT) ανέπτυξαν ιστοσελίδες με ποικίλες υπηρεσίες, μέρος των οποίων είναι η δωρεάν web TV. Οι ιστοσελίδες αυτές, που έχουν μικρότερη απήχηση από τις αντίστοιχες των ιδιωτικών Μέσων²⁰⁹, εμπεριέχουν περιεχόμενο που σχετίζεται άμεσα με τα αντίστοιχα ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα και δευτερευόντως ειδησεογραφικό περιεχόμενο.

²⁰⁶ Τυπικά το σύστημα αυτό αξιολόγησης εγκαθιδρύεται τον Ιανουάριο του 2010 με την ενσωμάτωση αναλυτικών κανόνων στις ραδιοτηλεοπτικές διατάξεις του σχετικού νόμου περί ραδιοτηλεόρασης.

²⁰⁷ Η πρώτη αίτηση για εκ των προτέρων αξιολόγηση υπηρεσίας αφορούσε μια νέα ιστοσελίδα με πληροφορίες για την κυκλοφοριακή ροή των οχημάτων και τις διαδρομές όλων των μέσων των μεταφορών. Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας της Νορβηγίας ήθελε να λειτουργήσει την ιστοσελίδα σε συνεργασία με ειδικούς φορείς (Διεύθυνση Δημοσίων Δρόμων, Αρχή Δημοσίων Μεταφορών για τους νομούς του Όσλο και του Akershus, Εταιρεία Πληροφοριών για τις Δημόσιες Μεταφορές στην Ανατολική Νορβηγία). Η νορβηγική Αρχή για τα Μέσα αξιολόγησε το παραπάνω εγχείρημα τον Ιούνιο του 2011 και απέρριψε την υλοποίησή του. Η τελική απόφαση αναμένεται να εκδοθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού (Thoresen & Bolstad, 2011: 112).

²⁰⁸ Σύμφωνα με τις διαδικασίες, ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας μπορεί να ζητήσει την ενσωμάτωση μιας νέας υπηρεσίας στην αποστολή του, καταθέτοντας τη σχετική αίτηση είτε με δική του πρωτοβουλία είτε μετά από παραγγελία της ειδικής Αρχής για τα Μέσα. Μόλις η Αρχή λάβει τη σχετική αίτηση έχει δύο εβδομάδες στη διάθεσή της για να εκτιμήσει αν η νέα υπηρεσία χρειάζεται να υποστεί αξιολόγηση. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, η αξιολόγηση πρέπει να εστιάσει αφενός στον αντίκτυπο που έχει η νέα υπηρεσία στην αγορά και αφετέρου στα εμπλεκόμενα κόστη. Η αίτηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο πλαίσιο μιας διαδικασίας δημόσιας διαβούλευσης διανέμεται σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη της αγοράς, τα οποία έχουν τρεις εβδομάδες στη διάθεσή τους για υποβολή σχολίων.

²⁰⁹ Οι ιστοσελίδες των φορέων SVT και SR κατατάσσονται στη δεύτερη δεκάδα των πιο δημοφιλών σε επισκεψιμότητα διαδικτυακών τόπων της αγοράς (Nord, 2012: 54).

Η κριτική που έχει ασκηθεί από τον εκδοτικό κόσμο σε σχέση με τις παραπάνω δράσεις δεν είναι ομοιογενής. Η Ένωση των Σουηδικών Εφημερίδων θεωρεί ότι η δημόσια κοινωνική υπηρεσία πρέπει να είναι παρούσα στον διαδικτυακό κόσμο με την καλύτερη δυνατή ποιότητα, αλλά για να διασφαλιστεί το μέλλον των τοπικών και περιφερειακών εντύπων τονίζει την ανάγκη θέσπισης κυβερνητικών κανονισμών που να προσδιορίζουν κάποια όρια ως προς τη δημιουργία διαδικτυακών υπηρεσιών από τα δημόσια Μέσα επικοινωνίας. Από την άλλη πλευρά, μια άλλη μερίδα εκδοτών αναγνωρίζει την επέκταση της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας σε νέα πεδία (διαδικτυακές και κινητές πλατφόρμες) ως μια θετική εξέλιξη που μπορεί να λειτουργήσει ως αφετηρία για τη δημιουργία συνεργασίας μεταξύ ιδιωτικών Μέσων και δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων (Nord, 2012: 54).

Με βάση το σκεπτικό αυτό το 2010 εμφανίστηκαν τα πρώτα δείγματα συνεργασίας μεταξύ δημόσιας τηλεόρασης και περιφερειακών εντύπων. Εφημερίδες στην πόλη *Östersund* ενσωμάτωσαν στις ιστοσελίδες τους περιφερειακές ειδήσεις από τον φορέα SVT, γεγονός που καλλιεργήσε τη διάθεση για ευρύτερες συνεργασίες. Πίσω από τη νέα αυτή τάση υπάρχουν προσδοκίες οφέλους και για τους δύο συμμετέχοντες στο επικοινωνιακό πεδίο. Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις εντύπων ευελπιστούν στην ανάπτυξη τηλεοπτικών υπηρεσιών στις ιστοσελίδες τους, ενώ η δημόσια τηλεόραση στοχεύει στην προσέλκυση μεγαλύτερων μεριδίων του κοινού (Nord, 2012: 54-55).

Σύμφωνα με τον Nord (2012: 55), μεταξύ των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων των Σκανδιναβικών χωρών, οι φορείς της Σουηδίας (SR και SVT) έχουν υιοθετήσει μια αποτελεσματικότερη στρατηγική προσαρμογής στο αναδυόμενο ψηφιακό πεδίο των δημόσιων Μέσων επικοινωνίας, με αποτέλεσμα "η πρωτοβουλία να μην έχει ακόμα χαθεί". Έχουν ενεργήσει προσεκτικά ώστε να μη θιγούν τα συμφέροντα των ιδιωτικών Μέσων και παράλληλα έχουν ισχυροποιημένη παρουσία στο νέο επικοινωνιακό πεδίο χάρη στην ανάπτυξη νέων υπηρεσιών και στη σύναψη μικρής εμβέλειας συνεργασιών με περιφερειακούς οργανισμούς εντύπων (ό.π.: 55).

4.4.5 Η περίπτωση της Γερμανίας και η αξιολόγηση των τριών βημάτων (three-step test)

Στη Γερμανία οι διαδικτυακές υπηρεσίες των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων (ARD, ZDF) έχουν δεχθεί εκτεταμένη κριτική τόσο από τους εμπορικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς όσο και από τους εκδότες των εφημερίδων. Τα επίσημα παράπονα που έχουν υποβάλλει στις Βρυξέλλες περιλαμβάνουν δύο βασικά επιχειρήματα: α) Εξαιτίας του μοντέλου δημόσιας χρηματοδότησης των ραδιοτηλεοπτικών φορέων ARD και ZDF οι νέες διαδικτυακές υπηρεσίες που προσφέρουν αλλοιώνουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό και αναχαιτίζουν τα νέα επιχειρηματικά μοντέλα των εμπορικών Μέσων, β) Η διαδικτυακή δράση της δημόσιας τηλεόρασης δεν είναι μέρος της δημόσιας κοινωνικής αποστολής που οφείλει να επιτελεί (Dörr, 2011: 69-70).

Μετά τη διεξαγωγή ερευνών (κατά τη διάρκεια του 2005) η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκίνησε συζητήσεις με τη γερμανική κυβέρνηση που οδήγησαν στον συμβιβασμό του

2007.²¹⁰ Μέρος του συμβιβασμού αφορούσε την καθιέρωση μιας νέας διαδικασίας στο πεδίο της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, η οποία ονομάστηκε αξιολόγηση τριών βημάτων (three-step test / Drei-Stufen-Test).²¹¹ Η αξιολόγηση αυτή θεωρείται ότι αντικατοπτρίζει τον "συνεχώς αυξανόμενο ρόλο της ευρωπαϊκής πολιτικής ανταγωνισμού" (Dörr, 2011: 69). Ο συμβιβασμός τέθηκε σε εφαρμογή τον Δεκέμβριο του 2008, μετά την ενσωμάτωση του τεστ στη 12η Διακρατική Ραδιοτηλεοπτική Συνθήκη, όπου αποσαφηνίζεται η αποστολή της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης σε σχέση με τις διαδικτυακές υπηρεσίες.²¹²

Σύμφωνα με τη Συνθήκη, οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς μπορούν να διοχετεύουν στο διαδίκτυο ψηφιακές υπηρεσίες μόνο για επτά μέρες με εξαίρεση το αθλητικό περιεχόμενο που μπορούν να το κρατήσουν στο διαδίκτυο μόνο για 24 ώρες. Κάθε υπηρεσία που υπερβαίνει τα χρονικά αυτά όρια πρέπει να υποβάλλεται σε τεστ. (Radoslavon & Thomass, 2011: 84).²¹³

Στόχος του τεστ, το οποίο η γερμανική δημόσια ραδιοτηλεόραση αποδέχθηκε με μεγάλη προθυμία, είναι η ενίσχυση της διαφάνειας και της νομιμότητας, η ενδυνάμωση του ελέγχου ως προς τις νέες υπηρεσίες καθώς και ο περιορισμός της επίδρασής τους στην αγορά των ιδιωτικών Μέσων. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, ο δημόσιος

²¹⁰ Στις 18 Δεκεμβρίου του 2008 τα ομόσπονδα κράτη της Γερμανίας υπέγραψαν μια διακρατική συνθήκη για τη ραδιοτηλεόραση (Inter-State Broadcasting Treaty), που έθετε σε εφαρμογή ένα σύνολο μέτρων, τα οποία εμπεριείχονταν σε επίσημη απόφαση της Επιτροπής τον Απρίλιο του 2007. Τα μέτρα αυτά αφορούσαν, μεταξύ άλλων, την κρατική χρηματοδότηση των νέων διαδικτυακών υπηρεσιών που προσφέρονταν από τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς της χώρας και προέβλεπαν ότι η εν λόγω χρηματοδότηση πρέπει να είναι σύμφωνη με τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κρατική ενίσχυση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Repa & Tosics, 2009).

²¹¹ Το τεστ των τριών βημάτων (three-step test) αποτελεί τη γερμανική εκδοχή του τεστ δημόσιας αξίας της Βρετανίας και ουσιαστικά συμβιβάζει δύο πλευρές: Τη γερμανική συνταγματική άποψη περί μη κρατικής παρέμβασης στα ραδιοτηλεοπτικά ζητήματα με την απαίτηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για καθορισμένη αποστολή της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Η ουσία του τεστ έγκειται στην καθιέρωση μιας διαδικασίας αξιολόγησης με στόχο να διαπιστωθεί εάν οι νέες διαδικτυακές υπηρεσίες συμβαδίζουν με τον προσανατολισμό μιας δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας ή/και με την καθορισθείσα από το νόμο αποστολή του φορέα.

²¹² Η Διακρατική Ραδιοτηλεοπτική Συνθήκη (Inter-State Broadcasting Treaty), που τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουνίου του 2009, έχει πολλαπλή συμβολή: α) δίνει για πρώτη φορά τη δυνατότητα στους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς να προσφέρουν τηλεμέσα (ψηφιακές διαδικτυακές υπηρεσίες πληροφόρησης και επικοινωνίας που δεν αποτελούν τηλεπικοινωνία ή ραδιοτηλεοπτική μετάδοση), τα οποία δε σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα, β) προσδιορίζει διαδικτυακές υπηρεσίες που δεν πρέπει να αποτελούν μέρος της δημόσιας κοινωνικής αποστολής και γ) αποσαφηνίζει τις λειτουργίες που πρέπει να επιτελούνται από τις υπηρεσίες τηλεμέσων των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων (πρόσβαση όλων στην κοινωνία της πληροφορίας, προώθηση του γραμματισμού αναφορικά με τα Μέσα στο σύνολο της κοινωνίας) (Katsirea, 2011: 59).

²¹³ Ο κανονισμός αυτός όταν τέθηκε σε εφαρμογή αφορούσε όχι μόνο τις νέες διαδικτυακές υπηρεσίες, αλλά και τις τότε υπάρχουσες, οι οποίες έπρεπε να εκπληρώσουν τη διαδικασία του τεστ πριν την 31η Αυγούστου του 2010 (Radoslavon & Thomass, 2011: 84).

ραδιοτηλεοπτικός φορέας οφείλει για κάθε σημαντική νέα ή υφιστάμενη διαδικτυακή υπηρεσία που έχει τροποποιηθεί να εξετάζει τα εξής (Dörr, 2011: 72· Katsirea, 2011: 59-60· Radoslanon & Thomass, 2011: 84-85):²¹⁴

- Εάν εντάσσεται στη δημόσια κοινωνική αποστολή του καθώς και τον βαθμό στον οποίο ικανοποιεί τις δημοκρατικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες της κοινωνίας.²¹⁵
- Εάν και κατά πόσο συμβάλλει στον ποιοτικό ανταγωνισμό των Μέσων.
- Την προβλεπόμενη δαπάνη που απαιτείται για την παροχή της στο κοινό.

Το τεστ των τριών βημάτων θεωρείται ένα εργαλείο που συνάδει με "το νομικό και πολιτικό περιβάλλον στη Γερμανία [...] ένα δυναμικό εργαλείο διακυβέρνησης που βασίζεται σε ξεκάθαρες αρχές: διαφάνεια, ειλικρίνεια (openness), έλεγχος" (Dörr, 2011: 79 & 69). Επίσης, έχει χαρακτηριστεί ως "κυβερνητικό εργαλείο", που περιλαμβάνει νομικές διατάξεις, διαδικασίες και δημόσια διαβούλευση, στοιχεία που μπορούν να ιδωθούν ως κοινωνικός διάλογος που αντικατοπτρίζει το βαθμό της δημόσιας υποστήριξης για τη δραστηριοποίηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο διαδικτυακό κόσμο. Άλλωστε, η "τεχνολογική ουδετερότητα" ή αλλιώς η ικανότητα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης να προσαρμόζει τις υπηρεσίες της στις τεχνολογικές εξελίξεις αποτελεί βασική αρχή που αποδέχονται τόσο οι γερμανικές αρχές όσο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Dörr, 2011: 70-71).

Ωστόσο, το τεστ έχει επικριθεί σε δύο κυρίως σημεία. Το πρώτο αφορά στη σημαντική εμπλοκή της διοίκησης (των ραδιοτηλεοπτικών συμβουλίων)²¹⁶ των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών στην πραγματοποίηση της αξιολόγησης (Dörr, 2011: 72).²¹⁷ Το δεύτερο βασίζεται στον ισχυρισμό ότι αδυνατεί να προσδιορίσει με ενάργεια τη δημόσια ραδιοτηλεόραση και να καθορίσει κριτήρια για την αξιολόγηση της αποστολής της στο διαδικτυακό κόσμο (Katsirea, 2011: 65). Δεν είναι τυχαίο ότι πολλές από τις αξιολογήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί έχουν καταλήξει σε αποδοχή νέων υπηρεσιών με βάση συνοπτικές εκθέσεις νομιμότητας των αρμόδιων Ραδιοτηλεοπτικών Συμβουλίων, τακτική που έχει προκαλέσει αντιδράσεις από τα ιδιωτικά Μέσα (Donders & Pauwels 2012: 90). Γενικά, στη Γερμανία η ιδέα των υπηρεσιών που χρήζουν αξιολόγησης είναι ασαφής, η

²¹⁴ Υπάρχουν υπηρεσίες που οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς μπορούν να προσφέρουν στο κοινό χωρίς να υποστούν τη διαδικασία αξιολόγησης. Η παροχή τους βασίζεται στην άμεση εντολή του εθνικού νομοθέτη (Dörr, 2011: 69).

²¹⁵ Το τεστ των τριών βημάτων επιβάλλει την αποσαφήνιση των πολιτιστικών, κοινωνικών και πολιτικών αναγκών της κοινωνίας καθώς και τους τρόπους με τους οποίους οι νέες υπηρεσίες των Μέσων συμβάλλουν σε αυτές τις ανάγκες (Radoslanon & Thomass, 2011: 83).

²¹⁶ Στην περίπτωση του φορέα ZDF, που μεταδίδει μόνο τηλεοπτικές υπηρεσίες, κεντρικό ρόλο στο τεστ των τριών βημάτων διαδραματίζει το λεγόμενο Τηλεοπτικό Συμβούλιο.

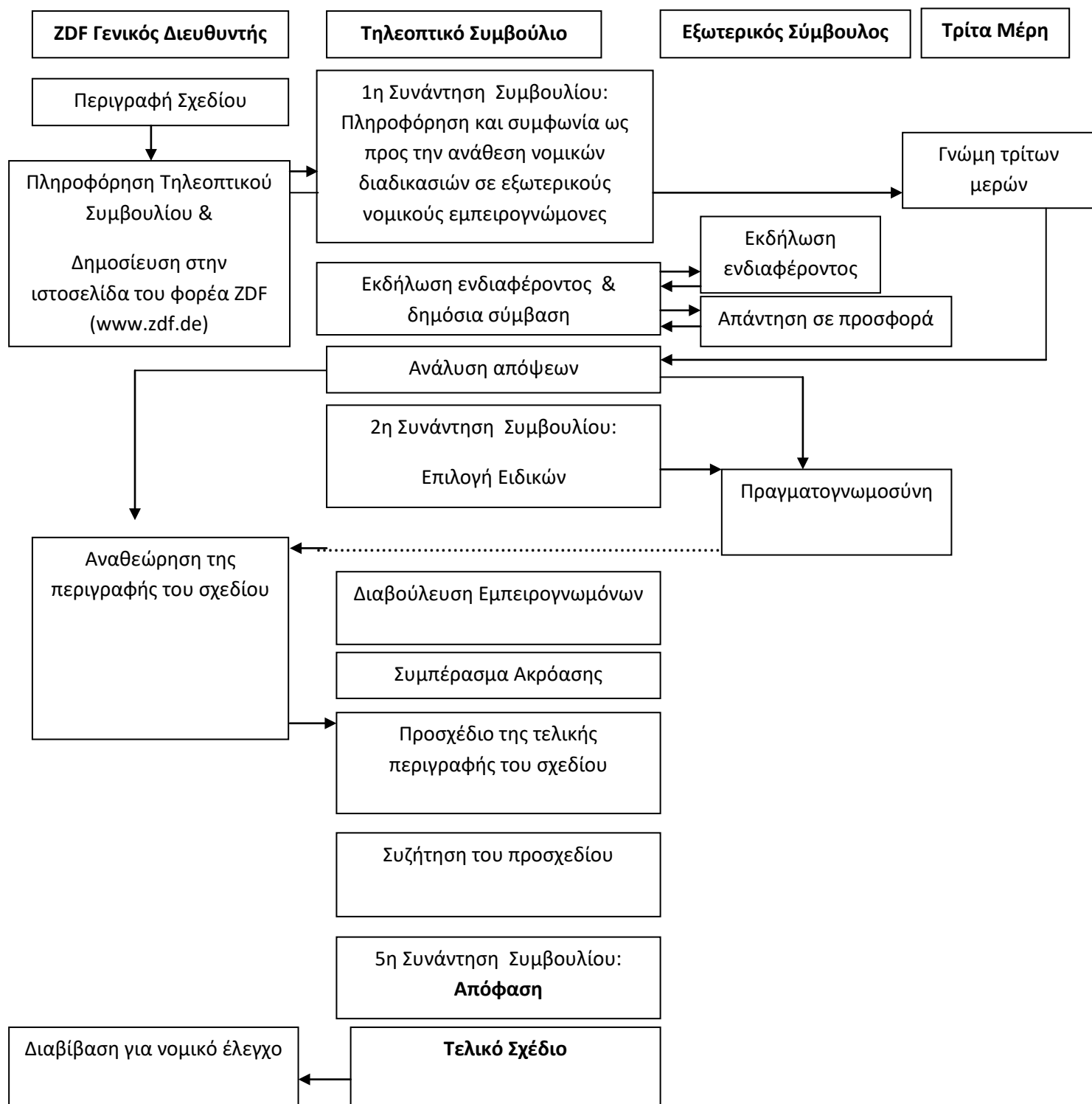
²¹⁷ Η ανάθεση της διαχείρισης του τεστ στα διοικητικά όργανα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (για τον φορέα ARD στα περιφερειακά ραδιοτηλεοπτικά συμβούλια, για τον φορέα ZDF στο τηλεοπτικό συμβούλιο) αναγνωρίζεται τόσο στο γερμανικό συνταγματικό δίκαιο όσο και στη Ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Dörr, 2011: 72-73).

διαδικασία αδιαφανής και η πληθώρα των τεστ όχι μόνο έχει κουράσει τους ενδιαφερόμενους, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί απειλή για τη διατήρηση της ποιότητας του μηχανισμού αξιολόγησης (Donders, 2011: 35-36).

Υπεύθυνοι για τη διενέργεια της αξιολόγησης είναι ανεξάρτητοι φορείς. Στην περίπτωση του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα ZDF η σύσταση της διαδικασίας διήρκεσε παραπάνω από έναν χρόνο και περιελάμβανε τις ακόλουθες ενέργειες (βλ. Διάγραμμα 2):

- Αρχικά συστάθηκε ένα στρατηγικό έγγραφο στο οποίο ο Γενικός Διευθυντής σκιαγράφησε τις νέες και αλλαγμένες υπηρεσίες. Στο έγγραφο αυτό αποσαφηνίστηκαν μια σειρά από ζητήματα που σχετίζονται με το περιεχόμενο και την κατεύθυνση των διαδικτυακών πλατφόρμων, τα κριτήρια για την αξιολόγηση των τριών βημάτων, την έκταση και την ποιότητα των ήδη υφιστάμενων υπηρεσιών ελεύθερης πρόσβασης, το κόστος του νέου εγχειρήματος, μια ιδέα για τον καθορισμό της διαθεσιμότητας (δηλαδή ποιο περιεχόμενο θα είναι προσβάσιμο και για πόσο καιρό μετά την τηλεοπτική μετάδοση). Το έγγραφο αυτό υποβλήθηκε στο Τηλεοπτικό Συμβούλιο καθώς και στις κυβερνήσεις των κρατιδίων (Μάιος 2009). Η περιγραφή του εγχειρήματος δημοσιεύτηκε στις διαδικτυακές πλατφόρμες του φορέα (ZDF) και στον Τύπο. Οι ενδιαφερόμενοι είχαν στη διάθεσή τους έξι εβδομάδες (Ιούνιος-Αύγουστος 2009) να στείλουν τις παρατηρήσεις τους, τις οποίες έλαβε υπόψη του το Τηλεοπτικό Συμβούλιο στις διαβουλεύσεις του.
- Η αξιολόγηση των νέων υπηρεσιών ως προς την επίδρασή τους στην αγορά ανατέθηκε από το Τηλεοπτικό Συμβούλιο σε ένα συμβουλευτικό κονσόρτιουμ, το οποίο επελέγη ανάμεσα σε ένα σύνολο οκτώ προσφορών. Στο κονσόρτιουμ δόθηκε ένα τρίμηνο για να συγκροτήσει την ανάλυσή του. Το Τηλεοπτικό Συμβούλιο διενήργησε μια εξωτερική διαβούλευση με όλους τους σχετικούς φορείς (Μάρτιος 2010).
- Ως προς την επίδραση των διαδικτυακών υπηρεσιών του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (ZDF) στην αγορά η σχετική μελέτη κατέδειξε τη μικρή επιρροή των τηλεμέσων. Παρόλα αυτά το Τηλεοπτικό Συμβούλιο μείωσε στο ελάχιστο δυνατό τις διαδικτυακές υπηρεσίες της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, λαμβάνοντας υπόψη τα σχόλια που διατυπώθηκαν στο πλαίσιο των διαβουλεύσεων. Το Τηλεοπτικό Συμβούλιο ζήτησε αλλαγές, ένα ανανεωμένο σχέδιο εκπονήθηκε από τον φορέα (άνοιξη 2010), το οποίο υποβλήθηκε στο Συμβούλιο.
- Το αρμόδιο Τηλεοπτικό Συμβούλιο ενέκρινε τις διαδικτυακές υπηρεσίες του δεύτερου δημόσιου τηλεοπτικού καναλιού της Γερμανίας (ZDF) στις 25 Ιουνίου του 2010. Μετά από έλεγχο διαπίστωσε ότι το νέο εγχείρημα ικανοποιεί τις απαιτήσεις της τελευταίας Διακρατικής Συμφωνίας για τη Ραδιοτηλεόραση και συμμορφώνεται με την αποστολή της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας.
- Η διαδικασία ολοκληρώθηκε με την υποβολή της ιδέας στα ομόσπονδα κράτη, τα οποία την ενέκριναν (Αύγουστος 2010) υπό την ιδιότητά τους ως νομική εποπτική αρχή.

Γράφημα 4.2: Η διαδικασία του τεστ τριών βημάτων (three-step test) που εφαρμόζεται στη Γερμανία

Πηγή: Dörr, 2011: 75.

4.4.6 Η περίπτωση της Ολλανδίας

Στην Ολλανδία ο προσδιορισμός, η ανάθεση και η εποπτεία της αποστολής των δημόσιων Μέσων επικοινωνίας περιγράφεται στον νόμο του 2008 (Media Act),²¹⁸ στον οποίο από το 2010 έχουν συμπεριληφθεί όλα τα μέτρα που επιβάλλει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.²¹⁹

Η εναρκτήρια δύναμη για την εκ των προτέρων αξιολόγηση των νέων υπηρεσιών των Μέσων αποτελεί το στρατηγικό σχέδιο που συντάσσει ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας (NPO) κάθε πέντε χρόνια. Ένα παράρτημα του σχεδίου είναι αφιερωμένο στην επισκόπηση "της φύσης και του αριθμού των καναλιών" (γενικά και θεματικά ραδιοτηλεοπτικά κανάλια, διαδικτυακά κανάλια, ιστοσελίδες ή διαδικτυακές πύλες, ευρύτερες διαδικτυακές υπηρεσίες) (Bardoel & Vochteloo, 2011: 137).²²⁰ Σε ένα δεύτερο παράρτημα περιγράφονται οι νέες προτεινόμενες επικοινωνιακές υπηρεσίες. Στην πρότασή του ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας οφείλει να δικαιολογήσει γιατί οι νέες υπηρεσίες συμβαδίζουν με την ευρύτερη στρατηγική του, λαμβάνοντας υπόψη την αποστολή του, τις ανάγκες του κοινού καθώς και την υφιστάμενη αγορά (Bardoel & Vochteloo, 2011: 138).

Η εκ των προτέρων αξιολόγηση κάθε νέας υπηρεσίας ουσιαστικά αποτελεί μια κυκλική εγκριτική διαδικασία που κορυφώνεται με την τελική απόφαση του αρμόδιου για τα Μέσα Υπουργού. Η όλη διαδικασία περιλαμβάνει πέντε στάδια (Bardoel & Vochteloo, 2011: 137-139).

- Την πρόταση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος (το δεύτερο παράρτημα) του στρατηγικού του σχεδίου.

²¹⁸ Στην Ολλανδία ο τελευταίος νόμος για τα Μέσα καλλιεργεί ένα κλίμα παρότρυνσης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης για εμπλοκή σε ψηφιακές υπηρεσίες. Περιλαμβάνει διευρυμένη αποστολή των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων με εμφανή τη διάσταση των πολυμέσων. Συγκεκριμένα, οι φορείς αυτοί οφείλουν: α) Να παρέχουν υπηρεσίες δημόσιων Μέσων ενημερωτικού, επιμορφωτικού και ψυχαγωγικού χαρακτήρα σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο μέσα από όλα τα διαθέσιμα κανάλια διανομής, β) Να παρέχουν υπηρεσίες δημόσιων Μέσων στοχεύοντας σε χώρες και περιοχές εκτός της Ολλανδίας καθώς και σε Ολλανδούς που ζουν εκτός της χώρας τους (Wolswinkel, 2011: 145).

²¹⁹ Καθοριστικής σημασίας για τη διαμόρφωση του νέου πλαισίου λειτουργίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης υπήρξε η συμφωνία που σύναψαν ολλανδική κυβέρνηση και Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Ιανουάριο του 2010 σχετικά με την υφιστάμενη κρατική βοήθεια. Μετά από παράπονα εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων και εταιρειών του Τύπου η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2004 προέβη σε διερεύνηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης της Ολλανδίας. Αντικείμενο διερεύνησης ήταν περιπτώσεις ad hoc χρηματοδότησης καθώς και η υφιστάμενη χρηματοδότηση. Το 2006 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με απόφασή της υποχρέωσε την Ολλανδική Κυβέρνηση να ανακτήσει από τη δημόσια ραδιοτηλεόραση 80 εκατομμύρια ευρώ (Bardoel & Vochteloo, 2011: 136).

²²⁰ Η επισκόπηση αυτή εξυπηρετεί ορισμένους σκοπούς (Bardoel & Vochteloo, 2011: 137-138): α) Ανάθεση: Ο Υπουργός μπορεί να αξιολογήσει αν ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας μέσα από τα διαθέσιμα κανάλια είναι σε θέση να εκπληρώσει την αποστολή του. Για τα καινούρια κανάλια εφαρμόζεται η διαδικασία εκ των προτέρων αξιολόγησης, β) Διαφάνεια: Η επισκόπηση επιτρέπει σε τρίτους (για παράδειγμα στα εμπορικά Μέσα) να οργανώσουν τις πρωτοβουλίες τους, γ) Δίνεται η δυνατότητα διατύπωσης επιπλέον απαιτήσεων σχετικά με το ραδιοτηλεοπτικό φάσμα που αξιοποιεί η δημόσια ραδιοτηλεόραση.

- Δύο ανεξάρτητοι φορείς, το Συμβούλιο για τον Πολιτισμό και η Αρχή για τα Μέσα, συμβουλευούν τον Υπουργό ως προς το στρατηγικό σχέδιο του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα, στο οποίο εμπεριέχεται και η πρότασή του για τις νέες υπηρεσίες. Χρέος των δύο ανεξάρτητων φορέων είναι αφενός να αξιολογήσουν τις νέες υπηρεσίες με γνώμονα την αποστολή του φορέα, όπως προσδιορίζεται στον νόμο για τα Μέσα και αφετέρου να εκτιμήσουν την επιχειρηματολογία του φορέα σε σχέση με την ευρύτερη στρατηγική προγράμματος.
- Ο Υπουργός, λαμβάνοντας υπόψη τις συμβουλές των δύο παραπάνω φορέων, συντάσσει ένα σχέδιο απόφασης (όπου συνοψίζονται οι σχεδιαζόμενες υπηρεσίες), το οποίο μπορεί να απορρίψει είτε εξ ολοκλήρου είτε μερικώς την πρόταση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης με τις σχεδιαζόμενες υπηρεσίες.
- Το σχέδιο απόφασης υποβάλλεται σε δημόσια διαβούλευση. Εμπορικά Μέσα, κοινωνικοί φορείς και φορείς της αγοράς μπορούν να σχολιάσουν εντός έξι εβδομάδων την πιθανή επιρροή των σχεδιαζόμενων υπηρεσιών της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στις δικές τους λειτουργίες. Ο Υπουργός θα διενεργήσει δημόσια ακρόαση ή ιδιαίτερες συναντήσεις με τους παραπάνω φορείς.
- Στην τελική του απόφαση ο Υπουργός οφείλει με βάση τη Ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να σταθμίσει την κοινωνική αξία της νέας υπηρεσίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης έναντι της πιθανής αρνητικής επιρροής της στην αγορά. Με την απόφασή του μπορεί να απορρίψει, να τροποποιήσει ή να εγκρίνει μια νέα υπηρεσία. Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας καθώς και τρίτα μέρη μπορούν να ασκήσουν έφεση κατά της απόφασης στο διαχειριστικό δικαστήριο. Οι εγκεκριμένες υπηρεσίες μπορούν να υποστούν αλλαγές ετησίως για τις οποίες, ωστόσο, πρέπει να ακολουθηθεί μία παρόμοια διαδικασία έγκρισης.

Η εκ των προτέρων αξιολόγηση έχει πραγματοποιηθεί στην Ολλανδία δύο φορές. Τα εμπορικά Μέσα (εμπορική ραδιοτηλεόραση και Τύπος) υιοθέτησαν μια επιθετική τακτική καταφεύγοντας σε πολιτικά και νομικά εργαλεία προκειμένου να περιορίσουν τα σχέδια της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο πεδίο των νέων υπηρεσιών. Ο αρμόδιος Υπουργός στην προσπάθειά του να διευθετήσει τη διαμάχη μεταξύ δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα και ιδιωτικών Μέσων έθεσε όρια στις προτεινόμενες νέου χαρακτήρα υπηρεσίες της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Bardoel & Vochteloo, 2011: 139-141).²²¹

²²¹ Το έναυσμα για την πρώτη αξιολόγηση δόθηκε από τις ετήσιες προτάσεις προϋπολογισμού που υπέβαλε ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας για το 2008 και το 2009, όπου ζήτησε την έναρξη μιας σειράς νέων υπηρεσιών: Δώδεκα θεματικά ραδιοφωνικά κανάλια ψηφιακού καλωδιακού χαρακτήρα, τρία κανάλια βίντεο για κινητές συσκευές, οπτικοακουστικές υπηρεσίες σε οθόνες στα δημόσια μέσα μεταφοράς και στους σταθμούς τρένων, επιπλέον πληροφορίες για προγράμματα, διαθέσιμες από το τηλεχειριστήριο (διαδραστικό μενού), λειτουργία λήψης υλικού στις υπηρεσίες μέσω διαδικτύου. Οι προτάσεις αυτές δεν έγιναν αμέσως αποδεκτές. Αφού πρώτα τροποποιήθηκαν, το Συμβούλιο για τον Πολιτισμό και η Αρχή για τα Μέσα τις έκριναν συμβατές με τη δημόσια αποστολή του φορέα. Στη συνέχεια ο Υπουργός συνέταξε ένα θετικό σχέδιο απόφασης, το οποίο έθεσε σε δημόσια διαβούλευση. Τα αρνητικά σχόλια των εμπορικών ραδιοτηλεοπτικών φορέων και των εκδοτών εφημερίδων περί επιβλαβών επιδράσεων στην αγορά οδήγησαν τον αρμόδιο Υπουργό στο να θέσει όρια στις νέες προτεινόμενες υπηρεσίες. Έτσι, τον Απρίλιο του 2009 δόθηκε

Γενικά, η Ολλανδική κυβέρνηση δεν έχει καταφέρει να εκπληρώσει τη διαδικασία της εκ των προτέρων αξιολόγησης με συστηματικό τρόπο²²², γεγονός που βλάπτει τα εμπορικά Μέσα και περιορίζει τον πλουραλισμό του επικοινωνιακού πεδίου (Wolswinkel, 2011: 154). Η αντίσταση των κυβερνόντων απέναντι στην αξιολόγηση (και κατ' επέκταση η μη συμμόρφωση τους με τις διατάξεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση) ώθησε την Ένωση Εμπορικών Μέσων Ενημέρωσης μαζί με τους εμπορικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς (VESTRA) και το εμπορικό ραδιόφωνο (VCR) στην υποβολή καταγγελιών προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τόσο το 2008 όσο και το 2009. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκίνησε μια διερεύνηση, η οποία οδήγησε την Ολλανδική κυβέρνηση στην ανάληψη ορισμένων δεσμεύσεων (Wolswinkel, 2011: 150).²²³

4.4.7 Η περίπτωση του Φλαμανδικού Βελγίου

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 η πολιτική που εφάρμοσε ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας (VRT) της Φλάνδρας φανέρωνε την αδυναμία πλαισίωσης των νέων ψηφιακών υπηρεσιών με μια σαφή αποστολή και έναν ξεκάθαρο μηχανισμό χρηματοδότησης (Corpens, 2003: 152-157). Στα τέλη της ίδιας δεκαετίας ως προς το μέλλον της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης η κυβέρνηση εστίασε σε μια διαδικασία δημόσιας διαβούλευσης παρά σε μια ακριβή εφαρμογή του τεστ εκ των προτέρων αξιολόγησης (*ex ante test*), μολονότι είχε συμπεριληφθεί στο διάταγμα για τα Μέσα του 2009.

Αφού διεξήχθησαν μελέτες στις οποίες συμμετείχαν το κοινό, οι ιδιωτικές εταιρείες καθώς και παράγοντες του πολιτιστικού, εκπαιδευτικού και κοινωνικοοικονομικού τομέα, το *Τομεακό Συμβούλιο* εξέδωσε συμβουλευτικό έγγραφο, τασσόμενο υπέρ της δράσης του

βραχυπρόθεσμη υπουργική έγκριση, εισάγοντας τις υπηρεσίες σε ένα πειραματικό στάδιο με την προοπτική να αξιολογηθούν πριν τον Σεπτέμβριο του 2010. Επίσης, οι υπηρεσίες της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης σε οθόνες δημόσιων χώρων δεν έπρεπε να υπερβαίνουν το μισό του δικτύου διανομής. Τα εμπορικά Μέσα άσκησαν έφεση ενάντια στην τελική απόφαση (Bardoel & Vochteloo, 2011: 139-140).

²²² Κατά τη διετία 2008-2009 εγκρίνονται από την κυβέρνηση νέες υπηρεσίες για τις οποίες οι ιδιώτες προσφεύγουν στη δικαιοσύνη. Οι κυβερνητικές αποφάσεις ακυρώνονται. Το δικαστήριο αναγνωρίζει το δημόσιο κοινωνικό χαρακτήρα των νέων υπηρεσιών, αλλά κρίνει λανθασμένη τη διαδικασία αξιολόγησης της επίδρασής τους στην αγορά με το αιτιολογικό ότι βασίστηκε κατά κόρον σε δεδομένα από ιδιώτες και όχι σε δεδομένα που θα έπρεπε να είχαν συλλεχθεί με ανεξάρτητο τρόπο (Donders & Pauwels, 2012: 89).

²²³ Η βασικότερη δέσμευση αναφέρεται στη διασφάλιση ότι οι νέες οπτικοακουστικές υπηρεσίες θα υπόκεινται σε μία διαφανή εκ των προτέρων αξιολόγηση ως προς την επίδρασή τους στην αγορά μέσω μίας ανοικτής διαβούλευσης. Ο Υπουργός θα εξισορροπεί πιθανές αρνητικές επιπτώσεις στην αγορά με τη δημόσια αξία της νέας οπτικοακουστικής υπηρεσίας. Παράλληλα, μια δεύτερη δέσμευση των ολλανδικών αρχών αφορά τη λεπτομερή εξήγηση του στρατηγικού σχεδίου της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης αναφορικά με τις προτεινόμενες υπηρεσίες της επερχόμενης πενταετίας καθώς και του αντίστοιχου σχεδίου εγκριτικής απόφασης του αρμόδιου Υπουργού με σκοπό οι τρίτοι να μπορούν να υποβάλουν τα σχόλιά τους. Οι παραπάνω δεσμεύσεις γνωστοποιήθηκαν στο πλαίσιο της απόφασης που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 26 Ιανουαρίου του 2010 με την οποία αποσαφηνίστηκε το ετήσιο οικονομικό καθεστώς των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων (Wolswinkel, 2011: 150).

δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στα περιβάλλοντα των νέων Μέσων με υπηρεσίες που ενισχύουν τις ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις (Donders & Pauwels, 2012: 90). Τα τελευταία χρόνια στο επικοινωνιακό πεδίο της χώρας διεξάγεται μια ιδεολογική διαμάχη που επικεντρώνεται στη λογοδοσία (accountability) της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης καθώς και στις σχέσεις κράτους και Μέσων επικοινωνίας.

Η απαρχή έγινε το καλοκαίρι του 2004, όταν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δέχθηκε καταγγελίες από τα ιδιωτικά Μέσα²²⁴ σχετικά με διάφορες πτυχές της κρατικής χρηματοδότησης του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της Φλάνδρας (VRT), γεγονός που πυροδότησε μια σειρά διαβουλεύσεων για το διάστημα 2004-2008.²²⁵ Αιτία των καταγγελιών αυτών αποτέλεσε η άρνηση της φλαμανδικής κυβέρνησης και του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα να αναδιαμορφώσουν την πολυδιάστατη πολιτική της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης εντός της ανταγωνιστικής αγοράς, που επιδοκίμαζε την επένδυση τόσο σε εμπορικές όσο και σε δημόσιες υπηρεσίες (Appel, 2011: 165).²²⁶

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκίνησε προκαταρκτική έρευνα και οι βελγικές αρχές από τη μεριά τους προέβησαν σε τροποποιήσεις του νομικού πλαισίου που αφορούσε τη ραδιοτηλεόραση της Φλάνδρας. Η Επιτροπή επιδοκίμασε τις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν το 2005 και το 2006, ωστόσο τον Ιούλιο του 2006 ζήτησε από τη βελγική κυβέρνηση έναν σαφέστερο προσδιορισμό της αποστολής της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (σε σχέση με τις νέες υπηρεσίες) καθώς και έναν αποδοτικό μηχανισμό ελέγχου ως προς την εκπλήρωση των υποχρεώσεων της (Appel, 2011: 166).

Η φλαμανδική κυβέρνηση στα τέλη του 2007 διατύπωσε δεσμεύσεις²²⁷, οι οποίες έγιναν αποδεκτές από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην απόφαση που εξέδωσε το

²²⁴ Ανάμεσα στους καταγγέλλοντες ήταν και ο μεγαλύτερος ιδιωτικός ραδιοτηλεοπτικός φορέας της χώρας, VMMA (Vlaamse Media Maatschappij), δηλαδή *Φλαμανδική Εταιρεία Μέσων*.

²²⁵ Οι καταγγελίες των ιδιωτικών Μέσων έθιγαν ζητήματα όπως έλλειψη διαφάνειας στον τρόπο που ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας χρηματοδοτείται και οργανώνεται, ανεπάρκεια σε μηχανισμούς ελέγχου, ανεπάρκεια ως προς τον ακριβή προσδιορισμό των καθηκόντων του, αδικία στην τιμολόγηση της ραδιοφωνικής διαφήμισης (Appel, 2011: 165).

²²⁶ Απόρροια αυτής της πολιτικής ήταν και η έναρξη (το 2004) ενός αποκλειστικά αθλητικού καναλιού (με το όνομα *Sporza*), για το οποίο η ιδιωτική τηλεόραση ζήτησε από την κυβέρνηση την κατάργησή του. Τελικά ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας (VRT) αναγκάστηκε να περιορίσει τη διάρκεια μετάδοσης του καναλιού σε τρεις μήνες.

²²⁷ Στις δεσμεύσεις αυτές περιλαμβάνονται οι εξής δράσεις (Van den Bulck, 2011: 156): α) δημιουργία ενός νομικού πλαισίου που διασφαλίζει ότι οι νέες υπηρεσίες που δεν προβλέπονται στο καταστατικό του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα δεν μπορούν να ξεκινήσουν εάν προηγουμένως δεν διενεργηθεί μια διαδικασία αξιολόγησης, β) θέσπιση κριτηρίων με βάση τα οποία να προσδιορίζεται μια υπηρεσία ως νέα και να αξιολογείται η συμβολή της στους στόχους της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, γ) θέσπιση διαδικασίας λήψης συμβουλών από ένα ανεξάρτητο Ειδικό Συμβουλευτικό Όργανο, το οποίο θα είναι υπεύθυνο για τις εκ των προτέρων αξιολογήσεις.

Φεβρουαρίου του 2008²²⁸ με τον όρο να εφαρμοστούν μέχρι τον Φεβρουάριο του 2009. Τα απαραίτητα μέτρα που απαρίθμησε η Επιτροπή στην παραπάνω απόφαση καθυστερούν να υλοποιηθούν, καθιστώντας τη Φλάνδρα ένα παράδειγμα χώρας που αρνείται να συμμορφωθεί με τους ευρωπαϊκούς νομοθετικούς κανόνες. Ειδικότερα, η απραξία αναφορικά με την πραγμάτωση της εκ των προτέρων αξιολόγησης των νέων υπηρεσιών είναι χαρακτηριστική (Appel, 2011: 166).

Μετά την έκδοση της απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το ισχύον φλαμανδικό διάταγμα για τα Μέσα μεταβλήθηκε σε δύο κυρίως σημεία του.²²⁹ Με το νέο ραδιοτηλεοπτικό νομοσχέδιο (27 Μαρτίου 2009) ουσιαστικά οι δεσμεύσεις που είχε δώσει η φλαμανδική κυβέρνηση έγιναν νομικές διατάξεις. Στο νομοσχέδιο, μεταξύ άλλων, προσδιορίστηκε με σαφήνεια η αποστολή του φορέα VRT στο πλαίσιο του νέου επικοινωνιακού πεδίου. Συγκεκριμένα, τονίστηκε ότι ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας "βρίσκεται στην κορυφή όλων των τεχνολογικών εξελίξεων, συνακόλουθα, αν χρειάζεται ή αν το επιθυμεί, μπορεί να προσφέρει τα προγράμματά του σε ακροατές και θεατές μέσα από τις νέες εφαρμογές των Μέσων" (άρθρο 6, § 1-2 στο Van Den Bulck, 2011: 157).

Σύμφωνα με το νομοσχέδιο, κάθε υπηρεσία που δεν υπάγεται στην πενταετή συμφωνία (managerial contract) μεταξύ δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και φλαμανδικής κυβέρνησης θεωρείται νέα. Για να μπορέσει ο φορέας να την προσφέρει στο κοινό του χρειάζεται την ξεκάθαρη έγκριση της φλαμανδικής κυβέρνησης.²³⁰ Πριν την έκδοση της άδειας αυτής, η κυβέρνηση συμβουλευέται το *Συμβούλιο για τα Φλαμανδικά Μέσα* (SARC)²³¹, το οποίο στη γνωμάτευσή του λαμβάνει υπόψη τις παρατηρήσεις των τρίτων μερών, τις εξελίξεις του επικοινωνιακού πεδίου και τον ρόλο της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Van den Bulck, 2011: 157· Appel, 2011: 166-167).

Όσον αφορά τις παλιές υπηρεσίες (αυτές δηλαδή που υπάγονται στην πενταετή συμφωνία κυβέρνησης και ραδιοτηλεοπτικού φορέα) το φλαμανδικό διάταγμα για τα Μέσα προβλέπει μια ευρύτερη διαδικασία ενεργειών που ουσιαστικά συνιστά μια διεισδυτική

²²⁸ Η απόφαση που λαμβάνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 22 Φεβρουαρίου του 2008 φανερώνει μία στάση αγνόησης απέναντι στις περισσότερες καταγγελίες των ιδιωτικών Μέσων. Η απόφαση απαριθμεί μία σειρά από απαραίτητα μέτρα για τη δημόσια ραδιοτηλεόραση, μεταξύ των οποίων είναι ευρύτερη αποσαφήνιση της αποστολής, εφαρμογή της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ex ante assessment) και εισαγωγή ενός ανώτατου ορίου 10% στα αποθεματικά (Appel, 2011: 166).

²²⁹ Το πρώτο αφορά την εκ των προτέρων αξιολόγηση των νέων επικοινωνιακών υπηρεσιών (άρθρο 18) και το άλλο την ευρεία διαβούλευση που προηγείται της συμφωνίας (management contract) που συνάπτει κάθε πέντε χρόνια ο φορέας VRT και η φλαμανδική κυβέρνηση (άρθρο 20) (Appel, 2011: 166).

²³⁰ Ο φορέας VRT δεν μπορεί να προσφέρει καμία νέα υπηρεσία που δεν περιλαμβάνεται στη σύμβαση λειτουργίας του εκτός και αν αποκτήσει άδεια από τη φλαμανδική κυβέρνηση.

²³¹ Το Συμβούλιο για τα Φλαμανδικά Μέσα είναι μέρος του ευρύτερου Συμβουλίου για τον Πολιτισμό, τη Νεολαία, τον Αθλητισμό και τα Μέσα. Συστάθηκε με το διάταγμα της 30ης Νοεμβρίου του 2007 και εκπροσωπεί παράγοντες τόσο του επικοινωνιακού πεδίου όσο και της κοινωνίας των πολιτών.

διερεύνηση του ρόλου της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης με βάθος χρόνου πέντε ετών (Appel, 2011: 167-168). Οι ενέργειες αυτές συνοπτικά χωρίζονται σε τρία στάδια:

- Για την προετοιμασία της σύμβασης (management contract) μεταξύ κυβέρνησης και φορέα VRT, το Συμβούλιο για τα Μέσα οργανώνει δημόσια διαβούλευση σχετικά με το εύρος της αποστολής της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και την ερμηνεία της και παράλληλα διατυπώνει εκτιμήσεις για την ευρύτερη αγορά των Μέσων.
- Για τη δημόσια διαβούλευση αξιοποιεί ειδικούς επιστήμονες.
- Με βάση τα αποτελέσματα της δημόσιας διαβούλευσης διατυπώνει τις συμβουλές του προς τη φλαμανδική κυβέρνηση σχετικά με τη νέα σύμβαση που συνάπτει με τον φορέα VRT (Appel, 2011: 167-168).²³²

Το 2010, όταν το Συμβούλιο για τα Μέσα κλήθηκε να καταθέσει τις συμβουλές του για τη νέα σύμβαση λειτουργίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (2012-2016), επιχειρήθηκε η πλήρης εφαρμογή των προβλεπόμενων από τον νόμο διαδικασιών: πραγματοποιήθηκαν έρευνες (σε πρώτο και δεύτερο στάδιο) που σκοπό είχαν αφενός να φέρουν στο προσκήνιο τις απόψεις-προσδοκίες του κοινού και όλων των ενδιαφερόμενων μερών για τις νέες υπηρεσίες της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και αφετέρου να αξιολογήσουν τον οικονομικό αντίκτυπο του φορέα VRT στο επικοινωνιακό πεδίο, όπως επίσης στις τεχνολογικές εξελίξεις.

Το Συμβούλιο στη συμβουλευτική πρόταση του υποστήριξε την ύπαρξη ενός δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα που θα προσφέρει ποιοτικές και ξεχωριστές υπηρεσίες σε όλες τις επικοινωνιακές πλατφόρμες με έμφαση, ωστόσο, στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Επίσης, αποδοκίμασε την περαιτέρω εμπορευματοποίηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και πρότεινε μεγαλύτερη διαφάνεια όσον αφορά την οικονομική και οργανωσιακή φυσιολογία του φορέα VRT. Οι συμβουλές αυτές του Συμβουλίου παρουσιάστηκαν στο Κοινοβούλιο τον Ιανουάριο του 2011 (Appel, 2011: 168).

Τα διδάγματα που προέκυψαν από το παραπάνω εγχείρημα είναι κυρίως δύο. Από τη μια πλευρά οι διαχειριστικές ενέργειες ανάθεσης ερευνών, που αποτελούν προστάδιο της συμβουλευτικής γνωμοδότησης του Συμβουλίου, είναι χρονοβόρες και δαπανηρές, ενώ από την άλλη η αξιολόγηση μιας νέας υπηρεσίας ως προς την επίδρασή της στην αγορά

²³² Από λειτουργικής άποψης οι παραπάνω νομικές διατάξεις εμφανίζουν αδυναμίες. Τον Ιούνιο του 2009 ο φορέας VRT και η φλαμανδική κυβέρνηση υπογράφουν μία επεξηγηματική προσθήκη στην ήδη υπάρχουσα σύμβαση (2007-2011) μεταξύ των δύο μερών. Σε αυτήν αντί να αποσαφηνιστούν τα κριτήρια που καθιστούν μια υπηρεσία νέα καταγράφονται όλες οι υφιστάμενες υπηρεσίες που υπονοούνται στη συμφωνία: υπηρεσίες σχετικά με το ραδιόφωνο, την τηλεόραση, το διαδίκτυο, τις κινητές συσκευές, καθώς και διετή καινοτόμα εγχειρήματα σε σχέση με τα Μέσα. Χάρη στην καταγραφή αυτή όλες οι προαναφερόμενες υπηρεσίες καθίστανται "μη καινούριες" και συνεπώς μη υποκείμενες στην εκ των προτέρων αξιολόγηση. Η συμπληρωματική αυτή συμφωνία επικρίθηκε με το αιτιολογικό ότι η λίστα που συντάχθηκε ήταν σκοπίμως εκτενής (περικλείοντας κάθε προβλεπόμενη νέα υπηρεσία) με σκοπό ο φορέας VRT για κάποια χρόνια να αποφύγει τις εκ των προτέρων αξιολογήσεις (Van den Bulck, 2011: 157-158).

(market impact assessment) δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη δέουσα σοβαρότητα ή πληρότητα όσο υφίστανται οικονομικοί περιορισμοί (Van den Bulck, 2011: 159).²³³

Τόσο η εκ των προτέρων αξιολόγηση των νέων υπηρεσιών όσο και η διαβούλευση, που προηγείται της συμφωνίας μεταξύ του φορέα VRT και της κυβέρνησης, προσκρούουν σε πρακτικά προβλήματα, τα οποία αφορούν α) την έλλειψη τεχνογνωσίας και τον περιορισμένο προϋπολογισμό, β) τον προσδιορισμό των νέων υπηρεσιών, γ) την έλλειψη ξεκάθαρα διατυπωμένης διαδικασίας για την εκ των προτέρων αξιολόγηση, δ) την έλλειψη αυθεντικής μελέτης σχετικά με την επίδραση του φορέα VRT στην αγορά, ε) την ασαφή σχέση ανάμεσα στις μελέτες, τις παραγόμενες συστάσεις και τα αποτελέσματα της πολιτικής της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Appel, 2011: 168).

Στα παραπάνω προβλήματα προστίθενται και τα τρωτά σημεία που εμφανίζει το *Συμβούλιο για τα Φλαμανδικά Μέσα*, το οποίο δε φέρει τις ιδιότητες και ικανότητες που απαιτούνται για το χειρισμό της εκ των προτέρων αξιολόγησης. Επίσης, δεν είναι πλήρως ανεξάρτητο, αφού τα περισσότερα μέλη του εκπροσωπούν το πεδίο των Μέσων (είτε ιδιωτικών είτε δημόσιων), θέτοντας κατά μέρος την υπόλοιπη κοινωνία των πολιτών, με αποτέλεσμα να καθίσταται επιρρεπές σε μεροληπτικές αποφάσεις. Η έλλειψη ανεξαρτησίας ενισχύεται και από το γεγονός ότι στο όργανο αυτό δεν εκπροσωπούνται όλες οι εταιρείες των Μέσων. Η παρουσία ανεξάρτητων ακαδημαϊκών και ομάδων συμφερόντων των καταναλωτών δεν είναι τόσο σθεναρή για να αντισταθμίσει το πρόβλημα της ανεξαρτησίας. Παράλληλα, το συμβούλιο υστερεί σε εξειδίκευση. Υπάρχουν ειδικοί σε θέματα νομολογίας και πολιτικής, αλλά όχι σε οικονομικά θέματα, με αποτέλεσμα να αμφισβητείται η ικανότητα του φορέα να αξιολογεί τα αποτελέσματα μιας ευρείας οικονομικής ανάλυσης αναφορικά με τις προτεινόμενες νέες υπηρεσίες (Appel, 2011: 169).

Συνεπώς, στο Φλαμανδικό Βέλγιο επικρατούν συνθήκες που δεν ευνοούν την ορθή εφαρμογή του μηχανισμού της εκ των προτέρων αξιολόγησης. Η έλλειψη του αναγκαίου οικονομικού και λειτουργικού πλαισίου δυσχεραίνει την ορθή τήρηση των διατάξεων που σχετίζονται με την εφαρμογή της διαδικασίας.

Παρόλα αυτά στη Φλάνδρα υπάρχουν ελάχιστοι περιορισμοί αναφορικά με τη δράση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (VRT) στο πεδίο των νέων Μέσων, αφού η αξιοποίηση του διαδικτύου και των ψηφιακών πλατφόρμων θεωρείται βασικό μέρος της αποστολής του, όπως ακριβώς η παροχή ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών. Στη σχετική συζήτηση για τη νομιμοποίηση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στον ψηφιακό κόσμο έχει επικρατήσει η οπτική της κοινωνικής ευθύνης / του τεχνολογικού οπτιμισμού,

²³³ Δυστυχώς υπάρχει ολιγωρία αναφορικά με τους πόρους που απαιτούνται για την εκτέλεση της εκ των προτέρων αξιολόγησης. Όταν το Συμβούλιο ενεργοποιεί τη δημόσια διαβούλευση δεν υπάρχει ξεκάθαρα προσδιορισμένος προϋπολογισμός για την παραγγελία μελετών και τη διαχείριση της όλης διαδικασίας. Η ανεύρεση κάποιων πόρων προκύπτει μετά από παρέμβαση της *Φλαμανδικής Υπηρεσίας για τον Πολιτισμό, τη Νεολαία, τον Αθλητισμό και τα Μέσα*, ενέργεια που περιορίζει την εμβέλεια δράσης του Συμβουλίου και θέτει σε κίνδυνο την ανεξαρτησία της εκ των προτέρων αξιολόγησης των νέων υπηρεσιών της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Appel, 2011: 169).

επιλογή που αντικατοπτρίζεται στην τελευταία συμφωνία²³⁴ μεταξύ του φορέα VRT και της κυβέρνησης, που αφορά την περίοδο 2012-2016 (Van den Bulck & Donders , 2014).

Ωστόσο, μετά την προαναφερθείσα συμφωνία η καινοτομία δεν αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (VRT). Η φλαμανδική κυβέρνηση μέσα από την μείωση των σχετικών πόρων έχει συμβάλει στη συρρίκνωση του καινοτόμου ρόλου της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο επικοινωνιακό πεδίο, χωρίς ωστόσο να στρέφεται αποκλειστικά στους ιδιωτικούς φορείς για την επίτευξη καινοτόμων εγχειρημάτων. Αυτό που επιδιώκει είναι η συνεργασία μεταξύ δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα και ιδιωτικών Μέσων με στόχο την προώθηση της καινοτομίας (Donders, Ranaivoson, Lindmark, Ballon, 2012).

4.4.8 Η περίπτωση της Γαλλίας, της Ισπανίας και της Ιταλίας

Στην περίπτωση της Γαλλίας και της Ισπανίας το 2009 η ραδιοτηλεοπτική πολιτική υπέστη μια σημαντική μεταβολή, η οποία αναδεικνύει την ιδιαίτερη στάση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής απέναντι στη Νότια-Κεντρική Ευρώπη. Πρόκειται για τη δια νόμου²³⁵ κατάργηση των διαφημίσεων στη δημόσια ραδιοτηλεόραση, μέτρο που κλήθηκε να κρίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Σύμφωνα με την Brevini (2011: 177-178), στην κρίση της υιοθέτησε την παραδοσιακή προσέγγιση με την οποία συνήθως αντιμετωπίζει τις χώρες της Νότιας Ευρώπης. Επιθυμώντας δηλαδή "να διασφαλίσει περισσότερη υπευθυνότητα, αποδοτικότητα και βιωσιμότητα" για τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς δεν επέβαλε με ρητό τρόπο τη διαδικασία της εκ των προτέρων αξιολόγησης (όπως στην περίπτωση αποφάσεων για άλλα κράτη μέλη) και "έδωσε έμφαση περισσότερο στη νομιμότητα και τη διαφάνεια του νέου μηχανισμού χρηματοδότησης παρά στην αποστολή" της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Brevini, 2011: 177-178).

Στην περίπτωση της γαλλικής δημόσιας ραδιοτηλεόρασης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε τη νομιμότητα του νέου συστήματος χρηματοδότησης του φορέα *France Télévisions*. Αναγνώρισε παράλληλα ότι το αυστηρό νομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργεί συνεπάγεται στόχους και υποχρεώσεις, οι οποίες υπόκεινται σε ένα υψηλό επίπεδο ελέγχου και διασφαλίζουν διευρυμένη λογοδοσία (accountability), που η εκ των προτέρων αξιολόγηση καθίσταται περιττή (Brevini, 2011: 178-179).

Στην περίπτωση του ισπανικού φορέα RTVE η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνώρισε τη νομιμότητα του νέου μοντέλου χρηματοδότησης και επισήμανε τη σημασία υιοθέτησης

²³⁴ Η τελευταία συμφωνία μεταξύ του φορέα VRT και της φλαμανδικής κυβέρνησης υπογράφηκε στις 22 Ιουλίου 2011 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου του 2012.

²³⁵ Στη Γαλλία ο νόμος ψηφίστηκε τον Μάρτιο του 2009 και στην Ισπανία τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου, αποδεικνύοντας ότι μεταξύ των χωρών της Ευρώπης η μεταφορά παρόμοιων πολιτικών στο πεδίο των Μέσων δεν είναι κάτι ασύνηθες (Brevini, 2011: 180).

ενός νέου εκ των προτέρων συστήματος ελέγχου των νέων υπηρεσιών²³⁶ με βάση το νέο νόμο του 2010 αναφορικά με την οπτικοακουστική επικοινωνία. Σύμφωνα με το νόμο αυτό, ο νέος εκ των προτέρων έλεγχος σημαίνει δημόσια διαβούλευση και αποτίμηση της συνολικής επίδρασης της νέας υπηρεσίας στην αγορά, διαδικασίες που οφείλει να διεξάγει το *Συμβούλιο για τα Οπτικοακουστικά Μέσα*. Ωστόσο, για μια μακρά περίοδο η κωλυσιεργία που παρατηρήθηκε στη συγκρότηση του νέου Συμβουλίου δυσχέρανε την αποτελεσματική εφαρμογή του νόμου και συνεπώς της διαδικασίας εκ των προτέρων αξιολόγησης. Δυστοκία παρατηρήθηκε και στη σύναψη σύμβασης (*contrato programa*) μεταξύ του φορέα RTVE και της ισπανικής κυβέρνησης, η οποία είναι απαραίτητη για τον προσδιορισμό των δραστηριοτήτων, της οργάνωσης και του προϋπολογισμού της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Brevini, 2011: 178).²³⁷

Όσον αφορά το δημόσιο ραδιοηλεκτρονικό φορέα της Ιταλίας (RAI), η λειτουργία του ρυθμίζεται σε δύο επίπεδα. Σε ένα πρώτο επίπεδο ο οργανισμός τηρεί την εικοσάχρονη σύμβαση αδειοδότησης που έχει συνάψει με το κράτος. Σε ένα δεύτερο επίπεδο υπόκειται στη σύμβαση παροχής υπηρεσιών (*contratto di servizio*) που υπογράφει κάθε τρία χρόνια με τον Υπουργό Επικοινωνιών, στην οποία προσδιορίζονται οι στόχοι που πρέπει να επιτύχει στην εκάστοτε τριετία. Στη σύμβαση που υπογράφηκε για το διάστημα 2010-2012 ενώ επισημάνθηκε η σημασία δραστηριοποίησης του φορέα σε νέες υπηρεσίες δεν υπήρξε αναφορά σε μέτρα που σχετίζονται με τη διαδικασία της εκ των προτέρων αξιολόγησης. Ωστόσο, υπογραμμίστηκε - για δεύτερη φορά²³⁸ - η ανάγκη εφαρμογής ενός συστήματος μέτρησης της ποιότητας, ενός ενδείκτη δημόσιας αξίας (*public value indicator*).

Ο ενδείκτης αυτός αφορά την εκ των υστέρων αξιολόγηση των υπηρεσιών της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης μέσα από τη συνεχή επισκόπηση της ποιότητας τους. Σύμφωνα με τη σύμβαση παροχής υπηρεσιών της περιόδου 2010-2012, η αποτίμηση της ποιότητας

²³⁶ Ο δημόσιος ραδιοηλεκτρονικός φορέας της Ισπανίας απέκτησε διαδικτυακή παρουσία τον Μάιο του 2008 με μια ιστοσελίδα που παρείχε πρόσβαση στα βασικά ειδησεογραφικά προγράμματα, σε υπηρεσίες ροής (*streaming*), σε υπηρεσίες ήχου κατ' αίτηση (*podcast*) και σε αποκλειστικές υπηρεσίες, διαθέσιμες ακόμα και σε κινητά τηλέφωνα. Μέσα σε δύο χρόνια η διαδικτυακή πύλη του φορέα RTVE κατέστη ιδιαίτερα δημοφιλής, γνωρίζοντας απήχηση μεγαλύτερη από εκείνη των αντίστοιχων εγχειρημάτων της ιδιωτικής τηλεόρασης (Blasco Gil, 2010: 15).

²³⁷ Σύμφωνα με νόμο του 2006, οι στόχοι της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας προσδιορίζονται στο λεγόμενο "Πλαίσιο Εντολής" ("*Mandato Marco*"), που εκδίδει το Κοινοβούλιο κάθε εννέα χρόνια. Το πρώτο "Πλαίσιο Εντολής", που υπογράφηκε στις 18 Δεκεμβρίου του 2007, επισημαίνει ότι μια "προγραμματική σύμβαση" ("*contrato programa*") μεταξύ του φορέα RTVE και της ισπανικής κυβέρνησης θα προσδιορίσει σαφέστερα τις δράσεις, την οργάνωση και τον προϋπολογισμό της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Η πρώτη σύμβαση αυτού του είδους, ενώ έπρεπε να υπογραφεί μέχρι τις 30 Ιουνίου του 2007 (για την περίοδο 2008-2010), τελικά καθυστέρησε, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ξεκάθαρη εικόνα για το ποιες υπηρεσίες λογίζονται ως νέες και άρα πρέπει να υποστούν το τεστ δημόσιας αξίας (Brevini, 2011: 178).

²³⁸ Ο ενδείκτης δημόσιας αξίας των νέων υπηρεσιών για πρώτη φορά αναφέρθηκε και συστάθηκε στην προηγούμενη σύμβαση παροχής υπηρεσιών που συνάψε ο φορέας RAI με τον Υπουργό Επικοινωνιών (για το διάστημα 2007-2009), ωστόσο δεν εφαρμόστηκε.

και της δημόσιας αξίας του φορέα RAI βασίζεται σε δύο διαδικασίες: α) στην παρακολούθηση της ποιότητας των προγραμμάτων αναφορικά με τη δημόσια αξία τους, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του κοινού, β) στην παρακολούθηση της εταιρικής φήμης του φορέα (Brevini, 2011: 180).

Οι διαφορετικές πολιτικές στις οποίες έχουν καταφύγει οι τρεις αυτές χώρες της Ευρώπης υποδηλώνουν τη δύναμη της πολιτικής επιρροής στον προσδιορισμό των προτεραιοτήτων του επικοινωνιακού πεδίου. Από τις παραπάνω περιπτώσεις αποδεικνύεται ότι στο πεδίο της πολιτικής των Μέσων η Νότια Ευρώπη δε βιάζεται να υιοθετήσει τον νέο τύπο αξιολόγησης που προβλέπει η Ραδιοτηλεοπτική Ανακοίνωση του 2009. Οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς μη έχοντας προλάβει να αναπτύξουν σε μεγάλο βαθμό και να καθιερώσουν τις νέες επικοινωνιακές υπηρεσίες είναι εύλογο να μην έχουν ακόμα νιώσει έντονα την καταγγελτική διάθεση των εμπορικών τους αντιπάλων. Συνεπώς, τους λείπει ακόμα το ασφυκτικό εκείνο πλαίσιο της διαμαρτυρίας που στη Βόρεια Ευρώπη έχει καταστήσει την υιοθέτηση της εκ των προτέρων αξιολόγησης μια επείγουσα ανάγκη (Brevini, 2011: 180-181).

Το μέτρο της εκ των προτέρων αξιολόγησης δεν μπορεί να έχει τον ίδιο αντίκτυπο σε όλα τα επικοινωνιακά πεδία. Ενώ στο βρετανικό πλαίσιο μπορεί να λειτουργεί ως μηχανισμός επαύξησης της λογοδοσίας (accountability) του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα, σε χώρες όπως η Ισπανία και η Γαλλία η δυναμική αυτή εξασθενίζει λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των επικοινωνιακών τους πεδίων. Πρόκειται για πεδία στα οποία η έντονη παρουσία της πολιτικής στη δημόσια ραδιοτηλεόραση και οι αλλαγές στη χρηματοδότηση δε διαμορφώνουν το περιβάλλον που χρειάζεται για την προώθηση και αποδοχή καινοτόμων δράσεων (Brevini, 2011: 181-182).

4.5 Αποτίμηση της εκ των προτέρων αξιολόγησης των νέων υπηρεσιών (ex ante test)

Μέχρι τώρα η εφαρμογή της εκ των προτέρων αξιολόγησης έχει εμφανίσει διάφορες παραλλαγές και διέπεται από ατέλειες. Πρώτον, δεν ανταποκρίνεται σε κάποιες σταθερές αρχές, παρόλο που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει τονίσει την ανάγκη συμμόρφωσης ή ευθυγράμμισης των χωρών με ένα σύνολο κοινών κριτηρίων πραγμάτωσης του τεστ (Donders, 2011: 35). Δεύτερον, η εκτέλεσή της δυσχεραίνεται από μια σειρά πρακτικών προβλημάτων που σχετίζονται με την εμπλοκή τρίτων (ομάδες εκπροσώπησης πολιτών, ιδιωτικές εταιρείες), την υπερβολική γραφειοκρατία, το οικονομικό κόστος, τους εμπλεκόμενους αρμόδιους φορείς (Donders & Pauwels, 2012: 90).

Με δεδομένο ότι η διαδικασία αξιολόγησης ακόμα διανύει την πρώιμή της φάση, δεν μπορεί να εκτιμηθεί με σιγουριά η συμβολή της στη διεύρυνση των εγχειρημάτων των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων στο διαδικτυακό-ψηφιακό πεδίο. Ωστόσο, με βάση τις μέχρι τώρα εφαρμογές, κυρίαρχη διαπίστωση είναι ότι η εκ των προτέρων αξιολόγηση δεν έχει αποδείξει επαρκώς τη χρησιμότητά της. Δεν έχει εξυπηρετήσει ουσιωδώς τη διαφύλαξη του πνεύματος της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας στην ψηφιακή εποχή, αλλά αντιθέτως έχει δώσει την αίσθηση ότι οι αγοραίες ανησυχίες των ιδιωτικών Μέσων είναι

πιο ισχυρές σε σχέση με την ανάγκη μεταφοράς υπηρεσιών αυθεντικής δημόσιας αξίας στους πολίτες (Donders & Pauwels, 2012: 92). Παρά τις δυσκολίες που υπάρχουν σε επίπεδο εφαρμογής έχει τουλάχιστον αποδειχθεί ότι το νέο μέτρο (στην περίπτωση της Γερμανίας και της Φλάνδρας) μπορεί να λειτουργήσει ως χρήσιμο εργαλείο για να εκτιμηθεί απλά το εάν κάποιες νέες δράσεις της δημόσιας τηλεόρασης εμπίπτουν στην αποστολή της ή παρεκκλίνουν από αυτήν (Donders & Pauwels, 2010).

Σύμφωνα με την Karen Donders (2011: 36), η εκ των προτέρων αξιολόγηση των νέων υπηρεσιών έχει "μια εγγενή αξία" αρκεί να αναπτυχθεί και να αξιοποιηθεί ορθά για την προώθηση του μέλλοντος των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων και της αγοράς των Μέσων. Πρέπει να εκληφθεί ως "εργαλείο συνεργασίας" μεταξύ των διαφόρων Μέσων του επικοινωνιακού πεδίου με στόχο την ανάπτυξη "περαιτέρω στρατηγικών των δημόσιων Μέσων Επικοινωνίας".

Η ανάκτηση της πρωτοβουλίας από τα δημόσια Μέσα προϋποθέτει τη σωστή λειτουργία της αξιολόγησης, η οποία για να επιτευχθεί τα κράτη μέλη πρέπει να εφαρμόσουν τα εξής (Donders & Pauwels, 2012: 92):

- Να εκτιμήσουν εις βάθος τη δημόσια αξία των νέων υπηρεσιών και να τις εντάξουν στη συνολική πολιτική του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα.
- Να εκλάβουν τις αξιολογήσεις των νέων υπηρεσιών ως ένα μέσο για ουσιαστική διαβούλευση με τους ενδιαφερόμενους (και κυρίως με τους πολίτες, των οποίων τα συμφέροντα επισκιάζονται σε σχέση με εκείνα των ιδιωτικών Μέσων).
- Να αφήσουν τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς να διαδραματίσουν έναν πιο ενεργό ρόλο, αξιοποιώντας τα τεστ για την αναβίωσή της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης.

4.6 Η ανάγκη για επαναπροσδιορισμό της δημόσιας τηλεόρασης στο ψηφιακό επικοινωνιακό πεδίο

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε τη ριζική αναδιάρθρωση του πλαισίου μέσα στο οποίο καλείται να λειτουργήσει ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας στην ψηφιακή εποχή. Η ανταπόκρισή του στα νέα δεδομένα προϋποθέτει τον εκσυγχρονισμό του σε πολλαπλά επίπεδα: αποστολή, μέθοδοι παραγωγής περιεχομένου, σχέση με το κοινό και την κοινωνία εν γένει, ρυθμιστικά πλαίσια και φυσιογνωμία πολιτικής (policy). Η δυσκολία επιτυχούς ανταπόκρισης στις νέες συνθήκες είναι τεράστια και αντικατοπτρίζεται στη διαπίστωση του Jakubowicz (2010: 10), σύμφωνα με την οποία «τίποτα λιγότερο από μια Κοπερνική επανάσταση δεν μπορεί να επιτύχει το επιθυμητό αποτέλεσμα».

Μέσα στο ψηφιακό επικοινωνιακό πεδίο, το οποίο κατακλύζεται από πληθώρα περιεχομένου (ενημερωτικού, ψυχαγωγικού, επιμορφωτικού) και ανταλλαγής πληροφοριών, τα Μέσα Δημόσιας υπηρεσίας πρέπει να επαναπροσδιορίσουν προσεκτικά τη θέση τους και να επιτελέσουν τη δική τους ιδιαίτερη συμβολή. Από τη μια πλευρά, χρειάζεται να είναι ελκυστικά και να προσελκύουν μια σημαντική μερίδα του κοινού ώστε να μπορούν να δικαιολογήσουν τη δημόσια χρηματοδότησή τους και να χαίρουν πολιτικής

υποστήριξης-νομιμοποίησης (Arriaza Ibarra, Nowak & Kuhn, 2015: 5). Από την άλλη, δεν πρέπει να μιμούνται τους ιδιωτικούς τους αντιπάλους, γιατί τότε ελλοχεύει ο κίνδυνος απώλειας της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας και αποστολής τους.

Στο πλαίσιο της αναθεωρημένης αποστολής των δημόσιων τηλεοπτικών καναλιών οι διαδικτυακές δραστηριότητες σε ένα μεγάλο βαθμό θα κρίνουν το μέλλον του θεσμού. Όπως υπογραμμίζει ο Moe (2008: 235) «η διαδικτυακή επικοινωνία είναι πολύ σημαντική για να αγνοείται ως δευτερεύουσα σε σχέση με τη ραδιοτηλεόραση σε ένα πλαίσιο δημόσιας υπηρεσίας [...] Η διαδικτυακή επικοινωνία διευκολύνει τη διανομή υπαρχουσών και νέων μορφών ραδιοφώνου και τηλεόρασης, και μπορεί να λειτουργήσει ως βοηθητικό κανάλι». Γενικά, στην Ευρώπη η αντιμετώπιση της διαδικτυακής δράσης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης είναι ανομοιογενής, βρισκόμενη σε διαρκή εξέλιξη. Για κάποιους φορείς, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το γερμανικό κανάλι ARD, η διαδικτυακή παρουσία δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη νέο περιεχόμενο, αλλά αποτελεί ένα ακόμα κομμάτι στο παζλ της συνεχιζόμενης εξέλιξης (Moe, 2008: 230). Σε άλλες περιπτώσεις, όπως στο νορβηγικό φορέα NRK, οι διαδικτυακές υπηρεσίες αποτελούν μέρος της ευρύτερης αποστολής του και ως εκ τούτου διέπονται από τις αξίες της δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας.

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις, όπως αυτή της Γερμανίας, της Βρετανίας, της Νορβηγίας, της Σουηδίας και της Φινλανδίας, αποδεικνύουν ότι η πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι επιτρεπτή, ωστόσο συνοδεύεται από μέτρα που περιορίζουν τη δυνατότητα εξαντλητικής αξιοποίησης των νέων Μέσων. Επίσης, υπάρχουν περιπτώσεις, όπως αυτή της Ελλάδας, στην οποία, ενώ δίνεται η δυνατότητα ανάπτυξης δραστηριοτήτων στο περιβάλλον των νέων Μέσων, εκλείπει η νομική ή οικονομική υποστήριξη μιας τέτοιας δράσης (Aslama & Syvertsen, 2007: 169-170). Στις περισσότερες χώρες η υποστήριξη και η ενθάρρυνση με στόχο την εμπλοκή στην ψηφιακή εποχή είναι εμφανής. Το ερώτημα που εγείρεται είναι κατά πόσο οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς εκμεταλλεύονται τα εργαλεία και τις δυνατότητες της ψηφιακής τεχνολογίας για παραγωγή νέων μορφών περιεχομένου και προσέλκυση νέων μορφών κοινού μέσα από καινοτόμους τρόπους προσέγγισης.

Στην αυγή του 21^{ου} αιώνα το συμμετοχικό κοινό αποτελεί βασικό διαρθρωτικό παράγοντα της πολιτικής των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων μέσα από νέες μορφές ανάδρασης που αποτελούν μέρος του προγραμματισμού. Η συμμετοχή του κοινού εκλαμβάνεται ως μέρος της «δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας» στην προσπάθειά που καταβάλλει η δημόσια τηλεόραση να ξανακερδίσει τη θέση της στο επικοινωνιακό πεδίο, προσελκύοντας μια μεγάλη μερίδα τηλεθεατών και εκπροσωπώντας μια εναλλακτική επιλογή απέναντι στα εμπορικά κανάλια (Enli, 2008: 106 & 117). Η συμμετοχή του κοινού παίρνει νέα μορφή, που είναι «μεσο-κεντρική» και δεν βασίζεται απλά σε μια διαδικασία παρακολούθησης της εκροής, αλλά περιλαμβάνει την ενεργή εμπλοκή του σε δραστηριότητες που θέτουν οι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς. Η δράση του κοινού βασίζεται σε «πολυπλατφορμικά σχήματα» επικοινωνίας (τηλεφωνική ψήφος, συζήτηση μέσω μηνυμάτων, παροχή πληροφοριών μέσω ιστοσελίδων κ.ά.) μέσα από τα οποία ουσιαστικά η ραδιοτηλεοπτική βιομηχανία απευθύνεται όχι απλά σε ένα σύνολο τηλεθεατών, αλλά σε

ένα σύνολο επικοινωνιακών συμμετεχόντων (Enli, 2008: 107). Η στάση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών απέναντι σε αυτά τα «σχήματα συμμετοχής» κρίνεται «αμφίσημη» (Enli, 2008: 107).

Αυτή η αλλαγή πολιτικής αντικατοπτρίζει το συνδυασμό παράδοσης και ανανέωσης με τα «πολύ-πλατφορμικά σχήματα» να προσδίδουν στο τηλεοπτικό πεδίο «ένα νέο είδος “ζωντανίας”» (Enli, 2008: 117). Ουσιαστικά το παραδοσιακό τρίπτυχο της αποστολής της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης που περιλαμβάνει «ψυχαγωγία, επιμόρφωση, ενημέρωση» επαναπροσδιορίζεται υπό το πρίσμα της ψηφιακής τεχνολογίας, παίρνοντας τη μορφή «ψυχαγωγία, επιμόρφωση και συμμετοχή» (Enli, 2008: 117) στο πλαίσιο μιας διευρυμένης δημοφιλίας της διασκέδασης.

Στο νέο πεδίο της ψηφιακής επικοινωνίας η εμπλοκή του κοινού παίρνει τη μορφή κοινοτήτων μέσα σε ένα περιβάλλον δικτύωσης, στο οποίο συνυπάρχουν δράσεις διαφόρων ατόμων και ομάδων από διαφορετικά κοινωνικά, πολιτιστικά, πολιτικά πλαίσια, με αποτέλεσμα να προσδίδεται στο περιβάλλον ένας χαρακτήρας πλουραλιστικός, συνεργατικός, κριτικός και ελκυστικός. Άρα, πρόκειται για ένα περιβάλλον στο οποίο ουσιαστικά το κοινό δεν υφίσταται κατάτμηση, αλλά υψηλότερη συνοχή με ενσωματωμένες εκ νέου κάποιες από τις παραδοσιακές αξίες της δημόσιας υπηρεσίας (όπως καθολική πρόσβαση, παροχή ελεύθερων υπηρεσιών, πολλαπλότητα περιεχομένου και παρόχων υπηρεσιών), αλλά υπό νέες όψεις μορφής και περιεχομένου.

Ενώ οι ανακατατάξεις αυτές είναι εν εξελίξει, η δημόσια τηλεόραση της Ευρώπης βρίσκεται αντιμέτωπη τόσο με τις νεοφιλελεύθερες στρατηγικές εντός των εθνικών ορίων της κάθε χώρας όσο και με τον συστηματικό έλεγχο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου (Parathanassopoulos & Negrine, 2010: 137-143). Μάλιστα, ο ρόλος της ρυθμιστικής πολιτικής που πηγάζει από την Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρείται κρίσιμος (Jakubowicz, 2010: 11) και έχει προκαλέσει αντικρουόμενες τοποθετήσεις.

Η στάση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής απέναντι στην πρόθεση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης να δράσει στον διαδικτυακό κόσμο σταδιακά υπήρξε περιοριστική, ορθώνοντας εμπόδια που συρρίκνωσαν τις δυνατότητες των δημόσιων φορέων.²³⁹ Το γεγονός αυτό ώθησε πολλές ευρωπαϊκές χώρες να ακολουθήσουν ένα μοντέλο δράσης που η Brevini (2013: 149-150) έχει χαρακτηρίσει ως "εξευρωπαϊσμό της διαδικτυακής πολιτικής της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης μέσω της αγοραιοποίησης" του επικοινωνιακού πεδίου. Σε αυτή τη διαδικασία τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα δεν επέβαλαν συγκεκριμένες φόρμες εγχώριας πολιτικής σε σχέση με τα Μέσα Επικοινωνίας, αλλά ένα σχέδιο πολιτικής που ξεκινάει από ένα κράτος και σταδιακά μεταφέρεται και σε άλλα, αποκτώντας ευρωπαϊκές διαστάσεις.

²³⁹ Μέχρι το 2002 η στάση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υπήρξε υποστηρικτική απέναντι στη διαδικτυακή επέκταση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Η απόφαση που σηματοδότησε την πρώτη αρνητική μεταβολή σε αυτήν τη στάση αφορούσε το βρετανικό εγχείρημα *BBC Digital Curriculum* (European Commission, 2003). Αργότερα, με την υιοθέτηση της Ραδιοτηλεοπτικής Ανακοίνωσης του 2009, η στάση της Επιτροπής έγινε ακόμα περισσότερο πιο σκληρή, υποχρεώνοντας τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς όταν προβαίνουν σε διαδικτυακά εγχειρήματα να αποδεικνύουν την ιδιαίτερη αξία τους συγκριτικά με εκείνα των εμπορικών αντιπάλων.

Η θέση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στον διαδικτυακό κόσμο θα κριθεί τόσο από τις βασικές πολιτικές που υιοθετούνται σε επίπεδο εθνικών κυβερνήσεων όσο και από τις πολιτικές και στρατηγικές που εφαρμόζουν οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς σε επίπεδο οργάνωσης. Στη διαμόρφωση αυτών των πολιτικών συμβάλλουν μια σειρά από παράγοντες, ο καθένας στον δικό του βαθμό: το ιστορικό, πολιτικό και πολιτισμικό υπόβαθρο κάθε κοινωνίας, οι αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι πιέσεις των εμπορικών ανταγωνιστών, ο προσδιορισμός των κανονιστικών αξιών σε σχέση με τη διαδικτυακή δημόσια ραδιοτηλεόραση (Brevini, 2013: 3).

Σύμφωνα με τον Jakubowicz (2010: 18), η βασική απειλή όσον αφορά το μέλλον της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης πηγάζει από τη σημερινή ξεπερασμένη ραδιοτηλεοπτική πολιτική, η οποία «έχει συγκροτηθεί υπό την αυξανόμενη πίεση του εμπορικού τομέα και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αντιλαμβάνεται τη δημόσια ραδιοτηλεόραση αυξητικά ως ένα πρόβλημα και όχι, όπως θα έπρεπε, ως μέρος της λύσης απέναντι σε κοινωνικά προβλήματα». Για αυτό και επισημαίνει ότι τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλουν να αποτινάξουν από πάνω τους αυτήν τη λανθασμένη οπτική σε σχέση με τη λειτουργία του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα και να διατηρήσουν το δικαίωμά τους να ελέγχουν την εκπλήρωση του δημόσιου συμφέροντος (ό.π.: 18).

Από την άλλη πλευρά, στο νέο περιβάλλον της επικοινωνίας, στο οποίο οι τεχνολογικές εξελίξεις επιφέρουν τη σύνδεση παλιών και νέων Μέσων, η ρύθμιση σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ο συνακόλουθος περιορισμός των πρωτοβουλιών των εθνικών κυβερνήσεων εκλαμβάνονται ως μία εύλογη και ουσιώδης κατάληξη. Σύμφωνα με την οπτική των d' Haenens, Sousa και Hultén (2010: 195) «η λογική έκβαση της τεχνολογικής σύγκλισης είναι [...] η νομική σύγκλιση και η μετακίνηση προς μία λειτουργική πολιτική των Μέσων Επικοινωνίας». Η Karen Donders (2012) από τη μεριά της θεωρεί ότι η ευρωπαϊκή πολιτική και ιδιαίτερα η πολιτική σε σχέση με την κρατική ενίσχυση, έχει συμβάλει στην καλλιέργεια μιας βιώσιμης πολιτικής για τα δημόσια Μέσα Επικοινωνίας των χωρών της δυτικής Ευρώπης.

Σήμερα είναι εύλογη η αλλαγή του υποβάθρου βάσει του οποίου πρέπει να προσδιορίζεται η ιδέα της δημόσιας υπηρεσίας. Σε ένα επικοινωνιακό περιβάλλον στο οποίο λόγω της ψηφιακής επανάστασης σταδιακά χάνεται η σημασία ενός σαφούς διαχωρισμού των παρόχων περιεχομένου, η οποιαδήποτε πολιτική για τα Μέσα πρέπει να προσεγγίζει το επικοινωνιακό τοπίο στο σύνολό του και σε συνάρτηση με τις κοινωνικές λειτουργίες που πρέπει να εκπληρώνει βάσει κοινωνικών αναγκών (van de Donk et al., 2005 στο d' Haenens, Sousa & Hultén, 2010: 189). Το νέο ψηφιακό πολυκαναλικό περιβάλλον των Μέσων δεν συνεπάγεται αναγκαστικά τον θάνατο των αξιών της ραδιοτηλεόρασης δημόσιας υπηρεσίας. Μέσα από την καινοτόμα χρήση των νέων ψηφιακών Μέσων αναδύεται ένα αναγεννημένο επικοινωνιακό περιβάλλον με αναδιαμορφωμένες μορφές Μέσων, που συγκροτούνται τόσο από παραδοσιακά όσο και από νέα Μέσα. Πρόκειται για ένα νέο επικοινωνιακό περιβάλλον στο οποίο η ιδέα της δημόσιας υπηρεσίας και οι αξίες της έχουν σημαίνουσα παρουσία, υιοθετώντας ταυτόχρονα νέες μορφές.

Κεφάλαιο 5:

Η Περίπτωση της Ελληνικής Δημόσιας Τηλεόρασης

5.1 Η καθυστερημένη ανάπτυξη του τηλεοπτικού πεδίου στην Ελλάδα

Η έλευση της τηλεόρασης στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε με καθυστέρηση συγκριτικά με άλλες χώρες του κόσμου (ευρωπαϊκές ή μη). Στο γεγονός αυτό συνέβαλαν πολλοί παράγοντες, μεταξύ των οποίων είναι, σύμφωνα με τον Βαλούκο (2008: 21), «το βαρύ και στρατοκρατούμενο πολιτικό κλίμα» της ελληνικής κοινωνίας. Έτσι, στα τέλη της δεκαετίας του 1940, ενώ σε προηγμένες χώρες του τότε κόσμου (όπως είναι η Γαλλία, η Ιταλία, ο Καναδάς και η Σοβιετική Ένωση) λειτούργησαν τηλεοπτικά δίκτυα εθνικής εμβέλειας με πλήρες πρόγραμμα (Βαλούκος, 2008: 15), η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με ένα ακανθώδες κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο συγκυριών, που συντηρήθηκε για αρκετό διάστημα από τον πολιτικό κόσμο παρά τις επιβλαβείς επιδράσεις του.²⁴⁰

Η τακτική των μετεμφυλιακών κυβερνήσεων, που επικεντρώθηκε περισσότερο στην καταπολέμηση των όποιων κομμουνιστικών δυνάμεων και επιρροών παρά στην αναδιάρθρωση του δοκιμασμένου από την εμφύλια σύρραξη κοινωνικού γίνεσθαι (Βαλούκος, 2008: 21), διαμόρφωσε ένα περιβάλλον που δεν επέτρεπε τον εκσυγχρονισμό της χώρας σε πολλά επίπεδα, πολύ περισσότερο στο πεδίο των Μέσων επικοινωνίας. Με λίγα λόγια, το τέλος του εμφυλίου στην Ελλάδα (1949) συνοδεύτηκε από μια πληγή που φάνηκε να αιμορραγεί ακόμα και στη δεκαετία του 1950, λειτουργώντας, μεταξύ άλλων, ως τροχοπέδη στη γνωριμία του κοινού με νέους διαύλους επικοινωνίας, όπως είναι το τηλεοπτικό μέσο.²⁴¹ Παράλληλα με την κοινωνικοπολιτική κρίση, η αναπτυσσόμενη

²⁴⁰ Η δεκαετία του 1940 θεωρείται ορόσημο για την Ελλάδα. Η Εθνική Αντίσταση (1941-1944) και ο Εμφύλιος Πόλεμος (1946-1949) προκάλεσαν μεγάλα δεινά (απώλειες ανθρώπινων ζωών και περιουσιών, τεράστιες υλικές ζημιές σε υποδομές) σε μια μικρή χώρα στην οποία "η αδιάλλακτη κομματική διαμάχη, η κυβερνητική αστάθεια και οι αποδιοργανωτικές ξένες επιδράσεις αποτέλεσαν πάγια χαρακτηριστικά της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας" (Ιατρίδης, 1984) .

²⁴¹ Με φόντο το πρόσφατο ταραχώδες κλίμα της ελληνικής κοινωνίας (εμφύλιος πόλεμος) η ανάδυση του ελληνικού τηλεοπτικού πεδίου χαρακτηρίστηκε από την εξής πρωτοτυπία: η πρώτη επίσημη εγκαθίδρυση της τηλεοπτικής υπηρεσίας προήλθε από έναν νόμο (1663 του 1951) που αναφερόταν αποκλειστικά στην ίδρυση και λειτουργία ραδιοτηλεοπτικών σταθμών των *Ενόπλων Δυνάμεων* με σκοπό τη διαπαιδαγγωγή, την ψυχαγωγία και τη γενικότερη επιμόρφωση του στρατού (Βαλούκος, 2008: 21). Έπρεπε να περάσουν δύο χρόνια για να έρθει στο προσκήνιο επίσημη και νομικά κατοχυρωμένη δυνατότητα παροχής τηλεοπτικών υπηρεσιών από δημόσιο φορέα εκτός εκείνου των *Ενόπλων Δυνάμεων*, η οποία οφείλεται στις πολιτικές πρωτοβουλίες της Κυβέρνησης Παπάγου, που ψήφισε το νόμο 2312/1953 περί «Οργάνωσης και Λειτουργίας του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας της Ελλάδος». Με τον νόμο αυτό παραχωρήθηκε στο Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας (ΕΙΡ) το αποκλειστικό δικαίωμα «εκπομπής ηχητικών και τηλεοπτικών προγραμμάτων, προοριζομένων απευθείας διά το κοινόν» (Δαγτόγλου, 1989: 23). Εν τω μεταξύ, τον Φεβρουάριο του 1951 εισήχθη για πρώτη φορά στην Ελλάδα από την Αγγλία τηλεοπτικός δέκτης της εταιρίας Cossor (Τσουρβάκας, 1996: 95, Δάμπασης, 2002: 21). Τον Αύγουστο του 1953 πραγματοποιήθηκε η πρώτη επίδειξη λειτουργίας τηλεόρασης κλειστού κυκλώματος από μια ελληνική ραδιοτεχνική εταιρεία (Κάρτερ, χ.χ.: 441).

οικονομία της χώρας δεν άφησε ιδιαίτερα περιθώρια στην ελληνική κοινωνία να προχωρήσει με γοργό ρυθμό στον τομέα των ηλεκτρονικών Μέσων.²⁴² Συνεπώς, το τηλεοπτικό σκηνικό στην Ελλάδα στήθηκε «σε μια υπό-ανάπτυξη οικονομία με αυξημένο τον ρόλο του πολιτικού στοιχείου» (Τσουρβάκας, 1996: 96).

Ειδικότερα, οι συνθήκες κοινωνικοπολιτικής κρίσης μέσα από τις οποίες αναδύθηκαν τόσο το ραδιόφωνο²⁴³ όσο και η τηλεόραση²⁴⁴ οδήγησαν τα Μέσα αυτά στην ανάπτυξη «μιας συμβιωτικής σχέσης με τις πολιτικές αναστατώσεις της χώρας» (Parathanassopoulos, 2010: 222). Οι απολυταρχικές κοινωνικές συνθήκες ευνόησαν τη μετατροπή της ραδιοτηλεόρασης σε θύμα «συνειδητής και προμελετημένης πολιτικής χειραγώγησης» σε όλη τη διάρκεια του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου (Paratheodorou & Machin, 2003: 36). Ουσιαστικά το κράτος στην Ελλάδα λειτούργησε κατά τρόπο αυτόνομο και κυριαρχικό τόσο απέναντι στην κοινωνία εν γένει όσο και απέναντι στους φορείς της μαζικής επικοινωνίας, ρόλος που υπαγορεύτηκε, μεταξύ άλλων, από την έλλειψη μιας ισχυρής κοινωνίας πολιτών (Parathanassopoulos, 2010: 223). Η κυριαρχία του στο επικοινωνιακό πεδίο αντικατοπτρίζεται στη δυνατότητα που διέθετε και εξακολουθεί να διαθέτει ως προς τη ρύθμιση του βαθμού αυτονομίας των Μέσων επικοινωνίας.

Στην Ευρώπη η συγκρότηση των ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών ως αποκλειστικό προνόμιο του κράτους αποδείχθηκε εύκολη υπόθεση, γιατί βασίστηκε κυρίως σε δύο επιχειρήματα: α) στη σπανιότητα του ραδιοτηλεοπτικού φάσματος, β) στην ανάγκη για αυστηρή ρύθμιση της ραδιοτηλεόρασης λόγω της ιδιαίτερης δυναμικής επιρροής που διαθέτει. Στην ελληνική περίπτωση η αρχή του κρατικού μονοπωλίου επί του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου συνοδεύτηκε από επιπλέον επιχειρήματα. Η ανάγκη κάλυψης

²⁴² Στη δεκαετία του 1950 η αναποτελεσματικότητα της ελληνικής κυβέρνησης ως προς τη σύσταση οργανωμένης τηλεοπτικής υπηρεσίας διαφαίνεται στην ακύρωση τριών διεθνών διαγωνισμών (το 1952, το 1955 και το 1959), που σκοπό είχαν τη δημιουργία «ενός περιορισμένου τηλεοπτικού δικτύου» (Κάρτερ, 2004: 13). Η πρώτη τελικά σημαντική ώθηση για την ανάπτυξη της ελληνικής τηλεόρασης δόθηκε από τη Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών του ΕΙΡ, η οποία το 1961 άρχισε να επεξεργάζεται μια εμπεριστατωμένη μελέτη σχετικά με την πραγματοποίηση της τηλεοπτικής μετάδοσης (Κάρτερ, 2004: 14). Σύμφωνα με τον Κάρτερ (2004: 14), κυβερνητική πρόθεση για την εγκατάσταση τηλεοπτικών πομπών και τη δημιουργία ειδικού εργοστασίου κατασκευής ραδιοτηλεοπτικών συσκευών και τηλεοπτικού υλικού με τη βοήθεια «του υπολοίπου των ιταλικών επανορθώσεων» είχε εκφραστεί επίσημα από τον Αύγουστο του 1960, αλλά το εν λόγω κεφάλαιο τελικά επενδύθηκε σε κρουαζιερόπλοια.

²⁴³ Η ανάπτυξη του ραδιοφώνου στην Ελλάδα έλαβε χώρα την εποχή της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά (4 Αυγούστου 1936 - Απρίλιος 1941). Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ο πρώτος εθνικός ραδιοφωνικός σταθμός εγκαινιάστηκε στις 25 Μαρτίου του 1938. Στην Ελλάδα πιστεύεται ότι η μετάβαση της ραδιοφωνίας από την έντονη κρατική παρεμβατικότητα στη φάση της υπηρεσίας δημόσιου χαρακτήρα (public service) πραγματοποιήθηκε σταδιακά με καθοριστική τη συμβολή δύο γεγονότων: τη δημιουργία της ΕΡΤ (1975) και την μετέπειτα ίδρυση του ενιαίου φορέα δημόσιας ραδιοτηλεόρασης ΕΡΤ Α.Ε. (1987), στον οποίο ανήκε και η Ελληνική Ραδιοφωνία (ΕΡΑ) (Βασιλάκη, Ανδριοπούλου & Γαζή, 2006: 65). (Για την εξέλιξη και το περιεχόμενο της δημόσιας ραδιοφωνίας στην Ελλάδα βλ. Βασιλάκη, Ανδριοπούλου, Γαζή, 2006: 64-74).

²⁴⁴ Η τηλεόραση στην Ελλάδα μετέβη από το πειραματικό στάδιο στη φάση της τακτικής λειτουργίας της την περίοδο της δικτατορίας των συνταγματαρχών, φορώντας το "πηλίκό τους" (Τσίμας, 2014).

μιας χώρας με ιδιαίτερα ορεινή μορφολογία και πολλά νησιά καθώς και ο περιορισμένος αριθμός των συχνοτήτων αποτέλεσαν συνθήκες που δικαιολόγησαν την κρατική κυριαρχία επί της ραδιοτηλεόρασης (Parathanassopoulos, 2010: 224). Η κατάχρηση, ωστόσο, που υπέστη το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο στην Ελλάδα (όπως και σε άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες) από τον πολιτικό κόσμο το μετέτρεψε σε πηγή δεινών για το ευρύτερο οπτικοακουστικό πεδίο.

Μερικά από αυτά τα δεινά αντικατοπτρίστηκαν σε φαινόμενα όπως είναι η υποταγή της ραδιοτηλεόρασης στην εκάστοτε κυβέρνηση με αποτέλεσμα τον πατερναλισμό ως διαχρονικό στοιχείο της ραδιοτηλεοπτικής πολιτικής,²⁴⁵ η χρήση των Μέσων επικοινωνίας ως μηχανισμών νομιμοποίησης των κυβερνητικών πολιτικών, η στελέχωση των δημόσιων καναλιών με κριτήριο όχι τις πραγματικές ανάγκες τους αλλά με γνώμονα την εξασφάλιση πολιτικών υποστηρικτών. Το αποτέλεσμα ήταν μια διογκούμενη πελατειακή σχέση μεταξύ εργαζομένων σε ρόλο κομματικών υποστηρικτών και κυβερνητικών εκπροσώπων. Μάλιστα, ο εξαρχής έντονος έλεγχος της τηλεόρασης από τον πολιτικό κόσμο καταδίκασε το μέσο σε μια αρχική περίοδο πειραματικής λειτουργίας χωρίς οργανωμένη προγραμματική διάρθρωση.

Μετέπειτα και σταδιακά βρήκε πρόσφορο έδαφος για να αναπτυχθεί ένα μοντέλο χειραγώγησης της ενημέρωσης από τους κυβερνητικούς παράγοντες. Η κυβερνητική λογοκρισία και παρέμβαση αποδείχθηκε εκτεταμένη. Δεν περιορίστηκε μόνο στην παρεχόμενη ενημέρωση, αλλά επεκτάθηκε στην ευρύτερη διαχείριση του ραδιοτηλεοπτικού φορέα, χαρακτηριστικό που έγινε αισθητό μέσα από τη συνήθη πρακτική αντικατάστασης των διευθυντικών στελεχών κάθε φορά που λάμβανε χώρα η αλλαγή της πολιτικής εξουσίας. Όπως επισημαίνει ο Δάμπας (2011) "η κυβέρνηση ήταν ο στραγγαλιστής της τηλεόρασης. Η κυβέρνηση (αυτούς τους οποίους η ίδια διόριζε) δεν τους άντεχε". Η ανορθολογικότητα στη λειτουργία της ελληνικής τηλεόρασης αντικατοπτρίστηκε επίσης στο γεγονός ότι η εξυπηρέτηση ιδεωδών πολιτικού και εθνικού χαρακτήρα αποτέλεσε βασική αρχή του φορέα σε τέτοιο βαθμό που υπερέβη ακόμα και οποιαδήποτε έννοια οικονομικού στόχου (Τσουρβάκας, 1996: 95).

Στην πραγματικότητα στην περίπτωση της Ελλάδας, λόγω των ισχυρών και μακροχρόνιων δεσμών του ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού με την κυβερνητική πολιτική «η ραδιοτηλεόραση δημόσιας υπηρεσίας δεν έχει ποτέ πραγματικά υπάρξει [...]. Η ταραγμένη πολιτική ιστορία της χώρας σχημάτισε έναν κρατικό παρά έναν δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα». Για την ακρίβεια «[...] το κράτος όχι μόνο επεμβαίνει, αλλά είναι ο ενεργός αντιπρόσωπος [...] ο μοναδικός αντιπρόσωπος των ραδιοτηλεοπτικών Μέσων» (Parathanassopoulos, 2010: 224).

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι η παθογένεια της ελληνικής ραδιοτηλεόρασης πηγάζει από δύο κυρίως παράγοντες: α) την εγκαθίδρυση του μέσου ως δημόσιου οργανισμού, γεγονός που συνεπάγεται την άμεση εξάρτηση του από το κράτος, το οποίο είναι ιδιοκτήτης

²⁴⁵ Σύμφωνα με τον Δάμπας (2011), "ο ασφυκτικός έλεγχος (του κράτους επί της τηλεόρασης) δε σταμάτησε ποτέ, απλά μετασχηματιζόταν ανάλογα με το πολιτικό καθεστώς [...] η τηλεόραση ήταν μια 'Φίλιπινέζα' στην υπηρεσία της εκάστοτε κυβέρνησης".

και χρηματοδότης του, β) το επταετές δικτατορικό ιδεολογικό-πολιτικό κλίμα εντός του οποίου το μέσο ανάγεται σε σημαντικό κοινωνικό θεσμό (Τσουρβάκας, 1996: 95).

Η αποκατάσταση της δημοκρατίας (το 1974) αναμφισβήτητα άνοιξε τον δρόμο για την (ταχύτερη) ανάπτυξη της ελληνικής τηλεόρασης υπό θεωρητικά ευνοϊκότερους όρους στο πρότυπο του δυτικού πολιτισμού, ωστόσο, η παραδοσιακή παρείσφρηση του πολιτικού στοιχείου είναι ένα γνώρισμα που δεν εξαλείφεται αλλά κληροδοτείται συνεχώς από την παλιότερη στη νεότερη εποχή. Στην ουσία, ένας ανυπέρβλητος κρατισμός, πλαισιωμένος από πελατειακά συμφέροντα, αποτελεί τη διαχρονική τροχοπέδη για την ορθή ανάπτυξη του ελληνικού ραδιοτηλεοπτικού πεδίου. Ο ιδιότυπος δεσμός μεταξύ πολιτικής και Μέσων επικοινωνίας είναι τόσο ισχυρός που εξακολουθεί, ως ένα βαθμό, να υφίσταται και σήμερα, όχι μόνο στο πεδίο των δημόσιων καναλιών αλλά και των ιδιωτικών, έστω και με τρόπο έμμεσο.

Τα τρωτά αυτά σημεία συγκρότησης της ελληνικής ραδιοτηλεόρασης, που άνθισαν στα χρόνια της μεταπολίτευσης και εμπόδισαν την αυτόνομη λειτουργία της, αποδείχθηκαν τόσο ανθεκτικά στον χρόνο που η απλή αναγωγή στην αρνητική κληρονομιά της απολυταρχικής εποχής καθίσταται ανεπαρκής για να αιτιολογήσει την παθογένεια του πεδίου. Ο στενός πολιτικός έλεγχος της ραδιοτηλεόρασης στα πρώτα δεκαπέντε χρόνια δημοκρατικής διακυβέρνησης (1975-1989), πλαισιωμένος από την επίμονη κουλτούρα της πολιτικής συμφεροντολογίας, απορρέει περισσότερο από «μια έλλειψη προοπτικής αναφορικά με τον κοινωνικό και πολιτιστικό ρόλο του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης και μια στρατηγική κατευθυνόμενη από τον πολιτικό υπολογισμό» (Paratheodorou & Machin, 2003: 38). Με άλλα λόγια, ο πολιτικός κόσμος στην Ελλάδα δεν επέδειξε τη δέουσα προσοχή όσον αφορά την υιοθέτηση των επίσημων προτύπων οργάνωσης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, όπως αυτά ακολουθήθηκαν από διάφορες χώρες της δυτικής Ευρώπης με πρωτοπόρα τη Βρετανία που εγκαθίδρυσε το υποδειγματικό BBC.

Ακόμα και μετά την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου επί της ραδιοτηλεόρασης η κρατική πολιτική σε σχέση με τα Μέσα συνέχισε να πλαισιώνεται από τη λογική του πολιτικού ωφελιμισμού, που αναφέρεται σε ένα μοντέλο λειτουργίας των Μέσων προς όφελος της εκάστοτε κυβερνητικής εξουσίας. Επιπλέον, οι νεοεισερχόμενοι στο πεδίο επιχειρηματίες διέβλεπαν στην τηλεόραση όχι μόνο ένα πιθανό μέσο επίτευξης κερδοφορίας αλλά και ένα μέσο άσκησης πολιτικής επιρροής, που μπορεί να εξυπηρετήσει ευρύτερες βλέψεις οικονομικού χαρακτήρα ή να επηρεάσει τη θεματολογία της κοινής γνώμης με τέτοιο τρόπο ώστε να προστατεύεται η αξιοπιστία των φιλικά προσκείμενων πολιτικών κομμάτων (Paratheodorou & Machin, 2003: 50-52, Παναγιωτοπούλου 2004: 70).²⁴⁶

Από τη μια πλευρά η συνεχιζόμενη παράδοση της πολιτικής πατρωνίας και κηδεμονίας στη σχέση των Μέσων επικοινωνίας με το κράτος και από την άλλη η τάση

²⁴⁶ Για παράδειγμα, το οιονεί δυσεπίλυτο ζήτημα της οριστικής και επίσημης αδειοδότησης των τηλεοπτικών σταθμών αποτελεί θύμα αυτής της διαχρονικής κουλτούρας των πολιτικών σκοπιμοτήτων που διέπει το επικοινωνιακό πεδίο (Παναγιωτοπούλου, 2004: 84-85).

εκσυγχρονισμού των διαδικασιών του οπτικοακουστικού τομέα συνέθεσαν μια αντίφαση, που αποσταθεροποιούσε τη δυνατότητα της αγοράς να λειτουργήσει ως παράγοντας εκδημοκρατισμού και εξορθολογισμού στο νέο επικοινωνιακό πεδίο (Paratheodorou & Machin, 2003: 52). Το πιο σημαντικό, ωστόσο, είναι ότι τροφοδοτήθηκε ένα επιβλαβές πλαίσιο λειτουργίας της δημόσιας τηλεόρασης με χαρακτηριστικά την πολιτική υποταγή, το χαμηλό επίπεδο παραγωγής και ένα γενικότερο δημοσιούπαλληλικό ήθος, που προσέκρουε στη δημιουργικότητα, με αποτέλεσμα την έλλειψη ανταγωνιστικότητας από μέρους του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα (Paratheodorou & Machin, 2003: 48).

Συνοψίζοντας, στην Ελλάδα η αργοπορημένη - σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες - εγκατάσταση οργανωμένου τηλεοπτικού δικτύου οφείλεται σε ένα σύμπλεγμα παραγόντων που αντιμάχονταν την έλευση της τηλεόρασης (Βαλούκος, 2008: 22-23):

- Ο πολιτικός κόσμος (κυβερνητικός και αντιπολιτευόμενος) προέβαλε αντιστάσεις, καθώς ένιωθε ανασφάλεια απέναντι στο γεγονός ότι δεν μπορούσε να εκτιμήσει τη δυναμική των επιδράσεων του νέου Μέσου και συνεπώς προτιμούσε τον περιορισμό του.
- Ο εκδοτικός κόσμος (τόσο του ημερήσιου όσο και του περιοδικού Τύπου) ερμήνευε την τηλεόραση ως απειλή που μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά όχι μόνο την κυκλοφορική δυναμική και το επίπεδο των διαφημιστικών του εσόδων, αλλά και τον βαθμό επιρροής του στα πολιτικά δρώμενα της χώρας.
- Η νεοαναδυόμενη στη δεκαετία του 1950 βιομηχανία του θεάματος και της διασκέδασης με πρωταγωνιστές τις κινηματογραφικές εταιρείες παραγωγής φοβόταν τον κλονισμό των οικονομικών της συμφερόντων από την έλευση του νέου τηλεοπτικού μέσου. Ο φόβος αυτός τροφοδοτούνταν, μεταξύ άλλων, από τον απόηχο της κρίσης που προκάλεσε η ανάδυση της αμερικανικής τηλεόρασης σε διάφορες εκφάνσεις του ψυχαγωγικού τομέα.

Γενικότερα, στην Ελλάδα η αρραγής σχέση μεταξύ ραδιοτηλεόρασης και κρατικής εξουσίας - τόσο σε περιόδους κατάλυσης του δημοκρατικού πολιτεύματος όσο και σε περιόδους ομαλής λειτουργίας της δημοκρατίας - ήταν υπαίτια για πολλά δεινά, δυσλειτουργίες και ολιγωρίες του επικοινωνιακού πεδίου της χώρας, η ανάπτυξη του οποίου κατανοείται καλύτερα αν εξεταστεί σε συνάρτηση με τις ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές συγκυρίες. Η ελληνική τηλεόραση μπορεί να ανήκει στο νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο τηλεόρασης, ωστόσο διέπεται και από δικές της ιδιαιτερότητες, οι οποίες απορρέουν από το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εξελίχθηκε. Περιγράφοντας την εξέλιξή της ο Δάμπας (2002: 19) έχει υπογραμμίσει με γλαφυρότητα ότι «γεννήθηκε ανώμαλα από γονείς αποστάτες. Έκανε τα πρώτα της νηπιακά βήματα από χουντικούς εκπαιδευτές. Γαλουχήθηκε από δεξιόστροφους κηδεμόνες. Και κακογέρασε – πριν την ώρα της – από σοσιαλιστική αλαζονεία».

5.2. Τα πρώτα βήματα της τηλεόρασης:

5.2.1 Ο πειραματικός τηλεοπτικός σταθμός της ΔΕΗ

Στην Ελλάδα η πρώτη απόπειρα λειτουργίας του τηλεοπτικού μέσου πραγματοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960, χωρίς ωστόσο να έχει καταρτιστεί κάποιο σχέδιο με προοπτική. Συγκεκριμένα, ο πρώτος τηλεοπτικός σταθμός εξέπεμψε πειραματικά στις 3 Σεπτεμβρίου του 1960 στις 8:00 το βράδυ στο πλαίσιο της 25^{ης} Διεθνούς Έκθεσης της Θεσσαλονίκης²⁴⁷ με αφορμή τον εορτασμό της δεκαετούς λειτουργίας της ΔΕΗ και είχε διάρκεια ζωής περίπου τρεις εβδομάδες.²⁴⁸ Ο τηλεοπτικός πομπός «εξέπεμπεν τρίωρον πρόγραμμα, μεταδιδόμενον μέσω εκατό περίπου δεκτών, εγκατεστημένων εις καίρια σημεία της Θεσσαλονίκης και των περιχώρων» (Κάρτερ, χ.χ.: 441).²⁴⁹

Σύμφωνα με τον Μάνο Ιατρίδη (1980: 6), τον εμπνευστή του εγχειρήματος,²⁵⁰ με μοναδικά όπλα την «υπομονή» και «επιμονή» τους, την «εφευρετικότητα» και τον

²⁴⁷ Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας οι ανταποκριτές του Τύπου σημείωναν ότι «από τους δέκτας αυτούς [τους εγκατεστημένους στη συμπρωτεύουσα] οι Θεσσαλονικείς και οι πολυπληθείς επισκέπται της Εκθέσεως θα έχουν την ευκαιρίαν να παρακολουθούν ένα πλήρες πρόγραμμα τηλεοράσεως περιλαμβάνον επιστημονικές ομιλίας, ανακοινώσεις επί διαφόρων θεμάτων, συναυλίας και εμφανίσεις γνωστών καλλιτεχνών» [ανυπόγραφο δημοσίευμα με την υποσημείωση ότι πρόκειται για «ανταπόκριση από την Αθήνα στις εφημερίδες της Θεσσαλονίκης στις αρχές του Αυγούστου 1960» (Ιατρίδης, 1980: 13)]. Από τον Αύγουστο κιόλας του 1960 οι δημοσιογραφικές ανταποκρίσεις μιλούσαν για δυναμική διείσδυση της τηλεόρασης σε τεχνικά προοδευμένες χώρες και εκτιμούσαν μια ανάλογη διείσδυση και στην Ελλάδα «έπειτα από την απόφασιν περί ιδρύσεως εθνικού σταθμού και δικτύου τηλεοράσεως την εκμετάλλευσιν της οποίας θα αναλάβη το Ε.Ι.Ρ.» (Ιατρίδης, 1980: 13). Παράλληλα στην 25^η Διεθνή Έκθεση της Θεσσαλονίκης και συγκεκριμένα στο αμερικανικό περίπτερο εξέπεμψε για πρώτη φορά στην Ελλάδα έγχρωμη τηλεόραση με πομπό κλειστού κυκλώματος (Κάρτερ, χ.χ.: 441).

²⁴⁸ Ο Βασίλης Καζατζής χαρακτήρισε το εγχείρημα μια «ωραία σκυταλοδρομία, που κράτησε είκοσι τρία συναπτά εικοσιτετράωρα αχαλινώτου υπεραισιοδοξίας» (Ιατρίδης, 1980: 15, Δάμπας, 2002: 24) [Το χαρακτηριστικό δημοσίευμα του Βασίλη Καζαντζή φιλοξενείται για πρώτη φορά στο Περιοδικό *Δημοσιότης* το Σεπτέμβριο του 1960].

²⁴⁹ Πριν τη λειτουργία του πειραματικού τηλεοπτικού σταθμού στη Θεσσαλονίκη, ορισμένοι ιδιώτες τεχνικοί σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας (Κέρκυρα, βορειοδυτικά παράλια της Πελοποννήσου, Θεσσαλονίκη, Ηράκλειο) είχαν ήδη επιτύχει τη λήψη εκπομπών από ξένους τηλεοπτικούς σταθμούς (Κάρτερ, χ.χ.: 441).

²⁵⁰ Η ιδέα του εγχειρήματος ανήκε στο Μάνο Ιατρίδη (Καζατζής στο Δάμπας, 2002: 22), προϊστάμενο του Τμήματος Γενικής Διαφώτισης της Υπηρεσίας Δημοσίων Σχέσεων της ΔΕΗ, ο οποίος ανέλαβε την επιμέλεια του περιπτέρου του οργανισμού στο πλαίσιο της έκθεσης μετά από αίτημα του διευθυντή Τεχνικών Υπηρεσιών της ΔΕΗ, Κώστα Τριανταφυλλίδη (Βαλούκος, 2008: 24) Ο Άλκης Στέας, ένας από τους συνδιαμορφωτές του καναλιού της Θεσσαλονίκης, αναφέρει για τον Μάνο Ιατρίδη: «Με μια τσάντα στα χέρια αλώνισε τον περασμένο Μάη όλη την Ευρώπη, προσπαθώντας να βρει “τρελό” εργοστασιάρχη να του εμπιστευθεί... πομπό τηλεοράσεως, χωρίς λεφτά και δωρεάν μεταφορικά! Τον βρήκε...» (Δάμπας, 2002: 25). Στο πρώτο αυτό τηλεοπτικό εγχείρημα ενεπλάκησαν επίσης ο Ανδρέας Κοπέλης, προϊστάμενος του Τμήματος Γενικού Ελέγχου της ΔΕΗ και ο Ιωάννης Γκιώνης, προϊστάμενος του γραφείου Εποπτείας Κτηρίων, οι οποίοι πρωτύερα

«αυτοσχεδιασμό», «αλλά προπαντός το κέφι τους» κάποιοι άνθρωποι²⁵¹ κατάφεραν να ξεπεράσουν «ατέλειωτα τεχνικά και ανθρώπινα προβλήματα» και έβαλαν το πρώτο λιθαράκι για το στήσιμο της πρώτης τηλεοπτικής μετάδοσης στην Ελλάδα. «Δεν ήξεραν πως αυτό που πήγαιναν να κάνουν ήταν αδύνατο να γίνει. Και έτσι το κατόρθωσαν» (Ιατρίδης, 1980: 6).

Πριν την πρώτη τηλεοπτική μετάδοση επίδοξοι Έλληνες τεχνικοί και παρουσιαστές που ήταν αποφασισμένοι να στελεχώσουν τις πρώτες εκπομπές επισκέφθηκαν την αμερικανική βάση του Ηρακλείου Κρήτης, που διέθετε ήδη τηλεοπτικό σταθμό κλειστού κυκλώματος, όπου έλαβαν ταχύρρυθμη εκπαίδευση (Ιατρίδης, 1980: 11). Χάρη στην τεχνική υποστήριξη κυρίως της *Philips*,²⁵² στη συνέχεια του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και του Μαιευτηρίου *Αλεξάνδρα* και με τη συνδρομή εξειδικευμένων τεχνικών από την Ολλανδία, την *Philips Hellas* και την αμερικανική βάση της Κρήτης, το φιλόδοξο εγχείρημα της ΔΕΗ τελικά στέφθηκε με επιτυχία (Ιατρίδης, 1980: 8-10). Τον πρώτο πειραματικό τηλεοπτικό σταθμό εγκαινίασε ο τότε πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής με ένα σύντομο μήνυμα προς τον λαό της Βόρειας Ελλάδας στο πλαίσιο της πρώτης ειδησεογραφικής εκπομπής με παρουσιάστρια την Έλσα Παπαστεργίου (Βαλούκος, 2008: 24-25). Το πρόγραμμά του πειραματικού τηλεοπτικού σταθμού ήταν καθημερινό, διάρκειας τριών ωρών, και περιελάμβανε κουκλοθέατρο και ταινίες μικρού μήκους (στις 19:30), δελτία ειδήσεων με παρουσιάστή τον Γιώργο Κάρτερ (στις 20:00) και στη συνέχεια, ανάλογα με την ημέρα, διάφορες ζωντανές εκπομπές.²⁵³

είχαν λάβει ειδική εκπαίδευση σε ζητήματα κινούμενης εικόνας-βίντεο και ήχου αντίστοιχα (Καζατζής στο Δάμπασης, 2002: 22).

²⁵¹ Για τη λειτουργία του πρώτου ελληνικού τηλεοπτικού σταθμού της ΔΕΗ το δημιουργικό επιτελείο που επένδυσε δυνάμεις και γνώσεις στην πραγματοποίηση του πρωτόγνωρου για τα ελληνικά δεδομένα εγχειρήματος είχε ως εξής: Σε τεχνικό επίπεδο εργάστηκαν οι Αντρέας Κοπέλης, Ιωάννης Γκιώνης, Μιχάλης Ψαλλίδας, ενώ με την ευρύτερη οργάνωση της παραγωγής του εκπεμπόμενου προγράμματος και την παρουσίασή του ασχολήθηκαν ο δημοσιογράφος Βασίλης Καζαντζής, η ηθοποιός Τασώ Καβαδία, ο Ιωάννης Κεσσίσογλου, η Έλσα Παπαστεργίου (η πρώτη τηλεπαρουσιάστρια) και ο Γιώργος Κάρτερ (παρουσιαστής δελτίου ειδήσεων) (Κάρτερ, 2004: 15, Κάρτερ, χ.χ.: 441). Το πρώτο τηλεοπτικό στούντιο στην Ελλάδα που δημιουργήθηκε με αφορμή τη λειτουργία του τηλεοπτικού σταθμού της ΔΕΗ είχε τις εγκαταστάσεις του στο κέντρο της Αθήνας, στην οδό Χαλκοκονδύλη 28 (εφημερίδα *Η Βραδυνή*, Ιανουάριος 1960 στο Κάρτερ, 2004: 17).

²⁵² Οι εκπρόσωποι της *Philips* στην Ολλανδία παραχώρησαν το μεγαλύτερο μέρος του απαιτούμενου τεχνικού εξοπλισμού (το 70% των μηχανημάτων), αν και ανησυχούσαν για την επιτυχία του εγχειρήματος λόγω α) έλλειψης χρόνου, β) απειρίας των Ελλήνων πρωτοπόρων σε θέματα τηλεοπτικής μετάδοσης, γ) δυσμενών τεχνικών συνθηκών πραγματοποίησης της πρώτης τηλεοπτικής εκπομπής που θα δυσκόλευαν ακόμα και επαγγελματίες (Ιατρίδης, 1980: 8-9). Το Πολυτεχνείο και το μαιευτήριο *Αλεξάνδρα* δάνεισαν στους υπεύθυνους του εγχειρήματος δύο κάμερες και από την Αμερική κατέφθασε το πιο μικρό viewer της Dage, απαραίτητο συμπλήρωμα της κάμερας για το ζωντανό ιδιαίτερα πρόγραμμα (Ιατρίδης, 1980: 10).

²⁵³ Οι ζωντανές εκπομπές του πειραματικού τηλεοπτικού σταθμού της ΔΕΗ ήταν οι εξής: α) το *Ελληνικό Χορόδραμα* (υπό την εποπτεία της Ραλλούς Μάνου), β) μια εκπομπή για κυρίες με τίτλο *Μια Αθηναία σας Ομιλεί* (με παρουσιάστρια την Τασώ Καβαδία), γ) η ελαφρά ορχήστρα του Λαβράνου, δ) τα μουσικά

Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα η λειτουργία του πρώτου τηλεοπτικού σταθμού διεκόπη, γιατί προσέκρουε στη Συνταγματική Πράξη (54/15.6.1945), που όριζε το ΕΙΡ αρμόδιο για την πραγματοποίηση τηλεοπτικών μεταδόσεων (Κάρτερ, 2004: 17). Ωστόσο, το ευρύ κλίμα επιθυμίας για δημιουργία τηλεοπτικού δικτύου, που είχε τροφοδοτήσει ο ενθουσιασμός του πρώτου κοινού απέναντι στην πρώτη πειραματική και περιορισμένης χρονικής διάρκειας εκδοχή του νέου μέσου, ήταν αρκετό για να ωθήσει πολύ σύντομα το ΕΙΡ να αναλάβει δύο σημαντικές πρωτοβουλίες: την κατάρτιση μελέτης για τη δημιουργία εθνικού τηλεοπτικού δικτύου καθώς και την προκήρυξη του τέταρτου διεθνούς διαγωνισμού (το Σεπτέμβριο του 1963) με στόχο την προμήθεια πομπών (Βαλούκος, 2008: 26, Κάρτερ, 2004: 19). Τον Δεκέμβριο του 1962 η ΔΕΗ εξέπεμψε εκ νέου πειραματικό τηλεοπτικό σήμα αυτή τη φορά από την Αθήνα με την προσδοκία να μεταδώσει πειραματικό πρόγραμμα, αποτελούμενο κυρίως από ταινίες μικρού μήκους, προσπάθεια που εμποδίστηκε εν τη γενέσει της από τις αντιδράσεις της διοίκησης του ΕΙΡ (Βαλούκος, 2008: 26-27).

Τα παραπάνω γεγονότα μαρτυρούν ότι ενώ η διάθεση για τη λειτουργία της τηλεόρασης ήταν κάτι παραπάνω από έντονη, απουσίαζε ένα σχέδιο με προοπτική. Δυστυχώς, το νέο ηλεκτρονικό μέσο ξεκίνησε να εκπέμπει απρόσμενα χωρίς να έχει προηγηθεί κάποια ιδιαίτερη προετοιμασία που να περιλαμβάνει ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο τυπικής οργάνωσης και λειτουργίας ενός τηλεοπτικού δικτύου. Η πρώτη επίσημη αντίδραση από πλευράς κυβέρνησης σημειώθηκε τον Μάρτιο του 1963 με τη δημοσίευση μιας κυβερνητικής ανακοίνωσης, η οποία γνωστοποίησε στο ευρύ κοινό την επίσημη απόφαση εγκατάστασης πλήρους τηλεοπτικού δικτύου στο πλαίσιο ανάδυσης ενός νέου φορέα που θα αποτελεί δημόσια επιχείρηση υπό τον έλεγχο του κράτους, αλλά με διοικητική και οικονομική αυτονομία (Κάρτερ, 2004: 18-19). Για την υλοποίηση του εγχειρήματος η τότε κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή υπολόγιζε στη βοήθεια εξωτερικού και εσωτερικού δανείου καθώς και στην οικονομική συνδρομή του ΕΙΡ (Κάρτερ, 2004: 18-19).

Η κυβερνητική απόφαση για τη δημιουργία ενός κρατικά χρηματοδοτούμενου τηλεοπτικού δικτύου πλαισιώθηκε μάλιστα από την προκήρυξη δύο διαγωνισμών. Ο πρώτος, διεθνούς χαρακτήρα, αφορούσε την προμήθεια τριών πομπών και ο δεύτερος,

ιντερμέδια του ντουέτου Νίκυ Γιάκοβλεφ – Μαίρης Λω, ε) το παιχνίδι γνώσεων *Τηλεφωνικό Παιχνίδι* με παρουσιαστή τον Άλκη Στέα, στ) ταχυδακτυλουργίες και διαγωνισμό νέων ταλέντων του Γιώργου Οικονομίδη, ζ) ζωντανές συνεντεύξεις προσωπικοτήτων (όπως ακαδημαϊκών, πολιτικών και πρωταγωνιστών του κινηματογράφου) που επισκέπτονταν την έκθεση με συνεντευκτή τον Βασίλη Καζαντζή στο πλαίσιο της εκπομπής *Οι προσκεκλημένοι της ΔΕΗ*, η) μεταδόσεις υπό την χορηγία εταιρειών, όπως οι επιδείξεις μόδας που προσέφερε η βιομηχανία «Μηναΐδης-Φωτιάδης» (Βαλούκος, 2008: 26, Κάρτερ, 2004: 16, Καζαντζής στο Δάμπασης, 2002: 24 και στο Ιατρίδης, 1980: 16). Ο αρχικός σκελετός του προγράμματος περιελάμβανε δύο-τρεις ζωντανές εκπομπές ανάμεσα στις οποίες παρεμβάλλονταν ισάριθμες ταινίες μικρού μήκους για να ξεκουράζονται οι συντελεστές των εκπομπών. Με τον καιρό οι ταινίες μειώθηκαν σε αριθμό, ενώ αυξήθηκαν οι τηλεοπτικές εμφανίσεις προσωπικοτήτων που έφτασαν τις 100 (Καζαντζής, στο Δάμπασης, 2002: 24). Οι πρώτες διαφημιστικές εκπομπές προσφέρθηκαν από την καπνοβιομηχανία Ματσάγγου (τηλεφωνικό παιχνίδι) και την σοκολατοποιία Παυλίδου (λιχουδιές). Λίγο αργότερα ως χορηγοί λειτούργησαν επίσης οι βιομηχανίες Κλινές (ταλέντα) και Μηναΐδης-Φωτιάδης (επιδείξεις μανεκέ) (Στέας, στο Δάμπασης, 2002: 26).

αρχιτεκτονικού χαρακτήρα, την υλοποίηση των αναγκαίων κτιριακών εγκαταστάσεων. Και οι δύο διαγωνισμοί δεν είχαν αίσια κατάληξη. Ο πρώτος ακυρώθηκε, ενώ ο δεύτερος διενεργήθηκε με τρόπο παράδοξο (συγκεκριμένα με κλήρωση) και παρά το γεγονός ότι προχώρησε μέχρι την ανάθεση δημιουργίας προσχεδίου ανέγερσης κτηρίου στον αρχιτέκτονα Ευθύμιο Παπαγιάννη, τελικά η διαδικασία προσέκρουσε στο κύμα διαμαρτυριών των υπόλοιπων υποψηφίων. Η πολιτική κρίση που βίωνε η Ελλάδα το 1963 με αποκορύφωμα την πτώση της κυβέρνησης Καραμανλή (στις 11 Ιουνίου του 1963) και την αντικατάστασή της από αυτήν του Παναγιώτη Πιπινέλη διαμόρφωσε ένα δυσμενές κλίμα που καθυστέρησε την ανάπτυξη του τηλεοπτικού μέσου (Βαλούκος, 2008: 26-27). Άλλωστε, η επόμενη κυβέρνηση του Γεώργιου Παπανδρέου, που πήρε τα ηνία της εξουσίας τον Φεβρουάριο του 1964, δεν συμπεριέλαβε στην ατζέντα των προτεραιοτήτων της το θέμα της δημιουργίας εθνικού τηλεοπτικού δικτύου (Βαλούκος, 2008: 29, Δάμπασης, 2002: 28).

Μέσα σε ένα κοινωνικό κλίμα που κάθε άλλο παρά ευνοούσε την ανάδυση της ελληνικής τηλεόρασης παρεμβλήθηκε ένα ευρείας εμβέλειας κοσμικό γεγονός, η τηλεοπτική μετάδοση του οποίου στο ευρωπαϊκό κοινό δεν επέτρεψε στην Ελλάδα να ξεχαστεί ως προς τη δύναμη της τηλεόρασης. Πρόκειται για τους γάμους του διαδόχου Κωνσταντίνου με την Άννα-Μαρία (στις 18 Σεπτεμβρίου 1964), οι οποίοι μέσω του συστήματος της Γιουροβίζιον μεταδόθηκαν σε διάφορες χώρες της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων και στην Ελλάδα. Λόγω έλλειψης της απαιτούμενης υλικοτεχνικής υποδομής στην Ελλάδα το τηλεοπτικό αυτό εγχείρημα πραγματοποιήθηκε χάρη στη συντονισμένη βοήθεια αντιπροσώπων της ιταλικής και δανέζικης τηλεόρασης, οι οποίοι με τον πομπό που έστησαν στην Αθήνα πέτυχαν τη μετάδοση της τελετής του γάμου σε ακτίνα 8 χιλιομέτρων γύρω από τον Λυκαβηττό (Δάμπασης, 2002: 29).

Η εξέλιξη της τηλεόρασης στην Ελλάδα καθυστέρησε τόσο λόγω της έλλειψης κυβερνητικής αποφασιστικότητας, όσο και λόγω των ωφελιμιστικών στόχων που έτρεφαν για το νέο ηλεκτρονικό μέσο τα εκδοτικά συγκροτήματα, τα οποία μέσα από επικριτικά δημοσιεύματα πολεμούσαν τη μικρή οθόνη.²⁵⁴ Ο λόγος είναι ότι την αισθάνονταν ως έναν σημαντικό αρνητικό παράγοντα που θα επηρέαζε τις οικονομικές τους απολαβές μέσω μιας διαφαινόμενης απειλής συρρίκνωσης των διαφημιστικών τους εσόδων και του αναγνωστικού τους κοινού. Ο εκδοτικός τομέας και κυρίως ο Πάνος Κόκκας λειτούργησαν ως τροχοπέδη στην πορεία του νέου μέσου (Δάμπασης, 2002: 27-28). Με τις πιέσεις που άσκησαν στην Κυβέρνηση Παπανδρέου κατόρθωσαν την τελευταία στιγμή να επιτύχουν την κατάρρευση μιας πολλά υποσχόμενης συμφωνίας συνεργασίας μεταξύ του ΕΙΡ και του ιταλικού δικτύου RAI με σκοπό την οργάνωση σύγχρονου τηλεοπτικού δικτύου στην Ελλάδα (Βαλούκος, 2008: 31, Κάρτερ, 2004: 20).

²⁵⁴ Για την κατάσταση των Μέσων στην Ελλάδα το 1960 βλ. Χαιρετάκης (2000: 89-92).

5.2.2 Ο πειραματικός σταθμός τηλεόρασης του ΕΙΡ και οι πρώτες επίσημες τηλεοπτικές μεταδόσεις

Ο λήθαργος της κυβερνητικής ηγεσίας άρχισε να διαλύεται στις 10 Απριλίου του 1965, όταν ο πρωθυπουργός της χώρας αποφάσισε την άμεση αξιοποίηση του τηλεοπτικού σταθμού της ΔΕΗ σε συνδυασμό με την προκήρυξη διεθνούς διαγωνισμού. Επιπλέον, συναίνεσε στη συλλογική απόφαση διαφόρων υπευθύνων (του Υπουργού Βιομηχανίας, των στελεχών του ΕΙΡ, του διευθυντή Γενικής Διεύθυνσης Τηλεπικοινωνιών καθώς και στελεχών της ΔΕΗ) περί προσωρινής παραχώρησης στο ΕΙΡ των ήδη υπαρχόντων τηλεοπτικών εγκαταστάσεων της ΔΕΗ (Κάρτερ, 2004: 21). Ο Αναστάσης Πεπονής, γενικός διευθυντής του ΕΙΡ, είναι ο άνθρωπος που έριξε το σπόρο για τη δημιουργία της ελληνικής τηλεόρασης. Εισηγήθηκε στον πρωθυπουργό τη λειτουργία ενός πειραματικού σταθμού και τελικά πήρε την έγκριση για την έναρξη του εγχειρήματος (Δάμπασης, 2002: 30).²⁵⁵

Ο Μιχάλης Γιαννακάκος, διευθυντικό στέλεχος του ΕΙΡ, επωμίστηκε την ευθύνη προετοιμασίας των βασικών θεμελίων του νέου τηλεοπτικού εγχειρήματος. Στο σημαντικό αυτό έργο τον βοήθησε ο βασικός συνεργάτης του, Τάκης Τσίρος, με τον οποίο είχαν αποκτήσει από κοινού στην Αμερική την κατάλληλη εκπαίδευση αναφορικά με την παραγωγή τηλεοπτικών εκπομπών (Δάμπασης, 2002: 30). Ο πειραματικός τηλεοπτικός σταθμός του ΕΙΡ, υπό τη διεύθυνση του Μιχάλη Γιαννακάκου, άρχισε να λειτουργεί στις ερτζιανές συχνότητες χωρίς τη συνδρομή ξένων ειδικών ή ξένου κεφαλαίου, αλλά βασιζόμενος στην αγαστή συνεργασία, το μεράκι και την όρεξη ορισμένων Ελλήνων πρωτοπόρων (Γκρίτση-Μιλλιές στο Δάμπασης, 2002: 33-34). Οι περισσότεροι από αυτούς ήταν έμπειρα στελέχη του ραδιοφωνικού πεδίου, που επιστρατεύθηκαν για να γίνει πραγματικότητα η ιδέα της τηλεοπτικής μετάδοσης.²⁵⁶

Οι πρώτες μεταδόσεις ήταν καθαρά πειραματικού χαρακτήρα και περιελάμβαναν την προβολή σκίτσων της Έλλης Σολομωνίδου-Μπαλάνου, που συνοδεύονταν από τα σλόγκαν του Τάκη Τσίρου και από ελαφρά μουσική (Δάμπασης, 2002: 32-33). Οι μεταδόσεις της πρώτης μέρας, που είχαν τη μορφή «δοκιμαστικής τεχνικής εκπομπής», έλαβαν χώρα στις

²⁵⁵ Μέσα από τις αναγκαίες τεχνικές τροποποιήσεις με στόχο τη νόμιμη λειτουργία του υπάρχοντος τηλεοπτικού πομπού και τις εγκρίσεις των αρμόδιων Υπουργείων βασική επιδίωξη ήταν το ΕΙΡ να επιδοθεί άμεσα στη «σταδιακή μετάδοσιν προγραμμάτων, αποβλεπόντων κυρίως εις την εκπαίδευσιν του προσωπικού του, διά την παραγωγήν εκπομπών τηλεόρασης και την διερεύνησιν εν γένει των συνθηκών διά την λειτουργίαν πλήρους Τηλεόρασεως εν Ελλάδι» (εφημερίδα Έθνος, 10.4.1965 στο Κάρτερ, 2004: 21).

²⁵⁶ Την άνοιξη του 1965 από τους πρώτους ανθρώπους που κλήθηκαν να δουλέψουν για τη δημιουργία της ελληνικής τηλεόρασης είναι ο Γιώργος Δάμπασης και ο Αλέξης Κωστάλας. Στα πρώτα βήματα της ελληνικής τηλεόρασης συνέβαλαν επίσης ο Γιώργος Κάρτερ, ο Γιώργος Αναστασόπουλος, η Έλλη Σολομωνίδου-Μπαλάνου (μουσικός επιμελητής με ταλέντο στο σκίτσο), η Εύη Πεφάνη (μουσική επιμελήτρια), ο Μιχάλης Τσακίρης (ραδιοτεχνίτης) και η Ντόλυ Σωτηρακοπούλου. Στην τεχνική θεμελίωση της ελληνικής τηλεόρασης πρωτοστάτησε ο Μικέας Ψαλλίδας με συνεργάτες τους τεχνικούς Άρη Στασινόπουλο, Θάλη Καρατζά και Κ. Μπεμ. Αργότερα η ομάδα των τεχνικών διευρύνθηκε με τους Μανώλη Ανδρουλιδάκη, Δημήτρη Κατωτάκη, Σόλωνα Βρυσόπουλο, Βασίλη Γεωργόπουλο, Γιάννη Καρμπέρη, Πέτρο Μηλά και Τόνια Ζαφειρίδου (Δάμπασης, 2002: 30-32).

21 Σεπτεμβρίου του 1965 από το στούντιο Γ΄ των ραδιοθαλάμων του Ζαππείου Μεγάρου και περιελάμβαναν ελληνικά επίκαιρα καθώς και αποσπάσματα κινηματογραφικών ταινιών, συγκροτώντας το πρώτο πρόγραμμα συνολικής διάρκειας μιάμισης ώρας (Κάρτερ, 2004: 22). Οι εκπομπές των πρώτων ημερών προβάλλονταν σε ακαθόριστες ώρες, αλλά στη συνέχεια απέκτησαν τακτικό ωράριο με έναρξη στις 11.30 και λήξη στις 13.00 (Κάρτερ, 2004: 22, Δάμπασης, 2002: 35).

Η φυσιογνωμία του πειραματικού σταθμού του ΕΙΡ διαφαίνεται σε ένα από τα πρώτα δείγματα τηλεοπτικής εκροής που διασώζεται (Κάρτερ, 2004: 157), το οποίο αφορά το πρόγραμμα της 23ης Οκτωβρίου του 1965 (Πίνακας 5.1). Πρόκειται για πρόγραμμα πειραματικού χαρακτήρα που περιελάμβανε έναν συνδυασμό τεχνικών δοκιμών και φιλμ μικρού μήκους ενημερωτικού, επιστημονικού και ψυχαγωγικού χαρακτήρα (φιλμ επικαίρων καθώς και τις ταινίες *Street to the World*, *Jack Visits the Zoo*, *Τρία Χρόνια στο Διάστημα*). Άλλα φιλμάκια που προβλήθηκαν στο πλαίσιο της πειραματικής τηλεόρασης, ανάμεσα στις κάρτες των τεχνικών δοκιμών και στα διαλείμματα, είχαν πολιτιστικό και αθλητικό περιεχόμενο (*Η Κληρονομιά της Τέχνης*, *Φουτ Μπολ*). Είναι αξιοσημείωτο ότι παρά το πρώιμο στάδιο λειτουργίας της τηλεόρασης, τα στελέχη του νέου εγχειρήματος επιθυμούσαν έντονα την παραγωγή ελληνικού ζωντανού προγράμματος, με ρεπορτάζ και συνεντεύξεις, μουσική και ηθοποιούς (Δάμπασης, 2002: 35-36).

Πίνακας 5.1: Δείγμα ημερήσιου προγράμματος του Πειραματικού Σταθμού Τηλεόρασης του Ε.Ι.Ρ. (23/10/1965)

	Ε.Ι.Ρ. ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	
	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ 23.10.65	
ΩΡΑ	VIDEO	AUDIO
11.30	ΣΗΜΑ ΤΕΣΤ	ΜΟΥΣΙΚΗ
11.35	ΕΙΡ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ - ΚΑΝΑΛΙ 5	ΜΟΥΣΙΚΗ
11.40	ΕΙΡ - ΤΕΧΝΙΚΗ ΔΟΚΙΜΗ κλπ.	ΜΟΥΣΙΚΗ
11.42	ΦΙΛΜ: Επίκαιρα	ΜΟΥΣΙΚΗ
11.55	(Ανακοίνωση)	ΜΟΥΣΙΚΗ
11.58	ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ	ΜΟΥΣΙΚΗ
12.00	ΦΙΛΜ: STREET TO THE WORLD	ΜΟΥΣΙΚΗ
12.15	ΕΙΡ - ΤΕΧΝΙΚΗ ΔΟΚΙΜΗ κλπ.	ΜΟΥΣΙΚΗ
12.18	ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ	ΜΟΥΣΙΚΗ
12.20	ΦΙΛΜ: JACK VISITS THE ZOO	ΜΟΥΣΙΚΗ
12.35	ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ	ΜΟΥΣΙΚΗ
12.40	ΦΙΛΜ: 3 ΧΡΟΝΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ	ΜΟΥΣΙΚΗ
12.55	ΕΙΡ - ΤΕΧΝΙΚΗ ΔΟΚΙΜΗ κλπ.	ΜΟΥΣΙΚΗ
12.57	ΣΗΜΑ ΤΕΣΤ	ΜΟΥΣΙΚΗ
13.00	ΤΕΛΟΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΔΟΚΙΜΗΣ	ΜΟΥΣΙΚΗ

Πηγή: Κάρτερ, 2004: 157.

Στο διάστημα 24-27 Οκτωβρίου 1965, μετά τις πρώτες τεχνικές δοκιμές ήχου και εικόνας, που είχαν λάβει χώρα στο Ζάππειο Μέγαρο, ο διαθέσιμος τεχνικός εξοπλισμός της πειραματικής τηλεόρασης μεταφέρθηκε στο Μέγαρο του ΟΤΕ στην οδό 3^{ης} Σεπτεμβρίου, όπου παραχωρήθηκαν στα στελέχη του ΕΙΡ τρεις αίθουσες του πέμπτου ορόφου για να χρησιμοποιηθούν ως στούντιο με κοντρόλ ρουμ και πλατό (Κάρτερ, 2004: 23, Δάμπασης, 2002: 34). Οι μεταδόσεις από τα νέα στούντιο βγήκαν στον αέρα στις 27 Οκτωβρίου του 1965 και τα πρώτα βήματα για την οργάνωση ενός τηλεοπτικού προγράμματος δεν άργησαν να γίνουν χάρη στη συμβολή καταρτισμένων στελεχών της ραδιοφωνίας, όπως είναι ο Τάκης Τσίρος, ο Γιώργος Παναγόπουλος, ο Γιώργος Δάμπασης και ο Γιώργος Κάρτερ (Κάρτερ, 2004: 23).²⁵⁷

Ως ημέρα επίσημης έναρξης της ελληνικής τηλεόρασης θεωρείται η 23^η Φεβρουαρίου του 1966, η οποία σηματοδοτεί τη μετάβαση του νέου μέσου από τις αμιγώς δοκιμαστικές μεταδόσεις του παρελθόντος στις πιο οργανωμένες ή επίσημες μεταδόσεις, πειραματικού ακόμα χαρακτήρα.²⁵⁸ Ουσιαστικά τη μέρα αυτή εγκαινιάστηκε μια νέα και οργανωμένη απογευματινή ζώνη τηλεοπτικής εκροής και παράλληλα η ικανότητα ενός φορέα να εκπέμπει κανονικό και επίσημο τηλεοπτικό πρόγραμμα, που περιελάμβανε εκπομπές διάρκειας δύο ωρών σε καθημερινή βάση.

Στην πρεμιέρα του νέου απογευματινού ωραρίου μεταδόσεων (από τις 18:30 μέχρι τις 20:30 περίπου) της 23^{ης} Φεβρουαρίου 1966 το κοινό πληροφορήθηκε από την παρουσιάστρια για μια σειρά από ταινίες μικρού μήκους, που συνέθεσαν το προσφερόμενο πρόγραμμα της πρώτης ημέρας: ταινία επικαίρων, γαλλικό φιλμ που στόχευε κυρίως στο γυναικείο κοινό, εκπομπή με θέμα τη μακρινή Αυστραλία, φιλμ που προέβαλε την προσωπικότητα και το έργο του Άγγλου γλύπτη Henry Moore, μουσικό φιλμ με

²⁵⁷ Παράλληλα με τις δράσεις της ομάδας του ΕΙΡ στη Θεσσαλονίκη μία άλλη ομάδα από επιχειρηματίες έστησε έναν μικρό ιδιωτικό σταθμό (το Κανάλι 3), που εξέπεμψε για πρώτη φορά στις 5 Σεπτεμβρίου του 1965 στο πλαίσιο των εγκαινίων της Δ.Ε.Θ. Οι τέσσερις επιχειρηματίες του εγχειρήματος (Στέλιος Πανέτσος, Ναούμ Βοσνιάκος, Αντώνης Παπαζαχαρίου και Γιώργος Ρηγόπουλος) μέσω μιας εταιρείας που εγκαθίδρυσαν εξασφάλισαν τη διαφημιστική εκμετάλλευση της τηλεοπτικής εκροής του καναλιού. Η ιδιωτική αυτή προσπάθεια, στην οποία επιχείρησε να εμπλακεί και ο επιχειρηματίας Σπύρος Σπυρίδης, διακόπηκε αφού προσέκρουσε στις επιθυμίες των στρατιωτικών για κρατικό έλεγχο επί της τηλεόρασης (Δάμπασης, 2002: 84). Ένα ανάλογο εγχείρημα για λειτουργία τηλεοπτικού σταθμού είχε καταγραφεί στη Θεσσαλονίκη και το 1961.

²⁵⁸ Τα πρώτα λόγια της Ελένης Κυπραίου, μέσα από τα οποία εκφωνήθηκε το πρόγραμμα της τηλεοπτικής πρεμιέρας, αντιπροσωπεύουν το επίσημο εναρκτήριο λάκτισμα της ελληνικής τηλεόρασης: «Καλησπέρα σας. Από σήμερα [23.2.1966] το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας καθιερώνει το νέο του βραδινό ωράριο για τις τεχνικές δοκιμές του Πειραματικού Πομπού Τηλεοράσεως. Κάθε βράδυ [...] θα μεταδίδουμε μια σειρά δοκιμαστικών εκπομπών με ποικίλο περιεχόμενο [...]» (Δάμπασης, 2002: 44). Η πρώτη αυτή επίσημη τηλεοπτική μετάδοση σκηνοθετήθηκε από τον Γιώργο Κάρτερ, στα λόγια του οποίου διαφαίνεται το όραμα από το οποίο πλασιεύθηκε το εγχείρημα των πρωτοπόρων της ελληνικής τηλεόρασης: «Σ' εκείνο το σήμα που έδινα για την έναρξη του προγράμματος, σ' εκείνο το "καλή αρχή" που ευχήθηκα, ήταν συμπυκνωμένη όλη μας η ζωή, όλο μας το πάθος για να φτιάξουμε τηλεόραση. Να φτιάξουμε ελληνική τηλεόραση. Να δώσουμε μόρφωση στον λαό μας από την τηλεόραση. Να ψυχαγωγήσουμε ποιοτικά. Να ενημερώσουμε σωστά» (Δάμπασης, 2002: 43).

πρωταγωνιστή την ορχήστρα Henri Lecca, καθώς και «μια ιστορία χωρίς λόγια [...] από την Βραζιλία» (Κάρτερ, 2004: 158 & 26, Δάμπασης, 2002: 44-45) (Πίνακας 5.2).²⁵⁹ Σε γενικές γραμμές, η τηλεόραση του ΕΙΡ στα πρώτα επίσημα βήματά της βασίστηκε ως επί το πλείστον στη μετάδοση ταινιών (κυρίως ντοκιμαντέρ), που δανείστηκε από διάφορες πρεσβείες καθώς και από την Υπηρεσία Πληροφοριών των ΗΠΑ (United States Information Service, USIS).²⁶⁰

Πίνακας 5.2: Το πρόγραμμα της επίσημης πρεμιέρας της ελληνικής τηλεόρασης (23/2/1966)

	ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ Ε.Ι.Ρ.
	Πρόγραμμα 23ης ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1966
	(ημέρα επίσημης έναρξης της ελληνικής τηλεόρασης)
18.30	Διεθνή επίκαιρα
18.45	Για σας, κυρία μου
19.00	Αυστραλία (Ταξιδιωτικό ντοκιμαντέρ)
19.25	Ο Άγγλος γλύπτης Χένρυ Μουρ
19.55	Παίζει η ορχήστρα του Ανρύ Λεκά
20.15	"Ο Κλέφτης". Μια βραζιλιάνικη ταινία μικρού μήκους
20.30	Τέλος του προγράμματος

Πηγή: Κάρτερ, 2004: 26, Παπαδήμας & Παπαδημητρίου, 1999.

Τα δημοσιεύματα που φιλοξένησε ο Τύπος της εποχής είχαν εμφανώς αρνητική χροιά στον τρόπο που σχολίασαν τα εγκαίνια του επίσημου προγράμματος της πειραματικής τηλεόρασης του ΕΙΡ (Δάμπασης, 2002: 45). Επιπλέον, οι κινηματογραφιστές υιοθέτησαν πολεμική στάση απέναντι στην πρωτοεμφανιζόμενη τηλεόραση, είτε αρνούμενοι πεισματικά να παραχωρήσουν τις ταινίες τους για τηλεοπτική προβολή είτε ζητώντας,

²⁵⁹ Το πρώτο σήμα του πειραματικού τηλεοπτικού σταθμού που εγκαθίδρυσε το ΕΙΡ περιελάμβανε την προβολή μιας μακέτας, που είχε ζωγραφίσει η Έλλη Σολομωνίδου-Μπαλάνου, η οποία απεικόνιζε δυο κίονες ιωνικού ρυθμού με αέτωμα που σχημάτιζαν τα γράμματα ΕΙΡ καθώς και ένα μεγάλο «Τ» στο κέντρο. Η όλη προβολή επενδύθηκε μουσικά με μια σπάνια σωζόμενη σύνθεση του Πινδάρου. Το μετέπειτα δικτατορικό καθεστώς αντικατέστησε το σήμα αυτό και στη θέση του προέβαλλε την εικόνα ενός πουλιού (του φαντάρου με το φοίνικα στις φλόγες), η οποία συνοδεύτηκε από στρατιωτικά εμβατήρια (Δάμπασης, 2002: 50).

²⁶⁰ Η μεταγλώττισή των ταινιών επιτεύχθηκε χάρη σε μια οικονομική και αποδοτική επινόηση του Γιώργου Κάρτερ, σύμφωνα με την οποία ο συγχρονισμός εικόνας και λόγου γινόταν με τη βοήθεια ενός μαγνητοφώνου που ανοιγόκλεινε την κατάλληλη στιγμή ανάλογα με τη ροή των πλάνων του κινηματογραφικού φιλμ (Κάρτερ, 2004: 70-71). Η επιτυχημένη αυτή επίλυση του ζητήματος της μεταγλώττισης του κύριου διαθέσιμου οπτικού υλικού (των κινηματογραφικών ντοκιμαντέρ) ουσιαστικά άνοιξε τον δρόμο για τη διαμόρφωση μιας κανονικότερης τηλεοπτικής εκροής (Κάρτερ, 2004: 23-25).

σύμφωνα με τον Τύπο της εποχής, αστρονομικά ποσά για την τηλεοπτική εκμετάλλευση του έργου τους, τα οποία η τηλεόραση δεν μπορούσε να καταβάλλει (Δάμπασης, 2002: 46).²⁶¹

Η ειδησεογραφία ελληνικής παραγωγής εντάχθηκε στην τηλεοπτική εκροή του ΕΙΡ τρεις περίπου εβδομάδες μετά την επίσημη έναρξη του σταθμού. Αρχικά είχε μονοθεματικό χαρακτήρα, που γρήγορα μεταβλήθηκε σε πολυθεματικό.²⁶² Η τηλεοπτική δημοσιογραφία που σταδιακά εμφανίστηκε στο ελληνικό επικοινωνιακό πεδίο μεριμνούσε για την προβολή θεμάτων τόσο από τη διεθνή όσο και από την εγχώρια επικαιρότητα (Δάμπασης, 2002: 56-57). Την εποχή εκείνη τα τηλεοπτικά προγράμματα ειδήσεων ή επικαιρών βασίζονταν σε φιλμ, που προέρχονταν είτε από ξένα πρακτορεία κινηματογραφημένων ειδήσεων (π.χ. το C.B.S., το UPITN, το Visnews) είτε από το εγχώριο συνεργείο της υπηρεσίας ειδήσεων και επικαιρών και φυλάσσονταν σε ειδικές ταινιοθήκες, που σε ιδανικές περιπτώσεις ήταν οργανωμένες ώστε να επιτρέπουν την πολλαπλή αξιοποίηση του φιλμαρισμένου υλικού από τους αρχισυντάκτες των εκπομπών (Ραδιοτηλεόρασις, 1968: 42).

Είναι γεγονός ότι από την άνοιξη του 1966 και μετά η πειραματική τηλεόραση του ΕΙΡ εμφάνισε μια πιο κανονική ροή προγράμματος, που σταδιακά εμπλουτίστηκε με όλο και περισσότερες ζωντανές εκπομπές εγχώριας προέλευσης καθώς και με σειρές από το εξωτερικό. Η παλέτα του προγράμματος σύντομα συμπεριέλαβε μία μεγάλη ποικιλία εκπομπών, που κάλυπταν τα ενδιαφέροντα του κοινού σε τομείς όπως είναι η ειδησεογραφία, οι τέχνες (κινηματογράφος, θέατρο, μουσική, εικαστικά), ο αθλητισμός, η μυθοπλασία και το ντοκιμαντέρ.²⁶³ Ως αποτέλεσμα της πλούσιας τηλεοπτικής εκροής, η

²⁶¹ Σύμφωνα με μαρτυρία του Μιχάλη Γιαννακάκου, ο Φίνος υπήρξε από τους πιο σθεναρούς πολέμιους της ελληνικής τηλεόρασης, ασκώντας μεγάλη επιρροή και σε άλλους συναδέλφους του (Δάμπασης, 2002: 40).

²⁶² Το πρώτο ελληνικό ειδησεογραφικό δελτίο μεταδόθηκε από το κανάλι 5 του ΕΙΡ την Τετάρτη 16 Μαρτίου του 1966 και είχε μονοθεματικό χαρακτήρα. Ήταν αφιερωμένο στην εκτόξευση του διαστημοπλοίου «Δίδυμοι 8». Την παραγωγή και σκηνοθεσία του δελτίου επιμελήθηκε ο Γιώργος Αναστόπουλος (Δάμπασης, 2002: 52-54). Το πρώτο κανονικό δελτίο ειδήσεων πολυθεματικού χαρακτήρα προβλήθηκε ένα περίπου μήνα μετά, στις 20 Απριλίου 1966, υπό τον τίτλο *Ηχώ των Γεγονότων*.

²⁶³ Μερικές από τις εκπομπές που συνθέταν την τηλεοπτική εκροή της εποχής είναι οι εξής (Κάρτερ, 2004: 30-32):

- Η *Ηχώ των Γεγονότων*, η οποία βασιζόμενη σε φιλμαρισμένες ειδήσεις μετέδιδε πλέον σε καθημερινή βάση τα σημαντικότερα γεγονότα στον κόσμο. Την ειδησεογραφική αυτή εκπομπή, που θεωρείται από τις πλέον δημοφιλείς τηλεοπτικές μεταδόσεις του ΕΙΡ, σφράγισαν με την παρουσία τους οι δημοσιογράφοι Βασίλης Παπαθανασόπουλος, Κώστας Σισμάνης, Φρέντυ Γερμανός, Ιάσοντας Μοσχοβίτης και Δημοσθένης Μαρκίδης (Κάρτερ, Ραδιοπρόγραμμα 7.7.1968 στο Κάρτερ, 2004: 163, Δάμπασης, 2002: 57-58).
- Από τη *Μεγάλη Οθόνη στη Μικρή*, μέσα από την οποία παρουσιάζονταν τα κυριότερα κινηματογραφικά έργα της προσεχούς εβδομάδας με οικοδεσπότη τον Ίωνα Νταϊφά.
- Η αθλητική εκπομπή με τον Γιάννη Διακογιάννη, ο οποίος ξεκίνησε την παρουσίαση μιας ζωντανής εκπομπής αθλητικού περιεχομένου στις 27 Μαΐου 1966, προαναγγέλλοντας το επικείμενο Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου με τόπο διεξαγωγής την Αγγλία. Το ΕΙΡ που μερίμνησε για την απόκτηση των δικαιωμάτων προβολής των ποδοσφαιρικών αναμετρήσεων κατέστησε τις μεταδόσεις αθλητικού περιεχομένου, έστω και σε μαγνητοσκόπηση, ένα από τα πρώτα επιτυχημένα τηλεοπτικά θεάματα

ελληνική τηλεόραση -από την άνοιξη κιόλας του 1966- κατάφερε να κατακτήσει περίπου δέκα χιλιάδες τηλεθεατές (Γερμανός, στο Δάμπασης, 2002: 61). Στα τέλη του 1969 οι τηλεοπτικοί δέκτες που λειτουργούσαν στην Ελλάδα ανήλθαν στους 100.000 (Σπυρίδης, στο Δάμπασης, 2002: 82).

Σε γενικές γραμμές η πειραματική μορφή της ελληνικής τηλεόρασης διήρκησε μέχρι και το 1967. Η έλευση της δικτατορίας ωστόσο δυσχέρανε τη συνέχιση του έργου των πρωτοπόρων της ελληνικής τηλεόρασης, οι οποίοι είδαν ξαφνικά τις επιλογές και τις ιδέες τους να ελέγχονται προληπτικά και να λογοκρίνονται με αυστηρό τρόπο (Δάμπασης, 2002: 68-70). Ένα πλαίσιο ανελευθερίας έπληξε τον πειραματικό σταθμό του ΕΙΡ με αρνητικές επιδράσεις στην εξέλιξή του. Για παράδειγμα, μια από τις πρώτες επιβολές της δικτατορίας

που φιλοξενήθηκαν από πολύ νωρίς στη συχνότητα του πειραματικού σταθμού (Διακογιάννης στο Δάμπασης, 51-52).

- *Σπεύδε Βραδέως*, συμβουλευτική εκπομπή για οδηγούς και πεζούς με βασικό συντελεστή τον Χρήστο Ράπτη (Δάμπασης, 2002: 72-73).
- *Θέματα Λόγου και Τέχνης*, με πρώτη παρουσιάστρια τη Μαρία Καραβία την οποία αντικατέστησε στη συνέχεια η Ελένη Κυπραίου. Η ζωντανή αυτή εκπομπή ξεκίνησε την πορεία της στην τηλεοπτική συχνότητα του ΕΙΡ στις 15 Φεβρουαρίου του 1967 και από τους πρώτους καλεσμένους που φιλοξένησε ήταν οι ζωγράφοι Γιάννης Σπυρόπουλος, Γιάννης Γαϊτής, Περικλής Βυζάντιος, ο Βενέζης, η πριγκίπισσα Ειρήνη, ο Γιάννης Τσαρούχης, ο Τόμπρος. Επίσης, στο πλαίσιο αυτής της εκπομπής προβλήθηκε για πρώτη φορά τηλεοπτικά ένα θεατρικό μονόπρακτο (*Η Ανθρώπινη Φωνή* του Ζαν Κοκτό), ερμηνευμένο από την ηθοποιό Έλλη Λαμπέτη (Καραβία στο Δάμπασης, 2002: 65-68).
- *Για σας κυρία*, εκπομπή με γυναικείο προσανατολισμό που παρουσίαζε η Έλλη Ευαγγελίδου.
- Θεατρικοί μονόλογοι στους οποίους συμμετείχαν η Έλλη Λαμπέτη, η Βούλα Ζουμπουλάκη και ο Βασίλης Διαμαντόπουλος.
- Η πρώτη ζωντανή μετάδοση τραγουδιού με την Γιοβάννα. Το πρώτο μουσικό πρόγραμμα της πειραματικής τηλεόρασης βγήκε στον αέρα με παρουσιάστρη τον φιλόμουσο αρχιτέκτονα, Αλέξη Τριαντόπουλο, υπό την επιμέλεια του Γιώργου Αναστόπουλου και προέβαλε τη Γιοβάννα να ερμηνεύει δύο τραγούδια ξένου ρεπερτορίου (Δάμπασης, 2002: 64-65).
- Οι ιστορίες του *μπαρμπα-Μυτούση* με παρουσιάστρια την Ελένη Θεοχάρη-Περράκη (Δάμπασης, 2002: 73), η *Λάσση* και ο *Φιούρι*, που απευθύνονταν στο παιδικό κοινό.
- Οι Περιπέτειες του Σάιμον Τέμπλαρ, του γνωστού *Αγίου*, με τις εξιχνιάσεις εγκλημάτων από τα αρχεία της Σκότλαντ Γιαρντ (Δάμπασης, 2002: 73).
- Η σειρά *Βαρώνος*.
- *Το Μεγαλύτερο Θέαμα του Κόσμου*, ωριαία σειρά με θέμα τον κόσμο του τσίρκου και πρωταγωνιστή τον Τζακ Πάλανς (Δάμπασης, 1967 β: 42).
- Το σίριαλ *Ντικ Πάουελ Σόου*.
- *Η Ιστορία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*.
- *Η Ιστορία του κατά Θάλασσαν Πολέμου*.
- Το τηλεοπτικό γουέστερν *Μπονάτσα*.
- Η σειρά *Εγώ ο Κατάσκοπος*.
- Η σειρά *Είσατε Εκεί* με επίκεντρο τα μεγαλύτερα ιστορικά γεγονότα του κόσμου.
- Η αμερικανική σειρά *Η Σκιαγραφία των Γενναίων*, βασισμένη στο ομώνυμο βιβλίο του Τζων Κένεντι, η προβολή της οποίας διακόπηκε στα πρώτα επεισόδιά της από το δικτατορικό καθεστώς (Δάμπασης, 2002: 73).

ήταν να υιοθετήσει εκ νέου η τηλεόραση τη χρήση της καθαρεύουσας σε όλες τις μεταδόσεις της, ακόμα και στις αθλητικές (Δάμπασης, 2002: 76-77).

Το 1968 η τηλεοπτική εκροή του ΕΙΡ άλλαξε φυσιολογικά με τις εκπομπές ξένης προέλευσης να υπερτερούν των ελληνικών.²⁶⁴ Ο πειραματικός σταθμός επένδυσε σε τηλεοπτικές παραγωγές προερχόμενες από το εξωτερικό (κυρίως από την Αμερική) και παράλληλα δέχθηκε τη δωρεά μουσικών σόου και σίριαλ από την κρατική γαλλική τηλεόραση. Το πρόγραμμα απέκτησε ακόμα μεγαλύτερη πολυμέρεια με την προβολή παιδικών προγραμμάτων, γουέστερν, αστυνομικών ιστοριών και κωμωδιών, εκπομπές που αγόραζε το ΕΙΡ σε χαμηλές τιμές από Έλληνες αντιπροσώπους μεγάλων εταιρειών (Δάμπασης, 2002: 78 & 80).²⁶⁵ Παράλληλα, στα τέλη της δεκαετίας του 1960, δόθηκε έμφαση στην ενημέρωση με τις ανάλογες εκπομπές να εμφανίζουν αυξημένο ποσοστό παρουσίας στα ερτζιανά (32%) και την *Ηχώ των Γεγονότων* να ξεχωρίζει καταλαμβάνοντας το 15% των μεταδόσεων του καναλιού (Κάρτερ, 2004: 163).²⁶⁶

Το 1969 το ΕΙΡ σημείωσε την πρώτη μεγάλη πρόοδο ως προς την υλικοτεχνική του υποδομή με την απόκτηση των πρώτων μεγάλων μονάδων εξωτερικών μεταδόσεων για την προβολή των Πανευρωπαϊκών Αγώνων Στίβου.²⁶⁷ Παράλληλα, η κυβέρνηση των συνταγματαρχών μερίμνησε για τη στέγαση των υπηρεσιών του ΕΙΡ σε νέους χώρους, προωθώντας την ανέγερση του ραδιομεγάρου στην Αγία Παρασκευή. Το μεγαλόπνοο αυτό έργο θεωρήθηκε αρχιτεκτονική αποτυχία, αφού το τελικό οικοδόμημα δεν εξυπηρετούσε την εύρυθμη εκπλήρωση της ραδιοτηλεοπτικής αποστολής (Δάμπασης, 2002: 100). Η έλλειψη σωστού σχεδιαστικού οράματος από τον αρχιτέκτονα Θύμιο Παπαγιάννη καθώς και οι αναρίθμητες οικονομικές σπατάλες του εκτελεστή μηχανικού Μαγκλάρα αποτέλεσαν

²⁶⁴ Η ξένη πτυχή του προγράμματος συγκροτήθηκε από τις παραγωγές *Βαρόνος, Είμαι Κατάσκοπος, Θέατρο Ντεζιλού, Μπονάτσα, Γκανσμούσκ, Συνήγοροι, Ταξίδι στ' Άστρα, Δρ. Κιλνταίρ, Λούση Σόου, Μάγισσα, Ήσασταν κι Εσείς Εκεί, Πράκτωρ Σμαρτ, Μάννιξ, Νηπομπή, και Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος*. Από την άλλη πλευρά, στις περιορισμένες ελληνικές παραγωγές συγκαταλέγονταν οι εκπομπές *Από τον Κόσμο της Επιστήμης* (με το δημοσιογράφο Κωστή Μεραναίο), *Τέχνη και Λόγος* (με την Ελένη Κυπραίου), *Για σας, κυρία* (μαγκαζίνο με την Έλλη Ευαγγελίδη), *Μικρό Ωδείο* (με τον Χρήστο Αλεξόπουλο), *Μουσική στο Στούντιο* (σόου που παρουσίαζε ο Γιάννης Γκούμας) (Δάμπασης, 2002: 80).

²⁶⁵ Ο επιχειρηματίας Σπύρος Σπυρίδης τον Αύγουστο του 1968 παρείχε στην ελληνική τηλεόραση ξένο πρόγραμμα συνολικής εβδομαδιαίας διάρκειας 10 ½ ωρών με αντάλλαγμα τη διαφημιστική του εκμετάλλευση, εγχείρημα που δεν του επέφερε τα αναμενόμενα οικονομικά αποτελέσματα λόγω της νηπιακής φάσης την οποία διένυε εκείνη την εποχή η διαφημιστική δυναμική του μέσου (Σπυρίδης στο Δάμπασης, 2002: 81-82).

²⁶⁶ Το πρώτο τηλεοπτικό ενημερωτικό μαγκαζίνο είχε τίτλο *Άνθρωποι του 1970* και στην παρθενική του εκπομπή πραγματοποιήθηκε τις επικείμενες βρετανικές εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1970 με υλικό αντλούμενο από τη βρετανική πρεσβεία και τις βρετανικές εφημερίδες. Η ιδέα ανήκε στο Μιχάλη Γιαννακάκο, το παρουσίαζε ο δημοσιογράφος Δημοσθένης Μαρκίδης υπό τη σκηνοθετική επιμέλεια του Γιώργου Δάμπαση (Δάμπασης, 2002: 55-56).

²⁶⁷ Η πρώτη ζωντανή μετάδοση με τη βοήθεια συνεργείου εξωτερικών μεταδόσεων έλαβε χώρα στις 26 Οκτωβρίου 1969 από τον ναό του Αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη (Δάμπασης, 2002: 99).

ζωντανές ενδείξεις απουσίας σοβαρότητας και υπευθυνότητας απέναντι στην απαρχή των ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών.

5.2.3. Η Τηλεόραση των Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ)

Παράλληλα με την τηλεόραση του ΕΙΡ αναπτύχθηκε η τηλεόραση των ενόπλων δυνάμεων (ΤΕΔ), η οποία συστάθηκε χάρη στις προσπάθειες της *Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού* και στεγάστηκε στο κτηριακό συγκρότημα της εν λόγω Υπηρεσίας στο πεδίο του Άρεως. Ο βασικός εξοπλισμός του σταθμού (που αποτελούνταν από πομπό, κεραία, όργανα ελέγχου και δέκτες) αποτέλεσε δωρεά του Έλληνα επιχειρηματία Χρ. Καρασεβδάν. Το ανθρώπινο δυναμικό, που συνέβαλε καθοριστικά στη δημιουργία και λειτουργία του καναλιού, προερχόταν από «το στρατιωτικό και πολιτικό προσωπικό της κινηματογραφίας των Ενόπλων Δυνάμεων» και είχε ως διευθυντή τον συνταγματάρχη Αλέξανδρο Κοντοστάνο.²⁶⁸ Παράλληλα, πλήθος άλλων ανθρώπων, μεταξύ των οποίων και καλλιτέχνες, προσέφεραν αφίλοκερδώς τις υπηρεσίες τους για να γίνει το εγχείρημα της ΤΕΔ πραγματικότητα (*Περιοδικό Άλφα*, 1968 στο Κάρτερ, 2004: 161).

Πίνακας 5.3: Η διάρθρωση του προγράμματος την ημέρα της επίσημης πρεμιέρας της Τηλεόρασης Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ) (27/02/1966)

	Τηλεόραση Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ)
	Πρόγραμμα - Κυριακή 27 Φεβρουαρίου 1966
19.00	Έναρξις - Σήμα Σταθμού
19.03	Κέρκυρα (ντοκιμαντέρ)
19.15	Εσοδεία Γνώσεων
19.45	Διάλειμμα
19.55	Ανακάλυψη της πενικιλίνης
20.10	Για να γνωρίσετε τον Καναδά
21.10	Τέλος του προγράμματος - Εθνικός ύμνος

Πηγή: Δάμπασης, 2002: 48-49, Παπαδήμας & Παπαδημητρίου, 1999.

Η δοκιμαστική έναρξή χρονολογείται στα τέλη του 1965 με την προβολή των πρώτων καθημερινών δοκιμαστικών εκπομπών, που πραγματοποιούνταν πρωί και βράδυ. Οι πρώτες δοκιμαστικού χαρακτήρα μεταδόσεις περιελάμβαναν την προβολή μιας φωτογραφίας ενός κτηρίου με στοές, μιας ταινίας στρατιωτικών ασκήσεων και ενός

²⁶⁸ Δύο αξιωματικοί του στρατού, ο αντισυνταγματάρχης Γ. Μπαλάσκας και ο ταγματάρχης Δ. Σταμάτης, ήταν οι επικεφαλής της ΤΕΔ και στον τεχνικό τομέα τον κύριο λόγο είχε ο ταγματάρχης Κωνσταντίνος Κουτρουβέλης (Μοσχονάς στο Δάμπασης, 2002: 49). Πρώτη εκφωνήτρια της ΤΕΔ ήταν η Μαρία Ψαριανού και αργότερα στην ίδια θέση προσέφερε τις υπηρεσίες της η Σάσα Σοφού (Μοσχονάς στο Δάμπασης, 2002: 50).

ντοκιμαντέρ με θέμα τη ζωή των μελισσών (Μοσχονάς στο Δάμπασης, 2002: 48). Η σύνθεση και παροχή κανονικής ροής προγράμματος επιτεύχθηκε από τον Φεβρουάριο του 1966 και μετά. Συγκεκριμένα, την Κυριακή 27 Φεβρουαρίου του 1966 η ΤΕΔ εγκαινίασε από το κανάλι 10 το πρώτο κανονικό τηλεοπτικό πρόγραμμα, διάρκειας περίπου δύο ωρών, που περιελάμβανε εκπομπές επιμορφωτικού κυρίως χαρακτήρα (Πίνακας 5.3).

Η λειτουργία της ΤΕΔ βασίστηκε στο νομικό πλαίσιο που απορρέει από τον νόμο 1663/1951²⁶⁹, που ψηφίστηκε την εποχή του Εμφυλίου Πολέμου (Δάμπασης, 2002: 98). Αρχικά το κανάλι των ενόπλων δυνάμεων μετέδιδε εκπομπές μόνο δύο ημέρες την εβδομάδα, σταδιακά όμως η τηλεοπτική εκροή του σταθμού διευρύνθηκε, με αποτέλεσμα στις αρχές του 1968 να προβάλλεται πρόγραμμα σε πενήνήμερη βάση ανά εβδομάδα και συγκεκριμένα τις ημέρες Δευτέρα, Τετάρτη, Παρασκευή, Σάββατο και Κυριακή. Σταδιακή αύξηση εμφάνισε και η συνολική διάρκεια της καθημερινής προγραμματικής εκροής, η οποία ενώ αρχικά δεν ξεπερνούσε τα 90 λεπτά στη συνέχεια, και συγκεκριμένα στις αρχές του 1968, προσέγγιζε τις δυόμιση ή και τρεις ώρες (*Περιοδικό Άλφα*, 1968 στο Κάρτερ, 2004: 161).

Το κανάλι της ΤΕΔ, ο Δίαυλος 10, τον Δεκέμβριο του 1967, μετέδιδε εκπομπές 4 φορές την εβδομάδα με εκροή που ξεκινούσε στις 9 το βράδυ, δύο ώρες δηλαδή αργότερα σε σχέση με το κανάλι του ΕΙΡ. Η διαφορά αυτή στον προγραμματισμό των μεταδόσεων δεν ήταν τυχαία, αφού αποσκοπούσε στην αποφυγή σύμπτωσης της προσφερόμενης εκροής μεταξύ των δύο τηλεοπτικών σταθμών (*Περιοδικό Άλφα*, 1968 στο Κάρτερ, 2004: 161). Το ημερήσιο πρόγραμμα κυμαινόταν μεταξύ 120 και 175 λεπτών και ο αριθμός των εκπομπών δεν υπερέβαινε τις έξι. Δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στο παιδικό θέατρο ή σε εκπομπές που απευθύνονταν σε παιδιά (*Παιδικόν τέταρτον*), καθώς αυτή η τυπολογία προγράμματος άνοιγε σε σταθερή βάση την ημερήσια τηλεοπτική εκροή. Συνήθως ακολουθούσε η ενημέρωση του κοινού (μέσω της εκπομπής *Ελληνική και Ξένη Επικαιρότης*) ή η επιμόρφωσή του με τη μετάδοση του εκπαιδευτικού προγράμματος *Μαθήματα Αγγλικής*.²⁷⁰

Τόσο η ενημέρωση όσο και η επιμόρφωση εμφάνιζε διάφορες διαστάσεις και αποχρώσεις, καθώς δεν περιοριζόταν στις δύο παραπάνω εκπομπές. Συγκεκριμένα, η ενημέρωση δεν τελείωνε στην παρουσίαση της κλασικής ειδησεογραφίας, αλλά επεκτεινόταν σε τομείς όπως είναι το θέατρο (*Το Θέατρο στην Τηλεόραση*)²⁷¹ με

²⁶⁹ Φ.Ε.Κ., Έτος 1951, Τεύχος Α', Αρ. Φύλλου 32, Νόμος 1663 «Περί εγκαταστάσεως και λειτουργίας Ραδιοφωνικών πομπών των Ενόπλων Δυνάμεων».

²⁷⁰ Στην Τηλεόραση Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ) η ελληνική και ξένη επικαιρότητα παρουσιαζόταν από το δημοσιογράφο Σ. Μιχαλόπουλο και τα μαθήματα Αγγλικής γλώσσας από τον Θ. Θεοδωρίδη, γενικό επόπτη του Ελληνοαμερικανικού Επιμορφωτικού Ινστιτούτου. Εκφωνητές του καναλιού ήταν σε μόνιμη βάση οι Στάθης Γαβάκης και Νίκος Μπουγάς (*Περιοδικό Άλφα*, 16.2.1968, στο Κάρτερ, 2004: 161).

²⁷¹ Την εκπομπή *Το Θέατρο στην Τηλεόραση* επιμελούνταν και παρουσίαζε η Τατιάνα Μαμάκη (*Περιοδικό Άλφα*, 16.2.1968 στο Κάρτερ, 2004: 161).

συνεντεύξεις των πρωταγωνιστών της ελληνικής θεατρικής σκηνής και αποσπάσματα από τις παραστάσεις της εποχής), ο κινηματογράφος (*Νέα από την οθόνη*), η λογοτεχνία και η τέχνη εν γένει (*Ο κόσμος του πνεύματος και της τέχνης*), η υγεία και η μόδα (με το ζωντανό πρόγραμμα *Υγεία – Μόδα – Ομορφιά*)²⁷² και μέσω των κατάλληλων εκπομπών παρουσιάζονταν τα τελευταία νέα που αντιστοιχούσαν σε διάφορα πεδία ενδιαφερόντων. Ο ευρύτερος χαρακτήρας που είχε με τη σειρά της η παρεχόμενη επιμόρφωση επιτυγχανόταν μέσω της μετάδοσης εκπομπών με επίκεντρο για παράδειγμα το αυτοκίνητο (*Εμείς και το αυτοκίνητο*) ή μέσω της προβολής ντοκιμαντέρ που εμφάνιζαν ευρεία γκάμα περιεχομένου (επιστημονικού, τουριστικού, τεχνολογικού χαρακτήρα).²⁷³

Σημαντική θέση στην εβδομαδιαία εκροή κατείχε και η ψυχαγωγία είτε μέσω της προβολής μουσικών εκπομπών στις οποίες προβάλλονταν οι πιο αγαπητοί από το κοινό Έλληνες και ξένοι καλλιτέχνες (*Έλληνες και ξένοι τραγουδισταί*), είτε μέσω της μετάδοσης σειρών (*Επικίνδυνες Αποστολές*) καθώς και της λεγόμενης *Ταινίας της Εβδομάδος*, ελληνικής ή ξένης, που προβαλλόταν ως επί το πλείστον Σάββατο ή Κυριακή. Ασφαλώς από τον εβδομαδιαίο προγραμματισμό δεν έλειπε η αθλητικού χαρακτήρα ψυχαγωγία (με την εκπομπή *Ματιές στα σπορ* που περιελάμβανε στιγμιότυπα από αγώνες) καθώς και οι ιδιαίτερης φυσιογνωμίας εκπομπές, «*Αναμνήσεις της Εύας*» (με θέμα την γυναίκα που μεταβαίνει στον πόλεμο) και *Εκπομπή Αρχηγείου Αστυνομίας Πόλεων*, που μόνο σε ένα στρατιωτικού χαρακτήρα κανάλι θα μπορούσαν να έχουν θέση (Ραδιοπρόγραμμα, 1967: 8, Δάμπασης, 2002: 77).²⁷⁴

Την εποχή εκείνη το πρόγραμμα των δύο ανταγωνιστικών τηλεοπτικών καναλιών, του ΕΙΡ και των Ενόπλων Δυνάμεων, κάλλιστα μπορούσε να χαρακτηριστεί πανομοιότυπο.²⁷⁵

²⁷² Η ζωντανή εκπομπή *Υγεία – Μόδα – Ομορφιά* παρουσιαζόταν από τον αισθητικό Τάκη Καβαλλιεράτο (*Περιοδικό Άλφα*, 16.2.1968 στο Κάρτερ, 2004: 161).

²⁷³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εκπομπή *Απ' όλο τον Κόσμο* στην οποία προβάλλονταν ρεπορτάζ σχετικά με τη δραστηριότητα του ΝΑΤΟ.

²⁷⁴ Στα τακτικά προγράμματα της ΤΕΔ στις αρχές του 1968 συγκαταλέγονται επίσης οι εξής μεταδόσεις: α) η παιδική εκπομπή *Η θεία Λένα στα μικρά παιδιά*, που επιμελείτο η Αντιγόνη Μεταξά, β) *Η ελληνική και ξένη πνευματική κίνηση* με κινηματογραφικές ταινίες και ζωντανές συνεντεύξεις υπό την επιμέλεια του Δ. Λαζογιώργου – Ελληνικού, γ) η εκπομπή *Μαθήματα χορού*, που παρουσίαζε η Ελένη Πανουσοπούλου, δ) η εκπομπή *Νέα από τα Ελληνικά Στούντιο* με επιμελητή τον συγγραφέα Αλέκο Σακελλάριο, ε) η εκπομπή *Ο Κόσμος των Σπορ*, που παρουσίαζε ο Στάθης Γαβάκης το βράδυ της Κυριακής. Στην ομάδα των συνεργατών της ΤΕΔ ανήκαν ο Γ. Φρεν, που είχε την επιμέλεια της μουσικής των εκπομπών, ο Μ. Μαριδάκης, που ήταν υπεύθυνος για τις μακέτες και ο Ν. Περράκης που φρόντιζε για τα σκηνικά (*Περιοδικό Άλφα*, 16.2.1968 στο Κάρτερ, 2004: 161).

²⁷⁵ Στη συχνότητα του ΕΙΡ ο τηλεθεατής μπορούσε να παρακολουθήσει εκπομπές ψυχαγωγικού και επιμορφωτικού χαρακτήρα, όπως το *Φιούρι*, που απευθυνόταν κυρίως στο παιδικό κοινό, το ντοκιμαντέρ *Τα Ηρωικά Χρόνια*, που βασιζόταν στα απομνημονεύματα του Τσόρτσιλ, *Το Μεγαλύτερο Θέαμα του Κόσμου* με τον Τζακ Πάλανς, *Τις Μελωδίες του Μπροντγουάιχ και της Λατινικής Αμερικής* με την ορχήστρα του Εντμόντο Ρος και τον Άγιο με τον Ρότζερ Μουρ (Δάμπασης, 2002: 77).

Αργότερα, η τηλεοπτική εκροή της ΤΕΔ εμπλουτίστηκε με νέες εκπομπές που συνέχιζαν να καλύπτουν ψυχαγωγικές, ενημερωτικές και επιμορφωτικές ανάγκες.²⁷⁶

Η διαφήμιση εισέβαλε στην τηλεόραση όταν το νέο ηλεκτρονικό Μέσο βρισκόταν ακόμα στα πρώτα του βήματα (Σεπτέμβριος 1967) μέσω της τακτικής των λεγόμενων «προσφερόμενων προγραμμάτων» (Δάμπασης, 2002: 80 & 84). Ιδιωτικές εταιρείες εμπλέκονταν στην παραγωγή προγραμμάτων με αντάλλαγμα τη διαφημιστική τους προβολή.²⁷⁷ Άλλωστε, η έλευση της τηλεόρασης στην Ελλάδα και η μαζική διείσδυση των τηλεοπτικών συσκευών στα νοικοκυριά συνέβαλαν στην περαιτέρω διόγκωση του καταναλωτισμού με την τηλεοπτική διαφήμιση να συνεισφέρει στη διεύρυνση και την επέδωση των καταναλωτικών συνηθειών (Χαιρετάκης, 2010: 118).

5.3 Η υποδοχή της τηλεόρασης και οι πρώτες αντιλήψεις για την αξία του νέου Μέσου

Το τέλος της δεκαετίας του 1960 σηματοδότησε το τέλος της πειραματικής περιόδου λειτουργίας της ελληνικής τηλεόρασης. Στα χρόνια αυτά το λεγόμενο «τηλεορατικό μηχάνημα» αποκαλείται «το νέο θαύμα» που προκαλεί «κατάπληξι και θαυμασμό» σε όποιον στέκεται μπροστά του (Γιαννόπουλος, 1968: 4).²⁷⁸ Είναι η εποχή που οι πρωτεργάτες της ελληνικής τηλεόρασης, μεταξύ των οποίων και ο Γιώργος Δάμπασης, έχουν ήδη συνειδητοποιήσει και γνωστοποιούν στο ευρύ κοινό τη συναρπαστική δυναμική των

²⁷⁶ Στη διασταύρωση ρυθμού και μελωδίας με τον Νίκο Μαστοράκη, *Συνέντευξη με έναν άσσο, Εμείς και το αυτοκίνητο, Τα Νέα από την οθόνη* (Δάμπασης, 2002: 77).

²⁷⁷ Το πρώτο «προσφερόμενο πρόγραμμα», μέσω του οποίου πραγματοποιήθηκε η παρθενική εμφάνιση της διαφήμισης στην ελληνική τηλεόραση, ήταν ξένης προέλευσης (*Επικίνδυνες Αποστολές*) και προβλήθηκε από το κανάλι των Ενόπλων Δυνάμεων στις 27 Σεπτεμβρίου του 1967 (Δάμπασης, 2002: 80). Το πρώτο ελληνικό «προσφερόμενο πρόγραμμα» ήταν μουσικού περιεχομένου (το ζωντανό μουσικό σόου *Μπουάτ Λεακρίλ*) και βγήκε στον αέρα από το στούντιο της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού την Κυριακή 6 Οκτωβρίου του 1967 (Δάμπασης, 2002: 84-86).

²⁷⁸ Το κοινό της εποχής ενημερωνόταν για τη βασική ιδέα της τηλεόρασης μέσα από δημοσιεύματα ειδικών αναλυτών, που περιέγραφαν τη λειτουργία του ηλεκτρονικού μέσου ως μια διπλή διαδικασία αφενός ανάλυσης της εικόνας σε μυριάδες σημεία διαφορετικής φωτεινότητας στον τόπο της εκπομπής με τη βοήθεια του «ηλεκτρικού εικονολήπτη» ή της «κάμερας» και αφετέρου σύνθεσης της ίδιας εικόνας στον τόπο λήψης με τη βοήθεια του «καθοδικού σωλήνα» του «τηλεορατικού δέκτη». Μεταξύ ανάλυσης και σύνθεσης μεσολαβεί η αποστολή της εικόνας υπό μορφή «ρευματικών κρούσεων» μέσω της κάμερας στον «τηλεορατικό πομπό», ο οποίος την εκπέμπει στη συνέχεια προς τον δέκτη. Την αναπαραγωγή του ήχου αναλαμβάνει το «συνηθισμένο μεγάφωνο» (Γιαννόπουλος, 1968 β: 4). «Αυτή είναι ολόκληρη η τηλεόραση», σημειώνει ο Γιαννόπουλος (1968 β: 4), «απλή, απλούστατη, φαινομενικά, πόσο δυσκολοκατόρθωτη όμως!». Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 η λειτουργία της τηλεόρασης, εκμεταλλευόμενη την αδράνεια του ανθρώπινου ματιού, βασιζόταν στη γρήγορη παρουσίαση πάνω στην επιφάνεια προβολής του τηλεοπτικού δέκτη 25 εικόνων ανά δευτερόλεπτο με την καθεμία να συντίθεται από 520.000 περίπου σημεία (Γιαννόπουλος, 1968: 41). Η επίτευξη σάρωσης της τηλεοπτικής εικόνας σε 625 οριζόντιες γραμμές μπορούσε να εγγυηθεί μία καθαρότερη εικόνα σε σύγκριση με εκείνη του 1936 με 343 γραμμές σάρωσης, του 1937 με 431 γραμμές σάρωσης ή του 1941 με 525 γραμμές σάρωσης.

εξωτερικών τηλεοπτικών μεταδόσεων, οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα «να παρακολουθεί κανείς την εξέλιξη ενός γεγονότος σε όλες του τις φάσεις με την παραμικρή λεπτομέρεια [...]» (Δάμπασης, 1967: 36).

Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο ότι σημαντικές στιγμές της πορείας της τηλεόρασης διεθνώς έχουν συνδεθεί με την πραγματοποίηση εξωτερικών μεταδόσεων για την κάλυψη ιδιαίτερων γεγονότων, όπως είναι η στέψη της Ελισάβετ, ο γάμος της πριγκίπισσας Μαργαρίτας, ο γάμος του Ρενιέ με την Γκρέϋς Κέλλυ, η κηδεία του Κέννεντυ και του Τσώρτσιλ, τα δρώμενα των Ολυμπιακών Αγώνων του Τόκυο (Δάμπασης, 1967: 36). Η σημαντική αυτή παρακαταθήκη εξωτερικών μεταδόσεων οδηγεί στη διαπίστωση ότι η απήχησή τους στο κοινό είναι αποδεδειγμένα μεγάλη, για αυτό και καταλαμβάνουν ένα μεγάλο μέρος του εβδομαδιαίου προγράμματος (Δάμπασης, 1967: 36). Στο ελληνικό κοινό δόθηκε η δυνατότητα να βιώσει τη μαγεία της εξωτερικής τηλεοπτικής μετάδοσης όταν συνεργείο της ιταλικής τηλεόρασης RAI μετέδωσε ζωντανά τους γάμους του βασιλιά Κωνσταντίνου με την Άννα Μαρία (Δάμπασης, 1967: 36).

Η χρονική αμεσότητα που χαρακτηρίζει την τηλεοπτική μετάδοση, αν και δεν ισχύει σε όλες τις εκδοχές εκπομπών, είναι ένα στοιχείο που φέρνει επανάσταση στον χώρο του θεάματος την περίοδο ανάδυσης του νέου ηλεκτρονικού μέσου. Για την ακρίβεια είναι το στοιχείο εκείνο που κάνει τις τηλεοπτικές εικόνες να ξεχωρίζουν από τις κινηματογραφικές, αφού, όπως εύστοχα επισημαίνει ο Κάρτερ (1968 β: 37), «οι εικόνες της [τηλεόρασης] μοιάζουν με εκείνες του κινηματογράφου, μα έχουν πολύ μικρότερες διαστάσεις και μια πολύ μεγαλύτερη διαφορά: Δεν είναι οι φωτογραφίες μιας πράξης που έγινε, αλλά τα είδωλα των αντικειμένων μιας πράξεως, που γίνεται συγχρόνως με την θέασί της. Υπάρχει, δηλαδή, εδώ αμεσότητα χρονική, όπως στο θέατρο. Ένα στοιχείο που ο κινηματογράφος στερείται».

Η λειτουργία της τηλεόρασης μπορεί αποδεδειγμένα να είχε αρνητικό αντίκτυπο στα έσοδα των κινηματογραφικών αιθουσών, ωστόσο συνοδεύτηκε και από δύο πλεονεκτήματα. Το πρώτο έγκειται στο γεγονός ότι προκάλεσε μια εμπορική διακίνηση για τα παλιά φιλμ που έμεναν αναξιοποίητα στις αποθήκες των κινηματογραφικών εταιρειών, ενώ το δεύτερο εντοπίζεται στην καθιέρωση λήψης κινηματογραφικών ταινιών ειδικά για την τηλεόραση (Κάρτερ, 1968 δ: 42). Με βάση τις παραπάνω αλληλεπιδράσεις η ωφέλιμη συνύπαρξη των δύο μέσων θεωρήθηκε εφικτή. Σύμφωνα με τον Ρενέ Κλαιρ²⁷⁹, «η τηλεόρασις και ο κινηματογράφος δεν έχουν κανένα συμφέρον να αλληλομισούνται. Μια ευρύτερη συνεργασία τους, θα ήταν δυνατόν να εξασφάλιση τα κοινά τους συμφέροντα» (Κάρτερ, 1968 δ: 42).

Ένα ακόμη πλεονέκτημα που διέκριναν από νωρίς οι Ευρωπαίοι στο τηλεοπτικό μέσο είναι η διδακτική και η ευρύτερη εκπαιδευτική του δύναμη. Ήδη το 1967 η βρετανική,²⁸⁰ η

²⁷⁹ Ο Ρενέ Κλαιρ (1898-1981) ήταν Γάλλος κινηματογραφιστής και συγγραφέας. Μερικές από τις πιο γνωστές του ταινίες είναι οι εξής: *Les Belles de nuit* (1952), *À Nous la Liberté* (1931) *Les Grandes Manœuvres* (1955).

²⁸⁰ Η βρετανική τηλεόραση ήδη το 1967, έχοντας συμπληρώσει δεκαετή εμπειρία στον τομέα των εκπαιδευτικών μεταδόσεων, υπολογίζεται ότι μόνο μέσω του BBC αφιέρωνε ετησίως για εκπαιδευτικά μαθήματα 336 ώρες με άμεση προοπτική ο αριθμός αυτός να υπερβεί τις 660 ώρες (Δάμπασης, 1967 γ: 36).

ιταλική²⁸¹ και η γερμανική τηλεόραση έχουν αναπτύξει ειδικές διδακτικές εκπομπές, που απευθύνονταν σε συγκεκριμένες κάθε φορά κατηγορίες κοινού ανάλογα με τους εκπαιδευτικούς στόχους που επιδίωκαν να εξυπηρετήσουν.²⁸² Οι απόπειρες επίτευξης της μαθησιακής διαδικασίας μέσω της μικρής οθόνης ήταν αξιοθαύμαστες με χαρακτηριστική τη γερμανική υπηρεσία Τελεκολλέγκ και την ιταλική Τελεσκουόλα. Η τελευταία προσέλκυσε κοινό δύο εκατομμυρίων Ιταλών (Δάμπας, 1967 γ: 36). Όπως επεσήμανε ο Δάμπας (1967 γ: 36), «οι υπηρεσίες που προσφέρει η τηλεόραση στην προσπάθεια των διαφόρων κρατών για την ανύψωση του μορφωτικού επιπέδου του λαού είναι ανυπολόγιστες», συνεπώς δικαιολογημένα το τηλεοπτικό μέσο συνδέθηκε με την εξυπηρέτηση τριών βασικών σκοπών: «την ενημέρωση, την ψυχαγωγία και την μόρφωση του Κοινού, στο οποίο απευθύνεται» (Δάμπας, 1967 γ: 36).

Ο Φρέντντ Γερμανός στο ξεκίνημα του νέου ηλεκτρονικού μέσου έθεσε τον πήχη ψηλά προσδοκώντας η τηλεόραση «να κάνει το ελληνικό κοινό να αγαπήσει το καλό θέαμα», αφού τη θεωρούσε «ένα είδος Δημοτικού Σχολείου» με επιμορφωτική δυναμική που «μπροστά στον ελληνικό κινηματογράφο (που οχτώ στις δέκα φορές είναι σκέτο Νηπιαγωγείο) παίρνει τις διαστάσεις Πανεπιστημίου!» (Κάρτερ, Ραδιοπρόγραμμα 7.7.1968 στο Κάρτερ, 2004: 164).

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 ένας άλλος πρωτεργάτης της ελληνικής τηλεόρασης, ο Γιώργος Κάρτερ (1968: 40), εξήρε την εκπαιδευτική δύναμη της τηλεόρασης την οποία θεωρούσε ως σημαντικό μέσο «προαγωγής της παιδείας» και καταπολέμησης του αναλφαριθμητισμού, εφόσον το τηλεοπτικό θέαμα μέσω ειδικών μαθησιακών εκπομπών αφενός αξιοποιηθεί με τον κατάλληλο τρόπο ως ενισχυτικό εργαλείο που συνδράμει επικουρικά στις μαθησιακές μεθόδους του διδάσκοντα, και αφετέρου, μετά την παιδική ηλικία λειτουργήσει συμπληρωματικά στην πνευματική καλλιέργεια του νέου ατόμου.²⁸³ Ο Κάρτερ (1968: 40) χαρακτήριζε το «θεαματικό μάθημα στην οθόνη της τηλεόρασης [...] πιο εντυπωσιακό από εκείνο των σχολείων» χάρη στα εργαλεία που έχει στη διάθεσή του ο παραγωγός με σημαντικότερο την κίνηση της κάμερας και συμπέρανε ότι «οι επιτεύξεις της τεχνικής [...] μας προσφέρουν τα μέσα, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση, για τη δημιουργία του αγαθού μιας ευρύτερης πνευματικής καλλιέργειας» (ό.π.: 42).

²⁸¹ Χαρακτηριστικές απόπειρες της ιταλικής εκπαιδευτικής τηλεόρασης *Τελεσκουόλα* αποτελούσαν οι εκπομπές με τίτλο *Δεν είναι ποτέ αργά, Κοιτάζοντας το Μέλλον* (με θέμα τον επαγγελματικό προσανατολισμό των νέων), *Στο κατώφλι της Επιστήμης* (με θέμα την επιμόρφωση ως προς τις επιτεύξεις της τεχνολογίας και της επιστήμης) (Δάμπας, 1967 γ: 36).

²⁸² Για παράδειγμα, υπήρχαν διδακτικές εκπομπές που απευθύνονταν σε παιδιά νηπιακής ηλικίας, μαθητές δημοτικού, γυμνασίου, τελειόφοιτους γυμνασίου που σκόπευαν να φοιτήσουν στο Πανεπιστήμιο, φοιτητές, αναλφάβητους, νέους που εργάζονταν και ήθελαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους, άτομα προχωρημένης ηλικίας, γονείς.

²⁸³ Σύμφωνα με τον Κάρτερ (1968: 40), τηλεοπτικά μαθήματα σε πειραματικό στάδιο αρχικά διενεργούνταν από αμερικανικούς σταθμούς, τα οποία αποδείχθηκαν αποτελεσματικά και γνώρισαν ευρεία απήχηση αποτελώντας πόλο έλξης και για το ενήλικο κοινό.

Η παροχή εκπαίδευσης με τη βοήθεια της τηλεόρασης είναι ένα θέμα που απασχόλησε τους εξειδικευμένους επιστήμονες σε όλη τη δεκαετία του 1960 σε Αμερική και Ευρώπη (Κάρτερ, 1968: 40 & 42). Είναι χαρακτηριστική η παραδοχή του Πωλ Ταφφ, διευθυντή προγράμματος της αμερικανικής εκπαιδευτικής τηλεόρασης, σύμφωνα με την οποία η τηλεόραση «είναι ιδεώδης για το παιδί και πρέπει με κάθε μέσο να του προσφέρει τις υπηρεσίες της» (Δάμπασης, 1967 ε: 36).

Η έλευση της τηλεόρασης στο ελληνικό επικοινωνιακό πεδίο συνοδεύτηκε από προσδοκίες που έδιναν έμφαση στην ενημερωτική διάσταση του νέου ηλεκτρονικού μέσου, για το οποίο καλλιεργήθηκε η εικόνα μιας κυριαρχικής παρουσίας. Τα μέχρι τότε «γνωστά μέσα ενημερώσεως της κοινής γνώμης – τύπος και ραδιόφωνο– [...]» πιστεύεται ότι «παραχωρούν τα σκήπτρα τους στο νέο αυτό συναρπαστικό μέσο που πληροφορεί τους θεατές της “μικρής οθόνης” μέσα σε λίγα λεπτά της ώρας για τα σημαντικότερα γεγονότα που διαδραματίζονται καθημερινά στην υφήλιο με τον πιο ταχύ και συναρπαστικό τρόπο» (Δάμπασης, 1968: 35).

Η υπεροχή της τηλεόρασης έναντι του ραδιοφώνου και του Τύπου θεωρήθηκε αδιαμφισβήτητη, αφού το νέο μέσο συνδέθηκε με χαρακτηριστικά που στοιχειοθετούσαν ένα νέο στιλ δημοσιογραφίας (Δάμπασης, 1968: 35, Δάμπασης, 1968 γ: 35): α) παροχή άμεσης, σύντομης και περιεκτικής ενημέρωσης σχετικά με εσωτερικά και διεθνή γεγονότα μέσω προγραμμάτων ειδήσεων, επικαίρων και εξωτερικών μεταδόσεων, που μεταφέρουν τις ειδήσεις με ταχύ και ελκυστικό τρόπο χάρη στη χρήση κυρίως οπτικών μέσων, β) επίτευξη σε μεγάλο βαθμό αντικειμενικής και ρεαλιστικής απεικόνισης των γεγονότων που την εγγυάται ο φακός της κάμερας, ο οποίος «δεν κάνει διακρίσεις, δεν πολιτεύεται, δεν φανατίζεται», αν και το πρίσμα της απεικόνισης μπορεί να πάρει ποικίλες μορφές ανάλογα με τον τόπο και τρόπο τοποθέτησης της κάμερας²⁸⁴, γ) συνύπαρξη σοβαρής και ανάλαφρης ειδησεογραφίας, η οποία υπαγορεύτηκε από την ανάγκη των Μέσων για το μεγαλύτερο δυνατό κοινό, η προσοχή του οποίου κερδίζεται μέσα από την παροχή οπτικοακουστικού περιεχομένου που συνδυάζει την πληροφόρηση με την ελκυστικότητα.

Το 1968 ο Φρέντνι Γερμανός, ένας εκ των βασικών συντελεστών της ενημερωτικής εκπομπής *Η Ηχώ των Γεγονότων*, σχολιάζοντας την επανάσταση που βίωσε η ενημέρωση του κοινού με τη βοήθεια του τηλεοπτικού μέσου επεσήμανε ότι «όλα αυτά [τα γεγονότα] χτες τα διαβάσαμε απλώς. Σήμερα μετέχουμε. Αυτό σημαίνει ότι η τηλεόραση κάνει κάτι παραπάνω από το να μας ενημερώνει: Μας ωριμάζει...» (Κάρτερ, Ραδιοπρόγραμμα 7.7.1968 στο Κάρτερ, 2004: 164).

Η ανωτερότητα της τηλεόρασης έναντι των άλλων Μέσων αντικατοπτρίστηκε επίσης στην κυρίαρχη αντίληψη για τον απαιτητικό και με περισσότερες ευθύνες χαρακτήρα της δουλειάς του τηλεοπτικού δημοσιογράφου, ο οποίος «όταν γράφει μια είδηση, πρέπει να έχει στο μυαλό του και με ποιο τρόπο θα την εικονογραφήσει. Καταρτίζει, λοιπόν, τον σκελετό του σεναρίου του βάσει των οπτικών μέσων που υπάρχουν διαθέσιμα, όπως τα

²⁸⁴ Ο ενθουσιασμός με τον οποίο έγινε δεκτό το νέο μέσο συναρτάται άμεσα με την υπόσχεση που έφερε για μια εικόνα «ουδέτερη, πιστή, αντικειμενική», «για σκηνές στη ρεαλιστική τους απεικόνιση» ανεξάρτητα από «το “πρίσμα” της μετάδοσης» (Δάμπασης, 1968: 35).

φιλμ, οι φωτογραφίες και τα σχεδιαγράμματα. Εκτός από το χαρτί και το μολύβι, χρησιμοποιεί επίσης την μουβιόλα (το μηχάνημα δηλαδή στο οποίο παρατηρεί το φιλμ εικόνα προς εικόνα, γυρίζοντάς το ευχερώς προς τα εμπρός ή προς τα πίσω) και το χρονόμετρο» (Δάμπασης, 1968 γ: 35).

Εν τω μεταξύ την ίδια εποχή (τέλη της δεκαετίας του 1960) το τηλεοπτικό μέσο στην Ευρώπη έχει ήδη αποδείξει την παγκόσμιας εμβέλειας δυναμική του, αφού με τη βοήθεια τεχνητών δορυφόρων, επίγειων σταθμών και του δικτύου της *Eurovision* οι ευρωπαίοι τηλεθεατές έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες (Δάμπασης, 1967 δ: 36). Η διηπειρωτική μετάδοση των Ολυμπιακών Αγώνων του Τόκυο (1964) και του Μεξικού (1968) έδωσαν μια άλλη διάσταση στο τηλεοπτικό μέσο, που κατέστη πολύτιμος αρωγός στη διάδοση του ολυμπιακού ιδεώδους. Αυτά τα πρωτόγνωρα για την εποχή τηλεοπτικά επιτεύγματα οδήγησαν στελέχη της ευρωπαϊκής τηλεόρασης, όπως είναι ο Ζωρζ Νεβώ, που προϊστάτο της επιτροπής προγραμματισμού της γαλλικής τηλεόρασης, στον ισχυρισμό ότι «η τηλεόρασις περνάει τώρα σε μια τρίτη φάση. Αφού έφθασε σε θαυμάσια επίπεδα τελειοποίησης στον τομέα της τεχνικής και της παραγωγής προγραμμάτων, τώρα κατακτά με ιλιγγιώδη ρυθμό το παγκόσμιο Κοινό» (Δάμπασης, 1967 δ: 41).

Η δυναμική των ηλεκτρονικών μέσων και ιδιαίτερα της τηλεόρασης στην Ευρώπη είναι τέτοια που επέδρασε ακόμα και στον πνευματικό κόσμο της λογοτεχνίας. Το ραδιόφωνο και η τηλεόραση θεωρήθηκαν τα κατεξοχήν αποτελεσματικά μέσα έκφρασης και διάδοσης ιδεών. Για αυτό και οι συγγραφείς που επιθυμούσαν να αποφύγουν την αφάνεια καλούνταν να υπηρετήσουν την παρακάτω υποχρέωση: να εξοικειωθούν με την τεχνική, το ύφος και τις εκφραστικές δυνατότητες των νέων ηλεκτρονικών μέσων προκειμένου το έργο τους να αγγίξει το ευρύ κοινό (Κάρτερ, 1968 γ: 41).

Στο κλείσιμο της πειραματικής φάσης λειτουργίας της ελληνικής τηλεόρασης η ιδιαίτερη σημασία που αποδόθηκε στο νέο ηλεκτρονικό Μέσο βρισκόταν σε συνάρτηση με την επαγγελματική διάθεση που χαρακτήριζε τους πρωτεργάτες του τηλεοπτικού πεδίου. Ο επαγγελματισμός με τον οποίο προσέγγισαν από νωρίς τις τηλεοπτικές μεταδόσεις διαφαίνεται στο γεγονός ότι ήταν γνώστες των διαφορετικών κατηγοριών τηλεοπτικών σκηνικών που έπρεπε να αξιοποιηθούν ανάλογα με τη φυσιογνωμία της εκπομπής.²⁸⁵ Παράλληλα, στο πλαίσιο της τηλεοπτικής δράσης αναγνωρίστηκε η ανάγκη κατασκευής εικονογραφήσεων και γραφικών συνθέσεων (για παράδειγμα χάρτες, σχεδιαγράμματα, το σήμα μιας εκπομπής) με στόχο την επίτευξη «μιας ιδιαίτερης λάμψης στην παρουσίαση ενός προγράμματος» (Δάμπασης, 1968 β: 37).

²⁸⁵ Σύμφωνα με τον Δάμπαση (1968 β: 37), οι βασικές κατηγορίες τηλεοπτικών σκηνικών είναι τέσσερις: α) σκηνικά με ρεαλιστική αναπαράσταση ενός χώρου, β) σκηνογραφίες αφηρημένης τεχνοτροπίας, γ) σκηνογραφίες συμβολικών αναπαραστάσεων (*stylization*), και δ) τα σκηνικά στούντιο (*studio background*). Οι πρώτες τηλεοπτικές σκηνογραφίες εμφανίστηκαν το 1968 με αφορμή την εγκαινίαση από το κανάλι του ΕΙΡ μιας σειράς εκπομπών με τίτλο *Μουσική στο Στούντιο* (Δάμπασης, 1968 β: 37).

Ωστόσο, παρά τη δημιουργική δυναμική που δικαίως αναγνώρισαν οι πρώτοι επαγγελματίες στην τηλεόραση η δικτατορία έκανε κάτι παραπάνω από εμφανή την αρνητική πλευρά του νέου αυτού μέσου. Με την έλευσή του απολυταρχικού καθεστώτος το προπαγανδιστικό περιεχόμενο έπληξε και τα δύο κανάλια.²⁸⁶ Όπως είναι εύλογο η εντονότερη προπαγάνδα ασκήθηκε στο πλαίσιο παραγωγών της ΤΕΔ, που εστίαζαν σε θέματα του στρατού και των σωμάτων ασφαλείας.²⁸⁷

Σταδιακά η τηλεοπτική εκροή χαρακτηρίστηκε από την ελληνοχριστιανική ιδεολογία, η οποία βρήκε έναν ιδανικό δίαυλο έκφρασης και διάδοσης των αρχών της σε προπαγανδιστικά προγράμματα, που μεταδίδονταν είτε από τη συχνότητα της Υπηρεσίας Ενημέρωσης Ενόπλων Δυνάμεων (ΥΕΝΕΔ) είτε και από τη συχνότητα του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης (ΕΙΡΤ). Πρόκειται για εκπομπές που λειτούργησαν ως πολύτιμο εργαλείο στα χέρια του χουντικού καθεστώτος.²⁸⁸

5.4 Η Υπηρεσία Ενημέρωσης Ενόπλων Δυνάμεων (ΥΕΝΕΔ) και το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης (ΕΙΡΤ): Η μάχη για την κατάκτηση του κοινού

Με την έλευση της δεκαετίας του 1970 μπήκαν τα θεμέλια για τη διαμόρφωση ενός επίσημου και τυπικά οργανωμένου τηλεοπτικού πεδίου. Η δημιουργία του πρωταρχικού νομικού πλαισίου λειτουργίας των καναλιών ήταν ένα από τα πρώτα βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση.

Η πρώτη νομική ρύθμιση που θεσπίστηκε αφορούσε τη μετονομασία της Τηλεόρασης Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ) σε Υπηρεσία Ενημέρωσης Ενόπλων Δυνάμεων (ΥΕΝΕΔ). Συγκεκριμένα με τον νόμο 722 του 1970 (που μετέπειτα τροποποιήθηκε με το νομοθετικό διάταγμα 1307/1972) επισημοποιήθηκε από το δικτατορικό καθεστώς η εγκαθίδρυση ενός ιδιότυπου οπτικοακουστικού φορέα με ιδιοκτήτη τον στρατό, που περιελάμβανε τρεις υπηρεσίες: την κινηματογραφία, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση των Ενόπλων Δυνάμεων

²⁸⁶ Στις παραγωγές προπαγανδιστικού χαρακτήρα συγκαταλέγονται οι εκπομπές *Το γεγονός της εβδομάδας* με τον Χριστόφορο Μπιτσίδη, *Γαλήνη* και *Πρόδος* με τον Τάκη Παπαγιαννόπουλο.

²⁸⁷ Οι χαρακτηριστικότερες εκπομπές προπαγάνδας της ΤΕΔ με θεματολογία αντλημένη από τις ένοπλες δυνάμεις και τα σώματα ασφαλείας ήταν οι εξής: *Εκπομπή Αρχηγείου Στρατού* με τον Δημήτρη Νικολιτσέα, *Εκπομπή Αρχηγείου Χωροφυλακής* με τον ταγματάρχη Ντότσικα, *Εκπομπή Αστυνομίας Πόλεων* με τον Άγγελο Ντόντο, *Εκπομπή Αεροπορίας* με τον Μάκη Πάντα και τον Δημήτρη Γιανναράκο, *Εκπομπή Ναυτικού* με τον Νίκο Μαστοράκη (Δάμπας, 2002: 96 & 98).

²⁸⁸ Παραδείγματα τέτοιων εκπομπών στο κανάλι της ΥΕΝΕΔ ήταν τα εξής: *NATO-Ειρήνη-Ασφάλεια-Ενότης* (με παρουσιαστή τον Νίκο Κατσαρό και επιμελητή παραγωγής τον Ηλία Ηλιόπουλο), *Στον Δρόμο της Προόδου* (με παρουσιαστή τον Νίκο Κατσαρό), *Ο Χριστός και η Εποχή μας*. Ανάλογες εκπομπές του ΕΙΡΤ ήταν οι *Πνευματικοί Διάλογοι* (με τον Κ. Κούρκουλα, γενικό διευθυντή του Υπουργείου Παιδείας) καθώς και *Η Ευνομία και η Τάξις*. Στην κατηγορία αυτή προγραμμάτων ανήκε επίσης μια εκπομπή που προβαλλόταν και στους δύο σταθμούς με τίτλο *Άνεμος Δημιουργίας* και παρουσιαστή τον Κ. Ρουσσέν, στην οποία παρουσιάζονταν τα εγχειρήματα της κυβέρνησης των συνταγματαρχών (Δάμπας, 2002: 108).

(Δάμπας, 2002: 98). Η λειτουργία ωστόσο του φορέα εγκαινιάστηκε πριν την επίσημη κατοχύρωση της νομικής του υπόστασης, στα τέλη του 1969. Η χρηματοδότησή του πήγαζε, ως επί το πλείστον, από τον προϋπολογισμό του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, προσφέροντας υπηρεσίες που αποδείχθηκαν προσοδοφόρες.²⁸⁹ Γενικότερα, η ύπαρξή του αποτέλεσε ευρωπαϊκή πρωτοτυπία και η επιτυχημένη πορεία του στις ερτζιανές συχνότητες έχει σημαδέψει την ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης.

Οι αρμοδιότητές που ανέλαβε η YENEΔ ήταν πολλαπλές: αφενός κατέστη υπεύθυνη για τη λειτουργία των στρατιωτικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, οι οποίοι από τις 21 Απριλίου του 1967 ενημέρωναν το κοινό για τα δρώμενα του στρατιωτικού κόσμου και των εκπροσώπων του (Κάρτερ, 2004: 54) και αφετέρου συμμετείχε στη χρηματοδότηση και εκμετάλλευση κινηματογραφικών ταινιών (Δάμπας, 2002: 99).²⁹⁰ Ουσιαστικά τα καθήκοντα που επωμίστηκε ο νέος στρατιωτικός φορέας διέπονταν από μία βασική αρχή: τη διαπαιδαγώγηση, επιμόρφωση και ψυχαγωγία πρωταρχικά των ενόπλων δυνάμεων και δευτερευόντως του κοινού (Βαλούκος, 2008: 63).²⁹¹ Η YENEΔ αποτέλεσε τη φυσική εξέλιξη μιας σειράς παραδοσιακών πρωτοβουλιών των ενόπλων δυνάμεων με στόχο τη σταθερή εμπλοκή του στρατού στον κόσμο των ηλεκτρονικών μέσων. Η «ένοπλη ραδιοτηλεόραση», όπως την αποκαλεί ο Κάρτερ (2004: 54), έχει βαθιές ρίζες που χρονολογούνται από την εποχή του Εμφυλίου Πολέμου, το 1948, με τη σύσταση ενός μικρού τότε ραδιοσταθμού στην οδό Ζαλοκώστα 3.

Στην οργάνωση του τηλεοπτικού σταθμού της YENEΔ πρωταγωνιστικό ρόλο διαδραμάτισε ο Νίκος Μαστοράκης, ένας έμπειρος κοινωνός της τηλεοπτικής πραγματικότητας. Οι ευθύνες που επωμίστηκε ήταν σημαντικές, μεταξύ των οποίων η καλλιτεχνική οργάνωση του σταθμού καθώς και η προμήθεια της μονάδας εξωτερικών μεταδόσεων της YENEΔ (Αθηναϊκή στο Δάμπας, 2002: 89). Η YENEΔ ακολούθησε μία στρατηγική προγράμματος εμπορικού χαρακτήρα απορρίπτοντας εκπομπές που δεν προσέλκυαν διαφημίσεις και συνεπώς δεν ήταν κερδοφόρες.²⁹² Η στρατηγική αυτή φάνηκε

²⁸⁹ Είναι χαρακτηριστικό ότι αναδείχθηκε σε έναν κερδοφόρο οργανισμό, τα έσοδα του οποίου κατά την επταετία της δικτατορίας ανήλθαν περίπου στο 1 δισεκατομμύριο δραχμές (Δάμπας, 2002: 98-99).

²⁹⁰ Μεταξύ των ταινιών που χρηματοδοτεί και εκμεταλλεύεται η YENEΔ είναι οι εξής: *Όχι, Σύννορα της Προδοσίας, Δώστε στα Χέρια, Πάυλος Μελάς* (Δάμπας, 2002: 99).

²⁹¹ Το τηλεοπτικό κανάλι της YENEΔ μετέδιδε εκπομπές σε δοκιμαστικό επίπεδο από το 1965 σε στούντιο στα Τουρκοβούνια χάρη στη δραστηριοποίηση της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού και αργότερα, το 1970, ενοποιήθηκε με τον Ραδιοφωνικό Σταθμό Ενόπλων Δυνάμεων μεταφέροντας το δυναμικό του στη συμβολή των οδών Μεσογείων και Κατεχάκη (Τσουρβάκας, 1996: 96).

²⁹² Ο εμπορευματοποιημένος χαρακτήρας της λειτουργίας της YENEΔ αντικατοπτρίζεται στο περιστατικό που περιγράφει ο Γιώργος Κάρτερ (2004: 67) την εποχή που διετέλεσε διευθυντής προγράμματος της τηλεόρασης της YENEΔ λίγο πριν την αποστρατικοποίησή της: «[...] είχα προτείνει στο διοικητή να υπογράψει μια λίστα για την αγορά ταινιών σοβαρής μουσικής. Διάβασε τη λίστα, την ξαναδιάβασε, έκανε κάποιους μορφασμούς και με ρωτάει: “Ποιος είναι αυτός ο Ντεμπισής, αυτός ο Λαλός;” Του εξήγησα. Με ξαναρωτάει: “Και δεν μου λέτε: Θα φέρουν λεφτά;” Εννοούσε διαφημίσεις [...] “Αν δεν φέρουν λεφτά, κύριε Κάρτερ, είναι κομμένοι”».

να αποδίδει καρπούς, αφού από άποψη τηλεθέασης η YENEΔ υπερείχε σε σύγκριση με το κανάλι του EIP.²⁹³

Το 1969 το πρόγραμμα της YENEΔ γνώρισε εντυπωσιακή ανάπτυξη χάρη στην έντονη παρουσία της διαφήμισης στην τηλεοπτική εκροή, προσφέροντας στους τηλεθεατές πληθώρα ψυχαγωγικών εκπομπών. Αντίθετα, την ίδια χρονιά ο σταθμός του EIP βίωσε μια φάση παρακμής, διευρύνοντας σε πολύ μικρό βαθμό την ποικιλία της τηλεοπτικής του εκροής (Δάμπασης, 2002: 96). Με τον νόμο 745 του 1970 το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας (EIP) μετονομάστηκε σε Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης (EIPT). Ο νέος φορέας απέκτησε υπόσταση Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) και του δόθηκε το δικαίωμα προβολής διαφημιστικών προγραμμάτων (Βαλούκος, 2008: 63). Οι ενέργειες αυτές αφενός σηματοδότησαν την καθολική στροφή της τηλεόρασης σε εμπορικές τεχνικές εξοικονόμησης εσόδων και αφετέρου φανέρωσαν την ενισχυμένη κρατική παρουσία στη θεσμική οργάνωση του μέσου. Το δεύτερο χαρακτηριστικό σταδιακά ευνόησε τη δημιουργία ενός κλίματος κομματικών και πελατειακών σχέσεων μεταξύ όσων εμπλέκονταν στη λειτουργία της τηλεόρασης με δυσμενείς συνέπειες για την εξέλιξή της.

Γενικότερα, τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1970 αντιπροσωπεύουν μία φάση της ελληνικής τηλεόρασης στην οποία το αναπτυσσόμενο ηλεκτρονικό μέσο προσέφερε «άρτον και θεάματα με το κιλό» (Δάμπασης, 2002: 129). Πρόκειται για μια εποχή στην οποία τα παρεχόμενα διαφημιστικά προγράμματα γνώρισαν ανεπανάληπτη άνθιση. Η σύνδεση των εκπομπών με εμπορικούς χορηγούς αποτέλεσε όλο και συχνότερο φαινόμενο, το οποίο με τον καιρό κατέστη συστατικό στοιχείο λειτουργίας και ανάπτυξης της τηλεόρασης. Η απόκτηση κέρδους έγινε μέρος της τηλεοπτικής λογικής στο πλαίσιο μιας βιομηχανίας που είχε διοχετεύσει στο ελληνικό κοινό πάνω από 400.000 τηλεοπτικούς δέκτες (Δάμπασης, 2002: 109).

Υπό τις νέες αυτές συνθήκες εμπορευματοποίησης του τηλεοπτικού πεδίου τα δύο ανταγωνιστικά κανάλια (του EIPT και της YENEΔ) βίωσαν μια φάση άμεσου και έντονου ανταγωνισμού, που συνέβαλε στη σταδιακή αύξηση της τηλεοπτικής εκροής μέσα από την ανάδυση νέων τηλεοπτικών εγχειρημάτων.²⁹⁴ Συγκεκριμένα, στις αρχές της δεκαετίας του 1970, το κανάλι της YENEΔ εμφάνισε ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό πρόγραμμα, που οφειλόταν κυρίως σε δύο χαρακτηριστικά: φιλοξένησε στη συχνότητά του τις καλύτερες

²⁹³ Σύμφωνα με διαγωνισμό που διεξήγαγε τον Απρίλιο του 1969 η Ελληνική Εταιρεία Προγραμμάτων Τηλεόρασης του επιχειρηματία Σπύρου Σπυρίδη με αντικείμενο ψηφοφορίας τις τηλεοπτικές προτιμήσεις του κοινού, η YENEΔ υπερείχε με 6.524 ψήφους έναντι του σταθμού του EIP που συγκέντρωσε μόλις 1.438 ψήφους. Ωστόσο, στον ειδησεογραφικό τομέα τη μάχη κέρδιζε το κανάλι του EIP με την *Ηχώ των Γεγονότων*, δελτίο ειδήσεων που συγκέντρωνε περισσότερους τηλεθεατές συγκριτικά με το αντίστοιχο ειδησεογραφικό πρόγραμμα *Επικαιρότης* της YENEΔ (Δάμπασης, 2002: 89-90).

²⁹⁴ Ο ανταγωνισμός μεταξύ EIP/EIPT και YENEΔ αντικατοπτρίζεται, για παράδειγμα, στην προβολή των παρακάτω φημισμένων εκπομπών: *Άγνωστος Πόλεμος - Παράξενος Ταξιδιώτης, Η Γειτονιά μας - Το Κορίτσι της Κυριακής, Μπίνγκο - Κυριακή χωρίς Σύννεφα, Αλάτι και Πιπέρι - Ζωντανή μετάδοση από τα Μπουζούκια ή κάποιο Νυχτερινό Κέντρο*. Για τα σημαντικότερα τηλεοπτικά εγχειρήματα της πρώτης δεκαεπενταετίας της ελληνικής τηλεόρασης που διχάζουν το τηλεοπτικό κοινό ως προς την επιλογή του EIP/EIPT ή της YENEΔ βλ. Παπαδήμας & Παπαδημητρίου (1999).

παραγωγές της αμερικανικής τηλεόρασης, μεταγλωττισμένες στα εργαστήρια του Σπύρου Σπυρίδη, και σταδιακά διεύρυνε τα προσφερόμενα προγράμματα ζωντανής μετάδοσης (Δάμπασης, 2002: 104 & 106).²⁹⁵ Επιπλέον, η τηλεόραση της YENEΔ πρωτοπόρησε και σε άλλα σημεία του τηλεοπτικού προγραμματισμού: στις 5 Μαρτίου του 1970 μετέδωσε το πρώτο σίριαλ²⁹⁶ με τίτλο *Το Σπίτι με τον Φοίνικα* σε παραγωγή του Κώστα Σισμάνη²⁹⁷ και μια μέρα μετά προέβαλε το πρώτο δεκάλεπτο τηλεοπτικό χρονογράφημα με τον Τάκη Μηλιάδη. Σύντομα, στην τηλεοπτική συχνότητα του στρατού εμφανίστηκε και δεύτερη εκπομπή αυτού του είδους με τον Γιάννη Γκιωνάκη (Δάμπασης, 2002: 100-101).²⁹⁸

Η τηλεόραση του EIPT ενώ μέχρι πρότινος αποτελούσε έναν αδύναμο κρίκο του τηλεοπτικού πεδίου, που αδυνατούσε να παρουσιάσει ένα εξίσου με τον ανταγωνιστή δυναμικό πρόγραμμα, τελικά ενέδωσε στα εμπορικά κελύσματα της εποχής, καταφεύγοντας σε μια εμπορική στρατηγική δημιουργίας προγράμματος: παραχώρησε την τηλεοπτική εκροή της ζώνης υψηλής τηλεθέασης στους εμπορικούς παραγωγούς που συνδέονταν άμεσα με ισχυρούς διαφημιστές, οι οποίοι συνέβαλαν στο να εισρεύσει για τα καλά χρήμα στο τηλεοπτικό πεδίο. Στην ανάκαμψη της ανταγωνιστικότητας της τηλεόρασης του EIPT βοήθησαν παράλληλα τρία σημαντικά τηλεοπτικά γεγονότα: η μετάδοση του Παγκόσμιου Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου από το Μεξικό (Μάιος-Ιούνιος 1970), η πρώτη γνωριμία του ελληνικού κοινού με τον διαγωνισμό της Γιουροβίζιον που διεξήχθη στην Ολλανδία (Μάρτιος 1970), καθώς και η προβολή της διαστημικής αποστολής του *Απόλλων 13* (Απρίλιος 1970). Στο πλαίσιο σφυρηλάτησης ανταγωνιστικής φυσιογνωμίας το EIPT, στις 11 Ιουλίου 1970, συνέδεσε την έναρξη του μεσημεριανού του προγράμματος με την καθημερινή προβολή ενός ζωντανού μαγκαζίνο με τίτλο *Από Μέρα σε Μέρα*, με συγγραφείς τους Γιάννη Ψιστάκη και Πέτρο Μακρή και παρουσιάστρια τη Γιώτα Σοϊμοίρη. Επίσης, τον Μάιο και τον Οκτώβριο του ίδιου έτους φιλοξένησε στη συχνότητά του τις πρώτες τέσσερις τηλεοπτικές θεατρικές παραστάσεις (Δάμπασης, 2002: 102-103, 107, 109).²⁹⁹

²⁹⁵ Μερικές από τις αμερικανικές τηλεοπτικές εκπομπές που φιλοξενήθηκαν στη συχνότητα της YENEΔ είναι οι εξής: *Πέυτον Πλάιης*, *Φυγάς*, *Μάννιξ*, *Εκδικητές*, *Λούση Σόου*. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ζωντανών τηλεοπτικών μεταδόσεων ήταν η *Αόρατη Κάμερα* με τον Δημήτρη Ρίζο, το *Ένας στους Δύο Κερδίζει* με τον Γιώργο Οικονομίδη, οι *Υπέροχες Σακαράκες* του Τρύφωνα Καρατζά, παραγωγή που αργότερα μετονομάστηκε σε *Ράλλυ Αντίκα* (Δάμπασης, 2002: 104 & 106).

²⁹⁶ Για έναν πλήρη οδηγό κατηγοριοποιημένων τηλεοπτικών σειρών μυθοπλασίας της περιόδου 1969-2007 που περιλαμβάνει πληροφορίες ως προς τους συντελεστές και την πλοκή τους βλ. στο Βαλούκος (2008: 201-402).

²⁹⁷ Την εκπομπή *Το Σπίτι με τον Φοίνικα* σκηνοθέτησε ο Ιάσων Γιαννουλάκης και το σενάριο της υπέγραψε η δημοσιογράφος Κική Σεγδίτσα.

²⁹⁸ Ακολούθησαν κι άλλες ανάλογες παραγωγές, όπως το εύθυμο δεκαπεντάλεπτο του Κώστα Πρετεντέρη με τίτλο *Ο Κύριος, η Κυρία και η Μαμά*, που έδωσε το έναυσμα για τις επόμενες επιτυχημένες παραγωγές του, όπως είναι η *Γειτονιά*, ο *Ονειροπαρμένος*, *Τα Παιδιά του Ζεβεδαίου* (Δάμπασης, 2002: 102).

²⁹⁹ Η πρώτη μεταφορά θεατρικής παράστασης στην τηλεόραση ήταν οι *Θερμοπύλες* του Σπύρου Μαρινάτου, σκηνοθετήθηκε από τον Στέλιο Παπαδάκη, τηλεσκηνοθετήθηκε από τον Ντίντη Καρύδη-Φουκς και

Ο άμεσος ανταγωνισμός ώθησε και τα δύο κανάλια σε νέες ιδέες που στόχο είχαν τον εμπλουτισμό της τηλεοπτικής εκροής. Έτσι, το ενδιαφέρον του ΕΙΡΤ και της YENEΔ στράφηκε προς τις μουσικές εκπομπές, οι οποίες σταδιακά πολλαπλασιάζονταν, δίνοντας την ευκαιρία στους τραγουδιστές της εποχής να αγαπηθούν από το ευρύ κοινό.³⁰⁰ Λίγο αργότερα (1972) η ελληνική τηλεόραση εισήλθε σε μία φάση έντονης παραγωγής κάθε είδους σίριαλ, που άγγιζαν ποικίλα θέματα μέσα από παραγωγές διαφορετικής φυσιογνωμίας (περιπέτεια, σάτιρα, πολεμική μυθοπλασία, ιστορίες αισθηματικού ή δραματικού χαρακτήρα). Η τηλεοπτική δραστηριότητα ήταν τόσο έντονη που ο Γιώργος Δάμπας (2002: 121) χαρακτήρισε το ελληνικό πρόγραμμα ως την «κότα που γεννούσε χρυσά αυγά» σε ένα πλαίσιο χρηματοδότησης των προγραμμάτων από τους διαφημιζόμενους. Ο στρατηγικός αυτός ρόλος της διαφήμισης στη λειτουργία της τηλεόρασης ώθησε το μέσο σε μία τροχιά εμπορευματοποίησης του προσφερόμενου περιεχομένου με τους παραγωγούς να δοκιμάζουν την απήχηση διαφόρων εκπομπών, ανεξαρτήτως ποιοτικής στάθμης και τα κανάλια να καθίστανται εισπρακτικοί μηχανισμοί του διαφημιστικού κεφαλαίου (Δάμπας, 2002: 128).

Στο ακμάζον τηλεοπτικό είδος που αποκαλείται σίριαλ ξεχώρισε η παραγωγή με τίτλο *Άγνωστος Πόλεμος* σε σενάριο Νίκου Φώσκολου και σκηνοθεσία Κώστα Κουτσομύτη.³⁰¹ Το ανταγωνιστικό κανάλι του ΕΙΡΤ αντεπιτέθηκε με ένα ανάλογο περιεχομένου σίριαλ με

μεταδόθηκε στις 3 Μαΐου του 1970. Ακολούθησε το πατριωτικό δράμα του Σπύρου Μελά *Παπαφλέσσας* σε σκηνοθεσία Δημήτρη Μυράτ, που μεταδόθηκε στις 19 Μαΐου του ίδιου έτους. Η τρίτη θεατρική παράσταση που προβλήθηκε από το ΕΙΡΤ είναι το δραματικό έργο του Δ. Μπόγρη *Σκοτεινιά στον Έπαχτο* σε σκηνοθεσία Λάμπρου Κωστόπουλου και τηλεσκηνοθεσία Ηλία Μασούρα, μια παραγωγή που βγήκε στον αέρα στις 28 Οκτωβρίου του 1970. Μία ακόμα θεατρική παράσταση για την τηλεόραση ήταν η παραγωγή με τίτλο *Χριστούγεννα του τεμπέλη* σε διασκευή που επιχείρησε ο Σταμάτης Χονδρογιάννης από το ομώνυμο έργο του Παπαδιαμάντη (Δάμπας, 2002: 102-103).

³⁰⁰ Παραδείγματα εκπομπών μουσικού περιεχομένου ήταν οι παραγωγές που επιμελήθηκε σκηνοθετικά ο Γιώργος Δάμπας με τίτλο *Μουσικά Πορτραίτα*, *Ο Τομ Τομ παρουσιάζει*, *Ποίηση και Μελωδία*, *Ντο Ρε Μι*, *Δισκόραμα*, *Μουσικοί Περίπατοι* καθώς και άλλες μεταγενέστερες, όπως είναι ο *Μουσικός Καθρέφτης* (σε σκηνοθεσία Κώστα Μαϊάνδρου) και το *Μουσική στο Στούντιο* (με παρουσιάστρια τη Γιοβάννα). Στις 6 Απριλίου του 1974 για πρώτη φορά η ελληνική δημόσια τηλεόραση πήρε μέρος στον διαγωνισμό τραγουδιού της Eurovision. Το ΕΙΡΤ έδωσε το παρόν με το τραγούδι *Λίγο κρασί, λίγο θάλασσα και τ' αγόρι μου* σε σύνθεση Γιώργου Κατσαρού και στίχους Πυθαγόρα, το οποίο ερμήνευσε η Μαρινέλλα (Δάμπας, 2002: 136). Η YENEΔ ακολουθώντας την τάση της εποχής που ήθελε τις μουσικές παραγωγές να κατακλύζουν την τηλεοπτική εκροή πρόβαλλε εκπομπές όπως τα *Αστέρια στ' αστέρια* και τις *Μουσικές Παραλλαγές* του Νίκου Ιγνατιάδη καθώς και το *900 Δευτερόλεπτα Μουσική* που επιμελήθηκε ο Λευτέρης Κογκαλίδης.

³⁰¹ Η εκπομπή *Άγνωστος Πόλεμος* βγήκε στον αέρα στις 6 Ιανουαρίου του 1972 και ενώ ο αρχικός προγραμματισμός της YENEΔ προέβλεπε συχνότητα προβολής μία φορά την εβδομάδα (Τρίτη), στη συνέχεια η επιτυχημένη παραγωγή κατέλαβε δύο θέσεις (Τετάρτη και Παρασκευή) στο εβδομαδιαίο πρόγραμμα του σταθμού (Δάμπας, 2002: 115-116). Το πολεμικό θέμα της, που εστίασε στη δράση των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών στο πλαίσιο του πολυτάραχου Βαλκανικού μετώπου, βρισκόταν σε συνάρτηση με το στρατοκρατούμενο πολιτικό σκηνικό της ελληνικής κοινωνίας.

τίτλο *Η Πρώτη Γραμμή*³⁰² σε σκηνοθεσία Δημήτρη Παπακωνσταντή και σενάριο Γιώργου Λαζαρίδη.³⁰³

Το 1972 είναι επίσης η χρονιά που το θέατρο απέκτησε συστηματικότερη παρουσία στις τηλεοπτικές συχνότητες.³⁰⁴ Από το τηλεοπτικό σκηνικό δεν έλειπαν επίσης οι σατιρικές εκπομπές με αντικείμενο σχολιασμού τη στρατιωτική κυβέρνηση. Ωστόσο, επρόκειτο για σάτιρα χωρίς ουσία, προδιαγεγραμμένη και υπαγορευμένη από τη Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών, που διέπλαθε μια εικόνα «ψευτοφιλελευθερισμού» από μέρους των κυβερνώντων (Δάμπασης, 2002: 124). Η πρώτη ουσιαστικά σάτιρα εμφανίστηκε στη μικρή οθόνη λίγο πριν την πτώση της δικτατορίας (1974) μέσα από την προβολή της εκπομπής *Τα Παιδιά του Ζεβεδαίου* σε σενάριο Πρετεντέρη. Η ιδιαιτερότητα του συγκεκριμένου προγράμματος βρισκόταν στον αυτο-σατιρικό χαρακτήρα του, θέτοντας στο επίκεντρο της κριτικής την ελληνική κοινωνία.³⁰⁵

³⁰² *Η Πρώτη Γραμμή* αποτελούσε παραγωγή του Τζέιμς Πάρις, που παραχωρήθηκε δωρεάν στο κανάλι του EIPT με ανεξιχνίαστα ανταλλάγματα από μέρους του παραγωγού (Δάμπασης, 2002: 118).

³⁰³ Στο πλαίσιο της υπέρμετρης παραγωγής σίριαλ του 1972 ο Δάμπασης (2002: 118-121), πέρα από τον *Άγνωστο Πόλεμο* και την *Πρώτη Γραμμή*, ξεχωρίζει τις εξής τηλεοπτικές παραγωγές: *Τα Δίχτυα της Αράχνης* (με παραγωγό τον Τζέιμς Πάρις και σεναριογράφο τον Π. Κοντέλη), *Η Ταβέρνα* του Νίκου Μαστοράκη, *Ο Ντίνος στη χώρα των θαυμάτων* (χιουμοριστική εκπομπή), *Επειδή και διά ταύτα* (σε σκηνοθεσία Φώτη Λαζαρίδη), *Η Μαντάμ Σουσου* (σε σκηνοθεσία Μήτσου Λυγίζου), *Το 24ωρο ενός παλιατζή* (σε σκηνοθεσία Αντώνη Μιχαλέα), *Ο εαυτούλης μου κι εγώ, Ο αξιωματικός υπηρεσίας, Ένα φως στην ομίχλη, Ο πάτερ φαμίλιας, Το κορίτσι της Κυριακής* (σε σενάριο Πέτρου Κομνηνού και σκηνοθεσία Μιχάλη Παπανικολάου), *Ξενοδοχείον... ο 7^{ος} ουρανός* (σε σενάριο Γιώργου Λαζαρίδη και σκηνοθεσία Γιώργου Παπακώστα), *Κεκλεισμένων των θυρών* (σε σενάριο Θ. Σαντά και σκηνοθεσία Κώστα Λυχνάρη), *Ο άνθρωπος δίχως πρόσωπο* (σε σενάριο Ελένη Πανταζώνη και σκηνοθεσία Μήτσου Λυγίζου), *Ιστορίες της νύχτας, Το ποινικό μητρώο της Αθήνας* (σε σενάριο των Β. Μαθιόπουλου και Μ. Μαθιουδάκη), *Οι αστυνομικές ιστορίες* (του Γιάννη Μαρή), *Ο παράξενος ταξιδιώτης* (σε σενάριο Γιάννη Φίλιππα και σκηνοθεσία Κώστα Κουτσομύτη), *Εκείνος κι Εκείνος* (θρυλική σάτιρα σε κείμενα του Κώστα Μουρσελά με πρωταγωνιστή τον Βασίλη Διαμαντόπουλο και τον Γιώργο Μιχαλακόπουλο). Άλλα σίριαλ που φιλοξενούνται στη μικρή οθόνη είναι τα εξής (Δάμπασης, 2002:128-129): *Μπολσόι Ιβάν και Μπιγκ Τζων* (αντισοβιετική σάτιρα του Αλέξη Πάρνη σε σκηνοθεσία Βασίλη Γεωργιάδη), *Στα δίχτυα του τρόμου* (σε σενάριο του Πάνου Κοντέλη), *Επικίνδυνα Βήματα, Ισιδώρα* (σε σκηνοθεσία Ντίμη Δαδήρα), *Τ' αγρίμια* (σε σενάριο Έλενας Πανταζώνη και σκηνοθεσία Μήτσου Λυγίζου), *Από την άλλη όχθη* (σε σκηνοθεσία Μιχάλη Παπανικολάου).

³⁰⁴ Χαρακτηριστικές εκπομπές του είδους ήταν *Τα φώτα της ράμπας* του Αλέκου Φιλιπούλη, που παρουσίαζε τις δραστηριότητες των θιάσων, το *Μικρό Θέατρο* που προσέφερε στο κοινό μονόπρακτα σε σκηνοθεσία Μήτσου Λυγίζου, καθώς και *Το Θέατρο της Δευτέρας*, στο οποίο προβάλλονταν θεατρικά έργα γνωστών συγγραφέων της εγχώριας και ξένης θεατρικής σκηνής (Δάμπασης, 2002: 122).

³⁰⁵ Σύμφωνα με το δημιουργό του, το τηλεοπτικό αυτό εγχείρημα αντιπροσώπευσε «το πρώτο αντι-σίριαλ» στην ελληνική τηλεόραση που δεν περιορίστηκε στην υιοθέτηση απλά μίας σατιρικής σκοπιάς απέναντι στις κοινωνικές εξελίξεις, αλλά γενικότερα περιέγραψε καταστάσεις ευρύτερης κοινωνικής σημασίας με συγκρουσιακό χαρακτήρα, συνθέτοντας ένα σατιρικό χρονικό (Δάμπασης, 2002: 133). Την ίδια χρονιά (1974) ξεχώρισε για την πρωτοτυπία του το χρονογράφημα του Αλέκου Σακελλάριου με τίτλο *Εγώ κι εγώ*, που εμπεριείχε χιουμοριστικές στιχομυθίες του δημιουργού με τον εαυτό του και βασιζόταν στη χρήση διαφόρων εφέ (Δάμπασης, 2002: 134).

Η προσπάθεια και των δύο καναλιών να υπηρετήσουν το κέρδος μέσα από ένα διογκούμενο σύστημα προσφερόμενων διαφημιστικών εκπομπών οδήγησαν τον Τύπο της εποχής καθώς και υψηλούς παράγοντες της πολιτικής ηγεσίας, όπως τον επικεφαλής του Υπουργείου Παιδείας, στην διατύπωση δριμείας κριτικής περί προγραμμάτων χαμηλής ποιότητας και αισθητικής (Δάμπασης, 2002: 110 & 112). Το θεσμό των προσφερόμενων διαφημιστικών προγραμμάτων τερμάτισε το πραξικοπηματικό καθεστώς του Ιωαννίδη της 25^{ης} Νοεμβρίου 1974. Οι τηλεοπτικοί σταθμοί από αποδέκτες δωρεάν προγραμμάτων χρηματοδοτούμενων από χορηγούς μεταβλήθηκαν σε αγοραστές προγραμμάτων, τα οποία μπορούσαν να εκμεταλλεύονται εμπορικά σύμφωνα με τις επιθυμίες τους (Δάμπασης, 2002: 132-133).

Το 1975 η YENED υπερείχε έναντι του EIPT σε επίπεδο διοικητικής οργάνωσης, προγράμματος και διαφημιστικών εσόδων. Ήταν ένα κανάλι με καλά οργανωμένη διοικητική διάρθρωση και πρόγραμμα ευρείας απήχησης, που συγκέντρωνε τα 2/3 της συνολικής τηλεθέασης. Η επιτυχία των εκπομπών του αποδόθηκε στην «ποσοτική» πολιτική προγράμματος» που υιοθέτησε απέναντι στην ανυπαρξία προγραμματικής πολιτικής του EIPT με πρόγραμμα που στερούνταν καλής προετοιμασίας και φυσιογνωμίας και χαρακτηριζόταν από φλυαρία υπό το πρόσχημα ότι υπηρετείτο η κουλτούρα. Η συνταγή της επιτυχίας της YENED βρισκόταν στην υιοθέτηση μιας εμπορικής λογικής στη σύνθεση του συνολικού προγράμματος, που σήμαινε τη μετάδοση ελαφρών εκπομπών αμερικανικής προέλευσης, ελληνικών ταινιών της Φίνος-Φιλμ καθώς και ελληνικών σίριαλ, που διακατέχονταν από το διαχρονικό στιλ και πνεύμα του ελληνικού εμπορικού κινηματογράφου (Μανθούλης, 1981: 64-65).

Μετά το τέλος της δικτατορίας ο ιδρυτικός νόμος της EPT (230/75) άνοιξε το δρόμο για την αποστρατικοποίηση της YENED μέσω του άρθρου 4, που προέβλεπε τη συγχώνευση της YENED από την EPT με χρονικό ορίζοντα πραγματοποίησης του εγχειρήματος τα δύο έτη (Κάρτερ, 2004: 55). Ο χρονικός ορίζοντας καταστρατηγήθηκε μέχρι να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την επίτευξη της αποστρατικοποίησης. Χαρακτηριστικές προσπάθειες πραγματοποιήθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1980 στο πλαίσιο μιας αντιδραστικής στρατιωτικής διοίκησης και μιας «ατμόσφαιρας σκοταδερής, με καθημερινά πισώπλατα μαχαϊρώματα» (Κάρτερ, 2004: 55-56). Η μετονομασία της YENED σε EPT-2 πραγματοποιήθηκε στις 3 Νοεμβρίου του 1982 (Δάμπασης, 2002: 183). Η επίσημη μετονομασία βασίστηκε στο νόμο 1730 του 1987.

5.5 Η ελληνική τηλεόραση στα πρώτα χρόνια εκδημοκρατισμού της ελληνικής κοινωνίας: Η νέα πολιτική προγράμματος

Με την αποκατάσταση της δημοκρατίας η ελληνική τηλεόραση επιχείρησε να κάνει βήματα εκσυγχρονισμού, δίνοντας δείγματα γραφής που φανέρωναν μία ευρεία πρόθεση για αναγέννηση του περιεχομένου ενός αποδεδειγμένα κυρίαρχου Μέσου. Στο πλαίσιο της κυρίαρχης αντίληψης της εποχής περί αναγκαίας αναδιάρθρωσης της ελληνικής τηλεόρασης εντάσσεται, μεταξύ άλλων, η πρόσκληση που απεύθυνε η ελληνική κυβέρνηση

στον πρώην διευθυντή του BBC, σερ Χιου Γκρην, ο οποίος μετέβη στην Ελλάδα και συνέταξε μία έκθεση αναφορικά με την ανασυγκρότηση του ελληνικού ραδιοτηλεοπτικού φορέα (Κάρτερ, χ.χ.: 445).³⁰⁶

Η πρώτη μεταπολιτευτική διοίκηση του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού φορέα (ΕΙΡΤ), διορισμένη από την κυβέρνηση εθνικής ενότητας, αγωνίστηκε μέσα σε συνθήκες πλέον ελευθερίας να δημιουργήσει ποιοτική τηλεοπτική εκροή. Η ανάπτυξη της ψυχαγωγίας ευνοήθηκε από την εξάλειψη των παλιών εμποδίων της λογοκρισίας (Δάμπασης, χ.χ.: 614). Το 1975 εγκαινιάστηκε μια περίοδος στην οποία η τηλεόραση προσέλκυσε όχι μόνο μια ολόκληρη γκάμα παλιών καλλιτεχνών (συγγραφείς, σκηνοθέτες, συνθέτες, σκηνογράφους, ηθοποιούς), που είχαν λογοκριθεί στα δύσκολα χρόνια της δικτατορίας, αλλά και νέους συνεργάτες που αποφάσισαν να δοκιμάσουν το ταλέντο και τις ικανότητές τους στο πλαίσιο της ελεύθερης τηλεοπτικής δημιουργίας (Δάμπασης, χ.χ.: 614). Στο τέλος του 1975 (με το νόμο 230/1975) το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης (ΕΙΡΤ) μετονομάστηκε σε Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (ΕΡΤ).

Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους μια νέα ομάδα διοίκησης ανέλαβε τα ηνία του εθνικού ραδιοτηλεοπτικού φορέα, θέτοντας δύο στόχους: την ποιοτική αναβάθμιση του προσφερόμενου περιεχομένου και την αύξηση της τηλεθέασης. Για την επίτευξη των στόχων αυτών τέθηκε σε εφαρμογή «μια καινούρια αντίληψη για την Τηλεόραση και μια αποδοτικότερη χρησιμοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού», στρατηγική που, όπως

³⁰⁶ Βλ. Μανθούλης (1981: 202-211) για το πλήρες κείμενο της έκθεσης του Χιου Γκρην. Η εν λόγω έκθεση ανατέθηκε το 1975 από την κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή προς τον πρώην διευθυντή του BBC με στόχο την εξυγίανση της ελληνικής ραδιοφωνίας-τηλεόρασης και τη δημιουργία ενός υπερκομματικού φορέα στα πρότυπα του BBC (Καθημερινή, 2013). Μεταξύ των προτάσεων του σερ Χιου Γκρην ήταν τα εξής (Katsoudas, 2005: 143, Ξανθάκης, 2013 β): α) συνεργασία εκάστοτε κυβέρνησης και αντιπολίτευσης για το διορισμό και τη λειτουργία του Διοικητικού Συμβουλίου του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα, β) παραχώρηση δικαιώματος στο Διοικητικό Συμβούλιο να διορίζει και να ελέγχει τον επικεφαλής του φορέα, γ) συγκρότηση ενός συμβουλευτικού σώματος με εκπροσώπους κοινωνικών, πολιτικών και κυβερνητικών φορέων που θα αναλάμβαναν τον έλεγχο των δραστηριοτήτων του φορέα και τη διασφάλιση του πλουραλισμού και της αντικειμενικότητας, δ) συγκρότηση πολυφωνικής διοίκησης, απαγκιστρωμένης από τις άμεσες κυβερνητικές παρεμβάσεις, ε) υιοθέτηση ευέλικτης στρατηγικής απασχόλησης σε όλο το φορέα και ειδικότερα ανασύνθεση του ενημερωτικού τομέα, στ) σταδιακή ενσωμάτωση της Υπηρεσίας Ενημέρωσης Ενόπλων Δυνάμεων (ΥΕΝΕΔ) στο Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας-Τηλεόρασης (ΕΙΡΤ), έτσι ώστε μέχρι το 1976 να δημιουργηθεί ένας ενιαίος φορέας, ζ) βελτίωση των δελτίων ειδήσεων σε επίπεδο περιεχομένου και μορφής, η) προβολή εκπαιδευτικών προγραμμάτων, καλύτερευση των πολιτιστικών προγραμμάτων και εξελληνισμό του προβαλλόμενου περιεχομένου εν γένει. Οι προτάσεις αυτές, στο μεγαλύτερο μέρος τους, τελικά αγνοήθηκαν, αποδεικνύοντας ότι δεν υπήρχε πολιτική βούληση για εξυγίανση του φορέα. Μια ανάλογη έκθεση ζητήθηκε για δεύτερη φορά από το BBC το 1991, όταν Πρόεδρος της ΕΡΤ ήταν ο Δ. Κόρσος. Η δεύτερη αυτή έκθεση, η οποία παρελήφθη από τον Πρόεδρο την ημέρα της παραίτησής του από τον φορέα, υπογράμμιζε τη βλαπτική επιρροή των κυβερνητικών παρεμβάσεων στο έργο της ΕΡΤ. Η εν λόγω έκθεση αγνοήθηκε, όπως ακριβώς και η προηγούμενη. Το 1992 η διοίκηση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (και συγκεκριμένα ο τότε Πρόεδρος Βασίλης Συλιβρίδης) παρήγγειλε άλλη έκθεση ανασυγκρότησης του φορέα, αλλά αυτή τη φορά από την εταιρεία Συμβούλων *Ernst & Young*. Παρομοίως με τις προηγούμενες εισηγήσεις, οι προτάσεις της τρίτης έκθεσης δεν υλοποιήθηκαν ποτέ (Ξανθάκης, 2013 β). Η στάση αυτή αδιαφορίας απέναντι σε εκθέσεις που εντόπιζαν τα ίδια προβλήματα καταδεικνύει ότι η επιθυμία εξυγίανσης του φορέα απεδείχθη διαχρονικά κίβδηλη από διοικούντες που ήθελαν η ΕΡΤ να παραμείνει υποχείριό τους.

επισημαίνει ο Μανθούλης (1981: 66), «θα έπρεπε να καθρεφτίζεται στο τρίπτυχο: Πολιτική Προγράμματος, Προγραμματισμός και Πρόγραμμα».

Είναι ίσως η πρώτη φορά στην ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης που αναγνωρίστηκε η αξία και η σημασία μιας καλοσχεδιασμένης πολιτικής προγράμματος στην προσπάθεια του εθνικού ραδιοτηλεοπτικού φορέα να καταλάβει τη θέση που του αξίζει στο επικοινωνιακό πεδίο. Τα νέα διοικητικά στελέχη της ΕΡΤ επεδίωξαν να δώσουν μια νέα πνοή στον οργανισμό μέσα από την εξεύρεση μεθόδων βελτίωσης του προγράμματος και αποδοτικής αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού (Μανθούλης, 1981: 82). Άλλωστε για τον Μανθούλη (1981: 103 & 118), το διαχρονικό τρωτό σημείο της ΕΡΤ βρισκόταν στην έλλειψη επαρκούς παραγωγικότητας, η οποία συνδεόταν άμεσα με μια αδυναμία σωστής αξιοποίησης του ικανού έμπυχου δυναμικού της καθώς και του ιδιαίτερα περιορισμένου τεχνικού εξοπλισμού της.

Η πολιτική προγράμματος που σχεδίασε η νέα διοίκηση είχε ως στόχο τον εκσυγχρονισμό της τηλεοπτικής εκροής και διαπνεόταν από τις εξής αρχές (Μανθούλης, 1981: 67-70, 84-85, 97, 102 & 103):

- Την πρόσληψη και αντιμετώπιση της τηλεόρασης ως μέσου «μετασχολικής παιδείας». Για αυτό και μειώθηκε η παρουσία των σίριαλ (ελληνικών και ξένων) κατά 50% και αντιστοίχως αυξήθηκε η προβολή των ρεπορτάζ και των ντοκιμαντέρ.
- Την απεμπλοκή της από τα μερίδια τηλεθέασης και την προσφορά περιεχομένου με στόχο την εξοικείωση του τηλεθεατή με την «ποιότητα και την κοινωνικότητα του τηλεοπτικού μηνύματος». Για παράδειγμα, αξιοποιήθηκαν ταλαντούχα στελέχη του κινηματογράφου με στόχο την ποιοτική αναβάθμιση των ντοκιμαντέρ.
- Την επίτευξη της αντικειμενικότητας χωρίς το στοιχείο αυτό να συνεπάγεται κατ' ανάγκη μια «άχρωμη» τηλεόραση, που φοβάται να αγγίξει την «επικίνδυνη» θεματολογία. Με βάση τη νέα αυτή αρχή η ελληνική τηλεόραση πραγματεύτηκε θέματα που μέχρι πρότινος θεωρούνταν απαγορευμένα (όπως για παράδειγμα η Κατοχή, η Αντίσταση, η δικτατορία του Πάγκαλου).
- Την αποφυγή εξυπηρέτησης σκοπιμοτήτων ή διατύπωσης προσβολών και την παροχή δικαιώματος απάντησης σε περίπτωση άσκησης έντονης κριτικής.
- Την προσέλκυση του τηλεθεατή μέσα από προγράμματα που συνδύαζαν το ποιοτικό, εύληπτο, ωφέλιμο και ευχάριστο περιεχόμενο, που είχαν εκτελεστική αρτιότητα και δεν υπερτιμούσαν ή υποτιμούσαν τον τηλεθεατή.
- Την επένδυση στις εκπομπές ζωντανής μετάδοσης, που γεννούσαν αίσθημα εμπιστοσύνης προς την τηλεόραση και ωθούσαν το κοινό να συμμετέχει ενεργά στο εκπεμπόμενο μήνυμα.
- Τον προσανατολισμό του προγράμματος κυρίως στις παραγωγές εγχώριας προέλευσης σε συνδυασμό με τη διεύρυνση του πλαισίου προέλευσης των ξένων μεταδόσεων με σκοπό να καταστεί η τηλεόραση «ένα "παράθυρο" προς τον κόσμο». Το ελληνικό κοινό γνώρισε μερικές από τις πιο αξιόλογες παραγωγές της

ευρωπαϊκής τηλεόρασης, χωρίς ωστόσο να παραμεληθούν οι εγχώριες εκπομπές, που γνώρισαν αύξηση αντιπροσωπεύοντας το 70% του συνολικού προγράμματος.³⁰⁷

- Την πραγματοποίηση των εγχώριων εκπομπών ως επί το πλείστον από τον ίδιο τον φορέα με στόχο τον καλύτερο έλεγχο της ποιότητας, της αντικειμενικότητας, του κόστους, αλλά και τη συνέχιση των αναθέσεων σε ιδιώτες παραγωγούς σε ένα πλαίσιο νέων όρων. Για παράδειγμα, τα παιδικά προγράμματα και άλλες «ευαίσθητες εκπομπές» ανατέθηκαν στο τμήμα εσωτερικής παραγωγής του φορέα (το οποίο εμφάνισε αύξηση παραγωγικότητας το πρώτο εξάμηνο του 1976 καλύπτοντας το 71% του συνολικού προγράμματος).
- Τον απεγκλωβισμό της τηλεόρασης από το στούντιο και την ενίσχυση των γυρισμάτων σε εξωτερικούς χώρους, έτσι ώστε ο θεατής να έρθει πιο κοντά στην κοινωνική πραγματικότητα.
- Την εξάρτηση της τηλεόρασης από τα δικά της εκφραστικά μέσα, που θα της επέτρεπε να συνθέσει τη δική της φυσιογνωμία χωρίς να μετατραπεί σε υποκατάστατο των άλλων μορφών ψυχαγωγίας (όπως είναι το θέατρο και ο κινηματογράφος) αλλά να καταστεί συνεργάτης τους.
- Τη σταδιακή επένδυση στη χρήση έγχρωμου φιλμ όσον αφορά την παραγωγή ορισμένων εκπομπών με δεδομένη την σταδιακή πορεία της χώρας μας προς την έγχρωμη εκπομπή.³⁰⁸
- Τη δημιουργία κινηματογραφικού και φωτογραφικού αρχείου.
- Τη δημιουργία συμπαραγωγών, ελληνικών και διεθνών, που θα άνοιγαν το δρόμο για την ποιοτική αναβάθμιση του προγράμματος και την εμπορική εκμετάλλευση ενός μέρους των εκπομπών και παράλληλα θα συνέβαλαν στην ενίσχυση του γοήτρου της εγχώριας τηλεόρασης.
- Την ανάπτυξη πρωτότυπων ιδεών τηλεοπτικής εκροής που θα βοηθούσαν να πυροδοτηθεί η τεχνική και καλλιτεχνική έρευνα με απώτερο στόχο τη βελτίωση των εκπεμπόμενων προγραμμάτων.
- Τη διοχέτευση διαφημίσεων σε πολλά δημοφιλή είδη προγράμματος – πέρα από τα σίριαλ – προκειμένου οι διαφημιστές να αναπτύξουν αισθήματα εμπιστοσύνης για το συνολικό πρόγραμμα.

Όλες αυτές οι αρχές τηλεοπτικού προγραμματισμού είχαν τη βάση τους σε μια νέα φιλοσοφία για την πολιτική προγράμματος, η οποία θεωρείτο «η συνειδητή έκφραση της ιδέας που έχει – ή θέλει να έχει – μια Τηλεόραση για το κοινό της, μια Πολιτεία για τους

³⁰⁷ Σύμφωνα με τον Πασχαλίδη (2005: 186-187), χάρη στην πολιτική προγραμματισμού του Ροβήρου Μανθούλη η ελληνική τηλεοπτική παραγωγή τονώθηκε αμέσως μετά τη μεταπολίτευση (1975-1976), αλλά στη συνέχεια εμφάνισε πτώση. Η άνοδος επανήλθε την περίοδο 1981-1989 με το μέσο όρο των εγχώριων παραγωγών να είναι διπλάσιος σε σχέση με τον αντίστοιχο μέσο όρο της πρώτης επταετίας μετά τη μεταπολίτευση (1975-1981).

³⁰⁸ Η χρησιμοποίηση του φιλμ εγκαινιάστηκε σε κάποιες παραγωγές (*Ο Φωτογράφος του Χωριού, Η Δασκάλα με τα Χρυσά Μάτια*), με αποτέλεσμα την ανανέωση της τεχνικής τους.

πολίτες της – και στη χειρότερη περίπτωση – μία Κυβέρνηση για τους ψηφοφόρους της. Μια πολιτική προγράμματος, απαλλαγμένη από ιδεολογικά συμπλέγματα, φροντίζει ώστε η εικόνα που καθρεφτίζει η Τηλεόραση μιας χώρας να προσεγγίζει, στο μέγιστο δυνατό βαθμό, την εικόνα που δίνει η ίδια η κοινωνία της και ν’ αναπτύσσεται συμβαδίζοντας ασταμάτητα με όλες τις αλλαγές που η κοινωνία αυτή υφίσταται» (Μανθούλης, 1981: 103).

Η διοίκηση της ΕΡΤ υιοθέτησε μια πολιτική προγράμματος «εθνική και όχι στενά τηλεοπτική» (Μανθούλης, 1981: 75) με την έννοια ότι ο τηλεοπτικός προγραμματισμός οργανώθηκε με τρόπο που να μην επιδρά βλαπτικά στις άλλες παραδοσιακές μορφές ψυχαγωγίας, δηλαδή στο θέατρο και τον κινηματογράφο (Μανθούλης, 1981: 74-75).³⁰⁹ Οι φιλόδοξες επιδιώξεις της τότε διοίκησης της ΕΡΤ περιελάμβαναν τη δημιουργία μιας τηλεόρασης η οποία «αντί να γίνεται φέουδο του Κράτους, γίνεται ένας ισότιμος οργανισμός “μετασχολικής παιδείας”, ένας οργανισμός που δεν κυνηγάει “πελάτες” που θ’ αγοράζουν το πρόγραμμα, αλλά υπηρετεί τα γενικά συμφέροντα ενός λαού, τα ίδια συμφέροντα που είναι ταγμένο να υπηρετεί το κράτος» (Μανθούλης, 1981: 77). Η φιλοσοφία των διοικητικών στελεχών της ΕΡΤ για μια «εθνική πολιτική στην τηλεόραση» επιδοκίμαζε, μεταξύ άλλων, τις δράσεις γόνιμης συνεργασίας μεταξύ φορέων του δημοσίου και του εθνικού ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού (για παράδειγμα Υπουργείου Πολιτισμού και ΕΡΤ). Στόχος της ιδιότυπης αυτής συνεργασίας ήταν η αποδοτικότερη εκμετάλλευση συνδυαστικών προϋπολογισμών που θα οδηγούσαν σε καλύτερες τηλεοπτικές παραγωγές, οι οποίες θα εξυπηρετούσαν το δημόσιο συμφέρον και εν τέλει θα χαρακτηρίζονταν από τη δυνατότητα πολλαπλής αξιοποίησης από περισσότερους του ενός φορέα (Μανθούλης, 1981: 77-78).

Στο πρώτο κιάλας τρίμηνο θητείας του διοικητικού διδύμου Ιωάννη Λάμψα και Ροβήρου Μανθούλη η εφαρμογή μιας σειράς σημαντικών αλλαγών τόσο στο πρόγραμμα όσο και στην επικοινωνιακή του πολιτική οδήγησαν στην αύξηση του μέσου όρου τηλεθέασης της ΕΡΤ κατά 40% και στη μείωση του αντίστοιχου μεριδίου της ΥΕΝΕΔ κατά 25% (Μανθούλης, 1981: 72-73). Η επιτυχία της νέας πολιτικής προγράμματος, που συνέβαλε στην ενδυνάμωση της παρουσίας της ΕΡΤ στο τηλεοπτικό πεδίο, στηρίχθηκε σε μια αντιεμπορική φιλοσοφία οργάνωσης της τηλεόρασης καθώς και στην καθολική βελτίωση του εβδομαδιαίου προγράμματος μέσα από προσγειωμένες αλλαγές, μέρος των οποίων ήταν το πολιτιστικό άνοιγμα της τηλεοπτικής εκροής (Μανθούλης, 1981: 85). Σε γενικές γραμμές, η βασική στρατηγική που εφαρμόστηκε περιελάμβανε τη διαμόρφωση ενός προγράμματος με «προσωπικότητα» και σταθερά χαρακτηριστικά, έτσι ώστε να ευνοηθεί η συγκρότηση μιας σταθερής σχέσης της ΕΡΤ με το κοινό μέσα από την οργάνωση των συνηθειών του (Μανθούλης, 1981: 108). Γενικά, η θητεία του Ροβήρου Μανθούλη στην ΕΡΤ (Δεκέμβριος 1975 - Ιανουάριος 1977) στη θέση του αναπληρωτή Γενικού Διευθυντή,

³⁰⁹ Στο πλαίσιο αυτής της αρχής η προβολή της δημοφιλούς εκπομπής «Θέατρο της Δευτέρας» μετατέθηκε σε ημέρα που το ελληνικό θέατρο είχε αργία και παράλληλα καταργήθηκε η προβολή κινηματογραφικής ταινίας το σαββατόβραδο προκειμένου να ενισχυθεί η προσέλευση του κόσμου στις κινηματογραφικές αίθουσες (Μανθούλης, 1981: 74-75).

παρόλο που ήταν βραχύβια, έχει χαρακτηριστεί καινοτόμα, γιατί θεωρείται ο πρώτος που διαμόρφωσε ένα ολοκληρωμένο προφίλ προγραμματισμού (Πασχαλίδης, 2005: 178).

Σε αυτό συνέβαλαν - μεταξύ άλλων - οι εγχώριες εκπομπές που έφεραν το κοινό πιο κοντά στις τέχνες, όπως είναι η μουσική, το θέατρο, ο κινηματογράφος (ό.π.: 178).³¹⁰ Επιπλέον, στην ενίσχυση της απήχησης του προγράμματος της ΕΡΤ συνέβαλε αφενός η βελτίωση της ποιότητας των ψυχαγωγικών εκπομπών, το ποσοστό των οποίων υπέστη μικρή μείωση, και αφετέρου η παραγωγή των λεγόμενων «μεικτών εκπομπών», οι οποίες στηρίζονταν στο συνδυασμό ενημερωτικών και ψυχαγωγικών χαρακτηριστικών (Μανθούλης, 1981: 107).³¹¹ Το 1976 η επιδίωξη της ποιότητας στην ψυχαγωγία συνδυάστηκε με τη διατήρηση των παραδοσιακά εμπορικών εκπομπών (Δάμπασης, χ.χ.: 614).

Επιπλέον, η πίστη της διοίκησης απέναντι στην αξία και την αποτελεσματικότητα του ζωντανού τηλεοπτικού προγράμματος την οδήγησε στην ιδέα να πλαισιώσει το νεοπροβαλλόμενο μεσημβρινό δελτίο ειδήσεων της ΕΡΤ με μια ζωντανή λαϊκού-ψυχαγωγικού χαρακτήρα εκπομπή, εμπνευσμένη από τη γαλλική τηλεόραση, με τίτλο *Κάθε Μεσημέρι* (1976). Η ιδέα στέφθηκε με επιτυχία, αφού το πρόγραμμα όχι μόνο σημείωσε αξιόλογη τηλεθέαση, ξεπερνώντας κατά πολύ το αντίστοιχο πρόγραμμα της ΥΕΝΕΔ, αλλά και ώθησε τους τηλεθεατές –έστω και σε μικρότερο ποσοστό– να παραμείνουν στο σταθμό για να παρακολουθήσουν τη μεσημβρινή ειδησεογραφία (Μανθούλης, 1981: 80-81).³¹² Την επόμενη χρονιά (1977) η τηλεοπτική ψυχαγωγία ανανεώθηκε μέσα από τον εμπλουτισμό της τηλεοπτικής εκροής - τόσο της ΕΡΤ όσο και της ΥΕΝΕΔ - με νέα προγράμματα κυρίως μουσικού χαρακτήρα.³¹³

Μέρος της νέας πολιτικής προγράμματος ήταν και η ιδέα οργάνωσης συμπαραγωγών με την οικονομική συνδρομή ξένων τηλεοπτικών δικτύων, οι οποίες ωστόσο θα είχαν εγχώρια θεματολογία, θα γυρίζονταν στην Ελλάδα από σκηνοθέτες και προσωπικό (τεχνικό

³¹⁰ Χαρακτηριστικές εκπομπές αυτού του είδους ήταν το *Θέατρο της Δευτέρας*, η Κινηματογραφική *Βραδυά* καθώς και η σειρά ντοκιμαντέρ *Παρασκήνιο*.

³¹¹ Η ιδέα του συνδυασμού ενημέρωσης και ψυχαγωγίας μέσα στην ίδια εκπομπή φάνηκε να είναι διάχυτη στο πρόγραμμα της ΕΡΤ που διαμορφώθηκε υπό τη νέα πολιτική προγραμματισμού. Στις «μεικτές εκπομπές», σύμφωνα με τον Μανθούλη (1981: 107), μπορούσαν να ενταχθούν οι παρακάτω εγχώριες παραγωγές: *Κάθε Μεσημέρι*, *Μουσική Βραδυά*, *Παρασκήνιο*, *Θέατρο της Δευτέρας*, *Κινηματογραφική Βραδυά*, *Μια Ταινία – Μια Συζήτηση*, *Ο φωτογράφος του χωριού* (σειρά). Ξένες παραγωγές αυτού του είδους είναι η σειρά *Μια χώρα, Μια Μουσική* (Μανθούλης, 1981: 107).

³¹² Μετά από αρκετούς μήνες η νέα διοίκηση της ΕΡΤ προέβη στην προβολή και μιας ακόμα ζωντανής εκπομπής με τίτλο *Μία Ταινία, Μία Συζήτηση*, εμπνευσμένη από τη γαλλική τηλεόραση (Μανθούλης, 1981: 81 & 123).

³¹³ Ο Δάμπασης θεωρεί ως σημαντικότερο τηλεοπτικό γεγονός του 1977 την τηλεοπτική κάλυψη όλων των συναυλιών του Μίκη Θεοδωράκη που έλαβαν χώρα στο Λυκαβηττό. Στο εβδομαδιαίο ψυχαγωγικό πρόγραμμα της ΕΡΤ συμπεριελήφθη και μια νέα εκπομπή για παιδιά με τίτλο *Το Μικρό μας Τσίρκο* (Δάμπασης, χ.χ.: 616-617).

– καλλιτεχνικό) εγχώριας προέλευσης και στη συνέχεια θα μεταδίδονταν σε όλες τις συνεργαζόμενες χώρες. Το όλο φιλόδοξο εγχείρημα βασιζόταν, σύμφωνα με τον Μανθούλη (1981: 82-83), σε δύο αρχές: στην εισαγωγή χρήματος και στην εξαγωγή ταλέντου με στόχο αφενός τη δημιουργία ποιοτικών και προσοδοφόρων εκπομπών τέτοιου προϋπολογισμού που από μόνη της η ΕΡΤ δεν θα μπορούσε να επωμιστεί και αφετέρου την ενίσχυση του κύρους του ραδιοτηλεοπτικού φορέα και της χώρας στο εξωτερικό. Τελικά, εκείνη την περίοδο η ιδέα των συμπαραγωγών δεν μπόρεσε να ευδοκιμήσει.³¹⁴

Ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας παράλληλα φρόντιζε να παρακολουθεί τα δρώμενα της τηλεοπτικής βιομηχανίας του εξωτερικού, προσπαθώντας να ωφεληθεί μέσα από την τακτική της εισαγωγής δοκιμασμένων τηλεοπτικών προγραμμάτων.³¹⁵ Επιπλέον, μέρος της προγραμματικής στρατηγικής της ΕΡΤ ήταν η αφιέρωση τηλεοπτικού χρόνου σε τηλεπαιχνίδια που βασίζονταν σε ιδέες ξένης προέλευσης.³¹⁶

Στην πρώτη μεταπολιτευτική φάση μια από τις σημαντικότερες στιγμές της ελληνικής τηλεόρασης ήταν ο θεσμός της εκπαιδευτικής τηλεόρασης, η πειραματική εφαρμογή του οποίου πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1977 (ΕΡΤ, 1980).³¹⁷ Επρόκειτο

³¹⁴ Μέσα στη δίνη της έντονης πολεμικής που ασκήθηκε στην ιδέα των συμπαραγωγών η μόνη εκπομπή αυτού του είδους που τελικά ολοκληρώθηκε ήταν η *Βυζαντινή Γιορτή των Καλλένδων*, η οποία αποτέλεσε προϊόν συνεργασίας ανάμεσα στην ΕΡΤ και το πρώτο κανάλι της γαλλικής τηλεόρασης και μεταδόθηκε την Πρωτοχρονιά του 1977. Η έγχρωμη αυτή συμπαραγωγή (με θέμα τη *Βυζαντινή Γιορτή των Καλλένδων* στην ελληνική Κωνσταντινούπολη την παραμονή της Πρωτοχρονιάς) βασίστηκε σε μια ιδέα του Γιώργου Σταμπουλόπουλου, το σενάριο ήταν του Ιάκωβου Καμπανέλλη, η σκηνοθεσία του Γιώργου Μιχαηλίδη και η σκηνογραφία του Βασίλη Φωτόπουλου (Μανθούλης, 1981: 83-84).

³¹⁵ Για παράδειγμα, το Νοέμβριο του 1977 η δημόσια τηλεόραση επένδυσε χρήματα στο πολυδάπανο και επιτυχημένο σίριαλ της αμερικανικής τηλεόρασης *Οι Άγγελοι του Τσάρλυ*, το οποίο είχε σημειώσει υψηλή τηλεθέαση σε πολλές χώρες του κόσμου, αποτελώντας σίγουρη εγγύηση προσέλκυσης τηλεθεατών (Μηλοπούλου, 1977: 4 & 6-8). Τη δεκαετία του 1970 η εν λόγω παραγωγή αποτέλεσε το πιο δαπανηρό σίριαλ της παγκόσμιας τηλεόρασης με έναν προϋπολογισμό της τάξεως των 15 εκατομμυρίων δολαρίων. Το κεφάλαιο αυτό επενδύθηκε στη δημιουργία μονάχα μιας πρώτης ομάδας επεισοδίων, τα οποία χρονικά δεν κάλυπταν ούτε μια σαιζόν τακτικής τηλεοπτικής προβολής (Μηλοπούλου, 1977: 7).

³¹⁶ Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά του είδους ήταν η εκπομπή *Γράμματα και Αριθμοί* (1976), που αποτελούσε πνευματική ιδιοκτησία του Γάλλου Άρμαν Ζαμό (ΕΡΤ, 1977: 96). Το τηλεοπτικό αυτό κουίζ πριν μεταδοθεί από τη συχνότητα της ΕΡΤ είχε διαγράψει μια επιτυχημένη πορεία δεκαετούς διάρκειας στη γαλλική τηλεόραση υπό τον τίτλο *Σίφρ ε Λετρ* και συχνότητα μετάδοσης έξι φορές την εβδομάδα. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα, παράλληλα με την ελληνική τηλεόραση, το φιλοξένησαν στις συχνότητές τους και οι τηλεοπτικοί φορείς των γειτονικών χωρών της Γαλλίας, στις οποίες σημείωσε μεγάλη τηλεθέαση. Ανάλογη ήταν και η απήχυσή του στο ελληνικό κοινό, το οποίο είχε την ευκαιρία να το παρακολουθεί κάθε Τρίτη και Παρασκευή στις 7.55, εμπλουτίζοντας τις γνώσεις του στην ορθογραφία και στους μαθηματικούς υπολογισμούς. Παρουσιαστής και εμπνευστής του τηλεπαιχνιδιού *Γράμματα και Αριθμοί* ήταν ο δημοσιογράφος Χρήστος Οικονόμου, συντονιστής ο Ντένης Αντύπας και τηλεσκηνοθέτης ο Νέστωρ Παβέλλας. Η παραγωγή της εκπομπής ανήκε στην *ΑΣΤΗΡ TV* (ΕΡΤ, 1977: 96-97).

³¹⁷ Ο Γιώργος Κάρτερ υποστηρίζει ότι η ΕΡΤ εγκαινίασε τον τομέα της Εκπαιδευτικής Τηλεόρασης στις 12 Αυγούστου του 1977. Μια από τις πρώτες μαθησιακές εκπομπές της Εκπαιδευτικής Τηλεόρασης είχε τίτλο *Το έμβρυο της όρνιθας* (Σακελλάρης, 1977: 83).

για δημιούργημα του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων με αποστολή την προβολή μίας ευρείας γκάμας προγραμμάτων μαθησιακού χαρακτήρα, που απευθύνονταν σε μαθητές αλλά και σε ενήλικες και στόχευαν στην ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας στο πλαίσιο της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στην επιμόρφωση και τη δια βίου μάθηση (Τροχαλίτου, 2010: 174). Η χρηματοδότηση των εκπομπών εκπαιδευτικού χαρακτήρα στα τρία πρώτα χρόνια δημιουργίας του θεσμού βασίστηκε αποκλειστικά στον τακτικό προϋπολογισμό του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού (ΕΡΤ, 1980).

Ο Γιώργος Κάρτερ, ένα από τα σημαίνοντα στελέχη του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα, θεωρούσε την τηλεόραση αυτή ως ένα όπλο μείωσης ή καταπολέμησης του αναλφαριθμητισμού (Κάρτερ, 2004: 47-48). Πρωταγωνιστές του εγχειρήματος ήταν εργαζόμενοι της ΕΡΤ καθώς και του Υπουργείου Παιδείας, που συνεργάζονταν για την επιτυχημένη εφαρμογή ενός «σημαντικού εποπτικού μέσου διδασκαλίας», τρέφοντας αισθήματα αισιοδοξίας για την αποτελεσματικότητα της νέας υπηρεσίας (Ραδιοτηλεόραση, 1977: 95). Για την εποχή εκείνη η εκπαιδευτική τηλεόραση αποτέλεσε μια πραγματική καινοτομία, που εντυπωσίασε εκπαιδευτικούς και μαθητές και ικανοποίησε παράγοντες από τον χώρο της παιδείας, της πολιτικής και της τηλεόρασης.

Η πρώτη εφαρμογή του εγχειρήματος στέφθηκε με επιτυχία.³¹⁸ Άλλωστε, οι εκπομπές της εκπαιδευτικής τηλεόρασης δεν απευθύνονταν αποκλειστικά σε παιδιά σχολικής ηλικίας, αλλά σε όλους όσους επιθυμούσαν να συμπληρώσουν ή να φρεσκάρουν τις γνώσεις τους (Σακελλάρης, 1977: 83).³¹⁹ Ενδεικτικό του αρχικού ενθουσιασμού με τον οποίο πλαισιώθηκε ο θεσμός ήταν οι δημόσιες τοποθετήσεις που εξέφρασαν κάποιοι από τους ιθύνοντες. Ο Πρόεδρος της Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΟΛΜΕ) επεσήμανε «το μεγάλο βαθμό αφομοιώσεως των γνωστικών στοιχείων που μεταδόθηκαν στους μαθητές με τις τηλεοπτικές ταινίες» και ο υπουργός Γ. Ράλλης προέβλεπε «μια επανάσταση στον χώρο της παιδείας», προερχόμενη από την εμπειρία της πειραματικής φάσης σε συνδυασμό με τις δράσεις επέκτασης και βελτίωσης του θεσμού (Ραδιοτηλεόραση, 1977: 95). Στην πορεία ωστόσο οι ενθουσιώδεις αυτές εκτιμήσεις φαίνεται πως διαψεύστηκαν. Η μικρή απήχηση του θεσμού τόσο στον κύκλο των εκπαιδευτικών όσο και στο ευρύτερο κοινό κατέστησε την εκπαιδευτική τηλεόραση ένα εγχείρημα στη θεωρία πολλά υποσχόμενο, αλλά στην πράξη σχεδόν ανεφάρμοστο (ή τουλάχιστον ελάχιστα εφαρμόσιμο) και συνεπώς αναποτελεσματικό (Τροχαλίτου, 2010: 174-175).

³¹⁸ Το πειραματικό πρόγραμμα της εκπαιδευτικής τηλεόρασης τους πρώτους μήνες περιελάμβανε προβολή μιας ή δύο ταινιών σε καθημερινή βάση εκτός Κυριακής και αρχικά το παρακολούθησαν 73 επιλεγμένα γυμνάσια της χώρας καθώς και άλλα σχολεία, που με δική τους πρωτοβουλία αποφάσισαν να κάνουν χρήση του πρωτόγνωρου αυτού μαθησιακού μέσου (Ραδιοτηλεόραση, 1977: 95).

³¹⁹ Ενδεικτικά, ο αρχικός ζήλος με τον οποίο η δημόσια τηλεόραση προσέγγισε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα διαφαίνεται στο γεγονός ότι μόνο κατά το σχολικό έτος 1979-1980 μεταδόθηκαν 166 ταινίες μαθησιακού χαρακτήρα, από τις οποίες πολλές ήταν επαναλήψεις προηγούμενου έτους, συνολικής διάρκειας 147 ωρών, που παρακολουθούνταν με ενδιαφέρον τόσο από μαθητές όσο και από ενήλικες (ΕΡΤ, 1980).

Το 1978 ένα νέο διοικητικό σχήμα ανέλαβε τη διεύθυνση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Στα δύο τελευταία έτη της δεκαετίας του 1970 η τηλεοπτική ψυχαγωγία ακολούθησε φθίνουσα πορεία. Τα μουσικοχορευτικά προγράμματα δεν αποτελούσαν πλέον έντονο πόλο έλξης για τους παραγωγούς. Παράλληλα, οι πενιχροί προϋπολογισμοί των τηλεοπτικών σταθμών σε συνδυασμό με την έλλειψη πρωτότυπων ιδεών οδήγησαν σταδιακά στο μαρασμό της ψυχαγωγικής εκροής. Μέχρι το 1979 η τηλεόραση είχε διανύσει 14 χρόνια λειτουργίας και ο ψυχαγωγικός της τομέας, πλην ορισμένων εξαιρέσεων, επικρινόταν γιατί συχνά απουσίαζε από αυτόν «ένα θέαμα καλόγουστο, μία αίσθηση ποιότητας, ένα μήνυμα σημαντικό» (Δάμπασης, χ.χ.: 618-619).

Μέχρι το κλείσιμο της δεκαετίας του 1970 και την απαρχή της νέας και τα δύο κανάλια του τηλεοπτικού πεδίου (ΕΡΤ και ΥΕΝΕΔ) προσπάθησαν να εμπλουτίσουν την εκροή τους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Γενικότερα, η πρώτη φάση της μεταπολιτευτικής τηλεόρασης (1974-1981), ανεξαρτήτως διοικητικών στελεχών, ήταν μια περίοδος στην οποία το τηλεοπτικό πρόγραμμα προσέλαβε νέα χαρακτηριστικά.

Στον ενημερωτικό τομέα προβλήθηκαν δημοσιογραφικές εκπομπές (όπως το *Συνέθη* και *Οι Ρεπόρτερς*) που έδωσαν έμφαση στην επικαιρότητα.³²⁰ Επίσης, εκείνη την εποχή άκμασε η μεταφορά λογοτεχνικών έργων στη μικρή οθόνη, γεγονός που τροφοδοτήθηκε από την έλλειψη πρωτότυπης δημιουργικής γραφής στο πεδίο των σίριαλ.³²¹

³²⁰ Η εκπομπή *Συνέθη* το περιεχόμενο της οποίας επιμελούνταν οι Δημήτρης και Νίκος Ρίζος ήταν η πρώτη ιδιωτική παραγωγή της μεταπολιτευτικής περιόδου. Η εκπομπή *Ρεπόρτερς*, στην οποία πρωτοστατούσαν οι δημοσιογράφοι Δημήτρης Λυμπερόπουλος, Χρήστος Οικονόμου και Νάσος Αθανασίου, πραγματευόταν ιδιαίτερα θέματα του κοινωνικού βίου (Δάμπασης, 2002: 143-144).

³²¹ Χαρακτηριστικές προσπάθειες διασκευής λογοτεχνικών έργων ήταν οι εξής παραγωγές (Βαλούκος, 2008: 90-93):

- *Οι Έμποροι των Εθνών* (1973, από το μυθιστόρημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη), μια παραγωγή του Δημήτρη Ποντίκα σε σκηνοθεσία Κώστα Φέρρη και μουσική επιμέλεια Σταύρου Ξαρχάκου (Δάμπασης, 2002: 134).
- *Η Γυφτοπούλα* (1974, από το λαϊκό μυθιστόρημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη σε παραγωγή του Δημήτρη Ποντίκα).
- *Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται* (29 Μαΐου 1975, από το μυθιστόρημα του Νίκου Καζαντζάκη), *Γιούγκερμαν* (1976, από το μυθιστόρημα του Μ. Καραγάτση), *Οι Πάνθη* (1977, από το μυθιστόρημα του Τάσου Αθανασιάδη), *Ο Συνταγματάρχης Λιάπκιν* (1979, από το μυθιστόρημα του Μ. Καραγάτση), *Η Τελευταία Νύχτα της Γης* (1980, από το μυθιστόρημα του Χάρη Πέτρου), τα οποία γυρίζονται υπό τις σκηνοθετικές οδηγίες του Βασίλη Γεωργιάδη.
- *Μενεξεδένια Πολιτεία* (1975, από το βιβλίο του Άγγελου Τερζάκη), *Η Ωραία Ελένη των γαιδάρων* (1976, παρωδία των ομηρικών επών στο πλαίσιο της ελληνικής επαρχίας), *Το Εγκλημα του Ψυχικού* (1980, από το βιβλίο του Παύλου Νιρβάνα) σε σκηνοθεσία του Κώστα Φέρρη.
- *Η Τερέζα Βάρμα Δακόστα* (1975, ζακυνθινή ηθογραφία του Γρηγόρη Ξενόπουλου), σε σκηνοθεσία Κώστα Κουτσομούτη (ο οποίος την ίδια εποχή σκηνοθετεί και το *Εν Αθήναις* (1976), σειρά βασισμένη σε πρωτότυπο σενάριο των Βαγγέλη Γκούφα και Μάριου Ποντίκα (Βαλούκος, 2008: 91).
- *Η Αφροδίτη* (1977), *Η Αναδυόμενη*, *Τυχεροί και Άτυχοι*, *Μυστικοί Αρραβώνες*, *Λάουρα*, *Η Απερίγραπτη*, *Ο Κόσμος και ο Κοσμάς*, έργα του Ξενόπουλου, σε σκηνοθεσία Ερρίκου Ανδρέου.
- *Η Γαλήνη* (1976, από το έργο του Ηλία Βενέζη), *Η Λεηλασία μιας Ζωής* (1978, από το έργο του Ανδρέα Τραυλαντώνη), σε σκηνοθεσία Κώστα Λυχνάρα.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 μια άλλη κατηγορία προγράμματος που γνώρισε άνθιση ήταν οι εκπομπές αθλητικού περιεχομένου.³²² Το θεματικό περιεχόμενο των εκπομπών αυτών δεν περιοριζόταν στο δημοφιλές ποδόσφαιρο, αλλά εστίαζε κυρίως στην προβολή άλλων αθλημάτων όπως είναι ο στίβος, το βόλεϊ, το μπάσκετ, το τένις, η κολύμβηση, το πόλο (EPT, 1980).

Την ίδια εποχή η EPT ενίσχυσε και βελτίωσε τον ειδησεογραφικό της τομέα με δελτία ειδήσεων και ειδικές εκπομπές που κάλυπταν με επιτυχία την εσωτερική και διεθνή επικαιρότητα. Μάλιστα, ο ελληνικός τηλεοπτικός φορέας έλαβε τα εύσημα στο ειδικό δελτίο της Eurovision και έγινε -μέσω του γραφείου Eurovision της Δ.Ε.Ε.- το κανάλι διοχέτευσης γεγονότων σε ολόκληρο τον κόσμο ή διαφορετικά το «κέντρο διεθνών μεταδόσεων και υλικού ξένων τηλεοπτικών ειδησεογραφικών πρακτορείων» (EPT, 1980).

Στο κλείσιμο της δεκαετίας του 1970 η EPT ήταν ιδιαίτερα δραστήρια σε επίπεδο δημόσιων και διεθνών σχέσεων. Από τη μία μεριμνούσε για την καλλιέργεια επικοινωνιακών επαφών με ένα σύνολο από φορείς του εξωτερικού (όπως είναι η EBU-Eurovision, οι άλλες ενώσεις ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, οι διεθνείς οργανισμοί ΕΟΚ, UNESCO, Συμβούλιο της Ευρώπης καθώς και τα διεθνή φεστιβάλ) και από την άλλη συνέχισε την πολιτική των απευθείας σχέσεων με ξένους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς. Παράλληλα, στελέχη του ελληνικού φορέα συμμετείχαν σε διεθνή συνέδρια και διεθνείς επιτροπές ραδιοτηλεόρασης με στόχο τη διασφάλιση των δικαιωμάτων της EPT απέναντι στις διεθνείς συμβάσεις συνεργασίας των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών. Απόρροια αυτής της

-
- *Το Λεμονοδάσος* (1978, από το μυθιστόρημα του Κοσμά Πολίτη) σε σκηνοθεσία Τώνιας Μαρκετάκη.
 - *Η Δασκάλα με τα Χρυσά Μάτια* (1979, από το έργο του Στρατή Μυριβήλη), σειρά που σκηνοθετεί ο Κώστας Αριστόπουλος. Σύμφωνα με τον Βαλούκο (2008: 92), η πρεμιέρα της σειράς παισιώθηκε με ένα άνευ προηγουμένου πακέτο διαφημίσεων με διάρκεια που ξεπέρασε τα σαράντα λεπτά και θεωρούσε ότι επρόκειτο για «μάλλον μια ταινία-ποταμό παρά ένα τηλεοπτικό σίριαλ, και παρά τις ενθουσιώδεις κριτικές το κοινό ελάχιστα ακολούθησε».
 - *Ο Συμβολαιογράφος* (1979, από την κλασική νουβέλα του Αλέξανδρου Ραγκαβή), Οι Άθλιοι των Αθηνών (1980), σε σκηνοθεσία του Γιώργου Μιχαηλίδη.
 - *Η Αργώ* (1980, δημοφιλές μυθιστόρημα του Γιώργου Θεοτοκά) σε σκηνοθεσία του Αντώνη Βογιάζου.
 - *Η Λωξάνδρα* (1980, από το μυθιστόρημα της Μαρίας Ιορδανίδου), σε σκηνοθεσία Γρηγόρη Γρηγορίου. Λίγα χρόνια πριν τη *Λωξάνδρα*, το 1976, ο Γρηγόρης Γρηγορίου δημιούργησε τη βασισμένη σε πρωτότυπα σενάρια τηλεοπτική σειρά *Αθάνατες Ιστορίες Αγάπης* (1976) με θέμα την αισθηματική ζωή γνωστών ποιητών και καλλιτεχνών (Βαλούκος, 2008: 91).
 - *Για την Τιμή και το Χρήμα* (1980, νουβέλα του Κωνσταντίνου Θεοτόκη) σε σκηνοθεσία του Γιάννη Γαζή.
 - *Αστροφεγγιά* (1980, αστική ηθογραφία) σε σκηνοθεσία Διαγόρα Χρονόπουλου.
 - *Λούμπεν* (1981, αστική ηθογραφία) σε σκηνοθεσία Φράνσις Κάραμποτ.

Γενικότερα, στον τομέα της μεταφοράς λογοτεχνικών έργων στην τηλεόραση ξεχώρισαν οι σκηνοθέτες Βασίλης Γεωργιάδης, Κώστας Φέρρης, Κώστας Κουτσομούτης, Γρηγόρης Γρηγορίου, Ερρίκος Ανδρέου, Κώστας Λυχναράς, Τώνια Μαρκετάκη, Κώστας Αριστόπουλος, Γιώργος Μιχαηλίδης, Αντώνης Βογιάζος, Γιάννης Γαζής.

³²² Συγκεκριμένα, το 1979 οι αθλητικές παραγωγές παρουσίασαν αύξηση, με αποτέλεσμα στο ενεργητικό της EPT να καταγραφούν 253 εκπομπές συνολικής διάρκειας 271 ωρών. Από αυτές οι 150 ήταν εβδομαδιαία προγράμματα εσωτερικής παραγωγής και οι 103 ζωντανής παραγωγής (EPT, 1980).

δράσης ήταν η ενίσχυση των διεθνών προσφορών προγραμμάτων προς την τηλεόραση και το ραδιόφωνο, η αύξηση της συνεργασίας στον τομέα της ανταλλαγής προγραμμάτων και της παροχής διευκολύνσεων σε θέματα μεταδόσεων, η γενικότερη ενδυνάμωση του ρόλου και της παρουσίας της ΕΡΤ στα διεθνή ραδιοτηλεοπτικά δρώμενα (ΕΡΤ, 1980).

Στο πλαίσιο αυτών των εξελίξεων δεν είναι τυχαίο ότι στο τέλος της δεκαετίας του 1970 η πολιτική της ΕΡΤ σε επίπεδο τηλεοπτικού προγραμματισμού βασίστηκε στον αρμονικό συνδυασμό εγχώριων προγραμμάτων και επιτυχημένων διεθνών παραγωγών. Από τη μία πλευρά η τηλεοπτική εκροή ενισχύθηκε με περισσότερες ελληνικές εκπομπές με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις (ζωντανές ή μαγνητοσκοπημένες) μεταδόσεις των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων του Φεστιβάλ Αθηνών. Από την άλλη, ο εμπλουτισμός του προγράμματος με ξένες παραγωγές ή συμπαραγωγές επετεύχθη χάρη στη δημιουργική επαφή του ελληνικού τηλεοπτικού φορέα με ξένους φορείς, όπως η ΕΒΥ, το διεθνές ραδιοφωνικό και τηλεοπτικό πανεπιστήμιο URTI, η βρετανική, η σουηδική και η γαλλική τηλεόραση.³²³

Παρά τη διάθεση και τις προσπάθειες εκσυγχρονισμού η ελληνική τηλεόραση δεν μπόρεσε να εξαλείψει εύκολα την παθογένεια που παραδοσιακά την ταλάνιζε, η οποία εξακολουθούσε να είναι ορατή ακόμα και στην πρώτη περίοδο της μεταπολίτευσης (δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1970). Η ρίζα του "κακού", σύμφωνα με τον Μανθούλη (1981: 91), βρισκόταν στο γεγονός ότι στο ξεκίνημά του μέσου υπήρχε έλλειψη προετοιμασίας, σχεδίου, υποδομής, μελέτης του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος και κατ' επέκταση έλλειψη ευρύτερης πολιτικής, που να είναι άμεσα εφαρμόσιμη υπό την κατάλληλη οικονομική ενίσχυση του κράτους (Μανθούλης, 1981: 91).³²⁴ Η Ελλάδα θεωρούνταν ότι έπασχε από αδυναμία μετάδοσης της κουλτούρας στο ευρύ κοινό λόγω έλλειψης επαρκών συστημάτων διανομής πολιτιστικών μηνυμάτων, συνειδητοποίηση που θα μπορούσε να την οδηγήσει αφενός στον απεγκλωβισμό της ραδιοτηλεόρασης από την καιροσκοπική πολιτική που την χαρακτήριζε και αφετέρου στην αξιοποίησή της ως φορέα κουλτούρας (Μανθούλης, 1981: 92-92).

Γνωστοί σκηνοθέτες του κινηματογράφου και της τηλεόρασης, όπως είναι ο Κώστας Κουτσομούτης, προς το τέλος της δεκαετίας του 1970 εντόπιζαν την αδυναμία της ελληνικής τηλεόρασης στην έλλειψη τεχνικών μέσων και ειδικότερα στην έλλειψη καλά εξοπλισμένων πλατώ. Θεωρούσαν ότι η μικρή οθόνη όφειλε να υπηρετεί την πρωτοπορία σε επίπεδο

³²³ Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο των διεθνών προσφορών-ανταλλαγών προγραμμάτων η Eurovision τροφοδότησε την ελληνική τηλεόραση με εκπομπές κλασικής μουσικής, χορού, όπερας και φεστιβάλ επιμορφωτικού χαρακτήρα. Επίσης, το πρόγραμμα της ΕΡΤ διανθίστηκε με διεθνή προγράμματα κουλτούρας, που προέρχονταν από την URTI (το διεθνές ραδιοφωνικό και τηλεοπτικό πανεπιστήμιο), καθώς και με συμπαραγωγές που υλοποιούνταν μεταξύ ελληνικού τηλεοπτικού φορέα και ξένων τηλεοπτικών οργανισμών. Η απαρχή της προσπάθειας των συμπαραγωγών σημειώθηκε ανάμεσα στην ΕΡΤ και το βρετανικό κανάλι BBC με μία επιμορφωτική εκπομπή αφιερωμένη στις ιστορικές ανασκαφές και ανακαλύψεις της Βεργίνας (ΕΡΤ, 1980).

³²⁴ Για τον Μανθούλη (1981: 92) «το πρόβλημα της ελληνικής τηλεόρασης είναι πρόβλημα γενικότερο [...] το πρόβλημα της ελληνικής τηλεόρασης θα πρέπει να μελετηθεί μέσα στα πλαίσια του γενικού αναπτυξιακού προγράμματος, μέσα στα πλαίσια μιας γενικής κοινωνικής και μορφωτικής πολιτικής».

διασκέδασης, πληροφόρησης και επιμόρφωσης, κρατώντας παράλληλα ψηλά τον πήχη ως προς την ποιότητα του προσφερόμενου περιεχομένου (Βλάχου, 1977: 16). Παράλληλα, η αδυναμία της ΕΡΤ να ανακάμψει συνδεόταν, μεταξύ άλλων, με τη διαχείριση των οικονομικών της. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η οικονομική κατάσταση του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα ήταν κάθε άλλο παρά ανθηρή.³²⁵

Το 1979 η κυβέρνηση αποφάσισε να δρομολογήσει τις διαδικασίες που απαιτούνταν για τη μετάβαση της τηλεόρασης στη νέα έγχρωμη εκδοχή της με βάση το γαλλικό σύστημα SECAM. Προέβη σε συμφωνίες που αφορούσαν αφενός τον εφοδιασμό του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα με κατάλληλα μηχανήματα παραγωγής και αυτοκίνητα εξωτερικών μεταδόσεων και αφετέρου την πολύμηνη εκπαίδευση του τεχνικού προσωπικού της ΕΡΤ από ειδικούς της γαλλικής τηλεόρασης με στόχο την εξοικείωσή του με τις τεχνικές παραγωγής έγχρωμων προγραμμάτων. Ο στόχος που τέθηκε ήταν το προπαρασκευαστικό στάδιο μετάβασης στην έγχρωμη τηλεόραση να ολοκληρωθεί τον Δεκέμβριο του 1980 (ΕΡΤ, 1980). Παράλληλα, το 1979 επιτεύχθηκε η διεύρυνση της εμβέλειας του τηλεοπτικού σήματος σε νέες περιοχές της χώρας με την εγκατάσταση 24 νέων αναμεταδοτών τηλεόρασης σε διάφορα μέρη της Ελλάδας (ΕΡΤ, 1980).

5.6 Δεκαετία 1980: Τα σημάδια φιλελευθεροποίησης της τηλεοπτικής εκροής

Η διοίκηση της ΕΡΤ, που ανέλαβε τα ηνία του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα μετά τις εκλογές της 18^{ης} Οκτωβρίου του 1981, επιδίωξε την πλήρη αναδιάρθρωση και ανανέωση του τηλεοπτικού προγράμματος. Με επικεφαλής στα ζητήματα τηλεοπτικού προγραμματισμού τον συγγραφέα Βασίλη Βασιλικό, στον οποίο ανατέθηκε ο ρόλος του υπεύθυνου προγράμματος, οι αποφάσεις που πάρθηκαν ήταν ριζικές και ριζοσπαστικές και αφορούσαν τα εξής (Βαλούκος, 2008: 103-104):

- Διπλασιασμό του κόστους των παραγόμενων εκπομπών με στόχο την καταπολέμηση της μέχρι τότε κακής ποιότητας του περιεχομένου τους.
- Περιορισμό του αριθμού επεισοδίων ανά σίριαλ.
- Παραγκωνισμό των παλιών παραγωγών και των εξωτερικών συνεργατών με παράλληλη ακύρωση αναθέσεων υλοποίησης εκπομπών που είχε δρομολογήσει η προγενέστερη διοίκηση.
- Παραχώρηση απόλυτης ελευθερίας στους σκηνοθέτες στους οποίους επετράπη η συμμετοχή στην παραγωγή.

³²⁵ Ο ισολογισμός της 31^{ης} Δεκεμβρίου 1979 αποκαλύπτει μία αρνητική συσχέτιση δαπανών και εσόδων του οργανισμού, η οποία από οικονομική σκοπιά σήμαινε έλλειμμα της τάξης των 147.349.300, 45 δραχμών (ΕΡΤ, 1980). Κατά την διαχειριστική περίοδο 1979 τα ακαθάριστα έσοδα του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα άγγιξαν το ποσό των 2.087.963.312,30 δραχμών, ενώ τα έξοδα ανήλθαν στο ποσό των 2.235.312.612,75 δραχμών (ΕΡΤ, 1980). Αλλού αναφέρεται ότι το σύνολο των εσόδων ανήλθαν στο ποσό των 649.672.407,05 δραχμών και το σύνολο των εξόδων στο ποσό των 697.221.707,50 δραχμών, εκ των οποίων 29.774.756 δραχμές αντιστοιχούσαν σε μη καταλογισθείσες αποσβέσεις που βάρυναν τα παραπάνω αποτελέσματα χρήσεως (ΕΡΤ, 1980).

Στο πλαίσιο αυτό των αποφάσεων σημειώθηκε ένας εσπευσμένος τερματισμός πολλών ελληνικών σειρών (Βαλούκος, 2008: 104). Οι νέες παραγωγές που εμφανίστηκαν δε δίστασαν να θίξουν ευαίσθητα ζητήματα της ελληνικής κοινωνίας,³²⁶ συχνά με κριτική διάθεση και αιχμηρό πνεύμα, με αποτέλεσμα την πρόκληση αντιδράσεων τόσο από κυβερνώντες όσο και από αντιπολιτευόμενες δυνάμεις.³²⁷

Παρά την τολμηρή και καινοτόμα για την εποχή θεματολογία τους τα λεγόμενα «σίριαλ της αλλαγής» των αρχών της δεκαετίας του 1980 χαρακτηρίζονταν, σύμφωνα με τον Βαλούκο (2008: 106), από ένα βασικό πρόβλημα που σχετίζεται κυρίως με την υποτίμηση του τηλεοπτικού μέσου: δημιουργήθηκαν λανθασμένα με γνώμονα την κινηματογραφική αισθητική από σκηνοθέτες που αγαπούσαν υπέρμετρα τον κινηματογράφο, αλλά δεν εκτιμούσαν τις δυνατότητες της τηλεόρασης, την οποία «κάποιοι [...] αντιμετώπιζαν ως βιοποριστικό πάρεργο. Κάποιοι άλλοι την έβλεπαν ως προθάλαμο του κινηματογράφου».³²⁸

Ανεξαρτήτως της παραπάνω καλλιτεχνικής προσέγγισης, στο θέμα της υιοθέτησης κάποιας στρατηγικής προγράμματος η διοίκηση του 1983 εμφανίστηκε απαισιόδοξη. Ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΡΤ-1, καθηγητής Κ. Μπέης, σε συνάντηση που πραγματοποίησε με τους δημοσιογράφους παραδέχθηκε ότι το Διοικητικό Συμβούλιο δεν

³²⁶ Ανάμεσα στα νέα σίριαλ που ενέκρινε η νέα διοίκηση της ΕΡΤ ξεχώρισε η παραγωγή του Σούλη Αθανασίου με τίτλο *Τα Λαυρεωτικά* σε σενάριο και σκηνοθεσία του Γιώργου Μιχαηλίδη. Η σειρά είχε ως θεματικό πυρήνα τη μεγάλη απεργία των εργατών του Λαυρίου του 1896, αποτέλεσε το πρώτο σίριαλ πολιτικού περιεχομένου και σηματοδότησε τη μετάβαση της ελληνικής τηλεόρασης σε μια νέα φάση, στην οποία αναδύθηκε η τάση προβολής ιδεολογικών μηνυμάτων πλαισιωμένα από φλέγοντα θέματα του κοινωνικού γίνεσθαι, όπως είναι η κοινωνική καταπίεση, ο σοσιαλισμός, τα προβλήματα της επαρχίας, η ισοτιμία των δύο φύλων (Βαλούκος, 2008: 105). Το δεύτερο σίριαλ του Γιώργου Μιχαηλίδη με τίτλο *Κάθοδος* ξεσήκωσε θύελλα κοινωνικών αντιδράσεων τόσο από επίσημους όσο και από ανεπίσημους φορείς λόγω του τολμηρού για εκείνη την εποχή περιεχομένου του (νέοι που εμπλέκονται σε περιστατικά βίας, υποθέσεις ναρκωτικών και σε άλλες κοινωνικές παθογένειες) σε συνδυασμό με την ειρωνική-σαρκαστική σκηνοθετική οπτική. Η διοίκηση εξαναγκάστηκε αρχικά να μεταφέρει την προβολή του σίριαλ μετά το βραδινό δελτίο ειδήσεων και δευτερευόντως να μειώσει τον αριθμό των αρχικά συμφωνηθέντων επεισοδίων (Βαλούκος 2008: 106).

³²⁷ Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 το σίριαλ που ξεχώρισε στις προτιμήσεις των τηλεθεατών (και των στελεχών της κυβέρνησης) είναι *Το Μινόρε της Αυγής* του Φώτη Μεσθεναίου, το οποίο λόγω της επιτυχίας που σημείωσε πήρε παράταση για δεύτερο κύκλο επεισοδίων, κάτι που δεν είχε ξαναγίνει ποτέ μέχρι τότε σε περίπτωση μυθοπλαστικού σίριαλ (Βαλούκος, 2008: 107-108). Το εν λόγω σίριαλ κατόρθωσε να φέρει στην επιφάνεια και να κάνει αισθητή την παρουσία του ρεμπέτικου τραγουδιού (Βαλούκος, 2008: 107-108). Επιπλέον, το Δεκέμβριο του 1982 αίσθηση προκάλεσε η προβολή μιας επιθεώρησης με τίτλο *Αλαλούμια* στο πλαίσιο της εκπομπής *Το Θέατρο της Δευτέρας* (Δάμπασης, 2002: 182-183). Το αιχμηρό σατιρικό περιεχόμενό της που εστίαζε σε καταστάσεις της ελληνικής κοινωνίας συνιστούσε μία φιλελεύθερη πρωτοβουλία της διοίκησης της ΕΡΤ, που προκάλεσε αντιδράσεις τόσο από το κυβερνών κόμμα όσο και από αντιπολιτευόμενες δυνάμεις της εποχής, όπως ο δεξιός Τύπος (Δάμπασης, 2002: 183).

³²⁸ Για την κατάσταση των Μέσων στην Ελλάδα το 1980 βλ. Χαιρετάκης (2000: 92-99).

είχε να επιδείξει κάποια πρόοδο ως προς το καθήκον του για χάραξη συγκεκριμένης πολιτικής προγράμματος.³²⁹

Στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1980 η τηλεοπτική εκροή - πέρα από τα "σίριαλ της αλλαγής" - χαρακτηρίστηκε από την αισθητή εμφάνιση των εκπομπών πολιτικού διαλόγου καθώς και από ένα νέο είδος δημοσιογραφίας, περισσότερο διερευνητικού χαρακτήρα συγκριτικά με το παρελθόν, με αντιπροσωπευτικά παραδείγματα τις εκπομπές *Ρεπόρτερς* και *Οκτώμιση* (Πασχαλίδης, 2005: 178).

Αργότερα, στα τέλη του 1986 στους άμεσους στόχους που ανακοίνωσε η διοίκηση της EPT-1 συμπεριλαμβάνονταν ορισμένες καινοτόμες δράσεις: διάλογος με το κοινό μέσω του γραφείου του τηλεθεατή³³⁰, συνεργασία και συντονισμένες ενέργειες με την EPT-2, καθιέρωση εκπομπών με αντικείμενο την εις βάθος διερεύνηση κοινωνικών προβλημάτων, προώθηση διεθνών συμπαραγωγών, επιμόρφωση του προσωπικού, προώθηση της ζωντανής τηλεοπτικής εκροής, εμπλουτισμός του εβδομαδιαίου προγράμματος με νέες παραγωγές (Ραδιοτηλεόραση, 1986: 32). Ο τελευταίος στόχος της ανανέωσης του προγράμματος βασίστηκε σε μια στρατηγική αύξησης των ελληνικών θεμάτων μέσα από την προβολή νέων ελληνικών σειρών, τηλεταινιών, αρκετών ντοκιμαντέρ και μουσικών προγραμμάτων (Ραδιοτηλεόραση, 1986 β: 32).

Έτσι, η διοίκηση του 1986 αποτιμώντας το έργο της υπογράμμισε αρκετά επιτεύγματα σε σχέση με το πρόγραμμα της EPT-1 (Ραδιοτηλεόραση, 1986: 32):³³¹

³²⁹ "Το μόνο που μπορώ να σας εγγυηθώ είναι ότι γίνεται μια προσπάθεια, χωρίς να μπορώ να εγγυηθώ το αποτέλεσμα" είναι μία από τις δηλώσεις του Μπέη προς τους δημοσιογράφους τον Οκτώβριο του 1983 (Ραδιοτηλεόραση, 1983: 36). Στο πλαίσιο της εν λόγω συνάντησης αναφέρθηκε επίσης στο ζήτημα των παρεμβάσεων, υπογραμμίζοντας ότι πλέον αίρεται η δυνατότητα της διοίκησης για "κόψιμο" κάποιου προγράμματος με εξαίρεση τρεις περιπτώσεις στις οποίες, σύμφωνα με την απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου, η παρέμβαση θα ήταν δικαιολογημένη: α) όταν υπάρχει ανάγκη για μετάδοση κάποιας έκτακτης είδησης μετά από ειδοποίηση του Υφυπουργού Προεδρίας ή του Γενικού Γραμματέα Τύπου προς τον Γενικό Διευθυντή ή τον Διευθυντή Τηλεόρασης ή τον Διευθυντή Ειδήσεων, β) όταν υπάρχει σεισμικό φαινόμενο ή χρειάζεται να αναγγελθεί σοβαρή καιρική μεταβολή, γ) όταν με ευθύνη του Γενικού Διευθυντή κάποια εκπομπή κριθεί ότι προκαλεί εθνικό σάλο (Ραδιοτηλεόραση, 1983: 36). Τον Σεπτέμβριο του 1983 ανακοινώθηκε σχέδιο της EPT-1 για δημιουργία ηλεκτρονικού τηλεοπτικού συστήματος παροχής πληροφοριών γενικού ενδιαφέροντος (το λεγόμενο Τέλετεξτ), διαθέσιμο τις ώρες που δεν μεταδιδόταν κάποιο πρόγραμμα και κατόπιν καταβολής σχετικής συνδρομής (Ραδιοτηλεόραση, 1983 β: 39).

³³⁰ Το Γραφείο Τηλεθεατή αποτέλεσε έμπνευση του Γενικού Διευθυντή της EPT-1 Θ. Χαλάτση με στόχο την καθιέρωση ενός διαύλου επικοινωνίας μεταξύ κοινού και EPT-1. Το γραφείο αυτό κατέστη αρμόδιο για την καταγραφή των ερωτημάτων-παρατηρήσεων-παραπόνων του κοινού. Οι απαντήσεις στα ζητήματα που έθεταν οι τηλεθεατές δίνονταν από τα αρμόδια τμήματα του καναλιού μέσα από τη ζωντανή εκπομπή *Τρεις στον Αέρα*, την παρουσίαση της οποίας αναλάμβανε κάθε δεύτερη Παρασκευή η Υπεύθυνη του Τμήματος Εβδομαδιαίου Προγράμματος Μακώ Γεωργιάδου, η οποία διαδραμάτιζε τον ρόλο του διαμεσολαβητή μεταξύ των τηλεοπτικών στελεχών και του κοινού (Ραδιοτηλεόραση, 1986 γ: 24).

³³¹ Επιπλέον, το 1986 η EPT-1 δημιούργησε την ειδική Υποδιεύθυνση Απόδημου Ελληνισμού, σύναψε σύμβαση για την κατασκευή 600 αναμεταδοτών (ώστε μέχρι το 1988 να καλυφθεί το 98% της ελληνικής επικράτειας) και διοργάνωσε το πρώτο διεθνές Συμπόσιο για τη δορυφορική τηλεόραση (Ραδιοτηλεόραση, 1986: 32. Για το διεθνές Συμπόσιο με θέμα τη Δορυφορική Τηλεόραση βλ. επίσης Ραδιοτηλεόραση, 1986 δ: 3).

- Εντονότερη παρουσία της ελληνικής ταυτότητας στην τηλεοπτική εκροή τόσο από πλευράς περιεχομένου όσο και από πλευράς παραγωγών με το ελληνόφωνο πρόγραμμα να αντιπροσωπεύει το 82% της εκροής (ενώ μέχρι πέρυσι το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 75,2%) και το ξένο πρόγραμμα να αντιστοιχεί στο 18% της εκροής (ενώ μέχρι πέρυσι το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 24%).
- Σταθερότητα στην εβδομαδιαία εμφάνιση των εκπομπών και σαφήνεια στις ζώνες προγράμματος, λαμβάνοντας υπόψη τις προτιμήσεις του κοινού, αλλά και τις αντικειμενικές σχέσεις επικοινωνίας μεταξύ εκπομπής και κοινού.
- Έμφαση στην ψυχαγωγία που στόχευε στο σύνολο της οικογένειας.
- Αύξηση στην παρουσία των ζωντανών προγραμμάτων (από τις 14,5 ώρες εβδομαδιαίως το 1985 στις 22,5 ώρες εβδομαδιαίως το 1986).
- Κατάργηση της συσσώρευσης των διαφημιστικών μηνυμάτων.

Η ανάπτυξη και ενίσχυση ενός ορθότερα δομημένου διαλόγου που θα προωθούνταν όχι μόνο από τις ενημερωτικές εκπομπές, αλλά και από τις ψυχαγωγικές τέθηκε στο επίκεντρο των δράσεων που σχεδιάστηκαν για το νέο έτος (1987). Παράλληλα η διοίκηση της ΕΡΤ-1 επεδίωξε τη συνέχιση της παρουσίας του καναλιού στον διεθνή χώρο μέσα από εγχειρήματα όπως είναι α) η εντονότερη παρουσία του καναλιού στο πλαίσιο του απόδομου ελληνισμού, β) η συμμετοχή στα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης (European Broadcasting Union, EBU) και στις διεργασίες της δορυφορικής τηλεόρασης με παράλληλη έμφαση στις έγκαιρες επιμορφωτικές δράσεις, γ) η συνεργασία με ξένες τηλεοράσεις και η δημιουργία συμπαραγωγών με στόχο αφενός τον πλουραλισμό στην ξένη τηλεοπτική εκροή και αφετέρου την εισχώρηση του καναλιού στη διεθνή τηλεοπτική αγορά (Ραδιοτηλεόραση, 1986: 32).

Τον Νοέμβριο του 1987 ο Υπουργός Προεδρίας όρισε ως πρόεδρο της ΕΡΤ Α.Ε. τον δημοσιογράφο Ανδρέα Χριστοδουλίδη και ως αντιπρόεδρο τον θεατρικό συγγραφέα Ιάκωβο Καμπανέλλη.³³² Ο νέος πρόεδρος σε θεωρητικό επίπεδο αναγνώρισε την "αναγκαιότητα εκσυγχρονισμού της Ελληνικής Ραδιοτηλεόρασης ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στις ραγδαίες εξελίξεις και τη διεθνή τηλεοπτική πρόκληση". Από την πλευρά τους οι εργαζόμενοι είδαν στη νέα διοίκηση το ξεκίνημα μιας προσπάθειας "για μια νέα ραδιοτηλεόραση, ανοικτή, ζωντανή, πολυφωνική" και παράλληλα έκριναν τον νέο νόμο 1730/1987 ως το πρώτο βήμα ενός ευρύτερου εγχειρήματος "εκσυγχρονισμού και εκδημοκρατισμού της ελληνικής ραδιοτηλεόρασης", το οποίο είχαν πρόθεση να στηρίξουν.

³³² Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης πριν αναλάβει τη θέση του αντιπροέδρου της ΕΡΤ Α.Ε. διετέλεσε διευθυντής της Ραδιοφωνίας. Με απόφαση του ίδιου Υπουργού συγκροτείται και το Διοικητικό Συμβούλιο του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στο οποίο συμμετείχαν γνωστές προσωπικότητες της εποχής: Χάρης Μπουσμπουρέλης (δημοσιογράφος), Έλλη Παππά (δημοσιογράφος-συγγραφέας σε θέση αναπληρωματικού μέλους), Μίκα Χαρίτου-Φατούρου (καθηγήτρια ψυχολογίας Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), Νίκος Καραμανλής (δικηγόρος σε θέση αναπληρωματικού μέλους), Γιώργος Σισιλιάνος (συνθέτης), Σοφία Ζαραμπούκα (συγγραφέας σε θέση αναπληρωματικού μέλους), Παναγιώτης Υφαντής (εκπρόσωπος των εργαζομένων), Αθανάσιος Καραθανάσης (συνδικαλιστής σε θέση αναπληρωματικού μέλους) (Ραδιοτηλεόραση, 1987: 33).

Παρόμοιες προθέσεις συμπαράστασης απέναντι σε "κάθε δίκαιο αίτημα" των εργαζομένων διακατείχε και την προεδρία της ΕΡΤ στο ξεκίνημα της θητείας της (Ραδιοτηλεόραση, 1987: 34).

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Δάμπαση (2002: 222), στην αρχή της δεκαετίας του 1990 ο κρατικός ραδιοτηλεοπτικός φορέας βρισκόταν σε άσχημη οικονομική κατάσταση. Η πολιτική εξουσία δε φαινόταν πρόθυμη να καταστρώσει κάποιο σχέδιο αντιμετώπισης του οικονομικού τέλματος στο οποίο είχε περιέλθει η ΕΡΤ, δεδομένου ότι ο ίδιος ο πρωθυπουργός διατύπωσε την προκλητική άποψη ότι «εάν η ΕΡΤ δεν μπορεί να ορθοποδήσει, τότε είναι καλύτερα να κλείσει» (ό.π.: 222). Η πορεία παρακμής, ωστόσο, που διένυε η δημόσια τηλεόραση είχε βαθύτερα αίτια πέρα από την επιβλαβή στρατηγική των κυβερνητικών παρεμβάσεων³³³ και τον οικονομικό της εκτροχιασμό. Η καλλιέργεια ανταγωνιστικών σχέσεων μεταξύ των γενικών διευθύνσεων των δύο καναλιών λειτουργούσαν αποσταθεροποιητικά απέναντι στην εκπλήρωση μιας αποστολής που ήταν όλο και λιγότερο εφικτή λόγω της αναδυόμενης απορρύθμισης του τηλεοπτικού πεδίου.³³⁴

5.7 Οι συνθήκες κατάργησης του κρατικού τηλεοπτικού μονοπωλίου – Οι επιπτώσεις της απορρύθμισης του ελληνικού επικοινωνιακού πεδίου

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, ενώ η απελευθέρωση της τηλεόρασης από το κρατικό μονοπώλιο αποτέλεσε πάγιο αίτημα τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο (από φορείς όπως η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων) όσο και σε εγχώριο επίπεδο (κυρίως από τις αντιπολιτευόμενες δυνάμεις), η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ολιγώρησε και εμφάνισε μια ιδεολογική ακαμψία ως προς το συγκεκριμένο θέμα. Προσπάθησε να φανεί κινητήρια δύναμη των εξελίξεων στο επικοινωνιακό πεδίο, αλλά ουσιαστικά αποδείχθηκε ουραγός των αλλαγών, αφού η νομοθέτηση της απελευθέρωσης του ραδιοτηλεοπτικού συστήματος κατάντησε μια διαδικασία εσπευσμένη, υποκινούμενη από κυβερνητικούς παράγοντες που έδρασαν υπό συνθήκες εξαναγκασμού. Πηγή πιέσεων αποτέλεσαν την άνοιξη του 1987 οι νεοεκλεγμένοι δήμαρχοι σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πειραιά,³³⁵ οι οποίοι προερχόμενοι από τον χώρο της αντιπολίτευσης (Ν.Δ.) αμφισβήτησαν αποφασιστικά την ιδέα του κρατικού μονοπωλίου, που τόσο πεισματικά αρνιόταν να εγκαταλείψει η κυβέρνηση,

³³³ Σύμφωνα με την πρώην σκηνοθέτη της δημόσιας τηλεόρασης, Μαгдаληνή Ρεμούδου (2013), την περίοδο 1988-1992 υπήρχαν πολλές παρεμβάσεις στην ΕΡΤ [...] ήταν καθαρά δικό τους το 'έργο' [δηλαδή των πολιτικών προσώπων της κυβέρνησης]. Όποιος κι αν ήταν πάνω [στην εξουσία] τα ίδια θα έκανε, δεν υπάρχει περίπτωση".

³³⁴ Η αναξίοπιστα εικόνα που είχε καλλιεργήσει η ΕΡΤ την οδήγησε στην απαρχή της απορρύθμισης, μεταξύ άλλων, να χάσει προνόμια του παρελθόντος, όπως ήταν η μετάδοση των αγώνων μπάσκετ. Μετά από απόφαση της Ομοσπονδίας Μπάσκετ η εν λόγω μετάδοση ανατέθηκε στο νεότευκτο Mega Channel, παρά το γεγονός ότι η οικονομική προσφορά του ιδιωτικού καναλιού ήταν μικρότερη από αυτή της ΕΡΤ (Δάμπασης, 2002: 224).

³³⁵ Πρόκειται για τους δημάρχους Μιλτιάδη Έβερτ (στην Αθήνα), Σωτήρη Κούβελα (στη Θεσσαλονίκη) και Ανδρέα Ανδριανόπουλο (στον Πειραιά).

εγκαθιστώντας τους πρώτους μη κρατικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς (τον *Αθήνα 9.84*, τον *Θεσσαλονίκη 100* και το *Κανάλι 1* του Πειραιά).³³⁶

Είχαν προηγηθεί δυο πρωτοβουλίες της κυβέρνησης που λειτούργησαν απλά ως μάταιες προσπάθειες να αποδείξει ότι είναι κυρίαρχη του πεδίου, έστω και εάν στην πραγματικότητα τα νήματα κινούνταν από άλλους παράγοντες. Η πρώτη πρωτοβουλία αφορούσε τον προσδιορισμό δύο κανόνων της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης με βάση τους οποίους απαγορευόταν η μετάδοση διαφημίσεων, η προβολή ειδήσεων καθώς και εκπομπών ευρύτερου κοινωνικού προβληματισμού. Η δεύτερη πρωτοβουλία αφορούσε ένα ιδιότυπο σχέδιο δημιουργίας ιδιωτικών καναλιών, που τελικά δεν εφαρμόστηκε ποτέ. Σύμφωνα με αυτό, προβλεπόταν ενοικίαση χρόνου εκροής ιδιωτικών καναλιών σε τηλεοπτικό δορυφόρο που κάλυπτε τη χώρα μας με εκπομπή και αναμετάδοση περιεχομένου που θα πραγματοποιούνταν με τη βοήθεια εγκατάστασης μεγάλων κεραιών της ΕΡΤ (Βαλούκος, 2008: 123). Πρόκειται για πρωτοβουλίες κενές, που υπερκεράστηκαν από την αποφασιστικότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης των παραπάνω μεγάλων αστικών κέντρων, δεδομένου ότι τα αρμόδια πρόσωπα της κυβέρνησης (ο Υπουργός Προεδρίας, Απόστολος Κακλαμάνης και ο Υφυπουργός για θέματα Τύπου, Γιάννης Καψής) εξαναγκάστηκαν να ετοιμάσουν τον νόμο 1730/1987.³³⁷

Στην εισηγητική έκθεση προετοιμασία του σχετικού νόμου, που αφορούσε την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου, η κατάσταση της ελληνικής ραδιοτηλεόρασης περιγραφόταν με μελανά χρώματα.³³⁸ Η ανάγκη απελευθέρωσης της τηλεόρασης από το κρατικό μονοπώλιο φαινόταν ως επιτακτική προκειμένου να δοθεί στο Μέσο η δυνατότητα πραγματοποίησης βημάτων ουσιαστικής προόδου και δημιουργικότητας.

Με τον νόμο 1730/1987 παραχωρήθηκε το νομικά κατοχυρωμένο δικαίωμα λειτουργίας ραδιοφωνικών σταθμών σε Δήμους και Κοινότητες καθώς και σε εταιρείες με μετοχική σύνθεση Έλληνες πολίτες, εξέλιξη που προλείανε το έδαφος για την έλευση της ιδιωτικής τηλεόρασης.³³⁹ Παράλληλα, ο νόμος προέβλεπε τη διοικητική συγχώνευση των

³³⁶ Για τους δημοτικούς αυτούς ραδιοφωνικούς σταθμούς που λειτούργησαν ως αποσταθεροποιητικές δυνάμεις απέναντι στο μονοπώλιο της κρατικής ραδιοφωνίας βλ. Βασιλάκη, Ανδριοπούλου & Γαζή, 2006: 49-50.

³³⁷ Νόμος 1730/1987, *Ελληνική Ραδιοφωνία-Τηλεόραση, Ανώνυμη Εταιρεία (ΕΡΤ-Α.Ε.)*, Φ.Ε.Κ., 1987, Τεύχος Α', Αρ. Φύλλου 145.

³³⁸ Χαρακτηρίζεται «γραφειοκρατική στην οργάνωση και την παραγωγή της» με προβληματικά στοιχεία λειτουργίας που απορρέουν από τις σχέσεις μεταξύ των μελών του διοικητικού, τεχνικού, παραγωγικού και δημοσιογραφικού προσωπικού, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση μιας εικόνας «στασιμότητας» και «αντιπειραματισμού» (Δάμπας, 2002: 213).

³³⁹ Μέσα σε αυτό το κλίμα επερχόμενης αλλαγής επιχειρηματίες, όπως ο Χρήστος Λαμπράκης, ο Γιώργος Κοσκωτάς, οι αδελφοί Κουρή και ο Άρης Βουδούρης, караδοκούσαν για την άμεση δραστηριοποίησή τους στο πεδίο της τηλεόρασης. Μάλιστα, οι δύο πρώτοι επιστράτευσαν, μεταξύ άλλων, και πρώην στελέχη της ΕΡΤ για την υλοποίηση των φιλόδοξων τηλεοπτικών τους σχεδίων (Δάμπας, 2002: 213).

δύο δημόσιων καναλιών (EPT-1 και EPT-2) σε έναν ενιαίο φορέα με χαρακτηριστικά ανώνυμης εταιρείας (την EPT A.E.), στην οποία ανήκαν επίσης -πέρα από τα δύο τηλεοπτικά κανάλια- η Ελληνική Ραδιοφωνία (ΕΡΑ), το Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων (ΙΟΜ)³⁴⁰ και η Εταιρεία Παραγωγής και Εμπορίας Εκπομπών και Προγραμμάτων Ραδιοτηλεόρασης (ΕΡΤ-Α.Ε.). Επίσης, θεσπίστηκε η ανεξαρτητοποίηση της ΕΤ-3 (Βαλούκος, 2008: 123). Έτσι, από το 1987 ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας της Ελλάδας περιελάμβανε δύο τηλεοπτικά κανάλια εθνικής εμβέλειας που έδρευαν στην Αθήνα και ένα τρίτο ημι-εθνικό (ΕΤ3) με έδρα στη Θεσσαλονίκη.

Άνθρωποι του πολιτικού και πνευματικού κόσμου, όπως είναι ο Πέτρος Ευθυμίου και ο Μάριος Πλωρίτης αντίστοιχα, άσκησαν αυστηρή κριτική στους νόμους που εξαγγέλλονταν από την κυβέρνηση, πιστεύοντας ότι αδυνατούν να συμβάλουν στην καταπολέμηση της παθογένειας του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου (Δάμπασης, 2002: 214-215).³⁴¹ Άλλωστε, οι αλλαγές στα διευθυντικά στελέχη της ΕΡΤ γίνονταν με ανεπανάληπτη συχνότητα και υπό το βάρος δυσμενών αποκαλύψεων.³⁴²

Στις αρχές του 1988 το κρατικό τηλεοπτικό μονοπώλιο δέχθηκε ένα ισχυρό και ανατρεπτικό πλήγμα με πρωταγωνιστή τον Δήμαρχο Θεσσαλονίκης Σωτήρη Κούβελα, ο οποίος παρά το κλίμα αντιδράσεων εγκαθίδρυσε δημοτικό τηλεοπτικό σταθμό, τον TV-100, η λειτουργία του οποίου στηρίχθηκε στην αναμετάδοση εκπομπών από ευρωπαϊκά δορυφορικά κανάλια. Η κυβέρνηση μήνυσε τον δήμαρχο κατηγορώντας τον ότι με τη λειτουργία του εν λόγω τηλεοπτικού σταθμού παραβιάζεται το κρατικό μονοπώλιο και επιστρατεύοντας τα ΜΑΤ επεδίωξε το οριστικό κλείσιμό του. Ωστόσο, η σκληρή κυβερνητική στάση αποδείχθηκε άκαρπη και ανούσια, αφού το δικαστήριο που

³⁴⁰ Ο νόμος 1730/1987, μεταξύ άλλων, προέβλεπε τη λειτουργία του *Ινστιτούτου Οπτικοακουστικών Μέσων* (ΙΟΜ) ως υπηρεσία που υπαγόταν στον ενιαίο φορέα της ΕΡΤ-Α.Ε., αλλά είχε διοικητική αυτονομία και οικονομική αυτοτέλεια. Στις αρμοδιότητές του συμπεριλαμβάνονταν η θεωρητική και εφαρμοσμένη έρευνα-μελέτη των οπτικών και ακουστικών μέσων, η επαγγελματική κατάρτιση και επιμόρφωση των στελεχών της ΕΡΤ, η ίδρυση βιβλιοθήκης, η φύλαξη του αρχειακού υλικού, η διοργάνωση συνεδρίων και η έκδοση έντυπου υλικού (Φ.Ε.Κ., 1987, Τεύχος Α', Αρ. Φύλλου 145, άρθρο 11, παράγραφος 1). Ο νόμος 2173/1993 «Ανασυγκρότηση του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, ίδρυση της Εθνικής Επιτροπής Ηλεκτρονικών Μέσων Επικοινωνίας και άλλες διατάξεις» στο άρθρο 1 παρ. 7 προέβλεπε τη μετατροπή του *Ινστιτούτου Οπτικοακουστικών Μέσων* σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, που λειτουργεί με την εποπτεία της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβέρνησης και υπάγεται απευθείας στον Υπουργό. Κατ' εξουσιοδότηση του νόμου αυτού, εκδόθηκε το προεδρικό διάταγμα 172/94 «Αναδιοργάνωση του Ινστιτούτου Οπτικοακουστικών Μέσων».

³⁴¹ Για παράδειγμα, σχετικά με το νόμο που συγχωνεύει τα δύο κανάλια σε έναν ενιαίο οργανισμό ο Μάριος Πλωρίτης σχολιάζει: «[...] η "ανώνυμη αυτή εταιρεία" δεν είναι διόλου ανώνυμη: θα έπρεπε να ονομάζεται "υπο-προεδρία, ιδιόρρυθμη εταιρεία", αφού επόπτης, ελεγκτής, κυβερνήτης, αρεοπαγίτης της είναι ο υπουργός Προεδρίας [...]» (Δάμπασης, 2002: 215).

³⁴² Ο πρόεδρος της ΕΡΤ, Αντώνης Κωβαίος, το 1988 κατηγορήθηκε ότι προέβη σε καταχρηστικές πράξεις σε σχέση με τη δορυφορική τηλεόραση, που επιβάρυναν το ραδιοτηλεοπτικό φορέα με χρέος της τάξης των 120 εκατομμυρίων δραχμών, σκάνδαλο για το οποίο τελικά δεν τιμωρήθηκε κανείς (Δάμπασης, 2002: 216, 218).

ακολούθησε αθώωσε τον δήμαρχο δεδομένου ότι η απαγόρευση λειτουργίας του σταθμού βρέθηκε σε αναντιστοιχία με το πνεύμα της Συνθήκης της Ρώμης (Βαλούκος, 2008: 128).

Η κυβέρνηση, τρέχοντας για μια ακόμη φορά πίσω από τις εξελίξεις, αντέδρασε στην ήττα της αναδιανέμοντας τα δορυφορικά κανάλια στις δέκα μεγαλύτερες πόλεις της χώρας, με πρώτη τη Θεσσαλονίκη και εξήγγειλε νομοθετική ρύθμιση για την επίλυση του ζητήματος (Βαλούκος, 2008: 129). Εν τω μεταξύ η τοπική αυτοδιοίκηση σε Πειραιά και Αθήνα ανέλαβε ενεργή δράση, που και αυτή με τη σειρά της λειτούργησε αποσταθεροποιητικά απέναντι στο ετοιμόρροπο πλέον κρατικό τηλεοπτικό μονοπώλιο. Ο δήμαρχος Πειραιά, Ανδρέας Ανδριανόπουλος, γνωστοποίησε τη δημιουργία συνδρομητικού καναλιού με το όνομα *TV Plus* και ο δήμαρχος της Αθήνας, Μιλτιάδης Έβερτ, παρακίνησε τον εκδοτικό κόσμο να συνεργαστεί με τον Δήμο με στόχο την ταχύτερη δυνατή σύσταση και λειτουργία τηλεοπτικού σταθμού. Οι εκδότες, όχι απλά επιδοκίμασαν την πρόταση, αλλά αποδείχθηκαν ήδη δραστηριοποιημένοι με αντικείμενο διερεύνησης τη δυνατότητα δημιουργίας των δικών τους καναλιών, θεωρώντας ότι «φυσικός διαχειριστής των ιδιωτικών καναλιών δεν μπορούσε παρά να είναι ο εκδοτικός χώρος» (Βαλούκος, 2008: 129).

Το ελληνικό επικοινωνιακό πεδίο από το 1989 και μετά βίωσε ένα κύμα συγκλονιστικών αλλαγών, τεχνολογικού ιδιαίτερα χαρακτήρα, που συμβάδizαν με άλλες αλλαγές, σε πολιτικό και γεωπολιτικό επίπεδο, τις οποίες ο πολιτικός κόσμος αδυνατούσε να διαχειριστεί επιτυχώς με αποτέλεσμα την ανάδυση «απορρυθμίσεων και ατελών εκσυγχρονισμών» (Αναστασάκος, 2010: A53/105). Η αδυναμία αυτή του πολιτικού χώρου καταγράφηκε χαρακτηριστικά στην πορεία της τηλεόρασης, η οποία «έτσι απλά χωρίς σχέδιο [...] προχώρησε, σαν ένα παιδί χωρίς θεσμούς κοινωνικοποίησης, χωρίς δηλαδή σχολείο και οικογένεια» (Αναστασάκος, 2010: A53/105).

Συνεπώς, στην Ελλάδα η απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου υπήρξε απόρροια πιέσεων - εξωτερικών και εσωτερικών - παρά το αποτέλεσμα ενός προσεγμένου σχεδιασμού.³⁴³ Η αποσταθεροποίηση που προκάλεσαν οι πιέσεις αυτές στο ραδιοτηλεοπτικό σύστημα ήταν αναμφισβήτητη, όμως στην πράξη η κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου ευνοήθηκε από την πολιτική συγκυρία της εποχής (Παπαθανασόπουλος, 1993: 257). Ήταν μια περίοδος στην οποία η κυβέρνηση δεν μπόρεσε να αναλάβει αποτελεσματική δράση σε σχέση με το ραδιοτηλεοπτικό πεδίο απέναντι σε

³⁴³ Πρώτον, η απελευθέρωση των ραδιοτηλεοπτικών συστημάτων τόσο στην Ευρώπη όσο και σε άλλα μέρη του κόσμου άσκησε σημαντική επιρροή στην Ελλάδα, η οποία, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναγκάστηκε να υιοθετήσει νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούσαν στη λειτουργία των ιδιωτικών επιχειρήσεων στο πλαίσιο των ηλεκτρονικών Μέσων (Panagiotopoulou, 1999: 191). Ήταν μια περίοδος κατά την οποία το άνοιγμα των τηλεοπτικών συστημάτων στο ιδιωτικό κεφάλαιο ευνοήθηκε από την πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Παπαθανασόπουλος, 1994: 249-250 & 1993: 245). Δεύτερον, η τεχνολογία της δορυφορικής και καλωδιακής τηλεόρασης ήταν ένας άλλος παράγοντας αποσταθεροποίησης του κρατικού μονοπωλίου (Panagiotopoulou, 1999: 191). Τρίτον, η ευρεία διάδοση της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας, η οποία ευνόησε την ιδιωτικοποίηση των δημοσίων επιχειρήσεων καθώς και την αποδυνάμωση της κρατικής παρέμβασης σε όλη την Ευρώπη, επηρέασαν τη γραμμή δράσης που επεδίωξε η ελληνική κυβέρνηση (ό.π.: 191).

ένα κοινό που απαιτούσε «εκδημοκρατισμό της ραδιοτηλεόρασης» ή ανεξαρτησία από την κομματική γραμμή (Παπαθανασόπουλος, 1993: 245, 249). Με λίγα λόγια, ο ασφυκτικός έλεγχος του κράτους επί των ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών είχε προκαλέσει ένα αίσθημα γενικής δυσaráσκείας μεταξύ των πολιτών, κάτι που δεν έμεινε ανεκμετάλλευτο από το κόμμα της αντιπολίτευσης (Νέα Δημοκρατία) εκείνης της περιόδου.

Γενικότερα, στην Ελλάδα η απορρύθμιση της ραδιοτηλεόρασης εμφάνισε δύο ιδιαιτερότητες, καθοριστικές για την μετέπειτα πορεία του τηλεοπτικού πεδίου: έλαβε χώρα κατά τρόπο άναρχο αλλά και γρήγορο και βρήκε τον δημόσιο φορέα αδύναμο και απροετοίμαστο να αντιδράσει απέναντι στις μεγάλες ανακατατάξεις που προμηνούνταν (Parathanassopoulos, 1997). Επρόκειτο για μια απορρύθμιση που μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα οδήγησε σε ένα εμπορευματοποιημένο πεδίο αναρίθμητων ιδιωτικών Μέσων και ειδικότερα αναρίθμητων ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών, το οποίο ήταν δυσανάλογο προς το μέγεθος και τις αντοχές της ελληνικής αγοράς.³⁴⁴ Μάλιστα, με την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου ο λόγος για το εμπόρευμα κυριάρχησε στο επικοινωνιακό πεδίο (Χαιρετάκης, 2010: 118). Το σημαντικότερο όμως είναι ότι διαμορφώθηκε ένα επικοινωνιακό πεδίο επί χρόνια παραβατικό, αφού κανένας τηλεοπτικός σταθμός, εθνικής ή τοπικής εμβέλειας, δε λειτουργούσε με βάση κάποια επίσημη άδεια με αποτέλεσμα να συντηρείται ένα καθεστώς διαιώνισης της προσωρινότητας (Παναγιωτοπούλου, 2004: 83-88, Παναγιωτοπούλου, 2010: 17-19).

Ο ταχύτατος ρυθμός δραστηριοποίησης και ανάπτυξης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας ευνοήθηκε από μια σειρά ιδιαίτερων κοινωνικών και πολιτικών συγκυριών. Η στάση αδιαφορίας των πολιτικών παραγόντων ενείχε μια δόση σκοπιμότητας. Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζει ο Λέανδρος (2000: 210) «ασφαλώς, η αδιαφορία της πολιτικής εξουσίας για την εφαρμογή του νομοθετικού πλαισίου δε συνιστά έλλειψη πολιτικής. Ίσα ίσα, αποτελεί συνειδητή πολιτική επιλογή διευκόλυνσης των ιδιωτικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον ραδιοτηλεοπτικό χώρο». Παράλληλα, η ταχύτατη και άναρχη εμπορευματοποίηση του πεδίου διευκολύνθηκε από την αδράνεια του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ), η οποία οδήγησε τα ιδιωτικά κανάλια στην αυθαίρετη λήψη πρωτοβουλιών ως προς τη συγκρότηση του προγράμματος, την προβολή διαφημίσεων, τα ζητήματα δημοσιογραφικής δεοντολογίας, πρωτοβουλίες που αποσκοπούσαν στη μεγιστοποίηση του κέρδους (Λέανδρος 2000: 211 & 261).

Η Ελλάδα αποδείχθηκε πρωταθλήτρια στη διαιώνιση μιας αταξίας, σύγχυσης και αναρχίας στον ραδιοτηλεοπτικό χώρο, η οποία φάνηκε ακατόρθωτο να τερματιστεί παρά τις διαβεβαιώσεις των αρμόδιων Υπουργών.³⁴⁵ Ο πολιτικός κόσμος της χώρας

³⁴⁴ Είναι πραγματικά εντυπωσιακός ο αριθμός των Μέσων (έντυπων και ηλεκτρονικών) που συγκροτούν το επικοινωνιακό πεδίο της Ελλάδας στα τέλη της δεκαετίας του 2000. Συγκεκριμένα, το πεδίο περιελάμβανε 135 ιδιωτικούς τηλεοπτικούς σταθμούς και 890 ιδιωτικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς, 23 εθνικές και 135 τοπικές εφημερίδες, 800 περιοδικά (Parathanassopoulos, 2010: 222).

³⁴⁵ Τον Οκτώβριο του 1997 ο Υπουργός Τύπου, Δημήτρης Ρέππας, με πρωταρχικούς στόχους, όπως τουλάχιστον δηλώνει στους δημοσιογράφους, τη διασφάλιση της νομιμότητας, της διαφάνειας και της ποιότητας του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου εμφανίστηκε αποφασισμένος να πράξει ό,τι μπορούσε και θεωρούσε

δυσκολεύτηκε να προσδιορίσει και να αποσαφηνίσει τους κανόνες λειτουργίας των Μέσων. Για αρκετά χρόνια, ενώ θεωρητικά η τάξη στο ραδιοτηλεοπτικό πεδίο αποτελεί ένα ευρέως διαδεδομένο ζητούμενο, στην πράξη η γενική εντύπωση παραπέμπει σε μια εικόνα αδιεξόδου. Η άσκηση νομοθετικής πολιτικής στον χώρο των ηλεκτρονικών Μέσων αποδείχθηκε τόσο δειλή με αποτέλεσμα η άναρχη κατάσταση να βασιλεύει στα ραδιοτηλεοπτικά δρώμενα με μία επίφαση νομιμοποιημένης πραγματικότητας.³⁴⁶ Χαρακτηριστικό της δειλίας αυτής είναι ότι ο πρώτος σχετικός νόμος (1866/89) ψηφίστηκε στη Βουλή αφού είχε ήδη προηγηθεί η έναρξη λειτουργίας έξι ραδιοτηλεοπτικών σταθμών.

Εν ολίγοις, η ευθύνη για τη διαχρονική παραβατικότητα δεν βαρύνει τους σταθμούς, αλλά το κράτος, που για χρόνια ολιγώρησε σκοπίμως ως προς το θέμα απονομής αδειών με επίσημο τρόπο. Το γεγονός ότι η απελευθερωμένη τηλεόραση στην Ελλάδα για χρόνια πασχίζει να βρει ένα λειτουργικό θεσμικό πλαίσιο είναι ένδειξη που δικαιολογεί, σύμφωνα με τον Αναστασάκο (2010: Α53/105), «τον ισχυρισμό ότι αποτελεί, μετά την οικοδομή και τη χρήση γης, το δεύτερο κύμα αυθαιρέτων στη χώρα».

Η απορρύθμιση, τόσο στην Ελλάδα όσο και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, δε σημαίνει απλά τη χαλάρωση ή την εξάλειψη των κανόνων και των ρυθμίσεων που διέπουν το επικοινωνιακό σύστημα, αλλά περιλαμβάνει μια ολόκληρη ενεργοποίηση ιδεολογικών δυνάμεων νεοφιλελεύθερου τύπου προκειμένου να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις διεξόδου των δυνάμεων της αγοράς στον ραδιοτηλεοπτικό τομέα (Parathanassopoulos, 2010: 224-225).

Η επίδραση της απορρύθμισης στο δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα ήταν καταστροφική. Η σημαντική μείωση στα ποσοστά τηλεθέασης σε συνδυασμό με την σημαντική απώλεια των διαφημιστικών εσόδων (Parathanassopoulos, 2010: 225-226, Λέανδρος, 2000: 261-262, Τσουρβάκας, 1996: 107) οδήγησαν σε μια δημόσια ραδιοτηλεόραση που επλήγη από κρίση ταυτότητας: αδυνατούσε να δικαιολογήσει το ανταποδοτικό τέλος και παράλληλα αμφισβητήθηκε ο λόγος ύπαρξής της στο οπτικοακουστικό πεδίο. Η κρίση αυτή περιελάμβανε ένα ευρύτερο πεδίο προβλημάτων, όπως έντονη γραφειοκρατία, συσσωρευμένα χρέη, έλλειψη αξιοπιστίας στην ενημερωτική της αποστολή καθώς και έλλειψη ευρύτερης ανταγωνιστικότητας (Parathanassopoulos,

απαραίτητο για την επίτευξη της τάξης μέσω της αποκρυστάλλωσης θεσμών και κανόνων που θα επέτρεπαν μια γόνιμη πορεία της ραδιοτηλεόρασης προς το μέλλον (Ζωγράφου, 1997: 10). Η ήδη δημοσιευμένη προκήρυξη χορήγησης αδειών σε 117 τηλεοπτικούς σταθμούς από τους οποίους οι έξι είναι εθνικής εμβέλειας σε σύνολο 397 ραδιοτηλεοπτικών συχνοτήτων και οι υποσχέσεις για εξέταση των υποψηφιοτήτων σε εύλογο χρονικό διάστημα (Ζωγράφου, 1997: 10) δημιούργησαν την πρώτη ίσως σοβαρή εντύπωση ότι το ξεκαθάρισμα του ραδιοτηλεοπτικού χάους ήταν προ των πυλών.

³⁴⁶ Ο Υπουργός Τύπου, Δημήτρης Ρέππας, σε ημερίδα με θέμα «Ιδιωτική Ραδιοφωνία-Τηλεόραση και ο πολίτης – Οι όροι της συμβίωσης» αναφέρει ότι «η άσκηση νομοθετικής πολιτικής στον χώρο των ΜΜΕ αποτελεί ένα από τα πιο σύνθετα πολιτικά και νομικά εγχειρήματα [...] Η νομιμότητα και η διαφάνεια στη λειτουργία των ραδιοτηλεοπτικών επιχειρήσεων, καθώς και η ποιότητα των μεταδιδόμενων προγραμμάτων, είναι ένα στοιχείο που πρέπει να κερδίζεται καθημερινά. Αυτή είναι η καθημερινή αγωνία μου [...]» (Ζωγράφου, 1997: 10).

2010: 226). Για την Φωτεινή Κανατσούλη, πρώην διευθύντρια παραγωγής στην EPT, αμέσως μετά την απορρύθμιση η κρίση ταυτότητας της δημόσιας τηλεόρασης σήμαινε έλλειψη μιας ξεκάθαρης φυσιογνωμίας. Όπως επισημαίνει:

"(Όταν ήρθε η ιδιωτική τηλεόραση) η δημόσια δεν ήταν έτοιμη στο τι γραμμή θα ακολουθήσει, τι δομή θα έχει πλέον ως κρατικό κανάλι, πού απευθύνεται και τι πρόγραμμα θα παραδώσει, με αποτέλεσμα να είναι ένας αχταρμάς [...]
Δεν υπήρχε μια συγκεκριμένη φυσιογνωμία. Κι αυτό ήταν χοντρό πρόβλημα"
(Κανατσούλη, 2013).

Συνεπώς, η στροφή του κοινού προς την ακμάζουσα ιδιωτική τηλεόραση ήταν εύλογη, αφού η τελευταία ενστερνίστηκε με επιτυχία τους διεθνείς κανόνες σχεδιασμού προγραμμάτων.³⁴⁷ Από την άλλη πλευρά, στα μέσα της δεκαετίας του 1990 ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας βρέθηκε σε πρωτοφανή οικονομικό μαρασμό έχοντας συσσωρεύσει οφειλόμενες αποδοχές για παραγωγές προηγούμενων ετών τις οποίες αδυνατούσε να καταβάλει (Βαλούκος, 2008: 169). Στο πλαίσιο της οικονομικής αυτής δυσχέρειας ήταν εύλογο να μην μπορεί να ανταγωνιστεί την ακμάζουσα ιδιωτική τηλεόραση, η οποία την εποχή εκείνη (1993-1996) έδινε έμφαση στον ψυχαγωγικό τομέα, στρέφοντας τη δημιουργικότητα των συνεργατών της, ως επί το πλείστον, στα σίριαλ και στις σειρές (Βαλούκος, 2008: 165-168). Στη δημόσια τηλεόραση η ψυχαγωγία, λόγω οικονομικής στενότητας, ήταν περιορισμένη ως προς τα σίριαλ και εναλλακτικά ο φορέας εστίαζε στις αθλητικές εκπομπές και στις αναμεταδόσεις (Βαλούκος, 2008: 169).

Σύμφωνα με την Φωτεινή Κανατσούλη (2013), στα πρώτα χρόνια μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η αιτία για τη μειωμένη απήχηση της EPT μπορεί να αναζητηθεί στο ότι ο φορέας φάνηκε να εγκλωβίζεται στην αναζήτηση νέων αξιών (όπως το "πιασάρικο" και η "γκλαμουριά"), οι οποίες αφενός δεν του ταίριαζαν και αφετέρου δεν είχε τη δυνατότητα να τις υπηρετήσει. Σύμφωνα με την ίδια:

"(Από το 1990 και μετά) πάρα πολλές φορές στην EPT μας έλεγαν 'πιασάρικο παιδιά, πιασάρικο' και ρωτούσα δεξιά κι αριστερά τι εννοείτε ακριβώς (και μου έλεγαν) λίγο μπούτι, λίγο έτσι, λίγο αυτό, δηλαδή ήταν η λογική της πιάτσας που παρακολουθούσε ο κόσμος, το πιασάρικο. Η μισή διοίκηση της EPT (το έλεγε) [...] και δεν ξέρω από πού ερχόταν συγκεκριμένα. Βγάλτε λίγο μπούτι [...], φωνάξτε και μια τραγουδιάρια της μόδας [...]. Μετά άρχισε να εμφανίζεται η γκλαμουριά [...] ενώ εμείς είχαμε μείνει [...] στο Θέατρο της Δευτέρας [...] στο ντοκιμαντέρ το προσεγμένο και ξαφνικά φτάσαμε στο πιασάρικο και στην γκλαμουριά. Δεν ήμασταν ούτε εκπαιδευμένοι, ούτε πολλά χρήματα είχε η EPT, [ενώ] αυτή η γκλαμουριά πληρώνεται [...] Είχε αρχίσει η

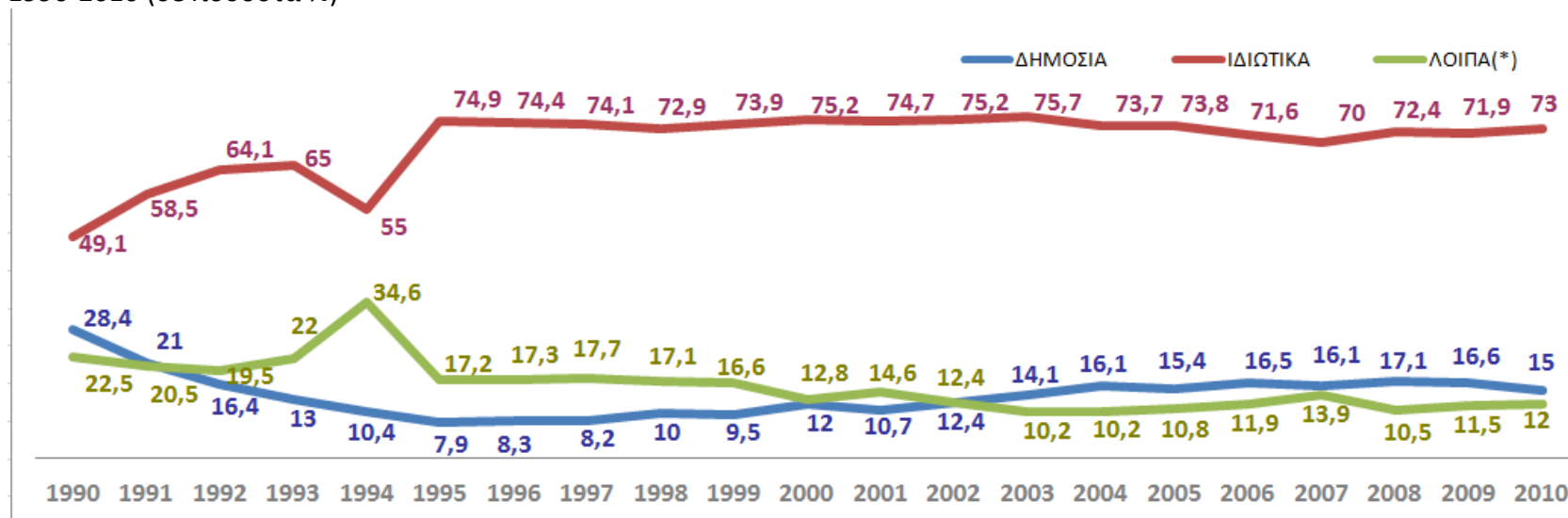
³⁴⁷ Είναι χαρακτηριστικό ότι τα πρώτα δελτία στην ιδιωτική τηλεόραση στήθηκαν με βάση τα διεθνή πρότυπα, τακτική που, σύμφωνα με τον Μοσχοβίτη (2009), περιλαμβάνει «διάρκεια "ψαχνού" 27 λεπτά. Θέματα: 11 ή 12 λεπτά. «Παράθυρα» μόνο για ανταποκρίσεις ή σύνδεση ζωντανή με τον τόπο του γεγονότος. Ούτε σχόλια, ούτε "καβγάδες" σκηνοθετημένοι ή μη, τύπου "καφενείο"». Ο Ιάσων Μοσχοβίτης ήταν ο άνθρωπος ο οποίος έξι μήνες πριν την έναρξη λειτουργίας του *MEGA CHANNEL* (το Μάιο του 1989) ανέλαβε να οργανώσει εκ του μηδενός τον ενημερωτικό τομέα του νεοεισερχόμενου στην τηλεοπτική αρένα ιδιωτικού καναλιού.

ΕΡΤ να πέφτει οικονομικά. Αυξάνονταν τα άλλα τα κανάλια, οπότε άρχισε να υπάρχει ένα ανισόπεδο πράγμα κατά της ΕΡΤ" (Κανατσούλη, 2013).

Δυστυχώς, η δημόσια τηλεόραση ακόμα και όταν παρήλθαν τα πρώτα χρόνια του πολυκαναλικού ανταγωνισμού δεν μπόρεσε να ανακάμψει. Η απαξίωση της ΕΡΤ από το κοινό, όπως αντικατοπτρίστηκε στη μειωμένη απήχυσή της, αποδείχθηκε ένα διαχρονικό φαινόμενο που χαρακτήρισε έντονα την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (Βλ. Γράφημα 5.1).³⁴⁸

³⁴⁸ Αναλυτικότερα γραφήματα σε σχέση με τα ετήσια μερίδια τηλεθέασης των δημόσιων και ιδιωτικών τηλεοπτικών καναλιών την περίοδο 1990-2010 βλ. Παράρτημα ΙΙΙ.

Γράφημα 5.1: Ετήσια μερίδια τηλεθέασης τηλεοπτικών καναλιών ανά κατηγορία ιδιοκτησιακού καθεστώτος (δημόσια, ιδιωτικά) την περίοδο 1990-2010 (σε ποσοστά %)

Σημειώσεις:

Στα δημόσια τηλεοπτικά κανάλια περιλαμβάνονται τα εξής: ET1 - ET2/NET και ET3

Στα ιδιωτικά τηλεοπτικά κανάλια περιλαμβάνονται τα εξής: MEGA, ANT1, ΣΚΑΪ (1995-1999 & 2008-2010)**, ALPHA (2000-2010), STAR (1995-2010), ALTER (2000-2010).

* Στα λοιπά περιλαμβάνονται το βίντεο, οι δορυφορικοί και οι υπόλοιποι τηλεοπτικοί σταθμοί.

** Από τα τέλη Δεκεμβρίου του 1998 μέχρι και τον Οκτώβριο του 1999 ο τηλεοπτικός σταθμός ΣΚΑΪ ενώ έχει πουληθεί σε νέο ιδιοκτήτη το όνομά του υφίσταται σταδιακές τροποποιήσεις: ΣΚΑΪ, Skaï, Alpha Sky με τελική την επωνυμία ALPHA.

Περιοχές κάλυψης έρευνας τηλεθέασης:

Αθήνα (μέχρι το Δεκέμβριο του 1990)

Αθήνα & Θεσσαλονίκη (Ιανουάριος 1991 - 15 Νοεμβρίου 1992)

Αθήνα, Θεσσαλονίκη και αστικές περιοχές με 10.000+ νοικοκυριά (16 Νοεμβρίου 1992 - 30 Απριλίου 2000).

Ηπειρωτική Ελλάδα και Κρήτη (1η Μαΐου 2000 - 14 Σεπτεμβρίου 2008).

Πανελλαδικά (από 15 Σεπτεμβρίου του 2008).

Πηγή: Nielsen Audience Measurement, 2011 (πρώην AGB Nielsen Media Research).

5.8 Ελληνική Τηλεόραση 3 (ΕΤ-3) – Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση 3 (ΕΡΤ-3)

Η ΕΤ-3 αντιπροσώπευε τον πρώτο και μοναδικό δημόσιο «περιφερειακό» τηλεοπτικό σταθμό της Ελλάδας³⁴⁹ με μετάδοση σήματος πανελλαδικής εμβέλειας, που κάλυπτε περίπου το 95% της ελληνικής επικράτειας.³⁵⁰ Με τη δημιουργία του συγκεκριμένου σταθμού επιδιώχθηκε να ικανοποιηθεί ένα πάγιο αίτημα της κοινωνίας της Βόρειας Ελλάδας για διεισδυτικότερη ενημέρωση ως προς τα ζητήματα της περιοχής της.³⁵¹ Σύμφωνα με τον δημοσιογράφο Ηλία Κουτσούκο (2009: 12), πίσω από την ανάδυση του τρίτου δημόσιου καναλιού της χώρας κρυβόταν «η ανάγκη της εναλλακτικής ενημέρωσης, η δίψα για φρέσκο οξυγόνο πληροφόρησης και ψυχαγωγίας [...]».³⁵²

Ο σχεδιασμός της λειτουργίας της ΕΤ-3 πραγματοποιήθηκε όταν στο τιμόνι της ΕΡΤ Α.Ε. βρισκόταν ο Ανδρέας Χριστοδουλίδης. Με τη συμβολή συνεργατών και συμβουλευτικής επιτροπής, που συγκροτείτο από επιφανείς πολίτες της Θεσσαλονίκης,³⁵³ το τρίτο κανάλι σχεδιάστηκε με γνώμονα το όραμα ότι «σε ένα δημόσιο κανάλι, το στοιχείο της δημιουργίας δεν εμπεριέχει την "εμπορευματοποίηση" του αγαθού της πληροφόρησης» (Κουτσούκος, 2009: 12).³⁵⁴ Οι πρωτοβουλίες και τα σχέδια του Ανδρέα Χριστοδουλίδη συνεχίστηκαν από τον διάδοχό του Αντώνη Κωβαίο.

³⁴⁹ Για την περιφερειακή τηλεόραση στην Ελλάδα βλ. Παναγιωτοπούλου, 2000α.

³⁵⁰ Ο πρώτος πομπός εγκαταστάθηκε στο κέντρο εκπομπής του Χορτιάτη. Το 1991 και το 1992 τοποθετήθηκαν αναμεταδότες στο Πήλιο και στο Βίτσι. Εκείνη την περίοδο ο τεχνικός εξοπλισμός του φορέα ήταν παλιός και αποτελούνταν από παλιά μηχανήματα της ΕΤ-1 και της ΕΤ-2, που άλλα λειτουργούσαν σε σύστημα PAL και άλλα σε σύστημα SECAM. Το 1996 το δίκτυο πομπών και αναμεταδοτών επεκτάθηκε ακόμα περισσότερο με αποτέλεσμα το σήμα της ΕΤ-3 να φτάσει στο 64% της ελληνικής επικράτειας (Ασλανίδης, 2004). Με εξοπλισμό 17 πομπών και 142 αναμεταδότες η εμβέλεια του σήματος της ΕΤ-3 κάποια στιγμή κυμάνθηκε στο 85% της ελληνικής επικράτειας, αλλά από το 2003 και μετά ανήλθε στο 95% χάρη στην επέκταση του σήματος εκπομπής και στην Κρήτη (Παναγιωτοπούλου, 2004: 114-115).

³⁵¹ Για την αξία και τα χαρακτηριστικά των περιφερειακών και τοπικών ΜΜΕ, που τα διαφοροποιούν από τους τηλεοπτικούς σταθμούς εθνικής ή υπερεθνικής εμβέλειας βλ. Παναγιωτοπούλου (2003: 487-491). Επίσης, για την περιφερειακή τηλεόραση στην Ευρώπη βλ. Παναγιωτοπούλου, 2000β.

³⁵² Πριν τη συγκρότηση της ΕΤ-3 στη Θεσσαλονίκη λειτουργούσαν κλιμάκια της ΕΤ-1 και της ΕΤ-2 υπό μορφή γραφείων ανταπόκρισης, τα οποία είχαν ως αποστολή την κάλυψη της ειδησεογραφίας της ευρύτερης περιοχής.

³⁵³ Η συμβουλευτική επιτροπή, που συνέβαλε στη δημιουργία του τρίτου καναλιού, συστήθηκε με Υπουργική απόφαση τον Σεπτέμβριο του 1988 και απαρτίστηκε από τα εξής μέλη: Δημήτρη Φατούρο (Πρόεδρος), Αντώνη Δούδο, Δημήτρη Γουσίδη, Φιλώτα Καζάζη, Αντώνη Κούρτη, Χαράλαμπο Μπαρμπουνάκη, Κωστή Μοσκόφ, Άλκη Μπαλτά, Μίλτο Παπανικολάου, Απόστολο Φωκά, Γιώργο Παπανικολάου και Αφροδίτη Κανάκη (Κουτσούκος, 2009: 12).

³⁵⁴ Η συμβουλευτική επιτροπή στην έκθεση που συνέταξε προς την Κυβέρνηση της εποχής ανέφερε: "Η δημιουργία του τρίτου καναλιού θα συμβάλει αποφασιστικά όχι μόνο στην ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης αλλά και της ευρύτερης περιοχής της Βόρειας Ελλάδας, με το γνωστό πνευματικό, οικονομικό και κοινωνικό δυναμικό. Οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής πραγματικότητας όχι μόνο κάνουν δυνατή αλλά και επιβάλλουν την

Η απαρχή της νέας δράσης στο επικοινωνιακό πεδίο με επίκεντρο τη Βόρεια Ελλάδα σημειώθηκε το 1988 με την ίδρυση από μέρους της ΕΡΤ Α.Ε. της Γενικής Διεύθυνσης Βορείου Ελλάδος, ένα εγχείρημα που υλοποιήθηκε χωρίς προγενέστερο σχεδιασμό ή μελέτη.³⁵⁵ Το πρώτο οργανόγραμμα του καναλιού (που τέθηκε σε εφαρμογή τον Αύγουστο του 1988) σχεδιάστηκε από τον Σύμβουλο του τότε Προέδρου της ΕΡΤ Α.Ε., Τάσο Αλεξάκη, και καθήκοντα πρώτου Γενικού Διευθυντή ανέλαβε ο Καθηγητής Πολυτεχνείου του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Θανάσης Δερμάνης (Κουτσούκος, 2009: 12).³⁵⁶

Ουσιαστικά η ΕΤ-3 λειτούργησε σε ένα πλαίσιο απουσίας λειτουργικών αρχών, στόχων και κανόνων ή απαιτούμενης υλικοτεχνικής υποδομής, πραγματοποιώντας την πρώτη δοκιμαστική εκπομπή στα τέλη του 1988.³⁵⁷ Η κανονική εκπομπή προγράμματος ξεκίνησε στις 25 Φεβρουαρίου 1989. Ως το 1993 η νέα τηλεοπτική υπηρεσία αποτελούσε παράρτημα της ΕΡΤ Α.Ε. στη Βόρεια Ελλάδα, λειτουργώντας χωρίς δική της νομική υπόσταση, αφού στα πρώτα χρόνια ζωής του σταθμού δεν υπήρχε κάποιο ξεκάθαρα προσδιορισμένο νομικό πλαίσιο λειτουργίας. Όλα αυτά τα στοιχεία μαρτυρούν με τον πιο έκδηλο τρόπο τον εσπευσμένο χαρακτήρα υλοποίησης του όλου εγχειρήματος.

Η νομική φυσιогνωμία της νέας τηλεοπτικής υπηρεσίας καθώς οι δεσμοί της με την ΕΡΤ Α.Ε. ξεκαθαρίστηκαν χάρη στον νόμο 2173/1993 με τον οποίο η Γενική Διεύθυνση Βορείου Ελλάδας με έδρα τη Θεσσαλονίκη προσέλαβε την πρόσθετη επωνυμία Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση 3 (ΕΡΤ-3), καθιερώνοντας επίσημα την ανεξαρτησία του φορέα από τη μητρική εταιρεία.³⁵⁸ Η διοικητική αυτή ανεξαρτησία δε συνεπαγόταν ωστόσο ανεξαρτησία σε όλα τα επίπεδα. Σε θέματα προϋπολογισμού και κονδυλίων καθώς και στη

ίδρυση του τρίτου καναλιού, που δεν θα έχει τυπικό, περιφερειακό χαρακτήρα. Μόνο με την αυτοδυναμία και την πανελλήνια σημασία, το τρίτο κανάλι μπορεί να αποτελέσει πραγματικό μέσο ανάπτυξης της Βόρειας Ελλάδας και του τόπου (Ασλανίδης, 2004).

³⁵⁵ Η απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΡΤ Α.Ε. για τη σύσταση Γενικής Διεύθυνσης Βόρειας Ελλάδας με έδρα τη Θεσσαλονίκη ελήφθη στις 30 Νοεμβρίου του 1987 με βάση τον νόμο 1730.

³⁵⁶ Τον Θανάση Δερμάνη διαδέχθηκε ο συγγραφέας Νίκος Μπακόλας του οποίου η θητεία ως Γενικού Διευθυντή της ΕΡΤ Βορείου Ελλάδος διήρκεσε από τον Ιούλιο του 1989 έως τον Φεβρουάριο του 1990. Ο δημοσιογράφος Γιάννης Νικολόπουλος ήταν ο επόμενος Γενικός Διευθυντής με θητεία που κράτησε έως τον Δεκέμβριο του 1993 (Ασλανίδης, 2004, Κουτσούκος, 2009: 12).

³⁵⁷ Μετά από προετοιμασία δύο ετών οι πρώτοι παρουσιαστές της ΕΡΤ3, Μαρία Χούκλη και Μανόλης Κανάρης, βγήκαν στον αέρα στις 14 Δεκεμβρίου του 1988, εκφωνώντας τις λέξεις «Κυρίες και Κύριοι καλησπέρα σας, να μας ζήσει [...]». Λίγο πριν την πρώτη εκπομπή ο τότε σύμβουλος της ΕΡΤ, Τάσος Αλεξάκης, βρισκόμενος στο διάδρομο του δεύτερου ορόφου στο κτήριο της Λεωφόρου Στρατού ρωτούσε «είναι έτοιμη η εκφώνηση ή θα γίνουμε ρεζίλι;» (Κουτσούκος, 2009: 12).

³⁵⁸ Στόχος ήταν η διοικητική, προγραμματική και οικονομική αυτοτέλεια της ΕΡΤ-3. Η διοικητική αυτοτέλεια επιδιώχθηκε με τη σύσταση Διοικούσας Επιτροπής και η οικονομική με τη χορήγηση μέρους του ανταποδοτικού τέλους. Η ιδέα της οικονομικής αυτοτέλειας του τρίτου δημόσιου καναλιού της χώρας ανήκε στον Τάσο Αλεξάκη, σύμβουλο του Προέδρου της ΕΡΤ Α.Ε., Ανδρέα Χριστοδουλίδη (Κουτσούκος, 2009: 12).

διαμόρφωση της ενημερωτικής εκροής η EPT-3 παρέμεινε δέσμια των επιλογών της μητρικής εταιρείας, το έργο της οποίας καθοριζόταν με τη σειρά του σε μεγάλο βαθμό από τις παρεμβάσεις του εκάστοτε πολιτικού προϊστάμενου της (π.χ. του Υπουργού Τύπου και ΜΜΕ) (Παναγιωτοπούλου, 2004: 112-113). Η EPT-3 χρηματοδοτείτο από το ανταποδοτικό τέλος που κατέβαλλαν οι πολίτες μέσω του λογαριασμού του ηλεκτρικού ρεύματος της ΔΕΗ, λαμβάνοντας σε θεωρητικό επίπεδο το 10% του συνολικού προϋπολογισμού της μητρικής εταιρείας.³⁵⁹

Στις 21 Ιουνίου 1994 (με το Προεδρικό Διάταγμα 133/94) προσδιορίστηκαν σημαντικές πτυχές του φορέα όπως είναι η οργάνωση, η διοικητική δομή και λειτουργία του, οι αρμοδιότητες και οι δραστηριότητές του, η οικονομική διαχείριση, ο προϋπολογισμός και οι πόροι του. Μια πενταμελής Διοικούσα Επιτροπή σε συνεργασία με τον Γενικό Διευθυντή ήταν υπεύθυνη για τη διοίκηση της EPT-3, η οποία, σύμφωνα με τον Ηλία Κουτσούκο (2009: 12-13), εξασφάλισε τη διοικητική, οργανωτική και οικονομική αυτοτέλεια του φορέα.³⁶⁰

Τον Σεπτέμβριο του 1994 δημιουργήθηκε η ορχήστρα της EPT-3, που είχε ως αποστολή την ενίσχυση της σύγχρονης ελληνικής δημιουργίας. Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 το τρίτο κανάλι της ελληνικής τηλεόρασης, έχοντας κατοχυρώσει σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο τη διοικητική του αυτονομία, προέβη σε ενέργειες που φανέρωναν την πρόθεσή του να βελτιώσει την παρουσία του στο τηλεοπτικό πεδίο, ανταποκρινόμενο στις επιταγές και τις εξελίξεις της εποχής. Με Γενικό Διευθυντή της EPT-3 τον δημοσιογράφο Μιχάλη Αλεξανδρίδη ο ραδιοτηλεοπτικός φορέας μπήκε σε τροχιά εκσυγχρονισμού στοχεύοντας στην ανάπτυξη της φυσιογνωμίας του και στην αναβάθμιση των τεχνολογικών του συστημάτων. Το σχέδιο απόκτησης του νέου τεχνολογικού εξοπλισμού υλοποιήθηκε το 1996 και περιελάμβανε, πέρα από την εγκατάσταση νέων μηχανημάτων, τη δημιουργία ψηφιακών στούντιο, ψηφιακού θαλάμου ροής προγράμματος, νέων θαλάμων μοντάζ καθώς και την επέκταση του δικτύου των πομπών, ώστε το σήμα να καλύπτει ακόμα μεγαλύτερο γεωγραφικό χώρο (Κουτσούκος, 2009: 13).³⁶¹

Παράλληλα, από το φθινόπωρο του 1996 το τρίτο κανάλι της δημόσιας τηλεόρασης υιοθέτησε το ψηφιακό σύστημα εκπομπής PAL PLUS ευρείας οθόνης 16:9, αν και στο

³⁵⁹ Η καταβολή του ποσοστού αυτού τελικά δεν ήταν αυτονόητη, αφού για χρόνια η διοίκηση της EPT-3 προσπαθούσε σθεναρά να το εισπράξει στο σύνολό του.

³⁶⁰ Ο Ηλίας Κουτσούκος (2009: 12) θεωρεί θεμελιωτή της διοικητικής, οργανωτικής και οικονομικής αυτοτέλειας της EPT-3 τον τότε αρμόδιο Υπουργό Ευάγγελο Βενιζέλο. Στη Διοικούσα Επιτροπή της EPT-3 της εποχής εκείνης προήδρευε ο Καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ευάγγελος Λιβιεράτος και ως μέλη συμμετείχαν οι Σωτήρης Θεολογίδης (δημοσιογράφος), Κωνσταντίνος Μαμέλης (δικηγόρος και μέλος του Δ.Σ. του Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης), Δημήτρης Νικηφόρος (καθηγητής Μέσης Εκπαίδευσης) και Δημήτρης Γιακουμέλος (τεχνικός EPT Α.Ε., Πρόεδρος τοπικού παραρτήματος Θεσσαλονίκης της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Συλλόγων Προσωπικού EPT) (Κουτσούκος, 2009: 13). Πρώτος Γενικός Διευθυντής της EPT-3 ήταν ο δημοσιογράφος Μιχάλης Αλεξανδρίδης.

³⁶¹ Το 1996 δημιουργήθηκαν δύο ψηφιακά στούντιο, ένας ψηφιακός θάλαμος ροής προγράμματος, δύο ψηφιακοί και τρεις αναλογικοί θάλαμοι μοντάζ (Ασλανίδης, 2004).

ευρωπαϊκό πλαίσιο αποδείχθηκε μη δημοφιλές, γεγονός που επισκίασε την αποτελεσματικότητα της επένδυσης ύψους 900 εκατομμυρίων δραχμών.³⁶² Από τον Οκτώβριο του 1996 ενεργοποίησε υπηρεσία TELETXT στην ελληνική γλώσσα με ειδήσεις που αφορούσαν τη Βόρεια Ελλάδα και τα Βαλκάνια. Τον Ιανουάριο του 1997 στήθηκε ιστοσελίδα στο διαδίκτυο, στην οποία φιλοξενούνταν ειδήσεις, το τηλεοπτικό πρόγραμμα καθώς και η μετάδοση του ραδιοφωνικού περιεχομένου του Α' προγράμματος – 102 FM. Από το 1997 και μετά η ET-3 έθεσε ως στόχο την επέκταση της παραγωγής προγράμματος σε διάφορες πόλεις της ελληνικής περιφέρειας και χάρη στη συμπαράσταση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης επιδόθηκε στη δημιουργία περιφερειακών στούντιο με αποστολή την παραγωγή εκπομπών τοπικού χαρακτήρα (Παναγιωτοπούλου, 2004: 115-116).³⁶³

Από πλευράς προγράμματος η ET-3 υπήρξε πρωτοπόρος στο ότι αποδείχθηκε το πρώτο κανάλι στην ελληνική τηλεόραση που καθιέρωσε μόνιμη εκπομπή για ερωτικά ζητήματα, με τίτλο *Σεξ την Τρίτη*, την οποία παρουσίαζε ο Θάνος Ασκητής. Γενικά, στις δεκαετίες του 1990 και του 2000 ο εμπλουτισμός του τηλεοπτικού προγράμματος ήταν σταδιακός: οι 5 ώρες την εβδομάδα τηλεοπτικής εκροής (1989) με τον καιρό ανήλθαν σε 43 εβδομαδιαίως (1990) και το 2009 έφθασαν στις 168 (Κουτσούκος, 2009: 12).³⁶⁴ Το πρόγραμμα σε σταθερή βάση ήταν προσανατολισμένο στην προβολή των κοινωνικών και πολιτιστικών θεμάτων του Βορειοελλαδικού χώρου καθώς και στην ανάδειξη ζητημάτων των Βαλκανίων.³⁶⁵ Σημείο αναφοράς από την έναρξη λειτουργίας του σταθμού ήταν η δημιουργία ντοκιμαντέρ διαφόρων θεματολογιών τα οποία είχαν καταλάβει ιδιαίτερη θέση στην ημερήσια ροή του σταθμού συνθέτοντας ένα πλούσιο και εκτεταμένο αρχείο (Κουτσούκος, 2009: 12). Μάλιστα πολλά από αυτά είχαν προβληθεί από τις δορυφορικές συχνότητες της EPT Α.Ε. και είχαν διοχετευθεί σε ξένους σταθμούς και κανάλια της ομογένειας (Παναγιωτοπούλου, 2004: 117-118).

³⁶² Το καλοκαίρι του 1996 οι τηλεθεατές παρακολούθησαν τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα μέσα από τη νέα δυναμική της εικόνας που προσέφερε η ET-3. Λίγο νωρίτερα είχε αρχίσει η παραγωγή προγράμματος στο νέο αυτό σύστημα και είχε τεθεί σε εφαρμογή πρόγραμμα παραγωγής ντοκιμαντέρ για την ιστορία, τη λαογραφία, την οικολογία και τον πολιτισμό της Μακεδονίας και της Θράκης (Ασλανίδης, 2004).

³⁶³ Η απαρχή έγινε με την ίδρυση ενός περιφερειακού τηλεοπτικού στούντιο στη Φλώρινα (1995) και κατόπιν στην Κομοτηνή (1998) και στη Μυτιλήνη (Κουτσούκος, 2009: 13). Το τελευταίο επιδιώχθηκε να αποτελέσει τον δημιουργικό πόλο παραγωγής τοπικών εκπομπών με αντικείμενο πραγμάτευσης κυρίως τα προβλήματα της περιοχής του Αιγαίου (Παναγιωτοπούλου, 2004: 115). Η επιτυχημένη εφαρμογή της ιδέας του περιφερειακού στούντιο οδήγησε τη διοίκηση της EPT-3 το 2003 στη σχεδίαση της επέκτασης μιας ανάλογης δράσης σε άλλες περιοχές της περιφέρειας (στη Σάμο, την Έδεσσα και την Καστοριά) (Παναγιωτοπούλου, 2004: 116).

³⁶⁴ Η EPT-3 σχετικά νωρίς (από τον Οκτώβριο του 1995) απέσπασε καλές κριτικές παίρνοντας για πρώτη φορά μέρος σε διεθνή διαγωνισμό (Ασλανίδης, 2004).

³⁶⁵ Η ET-3 είναι ένα δημόσιο κανάλι που έχει δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα στη μετάδοση πολιτιστικών εκδηλώσεων, χαρακτηριστικό που συνδέεται άμεσα με το γεγονός ότι η Θεσσαλονίκη το 1997 υπήρξε Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης.

Όταν το 1996 εγκαινιάστηκε η παραγωγή προγράμματος με βάση το νέο φορμάτ 16/9 ξεκίνησε ένα φιλόδοξο εγχείρημα παραγωγής ντοκιμαντέρ για την ιστορία, τη λαογραφία, την οικολογία και τον πολιτισμό της Μακεδονίας και της Θράκης που κατέληξε στη δημιουργία μίας πολύτιμης παρακαταθήκης, η οποία ξεπέρασε τις 120 παραγωγές. Αργότερα όταν η Θεσσαλονίκη έγινε Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης δημιουργήθηκαν άλλα 78 ντοκιμαντέρ που αποτέλεσαν το εποικοδόμημα για τη δημιουργία του Μουσείου Κινηματογράφου. Πέρα από τα ντοκιμαντέρ εξίσου σημαντικό στοιχείο της ημερήσιας εκροής του τρίτου καναλιού ήταν οι θεματικές κινηματογραφικές βραδιές με αφιερώματα στο κλασικό και σύγχρονο σινεμά. Με μία τέτοια πολιτική προγράμματος ήταν εύλογο η ET-3 να θεωρείται το μόνο κανάλι στο οποίο τα ντοκιμαντέρ, τα φιλμ και οι εκπομπές τέχνης ξεπερνούσαν το 60% του συνολικού προγράμματος (Κουτσούκος, 2009: 13).³⁶⁶

Πίνακας 5.4: Μερίδιο τηλεθέασης της ET-3 ανά έτος

Έτος	Μερίδιο Τηλεθέασης (% ως προς τη συνολική τηλεθέαση)
Περίοδος: 1/5 – 31/12/1999	1.2
2000	1.4
2001	1.2
2002	1.5
2003	1.7
2004	2.1
2005	2.1
2006	2.4
2007	2.7
2008	3.4
2009	3.8
2010	3.5

Σημείωση: Οι περιοχές κάλυψης της έρευνας τηλεθέασης της εταιρείας *Nielsen Audience Measurement* (πρώην *AGB Nielsen Media Research*) έχουν ως εξής: α) Αθήνα, Θεσσαλονίκη και αστικές περιοχές με 10.000 + νοικοκυριά μέχρι τον Απρίλιο του 2000, β) Ηπειρωτική Ελλάδα και Κρήτη από 1 Μαΐου 2000 έως 14 Σεπτεμβρίου 2008, γ) Πανελλαδικά από 15 Σεπτεμβρίου 2008.

Πηγή: Nielsen Audience Measurement (πρώην AGB Nielsen Media Research), βλ. επίσης Παναγιωτοπούλου, 2004: 119.

³⁶⁶ Παράλληλα με την ανανέωση του τρίτου καναλιού της δημόσιας τηλεόρασης (ET-3) υλοποιείται και σχέδιο εκσυγχρονισμού του Α΄ Προγράμματος του Ραδιοφωνικού Σταθμού Μακεδονίας (102 fm) της EPT-3. Η ροή του εμπλουτίζεται με εκπομπές που καλύπτουν τα ενδιαφέροντα τόσο των πολιτών της Θεσσαλονίκης όσο και όλων των Μακεδόνων και οι συνεργασίες του με το BBC και το Deutsche Welle συμβάλλουν στη σφαιρικότερη ενημέρωση του ακροατηρίου (Κουτσούκος, 2009: 13).

Στην ΕΡΤ-3 υπαγόταν ο τηλεοπτικός σταθμός ΕΤ-3 καθώς και ο ραδιοφωνικός σταθμός *Μακεδονία* που εξέπεμπε τρία ραδιοφωνικά προγράμματα: Α' πρόγραμμα 102 FM (ενημερωτικού χαρακτήρα), Β' πρόγραμμα 95,8 FM (πολιτιστικού χαρακτήρα), Γ' πρόγραμμα των βραχέων κυμάτων που απευθυνόταν με μεγάλη επιτυχία στον απόδημο ελληνισμό (ΕΡΤ λ, 2011, Κουτσούκος, 2009: 12). Από το 1995 η ΕΤ-3 ήταν μέλος της *CIRCOM Regional*, της Πανευρωπαϊκής Ένωσης Περιφερειακών Τηλεοπτικών Σταθμών, στην οποία εκπροσωπούνται τα συμφέροντα των δημόσιων περιφερειακών και τοπικών τηλεοπτικών σταθμών (Παναγιωτοπούλου, 2004: 114). Στο πλαίσιο της σταθερής εξέλιξης του φορέα, που ξεκίνησε από το 1996 και μετά, η ΕΤ-3 συμμετείχε επίσης στο διαβαλκανικό τηλεοπτικό πρόγραμμα *Balkan TV magazin*, αποδεικνύοντας ότι η συνεργασία μεταξύ των βαλκανικών τηλεοπτικών σταθμών είναι υπαρκτή (Ασλανίδης, 2004).

Το προεδρικό διάταγμα 196 που εκδόθηκε το 2002 επέφερε αλλαγές στον τρόπο διοίκησης και λειτουργίας του οπτικοακουστικού φορέα, που περιελάμβαναν τη διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του Γενικού Διευθυντή καθώς και τον διαχωρισμό των ραδιοφωνικών από τις τηλεοπτικές υπηρεσίες (Παναγιωτοπούλου, 2004: 113-114).

Η ΕΤ-3 διαχρονικά προσέλκυε μία πολύ μικρή μερίδα του τηλεοπτικού κοινού. Ο προσανατολισμός της ροής του σταθμού σε ζητήματα της Βόρειας Ελλάδας προσδιόριζε μια περιορισμένη πολιτική προγράμματος που δεν άφηνε ιδιαίτερα περιθώρια ευελιξίας ως προς την ανάπτυξη ανταγωνιστικής στρατηγικής.

5.9 Το σχέδιο ανανέωσης της δημόσιας τηλεόρασης του 1997

Το φθινόπωρο του 1997, λίγο πριν την επίσημη έναρξη της τηλεοπτικής σεζόν, η διοίκηση της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης παρουσίασε ένα πολλά υποσχόμενο σχέδιο αναδιάρθρωσης του φορέα, που αποσκοπούσε σε μια νέα φυσιογνωμία, «σε ένα νέο πρόσωπο της κρατικής ραδιοτηλεόρασης, μοντέρνο, δυναμικό, ανανεωμένο και σύγχρονο» (Τυπάλδου, 1997: 9). Από τον Μάιο του ίδιου έτους είχαν προηγηθεί συσκέψεις μεταξύ Υπουργών και του τότε Προέδρου της ΕΡΤ, Παναγιώτη Παναγιώτου, με σκοπό την ανεύρεση εξυγιαντικών μέτρων σε πολλούς τομείς του οργανισμού.³⁶⁷ Η συρρίκνωση της ανταγωνιστικότητας των υπηρεσιών του φορέα ήταν τόσο μεγάλη, που η ολική αναδιάρθρωσή του θεωρήθηκε αδήριτη ανάγκη. Το σχέδιο ανανέωσης που τελικά μπήκε σε εφαρμογή βασίστηκε σε σημαντικές αλλαγές που αφορούσαν αφενός τη δημόσια εικόνα των καναλιών, τη φυσιογνωμία του προγράμματος τους και αφετέρου την οργανωσιακή

³⁶⁷ Το σχέδιο για την ΕΡΤ, που συζητήθηκε από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ τον Μάιο του 1997, περιελάμβανε τα εξής μέτρα: α) κάλυψη του ελλείμματος του φορέα, που ανερχόταν στα 30 δισ. δρχ., από το δημόσιο, β) καθιέρωση για πρώτη φορά της πρόωρης συνταξιοδότησης υπαλλήλων, γ) οριστικό κλείσιμο του περιοδικού *Ραδιοτηλεόραση* λόγω αντισυμβατότητας πορείας, γ) βελτίωση του προγράμματος του φορέα και επίτευξη μιας ανταγωνιστικής θέσης απέναντι στους ιδιωτικούς αντιπάλους μέσω της επιδίωξης για αύξηση της ανταποδοτικής εισφοράς και εξαφάνιση του χρέους (Χασαπόπουλος, 1997).

δομή, τα οικονομικά καθώς και το ανθρώπινο δυναμικό του ραδιοτηλεοπτικού φορέα εν γένει (Parathanassopoulos, 2010: 226).³⁶⁸

Οι δηλώσεις του Προέδρου και Διευθύνοντος Συμβούλου της ΕΡΤ, Παναγιώτη Παναγιώτου, υποδήλωναν, σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο, τη σοβαρή πρόθεση του ραδιοτηλεοπτικού φορέα για αλλαγή πλεύσης: «Μην αναζητείται σκάνδαλα στην ΕΡΤ, δεν υπάρχουν [...] Ήρθαμε στην ΕΡΤ για μια “τρέλα”, δεν ήρθαμε εδώ ως συνταξιούχοι [...] Θα οικοδομήσουμε μια νέα φυσιογνωμία για την Ελληνική Δημόσια Τηλεόραση. Είμαστε μια μαχόμενη εταιρεία και θέλουμε να προσφέρουμε έργο με πρόσωπα που έχουν ταλέντο και ικανότητες, ώστε να φτιάξουμε μια ΕΡΤ ποιοτική και ανταγωνιστική στη νέα τηλεοπτική αγορά που ανοίγεται μπροστά μας, στην αυγή της τρίτης χιλιετίας» (Τυπάλδου, 1997: 9).

Μια από τις σημαντικότερες αλλαγές που υπέστη ο φορέας υλοποιήθηκε το 1997 με την εμφάνιση της Νέας Ελληνικής Τηλεόρασης (NET) στη συχνότητα εκπομπής της παλιάς ΕΤ2. Ο νέος σταθμός (NET) είχε ενημερωτικό κυρίως χαρακτήρα, χωρίς ωστόσο να παραμελεί την ψυχαγωγία.³⁶⁹ Το νέο σχέδιο διοίκησης προέβλεπε την εικοσιτετράωρη λειτουργία του καναλιού, η οποία περιλάμβανε πέντε δελτία ειδήσεων ημερησίως καθώς και πολλά έκτακτα με στόχο την πλήρη και έγκαιρη ενημέρωση του κοινού, πρωινό ενημερωτικό μαγκαζίνο, απογευματινή ζώνη με πολιτιστική θεματολογία, ντοκιμαντέρ και αθλητικές μεταδόσεις. Η βραδινή ζώνη, που διαμορφώθηκε μετά το βραδινό δελτίο ειδήσεων, συγκροτείτο από εκπομπές λόγου – διαφορετικού χαρακτήρα κάθε βράδυ – καθώς και από θεματικό πρόγραμμα (Τυπάλδου, 1997: 9). Έτσι, η ανανεωμένη εκροή περιελάμβανε περιεχόμενο του History Cannel, εισαγόμενες από την Αμερική σειρές, ελληνικές εκδοχές διεθνών παραγωγών προσαρμοσμένων στο ελληνικό πλαίσιο (Parathanassopoulos, 2010: 227). Η ανανέωση που επιδιώχθηκε επεκτάθηκε και στο πεδίο των συνεργατών – δημοσιογράφων που στελέχωσαν το νέο ενημερωτικό κανάλι της NET (Τυπάλδου, 1997: 9).³⁷⁰

³⁶⁸ Οι στρατηγικές παρεμβάσεις με στόχο το μετασχηματισμό του προφίλ των τηλεοπτικών καναλιών δεν αποτέλεσαν αποκλειστική πρωτοβουλία του ελληνικού δημόσιου τηλεοπτικού φορέα. Ανάλογες δράσεις πραγματοποιήθηκαν στη Γερμανία από το κανάλι ZDF, το οποίο μέσα από ένα σχέδιο ανακατανομής του προγράμματος επεδίωξε την προσέγγιση του νεανικού κοινού. Ο στόχος επετεύχθη, αλλά συνοδεύτηκε από ένα μειονέκτημα: τη διαρροή των μεγαλύτερων σε ηλικία τηλεθεατών, οι οποίοι επέλεξαν να μετακινηθούν προς άλλα κανάλια. Επιπλέον, στην Ευρώπη πολιτική μεταβολής του προφίλ τους δρομολόγησαν και εφάρμοσαν όχι μόνο οι δημόσιοι αλλά και οι εμπορικοί τηλεοπτικοί σταθμοί, όπως είναι ο ισπανικός *TELE 5*, ο οποίος μέσα από στρατηγικές αποφάσεις ποιοτικής αναβάθμισης του προγράμματος πέτυχε υψηλότερα μερίδια τηλεθέασης και σφυρηλάτησε μια ποιοτικότερη φυσιογνωμία (Τροχαλίτου, 2010: 119).

³⁶⁹ Το κανάλι NET λειτούργησε στις ερτζιανές συχνότητες από το 1997 μέχρι το αιφνίδιο κλείσιμο της ΕΡΤ από την κυβέρνηση Σαμαρά στις 11 Ιουνίου του 2013. Με την επαναλειτουργία της ΕΡΤ, που πραγματοποιήθηκε στις 11 Ιουνίου του 2015, το δεύτερο κανάλι του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα πήρε το όνομα ΕΡΤ2.

³⁷⁰ Μεταξύ των δημοσιογράφων που η διοίκηση της ΕΡΤ επιθυμούσε να στελεχώσουν το νεότευκτο κανάλι της NET ήταν οι: Πέτρος Ευθυμίου, Πάυλος Αλέπης, Άννα Παναγιωταρέα, Χρήστος Μαχαίρας, Όλγα Τρέμη, Μπάμπης Παπαπαναγιώτου, Στέλιος Κούλογλου, Θέμος Αναστασιάδης (Τυπάλδου, 1997: 9).

Από την άλλη πλευρά, η ET1 διατήρησε το όνομά της καθώς και την πολυσυλλεκτική της φυσιογνωμία ως προς το προσφερόμενο περιεχόμενο. Το ιδιαίτερο αυτό γνώρισμα του πρώτου καναλιού αντικατοπτριζόταν στην προσπάθεια των υπευθύνων να συνδυάσουν αρμονικά στις διάφορες ζώνες προγράμματος ποικίλες τυπολογίες εκπομπών: ελληνικές σειρές,³⁷¹ αμερικανικές ταινίες της *Warner* αλλά και ευρωπαϊκές,³⁷² ελληνικές ταινίες παλιότερης και νέας παραγωγής, εκπομπές με θέματα τέχνης και πολιτισμού,³⁷³ δελτία ειδήσεων, ξένες σειρές,³⁷⁴ μουσικοχορευτικά σόου,³⁷⁵ αγώνες ποδοσφαίρου³⁷⁶ καθώς και παιδικές εκπομπές (Βλαχογιάννη, 1997: 14, Τυπάλδου, 1997: 9, Papathanassopoulos, 2010: 227).

Ψυχαγωγία, πολιτισμός και ειδησεογραφία συνυπήρχαν στο τηλεοπτικό μενού του πρώτου καναλιού, αλλά η βασική επιδίωξη αφορούσε την «αγωγή της ψυχής» του κοινού μέσα από την παροχή ποιοτικού περιεχομένου. Τα λόγια του γενικού διευθυντή της ET1, Κώστα Αλαβάνου, είναι χαρακτηριστικά του φιλόδοξου στόχου που τέθηκε: «Θέλουμε να προσφέρουμε ποιότητα [...] Θέλουμε να συμβάλουμε στην ανέλιξη του λαού μας και να δώσουμε γνήσια και ποιοτική ψυχαγωγία [...] φιλοδοξούμε δηλαδή να προσφέρουμε “αγωγή ψυχής”» (Βλαχογιάννη, 1997: 14). Με δυο λόγια, η ET1 έγινε ένα κανάλι με χαρακτηριστικά ποιοτικής διασκέδασης που στόχευε στην οικογενειακή διασκέδαση.

Κοιτάζοντας συγκριτικά την τηλεοπτική εκροή των δύο μεγαλύτερων καναλιών του φορέα (ET1 και NET) είναι φανερό ότι η αύξηση της ανταγωνιστικότητας επιδιώχθηκε μέσα από τη συγκρότηση ενός συμπληρωματικού προφίλ προγράμματος. Η ET3 από την πλευρά της διατήρησε τα χαρακτηριστικά του παρελθόντος. Το πρόγραμμά της διαμορφώθηκε σε ανεξάρτητη βάση, χωρίς να ληφθεί υπόψη η λογική που υιοθετήθηκε στα δύο προηγούμενα κανάλια. Πρόκειται για ένα σταθμό γενικού περιεχομένου, που έδωσε

³⁷¹ Παραδείγματα ελληνικών σειρών είναι: *Η Αγάπη Άργησε μια Μέρα*, *Διπλή Αλήθεια*, *Αθήνα-Θεσσαλονίκη*, *Χαμένα Γράμματα*, *Το Χρήμα στο Λαιμό σας*.

³⁷² Παραδείγματα ξένων ταινιών είναι: *Ινδοκίνα*, *Γη και Ελευθερία*, *Prêt-à-Porter*, *Τα Όμορφα Χωριά Όμορφα Καίγονται*.

³⁷³ Παραδείγματα εκπομπών σχετικά με την τέχνη και τον πολιτισμό είναι: *Φανταστικό Μουσείο*, *Εκόμισα εις την Τέχνη*, *Διατροφή και Υγεία*.

³⁷⁴ Παραδείγματα ξένων σειρών είναι: *Ο Νόμος στην Πλάτη του*, *Γυναίκα Λυκάνθρωπος*, *Η Μυστηριώδης Ξένη*, *Τζόνθαναν Κρικ*, *Λονδίνο: Ώρα 0*, *Ο Καρδιοχειρουργός*.

³⁷⁵ Παράδειγμα μουσικοχορευτικού σόου είναι η εκπομπή *Showbiz* με τον Γιώργο Μαρίνο.

³⁷⁶ Οι αθλητικές μεταδόσεις, οι οποίες αποτελούσαν ένα δυνατό και προσοδοφόρο χαρτί για την EPT εν γένει, βρέθηκαν στο επίκεντρο των προγραμματικών σχεδίων της διοίκησης, η οποία διαπραγματεύθηκε με τους αρμόδιους φορείς την εξασφάλιση των δικαιωμάτων μετάδοσης αγώνων τόσο ποδοσφαίρου όσο και μπάσκετ (Τυπάλδου, 1997: 9) και προέβη σε υπογραφή συμβάσεων, οι οποίες εξασφάλισαν τη μετάδοση αθλητικών δρώμενων όχι μόνο σε εγχώριο επίπεδο αλλά μέσα από το δορυφορικό δίκτυο της EPT σε Ευρώπη, Αμερική, Καναδά (Σακάκου, 1997β: 9).

έμφαση στις ειδήσεις και στα προγράμματα ποιότητας εστιάζοντας στη Βόρεια Ελλάδα (Papathanassopoulos, 2010: 227).

Μια άλλη πτυχή του σχεδίου αναδιάρθρωσης της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης αφορούσε την πολυπόθητη εξυγίανση του ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού που επιδιώχθηκε μέσω τεσσάρων μέτρων:

- Την αύξηση του ανταποδοτικού τέλους που καταβάλλεται από τους τηλεθεατές.
- Την αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας.
- Τη δημιουργία νέου οργανογράμματος, στο οποίο προβλεπόταν μια σειρά από νέα μέτρα πολιτικής: μεγάλη μείωση των υπηρεσιών του φορέα και συνεπώς περιορισμός των διευθυντικών θέσεων, ενδυνάμωση της αυτοδυναμίας των γενικών παραγωγικών διευθύνσεων με την προσάρτηση σε καθεμία από αυτές ενός ξεχωριστού τμήματος μάρκετινγκ με στόχο την αύξηση των διαφημιστικών εσόδων, καθώς και ετήσια αποτίμηση της αποτελεσματικότητας της κάθε διεύθυνσης.
- Την πρόωρη συνταξιοδότηση περίπου 850 υπαλλήλων της ΕΡΤ με στόχο την αντιμετώπιση του οικονομικού αδιεξόδου του ραδιοτηλεοπτικού φορέα.³⁷⁷

Σε γενικές γραμμές, το εγχείρημα ανασυγκρότησης της δημόσιας τηλεόρασης, που έλαβε χώρα το 1997, μπορεί να χαρακτηριστεί επιτυχές, αφού το κοινό επέδειξε ιδιαίτερα θετική στάση απέναντι στην ανανεωμένη εικόνα της ΕΡΤ. Σύμφωνα με έρευνα της V.P.R.C. (ΕΡΤ, 1999: 3), τη διετία 1996-1998 η εικόνα της κοινής γνώμης για τη δημόσια τηλεόραση υπέστη σημαντικές θετικές μεταβολές, οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι εξής: αυξημένη αναγνώριση της βελτιωμένης ποιότητας των προγραμμάτων της ΕΡΤ (σε ποσοστό της τάξης του 74%), θετική αναγνώριση ως προς την πληρότητα-αντικειμενικότητα του φορέα (32.7% για την ΕΡΤ, έναντι 22.1% για τα ιδιωτικά κανάλια), αναγνώριση του στοιχείου της αντικειμενικότητας στην ειδησεογραφία (σε ποσοστό 25.7%), φθίνουσα αναγνώριση σχετικά με την εξάρτηση της ΕΡΤ από την εκάστοτε κυβέρνηση (από 18% το 1996, σε 12% το 1998).

Η θετική και αποτελεσματική αναδιαμόρφωση της εικόνας της ΕΡΤ αντικατοπτρίστηκε και στα νέα κοινωνικά χαρακτηριστικά του φορέα. Σύμφωνα με την ίδια έρευνα (ΕΡΤ, 1999: 4 & 7), τη διετία 1996-1998 η δημόσια τηλεόραση υπερδιπλασίασε την επιρροή της στις νεότερες ηλικίες (μεταξύ 25 και 35 χρόνων), αύξησε την επιρροή της στα άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου και υπερδιπλασίασε την επιρροή της στον πληθυσμό των αστικών κέντρων (με αύξηση του ποσοστού προτιμήσεων στις μεγάλες πόλεις κατά 64%). Γενικά, τη διετία 1996-1998 η συνολική προτίμηση των τηλεθεατών για τη δημόσια τηλεόραση αυξήθηκε κατά 33% (από 9.4% το 1996, σε 12.2% το 1998) (ΕΡΤ, 1999: 2).

Το 1997, ενώ η ιδιωτική τηλεόραση στην Ελλάδα διένυε το έβδομο έτος λειτουργίας της, υπήρχαν δημοσιογράφοι που θεωρούσαν το τηλεοπτικό πεδίο τελματωμένο, εκφράζοντας την βεβαιότητα ότι θα διασαλευόταν θετικά από την «εντυπωσιακή και

³⁷⁷ Τον Σεπτέμβριο του 1997 τα έσοδα της ΕΡΤ μπορούσαν να καλύψουν το 80% των λειτουργικών της εξόδων. Για αυτό και το κράτος εμφανίστηκε πρόθυμο να παρέμβει άμεσα με την παραχώρηση δανείου ύψους 10 δισεκατομμυρίων δραχμών, σχεδιάζοντας την κατάθεση προς ψήφιση στη Βουλή σχετικού νομοσχεδίου τον αμέσως επόμενο μήνα (Τυπάλδου, 1997: 9).

ποιοτική συγχρόνως» ανανεωμένη δημόσια τηλεόραση (Σακάκου, 1997: 7). Ξέχασαν ίσως ότι όσο καλό κι αν είναι ένα σχέδιο ανανέωσης δεν μπορεί να είναι αποτελεσματικό αν απουσιάζουν οι αναγκαίες συνθήκες: μια στοιχειώδης δηλαδή τάξη, νομικά κατοχυρωμένη με βάση ένα ξεκάθαρο θεσμικό πλαίσιο. Δυστυχώς, εκείνη την εποχή η τάξη στο επικοινωνιακό πεδίο παρέμενε ευσεβής πόθος. Συγκεκριμένα, στις αρχές του 1997 ενδεικτικό του χάους που επικρατούσε στις ερτζιανές συχνότητες ήταν το γεγονός ότι το ραδιοτηλεοπτικό πεδίο αριθμούσε πάνω από 160 τηλεοπτικούς σταθμούς καθώς και 1.600 ραδιοφωνικούς.³⁷⁸

5.10 Βασικές τάσεις στην πολιτική τηλεοπτικού προγραμματισμού στην Ελλάδα

Οι έρευνες που έχουν εκπονηθεί με αντικείμενο μελέτης την πολιτική προγραμματισμού της ελληνικής τηλεόρασης είναι λίγες και εκτείνονται σε μικρό βάθος χρόνου (σε σύγκριση με την παρούσα έρευνα). Παρόλα αυτά σε επίπεδο προγραμματικής εκροής οι μελετητές έχουν επισημάνει σημαντικές διαφορές μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης. Γενικά, η ελληνική τηλεόραση έχει επικριθεί για λανθασμένη πολιτική προγραμματισμού, που απορρέει από μια σειρά τρωτών σημείων στη λειτουργία του τηλεοπτικού πεδίου (Κάστορας, 1990: 112-113):

- Έλλειψη ξεκάθαρα προσδιορισμένων στόχων ποιοτικού χαρακτήρα, απουσία ποιοτικών και τεχνικών προδιαγραφών παραγωγής προγραμμάτων καθώς και ανυπαρξία κανονιστικού πλαισίου αναφορικά με ευαίσθητα θέματα του τηλεοπτικού περιεχομένου (όπως είναι οι βίαιες αναπαραστάσεις, τα μηνύματα ερωτικού χαρακτήρα, οι διαφημίσεις, οι παιδικές μεταδόσεις, η κάλυψη της ειδησεογραφίας).
- Έλλειψη επιστημονικής προσέγγισης ως προς τη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ τηλεόρασης, Έλληνα τηλεθεατή και ελληνικής κοινωνίας, αδυναμία κατάλληλης στελέχωσης των επιτροπών προγράμματος και εφαρμογή λανθασμένων κριτηρίων (κομματικού και ευρύτερα ωφελμιστικού χαρακτήρα) στη διαδικασία του προγραμματισμού με αποτέλεσμα την αναποτελεσματικότητά του.

Σύμφωνα με παλιότερες έρευνες (Παπαθανασόπουλος, 2000: 188-195), στην Ελλάδα η απορρύθμιση της τηλεόρασης συνοδεύτηκε από μια σημαντική, αλλά όχι απόλυτη, αύξηση στην οριζόντια πολυμέρεια του τηλεοπτικού προγράμματος. Το στοιχείο αυτό φάνηκε στην αύξηση που υπέστη η συνολική προσφορά περιεχομένου από μέρους των τηλεοπτικών φορέων, αφού νέες κατηγορίες εκπομπών εισήλθαν στις τηλεοπτικές συχνότητες.³⁷⁹ Παράλληλα, ωστόσο, υπήρξαν κατηγορίες εκπομπών που

³⁷⁸ Ενδεικτικά βλ. Χαλβατζάκης, 1997 β.

³⁷⁹ Στις νέες τυπολογίες προγραμμάτων συγκαταλέγονται οι εκπομπές θρησκευτικού περιεχομένου, οι εκπομπές ελαφράς ψυχαγωγίας, τα ντοκιμαντέρ για τη φύση, οι κωμωδίες, οι επιμορφωτικές εκπομπές, οι εκπομπές συζητήσεων, οι εκπομπές συζητήσεων με κοινωνικό ή ελαφρύ περιεχόμενο (Παπαθανασόπουλος, 2000: 190).

περιθωριοποιήθηκαν στο πλαίσιο της συνολικής τηλεοπτικής εκροής.³⁸⁰ Ειδικότερα, η πολιτιστική και επιμορφωτική λειτουργία της τηλεόρασης θεωρείται ότι συρρικνώθηκε, καταγράφοντας φθίνουσα πορεία (Παπαθανασόπουλος, 2000: 202).

Γενικότερα, την περίοδο 1989-1999 η ελληνική τηλεόραση θεωρείται ότι γνώρισε μεγάλη άνθιση στον τομέα της παραγωγής προγραμμάτων. Αυτή η τηλεοπτική δημιουργικότητα έχει αποδοθεί περισσότερο στη δράση της ιδιωτικής παρά της δημόσιας τηλεόρασης, αφού η τελευταία στη δεκαετία του 1990 εισήλθε σε μια φάση περιθωριοποίησης. Άλλωστε, η εν λόγω δεκαετία έχει ταυτιστεί με την εξέλιξη και κυριαρχία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στο ελληνικό τηλεοπτικό πεδίο (Παπαθανασόπουλος, 2000: 165).

Άλλες έρευνες πάνω στην πολιτική προγράμματος της δημόσιας τηλεόρασης κατέγραψαν μια σημαντική αλλαγή προσανατολισμού, που την έφερε πιο κοντά στην εμπορική-ωφελιμιστική λογική των ιδιωτικών αντιπάλων της.³⁸¹ Πιο συγκεκριμένα, έχει υποστηριχθεί ότι στο πλαίσιο της απορρύθμισης ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας ενέταξε στο πρόγραμμά του εκπομπές ανάλογου χαρακτήρα (αλλά όχι πανομοιότυπες) με εκείνες των ιδιωτικών του αντιπάλων (Tsournakas, 2004: 193-194 & 198). Ουσιαστικά, η έλευση του ανταγωνισμού θεωρήθηκε ότι επέδρασε αρνητικά πάνω στη φυσιογνωμία του προγράμματος της δημόσιας τηλεόρασης, η οποία εξωθήθηκε στη συρρίκνωση των ποιοτικών προγραμμάτων ενημερωτικού και επιμορφωτικού χαρακτήρα, δίνοντας την πρωτοκαθεδρία στις εμπορικές εκπομπές ψυχαγωγικού περιεχομένου (Tsournakas, 2004: 199-202). Η σχετική έρευνα κατέδειξε ομοιογένεια προτιμήσεων μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης ως προς τα εμπορικά προγράμματα ψυχαγωγίας, τα οποία θεωρείται ότι οδήγησαν στη μείωση της ποικιλομορφίας του συνολικού τηλεοπτικού περιεχομένου και κατ' επέκταση συνέβαλαν σε μια εικόνα λίγο-πολύ ομοιόμορφης τηλεοπτικής εκροής (Tsournakas, 2004: 203).

Στην αντίστοιχη έρευνα του Παπαθανασόπουλου (2000: 193-194), η τάση ομοιομορφίας που αποδεικνύεται ότι εμφάνισαν οι ζώνες προγράμματος της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης αποδόθηκε σε τρεις παράγοντες: στην τυποποίηση των γνωρισμάτων ορισμένων κατηγοριών εκπομπών, στην τυποποίηση του προγραμματισμού της τηλεοπτικής εκροής, στην τάση των καναλιών να αφιερώνουν τον ίδιο σχεδόν

³⁸⁰ Πρόκειται κυρίως για τα αμιγώς θεατρικά έργα, τα προγράμματα σχετικά με την τέχνη και τον πολιτισμό, οι εκπομπές μουσικού περιεχομένου και σε μικρότερο βαθμό οι σαπουνόπερες. Ο πραγματικός χρόνος αυτών των εκπομπών δε μειώθηκε. Η μείωση ποσοστού που εμφάνισαν ως προς τη συνολική κατανομή της τηλεοπτικής εκροής μπορεί να θεωρηθεί εύλογη απόρροια της συνολικής αύξησης του τηλεοπτικού χρόνου που επήλθε από τον πολλαπλασιασμό των καναλιών μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (Παπαθανασόπουλος, 2000: 192).

³⁸¹ Εκτός πλαισίου εμπειρικής έρευνας η αρνητική επιρροή που άσκησε η έλευση της ιδιωτικής τηλεόρασης στο πρόγραμμα της δημόσιας τηλεόρασης αποτελεί πεποίθηση πρώην στελεχών της ΕΡΤ, όπως είναι ο Γιώργος Δάμπας (2011), ο οποίος θεωρεί ότι "το πρόγραμμα της δημόσιας τηλεόρασης (όταν ήρθε η ιδιωτική) επηρεάστηκε άγρια και ηλίθια. Προσπάθησε (η δημόσια τηλεόραση) να ανταγωνιστεί τους ιδιώτες με ιδιωτικά κριτήρια. Όχι απλά επηρεάστηκε αλλά επηρεάστηκε και δυσμενώς".

τηλεοπτικό χρόνο σε συγκεκριμένες κατηγορίες εκπομπών (Παπαθανασόπουλος, 2000: 193-194). Αντιθέτως, ο Τσουρβάκας (1996: 128) έχει αποδώσει την εν λόγω ομοιομορφία στην ανάγκη των καναλιών (δημόσιων και ιδιωτικών) για στόχευση σε προγράμματα δοκιμασμένης απήχησης με αποτέλεσμα να αποφεύγεται κάθε απόπειρα πειραματισμού για κάτι νέο ή διαφορετικό.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά συνθέταν μια εικόνα εμπορευματοποίησης της τηλεοπτικής εκροής, όπου στη λειτουργία του τηλεοπτικού μέσου δέσποζε η αγοραία λογική. Η εμπορευματική αυτή φυσιογνωμία δεν σήμαινε απλά συρρίκνωση της πληροφόρησης-ειδησεογραφίας προς όφελος της ψυχαγωγίας, αλλά και κυριαρχία της τυποποιημένης ψυχαγωγίας. Ακόμα και η δημόσια τηλεόραση, σύμφωνα με την έρευνα του Τσουρβάκα (1996: 125-126), μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου επένδυσε περισσότερο σε αποδεδειγμένα εμπορικές παραγωγές διασκέδασης (παιδικά προγράμματα, σειρές και ταινίες δραματουργικού, κωμικού, βίαιου-περιπετειώδους χαρακτήρα). Επίσης, στο απελευθερωμένο από το κρατικό μονοπώλιο τηλεοπτικό πεδίο η εμπορευματοποίηση σήμαινε απουσία εκπαιδευτικών προγραμμάτων και ντοκιμαντέρ από την τηλεοπτική εκροή (Τσουρβάκας, 1996: 120). Αντιθέτως, σύμφωνα με την ίδια έρευνα, ένα είδος προγράμματος με διαχρονική παρουσία στην ελληνική τηλεόραση αποδείχθηκαν οι αθλητικές εκπομπές.³⁸²

Σύμφωνα με έρευνα της Tsaliki (1997: 243), στη δεκαετία του 1990 (και συγκεκριμένα το 1992 και το 1996) λόγω του ανταγωνισμού η δημόσια τηλεόραση εμφάνισε νέες τάσεις, αλλά χωρίς να εξομειωθεί με τους αντιπάλους της. Για παράδειγμα, υιοθέτησε την τάση να φιλοξενεί στις συχνότητές της περισσότερη μυθοπλασία εις βάρος άλλων ειδών εκπομπών, όπως είναι οι ενημερωτικές. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, η ιδιωτική τηλεόραση - συγκριτικά με το δημόσιο τηλεοπτικό φορέα - αποδείχθηκε "λιγότερο πλουραλιστική", αφού συγκρότησε την τηλεοπτική της εκροή από εκπομπές μυθοπλασίας, ενημέρωσης και ψυχαγωγίας εν γένει και έθεσε κατά μέρος τα επιμορφωτικά προγράμματα.

Παρά τα παραπάνω σημάδια εμπορευματοποίησης της τηλεόρασης, υποστηρίζεται ότι σε κάποιους τομείς η δημόσια τηλεόραση επιχείρησε να προβάλει αντιστάσεις, όπως ήταν η προσπάθεια να διατηρήσει την παρουσία του εγχώριου προγράμματος σε υψηλά επίπεδα (Τσουρβάκας, 1996: 115-119). Στην ίδια διαπίστωση έχει καταλήξει και η έρευνα του Παπαθανασόπουλου (2000: 195 & 200), σύμφωνα με την οποία μετά την απορρύθμιση στα δημόσια κανάλια παρά στα ιδιωτικά η υπεροχή των προγραμμάτων εγχώριας προέλευσης σε σύγκριση με τα ξένα ήταν εντονότερη (Παπαθανασόπουλος, 2000: 195 & 200). Γενικά, στο πλαίσιο της συνολικής τηλεοπτικής εκροής η απορρύθμιση θεωρείται ότι συνέβαλε στην τόνωση του εγχώριου προγράμματος (Tsaliki, 1997: 142, 242, 253)³⁸³ μέσα

³⁸² Σύμφωνα με την έρευνα του Τσουρβάκα (1996: 120-121), την περίοδο 1972-1992 οι αθλητικές εκπομπές καταλάμβαναν ένα αξιόλογο μερίδιο τηλεοπτικού χρόνου, που κυμαινόταν από 22.2% έως 30.6%, με το αποκορύφωμα να σημειώνεται στο διάστημα 1982-1989.

³⁸³ Σύμφωνα με την Tsaliki (1997: 142, 242, 253), στην Ελλάδα μετά την έλευση και ανάπτυξη της ιδιωτικής τηλεόρασης η τόνωση της εγχώριας τηλεοπτικής παραγωγής συντελέστηκε τόσο στους δημόσιους όσο και στους ιδιωτικούς τηλεοπτικούς φορείς. Ωστόσο, στο πλαίσιο της έρευνάς της καταδεικνύεται ότι το εγχώριο

από τη σημαντική αύξηση του τηλεοπτικού χρόνου που κατέλαβαν οι ελληνικές παραγωγές (Παπαθανασόπουλος, 2000: 195 & 200).

Παρόλα αυτά, όσον αφορά το δίπολο εγχώριο-ξένο πρόγραμμα η είσοδος του ιδιωτικού κεφαλαίου στο τηλεοπτικό πεδίο θεωρείται ότι ωφέλησε παράλληλα την παρουσία των ξένων παραγωγών, οι οποίες διευρύνθηκαν και ιδιαίτερα τα αμερικανικής προέλευσης προγράμματα που υπερτέρησαν σε σύγκριση με τις ευρωπαϊκές παραγωγές (Παπαθανασόπουλος, 2000: 189).

5.11 Αποστολή και όραμα του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της Ελλάδας

Στην Ελλάδα ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας (ΕΡΤ), από την εποχή του ραδιοφώνου (1936)³⁸⁴ μέχρι το κλείσιμό του (2013) και την εκ νέου λειτουργία του (2015), έχει υπαχθεί σε διαφορετικά νομικά πλαίσια λειτουργίας με σημαντικότερο εκείνο που όριζε ο νόμος 1730 του 1987 (Φ.Ε.Κ., 1987, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 145). Με τον εν λόγω νόμο καθιερώθηκε ο ενιαίος φορέας ΕΡΤ Α.Ε., στον οποίο υπάχθηκαν όλα τα τηλεοπτικά κανάλια και οι ραδιοφωνικοί σταθμοί του οργανισμού.³⁸⁵

πρόγραμμα είχε ήδη ισχυρή παρουσία στη δημόσια τηλεόραση πριν την απορρόθμηση του τηλεοπτικού πεδίου, μια τάση που διατηρήθηκε και μετά την έλευση του ανταγωνισμού (ό.π.: 243-244).

³⁸⁴ Μέχρι την εμφάνιση της τηλεόρασης το ραδιόφωνο κατείχε πρωταγωνιστικό ρόλο στο επικοινωνιακό πεδίο, αποτελώντας το πρώτο ηλεκτρονικό Μέσο Μαζικής Ενημέρωσης (Χαιρετάκης, 2014 β). Στην Ελλάδα η πρώτη απόπειρα ίδρυσης κρατικής ραδιοφωνίας πραγματοποιήθηκε το 1929 με την προκήρυξη διαγωνισμού για τη δημιουργία ραδιοφωνικού σταθμού. Όλες οι προσπάθειες ξένων εταιρειών (αμερικανική Ντίρχαμ, αγγλική Marconi, γερμανική Telefunken) που έδειξαν ενδιαφέρον για την υλοποίηση ραδιοφωνικού εγχειρήματος απέτυχαν λόγω αντίστασης από τα πολιτικά συμφέροντα της εποχής. Εν μέσω κυρώσεων και ακυρώσεων συμβάσεων καθώς και δικαστικών διενέξεων με το Δημόσιο ακολούθησαν δεύτερη και τρίτη απόπειρα δημιουργίας ραδιοφωνίας στην Ελλάδα, το 1930 και το 1934 αντίστοιχα, αλλά και αυτές απέτυχαν. Ο πολιτικός κόσμος, έχοντας συνειδητοποιήσει τη δύναμη του Μέσου, έδωσε το 1935 ανεπισημώς άδεια στον τμηματάρχη του Τμήματος Ασυρμάτου του Υπουργείου Συγκοινωνίας, Σ. Ελευθερίου, προκειμένου να λειτουργήσει για ενάμιση περίπου χρόνο τον ραδιοφωνικό Σταθμό Πειραιά ή Σταθμό των ΤΤΤ - υπηρεσίας Ταχυδρομείων, Τηλεγραφείων, Τηλεφωνείων. Με την έλευση της δικτατορίας του Μεταξά η νέα κυβέρνηση προκήρυξε διεθνή διαγωνισμό (1936) μέσα από τον οποίο η γερμανική εταιρεία Telefunken ανέλαβε να προμηθεύσει την Ελλάδα ραδιοφωνικό πομπό. Την ίδια χρονιά δημιουργήθηκε η Υπηρεσία Ραδιοφωνικών Εκπομπών (ΥΡΕ), η οποία ενώ αρχικά υπαγόταν στο Υπουργείο Συγκοινωνίας, αργότερα το νέο Υπουργείο Τύπου και Τουρισμού απέσπασε την υπηρεσία ραδιοφώνου την οποία μετονόμασε σε Διεύθυνση Ραδιοφωνίας. Το 1938 εγκαινιάστηκε ο πρώτος κρατικός ραδιοσταθμός, ο Ραδιοφωνικός Σταθμός Αθηνών (Βασιλάκη, 2006: 25).

³⁸⁵ Η Ελληνική Ραδιοφωνία - Τηλεόραση, Ανώνυμη Εταιρεία (ΕΡΤ-Α.Ε.), που ιδρύθηκε με τον Ν. 1730/1987 (Α' 145) ως ενιαίος φορέας, καταργήθηκε με την Υπουργική Απόφαση ΟΙΚ.02/11-6-2013 (Φ.Ε.Κ. 1414/Β/11-6-2013) "Κατάργηση της δημόσιας επιχείρησης «Ελληνική Ραδιοφωνία - Τηλεόραση, Ανώνυμη Εταιρεία (ΕΡΤ - Α.Ε.)» Κοινή Υπουργική Απόφαση. Με την ίδια Απόφαση καταργήθηκαν οι θυγατρικές εταιρείες που είχαν συσταθεί από την ΕΡΤ- Α.Ε.

Πίνακας 5.5: Η βασική νομολογία για τη δημόσια ραδιοτηλεόραση στην Ελλάδα (1936-1991)

Νόμοι	Οι δημόσιοι φορείς ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών στην Ελλάδα
Νόμος 19 του 1936 (που ψηφίζεται από τη δικτατορία του Μεταξά)	Δημιουργείται η <i>Υπηρεσία Ραδιοφωνικών Εκπομπών</i> (Υ.Ρ.Ε.), που λειτουργεί ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) και υπάγεται στο Υπουργείο Συγκοινωνίας, όπως όλες οι υπηρεσίες ασύρματης επικοινωνίας (Βασιλάκη, 2006: 26).
Συντακτική πράξη 54 του 1945	Δημιουργείται το <i>Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας</i> (ΕΙΡ), στο οποίο ανατίθεται η αποκλειστική εκμετάλλευση των ραδιοφωνικών πομπών και η δυνατότητα εγκατάστασης νέων σταθμών ραδιοφωνίας ή τηλεόρασης (Δαγτόγλου, 1989: 20).
Νόμος 1663 του 1951 (Φ.Ε.Κ., 1951, Τεύχος Α΄, Αρ. Φύλλου 32)	Προβλέπεται η ίδρυση και η λειτουργία <i>Ραδιοτηλεοπτικών Σταθμών των Ενόπλων Δυνάμεων</i> . Πρόκειται για νόμο που αποφασίστηκε και διετέχθη από το Υπουργικό Συμβούλιο "λόγω υφιστάμενης κατεπειγούσης και αναποφεύκτου ανάγκης" και τέθηκε σε ισχύ πριν ψηφιστεί από το Κοινοβούλιο (Φ.Ε.Κ., Έτος 1951, Τεύχος Α΄, Αρ. Φύλλου 32, σ. 248).
Νόμος 2312/1953 (Φ.Ε.Κ., 1953, Τεύχος Α΄, Αρ. Φύλλου 57)	Γίνεται σαφής ο μονοπωλιακός χαρακτήρας του Ε.Ι.Ρ., καθώς ορίζεται ότι: α) "Η οργάνωσις, η διαχείρισις και εκμετάλλευσις του Ραδιοφωνικού Δικτύου της Χώρας ανήκει εις το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας" (ΦΕΚ, 1953, Α΄, Αρ. Φύλλου 57, Άρθρο 1, παρ. 1). β) Το Ε.Ι.Ρ. "έχει το αποκλειστικό δικαίωμα εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως παντός τεχνικού μέσου μεταδόσεως προγραμμάτων ραδιοφωνίας" (ΦΕΚ, 1953, Α΄, Αρ. Φύλλου 57, Άρθρο 2, παρ. 1). Στον όρο ραδιοφωνία υπάγεται "κάθε ραδιοηλεκτρική υπηρεσία εκπομπών", συμπεριλαμβανομένης της "ηχητικής εκπομπής τηλεοράσεως" (ΦΕΚ, 1953, Α΄, Αρ. Φύλλου 57, Άρθρο 2, παρ. 2). Επίσης, προβλέπεται ότι μέχρι την ψήφιση του νόμου όλες οι εγκαταστάσεις ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών που βρίσκονται στην Ελλάδα ανήκουν στο Ε.Ι.Ρ. (ΦΕΚ, 1953, Α΄, Αρ. Φύλλου 57, Άρθρο 4, παρ. 1α).

Νόμος 722/1970	Προβλέπεται η συγκρότηση και η λειτουργία της <i>Υπηρεσίας Ενημερώσεως Ενόπλων Δυνάμεων (ΥΕΝΕΔ)</i> με αρμοδιότητες τη λειτουργία και εγκατάσταση ραδιοτηλεοπτικών σταθμών. Το ΕΙΡ μετονομάζεται σε <i>Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας και Τηλεοράσεως (ΕΙΡΤ)</i>, λειτουργεί ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) και απολαμβάνει το μονοπώλιο της χρήσης των ερτζιανών συχνοτήτων.
Νόμος 745/1970	Το ΕΙΡΤ ελέγχεται από τρία Υπουργεία (Προεδρίας, Οικονομικών, Συγκοινωνιών).
Νόμος 230/1975	Το ΕΙΡΤ μετατρέπεται σε <i>Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (ΕΡΤ)</i>, μια ανώνυμη εταιρεία, νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με μοναδικό μέτοχο το κράτος. Ο νόμος προβλέπει τη συγχώνευση της ΕΡΤ με την ΥΕΝΕΔ μετά την πάροδο διετίας από την ισχύ του, δηλαδή ως τις 13 Δεκεμβρίου του 1977, κάτι που τελικά δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ.
Νόμος 1288/1982	Η ΕΡΤ μετονομάζεται σε ΕΡΤ-1. Η ΥΕΝΕΔ μετονομάζεται σε ΕΡΤ-2 και αποτελεί "αποκεντρωμένη" δημόσια υπηρεσία του Υπουργείου Προεδρίας, το οποίο ασκεί πλήρη διοικητικό και οικονομικό έλεγχο.
Νόμος 1730/1987 (Φ.Ε.Κ., 1987, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 145)	Καθιερώνει τον ενιαίο φορέα Ελληνικής Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης (την ΕΡΤ Α.Ε.), στον οποίο συγχωνεύονται η ΕΡΤ1 και η ΕΡΤ2. Στον ενιαίο φορέα υπάγονται η Ελληνική Τηλεόραση 1 (ΕΤ1), η Ελληνική Τηλεόραση 2 (ΕΤ2), η Ελληνική Ραδιοφωνία (ΕΡΑ), το Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων καθώς και η Εταιρεία Παραγωγής και Εμπορίας Εκπομπών και Προγραμμάτων Ραδιοτηλεόρασης ΕΡΤ-Α.Ε. Ο φορέας αποτελεί ανώνυμη εταιρεία, νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.). Η δημόσια ραδιοτηλεόραση ελέγχεται και εποπτεύεται από το κράτος διαμέσου του υπουργού Προεδρίας της Κυβερνήσεως, έχει διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια και υφίσταται κοινωνικό έλεγχο από την Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου, ΑΣΚΕ.
Νόμος 1866/1989 (Φ.Ε.Κ., 1989, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 222)	Νομιμοποιείται η λειτουργία της μη κρατικής ραδιοφωνίας και τηλεόρασης με εκχώρηση δικαιώματος εκπομπών μόνο τοπικής εμβέλειας σε φορείς ΜΜΕ και Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
Τροπολογία 1943/1991	Δίνεται το δικαίωμα εκπομπών εθνικής εμβέλειας και στα ιδιωτικά κανάλια.

Πηγές: Φ.Ε.Κ., 1951, Τεύχος Α', Αρ. Φύλλου 32, Φ.Ε.Κ., 1953, Τεύχος Α', Αρ. Φύλλου 57, Φ.Ε.Κ., 1987, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 145, Φ.Ε.Κ., 1989, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 222.

Η αποστολή του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού προσδιορίστηκε για πρώτη φορά επισήμως στον ιδρυτικό νόμο της 14^{ης} Νοεμβρίου του 1975. Συγκεκριμένα στο άρθρο 3 του νόμου ορίστηκε ότι «σκοπός της ΕΡΤ είναι η Ενημέρωσις, Επιμόρφωσις και Ψυχαγωγία του ελληνικού λαού. Αι εκπομπαί της ΕΡΤ οφείλουν να διαπνέωνται από δημοκρατικόν πνεύμα, συνείδησιν πολιτιστικής ευθύνης, ανθρωπισμόν και αντικειμενικότητα, να είναι δε προσηρμοσμένα εις την ελληνικήν πραγματικότητα» (Μανθούλης, 1981: 57-58). Πρόκειται για έναν νόμο ο οποίος, σύμφωνα με τον Μανθούλη (1981: 62-63), υπαγόρευε μια «“ποιοτική” πολιτική προγράμματος». Καταλυτικό ρόλο στην εφαρμογή αυτής της πολιτικής διαδραματίζει ο υπεύθυνος προγράμματος, ο οποίος, στο πλαίσιο της «βιομηχανικής – “ποσοτικής” αντιμετώπισης» των πολιτισμικών αγαθών, έχει ως βασική ευθύνη την ανύψωση του πνευματικού επιπέδου του κοινού στην ολότητά του, κάτι που συνιστά ένα κατεξοχήν δύσκολο εγχείρημα (ό.π.: 62).

Από τα πρώτα χρόνια εφαρμογής του νόμου έγινε φανερό ότι η εκπλήρωση των παραπάνω υποχρεώσεων ήταν μια απαιτητική διαδικασία, δεδομένου ότι η κοινωνική αποστολή της τηλεόρασης και των Μέσων εν γένει δεν είναι σταθερή ή μονοσήμαντη. Νοηματοδοτείται διαφορετικά ανάλογα με την εποχή, τη χώρα, το καθεστώς, την κυβέρνηση ακόμα και την εκάστοτε διοίκηση που την εφαρμόζει.³⁸⁶

Ο επόμενος νόμος που αφορούσε την ΕΡΤ (1730/1987) προσέδιδε στο ραδιοτηλεοπτικό φορέα χαρακτήρα «δημόσιας υπηρεσίας», που ήταν επιφορτισμένη με λειτουργία «χάριν του δημόσιου συμφέροντος και απολαύει διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας» (Λεβαντίδης, 1997: 119-120). Στο άρθρο 2 του νόμου προσδιορίστηκε ο σκοπός του φορέα, που περιελάμβανε την «οργάνωση, εκμετάλλευση και ανάπτυξη της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης», όπως επίσης και τη «συμβολή [...] με τα μέσα αυτά: α) στην ενημέρωση, β) στη μόρφωση και γ) στην ψυχαγωγία του ελληνικού λαού» χωρίς να επιδιώκεται η «απόκτηση του κέρδους» (Λεβαντίδης, 1997: 121). Ενώ λοιπόν θεωρητικά στο επίκεντρο της αποστολής τέθηκε η συνεχής προσφορά υπηρεσιών που ενημερώνουν πολυφωνικά, επιμορφώνουν και ψυχαγωγούν με ποιοτικό τρόπο τα μέλη του κοινωνικού συνόλου (ΕΡΤ, 2011 ι), στην πράξη η πορεία προς την εφαρμογή αυτής της αποστολής αποδείχθηκε ακανθώδης.

Σε θεωρητικό επίπεδο η ΕΡΤ πορεύτηκε με βάση ένα όραμα και μια αποστολή ευρείας κοινωνικής ευθύνης, που συνίστατο στην εκπλήρωση των παρακάτω αρχών λειτουργίας (ΕΡΤ, 2011 β· ΕΡΤ, 1999: 5):

- Παροχή αξιόπιστης, αμερόληπτης, σφαιρικής και έγκαιρης ενημέρωσης, ποιοτικής ψυχαγωγίας και ουσιαστικής επιμόρφωσης των Ελλήνων, στην Ελλάδα και σε όλο τον κόσμο.
- Προβολή του πολιτισμού, της κληρονομιάς και των δυνατοτήτων της ελληνικής κοινωνίας καθώς και προαγωγή του παγκόσμιου πολιτισμού.

³⁸⁶ Βλ. Μανθούλης, 1981: 58-59.

- Ενδυνάμωση του κοινωνικού διαλόγου και προβολή της συλλογικότητας των Ελλήνων.³⁸⁷
- Διασφάλιση της ιστορικής μνήμης και της ελληνικής γλώσσας.
- Καταπολέμηση της ξενοφοβίας και του ρατσισμού.
- Υιοθέτηση των τεχνολογικών εξελίξεων.
- Εκσυγχρονισμός των λειτουργικών κανόνων και αξιών και οργάνωση του φορέα με βάση τα πρότυπα της σύγχρονης επιχείρησης.
- Εμπλουτισμός και βελτίωση των πρωτοβουλιών, που αποδεικνύουν πλήρως το δημόσιο χαρακτήρα της ΕΡΤ και προβάλλουν το έργο ευρύτερης κοινωνικής προσφοράς του φορέα.
- Επέκταση και βελτίωση των υπηρεσιών, που φανερώνουν τον κοινωνικό-παραμβατικό ρόλο του οπτικοακουστικού φορέα.
- Όπως και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, αυτό που διαφοροποιούσε την ΕΡΤ από τους υπόλοιπους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς της χώρας ήταν ένα σύνολο υποχρεώσεων που πήγάζαν από την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της ως φορέας παροχής οπτικοακουστικών υπηρεσιών δημόσιου συμφέροντος. Αυτές ήταν (ΕΡΤ, 1999: 5):
- Παροχή υπηρεσιών πανελλαδικής κάλυψης.
- Εκπομπή ειδικού προγράμματος μέσω δορυφορικών μεταδόσεων προς άλλες ηπείρους με στόχο την κάλυψη των Ελλήνων της διασποράς.
- Μετάδοση του έργου του ελληνικού αλλά και του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου.
- Αμερόληπτη προβολή των θέσεων όλων των πολιτικών κομμάτων.
- Προβολή θεμάτων σε σχέση με την τοπική αυτοδιοίκηση, τις παραγωγικές τάξεις, τους κοινωνικούς φορείς.

Σε σχέση με το παραπάνω πολυδιάστατο όραμα ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας σε επίσημο επίπεδο ισχυριζόταν ότι προέβαινε σε δράσεις που διευκόλυναν την επίτευξή του, όπως ήταν (ΕΡΤ, 2011 β):

- Η εξέταση των κοινωνικών, πολιτιστικών, τεχνολογικών και κοινωνικών μεταβολών του σύγχρονου κόσμου.
- Η λειτουργία των υπηρεσιών του με όρους απόλυτης διαφάνειας, χωρίς εξαιρέσεις, αποκλεισμούς και προκαταλήψεις.
- Η μελέτη των ιδιαίτερων αναγκών των Ελλήνων της διασποράς, των ξένων που θέλουν να γνωρίσουν τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία.
- Η συνειδητοποίηση του πολυπολιτισμικού χαρακτήρα της ελληνικής κοινωνίας.
- Η επίδειξη ενδιαφέροντος προς τους νέους, που αποτελούν τους εντονότερους ενστερνιστές των νέων τεχνολογιών.

³⁸⁷ Σύμφωνα με την Tsaliki (1997) η ελληνική τηλεόραση έχει συμβάλει σημαντικά στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων και στη συγκρότηση της εθνικής συνοχής. Στην πολύπλοκη αυτή διαδικασία ιδιαίτερος έχει αποδειχθεί ο ρόλος όχι μόνο της δημόσιας αλλά κυρίως της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης, παρόλο που η τελευταία δεν έχει κάποια θεσμικά προσδιορισμένη υποχρέωση ως προς αυτό (Tsaliki, 1995: 365 & Tsaliki, 1997: 236, 252).

Στους βασικούς διαχρονικούς στόχους της ΕΡΤ ήταν η οικονομική εξυγίανση, ο διοικητικός εξορθολογισμός καθώς και η ξεκάθαρη σκιαγράφηση της φυσιогνωμίας των καναλιών και κατ' επέκταση των υπηρεσιών της. Ως προς τον πρώτο στόχο, ο φορέας τα τελευταία χρόνια της πορείας του ισχυριζόταν ότι λάμβανε μέτρα, όπως ήταν η μείωση των δαπανών σε όλα τα επίπεδα με ευρύτερο σκοπό τη μεταφορά πόρων από μη παραγωγικές δαπάνες στην τεχνολογία και το πρόγραμμα. Για τη βελτίωση της διοικητικής διάρθρωσης είχε σχεδιαστεί η υλοποίηση μιας σειράς δράσεων, που περιελάμβαναν την ανασύνταξη του Οργανογράμματος της εταιρείας, την ανάπτυξη των Νέων Μέσων, την ενσωμάτωση των ψηφιακών καναλιών στο βασικό οργανόγραμμα καθώς και τη διευθέτηση της εκκρεμούς εργασιακής σχέσης των συμβασιούχων και άλλων συνεργατών της εταιρείας.

Στο πεδίο της φυσιогνωμίας των καναλιών και του προσφερόμενου προγράμματος η διοίκηση της ΕΡΤ λίγα χρόνια πριν κλείσει ισχυριζόταν ότι είχε θέσει σε εφαρμογή μια πολιτική που βασιζόταν στις παρακάτω αρχές: α) Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας δεν ανταγωνιζόταν σε εμπορικό επίπεδο τα ιδιωτικά κανάλια, αφού δεν προσέβλεπε σε μεγάλο ποσοστό της διαφημιστικής δαπάνης, β) Δημιουργούσε και μετέδιδε ποιοτικά προγράμματα ενημερωτικού και ψυχαγωγικού χαρακτήρα, που απευθύνονταν σε ένα ευρύ κοινό, είχαν τη δυνατότητα συγκέντρωσης ενός μεριδίου τηλεθέασης, αλλά δεν επιδίωκαν τα διαφημιστικά έσοδα ως αυτοσκοπό, γ) Μεγάλο μέρος του προγράμματος προσέλκυε μικρές κοινωνικές ομάδες και δεν ενδιέφερε έντονα τη διαφημιστική αγορά, ωστόσο συνέβαλε στην ικανοποίηση των ενδιαφερόντων κάθε ηλικιακής κατηγορίας του κοινού, «χωρίς εξαιρέσεις και χωρίς ελιτισμό», με βασικό γνώμονα το ποιοτικό περιεχόμενο (ΕΡΤ, 2011 γ).

5.12 Η δομή του οργανογράμματος του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα

Από το 1987 και μέχρι το κλείσιμό της (2013) η ΕΡΤ Α.Ε. (Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση Α.Ε.), αποτέλεσε Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.), έχοντας τη μορφή ανώνυμης εταιρείας με έδρα την Αθήνα. Ανήκε στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και από τα τέλη του 2009 λειτουργούσε υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού και ειδικότερα υπό την εποπτεία της Γενικής Διεύθυνσης Σύγχρονου Πολιτισμού, η οποία υποκατέστησε τις μέχρι πρότινος αρμόδιες για το θέμα υπηρεσίες του Υπουργείου Εσωτερικών.³⁸⁸ Στον ενιαίο φορέα ΕΡΤ Α.Ε. υπάγονταν οι σταθμοί ΕΤ1, ΝΕΤ, ΕΡΑ και ΕΡΤ3. Ο τελευταίος βασιζόταν σε ειδικό καθεστώς λειτουργίας, διατηρούσε ξεχωριστή διοικητική δομή και είχε ως έδρα τη Θεσσαλονίκη (ΕΡΤ, 2011 ε).

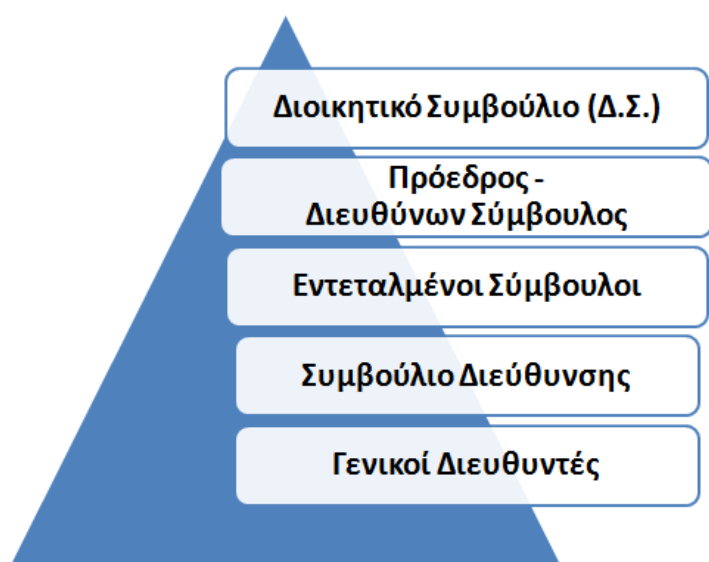
Το ανώτατο διοικητικό όργανο της ΕΡΤ ήταν το Διοικητικό Συμβούλιο πενταμετούς θητείας που απαρτιζόταν από 11 μέλη και είχε ως κύριο καθήκον τη χάραξη της στρατηγικής και της πολιτικής ανάπτυξης του φορέα σε συνδυασμό με την εποπτεία του

³⁸⁸ Ο ορισμός του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού, και συγκεκριμένα της Γενικής Διεύθυνσης Σύγχρονου Πολιτισμού του εν λόγω υπουργείου, ως αρμόδιας για την εποπτεία των κρατικών Μέσων πραγματοποιήθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα Υπ' Αριθμό 189 της 5^{ης} Νοεμβρίου του 2009 (Φ.Ε.Κ. 2009, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 221, άρθρο 3, παράγραφος 3, σ. 6802, επίσης Βλ. Τροχαλίτου, 2010: 91-92).

τρόπου διαχείρισης της περιουσίας του (ΕΡΤ, 2011 ζ). Τα τέσσερα από τα μέλη εκπροσωπούσαν το μέτοχο (το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών), τα δύο εκπροσωπούσαν τους εργαζόμενους της εταιρείας, με ισάριθμους αναπληρωτές, το ένα οριζόταν από την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ) και τα υπόλοιπα τέσσερα εκπροσωπούσαν το Δημόσιο.

Μεταξύ της τελευταίας τετράδας ήταν ο Πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος με ισάριθμους αναπληρωτές, που προέκυπταν μετά από κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας & Οικονομικών και Επικρατείας (ΕΡΤ, 2011 στ). Ο Διευθύνων Σύμβουλος ήταν ο προϊστάμενος όλων των υπηρεσιών του ραδιοτηλεοπτικού φορέα, ο οποίος έπαιρνε τις αναγκαίες αποφάσεις για την απρόσκοπτη λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης, λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο των υφιστάμενων διατάξεων της εταιρείας, τις αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου, τα εγκεκριμένα προγράμματα και τους εγκεκριμένους προϋπολογισμούς. Στην εκπλήρωση του διευθυντικού έργου του τον βοηθούσαν οι Γενικοί Διευθυντές και οι Διευθυντές (ΕΡΤ, 2011 ζ). Ο Πρόεδρος και οι Γενικοί Διευθυντές συγκροτούσαν το Συμβούλιο Διεύθυνσης, κύρια αποστολή του οποίου ήταν ο συντονισμός και η διαφύλαξη της συνοχής στη λειτουργία του φορέα. Οι Γενικοί Διευθυντές ήταν υπεύθυνοι για την ορθή λειτουργία του τομέα δράσης τους και θεωρητικά τους είχε ανατεθεί αυτοδυναμία σε σχέση με τον σχεδιασμό του προγράμματος (ΕΡΤ, 1999: 7).

Γράφημα 5.4: Συνοπτική σχηματοποίηση της ανώτερης διοικητικής διάρθρωσης του ανθρώπινου δυναμικού της ΕΡΤ

Πηγή: ΕΡΤ, 1999: 6-7.

Η διάρθρωση του οργανογράμματος του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα μέχρι το κλείσιμό του αποτελούσε απόρροια υπηρεσιακού κανονισμού. Βασιζόταν στην ύπαρξη μιας ανώτατης διοίκησης, που ασκούσαν από τον Πρόεδρο & Διευθύνοντα Σύμβουλο της εταιρείας καθώς και από τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, οι αποφάσεις των οποίων

εκτελούνταν με τη συνδρομή των Υπηρεσιών Προέδρου και Διευθύνοντος Συμβούλου καθώς και ορισμένων Γενικών Διευθύνσεων.

Πριν το 1997 η ΕΡΤ ήταν δομημένη με βάση ένα πολύπλοκο οργανωτικό σχήμα (βλ. Γραφήματα 1-6, Παράρτημα ΙΙΙ), το οποίο περιελάμβανε επτά Υπηρεσίες που υπάγονταν απευθείας στον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου (Δ.Σ.) καθώς και τρεις Γενικές Διευθύνσεις (Γενική Διεύθυνση ΕΤ-1, Γενική Διεύθυνση ΕΤ-2 και Γενική Διεύθυνση ΕΡΑ):

- Στον Πρόεδρο υπάγονταν απευθείας η Γραμματεία του Διοικητικού Συμβουλίου καθώς και έξι Διευθύνσεις (οι περισσότερες από τις οποίες διατηρήθηκαν και στο νεότερο οργανόγραμμα).
- Η Γενική Διεύθυνση ΕΤ-1 περιελάμβανε τέσσερις Διευθύνσεις: Διεύθυνση Ειδήσεων και Ενημέρωσης, Διεύθυνση Προγράμματος, Διεύθυνση Παραγωγής και Μετάδοσης Προγράμματος και Διεύθυνση Κινηματογραφίας. Καθεμία από αυτές χωρίζονταν σε υποδιευθύνσεις με πολλά επιμέρους τμήματα. Μία από τις ιδιαίτερες υποδιευθύνσεις του παλιού οργανογράμματος (που δεν υφίσταται στη νεότερη εποχή) είναι εκείνη του Απόδημου Ελληνισμού.
- Η Γενική Διεύθυνση ΕΤ-2 - πλην της Διεύθυνσης Κινηματογραφίας - περιελάμβανε τις ίδιες ακριβώς Διευθύνσεις με εκείνες της Γενικής Διεύθυνσης του πρώτου καναλιού καθώς και τις ίδιες υποδιευθύνσεις. Μικρές διαφοροποιήσεις υπήρχαν μόνο στα επιμέρους τμήματα των υποδιευθύνσεων. Για παράδειγμα, τμήμα εκπαιδευτικής τηλεόρασης υπήρχε μόνο στη Διεύθυνση Προγράμματος της Γενικής Διεύθυνσης του δεύτερου καναλιού. Από την άλλη, τμήμα ενημερωτικών προγραμμάτων και τμήμα ντοκουμέντων λειτουργούσε μόνο στη Διεύθυνση Ειδήσεων και Ενημέρωσης της Γενικής Διεύθυνσης του πρώτου καναλιού.

Το τελευταίο οργανόγραμμα της καταργηθείσας ΕΡΤ, που ίσχυσε μέχρι τον Ιούνιο του 2013, ήταν διαφορετικό από το παραπάνω, καθώς περιελάμβανε πέντε Γενικές Διευθύνσεις, οι οποίες συγκροτούνταν από ένα σύνολο επιμέρους διευθύνσεων και τμημάτων. Αναλυτικά, η διάρθρωσή του είχε ως εξής (ΕΡΤ, 2011 & Τροχαλίτου, 2010: 49-51):

- Ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου και ο Διευθύνων Σύμβουλος πλαισιώνονταν από επτά υπηρεσίες, τις λεγόμενες υπηρεσίες Προέδρου, και ακολουθούσαν οι εντεταλμένοι σύμβουλοι. Πιο συγκεκριμένα στις υπηρεσίες Προέδρου & Διευθύνοντος Συμβούλου συμπεριλαμβάνονταν τα εξής επτά τμήματα:
 - ⊙ Γραφείο Προέδρου Διοικητικού Συμβουλίου και γραφείο Διευθύνοντος Συμβούλου
 - ⊙ Διεύθυνση Νομικών Υπηρεσιών
 - ⊙ Διεύθυνση Δημόσιων Σχέσεων
 - ⊙ Διεύθυνση Διεθνών Σχέσεων
 - ⊙ Διεύθυνση Μουσείου και Αρχείου
 - ⊙ Διεύθυνση Ανάπτυξης και Μελετών
 - ⊙ Διεύθυνση Εσωτερικού Ελέγχου

- Η *Γενική Διεύθυνση Ενημέρωσης* είχε ως αρμοδιότητα την οργάνωση της παραγωγής και τη μετάδοση των ειδήσεων, των ενημερωτικών και αθλητικών εκπομπών που προσφέρονταν στο κοινό από την τηλεόραση, το ραδιόφωνο, την ERT WORLD, το διαδίκτυο και από τα εξειδικευμένα ψηφιακά κανάλια. Απαρτιζόταν από το γραφείο του Γενικού Διευθυντή, τη Διεύθυνση Ειδήσεων, τη Διεύθυνση Ενημερωτικών Εκπομπών, τη Διεύθυνση Αθλητικών Προγραμμάτων, τη Διεύθυνση Λειτουργίας, τη Διεύθυνση Πολυμέσων και τη Διεύθυνση Εκδόσεων.
- Η *Γενική Διεύθυνση Τηλεόρασης* ήταν επιφορτισμένη με τον σχεδιασμό, την παραγωγή, την προμήθεια (αγορά, μίσθωση) και εμπορική εκμετάλλευση του τηλεοπτικού προγράμματος – πλην του ειδησεογραφικού και του ενημερωτικού – που προβαλλόταν σε όλα τα τηλεοπτικά δίκτυα (ET1, NET, ERT WORLD) καθώς και στα ψηφιακά κανάλια θεματικού περιεχομένου. Περιλάμβανε πέντε επιμέρους τμήματα: το γραφείο του Γενικού Διευθυντή, τη Διεύθυνση Λειτουργίας, τη Διεύθυνση Προγράμματος, τη Διεύθυνση Διεθνών Τηλεοπτικών Προγραμμάτων, τη Διεύθυνση Μάρκετινγκ και Διαφήμισης.
- Η *Γενική Διεύθυνση Ραδιοφωνίας* ήταν υπεύθυνη για την παραγωγή, αξιοποίηση και εκμετάλλευση προγραμμάτων ηχητικού-μουσικού χαρακτήρα. Ειδικότερα, μεριμνούσε για όλη τη ροή μεταδόσεων μουσικού, ψυχαγωγικού και επιμορφωτικού χαρακτήρα της ΕΡΑ, για τις εκπομπές που προσφέρονταν από τους εξειδικευμένους θεματικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς (του κέντρου ή της περιφέρειας), από τις ψηφιακές πλατφόρμες και το διαδίκτυο. Στις αρμοδιότητες της εν λόγω Γενικής Διεύθυνσης εντάσσονταν επίσης η διάδοση και προβολή του έργου των Μουσικών Συνόλων της ΕΡΤ τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Τα επιμέρους τμήματα που τη συνέθεταν ήταν επτά, πολλά από τα οποία παρόμοιου χαρακτήρα με εκείνα της Γενικής Διεύθυνσης Τηλεόρασης: το γραφείο του Γενικού Διευθυντή, η Διεύθυνση Λειτουργίας, η Διεύθυνση Προγράμματος, η Διεύθυνση Διεθνών Ραδιοφωνικών Εκπομπών, η Διεύθυνση Μάρκετινγκ και Διαφήμισης, η Διεύθυνση Περιφερειακών Σταθμών και η Διεύθυνση Μουσικών Συνόλων.
- Η *Γενική Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών* είχε ως αποκλειστικό έργο να διαμορφώνει και να εξελίσσει τεχνολογικά όλους τους χώρους παραγωγής και εκπομπής του ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Επίσης, ήταν αρμόδια για την κατάρτιση και τον έλεγχο του ενιαίου προγράμματος προμηθειών και επενδύσεων της εταιρείας καθώς και για την εποπτεία των εγκαταστάσεών της. Τα τμήματα από τα οποία απαρτιζόταν ήταν το γραφείο του Γενικού Διευθυντή, η Διεύθυνση Λειτουργίας Δικτύου, η Διεύθυνση Δομικών και Η/Μ Έργων, η Διεύθυνση Έρευνας και Τεχνολογίας καθώς η Διεύθυνση Τεχνικής Ανάπτυξης και Εποπτείας Τ/Ο & Ρ/Φ.
- Η *Γενική Διεύθυνση Διοικητικών και Οικονομικών Υπηρεσιών* είχε ως καθήκον την κατάρτιση και τον έλεγχο του Ετήσιου Προϋπολογισμού Εσόδων και Δαπανών του ραδιοτηλεοπτικού φορέα, τη διαχείριση των διαθέσιμων πόρων και της περιουσίας του, την προμήθεια ανταλλακτικών, υλικών και υπηρεσιών καθώς και τη μηχανοργάνωση των υπηρεσιών. Επίσης, έργο της ήταν η ανάπτυξη νέων

οργανωτικών προτύπων, η αποτελεσματική αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού καθώς και η χωροταξική κατανομή των υπηρεσιών στις διαθέσιμες κτιριακές εγκαταστάσεις. Στην εν λόγω Γενική Διεύθυνση ανήκαν έξι επιμέρους τμήματα: το γραφείο του Γενικού Διευθυντή, η Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών, η Διεύθυνση Ανθρώπινου Δυναμικού, η Διεύθυνση Προμηθειών και Διαχείρισης, η Διεύθυνση Μηχανογράφησης και Πληροφορικής καθώς και η Διεύθυνση Διοικητικής Μέριμνας. Συγκρίνοντας το παλιό με το νέο οργανόγραμμα διαπιστώνεται μια αύξηση ενδιαφέροντος όσον αφορά το αρχείο καθώς και τα πολυμέσα. Ενώ στο παλιό οργανόγραμμα το αρχείο-μουσείο και τα πολυμέσα αποτελούσαν απλά τμήματα ευρύτερων Διευθύνσεων (της Διεύθυνσης Δημόσιων & Διεθνών Σχέσεων και της Διεύθυνσης Εκδόσεων αντιστοίχως) στο νεότερο οργανόγραμμα οι δύο αυτοί τομείς αναβαθμίστηκαν σε αυτοτελείς Διευθύνσεις (Διεύθυνση Μουσείου-Αρχείου και Διεύθυνση Πολυμέσων). Μάλιστα, η Διεύθυνση Μουσείου-Αρχείου εντάχθηκε στις υπηρεσίες που συνδέονταν άμεσα με τον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου. Επίσης, στο νεότερο οργανόγραμμα η Διεύθυνση Εκδόσεων υπάχθηκε στη Γενική Διεύθυνση Ενημέρωσης, παύοντας να αποτελεί υπηρεσία άμεσα συνδεδεμένη με τον Πρόεδρο του φορέα.

5.13 Η ελληνική δημόσια τηλεόραση και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ορίσει την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (Ε.Κ.Ε.) ως μια ιδέα σύμφωνα με την οποία «οι εταιρείες ενσωματώνουν, σε εθελοντική βάση, κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανησυχίες στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στις επαφές τους με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη» (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2006: 3, ΕΡΤ, χ.χ.). Η ουσία αυτής της ενσωμάτωσης έγκειται στην «επιστροφή ενός επιπλέον κοινωνικού μερίσματος προς το κοινωνικό σύνολο από επιχειρήσεις κάθε μορφής» (ΕΡΤ, χ.χ.).³⁸⁹ Τον Ιούλιο του 2001 η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) εξέδωσε την Πράσινη Βίβλο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη που τιτλοφορείται *Προάγοντας ένα Ευρωπαϊκό Πλαίσιο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη* (Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility). Η ανακοίνωση στην οποία προέβη η Ε.Ε. τον Μάρτιο του 2006, ότι «η Ευρώπη θα πρέπει να γίνει πόλος αριστείας στον τομέα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης», φανερώνει τη θετική στάση της Επιτροπής της Ε.Ε. για τη συγκρότηση ευρωπαϊκής συμμαχίας μεταξύ των εταίρων σε σχέση με την Ε.Κ.Ε. με βάση τις προτάσεις των επιχειρήσεων. Ο στόχος αυτός απορρέει από την ανάγκη προάσπισης κοινών αξιών καθώς και την ανάγκη ενίσχυσης της αλληλεγγύης και της συνοχής (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2006: 3).

Η ΕΡΤ άρχισε να διαμορφώνει μία συγκροτημένη πολιτική Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης προς την κοινωνία αλλά και προς τους εργαζόμενους του φορέα το 2005, εντάσσοντας στο ενεργητικό της δραστηριότητες με χαρακτηριστικά ευρύτερης κοινωνικής προσφοράς, που υπερέβαιναν το τυπικό φάσμα των νόμιμων υποχρεώσεών της. Τον Ιούλιο του 2007 έγινε κύριο μέλος του *Ελληνικού Δικτύου για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη* και

³⁸⁹ Βλ. Από τη Διεύθυνση Μουσείου – Αρχείου της ΕΡΤ το έντυπο με τίτλο *ΕΡΤ παντού!: Μαζί σε δράση – Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη. Κοινωνικός Απολογισμός 2005-2007*.

παράλληλα συγκροτήθηκε Ομάδα Εργασίας για την Ε.Κ.Ε. στην οποία ανατέθηκε η συστηματική οργάνωση εγχειρημάτων ευρύτερης κοινωνικής προσφοράς και η συστηματική διενέργεια σε ετήσια βάση του λεγόμενου Κοινωνικού Απολογισμού Ε.Κ.Ε., μιας οργανωμένης δηλαδή καταγραφής των ενεργειών του φορέα στο πεδίο της κοινωνικής προσφοράς. Απώτερος στόχος ήταν η ανάπτυξη διαλόγου καθώς και η προβολή του κοινωφελούς και δημόσιου χαρακτήρα της ΕΡΤ (ΕΡΤ, x.x.). Ο πρώτος απολογισμός αυτού του είδους πραγματοποιήθηκε για να περιγράψει το έργο ευρύτερης κοινωνικής προσφοράς του ραδιοτηλεοπτικού φορέα κατά τη διετία 2005-2007. Η πολιτική της Ε.Κ.Ε. διενεργούνταν στη βάση πέντε καθιερωμένων αξόνων, που αφορούσαν την ποιότητα προϊόντος, την κοινωνική συνοχή, τη σχέση με τους πολίτες, την προστασία του περιβάλλοντος και την εσωτερική κοινωνική ευθύνη.

Ο απολογισμός κοινωνικής προσφοράς της ΕΡΤ αποκάλυψε τη δράση του φορέα σε έξι πεδία:

- Στο περιεχόμενο των προγραμμάτων, την κοινωνική υπευθυνότητα και την επικοινωνιακή αγωγή που επιτυγχάνεται μέσω των προσφερόμενων υπηρεσιών της.
- Στην κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη.
- Στις σχέσεις που συνάπτει με τους πολίτες, οι οποίοι με την καταβολή του ανταποδοτικού τέλους αναλαμβάνουν πολλαπλό ρόλο σε σχέση με τη λειτουργία του φορέα: «βασικού πελάτη», «συμμέτοχου», «χρηματοδότη / εργοδότη».
- Στο περιβάλλον.
- Στο εργασιακό περιβάλλον και την εσωτερική εταιρική κοινωνική ευθύνη.
- Στις αξίες και τη φιλοσοφία της ΕΡΤ.

Στις δράσεις Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης της ΕΡΤ εντάσσονταν, μεταξύ άλλων, πρωτοβουλίες όπως το Παρατηρητήριο Αλληλεγγύης για τους πυροπαθείς, ο ραδιοτηλεοπτικός μααραθώνιος για τα θύματα του τσουνάμι στη Νοτιοανατολική Ασία, η δημιουργία του Κέντρου Επικοινωνίας και Ενημέρωσης Πολιτών (Κ.Ε.Ε.Π.), η αναβίωση του φεστιβάλ τραγουδιού Θεσσαλονίκης, η ανάπτυξη των μουσικών συνόλων της ΕΡΤ, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα *Παιδεία με Όραμα* και το ψηφιακό κανάλι ΠΡΙΣΜΑ+ για τα άτομα με αναπηρία. Η δραστηριοποίηση της ΕΡΤ στον τομέα της ψηφιακής τηλεόρασης αποτέλεσε εγχείρημα με χαρακτηριστικά κοινωνικής συμβολής αφού, θεωρητικά τουλάχιστον, άνοιξε «τον δρόμο προς μια Κοινωνία της Γνώσης, με κοινωνική συνοχή και βιώσιμη ανάπτυξη» (ΕΡΤ, x.x.).

Σε επίπεδο προσφερόμενου περιεχομένου ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας θεωρήθηκε ότι υπηρετούσε τις αρχές αναφορικά με την κοινωνική υπευθυνότητα μέσα από τα εξής εγχειρήματα:

- Με ένα πανελλαδικό δίκτυο ραδιοτηλεόρασης με κάλυψη που προσεγγίζει το 100% του πληθυσμού.
- Με την εκπομπή δορυφορικών προγραμμάτων (μέσα από το κανάλι *ERT WORLD*) που στόχευαν στη διατήρηση και προαγωγή των σχέσεων των Ελλήνων του εξωτερικού με την Ελλάδα.

- Με την παροχή ενημέρωσης προς όλους τους πολίτες της χώρας μέσω ειδικών προγραμμάτων που απευθύνονταν σε άτομα με αναπηρία (όπως τα δελτία ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα, οι εκπομπές του ειδικού ψηφιακού καναλιού ΠΡΙΣΜΑ+) καθώς και μέσω ραδιοφωνικών εκπομπών που μετέδιδε ο σταθμός «ΦΙΛΙΑ». Οι εν λόγω εκπομπές, προσαρμοσμένες σε 12 διαφορετικές γλώσσες, εξυπηρετούσαν τους αλλοδαπούς κατοίκους και τους οικονομικούς μετανάστες της χώρας.
- Με τη μετάδοση ποιοτικών ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων για ενήλικες, που κάλυπταν ένα ευρύ πεδίο ενδιαφερόντων με αντικείμενο την πολιτική, τα αθλητικά, την ψυχαγωγία καθώς και με τη μετάδοση ποιοτικών παιδικών εκπομπών.
- Με την εμπέδωση της λειτουργίας των θεσμών της πολιτικής και τη δημοσιοποίηση ζητημάτων, που αναφέρονταν στην τοπική αυτοδιοίκηση και τους κοινωνικούς φορείς μέσω εκπομπών οι οποίες προέβαλλαν το έργο του Ελληνικού και Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μέσω ενημερωτικών εκπομπών και ειδήσεων που έθιγαν ζητήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης, τις δράσεις των κοινωνικών φορέων και των οργανωμένων παραγωγικών τάξεων.
- Με το έργο *Ανάδειξη του ιστορικού οπτικοακουστικού αρχείου της ΕΡΤ στην Κοινωνία της Πληροφορίας για τον Πολιτισμό*, το οποίο αντιπροσώπευε μια οργανωμένη προσπάθεια διάσωσης, διατήρησης και ανάδειξης ενός πολύτιμου οπτικοακουστικού υλικού με ιστορική αξία και καθίστατο διαθέσιμο για περαιτέρω αξιοποίηση από όσους για παράδειγμα ασχολούνταν με τον ελληνικό πολιτισμό, την ιστορική έρευνα, την προώθηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Στο πάγιο αίτημα του κοινωνικού συνόλου για την προαγωγή του πολιτισμού η ΕΡΤ ανταποκρίθηκε μέσα από ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις ειδικού περιεχομένου καθώς και μέσα από την οικονομική και επικοινωνιακή υποστήριξη πολιτιστικών δρώμενων. Οι χορηγίες στις οποίες προέβαινε (είτε οικονομικού είτε επικοινωνιακού χαρακτήρα) στόχευαν στη στήριξη της εθνικής κινηματογραφικής και μουσικής παραγωγής καθώς και άλλων πεδίων του εγχώριου πολιτισμού (εκθέσεις ζωγραφικής, συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις, δράσεις σχετικές με τον χορό και την ποίηση).³⁹⁰

Τέλος, στο πλαίσιο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης του φορέα λειτούργησε το Κέντρο Επικοινωνίας και Ενημέρωσης με τον Πολίτη (Κ.Ε.Ε.Π.), το οποίο αποτέλεσε τον άμεσο συνδετικό κρίκο της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης με το κοινό της.³⁹¹ Η αποστολή του Κ.Ε.Ε.Π. συνοψιζόταν σε πέντε βασικές υπηρεσίες (ΕΡΤ, 2011 κ):

- Να πληροφορεί το κοινό για την προγραμματική ροή όλων των σταθμών καθώς και για το σύνολο των δραστηριοτήτων του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα.

³⁹⁰ Είναι χαρακτηριστικό ότι την περίοδο 2005-2006 η ΕΡΤ στήριξε σε οικονομικό και επικοινωνιακό επίπεδο πάνω από 200 πολιτιστικές δράσεις και την τριετία 2005-2007 οι χορηγίες επικοινωνίας που συντόνισε έφθασαν τις 830.

³⁹¹ Το Κέντρο Επικοινωνίας και Ενημέρωσης Πολιτών (Κ.Ε.Ε.Π.) της ΕΡΤ ιδρύθηκε το 2006 και λειτούργησε στο κτήριο Ρηγίλλης και Μουρούζη.

- Να καταγράφει την κριτική και τα σχόλια του κοινού αναφορικά με το περιεχόμενο των προσφερόμενων προγραμμάτων.
- Να είναι αποδέκτης προτάσεων και απόψεων σχετικά με τις υπηρεσίες και τις δράσεις της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης.
- Να μεταφέρει στην κεντρική διοίκηση και στις αρμόδιες διευθύνσεις του ραδιοτηλεοπτικού φορέα τις γνωμοδοτήσεις και τα αιτήματα του κοινού με απώτερο στόχο τη βελτίωση της λειτουργίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης.
- Να πληροφορεί για ευρωπαϊκά θέματα με τη βοήθεια του Κέντρου Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης (Europe Direct)³⁹² που φιλοξενούσε.³⁹³

5.14 Μερικά από τα χρονίζοντα προβλήματα της ΕΡΤ

Η οικονομική πολιτική της ΕΡΤ είναι δύσκολο να σκιαγραφηθεί με ακρίβεια δεδομένου ότι δεν έχουν διασωθεί αλλά ούτε έχουν δημοσιοποιηθεί με συστηματικό τρόπο τα ετήσια πεπραγμένα του φορέα. Υπάρχουν όμως χαρακτηριστικές περιπτώσεις που καταδεικνύουν ότι η δημόσια τηλεόραση ακόμα και στον τομέα της οικονομικής διαχείρισης δεν αντιμετωπίστηκε με τη δέουσα σύνεση και σοβαρότητα. Δυστυχώς, η ιστορία της ΕΡΤ (και ιδιαίτερα αυτή των τελευταίων ετών) φέρει παραδείγματα που αποδεικνύουν την

³⁹² Τα Κέντρα Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης της Ελλάδας ανέρχονται σε 18, ξεκίνησαν να λειτουργούν την 1η Ιανουαρίου του 2013 (δηλαδή κατά τη διάρκεια του *Ευρωπαϊκού Έτους Πολιτών*) και αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου πανευρωπαϊκού Δικτύου Κέντρων Πληροφόρησης (Europe Direct) (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2016). Το Europe Direct περιλαμβάνει μια κεντρική υπηρεσία πληροφόρησης με την οποία ο πολίτης μπορεί να επικοινωνήσει μέσω τηλεφώνου ή διαδικτύου καθώς και τοπικές υπηρεσίες πληροφόρησης σε κάθε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που παρέχουν εξατομικευμένη πληροφόρηση με βάση τις τοπικές ανάγκες. Τα εν λόγω κέντρα υπάγονται στη Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εποπτεύονται από την Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε κάθε κράτος-μέλος. Διαδραματίζουν ρόλο διαύλου επικοινωνίας του πολίτη με όλα τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και υποβοηθούν το έργο των Αντιπροσωπειών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των Γραφείων Ενημέρωσης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στα κράτη-μέλη, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Σε μια προσπάθεια προώθησης της Ευρωπαϊκής πληροφόρησης τα κέντρα παρέχουν ενημέρωση, συμβουλές και απαντήσεις σε ζητήματα που αφορούν τις πολιτικές, τις δραστηριότητες, τα προγράμματα και τις πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και τα δικαιώματα των πολιτών εντός της ευρωπαϊκής οικογένειας. Παράλληλα, σε τακτά χρονικά διαστήματα διοργανώνουν ενημερωτικές εκδηλώσεις για τρέχοντα θέματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και παράγουν αρθρογραφία με στόχο τη γνωστοποίηση στο ευρύ κοινό των δραστηριοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και γενικότερα θεμάτων ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015, Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών, χ.χ.).

³⁹³ Το Κέντρο Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης (Europe Direct) της ΕΡΤ λειτούργησε το 2008 διαμέσου του Κέντρου Επικοινωνίας και Ενημέρωσης με τον Πολίτη (Κ.Ε.Ε.Π.) με συγχρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ύψους 120.000 ευρώ για το διάστημα 2008-2012. Το 2011 το Europe Direct/Κ.Ε.Ε.Π. της ΕΡΤ σε συνεργασία με τη ραδιοφωνική εκπομπή "Ασκή τα Δικαιώματά μου στην Ευρώπη του Αύριο" απέσπασε από την Επίτροπο Viviane Reding ειδικό πανευρωπαϊκό έπαινο "Βέλτιστης Πρακτικής" ανάμεσα σε 475 άλλα εγχειρήματα (Βασιλόπουλος, 2013).

αθεράπευτη ροπή της προς ενέργειες κακοδιοίκησης, αδιαφάνειας και σπατάλης δημοσίου χρήματος, τάσεις που συνέθεταν μια πολύπαθη φυσιογνωμία.³⁹⁴

Πίνακας 5.6: Στοιχεία από τους Ισολογισμούς της ΕΡΤ (Ποσά κλειόμενης χρήσεως σε Δραχμές / Ευρώ την περίοδο 1994-2011)

Διαχειριστική Περίοδος	Καθαρά αποτελέσματα χρήσεως (ζημίες / κέρδη)
1 Ιανουαρίου 1994 - 30 Ιουνίου 1995	-11.888.491.337 δρχ.
1 Ιουλίου 1995 - 30 Ιουνίου 1996	-5.805.330.742 δρχ.
1 Ιουλίου 1996 - 30 Ιουνίου 1997	-9.145.798.359 δρχ.
1 Ιουλίου 1997 - 30 Ιουνίου 1998	-1.371.885.493 δρχ.
1 Ιουλίου 1998 - 30 Ιουνίου 1999	2.547.157.061 δρχ.
1 Ιουλίου 1999 - 30 Ιουνίου 2000	2.108.359.825 δρχ.
1 Ιουλίου 2000 - 30 Ιουνίου 2001	4.576.757.799 δρχ.
1 Ιουλίου 2001 - 30 Ιουνίου 2002	-4.203.426,11 ευρώ
1 Ιουλίου 2002 - 30 Ιουνίου 2003	-11.611.526,64 ευρώ
1 Ιουλίου 2003 - 30 Ιουνίου 2004	-29.704.865,11 ευρώ
1 Ιουλίου 2004 - 30 Ιουνίου 2005	-28.627.355,34 ευρώ
1 Ιουλίου 2005 - 30 Ιουνίου 2006	-15.568.703,50 ευρώ
1 Ιουλίου 2006 - 31 Δεκεμβρίου 2007	-5.388.799,08 ευρώ
1 Ιανουαρίου 2008 - 31 Δεκεμβρίου 2008	-4.836.713,31 ευρώ
1 Ιανουαρίου 2009 - 31 Δεκεμβρίου 2009	-18.225.447,74 ευρώ
1 Ιανουαρίου 2010 - 31 Δεκεμβρίου 2010	30.651.696,27 ευρώ
2011	Στο σχετικό Φ.Ε.Κ. (2012, Αρ. Φύλλου 3722) δε δημοσιεύθηκε ισολογισμός, αλλά στοιχεία και πληροφορίες σχετικά με την ΕΡΤ. Ενδεικτικά, τα ταμειακά διαθέσιμα και ισοδύναμα λήξης χρήσης ανήλθαν στα 6.474 ευρώ.

Σημείωση: Το 2013 δε δημοσιεύθηκε ισολογισμός για την ΕΡΤ, λόγω του κλεισίματος του φορέα την 11η Ιουνίου του ίδιου έτους.

Πηγές: Φ.Ε.Κ. 2011, Αρ. Φύλλου 4189, σ. 7, Φ.Ε.Κ. 2010, Αρ. φύλλου 4438, σ. 7, Φ.Ε.Κ. 2009α, Αρ. Φύλλου 4007, σ. 3, Φ.Ε.Κ. 2008, Αρ. Φύλλου 3618, σ. 7, Φ.Ε.Κ. 2006β, Αρ. Φύλλου 12870, σ. 4., Φ.Ε.Κ. 2005β, Αρ. Φύλλου 12377, σ. 5., Φ.Ε.Κ. 2004, Αρ. Φύλλου 14149, σ. 3, Φ.Ε.Κ. 2003α, Αρ. Φύλλου 12318, σ. 3, Φ.Ε.Κ. 2002, Αρ. Φύλλου 12000, σ. 6., Φ.Ε.Κ. 2001, Αρ. Φύλλου 10297, σ. 3, Φ.Ε.Κ. 2000, Αρ. Φύλλου 10623, σ. 3, Φ.Ε.Κ. 1999, Αρ. Φύλλου 9513, σ. 3, Φ.Ε.Κ. 1998, Αρ. Φύλλου 9158, σ. 3, Φ.Ε.Κ. 1997β, Αρ. Φύλλου 8225, σ. 6, Φ.Ε.Κ. 1996, Αρ. Φύλλου 7836, σ. 5, Φ.Ε.Κ. 1995 δ, Αρ. Φύλλου 7308, σ. 3, Φ.Ε.Κ. 1995 γ, Αρ. Φύλλου 331, σ. 3, Φ.Ε.Κ. 1995 β, Αρ. Φύλλου 330, σ. 5 & 7.

Σε όλη την πορεία της ο προϋπολογισμός και οι δαπάνες για το πρόγραμμα αποτελούσαν φλέγοντα ζητήματα που βρέθηκαν πολλές φορές στο επίκεντρο του δημόσιου

³⁹⁴ Σύμφωνα με τον Γιώργο Δάμπαση (2011), "πάντοτε υπήρχε κακοδιαχείριση (στη δημόσια τηλεόραση)".

ενδιαφέροντος. Ο κατά περιόδους πολλαπλασιασμός του κόστους λειτουργίας διαφόρων υπηρεσιών της ΕΡΤ ήταν ένα από τα θέματα που ταλάνιζε το δημόσιο τηλεοπτικό φορέα επί σειρά ετών. Μάλιστα, ενδείξεις για οικονομικές ατασθαλίες και αλόγιστη χρήση του δημοσίου χρήματος προκάλεσαν κατά καιρούς την παρέμβαση της δικαιοσύνης.³⁹⁵

Ωστόσο, μέσα στον οικονομικό κυκεώνα της ΕΡΤ υπήρχαν και περίοδοι κατά τις οποίες ο φορέας εμφανίστηκε κερδοφόρος. Μια τέτοια περίπτωση ήταν το 1986, όταν γενικός διευθυντής της ΕΡΤ-1 είχε αναλάβει ο Θ. Χαλάτσης.³⁹⁶ Σύμφωνα με τη διοίκηση της εποχής, η ΕΡΤ-1 σε επίπεδο οικονομικής διαχείρισης τη συγκεκριμένη χρονιά απέφερε σημαντικά κέρδη.³⁹⁷

Η κερδοφορία αποδόθηκε σε μια σειρά επιτυχημένων αλλαγών σε πολλά πεδία του ραδιοτηλεοπτικού φορέα: αποτελεσματικότερα μέτρα οικονομικής πολιτικής, ενίσχυση εσωτερικών παραγωγών, νέα πολιτική διαφημίσεων, καλύτερη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, συρρίκνωση των συμπληρωματικών αμοιβών του, περιορισμός των μη παραγωγικών και ελαστικών δαπανών (Ραδιοτηλεόραση, 1986: 32).

Αργότερα, την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, τα αποτελέσματα της οικονομικής διαχείρισης της ΕΡΤ, έτσι όπως προκύπτουν από τους

³⁹⁵ Χαρακτηριστική – μεταξύ πολλών άλλων – ήταν η περίπτωση της Διεύθυνσης Διεθνών Τηλεοπτικών Εκπομπών του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα (ή αλλιώς της ΕΡΤ WORLD), που βρέθηκε στο στόχαστρο της εισαγγελικής έρευνας με αφορμή τηλεοπτικές εκπομπές και δημοσιεύματα του Τύπου που έκαναν λόγο για οικονομικές ατασθαλίες στην εν λόγω Διεύθυνση, αλλά και στον υπόλοιπο φορέα εν γένει. Μετά τη σχετική δικαστική έρευνα επτά στελέχη της ΕΡΤ - μεταξύ των οποίων και ο πρώην Πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος, κ. Χρήστος Παναγόπουλος, βρέθηκαν αντιμέτωπα με κατηγορίες για αρκετά αδικήματα: α) τα κακουργηματικού χαρακτήρα αδικήματα της απιστίας στην υπηρεσία κατ' εξακολούθηση και της άμεσης συνέργειας στην απιστία με ζημιά μεγαλύτερη των 73.000 ευρώ, β) τα πλημμελήματα της παράβασης καθήκοντος κατ' εξακολούθηση, της ηθικής αυτουργίας, της άμεσης συνέργειας σε παράβαση καθήκοντος και της άμεσης συνέργειας σε απιστία στην υπηρεσία. Η εισαγγελική έρευνα επικεντρώθηκε σε μικτές παραγωγές της ΕΡΤ WORLD (βλ. Πίνακας 5.6), οι οποίες σε συνδυασμό με τις αμοιβές των ειδικών συμβούλων θεωρήθηκαν βασικοί παράγοντες για τα υψηλά συνολικά έξοδα της Διεύθυνσης Διεθνών Τηλεοπτικών Εκπομπών (βλ. Γαλάνης 2010 β). Τον Μάρτιο του 2014 καταδικάστηκαν σε δεύτερο βαθμό με ποινή δωδεκάμηνη φυλάκιση με τριετή αναστολή ο Νίκος Κούρτης, πρώην Διευθυντής της Δορυφορικής ΕΡΤ, για το αδίκημα της παράβασης καθήκοντος, καθώς και η δημοσιογράφος-παρουσιάστρια Ειρήνη Νικολοπούλου για ηθική αυτουργία στο παραπάνω αδίκημα. Η υπόθεση έφθασε στα δικαστήρια μετά από καταγγελίες για γκρίζα διαφήμιση στην ΕΡΤ WORLD και αφορούσε εκπομπές μεικτής παραγωγής της περιόδου 2006-2009. Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, είχε πραγματοποιηθεί ευρέως απαγορευμένη διαφήμιση επιχειρήσεων (ξενοδοχειακών, τουριστικών, ναυτιλιακών, φαρμακευτικών) χωρίς να επιβληθούν κυρώσεις για την παράβαση όρου της σύμβασης με την εταιρεία παραγωγής, που απαγόρευε την έμμεση διαφήμιση. Σύμφωνα με το σχετικό πόρισμα που προέκυψε από τις έρευνες, η ΕΡΤ είχε απώλεια εσόδων, τα οποία θα εισέπραττε κανονικά εάν η διαφήμιση πραγματοποιούνταν με νόμιμο τρόπο (Στάθης, 2014).

³⁹⁶ Το 1986 Β' Γενικός Διευθυντής της ΕΡΤ-1 είναι ο Ν. Σωτηριάδης.

³⁹⁷ Συγκεκριμένα, ο ισολογισμός του 1986 παρουσίασε κέρδος 429 εκατομμυρίων δραχμών σε αντίθεση με τον ισολογισμό του προηγούμενου έτους στον οποίο καταγράφηκε ζημιά της τάξεως των 671.169.517 δραχμών (Ραδιοτηλεόραση, 1986: 32).

ετήσιους ισολογισμούς, μαρτυρούν έναν φορέα ο οποίος τα περισσότερα χρόνια εμφάνισε ζημιές παρά κέρδη. Στη δεκαετία του 1990 η περίοδος Ιανουάριος 1994 - Ιούνιος 1995 ήταν η πιο αρνητική σε επίπεδο οικονομικής διαχείρισης με ζημιές που ξεπέρασαν τα 11 δισεκατομμύρια δραχμές. Μεγάλες επίσης ήταν οι απώλειες του φορέα τη σεζόν Ιούλιος 1996 - Ιούνιος 1997. Αντιθέτως, θετικό πρόσημο εμφάνισαν τα τελευταία χρόνια της ίδιας δεκαετίας καθώς και το ξεκίνημα της νέας (περίοδος Ιούλιος 1998 - Ιούνιος 2001). Η δεκαετία του 2000, αν εξαιρέσουμε την πρώτη φάση της (δηλαδή την περίοδο Ιούλιος 2000 - Ιούνιος 2001), υπήρξε μια ως επί το πλείστον ελλειμματική περίοδος για την ΕΡΤ με την πιο αρνητική εικόνα να καταγράφεται στα μέσα της δεκαετίας (Ιούλιος 2003 - Ιούνιος 2005) (Πίνακας 5.6).

Μια χαρακτηριστική μέθοδος κατασπατάλησης των εσόδων του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα αποδείχθηκαν οι λεγόμενες μεικτές παραγωγές. Πρόκειται για εγχειρήματα που πραγματοποιούνταν με τη βοήθεια της υλικοτεχνικής υποδομής της ΕΡΤ, αλλά κάποια στάδια της μεταπαραγωγής (postproduction), όπως για παράδειγμα το μοντάζ, αναλάμβαναν εξωτερικοί συνεργάτες με αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους παραγωγής. Μάλιστα, πολλές φορές οι συνεργάτες αυτοί ήταν οιονεί εξωτερικοί βοηθοί, αφού στην πραγματικότητα αποτελούσαν μέλη του προσωπικού της ΕΡΤ (Νικολάου 2009α: 16), ή ήταν συνεργάτες από εταιρείες που συστήνονταν την τελευταία στιγμή με μοναδικό σκοπό τη συνεργασία με τη δημόσια τηλεόραση.³⁹⁸ Γενικότερα, σύμφωνα με δημοσιεύματα του Τύπου, οι μεικτές παραγωγές αποτέλεσαν ένα από τα μεγαλύτερα πλήγματα στην ευρύτερη αξιοπιστία του φορέα, αφού οι παρατυπίες και παραλείψεις που σημειώθηκαν δεν αφορούσαν μόνο ζητήματα οικονομικής φύσης, αλλά και θέματα καταστράτηγησης της ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας μέσω της προβολής απαγορευμένης διαφήμισης που ευνοούσε συγκεκριμένες ιδιωτικές επιχειρήσεις.³⁹⁹

³⁹⁸ Στον τομέα των εξωτερικών παραγωγών μία από τις παράδοξες αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΡΤ αφορούσε στο σχεδιασμό και την εκτέλεση παραγωγής σχετικής με το Φεστιβάλ Τραγουδιού Θεσσαλονίκης. Οι ιθύνοντες της ΕΡΤ ανέθεσαν το έργο σε εταιρεία που δεν έχει καν συσταθεί. Ενώ δηλαδή η εταιρεία συγκροτήθηκε επισήμως με συμβολαιογραφικές διαδικασίες στις 11/10/2006 η απόφαση ανάθεσης της παραγωγής ελήφθη από την ΕΡΤ λίγες ημέρες νωρίτερα, δηλαδή στις 28/9/2006 (TVXS, 2010).

³⁹⁹ Οι Επιθεωρητές Ελεγκτές Δημόσιας Διοίκησης μετά από εξονυχιστική εξέταση δεκατριών μεικτών παραγωγών, που υλοποιήθηκαν από το 2006 έως τον Απρίλιο του 2010 (υπό την διοικητική μέριμνα του κ. Παναγόπουλου), διαπίστωσαν ζημιογόνες παρατυπίες του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα που συνοψίζονταν στις εξής ενέργειες: α) παράλειψη κοστολόγησης της συμμετοχής της ΕΡΤ στις μεικτές παραγωγές, με αποτέλεσμα την αδυναμία υπολογισμού του πραγματικού κόστους αυτών των παραγωγών, β) έλλειψη ελέγχου ως προς την πλήρη τήρηση των υποχρεώσεων των παραγωγών με τους οποίους συνεργαζόταν η δημόσια τηλεόραση και έλλειψη μέριμνας για την επιβολή προβλεπόμενων κυρώσεων, γ) επίδειξη ανοχής απέναντι στην εκτεταμένη προβολή απαγορευμένης διαφήμισης επιχειρήσεων στο πλαίσιο μεικτών παραγωγών που προβλήθηκαν στο δορυφορικό πρόγραμμα της ΕΡΤ στο διάστημα 2006-2009, δ) επίδειξη ιδιαίτερα ευνοϊκής συμπεριφοράς απέναντι σε χορηγό, με αποτέλεσμα τη δημιουργία διαφήμισης που καταστράτηγούσε τις διατάξεις της ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας και κατ' επέκταση ζημίωνε οικονομικά την ΕΡΤ, προκαλώντας διαρροή δικαιούμενων εσόδων (Ελευθεροτυπία, 2010).

Πίνακας 5.7: Κοστολόγιο ενδεικτικών εκπομπών της EPT WORLD

Εκπομπές EPT WORLD	Κόστος
«Εδώ Αθήνα» (ημίωρη εκπομπή ειδησεογραφικού περιεχομένου)	• Κόστος ανά επεισόδιο: 5.000 € (συμπεριλαμβανομένου ΦΠΑ). • Ετήσιο κόστος: 700.000 €.
«Νοσταλγία»	• Κόστος ανά επεισόδιο: 10.000 € (συμπεριλαμβανομένου ΦΠΑ).
«Πορτραίτα» (εβδομαδιαία εκπομπή με συνεντεύξεις)	• Κόστος ανά επεισόδιο: πάνω από 10.000 € (συμπεριλαμβανομένου ΦΠΑ). Παρουσιαστής ήταν ο πρώην διευθυντής ειδήσεων της EPT κ. Π. Χατζής, που αμειβόταν με περισσότερα από 7.000 € το μήνα.
«Ελληνικό Πανόραμα» (εβδομαδιαία εκπομπή)	• Κόστος ανά επεισόδιο: πάνω από 11.500 € (συμπεριλαμβανομένου ΦΠΑ).

Πηγή: Το Βήμα, 2010 β.

Ένα από τα αντιπροσωπευτικότερα παραδείγματα μη αποδοτικής - από οικονομικής άποψης - υιοθέτησης των εξωτερικών παραγωγών αποτέλεσε η Διεύθυνση Διεθνών Τηλεοπτικών Εκπομπών (ή αλλιώς η ERT WORLD), η οποία επιμελείτο το δορυφορικό πρόγραμμα της EPT με μεταδόσεις σε Ευρώπη, Αμερική, Βόρεια και Νότια Αφρική, Αυστραλία, Ρωσία καθώς και στις χώρες του Περσικού Κόλπου. Το πρόγραμμα της EPT World συγκροτείτο ως επί το πλείστον από εκπομπές της ET1, της NET και της EPT3, υπήρχαν ωστόσο και πέντε πρωτογενείς παραγωγές, που είχαν δημιουργηθεί ειδικά για τη Διεύθυνση Διεθνών Τηλεοπτικών Εκπομπών με περιεχόμενο που εστίαζε σε θέματα του απόδημου ελληνισμού.

Μέχρι το 2004 οι δαπάνες της EPT WORLD, σύμφωνα με δημοσιεύματα του Τύπου, ανέρχονταν σε 300.000 ευρώ τον χρόνο. Από το 2005 έως το 2009 ο ετήσιος προϋπολογισμός της Διεύθυνσης Διεθνών Τηλεοπτικών Εκπομπών υπερέβη τα τρία εκατομμύρια ευρώ. Η εκτόξευση αυτή των ετήσιων δαπανών αποδόθηκε στη νέα μεγαλύτερη σε μέγεθος σύνθεση του ανθρώπινου δυναμικού της εν λόγω Διεύθυνσης (από το 2005 και μετά) καθώς και στην αλλαγή πλεύσης (ή στρατηγικής) ως προς την παραγωγή των πρωτογενών εκπομπών. Πράγματι, από το 2005 και μετά ο νέος διευθυντής (κ. Ν. Κούρτης) πλαισιώθηκε από αναπληρωτές διευθυντές και συμβούλους, οι μισθοί των στελεχών αυξήθηκαν και οι πρωτογενείς εκπομπές από εσωτερικές έγιναν μεικτές. Αυτό στην πράξη σήμαινε ότι η υλοποίησή τους ανατέθηκε σε εξωτερικούς παραγωγούς, οι οποίοι αξιοποιούσαν το ανθρώπινο δυναμικό και τον τεχνικό εξοπλισμό της EPT και στη συνέχεια πουλούσαν τις εκπομπές στο δημόσιο τηλεοπτικό φορέα, με εύλογο αποτέλεσμα τον πολλαπλασιασμό του κόστους παραγωγής σε σύγκριση με το παρελθόν (Γαλάνης, 2010 γ).

Πίνακας 5.8: Κοστολόγιο εξωτερικών και μεικτών παραγωγών της ΕΡΤ (το 2013)

Εκπομπή	Ετήσιο Κόστος (σε ευρώ)	Κόστος ανά επεισόδιο
Στην υγεία μας	479.772 (12 επεισόδια)	37.141 ευρώ
Μεσογείων 136	360.000 (για 60 επεισόδια)	6.000 ευρώ (καθημερινά)
Οι κεραίες της εποχής μας	301.825 (12 εκπομπές)	25.152
Στα μονοπάτια της σκέψης	253.884 (12 επεισόδια)	21.157
Δικαιοσύνη TV	229.202	19.100
Ellines.com	227.202	18.962
Γένους Θηλυκού	222.228 (12 επεισόδια)	18.519
Επτά	186.693 (20 επεισόδια)	9.344
Υπέρ αγνώστων	177.748	15.366
Από πέτρα και χρόνο	177.768	14.814
Βιβλία στο κουτί	176.700	14.725
Αειναύτες οι Έλληνες	75.720 (12 εκπομπές)	6.310

Σημείωση: Στα ποσά δεν συμπεριλαμβάνεται το κόστος των ασφαλιστικών εισφορών για τους συνεργάτες των εταιρειών, το οποίο επιβαρύνεται η ΕΡΤ.

Πηγή: Το Παρόν (2013 γ)

Δυστυχώς, η κατασπατάληση του προϋπολογισμού της ΕΡΤ μέσω της ανάθεσης ενημερωτικών και άλλων εκπομπών σε εξωτερικές εταιρείες συνεχίστηκε και αργότερα,⁴⁰⁰ αποτελώντας μια πρακτική που υποδήλωνε τις μειωμένες δημιουργικές δυνατότητες του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα.⁴⁰¹ Η σπατάλη που λάμβανε χώρα διαφαίνεται στη

⁴⁰⁰ Το 2013 για 14 τηλεοπτικές παραγωγές εξωτερικής ανάθεσης ή μεικτού χαρακτήρα η ΕΡΤ δαπάνησε 3.018.943 ευρώ. Πρώτη στη λίστα δαπανών κατατάσσεται η εβδομαδιαία εκπομπή «Στην υγεία μας» με ετήσιο κόστος για 12 επεισόδια 479.772 ευρώ και κόστος ανά επεισόδιο 37.141 ευρώ (βλ. Πίνακα 5.7). Το 2013 η έγκριση των 25 μεικτών και εξωτερικών παραγωγών ραδιοφώνου συνεπαγόταν δαπάνη της τάξεως των 209.637.51 ευρώ, ενώ το 2012 η ανάλογη έγκριση 24 μεικτών και εξωτερικών παραγωγών κόστισε στην ΕΡΤ 569.681.78 ευρώ (Newpost, 2013). Δύο μεικτές-εξωτερικές παραγωγές που προκάλεσαν ιδιαίτερες αντιδράσεις τον Μάρτιο του 2013 είναι η κυριακάτικη εκπομπή *Επτά* (NET) και η καθημερινή εκπομπή *Μεσογείων 136*. Για τη μεν πρώτη ο χαρακτηρισμός *μεικτή-εξωτερική* δημιουργεί ερωτηματικά σε κάποιους εργαζόμενους δεδομένου ότι το προσωπικό, το στούντιο και λοιπό υλικό που αξιοποιείται προέρχονται από την ΕΡΤ. Για τη δεύτερη οι πόροι που επενδύονται είναι τόσο "θολοί" (π.χ. εγκρίνονται χρήματα για την προετοιμασία, παρόλο που η έναρξη της εκπομπής καθυστερεί) που δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο εισαγγελικής έρευνας (Ιερείδης, 2013).

⁴⁰¹ Οι δημοσιογράφοι της ΕΡΤ τον Απρίλιο του 2013 σε μια προσπάθεια να καταρρίψουν "τον μύθο", όπως διατείνονται, " των υπεράριθμων και αργόσχολων δημοσιογράφων" παραχωρούν συνέντευξη Τύπου στην οποία αποκαλύπτουν τα εξής στοιχεία: το 2013 στις ραδιοτηλεοπτικές και πολυμεσικές υπηρεσίες της ΕΡΤ, στο περιοδικό *Ραδιοτηλεόραση* και στις υπηρεσίες Προέδρου του φορέα απασχολούνται συνολικά 661 δημοσιογράφοι με καθαρές μηνιαίες αμοιβές 877.000 ευρώ, δηλαδή με μέσο μισθό 1.300-1.400 ευρώ (Newpost, 2013).

διαφορά κοστολογίου μεταξύ εσωτερικών και εξωτερικών παραγωγών, που δεν ήταν αμελητέα. Για παράδειγμα, το *NET Week* της Έλλης Στάη, που αποτελούσε εξ' ολοκλήρου εσωτερική παραγωγή, κόστιζε μόλις 18.000 ευρώ ετησίως (Το Παρόν, 2013 γ). Το κόστος αυτό ήταν μικρό σε σύγκριση με τις δαπάνες που απαιτούνταν για τις εξωτερικές ή μεικτές παραγωγές (Πίνακας 5.8).

Κατά τη δεκαετία του 2000 και μέχρι το κλείσιμο της ΕΡΤ οι δαπανηρές και ζημιογόνες δραστηριότητες του φορέα δε σταματούσαν στον τομέα των μεικτών παραγωγών, αλλά επεκτείνονταν και σε άλλα εγχειρήματα για τα οποία δεν τηρήθηκαν οι νόμιμες προϋποθέσεις. Για αυτό και οι εκθέσεις που προέκυψαν από δύο επιθεωρήσεις των Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης αναφέρονταν σε παραβατική συμπεριφορά της ΕΡΤ σε μία σειρά από κρίσιμα ζητήματα: την πραγματοποίηση χορηγήσεων με αποδέκτες ανώτατα στελέχη της ΕΡΤ,⁴⁰² την καταβολή μπόνους,⁴⁰³ την ανάθεση έργων σχετικά με τα νέα τηλεοπτικά σήματα και τις γραφιστικές εφαρμογές των σταθμών,⁴⁰⁴ τις συμβάσεις παροχής υπηρεσιών με τέσσερις τεχνικούς συμβούλους, την πρόσληψη νομικού συμβούλου-προϊσταμένου στη διεύθυνση νομικών υπηρεσιών, τις συμβάσεις έργου με εξωτερικούς συνεργάτες καθώς και με το προσωπικό ειδικών θέσεων (Π.Ε.Θ.) (Ελευθεροτυπία, 2010 β).

Ειδικότερα, οι δαπάνες που γίνονταν για τα ανώτερα στελέχη του φορέα πρωταγωνίστησαν πολλές φορές στη συζήτηση για τη διαχείριση των οικονομικών του.⁴⁰⁵ Μάλιστα, η παραχώρηση μπόνους σε συμβούλους ήταν ένα ζήτημα για το οποίο η δημόσια τηλεόραση έχει επικριθεί και από μέλη του Κοινοβουλίου.⁴⁰⁶ Στα ποσά που κατά καιρούς είδαν το φως της δημοσιότητας -ακόμα κι αν υπήρξε μια δόση υπερβολής- το γεγονός ότι το προφίλ των οικονομικών καταστάσεων του φορέα διαχρονικά παρέμενε ένα μυστήριο ήταν

⁴⁰² Σύμφωνα με τα πορίσματα των Επιθεωρητών Δημόσιας Διοίκησης, το 2005 και το 2006 ανώτατο στέλεχος της ΕΡΤ έλαβε ως πάγιες προκαταβολές τα ποσά των 48.000 και 98.000 ευρώ χωρίς την πραγματοποίηση καμίας πληρωμής δαπάνης. Η ίδια διαδικασία ακολουθήθηκε κατά τα έτη 2007 και 2008 με τη χορήγηση προκαταβολών της τάξεως των 98.000 και 80.000 ευρώ (Ελευθεροτυπία, 2010 β).

⁴⁰³ Σύμφωνα με τα πορίσματα των Επιθεωρητών Δημόσιας Διοίκησης, στην τριετία 2006-2008 τα μπόνους που χορηγήθηκαν από μέρους της ΕΡΤ χωρίς να πληρούνται οι απαραίτητες προϋποθέσεις ανήλθαν στο ποσό των 2.329.867 ευρώ (Ελευθεροτυπία, 2010 β).

⁴⁰⁴ Η δαπάνη για τη δημιουργία νέων τηλεοπτικών σημάτων της ΕΡΤ μέσω της απευθείας ανάθεσης του έργου στην εταιρεία *Red Bee* ανήλθε στο 1.406.841 ευρώ (Ελευθεροτυπία, 2010 β).

⁴⁰⁵ Για παράδειγμα, σύμφωνα με δημοσιεύματα του Τύπου, ο κ. Άγγελος Στάγκος στα δύομιση χρόνια προεδρίας του αμείφθηκε με 940.000 ευρώ και 317.000 ευρώ ως αποζημίωση κατά την αποχώρησή του (δηλαδή ετήσια αποζημίωση 141.880 ευρώ καθαρά). Επιπλέον, μέσα σε διάστημα επτά ετών (2002-2009) ο μισθός του προέδρου της ΕΡΤ αυξήθηκε κατά 100%. Το 2009 οι μεικτές αποδοχές του προέδρου κ. Χρήστου Παναγόπουλου κυμάνθηκαν στα €340.000 (Χίος 2009 γ: 75).

⁴⁰⁶ Σύμφωνα με πόρισμα των επιθεωρητών-ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης (που παραδόθηκε το 2010 στον τότε Υπουργό Πολιτισμού και Τουρισμού Πάυλο Γερουλάνο) την περίοδο 2006-2008 δόθηκαν μπόνους 2.329.867€ χωρίς να συντρέχουν οι προϋποθέσεις για τη χορήγησή τους (Ελευθεροτυπία, 2010).

κάτι που φανέρωνε την ολιγωρία των ιθυνόντων για αποτελεσματική και χρηστή οικονομική διαχείριση.⁴⁰⁷ Μερίδιο ευθύνης ωστόσο -έστω και μικρότερο - για τις αλόγιστες σπατάλες που καταλογίζονταν στο δημόσιο τηλεοπτικό φορέα είχαν και τα χαμηλόβαθμα στελέχη του οργανισμού. Στο δικό τους μέτρο και βαθμό είχαν κι αυτά συμμετάσχει στην οικονομική διαφθορά του φορέα.⁴⁰⁸ Δυστυχώς, οι επιβλαβείς αυτές τακτικές συνεχίζονταν παρά τη δημοσιονομική κρίση και λίγο πριν το οριστικό κλείσιμο του φορέα,⁴⁰⁹ προκαλώντας την παρέμβαση της δικαιοσύνης.⁴¹⁰

Η παραπάνω επιβλαβής οικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε στην ΕΡΤ δεν μπορεί να ιδωθεί αποκομμένη από την ωφελιμιστική λογική και την προχειρότητα με την οποία αντιμετωπίστηκε διαχρονικά η στελέχωση του φορέα (τόσο σε επίπεδο ανώτερου όσο και κατώτερου προσωπικού). Είναι χαρακτηριστικό ότι για τον εν λόγω φορέα, σύμφωνα με τον Μαγγανιά (2013α), δεν εκπονήθηκε ποτέ επίσημη και εμπεριστατωμένη μελέτη σχετικά με τον αριθμό και το είδος του ανθρώπινου δυναμικού που ήταν αναγκαίος για την εύρυθμη λειτουργία του.⁴¹¹ Παράλληλα, δεν υπήρξε ποτέ μια καλοσχεδιασμένη κατανομή

⁴⁰⁷ Η πρώτη φορά που η ΕΡΤ κατήρτισε το προφίλ των οικονομικών της υιοθετώντας τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς ήταν τον Απρίλιο του 2012 (14 περίπου μήνες πριν κλείσει) στο πλαίσιο μιας ετήσιας οικονομικής έκθεσης που αφορούσε το οικονομικό έτος 2011 (ΕΡΤ, 2012).

⁴⁰⁸ Χαρακτηριστική ήταν η ανεξιχνίαστη υπόθεση των εικονοληπτών που το 2006 έλαβαν μέρος σε 10 αποστολές για να καλύψουν τα ταξίδια του πρώην Προέδρου της Δημοκρατίας Κωστή Στεφανόπουλου. Στο τέλος των αποστολών τα μέλη του συνεργείου ζήτησαν την καταβολή των εξόδων τα οποία, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς τους, ανήλθαν στα 370.000 περίπου ευρώ, προκαλώντας αναταραχή στη διοίκηση του οργανισμού. (Χίος, 2009 δ: 75)

⁴⁰⁹ Οι λεγόμενοι "εντεταλμένοι σύμβουλοι" που υπήρχαν στο παρελθόν (17 άτομα) καταργήθηκαν την περίοδο που τα υπουργικά ηνία κατείχε ο κ. Γερουλάνος. Διατηρήθηκαν ωστόσο οι απλοί σύμβουλοι και το προσωπικό ειδικών θέσεων (Π.Ε.Θ.). Το 2013 οι 13 Σύμβουλοι που εργάζονται στο δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα απολαμβάνουν μηνιαίες απολαβές που ξεκινούν από 1.400 και φθάνουν ως τα 2.000 ευρώ καθαρά (Τα Νέα, 2013). Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιοποίησαν οι εργαζόμενοι της ΕΡΤ τον Απρίλιο του 2013, οι 13 Ειδικοί Σύμβουλοι και οι 13 απασχολούμενοι ως Προσωπικό Ειδικών Θέσεων κόστιζαν στο δημόσιο τηλεοπτικό φορέα ετησίως 1.031.400 ευρώ ή μηνιαίως 85.950 ευρώ (Newpost, 2013). Η συμβολή τους στη βελτίωση της απήχησης του φορέα είχε αποτύχει και αποτέλεσαν στελέχη με προκλητική συμπεριφορά, αφού είτε δεν εμφανίζονταν είτε απλά παρίσταντο χωρίς να παράγουν ουσιαστικό έργο (Το Παρόν, 2013).

⁴¹⁰ Τον Μάρτιο του 2013 εκπομπές της ΕΡΤ που είχαν καταγγεληθεί ως υπερτιμολογημένες εν καιρώ κρίσης καθώς και ορισμένες υψηλές απολαβές υπαλλήλων μπήκαν στο στόχαστρο της δικαιοσύνης. Η εισαγγελία πρωτοδικών της Αθήνας έδωσε εντολή για διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης σε μια προσπάθεια να έρθουν στο φως ενδεχόμενες αυτεπαγγέλτως διωκόμενες αξιόποινες πράξεις του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (βλ. Μουστάκα, 2013).

⁴¹¹ Όπως επισημαίνει ο Γιώργος Μαγγανιάς (2013α), λίγους μήνες πριν το κλείσιμο του φορέα από την κυβέρνηση Σαμαρά, "η ΕΡΤ [...] είναι ίσως από τους λίγους οργανισμούς που υπάρχουν στο δημόσιο τομέα, ο οποίος δεν έχει (κάνει) περιγραφή των θέσεων εργασίας (που χρειάζεται), δηλαδή πόσους ανθρώπους χρειάζεται [...]"

προσωπικού ανά ειδικότητες, σύμφωνα με τις ανάγκες του φορέα,⁴¹² και ακόμα χειρότερα υπήρχαν στελέχη χωρίς καμία προσφορά υπηρεσιών. Όπως επισημαίνει ο Τζώνη Καλημέρης (2016):

"Γενικά, είχε πάρα πολλά 'βαρίδια' η ΕΡΤ, [όπως το ότι υπήρχαν] προϊστάμενοι και δεν είχαν αντικείμενο [εργασίας] [...] Είχες ένα κομμάτι εργαζομένων, το οποίο ήταν αδρανοποιημένο και δούλευες με έναν αριθμό [ατόμων] μικρό [...] Το οργανόγραμμα μια χαρά ήταν, ήθελε κάποιες μικροδιορθώσεις, γιατί τα οργανογράμματα πρέπει να επικαιροποιούνται, αλλά υπήρχε ένας στρατός ανθρώπων, οι οποίοι δεν είχαν αντικείμενο [εργασίας] [...] Είχε περισσότερους εργαζόμενους από όσους έπρεπε, κυρίως όμως είχε λάθος ειδικότητες [...] Δεν ήταν μόνο πολύς ο κόσμος τότε, ήταν και λάθος ο κόσμος. Εγώ θυμάμαι ως Γενικός Διευθυντής διακαιούμεν τέσσερις γραμματείς [...]"

Τα τρωτά αυτά σημεία ήταν εσκεμμένα, αφού φάνηκε ότι εξυπηρετούσαν ένα πολυετές σύστημα πελατειακών σχέσεων μεταξύ πολιτικών και ψηφοφόρων.⁴¹³ Σύμφωνα με τη Ρεμούνδου (2013), πρώην σκηνοθέτη της δημόσιας τηλεόρασης, "πάντα τα πολιτικά μέσα έπαιζαν καθοριστικό ρόλο για το ποιους θα προσλάμβαναν στην ΕΡΤ [...]". Το αποτέλεσμα ήταν η ύπαρξη ενός οργανισμού "βολέματος ημετέρων" με πολλά από τα καίρια εντεταλμένα στελέχη να είναι φίλοι, συνεργάτες ή συγγενείς του εκάστοτε Υπουργού, που έλεγε τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό, ή του Πρωθυπουργού.⁴¹⁴ Είναι χαρακτηριστικό ότι σε στενά κομματικά κριτήρια βασιζόταν η στελέχωση της προεδρικής θέσης του τηλεοπτικού φορέα, καταπατώντας κάθε έννοια αξιοκρατίας και μάλιστα με

⁴¹² Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα του Γιώργου Μαγγανιά (2013α), ο οποίος υπογραμμίζει ότι "ο ένας (περιφερειακός ραδιοφωνικός) σταθμός μπορεί να έχει πέντε διοικητικούς και ο άλλος μπορεί να μην έχει κανέναν".

⁴¹³ Σύμφωνα με τον Μαγγανιά (2013α), "η διοίκηση θέλει [...] να προσλαμβάνει οποτεδήποτε και να ικανοποιεί τις πελατειακές σχέσεις του πολιτικού συστήματος [...] Αυτό διευκολύνει στο να διατηρείται η παρέμβαση που ασκούν τα συνδικάτα, αυτό που λέμε συν-διοίκηση [...]"

⁴¹⁴ Για παράδειγμα, επί υπουργίας του κ. Θόδωρου Ρουσόπουλου εντεταλμένος σύμβουλος του οργανισμού και αποκλειστικός διαχειριστής του κονδυλίου για τα κανάλια της ψηφιακής πλατφόρμας ανέλαβε ο κουμπάρος του Υπουργού κ. Πάνος Λουκάκος. Κουμπάρος και παλιός συνεργάτης του Υπουργού (όταν ασκούσε το δημοσιογραφικό επάγγελμα) ήταν και ο κ. Γιώργος Λαμπράκος που έχει διατελέσει Γενικός Διευθυντής Ενημέρωσης της ΕΡΤ (Χίος 2009 γ: 75). Επί κυβέρνησης Καραμανλή, στενοί συνεργάτες του Πρωθυπουργού, που τοποθετήθηκαν στην ΕΡΤ, ήταν οι Μενέλαος Δασκαλάκης, ειδικός σύμβουλος του προέδρου και επικεφαλής της Οικονομοτεχνικής Επιτροπής της ΕΡΤ, Διονύσης Ζακυνθινός, αντιπρόεδρος της ΕΡΤ, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου και επικεφαλής της Επιτροπής Στρατηγικού και Επιχειρησιακού Σχεδίου, Ανδρέας Αθανασίου, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου και επικεφαλής της Οικονομικής Επιτροπής της ΕΡΤ, Γιώργος Παπαδόπουλος, ειδικός σύμβουλος και επικεφαλής της Επιτροπής Κοστολογίου (Νικολάου 2009 β: 16-17).

καταβολή αμοιβών που προσέκρουαν στις δυνατότητες της ελληνικής τηλεοπτικής αγοράς.⁴¹⁵

Η κομματική αυτή λογική στελέχωσης και διαχείρισης της δημόσιας τηλεόρασης την "προίκισε" με Προέδρους και άλλα στελέχη πρόσκαιρης θητείας,⁴¹⁶ που δεν έθεταν ως προτεραιότητα την αποτελεσματική λειτουργία του φορέα, αλλά το προσωπικό τους όφελος.⁴¹⁷ Μάλιστα, η αλλαγή των στελεχών αυτών κάθε φορά που άλλαζε η κυβέρνηση⁴¹⁸ είχε καταστεί ένα σύνηθες και αυτονόητο φαινόμενο της ραδιοτηλεοπτικής πραγματικότητας, το οποίο - παρά τις βλαβερές του επιδράσεις - δύσκολα μπορούσε να εξαλειφθεί, εφόσον υπήρχαν πολιτικοί που το υπερασπίζονταν.⁴¹⁹ Επιπλέον, παρά την παραπάνω οπτική της αυτονόητης παροδικότητας όσον αφορά τη θητεία των υψηλόβαθμων στελεχών του φορέα η τοποθέτηση νέων προσώπων αποτελούσε μονίμως διαδικασία με πολύ παρασκήνιο, η οποία κάθε φορά συνοδευόταν από θύελλα αντιδράσεων.⁴²⁰

Με δεδομένο ότι επρόκειτο για εντεταλμένα όργανα του πρωθυπουργού, του αρμόδιου υπουργού ή του κυβερνώντος κόμματος εν γένει, το έργο τους, ανεξαρτήτως των αποτελεσμάτων που έφερνε, δεν αποτέλεσε ποτέ κριτήριο αξιολόγησης για την παραμονή

⁴¹⁵ Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του Προέδρου κ. Χρήστου Παναγόπουλου, ο οποίος παρά τα πέντε έτη υψηλών απολαβών που πέτυχε ως επικεφαλής του οργανισμού, είχε παράλληλα διασφαλίσει στο συμβόλαιό του δυνατότητα αξίωσης αποζημίωσης μεγάλου χρηματικού ποσού σε περίπτωση απομάκρυνσης από τη θέση του (Νικολάου, 2009 β: 16, Κατακουζηνού, 2009: 16).

⁴¹⁶ Για παράδειγμα, είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι ο κ. Γιώργος Γαμπρίτσιος στα τέλη Ιουλίου του 2010 ύστερα από εκπλήρωση πεντάμηνης μόνο θητείας στην ΕΡΤ παραιτήθηκε από τη θέση του προέδρου και διευθύνοντος συμβούλου .

⁴¹⁷ Για παράδειγμα, παρά το γεγονός ότι η πενταετής προεδρία του κ. Χρήστου Παναγόπουλου σημαδεύτηκε από την κατακόρυφη αύξηση του κόστους λειτουργίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης κατά 100 εκατομμύρια ευρώ με παράλληλες αγωγές για μη χρηστή διοίκηση (Νικολάου 2009β: 16), ο πρόεδρος παρέμεινε ακλόνητος στη θέση του. Έχοντας μάλιστα διασφαλίσει στο συμβόλαιό του ρήτρα αποζημίωσης για την ενδεχόμενη απομάκρυνσή του, η επόμενη κυβέρνηση ανησυχούσε στο πλαίσιο της εκ νέου στελέχωσης του φορέα που διενέργησε (Κατακουζηνού, 2009: 16).

⁴¹⁸ Ιδιαίτερη ήταν η περίοδος 1988-1992 για την οποία η Μαγδαληνή Ρεμούνδου (2013) θυμάται ότι "στο πλαίσιο του σκανδάλου Κοσκωτά άλλαζαν συνέχεια οι Πρόεδροι της ΕΡΤ [...] υπήρχε μια νευρική κατάσταση στο κυβερνητικό καθεστώς [...]".

⁴¹⁹ Ένας από αυτούς ήταν ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Σίμος Κεδίκογλου που είχε επισημάνει ότι "επειδή είναι δημόσια τηλεόραση, τουλάχιστον στρατηγικά, νευραλγικά, πρέπει να απηχεί την εικόνα της κοινωνίας. Νομίζω ότι η εικόνα της κοινωνίας, πολιτικά, καταγράφεται σε κάθε εκλογική αναμέτρηση και είναι φυσικό και επόμενο να υπάρχει μια συνάρτηση ανάμεσα στα δύο" (Το Βήμα, 2012 ε).

⁴²⁰ Όταν τον Σεπτέμβριο του 2012 ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Σίμος Κεδίκογλου επέλεξε το δημοσιογράφο Αιμίλιο Λιάτσο για τη θέση του Γενικού Διευθυντή Ενημέρωσης της ΕΡΤ στην προσπάθειά του να αντικρούσει τις επικρίσεις που εξαπολύονταν εναντίον του επικαλέστηκε την παρακάτω ρήση: " [...] και τον Ιησού να έφερνα στην ΕΡΤ κάποιο κουσούρι θα του βρίσκανε" (Real.gr, 2012).

ή την αντικατάστασή τους. Ακόμα και στον "ευαίσθητο" τομέα της ενημέρωσης, σύμφωνα με τη Ρεμούνδου (2013), "οι σκηνοθέτες των ειδήσεων ήταν κομματικοί, δηλαδή ο καθένας είχε το κόμμα του".⁴²¹

Υπό αυτές τις συνθήκες κυβερνητικού παρεμβατισμού⁴²² και προσωπικού ωφελιμισμού, οι αρχές της διαφάνειας και της αξιοκρατίας⁴²³ αποτέλεσαν έννοιες ανοίκειες με τη λογική και τον πυρήνα λειτουργίας του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού.⁴²⁴ Το σαθρό αυτό πλαίσιο λειτουργίας της δημόσιας τηλεόρασης είχε επιβλαβείς επιδράσεις στο έργο των μόνιμων στελεχών (ακόμα και κάποιων διευθυντικών), τα οποία δεν μπορούσαν να επιτελέσουν πάντοτε τη δουλειά τους απρόσκοπτα, με αποτέλεσμα την

⁴²¹ Ενδεικτική του αποκάλυπτου κυβερνητικού παρεμβατισμού που έχει δεχθεί η ΕΡΤ είναι η εμπειρία της πρώην σκηνοθέτη του κεντρικού δελτίου ειδήσεων της δημόσιας τηλεόρασης, Μαγδαληνής Ρεμούνδου, η οποία υπογραμμίζει "φτιάχναμε τον οδηγό του δελτίου ειδήσεων [...] έπαιρναν τηλέφωνο τον αρχισυντάκτη του δελτίου κατευθείαν από το Καστρί [από το σπίτι του Ανδρέα Παπανδρέου] και άλλαζε τη ροή των ειδήσεων στον αέρα χωρίς ειδοποίηση [...] πανικός στην αίθουσα των βίντεο όπως και στο πλατό [...] ήταν τρομερό" (Ρεμούνδου, 2013).

⁴²² Στην Ελλάδα φαίνεται ότι οποιοδήποτε εγχείρημα του οπτικοακουστικού χώρου στήριξε τη λειτουργία του σε σχέσεις άμεσης εξάρτησης με την πολιτική εξουσία ήταν καταδικασμένο να επιτελέσει ένα ρόλο όχι ενημερωτικό, αλλά φερέφωνο της κυβέρνησης. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του τηλεοπτικού καναλιού που ελεγχόταν και χρηματοδοτείτο από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης. Η δημιουργία του δορυφορικού «αγροτικού καναλιού» (4 Εποχές) εξαγγέλθηκε στις 26 Σεπτεμβρίου 2001 από τον τότε Υπουργό Γεωργίας, Γιώργο Ανωμερίτη, πραγματοποιώντας την πρώτη δοκιμαστική ζωντανή εκπομπή. Είχε χαρακτηριστεί από τον Τύπο «μικρή» ΕΡΤ και παρομοίως με την κανονική ΕΡΤ διακρινόταν για την αλόγιστη αξιοποίηση κρατικών και κοινοτικών κονδυλίων, την πληθώρα προσωπικού, τον ανεξήγητα μεγάλο αριθμό εκπομπών ανά μήνα, την άμεση εξάρτησή του από την εκάστοτε ηγεσία του υπουργείου Αγροτικής ανάπτυξης με αποτέλεσμα τον προπαγανδιστικό του χαρακτήρα, την έλλειψη διαφάνειας και την ανυπαρξία απόδοσης ευθυνών για τα κακώς κείμενα (Το Βήμα, 2009β, Παπανίδης, 2009: 76, Βασιλειάδου, 2010). Η ιδιαιτερότητα του εν λόγω καναλιού ήταν ότι δεν εξέπεμπε τα προγράμματά του, αφού δε διέθετε ούτε πομπό ούτε δέκτη. Τα μαγνητοσκοπούσε χρησιμοποιώντας παρουσιαστές, δημοσιογράφους και ρεπόρτερ και εν συνεχεία τα διέθετε δωρεάν σε περιφερειακά κυρίως κανάλια, τα οποία μέσα από την προβολή των εκπομπών προσέλκυαν διαφημίσεις γεωργικών προϊόντων, φυτοφαρμάκων αγροτικών, αυτοκινήτων κτλ. Τα έσοδα από τις διαφημίσεις αυτές δεν εισπράττονταν από το Υπουργείο που παρήγαγε τα προγράμματα για τους αγρότες, αλλά κατέληγαν στους ιδιωτικούς σταθμούς (Χασαπόπουλος, 2007). Το κανάλι έκλεισε οριστικά το 2010 όταν ήταν Υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης η κα. Κατερίνα Μπατζελή μετά το πόρισμα που συνετάχθη από ειδική τριμελή επιτροπή. Είχε προηγηθεί διακοπή της ροής του καναλιού από τον Ιανουάριο του 2009 μετά από εντολή της Υπουργού με το αιτιολογικό ότι το κανάλι λειτουργούσε σε ένα πλαίσιο χλιδής (Βουλτσίδου, 2009).

⁴²³ Όπως επιβεβαιώνει ο Μαγγανιάς (2013α), στην ΕΡΤ "δεν υπάρχουν κανόνες αξιοκρατίας σε κανένα επίπεδο".

⁴²⁴ Το ίδιο μπορεί να ειπωθεί και για την περίοδο διακυβέρνησης της χώρας από τον Λουκά Παπαδήμο (χειμώνας 2011-2012), παρόλο που έχει συνδεθεί με μια από τις ευτυχέστερες εποχές για την ΕΡΤ με την έννοια ότι για πρώτη φορά ο φορέας λειτούργησε απαλλαγμένος από την ασφυκτική τουλάχιστον κυβερνητική παρεμβατικότητα. Για κάποιους, ουσιαστικά την περίοδο αυτή κυριάρχησε η "επίφαση μιας άτυπης αποκομματικοποίησης", που γέννησε σε στελέχη του φορέα και σε πολιτικά στελέχη πολλές ψευδαισθήσεις περί κατάκτησης της μεροληψίας και της έγκυρης-πλουραλιστικής ενημέρωσης (Χειλάς, 2012).

αδυναμία εκπλήρωσης των όποιων οραμάτων τους. Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση της πρώην διευθύντριας Προγράμματος, Ευαγγελίας Τσιλίκου (2011), η οποία επισημαίνει:

"Υπήρχαν πολλά πράγματα που μπορούσα ακόμα να κάνω, που ήθελα να κάνω και [...] δεν μπορούσα. Υπήρχαν εμπόδια [...] στην άσκηση πολιτικής. Γιατί αυτή η θέση [η διεύθυνση προγράμματος] χρειάζεται μια πολιτική. Ήθελα μια άλλη τηλεόραση [...] Είχαμε μια καλή ομάδα. Ο άνθρωπος κάνει τη διαφορά, αλλά δεν μπορεί να κάνει τη συνολική διαφορά. Οι ομάδες είναι αυτές που μπορούν να φέρουν ένα αποτέλεσμα. Τη συγκεκριμένη εποχή που εγώ έκανα τη διεύθυνση προγράμματος είχαν αλλάξει πάρα πολλά πράγματα και κυρίως είχε αλλάξει η κορυφή της πυραμίδας, ο Πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος [...]"

Το αποτέλεσμα όλων των παραπάνω χαρακτηριστικών ήταν μια δημόσια τηλεόραση, η οποία διαχρονικά στερήθηκε ενός δημιουργικού και μακροπρόθεσμου σχεδίου διοίκησης και λειτουργίας.⁴²⁵

Επιπλέον, η δημόσια τηλεόραση στην Ελλάδα ταλανίστηκε από έναν "εμφύλιο πόλεμο" μεταξύ διοικητικών στελεχών και συνδικαλιστών⁴²⁶ (Το Βήμα, 2011 β) με τους τελευταίους να έχουν καθοριστική παρέμβαση σε πολλά ζητήματα με αποτέλεσμα να εφαρμόζεται ένα ιδιότυπο είδος συν-διοίκησης.⁴²⁷ Ενδεικτικό των τεταμένων σχέσεων ήταν η απόφαση της διοίκησης να προσφύγει στη δικαιοσύνη λόγω παρατεταμένης απεργιακής κινητοποίησης των εργαζομένων, υπόθεση που εκδικάστηκε τον Δεκέμβριο του 2011 με τις απεργίες να κρίνονται από το αρμόδιο δικαστήριο παράνομες (Γαλάνης, 2011 β).

Τα μέτωπα, ωστόσο, που είχαν ανοίξει οι συνδικαλιστικές δυνάμεις της ΕΡΤ δεν ήταν μόνο με τους διοικούντες, αλλά και με τους εργαζόμενους δημοσιογράφους. Μάλιστα, στις αρχές του 2012 η συνδικαλιστική δράση διογκώθηκε σε τέτοιο βαθμό που οι ίδιοι οι δημοσιογράφοι του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα μιλούσαν για "κινητοποιήσεις...έτσι, χωρίς πρόγραμμα [...] κινητοποιήσεις 'συνδικαλιστικής γυμναστικής'

⁴²⁵ Σύμφωνα με τον Γιώργο Δάμπαση (2011), "σχέδιο δεν υπήρχε ποτέ στην ΕΡΤ".

⁴²⁶ Όσον αφορά την αρνητική επίδραση του συνδικαλισμού στο πλαίσιο της δημόσιας τηλεόρασης ο Γιώργος Δάμπασης (2011) επισημαίνει: "Μια από τις μεγάλες πληγές (της ΕΡΤ) είναι ο συνδικαλισμός. Ήθελαν να ασκούν διοίκηση άνθρωποι αγράμματοι, ατάλαντοι, ανεπάγγελτοι και ανειδίκευτοι [...] Άνθρωποι οι οποίοι ήταν ενάντια στην παραγωγή, ήταν ενάντια στο μέλλον, ήταν ενάντια στις εξελίξεις [...] ήταν οι δολιοφθορείς του εκάστοτε παρόντος της δημόσιας τηλεόρασης [...] Έχω δει με τα μάτια μου συνδικαλιστή να έχει βάλει τα πόδια του επάνω στο γραφείο του Προέδρου, να μιλάει ο συνδικαλιστής με τα πόδια επάνω και ο Πρόεδρος να μένει απαθής [...] Μια από τις κατάρρες του μαγαζιού ήταν ο συνδικαλισμός".

⁴²⁷ Σύμφωνα με τον Γιώργο Μαγγανιά (2013 α), "[...] η παρέμβαση που ασκούν τα συνδικάτα, αυτό που λέμε συν-διοίκηση, [...] ασκείται σε σημαντικό βαθμό ακόμα και σήμερα [...] Στην ΕΡΤ έχει μείνει αλώβητη αυτή η νοοτροπία. Τίποτα δεν μπορεί να γίνει εδώ [στην ΕΡΤ] για πολλά ζητήματα εάν δεν συμφωνήσει το συνδικάτο". Ανάλογη είναι και η οπτική του Τζώνη Καλημέρη (2016), ο οποίος ισχυρίζεται ότι η ΕΡΤ "είχε πολύ κακό συνδικαλισμό, οι οποίοι είχαν ξεφύγει και σε κάποια φάση συνδιοικούσαν και εκεί εάν τους άφηνες τα πράγματα στράβωναν".

[...] 'φετιχισμό των κινητοποιήσεων'" στο πλαίσιο "πλήρους διακωμώδησης των δημοκρατικών διαδικασιών" με το αιτιολογικό ότι οι λίγοι αποφασίζουν για τους πολλούς (Το Βήμα, 2012 δ).⁴²⁸ Η έκρυθμη αυτή κατάσταση στο εσωτερικό του φορέα ήταν άκρως επιβλαβής, αφού παρεμπόδιζε όχι μόνο τον εκσυγχρονισμό του, αλλά και τη στοιχειώδη λειτουργία του.

Η αδιαφορία ή έστω η πλημμελής προσοχή με την οποία αντιμετωπίστηκε κατά καιρούς ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας της χώρας διαφαίνεται και σε ένα ακόμα στοιχείο: στην τακτική ξεκληρίσματος του αρχείου της ΕΡΤ, η οποία διήρκεσε αρκετά χρόνια.⁴²⁹ Όταν το 2003 ξεκίνησε το έργο της ψηφιοποίησης όλου του οπτικοακουστικού περιεχομένου του φορέα, το εγχείρημα βασίστηκε στα εναπομείναντα πλέον αρχεία, που είτε βρέθηκαν στα πιο απίθανα μέρη (αποθήκες, υπόγεια, γραφεία) είτε επιστράφηκαν από σπίτια δημοσιογράφων, τεχνικών και παραγωγών (Χαραλάμπους, 2009).⁴³⁰

Εύλογα όλες οι παραπάνω πρακτικές εξέθρεψαν και ευρύτερα πλήγματα για το φορέα, όπως ήταν η διάσταση λόγων και έργων. Ενώ δηλαδή οι προθέσεις και οι εξαγγελίες κάθε νέας πολιτικής ηγεσίας που αναλάμβανε την αναδιάρθρωση του οργανισμού, ήταν αβυσσικές και εστίαζαν στην αναγκαιότητα εκπόνησης μελετών για χάραξη αποτελεσματικής διοικητικής στρατηγικής και ελκυστικού προγράμματος με γνώμονα τη διαφάνεια και την ορθή διαχείριση των οικονομικών, στην πράξη τα έργα ήταν λιγοστά με αποτέλεσμα τη διαιώνιση μιας προβληματικής δημόσιας τηλεόρασης. Συνεπώς, η εξυγίανση του φορέα παρόλο που θεωρητικά αποτέλεσε πολυπόθητο όραμα πολλών διευθυντικών στελεχών, επί της ουσίας αποδείχθηκε ουτοπία, που τροφοδοτήθηκε από διάφορες προβληματικές και ενδεχομένως παραβατικές καταστάσεις.⁴³¹

⁴²⁸ Οι διαμαρτυρόμενοι δημοσιογράφοι αντεπιτέθηκαν με οργανωμένο τρόπο, συντάσσοντας και υπογράφοντας κείμενο με τίτλο "Φτάνει πια" στο οποίο επισήμαναν ότι "ο τόπος δεν έχει ανάγκη μια ΕΡΤ κρατικό κομματικό μαγαζί των εκάστοτε κυβερνήσεων, αλλά ούτε και μια ΕΡΤ 'ιδιωτική επιχείρηση' των εργαζομένων σε αυτήν. Ο τόπος χρειάζεται μια σύγχρονη, δυναμική και υγιή δημόσια ραδιοτηλεόραση [...] χρειάζεται μια ανοιχτή και λειτουργούσα δημόσια ραδιοτηλεόραση" (Το Βήμα, 2012 δ).

⁴²⁹ Σύμφωνα με τον Χρήστο Παναγόπουλο, πρώην Πρόεδρο της ΕΡΤ, η παλιά και γνωστή σε όλους τακτική ξεκληρίσματος του αρχείου της ΕΡΤ άρχισε σταδιακά να τερματίζεται από το 1992 και μετά (Χαραλάμπους, 2009).

⁴³⁰ Στις αρχές του 2011 το έργο της διάσωσης, ψηφιοποίησης, τεκμηρίωσης και ανάδειξης του οπτικοακουστικού αρχείου της ΕΡΤ εντάχθηκε στο επιχειρησιακό πρόγραμμα *Ψηφιακή Σύγκλιση του ΕΣΠΑ* και χρηματοδοτήθηκε με το ποσό των 9,8 εκατομμυρίων ευρώ. Το έργο στο σύνολό του ήταν πολυσχιδές και αφορούσε τη διάσωση 15.000 τεκμηρίων, την προμήθεια εξοπλισμού και λογισμικού, τη δημιουργία εικονικού μουσείου και την παραγωγή ντοκιμαντέρ σχετικού περιεχομένου. Στα τεκμήρια περιλαμβάνονταν τα εξής: α) Οπτικοακουστικό αρχείο τηλεόρασης (video-film) 136.000 ωρών με 237.000 θέματα από τις ειδήσεις και 50.000 κασέτες αθλητικών, β) Φωτογραφικό αρχείο με 350.000 φωτογραφίες, γ) Ραδιοφωνικό αρχείο με 82.000 δίσκους και 85.000 μαγνητοταινίες, δ) Μουσική βιβλιοθήκη με 14.000 έργα και ε) Αρχείο περιοδικών και εγγράφων με 620.000 σελίδες περιοδικά και 780.000 σελίδες έγγραφα (Καθημερινή, 2011).

⁴³¹ Μια από αυτές ήταν, για παράδειγμα, η τακτική κανονικής αμοιβής της πλειοψηφίας των εργαζομένων ακόμα και για τις ημέρες των απεργιακών τους κινητοποιήσεων. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Τύπο

Πίνακας 5.9: Βασικά οικονομικά μεγέθη της ΕΡΤ την περίοδο 2008-2011 (σε εκατομμύρια Ευρώ)

	Απολογιστικά	Απολογιστικά	Απολογιστικά	Απολογιστικά
	2008	2009	2010	2011
Έσοδα (ανταποδοτικό τέλος, διαφήμιση & λοιπά έσοδα)	375	355	333	314
Πρωτογενές Πλεόνασμα (έσοδα - έξοδα)	6,8	-10,5	58,8	63
Κέρδη προ Φόρων	-4,8	-18,3	30,6	50,5
Συνολικές υποχρεώσεις προς τρίτους - Δάνεια Τραπεζών	170	174	125	71

Πηγή: Γαλάνης, 2012

Αξιοσημείωτη αλλαγή σε σχέση με την οικονομική εξυγίανση της ΕΡΤ σημειώθηκε το 2010. Σύμφωνα με τον αναθεωρημένο προϋπολογισμό για το οικονομικό έτος 2010, ο φορέας για πρώτη φορά πληρούσε τις προϋποθέσεις για να εμφανίσει ετήσια κέρδη 30 εκατομμυρίων ευρώ (Εξπρές, 2010) (Πίνακες 5.6 & 5.9). Την περίοδο 2010-2011 η ΕΡΤ εμφάνισε θετική εικόνα στα περισσότερα οικονομικά της μεγέθη. Το πρωτογενές πλεόνασμα, όπως και τα κέρδη προ φόρων, παρουσίασαν αυξητικές τάσεις, ενώ οι συνολικές υποχρεώσεις προς τρίτους μειώθηκαν (Πίνακας 5.9).⁴³² Μάλιστα, μεταξύ των ετών 2010 και 2011 η διοίκηση

(Γαλάνης, 2012 γ), για την απεργία της 30ης Νοεμβρίου 2011 από το σύνολο των 3.493 εργαζομένων δεν πληρώθηκε μόνο το 7,1%, για την απεργία της 2ης Δεκεμβρίου 2011 δεν πληρώθηκε μόνο το 8,9% και για τις απεργίες της 3ης και 4ης Δεκεμβρίου 2011 δεν πληρώθηκε μόνο το 2,2%. Στο διάστημα 5-16 Δεκεμβρίου 2011 έλαβαν χώρα επαναλαμβανόμενες απεργίες των δημοσιογράφων για τις οποίες το ποσοστό των απλήρωτων εργαζομένων κυμάνθηκε από 1,5% έως 23,8%. Η παραπάνω στρατηγική μισθοδοσίας προκάλεσε την αντίδραση του Υπουργού Επικρατείας, Παντελή Καψή, ο οποίος τον Ιανουάριο του 2012 με επιστολή του προς τον διευθύνοντα σύμβουλο της ΕΡΤ, Λάμπη Ταγματάρχη, ζήτησε την αυστηρή τήρηση των νομοθετικών διατάξεων ως προς τη μισθοδοσία, την αναζήτηση των παραβατικών περιπτώσεων και τη σύνταξη σχεδίου με στόχο να επιστραφεί στο κοινωνικό σύνολο το ανταποδοτικό τέλος που αντιστοιχούσε στις μέρες της πλημμελούς λειτουργίας του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα λόγω των απεργιών του προσωπικού (ό.π.)

⁴³² Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσίασε ο Διευθύνων Σύμβουλος της ΕΡΤ, Λάμπης Ταγματάρχης, στα Μέσα ενημέρωσης, το 2011 ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας εμφάνισε έσοδα 314 εκατομμύρια ευρώ, πρωτογενές πλεόνασμα 63 εκατομμύρια ευρώ και κέρδη προ φόρων 50,5 εκατομμύρια ευρώ (Πίνακας 5.9). Σύμφωνα με τον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΡΤ, Στέλιο Στεφάνου, μέρος του παραπάνω πλεονασματικού αποθέματος σχεδιαζόταν να επενδυθεί σε δράσεις εκσυγχρονισμού του φορέα με πρόγραμμα 40 εκατομμυρίων ευρώ για την είσοδό του οργανισμού στην ψηφιακή εποχή με ψηφιακές κεραίες (10 εκατομμύρια ευρώ) και εξοπλισμό για υψηλής ευκρίνειας μεταδόσεις (12-13 εκατομμύρια ευρώ). Το Φεβρουάριο του 2012 η διοίκηση της ΕΡΤ ανακοίνωσε επίσης σχέδιο βελτιωτικών αλλαγών και για το ραδιόφωνο, το οποίο περιελάμβανε τις παρακάτω δράσεις με βάση το σχέδιο "Καλλικράτης": α) Διοικητική ένωση των 19 Περιφερειακών Ραδιοφωνικών Σταθμών του φορέα, με έναν σταθμό ανά περιφέρεια, β) Καλύτερη αξιοποίηση του προσωπικού, γ) Μετονομασία όλων των "Περιφερειακών Σταθμών ΕΡΑ" σε "Περιφερειακούς Σταθμούς ΕΡΤ" (Γαλάνης, 2012).

της ΕΡΤ πέτυχε σημαντική μείωση δαπανών αναφορικά με τις αμοιβές των υψηλόβαθμων στελεχών του φορέα, δηλαδή των Γενικών Διευθυντών και των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου.⁴³³ Τα επιτεύγματα αυτά, σύμφωνα με τον Διευθύνοντα Σύμβουλο, Λάμπη Ταγματάρχη, ήταν απόρροια μιας σειράς μέτρων εξορθολογισμού της λειτουργίας του φορέα, όπως μείωση των δαπανών μισθοδοσίας (85 εκατομμύρια), μείωση των λειτουργικών δαπανών και του κόστους αγοράς προγράμματος (40 εκατομμύρια) καθώς και φερεγγυότητα-συνέπεια της επιχείρησης προς την αγορά. Γενικότερα, ο οικονομικός απολογισμός της ΕΡΤ για το 2011 ήταν ως επί το πλείστον θετικός και σίγουρα καλύτερος συγκριτικά με τα προηγούμενα έτη (Πίνακας 5.9). Παρόλα αυτά, ενδεικτικό της επιτολαιότητας με την οποία διοικούνταν η ΕΡΤ είναι το γεγονός ότι το 2011 - για πρώτη φορά - δε δημοσιεύθηκε ισολογισμός του φορέα, αλλά μόνο ορισμένα οικονομικά στοιχεία και πληροφορίες.

Αργότερα, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2013, λίγους δηλαδή μήνες πριν το κλείσιμο της, η διοίκηση της ΕΡΤ ισχυρίστηκε ότι ο φορέας αποτελούσε μια επικερδή επιχείρηση με κέρδη που έφθαναν σχεδόν τα 41 εκατομμύρια ευρώ, σύμφωνα με έγγραφο της διεύθυνσης του φορέα προς το Υπουργείο Οικονομικών (Το Βήμα, 2013). Οι κινήσεις εξυγίανσης που έγιναν λίγο πριν το κλείσιμο της ΕΡΤ ήταν πλέον μάταιες, γιατί ήρθαν με καθυστέρηση ετών. Η ΕΡΤ είχε πληγεί τόσο βαθιά από σθεναρά διαχρονικά προβλήματα, που η επίλυσή τους προαπαιτούσε χρόνο και επιμονή σε μια βάση αλλαγής νοοτροπίας και σύμπραξης των πολιτικών δυνάμεων της χώρας. Δυστυχώς, όμως, ο πολιτικός κόσμος αποδείχθηκε κατώτερος των περιστάσεων, αφού δεν επέδειξε ποτέ τη βούληση ή το θάρρος να ενεργήσει προς αυτή την κατεύθυνση.

Στη θεωρία η λύση για να εξυγιανθεί η ΕΡΤ ήταν απλή και αυτονόητη μέσα από την εφαρμογή κάποιων βασικών αρχών: θεσμική και δημοσιογραφική ανεξαρτησία του φορέα, απεξάρτηση από τον κομματικό έλεγχο, αυτοοργάνωση στηριγμένη στις δυνάμεις των εργαζομένων και στην οικονομική συμβολή των πολιτών και του δημοσίου. Οι αυτονόητες, ωστόσο, λύσεις δεν έχουν απαραίτητα και αυτονόητη εφαρμογή. Στην περίπτωση της ΕΡΤ αυτό που απουσίαζε ήταν κυρίως η σθεναρή πολιτική βούληση, η οποία είναι απαραίτητη ακόμα και για την εφαρμογή λογικών λύσεων. Το θεωρητικό σχέδιο της παραπάνω εξυγίανσης ήταν τόσο ριζοσπαστικό για τα ελληνικά δεδομένα, προσέκρουε τόσο πολύ στη νοοτροπία του ελληνικού πολιτικού συστήματος, βρισκόταν σε τόση ασυμφωνία με την υφιστάμενη κατάσταση του ευρύτερου κρατικοδίαιτου δημόσιου τομέα, που δεν είχε καμία τύχη να εφαρμοστεί (Χειλάς, 2012).

⁴³³ Συγκεκριμένα, το 2010 οι δαπάνες των υψηλόβαθμων στελεχών (των Γενικών Διευθυντών και των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου) άγγιξαν τις 819 χιλιάδες ευρώ, ενώ ένα χρόνο μετά (2011) μειώθηκαν στις 518 χιλιάδες ευρώ (Φ.Ε.Κ. 2012, Αρ. Φύλλου 3722, σ. 4).

Κεφάλαιο 6:

Ερευνητικά Ερωτήματα και Ερευνητική Μέθοδος

6.1 Κύριο Ερευνητικό Ερώτημα

Με βάση την ανάλυση που έχει προηγηθεί για τα χαρακτηριστικά της δημόσιας τηλεόρασης πριν και μετά την απορρύθμιση του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου (τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη), το κύριο ερώτημα που επιχειρεί να απαντήσει η παρούσα έρευνα είναι εάν η φυσιогνωμία του συνολικού προγράμματος του ελληνικού δημόσιου τηλεοπτικού φορέα σε βάθος χρόνου τεσσάρων περίπου δεκαετιών (1969-2011) ήταν σύμφωνη με την αποστολή, την οποία έχει παραδοσιακά επιφορτιστεί η δημόσια τηλεόραση. Εάν όντως υπηρετήθηκε αυτή η αποστολή σε επίπεδο πολιτικής προγράμματος, ποια χαρακτηριστικά προσέλαβε; Εάν υπήρξαν διαφοροποιήσεις στη φυσιогνωμία του συνολικού προγράμματος πριν και μετά την απορρύθμιση του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου, τι χαρακτηριστικά είχαν αυτές; Εάν μετά την απορρύθμιση του ραδιοτηλεοπτικού τοπίου η δημόσια τηλεόραση σε επίπεδο συγκρότησης της συνολικής προγραμματικής εκροής υιοθέτησε στρατηγικές παρεμφερείς με αυτές της ιδιωτικής τηλεόρασης και σε ποιο βαθμό. Για τη διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων η ιδιωτική τηλεόραση θα λειτουργήσει ως παράμετρος συγκριτικής ανάλυσης, αφού σύμφωνα με τη θεωρία, η εμφάνιση και εδραίωσή της στο τηλεοπτικό πεδίο επηρέασε την πολιτική προγραμματισμού καθώς και την ευρύτερη απήχηση της δημόσιας τηλεόρασης, η οποία λόγω της απορρύθμισης έχασε το μονοπώλιο επί του τηλεοπτικού πεδίου.

Σε επίπεδο τηλεοπτικής εκροής ο ρόλος της δημόσιας τηλεόρασης είναι ιδιαίτερος, διαφέροντας από εκείνον της ιδιωτικής, δεδομένου ότι λειτουργεί με γνώμονα την αρχή της δημόσιας υπηρεσίας και όχι το κέρδος, στοχεύει στον πολίτη και όχι στον καταναλωτή, επιχειρώντας να καλύψει τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα όλων των κατηγοριών του κοινού. Για να εκπληρωθεί ο ρόλος αυτός χρειάζεται προβολή μιας ευρείας γκάμας τηλεοπτικών εκπομπών, η επιλογή των οποίων δεν πρέπει να βασίζεται σε εμπορικά κριτήρια, αλλά σε κριτήρια που επικεντρώνονται στη δημόσια αποστολή του θεσμού. Η επιλογή αυτή για να είναι παράλληλα ισορροπημένη χρειάζεται να προσβλέπει στην αρμονική κάλυψη του τριπτύχου *ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία*.

Σύμφωνα με το θεωρητικό μέρος, το παραπάνω τρίπτυχο υπήρξε ο ακρογωνιαίος λίθος της δημόσιας τηλεόρασης σε επίπεδο εκροής, το οποίο ωστόσο δεν μπορούσε να μείνει ανέπαφο από την αναδιάταξη που υπέστη το ραδιοτηλεοπτικό τοπίο στο πλαίσιο της απορρύθμισης. Στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον η αντίδραση της δημόσιας τηλεόρασης ήταν εύλογη, επιφέροντας αναπόφευκτες μεταβολές στην αφοσίωση που επέδειξε σε σχέση με τις αξίες συγκρότησης της συνολικής τηλεοπτικής εκροής.

Συνοπτικά, η αφοσίωση της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης στον ρόλο της και οι τυχόν παρεκκλίσεις από αυτόν, έτσι όπως αντικατοπτρίζονται στη φυσιогνωμία του συνολικού προγράμματός της, εξετάζονται στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας με δείγμα ανάλυσης εκπομπές που επέλεξε να προβάλλει σε βάθος χρόνου περίπου σαράντα ετών.

Προκειμένου να διερευνηθεί η παραπάνω στάση του ελληνικού δημόσιου τηλεοπτικού φορέα η παρούσα έρευνα εστιάζει στα είδη προγραμμάτων και τα χαρακτηριστικά τους. Στον όρο χαρακτηριστικά εντάσσεται μια μεγάλη γκάμα γνωρισμάτων των εκπομπών:

- Ο ευρύτερος στόχος του περιεχομένου: Εάν δηλαδή έχει ενημερωτική, επιμορφωτική, ψυχαγωγική διάσταση ή εάν υπηρετεί κάποιο συνδυασμό στόχων, όπως είναι η ενημερω-διασκέδαση (infotainment) και η επιμορφω-ψυχαγωγία (edu-tainment).
 - Η μορφολογία τους, που οδηγεί στην ένταξή τους σε συγκεκριμένη κατηγορία προγράμματος.
 - Η μυθοπλαστική ή μη διάσταση του περιεχομένου τους.
 - Η αυτοτελής ή μη διάσταση του περιεχομένου τους.
 - Η πρωτοτυπία ή μη του σεναρίου / της ιδέας (concept) στην οποία βασίζονται.
 - Ο απευθείας ή μαγνητοσκοπημένος τρόπος προβολής του περιεχομένου.
 - Η μετάδοση σε πρώτη προβολή ή σε επαναπροβολή.
 - Η προέλευσή τους (εγχώρια ή ξένη).
 - Η ένταξή του ή μη στη λεγόμενη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (prime-time).

6.2 Υποθέσεις Εργασίας - Επιμέρους Ερευνητικά Ερωτήματα

Από το κύριο ερευνητικό ερώτημα προκύπτει μια σειρά υποθέσεων εργασίας και επιμέρους ερευνητικών ερωτημάτων με βάση το θεωρητικό πλαίσιο που έχει προηγηθεί. Στο πλαίσιο ελέγχου των υποθέσεων εργασίας εξάγονται συμπεράσματα για τις παραμέτρους του ερευνώμενου πληθυσμού (στην προκειμένη περίπτωση των τηλεοπτικών εκπομπών που συγκροτούν τη συνολική τηλεοπτική εκροή). Η διατύπωση και ο έλεγχος συγκεκριμένων στατιστικών υποθέσεων (δηλαδή δηλώσεων σχετικά με τις παραμέτρους του ερευνώμενου πληθυσμού) συμβάλλουν στην εξαγωγή των συμπερασμάτων. Οι στατιστικές υποθέσεις ελέγχονται με τη βοήθεια συγκεκριμένου στατιστικού τεστ και περιλαμβάνουν τη μηδενική υπόθεση (H_0) και την εναλλακτική υπόθεση (H_A), που αποτελεί την υπόθεση έρευνας-εργασίας. Οι δύο αυτές υποθέσεις είναι συμπληρωματικές και αντικατοπτρίζουν όλες τις πιθανές σχέσεις των παραμέτρων του ερευνώμενου πληθυσμού.

Οι υποθέσεις εργασίας για την παρούσα έρευνα μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

- H1. Η δημόσια τηλεόραση προκειμένου να ανταποκριθεί επιτυχώς στην αποστολή της και κατ' επέκταση να δικαιολογήσει τη δημόσια χρηματοδότησή της, προσέφερε ποικιλία τηλεοπτικών προγραμμάτων, που κάλυπταν το κλασικό τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία, τόσο την περίοδο του κρατικού μονοπωλίου όσο και την περίοδο του απορρυθμισμένου τηλεοπτικού πεδίου.
- H2. Μετά το 1997 και τη συγκρότηση του καναλιού NET (Νέα Ελληνική Τηλεόραση) η ελληνική δημόσια τηλεόραση υιοθέτησε συμπληρωματική στρατηγική στην τηλεοπτική εκροή που προσφερόταν από τα δύο πρώτα κανάλια του φορέα. Μέχρι πρότινος η διαμόρφωση της προσφερόμενης τηλεοπτικής εκροής βασιζόταν σε ανταγωνιστική στρατηγική μεταξύ των δύο καναλιών.

- H3. Η δημόσια τηλεόραση, λόγω των αρχών της κοινωνικής υπηρεσίας που υπηρετεί, υπήρξε πιστή στην επιμόρφωση του τηλεοπτικού κοινού μέσα από τη διαχρονική προβολή των ανάλογων εκπομπών, σε αντίθεση με την ιδιωτική, η οποία λόγω της εμπορικής της λογικής ολιγώρησε απέναντι στο ζήτημα αυτό.
- H4. Μετά την έλευση του ανταγωνισμού και την κυριαρχία των αξιών της αγοράς στο τηλεοπτικό πεδίο η επιμορφωτική λειτουργία της δημόσιας τηλεόρασης συρρικνώθηκε σε σύγκριση με την εποχή του κρατικού τηλεοπτικού μονοπωλίου.
- H5. Το στοιχείο της πληροφόρησης είχε έντονη παρουσία στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης τόσο την περίοδο του κρατικού τηλεοπτικού μονοπωλίου όσο και την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου.
- H6. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου -σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο- επέφερε, ως έναν βαθμό, εμπορική λογική στη συγκρότηση του προγράμματος της δημόσιας τηλεόρασης, μετά την απορρύθμιση τα δημόσια κανάλια ενίσχυσαν τον ψυχαγωγικό τους τομέα συγκριτικά με την εποχή του κρατικού τηλεοπτικού μονοπωλίου.
- H7. Λαμβάνοντας υπόψη την εμπορευματοποίηση που επέφερε στο τηλεοπτικό πεδίο η έλευση του πολυκαναλικού ανταγωνισμού, η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου ενίσχυσε την παρουσία των εκπομπών ελαφράς ψυχαγωγίας στην τηλεοπτική της εκροή.
- H8. Οι εκπομπές ενημερω-διασκέδασης, ως χαρακτηριστικό κυρίως του απορρυθμισμένου τηλεοπτικού πεδίου με βασική αρχή την προσέλκυση του μεγαλύτερου δυνατού κοινού, είχαν περιορισμένη παρουσία στη δημόσια τηλεόραση συγκριτικά με την ιδιωτική.
- H9. Με δεδομένο ότι η δημόσια τηλεόραση, σύμφωνα με τις αρχές λειτουργίας της, οφείλει να μεριμνά για την ικανοποίηση των επιθυμιών όλων των κατηγοριών του κοινού, τα δημόσια κανάλια υπήρξαν διαχρονικά συνεπή στην προβολή παιδικού προγράμματος. Ειδικότερα, μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου αναμένεται να έχουν επιδείξει περισσότερη συνέπεια και ευαισθητοποίηση στην ικανοποίηση των μικρών τηλεθεατών συγκριτικά με την ιδιωτική τηλεόραση.
- H10. Η απορρύθμιση του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου και η συνακόλουθη εμπορευματοποίηση της τηλεόρασης οδήγησε, σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο, στη δημιουργία τηλεοπτικών παραγωγών με νέο περιεχόμενο και νέα μορφικά χαρακτηριστικά, που στόχευαν στην προσέλκυση του μαζικού κοινού. Συνεπώς, υποθέτουμε ότι η κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου επί του τηλεοπτικού πεδίου συνοδεύτηκε από την εμφάνιση νέων κατηγοριών εκπομπών στην ελληνική τηλεόραση εν γένει.
- H11. Παράλληλα, στο πλαίσιο του σκληρού ανταγωνισμού που αντιμετώπισε η δημόσια τηλεόραση ενέταξε στο πρόγραμμά της εκπομπές που άλλοτε ήταν ανύπαρκτες στις συχνότητες των δημόσιων καναλιών και περιθωριοποίησε κάποιες παλιότερες.

- H12. Λαμβάνοντας υπόψη τη ραγδαία αναδιάταξη που υπέστη ο τηλεοπτικός τομέας μετά την απορρύθμισή του, η δημόσια τηλεόραση υιοθέτησε χαρακτηριστικά από τη συγκρότηση προγράμματος της ιδιωτικής τηλεόρασης με αποτέλεσμα την ύπαρξη ομοιομορφίας μεταξύ των δύο φορέων σε επίπεδο τηλεοπτικής εκροής.
- H13. Στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (prime-time, 19.00-23.00) η ομοιομορφία στην τηλεοπτική εκροή μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης υπήρξε αυξημένη λόγω της ιδιαίτερης αξίας της ζώνης για την προσέλκυση του μαζικού κοινού.
- H14. Μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου το ποσοστό του ξένου προγράμματος και ιδιαίτερα του αμερικανικού διευρύνθηκε σημαντικά στις συχνότητες της δημόσιας τηλεόρασης.
- H 15. Μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου στον τομέα του ξένου προγράμματος η δημόσια τηλεόραση, επηρεασμένη από τις επιδράσεις της απορρύθμισης, έδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα στις αμερικανικές παραγωγές σε σύγκριση με τις ευρωπαϊκές.
- H16. Στο πολυκαναλικό περιβάλλον η παρουσία των εγχώριων προγραμμάτων ήταν εντονότερη στη δημόσια παρά στην ιδιωτική τηλεόραση.
- H17. Με δεδομένο ότι μεταξύ των βασικών υποχρεώσεων της δημόσιας τηλεόρασης, που απορρέουν από την αποστολή της, είναι η παροχή προγραμμάτων που συμβάλλουν στην πολιτιστική ποικιλία τα δημόσια κανάλια μερίμνησαν διαχρονικά για την προβολή εκπομπών πολιτιστικού περιεχομένου.
- H18. Παράλληλα, λόγω της παραπάνω υποχρέωσης, μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου τα δημόσια κανάλια - σε σύγκριση με τα ιδιωτικά - φιλοξένησαν στις συχνότητές τους περισσότερες εκπομπές πολιτιστικού περιεχομένου.
- H19. Από το 2009 και μετά η οικονομική δυσπραγία που έπληξε το τηλεοπτικό τοπίο, λόγω της δημοσιονομικής ύφεσης, επηρέασε αρνητικά την πολυμέρεια της εκροής τόσο της δημόσιας όσο και της ιδιωτικής τηλεόρασης, επιφέροντας μείωση των εκπομπών πρώτης προβολής.⁴³⁴

Οι παραπάνω υποθέσεις διερευνώνται εντός ενός πλαισίου περιορισμών, που χαρακτηρίζει κάθε ερευνητική προσπάθεια και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Στην προκειμένη περίπτωση οι περιορισμοί προήλθαν κυρίως από τις ελλειπείς ή λανθασμένες περιγραφές των τηλεοπτικών προγραμμάτων στα τηλεοπτικά περιοδικά, κυρίως την εποχή του κρατικού μονοπωλίου επί του τηλεοπτικού πεδίου και λιγότερο την εποχή του πολυκαναλικού ανταγωνισμού. Επιπλέον, το εξαιρετικά ελλιπές αρχείο του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα της Ελλάδας εμποδίζει την εις βάθος μελέτη του φορέα. Η ΕΡΤ ήταν ένας οργανισμός που δεν τηρούσε πεπραγμένα με συστηματικό και οργανωμένο τρόπο, με

⁴³⁴ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχει ως εξής: α) H_0 : Η δημόσια τηλεόραση από το 2009 και μετά δεν εμφάνισε στην εκροή της συρρίκνωση πολυμέρειας και μείωση εκπομπών πρώτης προβολής, β) H_A : Η δημόσια τηλεόραση από το 2009 και μετά εμφάνισε στην εκροή της συρρίκνωση πολυμέρειας και μείωση εκπομπών πρώτης προβολής.

αποτέλεσμα οι όποιες αποφάσεις, πρωτοβουλίες ή δράσεις να μην είναι εύκολα ανιχνεύσιμες προς μελέτη.

6.3 Ανάλυση Περιεχομένου

Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος έρευνας με μακρόχρονη ιστορία, που ξεκινάει από τα τέλη του 16ου αιώνα και φτάνει έως τις μέρες μας (Krippendorff, 1980), με αποτέλεσμα να έχει καταστεί πλέον ένα χρήσιμο και αποτελεσματικό εργαλείο στο πεδίο της ευρύτερης κοινωνικής έρευνας. Στο πλαίσιο μελέτης της μαζικής επικοινωνίας χρονολογείται από τη δεκαετία του 1950,⁴³⁵ περίοδο στην οποία καθιερώνεται ως σημαντική μορφή (paradigm) ερευνητικής μεθόδου (Berelson & Lazarsfeld, 1948).⁴³⁶ Όταν ξεκίνησε να εφαρμόζεται, αντικείμενο μελέτης ήταν κυρίως το φανερό περιεχόμενο. Για αυτό και ο Berelson (1952: 18) σε έναν από τους πιο χαρακτηριστικούς ορισμούς περιγράφει την ανάλυση περιεχομένου ως "μια τεχνική έρευνας για την αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του φανερού περιεχομένου της επικοινωνίας". Ωστόσο, σταδιακά οι μελετητές ένωσαν παράλληλα την ανάγκη για διερεύνηση του "λανθάνοντος" περιεχομένου (Potter & Levine-Donnerstein, 1999: 259-262) και ανέπτυξαν ποικιλία τεχνικών για την ανάλυση διαφόρων πτυχών ενός "κειμένου".⁴³⁷

Ουσιαστικά, πρόκειται για μια ερευνητική μέθοδο στην οποία το περιεχόμενο του μηνύματος λειτουργεί ως βάση για την εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τον αποστολέα του μηνύματος, τον παραλήπτη ή το μήνυμα αυτό καθαυτό (Nachmias & Nachmias, 1976: 132-139). Για αυτό και η ανάλυση περιεχομένου έχει αποτελέσει για δεκαετίες βασική ερευνητική μέθοδο στο πεδίο της μαζικής επικοινωνίας και πλέον θεωρείται απαραίτητη για την επιστημονική προσέγγιση της επικοινωνίας (Riffe, Lacy & Fico, 2014). Παρόλα αυτά, η εν λόγω ερευνητική μέθοδος έχει ποικίλες εφαρμογές που δεν περιορίζονται στο πεδίο των Μέσων επικοινωνίας αλλά επεκτείνονται σε οποιαδήποτε επικοινωνιακή περίσταση μπορεί να καταγραφεί και στη συνέχεια να κωδικοποιηθεί. Η εστίασή της στην ανθρώπινη επικοινωνία εν γένει την καθιστά μια μέθοδο έρευνας

⁴³⁵ Μέχρι τη δεκαετία του 1940 ο όρος "ανάλυση περιεχομένου" δεν είχε εμφανιστεί γραπτώς σε κάποιο σύγγραμμα. Οι πρώτοι που αξιοποίησαν τον όρο είναι οι Waples, Berelson και Bradshaw στο βιβλίο τους *What Reading Does to People* (1940) (Franzosi, 2007: xxiv).

⁴³⁶ Το βιβλίο του Bernard Berelson (1952) *Content Analysis in Communication Research* θεωρείται η πρώτη συστηματική καταγραφή των χαρακτηριστικών της ανάλυσης περιεχομένου (Krippendorff, 2004: 8). Ο Berelson αποδίδει στη συγκεκριμένη μέθοδο έρευνας ευελιξία αξιοποίησης τόσο από κοινωνικούς επιστήμονες όσο και από ερευνητές των Μέσων επικοινωνίας. Αργότερα, η αξιοποίηση της μεθόδου περιγράφεται επίσης στο πλαίσιο της ιστορικής και πολιτικής έρευνας (Holsti, 1968).

⁴³⁷ Σύμφωνα με τον Neuman (1997: 272-273), στο πλαίσιο της εν λόγω μεθόδου έρευνας το "κείμενο" αφορά οτιδήποτε γραπτό, προφορικό, οπτικό, που λειτουργεί ως μεταφορέας μηνυμάτων και το περιεχόμενο μπορεί να περιλαμβάνει λέξεις, εικόνες, σύμβολα, ιδέες ή κάθε μήνυμα που μπορεί να μεταφερθεί από έναν πομπό σε έναν δέκτη.

ιδιαίτερης σημασίας από την οποία μπορούν να εξαχθούν "ενδιαφέρουσες και θεωρητικά χρήσιμες γενικεύσεις με ελάχιστη απώλεια πληροφοριών από τα αυθεντικά δεδομένα" (Downe-Wamboldt, 1992: 320).

Η ευρεία εφαρμογή της μεθόδου σε μια μεγάλη γκάμα επιστημονικών τομέων (όπως κοινωνικές επιστήμες, επικοινωνία, ψυχολογία, πολιτική επιστήμη, ιστορία και γλώσσα) και ερευνητικών αντικειμένων αντικατοπτρίζεται ως έναν βαθμό στους γενικούς ορισμούς που έχουν διατυπωθεί από τους μελετητές με τον καθένα να δίνει έμφαση σε διαφορετικό στοιχείο. Σε έναν από τους πιο χαρακτηριστικούς ορισμούς ο Neuendorf (2002: 10) περιγράφει την ανάλυση περιεχομένου ως "μια προσανατολισμένη στη σύνοψη, ποσοτική ανάλυση μηνυμάτων [...] που δεν έχει περιορισμούς ως προς τους τύπους των μεταβλητών που μπορούν να μετρηθούν ή το πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργούνται ή παρουσιάζονται τα μηνύματα". Ο Kerlinger (1986) τη θεωρεί ως μια μέθοδο μέσω της οποίας μπορεί να αναλυθεί η επικοινωνία με τρόπο συστηματικό, αντικειμενικό και ποσοτικό με επίκεντρο τη μέτρηση μεταβλητών. Ο Holsti (1968) την περιγράφει ως τεχνική που αποσκοπεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων μέσα από τη συστηματική και αντικειμενική καταγραφή συγκεκριμένων χαρακτηριστικών των μηνυμάτων. Σε αρκετούς από τους ορισμούς το στοιχείο που τονίζεται είναι η εξαγωγή "έγκυρων συμπερασμάτων" είτε μέσα από κάποιο κείμενο (Weber, 1990: 9) είτε μέσα από τα διαθέσιμα δεδομένα εντός συγκεκριμένου πλαισίου (Krippendorff, 1980: 21)⁴³⁸ είτε μετά από τον συστηματικό εντοπισμό "των χαρακτηριστικών των μηνυμάτων" (Holsti, 1969: 14). Το έγκυρο συμπέρασμα είναι το βασικό ζητούμενο κάθε ανάλυσης περιεχομένου σε μια προσπάθεια του ερευνητή να μεταβεί από το υπό μελέτη "κείμενο" στις απαντήσεις ενός συνόλου ερευνητικών ερωτημάτων.

Παρόλο που η συγκεκριμένη μέθοδος πρωτοεμφανίστηκε ως μια ποσοτική τεχνική (Franzosi, 2007: xxi) μπορεί να εξυπηρετήσει τους σκοπούς τόσο της ποσοτικής⁴³⁹ όσο και της ποιοτικής έρευνας.⁴⁴⁰ Η επιλογή εξαρτάται από την προσέγγιση που υιοθετεί κάθε

⁴³⁸ Σύμφωνα με τον Krippendorff (2004: 18), είναι μια "τεχνική έρευνας για την εξαγωγή έγκυρων και με δυνατότητα αναπαραγωγής συμπερασμάτων από κείμενα [...] στο πλαίσιο της χρήσης τους".

⁴³⁹ Η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου μελετά το εμφανές περιεχόμενο ενός επικοινωνιακού πλαισίου χωρίς να παρεκκλίνει από αυτό (Riffe, Lacy & Fico, 2005: 38). Αφορά τη "συστηματική και αναπαραγόμενη εξέταση των συμβόλων της επικοινωνίας, στα οποία έχουν εκχωρηθεί αριθμητικές τιμές, σύμφωνα με έγκυρους κανόνες μέτρησης, καθώς και στην ανάλυση των σχέσεων που περιλαμβάνονται σε αυτές τις τιμές, χρησιμοποιώντας στατιστικές μεθόδους, για να περιγράψουμε την επικοινωνία, να εξαγάγουμε συμπεράσματα σχετικά με τη σημασία της, ή να συμπεράνουμε από την επικοινωνία [τοποθετημένη] στο πλαίσιο της, τόσο σε αυτό της παραγωγής όσο και σε αυτό της κατανάλωσης" (Riffe, Lacy & Fico, 2005: 25).

⁴⁴⁰ Οι Hsieh και Shannon (2005) περιγράφουν τρεις προσεγγίσεις στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου: α) συμβατική, β) κατευθυνόμενη και γ) αθροιστική. Η πρώτη υιοθετεί ένα σχέδιο έρευνας που λαμβάνει υπόψη ότι η υπάρχουσα θεωρία ή η βιβλιογραφία σε σχέση με το υπό μελέτη φαινόμενο είναι περιορισμένη και στοχεύει στην περιγραφή του φαινομένου. Δε βασίζεται σε προκαθορισμένες κατηγορίες για την ομαδοποίηση των δεδομένων, αλλά σε κατηγορίες που απορρέουν από τα δεδομένα. Η δεύτερη προσέγγιση βασίζεται σε μια πιο δομημένη διαδικασία, αφού με βάση την υπάρχουσα θεωρία προσδιορίζονται

φορά ο μελετητής.⁴⁴¹ Με δεδομένο ότι στα Μέσα επικοινωνίας υπάρχει πληθώρα περιεχομένου (φανερού και λανθάνοντος) η συνδυαστική αξιοποίηση ποσοτικής και ποιοτικής ανάλυσης μπορεί να οδηγήσει σε μια πληρέστερη κατανόηση των μηνυμάτων και των επιδράσεών τους στο κοινό (Macnamara, 2005: 6). Επιπλέον, έχει χαρακτηριστεί ως μια ευέλικτη ερευνητική μέθοδος (Cavanagh, 1997), η οποία μπορεί να εφαρμοστεί είτε αυτόνομα είτε σε συνδυασμό με άλλες μεθόδους (White & Marsh, 2006: 23).

Το νέο ψηφιακό περιβάλλον της επικοινωνίας με την υπερπληθώρα δεδομένων έχει διευρύνει το πεδίο εφαρμογής της ανάλυσης περιεχομένου, η οποία αναπροσαρμόζεται για τη μελέτη του διαδικτυακού περιεχομένου με την καθιέρωση εναλλακτικών προσεγγίσεων (Herring, 2004).⁴⁴² Ο παραδοσιακός τρόπος διεξαγωγής της ανάλυσης περιεχομένου έχει μεταβληθεί, αφού έχουν υιοθετηθεί μορφές ανάλυσης ευρείας κλίμακας, που βασίζονται στη χρήση υπολογιστή. Πρόκειται για τη μετάβαση από την ανθρώπινη κωδικοποίηση στην αλγοριθμική (ηλεκτρονική) κωδικοποίηση στο πλαίσιο της νέας τάσης για αυτοματοποίηση της διαδικασίας με τη λιγότερο δυνατή ανθρώπινη παρέμβαση (Zamith & Lewis, 2015). Για την ορθή εφαρμογή της αλγοριθμικής κωδικοποίησης απαιτείται οι μεταβλητές να είναι εύκολα ανιχνεύσιμες στα κείμενα και το δείγμα να μπορεί να αναλυθεί εύκολα.

Η συνδυαστική αξιοποίηση της παραδοσιακής και της ηλεκτρονικής-αλγοριθμικής ανάλυσης περιεχομένου θεωρείται αναγκαία προκειμένου να συνεχίσει η μέθοδος αυτή να συμβάλει στην πραγματοποίηση εκτεταμένων αναλύσεων, που διέπονται από αξιοπιστία (Zamith & Lewis, 2015: 313-316).

μεταβλητές που λειτουργούν ως αρχικές κατηγορίες κωδικοποίησης των δεδομένων. Στοχεύει στο να επιβεβαιώσει ή να εμπλουτίσει εννοιολογικά το θεωρητικό πλαίσιο του υπό μελέτη φαινομένου. Η τρίτη προσέγγιση βασίζεται στον εντοπισμό και την ποσοτικοποίηση συγκεκριμένων λέξεων ή νοημάτων ενός κειμένου με στόχο να κατανοηθεί η συμφραζόμενη χρήση τους. Επεκτείνεται πέρα από την ποσοτική καταμέτρηση και περιλαμβάνει επίσης την επεξήγηση του λανθάνοντος περιεχομένου.

⁴⁴¹ Στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός μεταξύ συλλογής και ανάλυσης δεδομένων, αφού οι δύο διαδικασίες εκτυλίσσονται παράλληλα και σε αλληλεπίδραση με το υπό μελέτη κείμενο. Αντιθέτως, στην ποσοτική ανάλυση περιεχομένου υφίστανται ξεχωριστές και αυτόνομες διαδικασίες, όπως συλλογή δεδομένων, σχεδιασμός σχήματος κωδικοποίησης δεδομένων, αυτή καθαυτή η κωδικοποίηση καθώς και στατιστική ανάλυση δεδομένων (Franzosi, 2007: xxviii). Ως εκ τούτου, ανάμεσα στην ποσοτική και ποιοτική ανάλυση περιεχομένου υφίστανται διαφορές σε όλα τα στάδια ενός ερευνητικού εγχειρήματος. Η πρώτη μέθοδος, βασιζόμενη σε προγενέστερη έρευνα, από την οποία απορρέει η διατύπωση υποθέσεων, στοχεύει στο να εξάγει συμπεράσματα, τα οποία θα μπορούσαν να γενικευθούν για να περιγράψουν αντικειμενικά την εικόνα ενός ζητήματος. Από την άλλη, η δεύτερη μέθοδος περικλείει ερωτήσεις έρευνας που καθοδηγούν τη συλλογή των δεδομένων και την ανάλυση, αλλά δεν αποκλείει την ανάδυση επιπρόσθετων ερωτήσεων μετά την προσεκτική ανάγνωση των δεδομένων. Στόχος της είναι - μέσα από την τοποθέτηση των ευρημάτων της έρευνας εντός ενός σχετικού θεωρητικού πλαισίου - η αναζήτηση τυχόν πολλαπλών ερμηνειών πίσω από το υπό μελέτη περιεχόμενο καθώς και η ανάδυση της εικόνας ενός φαινομένου, τοποθετημένου εντός συγκεκριμένου πλαισίου (White & Marsh, 2006: 35-36).

⁴⁴² Μια εναλλακτική προσέγγιση που εφαρμόζεται στην ανάλυση του διαδικτυακού περιεχομένου (και παρεκκλίνει από την παραδοσιακή μορφή ανάλυσης περιεχομένου) είναι η Ανάλυση Λόγου μέσω Υπολογιστή (Computer-Mediated Discourse Analysis) (Herring, 2004: 49-51).

6.4 Η εφαρμογή της ανάλυσης περιεχομένου - Η εγκυρότητα, τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία της μεθόδου

Σε κάθε ερευνητική μέθοδο ένα σημαντικό ζήτημα που απασχολεί τον ερευνητή είναι ο βαθμός αξιοπιστίας της. Τόσο στην ποσοτική όσο και στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου (Elo et al., 2014) έχουν διατυπωθεί διάφοροι παράγοντες διασφάλισης της αξιοπιστίας, τόσο στο στάδιο της προετοιμασίας και οργάνωσης της έρευνας όσο και στο στάδιο διατύπωσης των αποτελεσμάτων. Ένας πρώτος και βασικός παράγοντας είναι η ακριβής προετοιμασία και περιγραφή όλων των διαδικασιών από μέρους του ερευνητή. Η διαθεσιμότητα "πλούσιων, κατάλληλων και καλά δομημένων δεδομένων" είναι κρίσιμο στοιχείο που επηρεάζει την αξιοπιστία της μεθόδου (Elo et al., 2014: 8). Τα δεδομένα αυτά επιβάλλεται να ελεγχθούν έτσι ώστε να αποδειχθεί η εγκυρότητά τους, διαφορετικά ελλοχεύει ο κίνδυνος ακύρωσης της χρησιμότητας των αποτελεσμάτων (Potter & Levine-Donnerstein, 1999: 258). Ο τύπος του υπό ανάλυση περιεχομένου (φανερό ή λανθάνον περιεχόμενο) καθώς και ο ρόλος της θεωρίας στο πλαίσιο της μελέτης αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν την εγκυρότητα και αξιοπιστία της ερευνητικής διαδικασίας (Potter & Levine-Donnerstein, 1999).⁴⁴³

Η αξιολόγηση και η επίτευξη της αξιοπιστίας μεταξύ των ερευνητών που κωδικοποιούν τα δεδομένα είναι διαδικασία ύψιστης σημασίας στο πλαίσιο εφαρμογής της ανάλυσης περιεχομένου προκειμένου οι ερμηνείες των δεδομένων να θεωρηθούν έγκυρες (Lombard, Snyder-Duch & Bracken, 2002). Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ανάλυση περιεχομένου είναι μια "μορφή δοκιμής και μέτρησης" είναι σημαντική η δημιουργία πρωτοκόλλου, που σε θεωρητικό επίπεδο είναι έγκυρο, καθώς και η εξαγωγή συμπερασμάτων, των οποίων η αξιοπιστία προκύπτει από τεκμηρίωση εμπειρικού χαρακτήρα (Rourke & Anderson, 2004: 15-16).

Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια ερευνητική μέθοδος που διέπεται από συγκεκριμένες διαδικασίες, από τυποποιημένα βήματα εφαρμογής, με επίκεντρο την κωδικοποίηση (γραπτού ή λεκτικού ή οπτικοακουστικού) περιεχομένου με βάση ένα σύνολο προκαθορισμένων κατηγοριών καθώς και την ποσοτικοποίηση των στοιχείων που εμφανίζονται στο υπό μελέτη περιεχόμενο. Ουσιαστικά το "υλικό ποιοτικής φύσης"⁴⁴⁴ μετατρέπεται σε ποσοτικά δεδομένα (Κυριαζή, 2011: 281).

Η εφαρμογή της μεθόδου ξεκινάει με τη σαφή διατύπωση ορισμένων θεωρητικών υποθέσεων της έρευνας, οι οποίες πηγάζουν από την υπάρχουσα θεωρία καθώς και από άλλες σχετικές έρευνες. Στόχος είναι μέσα από την ανάλυση να γίνει έλεγχος των υποθέσεων αυτών (White & Marsh, 2006: 30-34). Άλλωστε, στο συστηματικό και επιστημονικό τρόπο ελέγχου των υποθέσεων συνοψίζεται και η σπουδαία δυνατότητα που

⁴⁴³ Σύμφωνα με τον Neuendorf (2002: 10) η ανάλυση περιεχομένου "[...] βασίζεται στην επιστημονική μέθοδο [συμπεριλαμβανομένης της προσοχής στην αντικειμενικότητα-διυποκειμενικότητα, του εκ των προτέρων σχεδιασμού, της αξιοπιστίας, της εγκυρότητας, της γενίκευσης, της αναπαραγωγής και του ελέγχου της υπόθεσης...]".

⁴⁴⁴ Το υλικό χαρακτηρίζεται δευτερογενές επειδή είναι διαθέσιμο ανεξάρτητα από το θέμα της έρευνας.

φέρει η συγκεκριμένη ερευνητική μέθοδος (Janis, 1943: 429-430). Οι υποθέσεις οδηγούν στη συγκρότηση εννοιολογικών κατηγοριών με βάση τις οποίες κωδικοποιούνται τα δεδομένα.

Ο εύστοχος προσδιορισμός των κατάλληλων δεδομένων (κείμενο ή άλλο επικοινωνιακό υλικό) που πρόκειται να αναλυθούν είναι σημαντικός προκειμένου να ελεγχθούν ορθά οι υποθέσεις (White & Marsh, 2006: 30-34). Η διαδικασία, που επηρεάζεται από τις υποθέσεις που έχουν πρωτύτερα διατυπωθεί, ουσιαστικά οδηγεί στη δημιουργία του δείγματος της έρευνας.

Ακολουθεί ο προσδιορισμός της βασικής μονάδας καταγραφής-συλλογής των δεδομένων (π.χ. η λέξη, η πρόταση, η παράγραφος, το θέμα ή τα πρόσωπα του κειμένου, το συνολικό κείμενο), που υπαγορεύει την κατάταξη των δεδομένων στην κατηγορία που τα αντιπροσωπεύει. Ουσιαστικά το υπό μελέτη περιεχόμενο (δεδομένα) ταξινομείται σε σχέση με ένα σύνολο κατηγοριών που έχουν εκ των προτέρων οριστεί με σαφήνεια από τον ερευνητή. Η δημιουργία ορθού σχήματος κωδικοποίησης των δεδομένων προϋποθέτει τον προσδιορισμό κατηγοριών κωδικοποίησης που είναι σαφείς, σχετικές και έγκυρες, δηλαδή εξυπηρετούν μόνο την επιδιωκόμενη ιδέα της έρευνας, εξαντλητικές σε σχέση με τα ζητούμενα της έρευνας και αμοιβαίως αποκλειόμενες (White & Marsh, 2006: 30-34). Τα χαρακτηριστικά αυτά διασφαλίζουν την αξιοπιστία της κωδικοποίησης.

Οι διαδικασίες κατηγοριοποίησης-κωδικοποίησης των δεδομένων είναι ιδιαίτερα σημαντικές, καθώς συμπυκνώνουν την αξία της συγκεκριμένης ερευνητικής μεθόδου (Stemler, 2001: 3) και πρέπει να γίνονται μετά από προσεκτική ανάγνωση του υπό μελέτη περιεχομένου. Πριν την έναρξη της επίσημης κωδικοποίησης γίνεται έλεγχος της αξιοπιστίας της διαδικασίας και γίνονται προσαρμογές, αν κριθεί απαραίτητο.

Η διαδικασία της κωδικοποίησης επηρεάζεται από τις ερωτήσεις που έχει θέσει ο ερευνητής, τις απαντήσεις των οποίων επιζητάει στα "διαθέσιμα [...] επικοινωνιακής μορφής στοιχεία" (Κυριαζή, 2011: 286). Στη συνέχεια, τα συγκεντρωμένα δεδομένα ποσοτικοποιούνται και πραγματοποιείται η ανάλυσή τους μέσα από την εφαρμογή των κατάλληλων στατιστικών τεστ. Η στατιστική επεξεργασία των στοιχείων που προκύπτουν από την ανάλυση οδηγούν σε στατιστικές συσχετίσεις, οι οποίες επιτρέπουν τον έλεγχο των θεωρητικών υποθέσεων της έρευνας που έχουν διατυπωθεί εξαρχής. Με άλλα λόγια, η ποσοτικοποίηση των δεδομένων οδηγεί στη διατύπωση στατιστικών συσχετίσεων και αυτές με τη σειρά τους στη διατύπωση των αποτελεσμάτων και ορισμένων γενικεύσεων (συμπερασμάτων), που είναι χρήσιμες για τον έλεγχο (δηλαδή την απόρριψη ή την αποδοχή) των υποθέσεων της έρευνας.

Όπως κάθε ερευνητική μέθοδος η ανάλυση περιεχομένου διέπεται τόσο από πλεονεκτήματα όσο και από περιορισμούς. Στα θετικά στοιχεία εντάσσονται τα εξής (Prasad, 2008: 7-8):

- Μπορεί να εφαρμοστεί σε κάθε μορφή μηνύματος (προφορικού, γραπτού, οπτικοακουστικού), ανεξαρτήτως του επικοινωνιακού πλαισίου στο οποίο εμφανίζεται. Συνεπώς, με την αξιοποίηση της συγκεκριμένης μεθόδου μπορούν να μελετηθούν ποικίλα και διαφορετικά θέματα.

- Μπορεί να περιγράψει ένα φαινόμενο με ποσοτικό τρόπο, το οποίο συνεπάγεται μια πιο συγκριμένη και αντικειμενική παρουσίασή του.
- Είναι διακριτική μέθοδος, κατάλληλη για τη διερεύνηση ευαίσθητων ζητημάτων.
- Δίνει σημασία - μεταξύ άλλων - στο πλαίσιο του υπό μελέτη θέματος και ως εκ τούτου μπορεί να αναδείξει τα συμβολικά νοήματα των δεδομένων του δείγματος (ή αλλιώς τις ποιοτικές διαστάσεις του, πέρα από τις ποσοτικές).
- Σε περίπτωση ελλιπών δεδομένων ή λανθασμένης κωδικοποίησης δομένων ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να επιστρέψει στο δείγμα και να προβεί στις απαραίτητες τροποποιήσεις.
- Επιτρέπει τη διαχείριση μεγάλου όγκου δεδομένων. Το υπό μελέτη υλικό, ακόμα κι αν είναι αρκετά μεγάλο, μπορεί να καταστεί διαχειρίσιμο στο πλαίσιο της συγκεκριμένης μεθόδου (Stemler, 2001: 1, 8).
- Διέπεται από συστηματικότητα και αυστηρότητα στη συλλογή και ανάλυση του περιεχομένου (White & Marsh, 2006: 41). Με άλλα λόγια, όταν επαναληφθεί καταλήγει στα ίδια αποτελέσματα (Stemler, 2001: 8) αρκεί να έχουν προσδιοριστεί ορθά οι κατηγορίες ταξινόμησης του υλικού και να έχουν διατυπωθεί ορθά οι κανόνες κωδικοποίησης των δεδομένων.
- Η εφαρμογή της έχει χαμηλό κόστος και βασίζεται σε διαθέσιμο υλικό, το οποίο δεν μεταβάλλεται από την παρουσία του ερευνητή (Κυριαζή, 2011: 281, 283, 298).

Αντιθέτως, στους περιορισμούς της μεθόδου περιλαμβάνονται τα εξής (Prasad, 2008: 8):

- Η εκ των προτέρων διαμόρφωση των κατηγοριών ταξινόμησης των δεδομένων (πριν δηλαδή από τη διερεύνηση του περιεχομένου), οι οποίες επιβάλλονται στα δεδομένα από τον ερευνητή.⁴⁴⁵
- Στη διαδικασία προσδιορισμού των κατηγοριών ελλοχεύει ο κίνδυνος να μην είναι αμοιβαίως αποκλειόμενες και εξαντλητικές, στοιχείο που μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τη χρησιμότητα της μεθόδου (Stemler, 2001: 8).
- Τα συμπεράσματα που εξάγονται αφορούν αποκλειστικά το περιεχόμενο του κειμένου.
- Η εγκυρότητα και η αξιοπιστία των ευρημάτων περιορίζεται όταν επιχειρείται ο εντοπισμός των (σημασιολογικών) διαφορών που υπάρχουν στα νοήματα των λέξεων.
- Όταν επικεντρώνεται στην καταγραφή της συχνότητας εμφάνισης του υπό μελέτη αντικειμένου δεν μπορεί να αναδείξει τη σημασία την οποία φέρουν κάποιοι συμβολισμοί στα υπό ανάλυση κείμενα.
- Υπάρχουν ζητήματα σε σχέση με την αξιοπιστία και την εγκυρότητα της μεθόδου.

⁴⁴⁵ Όπως επισημαίνει η Κυριαζή (2011: 298): "Η κατηγοριοποίηση που εφαρμόζεται δεν είναι εγγενές στοιχείο του υπό έρευνα περιεχομένου, αλλά αποτελεί έναν από τους πολλούς τρόπους αναπαράστασης της κοινωνικής πραγματικότητας που επιλέγει ο ερευνητής και επιβάλλει στα δεδομένα. Με άλλα λόγια, τα στοιχεία δεν έχουν ένα και μοναδικό νόημα. Το νόημα κατασκευάζεται εν μέρει από τον ερευνητή με την επιλογή του ταξινομικού συστήματος που χρησιμοποιεί".

- Δεν μπορεί να αξιοποιηθεί για τον έλεγχο των τυχαίων σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών.

Η πραγματική συμβολή της ανάλυσης περιεχομένου έγκειται στο να αναδείξει χαρακτηριστικά του υπό μελέτη υλικού, τα οποία σχετίζονται με το θέμα της έρευνας. Όσα έπονται, δηλαδή "η επεξεργασία των δεδομένων, η προσπάθεια ανεύρεσης συσχετισμών και ο έλεγχος των υποθέσεων γίνονται με τη χρήση άλλων μεθόδων στο πλαίσιο ενός ευρύτερου ερευνητικού σχεδιασμού" (Κυριαζή, 2011: 297).

6.5 Ερευνητικό Υλικό - Στοιχεία της Έρευνας - Μεθοδολογία

Για τον έλεγχο των παραπάνω υποθέσεων εργασίας η έρευνα επικεντρώθηκε στην εξέταση της διαχρονικής εξέλιξης του ελληνικού τηλεοπτικού προγράμματος μέσα από την καταγραφή όλων των εμφανιζόμενων ειδών προγράμματος και την περαιτέρω ανάλυση των περιεχομένων του τηλεοπτικού προγραμματισμού. Περιελάμβανε τη δημιουργία, την επεξεργασία και την ανάλυση ενός αρχείου δεδομένων (με τη βοήθεια του προγράμματος SPSS) αναφορικά με την τηλεοπτική εκροή όλων των δημοσίων καναλιών και των δύο μεγαλύτερων ιδιωτικών (MEGA και ANT1) του ελληνικού τηλεοπτικού πεδίου στο διάστημα 1969-2011. Στην προκειμένη περίπτωση εφαρμόστηκε η μέθοδος του τεκμηριωμένου ελέγχου υπαρχόντων αρχείων.

Στην παρούσα έρευνα η ανάλυση περιεχομένου είναι προσανατολισμένη σε ποσοτικά στοιχεία και συνεπώς βασίστηκε στη χρήση φύλλων κωδικοποίησης δεδομένων, αναζητώντας τη συχνότητα εμφάνισης συγκεκριμένων μονάδων καταγραφής (εν προκειμένω των τηλεοπτικών εκπομπών εντός της τηλεοπτικής εκροής). Αν πράγματι «η τηλεόραση είναι οι εκπομπές της» και αν «αυτές γράφουν την ιστορία της» (Κάρτερ, 2004: 85) τότε μια περιεκτική κωδικοποίηση του προγράμματος μέσα στις δεκαετίες μπορεί να αποτελέσει τη βάση εξαγωγής χρήσιμων συμπερασμάτων σχετικά με τα χαρακτηριστικά και την απήχηση του ηλεκτρονικού αυτού μέσου.

Η επιλογή της συγκεκριμένης μεθοδολογικής προσέγγισης υπαγορεύτηκε από το συγκριτικό χαρακτήρα του ερευνητικού εγχειρήματος. Με δεδομένο ότι η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου κρίνεται κατάλληλη για συγκριτικές μελέτες (Stokes, 2003: 57, Berger, 1991: 26), η συγκριτική ανάλυση που προτείνεται στην παρούσα έρευνα τόσο μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών προγράμματος όσο και μεταξύ της τηλεοπτικής εκροής διαφορετικών καναλιών μπορεί να δώσει επαρκή περιγραφικά δεδομένα, που θα επιτρέψουν να εξεταστούν τα ερωτήματα που τίθενται. Η προτεινόμενη μεθοδολογία μπορεί να προσφέρει αξιόπιστα δεδομένα και εμπεριέχει μια ερμηνευτική δυναμική, η οποία με την κατάλληλη αξιοποίηση μπορεί να οδηγήσει σε ασφαλή συμπεράσματα.

Η διεξαγωγή της ανάλυσης περιεχομένου της τηλεοπτικής εκροής χωρίστηκε σε τρία στάδια, υιοθετώντας τον σαφώς προσδιορισμένο ερευνητικό σχεδιασμό που περιλαμβάνει η συγκεκριμένη μέθοδος. Πρώτον, τέθηκαν υπό σκέψη και οριοθετήθηκαν ξεκάθαρα το αντικείμενο, τα ερωτήματα και οι στόχοι της έρευνας. Δεύτερον, πραγματοποιήθηκε η δειγματοληψία, βασιζόμενη στην αρχή ότι το αξιοποιούμενο δείγμα θα διακρίνεται από πρωτογενή χαρακτηριστικά. Η έρευνα βασίστηκε σε μια *a priori* μορφή κωδικοποίησης με

περιεχόμενο που προσδιορίστηκε εξ αρχής και βασίστηκε στο κατάλληλο θεωρητικό πλαίσιο. Η δειγματοληψία που υιοθετήθηκε ήταν η συστηματική, που εφαρμόστηκε στις ενδεδειγμένες πηγές.

Στο επόμενο στάδιο (το τρίτο κατά σειρά), προσδιορίστηκε η μονάδα καταγραφής και ανάλυσης⁴⁴⁶ (δηλαδή η κάθε τηλεοπτική εκπομπή της τηλεοπτικής εκροής), που αποτέλεσε τη βάση για την κατηγοριοποίηση. Στη συνέχεια, προσδιορίστηκε το σύστημα κωδικοποίησης μέσα από την επιλογή των εννοιολογικών κατηγοριών βάσει των οποίων έγινε η κατάταξη των ποιοτικών δεδομένων. Η δημιουργία των εννοιολογικών κατηγοριών βασίστηκε στον σκοπό της έρευνας και στο γενικό θεωρητικό υπόβαθρο και πραγματοποιήθηκε με βάση τις ιδιαίτερες αρχές που πρέπει να πληρούν: εγκυρότητα, αμοιβαίος αποκλεισμός και εξονυχιστική ένταξη σε μία και μόνο κατηγορία (Stemler, 2001). Μετέπειτα, με βάση ένα σύνολο σαφών οδηγιών ξεκίνησε το στάδιο της καταγραφής (recording), που χωρίστηκε σε δύο φάσεις: την πιλοτική και την τελική.

Σύμφωνα με τον σχεδιασμό της πρώτης έρευνας (βλ. σχήμα κωδικοποίησης τηλεοπτικής εκροής, παράρτημα 1), επελέγησαν ως μονάδες ανάλυσης όλες οι τηλεοπτικές εκπομπές που προβλήθηκαν την πρώτη εβδομάδα του Νοεμβρίου σε όλα τα δημόσια κανάλια της χώρας καθώς και στα δύο μεγαλύτερα ιδιωτικά (MEGA και ANT1) κατά τη διάρκεια των παρακάτω ετών: 1969, 1972, 1975, 1978, 1981, 1984, 1987, 1990, 1993, 1996, 1999, 2002, 2005, 2008, 2011. Ο ανά τριετία βηματισμός στη συχνότητα άντλησης των δεδομένων υιοθετήθηκε με το σκεπτικό ότι αφήνει ασφαλή περιθώρια ώστε να καταγραφεί η διαχρονική μεταβολή του όγκου και της τυπολογίας των προβαλλόμενων τηλεοπτικών εκπομπών.

Ο μήνας Νοέμβριος κρίθηκε ως ένας από τους πιο κατάλληλους για τη μελέτη της τηλεοπτικής εκροής, αφού παραδοσιακά την εν λόγω χρονική περίοδο το τηλεοπτικό πρόγραμμα όλων των σταθμών είναι πλήρως παγιωμένο και βρίσκεται στην αιχμή του. Επίσης, στις αρχές Νοεμβρίου δεν υπάρχουν ειδικοί εορτασμοί ή επέτειοι, που συνήθως κάνουν τα τηλεοπτικά κανάλια - έστω και προσωρινά - να παρεκκλίνουν από τη σχεδιασμένη τους εκροή. Τέλος, πρόκειται για μια χρονική περίοδο που δε συμπίπτει με (θερινές ή άλλες) διακοπές, κατά τις οποίες η τηλεοπτική εκροή βασίζεται ως επί το πλείστον σε επαναπροβολές και τα μεγέθη της τηλεθέασης μειώνονται αισθητά.

Η ιδιωτική τηλεόραση αν και έχει διανύσει μικρότερη πορεία σε σχέση με τη δημόσια ήταν σημαντικό να συμπεριληφθεί στη μελέτη με σκοπό να επισημανθούν τυχόν ομοιότητες και διαφορές στην πολιτική προγράμματος που υιοθέτησαν τα δύο τηλεοπτικά μοντέλα. Τα στοιχεία της έρευνας που αφορούν σε ένα σύνολο από πολυδιάστατες πληροφορίες για τα τηλεοπτικά προγράμματα (είδος, χρονική διάρκεια, προέλευση κ.α.) αντλήθηκαν από το περιοδικό Ραδιοτηλεόραση. Η χρήση περισσότερων της μίας πηγής βοήθησε στη διαμόρφωση μιας πληρέστερης εικόνας για τους διάφορους τύπους προγράμματος.

Μετά τη συλλογή των στοιχείων ακολούθησε ο έλεγχος του σχήματος κωδικοποίησης των δεδομένων της έρευνας. Αρχικά πραγματοποιήθηκε πιλοτική φάση κωδικοποίησης της

⁴⁴⁶ Για τους τρόπους προσδιορισμού των μονάδων κωδικοποίησης βλ. Krippendorff, 1980: 57-62.

τηλεοπτικής εκροής, αξιοποιώντας δεδομένα από τον μήνα Νοέμβριο των ετών 1977 και 1997, τα οποία δεν θα αξιοποιούνταν στην κυρίως φάση της εμπειρικής έρευνας. Η πιλοτική αυτή διαδικασία βοήθησε στη διόρθωση αρκετών πτυχών του σχήματος κωδικοποίησης. Στη συνέχεια, περνώντας στην κυρίως φάση της κωδικοποίησης, με βάση το βελτιωμένο μοτίβο κωδικοποίησης πραγματοποιήθηκε η εισαγωγή των στοιχείων σε ηλεκτρονικό υπολογιστή και δημιουργήθηκε ένα δομημένο αρχείο δεδομένων. Ακολούθησε ηλεκτρονικός έλεγχος του αρχείου με τη βοήθεια στατιστικών τεχνικών επεξεργασίας στοιχείων, προερχόμενων από το στατιστικό πακέτο SPSS με το οποίο έγινε και η στατιστική ανάλυση και παρουσίαση των δεδομένων.

Η διερεύνηση και ερμηνεία των διαφόρων χαρακτηριστικών της τηλεοπτικής εκροής βασίστηκε στη χρήση στατιστικών μεταβλητών, ανεξάρτητων και εξαρτημένων, στις οποίες εφαρμόστηκαν μέθοδοι περιγραφικής στατιστικής. Με άλλα λόγια, εφαρμόστηκαν μέθοδοι ταξινόμησης και συνοπτικής παρουσίασης των δεδομένων με πίνακες κατανομής συχνοτήτων, γραφήματα και υπολογισμό αριθμητικών μέτρων. Επιπλέον, σχηματίστηκαν πίνακες κατανομής συχνοτήτων και διασταυρώσεων δύο ή περισσότερων μεταβλητών. Επίσης, εφαρμόστηκαν μέθοδοι ελέγχου στατιστικών υποθέσεων, τα λεγόμενα στατιστικά τεστ. Το βασικότερο τεστ που αξιοποιήθηκε για τον έλεγχο των υποθέσεων της έρευνας ήταν το Chi square (χ^2 - τετράγωνο) τεστ με στόχο τον στατιστικό έλεγχο ανεξαρτησίας μεταξύ δύο κατηγορικών μεταβλητών (χαρακτηριστικών ή κριτηρίων), δηλαδή τον έλεγχο ως προς το αν οι κατηγορίες της μιας μεταβλητής εξαρτώνται-διαφοροποιούνται ανάλογα με τις κατηγορίες της άλλης.

Συμπληρωματικά στοιχεία - έστω και σε περιορισμένο βαθμό - συλλέχθηκαν από ορισμένα πρώην στελέχη της ΕΡΤ με βάση ένα ημι-δομημένο ερωτηματολόγιο στο πλαίσιο αξιοποίησης της μεθόδου της προσωπικής συνέντευξης. Βασικός άξονας του ερωτηματολογίου ήταν η αξιολόγηση της πορείας της ΕΡΤ σε διαφορετικά επίπεδα (οργάνωσης, λειτουργίας, παροχής υπηρεσιών) προκειμένου να έρθει στην επιφάνεια η εσωτερική ματιά εκείνων που αποτέλεσαν το έμψυχο δυναμικό της δημόσιας τηλεόρασης. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν οκτώ συνεντεύξεις, οι οποίες παραχωρήθηκαν από τα εξής πρώην στελέχη της ΕΡΤ: α) Γιώργος Δάμπασης,⁴⁴⁷ β) Βασίλης Βασιλικός,⁴⁴⁸ γ) Ευαγγελία Τσιλίκουνα,⁴⁴⁹ δ) Φωτεινή Κανατσούλη,⁴⁵⁰ ε) Μαγδαληνή Ρεμούνδου,⁴⁵¹ στ) Γιώργος Μαγγανιάς,⁴⁵² ζ) Τζώνη Καλημέρης.⁴⁵³

⁴⁴⁷ Ο Γιώργος Δάμπασης υπήρξε ένας από τους πρώτους σκηνοθέτες της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης, στην οποία εργάστηκε για 35 χρόνια. Εκτός από τη σκηνοθεσία ανέλαβε διευθυντικές θέσεις παραγωγής και προγραμματισμού.

⁴⁴⁸ Ο Βασίλης Βασιλικός υπήρξε Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής της ΕΡΤ, Υπεύθυνος για το Πρόγραμμα, την περίοδο Νοέμβριος 1981- Νοέμβριος 1984.

⁴⁴⁹ Η Ευαγγελία Τσιλίκουνα υπηρέτησε την ΕΡΤ για 27 χρόνια στους εξής τομείς: α) Διεύθυνσης Τηλεόρασης με καθήκοντα γραμματειακής υποστήριξης του Διευθυντή Τηλεόρασης της ΕΡΤ2 (1984-1986), β) Μόρφωσης της ΕΡΤ1 (1986-1997), γ) Σύνθεσης Προγράμματος (1997-2009), τομέας στον οποίο κατέληγαν όλες οι παραγωγές

Ο οδηγός (το πλαίσιο) συνέντευξης που συντάχθηκε περιελάμβανε δέκα διαφορετικές κατηγορίες ερωτήσεων (βλ. Παράρτημα 2, οδηγός ημιδομημένης συνέντευξης), που αποσκοπούσαν στην εκμείωση (προσωπικών και βιωματικών) τοποθετήσεων για πολλές πτυχές λειτουργίας, οργάνωσης και εξέλιξης της ΕΡΤ. Ανάλογα με την εμπειρία και την ειδικότητα του συνεντευξιαζόμενου η έμφαση των ερωτήσεων μετατοπιζόταν κάθε φορά στους κατάλληλους άξονες που μπορούσαν να προσεγγιστούν καλύτερα από το συγκεκριμένο άτομο, ωστόσο ο βασικός κορμός της συνέντευξης ήταν σταθερός. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν επτά συνεντεύξεις, ενώ τα άτομα που προσεγγίστηκαν -και μάλιστα ορισμένα από αυτά επανειλημμένως- ήταν δεκαπέντε. Η άρνησή τους ωστόσο να μιλήσουν για την ΕΡΤ ήταν κατηγορηματική.

6.6 Πρωτόκολλο έρευνας και κωδικοποίηση της τηλεοπτικής εκροής: Διευκρινίσεις και επεξηγήσεις

Για τη διερεύνηση των παραπάνω ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων εργασίας διαμορφώθηκε ένα ερευνητικό πρωτόκολλο, που συγκροτείται από τέσσερις υποενότητες. Η πρώτη περιλαμβάνει μεταβλητές που αφορούν τα τυπικά στοιχεία της προβαλλόμενης εκπομπής:

- Τίτλος.
- Τηλεοπτικός σταθμός προβολής (Τηλεόρασις ΕΙΡ, ΕΙΡΤ, Τηλεόρασις ΥΕΝΕΔ, ΕΡΤ, ΕΡΤ2, ΕΤ1, ΕΤ2, ΝΕΤ, ΕΤ3, ΜΕΓΑ, ΑΝΤ1).
- Ακριβής ημερομηνία προβολής.
- Ημέρα προβολής (Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη, Παρασκευή, Σάββατο, Κυριακή).

(εσωτερικές, εξωτερικές) και από το 2007 παράλληλα ασκούσε καθήκοντα Αναπληρώτριας Διευθύντριας Προγράμματος, δ) Διεύθυνσης Προγράμματος στη θέση Διευθύντριας Προγράμματος (2009-2011).

⁴⁵⁰ Η Φωτεινή Κανατσούλη εργάστηκε στην ΕΡΤ ως Διευθύντρια Παραγωγής επί 25 έτη (1985-2010).

⁴⁵¹ Η Μαγδαληνή Ρεμούνδου εργάστηκε στην ΕΡΤ ως σκηνοθέτης την περίοδο 1983-1992.

⁴⁵² Οι τομείς της ΕΡΤ στους οποίους εργάστηκε ο Γιώργος Μαγγανιάς είναι οι εξής: α) Διαφήμισης (1981-1986), β) Συνδικαλισμού (1987-2000) σε θέσεις Προέδρου και Γενικού Γραμματέα Σωματείου Διοικητικών-Οικονομικών Υπαλλήλων και την περίοδο 1996-2000 σε θέση Προέδρου της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Συλλόγων Προσωπικού Εργαζομένων Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης - Π.Ο.Σ.Π.Ε.Ρ.Τ., γ) Ανάπτυξης και Μελετών σε θέση διευθυντή και απλού στελέχους (2001-2013).

⁴⁵³ Ο Τζώνυ Καλημέρης εργάστηκε στην ΕΡΤ σε τρεις διαφορετικές περιόδους. Στην πρώτη περίοδο (2002-2004) εκπλήρωσε καθήκοντα Γενικού Διευθυντή Τηλεόρασης. Με άλλα λόγια, ήταν υπεύθυνος περιεχομένου στο πλαίσιο της συνολικής τηλεοπτικής εκροής με εξαίρεση τον ειδησεογραφικό τομέα. Επέστρεψε στην ΕΡΤ το 2006 ως Γενικός Σύμβουλος με αντικείμενο εργασίας την επιμέλεια των μεγάλων τηλεοπτικών γεγονότων, όπως το *Champions League* και η *Eurovision*, παραμένοντας στη θέση αυτή μέχρι τον Οκτώβριο του 2009. Από τον Οκτώβριο του 2009 έως τον Ιούνιο του 2010 ανέλαβε τη θέση του Προέδρου του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Η τρίτη αυτή περίοδος της θητείας του στην ΕΡΤ ξεκίνησε την εποχή της συγκυβέρνησης ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΔΗΜΑΡ (Ιούνιος 2012) και διήρκεσε έως το αιφνίδιο κλείσιμο της ΕΡΤ (11 Ιουνίου 2013).

- Έτος προβολής (1969, 1972, 1975, 1978, 1981, 1984, 1987, 1990, 1993, 1996, 1999, 2002, 2005, 2008, 2011).
- Δεκαετία προβολής: Δεκαετία 1960 (1960-1969), Δεκαετία 1970 (1970-1979), Δεκαετία 1980 (1980-1989), Δεκαετία 1990 (1990-1999), Δεκαετία 2000 (2000-2009).
- Διάρκεια προβαλλόμενης εκπομπής (σε λεπτά).

Η δεύτερη ενότητα του πρωτοκόλλου περιλαμβάνει μεταβλητές που αφορούν την ένταξη της προβαλλόμενης εκπομπής σε τηλεοπτικές τυπολογίες είτε με βάση τα μορφολογικά χαρακτηριστικά της είτε με βάση τη θεματολογία της. Συγκεκριμένα, οι μεταβλητές είναι οι εξής:

- Στόχο που υπηρετεί η εκπομπή με βάση το κλασικό τρίπτυχο του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία.
- Εάν η εκπομπή συνδυάζει την ενημέρωση με την ψυχαγωγία (info-tainment) ή όχι.
- Εάν η εκπομπή συνδυάζει την επιμόρφωση με την ψυχαγωγία (edu-tainment) ή όχι.
- Σε περίπτωση ψυχαγωγικής εκπομπής, το είδος της ψυχαγωγίας που προσφέρεται (σοβαρή ή ελαφρά ψυχαγωγία).
- Η τυπολογία (genre) στην οποία εντάσσεται η εκπομπή με βάση τα μορφολογικά της χαρακτηριστικά.⁴⁵⁴
- Σε περίπτωση σειράς μυθοπλασίας, η κατηγορία στην οποία εντάσσεται με βάση τα θεματικά της χαρακτηριστικά.⁴⁵⁵
- Σε περίπτωση σίριαλ μυθοπλασίας, η κατηγορία στην οποία εντάσσεται με βάση τη θεματολογία του.⁴⁵⁶
- Σε περίπτωση μη μυθοπλαστικής σειράς, η κατηγορία στην οποία εντάσσεται με βάση τη θεματολογία της.⁴⁵⁷
- Σε περίπτωση αυτοτελούς εκπομπής (δηλαδή εκπομπής χωρίς συνέχειες), η κατηγορία στην οποία εντάσσεται με βάση τη θεματολογία της.⁴⁵⁸
- Εάν η εκπομπή είναι υβριδική ή όχι (εάν δηλαδή συνδυάζει χαρακτηριστικά που αφορούν περισσότερες από μία τυπολογίες εκπομπών ή όχι).
- Εάν η εκπομπή ανήκει στην επίσημη εκπαιδευτική τηλεόραση ή όχι.

⁴⁵⁴ Συγκεκριμένα, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τους οι εκπομπές ταξινομήθηκαν σε 32 τυπολογίες (βλ. Παράρτημα 1, Πρωτόκολλο Έρευνας).

⁴⁵⁵ Ειδικότερα, οι σειρές μυθοπλασίας ανάλογα με το περιεχόμενό τους ταξινομήθηκαν σε 24 κατηγορίες (βλ. Παράρτημα 1, Πρωτόκολλο Έρευνας).

⁴⁵⁶ Τα σίριαλ μυθοπλασίας ανάλογα με το περιεχόμενό τους ταξινομήθηκαν σε 12 κατηγορίες (βλ. Παράρτημα Ι, Πρωτόκολλο Έρευνας).

⁴⁵⁷ Οι σειρές μη μυθοπλαστικού περιεχομένου με βάση το περιεχόμενό τους ταξινομήθηκαν σε 35 κατηγορίες (βλ. Παράρτημα 1, Πρωτόκολλο Έρευνας).

⁴⁵⁸ Οι εκπομπές που δεν αποτελούν σειρές, αλλά είναι αυτοτελείς παραγωγές, καταχωρήθηκαν με βάση το θεματικό τους πυρήνα σε μια από τις 25 κατηγορίες εκπομπών (βλ. Παράρτημα 1, Πρωτόκολλο Έρευνας).

Η τρίτη ενότητα εστιάζει σε μεταβλητές που διερευνούν τον τρόπο και χρόνο μετάδοσης της εκπομπής:

- Εάν αποτελεί ζωντανή εκπομπή, μαγνητοσκοπημένη ή συνδυάζει και τα δύο στοιχεία.
- Εάν προβάλλεται πρώτη φορά ή αποτελεί επαναπροβολή.
- Εάν χρονικά τοποθετείται στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (prime-time, 19.00-23.00) ή όχι.

Η τέταρτη ενότητα του πρωτοκόλλου αφορά τη σεναριακή βάση της εκπομπής καθώς και την τοπική προέλευσή της μέσα από μεταβλητές που εξετάζουν:

- Εάν το περιεχόμενο της εκπομπής είναι πρωτότυπο ή βασισμένο σε δευτερογενή πηγή (όπως βιβλίο-περιοδικό, κινηματογραφική ταινία, θεατρικό έργο, βίντεο-παιχνίδια, εκπομπή άλλης χώρας, προγενέστερη χρονικά εκπομπή).⁴⁵⁹
- Τον τύπο της εκπομπής με κριτήριο την τοπική του προέλευση (εγχώρια παραγωγή, ξένη παραγωγή ή συμπαραγωγή εγχώριου και ξένου φορέα).
- Την ακριβή τοπική προέλευση της εκπομπής (Ελλάδα, Ευρώπη, Αμερική, μη ευρωπαϊκή/ μη αμερικανική, μείξη ευρωπαϊκών χωρών, μείξη χωρών γενικότερα).

Τέλος, για κάθε προβαλλόμενη εκπομπή καταγράφηκαν:

- Ο παρουσιαστής-οικοδεσπότης (όπου και εάν υφίσταται).
- Ο υπεύθυνος επιμέλειας της εκπομπής.

Η τελική μορφή του πρωτοκόλλου έρευνας διαμορφώθηκε μετά από διεξαγωγή πιλοτικής έρευνας. Το αρχικό πρωτόκολλο δοκιμάστηκε σε δείγμα τηλεοπτικών εκπομπών, που συμπεριελήφθησαν στο εβδομαδιαίο τηλεοπτικό πρόγραμμα της ελληνικής τηλεόρασης τον μήνα Νοέμβριο των ετών 1970, 1980, 1991.

Στην παρούσα ενότητα κρίνεται επίσης σκόπιμο να επεξηγηθεί ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η κωδικοποίηση της τηλεοπτικής εκροής στις πιο σημαντικές, αλλά δυσκολονόητες μεταβλητές του φύλλου κωδικοποίησης.

Στη μεταβλητή "*Κατηγορίες Προγραμμάτων*" (genres) η πλειοψηφία των προτεινόμενων απαντήσεων παραπέμπει στα μορφολογικά χαρακτηριστικά μιας εκπομπής. Ωστόσο, υπάρχουν και απαντήσεις που αναφέρονται στο περιεχόμενο της εκπομπής: Αθλητική Εκπομπή, Θρησκευτική-Εκκλησιαστική Εκπομπή, Θεία Λειτουργία, Μουσική Εκπομπή, Σατιρική Εκπομπή, Εκπομπή Μαγειρικής. Αυτές οι εκπομπές ενώ ενδεχομένως θα

⁴⁵⁹ Το σενάριο κάθε εκπομπής ταξινομήθηκε βάσει των χαρακτηριστικών του σε "πρωτότυπο" ή "προϊόν δευτερογενούς επεξεργασίας". Στη δεύτερη περίπτωση επινοήθηκαν επιμέρους κατηγορίες όπως: α) μεταφορά - διασκευή βιβλίου / εμπνευσμένο από ή βασισμένο σε βιβλίο, περιοδικό ή κόμικς, β) μεταφορά ξένης σεναριακής ιδέας / βασισμένο σε τηλεοπτική εκπομπή άλλης χώρας, γ) τηλεοπτική μεταφορά ταινίας / εμπνευσμένο από ή βασισμένο σε κινηματογραφική ταινία, δ) τηλεοπτική μεταφορά ραδιοφωνικής εκπομπής / βασισμένο σε ραδιοφωνική εκπομπή, ε) τηλεοπτική μεταφορά θεατρικής παράστασης/τηλεοπτική μεταφορά θεατρικών έργων - μονόπρακτων, στ) ριμέικ παλιότερης τηλεοπτικής σειράς/εμπνευσμένο από άλλη υπάρχουσα ή προγενέστερη τηλεοπτική σειρά (όπως το λεγόμενο spin-off)/βασισμένο σε τηλεταινία, ζ) βασισμένο σε ή εμπνευσμένο από βίντεο-παιχνίδια, η) τηλεοπτική μεταφορά ταινίας / ριμέικ παλιότερης κινηματογραφικής ταινίας/εμπνευσμένο από κινηματογραφική ταινία (βλ. Παράρτημα 1, Πρωτόκολλο Έρευνας).

μπορούσαν να ενταχθούν σε μορφολογικού χαρακτήρα τυπολογίες εκπομπών (σόου, μαγκαζίνο, εκπομπή συζήτησης, εκπομπή λόγου)⁴⁶⁰ προτιμήθηκε να προσδιοριστούν και να κατηγοριοποιηθούν με βάση το περιεχόμενό τους. Ο λόγος είναι ότι στον αυτοπροσδιορισμό τους, όπως καταγράφεται στα τηλεοπτικά περιοδικά και στις τηλεοπτικές ιστοσελίδες, η αναφορά στο περιεχόμενο της εκπομπής επικράτησε έναντι της αναφοράς στη μορφή.⁴⁶¹

Στο πλαίσιο της ίδιας μεταβλητής ("*Κατηγορίες Προγραμμάτων*") η Παιδική-Εφηβική Σειρά προτιμήθηκε να συγκροτεί μια αυτόνομη κατηγορία (αντί να ταυτιστεί με τη γενική κατηγορία σειρές) έτσι ώστε στην επόμενη μεταβλητή (Είδος Τηλεοπτικής Σειράς) να μπορεί να προσδιοριστεί περαιτέρω ο χαρακτήρας της παιδικής θεματολογίας (κοινωνικός, κωμικός, περιπετειώδης κλπ.). Επίσης, στη μεταβλητή *Κατηγορίες Προγραμμάτων* εντάχθηκε ως αυτόνομη κατηγορία και η τυπολογία Κινούμενα Σχέδια (αντί να ταυτιστεί με την παιδική σειρά) για δύο λόγους: αφενός αποτελεί ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα που δεν απευθύνεται σε όλες τις περιπτώσεις αποκλειστικά στα παιδιά και αφετέρου με αυτόν τον τρόπο δίνεται η ευκαιρία στην επόμενη μεταβλητή (Είδος Τηλεοπτικής Σειράς) να καθοριστεί περαιτέρω ο χαρακτήρας της θεματολογίας του (κωμικός, δραματικός, κοινωνικός κλπ.).

Η μεταβλητή "*Είδος μη μυθοπλαστικής τηλεοπτικής σειράς*" με βάση τη θεματολογία αποσκοπεί στην αποσαφήνιση του βασικού προσανατολισμού εκπομπών που προβάλλονται σε περιοδική βάση (π.χ. καθημερινά ή ανά εβδομάδα), αλλά δε στηρίζονται σε μυθοπλαστικό σενάριο. Τέτοιες εκπομπές είναι το μαγκαζίνο, η εκπομπή λόγου, το ντοκιμαντέρ, η σατιρική εκπομπή, το ριάλιτι. Στο πλαίσιο της εν λόγω μεταβλητής μια ιδιαίτερη περίπτωση είναι οι σειρές ντοκιμαντέρ κοινωνικού χαρακτήρα, στις οποίες πολλές φορές θίγονται θέματα που περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, και πολιτισμικά στοιχεία.⁴⁶² Εφόσον όμως το ντοκιμαντέρ δεν επικεντρώνονται αποκλειστικά και μόνο στον πολιτισμό, αλλά είναι ευρύτερου κοινωνικού χαρακτήρα προτιμάται να κατηγοριοποιηθεί ως κοινωνική σειρά και όχι ως πολιτιστική. Όσα ντοκιμαντέρ δεν αποτελούνται από σειρά επεισοδίων λογίζονται ως αυτόνομη κατηγορία προγράμματος και δεν εντάσσονται στην κατηγορία σειρές.

Η κωδικοποίηση των υπόλοιπων εκπομπών που εντάσσονται στη μεταβλητή "*Κατηγορίες Προγραμμάτων*" ή των εκπομπών άλλων επιμέρους μεταβλητών έγινε με γνώμονα τους παρακάτω ορισμούς:

⁴⁶⁰ Για παράδειγμα στην αγγλική βιβλιογραφία η εκπομπή μαγειρικής αναφέρεται ως cooking show και η αθλητική εκπομπή ως sports TV show.

⁴⁶¹ Οι αθλητικού περιεχομένου εκπομπές για ένα διάστημα προσδιορίζονταν στα τηλεοπτικά περιοδικά ως αθλητικά μαγκαζίνο, ωστόσο αργότερα προτιμήθηκε ο όρος αθλητικές εκπομπές.

⁴⁶² Παραδείγματα τέτοιων σειρών είναι τα εξής: α) *Επέστρεψε*: Σειρά κινηματογραφημένων, δραματοποιημένων ντοκιμαντέρ 10 εκπομπών, παραγωγής 1997 (ET-1). 3η εκπομπή: *Το Ναύπλιο της Ιωάννας Παπαντωνίου* (4/11/1997), β) *Ταξιδεύοντας στον Κόσμο*: Σειρά ντοκιμαντέρ γαλλικής παραγωγής 1996-1997, 56 ωριαίων εκπομπών (ET-1), γ) *Ματιές σε Ελληνικούς Οικισμούς*, Εκπομπή 2η: Πάτμος (ET-1, 5/11/1997).

- Εκπομπή λόγου θεωρείται η εκπομπή εκείνη στην οποία κάποιος παρουσιαστής αναλύει μόνος του (χωρίς καλεσμένους) γεγονότα ή ζητήματα που μπορεί είτε να προέρχονται από διάφορους τομείς είτε να επικεντρώνονται σε έναν συγκεκριμένο τομέα.
- Εκπομπή συζητήσεων (talk show) ονομάζεται η εκπομπή που εμπεριέχει συζητήσεις-συνεντεύξεις ενός καλεσμένου ή πολλών καλεσμένων, που λαμβάνουν χώρα στο τηλεοπτικό πλατό ή αλλού και θίγουν ποικίλα θέματα, τα οποία συνήθως εναλλάσσονται από εκπομπή σε εκπομπή ανάλογα με τις εξελίξεις (κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές).
- Εκπομπή δημοσιογραφικής έρευνας θεωρείται η εκπομπή που επικεντρώνεται σε ένα σημαντικό ζήτημα του δημόσιου βίου μέσα από ενδελεχή έρευνα στις κατάλληλες πηγές με στόχο την αποκάλυψη στοιχείων και λεπτομερειών αναφορικά με το αντικείμενο της έρευνας. Μια εκπομπή δημοσιογραφικής έρευνας σίγουρα περιέχει συζητήσεις-συνεντεύξεις με αρμόδια άτομα ή τους πρωταγωνιστές των γεγονότων/προβλημάτων, ωστόσο διαφοροποιείται από την εκπομπή συζητήσεων ως προς το ότι παράλληλα συμπεριλαμβάνει ποικίλα ρεπορτάζ αποκλυπτικού χαρακτήρα που αναφέρονται στο υπό διερεύνηση θέμα.
- Ανθολογία (anthology series) ονομάζεται η τηλεοπτική σειρά που παρουσιάζει μια διαφορετική ιστορία και μια διαφορετική ομάδα χαρακτήρων σε κάθε επεισόδιο. Συνήθως, δηλαδή, κάθε εβδομάδα αξιοποιείται διαφορετικό καστ ηθοποιών, ωστόσο στο παρελθόν έχουν υπάρξει ορισμένες σειρές αυτού του είδους που αξιοποίησαν έναν μόνιμο θίασο ηθοποιών-χαρακτήρων στις διαφορετικές εβδομαδιαίες ιστορίες.
- Τηλεοπτικό μαγκαζίνο είναι το πρόγραμμα που παρουσιάζει ποικιλία ζητημάτων, τα οποία συνήθως είναι της τρέχουσας εποχής. Τα ζητήματα αυτά μπορεί να προέρχονται είτε από έναν τομέα (πολιτικό, μουσικό κ.ά.) είτε από πολλούς. Η παρουσίαση συχνά γίνεται διαμέσου συνεντεύξεων-συζητήσεων και ερμηνευτικών σχολίων, που προβάλλονται είτε σε απευθείας μετάδοση είτε μαγνητοσκοπημένα στο πλαίσιο προσχεδιασμένων βίντεο. Όταν το περιεχόμενο επικεντρώνεται σε κάποιο συγκεκριμένο τομέα, από εκπομπή σε εκπομπή φιλοξενούνται ειδικά αφιερώματα με περιεχόμενο που τελικά αναλύει διάφορες παραμέτρους-πτυχές του εν λόγω τομέα.
- Σόου ευρείας ψυχαγωγίας είναι το πρόγραμμα που περιλαμβάνει ποικιλία ψυχαγωγικών δράσεων, όπως συνεντεύξεις προσσωπικοτήτων του δημόσιου βίου (κυρίως καλλιτεχνών), μικρές μουσικές και χορευτικές παρουσιάσεις, πράξεις μαγείας, ταχυδακτυλουργίες, ακροβατικά και ενίοτε σύντομα σκετς κωμωδίας. Όλα αυτά διαδραματίζονται προς τέρψη του τηλεοπτικού κοινού, αλλά υπό την παρουσία κοινού εντός του πλατό. Αν εξαιρέσουμε τις συνεντεύξεις, όλα τα άλλα στοιχεία συγκροτούν το λεγόμενο Variety Show.

- Η κωμικο-δραματική σειρά (comedy-drama, dramedy, comedrama, comedic drama, seriocomedy) συνδυάζει στοιχεία κωμωδίας και δράματος μέσα από το συγκεκριασμένο χιουμοριστικού και σοβαρού περιεχομένου.
- Υβριδική είναι η εκπομπή που συνδυάζει στοιχεία από διαφορετικά είδη τηλεοπτικών παραγωγών, τα οποία συνυπάρχουν ως αυτοτελές σύνολο στο πλαίσιο ενός επεισοδίου.⁴⁶³

Τέλος, η κωδικοποίηση του δραματοποιημένου προγράμματος, που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, σειρές, σίριαλ, σαπουνόπερες, τηλεταινίες βασίστηκε στην κατάταξη, τους ορισμούς και τις περιλήψεις του περιεχομένου των εκπομπών, έτσι όπως έχουν δοθεί από τον Βαλούκο (2008: 198-402).

6.7 Επεξεργασία και ανάλυση

Συνολικά μελετήθηκαν 105 ημέρες τηλεοπτικού προγράμματος από 11 κανάλια: Τηλεόρασις EIP, EIPT (1972, 1975), Τηλεόρασις YENEΔ (1969, 1981), EPT (1978, 1981), ET1, ET2, EPT2 (1984), NET, ET3 (1990), MEGA και ANT1 (1990, 1993, 1996, 1999, 2002, 2005, 2008, 2011). Από αυτήν τη μελέτη προέκυψαν 8.171 τηλεοπτικές εκπομπές ως μονάδες-περιπτώσεις ανάλυσης.

Οι ερευνητικές υποθέσεις μας οδήγησαν στη διαμόρφωση στατιστικών υποθέσεων και πιο συγκεκριμένα στη διατύπωση της μηδενικής στατιστικής υπόθεσης (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A). Προκειμένου να ελεγχθεί η εγκυρότητα ή μη των υποθέσεων εργασίας, που απορρέουν από τη θεωρία, εφαρμόζονται ορισμένοι στατιστικοί έλεγχοι (τεστ). Στην παρούσα έρευνα σε κάθε διασταύρωση μεταβλητών και εξαγωγή στατιστικών αποτελεσμάτων διεξήχθη έλεγχος χ^2 με βάση συγκεκριμένη μηδενική και εναλλακτική υπόθεση και διαπιστώθηκε εάν ήταν έγκυρος ή άκυρος. Μέσω αυτών των ελέγχων εξετάζεται στην περίπτωση που δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ ενός, δύο ή περισσότερων δειγμάτων, εάν αυτά αντιπροσωπεύουν διαφορετικούς πληθυσμούς.

Επιπλέον, λόγω του μεγάλου μεγέθους του δείγματος ($n=8.171$) εφαρμόζεται το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0.05$. Δηλαδή, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται για τιμές στατιστικής σημαντικότητας μικρότερες από $\alpha=0.05$ (5%) με την επιφύλαξη του περιορισμού που έχει το χ^2 για μεγάλα δείγματα.

Το στατιστικό τεστ χ^2 (chi-square test) αποτελεί τον πιο σημαντικό στατιστικό έλεγχο που αξιοποιείται στην παρούσα έρευνα και συμβάλλει στο να διαπιστωθεί η συσχέτιση μεταξύ δύο μεταβλητών. Για παράδειγμα, ο έλεγχος χ^2 αξιοποιείται για τη συσχέτιση του βαθμού υπηρετήσης του τριπτύχου ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία με το είδος του ραδιοτηλεοπτικού φορέα (δημόσιου ή ιδιωτικού). Το χ^2 φανερώνει την ένταση της συσχέτισης μεταξύ των μεταβλητών, αλλά δεν μπορεί να δώσει πληροφορίες σχετικά με την

⁴⁶³ Για παράδειγμα, η εκπομπή *Λούνα Παρκ* (1974-1981) ήταν ταυτόχρονα σίριαλ, μουσικό σόου και τηλεπαιχνίδι, αφού σε κάθε επεισόδιο εμφανίζονταν τραγουδιστές μεταξύ παιχνιδιών και σκετς μυθοπλαστικού χαρακτήρα. Αρχικά (1974-1975) είχε μόνο τη μορφή μουσικοχορευτικού παιχνιδιού, αλλά από το 1976 και μετά πήρε τη μορφή σίριαλ στο οποίο παρεμβάλλονταν τραγούδια και παιχνίδια.

κατεύθυνση της συσχέτισης (Σιώμκος, Βασιλακοπούλου, 2005: 173-178, Γναρδέλλης, 2003: 353-360).

6.8 Εις βάθος συνεντεύξεις ως συμπληρωματική ερευνητική μέθοδος

Η παραπάνω ποσοτική προσέγγιση του τηλεοπτικού προγράμματος συνδυάστηκε - έστω και σε περιορισμένο βαθμό - με μια επιπρόσθετη προσέγγιση μέσα από την αξιοποίηση εις βάθος συνεντεύξεων ή ποιοτικών συνεντεύξεων (Mason, 2003: 89-90) σε προσωπικό επίπεδο. Η μέθοδος των συνεντεύξεων ακολουθήθηκε, διότι θεωρήθηκε ότι μπορεί να συμβάλλει στη συγκέντρωση σημαντικών πληροφοριών και στοιχείων για την ελληνική δημόσια τηλεόραση, τα οποία δεν υπάρχουν στο επίσημο αρχείο του ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού. Ειδικότερα, η τεχνική της εις βάθος προσωπικής συνέντευξης επιλέχθηκε λόγω της δυνατότητας που προσφέρει για ουσιώδη διερεύνηση ενός φαινομένου ή προβλήματος, θέτοντας τους κατάλληλους περιορισμούς στο αντικείμενο της διερεύνησης (Ψαρρού & Ζαφειρόπουλος, 2004: 146) και στοχεύοντας στην καταγραφή δεδομένων από συγκεκριμένα άτομα που θεωρούνται από τον ερευνητή εξειδικευμένες πηγές πληροφοριών (Κυριαζή, 2009: 125).

Ο προσανατολισμός στη συνέντευξη έγινε για να διασφαλιστεί-ελεγχθεί η μεγαλύτερη δυνατή αξιοπιστία στα αποτελέσματα, αφού η συνέντευξη αυτού του είδους επιτρέπει αφενός την παροχή διευκρινίσεων στο στάδιο διατύπωσης των ερωτημάτων και αφετέρου την αναζήτηση επεξηγήσεων σε περίπτωση διατύπωσης ακατανόητων ή μη ξεκάθαρων απαντήσεων. Επιπλέον, μέσω της δυνατότητας παρατήρησης και καταγραφής των συνθηκών της έρευνας ή της συμπεριφοράς του ερωτώμενου επιτυγχάνεται η ορθότερη ερμηνεία των απαντήσεων (Κυριαζή, 2009: 125).

Το πλεονέκτημα της παραπάνω ερευνητικής προσέγγισης είναι ότι αφενός παρέχει τη δυνατότητα εμβάθυνσης διαφόρων διαστάσεων του υπό μελέτη φαινομένου και αφετέρου απεικονίζεται η σκοπιά των υποκειμένων που πρωταγωνιστούν στο αντικείμενο της μελέτης. Επιπλέον, εμφανίζονται εναλλακτικοί τρόποι σκέψης και συμπεριφοράς με την έμφαση να δίνεται στο νόημα, δηλαδή στο πώς τα άτομα κατανοούν και νοηματοδοτούν ένα κοινωνικό φαινόμενο που αποτελεί τον πυρήνα της ερευνητικής προσπάθειας. Στόχος δεν είναι η πρόβλεψη αλλά η κατανόηση μέσα από την επισκόπηση των περιγραφών και ερμηνειών των υποκειμένων.

Επομένως, για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας διεξήχθησαν εις βάθος συνεντεύξεις με πρώην στελέχη της ΕΡΤ, βασισμένες σε ημι-δομημένες ερωτήσεις,⁴⁶⁴ μέσω

⁴⁶⁴ Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των συνεντεύξεων που κάνουν η Μάγδα Ψαρρού και ο Κώστας Ζαφειρόπουλος (2004: 145-146) στην παρούσα έρευνα υιοθετείται η "μη δομημένη" αλλά "εντοπισμένη συνέντευξη" με την έννοια ότι τα θέματα που τίγονται έχουν καθοριστεί εκ των προτέρων με τη βοήθεια ενός οδηγού συνέντευξης (ή ενός πλαισίου ερωτήσεων) που θέτει όρια στην ελευθερία του συνεντευκτή και του ερωτώμενου. Η διαδικασία αποσκοπεί στο να στραφεί η προσοχή του συνεντευξιζόμενου σε μια συγκεκριμένη εμπειρία. Επίσης το ευέλικτο και ανοικτό σχήμα συνέντευξης που υιοθετεί η παρούσα μελέτη μπορεί να αποκληθεί "ελεύθερη, μη τυποποιημένη συνέντευξη" (Κυριαζή, 2009: 123), στην περίπτωση της

των οποίων συγκεντρώθηκε πραγματολογικό υλικό που αναδεικνύει σημαντικές πτυχές της πορείας της δημόσιας τηλεόρασης μέσα στον χρόνο. Με άλλα λόγια, τα υποκείμενα επιλέχθηκαν ως πληροφοριοδότες-κλειδιά (οι πλέον ενημερωμένοι ως προς το ζήτημα της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης) με βάση ορισμένα ποιοτικά κριτήρια: την καίρια θέση που κατείχαν ή κατέχουν στον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα. Έχουν δηλαδή συναφή χαρακτηριστικά ως προς την εμπλοκή τους στην εξέλιξη της δημόσιας τηλεόρασης στην Ελλάδα. Επιπλέον, οι συνεντευξιαζόμενοι έχουν υπηρετήσει τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα σε διαφορετικές χρονικές περιόδους προκειμένου να αναδειχθούν οι πιθανές διαφορετικές αντιλήψεις που κυριάρχησαν ως προς τη δημόσια τηλεόραση στις διάφορες φάσεις εξέλιξής της. Στόχος είναι ο κοινωνικός θεσμός της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης να παρουσιαστεί, μεταξύ άλλων, διαχρονικά μέσα από τις εμπειρίες και την οπτική των κοινωνικών υποκειμένων που πρωταγωνίστησαν στην εξέλιξή του.

Με τη βοήθεια των συνεντεύξεων προβάλλονται ελεύθερα και σε βάθος πληροφορίες, γνώσεις, αξίες, εμπειρίες, προτιμήσεις, στάσεις, συμπεριφορές και αντιλήψεις των ανθρώπων που ερωτώνται ή των κοινωνικών υποκειμένων (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008, Ιωσηφίδης, 2008: 113-114). Από την άλλη πλευρά, το αρνητικό στοιχείο της δημιουργικής αυτής διαδικασίας "ενεργούς χτισίματος γνώσης" είναι ότι υπεισέρχεται το υποκειμενικό στοιχείο του ερευνητή (Mason, 2003: 85, Ιωσηφίδης, 2008: 114), ο οποίος ξεχωρίζει τα σημαντικά από τα ασήμαντα δεδομένα και προσδιορίζει το πλαίσιο ερμηνείας των πρώτων επηρεαζόμενος από την κουλτούρα του (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008). Επίσης, υπάρχει ο κίνδυνος απόκρυψης στοιχείων της πραγματικότητας από τους ερωτώμενους, έμμεσης καθοδήγησής τους από τον ερευνητή, ανάπτυξης αισθημάτων δυσπιστίας στη διαδραστική σχέση των δύο πλευρών με αποτέλεσμα τη διαστρέβλωση των παραγόμενων δεδομένων (Ιωσηφίδης, 2008: 112). Αναγνωρίζοντας τα τρωτά αυτά σημεία της συνέντευξης η παρούσα μελέτη επιχειρεί να καταγράψει με όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικό τρόπο τη φωνή των ερωτώμενων σε σχέση με την ελληνική δημόσια τηλεόραση. Οι συνεντευξιαζόμενοι προσεγγίζονται σε μια ουδέτερη βάση και γίνεται προσπάθεια να μην υπερεκτιμηθούν αλλά ούτε να υποτιμηθούν οι "αλήθειες" και οι σκέψεις που υιοθετούν.

οποίας η συλλογή των δεδομένων βασίζεται σε μία ελεύθερη συζήτηση που διενεργείται με τη βοήθεια ερωτημάτων που διαμορφώνονται και μεταβάλλονται κατά τη διάρκεια της όλης διαδικασίας.

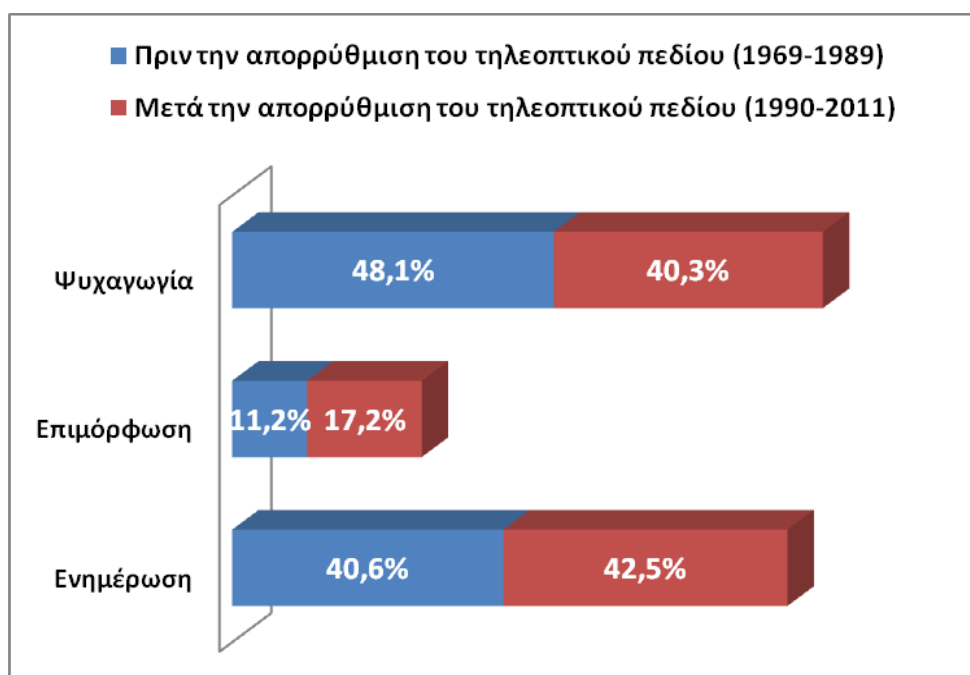
Κεφάλαιο 7:

Έρευνα: Τα Βασικά Χαρακτηριστικά της Τηλεοπτικής Εκροής στην Ελληνική Δημόσια Τηλεόραση (1969-2011)

7.1 Το τρίπτυχο Ενημέρωση-Επιμόρφωση-Ψυχαγωγία

Η κρατική (ή δημόσια) τηλεόραση στην Ελλάδα την περίοδο του μονοπωλίου της (1969-1989) εμφάνισε μια πολυδιάστατη τηλεοπτική εκροή, που ενώ ανταποκρινόταν στο κλασικό τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία, αυτό γινόταν με τρόπο ανισομερή. Η έμφαση δινόταν πρωτίστως στην ψυχαγωγία (48,1%) και δευτερευόντως στην ενημέρωση (40,6%), ενώ η επιμόρφωση ακολουθούσε με εμφανώς χαμηλότερο μερίδιο (11,2%).

Γράφημα 7.1: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011). (sig.= .000) ($\chi^2= 41.359$)⁴⁶⁵

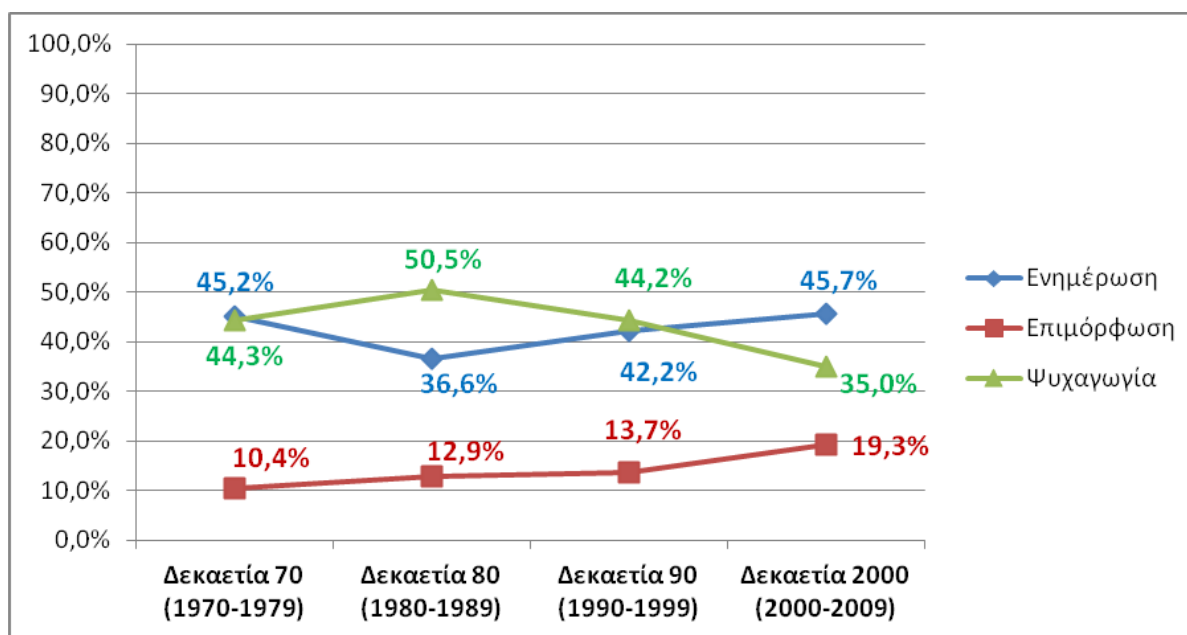
Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁴⁶⁵ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής της δημόσιας τηλεόρασης ο βασικός στόχος των εκπομπών (και η εκπλήρωση του τριπτύχου ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία) δε διέφεραν σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής της δημόσιας τηλεόρασης ο βασικός στόχος των εκπομπών (και η εκπλήρωση του τριπτύχου ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία) διέφεραν σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= .000) ($\chi^2= 41.359$) του σχετικού γραφήματος οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι ο βασικός στόχος των εκπομπών της δημόσιας τηλεόρασης (και η εκπλήρωση του τριπτύχου ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία) διέφεραν πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου.

Μετά την απελευθέρωση των τηλεοπτικών συχνοτήτων η εικόνα αυτή υπέστη μικρές διαφοροποιήσεις. Ωστόσο, παρά τον ανταγωνισμό που δέχθηκε από τους ιδιωτικούς αντιπάλους, η δημόσια τηλεόραση εξακολούθησε να διαθέτει έναν αισθητό επιμορφωτικό τομέα προγραμμάτων (17,2%) και παράλληλα μερίμνησε για μια ισορροπημένη προσφορά ενημερωτικών και ψυχαγωγικών προγραμμάτων (42,5% και 40,3% αντιστοίχως, Γράφημα 7.1).

Γενικά, η δημόσια τηλεόραση στη σαραντάχρονη περίπου πορεία της, που εξετάζει η παρούσα έρευνα (1969-2011), δεν υιοθέτησε μια απαρέγκλιτη στρατηγική ως προς τη γενική στοχοθεσία της τηλεοπτικής εκροής. Όλοι οι τομείς προγράμματος (ενημέρωση, επιμόρφωση, ψυχαγωγία) υπέστησαν διακυμάνσεις στο πέρασμα των χρόνων με χαρακτηριστικότερη τη σταδιακή αύξηση των επιμορφωτικών εκπομπών ανά δεκαετία (Γράφημα 7.2). Είναι σημαντικό για την ταυτότητα του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα ότι μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου δεν παραμέλησε, αλλά αντιθέτως ενίσχυσε την επιμορφωτική αποστολή του (από το 11,2% στο 17,2%) (Γράφημα 7.1).

Γράφημα 7.2: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά δεκαετία. (sig.= .000) ($\chi^2= 68.434$)⁴⁶⁶

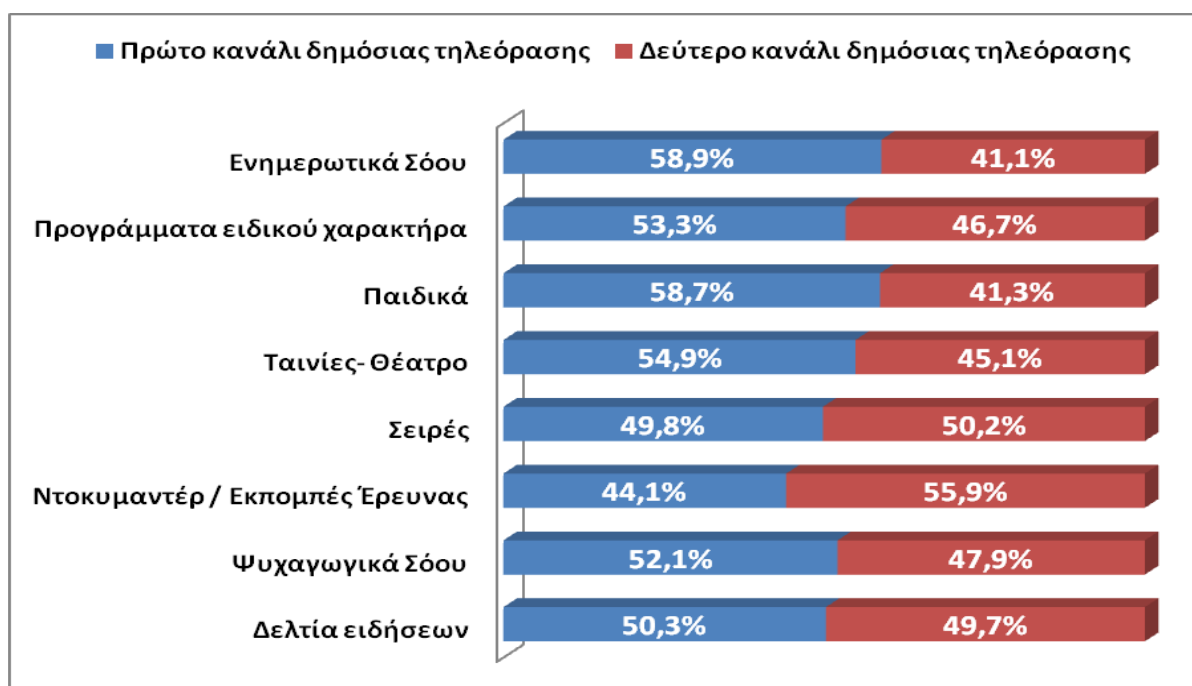
Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁴⁶⁶ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Το σύνολο της εκροής της δημόσιας τηλεόρασης ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία δε διέφερε σημαντικά ανά δεκαετία προβαλλόμενου προγράμματος β) H_A : Το σύνολο της εκροής της δημόσιας τηλεόρασης ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία διέφερε σημαντικά ανά δεκαετία προβαλλόμενου προγράμματος. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= .000) ($\chi^2= 68.434$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι η εκροή της δημόσιας τηλεόρασης ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία διέφερε σημαντικά ανά δεκαετία προβαλλόμενου προγράμματος.

Παράλληλες διακυμάνσεις εμφάνισε και η ψυχαγωγική εκροή, η οποία ενώ αυξήθηκε τη δεκαετία του 1980, είχε πτωτικές τάσεις στις δύο δεκαετίες του απορρυθμισμένου τηλεοπτικού πεδίου (δεκαετίες 1990 και 2000). Όσον αφορά στον τομέα της ενημέρωσης, η πιο "ασθενική" δεκαετία ήταν αυτή του 1980, ενώ αντιθέτως τη δεκαετία του 2000 η ενημερωτική εκροή τονώθηκε εις βάρος της ψυχαγωγικής. Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση για τη διαχρονική εκπλήρωση της αποστολής της δημόσιας τηλεόρασης μέσα από την προβολή προγραμμάτων που κάλυπταν το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία επαληθεύεται, έστω και εάν οι τρεις πτυχές της αποστολής εμφάνισαν διακυμάνσεις μέσα στα χρόνια.

Ως προς την εκπλήρωση της παραπάνω αποστολής ένα μειονέκτημα του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα ήταν ότι καθυστέρησε να προδώσει σε κάθε ένα από δύο κυριότερα κανάλια του (ET1, ET2/NET) έναν διακριτό ρόλο.

Γράφημα 7.3: Κατηγορίες εκπομπών στο πρώτο και δεύτερο κανάλι της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης την περίοδο 1990-1997. (sig.= .288) ($\chi^2 = 8.539$)⁴⁶⁷

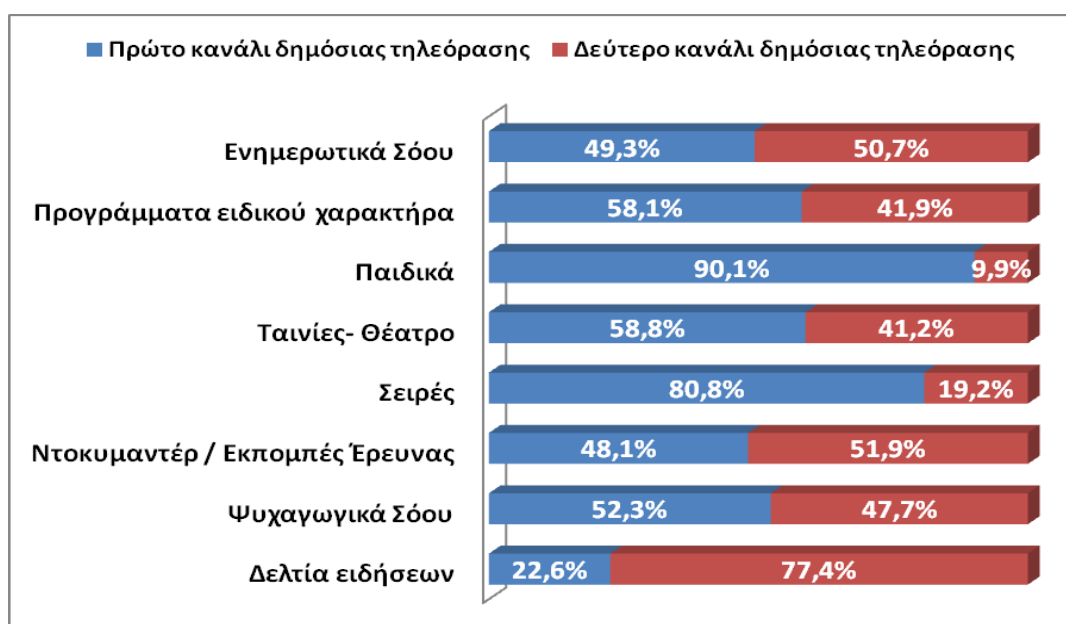

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁴⁶⁷ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Την περίοδο 1990-1996 στην ελληνική δημόσια τηλεόραση η τηλεοπτική εκροή των δύο πρώτων καναλιών του φορέα δεν διαφοροποιούνταν σημαντικά, β) H_A : Την περίοδο 1990-1996 στην ελληνική δημόσια τηλεόραση η τηλεοπτική εκροή των δύο πρώτων καναλιών του φορέα διαφοροποιούνταν σημαντικά. Από τη στατιστική διερεύνηση (sig.= .288) ($\chi^2 = 8.539$) προκύπτει ότι για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι έγκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μικρότερο του 20% (0%). Ωστόσο, η τιμή sig.=,288 είναι μεγαλύτερη της τιμής-ορίου του διαστήματος εμπιστοσύνης (είναι μεγαλύτερη από το 0.05) και συνεπώς αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση.

Στα πρώτα χρόνια του ανταγωνισμού με την ιδιωτική τηλεόραση (1990-1997) τα δύο πρώτα κανάλια της δημόσιας τηλεόρασης εξέπεμπαν σχεδόν ισομερώς τις ίδιες κατηγορίες προγραμμάτων με αποτέλεσμα να μην μπορούν να συνδεθούν με μια σαφή και ξεχωριστή φυσιογνωμία (Γράφημα 7.3). Ενημερωτικές, ψυχαγωγικές και επιμορφωτικές εκπομπές ήταν διάχυτα διαθέσιμες στις συχνότητες και των δύο καναλιών, δίνοντας την εντύπωση ενός εσωτερικού ανταγωνισμού στο πλαίσιο του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Η εικόνα αυτή μεταβλήθηκε σε μεγάλο βαθμό από το 1998 και μετά. Σημείο καμπής θεωρήθηκε η συγκρότηση του καναλιού NET (Νέα Ελληνική Τηλεόραση), το οποίο ουσιαστικά διαδέχθηκε το δεύτερο κανάλι του φορέα με το όνομα ET2. Στην πραγματικότητα, η εν λόγω ανανέωση, που στόχο είχε την αντιμετώπιση του ανταγωνισμού των ιδιωτικών καναλιών, ήταν ευρύτερη και αφορούσε τη δημιουργία μιας νέας ΕΡΤ σε επίπεδο προγραμματισμού με τα δύο πρώτα κανάλια (ET1 και NET) να έχουν τη δική τους διακριτή φυσιογνωμία.

Γράφημα 7.4: Κατηγορίες εκπομπών στο πρώτο και δεύτερο κανάλι της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης την περίοδο 1998-2011. (sig.= .000) ($\chi^2= 271.447$)⁴⁶⁸

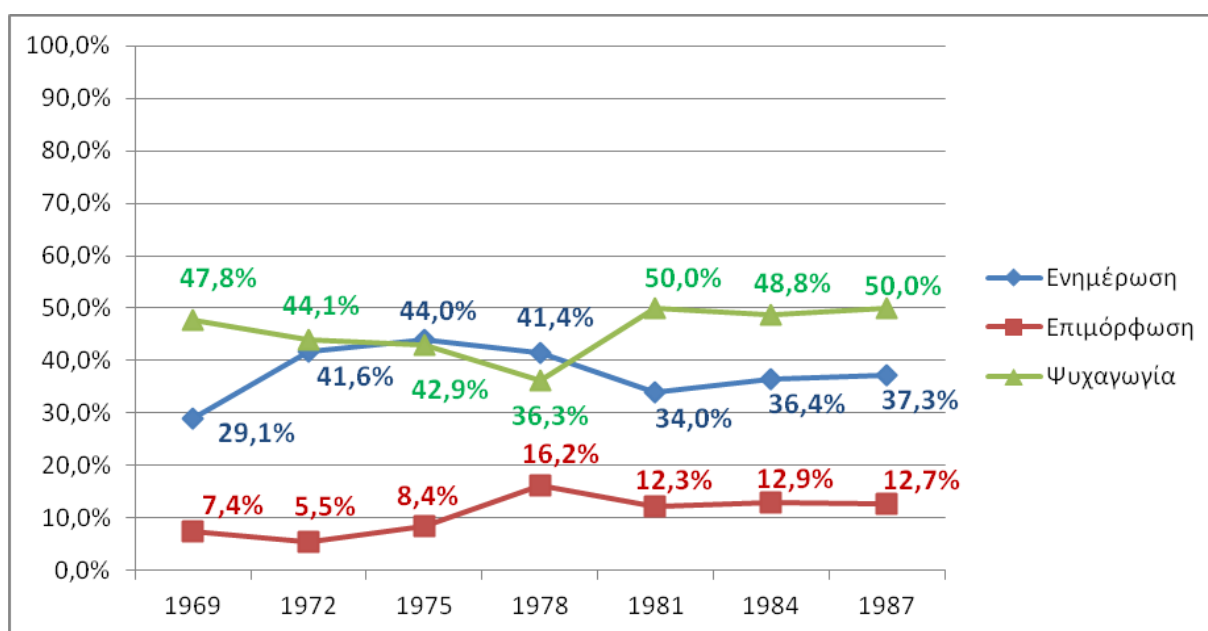

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁴⁶⁸ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Μετά το 1997 και τη συγκρότηση του καναλιού NET (Νέα Ελληνική Τηλεόραση) η ελληνική δημόσια τηλεόραση δεν υιοθέτησε συμπληρωματική στρατηγική στην τηλεοπτική εκροή που προσφερόταν από τα δύο πρώτα κανάλια του φορέα (δηλαδή η τηλεοπτική εκροή των δύο καναλιών δε διέφερε σημαντικά), β) H_A : Μετά το 1997 και τη συγκρότηση του καναλιού NET (Νέα Ελληνική Τηλεόραση) η ελληνική δημόσια τηλεόραση υιοθέτησε συμπληρωματική στρατηγική στην τηλεοπτική εκροή που προσφερόταν από τα δύο πρώτα κανάλια του φορέα (δηλαδή η τηλεοπτική εκροή των δύο καναλιών διέφερε σημαντικά). Η στατιστική διερεύνηση (sig.= .000) ($\chi^2= 271.447$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι μετά το 1997 τα δύο πρώτα κανάλια του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα υιοθέτησαν συμπληρωματική στρατηγική στην τηλεοπτική τους εκροή.

Πράγματι, την περίοδο 1998-2011 το πρώτο κανάλι, όντας επικεντρωμένο στην ψυχαγωγία, ανέλαβε περισσότερο την προβολή σειρών και παιδικών προγραμμάτων. Αντιθέτως, η NET, έχοντας κυρίως ενημερωτικό προσανατολισμό, είχε επωμιστεί σε μεγαλύτερο βαθμό την προβολή δελτίων ειδήσεων (Γράφημα 7.4). Σε άλλα είδη εκπομπών, όπως είναι τα ψυχαγωγικά σόου, τα ντοκιμαντέρ-οι εκπομπές έρευνας και τα ενημερωτικά σόου το κοινό μπορούσε να τα αναζητήσει τόσο στο πρώτο όσο και στο δεύτερο κανάλι της δημόσιας τηλεόρασης. Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση ότι η ΕΡΤ μετά το 1997 υιοθέτησε συμπληρωματική στρατηγική σε ό,τι αφορά την πολιτική προγραμματισμού του πρώτου και δεύτερου καναλιού της επιβεβαιώνεται, αλλά όχι σε απόλυτο βαθμό. Αυτό που επιβεβαιώνεται πλήρως είναι η προγενέστερη στρατηγική του φορέα, που είχε θέσει τα δύο κύρια κανάλια σε ένα είδος άτυπου ανταγωνισμού σε μια περίοδο στην οποία βίωνε ταυτόχρονα τον αδυσώπητο ανταγωνισμό της ιδιωτικής τηλεόρασης. Συνεπώς, η σχετική ερευνητική υπόθεση γίνεται αποδεκτή.

Γράφημα 7.5: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά τριετία πριν την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-1989). (sig.= .000) ($\chi^2=134,679$)⁴⁶⁹

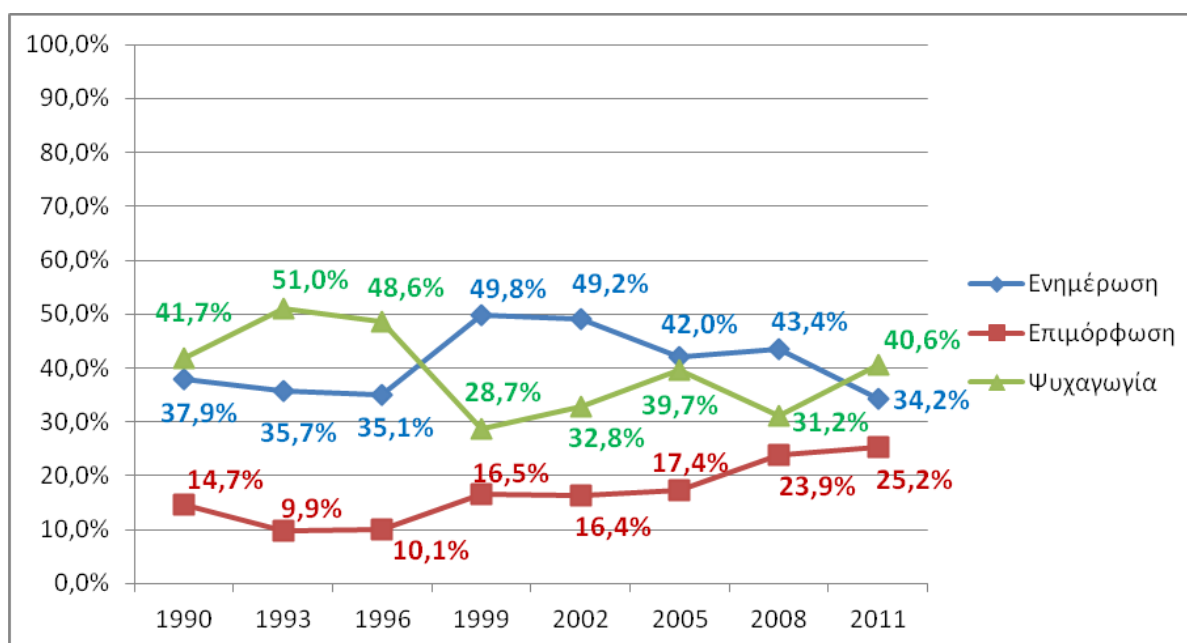

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁴⁶⁹ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Το σύνολο της εκροής της δημόσιας τηλεόρασης ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία δε διέφερε σημαντικά ανά τριετία προβαλλόμενου προγράμματος την περίοδο πριν την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Το σύνολο της εκροής της δημόσιας τηλεόρασης ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία διέφερε σημαντικά ανά τριετία προβαλλόμενου προγράμματος την περίοδο πριν την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= .000) ($\chi^2=134,679$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι η εκροή της δημόσιας τηλεόρασης ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία διέφερε σημαντικά ανά τριετία προβαλλόμενου προγράμματος την περίοδο πριν την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου.

Παρόλο που η δημόσια τηλεόραση στην Ελλάδα έχει επικριθεί πάρα πολλές φορές για στρατευμένη ενημέρωση του πολίτη με βάση τις εκάστοτε κυβερνητικές επιθυμίες, η ενημερωτική διάστασή της δεν υπήρξε ποτέ παραμελημένη ή περιθωριοποιημένη. Μπορεί να παρουσίασε αρκετές διακυμάνσεις μέσα στα χρόνια (Γραφήματα 7.5 και 7.6), άλλοτε προς όφελος και άλλοτε εις βάρος της ψυχαγωγίας, ωστόσο, διαχρονικά κυμάνθηκε σε υψηλά επίπεδα (από το 40,6% πριν την απορρύθμιση ανήλθε στο 42,5% μετά την απορρύθμιση της τηλεόρασης) (Γράφημα 7.1). Η ενημέρωση επιτελέστηκε σαφώς από τα δελτία ειδήσεων και τα μαγκαζίνο που βασίζονταν στην επικαιρότητα και σε μικρότερο βαθμό από τις αθλητικές εκπομπές και τις εκπομπές συζήτησης (Πίνακας 7.1). Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση ότι η πληροφόρηση είχε έντονη παρουσία στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης τόσο την περίοδο του κρατικού τηλεοπτικού μονοπωλίου όσο και την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου επαληθεύεται.

Γράφημα 7.6: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά τριετία μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011). (sig.= .000) ($\chi^2 = 261,003$)⁴⁷⁰

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁴⁷⁰ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Το σύνολο της εκροής της δημόσιας τηλεόρασης ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία δε differed σημαντικά ανά τριετία προβαλλόμενου προγράμματος την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Το σύνολο της εκροής της δημόσιας τηλεόρασης ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία differed σημαντικά ανά τριετία προβαλλόμενου προγράμματος την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= .000) ($\chi^2 = 261,003$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι η εκροή της δημόσιας τηλεόρασης ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία differed σημαντικά ανά τριετία προβαλλόμενου προγράμματος την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου.

Πίνακας 7.1: Κατανομή κατηγοριών εκπομπών βάσει του στόχου που υπηρετούσαν στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011)⁴⁷¹

Κατηγορία Προγράμματος	Ενημέρωση	Επιμόρφωση	Ψυχαγωγία
Δελτίο Ειδήσεων / Δελτίο Καιρού	49,3%	0,0%	0,0%
Εκπομπή Συζήτησης (Talk Show) / Εκπομπή Λόγου	6,2%	5,6%	0,3%
Εκπομπή Δημοσιογραφικής Έρευνας / Ντοκιμαντέρ	4,7%	84,2%	1,7%
Μαγκαζίνο (ενηλίκων / παιδικό) / Ενημερωτική Εκπομπή - Μαγκαζίνο εξειδικευμένου περιεχομένου	27,6%	5,2%	4,8%
Σειρά (πλην παιδικής, αυτοτελείς ιστορίες) / Σίριαλ (ιστορίες μη αυτοτελείς) / Σαπουνόπερα/ Τηλενουβέλα	0,0%	0,6%	37,6%
Παιδική - Εφηβική Σειρά / Κινούμενα Σχέδια	0,0%	0,1%	19,0%
Σατιρική Εκπομπή / Κωμικό Σόου	0,0%	0,0%	0,1%
Μουσική Εκπομπή- Μουσικό Σόου ή / και Εκπομπή χορού	0,1%	0,8%	12,9%
Ριάλιτι (κλασικό, τάλεντ σόου ή άλλου τύπου)	0,0%	0,0%	0,1%
Κινηματογραφική Ταινία / Τηλεταινία	0,0%	0,0%	15,1%
Αθλητική Εκπομπή / Αθλητικός Αγώνας	7,2%	0,0%	3,2%
Τηλεπαιχνίδι	0,0%	0,3%	1,9%
Σόου ευρείας ψυχαγωγίας / Variety Show	0,0%	0,0%	0,6%
Εκπομπή Μαγειρικής	0,0%	0,4%	1,3%
Εκκλησιαστική-Θρησκευτική Εκπομπή / Θεία Λειτουργία	0,0%	0,0%	0,7%
Εκπαιδευτική τηλεόραση	0,0%	2,3%	0,0%
Υβριδική εκπομπή	0,1%	0,5%	0,5%
Θεατρική παράσταση / Θεατρικό έργο	0,0%	0,0%	0,0%
Πρόγραμμα ειδικού χαρακτήρα (π.χ. βραβεία, τηλεμαραθώνιος) / Teletext	2,2%	0,0%	0,0%
Άλλο (π.χ. έναρξη ή κλείσιμο της τηλεοπτικής εκροής)	2,5%	0,0%	0,0%
Σύνολο	100%	100%	100%

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁴⁷¹ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Η ενημερωτική-επιμορφωτική-ψυχαγωγική λειτουργία της δημόσιας τηλεόρασης δεν διέφερε σημαντικά ανά είδος εκπομπής την περίοδο πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Η ενημερωτική-επιμορφωτική-ψυχαγωγική λειτουργία της δημόσιας τηλεόρασης διέφερε σημαντικά ανά είδος εκπομπής την περίοδο πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι άκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μεγαλύτερο του 20% (32,5%). (Σε όποιο γράφημα προκύπτει από τη διαδικασία στατιστικής διερεύνησης ότι ο στατιστικός έλεγχος είναι άκυρος δεν αναφέρονται τιμές sig. και χ^2).

Πριν την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η λιγότερο ευμετάβλητη πτυχή από το κλασικό τρίπτυχο της αποστολής της δημόσιας τηλεόρασης ήταν η επιμορφωτική εκροή. Τα επιμορφωτικά προγράμματα -σε σύγκριση με τα ενημερωτικά και τα ψυχαγωγικά- είχαν την ασθενέστερη παρουσία στο συνολικό τηλεοπτικό πρόγραμμα, ωστόσο δεν αγνοήθηκαν ποτέ από τη δημόσια τηλεόραση, ακόμα και στα ταραγμένα χρόνια της δικτατορίας. Την περίοδο πριν την απορρύθμιση είναι αξιοσημείωτη η ιδιαίτερη αύξησή τους μεταξύ των ετών 1975-1978 (από το 8,4% στο 16,2%), στην πρώτη δηλαδή φάση της μεταπολιτευτικής Ελλάδας (Γράφημα 7.5).

Την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, η επιμορφωτική εκροή (σε σύγκριση με την ενημερωτική και την ψυχαγωγική) εξακολούθησε να έχει τη μικρότερη συχνότητα εμφάνισης στα κανάλια της δημόσιας τηλεόρασης, αλλά η παρουσία της ήταν δεδομένη, έστω και με διάφορες διακυμάνσεις. Τα πρώτα χρόνια της απορρύθμισης του τηλεοπτικού πεδίου (1990-1996) η έλευση του ανταγωνισμού επέδρασε αρνητικά στον επιμορφωτικό τομέα του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα, αφού οι επιμορφωτικές εκπομπές γνώρισαν εμφανή μείωση (από το 14,7% το 1990 στο 10,1% το 1996) (Γράφημα 7.6). Εκείνη την περίοδο η δημόσια τηλεόραση, κάτω από την πίεση των νέων συνθηκών του πολυκαναλικού περιβάλλοντος, φάνηκε να στρέφεται ιδιαίτερα προς την ψυχαγωγία σε μια προσπάθεια να αντιμετωπίσει τους εμπορικούς ανταγωνιστές της.

Η ανάκαμψη των επιμορφωτικών προγραμμάτων ήρθε από το 1999 και μετά, με τη δυναμικότερη παρουσία τους να καταγράφεται στα τέλη της δεκαετίας του 2000 (το 2008 με 23,9% και το 2011 με 25,2%). Στην εποχή της δημοσιονομικής κρίσης, η δημόσια τηλεόραση προτίμησε να δείξει την ιδιαίτερη ευαισθησία της απέναντι στην παροχή επιμόρφωσης, ίσως ως αντιστάθμισμα στη μεγάλη αδυναμία της να προσφέρει νέες παραγωγές, αφού σε μεγάλο βαθμό κατέφευγε στην επαναπροβολή εκπομπών για να γεμίσει το πρόγραμμά της.

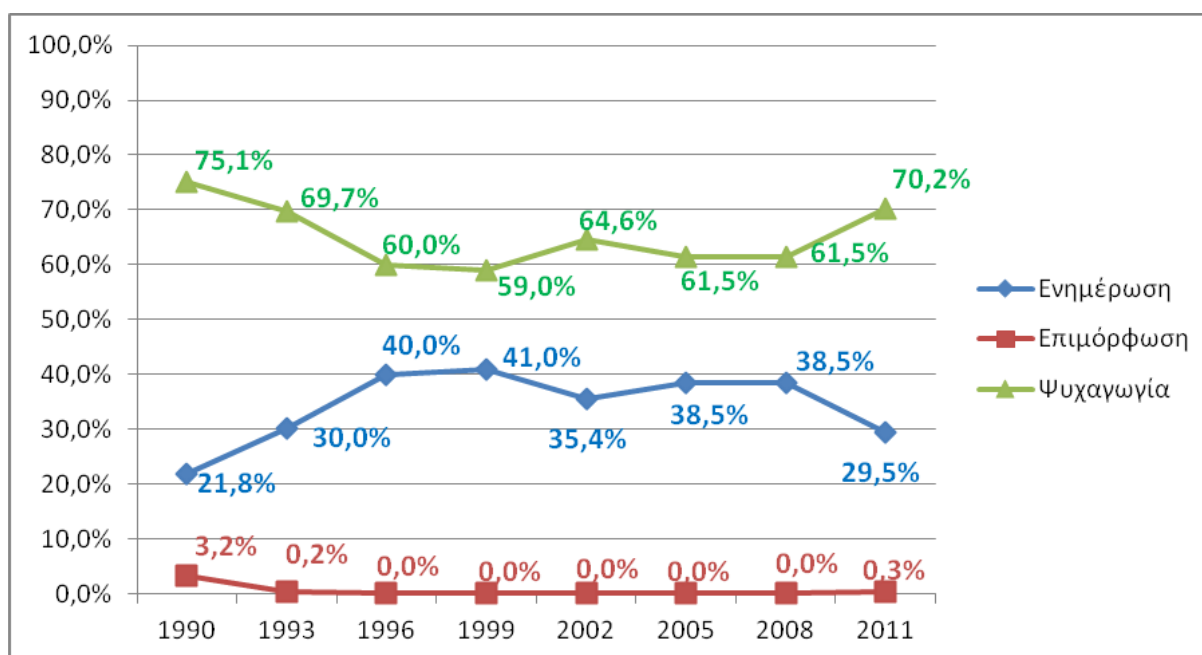
Παρά το γεγονός ότι η παροχή της επιμόρφωσης ήταν, ως επί το πλείστον, μέλημα των δημόσιων τηλεοπτικών καναλιών, που εμφάνισε διάφορες διακυμάνσεις μέσα στα χρόνια, η επιμορφωτική λειτουργία τους - αν ιδωθεί συνολικά - δε συρρικνώθηκε την εποχή του πολυκαναλικού ανταγωνισμού. Συγκρίνοντας την παρουσία των επιμορφωτικών εκπομπών πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, είναι χαρακτηριστικό ότι την εποχή του πολυκαναλικού ανταγωνισμού ενισχύθηκε αισθητά (από το 11,2% ανήλθε στο 17,2%, Γράφημα 7.1). Μάλιστα, οι εν λόγω εκπομπές εμφάνισαν τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αυξητική διακύμανση σε σύγκριση με άλλες κατηγορίες εκπομπών. Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση περί αποδυνάμωσης της επιμορφωτικής αποστολής της δημόσιας τηλεόρασης λόγω της έλευσης του ανταγωνισμού δεν επαληθεύεται.

Στην εκπλήρωση της επιμορφωτικής αποστολής της δημόσιας τηλεόρασης συνέβαλαν κυρίως τα ντοκιμαντέρ και οι εκπομπές δημοσιογραφικής έρευνας και δευτερευόντως ορισμένες εκπομπές λόγου ή μαγκαζίνο εξειδικευμένου περιεχομένου, που υπηρέτησαν τον ίδιο στόχο (Πίνακας 7.1). Πιο συγκεκριμένα, η πιο πλούσια σε ντοκιμαντέρ δεκαετία ήταν αυτή του 2000, κληροδοτώντας στην αμέσως επόμενη ακόμα περισσότερο ζήλο για αυτές

τις εκπομπές (το 2011 το ποσοστό υπήρξε χαρακτηριστικά υψηλό, βλ. Πίνακα 7.9, Παράρτημα VI).

Οι στρατηγικές αυτές επιλογές της ΕΡΤ έρχονταν σε αντίθεση με τις αντίστοιχες των ιδιωτικών καναλιών. Στο αντίπαλο στρατόπεδο η ιδιωτική τηλεόραση, υιοθετώντας μια πιο ωφελιμιστική στρατηγική, υπήρξε διαχρονικά σταθερή στην παραμέληση παροχής επιμορφωτικών εκπομπών (Γράφημα 7.7), ενώ αντιθέτως επεδίωξε σθεναρά τον βομβαρδισμό του κοινού με πιο "ανάλαφρο" οπτικοακουστικό περιεχόμενο ψυχαγωγικού χαρακτήρα, όπως ήταν οι σειρές μυθοπλασίας (33,3%) και τα ψυχαγωγικά σόου (14,7%). Με άλλα λόγια, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην ψυχαγωγία η ιδιωτική τηλεόραση προσέφερε τηλεοπτική εκροή προσαρμοσμένη στην αγοραία λογική λειτουργίας του μέσου, που στόχευε στην προσέλκυση του μαζικού κοινού.

Γράφημα 7.7: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική ιδιωτική τηλεόραση ανά τριετία μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011). (sig.= .000) ($\chi^2 = 248,125$)⁴⁷²

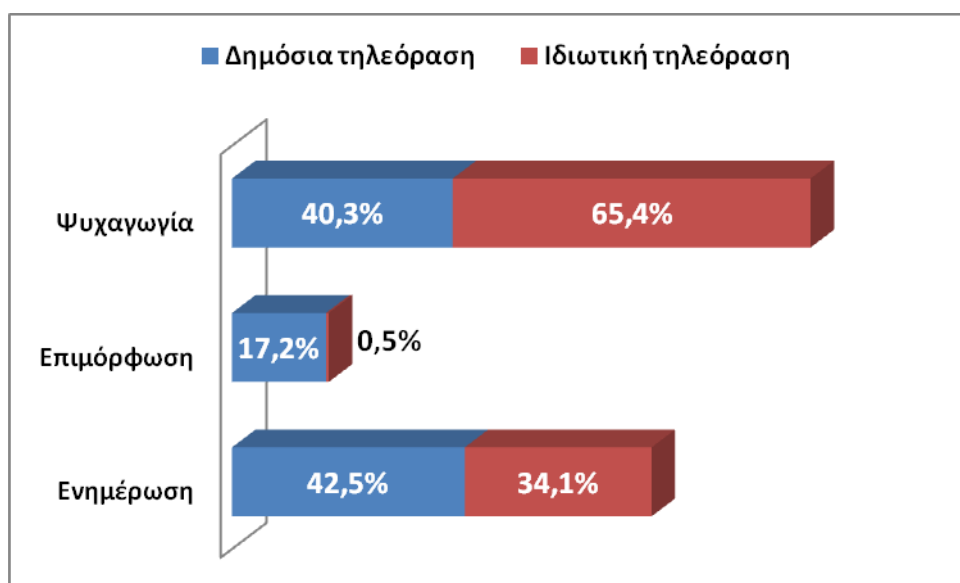

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁴⁷² Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στην τηλεοπτική εκροή της ιδιωτικής τηλεόρασης ο βασικός στόχος των εκπομπών ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία δε διέφερε σημαντικά ανά τριετία προβαλλόμενου προγράμματος την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στην τηλεοπτική εκροή της ιδιωτικής τηλεόρασης ο βασικός στόχος των εκπομπών ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία διέφερε σημαντικά ανά τριετία προβαλλόμενου προγράμματος την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= .000) ($\chi^2 = 248,125$) του σχετικού γραφήματος οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης.

Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση που θεωρεί τη δημόσια τηλεόραση πιστό πάροχο επιμορφωτικών εκπομπών, ενώ την ιδιωτική τηλεόραση πεδίο περιθωριοποίησης των εκπομπών αυτών, επαληθεύεται. Στον τομέα αυτό η σημαντική διαφοροποίηση της δημόσιας τηλεόρασης μπορεί να ερμηνευθεί ως μια μορφή αντίστασης απέναντι στο ψυχαγωγικό περιεχόμενο (εύπεπτο ή μη), που επικρότησε σθεναρά η εμπορευματοποιημένη ιδιωτική τηλεόραση, δίνοντας σε αυτό θέση υπεροχής στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής (Γράφημα 7.8).

Γράφημα 7.8: Βασικός στόχος εκπομπών στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011). (sig.= .000) ($\chi^2= 651,292$)⁴⁷³

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Σε σχέση με την υπηρετήση του τριπτύχου ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία για τη δημόσια τηλεόραση η δεκαετία του 1980 ήταν η πιο σταθερή. Αν και η ιδιωτική τηλεόραση δεν είχε ακόμα εμφανιστεί, η δημόσια είχε στραφεί -σε σταθερή σχεδόν βάση- κυρίως στην προβολή ψυχαγωγικών εκπομπών και δευτερευόντως ενημερωτικών (Γράφημα 7.5). Αυτή η υπεροχή της ψυχαγωγίας δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαία, αφού η

⁴⁷³ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής ο βασικός στόχος των εκπομπών σε σχέση με την κάλυψη του τριπτύχου ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία δε διέφερε σημαντικά μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής ο βασικός στόχος των εκπομπών σε σχέση με την κάλυψη του τριπτύχου ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία διέφερε σημαντικά μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= .000) ($\chi^2= 651,292$) του σχετικού γραφήματος οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι η δημόσια και η ιδιωτική τηλεόραση διαφοροποιήθηκαν σημαντικά ως προς την κάλυψη του τριπτύχου ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία στο πλαίσιο του δυαδικού ραδιοτηλεοπτικού συστήματος.

δεκαετία του 1980 έχει περιγραφεί ως μια ρευστή περίοδος, στην οποία η Ελλάδα πέρασε στην καταναλωτική εποχή και ταυτόχρονα έγινε πιο ανοικτή στη δυτική κουλτούρα, γνωρίζοντας τη μαζική κουλτούρα και τα σύγχρονα πολιτιστικά ρεύματα (Βαμβακάς & Παναγιωτόπουλος, 2014, Γαζή, 2010). Στην τηλεόραση ήταν η περίοδος προβολής καινοτόμων ελληνικών σίριαλ με έμφαση στο ρεαλιστικό στοιχείο καθώς και αμερικανικών σαπουνόπερων.

Τα πρώτα χρόνια της απορρύθμισης του τηλεοπτικού πεδίου (1990-1996) η ψυχαγωγία παρέμεινε η αγαπημένη κατηγορία προγράμματος της δημόσιας τηλεόρασης (Γράφημα 7.6), αλλά η τάση αυτή αποδείχθηκε παροδική. Το γεγονός ότι η έμφαση αυτή στην ψυχαγωγία δεν ήταν κάτι νέο, αλλά είχε ήδη εκδηλωθεί από τη δεκαετία του 1980, αποδεικνύει ότι η έλευση του ανταγωνισμού δεν μπορεί να συνδεθεί με κάποια δραστική αλλαγή στρατηγικής της δημόσιας τηλεόρασης, τουλάχιστον στον τομέα της ψυχαγωγικής εκροής. Με άλλα λόγια, στον εν λόγω τομέα η δημόσια τηλεόραση δεν επηρεάστηκε από την ιδιωτική, αλλά συνέχισε μια ήδη υιοθετηθείσα τάση της. Βλέποντας συνολικά την εκροή των δημόσιων καναλιών η ψυχαγωγία που προσέφεραν στο κοινό προήλθε κυρίως μέσω των σειρών και των σίριαλ μυθοπλασίας και δευτερευόντως μέσω των ταινιών (κινηματογραφικών ή τηλεταινιών) και των μουσικοχορευτικών εκπομπών (Πίνακας 7. 1).

Η εν λόγω υπεροχή της ψυχαγωγίας δεν αποτέλεσε πάγιο χαρακτηριστικό της δημόσιας τηλεόρασης στο απορρυθμισμένο τηλεοπτικό πεδίο. Από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 η δυναμική της άρχισε να μειώνεται απέναντι στην αυξανόμενη συχνότητα προβολής ενημερωτικών εκπομπών (Γράφημα 7.6). Η μεταβολή αυτή έγινε ιδιαίτερα αισθητή από το 1999 και μετά, καθώς η δημόσια τηλεόραση αποφάσισε να επενδύσει περισσότερο στην ενημέρωση παρά σε άλλες κατηγορίες προγράμματος.

Απέναντι σε μια ιδιωτική τηλεόραση, που έθετε εμφανώς την ψυχαγωγία ως πρώτη προτεραιότητά της, η δημόσια τηλεόραση τη δεκαετία του 2000 επιχείρησε να κερδίσει το κοινό, διαμορφώνοντας ένα εναλλακτικό προφίλ, προσανατολισμένο κυρίως στην ενημέρωση και δευτερευόντως στην ψυχαγωγία. Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση ότι μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η δημόσια τηλεόραση ενίσχυσε την ψυχαγωγία, επηρεασμένη από τις αγοραίες αξίες της ιδιωτικής τηλεόρασης δεν επαληθεύεται.

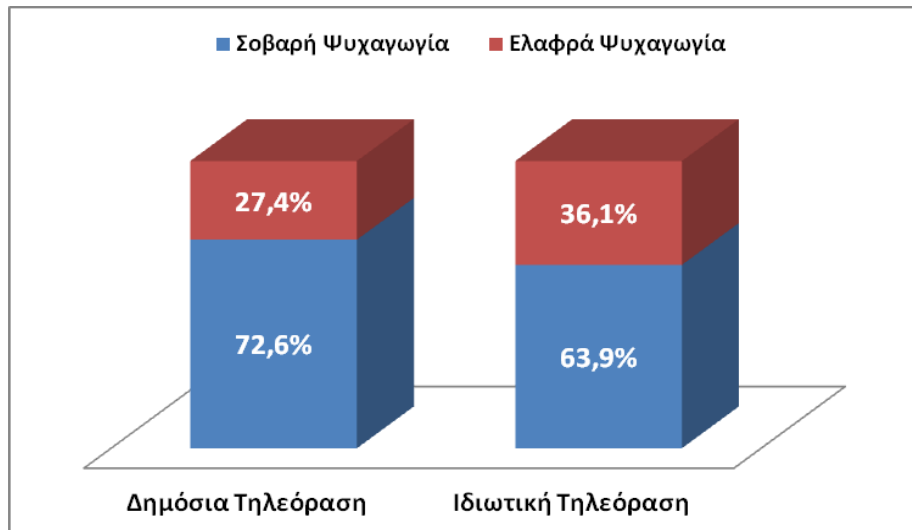
Σε αντίθεση με τη δημόσια τηλεόραση η ιδιωτική δεν πειραματίστηκε ποτέ με εναλλαγές φυσιγνωμίας σε επίπεδο προγραμματισμού, αφού διαχρονικά εμφάνισε πιο σταθερά χαρακτηριστικά στη διαμόρφωση της τηλεοπτικής της εκροής. Προτάσσοντας πάντοτε στις προτιμήσεις της την ψυχαγωγία και έχοντας ως δευτερεύουσα (αλλά όχι παραμελημένη) επιλογή την παροχή ενημέρωσης διαμόρφωσε ένα δυσδιάστατο προφίλ προγράμματος, που απείχε κατά πολύ από το κλασικό ευμετάβλητο τρίπτυχο της δημόσιας τηλεόρασης.

Συνολικά, η ιδιωτική τηλεόραση - συγκριτικά με τη δημόσια - εμφάνισε μια πιο συνεπή φυσιγνωμία στο πέρασμα των χρόνων σε σχέση με τη στοχοθεσία του προγράμματος. Στις δεκαετίες του 1990 και του 2000 η ψυχαγωγία και η ενημέρωση, αν και παρουσίασαν διακυμάνσεις ως προς την συχνότητα εμφάνισή τους στη συνολική τηλεοπτική εκροή, πάντοτε αντιπροσώπευαν τις βασικότερες επιλογές των ιδιωτικών

καναλιών. Την πρώτη περίοδο λειτουργίας τους (1990-1996) τα ιδιωτικά κανάλια είχαν κυρίως ψυχαγωγικό προσανατολισμό, αλλά με το πέρασμα των χρόνων η ψυχαγωγία σταδιακά μειώθηκε για να κερδίσει έδαφος η ενημέρωση. Μέσα στην επόμενη φάση ανάπτυξης του ιδιωτικού τηλεοπτικού πεδίου (1996-2008) το δίπολο ψυχαγωγία-ενημέρωση, παραμένοντας βασικό μέλημα της ιδιωτικής τηλεόρασης, απέκτησε μια πιο ισορροπημένη σχέση με την έννοια ότι μειώθηκε η απόσταση που χώριζε τα δύο αυτά στοιχεία αναφορικά με τη συχνότητα εμφάνισής τους στο τηλεοπτικό πρόγραμμα (Γράφημα 7.7). Παρόλα αυτά, στα ιδιωτικά κανάλια η υπεροχή της ψυχαγωγίας παρέμεινε αδιαμφισβήτητη.

Με βάση τα παραπάνω, αναμφισβήτητα η απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, που επέφερε, μεταξύ άλλων, πολλαπλασιασμό των καναλιών, ανέδειξε την ψυχαγωγία σε θεμελιώδες χαρακτηριστικό της ελληνικής τηλεόρασης εν γένει. Ο ψυχαγωγικός τομέας κέρδισε μεγάλο μέρος της προσοχής τόσο της δημόσιας όσο και της ιδιωτικής τηλεόρασης, αλλά η κυριαρχία των σχετικών εκπομπών οφείλεται κυρίως στα ιδιωτικά κανάλια (Γράφημα 7.8). Τα τελευταία με γνώμονα τις αρχές της αγοραίας τηλεόρασης περί μεγιστοποίησης του κέρδους επένδυσαν πρωτίστως στην ψυχαγωγία σε μια προσπάθεια προσέλκυσης του μεγαλύτερου δυνατού κοινού.

Γράφημα 7.9: Είδη ψυχαγωγίας στην ελληνική (δημόσια και ιδιωτική) τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011) (sig.=,000) ($\chi^2= 32,616$)⁴⁷⁴

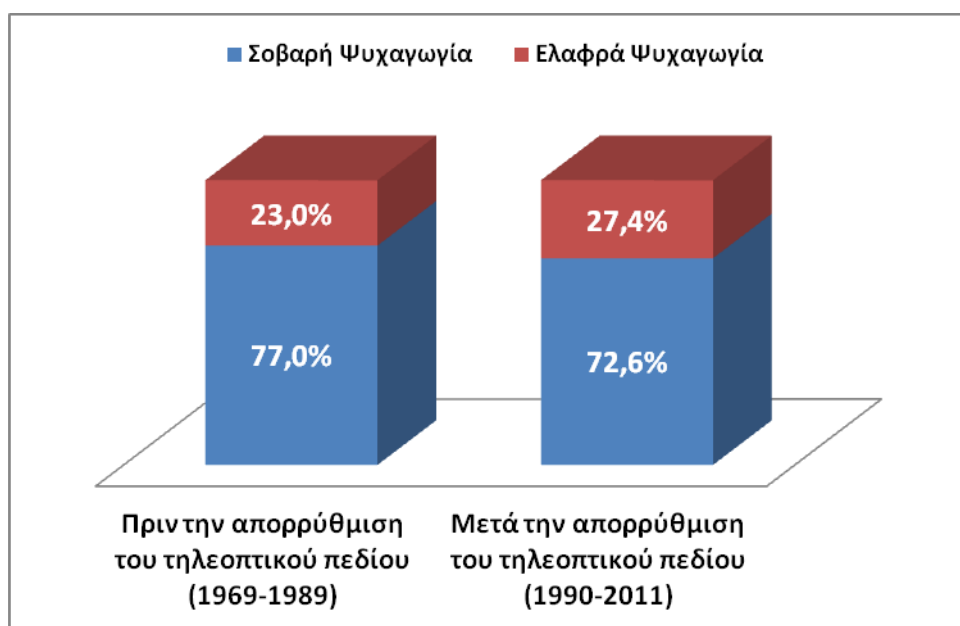

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁴⁷⁴ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση δε διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε σε εκπομπές ελαφράς ψυχαγωγίας με εύπεπτο περιεχόμενο, β) H_A : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε σε εκπομπές ελαφράς ψυχαγωγίας με εύπεπτο περιεχόμενο. Η στατιστική διερεύνηση (sig.=,000) ($\chi^2= 32,616$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική, δίνοντας μικρότερη βαρύτητα στις εκπομπές ελαφράς ψυχαγωγίας συγκριτικά με τον ανταγωνιστή.

Στον εν λόγω τομέα ενδιαφέρουσα είναι επίσης η στάση των δύο φορέων απέναντι στο δίπολο σοβαρή-ελαφρά ψυχαγωγία.⁴⁷⁵ Ενώ και οι δύο προσέφεραν στο κοινό τους κυρίως εκπομπές σοβαρής ψυχαγωγίας, η δημόσια τηλεόραση, συγκριτικά με την ιδιωτική, υπήρξε λιγότερο επιρρεπής στην ελαφρά ψυχαγωγία (Γράφημα 7.9). Μάλιστα, είναι ενδεικτικό το ελάχιστο έως μηδαμινό ενδιαφέρον που έδειξαν τα δημόσια κανάλια για σόου ψυχαγωγίας με "εύπεπτο" περιεχόμενο, όπως είναι τα κωμικά σόου, τα τηλεπαιχνίδια, τα ριάλιτι σόου ή τα σόου ευρείας ψυχαγωγίας (Πίνακας 7.2).

Γράφημα 7.10: Είδη ψυχαγωγίας στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011). (sig.=,014) ($\chi^2=5,983$)⁴⁷⁶

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

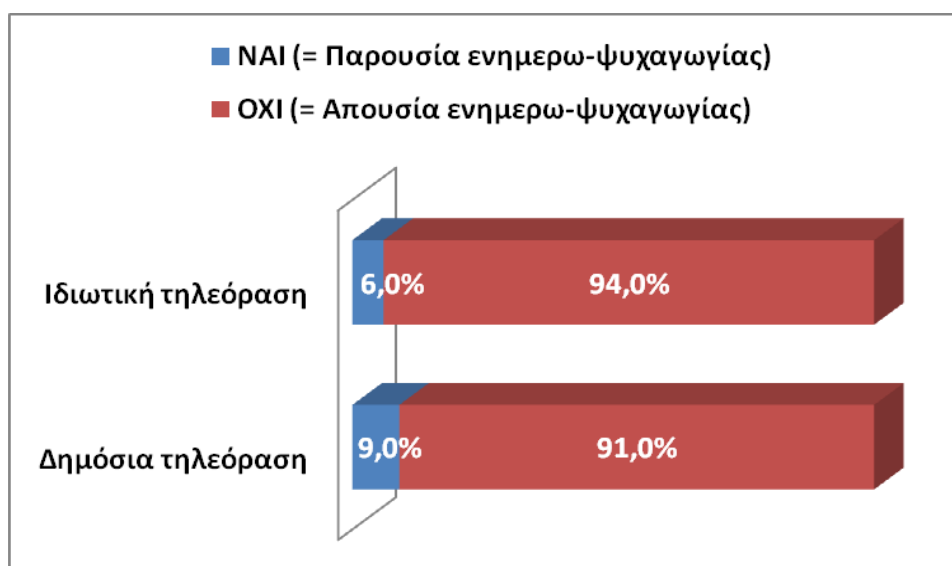
Η έλευση του ανταγωνισμού παρόλο που έκανε τη δημόσια τηλεόραση περισσότερο δεκτική σε προγράμματα ελαφράς ψυχαγωγίας σε σύγκριση με την εποχή του κρατικού

⁴⁷⁵ Στα προγράμματα ελαφράς ψυχαγωγίας εντάχθηκαν οι εξής τυπολογίες εκπομπών: αθλητικές εκπομπές, μουσικοχορευτικές εκπομπές, μαγκαζίνο ενημερω-ψυχαγωγίας (infotainment), σατιρικές εκπομπές, τηλεπαιχνίδια, σόου ευρείας ψυχαγωγίας, εκπομπές μαγειρικής, ριάλιτι σόου.

⁴⁷⁶ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση σε εκπομπές ελαφράς ψυχαγωγίας με εύπεπτο περιεχόμενο δε διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση σε εκπομπές ελαφράς ψυχαγωγίας με εύπεπτο περιεχόμενο διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Από τη στατιστική διερεύνηση (sig.=,014) ($\chi^2=5,983$) προκύπτει ότι για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι έγκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μικρότερο του 20% (,0%). Ωστόσο, η τιμή sig.=,014 είναι μεγαλύτερη της τιμής-ορίου του διαστήματος εμπιστοσύνης (είναι μεγαλύτερη από το 0.05) και συνεπώς αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση.

τηλεοπτικού μονοπωλίου (από το 23% στο 27,4%, Γράφημα 7.10), σε καμία περίπτωση ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας δεν προσέγγισε τα ποσοστά παρουσίας που είχε αυτού του είδους η ψυχαγωγία στις συχνότητες της ιδιωτικής τηλεόρασης (36,1%). Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση ότι η έλευση του ανταγωνισμού ενίσχυσε την παρουσία της ελαφράς ψυχαγωγίας στη δημόσια τηλεόραση επιβεβαιώνεται, χωρίς ωστόσο αυτό να συνεπάγεται ομοιογένεια έμφασης μεταξύ των δύο ανταγωνιστικών τηλεοπτικών φορέων.

Γράφημα 7.11: Ενημερω-διασκέδαση / Infotainment στην ελληνική (δημόσια και ιδιωτική) τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011). (sig.=,000) ($\chi^2=20,073$)⁴⁷⁷

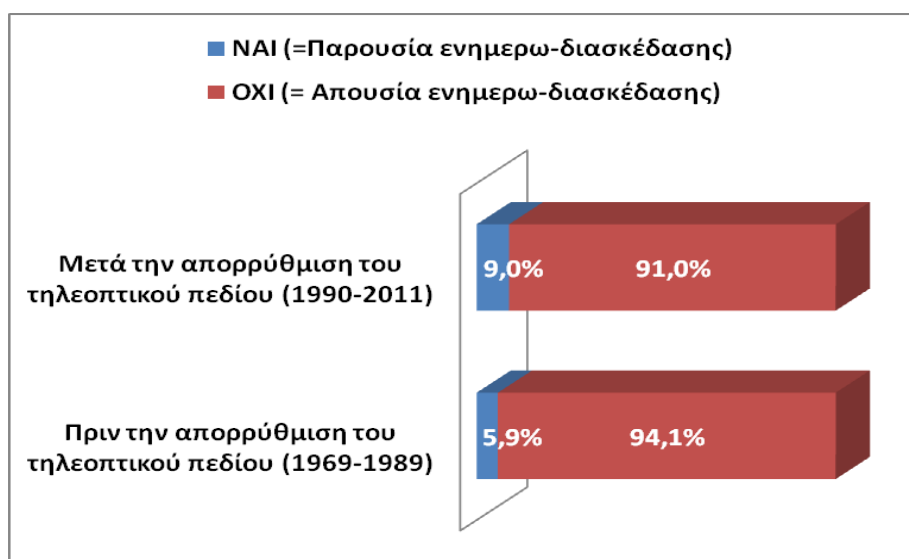
Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Στο πλαίσιο της παραγωγής και της κατανάλωσης του τηλεοπτικού περιεχομένου πολλές φορές η ψυχαγωγία έχει εισβάλει στην περιοχή της ενημέρωσης ή το αντίστροφο υπό μορφή τηλεοπτικών εκπομπών, που συνδυάζουν ένα σύνολο διαφορετικών μορφικών στοιχείων, ψυχαγωγικής και ενημερωτικής αξίας. Ο συγκερασμός αυτός, γνωστός ως ενημερω-διασκέδαση (infotainment), έχει θεωρηθεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του απορρυθμισμένου τηλεοπτικού πεδίου και έχει αποδοθεί κυρίως στην εμπορική τηλεόραση.

⁴⁷⁷ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η παρουσία εκπομπών ενημερωδιασκέδασης δε διέφερε σημαντικά μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης την περίοδο του απορρυθμισμένου τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η παρουσία εκπομπών ενημερωδιασκέδασης διέφερε σημαντικά μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης την περίοδο του απορρυθμισμένου τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.=,000) ($\chi^2=20,073$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στη διαπίστωση ότι η δημόσια τηλεόραση διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς την προβολή εκπομπών ενημερωδιασκέδασης, δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στο εν λόγω είδος εκπομπής.

Παρόλα αυτά στο ελληνικό τηλεοπτικό πεδίο, η νεωτερική αυτή μορφή εκπομπής αν και καταλάμβανε περιορισμένη θέση στη γενική τηλεοπτική εκροή ήταν ορατή τόσο στα δημόσια όσο και στα ιδιωτικά κανάλια (9% και 6% αντιστοίχως) την περίοδο μετά την απορρύθμιση (Γράφημα 7.11). Η δημόσια τηλεόραση την είχε εντάξει στο πρόγραμμά της εμφανώς και μάλιστα σε βαθμό που -έστω και λίγο- υπερτερούσε της ιδιωτικής. Μάλιστα, συγκρίνοντας τις δύο περιόδους πριν και μετά την απορρύθμιση η τάση που εμφάνισε ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας ως προς την προβολή της ιδιότυπης αυτής μορφής παραγωγής ήταν ελαφρώς αυξητική (από το 5,9% στο 9%, Γράφημα). Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση, που θεωρεί τις εκπομπές ενημερω-διασκέδασης κυρίως χαρακτηριστικό της εμπορικής τηλεόρασης και δευτερευόντως της δημόσιας δεν επαληθεύεται.

Γράφημα 7.12: Ενημερω-διασκέδαση / Infotainment στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011). (sig.= ,000) ($\chi^2 = 14,227$)⁴⁷⁸

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁴⁷⁸ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις εκπομπές ενημερω-διασκέδασης (infotainment) δε διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις εκπομπές ενημερω-διασκέδασης (infotainment) διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2 = 14,227$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η έμφαση της δημόσιας τηλεόρασης στις εκπομπές ενημερω-διασκέδασης ήταν μεγαλύτερη συγκριτικά με την εποχή του κρατικού τηλεοπτικού μονοπωλίου.

7.2 Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής τηλεοπτικής εκροής στο δυαδικό τηλεοπτικό σύστημα: εμπλουτισμός ή ομοιομορφία;

Η ελληνική δημόσια τηλεόραση την εποχή του κρατικού μονοπωλίου προέβαλε στις συχνότητες της μια ευρεία γκάμα τηλεοπτικών εκπομπών, έστω κι αν έδινε διαφορετική βαρύτητα σε καθεμία από αυτές (Πίνακας 7.2). Παρότι αποτέλεσε μια κρατικά ελεγχόμενη τηλεόραση, το στοιχείο αυτό δεν την εμπόδισε να εμπλουτίζει σταδιακά το πρόγραμμά της με στόχο να προσφέρει στο κοινό της μια ποικιλόμορφη τηλεοπτική εκροή. Με την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου και τη συνύπαρξη δημόσιων και ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών η ποικιλομορφία της δημόσιας τηλεόρασης ενισχύθηκε, αλλά σε περιορισμένο βαθμό.

Πίνακας 7.2: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011) (sig.= ,000) ($\chi^2= 535,919$)⁴⁷⁹

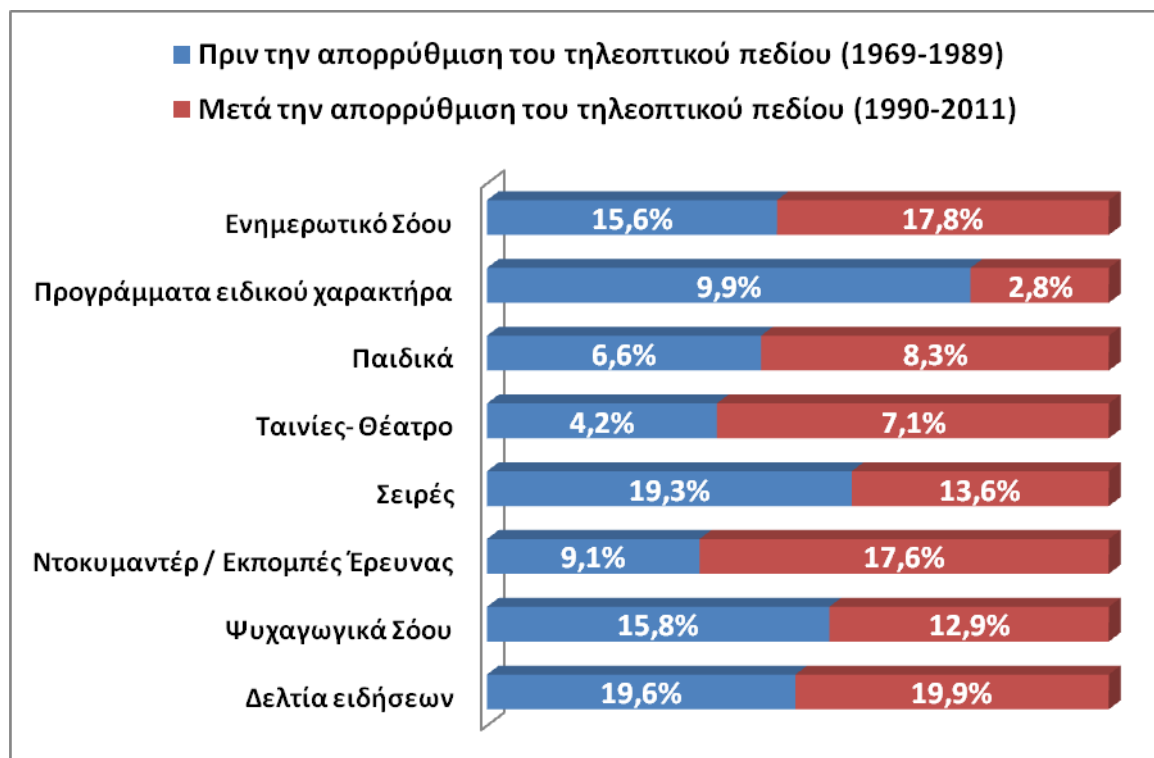
Είδη Εκπομπών	Πριν την απορρύθμιση (1969-1989)	Μετά την απορρύθμιση (1990-2011)	Ποσοστιαία αύξηση/μείωση
Δελτίο Ειδήσεων	20,0%	19,8%	-0,2%
Εκπομπή Λόγου-Συζήτησης	3,0%	3,7%	0,7%
Ντοκιμαντέρ	8,9%	17,1%	8,2%
Σίριαλ (ιστορίες μη αυτοτελείς)	2,3%	1,3%	-1,0%
Σαπουνόπερα	0,7%	2,4%	1,7%
Σειρά (πλην παιδικής, αυτοτελείς ιστορίες)	16,8%	8,6%	-8,2%
Τηλεταινία	0,8%	0,3%	-0,5%
Σατιρική Εκπομπή / Κωμικό Σόου	0,1%	0,0%	-0,1%
Μουσική εκπομπή- Μουσικό Σόου ή / και εκπομπή χορού	9,3%	3,8%	-5,5%
Ριάλιτι Σόου	0,2%	0,0%	-0,2%
Κινηματογραφική Ταινία	3,4%	6,9%	3,5%
Μαγκαζίνο (ενήλικων / παιδικό)	5,2%	8,5%	3,3%
Παιδική - Εφηβική Σειρά	4,3%	3,4%	-0,9%
Αθλητική Εκπομπή	2,2%	3,5%	1,3%
Εκπομπή Δημοσιογραφικής Έρευνας	0,4%	1,0%	0,6%

⁴⁷⁹ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης δε διαφοροποιήθηκε ως προς τη συχνότητα παρουσίας των παλιών εκπομπών ούτε εμπλουτίστηκε με νέα είδη εκπομπών, β) H_A : Μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η τηλεοπτική εκροή της δημόσιας διαφοροποιήθηκε ως προς τη συχνότητα παρουσίας των παλιών εκπομπών και εμπλουτίστηκε με νέα είδη εκπομπών. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2= 535,919$) από τον σχετικό πίνακα απορρίπτει τη μηδενική υπόθεση και οδηγεί στο συμπέρασμα ότι μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η δημόσια τηλεόραση φιλοξένησε στα κανάλια της νέες κατηγορίες εκπομπών, ενώ οι παλιές κατηγορίες εμφάνισαν αυξομειώσεις ως προς τη συχνότητα παρουσίας τους στην τηλεοπτική εκροή.

Τηλεπαιχνίδι	1,7%	0,4%	-1,3%
Θεατρική παράσταση / Θεατρικό έργο	0,1%	0,0%	-0,1%
Εκπαιδευτική τηλεόραση	0,7%	0,2%	-0,5%
Πρόγραμμα ειδικού χαρακτήρα (π.χ. βραβεία, τηλεμαραθώνιος, παρουσίαση προγράμματος)	1,1%	0,7%	-0,4%
Τηλεπωλήσεις	0,0%	0,0%	0,0%
Δελτίο Καιρού	0,0%	0,5%	0,5%
Τηλενουβέλα	0,0%	1,7%	1,7%
Teletext / Υπηρεσία ειδικού χαρακτήρα (παρόμοια με teletext)	0,3%	0,0%	-0,3%
Εκπομπή Μαγειρικής	0,0%	0,9%	0,9%
Σόου ευρείας ψυχαγωγίας / Variety Show	0,3%	0,2%	-0,1%
Αθλητικός Αγώνας	0,8%	1,4%	0,6%
Θεία Λειτουργία	0,1%	0,4%	0,3%
Κινούμενα Σχέδια	2,4%	5,2%	2,8%
Υβριδική εκπομπή	0,8%	0,1%	-0,7%
Ενημερωτική Εκπομπή εξειδικευμένου περιεχομένου	7,0%	6,4%	-0,6%
Άλλο (π.χ. έναρξη ή κλείσιμο τηλεοπτικής ροής), Διάλειμμα	7,2%	1,5%	-5,7%
Σύνολο	100%	100%	-

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Γράφημα 7.13: Ομαδοποιημένες κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011). (sig.=,000) ($\chi^2=222,599$)⁴⁸⁰

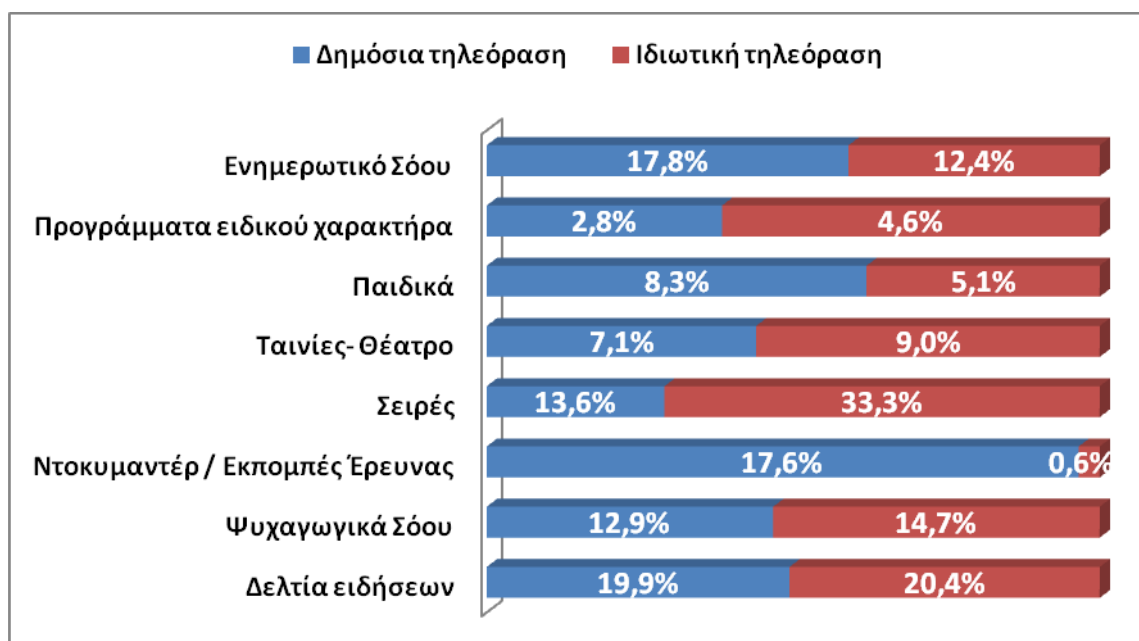

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014).

Η πιο σταθερή και περισσότερο προβαλλόμενη κατηγορία εκπομπής στη δημόσια τηλεόραση ήταν τα δελτία ειδήσεων, τα οποία καταλάμβαναν περίπου το 20% της τηλεοπτικής εκροής (Γράφημα 7.13). Πρόκειται για μια παραγωγή στην οποία τα δημόσια κανάλια επένδυσαν σε διαχρονική βάση και με σταθερή συχνότητα στην προσπάθειά τους να εκπληρώσουν την ενημερωτική αποστολή τους.

⁴⁸⁰ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση σε ορισμένες κατηγορίες εκπομπών (όπως δελτία ειδήσεων, ενημερωτικά σόου, ψυχαγωγικά σόου, ντοκιμαντέρ-εκπομπές έρευνας, σειρές, ταινίες-θέατρο, παιδικές εκπομπές, προγράμματα ειδικού χαρακτήρα) δε διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση σε ορισμένες κατηγορίες εκπομπών (όπως δελτία ειδήσεων, ενημερωτικά σόου, ψυχαγωγικά σόου, ντοκιμαντέρ-εκπομπές έρευνας, σειρές, ταινίες-θέατρο, παιδικές εκπομπές, προγράμματα ειδικού χαρακτήρα) διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2=222,599$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης.

Γράφημα 7.14: Ομαδοποιημένες κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011). (sig.= ,000) ($\chi^2=817,545$)⁴⁸¹

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Το γεγονός ότι τα δελτία ειδήσεων είχαν την ίδια περίπου συχνότητα εμφάνισης και στα ιδιωτικά κανάλια (Γράφημα 7.14) είναι ενδεικτικό του θεμελιώδους ρόλου που διαδραμάτιζε το συγκεκριμένο είδος εκπομπής στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας κάθε τηλεοπτικού σταθμού. Κάθε πολυσυλλεκτικό κανάλι της ελεύθερης λήψης τηλεόρασης έδινε έμφαση στα δελτία ειδήσεων, τα οποία όχι μόνο προσέλκυαν τηλεθεατές, αλλά παράλληλα προσέφεραν και ένα σαφές στίγμα για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά εκπλήρωσης της ενημερωτικής αποστολής του σταθμού. Το 1990, που αποτελεί σημείο καμπής για τα τηλεοπτικά δρώμενα λόγω της απορρύθμισης του πεδίου, τα δελτία ειδήσεων σημείωσαν την εντονότερη παρουσία τους στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης (Πίνακας 7.9, βλ. Παράρτημα VI).

Ωστόσο, η παραπάνω βαρύτητα στα δελτία ειδήσεων δεν συνεπάγεται ότι η δημόσια τηλεόραση υιοθέτησε έναν μονοσήμαντο προσανατολισμό προς την ενημέρωση, αλλά

⁴⁸¹ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου δε διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε σε ορισμένες εκπομπές, όπως δελτία ειδήσεων, ενημερωτικά σόου, ψυχαγωγικά σόου, ντοκιμαντέρ-εκπομπές έρευνας, σειρές, ταινίες-θέατρο, παιδικές εκπομπές, προγράμματα ειδικού χαρακτήρα. β) H_A : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε σε ορισμένες εκπομπές, όπως δελτία ειδήσεων, ενημερωτικά σόου, ψυχαγωγικά σόου, ντοκιμαντέρ-εκπομπές έρευνας, σειρές, ταινίες-θέατρο, παιδικές εκπομπές, προγράμματα ειδικού χαρακτήρα. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2=817,545$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης.

συνδύασε αρμονικά την έμφαση στην ενημέρωση με την ψυχαγωγία. Για αυτό και αξιόλογη, με ορισμένες αυξομειώσεις, ήταν παράλληλα η παρουσία των ενημερωτικών σόου⁴⁸², των ψυχαγωγικών σόου⁴⁸³ και των σειρών (Γράφημα 7.13). Ειδικότερα, όσον αφορά τη γενική κατηγορία των ενημερωτικών σόου, ανεξαρτήτως περιόδου, ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας έδειξε ιδιαίτερη προτίμηση στα μαγκαζίνο (γενικού ή εξειδικευμένου περιεχομένου).⁴⁸⁴ Τέτοιου είδους εκπομπές φιλοξενήθηκαν ευρέως στις συχνότητές του από πολύ νωρίς (χαρακτηριστικά είναι τα έτη 1969 και 1972) και έφθασαν στο ζενίθ τους στα τέλη της δεκαετίας του 1990 (με χαρακτηριστικότερο το έτος 1999, Πίνακας 7.9, Παράρτημα VI).

Την περίοδο του μονοπωλίου (πέρα από τα μαγκαζίνο) σημαντική παρουσία στην τηλεοπτική εκροή είχαν οι μουσικές ή/και χορευτικές εκπομπές (Πίνακας 7.2). Οι εν λόγω εκπομπές ενώ ήκμασαν στις δεκαετίες του 1970 και του 1980, στη συνέχεια ακολούθησαν φθίνουσα πορεία χωρίς όμως να εξαφανιστούν από την εκροή της δημόσιας τηλεόρασης (Πίνακας 7.9, Παράρτημα VI). Η μείωση της παρουσίας τους υπήρξε σταδιακή και κορυφώθηκε τη δεκαετία του 2000.

Οι ταινίες/το θέατρο και το θέαμα για τα παιδιά μπορεί να καταλάμβαναν σχετικά περιορισμένη παρουσία στις συχνότητες της δημόσιας τηλεόρασης, αλλά είναι χαρακτηριστικό το αυξανόμενο ενδιαφέρον του φορέα για τα εν λόγω είδη παραγωγών (Γράφημα 7.13). Στα πρώτα χρόνια μετά την απορρόθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η αύξηση στη συχνότητα προβολής ταινιών (κινηματογραφικών και τηλεταινιών) ήταν μικρή, αλλά ενδεικτική του γεγονότος ότι στο νέο τηλεοπτικό τοπίο οι παραγωγές αυτές θα αποκτούσαν μια πιο αισθητή παρουσία.⁴⁸⁵ Τα μεγαλύτερα ποσοστά στη συχνότητα προβολής τους σημειώθηκαν στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990 (Πίνακας 7.9, Παράρτημα VI).

Όσον αφορά την προβολή του παιδικού προγράμματος παρόλο που εμφάνισε διακυμάνσεις, είναι αξιοσημείωτο ότι η δημόσια τηλεόραση δεν παραμέλησε ποτέ την

⁴⁸² Στην κατηγορία ενημερωτικά σόου έχουν ενταχθεί οι παρακάτω τηλεοπτικές παραγωγές: εκπομπή λόγου και συζήτησης (talk-show), μαγκαζίνο, ενημερωτική εκπομπή / μαγκαζίνο εξειδικευμένου περιεχομένου.

⁴⁸³ Στην κατηγορία ψυχαγωγικά σόου έχουν ενταχθεί οι παρακάτω τηλεοπτικές παραγωγές: σατιρική εκπομπή, μουσική εκπομπή, ριάλιτι (κλασικό), ριάλιτι (τύπου τάλεντ σόου), ριάλιτι (πέραν του κλασικού ή του τάλεντ σόου), αθλητική εκπομπή, αθλητικός αγώνας, εκπομπή μαγειρικής, σόου ευρείας ψυχαγωγίας, τηλεπαιχνίδι.

⁴⁸⁴ Ως μαγκαζίνο γενικού περιεχομένου ορίζεται η παραγωγή εκείνη που βασίζεται στην προβολή διαφόρων θεμάτων της δημόσιας σφαίρας (ενημερωτικού ή ψυχαγωγικού χαρακτήρα), ενώ ως μαγκαζίνο εξειδικευμένου περιεχομένου ορίζεται η εκπομπή εκείνη που εστιάζοντας σε έναν συγκεκριμένο τομέα του κοινωνικού γίνεσθαι επιχειρεί να προβάλει διαφορετικές κάθε φορά πτυχές του. Παράδειγμα της πρώτης κατηγορίας είναι η εκπομπή *Πρώτη Γραμμή* (της NET, με τους Βασίλη Λυριτζή και Δημήτρη Οικονόμου), ενώ παράδειγμα της δεύτερης κατηγορίας αποτελεί η εκπομπή *Περί Γης ο Λόγος* (της NET με τους Νικόλαο Πολίτη και Βάσω Μπαταριά) με θεματικό πυρήνα τις αγροτικές ασχολίες.

⁴⁸⁵ Όσον αφορά τις ταινίες τα μεγαλύτερα ποσοστά στη συχνότητα προβολής τους σημειώθηκαν στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990 (Πίνακας 4).

ιδιαίτερη αυτή κατηγορία εκπομπών. Μάλιστα, την εποχή του πολυκαναλικού ανταγωνισμού η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στο παιδικό πρόγραμμα ήταν μεγαλύτερη σε σύγκριση με την ιδιωτική τηλεόραση. Συνεπώς, επαληθεύεται η ερευνητική υπόθεση που θεωρεί το δημόσιο τηλεοπτικό φορέα διαχρονικά συνεπή ως προς την προβολή του παιδικού προγράμματος, δίνοντας μάλιστα μεγαλύτερη έμφαση σε σύγκριση με την ιδιωτική τηλεόραση στο εξειδικευμένο αυτό οπτικοακουστικό περιεχόμενο.

Σε γενικές γραμμές, οι παραπάνω επιλογές φανερώνουν δύο τάσεις: αφενός τη διάθεση της δημόσιας τηλεόρασης να μεριμνά για ιδιαίτερες μερίδες τηλεθεατών (όπως είναι τα παιδιά) και αφετέρου την ιδιαίτερη προσπάθειά της για κάλυψη της διογκούμενης τηλεοπτικής εκροής μέσω φθηνών για την τηλεόραση παραγωγών, όπως είναι οι κινηματογραφικές ταινίες και οι τηλεταινίες. Και οι δύο αυτές τυπολογίες προγραμμάτων (παιδικά και ταινίες) κυμάνθηκαν σε εύλογα επίπεδα προβολής, αν αναλογιστεί κανείς ότι η πρώτη απευθύνεται σε μια ειδική μερίδα του κοινού, ενώ η δεύτερη φιλοξενείται στο τηλεοπτικό μέσο, το οποίο αντιπροσωπεύει ένα δευτερογενές πεδίο προβολής.⁴⁸⁶ Ειδικότερα, στον τομέα της παιδικής τηλεοπτικής εκροής η ανοδική πορεία των εκπομπών προήλθε από την εντυπωσιακή αύξηση της προβολής κινουμένων σχεδίων την περίοδο του πολυκαναλικού ανταγωνισμού (Πίνακας 7.2).

Όσον αφορά τις σειρές μυθοπλαστικού χαρακτήρα, που αποτελούν βασικό συστατικό κάθε τηλεοπτικού προγραμματισμού, η δημόσια τηλεόραση τις προέβαλε με περισσότερο ζήλο την εποχή του μονοπωλίου της παρά την εποχή του ανταγωνισμού με τα ιδιωτικά κανάλια (Γράφημα 7.11). Στη φάση της απελευθερωμένης τηλεόρασης ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας επεδίωξε μια πιο ισορροπημένη τηλεοπτική εκροή, φέρνοντας πιο κοντά σε συχνότητα προβολής διαφορετικές κατηγορίες δημοφιλών εκπομπών, όπως είναι οι σειρές, τα ντοκιμαντέρ, τα παιδικά και οι ταινίες. Στα χρόνια που έπονται του 1989 είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι στη μυθοπλασία της δημόσιας τηλεόρασης προστέθηκαν ή ενισχύθηκαν ιδιαίτερες τυπολογίες σίριαλ, όπως είναι η τηλενουβέλα ή η σαπουνόπερα (Πίνακας 7.2), πιθανώς λόγω των επιρροών που ασκούσε πλέον η εμπορευματοποιημένη τηλεοπτική αρένα στα δημόσια κανάλια.

Γενικά, μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου τα νέα είδη εκπομπών που εμφανίστηκαν στις συχνότητες της δημόσιας τηλεόρασης ήταν οι τηλενουβέλες, τα δελτία καιρού (ως αυτόνομη πλέον εκπομπή) καθώς και οι εκπομπές μαγειρικής.⁴⁸⁷

⁴⁸⁶ Αυτό ισχύει για τις κινηματογραφικές ταινίες και τα θεατρικά έργα που προβάλλονται στην τηλεόραση, τα οποία πρωτίτερα έχουν παιχθεί στον κινηματογράφο και το θέατρο αντιστοίχως και όχι για τις τηλεταινίες που παράγονται αποκλειστικά και μόνο για το τηλεοπτικό μέσο.

⁴⁸⁷ Ενώ την περίοδο του μονοπωλίου οι εκπομπές μαγειρικής ήταν ανύπαρκτες στα δημόσια κανάλια αργότερα, την περίοδο μετά την απορρύθμιση, έκαναν -έστω και δειλά- την εμφάνισή τους στις τηλεοπτικές συχνότητες της ΕΡΤ. Οι εκπομπές αυτές εμφανίστηκαν στη δημόσια τηλεόραση στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και η πιο συχνή παρουσία τους σημειώθηκε τα έτη 2005 και 2008 (βλ. Πίνακα, Παράρτημα).

Πίνακας 7.3: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική τηλεόραση εν γένει πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011). (sig.= ,000) (711,585) ⁴⁸⁸

Είδη Εκπομπών	Πριν την απορρύθμιση (1969-1989)	Μετά την απορρύθμιση (1990-2011)	Ποσοστιαία αύξηση/μείωση
Δελτίο Ειδήσεων	20,0%	19,7%	-0,3%
Εκπομπή Λόγου-Συζήτησης	3,0%	3,3%	0,3%
Ντοκιμαντέρ	8,9%	9,5%	0,6%
Σίριαλ (ιστορίες μη αυτοτελείς)	2,3%	1,9%	-0,4%
Σαπουνόπερα	0,7%	4,1%	3,4%
Σειρά (πλην παιδικής, αυτοτελείς ιστορίες)	16,8%	15,6%	-1,2%
Τηλεταινία	0,8%	0,3%	-0,5%
Σατιρική Εκπομπή / Κωμικό Σόου	0,1%	0,1%	0,0%
Μουσική εκπομπή- Μουσικό Σόου ή / και εκπομπή χορού	9,3%	2,7%	-6,6%
Ριάλιτι	0,2%	1,1%	0,9%
Κινηματογραφική Ταινία	3,4%	7,8%	4,4%
Μαγκαζίνο (ενηλίκων / παιδικό)	5,2%	8,6%	3,4%
Παιδική - Εφηβική Σειρά	4,3%	2,6%	-1,7%
Αθλητική Εκπομπή	2,2%	2,7%	0,5%
Εκπομπή Δημοσιογραφικής Έρευνας	0,4%	0,8%	0,4%
Τηλεπαιχνίδι	1,7%	2,6%	0,9%
Θεατρική παράσταση / Θεατρικό έργο	0,1%	0,0%	-0,1%
Εκπαιδευτική τηλεόραση	0,7%	0,1%	-0,6%
Πρόγραμμα ειδικού χαρακτήρα (π.χ. βραβεία, τηλεμαραθώνιος, πρόγραμμα)	1,1%	0,6%	-0,5%
Τηλεπωλήσεις	0,0%	1,6%	1,6%
Δελτίο Καιρού	0,0%	0,8%	0,8%
Τηλενουβέλα	0,0%	1,1%	1,1%
Teletext / Υπηρεσία ειδικού χαρακτήρα (παρόμοια με teletext)	0,3%	0,2%	-0,1%
Εκπομπή Μαγειρικής	0,0%	0,7%	0,7%
Σόου ευρείας ψυχαγωγίας / Variety Show	0,3%	0,4%	0,1%

⁴⁸⁸ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Μετά την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου επί του τηλεοπτικού πεδίου η τηλεοπτική εκροή της τηλεόρασης εν γένει δε διαφοροποιήθηκε ως προς τη συχνότητα παρουσίας των παλιών εκπομπών και δεν εμφάνισε νέες κατηγορίες εκπομπών, β) H_A : Μετά την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου επί του τηλεοπτικού πεδίου η τηλεοπτική εκροή της τηλεόρασης εν γένει διαφοροποιήθηκε ως προς τη συχνότητα παρουσίας των παλιών εκπομπών και εμφάνισε νέες κατηγορίες εκπομπών. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) (711,585) από το σχετικό πίνακα οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι μετά την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου επί του τηλεοπτικού πεδίου νέα είδη εκπομπών εμφανίστηκαν στην ελληνική τηλεόραση εν γένει, ενώ παλιότερα είδη εμφάνισαν αυξομειώσεις ως προς τη συχνότητα παρουσίας τους στην τηλεοπτική εκροή.

Αθλητικός Αγώνας	0,8%	0,9%	0,1%
Θεία Λειτουργία	0,1%	0,2%	0,1%
Κινούμενα Σχέδια	2,4%	4,5%	2,1%
Υβριδική εκπομπή	0,8%	0,0%	-0,8%
Ενημερωτική Εκπομπή εξειδικευμένου περιεχομένου	7,0%	4,5%	-2,5%
Άλλο (π.χ. έναρξη ή κλείσιμο τηλεοπτικής ροής), Διάλειμμα	7,2%	0,8%	-6,4%
Σύνολο	100%	100%	-

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Πρόκειται για τυπολογίες εκπομπών που φιλοξενήθηκαν και στην ιδιωτική τηλεόραση, η οποία παράλληλα καθιέρωσε στις συχνότητές της την εκπομπή των τηλεπωλήσεων. Συνεπώς, η κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου επί της τηλεόρασης συνοδεύτηκε από την εμφάνιση νέων ειδών εκπομπών στην τηλεόραση εν γένει, στοιχείο που επιβεβαιώνει τη σχετική ερευνητική υπόθεση.

Μελετώντας το σύνολο της τηλεοπτικής εκροής (δημόσιων και ιδιωτικών καναλιών) από τα παλιότερα είδη εκπομπών ορισμένα υπέστησαν αύξηση και άλλα συρρίκνωση της παρουσίας τους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα τελευταία περιθωριοποιήθηκαν. Τη σημαντικότερη μείωση εμφάνισαν οι μουσικές εκπομπές-εκπομπές χορού, ενώ αισθητή αύξηση εμφάνισαν οι κινηματογραφικές ταινίες, οι σαπουνόπερες και τα μαγκαζίνο (Πίνακας 7.3).

Ειδικότερα, στη δημόσια τηλεόραση πέρα από τις μουσικές εκπομπές/εκπομπές χορού, σημαντική συρρίκνωση - χωρίς να υποστούν περιθωριοποίηση - εμφάνισαν και οι σειρές για ενήλικες. Αντιθέτως, την πιο αξιοσημείωτη αύξηση είχαν τα ντοκιμαντέρ (Πίνακας 7.2). Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση που θεωρεί ότι το πολυκαναλικό περιβάλλον ώθησε τη δημόσια τηλεόραση στον εμπλουτισμό της τηλεοπτικής της εκροής, περιθωριοποιώντας ταυτόχρονα παλιότερα είδη εκπομπών, επιβεβαιώνεται μόνο ως προς το πρώτο σκέλος της. Κάτω από την επιρροή του ανταγωνισμού ο εμπλουτισμός του προγράμματος ήταν αναγκαία πρωτοβουλία και για την ΕΡΤ, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει απαραίτητα απόλυτη σύγκλιση προτιμήσεων με τους ιδιωτικούς αντιπάλους.

Πίνακας 7.4: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική (δημόσια και ιδιωτική) τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011). (sig.=,000) ($\chi^2= 1466,509$)⁴⁸⁹

Είδη Εκπομπών	Δημόσια τηλεόραση	Ιδιωτική τηλεόραση
Δελτίο Ειδήσεων	19,8%	19,5%
Εκπομπή Λόγου-Συζήτησης	3,7%	2,9%
Ντοκιμαντέρ	17,1%	0,2%
Σίριαλ (ιστορίες μη αυτοτελείς)	1,3%	2,7%
Σαπουνόπερα	2,4%	6,3%
Σειρά (πλην παιδικής, αυτοτελείς ιστορίες)	8,6%	24,4%
Τηλεταινία	0,3%	0,3%
Σατιρική Εκπομπή / Κωμικό Σόου	0,0%	0,1%
Μουσική εκπομπή- Μουσικό Σόου ή / και εκπομπή χορού	3,8%	1,3%
Ριάλιτι Σόου	0,0%	2,4%
Κινηματογραφική Ταινία	6,9%	8,8%
Μαγκαζίνο (ενηλίκων / παιδικό)	8,5%	8,6%
Παιδική - Εφηβική Σειρά	3,4%	1,6%
Αθλητική Εκπομπή	3,5%	1,7%
Εκπομπή Δημοσιογραφικής Έρευνας	1,0%	1,0%
Τηλεπαιχνίδι	0,4%	5,4%
Θεατρική παράσταση / Θεατρικό έργο	0,0%	0,1%
Εκπαιδευτική τηλεόραση	0,2%	0,0%
Πρόγραμμα ειδικού χαρακτήρα (π.χ. βραβεία, τηλεμαραθώνιος)	0,7%	0,6%
Τηλεπωλήσεις	0,0%	3,7%
Δελτίο Καιρού	0,5%	1,2%
Τηλενουβέλα	1,7%	0,4%
Teletext / Υπηρεσία ειδικού χαρακτήρα (παρόμοια με Teletext)	0,0%	0,4%
Εκπομπή Μαγειρικής	0,9%	,5%
Σόου ευρείας ψυχαγωγίας / Variety Show	0,2%	,6%
Αθλητικός Αγώνας	1,4%	,4%
Θεία Λειτουργία	0,4%	0,0%
Κινούμενα Σχέδια	5,2%	3,6%

⁴⁸⁹ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχει ως εξής: α) H_0 : Μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής δεν υπήρξε διαφοροποίηση ως προς τη συχνότητα προβολής κατηγοριών εκπομπών μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης, β) H_A : Μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής υπήρξε διαφοροποίηση ως προς τη συχνότητα προβολής κατηγοριών εκπομπών μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης. Η στατιστική διερεύνηση (sig.=,000) ($\chi^2= 1466,509$) απορρίπτει τη μηδενική υπόθεση και οδηγεί στο συμπέρασμα ότι μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής υπήρξαν αποκλίσεις ως προς τη συχνότητα προβολής κατηγοριών εκπομπών μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης.

Υβριδική εκπομπή	0,1%	0,0%
Ενημερωτική Εκπομπή / Μαγκαζίνο εξειδικευμένου περιεχομένου	6,4%	2,2%
Άλλο (π.χ. έναρξη ή κλείσιμο τηλεοπτικής ροής), Διάλειμμα	1,5%	0,0%
Σύνολο	100%	100%

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

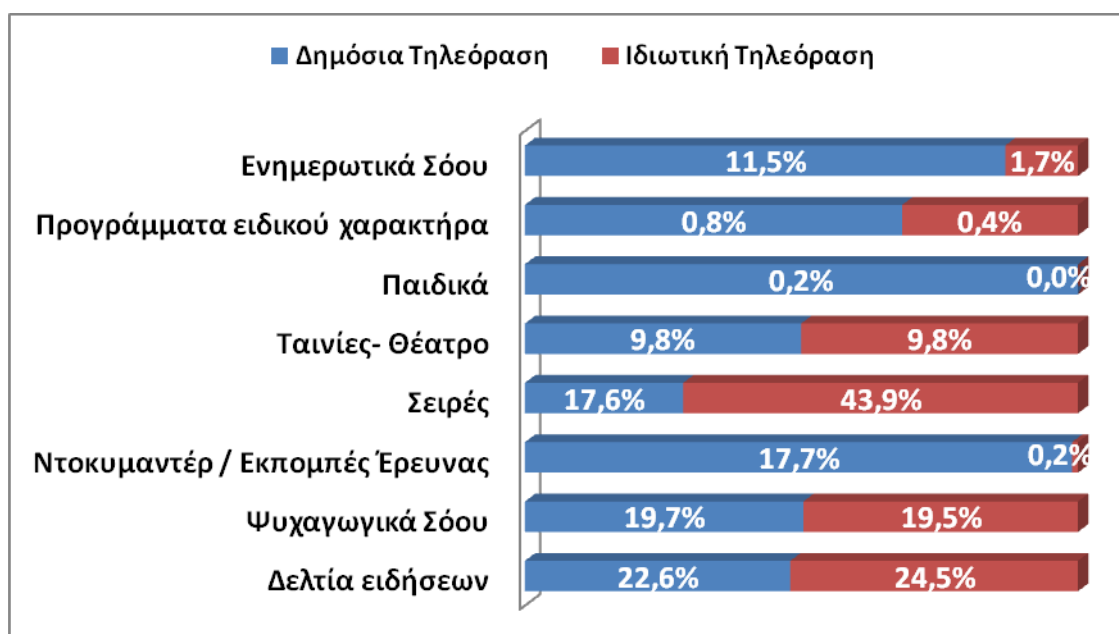
Συγκρίνοντας τις προτιμήσεις της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης στο πλαίσιο του πολυκαναλικού περιβάλλοντος διαπιστώνουμε ότι ελάχιστες είναι οι κατηγορίες εκπομπών στις οποίες οι δύο ανταγωνιστές αφιέρωσαν παρόμοια βαρύτητα και προσοχή. Μεταξύ αυτών ήταν τα δελτία ειδήσεων με μεγάλη συχνότητα παρουσίας τόσο στα δημόσια όσο και στα ιδιωτικά κανάλια (19,8% και 19,5% αντιστοίχως), αποδεικνύοντας ότι η ειδησεογραφία αποτέλεσε βασικό συστατικό του τηλεοπτικού μέσου. Άλλες κατηγορίες εκπομπών με παρόμοια -αν και μειωμένα- επίπεδα φιλοξενίας στις συχνότητες τόσο της δημόσιας όσο και της ιδιωτικής τηλεόρασης ήταν τα μαγκαζίνο (8,5% και 8,6% αντιστοίχως) και οι εκπομπές λόγου-συζήτησης (3,7% και 2,9% αντιστοίχως). Εξαιρετικά περιορισμένη βαρύτητα και από τους δύο φορείς δόθηκε στις τηλεταινίες (0,3% τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό φορέα), στις εκπομπές μαγειρικής (0,9% και 0,5% αντιστοίχως), στα σόου ευρείας ψυχαγωγίας (0,2% και 0,6% αντιστοίχως) και στα προγράμματα ειδικού χαρακτήρα (0,7% και 0,6% αντιστοίχως) (Πίνακας 7.4).

Εάν εξαιρέσουμε τις παραπάνω συγκλίσεις, σε γενικές γραμμές η δημόσια και η ιδιωτική τηλεόραση παρουσίασαν απόκλιση προτιμήσεων αναφορικά με τα είδη εκπομπών στα οποία έδωσαν τη μεγαλύτερη ή τη μικρότερη βαρύτητα. Είναι χαρακτηριστικό ότι για τη δημόσια τηλεόραση - πέρα από την ειδησεογραφία (19,8%) - μεγάλη σημασία είχε η προβολή ντοκιμαντέρ (17,1%), ένα τηλεοπτικό είδος στο οποίο ο ιδιωτικός αντίπαλος αφιέρωσε ελάχιστο τηλεοπτικό χρόνο (0,2%). Για την ιδιωτική τηλεόραση αυτό που προείχε ήταν η προβολή τηλεοπτικών σειρών, οι οποίες καταλάμβαναν σχεδόν το ένα τέταρτο της τηλεοπτικής εκροής (24,4%). Στις αποκλίσεις συμπεριλαμβάνονται επίσης ορισμένα είδη εκπομπών, τα οποία ενώ φιλοξενήθηκαν σε κάποιο βαθμό στην ιδιωτική τηλεόραση ήταν απόντα ή είχαν εξαιρετικά περιορισμένη προβολή στη δημόσια τηλεόραση. Πρόκειται για τα ριάλιτι σόου, τα τηλεπαιχνίδια, τις τηλεπωλήσεις, τις σατιρικές εκπομπές και τις θεατρικές παραστάσεις. Αντιστρόφως, υπήρχαν κατηγορίες εκπομπών για τις οποίες ενδιαφέρθηκε η δημόσια τηλεόραση, ενώ αντιθέτως τις παραμέλησε η ιδιωτική. Αυτές ήταν τα ντοκιμαντέρ, οι παραγωγές της λεγόμενης εκπαιδευτικής τηλεόρασης καθώς και οι μεταδόσεις της Θείας Λειτουργίας (Πίνακας 7.4).

Οι παραπάνω συγκλίσεις και αποκλίσεις παραπέμπουν σε μια εικόνα τηλεοπτικού πεδίου, στο οποίο συνυπήρχαν ταυτόχρονα στοιχεία ποικιλομορφίας και ομοιομορφίας. Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση περί ομοιομορφίας της τηλεοπτικής εκροής μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης στο πλαίσιο του απορρυθμισμένου τηλεοπτικού πεδίου δεν επαληθεύεται πλήρως.

Στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης, που αποτελεί μια ιδιαίτερη τηλεοπτική ζώνη, τα κανάλια (δημόσια και ιδιωτικά) συνήθως επιδιώκουν να προβάλουν τις πιο σημαντικές παραγωγές τους. Παρόλο που, σε θεωρητικό επίπεδο, τα κριτήρια επιλογής εκπομπών διαφέρουν μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης, οι δύο φορείς και στην εν λόγω ζώνη εμφάνισαν τόσο σημεία σύμπτωσης όσο και σημεία απόκλισης προτιμήσεων. Πιο συγκεκριμένα, τα δελτία ειδήσεων και τα ψυχαγωγικά σόου υπήρξαν από τις πιο αγαπημένες κατηγορίες εκπομπών και των δύο ανταγωνιστών. Αντιθέτως, μειωμένη παρουσία και στους δύο φορείς είχαν τα προγράμματα ειδικού χαρακτήρα (π.χ. εκπομπές με βραβεύσεις προσωπικοτήτων ή τηλεμαραθώνιοι ανθρωπιστικού χαρακτήρα) (Γράφημα 7.15).

Γράφημα 7.15: Κατηγορίες εκπομπών στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (prime-time) της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011). (sig.= ,000) ($\chi^2 = 212,023$)⁴⁹⁰

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁴⁹⁰ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου δε διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε σε εκπομπές που προβάλλονταν στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (όπως δελτία ειδήσεων, ενημερωτικά σόου, ψυχαγωγικά σόου, ντοκιμαντέρ-εκπομπές έρευνας, σειρές, ταινίες-θέατρο, παιδικές εκπομπές, προγράμματα ειδικού χαρακτήρα). β) H_A : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε σε εκπομπές που προβάλλονταν στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (όπως δελτία ειδήσεων, ενημερωτικά σόου, ψυχαγωγικά σόου, ντοκιμαντέρ-εκπομπές έρευνας, σειρές, ταινίες-θέατρο, παιδικές εκπομπές, προγράμματα ειδικού χαρακτήρα). Η στατιστική διερεύνηση (sig.=,000) ($\chi^2 = 212,023$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου υπήρξε διαφοροποίηση στην τηλεοπτική εκροή της ζώνης υψηλής τηλεθέασης μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης.

Όσον αφορά τα σημεία απόκλισης χαρακτηριστική ήταν η υπέρμετρη έμφαση της ιδιωτικής τηλεόρασης στις σειρές (43,9%), η οποία σε συνδυασμό με τη σημαντική παρουσία των ψυχαγωγικών σόου (19,5%) αποδεικνύει ότι για την ιδιωτική τηλεόραση η ζώνη υψηλής τηλεθέασης ήταν κυρίως μια ζώνη αφιερωμένη στην ψυχαγωγία. Αντιθέτως, για τη δημόσια τηλεόραση η εν λόγω ζώνη δεν ήταν τόσο μονοσήμαντη. Αν και αποτέλεσε μια ζώνη αρκετά προσανατολισμένη στην ψυχαγωγία (μέσα από ψυχαγωγικά σόου και σειρές), ταυτόχρονα δεν παραμελήθηκε η παροχή ενημέρωσης (μέσα από δελτία ειδήσεων και ενημερωτικά σόου) καθώς και η παροχή επιμόρφωσης (μέσα από ντοκιμαντέρ και εκπομπές έρευνας). Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση περί ομοιομορφίας μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης στην τηλεοπτική εκροή της ζώνης υψηλής τηλεθέασης επιβεβαιώνεται εν μέρει.

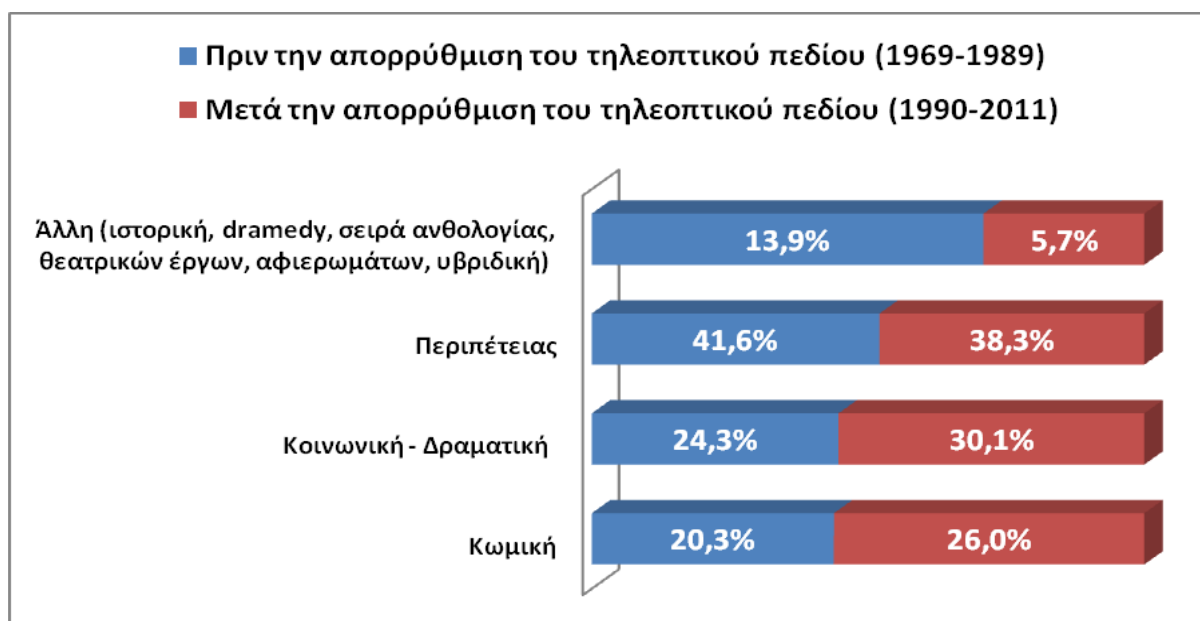
7.3 Είδη σειρών, σίριαλ και αυτοτελών εκπομπών στην ελληνική τηλεόραση: Αποκλίσεις και συγκλίσεις μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης

Οι σειρές και τα σίριαλ υπήρξαν σημαντικό μέρος της ελληνικής τηλεοπτικής εκροής τόσο την εποχή του κρατικού τηλεοπτικού μονοπωλίου όσο και την εποχή της απορρυθμισμένης τηλεόρασης. Ιδιαίτερα στη φάση του πολυκαναλικού ανταγωνισμού η έντονη ροπή της ιδιωτικής τηλεόρασης προς αυτές τις εκπομπές είχε ως αποτέλεσμα να καταστούν θεμελιώδες στοιχείο των τηλεοπτικών επιλογών του κοινού.

Σε ό,τι αφορά τις τηλεοπτικές σειρές μυθοπλασίας ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας υιοθέτησε μια ως επί το πλείστον σταθερή εικόνα σε όλη τη διαδρομή του. Τόσο πριν όσο και μετά την απορρύθμιση τα βασικά είδη σειρών (όπως κωμική, κοινωνική-δραματική και περιπέτειας) υπέστησαν μικρές μόνο διακυμάνσεις ως προς τη συχνότητα προβολής τους. Η μεγαλύτερη έμφαση δόθηκε στην περιπετειώδη μυθοπλασία και ακολούθησαν οι κοινωνικές ιστορίες και οι κωμικές. Από τα υπόλοιπα είδη σειρών, την περίοδο πριν την απορρύθμιση της τηλεόρασης, χαρακτηριστική παρουσία στην τηλεοπτική εκροή είχαν οι σειρές με περιεχόμενο θεατρικής προέλευσης, που ουσιαστικά αποτελούσαν τηλεοπτικοποιημένες θεατρικές παραστάσεις (Γράφημα 7.16).⁴⁹¹

⁴⁹¹ Η πιο γνωστή σειρά θεατρικών έργων στην τηλεόραση είναι το θρυλικό *Θέατρο της Δευτέρας* (ΕΡΤ, 1976-1992).

Γράφημα 7.16: Μυθοπλαστικές σειρές ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011) (sig.=,000) ($\chi^2=23,221$)⁴⁹²

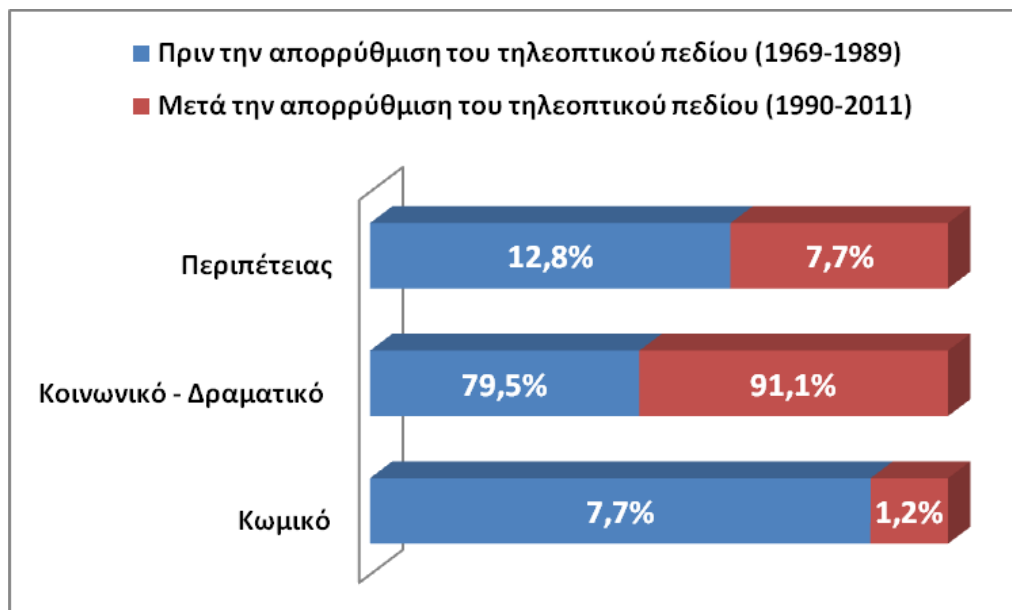

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Αντιθέτως, στο πεδίο των μυθοπλαστικών σίριαλ, που αποτελούν μη αυτοτελείς αφηγήσεις, οι κοινωνικές-δραματικές ιστορίες υπερτερούσαν σε συχνότητα προβολής, ενώ οι κωμικές παραγωγές ή οι περιπέτειες ήταν περιορισμένες (Γράφημα 7.17). Η σύνθετη αφηγηματική δομή του σίριαλ, που προσιδιάζει με αυτή του μυθιστορήματος, έχει σημασία να καταγράψει τις ψυχολογικές συγκρούσεις των χαρακτήρων καθώς και τον κοινωνικό-ιστορικό περίγυρο μέσα στον οποίο εκτυλίσσεται η δράση, στοιχεία που αποτελούσαν πόλο έλξης της προσοχής του τηλεοπτικού κοινού.

⁴⁹² Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις μυθοπλαστικές σειρές (περιπέτειας, κοινωνικές-δραματικές, κωμικές, άλλες) δε διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις μυθοπλαστικές σειρές (περιπέτειας, κοινωνικές-δραματικές, κωμικές, άλλες) διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.=,000) ($\chi^2=23,221$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι η δημόσια τηλεόραση διαφοροποιήθηκε ως προς την έμφαση που έδωσε στις διάφορες κατηγορίες μυθοπλαστικών σειρών πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου.

Γράφημα 7.17: Μυθοπλαστικά σίριαλ ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011) ⁴⁹³

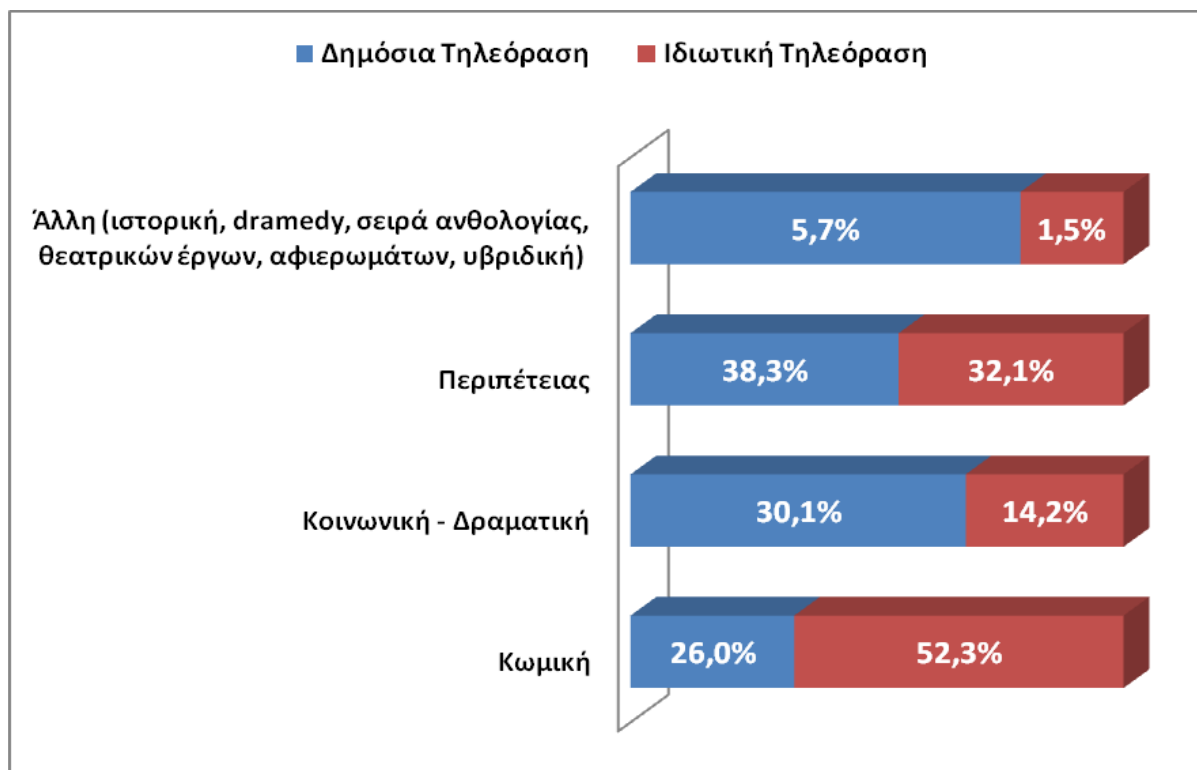

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Στον τομέα των μυθοπλαστικών σειρών η βασική διαφορά μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών καναλιών έγκειται στη διαφορετική βαρύτητα που έδωσαν τόσο στις κωμικές όσο και στις κοινωνικές σειρές. Από τη μια πλευρά η δημόσια τηλεόραση, υιοθετώντας την αρχή της ισορροπίας, αφιέρωνε περίπου παρόμοιο ποσοστό τηλεοπτικής εκροής στα δύο αυτά είδη σειρών, σε αντίθεση με την ιδιωτική, η οποία πριμοδοτώντας εμφανώς την κωμωδία (52,3%) άφηνε σε δεύτερη μοίρα τις κοινωνικές-δραματικές σειρές (14,2%, Γράφημα 7.18). Ως αντιστάθμισμα στη μειωμένη παρουσία των κοινωνικών σειρών λειτουργούσαν τα κοινωνικά σίριαλ (μη αυτοτελείς ιστορίες), τα οποία στο πλαίσιο της ιδιωτικής τηλεόρασης κυριαρχούσαν (96,6%) έναντι οποιουδήποτε άλλου είδους μη αυτοτελών αφηγήσεων (Γράφημα 7.19).

⁴⁹³ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις διάφορες κατηγορίες μυθοπλαστικών σίριαλ δε διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις διάφορες κατηγορίες μυθοπλαστικών σίριαλ διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι άκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μεγαλύτερο του 20% (50%).

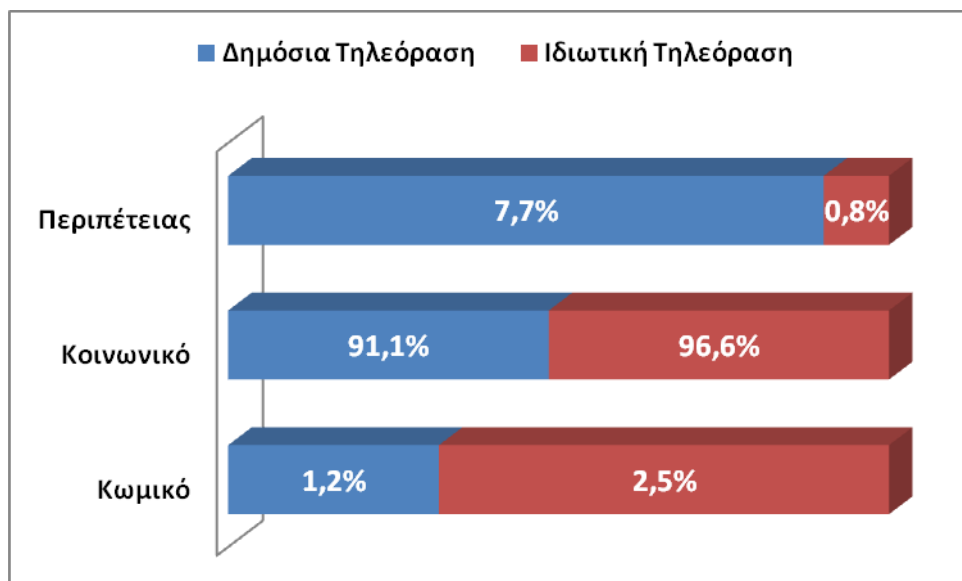
Γράφημα 7.18: Μυθοπλαστικές σειρές ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011) (sig.= ,000) ($\chi^2=116,790$)⁴⁹⁴

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014).

⁴⁹⁴ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου δε διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε στις διάφορες κατηγορίες μυθοπλαστικών σειρών, β) H_A : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε στις διάφορες κατηγορίες μυθοπλαστικών σειρών. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2=116,790$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης.

Γράφημα 7.19: Μυθοπλαστικά σίριαλ ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011) ⁴⁹⁵

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

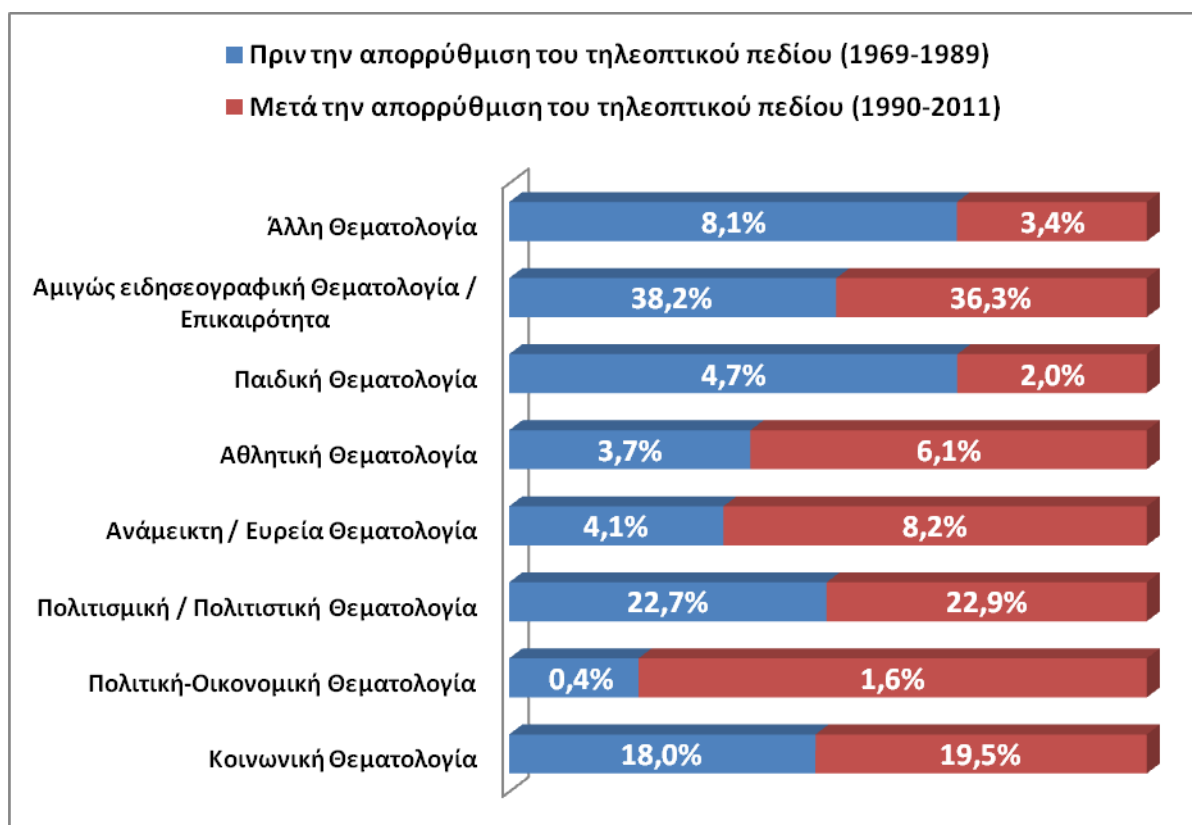
Στις σειρές μη μυθοπλαστικού περιεχομένου (στις οποίες ανήκουν τα δελτία ειδήσεων, τα μαγκαζίνο παντός είδους, οι εκπομπές συζήτησης και τα σόου εν γένει) η δημόσια τηλεόραση τόσο πριν όσο και μετά την απορρύθμιση έδειξε ιδιαίτερη προτίμηση στην προβολή εκπομπών ειδησεογραφικού χαρακτήρα, που βασιζόνταν σε θέματα της επικαιρότητας (Γράφημα 7.20). Σημαντική παρουσία στην τηλεοπτική εκροή είχαν και οι εκπομπές πολιτισμικού χαρακτήρα εν γένει (που αφορούσαν τόσο τον πνευματικό όσο και τον τεχνικό πολιτισμό), οι οποίες εμφάνισαν ελάχιστη διακύμανση μεταξύ της εποχής του μονοπωλίου και της εποχής του πολυκαναλικού ανταγωνισμού.⁴⁹⁶ Το στοιχείο αυτό

⁴⁹⁵ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου δε διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε στις διάφορες κατηγορίες μυθοπλαστικών σίριαλ, β) H_A : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε στις διάφορες κατηγορίες μυθοπλαστικών σίριαλ. Για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι άκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μεγαλύτερο του 20% (33,3%).

⁴⁹⁶ Σύμφωνα με την Παναγιωτοπούλου (2006: 47-52), στη δεκαετία 1995-2005 η ελληνική τηλεόραση εμφάνισε σταδιακή συρρίκνωση των εκπομπών πολιτισμού και του ανάλογου πολιτιστικού ρεπορτάζ. Επειδή περιελάμβαναν θεματικές που δεν είχαν απήχηση στο μαζικό κοινό, θεωρήθηκε ότι οι εκπομπές αυτές δεν μπορούσαν να έχουν θέση σε ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα που από την εποχή της απορρύθμισης συγκροτείτο με βάση το πρότυπο του εμπορευματοποιημένου θεάματος. Τη μόνη μικρή αντίσταση απέναντι στην παραπάνω τάση προέβαλε η δημόσια τηλεόραση (κυρίως η ET-1 και δευτερευόντως η ET-3), παρόλο που μετά την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου παρασύρθηκε σε μία αγοραία λογική διάρθρωσης του προγράμματος και προβολής του πολιτισμού (ό.π.). Σύμφωνα με στοιχεία της *Nielsen Audience Measurement*,

αποδεικνύει την ιδιαίτερη αφοσίωση της δημόσιας τηλεόρασης στην προβολή του πολιτισμού, η οποία δεν ήταν πρόσκαιρη, αλλά ουσιαστική και με βάθος χρόνου. Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση που θεωρεί τη δημόσια τηλεόραση διαχρονικά συνεπή στην προβολή εκπομπών που συμβάλλουν στην πολιτιστική ποικιλία επιβεβαιώνεται.

Γράφημα 7.20: Μη μυθοπλαστικές σειρές ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011) (sig.= ,000) ($\chi^2= 81,339$)⁴⁹⁷

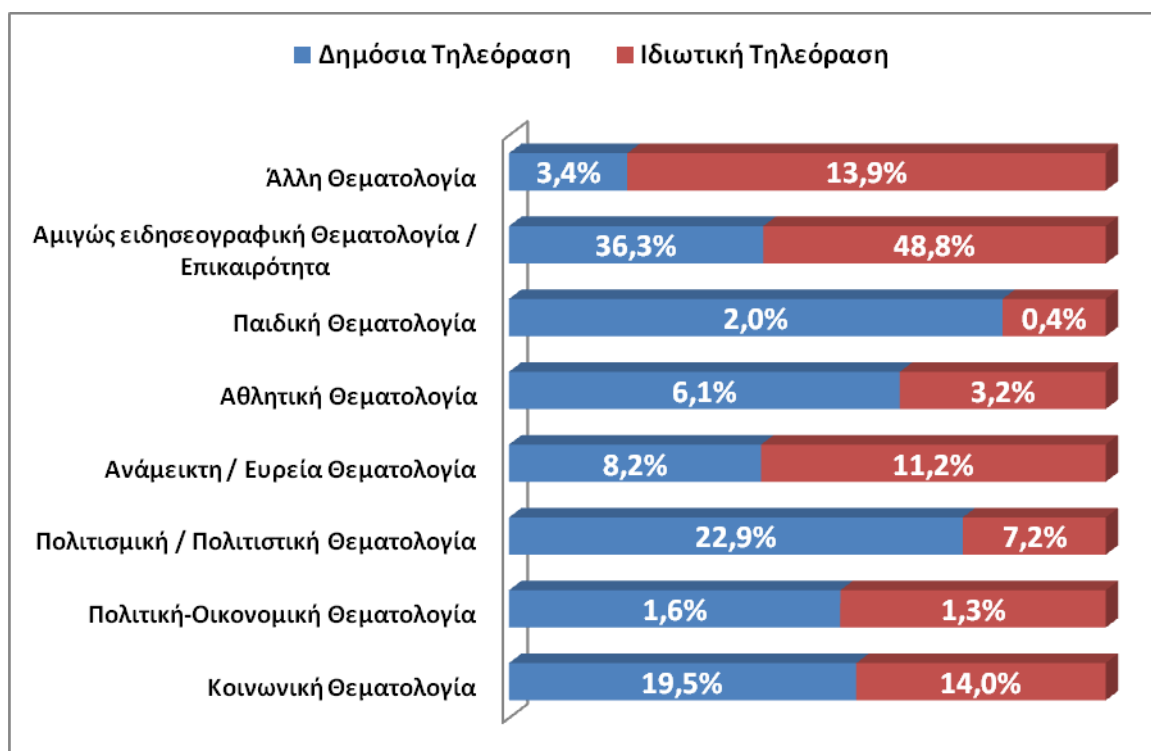
Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

η συρρίκνωση στην προβολή εκπομπών για τις τέχνες και τον πολιτισμό έγινε ακόμα εντονότερη την περίοδο Σεπτέμβριος 2012 - Αύγουστος 2013, δεδομένου ότι από την 11η Ιουνίου του 2013 το τηλεοπτικό πεδίο έμεινε χωρίς δημόσιο τηλεοπτικό φορέα (Βλ. Μανιάτης, 2013).

⁴⁹⁷ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις διάφορες κατηγορίες μη μυθοπλαστικών σειρών δε διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις διάφορες κατηγορίες μη μυθοπλαστικών σειρών διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2= 81,339$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης.

Μια τρίτη κατηγορία μη μυθοπλαστικών σειρών που έκαναν αισθητή την παρουσία τους στις συχνότητες των δημόσιων καναλιών είναι οι κοινωνικού περιεχομένου εκπομπές, οι οποίες παρουσίασαν μικρή αυξητική τάση μέσα στα χρόνια. Η συχνότητα προβολής των εκπομπών αθλητικής θεματολογίας μπορεί να φαίνεται μικρή μέσα στο γενικό σύνολο της μη μυθοπλαστικής εκροής, ωστόσο είναι αξιοσημείωτη η αυξητική τάση που εμφάνισαν την περίοδο μετά την απορρύθμιση (από το 3,7% στο 6,1%). Την ακριβώς αντίθετη εικόνα παρουσίασαν οι παιδικής θεματολογίας εκπομπές, οι οποίες την εποχή του ανταγωνισμού μειώθηκαν αισθητά (από το 4,7% στο 2%, Γράφημα 7.20).

Γράφημα 7.21: Μη μυθοπλαστικές σειρές ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011) (sig.= ,000) ($\chi^2= 352,344$)⁴⁹⁸

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

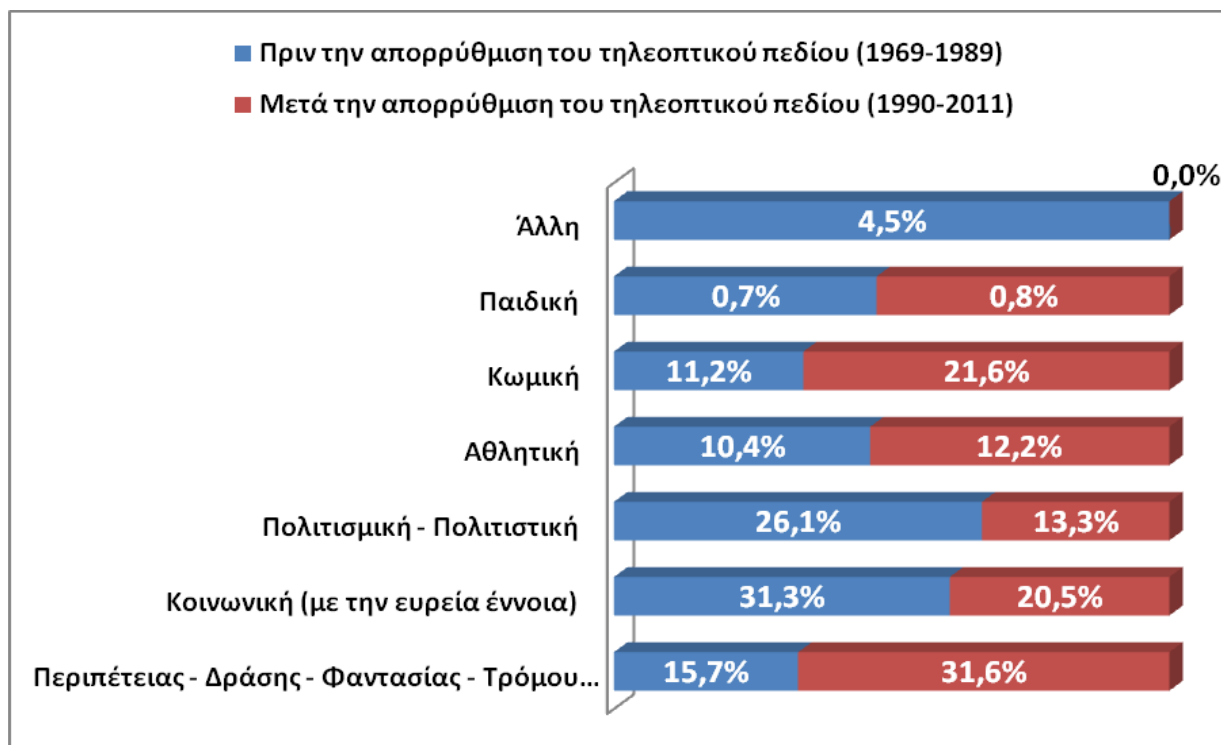
⁴⁹⁸ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση δε διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε στις διάφορες κατηγορίες μη μυθοπλαστικών σειρών, β) H_A : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε στις διάφορες κατηγορίες μη μυθοπλαστικών σειρών. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2= 352,344$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι στο απορρυθμισμένο τηλεοπτικό πεδίο δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση έδωσαν διαφορετική έμφαση στις διάφορες κατηγορίες μη μυθοπλαστικών σειρών.

Την περίοδο της συνύπαρξης δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης οι διαφορές μεταξύ των δύο φορέων στις κατηγορίες των μη μυθοπλαστικών σειρών είναι αισθητές. Τα ιδιωτικά κανάλια δίνοντας τη μεγαλύτερη βαρύτητα στην προβολή ειδησεογραφικού χαρακτήρα εκπομπών (48,8%), παραμέλησαν - συγκριτικά με τα δημόσια κανάλια - την παροχή άλλων εκπομπών, όπως είναι οι αθλητικές (3,2%) ή οι παιδικές (0,4%). Η μεγαλύτερη απόκλιση μεταξύ των δύο ανταγωνιστών παρουσιάστηκε στις παραγωγές πολιτιστικού χαρακτήρα (7,2% για την ιδιωτική τηλεόραση και 22,9% για τη δημόσια), αποδεικνύοντας τη μεγαλύτερη ευαισθησία των δημόσιων καναλιών σε θέματα πολιτισμού (Γράφημα 7.21). Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση που θέτει τη δημόσια τηλεόραση να υπερτερεί, συγκριτικά με την ιδιωτική τηλεόραση, στην προβολή εκπομπών πολιτιστικού περιεχομένου επιβεβαιώνεται.

Από την άλλη πλευρά, στην κατηγορία εκπομπών "άλλης θεματολογίας" (όπου εντάσσονται κωμικές-σατιρικές εκπομπές μη μυθοπλαστικού χαρακτήρα, παιχνίδια, ειδικές εκπομπές, όπως κληρώσεις του ΟΠΑΠ, και εκπομπές ριάλιτι με χαρακτήρα *makeover*⁴⁹⁹) η υπεροχή της ιδιωτικής τηλεόρασης έναντι της δημόσιας (13,9% και 3,4% αντιστοίχως) είναι ενδεικτική της ιδιαίτερης ροπής της πρώτης στο "εύπεπτο" ψυχαγωγικό περιεχόμενο.

⁴⁹⁹ Ένα παράδειγμα ριάλιτι τύπου *makeover* είναι η εκπομπή *Με το Δεξί* (ANT1) με παρουσιάστή τον Νίκο Σούλη, στην οποία ο ίδιος σε συνεργασία με μια πολυμελή ομάδα από έμπειρους επαγγελματίες όλων των ειδικοτήτων (αρχιτέκτονες, διακοσμητές, επιπλοποιούς, τεχνίτες, γεωπόνους, ζωγράφους) αναλάμβαναν να μεταμορφώσουν ριζικά τα σπίτια κάποιων ανθρώπων.

Γράφημα 7.22: Αυτοτελείς εκπομπές (non-series) ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011) ⁵⁰⁰

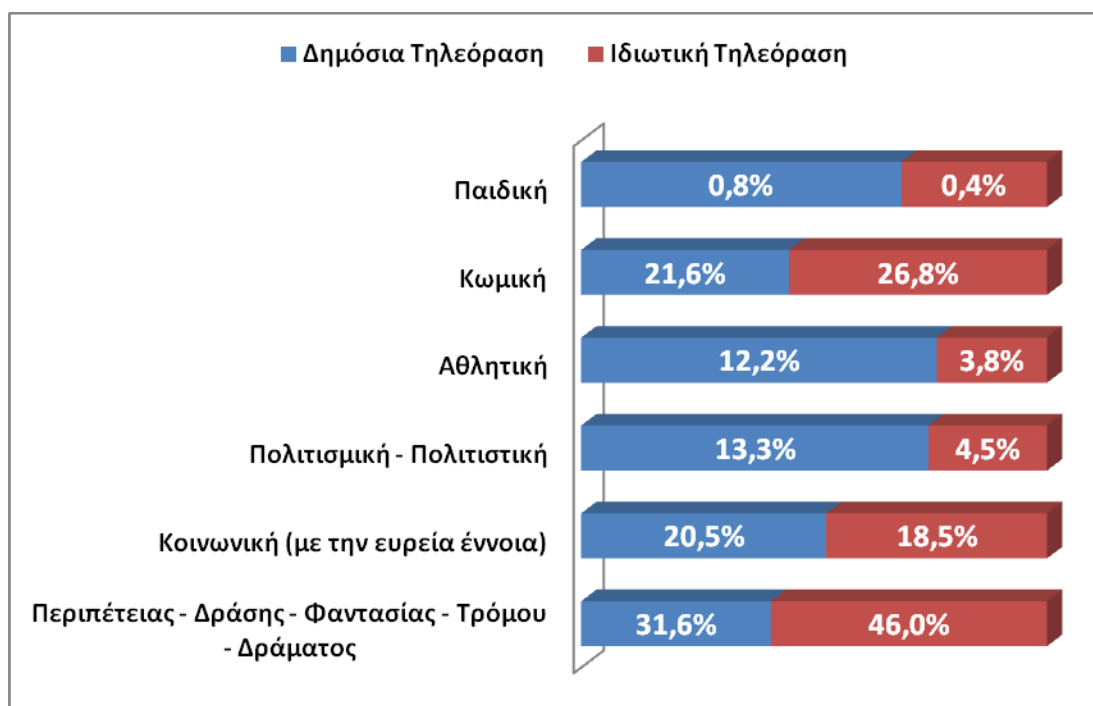

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014).

Όσον αφορά τις αυτοτελείς εκπομπές (εκείνες δηλαδή που ολοκληρώνονται σε μια και μοναδική προβολή χωρίς να εμφανίζουν κάποια περιοδικότητα) η δημόσια τηλεόραση εμφάνισε ανομοιογενή εικόνα μέσα στα χρόνια μεταξύ των περιόδων πριν και μετά την έλευση του ανταγωνισμού. Την εποχή που προηγείται της απορρύθμισης οι εκπομπές κοινωνικού και πολιτισμικού περιεχομένου έτυχαν ιδιαίτερης προβολής (σε ποσοστό 31,3% και 26,1% αντιστοίχως), σε αντίθεση με τις περιπέτειες και τις κωμωδίες που την ίδια περίοδο κατέγραψαν περιορισμένη συχνότητα εμφάνισης στην τηλεοπτική εκροή (με ποσοστά 15,7% και 11,2% αντιστοίχως, Γράφημα 7.22).

⁵⁰⁰ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Η παρουσία των διαφόρων κατηγοριών αυτοτελών εκπομπών στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης δε διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Η παρουσία των διαφόρων κατηγοριών αυτοτελών εκπομπών στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης διέφερε σημαντικά πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι άκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μεγαλύτερο του 20% (28,6%).

Γράφημα 7.23: Αυτοτελείς εκπομπές (non-series) ανά κατηγορία στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011) (sig.= ,000) ($\chi^2= 35,809$)⁵⁰¹

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Ωστόσο, η εικόνα αυτή αντιστράφηκε άρδην όταν στο τηλεοπτικό πεδίο εισέβαλαν οι ιδιώτες. Τα δημόσια κανάλια αποφάσισαν να δώσουν περισσότερη βαρύτητα στις περιπέτειες και στις κωμωδίες (σε ποσοστό 31,6% και 21,6% αντιστοίχως), περιορίζοντας - σε σύγκριση με το παρελθόν - τη συχνότητα προβολής των πολιτισμικών και κοινωνικών εκπομπών (13,3% και 20,5% αντιστοίχως). Η αντεστραμμένη αυτή στρατηγική δεν μπορεί να ιδωθεί αποκομμένη από την επιρροή που άσκησαν οι ιδιώτες ανταγωνιστές στο πλαίσιο του εμπορευματοποιημένου τηλεοπτικού πεδίου (Παναγιωτοπούλου, 2006). Δεν είναι τυχαίο ότι και η ιδιωτική τηλεόραση την περίοδο 1990-2011 στο πεδίο των αυτοτελών εκπομπών έδειξε σαφή προτίμηση πρωτίστως στις περιπέτειες (46%) και δευτερευόντως στις κωμωδίες (26,8%, Γράφημα 7.23), με αποτέλεσμα οι δύο ανταγωνιστικοί φορείς να εμφανίζουν μια εικόνα σύμπτωσης επιλογών. Η κοινή αυτή προτίμηση μπορεί να αποδοθεί

⁵⁰¹ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η παρουσία των διαφόρων κατηγοριών αυτοτελών εκπομπών στην τηλεοπτική εκροή δε διέφερε σημαντικά μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης, β) H_A : Μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η παρουσία των διαφόρων κατηγοριών αυτοτελών εκπομπών στην τηλεοπτική εκροή διέφερε σημαντικά μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2= 35,809$) από το σχετικό γράφημα απορρίπτει τη μηδενική υπόθεση και οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στον τομέα των αυτοτελών εκπομπών υπήρξε απόκλιση ως προς τη συχνότητα προβολής τους στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης.

στο γεγονός ότι οι περιπέτειες και οι κωμωδίες συνιστούν περιεχόμενο αγαπητό στο τηλεοπτικό κοινό, που παρέχονταν κυρίως μέσα από ταινίες.

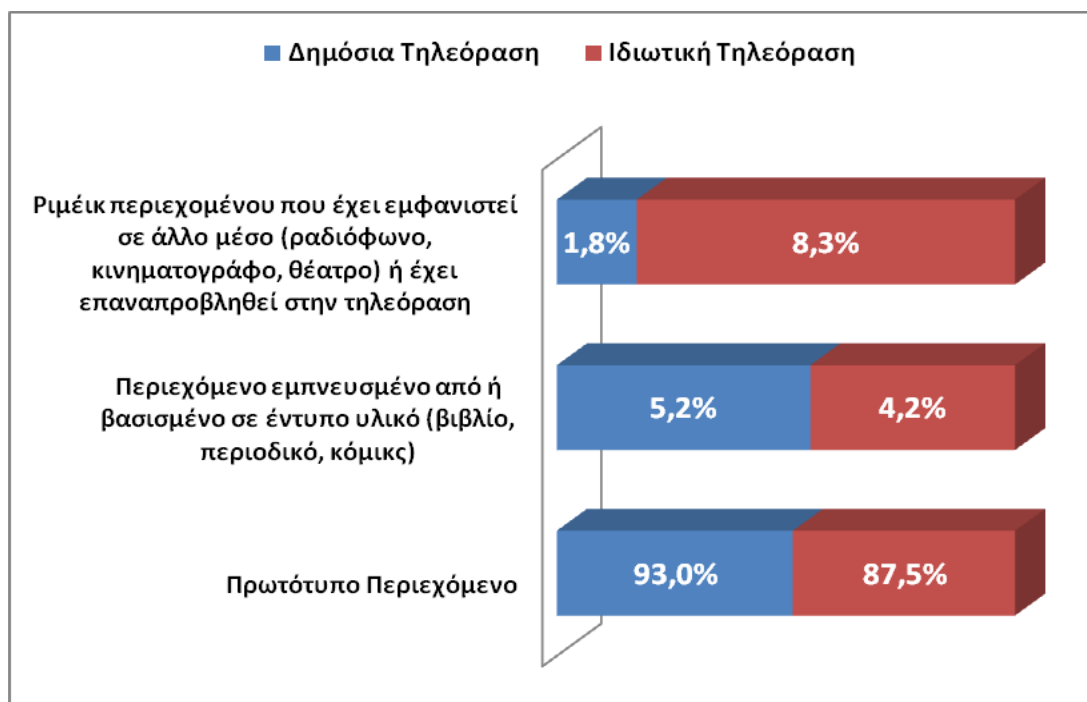
Βέβαια, πέρα από σημεία σύγκλισης υπήρχαν και σημεία απόκλισης μεταξύ των δύο "ανταγωνιστών". Ενώ δηλαδή η δημόσια τηλεόραση μεριμνούσε σε ικανοποιητικό βαθμό για το κοινό που επιζητούσε την παρακολούθηση αθλητικών δρώμενων και πολιτισμικών γεγονότων (σε ποσοστό 12,2% και 13,3% αντιστοίχως), η ιδιωτική τηλεόραση ενσωμάτωσε σε ελάχιστο βαθμό τις εκπομπές αυτές στο πρόγραμμά της (σε ποσοστό 3,8% και 4,5% αντιστοίχως, Γράφημα 7.23). Μάλιστα, για τη δημόσια τηλεόραση οι αθλητικές αυτοτελείς εκπομπές (στις οποίες εντάσσονται οι μεταδόσεις αθλητικών αγώνων) ήταν από τις λίγες κατηγορίες που δεν εμφάνισαν ιδιαίτερες διακυμάνσεις μέσα στη σαραντάχρονη περίπου εκροή της (1969-2011, Γράφημα 7.22). Συνεπώς, οι παραπάνω τάσεις σε σχέση με τις αυτοτελείς εκπομπές συγκροτούν ένα ακόμα πεδίο στο οποίο επιβεβαιώνεται μόνο εν μέρει η ερευνητική υπόθεση περί ομοιομορφίας στην τηλεοπτική εκροή μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής τηλεόρασης την εποχή του πολυκαναλικού ανταγωνισμού.

7.4 Η πρωτοτυπία των τηλεοπτικών ιδεών, η προέλευση των τηλεοπτικών παραγωγών και η τακτική των επαναπροβολών

Δεδομένου ότι η ελληνική τηλεόραση αποτελεί μια τηλεόραση που αναπτύχθηκε αργά - συγκριτικά με τις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες - είναι εύλογο να δέχθηκε τις επιρροές αυτών των χωρών ως προς τη διαμόρφωση της τηλεοπτικής εκροής. Τα τηλεοπτικά είδη εκπομπών -παλιά και νέα - υιοθετούνται στην Ελλάδα, αφού πρώτα έχουν δοκιμαστεί στην τηλεοπτική βιομηχανία του εξωτερικού, έστω και εάν τη στιγμή που φθάνουν στο εγχώριο πεδίο υφίστανται μια διαδικασία προσαρμογής και οικειοποίησης με βάση την ιδιοσυγκρασία του ελληνικού κοινού. Ωστόσο, περισσότερο το περιεχόμενο μιας εκπομπής (και λιγότερο τα μορφολογικά της χαρακτηριστικά) είναι αυτό που τελικά τίθεται στην κρίση του τηλεοπτικού κοινού.

Η έρευνα αυτή, εξετάζοντας την πρωτοτυπία ή μη του τηλεοπτικού περιεχομένου (και όχι την αυθεντικότητα της εκπομπής ως ιδέας), διαπίστωσε ότι στην τηλεόραση οι δημιουργοί των εκπομπών ορισμένες φορές δανείζονταν "κείμενα" κι από άλλα μέσα (έντυπα, ραδιόφωνο, κινηματογράφο, θέατρο) στην προσπάθειά τους να υλοποιήσουν μια τηλεοπτική ιδέα. Αυτή η διακειμενικότητα (υπό τη μορφή ριμέικ περιεχομένου) μπορεί να μην κυριαρχεί στο τηλεοπτικό μέσο, αλλά είναι εμφανής ιδίως στην ιδιωτική και λιγότερο στη δημόσια τηλεόραση (Γράφημα 7.24).

Γράφημα 7.24: Σεναριακή βάση εκπομπής στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011) (sig.= ,000) ($\chi^2= 146,941$)⁵⁰²

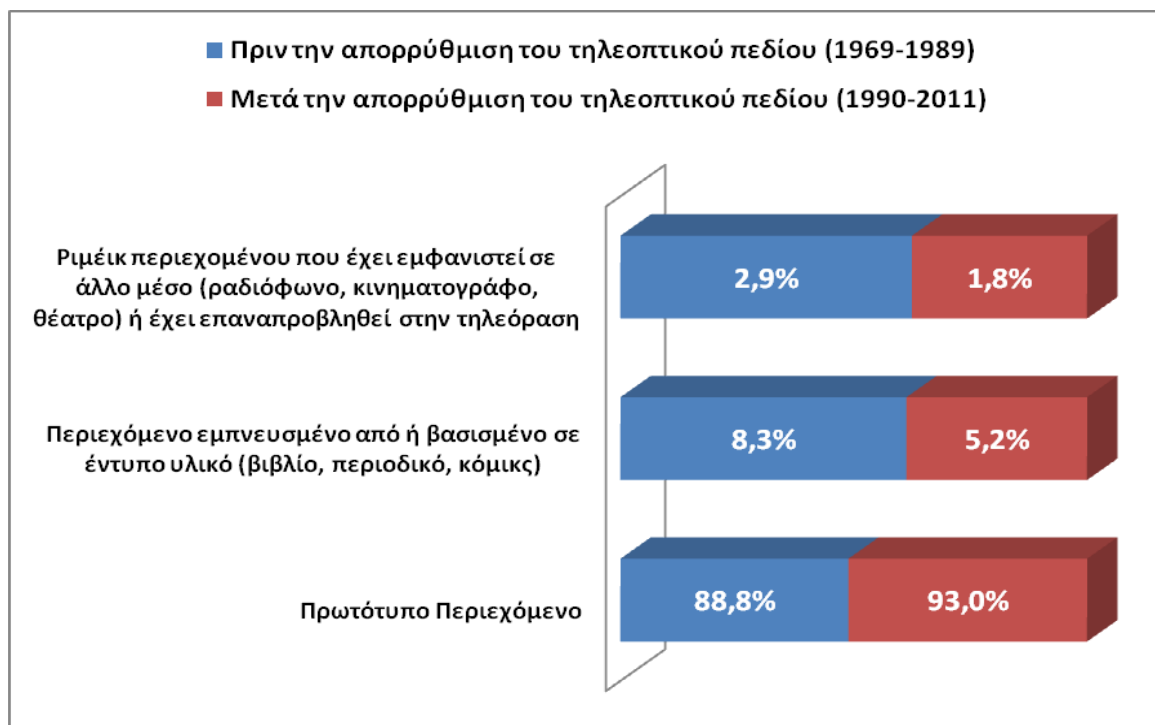

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Πιο συγκεκριμένα, στα ιδιωτικά κανάλια σε δευτερογενές περιεχόμενο ή ριμέικ περιεχομένου βασίζονταν αρκετές εκπομπές του ψυχαγωγικού τομέα. Αυτό ίσχυε σε μεγάλο ποσοστό στις σειρές και τα σίριαλ (ενηλίκων ή παιδικά), στις ταινίες, στα τηλεπαιχνίδια, στα ριάλιτι σόου και σε μικρότερο ποσοστό στις εκπομπές μαγειρικής και στα σόου ευρείας ψυχαγωγίας. Αντιθέτως, σε πρωτότυπο περιεχόμενο βασίζονταν τα δελτία ειδήσεων και τα μαγκαζίνο, αλλά και ένα μεγάλο μέρος των μυθοπλαστικών σειρών και των σίριαλ (Πίνακας 7.5). Γενικότερα, στην ιδιωτική τηλεόραση η κατηγορία αυτή προγράμματος ξεχώριζε λόγω της ιδιαίτερης ποικιλίας που εμφάνιζε η σεναριακή της βάση. Επρόκειτο για μια από τις πιο αγαπημένες κατηγορίες εκπομπών των ιδιωτικών καναλιών με περιεχόμενο εμπνευσμένο είτε από μηδενική βάση είτε από άλλες πηγές και μέσα.

⁵⁰² Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου δε διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη σεναριακή βάση των διαφόρων εκπομπών που φιλοξενήθηκαν στην τηλεοπτική της εκροή, β) H_A : Η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη σεναριακή βάση των διαφόρων εκπομπών που φιλοξενήθηκαν στην τηλεοπτική της εκροή. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2= 146,941$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και στο συμπέρασμα ότι η δημόσια τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου διαφοροποιήθηκε από την ιδιωτική ως προς τη βαρύτητα που έδωσε σε εκπομπές με πρωτότυπο ή μη περιεχόμενο.

Γράφημα 7.25: Σεναριακή βάση εκπομπής στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011) (sig. = ,000) ($\chi^2 = 24,264$)⁵⁰³

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Παρόμοιες τάσεις με τα ιδιωτικά κανάλια εμφάνισαν και τα δημόσια, στα οποία οι σειρές και τα σίριαλ (τόσο αυτά που απευθύνονταν σε ενήλικες όσο και εκείνα που στόχευαν στο παιδικό κοινό) ήταν οι εκπομπές με τα μεγαλύτερα ποσοστά δευτερογενούς περιεχομένου. Επίσης, οι ταινίες στο μεγαλύτερο μέρος τους ήταν εμπνευσμένες από έντυπο υλικό (βιβλία, περιοδικά, κόμικς) και τα τηλεπαιχνίδια σε μεγάλο ποσοστό βασίζονταν σε ριμέικ εκδοχές άλλων χωρών. Από την άλλη πλευρά, οι εκπομπές με πρωτότυπο περιεχόμενο προέρχονταν κυρίως από τον ενημερωτικό ή επιμορφωτικό τομέα με χαρακτηριστικότερες τα δελτία ειδήσεων, τα ντοκιμαντέρ-οι εκπομπές δημοσιογραφικής έρευνας, τα μαγκαζίνο και οι αθλητικές εκπομπές (Πίνακας 7.6).

⁵⁰³ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης οι κατηγορίες εκπομπών που φιλοξενήθηκαν στις συχνότητές της δεν διαφοροποιήθηκαν σημαντικά ως προς τη σεναριακή τους βάση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης οι κατηγορίες εκπομπών που φιλοξενήθηκαν στις συχνότητές της διαφοροποιήθηκαν σημαντικά ως προς τη σεναριακή τους βάση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig. = ,000) ($\chi^2 = 24,264$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης.

Πίνακας 7.5: Σεναριακή βάση εκπομπής στην ελληνική ιδιωτική τηλεόραση ανά κατηγορία εκπομπής την περίοδο 1990-2011 ⁵⁰⁴

Κατηγορία Προγράμματος	Πρωτότυπο Περιεχόμενο	Περιεχόμενο εμπνευσμένο από ή βασισμένο σε έντυπο (βιβλίο, περιοδικό, κόμικς)	Ριμέικ περιεχομένου που έχει εμφανιστεί σε άλλο μέσο (ραδιόφωνο, κινηματογράφο, θέατρο) ή έχει επαναπροβληθεί στην τηλεόραση
Δελτίο Ειδήσεων - Καιρού	25,3%	0,0%	0,0%
Εκπομπή Λόγου - Συζήτησης (talk show)	3,3%	6,3%	0,0%
Ντοκιμαντέρ / Εκπομπή Δημοσιογραφικής Έρευνας	0,7%	0,0%	0,0%
Σειρές-Σίριαλ	32,9%	27,7%	37,3%
Ταινίες (κινηματογραφικές / Τηλεταινίες)	8,5%	32,1%	2,3%
Σατιρική Εκπομπή / Κωμικό Σόου	0,1%	0,0%	0,0%
Μουσική Εκπομπή ή/και Εκπομπή Χορού	1,1%	0,0%	0,0%
Ριάλιτι (κλασικό, τάλεντ σόου ή άλλου τύπου)	1,4%	0,0%	16,8%
Μαγκαζίνο (ενηλίκων / παιδικό) / Ενημερωτική Εκπομπή - Μαγκαζίνο εξειδικευμένου περιεχομένου	13,2%	0,0%	0,0%
Παιδική - Εφηβική Σειρά / Κινούμενα Σχέδια	2,2%	33,9%	15,9%
Αθλητική Εκπομπή / Αθλητικός Αγώνας	2,4%	0,0%	0,0%
Τηλεπαιχνίδι	3,0%	0,0%	24,5%
Θεατρική παράσταση / Θεατρικό έργο	0,1%	0,0%	0,0%
Πρόγραμμα ειδικού χαρακτήρα (π.χ. βραβεία, τηλεμαραθώνιος, πρόγραμμα) / Teletext	0,7%	0,0%	0,0%
Εκπομπή Μαγειρικής	0,5%	0,0%	1,8%
Σόου ευρείας ψυχαγωγίας / Variety Show	0,2%	0,0%	1,4%
Τηλεπωλήσεις	4,5%	0,0%	0,0%
Σύνολο	100%	100%	100%

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁵⁰⁴ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στην τηλεοπτική εκροή της ιδιωτικής τηλεόρασης οι κατηγορίες εκπομπών που φιλοξενήθηκαν στις συχνότητές της δεν διαφοροποιήθηκαν σημαντικά ως προς τη σεναριακή τους βάση, β) H_A : Στην τηλεοπτική εκροή της ιδιωτικής τηλεόρασης οι κατηγορίες εκπομπών που φιλοξενήθηκαν στις συχνότητές της διαφοροποιήθηκαν σημαντικά ως προς τη σεναριακή τους βάση. Από τη στατιστική διερεύνηση ($\text{sig.} = ,000$) ($\chi^2 = 960,462$) προκύπτει ότι για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι άκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μεγαλύτερο του 20% (41,2%).

Πίνακας 7.6: Σεναριακή βάση εκπομπής στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά κατηγορία εκπομπής την περίοδο 1969-2011 ⁵⁰⁵

Κατηγορία Προγράμματος	Πρωτότυπο Περιεχόμενο	Περιεχόμενο εμπνευσμένο από ή βασισμένο σε έντυπο (βιβλίο, περιοδικό, κόμικς)	Ριμέικ περιεχομένου που έχει εμφανιστεί σε άλλο μέσο (ραδιόφωνο, κινηματογράφο, θέατρο) ή έχει επαναπροβληθεί στην τηλεόραση
Δελτίο Ειδήσεων - Καιρού	23,3%	0,0%	0,0%
Εκπομπή Λόγου - Συζήτησης (talk-show)	4,0%	0,0%	1,0%
Ντοκιμαντέρ / Εκπομπή Δημοσιογραφικής Έρευνας	17,0%	,3%	0,0%
Σειρές-Σίριαλ	12,2%	52,5%	46,6%
Ταινίες (κινηματογραφικές / Τηλεταινίες)	5,5%	16,6%	2,9%
Σατιρική Εκπομπή / Κωμικό Σόου	0,1%	0,0%	0,0%
Μουσική Εκπομπή ή/και Εκπομπή Χορού	6,0%	0,0%	0,0%
Ριάλιτι (κλασικό, τάλεντ σόου ή άλλου τύπου)	0,0%	0,0%	1,9%
Μαγκαζίνο (ενηλίκων / παιδικό) / Ενημερωτική Εκπομπή - Μαγκαζίνο εξειδικευμένου περιεχομένου	15,8%	0,0%	1,0%
Παιδική - Εφηβική Σειρά / Κινούμενα Σχέδια	5,4%	29,6%	35,0%
Αθλητική Εκπομπή / Αθλητικός Αγώνας	4,8%	0,0%	0,0%
Τηλεπαιχνίδι	0,4%	0,3%	9,7%
Θεατρική παράσταση / Θεατρικό έργο	0,0%	0,3%	0,0%
Εκπαιδευτική Τηλεόραση	0,0%	0,0%	1,9%
Πρόγραμμα ειδικού χαρακτήρα (π.χ. βραβεία, τηλεμαραθώνιος, πρόγραμμα) / Teletext	1,1%	0,0%	0,0%
Εκκλησιαστική-Θρησκευτική Εκπομπή / Θεία Λειτουργία	0,4%	0,0%	0,0%
Εκπομπή Μαγειρικής	0,7%	0,0%	0,0%
Σόου ευρείας ψυχαγωγίας / Variety Show	0,3%	0,3%	0,0%

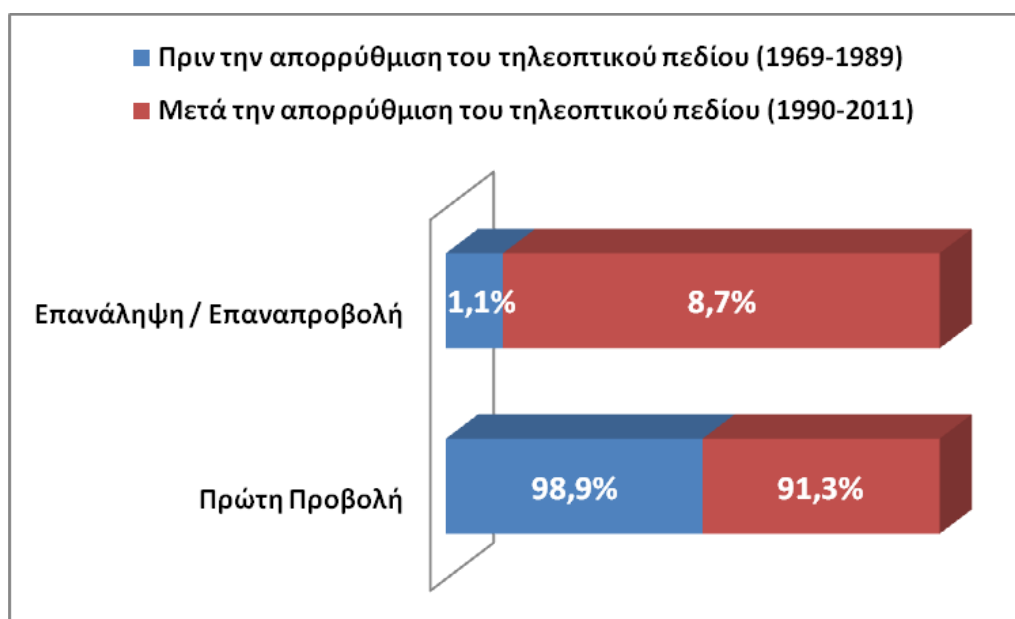
⁵⁰⁵ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης οι κατηγορίες εκπομπών που φιλοξενήθηκαν στις συχνότητές της δεν διαφοροποιήθηκαν σημαντικά ως προς τη σεναριακή τους βάση, β) H_A : Στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης οι κατηγορίες εκπομπών που φιλοξενήθηκαν στις συχνότητές της διαφοροποιήθηκαν σημαντικά ως προς τη σεναριακή τους βάση. Από τη στατιστική διερεύνηση ($\text{sig.} = ,000$) ($\chi^2 = 1310,879$) προκύπτει ότι για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι άκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μεγαλύτερο του 20% (45%).

Υβριδική Εκπομπή	0,4%	0,0%	0,0%
Άλλο (π.χ. έναρξη ή κλείσιμο της τηλεοπτικής εκροής)	2,7%	0,0%	0,0%
Σύνολο	100%	100%	100%

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Η τηλεοπτική βιομηχανία - όπως κάθε είδους βιομηχανία - για να παραμένει ελκυστική και να προσελκύει κοινό χρειάζεται να ανανεώνεται. Στην τηλεόραση η ανανέωση σημαίνει δημιουργία νέων παραγωγών σε περιοδική βάση. Παρόλα αυτά, η τηλεοπτική εκροή πολλές φορές κατακλύζεται από επαναπροβολές εκπομπών είτε λόγω ανωτέρας βίας (έλλειψη χρημάτων ή ανάγκη εξοικονόμησης κεφαλαίου), είτε επειδή το απαιτούν οι περιστάσεις (όπως τους καλοκαιρινούς μήνες, κατά τη διάρκεια των οποίων η τηλεθέαση είναι μειωμένη).

Γράφημα 7.26: Κατηγορίες εκπομπών βάσει χρόνου μετάδοσης στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011) (sig.= ,000) ($\chi^2= 110,480$)⁵⁰⁶

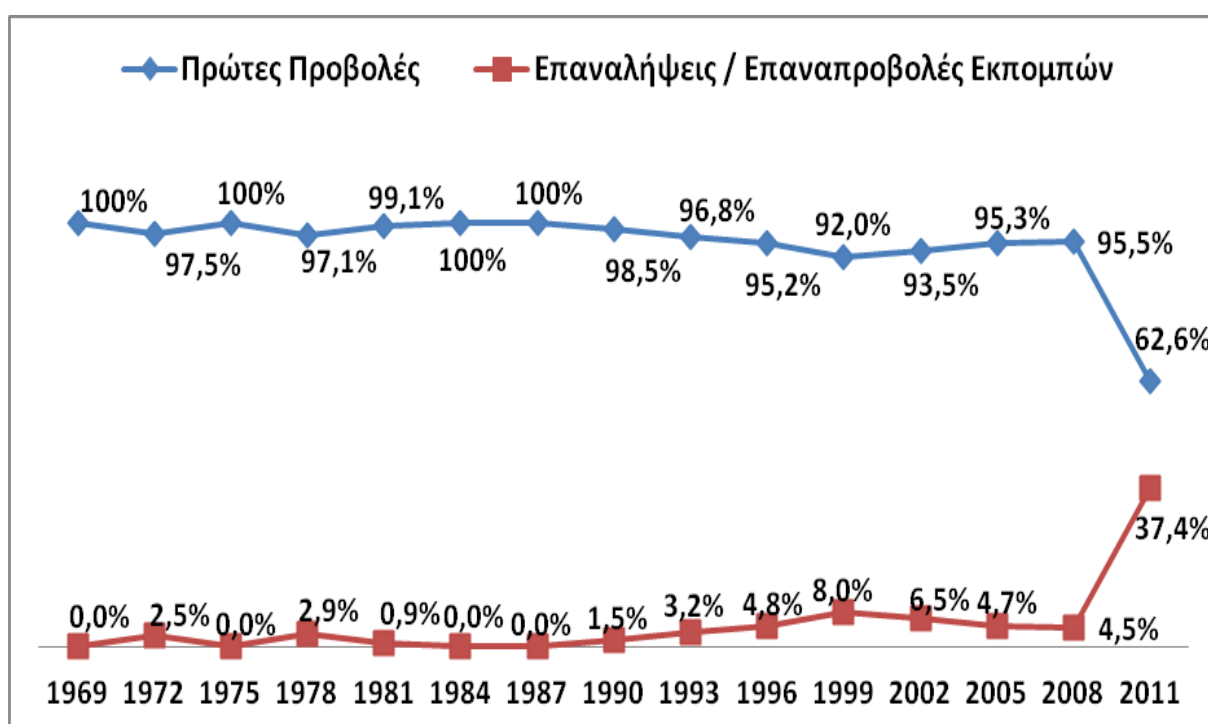

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014).

⁵⁰⁶ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση σε επαναπροβολές εκπομπών ή σε πρώτες προβολές εκπομπών δε διέφερε σημαντικά μεταξύ των περιόδων πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση σε επαναπροβολές εκπομπών ή σε πρώτες προβολές εκπομπών διέφερε σημαντικά μεταξύ των περιόδων πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2= 110,480$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης.

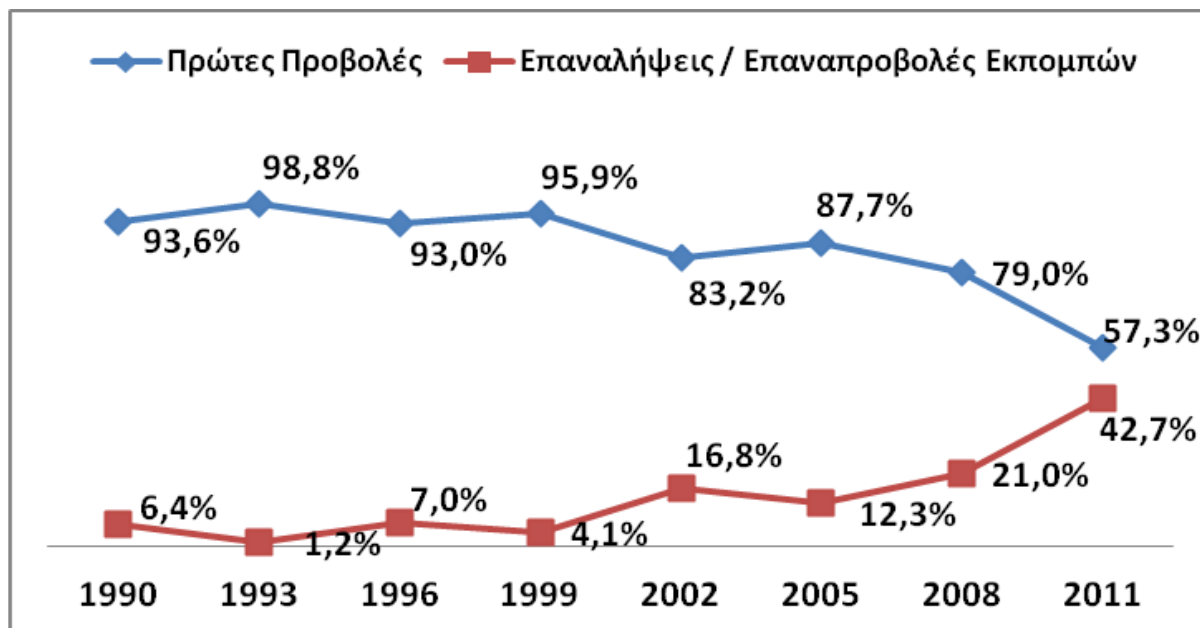
Στην περίπτωση της δημόσιας τηλεόρασης οι επαναπροβολές εκπομπών την περίοδο πριν την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου ήταν εύλογα ελάχιστες. Η μειωμένη χρονικά τηλεοπτική εκροή (που δεν κάλυπτε όλο το εικοσιτετράωρο) καθώς και η έλλειψη ανταγωνισμού έδιναν τη δυνατότητα στα δημόσια κανάλια να διαμορφώνουν την εκροή τους με βάση νεοπροβαλλόμενες κυρίως παραγωγές. Αντιθέτως, μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η αντίστοιχη εκροή με τις επαναλήψεις εκπομπών αυξήθηκε, αφού τα δημόσια κανάλια είχαν πλέον να καλύψουν μεγαλύτερο εύρος του εικοσιτετράωρου (Γράφημα 7.26). Το θετικό είναι ότι πολλές από τις επαναπροβολές πραγματοποιούνταν τις μεσημεσιώρες, στις οποίες η τηλεθέαση συνήθως σημειώνει τα χαμηλότερα επίπεδα μέσα στο εικοσιτετράωρο. Δεν είναι τυχαίο ότι οι περισσότερες επαναλήψεις εκπομπών σημειώθηκαν εμφανώς το 2011 (Γράφημα 7.27). Εν μέσω δημοσιονομικής ύφεσης η ΕΡΤ απειλήθηκε με συρρίκνωση, προερχόμενη από κυβερνητικό σχέδιο, αντέδρασε με συνεχόμενες απεργιακές κινητοποιήσεις και συνεπώς αδυνατούσε να συγκροτήσει έναν ολοκληρωμένο τηλεοπτικό προγραμματισμό.

Γράφημα 7.27: Πρώτες προβολές και επαναπροβολές εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά τριετία (1969-2011)

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014).

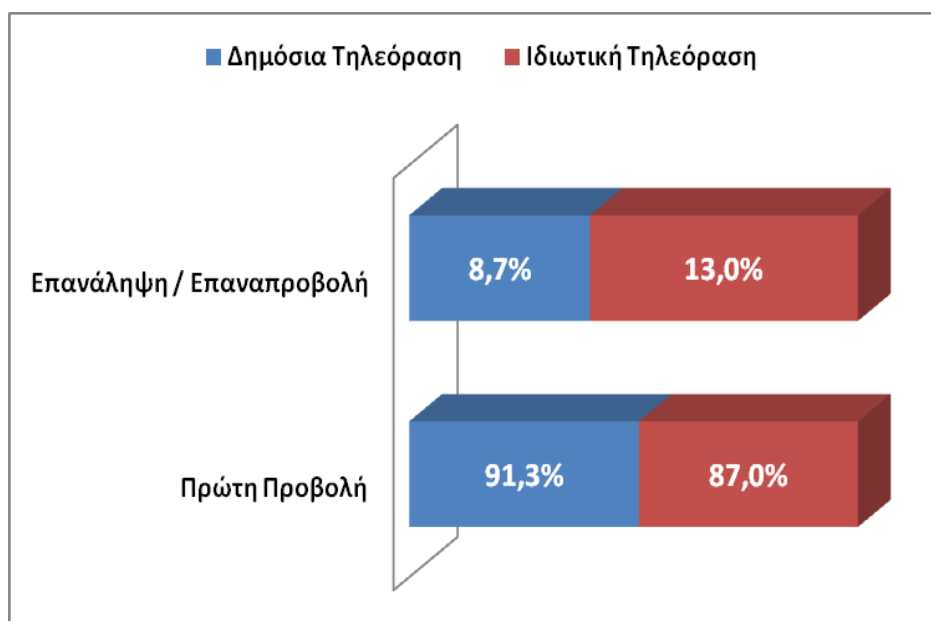
Γράφημα 7.28: Πρώτες προβολές και επαναπροβολές εκπομπών στην ελληνική ιδιωτική τηλεόραση ανά τριετία (1990-2011)

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Στο πεδίο της ιδιωτικής τηλεόρασης η τακτική των επαναλήψεων ήταν σαφώς συχνότερη (Γράφημα 7.29) και μάλιστα αξιοποιήθηκε συστηματικά όχι μόνο κατά τις μεταμεσονύκτιες ώρες χαμηλής τηλεθέασης, αλλά όλο το εικοσιτετράωρο με την προβολή των πιο επιτυχημένων εκπομπών, η απήχηση των οποίων έχει αποδειχθεί ανθεκτική στον χρόνο.

Γράφημα 7.29: Κατηγορίες εκπομπών βάσει χρόνου μετάδοσης στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011) (sig.= ,000) ($\chi^2= 30,173$)⁵⁰⁷

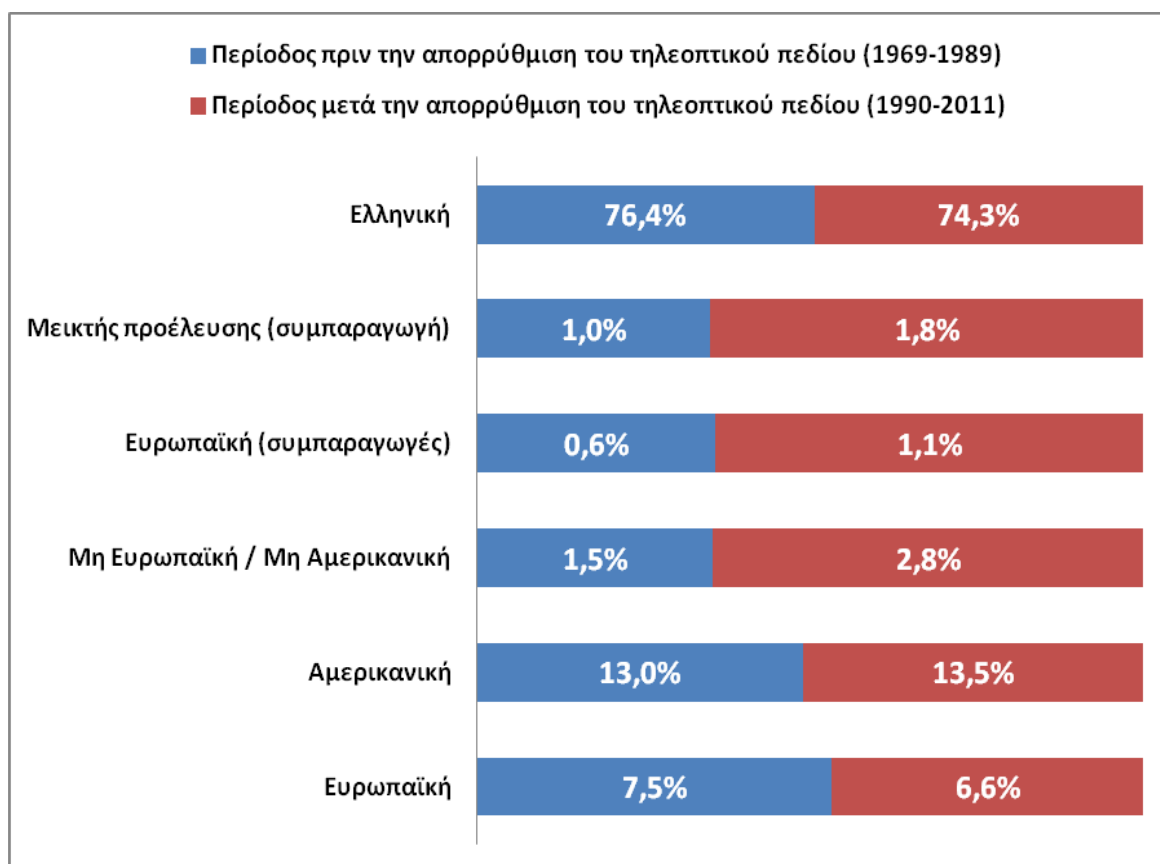

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Η ελληνική τηλεόραση (όπως και κάθε εθνική τηλεόραση) είναι εύλογο να βασίζεται ως επί το πλείστον σε εγχώριες παραγωγές προκειμένου να επιτελέσει την αποστολή της, αφού στόχος της είναι η προσέλκυση του εγχώριου κοινού. Η τάση αυτή ήταν διαχρονική στην περίπτωση της δημόσιας τηλεόρασης (Γράφημα 7.30) και παράλληλα συνιστούσε ένα χαρακτηριστικό, το οποίο όχι απλά ήταν κοινό μεταξύ των δημόσιων και των ιδιωτικών καναλιών, αλλά υιοθετήθηκε και στον ίδιο περίπου βαθμό από τα δύο "αντίπαλα στρατόπεδα" (σε ποσοστό 74,3% στη δημόσια τηλεόραση και 73,4% στην ιδιωτική) την περίοδο μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (Γράφημα 7.31).

⁵⁰⁷ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Η δημόσια τηλεόραση δε διαφοροποιήθηκε σημαντικά από την ιδιωτική τηλεόραση ως προς τη βαρύτητα που έδωσε σε επαναπροβολές εκπομπών ή πρώτες προβολές εκπομπών μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Η δημόσια τηλεόραση διαφοροποιήθηκε σημαντικά από την ιδιωτική τηλεόραση ως προς τη βαρύτητα που έδωσε σε επαναπροβολές εκπομπών ή πρώτες προβολές εκπομπών μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2= 30,173$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης.

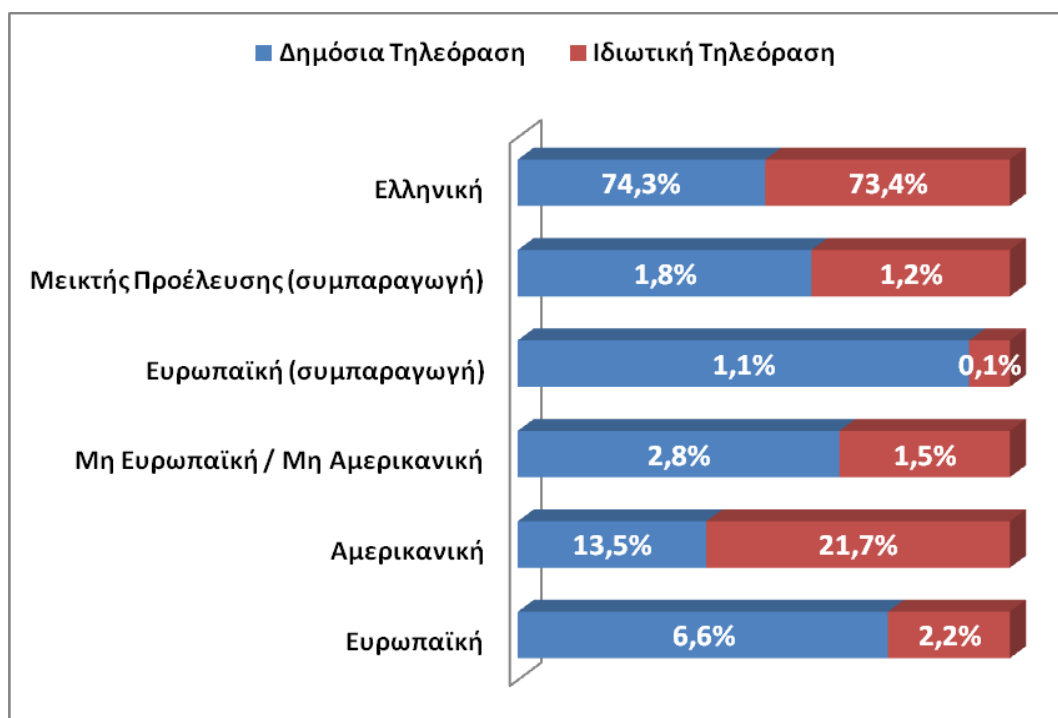
Γράφημα 7.30: Κατηγορίες προέλευσης εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1969-2011) (sig.= ,008) ($\chi^2= 15,598$)⁵⁰⁸

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁵⁰⁸ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου το δίπολο ξένες-εγχώριες παραγωγές δεν διαφοροποιήθηκε σημαντικά ως προς την παρουσία του στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης σε σύγκριση με την περίοδο πριν την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου το δίπολο ξένες-εγχώριες παραγωγές διαφοροποιήθηκε σημαντικά ως προς την παρουσία του στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης σε σύγκριση με την περίοδο πριν την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Από τη στατιστική διερεύνηση (sig.= ,008) ($\chi^2= 15,598$) του σχετικού Γραφήματος προκύπτει ότι για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι έγκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μικρότερο του 20% (,0%). Ωστόσο, η τιμή sig.=,008 είναι μεγαλύτερη της τιμής-ορίου του διαστήματος εμπιστοσύνης (είναι μεγαλύτερη από το 0.05) και συνεπώς αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση.

Γράφημα 7.31: Κατηγορίες προέλευσης εκπομπών στην ελληνική δημόσια και ιδιωτική τηλεόραση μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (1990-2011) (sig.= ,000) ($\chi^2=155,105$)⁵⁰⁹

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

Όσον αφορά τις εκπομπές ξένης προέλευσης, οι τάσεις μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης διέφεραν. Στη δημόσια τηλεόραση οι εν λόγω παραγωγές είχαν μια λίγο-πολύ σταθερή παρουσία στο τηλεοπτικό πρόγραμμα. Πιο συγκεκριμένα, είτε πριν είτε μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, καταλάμβαναν περίπου το ένα τέταρτο της τηλεοπτικής εκροής, σημειώνοντας μικρή αύξηση (από το 23,6% στο 25,8%) (Γράφημα 7.30). Αυτό σημαίνει ότι η έλευση του ανταγωνισμού δεν επηρέασε σημαντικά τις αναλογίες μεταξύ ξένου και εγχώριου προγράμματος στα δημόσια κανάλια. Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση περί σημαντικής επέκτασης της παρουσίας των ξένων παραγωγών στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου δεν επιβεβαιώνεται.

Παρόμοια εικόνα σταθερής παρουσίας στην τηλεοπτική εκροή του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα εμφάνισαν και οι αμερικανικές παραγωγές. Και σε αυτή την περίπτωση

⁵⁰⁹ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στις διάφορες κατηγορίες εκπομπών με βάση την προέλευσή τους η δημόσια τηλεόραση δε διαφοροποιήθηκε σημαντικά από την ιδιωτική τηλεόραση ως προς τη βαρύτητα που έδωσε στο δίπολο ξένες-εγχώριες παραγωγές μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στις διάφορες κατηγορίες εκπομπών με βάση την προέλευσή τους η δημόσια τηλεόραση διαφοροποιήθηκε σημαντικά από την ιδιωτική τηλεόραση ως προς τη βαρύτητα που έδωσε στο δίπολο ξένες-εγχώριες παραγωγές μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2=155,105$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης.

η έλευση του πολυκαναλικού περιβάλλοντος δεν αποτέλεσε παράγοντα ιδιαίτερης ενίσχυσής τους (από το 13% αυξήθηκαν στο 13,5%), ωστόσο σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ξένες παραγωγές (ευρωπαϊκές, μη-ευρωπαϊκές, μη-αμερικανικές) οι αμερικανικές αποτέλεσαν ιδιαίτερο πόλο έλξης και επένδυσης για τη δημόσια τηλεόραση (Γράφημα 7.30).⁵¹⁰ Συνεπώς, η ερευνητική υπόθεση περί σημαντικής αύξησης της παρουσίας του αμερικανικού προγράμματος στις συχνότητες της δημόσιας τηλεόρασης μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου δεν επιβεβαιώνεται.

Όσον αφορά το δίπολο αμερικανικές-ευρωπαϊκές εκπομπές, στη δημόσια τηλεόραση, τόσο πριν όσο και μετά την απορρύθμιση της τηλεόρασης, οι πρώτες ξεπερνούσαν τις δεύτερες σε συχνότητα προβολής χωρίς μάλιστα να υπάρχουν ιδιαίτερες διακυμάνσεις μεταξύ των δύο περιόδων (Γραφήματα 7.30 & 7.31). Η σταθερότητα της επένδυσης αυτής είναι μια ισχυρή ένδειξη ότι η ροπή προς τα αμερικανικά προϊόντα αποτελούσε στρατηγική επιλογή του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα και όχι ένα τυχαίο γεγονός. Συνεπώς, επαληθεύεται η ερευνητική υπόθεση που περιγράφει τη δημόσια τηλεόραση στον τομέα του ξένου προγράμματος να δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα στις αμερικανικές παραγωγές σε σύγκριση με τις ευρωπαϊκές.

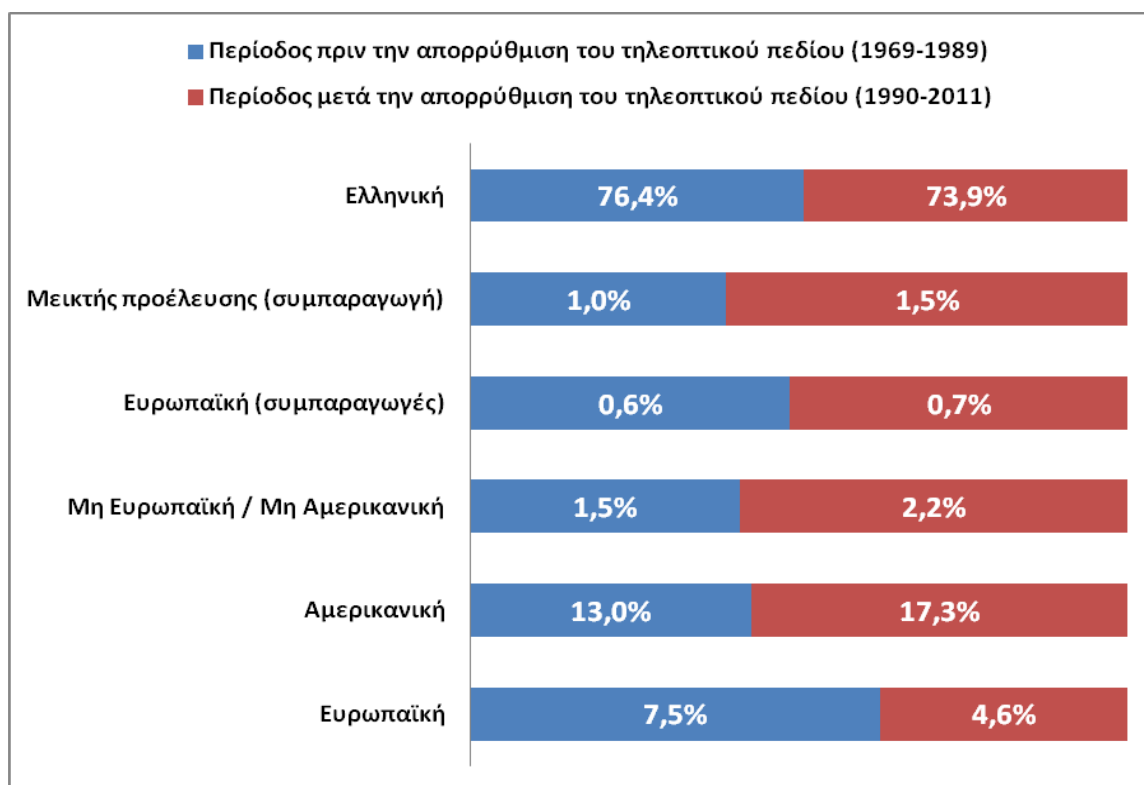
Στον τομέα των ξένων παραγωγών η ιδιωτική τηλεόραση έδειξε ακόμα μεγαλύτερη προτίμηση στις αμερικανικές εκπομπές (21,7%) σε βάρος των ευρωπαϊκών (2,3%), αποδεικνύοντας ότι στον ιδιωτικό τομέα οι επιλογές υπαγορεύονταν από τις αξίες της αγοράς: αναζήτηση εύπεπτου περιεχομένου χαμηλού κόστους, που το κοινό αρέσκειται να καταναλώνει αφειδώς (Γράφημα 7.31).

Γενικά, στο σύνολο της τηλεοπτικής εκροής (δημόσιας και ιδιωτικής τηλεόρασης), την περίοδο μετά την απορρύθμιση, οι ξένες παραγωγές καταλάμβαναν λίγο παραπάνω από το ένα τέταρτο του συνολικού προγράμματος (με ποσοστό 26,3%). Το αξιοσημείωτο είναι ότι μεταξύ των ξένης προέλευσης εκπομπών την πιο δυναμική παρουσία στο συνολικό πρόγραμμα της τηλεόρασης εν γένει είχαν οι αμερικανικές παραγωγές (17,3%) (Γράφημα

⁵¹⁰ Στις 25 Μαΐου 2016 η Επιτροπή πρότεινε την αναθεώρηση των κανόνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα οπτικοακουστικά Μέσα με στόχο α) τη διαμόρφωση ενός δικαιότερου περιβάλλοντος για όλους τους παράγοντες του πεδίου (παραδοσιακούς ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, παρόχους βίντεο κατά παραγγελία και διαδικτυακές πλατφόρμες ανταλλαγής βίντεο), β) την προώθηση ευρωπαϊκών παραγωγών, γ) την προστασία των ανηλίκων και δ) την καλύτερη αντιμετώπιση της ρητορικής μίσους. Μετά από αξιολόγηση της Οδηγίας του 2010 (Οδηγία 2010/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 10ης Μαρτίου 2010, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παροχή υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων) η Επιτροπή πρότεινε - μεταξύ άλλων - τη στήριξη της ευρωπαϊκής δημιουργικότητας, μεταβάλλοντας τις μέχρι τώρα υποχρεώσεις των ευρωπαϊκών τηλεοπτικών οργανισμών και των παρόχων περιεχομένου κατά παραγγελία. Οι πρώτοι μέχρι σήμερα επενδύουν περίπου το 20% των εσόδων τους σε πρωτότυπο περιεχόμενο και οι δεύτεροι λιγότερο από το 1%. Με την επικαιροποίηση των κανόνων η Επιτροπή επιθυμεί οι τηλεοπτικοί οργανισμοί να αφιερώνουν τουλάχιστον το 50% του τηλεοπτικού χρόνου σε ευρωπαϊκά έργα και οι πάροχοι περιεχομένου κατά παραγγελία να διαθέτουν στους καταλόγους τους ευρωπαϊκό περιεχόμενο τουλάχιστον κατά 20%. Επίσης, προτείνεται τα κράτη μέλη να μπορούν να ζητούν κατά παραγγελία υπηρεσίες διαθέσιμες στη χώρα τους και να στηρίζουν οικονομικά τα ευρωπαϊκά έργα. Οι νέες αυτές προτάσεις διατυπώθηκαν στο πλαίσιο της στρατηγικής για την Ψηφιακή Ενιαία Αγορά (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

7.32). Συνεπώς, η απορρύθμιση συνοδεύτηκε από αύξηση του ξένου προγράμματος, ιδιαίτερα του αμερικανικού, στην τηλεόραση εν γένει. Στην αύξηση αυτή σίγουρα συνέβαλε με τις επιλογές της και η δημόσια τηλεόραση, αλλά σε μικρότερο βαθμό συγκριτικά με την ιδιωτική.

Γράφημα 7.32: Κατηγορίες προέλευσης εκπομπών στην ελληνική τηλεόραση εν γένει πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου (sig.= ,000) ($\chi^2= 39,244$)⁵¹¹

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁵¹¹ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στις διάφορες κατηγορίες εκπομπών με βάση την προέλευσή τους η ελληνική τηλεόραση δε διαφοροποιήθηκε σημαντικά ως προς τη βαρύτητα που έδωσε στο δίπολο ξένες-εγχώριες παραγωγές πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, β) H_A : Στις διάφορες κατηγορίες εκπομπών με βάση την προέλευσή τους η ελληνική τηλεόραση διαφοροποιήθηκε σημαντικά ως προς τη βαρύτητα που έδωσε στο δίπολο ξένες-εγχώριες παραγωγές πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου. Η στατιστική διερεύνηση (sig.= ,000) ($\chi^2= 39,244$) οδηγεί στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης.

7.5 Το τηλεοπτικό περιεχόμενο στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (prime-time)

Η ζώνη υψηλής τηλεθέασης (prime-time)⁵¹² έχει ιδιαίτερη αξία σε κάθε τηλεοπτικό φορέα, καθώς εκεί συγκεντρώνεται καθημερινά η μεγαλύτερη μερίδα του τηλεοπτικού κοινού. Συνεπώς, είναι η ζώνη η οποία εάν κερδηθεί από το κανάλι, αυτομάτως συνεπάγεται προσέλκυση περισσότερων διαφημιστικών εσόδων. Στην περίπτωση της δημόσιας τηλεόρασης, που εξαρτάται μερικώς από τις διαφημίσεις, η ζώνη αυτή μπορεί να μην έχει την ίδια ωφελιμιστική αξία, ωστόσο, φέρει μια εναλλακτική σημασία, αφού σε μεγάλο βαθμό κρίνει το επίπεδο ελκυστικότητας των καναλιών του φορέα.

Παρατηρώντας την πορεία της δημόσιας τηλεόρασης στο σύνολό της, στη ζώνη 19.00-21.00 έχουν φιλοξενηθεί κυρίως σειρές ή σίριαλ μυθοπλαστικού χαρακτήρα, ντοκιμαντέρ/εκπομπές έρευνας με ιδιαίτερη επιμορφωτική αξία, δελτία ειδήσεων καθώς και διαφόρων ειδών σόου. Πιο συγκεκριμένα, από τη γενική κατηγορία των σόου στην απογευματινή αυτή ζώνη η δημόσια τηλεόραση προτιμούσε να προβάλλει κυρίως μαγκαζίνο (γενικού ή εξειδικευμένου περιεχομένου), αθλητικές εκπομπές-αθλητικές μεταδόσεις και σε πολύ μικρότερο βαθμό μουσικοχορευτικές εκπομπές και τηλεπαιχνίδια. Μάλιστα, όσον αφορά τις σειρές μυθοπλασίας και τα ντοκιμαντέρ επρόκειτο για παραγωγές που σε μεγάλο βαθμό παρουσίαζαν την εξής ιδιαιτερότητα: ξεκινώντας την προβολή τους το απόγευμα και ολοκληρώνοντάς την μετά τις 21.00, καταλάμβαναν ταυτοχρόνως και μέρος από τη βραδινή ζώνη υψηλής τηλεθέασης (21.00-23.00). Ωστόσο, αυτό δε σημαίνει ότι οι δύο αυτές κατηγορίες εκπομπών προορίζονταν αποκλειστικά για τις ώρες υψηλής τηλεθέασης, αφού σε μεγάλο βαθμό διάνθιζαν με την παρουσία τους και άλλα σημεία της τηλεοπτικής εκροής (Πίνακας 7.7). Σε γενικές γραμμές, επρόκειτο για ζώνη πολυπρισματική, στην οποία ο τηλεθεατής μπορούσε να απολαύσει ενημερωτικό, ψυχαγωγικό και επιμορφωτικό περιεχόμενο.

Στη βραδινή ζώνη υψηλής τηλεθέασης (21.00-23.00) η δημόσια τηλεόραση προέβαλε κυρίως δελτία ειδήσεων και δευτερευόντως σειρές μυθοπλασίας και ταινίες. Από τη γενική κατηγορία των σόου περιορισμένη αλλά χαρακτηριστική, ήταν η προβολή των μαγκαζίνο, των αθλητικών εκπομπών ή αθλητικών μεταδόσεων, καθώς και των εκπομπών μουσικοχορευτικού χαρακτήρα (Πίνακας 7.7). Συνεπώς, στο ζενίθ της τηλεοπτικής παρακολούθησης το δίπολο ενημέρωση-ψυχαγωγία κυριαρχούσε έναντι της επιμόρφωσης, αφού είναι το στοιχείο που ενδιέφερε και προσέλκυε το μεγαλύτερο μέρος του τηλεοπτικού κοινού.

⁵¹² Για τις ανάγκες της έρευνας η ζώνη υψηλής τηλεθέασης χωρίστηκε σε δύο κατηγορίες: απογευματινή ζώνη υψηλής τηλεθέασης 19.00-21.00 και βραδινή ζώνη υψηλής τηλεθέασης 21.00-23.00. Για τα προγράμματα εκείνα των οποίων η προβολή τύγχανε να καλύπτει μέρος και από τις δύο ζώνες (π.χ. 20.30-21.30, κάτι που συνέβαινε στη δημόσια τηλεόραση την περίοδο πριν την απορρύθμιση) επινοήθηκε και τρίτη κατηγορία, που στόχο έχει να απεικονίσει την ιδιαίτερη θέση κάποιων εκπομπών, οι οποίες καταλάμβαναν μέρος τόσο της απογευματινής ζώνης υψηλής τηλεθέασης όσο και της βραδινής ζώνης υψηλής τηλεθέασης.

Πίνακας 7.7: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης την περίοδο 1969-2011 (σε ποσοστά %) ⁵¹³

Κατηγορία Εκπομπής	Εμφάνιση στη ζώνη 19.00-21.00	Εμφάνιση στη ζώνη 21.00-23.00	Απουσία από τη ζώνη 19.00-23.00	Εμφάνιση στις ζώνες 19.00-21.00 & 21.00-23.00
Δελτίο Ειδήσεων - Καιρού	14,3%	32,1%	19,8%	0,0%
Εκπομπή Λόγου - Συζήτησης (talk-show)	2,7%	3,6%	3,7%	3,2%
Ντοκιμαντέρ / Εκπομπή Δημοσιογραφικής Έρευνας	20,5%	7,8%	15,4%	21,0%
Σειρές-Σίριαλ	23,7%	22,7%	12,3%	53,2%
Ταινίες (κινηματογραφικές / Τηλεταινίες)	4,0%	13,6%	5,6%	1,6%
Σατιρική Εκπομπή / Κωμικό Σόου	0,0%	,2%	0,1%	0,0%
Μουσική Εκπομπή ή/και Εκπομπή Χορού	6,7%	5,6%	5,3%	4,8%
Ριάλιτι (κλασικό, τάλεντ σόου ή άλλου τύπου)	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%
Μαγκαζίνο (ενηλίκων / παιδικό) / Ενημερωτική Εκπομπή - Μαγκαζίνο εξειδικευμένου περιεχομένου	12,9%	6,7%	15,8%	3,2%
Παιδική - Εφηβική Σειρά / Κινούμενα Σχέδια	0,8%	0,2%	10,9%	0,0%
Αθλητική Εκπομπή / Αθλητικός Αγώνας	8,9%	6,0%	3,0%	9,7%
Τηλεπαιχνίδι	3,6%	0,2%	0,3%	3,2%
Θεατρική παράσταση / Θεατρικό έργο	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%
Εκπαιδευτική Τηλεόραση	0,0%	0,0%	0,5%	0,0%
Πρόγραμμα ειδικού χαρακτήρα (π.χ. βραβεία, τηλεμαραθώνιος, πρόγραμμα) / Teletext	0,4%	0,5%	1,1%	0,0%
Εκκλησιαστική-Θρησκευτική Εκπομπή / Θεία Λειτουργία	0,0%	0,0%	,4%	0,0%
Εκπομπή Μαγειρικής	0,0%	0,0%	0,9%	0,0%
Σόου ευρείας ψυχαγωγίας / Variety Show	0,4%	0,8%	0,1%	0,0%
Υβριδική Εκπομπή	0,4%	0,0%	0,4%	0,0%
Άλλο (π.χ. έναρξη ή κλείσιμο της τηλεοπτικής εκπομπής)	0,1%	0,0%	4,6%	0,0%
Σύνολο	100%	100%	100%	100%

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁵¹³ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκπομπής της ζώνης υψηλής τηλεθέασης η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις διάφορες κατηγορίες εκπομπών δε διέφερε σημαντικά μεταξύ τους, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκπομπής της ζώνης υψηλής τηλεθέασης η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις διάφορες κατηγορίες εκπομπών διέφερε σημαντικά μεταξύ τους. Από τη στατιστική διερεύνηση ($\text{sig.} = ,000$) ($\chi^2 = 779,972$) προκύπτει ότι για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι άκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μεγαλύτερο του 20% (43,8%).

Στην ιδιωτική τηλεόραση η φυσιογνωμία της τηλεοπτικής εκροής υψηλής τηλεθέασης δεν ήταν ποτέ ίδια συγκριτικά με εκείνη της δημόσιας. Η απογευματινή ζώνη 19.00-21.00 ήταν παραδοσιακά αφιερωμένη πρωτίστως στις ειδήσεις (41,5%) και δευτερευόντως στις σειρές ή τα σίριαλ (31%), που συνήθως λειτουργούσαν ως "προπορευόμενα προγράμματα" (lead-in) στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων του σταθμού (Πίνακας 7.8).⁵¹⁴ Σε αυτή τη ζώνη σημαντική παρουσία είχαν τα τηλεπαιχνίδια (16,6%). Σε αντίθεση με τη δημόσια τηλεόραση, η ιδιωτική τηλεόραση συγκροτούσε μια απογευματινή ζώνη καθαρά ενημερωτικού και ψυχαγωγικού χαρακτήρα από την οποία απουσίαζε εντελώς το στοιχείο της επιμόρφωσης.

Στη βραδινή ζώνη 21.00-23.00, όπου παραδοσιακά η τηλεθέαση φθάνει στο ζενίθ της, τα ιδιωτικά κανάλια προτιμούσαν να προβάλουν ως επί το πλείστον μυθοπλαστικό περιεχόμενο, κυρίως μέσα από σειρές ή σίριαλ (58,7%) και δευτερευόντως μέσα από ταινίες (16,5%). Στην ίδια ζώνη, αν και σε πολύ μικρότερο βαθμό, το κοινό μπορούσε επίσης να παρακολουθήσει δημοφιλή σόου, τα συχνότερα εκ των οποίων ήταν τα ριάλιτι (7%) και έπονταν οι αθλητικές εκπομπές-οι αθλητικές μεταδόσεις (4,1%). Πηγή ενημέρωσης ήταν τα δελτία ειδήσεων (5%) με μικρή συχνότητας εμφάνισης και ορισμένα μαγκαζίνο με ακόμα μικρότερη συχνότητα προβολής (2,5%) (Πίνακας 7.8).

Με δυο λόγια, για την ιδιωτική τηλεόραση το δημοφιλές δίωρο 21.00-23.00 ήταν ένας τηλεοπτικός χρόνος πρωτίστως ψυχαγωγικός με μικρές δόσεις ενημερωτικού χαρακτήρα. Σε γενικές γραμμές, η ιδιωτική τηλεόραση στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης αποδεικνύεται μια άκρως εμπορική τηλεόραση, αφού μέσα από την υπερβολική έμφαση σε ελκυστικά ψυχαγωγικά είδη προγράμματος (εις βάρος των επιμορφωτικών) προσέβλεπε στην προσέλκυση του μεγαλύτερου δυνατού κοινού και συνεπώς στην προσέλκυση του μεγαλύτερου δυνατού ποσοστού διαφημιστικής δαπάνης.

⁵¹⁴ Στον τηλεοπτικό προγραμματισμό η τακτική του "προπορευόμενου προγράμματος" (lead-in) αναφέρεται στο πρόγραμμα εκείνο που χάρη στις "κληρονομικές του επιδράσεις" επηρεάζει την κατεύθυνση του τηλεοπτικού κοινού στο επόμενο πρόγραμμα και επιφέρει μια επικρατούσα διάθεση για όλη τη ζώνη (βλ. Παπαθανασόπουλος, 2000: 153).

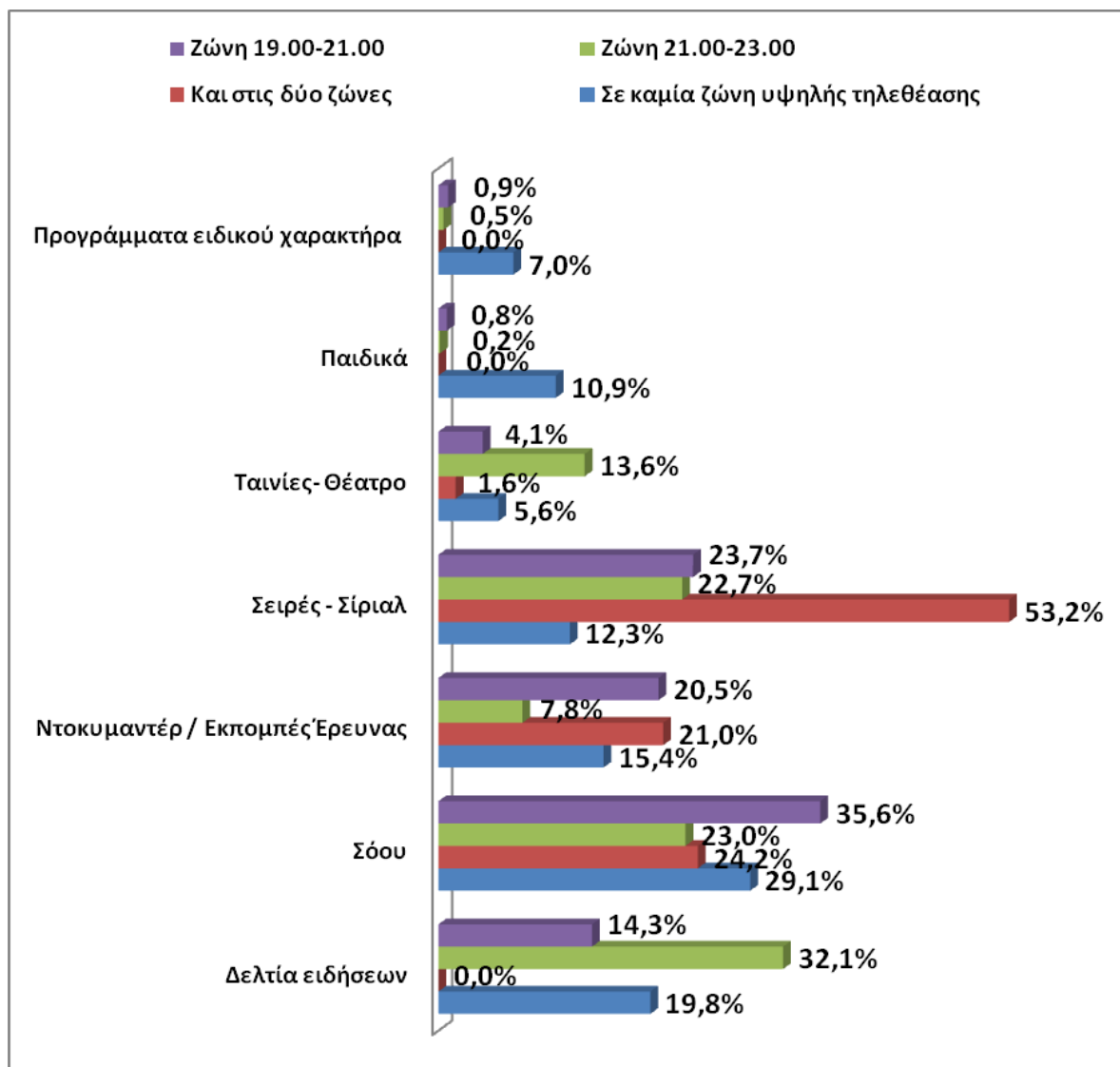
Πίνακας 7.8: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική ιδιωτική τηλεόραση στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης την περίοδο 1990-2011 (σε ποσοστά %) ⁵¹⁵

Κατηγορία Προγράμματος	Εμφάνιση στη ζώνη 19.00-21.00	Εμφάνιση στη ζώνη 21.00-23.00	Απουσία από τη ζώνη 19.00-23.00
Δελτίο Ειδήσεων - Καιρού	41,5%	5,0%	19,8%
Εκπομπή Λόγου - Συζήτησης (talk-show)	1,1%	0,8%	3,4%
Ντοκιμαντέρ / Εκπομπή Δημοσιογραφικής Έρευνας	0,0%	0,4%	0,7%
Σειρές-Σίριαλ	31,0%	58,7%	31,5%
Ταινίες (κινηματογραφικές / Τηλεταινίες)	4,0%	16,5%	8,9%
Σατιρική Εκπομπή / Κωμικό Σόου	0,0%	0,8%	0,0%
Μουσική Εκπομπή ή/και Εκπομπή Χορού	0,7%	0,0%	1,5%
Ριάλιτι (κλασικό, τάλεντ σόου ή άλλου τύπου)	0,4%	7,0%	2,2%
Μαγκαζίνο (ενηλίκων / παιδικό) / Ενημερωτική Εκπομπή - Μαγκαζίνο εξειδικευμένου περιεχομένου	0,7%	2,5%	12,9%
Παιδική - Εφηβική Σειρά / Κινούμενα Σχέδια	0,0%	0,0%	6,3%
Αθλητική Εκπομπή / Αθλητικός Αγώνας	2,2%	4,1%	1,8%
Τηλεπαιχνίδι	16,6%	2,9%	4,3%
Θεατρική παράσταση / Θεατρικό έργο	0,0%	0,0%	,1%
Πρόγραμμα ειδικού χαρακτήρα (π.χ. βραβεία, τηλεμαραθώνιος, πρόγραμμα) / Teletext	0,0%	0,8%	1,0%
Εκπομπή Μαγειρικής	0,7%	0,0%	0,6%
Σόου ευρείας ψυχαγωγίας / Variety Show	1,1%	0,4%	0,6%
Τηλεπωλήσεις	0,0%	0,0%	4,5%
Σύνολο	100%	100%	100%

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁵¹⁵ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής της ζώνης υψηλής τηλεθέασης η βαρύτητα που έδωσε η ιδιωτική τηλεόραση στις διάφορες κατηγορίες εκπομπών δε διέφερε σημαντικά μεταξύ τους, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής της ζώνης υψηλής τηλεθέασης η βαρύτητα που έδωσε η ιδιωτική τηλεόραση στις διάφορες κατηγορίες εκπομπών διέφερε σημαντικά μεταξύ τους. Από τη στατιστική διερεύνηση ($\text{sig.} = ,000$) ($\chi^2 = 406,354$) προκύπτει ότι για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι άκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μεγαλύτερο του 20% (33,3%).

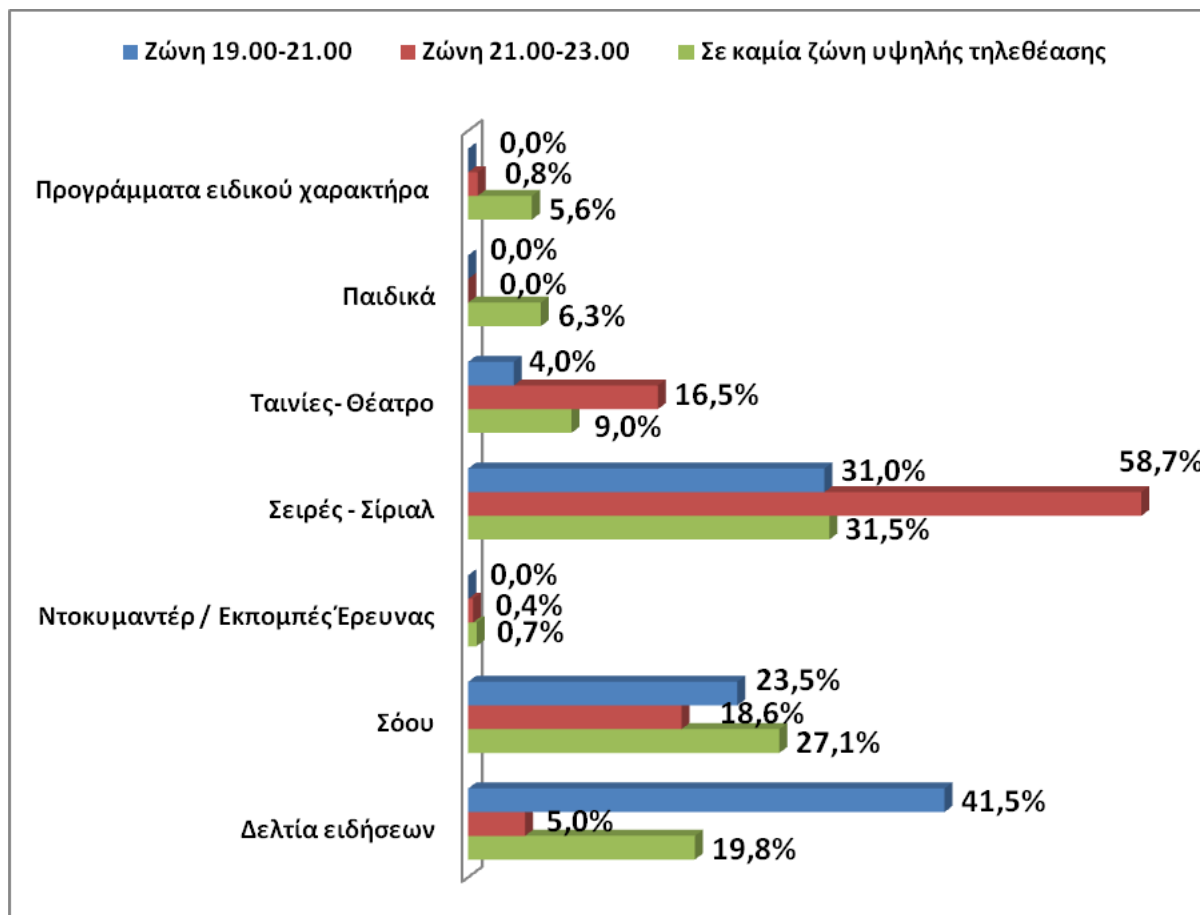
Γράφημα 7.33: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (1969-2011) ⁵¹⁶

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

⁵¹⁶ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής της ζώνης υψηλής τηλεθέασης η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις διάφορες ομαδοποιημένες κατηγορίες εκπομπών δε διέφερε σημαντικά μεταξύ τους, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής της ζώνης υψηλής τηλεθέασης η βαρύτητα που έδωσε η δημόσια τηλεόραση στις διάφορες ομαδοποιημένες κατηγορίες εκπομπών διέφερε σημαντικά μεταξύ τους. Για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι άκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μεγαλύτερο του 20% (43,8%).

Γράφημα 7.34: Κατηγορίες εκπομπών στην ελληνική ιδιωτική τηλεόραση στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (1990-2011) ⁵¹⁷

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014)

7.6 Συμπερασματικές Σκέψεις

Η ελληνική δημόσια τηλεόραση στο σύνολο της διαδρομής της αναμφισβήτητα προσέφερε στο κοινό μια πλούσια τηλεοπτική εκροή, αφού τόσο πριν όσο και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου φιλοξένησε στις συχνότητές της μια ευρεία γκάμα εκπομπών, διαφορετικής φυσιογνωμίας και αποστολής. Με την έλευση του ανταγωνισμού η γκάμα αυτή εμπλουτίστηκε, έστω και σε περιορισμένο βαθμό, μέσα από την υιοθέτηση νέων κατηγοριών εκπομπών. Ο εμπλουτισμός αυτός της τηλεοπτικής εκροής, έως ένα βαθμό, ήταν απόρροια των επιρροών που δέχθηκε ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας από την

⁵¹⁷ Η διατύπωση της μηδενικής (H_0) και της εναλλακτικής στατιστικής υπόθεσης (H_A) έχουν ως εξής: α) H_0 : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής της ζώνης υψηλής τηλεθέασης η βαρύτητα που έδωσε η ιδιωτική τηλεόραση στις διάφορες ομαδοποιημένες κατηγορίες εκπομπών δε διέφερε σημαντικά μεταξύ τους, β) H_A : Στο πλαίσιο της τηλεοπτικής εκροής της ζώνης υψηλής τηλεθέασης η βαρύτητα που έδωσε η ιδιωτική τηλεόραση στις διάφορες ομαδοποιημένες κατηγορίες εκπομπών διέφερε σημαντικά μεταξύ τους. Για τη συγκεκριμένη διασταύρωση μεταβλητών ο έλεγχος χ^2 είναι άκυρος, αφού το ποσοστό των αναμενόμενων τιμών κάτω από 5 είναι μεγαλύτερο του 20% (33,3%).

εμπορευματοποίηση του τηλεοπτικού πεδίου, χωρίς ωστόσο το στοιχείο αυτό να συνεπάγεται ταύτιση προτιμήσεων με την ιδιωτική τηλεόραση.

Άλλωστε, η πλούσια εκροή της δημόσιας τηλεόρασης, ιδωμένη ανά δεκαετία, εμφάνισε ενδιαφέρουσες διακυμάνσεις ως προς το τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία, οι οποίες ήταν ενδεικτικές της προσπάθειας του φορέα για μια πολυδιάστατη και μεταβαλλόμενη παρουσία στο τηλεοπτικό πεδίο. Σε ένα πρώτο επίπεδο, οι διαφορές μεταξύ των δύο ανταγωνιστών ως προς την πολιτική προγραμματισμού ήταν εμφανείς με τα δημόσια κανάλια να αποδεικνύονται πιο συνεπή στην υιοθέτηση της αρχής περί (αρμονικού) συνδυασμού ενημερωτικών, επιμορφωτικών και ψυχαγωγικών εκπομπών. Σε κάθε περίπτωση η επίτευξη εκπλήρωσης του κλασικού τριπτύχου σε συνδυασμό με την ποικιλομορφία των εκπομπών δικαιωματικά κατέστησαν τη δημόσια τηλεόραση σημαντικό κομμάτι της πολιτισμικής ιστορίας της χώρας.

Λαμβάνοντας υπόψη τις διακυμάνσεις στην τηλεοπτική εκροή της δημόσιας τηλεόρασης καθώς και το γεγονός ότι - έστω και καθυστερημένα (το 1997) - οργάνωσε τα δύο μεγάλα κανάλια της στη βάση μιας συμπληρωματικής τηλεοπτικής εκροής, μπορούμε να συμπεράνουμε την έλλειψη μιας απaráγκλιτης στρατηγικής, που ενδεχομένως πήγαζε από τις συχνές εναλλαγές των διευθυντικών στελεχών καθώς και από την επιρρέπεια του φορέα απέναντι στις εξελίξεις των καιρών. Ιδιαίτερα, από την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου και μετά η υποχρέωση της ΕΡΤ να λειτουργήσει εντός ενός ανταγωνιστικού τηλεοπτικού πεδίου την ώθησε να αντιπροσωπεύσει την εναλλακτική πρόταση του τηλεοπτικού πεδίου, αλλά και έναν φορέα ανοικτό στον πειραματισμό. Οι τάσεις αυτές οφείλονταν κυρίως στη σταθερή πηγή εσόδων της δημόσιας τηλεόρασης, δηλαδή στο ανταποδοτικό τέλος, το οποίο επέτρεπε στο δημόσιο τηλεοπτικό φορέα να δοκιμάσει πολλές και διαφορετικές ιδέες στον τομέα του περιεχομένου. Όπως εξηγεί ο Τζώνη Καλημέρης (2016), πρώην Γενικός Διευθυντής Τηλεόρασης και πρώην Πρόεδρος της ΕΡΤ:

"Επειδή [η ΕΡΤ] δεν διεκδικεί τη ζωή της μέσω των διαφημιστικών εσόδων, σου επιτρέπεται να πειραματίζεσαι, να δοκιμάζεις νέα πρόσωπα, νέες ιδέες, να 'ανακατεύεις την τράπουλα', πράγμα το οποίο στα ιδιωτικά κανάλια δεν μπορείς να το κάνεις, γιατί τα ιδιωτικά κανάλια ζουν από τη διαφήμιση, άρα στο κάθε τέταρτο της ημέρας 'κυνηγάς με το πιστόλι' τους τηλεθεατές. Δεν έχεις τα περιθώρια να δοκιμάζεις νέα πράγματα ή τα νέα πράγματα που δοκιμάζεις είναι μικρά σε σχέση με το πρόγραμμα".

Ως ένα βαθμό οι παραπάνω επιδιώξεις και δυνατότητες της ΕΡΤ αντικατοπτρίστηκαν στην ιδιαίτερη βαρύτητα που έδωσε στις επιμορφωτικές εκπομπές (κυρίως στη δεκαετία του 2000) καθώς και στο γεγονός ότι η ψυχαγωγία δεν αντιμετωπίστηκε ποτέ ως η πεμπτούσια της στρατηγικής του τηλεοπτικού προγραμματισμού. Στην εν λόγω δεκαετία ενδεικτικό της επιθυμίας της δημόσιας τηλεόρασης να λειτουργεί ως εναλλακτική επιλογή του τηλεθεατή είναι το γεγονός ότι έδωσε θέση υπεροχής στην ενημέρωση και δευτερεύουσα θέση στην ψυχαγωγία απέναντι στην ιδιωτική τηλεόραση, που είχε καταστήσει την ψυχαγωγία το κυρίαρχο στοιχείο της τηλεοπτικής εκροής.

Επίσης, είναι σημαντικό ότι στο ελληνικό τηλεοπτικό πεδίο της περιόδου 1969-2011 ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας ήταν ο μόνος που μερίμνησε για την επιμόρφωση του κοινού, αποστολή για την οποία δεν πτοήθηκε καθόλου την εποχή του πολυκαναλικού ανταγωνισμού (1990-2011). Η τάση αυτή αποδεικνύει αφενός μια ακόμη εμφανή διαφοροποίηση της δημόσιας τηλεόρασης από την ιδιωτική και αφετέρου την προσπάθεια που κατέβαλε η πρώτη να σταθεί στο ύψος της αποστολής της, αντιστεκόμενη στην εμπορευματοποιημένη λογική της απορρυθμισμένης τηλεόρασης.

Στον τομέα της επιμόρφωσης η δημόσια τηλεόραση λειτούργησε ως ο φορέας εκείνος που επιχείρησε να καλύψει το κενό της ιδιωτικής τηλεόρασης. Αυτό επιτεύχθηκε κυρίως μέσω της προβολής ντοκιμαντέρ/εκπομπών έρευνας, τηλεοπτικό είδος το οποίο παραμέλησε αισθητά η ιδιωτική τηλεόραση. Μάλιστα, ενδεικτικό της ιδιαίτερης αξίας με την οποία τα δημόσια κανάλια περιέβαλαν αυτές τις εκπομπές ήταν το γεγονός ότι σε έναν μεγάλο βαθμό φιλοξενούνταν στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης 19.00-21.00. Επίσης, στην επιμόρφωση των τηλεθεατών συνέβαλε με τη σειρά της και η εκπαιδευτική τηλεόραση, μια ιδιαίτερη κατηγορία παραγωγών με την οποία ασχολήθηκε αποκλειστικά και μόνο η δημόσια τηλεόραση, αποδεικνύοντας ακόμα μια φορά την ιδιαίτερη ευαισθησία της απέναντι στη διαμορφωτική δύναμη της τηλεόρασης.⁵¹⁸

Παρά τις προαναφερόμενες διακυμάνσεις η δημόσια τηλεόραση σε αρκετά σημεία του τηλεοπτικού προγραμματισμού υιοθέτησε την αρχή της ισορροπίας. Μια ισχυρή απόδειξη αποτελεί ο αρμονικός και ισομερής συγκερασμός ενημέρωσης και ψυχαγωγίας, στρατηγική αντιτιθέμενη στα κελεύσματα της αγοράς, που υπαγόρευαν πάντα την έμφαση στην ψυχαγωγία για την προσέλκυση του μεγαλύτερου δυνατού κοινού. Ειδικότερα, στο πεδίο της ψυχαγωγίας η ισορροπημένη στρατηγική της δημόσιας τηλεόρασης φαίνεται στον τομέα της μυθοπλασίας (που αποτελούσε ανέκαθεν μια δημοφιλή τηλεοπτική επιλογή): τα διάφορα είδη σειρών (κωμική, κοινωνική-δραματική, περιπέτειας κ.ά.) είχαν όλα το δικό τους μερίδιο παρουσίας στην τηλεοπτική εκροή του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα χωρίς μεγάλες διαφορές μεταξύ τους ως προς τη συχνότητα προβολής, στοιχείο ανύπαρκτο στην περίπτωση της ιδιωτικής τηλεόρασης.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά, ωστόσο, δεν συνεπάγονται μια δημόσια τηλεόραση αλώβητη απέναντι στις επιρροές της απορρύθμισης. Αν και επηρεάστηκε σαφώς από τις ανακατατάξεις του επικοινωνιακού πεδίου, αυτό έγινε με τρόπο μετρημένο, που αποτυπώθηκε σε αναγκαίες επιλογές προσαρμογής στις νέες τάσεις του τηλεοπτικού πεδίου, παρά σε ακραίες τακτικές μίμησης των ιδιωτικών αντιπάλων. Μια από τις επιλογές αυτές στα πρώτα χρόνια της απορρύθμισης (1990-1996) ήταν η ενίσχυση της ψυχαγωγίας εις βάρος της επιμόρφωσης. Ωστόσο, η τάση αυτή αποδείχθηκε πρόσκαιρη. Άλλωστε, η ψυχαγωγία ήταν ένας τομέας στον οποίο η δημόσια τηλεόραση είχε δώσει ιδιαίτερη έμφαση και πριν τη διαμόρφωση του δυαδικού τηλεοπτικού συστήματος (στη δεκαετία του

⁵¹⁸ Βέβαια η εκπαιδευτική τηλεόραση παρόλο που ήταν μια σπουδαία ιδέα, δεν αναπτύχθηκε ούτε προωθήθηκε στον βαθμό που θα έπρεπε, με αποτέλεσμα να ατονήσει την εποχή μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου.

1980). Η έλευση του ανταγωνισμού απλά αναζωπύρωσε το ενδιαφέρον αυτό, αλλά τελικά με παροδικό τρόπο.

Η δημόσια τηλεόραση, παρά την (θεωρητική) υποχρέωσή της για προβολή ποιοτικών παραγωγών, δεν αντιμετώπισε μονοδιάστατα την παροχή ψυχαγωγίας στο κοινό, αφού φιλοξένησε στις συχνότητές της - έστω και σε περιορισμένο βαθμό - εκπομπές ελαφράς ψυχαγωγίας. Η αύξηση των εν λόγω εκπομπών στα δημόσια κανάλια μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου παραπέμπει σε άλλη μια επιρροή του ανταγωνισμού πάνω στον δημόσιο τηλεοπτικό φορέα, ο οποίος όμως και σε αυτό το πεδίο αντιστάθηκε και υιοθέτησε μια πιο μετρημένη στάση σε σύγκριση με την ιδιωτική τηλεόραση, σεβόμενος την αποστολή του. Η απόκλισή του από τον εμπορικό ανταγωνιστή δεν ήταν μόνο ποσοτική, αλλά και ποιοτική. Η ελαφρά ψυχαγωγία στη δημόσια τηλεόραση προσφερόταν μέσα από μαγκαζίνο, σειρές-σίριαλ, ταινίες και παιδικές εκπομπές, αλλά σπανίως μέσα από σόου υπερβολικά εύπεπτου περιεχομένου (όπως κωμικά σόου, ριάλιτι σόου, σόου ευρείας ψυχαγωγίας, τηλεπαιχνίδια). Τα δημόσια κανάλια έδωσαν ελάχιστη ή μηδαμινή βαρύτητα στα εν λόγω σόου, σε αντίθεση με τα ιδιωτικά κανάλια στα οποία οι εκπομπές αυτές αποτέλεσαν μια ελκυστική πτυχή του τηλεοπτικού τους μενού.

Η επιρροή της απορρύθμισης πάνω στον προγραμματισμό της δημόσιας τηλεόρασης διαφαίνεται σε αρκετά ακόμα σημεία του ψυχαγωγικού τομέα. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο πλαίσιο του πολυκαναλικού ανταγωνισμού μειώθηκε αισθητά η προβολή μουσικών εκπομπών στις συχνότητες της ΕΡΤ. Το ψυχαγωγικό αυτό είδος εκπομπής θεωρήθηκε παρωχημένο απέναντι σε άλλα, πιο εντυπωσιακά ψυχαγωγικά προγράμματα (σαπουνόπερες, ταινίες, ψυχαγωγικά μαγκαζίνο), που άκμασαν εντός του δυαδικού τηλεοπτικού συστήματος.

Άλλες επιλογές της δημόσιας τηλεόρασης που φανερώνουν την επιρροή του πολυκαναλικού ανταγωνισμού ήταν οι αλλαγές που επιχείρησε στον τομέα της ψυχαγωγικής μυθοπλασίας. Συγκεκριμένα, ενίσχυσε την παρουσία μυθοπλαστικών εκπομπών που προβάλλονταν από παλιότερα στις συχνότητές της (σαπουνόπερες) και παράλληλα φιλοξένησε νέα είδη μυθοπλασίας (τηλενουβέλες). Επιπλέον, ενέταξε στο πρόγραμμά της - έστω και σε μικρό βαθμό (0,9%) - εκπομπές μαγειρικής, ένα ψυχαγωγικό είδος εκπομπής άγνωστο πριν την έλευση του ανταγωνισμού. Μια άλλη σημαντική μεταστροφή της δημόσιας τηλεόρασης, που μπορεί να αποδοθεί στην απορρύθμιση, αφορά το πεδίο των αυτοτελών εκπομπών, όπου η έμφαση μετατοπίστηκε από τις παραγωγές κοινωνικού και πολιτισμικού περιεχομένου στις περιπέτειες και στις κωμωδίες.

Σε επίπεδο κατηγοριών εκπομπών, εάν θα έπρεπε να ξεχωρίσουμε τις πιο έντονες αλλαγές του προγράμματος της δημόσιας τηλεόρασης, πριν και μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, αυτές αφορούν κυρίως στον τομέα της ψυχαγωγίας, όπου οι σειρές και οι μουσικοχορευτικές εκπομπές γνώρισαν αισθητή πτώση. Οι τάσεις αυτές έδιναν την εντύπωση μιας τηλεόρασης που επιθυμούσε να χαράξει τη δική της στρατηγική, μακριά από τις επιταγές του ανταγωνιστικού πεδίου.

Κάτι ανάλογο αποτυπώθηκε και στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (19.00-23.00), στην οποία τα δημόσια κανάλια διαμόρφωσαν μια πολυδιάστατη εκροή ενημερωτικού-

ψυχαγωγικού και επιμορφωτικού χαρακτήρα, δίνοντας έμφαση σε κατηγορίες εκπομπών ευρύτερου χαρακτήρα συγκριτικά με τους ανταγωνιστές τους. Πιο συγκεκριμένα, στο χρονικό διάστημα 19.00-21.00 ενώ η δημόσια τηλεόραση εκπλήρωνε αρμονικά την κάλυψη του παραπάνω τριπτύχου μέσα από την προβολή δελτίων ειδήσεων, σειρών-σίριαλ και ντοκιμαντέρ, η ιδιωτική τηλεόραση υιοθετούσε έναν ενημερωτικό-ψυχαγωγικό προσανατολισμό μέσα από την προβολή δελτίων ειδήσεων, σειρών-σίριαλ και τηλεπαιχνιδιών. Στο χρονικό διάστημα 21.00-23.00, όπου η τηλεθέαση παραδοσιακά φθάνει στο απόγειό της, η στρατηγική των δύο ανταγωνιστών είχε ακόμα περισσότερα σημεία απόκλισης. Απέναντι στην ιδιωτική τηλεόραση που αντιμετώπιζε το διάστημα αυτό κυρίως ως ψυχαγωγικό (με προβολή σειρών-σίριαλ, ταινιών και ριάλιτι) και σε δεύτερο βαθμό ως ενημερωτικό, η δημόσια τηλεόραση την ίδια ώρα προτιμούσε να προσφέρει στο κοινό της πρωτίστως ενημέρωση (μέσα από δελτία ειδήσεων) και δευτερευόντως ψυχαγωγία (μέσα από σειρές και ταινίες).

Σε γενικές γραμμές, η στρατηγική της δημόσιας τηλεόρασης σε σχέση με τη συγκρότηση της συνολικής τηλεοπτικής εκροής διαφοροποιήθηκε από εκείνη της ιδιωτικής στα εξής κρίσιμα σημεία:

- Η συνύπαρξη ψυχαγωγικού, ενημερωτικού και επιμορφωτικού περιεχομένου (και όχι η θεοποίηση της ψυχαγωγίας) υπήρξε διαχρονική αξία, που υπηρετήθηκε με συνέπεια, γεγονός που προσέκρουε στην ψυχαγωγικο-κεντρική τάση της ιδιωτικής τηλεόρασης.
- Ακόμα και στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης απέναντι στη μονοδιάστατα ψυχαγωγική στρατηγική των ιδιωτικών καναλιών η δημόσια τηλεόραση προτίμησε τον σεβασμό προς την αποστολή της μέσα από την υπηρετήση του κλασικού τριπτύχου (ενημέρωση - ψυχαγωγία -επιμόρφωση).
- Μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η εμφάνιση των ντοκιμαντέρ στη συνολική εκροή της ΕΡΤ αυξήθηκε σημαντικά (από το 9,6% στο 17,3%) απέναντι στην αντι-επιμορφωτική ιδιωτική τηλεόραση, που επέδειξε απαξίωση ως προς το συγκεκριμένο είδος εκπομπής.
- Στο πλαίσιο του ανταγωνιστικού τηλεοπτικού πεδίου η συχνότητα εμφάνισης των μυθοπλαστικών σειρών στην ΕΡΤ μειώθηκε αισθητά (από το 18,1% στο 8,7%), σε αντίθεση με την ιδιωτική τηλεόραση, που έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα σε αυτές. Ως αντιστάθμισμα απέναντι στη φθίνουσα παρουσία των σειρών η δημόσια τηλεόραση επένδυσε περισσότερο χρόνο στις κινηματογραφικές ταινίες (από 3,6% πριν την απορρύθμιση στο 7,1% μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου).
- Στο πεδίο της μυθοπλασίας η δημόσια τηλεόραση επεδίωξε να προσφέρει στο κοινό ποικιλία σειρών (κωμικών, κοινωνικών-δραματικών, περιπέτειας), τηρώντας μια κάποια ισορροπία στη συχνότητα προβολής του κάθε είδους, σε αντίθεση με την ιδιωτική τηλεόραση, για την οποία η κωμωδία υπήρξε πρώτη προτεραιότητα λόγω της εμπορικής βαρύτητας του συγκεκριμένου είδους.
- Στο πεδίο των σόου (ενημερωτικών και ψυχαγωγικών), τα οποία στη δημόσια τηλεόραση είχαν μια αρκετά σημαντική συχνότητα προβολής, ο προσανατολισμός

προς τα μαγκαζίνο (και η αντίστοιχη παραμέληση των τηλεπαιχνιδιών, των ριάλιτι σόου ή των σόου ευρείας ψυχαγωγίας) είναι ενδεικτικά χαρακτηριστικά της προσπάθειας του φορέα για παροχή ποιοτικού περιεχομένου παρά εύπεπτου.

- Γενικά, η μετρημένη στάση ή η αποστροφή της δημόσιας τηλεόρασης απέναντι σε τηλεοπτικά είδη εκπομπών μαζικής απήχησης, αλλά εύπεπτου περιεχομένου (όπως ριάλιτι σόου, τηλεπαιχνίδια, τηλεπωλήσεις, σατιρικές εκπομπές και θεατρικές παραστάσεις) είναι ενδεικτική της προσπάθειας που κατέβαλε για αποφυγή διαμόρφωσης ενός ευθέως ανταγωνιστικού προφίλ με βάση τα χαμηλής ποιότητας χαρακτηριστικά της ιδιωτικής τηλεόρασης.
- Η επιδίωξη της ποιότητας από μέρους της δημόσιας τηλεόρασης διαφαίνεται και στο ιδιαίτερο ενδιαφέρον που έδειξε για προβολή μη μυθοπλαστικών εκπομπών πολιτισμικού χαρακτήρα, κατηγορία η οποία είχε παραδοσιακά εξοβελιστεί από την ιδιωτική τηλεόραση (ιδίως στη δεκαετία 1995-2005, Παναγιωτοπούλου, 2006: 47-52).
- Στο πεδίο των αυτοτελών παραγωγών (non series) η δημόσια τηλεόραση την εποχή του ανταγωνισμού ενδιαφέρθηκε για την προβολή αθλητικών και πολιτισμικών δρώμενων, σε αντίθεση με την ιδιωτική που μερίμνησε ελάχιστα για εκπομπές τέτοιου περιεχομένου.
- Η δημόσια τηλεόραση, στο πλαίσιο της αρχής για κάλυψη των ενδιαφερόντων όλων των μερίδων του κοινού, δεν παραμέλησε ποτέ τους μικρούς τηλεθεατές. Τα παιδικά προγράμματα είχαν σημαντική παρουσία στην τηλεοπτική εκροή σε όλη την πορεία του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα και μάλιστα σε βαθμό μεγαλύτερο από την αντίστοιχη παρουσία που κατέγραψε το είδος αυτών των εκπομπών στην ιδιωτική τηλεόραση.
- Στο πεδίο των μη μυθοπλαστικών σειρών η δημόσια τηλεόραση, τηρώντας την αρχή της ποικιλίας, προσέφερε στο κοινό της περιεχόμενο που άλλοτε το ενημέρωνε (μέσα από ειδησεογραφικές εκπομπές), άλλοτε το ευαισθητοποιούσε πάνω σε κοινωνικά ζητήματα (μέσα από κοινωνικής θεματολογίας εκπομπές) και άλλοτε το επιμόρφωνε ή το ψυχαγωγούσε με σημείο αναφοράς τον πολιτισμό (μέσα από πολιτιστικού χαρακτήρα εκπομπές). Αντιθέτως, η ιδιωτική τηλεόραση, τηρώντας την αρχή της προσέλκυσης του μεγαλύτερου δυνατού κοινού, προσέφερε κυρίως ενημέρωση (μέσα από ειδησεογραφικές εκπομπές) και δευτερευόντως ευρύτερη κοινωνική πληροφόρηση (μέσα από κοινωνικής θεματολογίας εκπομπές) ή ψυχαγωγία εύπεπτου χαρακτήρα (μέσα από κωμικές-σατιρικές εκπομπές, παιχνίδια και εκπομπές ριάλιτι).
- Στον τομέα του ξένου προγράμματος η δημόσια τηλεόραση - σε σύγκριση με την ιδιωτική - έδειξε μικρότερη ροπή προς τις αμερικανικές παραγωγές. Άλλωστε, παρά την έλευση του ανταγωνισμού τα δημόσια κανάλια διατήρησαν μια σταθερή στρατηγική ως προς τις αναλογίες προβολής των εγχώριων και των ξένων παραγωγών, ακόμα και των αμερικανικών.

Παρά τις παραπάνω διαφορές τους, η δημόσια και η ιδιωτική τηλεόραση εμφάνισαν και σημεία σύγκλισης στον τρόπο που διαμόρφωσαν την ημερήσια εκροή τους. Το πιο χαρακτηριστικό από αυτά ήταν η τάση των δύο ανταγωνιστών για ιδιαίτερη έμφαση στις ειδησεογραφικές εκπομπές, οι οποίες παραδοσιακά έχουν περιορισμένο κόστος και μεγάλη απήχηση στο κοινό στο πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνίας της πληροφορίας. Επίσης και οι δύο φορείς φιλοξένησαν στις συχνότητές τους ως επί το πλείστον εκπομπές πρωτότυπου περιεχομένου, ενώ σε δευτερογενές περιεχόμενο ή ριμέικ περιεχομένου βασίζονταν σε μεγάλο ποσοστό οι σειρές και τα σίριαλ, οι ταινίες και τα τηλεπαιχνίδια. Στον τομέα του ξένου προγράμματος τόσο η δημόσια όσο και η ιδιωτική τηλεόραση - αν και με εμφανώς διαφορετική ποσόστωση - έδειξαν περισσότερη προτίμηση στις αμερικανικές παραγωγές παρά σε οποιαδήποτε άλλης προέλευσης παραγωγή.

Με βάση τις παραπάνω τάσεις συμπεραίνουμε ότι στην περίπτωση της Ελλάδας η δημόσια τηλεόραση επηρεάστηκε εμφανώς από την έλευση της ιδιωτικής, αλλά δεν συνέκλινε με αυτήν, ούτε την μιμήθηκε σε βαθμό που να υπάρξει σύμπτωση μεταξύ τους αναφορικά με τις στρατηγικές τηλεοπτικού προγραμματισμού. Απέναντι στην εμπορευματοποιημένη λογική λειτουργίας της τηλεόρασης, που επέφερε η απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου, η δημόσια τηλεόραση αντιστάθηκε προβάλλοντας ποικιλία εκπομπών (κυρίως ενημερωτικών και ψυχαγωγικών με σημαντική παράλληλα την παρουσία των επιμορφωτικών), αλλά και διαμορφώνοντας τις δικές της ξεχωριστές τάσεις στη συχνότητα προβολής διαφόρων κατηγοριών εκπομπών. Συνεπώς, σε γενικές γραμμές, η δημόσια και η ιδιωτική τηλεόραση εμφάνισαν περισσότερες αποκλίσεις παρά συγκλίσεις ως προς τη βαρύτητα με την οποία φιλοξένησαν στις συχνότητές τους τα διάφορα είδη εκπομπών. Αυτό σημαίνει ότι ενώ -ως ένα βαθμό - υπήρξαν εκατέρωθεν επιρροές ο κάθε φορέας τελικά επικεντρώθηκε στην υπηρετήση των δικών του ξεχωριστών στόχων.

Κεφάλαιο 8:

Η ΕΡΤ στην Ψηφιακή Εποχή

8.1 Η πρωτοπορία της ΕΡΤ στον τομέα της επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης: Πλεονεκτήματα και επικρίσεις

Η ελληνική τηλεοπτική αγορά είναι ένας χώρος ο οποίος παραδοσιακά κυριαρχήθηκε από τα επίγεια κανάλια. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα τέλη του 2009, παρά τις τεχνολογικές εξελίξεις, πάνω από το 80% των τηλεοπτικών νοικοκυριών παρέμεναν προσκολλημένα στο σύστημα της επίγειας μετάδοσης τηλεοπτικών υπηρεσιών. Εκείνη την περίοδο, η επίγεια τηλεοπτική εκροή μεταφερόταν στα νοικοκυριά ως επί το πλείστον με αναλογικό τρόπο και μόνο μια μικρή μερίδα τηλεθεατών διέθετε τον κατάλληλο εξοπλισμό, που καθιστούσε εφικτή την επίγεια ψηφιακή λήψη προγραμμάτων.⁵¹⁹ Αν και την τριετία 2007-2009 η διεύρυνση της επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης στα ελληνικά νοικοκυριά εμφάνισε εντυπωσιακή αύξηση, στα τέλη του 2009 εξακολουθούσε ακόμα να αποτελεί μια τηλεοπτική υπηρεσία με περιορισμένη απήχηση σε μια μικρή μειοψηφία του ελληνικού τηλεοπτικού κοινού (Πίνακας 8.1).

Και αυτό γιατί σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, που παραδοσιακά είχε μεγάλο ποσοστό εξάρτησης από την επίγεια αναλογική τηλεόραση, η πραγματοποίηση της ψηφιακής μετάβασης (digital switchover) απαιτούσε ιδιαίτερα βήματα προεργασίας, που καθυστέρησαν να γίνουν. Σε αυτά εντάσσεται, μεταξύ άλλων, η ορθή και συστηματική ενημέρωση των τηλεθεατών με στόχο να κατανοηθούν τα οφέλη της αλλαγής και να επιταχυνθεί η επιθυμία τους ως προς την προμήθεια νέου εξοπλισμού.⁵²⁰ Άλλωστε, σε ευρωπαϊκό επίπεδο η ψηφιακή μετάβαση για να είναι επιτυχής δεν μπορούσε να αφεθεί απλά και μόνο στις δυνάμεις της αγοράς και της βιομηχανίας. Απαιτούνταν ο σχεδιασμός μιας "εθνικής δημόσιας πολιτικής", που θα προετοίμαζε τις απαραίτητες συνθήκες για το εγχείρημα (Isosifidis, 2006: 265).⁵²¹ Στο ελληνικό επικοινωνιακό πεδίο κάτι τέτοιο αποδείχθηκε ουτοπικό.

Το 2009 στην Ελλάδα, πέρα από την μειωμένη προδιάθεση του κοινού ως προς την ψηφιακή μετάβαση, η τηλεοπτική αγορά ήταν ανέτοιμη για ένα τέτοιο εγχείρημα, καθώς η πολιτική εξουσία είχε ολιγωρήσει ως προς τη συγκρότηση μελετημένου χάρτη συχνοτήτων

⁵¹⁹ Συγκεκριμένα, στα τέλη του 2009 ο αριθμός των νοικοκυριών με πρόσβαση σε υπηρεσίες επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης (της ΕΡΤ) ανερχόταν στις 400.000, αντιπροσωπεύοντας μόλις το 9.3% των νοικοκυριών της χώρας (European Audiovisual Observatory, 2010: 140-141).

⁵²⁰ Χώρες όπου διενεργήθηκαν οργανωμένες και αποτελεσματικές εκστρατείες ενημέρωσης και εκπαίδευσης του κοινού σχετικά με την επερχόμενη αλλαγή της τηλεοπτικής εκπομπής ήταν η Φινλανδία, η Σουηδία και η Μεγάλη Βρετανία.

⁵²¹ Μεταξύ αυτών επισημαίνεται όχι μόνο η ενημέρωση του κοινού, αλλά και η συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων για μια "ομαλή τεχνική και εμπορική πραγματοποίηση" (Isosifidis, 2006: 265).

ή την εφαρμογή πολιτικής κρατικών ενισχύσεων.⁵²² Η εικόνα της περιορισμένης διείσδυσης της επίγεια ψηφιακής τηλεόρασης ανατράπηκε τρία χρόνια μετά, στα τέλη του 2012, όταν πλέον περισσότερα από το 50% των νοικοκυριών λάμβαναν σήμα επίγεια ψηφιακής τηλεόρασης (MAVISE, 2013).

Πίνακας 8.1: Νοικοκυριά με πρόσβαση στην επίγεια ψηφιακή τηλεόραση την περίοδο 2007-2009

Έτος	Αριθμός τηλεοπτικών νοικοκυριών
2007	5.000
2008	100.000
2009	400.000

Πηγή: European Audiovisual Observatory, 2010: 141.

Σε παγκόσμιο επίπεδο η μετάβαση προς την επίγεια ψηφιακή τηλεόραση δεν αποτέλεσε μια πανομοιότυπη διαδικασία μεταξύ των διαφόρων χωρών (Brown & Picard, 2005, Cave & Nakamura, 2006, García Leiva, Starks & Tambini, 2006). Ανάμεσα στους παράγοντες που επηρέασαν τις εθνικές επιλογές των χωρών ήταν (García Leiva & Starks, 2009: 801-804):

- Τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε αγοράς, όπως το μέγεθος και η ωριμότητά της, η εμβέλεια του πολυκαναλικού περιβάλλοντος, οι ισορροπίες μεταξύ της επίγεια, δορυφορικής και καλωδιακής τηλεόρασης, ο ρόλος της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης.
- Οι εθνικές συγκυρίες και οι διεθνείς επιρροές σε σχέση με την υιοθέτηση των τεχνικών προδιαγραφών του συστήματος μετάδοσης.
- Η εφαρμοσθείσα πολιτική σε σχέση με τις επιχορηγήσεις.
- Η χρονική συγκυρία έναρξης της μετάβασης, αφού χώρες που ξεκίνησαν το εγχείρημα αργότερα μπορεί να ωφεληθήκαν από διδάγματα άλλων χωρών καθώς και από την ωρίμανση της τεχνολογίας.

⁵²² Στην Ευρώπη η πολιτική κρατικών ενισχύσεων περιελάμβανε διάφορες διαστάσεις: α) την ενίσχυση των υφιστάμενων αναλογικών τηλεοπτικών σταθμών αναφορικά με το κόστος μετάβασης στην επίγεια ψηφιακή τηλεόραση (κόστος ανάπτυξης δικτύου, αντικατάστασης εξοπλισμού, ψηφιοποίησης της παραγωγής), β) την επιδότηση του κοινού για αγορά αποκωδικοποιητών, γ) τη χρηματοδότηση ειδικών φορέων, ερευνητικών ινστιτούτων και των τηλεοπτικών σταθμών για εκπόνηση ερευνών σχετικών με την προώθηση της ψηφιακής μετάβασης. Οι κρατικές αυτές ενισχύσεις δεν θα έπρεπε να αντιβαίνουν τις προβλέψεις της σχετικής κοινοτικής νομοθεσίας (state aid rules), δηλαδή δεν θα έπρεπε να οδηγούν σε νόθευση του ανταγωνισμού. Πολιτική κρατικών ενισχύσεων με στόχο τη διευκόλυνση του κοινού στην αγορά εξοπλισμού εφαρμόστηκε σε χώρες όπως η Ιταλία, η Γαλλία, η Αυστρία. Σε άλλες χώρες, όπως στη Σουηδία και στη Φινλανδία, η υποστήριξη των πολιτών δεν είχε οικονομικό χαρακτήρα, αλλά περιελάμβανε πρόγραμμα αρρωγής κυρίως προς τους ηλικιωμένους όσον αφορά την εγκατάσταση του ψηφιακού εξοπλισμού και την εκμάθηση της χρήσης του (Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων, χ.χ.: 5-6).

Στην Ευρώπη, παρά τα οφέλη που υποσχόταν η ψηφιοποίηση των υπηρεσιών,⁵²³ η ανάπτυξη της επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης πραγματοποιήθηκε με αργούς ρυθμούς κυρίως στις χώρες που παραδοσιακά είχαν μεγάλη εξάρτηση από την επίγεια λήψη τηλεοπτικού σήματος (Βρετανία, Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα και άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού νότου).⁵²⁴ Αρκετές χώρες επέδειξαν διστακτική στάση στην υιοθέτηση της νέας τεχνολογίας, με αποτέλεσμα το αρχικό χρονικό όριο του 2012⁵²⁵ που έθεσε η Ευρωπαϊκή Ένωση για την κατάργηση της αναλογικής τηλεόρασης και το πέρασμα στην ψηφιακή σε κάποιες περιπτώσεις να αποδειχθεί ανεπαρκές.⁵²⁶ Σε αυτές τις περιπτώσεις εντάσσεται και

⁵²³ Η μετάβαση της τηλεόρασης στην ψηφιακή εποχή συνοδεύεται τόσο από οφέλη (Γερωνυμάκη & Νάνου, 2014: 5, Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων, 2009) όσο και από μειονεκτήματα (Iosifidis, 2011: 6). Το κοινό έχει στη διάθεσή του περισσότερα τηλεοπτικά κανάλια με επαυξημένη ποιότητα εικόνας και ήχου και τη δυνατότητα παρακολούθησης περιεχομένου χωρίς τους παλιούς χωροχρονικούς περιορισμούς. Ταυτόχρονα, η ψηφιοποίηση συνεπάγεται μειωμένα κόστη για τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, στους οποίους δίνεται η δυνατότητα να προσφύγουν σε μια πολυκαναλική στρατηγική. Τα οφέλη παράλληλα επεκτείνονται και σε όμορες βιομηχανίες, όπως είναι οι τεχνολογικοί πάροχοι, οι κατασκευαστές και οι λιανοπωλητές οπτικοακουστικών συσκευών. Η απελευθέρωση και η διεύρυνση της χωρητικότητας των συχνοτήτων, απόρροια της ψηφιοποίησης, ωφελεί και τις κυβερνήσεις, που μπορούν να πωλούν μέρος τους σε εταιρείες κινητής τηλεόρασης ή κινητής τηλεφωνίας. Σε γενικότερο επίπεδο, η ψηφιακή αναβάθμιση των νοικοκυριών, που τα καθιστά μέρος μιας πανευρωπαϊκής, κοινής ψηφιακής τηλεοπτικής κουλτούρας, είναι μια αλλαγή που μπορεί να ωφελήσει τις κοινωνίες στο σύνολο τους. Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τον Iosifidis (2011: 6), δεν είναι βέβαιο ότι όλες οι ψηφιακές υπηρεσίες μπορούν να φτάσουν σε όλους τους πολίτες, δεδομένου ότι η αγοραστική δυνατότητα των τελευταίων ποικίλλει.

⁵²⁴ Σε χώρες όπου μόνο μια μικρή μερίδα τηλεοπτικών νοικοκυριών ήταν εξαρτημένη από την επίγεια λήψη τηλεοπτικού σήματος (π.χ. Ολλανδία, Γερμανία, Ελβετία, Λουξεμβούργο και άλλες χώρες της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης) η ψηφιακή μετάβαση μπορούσε να πραγματοποιηθεί ευκολότερα. Πρόκειται για αγορές που είχαν δώσει μεγαλύτερη βαρύτητα στην καλωδιακή ή/και δορυφορική λήψη τηλεοπτικών προγραμμάτων. Αντιθέτως, σε χώρες με μεγάλη διείσδυση της επίγειας τηλεόρασης στα νοικοκυριά η ψηφιακή μετάβαση ήταν πιο χρονοβόρα, αφού απαιτούνταν ένα εύλογο διάστημα ταυτόχρονης δυνατότητας λήψης επίγειου αναλογικού και ψηφιακού σήματος (simulcasting) για την πλειοψηφία του κοινού (García Leiva & Starks, 2009: 790-791).

⁵²⁵ Σύμφωνα με την απόφαση της Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών (International Telecommunication Union - ITU), που ελήφθη το 2006 στη Διεθνή Διάσκεψη της Γενεύης, η 15η Ιουνίου 2015 ορίστηκε ως η ημέρα-ορόσημο για την ολοκληρωτική παύση της αναλογικής τηλεόρασης σε παγκόσμιο επίπεδο (Γερωνυμάκη & Νάνου, 2014: 6). Μετά την απόφαση αυτή η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε σύσταση που περιελάμβανε την παύση των αναλογικών επίγειων τηλεοπτικών μεταδόσεων σε νωρίτερο χρονικό σημείο (την 1η Ιανουαρίου 2012), στόχος που τελικά αποδείχθηκε ανέφικτος σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων είναι και η Ελλάδα. Από το 2006 μελετητές είχαν εκφράσει έντονες αμφιβολίες σχετικά με το πόσο εφικτή ήταν η τήρηση της προθεσμίας του 2012 που είχε θέσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Iosifidis, 2006).

⁵²⁶ Στην Ευρώπη έχει παρατηρηθεί ένας ανομοιόμορφος βηματισμός ως προς τη μετάβαση στην επίγεια ψηφιακή τηλεόραση, παρά τις έντονες προωθητικές ενέργειες που απορρέουν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με στόχο την επιτάχυνση της διαδικασίας και τη συντονισμένη δράση των χωρών. Από τις πρώτες χώρες που έθεσαν σε εφαρμογή την επίγεια ψηφιακή τηλεόραση είναι η Βρετανία (1998), η Σουηδία (1999), η Ισπανία (2000), η Φινλανδία (2001), η Γερμανία (2002), η Ιταλία (2003) και η Ολλανδία (μόνο στο Άμστερνταμ από το 2003). Η πρώτη πρωτεύουσα στον κόσμο που διέκοψε την αναλογική τηλεοπτική μετάδοση ήταν το Βερολίνο

η Ελλάδα, η οποία από το 2006 που πραγματοποίησε τα πρώτα (πιλοτικά) βήματα προς την ψηφιακή εποχή δεν έκανε τίποτε άλλο από το να οδεύει αργά προς την αποδοχή της νέας τηλεοπτικής τεχνολογίας. Καθυστερήσεις και προβλήματα ορθώθηκαν μπροστά της κατ'εξακολούθηση.

Στη χώρα μας η επαφή του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα με την ψηφιακή τεχνολογία ξεκίνησε σχετικά νωρίς. Την περίοδο 1993-1994 η ΕΡΤ απέκτησε τεχνικό εξοπλισμό ψηφιακού τύπου. Μάλιστα, κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων της Ατλάντα (1996) μετέδωσε τα αθλητικά δρώμενα ψηφιακά. Λίγο αργότερα, στις αρχές του 1997, η ΕΤ-3 κατάφερε να πρωτοπορήσει. Με την καθοριστική συμβολή του ΟΤΕ υπήρξε το πρώτο κανάλι που απέκτησε τις βάσεις για εκπομπή σήματος με την τεχνολογία 16:9 (Χαλβατζάκης, 1997). Ωστόσο, η Ελλάδα, αντιπροσωπεύοντας μια μικρή χώρα στον τομέα εφαρμογής της ψηφιακής τεχνολογίας, φαίνεται πως δεν είχε άλλη επιλογή από το να περιμένει τις ευρωπαϊκές εξελίξεις.⁵²⁷

Στην Ελλάδα η ένταξη της τηλεοπτικής βιομηχανίας στην επίγεια ψηφιακή μετάδοση ξεκίνησε μέσω του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα, ο οποίος κατάφερε να πρωτοπορήσει.⁵²⁸ Πρώτος μεταξύ όλων των φορέων του τηλεοπτικού πεδίου δημιούργησε πλατφόρμα επίγεια ψηφιακής τηλεόρασης, αποτελούμενη από τρία κανάλια: το Σινέ+, το Πρίσμα+ και το Σπορ+ (Βενάρδου, 2010).⁵²⁹ Ο σχεδιασμός της επίγεια ψηφιακής τηλεοπτικής εκπομπής ξεκίνησε στις αρχές του 2002. Χρειάστηκε ωστόσο να περάσουν τέσσερα χρόνια (Ιανουάριος 2006) για να υλοποιηθεί η πρώτη δοκιμή εκπομπής ψηφιακού σήματος σε πιλοτικό επίπεδο. Λίγους μήνες αργότερα άρχισαν σταδιακά να εκπέμπουν τα τρία κανάλια (Πρίσμα+, Σινέ+ και Σπορ+), που αποτέλεσαν την πιλοτική πλατφόρμα της

το 2003. Σε εθνικό επίπεδο στην Ευρώπη οι πρώτες χώρες που τερμάτισαν το αναλογικό επίγιο τηλεοπτικό σήμα, ολοκληρώνοντας την ψηφιακή μετάβαση, ήταν το Λουξεμβούργο (1η Σεπτεμβρίου 2006) και η Ολλανδία (11 Δεκεμβρίου του 2006) (van Eijk & van der Sloot, 2011: 2, 10).

⁵²⁷ Στις αρχές του 1997 ο σύμβουλος του τότε υπουργού Τύπου, κ. Δημήτρη Ρέππα, υπογράμμισε ότι «το ζήτημα είναι αρκετά ρευστό. Εμείς θα προχωρήσουμε μόλις ξεκαθαρίσει το πεδίο σε κοινοτικό επίπεδο. Εξάλλου, μέσα στον χρόνο το ζήτημα των νέων τεχνολογιών θα αντιμετωπισθεί και σε επίπεδο υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (Χαλβατζάκης, 1997).

⁵²⁸ Βλ. για παράδειγμα Χαλβατζάκης, 2005. Για την ακρίβεια στην Ελλάδα η πρώτη μετάδοση επίγεια ψηφιακής τηλεόρασης έγινε τον Σεπτέμβριο του 2001 από το εργαστήριο Ερευνάς και Ανάπτυξης Τηλεπικοινωνιακών Συστημάτων του ΤΕΙ Κρήτης με δοκιμαστική εκπομπή στον νομό Ηρακλείου (Γαλάνης, 2008).

⁵²⁹ Το Πρίσμα+, που ξεκίνησε να εκπέμπει τον Μάρτιο του 2006, ήταν ένα κανάλι πλήρως προσβάσιμο από άτομα με προβλήματα όρασης ή ακοής, φιλοξενώντας προγράμματα που χρησιμοποιούσαν υπότιτλους καθώς και τη νοηματική γλώσσα. Τα κανάλια Σπορ+ και Σινέ+ εγκαινιάστηκαν τον Μάιο του 2006. Το πρώτο περιελάμβανε μετάδοση αθλητικών γεγονότων και ειδήσεων, ενώ το δεύτερο επικεντρωνόταν στη μετάδοση ταινιών, ντοκιμαντέρ και άλλου ψυχαγωγικού προγράμματος.

ψηφιακής δημόσιας τηλεόρασης.⁵³⁰ Είναι αξιοσημείωτο ότι στην Ελλάδα το παραπάνω εγχείρημα ξεκίνησε χωρίς να έχει προηγηθεί η δημιουργία του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου.

Το αρχικό κόστος για την τεχνική υποδομή ανήλθε στα 3,5 εκατομμύρια ευρώ, όμως το ποσό αυτό ήταν ένα μέρος των δαπανών που συνεχώς αυξάνονταν λόγω των αναγκών (π.χ. υπερσύγχρονα στούντιο με τεχνολογία virtual) που επέβαλε η νέα τεχνολογία (Χαλβατζάκης, 2005). Συνεπώς, στην πορεία το ψηφιακό εγχείρημα αποδείχθηκε πολυδάπανο. Τα τρία κανάλια (Πρίσμα+, Σινέ+ και Σπορ+) της ψηφιακής πλατφόρμας λειτουργούσαν με προϋπολογισμό 20 εκατομμύρια ευρώ, τα οποία διαχειριζόταν αποκλειστικά ο εντεταλμένος σύμβουλος της ΕΡΤ κ. Πάνος Λουκάκος (Χίος, 2009 γ: 75). Τα ψηφιακά κανάλια δεν μετέδιδαν διαφημίσεις και η χρηματοδότησή τους προερχόταν αποκλειστικά από τον προϋπολογισμό της ΕΡΤ.

Το ψηφιακό σήμα της πρώτης ψηφιακής πολυπλεξίας μεταδόθηκε σε μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας.⁵³¹ Κατά τη διάρκεια της πιλοτικής περιόδου κάθε κανάλι μετέδιδε καθημερινά προγράμματα διάρκειας 6 έως 10 ωρών, που επαναλαμβάνονταν όλο το εικοσιτετράωρο. Ήταν προγράμματα διαφορετικά από αυτά των καναλιών ET1, NET και EPT3. Εκείνη την εποχή οι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί υιοθέτησαν μία στάση αναμονής, δεδομένων των μεγάλων επενδύσεων που απαιτούσε το νέο τηλεοπτικό σύστημα.

Για την επίγεια ψηφιακή εκπομπή της τηλεοπτικής εκροής των καναλιών *Σινε+*, *Σπορ+*, *Πρίσμα+* και *PIK* η ΕΡΤ την περίοδο 2006-2010 αξιοποίησε το τεχνικό πρότυπο εκπομπής MPEG-2, το οποίο εγκατέλειψε στα τέλη του 2010, θέτοντας σε αχρηστία τους ψηφιακούς αποκωδικοποιητές που είχαν προμηθευτεί μέχρι εκείνη τη στιγμή οι τηλεθεατές.⁵³² Η μετάβαση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στο νέο τεχνολογικό πρότυπο MPEG-4 ήταν επιβεβλημένη αφενός για να συμβαδίσει με τα διεθνή πρότυπα⁵³³ και αφετέρου για να κλείσει το χάσμα με τα ιδιωτικά κανάλια, τα οποία όταν αργότερα εξέπεμψαν ψηφιακά εξαρχής υιοθέτησαν το συγκεκριμένο πρότυπο (ΕΡΤ, 2011 δ).

Το αρχικό μονοπώλιο της ΕΡΤ στον τομέα της επίγεια ψηφιακής τηλεόρασης έφερε την Ελλάδα αντιμέτωπη με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, λόγω απόκλισης της ελληνικής νομοθεσίας από την Κοινοτική Οδηγία (2002/77) περί ανταγωνισμού στις αγορές δικτύων

⁵³⁰ Η κυβέρνηση της περιόδου 2004-2009 διέθεσε στην ΕΡΤ δύο πολυπλέκτες για τη δημιουργία αυτόνομου εθνικού δικτύου δημόσιας ψηφιακής τηλεόρασης.

⁵³¹ Τα πρώτα αστικά κέντρα που γνώρισαν την επίγεια ψηφιακή τηλεόραση ήταν τα εξής: α) η Αττική στο κανάλι 48 UHF από τα κέντρα εκπομπής Υμηττού, Πάρνηθας και Αίγινας, β) η Θεσσαλονίκη και η Κεντρική Μακεδονία από το κέντρο εκπομπής του Χορτιάτη στο κανάλι 56 UHF, γ) περιοχές της Θεσσαλίας (όπως η Λάρισα, τα Τρίκαλα, η Καρδίτσα) από το κέντρο εκπομπής Πηλίου στο κανάλι 53 UHF (ΕΡΤ, 2011 δ).

⁵³² Μέχρι τα τέλη του 2010 περίπου 200.000 αποκωδικοποιητές τεχνολογίας MPEG-2 είχαν αγοραστεί από τηλεθεατές που θέλησαν να παρακολουθήσουν την ψηφιακή τηλεόραση της ΕΡΤ.

⁵³³ Τον Ιανουάριο του 2010 ο Γενικός Γραμματέας του υπουργείου Υποδομών, Σωκράτης Κάτσικας, επεσήμανε ότι «ο δρόμος προς το μοντέλο MPEG-4 είναι αναπόδραστος, καθώς έχει υιοθετηθεί ως πρότυπο παγκοσμίως, ως εκ τούτου είναι λάθος να γυρίσουμε πίσω σε επίπεδο τεχνολογίας» (Εθνος, 2010).

και ηλεκτρονικών επικοινωνιών.⁵³⁴ Η Ελλάδα καταδικάστηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο τον Απρίλιο του 2005 με το αιτιολογικό ότι δεν εφάρμοσε την παραπάνω οδηγία, όπως όφειλε, από τις 24 Ιουλίου του 2003. Τον Οκτώβριο του 2006 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εγκάλεσε την Ελλάδα για δεύτερη φορά σχετικά με το ίδιο θέμα, ενεργοποιώντας μάλιστα προδικαστική διαδικασία. Η χώρα μας δεν είχε ακόμα μεριμνήσει για την άρση των περιορισμών που αφορούσαν την ανάπτυξη της επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης, που μέχρι εκείνη στιγμή είχε ανατεθεί αποκλειστικά στην ΕΡΤ.⁵³⁵ Μάλιστα, το αυθαίρετο αυτό προβάδισμα που είχε δοθεί στη δημόσια τηλεόραση πριν τη συγκρότηση ολοκληρωμένου θεσμικού πλαισίου προκάλεσε την οργή των ιδιωτικών σταθμών, οι οποίοι αισθανόμενοι αδικημένοι διατύπωσαν επιχειρήματα περί αθέμιτου ανταγωνισμού με χρήματα του Έλληνα πολίτη.⁵³⁶

Η πρώτη, ωστόσο, απόπειρα εισόδου της ΕΡΤ στην ψηφιακή εποχή - παρά τα προβλήματα που συνάντησε - έδωσε την ώθηση για περαιτέρω σχέδια, που περιελάμβαναν δύο βασικές πτυχές: αφενός την επέκταση της εμβέλειας των παραπάνω ψηφιακών καναλιών στις υπόλοιπες περιοχές της χώρας, μέσα από τη διεύρυνση του έργου εγκατάστασης ψηφιακών πομπών και αφετέρου τη μετάβαση όλου του προγράμματος αναλογικής εκπομπής (των σταθμών *Βουλή των Ελλήνων*, *ΕΤ-1*, *NET*, και *ΕΤ-3*) στην επίγεια ψηφιακή εκπομπή. Το χρονοδιάγραμμα που έθεσε αρχικά ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας προέβλεπε την ενεργοποίηση των επικείμενων σχεδίων το φθινόπωρο του 2010 (ΕΡΤ, 2011 δ· Γαμπρίτσος, 2010). Τελικά, το δημόσιο κανάλι *Βουλή TV* έκλεισε το αναλογικό του σήμα

⁵³⁴ Το άρθρο 2 της Οδηγίας προβλέπει ότι "τα κράτη-μέλη δεν χορηγούν ή διατηρούν σε ισχύ αποκλειστικά ή ειδικά δικαιώματα για τη δημιουργία ή/και τη λειτουργία δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή για την παροχή διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Τα κράτη-μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να εξασφαλίσουν σε κάθε επιχείρηση το δικαίωμα παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή εγκατάστασης ή επέκτασης ή λειτουργίας δικτύων ηλεκτρονικών υπηρεσιών" (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2002, Οδηγία 2002/77/ εκ της Επιτροπής, της 16ης Σεπτεμβρίου 2002, σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών). Συνεπώς, το μονοπωλιακό δικαίωμα που δόθηκε στην ΕΡΤ για ανάπτυξη επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης συνιστούσε εμφανή παραβίαση της Κοινοτικής Οδηγίας (2002/77) περί ανταγωνισμού στις αγορές δικτύων και ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

⁵³⁵ Μέσα στο 2005 η Ελλάδα δεσμεύτηκε να καταρτίσει νέο νομοθετικό πλαίσιο για τα Μέσα ενημέρωσης μέχρι το καλοκαίρι του 2006. Στη νέα νομοθεσία θα συμπεριλαμβάνονταν, μεταξύ άλλων, και ρυθμίσεις για την ψηφιακή τηλεόραση. Τελικά, όμως, η Ελλάδα αθέτησε τη δέσμευσή της. Τον Φεβρουάριο του 2006 η κυβέρνηση απέστειλε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον νόμο για τις ηλεκτρονικές υπηρεσίες χωρίς όμως να συμπεριλάβει εκείνες των ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων, παραβιάζοντας το κοινοτικό δίκαιο. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αντέδρασε τον Απρίλιο του ίδιου έτους. Η ελληνική κυβέρνηση στέλνοντας νέα επιστολή τον Ιούνιο του 2006 επικαλέστηκε την προετοιμασία του νέου νόμου για τα ραδιοτηλεοπτικά Μέσα, η οποία όμως στην ουσία δεν προχωρούσε. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Οκτώβριο του 2006 θέλοντας να θέσει την Ελλάδα προ των ευθυνών της ενεργοποίησε προδικαστική διαδικασία κατά της χώρας (Το Βήμα, 2006).

⁵³⁶ Από την άνοιξη του 2006 η Ένωση Ιδιοκτητών Τηλεοπτικών Καναλιών Πανελλήνιας Εμβέλειας κατέθεσε προσφυγή στην αρμόδια διεύθυνση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ισχυριζόμενη παράβαση των όρων ανταγωνισμού στην εγχώρια αγορά. Από την πλευρά της η διοίκηση της ΕΡΤ χαρακτήρισε το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα αρωγό των ιδιωτικών καναλιών σε ό,τι αφορά το δαπανηρό εγχείρημα μετάβασης στην ψηφιακή εποχή (Το Βήμα, 2006 β).

από τον Υμηττό στις 20 Ιουλίου 2012, ενώ τα υπόλοιπα (*ET1*, *NET* και *ET3*) το έκαναν μετά το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων του Λονδίνου, στις 17 Αυγούστου του ίδιου έτους.⁵³⁷ Για τη δεύτερη πολυπλεξία καναλιών (*ET-1*, *NET*, *ET-3* και *Βουλή των Ελλήνων*) η χρησιμοποίηση του προτύπου MPEG-4 ήταν δεδομένη προκειμένου να μπορέσει η δημόσια τηλεόραση να συμβαδίσει με την ψηφιακή πορεία των ιδιωτικών καναλιών.⁵³⁸

Εν τω μεταξύ, οι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί φορείς κατηγόρησαν την κυβέρνηση ότι με τη στάση της προσέφερε στη δημόσια τηλεόραση ένα συγκριτικό πλεονέκτημα, εμποδίζοντας την ανάπτυξη της ιδιωτικής. Πράγματι, είναι η εποχή που η κυβέρνηση φάνηκε να προσπαθεί να υπερασπιστεί τη θέση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στο ψηφιακό πεδίο, εμποδίζοντας μια εκ νέου κυριαρχία των ιδιωτικών αντιπάλων.

Τελικά, ως προς το ιδιωτικό τηλεοπτικό πεδίο η λειτουργία δωρεάν επίγειας ψηφιακής πλατφόρμας ανατέθηκε στη Digea⁵³⁹, μια κοινοπραξία που συγκροτήθηκε το 2009 από τους κυριότερους ιδιωτικούς τηλεοπτικούς σταθμούς εθνικής εμβέλειας (*Alpha*, *Alter*, *ANT1*, *Μακεδονία TV*, *MEGA*, *ΣΚΑΪ* και *STAR*)⁵⁴⁰ με ισόποση συμμετοχή μετοχών.⁵⁴¹ Η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών τον Απρίλιο του 2009 ενέκρινε την έναρξη λειτουργίας της παραπάνω κοινοπραξίας (με το όνομα *Ψηφιακός Πάροχος Α.Ε.*), επισημαίνοντας ότι "η δημιουργία της κοινής επιχείρησης δε συνιστά συγκέντρωση" (Γαλάνης, 2009).⁵⁴² Πρόκειται για μια εταιρεία-πάροχο δικτύου με αποστολή την παροχή υπηρεσιών δικτύωσης και πολυπλεξίας (multiplexing) καθώς και την ψηφιακή εκπομπή τηλεοπτικών προγραμμάτων,

⁵³⁷ Η διακοπή της αναλογικής εκπομπής έγινε με βάση την Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) 26337/6757.6.2012.

⁵³⁸ Το κλείσιμο των αναλογικών τηλεοπτικών εκπομπών από το κέντρο εκπομπής του Υμηττού αποφασίστηκε αιφνιδιαστικά από τους Υπουργούς Μεταφορών και Επικρατείας Μάκη Βορίδη και Παντελή Καψή. Συγκεκριμένα στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ορίστηκε ότι "την 03:00 πρωινή της 6ης Ιουλίου 2012 παύει η εκπομπή με αναλογική τεχνολογία από το κέντρο εκπομπής «Υμηττός», όσων τηλεοπτικών προγραμμάτων εκπέμπονται ήδη και με ψηφιακή τεχνολογία από το κέντρο αυτό. Εφεξής, προϋπόθεση για την εκπομπή τηλεοπτικού προγράμματος με ψηφιακή τεχνολογία από το κέντρο εκπομπής «Υμηττός», σύμφωνα με τα οριζόμενα στον ν. 3592/2007 και την ΚΥΑ 21161/2008, είναι η ταυτόχρονη παύση της ενδεχόμενης μετάδοσης του προγράμματος αυτού με αναλογική τεχνολογία από το ίδιο κέντρο» (ΦΕΚ 862/2012 της 20ης Μαρτίου, σ. 14623-14624, βλ. Εθνικό Τυπογραφείο, 2014). Κάτι τέτοιο αρχικά δεν προβλεπόταν, πάρα μόνο μετά τη λειτουργία και των 23 βασικών κέντρων εκπομπής ανά την επικράτεια.

⁵³⁹ Για τη Digea βλ. Γαλάνης (2009 γ, 2009 δ).

⁵⁴⁰ Στη δημιουργία κοινοπραξίας για τη μετάβαση στην ψηφιακή τηλεόραση προέβησαν και τα περιφερειακά κανάλια (αρχικά 16 στον αριθμό) (Γαλάνης, 2009).

⁵⁴¹ Οι πρώτες επίσημες ψηφιακές εκπομπές της Digea ξεκίνησαν στο Ξυλόκαστρο, από τις συχνότητες 37 και 43, στις 24 Σεπτεμβρίου του 2009. Μια μέρα πριν είχαν προηγηθεί δοκιμαστικές εκπομπές.

⁵⁴² Σύμφωνα με απόφαση της Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων "η εξεταζόμενη σύμπραξη δεν οδηγεί σε νόθευση του ανταγωνισμού στη σχετική αγορά, γεγονός που δεν την καθιστά 'αντι-ανταγωνιστική' σύμπραξη" (Τυπολογίες, 2010 β).

που προέρχονται τόσο από τους παραπάνω τηλεοπτικούς σταθμούς όσο και από κάθε άλλο φορέα που νομιμοποιημένα θα προσφύγει στις υπηρεσίες της εταιρείας.⁵⁴³

Αρχικά στο παραπάνω σχήμα προβλέφθηκε και η συμμετοχή της ΕΡΤ, ωστόσο η προοπτική αυτή ναυάγησε μετά από αντίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο ανταγωνισμός που δημιουργούσε η συγκέντρωση όλων των μεγάλων δικτύων σε μια εταιρεία καθώς και ο φόβος της έμμεσης χρηματοδότησης, λόγω του ανταποδοτικού τέλους της ΕΡΤ, λειτούργησαν ως ανασταλτικοί παράγοντες (Τυπολογίες, 2010 β).

Η Digea από την αρχή υιοθέτησε το τεχνολογικό πρότυπο εκπομπής MPEG-4. Το διαφορετικό πρωτόκολλο στο οποίο είχε καταφύγει η ΕΡΤ (MPEG-2) δεν ανησύχησε το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα, ο πρόεδρος του οποίου, κ. Χρήστος Παναγόπουλος, δήλωνε ότι η ΕΡΤ μπορούσε να εκπέμπει και με τα δύο πρωτόκολλα και πως ήταν έτοιμη να ακολουθήσει το πρωτόκολλο (MPEG-4) των ιδιωτικών σταθμών (Γαλάνης, 2009).⁵⁴⁴ Πάντως, οι ψηφιακές μεταδόσεις της Digea από Αίγινα και Υμηττό (Αττική), ενώ αρχικά αναμένονταν να πραγματοποιηθούν τον Απρίλιο του 2010, τελικά μετατέθηκαν για τις 18 Ιουνίου του 2010. Ως λόγος προβλήθηκε η απόφαση των καναλιών εθνικής εμβέλειας για συμπίεση με τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα (Πετρουύτσου et al., 2010).

Μέχρι τώρα η Digea λειτουργεί δύο πολυπλεξίες, με βάση το τεχνικό πρότυπο εκπομπής MPEG-4, για την επίγεια ψηφιακή μετάδοση των επτά εθνικής εμβέλειας καναλιών καθώς και άλλες δύο πολυπλεξίες για την αντίστοιχη μετάδοση περιφερειακών και τοπικών καναλιών, που πρωτοξεκίνησε στα νησιά του Αιγαίου. Σε αντίθεση με τα κανάλια εθνικής εμβέλειας, οι περιφερειακοί σταθμοί δεν μπορούν να εκπέμψουν ψηφιακά το πρόγραμμά τους αν προηγουμένως δε λάβουν άδεια από το ΕΣΡ.⁵⁴⁵ Το 2010 το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης εξέδωσε 89 άδειες σε περιφερειακά και τοπικά κανάλια, επιτρέποντας την επίγεια ψηφιακή εκπομπή των υπηρεσιών τους (European Audiovisual Observatory, 2010: 138).

Τον Απρίλιο του 2011 ένα δεύτερο κύμα αντιδράσεων από μέρους της ιδιωτικής τηλεόρασης ήρθε να ταραξει την ήδη προβληματική λειτουργία της δημόσιας τηλεόρασης. Αφορμή στάθηκε η πρωτοβουλία της ΕΡΤ για πιλοτική έναρξη εκπομπής τηλεοπτικού σήματος υψηλής ευκρίνειας (High Definition), μεταδίδοντας τον ημιτελικό του Champions

⁵⁴³ Σύμφωνα με τις πρώτες εκτιμήσεις, το συνολικό κόστος της νέας υποδομής για τα ιδιωτικά κανάλια ανήλθε στα 60-70 εκατομμύρια ευρώ, μεγάλο μέρος του οποίου θα αναλάμβαναν οι ίδιοι οι σταθμοί χωρίς να αποκλείεται και η κρατική ενίσχυση με διάφορους τρόπους (Γαλάνης, 2009). Αργότερα, εκτιμήθηκε ότι το κόστος του εγχειρήματος θα ξεπερνούσε τα 80 εκατομμύρια ευρώ, καθώς πέρα από την τεχνολογική υποδομή ήταν αναγκαία η δημιουργία ενημερωτικής διαφημιστικής εκστρατείας, ιστοσελίδας και τηλεφωνικού κέντρου πληροφοριών (Γαλάνης, 2009 δ).

⁵⁴⁴ Βλ. Γαλάνης (2009 γ).

⁵⁴⁵ Τον Φεβρουάριο του 2010 δεκαέξι περιφερειακά κανάλια είχαν συστήσει την *Digital Union*, η οποία επεδίωκε να λειτουργήσει ως πάροχος δικτύου.

League Real-Barcelona.⁵⁴⁶ Πρώτος ο ΣΚΑΪ κατηγόρησε τη διοίκηση της δημόσιας τηλεόρασης για παρανομία, παραβίαση των συνθηκών ανταγωνισμού, όπως ορίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς και για αρρυθμία στη χρηστή οικονομική διαχείριση του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα (Πετρούτσου et al., 2011). Σύμφωνα με την *Ένωση Ιδιωτικών Τηλεοπτικών Σταθμών Εθνικής Εμβέλειας* (ΕΙΤΗΣΕΕ), η ΕΡΤ αντιμετώπισε την ψηφιακή μετάβαση "με επιπολαιότητα, υπεροψία, αυτιστικό εγωκεντρισμό και παντελή έλλειψη υπευθυνότητας απέναντι στον Έλληνα τηλεθεατή", υιοθετώντας τη νοοτροπία του κρατικού μονοπωλίου στη σχέση με τους ιδιωτικούς αντιπάλους της (Πετρούτσου et. al, 2011 β).

Μεταξύ των κατηγοριών που εκτόξευσαν τα ιδιωτικά κανάλια προς την ΕΡΤ ήταν ο αποπροσανατολισμός του κοινού και η υπονόμηση της ενημέρωσής του γύρω από τις ψηφιακές εξελίξεις. Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας, διαφωνώντας απέναντι στις παραπάνω κατηγορίες, ανταπάντησε ότι "από την κείμενη νομοθεσία δεν προκύπτει ότι η ΕΡΤ επιβάλλεται να διακόψει την αναλογική μετάδοση στα σημεία που αρχίζει η ψηφιακή εκπομπή, πέραν αυτών που ρητά ορίζει ο νόμος. Στα υπόλοιπα σημεία, εναπόκειται στην ΕΡΤ να αποφασίσει, με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον, το χρόνο διακοπής της αναλογικής μετάδοσης" (Ελευθεροτυπία, 2011).

Στις 19 Μαρτίου του 2012 το ψηφιακό μπουκέτο της ΕΡΤ έχασε τον ελληνικό του χαρακτήρα. Η λειτουργία των ψηφιακών καναλιών ανεστάλη και τα προγράμματα των καναλιών *Σινέ+*, *Σπορ+* και *Πρίσμα+* αντικαταστάθηκαν με εκείνα των διεθνών δημόσιων τηλεοπτικών φορέων *BBC World News* και *Deutsche Welle* αντίστοιχα, κάτι που αποτελούσε παγκόσμια πρωτοτυπία.⁵⁴⁷ Τα ειδικά προγράμματα με υπηρεσίες πρόσβασης για ΑμεΑ του καναλιού *Πρίσμα+* εντάχθηκαν στην ET-1. Ειδικότερα, δημιουργήθηκε μια καθημερινή ζώνη από τις 19:00 μέχρι και τις 22:00 με υπηρεσίες κατάλληλα διαμορφωμένες για παρακολούθηση από άτομα με προβλήματα ακοής και όρασης. Στις 21:00 το κεντρικό δελτίο ειδήσεων της ΝΕΤ άρχισε να αναμεταδίδεται και από τη συχνότητα της ET-1, όπου εφαρμόστηκε ταυτόχρονη απόδοση του περιεχομένου στη νοηματική γλώσσα. Κατά το δίωρο 19:00-21:00 οι τηλεοπτικές υπηρεσίες που απευθύνονταν στα ΑμεΑ μεταδίδονταν από το πρώτο κανάλι μόνο ψηφιακά και όχι αναλογικά (in.gr, 2012).

Το κλείσιμο των ψηφιακών καναλιών και ο επαναπροσδιορισμός του καναλιού *Πρίσμα+* αποτέλεσαν πολιτικές αποφάσεις, που προέκυψαν ύστερα από μία κρίσιμη περίοδο διαβουλεύσεων αναφορικά με το μέλλον του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Στις αρχές Φεβρουαρίου του 2012 η διοίκηση της ΕΡΤ, μετά από μία έντονη περίοδο πολιτικών σκέψεων με επίκεντρο το πιθανό κλείσιμο του πρώτου καναλιού (ET-1), τελικά κατέφυγε σε ελιγμούς, που μπορεί να έδωσαν παράταση ζωής στο φορέα ως σύνολο, αλλά όχι και στη νηπιακή μέχρι εκείνη τη στιγμή ψηφιακή του δράση. Την ίδια περίοδο το περιοδικό *Ραδιοτηλεόραση*, διανύοντας την πιο κρίσιμη στιγμή της ιστορίας του, έλαβε

⁵⁴⁶ Η πρώτη τηλεοπτική μετάδοση με σήμα υψηλής ευκρίνειας έγινε στις 27 Απριλίου του 2011.

⁵⁴⁷ Ήδη από τον Δεκέμβριο του 2011 η ΕΡΤ έδωσε τη δυνατότητα στο ελληνικό κοινό μέσω της επίγειας ψηφιακής τεχνολογίας να παρακολουθεί το πρόγραμμα του διεθνούς καναλιού της δημόσιας τηλεόρασης της Γαλλίας, *TV5 Monde*, καθώς και του αγγλόφωνου *Euronews*.

τρίμηνη παράταση λειτουργίας με την προϋπόθεση να προσπαθήσει να εξαλείψει το έλλειμμα ύψους 250.000 ευρώ, έτσι ώστε να μην οδηγηθεί σε αναγκαστική διακοπή λειτουργίας (Γαλάνης, 2012· Το Βήμα, 2012).

Μέσα σε αυτή την πολιτική λογική συγχώνευσης και κατάργησης υπηρεσιών η διοίκηση της ΕΡΤ δε δίστασε να μιλήσει για σχέδιο με στόχο μια νέα οργανωτική δομή, που θα την χαρακτηρίζει η καλύτερη αξιοποίηση των ανθρώπινων πόρων, η συνεργασία μεταξύ υπηρεσιακών μονάδων, η κατάργηση δεκάδων διευθύνσεων και τμημάτων, ο σαφής προσδιορισμός ρόλων και αρμοδιοτήτων καθώς και η βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών (Γαλάνης, 2012). Στην πραγματικότητα, ωστόσο, οι παραπάνω ενέργειες της ΕΡΤ υπηρέτησαν μία πολιτική συρρίκνωσης, που σηματοδότησε την απαρχή της οριστικής παρακμής του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Δυστυχώς, όπως ακριβώς στο παρελθόν έτσι και στην κρίσιμη ψηφιακή εποχή, η ΕΡΤ δεν είχε να επιδείξει ένα λυσιτελές σχέδιο, με αποτέλεσμα η ίδια να προδιαγράψει το δυσσώινο μέλλον της. Όπως εύστοχα είχε επισημάνει ο Σωμερίτης (2010), "μέλλον για την ΕΡΤ χωρίς ένα τολμηρό γενικό σχέδιο για την επίγεια ψηφιακή τηλεόραση είναι δύσκολο να υπάρξει. Και χωρίς μια ΕΡΤ μπροστάρη στον τομέα αυτόν, το μέλλον των ΜΜΕ θα είναι ακόμα πιο σκοτεινό". Μέρος αυτής της τοποθέτησης έχει ήδη επιβεβαιωθεί. Ας ελπίσουμε τουλάχιστον ότι δεν θα επιβεβαιωθεί πλήρως.

8.2 Η ρύθμιση του ψηφιακού χάρτη και ο παραγκωνισμός της ΕΡΤ

Στο ελληνικό επικοινωνιακό πεδίο η μετάβαση στην επίγεια ψηφιακή τηλεόραση όχι μόνο συνάντησε αλλεπάλληλες καθυστερήσεις,⁵⁴⁸ αλλά παράλληλα επιχειρήθηκε σε μια χρονική περίοδο στην οποία οι προετοιμασίες δεν ήταν ώριμες για ένα τέτοιο εγχείρημα λόγω ολιγωρίας των κυβερνήσεων. Ο πολιτικός κόσμος, ομοίως με την εποχή της απορρύθμισης της ραδιοτηλεόρασης, δεν μερίμνησε με σοβαρότητα και αποτελεσματικότητα για τη ρύθμιση του νέου ψηφιακού πεδίου. Με σημαντικό έλλειμμα προετοιμασίας τόσο σε νομοθετικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο, χωρίς σχέδιο και χωρίς την ύπαρξη φορέα, που να μπορεί να εμπλέξει στη διαδικασία όλους τους σταθμούς, η μετάβαση μετατράπηκε σε "γόρδιο δεσμό".

⁵⁴⁸ Η Ελλάδα θεωρείται ουραγός στην Ευρώπη σε ό,τι αφορά τη μετάβαση στην ψηφιακή εποχή (βλ. Γαλάνης, 2007, Χαλβατζάκης, 2007). Την καθυστέρηση αυτή επεσήμανε στα μέσα του 2006 η *Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων*, η οποία διατύπωσε την άποψη ότι σε περίπτωση που το υπό επεξεργασία νομοθετικό πλαίσιο για τα Μέσα ενημέρωσης δεν λάβει υπόψη τις νέες τεχνολογίες "η Ελλάδα κινδυνεύει να μπει πάλι στο περιθώριο και να αδειοδοτούμε την αναλογική ραδιοτηλεόραση την εποχή που οι άλλες χώρες της ευρωπαϊκής οικογένειας θα έχουν πλέον περάσει στην ψηφιακή εποχή και θα έχουμε ως χώρα παραβεί την υποχρέωσή μας να προσαρμοστούμε στο νέο τεχνολογικό και θεσμικό περιβάλλον» (Το Βήμα, 2006). Η καθυστέρηση οφειλόταν κυρίως στην ανικανότητα του πολιτικού κόσμου να προβεί σε άμεση κατάρτιση του τελικού ψηφιακού χάρτη και σε άμεση προκήρυξη των ψηφιακών αδειών.

Η διαδικασία ρύθμισης του ψηφιακού πεδίου ενεργοποιήθηκε για πρώτη φορά το 2008 από την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας (με τον νόμο 3592/2007),⁵⁴⁹ δίνοντας στο εγχείρημα έναν "προσωρινό" χαρακτήρα, τον χαρακτήρα του "μεταβατικού σταδίου", ο οποίος ωστόσο διαρκεί μέχρι σήμερα (τέλη του 2016), αφού μπορεί να έχει ολοκληρωθεί η ψηφιακή μετάβαση, αλλά η αδειοδότηση των τηλεοπτικών καναλιών ακόμα εκκρεμεί. Όταν τον Ιούλιο του 2008 παρουσιάστηκε ο νέος χάρτης για την ψηφιακή τηλεόραση ο αρχικός σχεδιασμός προέβλεπε την αρχή του 2009 ως την περίοδο εκκίνησης των διαδικασιών για την ψηφιακή αδειοδότηση καθώς και των πρώτων ψηφιακών εκπομπών από πλευράς ιδιωτικών καναλιών (Το Βήμα, 2008). Τελικά, παρά τους σχεδιασμούς, στα τέλη του 2009 η μετάβαση στην ψηφιακή εποχή εξακολουθούσε να αποτελεί μια από τις σημαντικότερες εκκρεμότητες της ελληνικής πολιτείας σε ένα επικοινωνιακό πεδίο, όπου η μάχη για τον πολιτικό και οικονομικό έλεγχο του ψηφιακού φάσματος ήταν κρίσιμη.⁵⁵⁰ Η κυβέρνηση αποδείχθηκε ανίκανη να ανταποκριθεί σε κάποιες αναγκαίες προϋποθέσεις και οι ρυθμιστικές αρχές (ΕΣΡ και Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών & Ταχυδρομείων) για ακόμη μια φορά λειτούργησαν αναποτελεσματικά.

Οι καθυστερήσεις ήταν εμφανείς και αφορούσαν:

- Την έκδοση οριστικού ψηφιακού χάρτη συχνοτήτων.
- Την έκδοση Προεδρικού Διατάγματος για τις προϋποθέσεις συμμετοχής στη διαδικασία αδειοδότησης.
- Την έκδοση υπουργικής απόφασης για την προκήρυξη του αριθμού των αδειών εθνικής ή περιφερειακής εμβέλειας.
- Την έκδοση κοινών υπουργικών αποφάσεων για τις τεχνικές προδιαγραφές του τηλεοπτικού εξοπλισμού (ψηφιακοί δέκτες και τηλεοράσεις με ενσωματωμένο δέκτη), για τον καθορισμό οικονομικού ανταλλάγματος του δικαιώματος χρήσης της άδειας, για την τιμολόγηση από την ΕΡΤ των σταθμών εθνικής και τοπικής εμβέλειας που θα φιλοξενούνται στους διαύλους της, για τον προσδιορισμό των πάρκων κεραιών ψηφιακής τηλεόρασης.
- Την έκδοση απόφασης από την Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (Ε.Ε.Τ.Τ.) σχετικά με τα τιμολόγια που θα πρέπει να δημοσιεύουν οι πάροχοι δικτύου για την άνοδο του σήματος των τηλεοπτικών σταθμών.

Τον Δεκέμβριο του 2010 η κυβέρνηση εξέφρασε την πρόθεσή της να προετοιμάσει τον νέο νόμο για την αδειοδότηση των ιδιωτικών ψηφιακών καναλιών μέχρι τον Ιανουάριο του

⁵⁴⁹ Ο νόμος 3592/2007 όριζε τις προϋποθέσεις για την αδειοδότηση των τηλεοπτικών καναλιών στο πλαίσιο της επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης. Προέβλεπε διαδικασία αδειοδότησης, έλεγχο κεφαλαίων και απαιτούμενο μετοχικό κεφάλαιο από μέρους των ιδιωτικών καναλιών. Στο άρθρο 6 που αφορούσε τη διαδικασία αδειοδότησης: α) προβλεπόταν η έκδοση υπουργικής απόφασης για τον αριθμό των αδειών, την εμβέλειά τους και το είδος προγράμματος, η εξαετής διάρκεια των αδειών και η διαγωνιστική διαδικασία από το ΕΣΡ, β) καθοριζόταν η υποχρέωση καταβολής "οικονομικού ανταλλάγματος" για τη χρήση διαύλων συχνοτήτων, και γ) προβλεπόταν έλεγχος για το απασχολούμενο προσωπικό των καναλιών.

⁵⁵⁰ Την εποχή εκείνη εκκρεμούσε η αδειοδότηση των τηλεοπτικών σταθμών επί των αναλογικών συχνοτήτων με το προσωρινό καθεστώς λειτουργίας να λήγει στις 31.12.2009.

2011 με στόχο να ψηφιστεί τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους (Έθνος, 2010 β). Δυστυχώς όμως τίποτε ουσιαστικό δεν πραγματοποιήθηκε.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο καθυστερήσεων η Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής ζήτησε την επιτάχυνση της μετάβασης, χωρίς ωστόσο να προσδιορίζει τον ρόλο της ΕΡΤ, η οποία αν και σύμφωνα με τον νόμο ήταν υποχρεωμένη να εκπέμψει ψηφιακά δεν γνώριζε εάν χρειάζεται άδεια ή όχι. Στην ουσία, ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας εμφανίστηκε να περιμένει τις εξελίξεις της ιδιωτικής τηλεόρασης, έτσι ώστε να μπορέσει να συντονιστεί μαζί της στις αλλαγές συχνοτήτων των αναλογικών καναλιών του (ΕΤ-1, ΝΕΤ, ΕΤ-3 και κανάλι Βουλής).

Όταν τον Ιούνιο του 2010 ξεκίνησε στην Αττική με τη συμμετοχή της Digea η εκπομπή ψηφιακού σήματος (από τα κέντρα εκπομπής της Αίγινας και του Υμηττού) η υστέρηση της χώρας σε θέματα νομοθεσίας ανησύχησε κάποιους βουλευτές και το ΕΣΡ υπογράμμισε το "αναχρονιστικό και δαιδαλώδες νομοθετικό πλαίσιο" ως τροχοπέδη για την εκπλήρωση της ψηφιακής μετάβασης (Χαϊμαντά, 2010).⁵⁵¹

Ο χάρτης συχνοτήτων της επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης καθορίστηκε με μεγάλη καθυστέρηση τον Οκτώβριο του 2012.⁵⁵² Σύμφωνα με τον Γενικό Γραμματέα της *Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων*, Μενέλαο Δασκαλάκη, ο χάρτης έθεσε "το πλαίσιο και τους κανόνες για την πλήρη ανάπτυξη της επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης" (Το Βήμα, 2012 β). Ωστόσο, το θολό τοπίο με τις αδειοδοτήσεις των τηλεοπτικών σταθμών, που δεν ξεκαθάριζε, λειτούργησε ως σημαντική τροχοπέδη στην προσπάθεια της χώρας να ολοκληρώσει τις διαδικασίες για την πλήρη μετάβαση στην ψηφιακή εποχή.

Την επόμενη χρονιά το γεγονός ότι οι αναγκαίες (πολιτικές) αποφάσεις δεν λαμβάνονταν εγκαίρως αλλά ούτε κατόπιν μελέτης, οδήγησε στην ξαφνική εμφάνιση μιας νομοθετικής ρύθμισης της τελευταίας στιγμής υπό το κράτος πανικού. Τον Οκτώβριο του 2013 σε νομοσχέδιο με ρυθμίσεις για τον ΕΟΠΠΥ εντάχθηκε ένα άρθρο (18) για την ψηφιακή τηλεόραση. Σύμφωνα με αυτό, όλα τα κανάλια που εξέπεμπαν την 31η Αυγούστου είχαν δικαίωμα να μεταβούν στην ψηφιακή εκπομπή, υπογράφοντας συμβάσεις με τις εταιρείες που θα νοικιάσουν τις ψηφιακές συχνότητες. Η μόνη υποχρέωση που τίθετο ήταν ο έλεγχος της προγραμματικής τους πληρότητας από το ΕΣΡ. Η ΕΡΤ εκείνη την εποχή είχε ήδη υποστεί το βίαιο κλείσιμό της και συνεπώς δεν συμμετείχε στις ψηφιακές εξελίξεις.

Στον αγώνα δρόμου για την ψηφιακή μετάβαση η Ελλάδα πρωτοτύπησε στο ότι έθεσε τη δημόσια τηλεόραση υπό αμφισβήτηση στην πιο κρίσιμη φάση της διαδικασίας, λίγο πριν

⁵⁵¹ Στην Αττική, όπου είναι συγκεντρωμένο το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, το κοινό δεν ήταν έγκαιρα προετοιμασμένο ή επαρκώς ενημερωμένο για τη μετάβαση στην επίγεια ψηφιακή τηλεόραση, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίσει προβλήματα τις πρώτες ημέρες της αλλαγής του τηλεοπτικού σήματος. Μέχρι και έλλειψη αποκωδικοποιητών νέας γενιάς (MPEG-4) σημειώθηκε στην αγορά (Έθνος, 2012).

⁵⁵² Ο εθνικός χάρτης συχνοτήτων για την ψηφιακή τηλεόραση καθορίστηκε με Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) 42800/05-10-2012 (ΦΕΚ: 2704/Β'/05-10-2012) των Υπουργείων Επικρατείας και Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, όπου προσδιορίστηκαν τα κέντρα εκπομπής και οι τεχνικές παραμέτρους τους.

την προκήρυξη διαγωνισμού για τον ψηφιακό πάροχο δικτύου. Με την αιφνιδιαστική πολιτική απόφαση κλεισίματος της EPT (στις 11 Ιουνίου του 2013) και την αδυναμία ορθής σύστασης ενός νέου ολοκληρωμένου φορέα η δημόσια τηλεόραση εκ των πραγμάτων εμποδίστηκε στο να έχει ισχυρό ρόλο στις ψηφιακές εξελίξεις. Έτσι, δημιουργήθηκαν συνθήκες που ευνόησαν το ιδιωτικό μονοπώλιο επί του ψηφιακού περιβάλλοντος μέσω της Digea, οι ιδιοκτήτες της οποίας είναι οι ιδιοκτήτες των ιδιωτικών καναλιών.

Η διαδικασία για τη χορήγηση δικαιωμάτων χρήσης ραδιοσυχνοτήτων για δίκτυα επίγειας ψηφιακής ευρυεκπομπής ξεκίνησε το 2013 από την *Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Δικτύων* (ΕΕΤΤ).⁵⁵³ Η ενέργεια αυτή όχι μόνο εκπλήρωνε μια μνημονιακή υποχρέωση της χώρας⁵⁵⁴ αλλά επίσης αντικατόπτριζε την οριστική μετάβαση στην επίγεια ψηφιακή τηλεόραση. Η διαγωνιστική διαδικασία για την ανάπτυξη δικτύου επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης ολοκληρώθηκε στις 7 Φεβρουαρίου 2014.⁵⁵⁵ Η μοναδική προσφορά που υπεβλήθη ήταν από την εταιρεία *Digea-Ψηφιακός Πάροχος ΑΕ*, η οποία ανακηρύχθηκε υπερθεματιστής για τα δικαιώματα του εθνικού δικτύου και για τα δικαιώματα των δικτύων περιφερειακής εμβέλειας έναντι τιμήματος 18,6 εκατομμυρίων ευρώ (Γερωνυμάκη & Νάνου, 2014: 7).⁵⁵⁶

Συνεπώς, ο διαγωνισμός για τον πάροχο δικτύου, που προκήρυξε η κυβέρνηση, ευνόησε την Digea, την οποία αποδέχθηκε ως πάροχο δικτύου, ενώ στην ουσία είναι κοινοπραξία μιας ομάδας παρόχων περιεχομένου.⁵⁵⁷ Η EPT έκλεισε σε μια κρίσιμη περίοδο ως προς τις εξελίξεις του τηλεοπτικού πεδίου, αφού με την απώλειά της ουσιαστικά προετοιμάστηκε το έδαφος για την παράδοση όλων των λειτουργιών της ψηφιακής εποχής στα ιδιωτικά κανάλια, τα οποία είναι μέτοχοι του μοναδικού παρόχου δικτύου στην ελεύθερη τηλεόραση.

Όπως το 1989, η επίγεια αναλογική τηλεόραση δόθηκε στους εκδότες (στους ήδη κατόχους των εφημερίδων),⁵⁵⁸ το 2014 η επίγεια ψηφιακή τηλεόραση δόθηκε στους ήδη

⁵⁵³ Το διαθέσιμο φάσμα ραδιοσυχνοτήτων περιελάμβανε δυνητικά τέσσερις πολυπλέκτες για έναν πάροχο δικτύου όσον αφορά στη μετάδοση περιεχομένου εθνικής εμβέλειας και μέχρι δεκατρείς για παρόχους δικτύου περιφερειακής εμβέλειας (Γερωνυμάκη & Νάνου, 2014: 6).

⁵⁵⁴ Ν. 4070/2012, ΦΕΚ 82/Α/10-04-2012, Άρθρο 21, παρ. 16.

⁵⁵⁵ Η Ελλάδα δεν είχε περιθώριο άλλων καθυστερήσεων, καθώς ήταν υποχρεωμένη να διαθέσει προς χρήση το *Ψηφιακό Μέρισμα* έως τον Νοέμβριο του 2011, ενέργεια που προαπαιτούσε τη μετάβαση στην επίγεια ψηφιακή τηλεόραση.

⁵⁵⁶ Η χρονική διάρκεια ισχύς των δικαιωμάτων χρήσης ραδιοσυχνοτήτων είναι 15 έτη.

⁵⁵⁷ Ο νόμος 4070/2012 διαχωρίζει σαφώς τον ρόλο του παρόχου δικτύου της ψηφιακής τηλεόρασης από τον ρόλο του παρόχου περιεχομένου.

⁵⁵⁸ Οι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί εξέπεμπαν και εξακολουθούν να εκπέμπουν υπό ένα ιδιότυπο λειτουργικό καθεστώς, κατέχοντας άδειες που έχουν λήξει και παρατείνονται διαρκώς. Με το νόμο 1686/1989 οι εκδότες απέκτησαν το δικαίωμα λειτουργίας τηλεοπτικού σταθμού με μοναδική προϋπόθεση να έχουν προηγούμενη εμπειρία στο χώρο του Τύπου. Έτσι, οι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί ξεκίνησαν να εκπέμπουν

κατόχους της αναλογικής, οι οποίοι είχαν ήδη συνασπιστεί σε μία κοινοπραξία, την Digea. Το σύμπλεγμα μεταξύ ιδιοκτητών των Μέσων και κυβερνήσεων είναι διαχρονικό και οικοδομείται σε μία βάση αλληλοϋποστήριξης. Το 1989 οι εκδότες των εφημερίδων κατέκτησαν το ραδιοτηλεοπτικό πεδίο χωρίς ιδιαίτερες προϋποθέσεις ή δεσμεύσεις. Τώρα, στους ιδιοκτήτες των ιδιωτικών καναλιών ανοίχθηκε ο δρόμος για την κατάκτηση του ψηφιακού πεδίου χωρίς ιδιαίτερες υποχρεώσεις και χωρίς ιδιαίτερο αντίτιμο.

8.3 Αποτιμώντας το ελληνικό παράδειγμα για τη μετάβαση στην ψηφιακή εποχή: Η στρατηγική της EPT

Το εγχείρημα της EPT για μετάδοση επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης αν και πρωτοπόρο στην πορεία αποδείχθηκε τρωτό. Αρχικά, έφερε τον φορέα αντιμέτωπο με μια αρρυθμία τεχνολογικού χαρακτήρα (αναντιστοιχία πρωτοκόλλου κωδικοποίησης MPEG-2 με το πρωτόκολλο MPEG-4 της ιδιωτικής τηλεόρασης), που για μια ακόμη φορά επιβεβαίωσε την αδυναμία του φορέα για χάραξη μακροπρόθεσμων και αποτελεσματικών στρατηγικών. Η EPT δεν είχε άλλη επιλογή από το να υιοθετήσει το νεότερο σύστημα κωδικοποίησης,⁵⁵⁹ έστω κι αν αυτό σήμαινε επιβάρυνση του προϋπολογισμού της, διαφορετικά τα κανάλια της δεν θα ήταν προσπελάσιμα από το κοινό της επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης, που εύλογα θα φρόντιζε να προμηθευτεί τον προηγμένο αποκωδικοποιητή MPEG-4.

Γενικά, η στρατηγική της δημόσιας τηλεόρασης στη νέα ψηφιακή εποχή χαρακτηρίστηκε από αστοχίες που αποδυνάμωσαν τον ρόλο της:

- Κανείς δεν αναρωτήθηκε αν η EPT για να επιτελέσει καλύτερα τον σκοπό της έχει πράγματι ανάγκη από τρία αναλογικά και τρία ψηφιακά τηλεοπτικά κανάλια.
- Η αναγκαστική εγκατάλειψη του συστήματος MPEG-2 για τον πρώτο πολυπλέκτη της (κανάλια *Πρίσμα+*, *Σπορ+*, *Σινέ+*, *RIK*) και η υιοθέτηση του προηγμένου MPEG-4 προκειμένου να συμβαδίσει με τα ιδιωτικά κανάλια φανέρωσε έναν δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα που δεν μπόρεσε τελικά να ηγηθεί των εξελίξεων.
- Παρά τις δεσμεύσεις της διοίκησης⁵⁶⁰ η έμφαση που δόθηκε στο διαδίκτυο ήταν επιφανειακή, αφού αντιμετωπίστηκε ως ένας συμπληρωματικός πυλώνας διανομής

χωρίς άδειες. Ορισμένες άδειες χορηγήθηκαν το 1993, χωρίς να έχει υπογραφεί σύμβαση παραχώρησης. Ο νόμος 2328/1993 προέβλεπε τη διαδικασία προκήρυξης των αδειών, η οποία όμως δεν ευδοκίμησε και ξεκίνησε μια διαδικασία παρατάσεων των λεγόμενων "νομίμως λειτουργούντων" σταθμών. Οι τελευταίοι προσδιορίστηκαν από τις άδειες που εκχωρήθηκαν το 1993 σε συνδυασμό με τις αιτήσεις που κατατέθηκαν με βάση το νόμο 2644/1998. Οι διαγωνισμοί για τις άδειες που ακολούθησαν (π.χ. ο διαγωνισμός του 2007) αποδείχθηκαν αναποτελεσματικοί ή ακυρώθηκαν μέχρι που ήρθε στο προσκήνιο η ψηφιακή μετάβαση. Τα ιδιωτικά κανάλια, παρόλο που κατείχαν προσωρινή άδεια λειτουργίας, είχαν το δικαίωμα της ψηφιακής μετάβασης, γεγονός στο οποίο συνηγόρησε και η τρόικα.

⁵⁵⁹ Το πρωτόκολλο MPEG-4, που υιοθετήσε από την αρχή η ιδιωτική τηλεόραση, προκρίθηκε ως το πλέον σύγχρονο, προσφέροντας κατά 40% ποιοτικότερο αποτέλεσμα συγκριτικά με το προγενέστερο MPEG-2, στο οποίο είχε καταφύγει η δημόσια τηλεόραση (Το Βήμα, 2010).

⁵⁶⁰ Ο Πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος της EPT, Γιώργος Γαμπρίτσος, τον Ιούνιο του 2010 σε ομιλία του στο συνέδριο της Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Δικτύων (ΕΕΤΤ) ανέφερε: "Δίνουμε έμφαση στα Νέα

του υφιστάμενου ραδιοτηλεοπτικού περιεχομένου της ΕΡΤ, στον οποίο δεν βρήκαν θέση καινοτόμες πρωτοβουλίες.⁵⁶¹

Γενικότερα, το ελληνικό παράδειγμα της μετάβασης στην ψηφιακή εποχή χαρακτηρίστηκε από μεθοδεύσεις που ευνόησαν την ιδιωτική τηλεόραση και όχι τη δημόσια. Ο έλεγχος της διαδικασίας θα μπορούσε να είχε δοθεί σε ένα κοινό δίκτυο εταιρειών, δημόσιου και ιδιωτικού χαρακτήρα, υπό την εποπτεία της ΕΕΤΤ με πελάτες τηλεοπτικά κανάλια νομίμως αδειοδοτημένα. Αντί αυτού όμως, στην οργάνωση της μετάβασης πρωταγωνίστησε μια ιδιωτική εταιρεία (αποτελούμενη από επτά ιδιωτικούς σταθμούς εθνικής εμβέλειας) μέσα σε ένα επικοινωνιακό πεδίο με κανάλια "προσωρινώς νόμιμα", βασική επιδίωξη των οποίων είναι στην ψηφιακή εποχή να μην πληρώνουν για τις συχνότητες.

Στην Ελλάδα η ολοκλήρωση της μετάβασης στην επίγεια ψηφιακή τηλεόραση πραγματοποιήθηκε στις 6 Φεβρουαρίου 2015. Το εγχείρημα δηλαδή ολοκληρώθηκε εμφανώς καθυστερημένα σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρώπης.⁵⁶² Αυτό είχε ως συνέπεια την καθυστέρηση αξιοποίησης ενός πολύτιμου πόρου: του ψηφιακού μερίσματος, δηλαδή του απελευθερωθέντος φάσματος συχνοτήτων, που προκύπτει μετά την πλήρη μετάβαση από την αναλογική στην ψηφιακή εκπομπή.⁵⁶³ Οι μεγάλες τηλεοπτικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα μέχρι το 2009 φάνηκε να αντιμετωπίζουν με επιφύλαξη την ψηφιακή τηλεόραση, σε αντίθεση με τις εταιρείες τηλεπικοινωνιών (On Telecoms, Vivodi, ΟΤΕ και Forthnet μέσω

Μέσα και ιδιαίτερα στο Internet. Ξεκινάμε ένα πρόγραμμα με την κωδική ονομασία i-EPT με στόχο να ενδυναμώσουμε την παρουσία της ΕΡΤ στο διαδίκτυο και στα νέα μέσα. Το Internet θα αποτελέσει τον τρίτο πυλώνα διανομής και πρόσβασης στο περιεχόμενο της ΕΡΤ: τηλεόραση, ραδιόφωνο, internet" (Τυπολογίες, 2010).

⁵⁶¹ Η ΕΡΤ τον Ιούνιο του 2011 προκήρυξε πανελλήνιο διαγωνισμό για τον σχεδιασμό της ιστοσελίδας της, καλώντας νέους έως 30 ετών να καταθέσουν τις προτάσεις τους (Πετρούτσου et. al., 2011 γ). Επίσης, δραστηριοποιήθηκε στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (facebook και twitter) τον Σεπτέμβριο του 2011, δημιουργώντας σελίδες ανοικτές στο κοινό στις οποίες ο χρήστης μπορούσε να βρει ειδήσεις, πληροφορίες για τον φορέα, βίντεο και στοιχεία από εκπομπές και εκδηλώσεις. Επίσης, δινόταν η δυνατότητα δημιουργίας επαφής με τον φορέα και τους φίλους του (Πετρούτσου et. al., 2011 δ).

⁵⁶² Σε αντίθεση με την Ελλάδα, οι πρώτες χώρες στην Ευρώπη που κατάφεραν ήδη από το 2009 να επιτύχουν την πλήρη κατάργηση των αναλογικών επίγειων μεταδόσεων είναι η Γερμανία, η Φινλανδία, το Λουξεμβούργο, η Σουηδία, η Ολλανδία, το Βέλγιο (Φλάνδρα) καθώς και μεγάλο μέρος της Αυστρίας (Ζώτος, 2009 β).

⁵⁶³ Το απελευθερωθέν φάσμα συχνοτήτων μπορεί να αξιοποιηθεί σε καινοτόμες εφαρμογές με υψηλό οικονομικό αντίκτυπο: διαδραστικές υπηρεσίες σταθερής και κινητής ευρυεκπομπής μέσα από πολλαπλές πλατφόρμες μετάδοσης, υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών για τη δημόσια ασφάλεια, νέες κινητές υπηρεσίες τηλεοπτικού και πολυμεσικού περιεχομένου (mobile TV και multimedia services), προχωρημένες υπηρεσίες κοινωνικού χαρακτήρα, όπως τηλεϊατρική, τηλεεκπαίδευση κ.α. Ο ορθός συντονισμός της Ευρώπης στο θέμα αυτό κρίνεται επιτακτικός προκειμένου να προκύψει ο ευεργετικός αντίκτυπος του ψηφιακού μερίσματος (Ζώτος, 2009). Για τη μελέτη της *Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων* (ΕΕΤΤ) αναφορικά με το ψηφιακό μέρισμα στην Ελλάδα βλ. Το Βήμα, 2009.

Nova), που κινητοποιήθηκαν έντονα στον τομέα παροχής τηλεοπτικών υπηρεσιών. Η επιφυλακτικότητα των πρώτων ήταν εύλογη, αφού η χρονική συγκυρία που κλήθηκαν να κάνουν επενδύσεις συνέπεσε με την εξέλιξη μιας πρωτοφανούς δημοσιονομικής κρίσης από την οποία επλήγη και εξακολουθεί να πλήττεται έντονα η διαφημιστική αγορά και κατ' επέκταση ολόκληρη η τηλεοπτική βιομηχανία. Επίσης, το διαδίκτυο προβάλλει ως μια έντονη απειλή για την τηλεοπτική βιομηχανία, που επιτείνει τον ανταγωνισμό στο επικοινωνιακό πεδίο (Ζώτος, 2008).

Ανεξαρτήτως των αιτίων της παραπάνω καθυστέρησης, είναι γεγονός ότι το ελληνικό επικοινωνιακό πεδίο βάδισε προς την ψηφιακή εποχή αυθαίρετα⁵⁶⁴ χωρίς να έχει διδαχθεί σχεδόν τίποτα από τα σφάλματα του παρελθόντος και συγκεκριμένα από την περίοδο της απορρύθμισης (1989). Τότε, η δημόσια τηλεόραση, απροετοίμαστη, βίωσε κρίση "υπαρξιακή" με την καταβράθρωση της τηλεθέασης, αλλά και κρίση ταυτότητας με τον "άγαρμπο" επαναπροσδιορισμό της προγραμματικής της εκροής. Στην πρόσφατη δεύτερη μεγάλη αλλαγή του επικοινωνιακού πεδίου, που χαρακτηρίζεται από την εν εξελίξει ακόμα ψηφιακή μετάβαση, η αναγκασία όσο ποτέ προάσπιση της δημόσιας τηλεόρασης αποδείχθηκε μια ουτοπία. Η ΕΡΤ όχι απλά δεν κατάφερε να ανταποκριθεί στις εξελίξεις των καιρών (όπως στην περίοδο της απορρύθμισης), αλλά έσβησε από τον τηλεοπτικό χάρτη εντελώς, με αποτέλεσμα η ψηφιακή τηλεόραση να δοθεί στους επιχειρηματίες της αναλογικής.

Συνεπώς, η αδιάκοπα βαλλόμενη ελληνική δημόσια τηλεόραση έσβησε σε μια κρίσιμη στιγμή για το μέλλον του τηλεοπτικού πεδίου και μάλιστα μέσα σε ένα σύστημα καθυστερημένων ρυθμίσεων και πολιτικών, που ήταν ανεπαρκές για να τακτοποιήσει το άναρχο παρόν, πολλώ δε μάλλον το (άναρχο) μέλλον. Το κλείσιμο της ΕΡΤ αφενός εισήγαγε το ήδη ημι-παράνομο "επικοινωνιακό πεδίο της χώρας, ολοσχερώς, στην παρανομία" (Καϊτατζή-Γουίτλοκ, 2013) και αφετέρου ζημίωσε ένα όνομα (brand name), που δύσκολα μπορεί να ξαναχτιστεί.

Με το αιφνίδιο κλείσιμο της ΕΡΤ η δημόσια τηλεόραση της Ελλάδας δεν μπορούσε παρά να ζημιωθεί ως προς τις δυνατότητές της να ανταποκριθεί στις ψηφιακές εξελίξεις. Σε πρακτικό επίπεδο δεν μπορούσε πλέον να προμηθευτεί τους πομπούς για εγκατάσταση σε διάφορα σημεία της χώρας. Παράλληλα, οι δύο συχνότητες που θα διαχειριζόταν σε συνδυασμό με την άδεια παρόχου δικτύου τέθηκαν σε κίνδυνο (Ξανθάκης, 2013).

Το διαχρονικό πρόβλημα του ελληνικού επικοινωνιακού πεδίου, που αποτελεί την αιτία πολλών κακών και ισχύει και στην περίπτωση της ψηφιακής τηλεόρασης (Parathanassopoulos, 2007 β), είναι ότι υπάρχει υπερβολή στην προσφορά Μέσων επικοινωνίας και περιεχομένου σε σχέση με την υφιστάμενη ζήτηση. Αυτό το παράδοξο σε συνδυασμό με την άρνηση του πολιτικού κόσμου να θέσει ουσιαστικούς κανόνες για τη

⁵⁶⁴ Τον Απρίλιο του 2009 ο Ροδόλφος Μορώνης, Διευθυντής του *Ινστιτούτου Οπτικοακουστικών Μέσων*, είχε δηλώσει στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*: "Πριν από δυο χρόνια, σε ημερίδα που κάναμε για την ψηφιακή [τηλεόραση], είχα επισημάνει ότι έχουν αρχίσει να χτίζονται 'αυθαίρετα' και κανείς δεν δίνει σημασία. Φοβάμαι ότι ακόμα βαδίζουμε έτσι, με 'αυθαίρετα'. Δεν ξέρουμε για παράδειγμα αν ο πάροχος της ψηφιακής πλατφόρμας και των 'λεωφόρων' της θα τις αγοράζει ή θα του προσφέρονται" (Πετραλιά, 2009).

ρύθμιση του επικοινωνιακού πεδίου οδήγησαν σε μια εικόνα αδυναμίας της Ελλάδας να ωφεληθεί από τις νέες εξελίξεις και από τις νέες τεχνολογίες.

Ανεξάρτητα από τις καθυστερήσεις και τις ανεπάρκειες σε επίπεδο πολιτικής (policy), η ουσία της επίγειας ψηφιακής τηλεόρασης έγκειται στο ερώτημα εάν η ολοκλήρωση της εγκαθίδρυσής της θα συμβάλει στην εδραίωση μιας καλύτερης τηλεόρασης ή αν θα διαιωνίσει το μοντέλο της εναλλασσόμενης ομοιομορφίας, που πλήττει το τηλεοπτικό πεδίο, προσφέροντας απλά και μόνο αναβαθμισμένα χαρακτηριστικά ήχου και εικόνας (Βενάρδου, 2010). Στη νέα ψηφιακή εποχή το αποτέλεσμα σε επίπεδο περιεχομένου, όποιο κι αν είναι αυτό, δεν πρέπει να θεωρείται συναρτώμενο με τα χρηστικά χαρακτηριστικά του μέσου. Γιατί στην ψηφιακή εποχή η τηλεόραση παύει πλέον να ταυτίζεται με την έννοια της οθόνης. Οθόνη και δέκτης γίνονται δύο αντικείμενα ανεξάρτητα, με το πρώτο να μπορεί να διατηρείται σταθερό και το δεύτερο να υπόκειται σε εναλλαγές, ανάλογα με τις επιθυμίες του εκάστοτε τηλεθεατή-χρήστη για δορυφορική τηλεόραση, web TV, IPTV [Internet Protocol TV], βίντεο κατά παραγγελία (video on demand), διαδικτυακές υπηρεσίες. Στο νέο αυτό κόσμο πληθώρας ψηφιακού συμβολικού περιεχομένου ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας ενώ θα έπρεπε να έχει την ευκαιρία να αφήσει το δικό του στίγμα, τελικά η αγοραία λογική του τηλεοπτικού πεδίου που κυριάρχησε για ακόμη μια φορά δεν του επέτρεψε κάτι τέτοιο.

Κεφάλαιο 9:

Από την παλιά στη "νέα" ΕΡΤ

9.1 Το αιφνίδιο κλείσιμο της ΕΡΤ

Την περίοδο 2010-2013 μέσα στον κυκεώνα της δημοσιονομικής ύφεσης της ελληνικής οικονομίας, η ΕΡΤ κατά καιρούς βρέθηκε αντιμέτωπη με το ενδεχόμενο συρρίκνωσης των υπηρεσιών της. Εκείνη την περίοδο ο δημόσιος φορέας διέθετε πέντε τηλεοπτικά κανάλια, είκοσι εννέα ραδιοφωνικούς σταθμούς (με έδρα την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και τις διάφορες περιφέρειες της χώρας), δύο μουσικά σύνολα, ένα τηλεοπτικό περιοδικό, διαδικτυακό ιστότοπο και ψηφιακό αρχείο (βλ. Γράφημα 9.1). Η πιο χαρακτηριστική απόπειρα περιορισμού των παραπάνω υπηρεσιών πραγματοποιήθηκε τον Αύγουστο του 2011, όταν ο τότε Υπουργός Επικρατείας και κυβερνητικός εκπρόσωπος, Ηλίας Μόσιαλος, παρουσίασε μια σειρά νέων μέτρων για την ΕΡΤ, τα οποία έκρινε απαραίτητα για την πολυπόθητη εξυγίανση του φορέα.⁵⁶⁵

Συγκεκριμένα, το προτεινόμενο σχέδιο αναδιάρθρωσης περιελάμβανε μια σειρά από σημαντικές αλλαγές για την ΕΡΤ, μεταξύ των οποίων ήταν οι εξής (Μόσιαλος, 2011, Ελευθεροτυπία, 2011 β, Το Βήμα, 2011 δ, Το Παρόν, 2013 β, Ελλάδα Αύριο, 2013: 7):⁵⁶⁶

- Κατάργηση του πρώτου καναλιού (ΕΤ1)⁵⁶⁷ και ενσωμάτωσή του στη ΝΕΤ και στην ΕΤ3.
- Ένταξη ποιοτικών προγραμμάτων της ΕΤ1 και του καναλιού ΣΙΝΕ/ΣΠΟΡΤ στη ΝΕΤ και στην ΕΤ3 με επικέντρωση σε παιδικά προγράμματα, ποιοτικές ελληνικές παραγωγές, ντοκιμαντέρ και εκπομπές λόγου.
- Μετατροπή της ΝΕΤ σε ενημερωτικό-ψυχαγωγικό κανάλι.
- Προσανατολισμός της τηλεοπτικής εκροής της ΕΤ3 στον πολιτισμό, την ψυχαγωγία και τον αθλητισμό.

⁵⁶⁵ Σύμφωνα με τον Υπουργό Επικρατείας και κυβερνητικό εκπρόσωπο, Ηλία Μόσιαλο, τα νέα προτεινόμενα μέτρα αποσκοπούσαν στη μετατροπή της ελληνικής ραδιοφωνίας και τηλεόρασης "από κρατικό κυβερνητικό μέσο σε ένα μέσο δημόσιο, ανεξάρτητο και αποκομματικοποιημένο" (Γαλάνης, 2011 β).

⁵⁶⁶ Το 2011 ο Ηλίας Μόσιαλος, Υπουργός Επικρατείας της κυβέρνησης Γιώργου Παπανδρέου, ανέθεσε σε ανεξάρτητη Επιτροπή υπό τον καθηγητή Νίκο Αλιβιζάτο τη μελέτη του θεσμικού πλαισίου της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Στόχος, σύμφωνα με το σχέδιο του Υπουργού, ήταν η δημιουργία ενός φορέα δημόσιου και όχι πλέον κρατικού, απαλλαγμένου από κομματικές ή συνδικαλιστικές επιρροές, "ανεξάρτητου και ανοικτού στον διάλογο και την κριτική, σύγχρονου, ανταγωνιστικού, διαδραστικού με έμφαση στη χρήση των σύγχρονων πολυμέσων, ποιοτικού κατ' ουσίαν" (Μόσιαλος, 2011: 6, Καλογήρου, 2013, Τα Νέα, 2013 ζ). Μετά την ολοκλήρωση του έργου της Επιτροπής κατατέθηκε στη Βουλή (Φεβρουάριος 2012) το σχετικό νομοσχέδιο (το λεγόμενο "σχέδιο Αλιβιζάτου").

⁵⁶⁷ Η επίμαχη τροπολογία σχετικά με τη διακοπή λειτουργίας της ΕΤ-1 κατατέθηκε στη Βουλή τον Σεπτέμβριο του 2011. Ο Υπουργός Επικρατείας εκτίμησε ότι από το σχέδιο περικοπών που θα εφαρμοζόταν στην ΕΡΤ θα προέκυπτε "πλεόνασμα του χρόνου τουλάχιστον 60 εκατομμύρια ευρώ, που θα μετακυληθεί στους καταναλωτές" (Το Βήμα, 2011 γ, ΣΚΑΪ, 2011).

Γράφημα 9.1: Οι υπηρεσίες της ΕΡΤ (το 2013)

Σημειώσεις: α) *Οι 7 ραδιοφωνικοί σταθμοί που εδρεύουν στην Αθήνα είναι: α) 91,6 Πρώτο Πρόγραμμα, β) 103,7 Δεύτερο Πρόγραμμα, γ) 90,9 Τρίτο Πρόγραμμα, δ) 93,6 Kosmos, ε) 101, 8 ΕΡΑ Σπορ, στ) 106,7 Φιλία, ζ) Πέμπτο Πρόγραμμα - Φωνή της Ελλάδας (στα βραχεία κύματα σε όλο τον κόσμο).

β) ** Οι 3 ραδιοφωνικοί σταθμοί που εδρεύουν στη Θεσσαλονίκη είναι: α) 95,8 β) 102 γ) Τρίτο.

Πηγή: ΕΡΤ (2013), Αρχείο Διοικητικών Υπηρεσιών.

- Ενίσχυση της ποιότητας του καναλιού *Πρίσμα* με κοινό-στόχο τα άτομα με αναπηρία και εμπλουτισμός του προγράμματός του μέσω συνεργασιών με ιδιωτικά τηλεοπτικά κανάλια.
- Ενίσχυση της ποιότητας του καναλιού ERT WORLD με έμφαση σε προγράμματα πολιτιστικού, ψυχαγωγικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα.
- Συρρίκνωση των ραδιοφωνικών σταθμών μέσα από τη συγχώνευση των τριών ραδιοφωνικών σταθμών της Θεσσαλονίκης σε έναν και τη διοικητική συγχώνευση των δεκαεννέα περιφερειακών σταθμών σε εννέα καθώς και διαμόρφωση ενιαίου περιφερειακού προγράμματος.
- Ενίσχυση του *Τρίτου Προγράμματος* και εμπλουτισμός του Kosmos 96,3 και της EPA Σπορ.
- Κατάργηση του Ινστιτούτου Οπτικοακουστικών Μέσων (Ι.Ο.Μ.) και του Εθνικού Οπτικοακουστικού Αρχείου (Ε.Ο.Α.) και παράλληλη ενσωμάτωση των δραστηριοτήτων τους στη Διεύθυνση Μουσείου και Αρχείων της ΕΡΤ.
- Ενίσχυση της διαδικτυακής παρουσίας του φορέα μέσα από την αναβάθμιση των πολυμέσων και την ίδρυση Γενικής Διεύθυνσης Πολυμέσων με στόχο να αποτελέσουν τον τρίτο σημαντικό πυλώνα του φορέα.
- Ορθολογική διαχείριση των εξωτερικών παραγωγών μέσω της καθιέρωσης πλαφόν.
- Διακοπή έκδοσης του περιοδικού *Ραδιοτηλεόραση*.
- Αξιολόγηση όλου του προσωπικού και μείωση του ανθρώπινου δυναμικού κατά 40,3% στο πλαίσιο της περιόδου 2009-2015.
- Δημιουργία ενός νέου μοντέλου λειτουργίας και επιλογής των υψηλόβαθμων στελεχών (στελεχών του Διοικητικού Συμβουλίου και Γενικών Διευθυντών).
- Ενίσχυση εγχώριας κινηματογραφικής παραγωγής κατά 1,5% από το ανταποδοτικό τέλος.
- Καταγραφή και αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας της ΕΡΤ.
- Κατάργηση 15 πομπών στα μεσαία (από τους συνολικά 20) και διατήρηση 5 εξ αυτών για εθνικούς λόγους.

Επρόκειτο για ένα σχέδιο που βασιζόταν στη νεοφιλελεύθερη λογική της κατάργησης κάθε στοιχείου που ήταν περιορισμένης απήχησης ή οικονομικά ζημιολόγο με απώτερο σκοπό, σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο, την αναδιάρθρωση του φορέα, την ενίσχυση των ποιοτικών του χαρακτηριστικών και την αύξηση της απήχησης του στο κοινό. Παρόλο που αποτέλεσε την πιο ηχηρή προσπάθεια αναδιάρθρωσης της ΕΡΤ την περίοδο 2011-2012, το εν λόγω σχέδιο τελικά δεν προχώρησε, αφού δε βρήκε υποστηρικτές τόσο στον χώρο της αντιπολίτευσης όσο και στον χώρο του κυβερνώντος κόμματος. Επίσης, προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις των εκπροσώπων των εργαζομένων της ΕΡΤ (Γαλάνης, 2011) και της διοίκησης του φορέα⁵⁶⁸ καθώς και των σωματείων άλλων οργανισμών του δημόσιου τομέα

⁵⁶⁸ Τον Ιανουάριο του 2012 το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΡΤ τάχθηκε επισήμως κατά ενός μέρους των επίμαχων προτάσεων του πρώην πλέον Υπουργού Επικρατείας, αφού αποφάσισε τη διατήρηση της λειτουργίας τόσο της ET-1 όσο και του περιοδικού *Ραδιοτηλεόραση*. Ο Ηλίας Μόσιαλος αντέδρασε κατηγορώντας τη διοίκηση του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα ότι διέπραξε "βήματα υποχώρησης στον

(Το Βήμα, 2011). Η εξέλιξη αυτή απέδειξε ότι ενώ η εξυγίανση της ΕΡΤ, για άλλη μια φορά, προέβαλε ως αναγκαιότητα που όλοι την αναγνώριζαν και την επιζητούσαν, απουσίαζε η απαιτούμενη σύμπνοια στον τρόπο υλοποίησής της.

Η σχετική συζήτηση συρρίκνωσης της ΕΡΤ είχε ξεκινήσει από τα τέλη του 2010, όταν η ελληνική κυβέρνηση υπό την πίεση του Μνημονίου αναζητούσε έκτακτα μέτρα μείωσης των ελλειμμάτων της εθνικής οικονομίας.⁵⁶⁹ Μέσα σε ένα πλαίσιο δημοσιονομικής στενότητας το μέλλον της ΕΡΤ άρχισε να προβάλλει αβέβαιο, αφού αποτελούσε έναν φορέα, ο οποίος - σύμφωνα με την κυβερνητική λογική - με τις κατάλληλες ρυθμίσεις θα μπορούσε να συμβάλει στην εξοικονόμηση δαπανών του ευρύτερου δημόσιου τομέα.⁵⁷⁰

Δεν είναι τυχαίο ότι η ελληνική κυβέρνηση στις αρχές του 2011 μέσα από ένα φιλόδοξο νομοσχέδιο δρομολόγησε μια ύστατη προσπάθεια θεσμικής ανεξαρτησίας και αναδιοργάνωσης του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα με στόχο την εξοικονόμηση δαπανών και τη βελτίωση της απόδοσής του.⁵⁷¹ Το νέο προτεινόμενο θεσμικό πλαίσιο

συντεχνιακό συνδικαλισμό, βήματα που βλάπτουν τη δημόσια τηλεόραση, αλλά και εκείνους από τους εργαζόμενους σε αυτήν που μοχθούν και παράγουν σημαντικό έργο" (Το Βήμα, 2012 γ).

⁵⁶⁹ Η ενδιάμεση Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδας του 2010 προέτρεπε την κυβέρνηση να επισπεύσει τις ριζικές αλλαγές στον δημόσιο τομέα, προτείνοντας μέτρα για την συγκράτηση των κρατικών δαπανών και την καταπολέμηση της σπατάλης. Η Έκθεση περιελάμβανε 13 «συστάσεις», μεταξύ των οποίων ήταν και η συγχώνευση των δημόσιων τηλεοπτικών σταθμών με προτεινόμενο μέτρο το ανταποδοτικό τέλος (300 περίπου εκατομμύρια ευρώ ετησίως) να διοχετεύεται για τη μείωση του ελλείμματος και του χρέους. Σύμφωνα με την Έκθεση: "Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι δημόσιοι τηλεοπτικοί σταθμοί (ΕΤ1, ΝΕΤ, ΕΤ3, «Πρίσμα» και ο τηλεοπτικός σταθμός της Βουλής). Οι τηλεοπτικοί αυτοί σταθμοί όχι μόνο είναι πολλοί για μια χώρα του μεγέθους της Ελλάδας, αλλά και λειτουργούν με πολύ μεγάλο αριθμό υπαλλήλων και με εξαιρετικά υψηλό κόστος, το οποίο είναι πολλαπλάσιο αντίστοιχων ιδιωτικών σταθμών πανελλαδικής εμβέλειας. Θα ήταν σκόπιμο οι δημόσιοι τηλεοπτικοί σταθμοί να συγχωνευθούν σε έναν ή δύο και να καλύπτουν περισσότερο από το 70% του κόστους λειτουργίας τους με έσοδα από διαφημίσεις, όπως συμβαίνει και με τους ιδιωτικούς σταθμούς. Το σημερινό έσοδο που εισπράττεται μέσω των λογαριασμών της ΔΕΗ θα ήταν σκόπιμο να διατεθεί για τη μείωση του δημόσιου χρέους" (Τράπεζα της Ελλάδας, 2010: 170). Στο εν λόγω θέμα είχαν αναφερθεί και αρκετά δημοσιεύματα (Μανιάτης, 2010: 28, Δοδόπουλος, 2010).

⁵⁷⁰ Το περιοδικό *Marketing Week* (2010: 4) στο ίδιο πνεύμα με τις "συστάσεις" της Τράπεζας της Ελλάδας διατυπώνει παρόμοιους ισχυρισμούς. Πιο συγκεκριμένα, διατείνεται ότι με δεδομένο ότι το κόστος προσωπικού της ΕΡΤ αντιστοιχούσε στο 59% των δαπανών του φορέα και ότι οι δαπάνες για αγορά προγράμματος και λοιπές λειτουργίες ήταν υψηλές, μια πιθανή μείωση του αριθμού των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών μπορούσε να αποφέρει εξοικονόμηση εσόδων για το Δημόσιο. Στο ζήτημα της χρηματοδότησης του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα το περιοδικό διαφοροποιείται λίγο από την Τράπεζα της Ελλάδας σε ό,τι αφορά την εκμετάλλευση της διαφημιστικής πίτας, λαμβάνοντας υπόψη περισσότερο την ιδιωτική αγορά. Υποστηρίζει ότι εάν μέρος του ανταποδοτικού τέλους (από τα 300 εκατομμύρια ευρώ που λάμβανε ετησίως η ΕΡΤ) κατευθυνόταν στον προϋπολογισμό και παράλληλα ο δημόσιος φορέας απομακρυνόταν από τη διαφημιστική πίτα, πιθανόν αυτό το μέτρο να βοηθούσε ως ένα βαθμό και την οικονομική "ανάθαρρηση" των ιδιωτικών καναλιών.

⁵⁷¹ Το σχετικό νομοσχέδιο αναδιοργάνωσης της ΕΡΤ παρουσιάστηκε από τον Υπουργό Επικρατείας, Παντελή Καψή, στις 27 Μαρτίου 2011, λίγο πριν τις εθνικές εκλογές της 6^{ης} Μαΐου 2011. Στόχος ήταν αφενός η

θεωρητικά αποτελούσε μια καίρια και καινοτόμα προσπάθεια ανατροπής του απαρχαιωμένου ιδρυτικού νόμου της ΕΡΤ,⁵⁷² αλλά από τη θεωρία μέχρι την εφαρμογή στην πράξη ο δρόμος που χρειαζόταν να διανυθεί ήταν μακρύς, κάτι που τελικά δεν έγινε ποτέ. Άλλωστε, ο ίδιος ο Υπουργός Επικρατείας, που κατέθεσε το σχετικό νομοσχέδιο, εύστοχα είχε επισημάνει πως «δεν υπάρχει εγγύηση ότι η επόμενη κυβέρνηση θα υιοθετήσει το νομοσχέδιο» (Χαϊμαντά, 2012).

Εν τω μεταξύ, από τις αρχές του 2010 είχε προηγηθεί μια σοβαρή συζήτηση για το ενδεχόμενο απόσυρσης της ΕΡΤ από τη διαφημιστική αγορά, από την οποία λάμβανε κάθε χρόνο 30-35 εκατομμύρια ευρώ.⁵⁷³ Το μέτρο αυτό αποσκοπούσε στην οικονομική τόνωση των ιδιωτικών "αντιπάλων", που αιμορραγούσαν οικονομικά λόγω της πτώσης της διαφημιστικής δαπάνης. Τελικά, τίποτα από τα παραπάνω δεν τέθηκε σε εφαρμογή, αλλά επρόκειτο για σχέδια που, σύμφωνα με τον Χαιρετάκη (2014: 227-238), αντανάκλουν ένα πλαίσιο πιέσεων για οιονεί αναδιοργάνωση, επί της ουσίας αποσύνθεση-ιδιωτικοποίηση της δημόσιας τηλεόρασης προς όφελος των εμπορικών καναλιών.

Παρά την ανυπαρξία εφαρμογής ουσιαστικής πολιτικής σε σχέση με τη δημόσια τηλεόραση, όταν το Μάρτιο του 2013 ανέλαβε τα ηνία του φορέα ο Γκίκας Μάναλης (που έμελλε να αποτελέσει τον τελευταίο διευθύνοντα σύμβουλο της ΕΡΤ λίγο πριν το κλείσιμό της) οι δημόσιες τοποθετήσεις του ήταν κάτι παραπάνω από καθησυχαστικές, ανεξαρτήτως

διασφάλιση της θεσμικής ανεξαρτησίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και αφετέρου η απαγκίστρωση του φορέα από τον παραδοσιακό παρεμβατισμό της εκάστοτε κυβέρνησης.

⁵⁷² Το σχέδιο νόμου, που θεωρούνταν καινοτόμο, προέβλεπε τη σύσταση ενός Ανεξάρτητου Εποπτικού Συμβουλίου με 9ετή θητεία, το οποίο θα ήταν αρμόδιο για την επιλογή του Διευθύνοντα Συμβούλου (και ταυτοχρόνως Προέδρου) του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα καθώς και των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου. Επίσης, θα έφερε την ευθύνη για τη σύνταξη στρατηγικού σχεδίου λειτουργίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης δεκαετούς διάρκειας. Η συγκρότηση του Ανεξάρτητου Εποπτικού Συμβουλίου θα ανατίθετο σε ειδικό ανεξάρτητο φορέα, που θα αξιολογούσε τις υποψηφιότητες με γνώμονα συγκεκριμένα κριτήρια και θα κατάρτιζε βαθμολογική λίστα με τους δέκα καλύτερους υποψηφίους. Οι επτά από αυτούς θα διορίζονταν από τον αρμόδιο Υπουργό και οι υπόλοιποι τρεις θα κατείχαν τη θέση αναπληρωματικών μελών. Ο Διευθύνων Σύμβουλος (και Πρόεδρος) του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα, θα ήταν επιφορτισμένος με τη σύνταξη ετήσιου επιχειρησιακού σχεδίου με βάση το οποίο θα ελεγχόταν και θα κρινόταν ο βαθμός επιτυχίας του παρεχόμενου έργου του. Έχοντας την πλήρη αρμοδιότητα για τη διοίκηση της ΕΡΤ θα ήταν υπόλογος μόνο στο Εποπτικό Συμβούλιο και όχι σε κάποιο κυβερνητικό όργανο. Παράλληλα, το σχέδιο νόμου προέβλεπε τη συγκρότηση τριμελούς Επιτροπής Δεοντολογίας, αρμόδιας για την εξέταση ζητημάτων δεοντολογίας, καθώς και τη θέσπιση μεσολαβητή με έργο την εξέταση των καταγγελιών ή παραπόνων του κοινού (Χαϊμαντά, 2012).

⁵⁷³ Τον Μάρτιο του 2010 ο Υπουργός Πολιτισμού και Τουρισμού, Παύλος Γερουλάνος, δήλωσε στη Βουλή ότι η Κυβέρνηση σχεδιάζει τη σταδιακή κατάργηση των διαφημίσεων από τα ειδικά προγράμματά της ΕΡΤ, όπως τα παιδικά και τα ειδησεογραφικά και παράλληλα εξετάζει το ενδεχόμενο μείωσης του ανταποδοτικού τέλους. Σύμφωνα με τον ίδιο: «εάν η ΕΡΤ ανταγωνίζεται τα ιδιωτικά κανάλια, αν αυτός είναι ο στόχος της, τότε θα πρέπει να βασίζεται όλη της τη χρηματοδότηση από τη διαφήμιση και όχι από το ανταποδοτικό τέλος. Παρόλα αυτά, ο ρόλος της δημόσιας τηλεόρασης είναι διαφορετικός και γι' αυτό θα πρέπει να βγει από τη διαφήμιση. Για να συμβεί βέβαια αυτό, θα πρέπει να συνεχίσει να έχει έσοδα από το ανταποδοτικό τέλος της ΔΕΗ [...] αλλά στην παρούσα φάση προέχει να μειωθεί η διαφήμιση, αλλά και το τέλος» (Κορδεράς, 2010: 19).

αν τελικά αποδείχθηκαν φρούδες.⁵⁷⁴ Πρόκειται για μια περίοδο στην οποία τα προβλήματα του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα είχαν διογκωθεί τόσο πολύ που ακόμα και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι ένιωθαν την ανάγκη να τα δημοσιοποιήσουν στο πλαίσιο μιας περιρρέουσας ατμόσφαιρας φημολογίας περί συρρίκνωσης των υπηρεσιών.⁵⁷⁵ Μεταξύ αυτών ήταν η πληθώρα προσωπικού, οι "καρεκλοκένταυροι", οι αργόμισθοι που ενώ δεν απέδιδαν αμείβονταν αδρά, τα περιστασιακά στελέχη με τις υπέρογκες αμοιβές (golden boys),⁵⁷⁶ ο θεσμός των συμβασιούχων για πολιτικές σκοπιμότητες⁵⁷⁷ καθώς και οι ηλεκτρισμένες σχέσεις ανάμεσα στη διοίκηση και τους συνδικαλιστές.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η ΕΡΤ τα τελευταία χρόνια της λειτουργίας της (2010-2013) βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στους εργαζόμενους ορισμένου χρόνου, ο αριθμός των οποίων

⁵⁷⁴ Στις 15 Μαΐου 2013 στο πλαίσιο συνάντησης γνωριμίας με δημοσιογράφους της ΕΡΤ ο Γκίκας Μάναλης επεσήμανε: "Δεν ήρθα για να συρρικνώσω, ούτε για να κλείσω την ΕΡΤ. Στόχος μας είναι να παρουσιάσουμε ένα πλάνο για το πώς η δημόσια τηλεόραση θα γίνει πιο ελκυστική, αφού ομολογουμένως τα ποσοστά τηλεθέασης που σημειώνει είναι πολύ χαμηλά" (Γαλάνης, 2013).

⁵⁷⁵ Σύμφωνα με τους ίδιους τους δημοσιογράφους της ΕΡΤ, στα προβλήματα της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης συγκαταλέγονταν "η υποβάθμιση της ενημέρωσης, η κατασπατάληση του δημοσίου χρήματος, η υφέρπουσα ιδιωτικοποίησή της, οι χρυσοπληρωμένοι ειδικοί σύμβουλοι, οι μεικτές και εξωτερικές παραγωγές, τα κρούσματα λογοκρισίας καθώς και η ένταξη των εγκαταστάσεών της στη λίστα του ΤΑΙΠΕΔ" (Γαλάνης, 2013β). Μερικά από αυτά τα προβλήματα ήταν τόσο παλιά που νόμιζε κανείς ότι το ρολόι της εξυγίανσης και του εκσυγχρονισμού της ΕΡΤ είχε σταματήσει διά παντός ή δεν είχε ξεκινήσει ποτέ.

⁵⁷⁶ Σύμφωνα με δημοσιεύματα του Τύπου (Γαλάνης, 2009 β), το 2009 στην ΕΡΤ απασχολούνταν δύο εντεταλμένοι σύμβουλοι, οι μεικτές αμοιβές των οποίων κυμαίνονταν περίπου στα 16.000 ευρώ το μήνα, καθώς και 14 σύμβουλοι γενικών θεμάτων με μεικτές αμοιβές που ξεπερνούσαν τα 10.000 ευρώ το μήνα. Πρόσθετα κονδύλια για έξοδα παράστασης και έξοδα οργάνωσης ειδικών συμβουλίων και συνεδριάσεων καθιστούσαν τις αμοιβές πολλών στελεχών της ΕΡΤ πιο υψηλές από εκείνες των Ελλήνων βουλευτών.

⁵⁷⁷ Για παράδειγμα, πριν από τις εκλογές του 2009 υπογράφηκαν ή ανανεώθηκαν συμβάσεις που χαρακτηρίστηκαν "χρυσές" και "προκλητικές" και αφορούσαν το λεγόμενο "προσωπικό ειδικών θέσεων" ή δημοσιογράφους που είτε δεν εργάζονταν αποκλειστικά στη δημόσια τηλεόραση είτε αμείβονταν επιπλέον για να τηρούν μια σχέση αποκλειστικής συνεργασίας με το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα (Γαλάνης, 2009ε). Ένα από τα πιο ακριβοπληρωμένα στελέχη της ΕΡΤ έχει θεωρηθεί ο πρώην πρόεδρος του οργανισμού, κ. Χρήστος Παναγόπουλος, με αμοιβές που ανέρχονταν, σύμφωνα με δημοσιεύματα του Τύπου, στις 347.000 ευρώ το χρόνο. Είναι χαρακτηριστικό ότι η μισθολογική κατάσταση του συγκεκριμένου στελέχους απασχόλησε βουλευτές του ΠΑΣΟΚ, οι οποίοι σε ερώτηση που κατέθεσαν στη Βουλή το 2009 τόνισαν ότι οι αμοιβές του "είναι κατά πολύ υψηλότερες από τις αποδοχές του Προέδρου της Δημοκρατίας ή του Πρωθυπουργού, ενώ ανέρχονται στο τριπλάσιο των πάσης φύσεως αποδοχών ενός υπουργού" (Γαλάνης, 2009ε). Σύμφωνα με δημοσιεύματα, οι αποδοχές των διευθυντών, που χαρακτηρίζονταν "golden boys", ανέρχονταν στα 200.000 ευρώ και επιπρόσθετη οικονομική πληγή θεωρείτο η συμμετοχή σε επιτροπές που κόστιζαν περίπου 200-300 ευρώ την ώρα για κάθε συμβούλιο (Χαϊμαντά, 2009). Το 2009 για τις αμοιβές μόνιμου και έκτακτου προσωπικού η ΕΡΤ δαπάνησε ετησίως 250 εκατομμύρια ευρώ, εκ των οποίων τα 170 εκατομμύρια ήταν οι αμοιβές των 3.850 μονίμων υπαλλήλων και τα 30 εκατομμύρια οι αμοιβές των συμβασιούχων. Σύμφωνα με τον Τύπο, συνολικά το ποσό των αμοιβών αντιστοιχούσε στο 55% των ετήσιων δαπανών του φορέα (Γαλάνης, 2009 β).

εμφάνισε αυξομειώσεις.⁵⁷⁸ Αντιθέτως, ο αριθμός των εργαζομένων αορίστου χρόνου μειωνόταν χρόνο με τον χρόνο. Την ίδια περίοδο (2010-2013) οι Ειδικοί Σύμβουλοι, παρά το γεγονός ότι τα προηγούμενα χρόνια είχαν ήδη επικριθεί ως αργόμισθα στελέχη υψηλά αμειβόμενα, όχι μόνο εξακολουθούσαν να υπάρχουν, αλλά και αυξήθηκαν (από 4 άτομα το 2010 στα 11 άτομα το 2013). Επίσης, το προσωπικό ειδικών θέσεων, που αντιπροσώπευε άλλη μια ιδιαίτερη κατηγορία μέσα από την οποία η πολιτική ηγεσία εξυπηρετούσε τις πελατειακές της σχέσεις, εξακολούθησε να υφίσταται έστω και με τάσεις αυξομείωσης (βλ. Πίνακες 9.2, 9.3, 9.4 & 9.5).⁵⁷⁹

Πίνακας 9.1: Αριθμός εργαζομένων στην ΕΡΤ την περίοδο 2009-2011 (κατά το σχέδιο αναδιοργάνωσης του κυβερνητικού εκπροσώπου Ηλία Μόσιαλου)

Κατηγορίες Εργαζομένων	2009	2010	2011
Εργαζόμενοι Αορίστου Χρόνου	3.548	3.174	2.963
Εργαζόμενοι Ορισμένου Χρόνου	1.005	700	700
Συνολικός Αριθμός Εργαζομένων	4.553	3.874	3.663

Σημείωση: Στον αριθμό των εργαζομένων του 2011 συμπεριλαμβάνονται οι μουσικοί της Εθνικής Συμφωνικής Ορχήστρας, της Ορχήστρας Σύγχρονης Μουσικής και της Χορωδίας ΕΡΤ καθώς και της Ορχήστρας των Χρωμάτων.

Πηγή: Μόσιαλος, 2011: 24-26.

⁵⁷⁸ Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία από τις διοικητικές υπηρεσίες της ΕΡΤ, το 2011 το προσωπικό ορισμένου χρόνου αυξήθηκε αισθητά (από τα 101 άτομα στα 572), ενώ τις χρονιές 2012 και 2013 υπέστη μείωση (φτάνοντας στα 392 και 257 άτομα αντιστοίχως) (βλ. Πίνακες 9.2, 9.3, 9.4 & 9.5). Διαφορετική, ωστόσο, είναι η εικόνα του μεγέθους του προσωπικού, έτσι όπως παρουσιάστηκε στο "Σχέδιο Αναδιοργάνωσης της ΕΡΤ" που κατήρτισε, αλλά δεν εφαρμόστηκε ποτέ, ο εκπρόσωπος της κυβέρνησης Παπανδρέου, Ηλίας Μόσιαλος (βλ. Πίνακα 9.1). Επίσης, στα δημοσιεύματα του Τύπου το ανθρώπινο δυναμικό της ΕΡΤ για το 2013 παρουσιάζεται με διαφορετικούς αριθμούς (βλ. Μακρή, 2013: 5, Αγιαννίδης & Ιερείδης, 2013, Χαϊμαντά & Τσίτσας, 2013).

⁵⁷⁹ Σύμφωνα με δημοσιεύματα του Τύπου, το 2013 το μηνιαίο σύνολο μισθοδοσίας του Προσωπικού Ειδικών Θέσεων (ΠΕΘ) καθώς και των Ειδικών Συμβούλων ανερχόταν στα 85.950 € και το ετήσιο σύνολο μισθοδοσίας στο 1.031.400 € (βλ. Μακρή, 2013: 5, Χαϊμαντά & Τσίτσας, 2013).

Πίνακας 9.2: Αριθμός εργαζομένων στην ΕΡΤ ανά ειδικότητες (31 Δεκεμβρίου 2010)

	31/12/2010		
Ειδικότητες Εργαζομένων	Αορίστου Χρόνου	Ορισμένου Χρόνου	Αορίστου & Ορισμένου Χρόνου
Διοικητικοί	788	-	788
Τεχνικοί	843	-	843
Εργαζόμενοι Προγράμματος	508	-	508
Μουσικοί	253	41	294
Δημοσιογράφοι	737	14	751
Διευθύνων Σύμβουλος	-	1	1
Ειδικοί Σύμβουλοι	-	4	4
Ειδικών Θέσεων Εργαζόμενοι	1	21	22
Γενικοί Διευθυντές	-	1	1
Ιδιαιτέρες/ Ιδιαίτεροι Γραμματείς	-	19	19
Γενικό Σύνολο Προσωπικού	3130	101	3231

Πηγή: ΕΡΤ (2015): Στοιχεία από τις Διοικητικές Υπηρεσίες της ΕΡΤ.

Πίνακας 9.3: Αριθμός εργαζομένων στην ΕΡΤ ανά ειδικότητες (31 Δεκεμβρίου 2011)

	31/12/2011		
Ειδικότητες Εργαζομένων	Αορίστου Χρόνου	Ορισμένου Χρόνου	Αορίστου & Ορισμένου Χρόνου
Διοικητικοί	702	98	800
Τεχνικοί	744	82	826
Εργαζόμενοι Προγράμματος	461	164	625
Μουσικοί	239	15	254
Δημοσιογράφοι	688	173	861
Διευθύνων Σύμβουλος	-	1	1
Ειδικοί Σύμβουλοι	-	7	7
Ειδικών Θέσεων Εργαζόμενοι	-	7	7
Γενικοί Διευθυντές	-	2	2
Ιδιαιτέρες/ Ιδιαίτεροι Γραμματείς	-	23	23
Γενικό Σύνολο Προσωπικού	2834	572	3406

Πηγή: ΕΡΤ (2015): Στοιχεία από τις Διοικητικές Υπηρεσίες της ΕΡΤ.

Πίνακας 9.4: Αριθμός εργαζομένων στην ΕΡΤ ανά ειδικότητες (31 Δεκεμβρίου 2012)

Ειδικότητες Εργαζομένων	31/12/2012		
	Αορίστου Χρόνου	Ορισμένου Χρόνου	Αορίστου & Ορισμένου Χρόνου
Διοικητικοί	655	69	724
Τεχνικοί	691	76	767
Εργαζόμενοι Προγράμματος	435	79	514
Μουσικοί	231	40	271
Δημοσιογράφοι	668	74	742
Διευθύνων Σύμβουλος	-	1	1
Ειδικοί Σύμβουλοι	-	11	11
Ειδικών Θέσεων Εργαζόμενοι	-	16	16
Γενικοί Διευθυντές	1	3	4
Ιδιαιτέρες/ Ιδιαίτεροι Γραμματείς	-	23	23
Γενικό Σύνολο Προσωπικού	2681	392	3073

Πηγή: ΕΡΤ (2015): Στοιχεία από τις Διοικητικές Υπηρεσίες της ΕΡΤ.

Πίνακας 9.5: Αριθμός εργαζομένων στην ΕΡΤ ανά ειδικότητες (11 Ιουνίου 2013, ημέρα κλεισίματος του φορέα)

Ειδικότητες Εργαζομένων	11/6/2013		
	Αορίστου Χρόνου	Ορισμένου Χρόνου	Αορίστου & Ορισμένου Χρόνου
Διοικητικοί	646	51	697
Τεχνικοί	683	58	741
Εργαζόμενοι Προγράμματος	434	78	512
Μουσικοί	229	1	230
Δημοσιογράφοι	663	14	677
Διευθύνων Σύμβουλος	-	1	1
Ειδικοί Σύμβουλοι	-	11	11
Ειδικών Θέσεων Εργαζόμενοι	-	15	15
Γενικοί Διευθυντές	-	4	4
Ιδιαιτέρες/ Ιδιαίτεροι Γραμματείς	-	24	24
Γενικό Σύνολο Προσωπικού	2655	257	2912

Πηγή: ΕΡΤ (2015): Στοιχεία από τις Διοικητικές Υπηρεσίες της ΕΡΤ.

Από το φθινόπωρο του 2009 και μετά η ΕΡΤ άρχισε να εμφανίζει δυσκολίες ακόμα και ως προς τον έγκαιρο σχεδιασμό του τηλεοπτικού προγραμματισμού. Είναι χαρακτηριστικό ότι τη χρονιά εκείνη λόγω του αβέβαιου μέλλοντος εκατοντάδων συμβασιούχων, που αποτελούσαν τον πυρήνα των "εσωτερικών" εκπομπών του φορέα, δεν μπόρεσε να ξεκινήσει εγκαίρως το πρόγραμμα της νέας τηλεοπτικής σεζόν.⁵⁸⁰ Λίγα χρόνια μετά, και συγκεκριμένα την τηλεοπτική περίοδο 2012-2013, ήταν πλέον εμφανής η αδυναμία της δημόσιας τηλεόρασης να συγκροτήσει μια ολοκληρωμένη τηλεοπτική εκροή, που να βασίζεται σε νέες εγχώριες παραγωγές.⁵⁸¹ Μάλιστα, την άνοιξη του 2013 το πρόγραμμα της ΕΡΤ είχε περιέλθει σε τέλμα, καθώς η διοίκηση εμφάνισε αισθητή καθυστέρηση ως προς την έγκριση νέων εκπομπών. Η πολιτική που εισήγαγε ο νέος Διευθύνων Σύμβουλος, Γκίκας Μάναλης, βασίστηκε στην εφαρμογή εξονυχιστικών ελέγχων και εξάντληση κάθε αυστηρότητας όσον αφορά τις νέες προτάσεις τηλεοπτικής εκροής. Το αποτέλεσμα ήταν το προγραμματικό προφίλ της ΕΡΤ να συγκροτηθεί ως επί το πλείστον από επαναπροβολές με ανύπαρκτη την εγχώρια παραγωγή στον τομέα των σειρών (Χαϊμαντά, 2013).

Εν τω μεταξύ οι φήμες για συρρίκνωση ή κλείσιμο του φορέα ολοένα και πύκνωναν, αν και η προοπτική κλεισίματος της ΕΡΤ ως αναγκαίο κυβερνητικό μέτρο⁵⁸² συνάντησε τις αντιδράσεις των κομμάτων της αντιπολίτευσης καθώς και των Ενώσεων Συντακτών (Τα Νέα,

⁵⁸⁰ Η εντολή του τότε προέδρου Χρήστου Παναγόπουλου για αξιοποίηση αποκλειστικά μόνιμου προσωπικού και καθόλου συμβασιούχων, δε βρήκε σύμφωνους κάποιους δημοσιογράφους και παρουσιαστές προγραμμάτων (Παπανικολάου, 2009). Σύμφωνα με δημοσιεύματα, οι αμοιβές για τις μετέωρες εκπομπές που βρίσκονταν "στο ψυγείο" καταβάλλονταν κανονικά, επιβαρύνοντας οικονομικά τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα χωρίς την ανάλογη ανταπόδοση (Γαλάνης, 2009 ε).

⁵⁸¹ Τον χειμώνα της τηλεοπτικής σεζόν 2012-2013, η δημόσια τηλεόραση έχοντας να αντιμετωπίσει την κυρίαρχη τάση των ιδιωτικών καναλιών για επενδύσεις σε τουρκικές σαπουνόπερες, ενέταξε στο πρόγραμμά της τέσσερις σειρές μυθοπλασίας ευρωπαϊκής παραγωγής (τρεις βρετανικές σειρές εποχής και ένα σύγχρονο δανέζικο πολιτικό δράμα) (Γαλάνης, 2012 β). Πρόκειται για τις βρετανικές παραγωγές *Ο Πύργος του Ντάουντον* (*Downton Abbey*), *Επιδρώντας τη Μαμή* (*Call the Midwife*, στο BBC), *Το Τέλος της Παρέλασης* (*Parade's End*, στο BBC) και τη δανέζικη παραγωγή *Μπόργκεν: Συνωμοσίες Εξουσίας*. Στόχος της επιλογής αυτής ήταν, σύμφωνα με τον Γενικό Διευθυντή Τηλεόρασης της ΕΡΤ, η εκ νέου εξοικείωση του κοινού της δημόσιας τηλεόρασης με τις μυθοπλαστικές σειρές, οι οποίες μάλιστα αντιπροσώπευαν ποικιλία σχολών μυθοπλασίας (ό.π.).

⁵⁸² Σύμφωνα με δημοσιεύματα, η ανάγκη για έγκαιρη ικανοποίηση των αιτημάτων της Τρόικας (ανεύρεση δημοσίων υπαλλήλων προς απόλυση ή διαθεσιμότητα μέχρι τον Ιούνιο του 2013) ώθησε την κυβέρνηση στην εξέταση πιθανής αναδιάρθρωσης ή κατάρτησης των δομών μεγάλων ανώνυμων εταιριών του δημοσίου, όπως ήταν η ΕΡΤ (Μουτούση, 2013). Μάλιστα, ένα επίμαχο δημοσίευμα της εφημερίδας *Real News* παρουσίαζε τους τρεις αρχηγούς της συγκυβέρνησης (Σαμαράς, Βενιζέλος, Κουβέλης, Ιούνιος 2012 - Ιούνιος 2013) να θέτουν επί τάπητος το ενδεχόμενο κλεισίματος του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα και επαναλειτουργίας του με 2.000 λιγότερους υπαλλήλους (Μακρή, 2013: 4). Το σενάριο αυτό, για το οποίο η κυβέρνηση δήλωνε στα Μέσα Ενημέρωσης άγνοια (Τα Νέα, 2013 ε), προκάλεσε την άμεση αντίδραση των κομμάτων της αντιπολίτευσης (Τα Νέα, 2013 στ, *Real.gr*, 2013, Χαϊμαντά & Τσίτσας, 2013).

2013 γ, Τα Νέα, 2013 δ, Χαϊμαντά & Τσίτσας, 2013).⁵⁸³ Τον Ιούνιο του 2013 ειδική κυβερνητική επιτροπή μετά από αξιολόγηση μεγάλων ΔΕΚΟ συνέταξε έκθεση στην οποία, μεταξύ άλλων, προτάθηκε πρόγραμμα αναδιάρθρωσης και οικονομικής εξυγίανσης των δομών της ΕΡΤ μέσα από την κατάργηση περιφερειακών σταθμών, συρρίκνωση της ΕΤ1 και περικοπές στις εξωτερικές παραγωγές της ΝΕΤ (Real, 2013 δ, Τσίτσας, 2013).

Τελικά όμως, οι παραπάνω κινήσεις αποδείχθηκαν προσχηματικές. Το βράδυ της 11ης Ιουνίου 2013 - και αφού έχει προηγηθεί επίσημη ανακοίνωση του κυβερνητικού εκπροσώπου περί αναγκαιότητας κλεισίματος της ΕΡΤ - ο πρωθυπουργός Αντώνης Σαμαράς επέβαλε σιγή στα δημόσια ραδιοτηλεοπτικά Μέσα της χώρας, σβήνοντας τους πομπούς αναμετάδοσης του σήματος. Το "μαύρο" που έπεσε στις συχνότητες αποτελούσε ένα μέτρο άνευ προηγουμένου στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ραδιοτηλεοπτικής πολιτικής.⁵⁸⁴ Η αιφνιδιαστική αυτή απόφαση του πρωθυπουργού αν και πλαισιώθηκε με το αιτιολογικό της εξυγίανσής της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης⁵⁸⁵ προκάλεσε τριγμούς τόσο στους κόλπους του κυβερνητικού συνασπισμού όσο και στο πολιτικό σκηνικό της χώρας εν γένει.⁵⁸⁶ Η διαφωνία των κυβερνητικών εταίρων ήταν τόσο έντονη που το ενδεχόμενο προσφυγής της χώρας σε εκλογές ήταν βασικό θέμα της δημόσιας συζήτησης στα Μέσα.⁵⁸⁷ Το απότομο κλείσιμο της ΕΡΤ γρήγορα προκάλεσε αντιδράσεις και εκτός συνόρων.⁵⁸⁸

⁵⁸³ Τον Μάιο του 2013 η κυβέρνηση στο πλαίσιο των πιέσεων του Μνημονίου για αναδιάρθρωση του δημόσιου τομέα διατύπωσε, μεταξύ άλλων, σκέψεις για μείωση του ανταποδοτικού τέλους που εισέπραττε η δημόσια ραδιοτηλεόραση, ενδεχόμενο με το οποίο διαφώνησαν οι εργαζόμενοι του φορέα (Τα Νέα, 2013 β).

⁵⁸⁴ Ο επικεφαλής της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ραδιοτηλεόρασης (EBU), Ζαν Πολ Φιλίππο, ανέφερε σε συνέντευξή του ότι "αυτό που συνέβη είναι πρωτοφανές. Από τότε που υπάρχει η EBU καμία κυβέρνηση δε φίμωσε τη δημόσια ραδιοτηλεόρασή της" (Ιερείδης, 2013).

⁵⁸⁵ Στο πλαίσιο της δημοσιονομικής κρίσης η εξυγίανση της ΕΡΤ, όπως είχε πρωτύτερα επιχειρηθεί από τον εκπρόσωπο της κυβέρνησης Παπανδρέου, Ηλία Μόσιαλο, βασίστηκε σε σχέδιο που εκ των υστέρων κρίθηκε λιγότερο αυστηρό σε σύγκριση με αυτό της κυβέρνησης Σαμαρά (Ελλάδα αύριο, 2013: 7).

⁵⁸⁶ Οι δύο από τους τρεις εταίρους του κυβερνητικού συνασπισμού, ΠΑΣΟΚ και ΔΗΜΑΡ, μετά την απόφαση του Πρωθυπουργού για προσωρινό κλείσιμο της ΕΡΤ, κατέθεσαν κοινή πρόταση νόμου για κατάργηση της επίμαχης Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου. Σε ανάλογη κίνηση -αλλά αυτόνομα- κατέφυγε και ο ΣΥΡΙΖΑ με το σκεπτικό αν δεν γίνει δεκτή η πρόταση νόμου του κόμματος να καταθέσει πρόταση μομφής κατά της κυβέρνησης. Την πρόταση μομφής σκέφτονταν να υιοθετήσουν και οι Ανεξάρτητοι Έλληνες. Το ΚΚΕ κατέθεσε τροπολογία για ακύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου σε νομοσχέδια που εκκρεμούσαν εν γένει.

⁵⁸⁷ Για το θέμα της κυβερνητικής αποσταθεροποίησης και των πολιτικών αντιπαραθέσεων που προκάλεσε η αιφνιδιαστική αναστολή λειτουργίας της ΕΡΤ βλ. Νασόπουλος (2013: 2-3), Κεχαγιά (2013: 4), Καθημερινή (2013: 3), Τερζής (2013), Νέδου (2013), Ζούλας (2013), Μπουρδάρης (2013), Νασόπουλος, (2013 β).

⁵⁸⁸ Για τις πρώτες συζητήσεις που προκλήθηκαν στη δημόσια σφαίρα μετά την κυβερνητική επιβολή για το κλείσιμο της ΕΡΤ βλ. Χαιρετάκης 2014: 196-205.

Πίνακας 9.6: Μερίδια τηλεθέασης δημόσιων τηλεοπτικών σταθμών την περίοδο Σεπτέμβριος 2008 - Ιούνιος 2013 (σε ποσοστά %)

	ΜΡΔ% - Μερίδιο* Ζώνη: 02:00-25:59 (σύνολο ημέρας) Κοινό: Σύνολο 4+		
Περίοδος Τηλεθέασης	ΕΤ-1	NET	ΕΤ-3
1 Σεπτεμβρίου 2008 - 31 Αυγούστου 2009	3,3	9,4	3,7
1 Σεπτεμβρίου 2009 - 31 Αυγούστου 2010	3,0	9,5	3,6
1 Σεπτεμβρίου 2010 - 31 Αυγούστου 2011	2,5	7,7	3,4
1 Σεπτεμβρίου 2011 - 31 Αυγούστου 2012	3,0	7,9	3,6
1 Σεπτεμβρίου 2012 - 11 Ιουνίου 2013	2,5	6,0	3,3

***Σημείωση:** Το **Μερίδιο (ΜΡΔ%)** αναφέρεται στο ποσοστό των τηλεθεατών που αντιστοιχεί σε κάθε σταθμό επί του συνολικού αριθμού των ατόμων που παρακολουθούσαν τηλεόραση κατά μέσο όρο το κάθε λεπτό του χρονικού διαστήματος που εξετάζεται (ποσοστό επί της συνολικής τηλεθέασης).

Πηγή: Nielsen Audience Measurement (2013).

Εξαιτίας ενός συνόλου συσσωρευμένων χρόνιων προβλημάτων του φορέα, η ΕΡΤ λίγο πριν κλείσει (Ιούνιος 2013) ήταν εμφανώς μια αποδυναμωμένη δημόσια τηλεόραση, αφού τα μερίδια τηλεθέασης που συγκέντρωναν οι σταθμοί της ήταν μονοψήφια. Μάλιστα, εξετάζοντας την απήχυσή της την περίοδο Σεπτέμβριος 2008-Ιούνιος 2013 είναι χαρακτηριστική η σταδιακή συρρίκνωση των ήδη χαμηλών ποσοστών της, στοιχείο που φανερώνει τη μέγιστη απαξίωση της στη συνείδηση του τηλεοπτικού κοινού (Πίνακας 9.6). Η μειωμένη, ωστόσο, απήχυση της ΕΡΤ ήταν ένα διαχρονικό στοιχείο του τηλεοπτικού πεδίου, που καμία πολιτική ηγεσία δεν θέλησε να αντιμετωπίσει με σοβαρό τρόπο (βάσει προσεγμένου σχεδίου). Η απουσία οργανωμένου σχεδίου ήταν εμφανής και στην περίπτωση της κυβέρνησης Σαμαρά απέναντι σε έναν φορέα που αξίζει να είναι ανταγωνιστικός χωρίς να παρεκκλίνει από το πλαίσιο της αποστολής του. Συνεπώς, τα μειωμένα ποσοστά δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν βάσιμος λόγος για να υποστεί αφανισμό με τον τρόπο που επέλεξε η εν λόγω κυβέρνηση.

Το κλείσιμο της ΕΡΤ μπορεί να χαρακτηριστεί κυβερνητική αστοχία για πολλούς λόγους που σχετίζονται κυρίως με τον τρόπο που πάρθηκε και εκτελέστηκε η σχετική απόφαση. Πρωτίστως επλήγησαν οι δημοκρατικοί κανόνες και το δικαίωμα της πληροφόρησης και δευτερευόντως έκλεισε ένας ιστορικός φορέας σε μια στιγμή στην οποία, σύμφωνα με τα υψηλόβαθμα στελέχη του, ήταν κερδοφόρος και πλεονασματικός, συνεισφέροντας στον κρατικό προϋπολογισμό.⁵⁸⁹ Μάλιστα, κλείνοντας τον κερδοφόρο

⁵⁸⁹ Η άποψη αυτή εκφράστηκε δημόσια ακόμη και από τον πρώην Πρόεδρο της ΕΡΤ, Θανάση Παπαγεωργίου. Η ΕΡΤ το 2012 επέστρεψε στο Δημόσιο από το ανταποδοτικό τέλος 156 εκατ. ευρώ. Από αυτά τα 83 εκατ. ευρώ ήταν φόροι και εισφορές και τα 75 εκατ. ήταν ποσό που παραχωρήθηκε στον ΛΑΓΗΕ (Λειτουργός Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας) (Ελευθεροτυπία, 2013).

αυτό οργανισμό ο κρατικός προϋπολογισμός - σύμφωνα με εκτιμήσεις - επιβαρύνθηκε με ένα κόστος της τάξεως των 100-125 εκατ. ευρώ (Ελευθεροτυπία, 2013).⁵⁹⁰

Σε ανώτερο δικαστικό επίπεδο το κλείσιμο της ΕΡΤ κρίθηκε "συνταγματικό, νόμιμο και μη αντίθετο στην ευρωπαϊκή νομοθεσία" στο πλαίσιο, ωστόσο, μιας απόφασης (1901/2014) του Συμβουλίου της Επικρατείας, στην οποία οι ανώτεροι δικαστές ανέπτυξαν δύο διαφορετικές λογικές με αντικρουόμενα μεταξύ τους στοιχεία επιχειρηματολογίας.⁵⁹¹ Η πλειοψηφία του δικαστικού σώματος (15 υπέρ και 10 κατά) δικαιολόγησε την ετυμηγορία της επισημαίνοντας ότι από τον Ιούλιο του 2011, σύμφωνα με το πρόγραμμα

⁵⁹⁰ Σύμφωνα με συνέντευξη Τύπου που παραχώρησαν οι εργαζόμενοι της ΕΡΤ λίγες μέρες μετά το κλείσιμο του φορέα, οι οικονομικές επιβαρύνσεις για το ελληνικό δημόσιο από τη διακοπή λειτουργίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης εκτιμήθηκαν πάνω από 300 εκατομμύρια ευρώ. Στο ποσό αυτό περιλαμβάνονταν οι αποζημιώσεις των εργαζομένων, οι ρήτρες διεθνών συμβολαίων (π.χ. για τη μετάδοση αθλητικών δρώμενων, τη μετάδοση του δορυφορικού προγράμματος ERT-World), τα οποία ξαφνικά ακυρώθηκαν, καθώς και ο τερματισμός των χρηματοδοτήσεων από το ΕΣΠΑ για ζητήματα σχετικά με την ανάπτυξη του αρχείου του φορέα και τη δημιουργία οπτικοακουστικού Μουσείου (Μουρίκη, 2013). Σύμφωνα με τους εργαζόμενους, στην περίπτωση του δορυφορικού προγράμματος η ΕΡΤ, βάσει τριετούς σύμβασης, πλήρωνε εταιρεία για τη μεταφορά του σήματος παγκοσμίως. Συνεπώς, μετά το αιφνίδιο κλείσιμο του ραδιοτηλεοπτικού φορέα η εταιρεία αυτή είχε τη δυνατότητα να διεκδικήσει το συμβατικό τίμημα της συμφωνίας, αφού δεν είχε προηγηθεί καταγγελία της σύμβασης με προηγούμενη προειδοποίηση. Παράλληλα, η ΕΡΤ είχε κέρδη από το δορυφορικό πρόγραμμα ERT-World, τα οποία προέρχονταν από την εκμετάλλευσή που έκαναν διάφορες δορυφορικές ή συνδρομητικές πλατφόρμες - έναντι αντιτίμου 2 εκατομμυρίων ευρώ ετησίως - σε χώρες όπως η Αμερική, ο Καναδάς, η Αυστραλία, και η Νότια Αφρική. Οι πλατφόρμες αυτές όφειλαν χρήματα στην ΕΡΤ, τα οποία ο φορέας είχε σκοπό να τα ζητήσει αναδρομικά. Ωστόσο, με τη διακοπή της λειτουργίας του έχασε τα οφειλούμενα, αφού οι συνδρομητικές πλατφόρμες θα μπορούσαν να επικαλεστούν ζημιά λόγω διακοπής των συμβολαίων με τους συνδρομητές τους στις διάφορες χώρες του εξωτερικού (ό.π.).

⁵⁹¹ Στην απόφαση (1901/2014) του Συμβουλίου της Επικρατείας με την οποία το κλείσιμο της ΕΡΤ κρίθηκε (κατά πλειοψηφία) "συνταγματικό και νόμιμο" οι δύο διαφορετικές λογικές που αναπτύσσονται αντικατοπτρίζονται στα παρακάτω επιχειρήματα: Από τη μια πλευρά, η πλειοψηφία των 15 δικαστών ανέφερε ότι ο νομοθέτης «έχει την ευχέρεια, συνεκτιμώντας την οικονομική δυνατότητα του κράτους σε κάθε συγκεκριμένη χρονική περίοδο, να επιλέξει αν, με κριτήριο την αποτελεσματική εφαρμογή των συνταγματικών επιταγών για τη ραδιοτηλεόραση, είναι αναγκαίο και δυνατόν να ιδρυθεί δημόσιος φορέας ραδιοτηλεόρασης [...] Σε περίπτωση κατά την οποία επιλεγεί η ίδρυση δημόσιου φορέα ραδιοτηλεόρασης, σύμφωνα με το Σύνταγμα, αυτός επιβάλλεται να έχει πλουραλιστική δομή, να οργανώνεται με τρόπο που αποτρέπει κυβερνητικές και κομματικές επιρροές και λειτουργεί αυστηρά με βάση της αρχές της αντικειμενικότητας, της αμεροληψίας και της πολυφωνίας». Επιπλέον, η ολομέλεια διευκρίνισε ότι η κατάργηση της ΕΡΤ έγινε, πέραν των δημοσιονομικών λόγων, με σκοπό να ιδρυθεί νέος φορέας δημόσιας τηλεόρασης, σύμφωνα με τον νόμο 4173/2013, ενώ μέχρι τη λειτουργία του νέου φορέα, άρχισε να λειτουργεί μεταβατικός φορέας δημόσιας τηλεόρασης. Από την άλλη πλευρά, η μειοψηφία των 10 δικαστών υποστήριξε ότι η κατάργηση της ΕΡΤ και των θυγατρικών της προσκρούει στο άρθρο 15 του Συντάγματος και επεσήμανε ότι «ο νομοθέτης δεν επιτρέπεται να καταργήσει το φορέα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και δη επ' αόριστον [...] η υποχρέωση αυτή του νομοθέτη, συναπτόμενη και με την τήρηση της αρχής της συνεχούς λειτουργίας της δημόσιας υπηρεσίας, καθίσταται ακόμη εντονότερη στην προκειμένη περίπτωση, λόγω του ότι οι ιδιωτικοί φορείς ραδιοτηλεόρασης λειτουργούν παρανόμως μέχρι σήμερα με την ανοχή της Πολιτείας» (Το Βήμα, 2014, Τα Νέα 2014).

δημοσιονομικής προσαρμογής της Ελλάδος,⁵⁹² οι σταθμοί δημόσιας τηλεόρασης περιελήφθησαν στον σχεδιασμό κατάργησης, συγχώνευσης ή εξυγίανσης των «μη απαραίτητων δημοσίων φορέων» και υπογραμμίζοντας ότι από τις Συνταγματικές επιταγές (άρθρο 15) «δεν προκύπτει ότι επιβάλλεται η λειτουργία δημόσιου φορέα ραδιοτηλεόρασης» (ΣτΕ 1901/2014 στο taxheaven, 2014, Το Βήμα, 2014).⁵⁹³ Παράλληλα, οι πλειονοψηφήσαντες δικαστές - με το αιτιολογικό ότι η ΕΡΤ εξαιρείται από τον νόμο για τις ομαδικές απολύσεις - έκριναν σύννομες τις απολύσεις των 2.915 εργαζομένων.

Από την άλλη πλευρά, οι μειοψηφήσαντες δικαστές ισχυρίστηκαν ότι η υποχρέωση λειτουργίας δημόσιας ραδιοτηλεόρασης είναι υπαρκτή τη στιγμή μάλιστα που οι ιδιωτικοί σταθμοί έχουν επισήμως κριθεί ότι λειτουργούν χωρίς να κατέχουν νόμιμη άδεια λειτουργίας. Η διαφωνία αυτή της μειοψηφίας έδωσε το έναυσμα στους απολυμένους να εκφράσουν την πρόθεσή τους για προσφυγή στο Ευρωπαϊκό δικαστήριο (ERTOpen, 2014).

Αμέσως μετά την αιφνίδια διακοπή λειτουργίας της ΕΡΤ (11 Ιουνίου 2013) ένα μέρος του απολυμένου πλέον προσωπικού ξεκίνησε κινητοποιήσεις κατά της κυβερνητικής επιβολής. Η πιο δραστική από αυτές ήταν η λεγόμενη "λειτουργική κατάληψη" του φορέα, που περιελάμβανε κατάληψη των εγκαταστάσεων της ΕΡΤ από τους απολυμένους εργαζόμενους, οι οποίοι όμως συνέχιζαν να παράγουν ενημερωτική εκροή εθελοντικά. Το περιεχόμενο αυτό μεταδιδόταν μέσω του διαδικτύου. Το πρωτοπόρο αυτό εγχείρημα στηρίχθηκε από τα άτομα εκείνα που αντιτάχθηκαν στον πειρασμό να εργασθούν στους μετέπειτα δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς ΔΤ (Δημόσια Τηλεόραση) και ΝΕΡΙΤ (Νέο Ελληνικό Ραδιόφωνο, Ίντερνετ και Τηλεόραση).

Μάλιστα, μετά την εκδίωξή τους από το Ραδιομέγαρο της Αγίας Παρασκευής (Νοέμβριος 2013)⁵⁹⁴ στην προσπάθειά τους να κρατήσουν ζωντανή τη φωνή της ΕΡΤ

⁵⁹² Το Συμβούλιο της Επικρατείας, στην απόφασή του για το κλείσιμο της ΕΡΤ, άντλησε μέρος του αιτιολογικού του από το *Πρώτο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής (Ιούλιος 2011) - Τέταρτη Αξιολόγηση*. Πιο συγκεκριμένα επικαλέστηκε μέρος της υποενότητας "Προσαρμογές στις Δαπάνες" (σελίδα 4), όπου αναφέρεται: "Κατάργηση μη απαραίτητων δημοσίων φορέων και οργανισμών (0,5% του ΑΕΠ). Έχουμε ήδη κάνει πρόοδο σε αυτόν τον τομέα, με την κατάργηση ή συγχώνευση περίπου 4.500 φορέων μέσω της μεταρρύθμισης της τοπικής αυτοδιοίκησης του «Καλλικράτη». Η προσοχή μας τώρα θα στραφεί προς την εξυγίανση των πάνω από 1.500 δημοσίων φορέων υπό τα αρμόδια υπουργεία και στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης. Έχουμε ήδη καταργήσει 77 από αυτούς τους φορείς και μέχρι τα μέσα Αυγούστου θα περάσουμε νομοθεσία για την κατάργηση ακόμη 40 μικρών φορέων, τη συγχώνευση 25 ακόμη μικρών φορέων, και το κλείσιμο, συγχώνευση ή εξυγίανση επιπλέον 11 μεγάλων φορέων με 7.000 σύνολο απασχολούμενων (συμπεριλαμβανομένων επιχειρήσεων διαχείρισης περιουσίας, κατασκευαστικών επιχειρήσεων και σταθμών δημόσιας τηλεόρασης)" (Υπουργείο Οικονομικών, 2011: 4).

⁵⁹³ Στην παράγραφο 8 της απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ 1901/2014) αναφέρεται ότι: "Επειδή, με το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής της Ελλάδας (Ιούλιος 2011) με βάση την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προβλέφθηκε το κλείσιμο, η συγχώνευση ή η εξυγίανση επιπλέον 11 μεγάλων φορέων με 7.000 σύνολο απασχολούμενων (συμπεριλαμβανομένων και σταθμών δημόσιας τηλεόρασης)" (taxheaven, 2014).

⁵⁹⁴ Στις 7 Νοεμβρίου του 2013 γύρω στις 4.20 τα ξημερώματα δυνάμεις των ΜΑΤ με παρουσία εισαγγελέα εισέβαλαν αιφνιδιαστικά στο ραδιομέγαρο της Αγίας Παρασκευής και ζήτησαν από τους εργαζομένους που

έστησαν τον διαδικτυακό ιστότοπο *ertopen.gr*,⁵⁹⁵ στον οποίο μεταδιδόταν ραδιοφωνικό-τηλεοπτικό πρόγραμμα⁵⁹⁶ και δημοσιεύονταν κείμενα. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία που αντικατόπτριζε τη συνέχιση της ΕΡΤ στη βάση μιας αυτοδιαχειριζόμενης λογικής.⁵⁹⁷ Το εγχείρημα αυτό ταυτίστηκε με την ΠΟΣΠΕΡΤ,⁵⁹⁸ αφού λειτουργούσε κάτω από την προστασία της, και παρέμεινε ενεργό ακόμα και μετά την επαναλειτουργία της ΕΡΤ από τη συγκυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ.⁵⁹⁹

είχαν καταλάβει το κτήριο από τις 11 Ιουνίου του 2013 να το εγκαταλείψουν. Το ραδιοτηλεοπτικό πρόγραμμα που εξέπεμπε από την Αγία Παρασκευή διεκόπη απότομα, ωστόσο δε συνέβη το ίδιο με το πρόγραμμα της ΕΡΤ3, το οποίο συνεχίστηκε, αφού το κτήριο της Θεσσαλονίκης δεν κατελήφθη από αστυνομικές δυνάμεις.

⁵⁹⁵ Ουσιαστικά οι απολυμένοι εργαζόμενοι της ΕΡΤ μέσα από την *EPT-Open* προσπάθησαν να δημιουργήσουν εκ νέου τα ραδιόφωνα και την τηλεόραση της ΕΡΤ. Στην προσπάθεια αυτή σημαντική υπήρξε η συμβολή της ΕΡΤ3 στη Θεσσαλονίκη, η οποία δεν κατελήφθη από την κυβέρνηση. Τα ραδιόφωνα εξέπεμπαν διαδικτυακά αλλά όχι στα ερτζιανά της Αθήνας, γιατί αρχικά δε διέθεταν συχνότητα. Στην περιφέρεια το κοινό τους άκουγε κανονικά μέσα από τους περιφερειακούς ραδιοσταθμούς της ΕΡΑ που παρέμεναν υπό τον έλεγχο των απολυμένων εργαζομένων.

⁵⁹⁶ Ο ραδιοφωνικός σταθμός της *EPT-Open*, σύμφωνα με τους δημιουργούς του, είναι ένας ελεύθερος αυτοδιαχειριζόμενος σταθμός των ερτζιανών συχνοτήτων. Αρχικά εξέπεμπε στους 91,8 FM. Ωστόσο, μετά από διαμαρτυρίες του ραδιοφωνικού σταθμού *Galaxy* περί παρεμβολών αποφασίστηκε από τους αγωνιζόμενους εργαζόμενους της ΕΡΤ και την ΠΟΣΠΕΡΤ η μεταφορά του προγράμματος στη συχνότητα 106,7 FM (μια διαθέσιμη συχνότητα που είχε παραχωρηθεί στην ΕΡΤ από τη Βουλή). Από τη συχνότητα αυτή η παλιά ΕΡΤ εξέπεμπε το πρόγραμμα *Ράδιο Φιλία*, το οποίο είχε καταργηθεί την περίοδο λειτουργίας της Δ.Τ. (Δημόσιας Τηλεόρασης) και της ΝΕΡΙΤ. Η λειτουργία του ραδιοφωνικού σταθμού της *EPT-Open* από τη νέα συχνότητα ξεκίνησε την άνοιξη του 2014 με πομπούς εγκατεστημένους στα Τουρκοβούνια και στούντιο σε κτήριο επί της οδού Μεσογείων απέναντι από το ραδιομέγαρο της ΕΡΤ (Νταρζάνου, 2015).

⁵⁹⁷ Στο πλαίσιο της διαδικτυακής πλατφόρμας *EPT-Open* γεννήθηκαν σημαντικές πρωτοβουλίες, όπως η μετάδοση του αυτοδιαχειριζόμενου "Μεταδεύτερου", ενός ανοικτού διαδικτυακού ραδιοφώνου που δεν διαθέτει ιδιοκτήτη ούτε εξαρτάται από διαφημίσεις. Η λειτουργία του εντός της *EPT-Open* διήρκεσε μερικούς μήνες (Δεκέμβριος 2013-Μάρτιος 2014) και μετέπειτα άρχισε να εκπέμπει σε δική του διαδικτυακή συχνότητα (www.metadeftero.gr) (Μανιάτης, 2016).

⁵⁹⁸ Η Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Προσωπικού Επιχειρήσεων Ραδιοφωνίας - Τηλεόρασης (Π.Ο.Σ.Π.Ε.Ρ.Τ.), που ιδρύθηκε το 1978, αρχικά περιελάμβανε τα σωματεία των εργαζομένων της ΕΡΤ εκτός των δημοσιογράφων. Για αυτό και το αρχικό της όνομα ήταν Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Προσωπικού Εργαζομένων Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης. Μετά την αλλαγή του καταστατικού της (το 1999) τα μέλη της διευρύνθηκαν, αφού στους κόλπους της συμπεριελήφθησαν εργαζόμενοι των ιδιωτικών ηλεκτρονικών Μέσων (από το 2001) καθώς και οι συμβασιούχοι της ΕΡΤ (από το 2005) (Π.Ο.Σ.Π.Ε.Ρ.Τ., 2016).

⁵⁹⁹ Η *EPT-Open* τον Σεπτέμβριο του 2015 βρέθηκε αντιμέτωπη με κατάσχεση του εξοπλισμού της σε Τουρκοβούνια και Πάρνηθα από αστυνομικές δυνάμεις και εκπροσώπους της *Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων*, που αναζήτησαν και κατάργησαν σημεία παράνομης εκπομπής ραδιοφωνικού σήματος (Κανελλόπουλος, 2015). Επίσης, προσήχθησαν στο αστυνομικό τμήμα Κυψέλης για «παράνομη μετάδοση ραδιοφωνικού προγράμματος» ο πρόεδρος της ΠΟΣΠΕΡΤ Παναγιώτης Καλφαγιάννης και ο γραμματέας Οικονομικού της Ομοσπονδίας Δημήτρης Κούνης. Η προσαγωγή τους έγινε έπειτα από

9.2 Η μεταβατική Δημόσια Τηλεόραση (ΔΤ) και η Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία, Ίντερνετ, Τηλεόραση (NEPIT)

Διάδοχος της καταργηθείσας ΕΡΤ υπήρξε η NEPIT (Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία, Ίντερνετ, Τηλεόραση). Ωστόσο, επειδή οι κατάλληλες προεργασίες για τη συγκρότησή της καθυστέρησαν η Ελλάδα απέκτησε και έναν μεταβατικό φορέα-γέφυρα με το όνομα ΔΤ (Δημόσια Τηλεόραση, αρχικά Ελληνική Δημόσια Τηλεόραση ή ΕΔΤ). Για την ακρίβεια, η NEPIT ξεκίνησε τη λειτουργία της το Μάιο του 2014⁶⁰⁰ και ουσιαστικά αποτέλεσε τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα της Ελλάδας μέχρι και την 11η Ιουνίου του 2015.⁶⁰¹ Από τις 26 Ιουλίου του 2013 (44 ημέρες μετά το κλείσιμο της παλιάς ΕΡΤ) και μέχρι την 4η Μαΐου του 2014 (ημέρα λειτουργίας του πρώτου τηλεοπτικού καναλιού της NEPIT) το ρόλο του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της χώρας επιτέλεσε η μεταβατική ΔΤ. Για να εκπέμψει αξιοποιήθηκαν οι συχνότητες των καναλιών της καταργηθείσας ΕΡΤ. Αρχικά σε νομικό επίπεδο τη λειτουργία της μεταβατικής ΔΤ ανέλαβε ο φορέας «Ειδικός Διαχειριστής Ενεργητικού και Παθητικού της πρώην ΕΡΤ Α.Ε.», που υπάγονταν στο Υπουργείο Οικονομικών, και στις 27 Ιανουαρίου του 2014 η διαχείριση της ΔΤ πέρασε στο Διοικητικό Συμβούλιο της NEPIT, ασχέτως εάν η επίσημη έναρξη του νέου ραδιοτηλεοπτικού φορέα (NEPIT) έγινε τρεις περίπου μήνες μετά (στις 4 Μαΐου 2014).

Η μετάβαση από την ΕΡΤ στη NEPIT μέσα από τη λειτουργία της ΔΤ αποδείχθηκε ένα εγχείρημα που αντιμετώπιστηκε με προχειρότητα από την πολιτική ηγεσία της χώρας. Στο ξεκίνημα του μεταβατικού φορέα (ΔΤ) το ένα τηλεοπτικό κανάλι και ο ένας ραδιοφωνικός σταθμός που διέθετε ουσιαστικά υπολειτουργούσαν, εφόσον δεν εξέπεμπαν ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα που να ανταποκρίνεται στην εκπλήρωση της υποχρέωσης για παροχή ενημέρωσης, επιμόρφωσης και ψυχαγωγίας.⁶⁰² Για την ακρίβεια, η μεταβατική ΔΤ

αίτημα της *Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων* για τη μετάδοση του προγράμματος της ERTOPEN από συχνότητα της ΕΡΤ χωρίς άδεια (Γαλάνης, 2015, Κανελλόπουλος 2015 β, Νταρζάνου, 2015 β).

⁶⁰⁰ Η λέξη NEPIT είχε εμφανιστεί για πρώτη φορά στις τηλεοπτικές οθόνες πολλούς μήνες πριν. Στις 6:00 το πρωί της 17ης Ιουνίου του 2013 στις συχνότητες της παλιάς ΕΡΤ (48 UHF και 52 της ψηφιακής πλατφόρμας Digea) έκανε την εμφάνισή της η επωνυμία του νέου φορέα *NEPIT* με την παράλληλη προβολή πολύχρωμων λωρίδων λόγω ανυπαρξίας προγράμματος. Η Ελλάδα κατέστη η πρώτη χώρα στον κόσμο, όπου η εξυγίανση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης ξεκίνησε με πρώτο βήμα μια πειρατική-παράνομη πράξη, αφού το όνομα του νέου φορέα εκπέμφθηκε πριν καλά-καλά υπάρξει ο σχετικός νόμος. Μέσα σε λίγες ώρες το διακριτικό NEPIT εξαφανίστηκε από την οθόνη με το αιτιολογικό ότι έγινε λάθος από μέρους της εταιρείας παροχής υπηρεσιών δικτύωσης και πολυπλεξίας.

⁶⁰¹ Η έναρξη λειτουργίας του φορέα συνοδεύτηκε από το σύνθημα "Κάτι νέο ξεκινά" και την εμφάνιση ενός Ν σε γαλάζια απόχρωση στις τηλεοπτικές οθόνες.

⁶⁰² Το πρώτο πρόγραμμα στο οποίο βασίστηκε η λειτουργία της Δημόσιας Τηλεόρασης (ΔΤ) προήλθε από κασέτες της δεκαετίας του 1980.

ήταν ένα εσπευσμένο εγχείρημα, που στήθηκε κάτω από την πίεση της δικαστικής εξουσίας.⁶⁰³

Εν τω μεταξύ η πορεία για τη συγκρότηση της NEPIT ήταν δύσβατη και φανέρωσε την έλλειψη έγκαιρης προετοιμασίας από την τότε πολιτική ηγεσία. Στις 12 Ιουνίου 2013 μέσα σε ένα κλίμα έντονων επικρίσεων για το αιφνίδιο κλείσιμο της ΕΡΤ η κυβέρνηση Σαμαρά κατέθεσε για έλεγχο στην Κεντρική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή της Βουλής σχέδιο νόμου αναφορικά με έναν νέο δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα με το όνομα NEPIT (Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία, Ίντερνετ και Τηλεόραση) (Καθημερινή, 2013 β, Τύπος της Κυριακής, 2013).⁶⁰⁴ Ένα μήνα μετά (στις 11 Ιουλίου του 2013) το εν λόγω νομοσχέδιο έγινε δεκτό κατά πλειοψηφία από την αρμόδια Επιτροπή της Βουλής και τελικά έγινε νόμος του κράτους (Ν. 4173/2013) στις 26 Ιουλίου του 2013.⁶⁰⁵ Σύμφωνα με το συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο, η NEPIT αποτελούσε τον διάδοχο της ΕΡΤ, και η λειτουργία της ορίστηκε ως εξής:

- Συνιστά "νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με τη μορφή ανώνυμης εταιρείας για την ελληνική δημόσια ραδιοφωνία και τηλεόραση, καθώς και τη διαδικτυακή

⁶⁰³ Η εσπευσμένη ενέργεια οφειλόταν στο γεγονός ότι η τότε κυβέρνηση Σαμαρά δεν είχε περιθώριο να περιμένει να συγκροτηθεί με οργανωμένο τρόπο ο ενδιαμέσος φορέας (η Δημόσια Τηλεόραση - ΔΤ), γιατί κινδύνευε να δημιουργηθεί προστριβή με το Συμβούλιο της Επικρατείας. Η Επιτροπή Αναστολών του ανώτατου δικαστηρίου στις 20 Ιουνίου του 2013 κατά πλειοψηφία (4 ψήφοι υπέρ και 1 κατά) έλαβε απόφαση (αριθμός 236/2013) με την οποία ανέστειλε την ενέργεια της κυβέρνησης Σαμαρά αναφορικά με το "μαύρο" στις τηλεοπτικές οθόνες και την απενεργοποίηση των συχνοτήτων εκπομπής. Το δικαστήριο, ξεκαθαρίζοντας ότι η κατάργηση της ΕΡΤ έχει συντελεστεί, τάχθηκε υπέρ της προσωρινής επαναλειτουργίας της κρατικής ραδιοτηλεόρασης, έως ότου δημιουργηθεί ο νέος δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας, και ανέθεσε την οργάνωση του μηχανισμού επαναλειτουργίας στους Υπουργούς Γιάννη Στουρνάρα και Σίμο Κεδίκογλου, αλλά και στον ειδικό διαχειριστή που είχε αναλάβει την ευθύνη της εκκαθάρισης της εταιρείας. Στο αιτιολογικό της απόφασης επισημάνθηκε, μεταξύ άλλων, ότι με το "μαύρο" στις τηλεοπτικές οθόνες "προκαλείται ανεπανόρθωτη βλάβη, διότι παύει, έστω και προσωρινά, να παρέχεται η, υπό λειτουργική έννοια, δημόσια υπηρεσία της μετάδοσης ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών και σχετικών διαδικτυακών υπηρεσιών. Ενόψει του ιδιαίτερου ρόλου που επιφυλάσσει ο νομοθέτης στη δημόσια ραδιοφωνία και τηλεόραση και των σκοπών δημοσίου συμφέροντος που θάλπονται από το άρθρο 15 παρ. 2 του Συντάγματος, επιβάλλεται, για το αντικείμενο αυτό, η τήρηση της αρχής της συνεχούς λειτουργίας που διέπει και τη Δημόσια Διοίκηση, ώστε να διασφαλίζεται η συνεχής παροχή των ανωτέρω υπηρεσιών. Συντρέχουν, συνεπώς, λόγοι δημοσίου συμφέροντος, συναπτόμενοι με την ομαλή λειτουργία της ανωτέρω δημόσιας υπηρεσίας, που επιβάλλουν την κατ' αρχήν συνέχιση της παροχής ραδιοτηλεοπτικών και διαδικτυακών υπηρεσιών μέχρι την ίδρυση και λειτουργία του κατά τα ανωτέρω νέου φορέα" (Συμβούλιο Επικρατείας, 2013: 9, Καθημερινή 2013). Η απόφασή αυτή, όσο κι αν είχε επίμαχο περιεχόμενο, έφερε στο φως για άλλη μια φορά την αδυναμία της ελληνικής κοινωνίας (και ιδιαίτερα των πολιτικών) για τήρηση της νομιμότητας (Καλφέλης, 2013). Η δημόσια τηλεόραση (ανεξαρτήτως υιοθέτησης παλιάς ή νέας μορφής) ήταν επιβεβλημένο να ανοίξει αμέσως, παρόλα αυτά παρέμεινε κλειστή από τις 12 Ιουνίου 2013 έως τις 25 Ιουλίου 2013.

⁶⁰⁴ Η κυβερνητική αυτή πρόταση άντλησε πολλά στοιχεία από ένα σχέδιο που είχε εκπονήσει παλιότερα ο συνταγματολόγος κ. Νίκος Αλιβιζάτος. Ο τελευταίος, ωστόσο, δεν είχε εισηγηθεί το κλείσιμο της ΕΡΤ, αλλά τη συνέχιση της λειτουργίας του φορέα με βάση ένα ανανεωμένο καταστατικό.

⁶⁰⁵ Νόμος 4173/2013, *Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία, Ίντερνετ και Τηλεόραση* (Φ.Ε.Κ., 2013, Τεύχος Πρώτο, Αριθμός Φύλου 169, 26 Ιουλίου).

(ίντερνετ) δραστηριότητά τους.⁶⁰⁶ [...] Είναι δημόσια επιχείρηση που ανήκει στον δημόσιο τομέα και εποπτεύεται από το κράτος. Έχει διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια" (άρθρο 1).

- "Κατά τη λειτουργία της, είναι ανεξάρτητη από το κράτος, άλλους φορείς δημόσιας εξουσίας, φορείς που ελέγχονται από αυτούς και πολιτικά κόμματα. Διαθέτει πλήρη ανεξαρτησία ως προς την κατάρτιση του εκπεμπόμενου προγράμματος, αλλά και τις εκφραζόμενες από τους συντάκτες της απόψεις [...] (άρθρο 2).
- Διαθέτει τρεις πηγές εσόδων: «α) Έσοδα από ανταποδοτικό τέλος, β) Έσοδα από διαφημίσεις, γ) Έσοδα από κάθε άλλη πηγή». Το ύψος του ανταποδοτικού τέλους αποφασίζεται από το Υπουργείο Οικονομικών σε συνεργασία με τον εκάστοτε αρμόδιο για θέματα ραδιοτηλεόρασης (άρθρο 6).
- Η Γενική Συνέλευση Μετόχων συγκροτείται "από τους υπουργούς Οικονομικών και Πολιτισμού καθώς και από τον υπουργό που είναι εκάστοτε αρμόδιος για θέματα δημόσιας ραδιοτηλεόρασης" (άρθρο 7).
- Προβλέπεται Εποπτικό Συμβούλιο, το οποίο "είναι επταμελές και η θητεία των μελών του είναι εξαετής. [...] Εγγυάται την ανεξαρτησία της ΝΕΡΙΤ από κάθε μορφή κυβερνητικής ή άλλης παρέμβασης, μεριμνά για τη λειτουργία της σύμφωνα με το δημόσιο συμφέρον και διαμορφώνει τη στρατηγική και την αναπτυξιακή πολιτική της. Τα μέλη του Συμβουλίου διορίζονται με απόφαση του Υπουργού αρμόδιου για θέματα δημόσιας ραδιοτηλεόρασης". Ο Υπουργός τα επιλέγει από μια αξιολογική λίστα δέκα υποψηφιοτήτων που του έχει υποβληθεί από τον φορέα Επιλογής, ο οποίος είναι πρωτύτερα υπεύθυνος για την αξιολόγηση όλων των υποψηφιοτήτων (άρθρο 8).
- Το Διοικητικό Συμβούλιο "διορίζεται με απόφαση του Εποπτικού Συμβουλίου για πενταετή μη ανανεώσιμη θητεία" (άρθρο 9).
- Το ΕΣΡ ορίζεται υπεύθυνο για τον "έλεγχο της ΝΕΡΙΤ ως προς το εκπεμπόμενο πρόγραμμα και την τήρηση των προγραμματικών υποχρεώσεων". Σχετική έκθεση θα δημοσιεύεται σε ετήσια βάση (άρθρο 10).
- Το προσωπικό προσλαμβάνεται «με σύμβαση εργασίας αορίστου και ορισμένου χρόνου, με σύμβαση έμμισθης εντολής, καθώς και με συμβάσεις έργου, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, ύστερα από σχετική προκήρυξη, τηρώντας τις αρχές της διαφάνειας, της αξιοκρατίας και της ισότητας. [...] Κατ' εξαίρεση η ΝΕΡΙΤ Α.Ε., ύστερα από πρόταση του Προέδρου και Διευθύνοντος Συμβούλου της εταιρείας, μπορεί να αναθέτει απευθείας την εκτέλεση ορισμένου έργου σε δημοσιογράφο, σε επιστημονικό και τεχνικό προσωπικό υψηλής εξειδίκευσης, λογοτέχνες ή άλλους καλλιτέχνες, με την επιφύλαξη του ευρωπαϊκού δικαίου" (άρθρο 15).

⁶⁰⁶ Η κυβέρνηση Σαμαρά ενήργησε τόσο σπασμωδικά που δεν φρόντισε να κατοχυρώσει εγκαίρως το διαδικτυακό όνομα (domain name) του νέου φορέα nerit.gr. Το πρωί της 13ης Ιουνίου, δηλαδή την επομένη της επίσημης ανακοίνωσης του σχεδίου νόμου για το νέο φορέα, το διαδικτυακό αυτό όνομα κατοχυρώθηκε από ιδιώτη (Τα Νέα κ, 2013).

Ένα από τα θετικά στοιχεία του παραπάνω νόμου θα μπορούσε να θεωρηθεί το μέτρο λειτουργίας του φορέα με βάση ένα πενταετές στρατηγικό σχέδιο, το οποίο θα καθοριζόταν με εισήγηση του Διοικητικού Συμβουλίου. Το σχέδιο αυτό αποσκοπούσε να περιγράφει τους γενικούς αναπτυξιακούς στόχους της εταιρίας, τα αναγκαία μέσα για την επίτευξή τους, το συνολικό κόστος λειτουργίας της καθώς και τον τρόπο χρηματοδότησης των δράσεών της (άρθρο 4). Επίσης, στα καινοτόμα στοιχεία του νόμου ήταν η συγκρότηση των παρακάτω οργάνων: α) της Επιτροπής Δεοντολογίας με αρμοδιότητες τη διατύπωση γνώμης σε θέματα δεοντολογίας για όλο το φάσμα των εκπομπών και την εξέταση κάθε ζητήματος δεοντολογίας, β) του Μεσολαβητή προκειμένου να εξετάζει καταγγελίες, παράπονα και αιτήματα απάντησης σχετικά με τις εκπομπές της δημόσιας τηλεόρασης (άρθρα 12 & 13). Παράλληλα, με τον νέο νόμο αυξάνονταν τα κέντρα λήψης αποφάσεων. Πιο συγκεκριμένα, παραχωρούνταν καθοριστικές αρμοδιότητες σε ένα Εποπτικό Συμβούλιο, το οποίο όχι μόνο θα επέλεγε τον Διευθύνοντα Σύμβουλο και τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, αλλά παράλληλα θα κατάρτιζε το στρατηγικό σχέδιο του φορέα.

Πίνακας 9.7: Διαδικασία ανάδειξης του διοικητικού σχήματος του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα πριν και μετά την ανασύσταση του θεσμού (από την ΕΡΤ στη ΝΕΡΙΤ)

ΕΡΤ (που έκλεισε στις 11/6/2013)	ΝΕΡΙΤ (Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία, Ίντερνετ, Τηλεόραση)
• Η διοικητική δομή (Πρόεδρος, Διευθύνων Σύμβουλος και Διοικητικό Συμβούλιο) προέκυπτε με βάση μια διαδικασία ανοιχτής διακυβέρνησης. • Η κυβέρνηση υποδείκνυε τον Πρόεδρο-Διευθυνοντα Σύμβουλο και τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης διατύπωνε τη γνώμη του (χωρίς αυτή να είναι δεσμευτική) και ακολουθούσε η έγκριση από την αρμόδια επιτροπή ΔΕΚΟ της Βουλής.	• Το διοικητικό σχήμα εμπλουτίστηκε με το Εποπτικό Συμβούλιο. • Εξειδικευμένοι φορείς του ιδιωτικού ή του δημόσιου τομέα, με εμπειρία στην επιλογή στελεχών, θα αναλάμβαναν να υποβάλουν προτάσεις για την ανάθεση της υπηρεσίας που θα υποδείκνυε επιστημονικό φορέα Α.Ε.Ι., ο οποίος θα προέβαινε στην επιλογή των μελών του Εποπτικού Συμβουλίου. • Η ίδια διαδικασία προβλεπόταν για την επιλογή του Διευθύνοντος Συμβούλου και των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου, αλλά θα διενεργείτο από διαφορετική υπηρεσία.

Το νέο νομικό πλαίσιο αναμφισβήτητα είχε ριζοσπαστικά στοιχεία στον τρόπο διοίκησης και λειτουργίας της νέας δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, ωστόσο ταυτόχρονα σε ορισμένα σημεία ήταν ελλιπές και αρκετά γενικόλογο, αφήνοντας το περιθώριο σε κάποια τρωτά σημεία της παλιάς ΕΡΤ να κληροδοτηθούν στο νέο φορέα. Συγκεκριμένα, δεν προσδιόριζε τον αριθμό των τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών σταθμών του νέου οργανισμού, ούτε προέβλεπε ως κάτι απαραίτητο την παροχή προγράμματος για τον απόδημο ελληνισμό μέσα από ξεχωριστό τηλεοπτικό ή ραδιοφωνικό δίαυλο. Επιπλέον, δεν

αποσαφηνίζει τον τρόπο με τον οποίο το Εποπτικό Συμβούλιο θα διασφάλιζε την ανεξαρτησία του νέου φορέα από κάθε μορφής παρεμβάσεις. Στο νέο μοντέλο ανάδειξης του διοικητικού σχήματος του νέου φορέα (Πίνακας 9.7) δεν ήταν εμφανές το πώς θα διασφαλιζόταν το αδιάβλητο στην επιλογή του εξειδικευμένου φορέα που θα αναλάμβανε τη διεκπεραίωση των σχετικών διαδικασιών (Ιερείδης & Ζώης, 2013: 6). Τέλος, δινόταν το δικαίωμα στον Πρόεδρο και Διευθύνοντα Σύμβουλο με μια απλή πρότασή του να αναθέτει έργα για απευθείας εκτέλεση σε εξειδικευμένο προσωπικό. Η διαδικασία αυτή χωρίς τις κατάλληλες δικλίδες ασφαλείας μπορούσε να οδηγήσει σε ολισθήματα παρόμοια με εκείνα του καθεστώτος των ειδικών συμβούλων ή του προσωπικού ειδικών θέσεων της καταργηθείσας ΕΡΤ.

Παρόλα αυτά, ο νέος νόμος που ψηφίστηκε για τη ΝΕΡΙΤ αρχικά έδωσε την εντύπωση ότι μπορεί να συμβάλει στη συγκρότηση μιας ανεξάρτητης δημόσιας τηλεόρασης στην Ελλάδα. Το γενικότερο περιβάλλον, ωστόσο, ήταν ιδιαίτερα αρνητικό για να επιτευχθεί ένα τόσο μεγαλεπήβολο σχέδιο. Τα κυριότερα προβλήματα που εμπόδισαν την επιτυχημένη υλοποίηση του εγχειρήματος ήταν τρία:

- Από τη μια πλευρά δεν υπήρχε σύμπνοια μεταξύ των πολιτικών κομμάτων ως προς τη δημιουργία της ΝΕΡΙΤ.
- Η τεράστια γραφειοκρατία του Δημοσίου αποτελούσε αντίρροπη δύναμη για την άμεση ίδρυση ενός φορέα από μηδενική βάση καθώς και για τη μετάβαση από την εν λειτουργία Δ.Τ. στη ΝΕΡΙΤ.
- Η έλλειψη κατάλληλης προετοιμασίας, η οποία θα έπρεπε να είχε προηγηθεί του κλεισίματος της ΕΡΤ.

Η ΝΕΡΙΤ ξεκίνησε να λειτουργεί με το προσωπικό που ήδη εργαζόταν στον μεταβατικό φορέα ΔΤ μετά από ανανέωση των δίμηνων συμβάσεών τους με βάση σχετική τροπολογία στη Βουλή. Ο νέος φορέας πολύ γρήγορα έγινε στόχος έντονης κριτικής και καταγγελιών (όπως ακριβώς συνέβαινε και στην παλιά ΕΡΤ).⁶⁰⁷ Οι καταγγελίες αφορούσαν τον τρόπο διενέργειας διαγωνισμού για τις νέες προσλήψεις δημοσιογράφων⁶⁰⁸ καθώς και την αξιολόγηση των

⁶⁰⁷ Διαγωνισμός της ΝΕΡΙΤ για πρόσληψη 132 δημοσιογράφων (προκήρυξη ΣΑΧ Α1/2014, που δημοσιεύθηκε στις 14/1/2014) συνοδεύτηκε από καταγγελίες για παρατυπίες (όπως παραβίαση όρων της προκήρυξης, εκούσιες πριμοδοτήσεις υποψηφίων και αποκλεισμοί άλλων), τις οποίες ανέλαβε να διερευνήσει η προϊσταμένη της Εισαγγελίας Πλημμελειοδικών Αθήνας Παναγιώτα Φάκου. Σχετική ανακοίνωση-καταγγελία εξέδωσε ακόμα και η Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ, 2014), στην οποία υπογράμμισε ότι «θεωρεί αδιανόητο συνάδελφοι δημοσιογράφοι να νομιμοποιήσουν με τη συμμετοχή τους μια τέτοια διαβλητή διαδικασία, που κινείται έξω από κάθε έννοια διαφάνειας, αξιοκρατίας και δεοντολογίας». Σχετικά με τη νομιμότητα των διαδικασιών του διαγωνισμού κατατέθηκε και ερώτηση στη Βουλή από το βουλευτή της ΔΗΜΑΡ Νίκο Τσούκαλη. Καταγγελίες διατυπώθηκαν και για τον Πρόεδρο και Διευθύνοντα Σύμβουλο της ΝΕΡΙΤ αναφορικά με θέση ευθύνης που φερόταν να κατέχει σε Μη Κυβερνητική Οργάνωση (ΜΚΟ). Και αυτή την υπόθεση ανέλαβε να διαλευκάνει η Δικαιοσύνη (Ναυτεμπορική, 2014). Δύο δημοσιογράφοι-συμμετέχοντες στη διαγωνιστική διαδικασία κατέθεσαν στο Μονομελές Πρωτοδικείο της Αθήνας ασφαλιστικά μέτρα εναντίον της ΝΕΡΙΤ (Ξανθάκης, 2014).

⁶⁰⁸ Σύμφωνα με πληροφορίες που είχε δεχθεί η Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ, 2014 β), δημοσιογράφοι-υποψήφιοι για πρόσληψη στη ΝΕΡΙΤ καλούνταν να περάσουν από συνέντευξη

τυπικών προσόντων των υποψηφίων (γνώση ηλεκτρονικού υπολογιστή και γλωσσομάθεια), τα οποία φέρονταν να είχαν αποκτηθεί με παράτυπες διαδικασίες.⁶⁰⁹ Σύμφωνα, ωστόσο, με τον τότε Υφυπουργό Δημόσιας Τηλεόρασης, Παντελή Καψή (2014), "η κριτική που ασκήθηκε για βεβαιώσεις γλωσσομάθειας-μαϊμού ήταν προσχηματική", η σχετική καταγγελία δεν αφορούσε τη NEPIT και δεν βρέθηκαν τελικά πλαστά πιστοποιητικά.⁶¹⁰

Πίνακας 9.8: Το προσωπικό της NEPIT ανά κατηγορίες με βάση τον τύπο της εργασιακής σχέσης (Δεκέμβριος 2015)

Τύπος Εργασιακής Σχέσης / Σύμβασης	Αριθμός Εργαζομένων (Δεκέμβριος 2014)
Ιδιωτικού Δικαίου Αορίστου Χρόνου	309*
Δικηγόροι (Εμμισθη Εντολή)	1
Ιδιωτικού Δικαίου Ορισμένου Χρόνου (Διευθυντικά Στελέχη)	8
Ιδιωτικού Δικαίου Ορισμένου Χρόνου (Μετακλητοί Ειδικοί Σύμβουλοι)	1
Ασφαλιστικά Μέτρα	-
Συμβάσεις έργου	69
Ανεξάρτητων υπηρεσιών	38
Γενικό Σύνολο Προσωπικού	426

Σημειώσεις: *223 εργαζόμενοι από την προκήρυξη ΑΣΕΠ 1Κ/2014 (για την πλήρωση 259 θέσεων με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου Πανεπιστημιακής, Τεχνολογικής, Δευτεροβάθμιας και Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης), 84 εργαζόμενοι από την προκήρυξη ΣΑΧ Α1/2014 (για την πλήρωση 132 θέσεων δημοσιογράφων με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου) και 2 εργαζόμενοι από την προκήρυξη ΣΑΧ Α2/ 2014 (για την πλήρωση 224 θέσεων καλλιτεχνικών ειδικοτήτων με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου).

Πηγή: ΕΡΤ (2016), Διεύθυνση Ανθρώπινου Δυναμικού.

(διαδικασία που εντασσόταν στο δεύτερο στάδιο του διαγωνισμού), ενώ ακόμα δεν είχε ολοκληρωθεί η οριστική κατάταξή τους με βάση τα τυπικά τους προσόντα (διαδικασία που αποτελούσε το πρώτο στάδιο του διαγωνισμού).

⁶⁰⁹ Σύμφωνα με δημόσια καταγγελία της Ομοσπονδίας Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργιών Ελλάδας (ΟΙΕΛΕ), διευθυντικά στελέχη της NEPIT απέκτησαν με εξαγορά πιστοποιητικά χρήσης ηλεκτρονικού υπολογιστή, χωρίς καμιά ώρα διδασκαλίας, αλλά απλά και μόνο παριστάμενοι στις εξετάσεις. Επρόκειτο για μια ακόμα υπόθεση που προστέθηκε στο φάκελο δικαστικής διερεύνησης των παρατυπιών του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα.

⁶¹⁰ Τον Φεβρουάριο του 2014 (και ενώ ακόμα ήταν σε λειτουργία η μεταβατική ΔΤ) ο αρμόδιος υφυπουργός Παντελής Καψής είχε υπογραμμίσει τη διασφάλιση της διαφάνειας στις διαδικασίες στελέχωσης της υπό διαμόρφωση NEPIT, αλλά είχε παράλληλα αναφέρει ότι σε ποσοστό 20% οι προσληφθέντες δεν θα είχαν συναφή πτυχία με τη θέση που θα καταλάμβαναν προκειμένου να πριμοδοτηθούν δημοσιογράφοι με μεγάλη εμπειρία (Ναυτεμπορική, 2014 β).

Η NEPIT με τον τρόπο που λειτούργησε διέψευσε κάθε προσδοκία για συγκρότηση μιας νέου τύπου δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, η οποία θα αντιστεκόταν απέναντι στην κυβερνητική κηδεμονία και ποδηγέτηση.⁶¹¹ Οι βάσεις πάνω στις οποίες συγκροτήθηκε ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας ήταν σαθρές, πλαισιωμένες με διαδικασίες που φανέρωναν παλαιού τύπου νοοτροπίες, που αντιστρατεύονταν την ανεξαρτησία, την αντικειμενικότητα, την ποιότητα.⁶¹²

Ο νέος φορέας επλήγη από συνεχόμενες παραιτήσεις, αποπομπές, καταγγελίες και εισαγγελικές παρεμβάσεις με αποτέλεσμα να εμφανίζει σοβαρές αδυναμίες σε ό,τι αφορά την αποτελεσματική στελέχωσή του. Τόσο το Διοικητικό Συμβούλιο⁶¹³ όσο και το Εποπτικό Συμβούλιο του οργανισμού αποδείχθηκαν αναποτελεσματικά όργανα που δεν μπόρεσαν να λειτουργήσουν εποικοδομητικά λόγω συνεχών παραιτήσεων των μελών του.⁶¹⁴ Απόρροια

⁶¹¹ Με αφορμή την απόφαση της NEPIT να μη μεταδοθεί σε απευθείας σύνδεση η ομιλία που έδωσε στις 13 Σεπτεμβρίου του 2014 ο Αλέξης Τσίπρας στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης (ΔΕΘ), ο Χρήστος Χωμενίδης παραιτήθηκε από μέλος του Εποπτικού Συμβουλίου του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Στην επιστολή που έστειλε στον Πρόεδρο του Εποπτικού Συμβουλίου, κ. Θεόδωρο Φορτσάκη, υπογράμμισε ότι υπήρξε "ευθεία κυβερνητική παρέμβαση, η οποία αμφισβήτησε στον πρόεδρο και διευθύνοντα σύμβουλο της NEPIT τη δυνατότά του να επιλαμβάνεται ζητημάτων, που ανήκουν αποκλειστικά και μόνον στην αρμοδιότητα μιας Δημόσιας -και ανεξάρτητης από κόμματα και πολιτικά πρόσωπα- Ραδιοτηλεόρασης. Και οδήγησε στην παραίτηση του καθηγητή Αντώνη Μακρυδημήτρη" (Ναυτεμπορική, 2014 γ).

⁶¹² Για παράδειγμα, στη NEPIT διαπράχθηκαν, μεταξύ άλλων, δύο θεσμικά ατοπήματα, που έρχονταν σε αναντιστοιχία με τον ιδρυτικό της νόμο: α) Μέσω τροπολογίας η επιλογή του Εποπτικού Συμβουλίου παραδόθηκε απλόχερα στην πλειοψηφία της συνόδου του Προεδρείου της Βουλής, δηλαδή στην εκάστοτε κυβέρνηση. β) Το διορισμένο για τη μεταβατική μόνο περίοδο Εποπτικό Συμβούλιο απέκτησε παράταση θητείας ώστε να επιλέξει τη μόνιμη διοίκηση του φορέα.

⁶¹³ Είναι χαρακτηριστικό ότι η NEPIT σε διάστημα λιγότερο του ενός έτους έχασε δύο Προέδρους-Διευθύνοντες Συμβούλους και δύο αναπληρωτές Διευθύνοντες Συμβούλους. Η πρώτη περίπτωση αφορά την αποπομπή του Γιώργου Προκοπάκη και την παραίτηση της Κατερίνας Ευαγγελάκου και η δεύτερη την παραίτηση των κυρίων Αντώνη Μακρυδημήτρη και Ροδόλφου Μορώνη. Το Εποπτικό Συμβούλιο της NEPIT με ομόφωνη απόφαση έπαυσε από τα καθήκοντα του Προέδρου-Διευθύνοντος Συμβούλου τον Γιώργο Προκοπάκη μια ημέρα μετά την εκπομπή σήματος του νέου φορέα (5 Μαΐου 2014) με το αιτιολογικό ότι το Διοικητικό Συμβούλιο της εταιρείας δυσλειτουργούσε. Διαδικασίες που αφορούσαν τη στελέχωση και την εν γένει λειτουργία του φορέα (όπως προκήρυξη θέσεων γενικών διευθυντών και διευθυντών, καθώς και αξιολόγηση δημοσιογράφων και καλλιτεχνικών ειδικοτήτων εργαζομένων) είχαν προκαλέσει διαφωνίες μεταξύ του Εποπτικού Συμβουλίου και του κ. Προκοπάκη. Σύμφωνα με δήλωση του Προέδρου του Εποπτικού Συμβουλίου, Θεόδωρου Φορτσάκη, στο Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων (ΑΠΕ-ΜΠΕ), "το υπάρχον σχήμα δεν μπορούσε να λειτουργήσει καθώς υπήρχαν δυσκολίες συνεννόησης και η κατάσταση είχε γίνει αδιέξοδη" (Καθημερινή, 2014).

⁶¹⁴ Το ίδιο σκηνικό παραιτήσεων παρατηρήθηκε και στο πλαίσιο του λεγόμενου Εποπτικού Συμβουλίου του φορέα, το οποίο διορίστηκε για πρώτη φορά με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου τον Αύγουστο του 2013. Χαρακτηριστικές ήταν οι αποχωρήσεις του αναπληρωτή Προέδρου κ. Ανδρέα Ζούλα, καθώς και τριών μελών, του καθηγητή κ. Σίμου Σιμόπουλου, του συγγραφέα κ. Χρήστου Χωμενίδη και της κ. Τατιάνας Καραπαναγιώτη. Τόσο ο κ. Ζούλας όσο και ο κ. Χωμενίδης στην παραίτησή τους είχαν επικαλεστεί τις

των παραπάνω παραιτήσεων ήταν η ύπαρξη μιας υπό διάλυση NEPIT, αφού ο φορέας πλαισιωνόταν από ένα τριμελές Εποπτικό Συμβούλιο (ενώ ο ιδρυτικός νόμος όριζε ότι το εν λόγω όργανο δεν μπορούσε να λειτουργήσει με λιγότερα από πέντε μέλη) και από έναν προσωρινό Πρόεδρο-Διευθύνοντα Σύμβουλο.

Επίσης, ο φορέας λειτούργησε με βάση ένα προβληματικό θεσμικό πλαίσιο. Σύμφωνα με τον Ροδόλφο Μορώνη, ο σχεδιασμός που πραγματοποιήθηκε ήταν εσφαλμένος από ανθρώπους που δεν διέθεταν τις κατάλληλες γνώσεις, στοιχείο που διαφάνηκε στην αναποτελεσματική κατανομή του προσωπικού και στον πρόχειρο κανονισμό προμηθειών για το πρόγραμμα (Φώσκολος, 2014).⁶¹⁵ Ένα άλλο γεγονός που εμποδίζει την ορθή λειτουργία του φορέα ήταν η παρακράτηση του ανταποδοτικού τέλους κατά 50%, παρόλο που η ενέργεια αυτή δεν προβλεπόταν στον ιδρυτικό του νόμο.

Όσο αδιανόητη για τις δημοκρατικές αξίες μπορεί να θεωρηθεί η επιβολή κλεισίματος της παλιάς EPT, άλλο τόσο αδιανόητη μπορεί να χαρακτηριστεί η προοπτική μιας εξυγιασμένης δημόσιας ραδιοτηλεόρασης μέσα από το εγχείρημα της NEPIT. Δυστυχώς, οι επινοητές της NEPIT απέτυχαν στο να συγκροτήσουν όχι μια ιδανική, αλλά μια καλύτερη σε σχέση με το παρελθόν δημόσια ραδιοτηλεόραση. Το εγχείρημά τους αποδείχθηκε μια κατ'επίφαση "νέα" δημόσια ραδιοτηλεόραση, βασιζόμενη σε ιθύνοντες που αγνοούσαν (ή ηθελημένα παρίσταναν ότι αγνοούσαν) τι σημαίνει εκσυγχρονισμός στο πλαίσιο του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα. Υιοθέτησαν παλαιού τύπου πρακτικές με αποτέλεσμα η δημόσια τηλεόραση να εγκαταλειφθεί στην διαχρονική μοίρα της, η οποία είναι ταυτοσημή με μια εικόνα απαξιωμένου φορέα με περιορισμένη απήχηση στο κοινό.

9.3 Η λειτουργία της "νέας" EPT

Η EPT επαναλειτούργησε την Πέμπτη 11 Ιουνίου 2015, ακριβώς δύο χρόνια μετά το αιφνίδιο κλείσιμό της από την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας (ΝΔ), υποκαθιστώντας τη NEPIT.⁶¹⁶ Η επανέναρξη του φορέα περιελάμβανε την εκπομπή των τηλεοπτικών καναλιών EPT-1 (με ενημερωτικό προσανατολισμό) και EPT-2 (με ψυχαγωγικό προσανατολισμό)

κυβερνητικές παρεμβάσεις και τις υπηρεσιακές δυσλειτουργίες από τις οποίες βαλλόταν ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας (Καθημερινή, 2014 β).

⁶¹⁵ Ενδεικτική των αντικρουόμενων προθέσεων μεταξύ του κ. Ροδόλφου Μορώνη και της κυβέρνησης Σαμαρά ήταν η δήλωση που έκανε ο παραιτηθείς αναπληρωτής Διευθύνοντας Σύμβουλος στο προφίλ του στο Facebook: "Αν διακηρύττεis ότι θέλεις να φτιάξεις κάτι ανεξάρτητο, αντικειμενικό και ποιοτικό αλλά δεν το εννοείς, μη το αναθέτεις σε κάποιον που το εννοεί...".

⁶¹⁶ Η επαναλειτουργία της EPT έγινε με βάση τον Νόμο Υπ. Αριθ. 4324 "Ρυθμίσεις Θεμάτων Δημόσιου Ραδιοτηλεοπτικού Φορέα, Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση Ανώνυμη Εταιρεία και τροποποίηση του άρθρου 48 του κ. ν. 2190/1920 και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ, 2015, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 44, 29 Απριλίου).

καθώς και των προγραμμάτων της ελληνικής ραδιοφωνίας, ενώ εξαιρέθηκε σε πρώτη φάση η ΕΡΤ-3.⁶¹⁷

Το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ στην προγραμματική του πρόταση για την επαναλειτουργία της ΕΡΤ έθεσε ως βασικές αρχές της δημόσιας τηλεόρασης τις εξής (Το Βήμα, 2014 β):

- Καθολική πρόσβαση από όλους τους Έλληνες και τους απόδημους Έλληνες.
- Αποτύπωση στο περιεχόμενο όλων των πολιτικών τάσεων και ιδεολογιών.
- Ιδιαίτερη μέριμνα για τις μειονεκτούσες κοινωνικές ομάδες.
- Ανεξαρτησία από την κυβέρνηση, το πολιτικό σύστημα και τα οργανωμένα ιδιωτικά συμφέροντα.
- Προσπάθεια δημιουργίας νέου, πρωτοποριακού περιεχομένου.
- Ανταγωνισμός με την ιδιωτική ραδιοτηλεόραση όχι με όρους τηλεθέασης, αλλά με όρους ποιότητας του προγράμματος με στόχο την επιμόρφωση και την πολιτιστική αναβάθμιση των πολιτών.
- Οργάνωση και διοίκηση της ΕΡΤ, στηριγμένη στην κοινωνία, στις οργανώσεις και στους φορείς με συνάφεια προς το αντικείμενο της ΕΡΤ.
- Ενσωμάτωση στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της ΕΡΤ των ιδιαιτεροτήτων που αναδείχθηκαν την περίοδο αυτοδιαχείρισης του φορέα (οριζόντια ιεραρχία, ομαδικότητα και ατομική ευθύνη, πολυφωνία και πολυθεματικότητα, αμφίδρομη δικτύωση με τα νέα Μέσα επικοινωνίας).

Με βάση τις παραπάνω αρχές η νέα διοίκηση της νέας ΕΡΤ (όπως συνέβαινε και στο παρελθόν με τις παλιότερες διοικήσεις της δημόσιας τηλεόρασης) έθεσε ως στόχο τη δημιουργία ενός πραγματικά ανεξάρτητου ραδιοτηλεοπτικού φορέα, ο οποίος δε θα θύμιζε τον παλιό κρατικοδίαιτο φορέα. Επρόκειτο για έναν ιδεατό στόχο που, όμως, έμοιαζε ασύμβατος με την πραγματικότητα, αφού οι διατάξεις που συμπεριελήφθησαν στον νόμο για την επαναλειτουργία της ΕΡΤ δεν ήταν πρωτότυπες, αλλά αποτελούσαν τροποποιήσεις του νομοθετικού πλαισίου με βάση το οποίο είχε λειτουργήσει η ΝΕΡΙΤ. Μεταξύ των αρνητικών στοιχείων του σχετικού νόμου ήταν η ασαφής διατύπωση για την επαναλειτουργία των δομών και των υπηρεσιών του φορέα.⁶¹⁸

Έτσι, η αναβίωση της ΕΡΤ έλαβε χώρα σε ένα πλαίσιο διαφωνιών, που προέρχονταν ακόμα και από αυτούς για τους οποίους η εν λόγω πράξη αποτέλεσε πάγιο αίτημα την περίοδο της κυβέρνησης Σαμαρά. Συγκεκριμένα, αντιρρήσεις ως προς το σχετικό

⁶¹⁷ Η καθυστέρηση στην επαναλειτουργία της ΕΡΤ3 οφειλόταν σε τεχνικά ζητήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν.

⁶¹⁸ Στον νόμο 4324/2015 (άρθρο 1, παράγραφος 4) αναφέρεται αορίστως ότι η "Ε.Ρ.Τ. Α.Ε. αποτελεί ενιαίο φορέα, ο οποίος περιλαμβάνει, με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου, πανελλαδικούς και περιφερειακούς τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς, μουσικά σύνολα και χορωδία, διαδικτυακούς ιστότοπους, καθώς και έντυπη ή ηλεκτρονική έκδοση περιοδικού, δύναται δε να ιδρύει θυγατρικές εταιρείες και άλλα νομικά πρόσωπα στην επικράτεια" (ΦΕΚ, 2015, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 44, 29 Απριλίου, σ. 385).

νομοσχέδιο⁶¹⁹ και τις διαδικασίες επαναλειτουργίας του φορέα εξέφρασε από την πρώτη στιγμή η ΠΟΣΠΕΡΤ. Επίσης, ακόμα και βουλευτές του κυβερνόντος κόμματος (ΣΥΡΙΖΑ) διαφώνησαν με την τοποθέτηση του Λάμπη Ταγματάρχη στη θέση του Διευθύνοντος Συμβούλου του φορέα, λόγω της θητείας που είχε εκπληρώσει στο τελευταίο Διοικητικό Συμβούλιο της παλιάς ΕΡΤ (Νάκος, 2015).

Πίνακας 9.9: Το προσωπικό της νέας ΕΡΤ ανά κατηγορίες με βάση τον τύπο της εργασιακής σχέσης

Τύπος Εργασιακής Σχέσης / Σύμβασης	Αριθμός Εργαζομένων (Δεκέμβριος 2015)	Αριθμός Εργαζομένων (Μάιος 2016)
Ιδιωτικού Δικαίου Αορίστου Χρόνου	2258*	2240
Δικηγόροι (Εμμισθη Εντολή)	9**	9
Ιδιωτικού Δικαίου Ορισμένου Χρόνου (Διευθυντικά Στελέχη)	-	3
Ιδιωτικού Δικαίου Ορισμένου Χρόνου (Μετακλητοί)	6	5
Εργαζόμενοι με βάση Ασφαλιστικά Μέτρα	-	3
Συμβάσεις έργου	33	33
Ανεξάρτητων υπηρεσιών	1	1
Γενικό Σύνολο Προσωπικού	2307	2294

Σημειώσεις:

α)* Εκ των οποίων 2105 ήταν συμβάσεις εργασίας που αναβίωσαν από την καταργηθείσα ΕΡΤ.

β) ** Εκ των οποίων 9 ήταν συμβάσεις εργασίας που αναβίωσαν από την καταργηθείσα ΕΡΤ.

Συνολικά αναβίωσαν 2114 συμβάσεις Ιδιωτικού Δικαίου Ορισμένου Χρόνου.

Πηγή: ΕΡΤ (2016 β), Διεύθυνση Ανθρώπινου Δυναμικού.

Με την επαναλειτουργία της ΕΡΤ η συγκυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ εκπλήρωσε μια από τις προεκλογικές της δεσμεύσεις, επιχειρώντας παράλληλα να κλείσει μια "πληγή" του παρελθόντος που είχε προκληθεί όταν στις συχνότητες του φορέα επιβλήθηκε αιφνιδίως το μαύρο. Αυτό σημαίνει ότι οι προσλήψεις του προσωπικού έγιναν χωρίς να έχει προηγηθεί κάποιο μελετημένο σχέδιο που να προβλέπει εκτίμηση των αναγκών του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα, ομαλή επανένταξη των εργαζομένων και αποτελεσματική κατανομή των αρμοδιοτήτων τους. Επίσης, όταν οι παλιότεροι εργαζόμενοι κλήθηκαν να αποφασίσουν εάν θα επιστρέψουν στη δημόσια τηλεόραση η πολιτική ηγεσία δεν είχε

⁶¹⁹ Η επαναλειτουργία της ΕΡΤ βασίστηκε στο νομοσχέδιο με τίτλο "Ρυθμίσεις Θεμάτων Δημόσιου Ραδιοτηλεοπτικού Φορέα, Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση Α.Ε. και τροποποίηση του άρθρου 48 του κ. ν. 2190/1920 και άλλες διατάξεις", το οποίο ψηφίστηκε στην ολομέλεια της Βουλής στις 28 Απριλίου 2015. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης άσκησαν έντονη κριτική, θεωρώντας ότι οι ρυθμίσεις του εν λόγω νομοσχεδίου δε διασφάλιζαν τη διαφάνεια, τη χρηστή διοίκηση και την αξιοκρατία στη λειτουργία του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα, όπως διακήρυττε η συγκυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ (news.gr, 2015).

προλάβει να διευκρινίσει πλήρως το μισθολογικό καθεστώς για διάφορες περιπτώσεις εργαζομένων.⁶²⁰

Η νέα ΕΡΤ στους πρώτους μήνες επαναλειτουργίας της διέθετε 2.307 εργαζόμενους. Οι περισσότεροι από αυτούς (2.114) προσελήφθησαν στον νέο φορέα με βάση παλιότερες συμβάσεις που αναβίωσαν (Πίνακας 9.8). Από τον Δεκέμβριο του 2015 μέχρι τον Μάιο του 2016 το προσωπικό της ΕΡΤ υπέστη μικρή συρρίκνωση (από τα 2.307 άτομα στα 2.294), η οποία προήλθε από μείωση των συμβάσεων αορίστου χρόνου. Στη νέα αυτή σύνθεση προσωπικού η "αιχμή του δόρατος" ήταν ότι έπρεπε να συνυπάρξουν αρμονικά και να επιτύχουν μια ισορροπημένη συνεργασία τρεις διαφορετικές κατηγορίες εργαζομένων: οι παλιοί, οι νέοι, καθώς και εκείνοι που είχαν εργαστεί στη μεταβατική ΔΤ (Δημόσια Τηλεόραση) και τη ΝΕΡΙΤ. Ήταν ένα εγχείρημα δύσκολο, αφού τα γεγονότα των προηγούμενων ετών (το κλείσιμο της παλιάς ΕΡΤ και η δημιουργία των φορέων ΔΤ και ΝΕΡΙΤ) είχαν διχάσει το παλιότερο και νεότερο ανθρώπινο δυναμικό της δημόσιας τηλεόρασης. Στον τρόπο στελέχωσης του νέου φορέα δεν έλειψαν τακτικές του παρελθόντος, όπως η ύπαρξη "ελαστικών" μορφών απασχόλησης με τη μορφή συμβάσεων ορισμένου χρόνου, συμβάσεων έργου και έμμισθης εντολής.

Σύμφωνα με το τελευταίο οργανόγραμμα, έτσι όπως διαμορφώθηκε με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου⁶²¹, ο φορέας περιλαμβάνει έξι Γενικές Διευθύνσεις (με ποικίλες επιμέρους διευθύνσεις, υποδιευθύνσεις και τμήματα), των οποίων προϊστάται ο Διευθύνων Σύμβουλος και το Διοικητικό Συμβούλιο. Οι Γενικές αυτές Διευθύνσεις αφορούν την Ενημέρωση, το Πρόγραμμα, την ΕΡΤ-3, τα νέα Μέσα, την Τεχνολογία, τις Διοικητικές και Οικονομικές Υπηρεσίες της εταιρείας. Επιπλέον, το οργανόγραμμα περιλαμβάνει τρεις ξεχωριστές Διευθύνσεις (Εταιρικής Επικοινωνίας, Αρχείου, Μουσικών Συνόλων) καθώς και Νομική Υπηρεσία (ΕΡΤ, 2016, βλ. Παράτημα VII). Πρόκειται για ένα οργανόγραμμα με πληθώρα υπηρεσιών στο οποίο έχει πλέον δοθεί η δέουσα βαρύτητα στα νέα Μέσα επικοινωνίας.

Η εταιρεία διοικείται με βάση ένα Διοικητικό Συμβούλιο επτά μελών, εκ των οποίων ο Πρόεδρος, ο Διευθύνων Σύμβουλος και τρία ακόμη μέλη διορίζονται με απόφαση του Υπουργού Επικρατείας, που είναι αρμόδιος για θέματα Δημόσιας Ραδιοτηλεόρασης, μετά από έγκριση της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής, όπου η κυβέρνηση έχει την πλειοψηφία. Τα υπόλοιπα δύο μέλη εκλέγονται από τους εργαζόμενους.

Μια ξεχωριστή και πρωτότυπη πρωτοβουλία της νέας ΕΡΤ ήταν η διαμόρφωση των *Συμβουλίων Κοινωνικού Ελέγχου* (ΣΚΕ), στα οποία μπορούν να συμμετάσχουν εθελοντικά

⁶²⁰ Η προθεσμία που είχε δοθεί από την πολιτική ηγεσία στους παλιούς εργαζόμενους για να αποφασίσουν εάν θα επέστρεφαν στην ΕΡΤ ήταν η 16η Ιουνίου 2016, ενώ ακόμα αναμενόταν η έκδοση Κοινής Υπουργικής Απόφασης (ΚΥΑ) με την οποία θα ρυθμιζόνταν σημαντικά θέματα: το μισθολόγιο των δημοσιογράφων, ο συνυπολογισμός της προϋπηρεσίας στο μισθολόγιο των εργαζομένων εν γένει και ο συμψηφισμός για όσες αποζημιώσεις είχαν δοθεί σε άτομα που επιθυμούσαν να επιστρέψουν στον δημόσιο τηλεοπτικό φορέα (Επτακοίλη, 2015).

⁶²¹ Η απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου ελήφθη στις 11 Φεβρουαρίου 2016 (Πρακτικό αριθμ. 84).

μέλη του κοινού, θεσμοί της κοινωνίας καθώς και κοινωνικές συλλογικότητες ως αντιπροσωπευτικό κοινό της ΕΡΤ.⁶²² Στόχος είναι η εποικοδομητική συμμετοχή όλων των παραπάνω στην αξιολόγηση των υπηρεσιών του φορέα και η διατύπωση προτάσεων προς τη διοίκηση, που αποσκοπούν στη βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών και της εν γένει λειτουργίας της εταιρείας.⁶²³ Πρόκειται για μια ελπιδοφόρα δράση που επιχειρεί να δημιουργήσει εκ νέου ή να αναζωογονήσει τον δημόσιο διάλογο σε σχέση με την ΕΡΤ ώστε να νιώσουν οι πολίτες ότι η δημόσια ραδιοτηλεόραση "ανήκει" στην κοινωνία και όχι στο κράτος.

Τη στιγμή της ολοκλήρωσης της παρούσας έρευνας η ΕΡΤ χρηματοδοτείται από ανταποδοτικό τέλος ύψους τριών ευρώ ανά παροχή ηλεκτρικού ρεύματος.⁶²⁴ Εξαίρεση από την καταβολή του εν λόγω ποσού έχουν οι καταναλωτές που εντάσσονται σε ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού με βάση κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια.

Στο θέμα των εξωτερικών παραγωγών-υπηρεσιών, για τις οποίες στο παρελθόν είχαν γίνει αλόγιστες σπατάλες, το αναδιαμορφωμένο θεσμικό πλαίσιο δεν έχει απαγορευτική λογική. Τις επιτρέπει, ορίζοντας ότι η ανάθεση έργου παροχής σε νομικά ή φυσικά πρόσωπα μπορεί να πραγματοποιηθεί υπό προϋποθέσεις.⁶²⁵ Συνεπώς, παρά την καλή

⁶²² Η πρώτη συνεδρίαση του Συμβουλίου Κοινωνικού Ελέγχου Αττικής πραγματοποιήθηκε την Τρίτη 22 Δεκεμβρίου 2015 στο Ραδιομέγαρο της Αγίας Παρασκευής. Το εν λόγω Συμβούλιο συνεδριάζει κάθε μήνα, αλλά παράλληλα υπάρχει συνεχής λειτουργία επιτροπών διαμέσου ηλεκτρονικού ιστοχώρου. Το Συμβούλιο Κοινωνικού Ελέγχου υποβοηθείται στη δράση του από την εκπομπή *Πολίτες*, ένα τηλεοπτικό φόρουμ πολιτών με συμμετοχή μελών του Συμβουλίου, αλλά και πολιτών που δεν έχουν κληρωθεί ώστε να αποτελούν επίσημα μέλη. Όλες οι συνεδριάσεις του Συμβουλίου Κοινωνικού Ελέγχου έχουν απευθείας διαδικτυακή μετάδοση.

⁶²³ Σύμφωνα με τον νόμο 4324/2015 (άρθρο 10), τα Συμβούλια Κοινωνικού Ελέγχου (ΣΚΕ) είναι ο κύριος μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου της ΕΡΤ με αποστολή "να μεταφέρουν στο Διοικητικό Συμβούλιο της εταιρείας τις απόψεις επί του περιεχομένου του προγράμματος, προτάσεις για την εύρυθμη λειτουργία της εταιρείας, καθώς και καταγγελίες ως προς την τήρηση των προβλεπόμενων προγραμματικών υποχρεώσεων της Ε.Ρ.Τ. Α.Ε., προς τον σκοπό της αξιολόγησης των υπηρεσιών και της βελτίωσης της ποιότητας της λειτουργίας της" (ΦΕΚ, 2015, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 44, 29 Απριλίου, σ. 390). Τα εν λόγω συμβουλευτικά συλλογικά σώματα διαμορφώνονται με πρωτοβουλία της ΕΡΤ, αλλά δεν ανήκουν στην εταιρεία, καθώς αποτελούν ανεξάρτητα όργανα εξωτερικού ελέγχου και λογοδοσίας σε σχέση με τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα (*polites.ert.gr*, 2016). Τη συγκρότηση, οργάνωση και στήριξη της λειτουργίας των Συμβουλίων έχει αναλάβει το Κέντρο Επικοινωνίας Ενημέρωσης Πολιτών της ΕΡΤ (ΚΕΕΠ).

⁶²⁴ Από το συνολικό ποσό που συγκεντρώνει η ΕΡΤ μέσα από την καταβολή του ανταποδοτικού τέλους των πολιτών παρακρατείται προμήθεια 0,5% που προορίζεται για τους προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας.

⁶²⁵ Σύμφωνα με τον νόμο 4324/2015 (άρθρο 12, παράγραφος 5), "επιτρέπεται, με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου ύστερα από εισήγηση του Διευθύνοντος Συμβούλου και αφού έχει προηγηθεί σχετική δημόσια προκήρυξη στον ιστότοπο της εταιρείας, η ανάθεση έργου ή παροχής ανεξάρτητων υπηρεσιών σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα, για την παραγωγή ή την επεξεργασία ή την παρουσίαση συγκεκριμένου ραδιοφωνικού, τηλεοπτικού ή διαδικτυακού προϊόντος για την εκπλήρωση των σκοπών και της αποστολής της εταιρείας σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου και του Καταστατικού της. Οι αναθέσεις και οι παροχές αυτές γίνονται με όρους χρηστής διαχείρισης, απόλυτης διαφάνειας και αξιοκρατίας, στο πλαίσιο ισοσκελισμένων προϋπολογισμών, αφορούν δε σε πρόγραμμα που ενισχύει το παραγόμενο και παρεχόμενο πρόγραμμα από

προαίρεση της κυβέρνησης για δημιουργία μιας νέας και διαφορετικής - σε σχέση με το παρελθόν - δημόσιας τηλεόρασης, απαλλαγμένης από τα τρωτά σημεία των προηγούμενων ετών, η επαναλειτουργία της ΕΡΤ, που έλαβε χώρα στις 11 Ιουνίου 2015, συνοδεύτηκε από σημαντικά προβλήματα, τα οποία συνέθεσαν ένα μοντέλο λειτουργίας παρωχημένης λογικής. Τα εν λόγω προβλήματα μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

- Δημιουργία θεσμικού πλαισίου που επιτρέπει στην πολιτική εξουσία να παρεμβαίνει άμεσα στη δημόσια τηλεόραση, αφού μέσα από τον σχετικό νόμο δίνεται η δυνατότητα στον Υπουργό Επικρατείας να αποφασίζει τα υψηλόβαθμα στελέχη της δημόσιας τηλεόρασης με απλή γνωμοδότηση της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής.⁶²⁶
- Για τη στελέχωση καίριων θέσεων του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα, όπως είναι τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, είχαν διαρρεύσει στον Τύπο κυβερνητικές επιλογές πριν ακόμα ολοκληρωθεί η διαδικασία υποβολής αιτήσεων.⁶²⁷
- Ο νόμος για τη λειτουργία της νέας ΕΡΤ δεν περιελάμβανε σαφή περιγραφή βασικών χαρακτηριστικών του νέου φορέα (όπως για παράδειγμα τον αριθμό των καναλιών), αλλά οι σχετικές αποφάσεις επαφίονταν στον Διευθύνοντα Σύμβουλο και στο Διοικητικό Συμβούλιο.
- Η νέα ΕΡΤ ξεκινούσε με πενιχρά οικονομικά που δεν θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν την άμεση συγκρότηση ολοκληρωμένου προγράμματος.

το προσωπικό της Ε.Ρ.Τ. Α.Ε. και στοχεύουν στην ενδυνάμωση της εγχώριας παραγωγής και των συντελεστών της" (ΦΕΚ, 2015, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 44, 29 Απριλίου, σ. 390-391).

⁶²⁶ Στο Ν. 4324/2015 (άρθρο 9, παράγραφος 2) προβλέπεται ότι ο Πρόεδρος, ο Διευθύνοντας Σύμβουλος και τρία μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, τα οποία λόγω των ειδικών γνώσεων και της πείρας τους μπορούν να συμβάλλουν στην εκπλήρωση του σκοπού της ΕΡΤ, "επιλέγονται ως εξής: ο αρμόδιος για θέματα Δημόσιας Ραδιοτηλεόρασης Υπουργός Επικρατείας απευθύνει δημόσια πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος, η οποία δημοσιοποιείται με κάθε πρόσφορο μέσο, και μετά την κατάθεση των δηλώσεων ενδιαφέροντος υποβάλλει εισήγηση στην Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής, η οποία διατυπώνει τη γνώμη της με ανάλογη εφαρμογή της διαδικασίας των παραγράφων 3 έως 5 του άρθρου 49Α του Κανονισμού της Βουλής των Ελλήνων". Επιπλέον στον ίδιο νόμο (4324/2015, άρθρο 9) προβλέπεται ότι τα άλλα δύο μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, τα οποία εκπροσωπούν τους εργαζομένους της ΕΡΤ, εκ των οποίων το ένα έχει δημοσιογραφική ιδιότητα, "εκλέγονται με άμεση, μυστική και καθολική ψηφοφορία από τους εργαζόμενους της εταιρείας" (παράγραφος 3). Ωστόσο, στο σύνολό τους, σύμφωνα με τον εν λόγω νόμο, "τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου διορίζονται με απόφαση του Υπουργού Επικρατείας που είναι αρμόδιος για θέματα Δημόσιας Ραδιοτηλεόρασης μετά την τήρηση των διαδικασιών των παραγράφων 2 και 3 του παρόντος άρθρου" (παράγραφος 4) (ΦΕΚ, 2015, Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 44, 29 Απριλίου, σ. 388).

⁶²⁷ Στο ζήτημα αυτό ήταν χαρακτηριστική η αντίδραση του καθηγητή Γιώργου Πλειού, ο οποίος δήλωσε στον Τύπο: "Δεν σας κρύβω ότι είχα σκεφτεί να πάρω μέρος στη διαδικασία υποβολής υποψηφιότητας για τη στελέχωση του Διοικητικού Συμβουλίου. Κάποια στιγμή, όμως, είδα να δημοσιοποιούνται διάφορα ονόματα για τη στελέχωση της ΕΡΤ - για τις θέσεις διευθυντή ειδήσεων κ.τ.λ. - χωρίς να διαψεύδονται. Η στελέχωση της εταιρείας είναι δουλειά της διοίκησης. Αν οι αποφάσεις αυτές παίρνονται από αλλού, ποιος ο λόγος να υπάρχει Διοικητικό Συμβούλιο;". Επίσης, η κυβερνητική επιλογή του κ. Λάμπη Ταγματάρχη στη θέση του Διευθύνοντος Συμβούλου είχε χαρακτηριστεί άστοχη ακόμα και από βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ (όπως η κα Αγγελοπούλου, η κα Αννέτα Καβαβιά και ο κος Αλέξανδρος Τριανταφυλλίδης), οι οποίοι έχοντας στο παρελθόν εργαστεί ως δημοσιογράφοι στην ΕΡΤ θεώρησαν ότι το εν λόγω άτομο, λόγω της προηγούμενης θητείας του στην ΕΡΤ, αποδυνάμωνε τις προσδοκίες για μια πραγματικά νέα δημόσια τηλεόραση (Γαλάνης, 2016).

Κεφάλαιο 10:

Αποτιμώντας τη δημόσια τηλεόραση στην Ευρώπη και την Ελλάδα:

Ένας ανθεκτικός φορέας στο δρόμο προς το μέλλον

10.1 Σκέψεις για το μέλλον της δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη

Τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας βρίσκεται αντιμέτωπος με διλήμματα πολιτικής, τα οποία αφορούν σημαντικές πτυχές της λειτουργίας του, όπως είναι η γενικότερη ταυτότητα και φυσιογνωμία του στο μεταβαλλόμενο επικοινωνιακό πεδίο (Jakubowicz, 2007: 115-141), η αποστολή και οι υποχρεώσεις του σε επίπεδο προγραμματισμού (Betzel, 2007: 142-150), η χρηματοδότησή του (Papathanassopoulos, 2007: 151-165) καθώς και η σχέση του με τις νέες τεχνολογίες (Aslama & Syvertsen, 2007: 167-178).

Η μελλοντική πορεία του θεσμού δικαίως αποτελεί ένα από τα βασικότερα θέματα συζήτησης και προβληματισμού τόσο μεταξύ των μελετητών των Μέσων επικοινωνίας όσο και μεταξύ των ερευνητών διαφορετικών επιστημονικών τομέων (επικοινωνία, πολιτικές επιστήμες, οικονομία). Η συμβολή τους είναι πολυδιάστατη και σύμφωνα με την Karen Donders (2012: 25, 2011: 31-32) μπορεί να συνοψιστεί σε δύο κατηγορίες τοποθετήσεων ή δύο σχολές σκέψης:

- Η πρώτη, η λεγόμενη "προσέγγιση αποτυχίας της αγοράς", θεωρεί ότι στο πλαίσιο της ψηφιακής εποχής οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς δεν αποτελούν απαραίτητα στοιχεία της κοινωνίας και επομένως η εξέλιξη τους σε δημόσια μέσα επικοινωνίας (public service media) είναι κατακριτέα. Επί της ουσίας το σενάριο αυτό για το μέλλον της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης περιγράφει έναν θεσμό που σταδιακά συρρικνώνεται με αποτέλεσμα οι φορείς του να απευθύνονται σε πολύ εξειδικευμένο κοινό (niche public broadcasters).⁶²⁸
- Αντιθέτως, η "κοινωνική δημοκρατική προσέγγιση" θεωρεί ότι τα δημόσια Μέσα επικοινωνίας (public service media) είναι πολύτιμα για την κοινωνία, συμβάλλοντας στην εξυπηρέτηση των δημοκρατικών της αναγκών. Οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς εκλαμβάνονται ως ο πυρήνας των δημόσιων Μέσων επικοινωνίας (public

⁶²⁸ Κάποιοι μελετητές της σχολής αυτής περιγράφουν ένα επικοινωνιακό σύστημα στο οποίο οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς υποκαθίστανται από ένα μοντέλο εκδότη δημόσιας υπηρεσίας (public service publisher, PSP) στο οποίο οι υπηρεσίες δημόσιου κοινωνικού χαρακτήρα που αποτυγχάνει να καλύψει η αγορά προσφέρονται μέσω μιας διαδικασίας υποβολής προσφορών και συνεπώς με βάση μια χρηματοδότηση ανταγωνιστικού χαρακτήρα. Επειδή, ωστόσο, η κατάργηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης θεωρείται ανέφικτη, μια δεύτερη ομάδα μελετητών της σχολής αυτής αποδέχεται την ύπαρξη στην αγορά ενός μικρού δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα, που θα υπόκειται σε ένα αυστηρό σύστημα ρύθμισης και ελέγχου. Πρόκειται για μια ελαφριά εκδοχή δημόσιας ραδιοτηλεόρασης συρρικνωμένης αποστολής, οι δραστηριότητες της οποίας περιορίζονται στις υπηρεσίες εκείνες που δε διαθέτει η αγορά, χωρίς να μπορεί να συμπεριλάβει αθλητικά προγράμματα, μυθοπλασία, ψυχαγωγική εκροή και υπηρεσίες νέων μέσων.

service media).⁶²⁹ Οι μελετητές της σχολής αυτής εντοπίζουν την αξία των δημόσιων Μέσων επικοινωνίας στην ικανότητά τους να προωθούν τη δημιουργία μιας δημόσιας σφαίρας προσβάσιμης σε όλους και να εκπληρώνουν στόχους δημόσιου συμφέροντος.

Στο πλαίσιο ενός εμπορευματοποιημένου, ιδιαίτερα ανταγωνιστικού ψηφιακού μέλλοντος η δημόσια ραδιοτηλεόραση θα πρέπει να βασιστεί σε μια πλούσια εκροή ξεχωριστού χαρακτήρα, διαφορετική από εκείνη των εμπορικών αντιπάλων της (Jakubowicz, 2007: 115-141).⁶³⁰ Αυτό θα της επιτρέψει αφενός να δικαιολογήσει τη δημόσια χρηματοδότηση που απολαμβάνει και αφετέρου να διατηρήσει μια ευρεία δημόσια υποστήριξη και συνεπώς μια ευρεία πολιτική υποστήριξη, απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιβίωσή της. Άλλωστε, από την ημέρα της δημιουργίας της μέχρι και σήμερα η δημόσια ραδιοτηλεόραση έχει ως κύριο μέλημά της τη διατήρηση της διαφορετικότητάς της (της διακριτότητάς της) συγκριτικά με τους άλλους φορείς του πεδίου. Το χαρακτηριστικό αυτό της έχει προσδώσει μια ιδιαίτερη θέση στο επικοινωνιακό πεδίο και από το ίδιο αναμένεται να κριθεί το μέλλον της.

Η βασική αποστολή της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης σε γενικές γραμμές μπορεί να παραμένει αμετάβλητη, ωστόσο η στρατηγική που υιοθετείται για την εκπλήρωσή της είναι αναγκαίο να εξελίσσεται μέσα στον χρόνο με βάση τις ευρύτερες μεταβολές του επικοινωνιακού πεδίου. Στο μέλλον επιτυχείς δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς θα αποδειχθούν εκείνοι που θα συνεχίσουν να εξελίσσονται και να προσαρμόζονται στα νέα δεδομένα, μεριμνώντας για τη διατήρηση μιας διακριτής φυσιογνωμίας και μιας δυναμικής θέσης στην αγορά των Μέσων. Η συνταγή της επιτυχημένης λειτουργίας περιλαμβάνει ακόμα και σήμερα τις ίδιες αρχές με αυτές που είχε προτείνει η έκθεση McKinsey (1999: 5) πριν από αρκετά χρόνια: «ένα ευρύ μίγμα από προγράμματα υψηλής ποιότητας, σημαντικό μερίδιο, ουσιαστική και αξιόπιστη χρηματοδότηση, και ένας ολιγομερής (lean) οργανισμός».

⁶²⁹ Αρκετοί μελετητές βλέπουν τη μετατροπή των ραδιοτηλεοπτικών φορέων δημόσιας υπηρεσίας (public service broadcasters) σε Μέσα δημόσιας υπηρεσίας (public service media) ως μια αναγκαία και αυτόματη εξέλιξη, δεδομένου ότι οι υπηρεσίες με δημόσια αξία δεν περιορίζονται πλέον σε μια πλατφόρμα (βλ. ενδεικτικά Arriaza Ibarra, Nowak & Kuhn, 2015).

⁶³⁰ Η ερευνητική έκθεση McKinsey (1999) σχετικά με τη δημόσια ραδιοτηλεόραση στον κόσμο με έμφαση στο βρετανικό BBC αποκαλύπτει ότι στο πλαίσιο των ανταγωνιστικών ραδιοτηλεοπτικών αγορών η δημόσια ραδιοτηλεόραση μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο, μεριμνώντας για τη διαμόρφωση ενός χαρακτηριστικού προγραμματικού προφίλ και παρακινώντας τους εμπορικούς φορείς να πράξουν αναλόγως. Με αυτόν τον τρόπο η δημόσια τηλεόραση σε συνεργασία με την εμπορική γίνεται υποκινητής ενός «ενάρετου κύκλου», που συμβάλλει στην ανύψωση των προτύπων τηλεθέασης ολόκληρης της αγοράς. Όπως χαρακτηριστικά περιγράφεται στην έκθεση ο «ενάρετος αυτός κύκλος» έγκειται στην ικανότητα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης «να καθιστά δημοφιλή νέα στίλ προγραμμάτων και ως εκ τούτου να ενθαρρύνει τους εμπορικούς ραδιοτηλεοπτικούς φορείς να δημιουργήσουν τα δικά τους χαρακτηριστικά προγράμματα» (McKinsey, 1999: 4). Ουσιαστικά, η εν λόγω έκθεση περιγράφει την ανύψωση των προτύπων τηλεθέασης μέσα από μια διαδικασία ανάληψης ρίσκου από μέρους της δημόσιας τηλεόρασης που βοηθάει το σύνολο του τηλεοπτικού πεδίου (δημόσιου και ιδιωτικού).

Σύμφωνα με τον Jakubowicz (2007: 7), για να διασφαλίσει τη μελλοντική της παρουσία στο επικοινωνιακό πεδίο η δημόσια ραδιοτηλεόραση «πρέπει και να διατηρήσει τα βασικά της χαρακτηριστικά και να αλλάξει σημαντικά». Η αλλαγή πρέπει να είναι πολύπλευρη και να επέλθει σε επίπεδο τεχνολογίας, προγραμματισμού, χρηματοδότησης αλλά κυρίως στο επίπεδο της σχέσης του φορέα με το κοινό του. Δεδομένου ότι η υποστήριξη του πολιτικού κόσμου προς τη δημόσια ραδιοτηλεόραση έχει αρχίσει να φθίνει, είναι αναγκαίο να ενισχυθεί η υποστήριξη που απορρέει από το κοινό (ό.π.: 7).

Το παρελθόν διδάσκει το παρόν και το μέλλον. Στην περίπτωση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης μια αρχή είναι σταθερή μέσα στο χρόνο: οι όποιες εξελίξεις (θετικές ή αρνητικές) έχουν λάβει χώρα και αυτές που ακόμα αναμένονται δεν αποτελούν τυχαία γεγονότα του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου. Για την ακρίβεια, είναι «κάτι παραπάνω από ένα ιστορικό απρόοπτο» (Parathanassopoulos, 2007: 162). Η δημόσια τηλεόραση αξίζει να συνεχίσει να υπάρχει και να δίνει τον τόνο στο τηλεοπτικό πεδίο για τον απλούστατο λόγο ότι είναι ο μόνος φορέας που μπορεί να διασφαλίσει μια εμπλουτισμένη κουλτούρα στην τηλεοπτική εκροή.

10.2 Αποτίμηση της πορείας της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης - Σκέψεις για το μέλλον του θεσμού

Στην Ελλάδα ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας αποτέλεσε μια τηλεόραση χαμηλής εκτίμησης στη συνείδηση των τηλεθεατών – πολιτών. Η αρνητική αυτή ταυτότητα υπήρξε το αποτέλεσμα συσσωρευμένων εσφαλμένων ενεργειών και κοινωνικοπολιτικών παραγόντων σε βάθος χρόνου: αρχικά η πολιτική κουλτούρα, που παραδοσιακά συνήθιζε (και συνηθίζει) να παρεισφρέει στη λειτουργία των Μέσων και δευτερευόντως η αγορά.⁶³¹

Η ρίζα του "κακού" μπορεί να εντοπιστεί στη δεκαετία του 1960 στην οποία «η αρετή της τηλεόρασης» υπονομεύτηκε λόγω έλλειψης «μιας οργανωτικής μελέτης» που να μεριμνά όχι μόνο για το τεχνικό επίπεδο, αλλά και για την ύπαρξη ενός εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού με γνώσεις σε θέματα προγραμματισμού (Κάρτερ, 2004: 69).⁶³² Το επίσημο ξεκίνημα της ελληνικής τηλεόρασης υπήρξε οδυνηρό, αφού «συνέπεσε με δύσμοιρους καιρούς. Η δικτατορία κατεδίωξε την αξιοκρατία, διαστρέβλωσε την επικοινωνία και το κακό κάρπισε [...]» (Κάρτερ, 2004: 68-69). Το γεγονός, λοιπόν, ότι η πρώτη άνθισή της ελληνικής τηλεόρασης πραγματοποιήθηκε μέσα σε ένα πολιτικά νοσηρό περιβάλλον αποτέλεσε ανυπέρβλητη συνθήκη που δεν επέτρεψε στους διοικούντες του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα να συνειδητοποιήσουν τη σημασία της λειτουργίας των

⁶³¹ Η πολιτική κουλτούρα και η αγορά θεωρούνται βασικοί διαμορφωτές της φυσιογνωμίας του απορρυθμισμένου επικοινωνιακού πεδίου όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και άλλων νοτιοευρωπαϊκών χωρών (Paratheodorou & Machin, 2003: 49).

⁶³² Για τον Κάρτερ (2004: 68): «[...] το πιο μεγάλο ΑΝ για την εξέλιξη της ελληνικής τηλεόρασης είναι εκείνο που θα προϋπέθετε εξ αρχής την ανάθεση της διαμόρφωσης και της ανάπτυξής της σε έμπιστα και άξια χέρια υπευθύνων και επαϊόντων».

Μέσων επικοινωνίας με βάση τις αρχές της αντικειμενικότητας και της αμεροληψίας. Η έλλειψη αυτή σεβασμού απέναντι στην επικοινωνιακή αρετή της τηλεόρασης τροφοδότησε αναποτελεσματικές στρατηγικές διοίκησης και λειτουργίας.

Καταρχάς, το μονοπώλιο του κράτους στα ραδιοτηλεοπτικά δρώμενα -αν και αναγκαίο- αποδείχθηκε καταστρεπτικό, αφού οδήγησε, μεταξύ άλλων, σε ένα μοντέλο χειραγώγησης της ενημέρωσης από κυβερνητικούς παράγοντες.⁶³³ Ουσιαστικά, η αναγωγή της τηλεόρασης σε εργαλείο προπαγάνδας αποτέλεσε αρχή που κληροδοτήθηκε από τους πρωτεργάτες στους μεταγενέστερους σε ένα διαρκές πλαίσιο εξάρτησης του μέσου από την πολιτική εξουσία.⁶³⁴ Μάλιστα, ούτε η αποκατάσταση της δημοκρατίας αλλά ούτε και η απορρύθμιση του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου στάθηκαν ικανά γεγονότα για να προβληματίσουν τους ιθύνοντες σχετικά με την κυβερνητική παρέμβαση και τον κυβερνητικό έλεγχο. Η εκμετάλλευση της τηλεόρασης προς όφελος της κυβερνητικής εξουσίας αποτέλεσε αυτονόητο κομμάτι της νοοτροπίας του πολιτικού κόσμου της μεταπολιτευτικής εποχής. Έμοιαζε και μοιάζει σαν κατάλοιπο του παρελθόντος από το οποίο η ελληνική κοινωνία δεν μπόρεσε ποτέ να απεγκλωβιστεί. Η ελληνική δημόσια τηλεόραση κατατρύχεται από το παρελθόν της, το οποίο δύσκολα μπορεί να απολέσει.

Η έκταση της κυβερνητικής λογοκρισίας και παρέμβασης (όχι μόνο ως προς την παρεχόμενη ενημέρωση, αλλά και ως προς την ευρύτερη λειτουργία του φορέα) υπήρξε πάντοτε ιδιαίτερα εξόφθαλμη και αντικατοπτριζόταν, μεταξύ άλλων, στη συνήθη πρακτική μετακίνησης, "παγώματος" ή αντικατάστασης των διευθυντικών ή άλλων στελεχών κάθε φορά που λάμβανε χώρα αλλαγή της πολιτικής εξουσίας.⁶³⁵ Η διαίωνιση της κατάστασης

⁶³³ Η περίοδος του κρατικού τηλεοπτικού μονοπωλίου κυριαρχήθηκε από το λεγόμενο «πολιτικό μοντέλο τηλεόρασης», το οποίο σταδιακά στη δεκαετία του 1980 χωρίς να απολέσει τη δυναμική του επέτρεψε στην τηλεοπτική εκροή να προσλάβει μια πιο εμπορευματική φυσιογνωμία (Τσουρβάκας, 1996: 115).

⁶³⁴ Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι τόσο η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή (1974-1982) όσο και η μετέπειτα κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου (1982-1989), παρά τον διαφορετικό ιδεολογικό προσανατολισμό τους, συνέκλιναν στη συντήρηση ενός παθογόνου εποικοδομήματος λειτουργικών αξιών του τηλεοπτικού μέσου, το οποίο έδινε έμφαση στην εξυπηρέτηση ωφελιμιστικών στόχων ιδεολογικού-κομματικού χαρακτήρα. Η κομματική-πελατειακή λογική λειτουργίας της τηλεόρασης φάνηκε να μην μπορεί να υπερκεραστεί ούτε από τις μεταβολές που υπέστη ο φορέας σε τεχνολογικό και οργανωσιακό επίπεδο, αλλά ούτε και από τις προσπάθειες μεγαλύτερης διεύθυνσης της διαφήμισης στο τηλεοπτικό μέσο (Τσουρβάκας, 1996: 97). Γενικότερα, η περίοδος 1982-1989 αντιπροσωπεύει μια εποχή κρατικής παρεμβατικότητας, αλλά και σταδιακής ισχυροποίησης της οικονομικής λογικής στην πολιτική του τηλεοπτικού προγράμματος, η οποία αντικατοπτριζόταν στη σταδιακή αύξηση των διαφημιστικών εσόδων της δημόσιας τηλεόρασης. Το αποτέλεσμα ήταν μία κατάσταση όπου η «αντίφαση ανάμεσα στο πολιτικό και το οικονομικό γίνεται ανορθολογικός τρόπος συνύπαρξης» (Τσουρβάκας, 1996: 115).

⁶³⁵ Ο νοσηρός τρόπος διοίκησης της ΕΡΤ αντικατοπτρίζεται, για παράδειγμα, σε μια διαπίστωση του Γιώργου Κάρτερ (2004: 46) με αφορμή την απρόσμενη μετακίνησή του από τη θέση του Υποδιευθυντή Τηλεόρασης στην Υποδιεύθυνση των Περιφερειακών Σταθμών της Ραδιοφωνίας τον Αύγουστο του 1977, εξέλιξη σχετικά με την οποία σχολιάζει: «Τη δημιουργική συνέχεια στην ΕΡΤ ποτέ δεν τη γνώρισα. Ποτέ δεν υπήρξε ένα πλάνο κατεύθυνσης, οργάνωσης και προοπτικής. Βασική αιτία οι εναλλασσόμενες κυβερνήσεις με τις κατ' επέκτασιν κομματικές αλλαγές σε όλα τα διευθυντικά επίπεδα». Η στενή σχέση μεταξύ δημόσιας τηλεόρασης και

αυτής ενισχύθηκε από την έλευση της ιδιωτικής τηλεόρασης, που συμπαρέσυρε τη δημόσια τηλεόραση σε μια διαφορετική λογική λειτουργίας⁶³⁶ στο πλαίσιο ενός αδύναμου Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης.⁶³⁷

πολιτικού κόσμου διαφαίνεται επίσης στην παραδοχή του Ιωάννη Λάμψα, μετά την αποπομπή του από τη θέση του Γενικού Διευθυντή της ΕΡΤ στις αρχές του 1978, σύμφωνα με την οποία «η θέση του Γενικού Διευθυντή είναι πολύ λεπτή, γιατί ενώ δεν έχει πολιτική εξουσία, επιτελεί πολιτικό έργο» (Κάρτερ, 2004: 50).

⁶³⁶ Για αυτό και ο Κάρτερ (2004: 69) έχει επιτυχώς επισημάνει ότι «Και θα 'ταν ακόμα σαν ξύπνημα κοινωνικής συνείδησης ΑΝ η κρατική τηλεόραση, αντί να επηρεάζεται από τα εμπορικά κανάλια, ταύτιζε την επικοινωνιακή της αρετή με τις αξίες του πολιτισμού» (Κάρτερ, 2004: 69).

⁶³⁷ Το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ) ιδρύθηκε το 1989 (με τον νόμο 1866/1989) στα πρότυπα της γαλλικής εποπτικής αρχής για τη ραδιοτηλεόραση, Haute Autorité, και έχει ως αποστολή να εποπτεύει και να ρυθμίζει το ραδιοηλεκτροπτικό πεδίο. Μέσα στα χρόνια επιφορτίστηκε με ευθύνες, όπως προσδιορίστηκαν σε μια σειρά νόμων (2173/1993, 2328/1995, 2644/1998). Σε θεωρητικό επίπεδο δημιουργήθηκε για να διασφαλίσει την αντικειμενικότητα, την ισομέρεια και την ποιότητα στο πλαίσιο της ραδιοηλεκτροπτικής εκροής, αλλά στην πράξη λειτούργησε ως ενδιάμεσος κρίκος μεταξύ των συμφερόντων της εκάστοτε κυβέρνησης και των συμφερόντων των ραδιοηλεκτροπτικών επιχειρήσεων (Parathanassopoulos & Karadimitriou, 2013: 68). Μέχρι το 2001, οι αρμοδιότητες και το νομικό καθεστώς του φορέα ρυθμιζόνταν μέσω νομοθετικών διατάξεων. Από το 2001 (μετά την αναθεώρηση του Ελληνικού Συντάγματος) τα εν λόγω θέματα είναι συνταγματικά κατοχυρωμένα. Πιο συγκεκριμένα, το ΕΣΡ συμπεριελήφθη στις ανεξάρτητες αρχές από την έβδομη (Ζ) Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων. Σύμφωνα με το αναθεωρημένο Σύνταγμα της Ελλάδας (2008, άρθρο 15, παράγραφος 2, σ. 29) "η ραδιοφωνία και η τηλεόραση υπάγονται στον άμεσο έλεγχο του κράτους" και το ΕΣΡ, ως ανεξάρτητη διοικητική αρχή, είναι αποκλειστικά επιφορτισμένη με τον "έλεγχο και την επιβολή των διοικητικών κυρώσεων" στο ραδιοηλεκτροπτικό τομέα. Σύμφωνα με το αναθεωρημένο Σύνταγμα (2008, άρθρο 15 - παράγραφος 2, άρθρο 101Α -παράγραφος 1) και τον νόμο 2863/2000, το ΕΣΡ είναι επιφορτισμένο με τις ακόλουθες λειτουργίες:

- Εποπτεύει τα ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά προγράμματα ως προς το περιεχόμενο, έτσι ώστε α) να εκπληρώνονται οι στόχοι της αντικειμενικής και με ίσους όρους μετάδοσης πληροφοριών, ειδήσεων, προϊόντων λόγου και τέχνης (όπως προβλέπονται στο Σύνταγμα), β) να διασφαλίζεται η ποιοτική στάθμη των προγραμμάτων, η πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας, ο σεβασμός της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, η προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας.
- Προσδιορίζει τους κώδικες δεοντολογίας για τις ειδησεογραφικές εκπομπές, τις διαφημίσεις και τα προγράμματα ψυχαγωγίας.
- Εκδίδει τις προβλεπόμενες στον νόμο προκηρύξεις, χορηγεί, ανανεώνει και ανακαλεί τις άδειες των επίγειων ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών, καθώς και κάθε είδους άδειες και εγκρίσεις που προβλέπονται στους ισχύοντες νόμους για τη ραδιοτηλεόραση.
- Απευθύνεται σε δημόσιους ή ιδιωτικούς ραδιοηλεκτροπτικούς φορείς με οδηγίες, συστάσεις ή ερωτήσεις και γνωμοδοτεί σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων των σχετικών νόμων και κανονισμών.
- Διατηρεί μητρώο επιχειρήσεων Μ.Μ.Ε., όπου συμπεριλαμβάνονται πληροφορίες σχετικά με την κυριότητα των εταιρειών μέσων μαζικής ενημέρωσης και των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον ευρύτερο τομέα των μέσων ενημέρωσης.
- Ελέγχει την τήρηση των διατάξεων αναφορικά με περιορισμούς στην ιδιοκτησία των επιχειρήσεων ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σταθμών και δημοσιεύει πληροφορίες σχετικά με την κυριότητα των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών.
- Γνωμοδοτεί προς τον Υπουργό Εσωτερικών σχετικά με τα άτομα που διορίζονται ως μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του δημόσιου ραδιοηλεκτροπτικού φορέα.
- Εποπτεύει την τήρηση των διατάξεων που διέπουν τη λειτουργία των δημόσιων και ιδιωτικών ραδιοηλεκτροπτικών οργανισμών και επιβάλλει τις προβλεπόμενες διοικητικές κυρώσεις.

Η στενή εξάρτηση του ραδιοτηλεοπτικού φορέα από την εκάστοτε κυβερνητική εξουσία καταδίκασε την ελληνική τηλεόραση σε αδυναμία χάραξης μιας δημιουργικής πορείας που να έχει διάρκεια. Οι καταστροφικές συνέπειες της λανθασμένης αυτής λειτουργικής συνθήκης διήρκησαν μεγάλο χρονικό διάστημα και παρόλο που έγιναν αντιληπτές ακόμη και από τους πρωτεργάτες της ελληνικής ραδιοτηλεόρασης, αποδείχθηκαν ανθεκτικές στον χρόνο, με αποτέλεσμα να συντηρηθεί ένα πελατειακό μοντέλο διοίκησης που παρέμεινε ζωντανό ως την τελευταία ημέρα λειτουργίας της ΕΡΤ. Το γεγονός ότι ακόμα και μέχρι το αιφνίδιο κλείσιμο της ΕΡΤ το τηλεοπτικό κοινό χρησιμοποιούσε τον όρο "κρατική τηλεόραση" και όχι "δημόσια τηλεόραση" προκειμένου να αναφερθεί σε υπηρεσίες του φορέα αποτελεί ισχυρή απόδειξη της στενής σχέσης του κράτους με τον ραδιοτηλεοπτικό φορέα στη συνείδηση των πολιτών. Πρόκειται για μια αναπαράσταση που καλλιεργήθηκε συστηματικά μέσα στα χρόνια και αντικατόπτριζε το βεβαρημένο παρελθόν της ΕΡΤ ως φερέφωνο της κυβερνητικής προπαγάνδας.

Ο βαθμός της κρατικής παρέμβασης διαχρονικά αποδείχθηκε τόσο μεγάλος, που ουσιαστικά η δημόσια τηλεόραση οδηγήθηκε στη συγκρότηση μιας φυσιογνωμίας που παρέκκλινε από το δυτικοευρωπαϊκό πρότυπο, με αποτέλεσμα την ανάδειξή της σε ιδιαίτερη περίπτωση. Σε αυτήν την παρέκκλιση συνέβαλε επίσης ο τρόπος χρηματοδότησής της. Η καταβολή του ανταποδοτικού τέλους μέσω του λογαριασμού του ηλεκτρικού ρεύματος και όχι απευθείας από τα τηλεοπτικά νοικοκυριά βρισκόταν σε αντίθεση με τη συνήθη δυτικοευρωπαϊκή τακτική και θεωρήθηκε ακόμα μια ένδειξη ενός φορέα που διακρινόταν περισσότερο από μια κρατική, παρά από μια δημόσια πολιτική λειτουργίας (Parathanassopoulos, 2010: 224). Εξαιτίας αυτής της φυσιογνωμίας ενός παραδοσιακά ελεγχόμενου φορέα, η ΕΡΤ, κατά τη διάρκεια της πορείας της στο απελευθερωμένο ραδιοτηλεοπτικό πεδίο, αδυνατούσε να ανακάμψει ως προς το μερίδιο τηλεθέασης που της αναλογούσε, με αποτέλεσμα η αύξηση ή η διατήρηση του ανταποδοτικού τέλους να καθίσταται ένα δύσκολο εγχείρημα.

Η παραπάνω αδυναμία ανάκαμψης οφειλόταν, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι η δημόσια τηλεόραση σε όλες τις περιόδους λειτουργίας της χαρακτηρίστηκε από μια φιλοσοφία προγράμματος που δεν βασιζόταν πάνω σε κάποια καλομελετημένη στρατηγική με ιδιαίτερο βάθος χρόνου. Ανεξαρτήτως της ποιότητας του οράματος που υιοθέτησε ο εκάστοτε διευθυντής προγράμματος,⁶³⁸ σχεδόν ποτέ δεν υπήρξε ο απαιτούμενος χρόνος η

⁶³⁸ Για παράδειγμα, Ο Βασίλης Βασιλικός, ως αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής της ΕΡΤ - υπεύθυνος για το πρόγραμμα, θεωρούσε ότι η τηλεόραση έπρεπε να λειτουργεί ως ένα μέσο που εξωθεί τον τηλεθεατή να αποδράσει από το σπίτι του για να γνωρίσει τον πραγματικό κόσμο. Σύμφωνα με τον ίδιο, "η τηλεόραση ως μέσο είναι σπουδαία, σταματάει έναν πόλεμο του Βιετνάμ, πληροφορείται ο κόσμος για το τι συμβαίνει στον πλανήτη, τα ντοκιμαντέρ είναι αριστουργηματικά, το υπόλοιπο πρόγραμμα πλην τριών τηλεοπτικών σειρών, οι οποίες πρέπει να παίζονται, και δειγματοληπτικά ορισμένες πολύ καλές ταινίες μια φορά-δυο την εβδομάδα και μερικά πολύ καλά σίριαλ [...] η υπόλοιπη πρέπει να κάνει τον τηλεθεατή να βγει από το σπίτι του για να δει το πραγματικό. Το πραγματικό είναι η εξουσία που μυρίζει λιβάνι, το ποδοσφαιρικό γήπεδο όπου το μάτι δεν κάνει ζουμ πάνω στα πόδια του ποδοσφαιριστή, το θέατρο όπου δεν υφίσταται την τηλεσκοπηθείσα του τηλεσκοπηθεί και το βλέπει ολόκληρο και το σινεμά σε μεγάλη οθόνη. Αυτή ήταν η φιλοσοφία [μου], ότι η τηλεόραση είναι για τους ανάπηρους, για τους ανθρώπους της τρίτης ηλικίας και για

φιλοσοφία αυτή να εδραιωθεί στη συνείδηση του κοινού λόγω των συχνών εναλλαγών των αρμόδιων στελεχών με βάση τα κομματικά κελεύσματα.

Ενώ λοιπόν μέχρι πριν τη δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας το κυριότερο διαχρονικό πρόβλημα της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης υπήρξε η έλλειψη πραγματικής ανεξαρτησίας σε λειτουργικό επίπεδο, από τη δημοσιονομική ύφεση και μετά η απαξίωση της ΕΡΤ έλαβε νέες μορφές: μισθοί μειώθηκαν ή σημειώθηκε αδυναμία στην καταβολή τους⁶³⁹, συμβασιούχοι απολύθηκαν, εργασιακά δικαιώματα του προσωπικού περιορίστηκαν και οι εξαγγελίες συγχώνευσης ή ακόμα χειρότερα οι σκέψεις κλεισίματος του οργανισμού έγιναν εμφανέστερες παρά ποτέ.

Αυτή η εικόνα κατάρρευσης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης απαιτούσε πολύ και ουσιαστική δουλειά για να ανατραπεί, κάτι που καμιά διοίκηση δεν κατάφερε να επιτύχει. Στην ΕΡΤ ποτέ δεν έλαβε χώρα ένας ουσιαστικός εξορθολογισμός με αξιολόγηση του προσωπικού και επένδυση στο ποιοτικό πρόγραμμα. Ο εποικοδομητικός εξορθολογισμός δε νοείται χωρίς βαθιές "τομές", κάτι που δεν ελήφθη ποτέ σοβαρά υπόψη, πιθανώς εξαιτίας της πελατειακής νοοτροπίας. Οι εξαγγελίες για ουσιαστικές αλλαγές στην ΕΡΤ από τους αρμόδιους Υπουργούς ήταν επανειλημμένες, αλλά συνήθως τα περισσότερα νέα μέτρα - αν όχι όλα - έμεναν στα χαρτιά.

Η ελληνική δημόσια τηλεόραση διαχρονικά επλήγη από προβλήματα, τα οποία οι ιθύνοντες δεν είχαν ποτέ τη βούληση, το θάρρος ή ακόμα και την κομματική στήριξη να τα επιλύσουν αποτελεσματικά. Για αυτό και ο φορέας - σε επίπεδο προθέσεων - βρισκόταν πάντα σε μία διαδικασία κατ' επίφαση εξυγίανσης. Το πρόβλημα ήταν ότι η πρόθεση παρέμενε πρόθεση και δεν μετουσιωνόταν σε πράξη. Τη νοσηρή αυτή κατάσταση επιβεβαιώνει ο Τζώνη Καλημέρης (2016), πρώην Πρόεδρος της ΕΡΤ, ο οποίος υπογραμμίζει:

"Κατά καιρούς είχαμε σχέδια στην ΕΡΤ να την ξανασχεδιάσουμε, να την ξαναφτιάξουμε εκ του μηδενός, αλλά πάντα λέγαμε ότι η ΕΡΤ χρειάζεται ένα πολύ μεγάλο ξεκαθάρισμα, μια επικαιροποίηση του ιδρυτικού της νόμου, και αυτό είναι το μόνο πράγμα που δεν καταφέραμε να κάνουμε".

Κάθε φορά που η θέση του Διευθύνοντος Συμβούλου (ή του διοικητικού επιτελείου εν γένει) ανανεωνόταν οι εξαγγελίες κινούνταν στο ίδιο μοτίβο, περιλαμβάνοντας υποσχέσεις για νοικοκύρεμα, ανταγωνιστικότητα, πλουραλισμό και απεξάρτηση από την κυβερνητική εξουσία. Πολυδιατυπωμένες υποσχέσεις με μηδαμινή ωστόσο πρόοδο στο τέλος της

τους φυλακισμένους. Αυτοί είναι οι ιδανικοί θεατές της τηλεόρασης, διότι δεν μπορούν να μετακινηθούν. Οι υπόλοιποι να βλέπουν αυτά στα οποία η τηλεόραση είναι μοναδική στο είδος της και για τα άλλα όλο το καλλιτεχνικό έργο είναι πώς θα κάνεις ένα τέτοιο πρόγραμμα ώστε να αναγκάσεις τον άλλο, να τον κάνεις να πάει να δει το πραγματικό. Αυτή ήταν η φιλοσοφία μου. Τίποτα το περίπλοκο" (Βασιλικός, 2012).

⁶³⁹ Τον Μάρτιο του 2013 προέκυψε πρόβλημα ως προς την καταβολή των δεδουλευμένων μέχρι και για τις κομμάτιες του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα λόγω αδυναμίας ανεύρεσης μιας αποδεκτής από τη νομική υπηρεσία του οργανισμού σχέσης απασχόλησης (Real.gr, 2013 γ).

διαδρομής. Για την ακρίβεια, υποσχέσεις που τελικά αποδεικνύονταν φρούδες ελπίδες με αποτέλεσμα η εξυγίανση να καταστεί ο μεγαλύτερος ευσεβής πόθος του φορέα.⁶⁴⁰

Το ότι ο πολιτικός έλεγχος που διαχρονικά ασκήθηκε στην ΕΡΤ αποτέλεσε μία από τις σημαντικότερες "πηγές κακού" επιβεβαιώθηκε περίτρανα μετά το αιφνίδιο κλείσιμο του φορέα. Κατά τη διάρκεια της καταληφθείσας ΕΡΤ οι δημοσιογράφοι επέδειξαν τέτοιο ζήλο ως προς την παροχή κριτικής και σφαιρικής ενημέρωσης που ίσως για πρώτη φορά ο φορέας υπηρέτησε με ενάργεια έναν πραγματικά δημόσιο χαρακτήρα.⁶⁴¹ Συζητήθηκαν και προβλήθηκαν θέματα που άλλοτε καταπνίγονταν μέσα στη δίνη του πολιτικού παρεμβατισμού, χαρακτηριζόμενα ως "ακατάλληλα".

Η ΕΡΤ έπρεπε να είχε ανακαλύψει έναν τρόπο να θωρακίσει τον εαυτό της θεσμικά από πολιτικές (ή άλλου είδους) σκοπιμότητες. Όφειλε να είχε εφαρμόσει ένα αξιοκρατικό σύστημα στελέχωσης του συνολικού δυναμικού της, όπως επίσης να είχε αναβαθμίσει την ποιότητα και την οικονομική της αποτελεσματικότητα.⁶⁴² Παράλληλα, η συγκρότηση ενός επιχειρησιακού σχεδίου μακράς διάρκειας από πραγματικούς ειδήμονες με προοπτικές ανεμπόδιστης εφαρμογής ήταν κάτι παραπάνω από αναγκαία. Όσο όλα αυτά τα αυτονόητα μέτρα έμεναν ανεφάρμοστα, τόσο η ΕΡΤ βάλτωνε όλο και περισσότερο σε ένα είδος καταστροφικής αυτοχειρίας. Τελικά η καταστροφική αυτοχειρία υπερκεράστηκε από μια "αψυχολόγητη" κυβερνητική πολιτική, που οδήγησε στον αιφνίδιο θάνατο της ΕΡΤ, μια πολιτική πράξη που ξεσήκωσε σωρεία αντιδράσεων κλείνοντας το σημαντικότερο - μέχρι τότε - κομμάτι της ιστορίας της ελληνικής τηλεόρασης.

Τα τελευταία πέντε χρόνια η επιστημονική συζήτηση στην Ευρώπη εύλογα έχει στραφεί στην επικαιροποίηση της φιλοσοφίας, των αξιών και του τρόπου λειτουργίας της

⁶⁴⁰ Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η ανάγκη για εξυγίανση και συνολική αναδιάρθρωση της ΕΡΤ μέσα από περικοπές, τακτοποίηση των οικονομικών, επανεξέταση των συμβάσεων εργασίας και αναδιαμόρφωση του προγράμματος επισημαινόταν από τον Τύπο με κάθε ευκαιρία (βλ. ενδεικτικά Γαλάνης 2010α: Α63 99).

⁶⁴¹ Όπως επισημαίνει ο Πλειός (2013: 9) "το πραγματικό πρόβλημα της ΕΡΤ εδώ και δεκαετίες ήταν ο πολιτικός της έλεγχος, όπως ακριβώς συμβαίνει και με ολόκληρη τη χώρα, της οποίας το κύριο εμπόδιο προκειμένου να γίνει μια σύγχρονη ανεπτυγμένη ευρωπαϊκή χώρα δικαίου είναι το πολιτικό της σύστημα. Όταν έφυγε (για την ακρίβεια, όταν αποφάσισε να αυτοκτονήσει) αυτός ο έλεγχος, η ΕΡΤ έγινε κυριολεκτικά δημόσια στον τομέα της ενημέρωσης".

⁶⁴² Για παράδειγμα, ο Διευθύνοντας Σύμβουλος της ΕΡΤ, κ. Γκίκας Μάναλης, θεωρούσε ότι η πολιτική επίδοσης 25% του ανταποδοτικού τέλους υπέρ του Λειτουργού Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΛΑΓΗΕ Α.Ε.) συνιστά απειλή για την ορθή μελλοντική λειτουργία του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της χώρας (Real.gr, 2013 β). Ο Λ.Α.Γ.Η.Ε. λειτουργεί την Ημερήσια Αγορά Ηλεκτρικής Ενέργειας και φροντίζει για την έγκαιρη και συντονισμένη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας. Στις δραστηριότητες της εταιρείας περιλαμβάνονται τα εξής: α) Ημερήσιος Ενεργειακός Προγραμματισμός (ΗΕΠ) και εκκαθάριση των σχετικών συναλλαγών, β) Διαχείριση του ειδικού λογαριασμού Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) και Συμπαγωγής Ηλεκτρικής Ενέργειας και Θερμότητας Υψηλής Απόδοσης (ΣΗΘΥΑ), γ) Εφαρμογή των κανόνων για τη λειτουργία της Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας και ιδιαίτερα του Ημερήσιου Ενεργειακού Προγραμματισμού, με βάση τις διατάξεις του Ν.4001/2011 και των - κατ' εξουσιοδότηση αυτού - εκδιδόμενων πράξεων (ΛΑΓΗΕ, 2015: 3). Στο ΛΑΓΗΕ πωλείται το σύνολο της παραχθείσας και της εισαγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας. Στη συνέχεια, οι προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας αγοράζουν από την εν λόγω εταιρεία την ηλεκτρική ενέργεια για να τη μεταπωλήσουν στον τελικό καταναλωτή.

δημόσιας τηλεόρασης με βάση τις εξελίξεις του ψηφιακού- διαδικτυακού πεδίου. Μια συζήτηση που η ΕΡΤ δεν μπόρεσε να αντιληφθεί -τουλάχιστον στην ολότητά της - παρά τις δράσεις που πρόλαβε να αναπτύξει στο διαδικτυακό πεδίο.

Σε έναν κόσμο που κυριαρχείται από τις συγκλίνουσες ψηφιακές τεχνολογίες, τις διαδικτυακές υπηρεσίες και τα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι άτοπο να μιλάει κανείς απλά για δημόσια τηλεόραση με την παραδοσιακή της έννοια: ως μετάδοση προγραμμάτων από ένα κέντρο παραγωγής προς ένα μαζικό κοινό (public service broadcasting). Η παραπάνω αντίληψη είναι αδιαμφισβήτητη παρωχημένη, αφού πλέον το τηλεοπτικό μέσο αντιπροσωπεύει ένα μικρό μέρος ενός πολυμεσικού επικοινωνιακού πεδίου. Σε αντιστοιχία με αυτές τις εξελίξεις η σύνδεση δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας και τηλεόρασης έχει αναπόφευκτα μεταβληθεί. Στο νέο πολυμεσικό πεδίο των Μέσων είναι ακριβέστερο να μιλάμε για Μέσα δημόσιας υπηρεσίας (public service media) ή επικοινωνία δημόσιας υπηρεσίας (public service communication), εννοώντας τις υπηρεσίες εκείνες που προέρχονται από φορείς μη εμπορικού χαρακτήρα.

Σήμερα, στην Ευρώπη οι αξίες και η φιλοσοφία της ραδιοτηλεόρασης ως δημόσιας κοινωνικής υπηρεσίας επαναπροσδιορίζονται λόγω της ραγδαίας ανάπτυξης του διαδικτύου. Ένα ήθος οπτικοακουστικών υπηρεσιών δημόσιου κοινωνικού χαρακτήρα επεκτείνεται όλο και περισσότερο στον διαδικτυακό κόσμο. Ένα βασικό ζήτημα της πολιτικής για τα Μέσα σε ευρωπαϊκό επίπεδο συνοψίζεται στο ερώτημα εάν η παρουσία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στο διαδίκτυο είναι θεμιτή ή όχι. Το βέβαιο είναι ότι ορισμένοι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς της Ευρώπης έχουν ήδη προβεί σε σημαντικές πρωτοβουλίες στις νέες διαδικτυακές πλατφόρμες με φόντο μεταρρυθμίσεις που έχουν μεταβάλλει το νομικό (legal) και στρατηγικό (policy) πλαίσιο λειτουργίας τους.⁶⁴³

Η ΕΡΤ, αν και ανέπτυξε ορισμένες βασικές δράσεις στο διαδίκτυο, δεν κατόρθωσε να προβληματιστεί με σοβαρότητα ως προς τα παραπάνω ζητήματα με βασικότερο τον εποικοδομητικό εκσυγχρονισμό της πολιτικής λειτουργίας και οργάνωσης του φορέα. Η ελληνική δημόσια τηλεόραση όφειλε πρώτα να προσδιορίσει με ακρίβεια την αποστολή της στο διαδικτυακό πεδίο και εν συνεχεία με βάση αυτή να θέσει σε εφαρμογή ένα σχέδιο καινοτόμων δράσεων, εμπνεόμενη ίσως και από πρωτοβουλίες άλλων χωρών, όπως είναι η Δανία. Ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας όφειλε να μεριμνήσει για μια ενιαία διαδικτυακή

⁶⁴³ Τον Μάρτιο του 2009 το γαλλικό κοινοβούλιο υιοθέτησε νόμο, που για πρώτη φορά απαγόρευσε την προβολή διαφήμισης στις συχνότητες του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα της χώρας. Έναν χρόνο αργότερα (το Μάρτιο του 2010) παρόμοιος νόμος υιοθετήθηκε και στην Ισπανία. Και στις δύο περιπτώσεις η νέα νομοθεσία μετέβαλε ριζικά το παραδοσιακό σύστημα χρηματοδότησης της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Στην Ιταλία δημιουργήθηκε νέος καταστατικός χάρτης (charter) για τη δημόσια ραδιοτηλεόραση και στη Βρετανία εφαρμόστηκαν νέες πολιτικές ειδικά για τις διαδικτυακές δράσεις του δημόσιου ραδιοτηλεοπτικού φορέα στη βάση ενός νέου καταστατικού και μιας νέας συμφωνίας. Εν τω μεταξύ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε μια νέα Ανακοίνωση (2009) σχετικά με την κρατική ενίσχυση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (Communication from the Commission on the Application of State Aid Rules to Public Service Broadcasting), η οποία επιβάλλει αυστηρότερο έλεγχο όσον αφορά την επέκταση των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων στα Νέα Μέσα μέσω μιας "εκ των προτέρων αξιολόγησης" (ex ante test).

πολιτική, που θα εκλάμβανε το διαδίκτυο όχι ως μια συμπληρωματική προς τη ραδιοτηλεόραση πλατφόρμα, αλλά ως ένα εντελώς νέο πεδίο δράσης με στόχο:

- Την ενίσχυση των συμμετοχικών δυνατοτήτων των πολιτών (για μια αποδοτικότερη παρουσία τους στη δημοκρατική κοινωνία).
- Την ενίσχυση της καθολικότητας, που σημαίνει παροχή διαδικτυακού περιεχομένου που απευθύνεται τόσο στους πολλούς όσο και στους λίγους, καθώς και δυνατότητες πρόσβασης σε αρχειακό υλικό. Επίσης, σημαίνει προσέγγιση των νεότερων τμημάτων του κοινού. Σε αυτά μπορούν να βοηθήσουν ειδικές πλατφόρμες ανταλλαγής ειδήσεων και πληροφοριών καθώς και φόρουμ συζήτησης.
- Την ποιότητα και κατ' επέκταση τη σφυρηλάτηση της εμπιστοσύνης του κοινού. Για να επιτευχθεί αυτό δε φτάνουν απλά οι θεωρητικές αξίες της αμεροληψίας, της αντικειμενικότητας, της διαφάνειας, της αλήθειας, της δίκαιης στάσης, της ισορροπίας, αλλά χρειάζονται καινοτόμα και πρωτότυπα διαδικτυακά εγχειρήματα που θα υπηρετούν τις αρχές αυτές. Τέτοια μπορεί να είναι ένα κανάλι αποκλειστικά για το διαδίκτυο, νέες διαδικτυακές ειδησεογραφικές υπηρεσίες, καθώς και φόρουμ ή διαδικτυακές κοινότητες. Εξίσου απαραίτητη είναι και η έμφαση στο εκπαιδευτικό περιεχόμενο μέσα από εξειδικευμένες υπηρεσίες.

Τελικά, οι όποιες στρατηγικές υιοθετήθηκαν σε σχέση με την παρουσία της ΕΡΤ στο διαδίκτυο διαμορφώθηκαν υπό την παραδοσιακή επιρροή της κυβερνητικής εξουσίας. Η διαδικτυακή δράση της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης υπαγορεύτηκε από κυβερνητικές σκοπιμότητες παρά από τη διάθεση και ικανότητα του φορέα να πειραματιστεί και να καινοτομήσει. Ως εκ τούτου, η σχετική εξέλιξη καθυστέρησε συγκριτικά με τη εκείνη των εμπορικών αντιπάλων, ενώ το διαδίκτυο αντιμετωπίστηκε ως ένας συμπληρωματικός δίαυλος της ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης.

Οι πολιτικοί δεν έδειξαν το απαιτούμενο ενδιαφέρον για πραγματικά καινοτόμες διαδικτυακές υπηρεσίες της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Στην ιστοσελίδα του φορέα απλά αναπαράγονταν κάποιες από τις παραγωγές που προσέφερε το κάθε ένα από τα τρία κανάλια μέσω των επίγειων ψηφιακών συχνοτήτων. Η ανάπτυξη δυνατοτήτων διαδραστικότητας για τον πολίτη με σκοπό την ενίσχυση της παρουσίας του στη δημοκρατική δημόσια σφαίρα ήταν ένας στόχος που δεν επιδιώχθηκε ποτέ. Άλλωστε, η παραδοσιακά μη ορθολογική διαχείριση της δημόσιας χρηματοδότησης δεν άφηνε περιθώρια για ιδιαίτερα διαδικτυακά εγχειρήματα.

Γενικά, στην Ελλάδα (αλλά και αλλού στην Ευρώπη) το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ρύθμισης σε σχέση με τη δημόσια τηλεόραση εντοπίζεται στο ότι οι πιο σημαντικές πολιτικές (εφόσον υπήρξαν) προέρχονταν από το κράτος και όχι από τον ίδιο τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα που είχε επιφορτιστεί με μια σημαντική αποστολή κοινωνικού χαρακτήρα. Συχνά οι πολιτικές ήταν ανύπαρκτες ή σχεδιάζονταν με καθυστέρηση μέσα σε ένα άναρχο ραδιοτηλεοπτικό πεδίο, που εκ των πραγμάτων καταδίκασε σε αποτυχία οποιοδήποτε τυχόν σχέδιο μπορούσε να διατυπωθεί έστω και σε θεωρητικό επίπεδο. Όπως είχε επισημάνει ο Σωμερίτης (2010), "για να έχεις ρεαλιστικό σχέδιο για την ΕΡΤ πρέπει η πολιτεία να έχει σχέδιο για το πώς θα βγούμε από την απίστευτη και ύποπτη αναρχία που

χαρακτηρίζει το 'στάτους' των ραδιοτηλεοπτικών μέσων. Τέτοιο σχέδιο δεν υπήρξε και δεν υπάρχει, παρά τους απανωτούς νόμους των [...] τελευταίων χρόνων". Παραδοσιακά οι ελληνικές κυβερνήσεις αναζητούσαν συνεχώς προέδρους για την ΕΡΤ αντί να επιδιώκουν την έγκαιρη και ορθή υλοποίηση κάποιας καλοσχεδιασμένης πολιτικής για το σύνολο των Μέσων (ό.π.).

Κάθε προσπάθεια επισκόπησης της διαδρομής της δημόσιας τηλεόρασης στην Ελλάδα προκαλεί ανάμεικτες σκέψεις και αμφιθυμία. Γιατί από τη μία πλευρά σε επίπεδο τηλεοπτικής εκροής αντιστάθηκε στη λογική της εμπορευματοποιημένης ομοιομορφίας, που υιοθέτησε η ιδιωτική τηλεόραση, υπηρετώντας την αποστολή της (παροχή ενημέρωσης, επιμόρφωσης, ψυχαγωγίας). Από την άλλη, ωστόσο, ποδηγετήθηκε και έγινε έρμαιο της εκάστοτε κυβέρνησης στον ύψιστο βαθμό, αναγκαίο ή μη "κακό" που γέννησε σωρεία προβλημάτων και δυσλειτουργιών σε πολλαπλά επίπεδα (τρόπος διοίκησης και αξιοποίησης προσωπικού, διαχείριση οικονομικών, παραγωγή προγραμμάτων, απήχηση στο κοινό).

Εν ολίγοις, η δημόσια τηλεόραση στην Ελλάδα ήταν και είναι καθρέφτης της ελληνικής πραγματικότητας ή νοοτροπίας με τα θετικά και τα αρνητικά της. Εάν και πότε θα αλλάξει, αυτό τελικά θα το απαντήσει μόνο η μετέπειτα πορεία της. Σίγουρό είναι ότι η αλλαγή - εάν ποτέ επέλθει - δε θα συμβεί από μόνη της. Χρειάζεται υποστηρικτές (από όλους τους τομείς της κοινωνίας) με βάση μια ριζικά αλλαγμένη νοοτροπία. Παρόλο που κάποτε ο Φρέντν Γερμανός είπε ότι "η ελληνική [δημόσια] τηλεόραση θα ήταν ιδανική, αν δεν ήταν ελληνική και εάν δεν ήταν τηλεόραση", η μελλοντική δημόσια τηλεόραση έχει σημασία να γίνει καλύτερη (αν όχι ιδανική) χωρίς ωστόσο να αυτοαναιρεθεί. Με άλλα λόγια, επιτυχία θα είναι να γίνει καλύτερη, παραμένοντας ελληνική και παραμένοντας τηλεόραση.

Κεφάλαιο 11:

Γενικά Συμπεράσματα

Η παρούσα διδακτορική διατριβή κατέδειξε ότι στην Ευρώπη ένα σημαντικό μέρος του επικοινωνιακού πεδίου το καταλαμβάνει η τηλεόραση δημόσιου χαρακτήρα. Δικαίως, αφού - όπως φάνηκε στις προηγούμενες σελίδες - πρόκειται για μια τηλεόραση με μακρά παράδοση, για ένα σημαντικό θεσμό, ο οποίος στην Ευρώπη είχε το πλεονέκτημα να εμφανιστεί σε ένα επικοινωνιακό πεδίο χωρίς στοιχεία ανταγωνισμού. Με την πάροδο του χρόνου, ωστόσο, οι εξελίξεις στον κόσμο των Μέσων (απορρύθμιση των ηλεκτρονικών Μέσων επίγειας μετάδοσης, ανάπτυξη πολυκαναλικής τηλεόρασης, άφιξη της ψηφιακής εποχής) διαμόρφωσαν ένα ασφυκτικό πλαίσιο για το παραδοσιακό μοντέλο της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, η νομιμοποίηση του οποίου σε πολλές αγορές τέθηκε υπό αμφισβήτηση.

Η επικοινωνιακή έκρηξη που γνώρισε η Ευρώπη από τη δεκαετία του 1980 και μετά μετέβαλε την έννοια της ανταγωνιστικής δυναμικής στις αγορές των Μέσων, συμπαρασύροντας τη δημόσια ραδιοτηλεόραση, η οποία έγινε αποδέκτης μιας σειράς επικίνδυνων πιέσεων ή προκλήσεων. Η ιστορία του θεσμού από το ξεκίνημά του (δεκαετία 1920) μέχρι σήμερα είναι μια δύσβατη πορεία, κατάμεστη με συνεχείς εξελίξεις. Αυτή την πορεία επιχείρησε να καταγράψει η παρούσα μελέτη, επισημαίνοντας παράλληλα ότι σήμερα ο θεσμός, σε ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο, βρίσκεται σε μια κατάσταση ύφεσης, αλλά και ταυτόχρονης προσπάθειας ανάκτησης των δυνάμεών του.

Σύμφωνα με την παρούσα διδακτορική διατριβή, παρόλο που η δημόσια τηλεόραση έχει χάσει την πρωτοκαθεδρία του παρελθόντος η αξία της παραμένει αδιαμφισβήτητη, αφού έχει συνδεθεί άρρηκτα με μια φιλοσοφία που προτάσσει το δημόσιο συμφέρον στα Μέσα επικοινωνίας. Συνεπώς, η βιωσιμότητα του θεσμού, παρόλο που είναι δύσκολη, είναι ταυτόχρονα επιβεβλημένη αρκεί να υπάρξουν, σύμφωνα με τους Lowe και Steemers (2012: 15-16), "βιώσιμες στρατηγικές" στο πλαίσιο προσδιορισμού "μιας αυθεντικής υπηρεσίας δημόσιου συμφέροντος", που θα επιτρέπει "καλύτερη δημόσια συμμετοχή [...] απαραίτητη για να ενισχυθεί η αποστολή των δημόσιων Μέσων".

Όπως φάνηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, ο ρόλος των ευρωπαϊκών χωρών στη χάραξη της μελλοντικής πορείας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης είναι ανομοιογενής. Συνήθως πρωτεύοντα ρόλο διαδραματίζουν οι μεγάλες χώρες, στις οποίες οι εξελίξεις ουσιαστικά υπαγορεύουν και κατευθύνουν τις αντιδράσεις των μικρότερων χωρών απέναντι στα νέα δεδομένα. Ωστόσο, οι μέχρι τώρα εμπειρίες στο οπτικοακουστικό πεδίο έχουν δείξει ότι τα μικρότερα κράτη στην προσπάθειά τους να ακολουθήσουν τα μεγαλύτερα, εμφανίζουν αδυναμίες στην εφαρμογή της επικοινωνιακής τους πολιτικής, η οποία χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνοχής, έγκαιρης και αποτελεσματικής υλοποίησης (Parathanassopoulos, 2002: 30).

Σύμφωνα με την παρούσα μελέτη, μια τέτοια περίπτωση είναι και η Ελλάδα, η δημόσια τηλεόραση της οποίας παρόλο που γνώριζε τα πρότυπα λειτουργίας των επιτυχημένων αντίστοιχων φορέων της Ευρώπης δεν κατάφερε ποτέ να υλοποιήσει ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο στόχων παρά τις όποιες καλές προθέσεις του ανθρώπινου

δυναμικού της. Επιπλέον, η δημόσια τηλεόραση στην Ελλάδα ουσιαστικά - με ελάχιστες εξαιρέσεις⁶⁴⁴ - δεν μπόρεσε να λειτουργήσει ως δημόσια κοινωνική υπηρεσία, γιατί εγκλωβίστηκε στον ασφυκτικό έλεγχο της εκάστοτε κυβέρνησης με αποτέλεσμα η πολυφωνία τις περισσότερες φορές να αποτελεί ουτοπία, η αποτελεσματική διοίκηση να καθίσταται ανέφικτη επιδίωξη και η ανάπτυξή του φορέα, σύμφωνα με τις εξελίξεις του επικοινωνιακού πεδίου, να αποτελεί απατηλό στόχο.

Η παρούσα διδακτορική διατριβή, περιλαμβάνοντας επίσης ένα εμπειρικό μέρος με αντικείμενο μελέτης την ελληνική τηλεοπτική εκροή της περιόδου 1969-2011, προσπάθησε να καταγράψει τα βασικά χαρακτηριστικά της πολιτικής προγραμματισμού της δημόσιας τηλεόρασης σε αντιδιαστολή με εκείνα της ιδιωτικής τηλεόρασης. Αυτό που κατέδειξαν τα αποτελέσματα είναι ότι η ελληνική τηλεόραση εν γένει αποτέλεσε πρωτίστως έναν δίαυλο παροχής ενημερωτικού και ψυχαγωγικού περιεχομένου και δευτερευόντως επιμορφωτικού χάρη στην ευαισθητοποίηση των δημόσιων καναλιών για αυτό το ιδιαίτερο είδος εκπομπών.

Η δημόσια τηλεόραση κατά τη διάρκεια της πορείας της στο επικοινωνιακό πεδίο εμφάνισε διακυμάνσεις σε όλους τους τομείς προγράμματος (ενημέρωση - επιμόρφωση - ψυχαγωγία) και έστω και καθυστερημένα οργάνωσε τα δύο μεγάλα κανάλια της στη βάση μιας συμπληρωματικής τηλεοπτικής εκροής. Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά φανέρωσαν την υιοθέτηση μιας μεταβαλλόμενης στρατηγικής, ενδεικτικής της τάσης του φορέα να πειραματίζεται (ή τουλάχιστον να μη μένει απαθής) απέναντι στις προκλήσεις του εξελισσόμενου επικοινωνιακού πεδίου. Σε αντίθεση με την απαρέγκλιτη (ωφελμιστική) στρατηγική της ιδιωτικής τηλεόρασης, η δημόσια τηλεόραση προσπάθησε να διαμορφώσει μια εικόνα εξελικτικής στρατηγικής, αφουγκραζόμενη όχι κατ' ανάγκη τις επιθυμίες του κοινού και της αγοράς, αλλά σεβόμενη τις επιταγές της αποστολής της σε συνάρτηση με τις αλλαγές των καιρών. Η στάση αυτή μπορεί να μην είχε τελικά την προσδοκώμενη απήχηση, ήταν όμως ενδεικτική ενός φορέα που δεν έμεινε απαθής στις εξελίξεις των καιρών. Το μειονέκτημα, ωστόσο, της ΕΡΤ ήταν ότι κυνήγησε τις εξελίξεις χωρίς την απαιτούμενη προετοιμασία με αποτέλεσμα τελικά να δίνει την εντύπωση ενός αμέτοχου φορέα.

Το γεγονός ότι η δημόσια τηλεόραση υπήρξε ανέτοιμη στην αντιμετώπιση του πολυκαναλικού ανταγωνισμού φαίνεται στις σπασμωδικές αποφάσεις που έλαβε σε σχέση με τον προγραμματισμό, άλλοτε τονώνοντας την ψυχαγωγία (1990-1996), άλλοτε την ενημέρωση (1996-2002) και άλλοτε την επιμόρφωση (1996-1999, 2005-2011). Αντιθέτως, η ιδιωτική τηλεόραση στο σύνολό της εκροής της διαμόρφωσε και υπηρέτησε μια πιο

⁶⁴⁴ Αμέσως μετά το αιφνίδιο κλείσιμο της ΕΡΤ από την κυβέρνηση Σαμαρά (την 11η Ιουνίου 2013) οι εργαζόμενοι του φορέα - μετά από πρόταση του δημοσιογράφου Γιώργου Δαράκη - αποφάσισαν τη λεγόμενη "λειτουργική κατάληψη" του οργανισμού. Επρόκειτο για ένα πρωτόγνωρο μοντέλο λειτουργίας της ΕΡΤ με βάση την ιδέα της αυτοδιαχείρισης από μέρους των εργαζομένων, στο πλαίσιο του οποίου ο φορέας λειτούργησε ως πραγματική δημόσια ραδιοτηλεόραση. Ήταν από τις ελάχιστες φορές που το τηλεοπτικό κοινό παρακολούθησε την ΕΡΤ να ασκεί ουσιαστική κριτική στην κυβέρνηση, αλλά και στο πολιτικό σύστημα εν γένει, προσφέροντας βήμα διαλόγου σε πληθώρα ατόμων από διάφορους τομείς της κοινωνίας. Η "λειτουργική κατάληψη" της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης τερματίστηκε στις 7 Νοεμβρίου 2013 με την εισβολή της αστυνομίας στο Ραδιομέγαρο της Αγίας Παρασκευής και την εκκένωση του κτηρίου.

προβλέψιμη ταυτότητα προγράμματος, δίνοντας πάντα στη ψυχαγωγία μια θέση υπεροχής. Αυτό σημαίνει ότι αντιπροσώπευε ένα είδος τηλεόρασης με σταθερή προσήλωση στόχων (αγοραίας μορφής), η οποία δεν είχε διάθεση να πειραματιστεί πάνω στο τρίπτυχο ενημέρωση-επιμόρφωση-ψυχαγωγία, αλλά πάνω σε φορμάτ συγκεκριμένων (ψυχαγωγικών κυρίως) εκπομπών μαζικής απήχησης μέσα από τα οποία επιδίωκε την πολυπόθητη αύξηση του τηλεοπτικού κοινού.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του εμπειρικού μέρους της διδακτορικής διατριβής, μετά την απορρύθμιση του τηλεοπτικού πεδίου η ιδιωτική τηλεόραση συνέβαλε στον εμπλουτισμό της τηλεοπτικής εκροής, έστω και μέσα από μονόπλευρες και ωφελμιστικές στρατηγικές τηλεοπτικού προγραμματισμού. Άλλωστε, σύμφωνα με την πολιτική οικονομία των ΜΜΕ η εμπορευματοποίηση του τηλεοπτικού τοπίου και η γενική αναδιαμόρφωση της βιομηχανίας των Μέσων στη δεκαετία του 1990 βρισκόταν σε συνάρτηση με την άνθιση της διαφημιστικής αγοράς, η οποία με τη σειρά της υιοθέτησε ως κινητήρια οικονομική δύναμη τα διαφημιστικά έσοδα. Ουσιαστικά, πρόκειται για φαινόμενα που συγκροτούσαν και συγκροτούν ένα πλέγμα σχέσεων αλληλεξάρτησης. Όπως εύστοχα έχει υπογραμμίσει ο Λέανδρος (2000: 276) για τη λειτουργία της τηλεόρασης στην αγορά της μορφής:

"Οι δύο διαδικασίες προχώρησαν παράλληλα και είναι σαφές ότι λειτούργησαν συμπληρωματικά. Από τη μια μεριά, η εμφάνιση της ιδιωτικής τηλεόρασης προκάλεσε μεγάλη αύξηση του χρόνου και του αριθμού των τηλεοπτικών μηνυμάτων, ενώ από την άλλη η διόγκωση της διαφημιστικής δαπάνης προσέφερε την υλική βάση για τη λειτουργία των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών".

Στα πρώτα χρόνια της απορρύθμισης οι επιρροές της ιδιωτικής τηλεόρασης πάνω στη δημόσια τηλεόραση ήταν αδιαμφισβήτητες, αφού η τελευταία δεν είχε προετοιμαστεί κατάλληλα για να λειτουργήσει μέσα σε ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό τηλεοπτικό πεδίο. Σύμφωνα με πρώην στελέχη της ΕΡΤ, η δημόσια τηλεόραση προσπάθησε να μιμηθεί τον ιδιωτικό αντίπαλό της, με αποτέλεσμα να αποπροσανατολιστεί από την ευρεία κοινωνική αποστολή της. Έδωσε την εντύπωση ότι πρόδωσε τα ιδανικά που υπηρετούσε, ενέργεια που δύσκολα μπορούσε να παραβλεφθεί. Με άλλα λόγια, στο ήδη βεβαρημένο παρελθόν του κρατικοδίαιτου τηλεοπτικού μονοπωλίου προστέθηκε ένα ακόμα ατόπημα, που το κοινό δεν μπορούσε να συγχωρέσει. Όπως υπογραμμίζει η Ευαγγελία Τσιλίκουνα (2011), πρώην διευθύντρια Προγράμματος της ΕΡΤ:

"Όταν ήρθε η ιδιωτική τηλεόραση το πρώτο διάστημα σοκαριστήκαμε, αλλά δε σκεφτήκαμε ότι μπορεί να γίνει [κάτι] κακό, γιατί τα λεφτά που εισπράτταμε ήταν τόσα που μας έδιναν το δικαίωμα να κάνουμε παραγωγές [...] Η αγορά ήταν διαπλεκόμενη, έπεσαν πάρα πολλά χρήματα, τα χρήματα μας εκμαύλισαν όλους, και η ΕΡΤ τι έκανε; Αντί να κρατήσει αυτό που λέμε χαρακτήρα, να πει ότι εγώ είμαι το κλασικό, εγώ είμαι η σταθερή αξία, εγώ είμαι η 'σύζυγος' [...] για να δελεάσει τον άπιστο έβαλε τα ίδια ρούχα [με την ιδιωτική τηλεόραση], έγινε και αυτή σαν την ερωμένη [δηλαδή σαν την ιδιωτική τηλεόραση], κόντυνε τη φούστα, έβαψε το μαλλί, κάπνισε πούρο,

δηλαδή πήρε τα σουσούμια της ιδιωτικής τηλεόρασης, προσπάθησε να τη συναγωνιστεί με προγράμματα τα οποία δεν είχαν διαφορετικότητα. Ο κόσμος όμως, ο οποίος και εκείνος ήταν σε ένα σοκ, παραληρηματικό σοκ [...] προφανώς ήθελε τη σταθερή αξία, δηλαδή ήθελε η ΕΡΤ να κρατήσει χαρακτήρα, η ΕΡΤ δεν κράτησε χαρακτήρα και τιμωρήθηκε για αυτό".

Ωστόσο, σύμφωνα με την παρούσα εμπειρική έρευνα, ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας στο σύνολο της πορείας του (1969-2011), παρόλο που επηρεάστηκε από την ιδιωτική τηλεόραση, δεν ταυτίστηκε με την ωφελμιστική λογική της, η οποία σε διαχρονικό επίπεδο σήμαινε υπερβάλλοντα ζήλο ως προς την προβολή της ψυχαγωγίας (κυρίως σειρές μυθοπλασίας και ψυχαγωγικά σόου). Η δημόσια τηλεόραση προτίμησε να λειτουργήσει ως αντιστάθμισμα στις ελλείψεις της ιδιωτικής. Επίσης, σε ορισμένες φάσεις (και ιδιαίτερα τη δεκαετία του 2000) η δημόσια τηλεόραση προσπάθησε να γίνει η εναλλακτική επιλογή του τηλεθεατή, διαμορφώνοντας ένα διαφοροποιημένο προφίλ προγραμματισμού σε σχέση με τον εμπορικό ανταγωνιστή. Τα ευρήματα αυτά βρίσκονται σε πλήρη αντιστοιχία με την τοποθέτηση του Τζώνη Καλημέρη, πρώην Προέδρου της ΕΡΤ, ότι

"η δημόσια και η ιδιωτική τηλεόραση είναι συμπληρωματικές, δεν είναι ανταγωνιστικές [...] Εμείς [στην ΕΡΤ] προσπαθούσαμε να απευθυνθούμε σε μια ομάδα τηλεθεατών, οι οποίοι δεν ήταν καλυμμένοι από αυτά που τους πρόσφερε η ιδιωτική τηλεόραση. Και σε αυτό αποσκοπούσαμε [...] να προσφέρουμε δηλαδή πράγματα τα οποία δεν θα μπορούσε ποτέ η ιδιωτική τηλεόραση να ακουμπήσει".

Ωστόσο, η απήχηση ενός τηλεοπτικού φορέα δεν εξαρτάται απλά και μόνο από το εάν αποτελεί εναλλακτική επιλογή ή εάν είναι δεκτικός σε πειραματισμούς και αλλαγές, αλλά από την ποιότητα και τον τρόπο επιτέλεσης αυτών των χαρακτηριστικών. Δυστυχώς, στην περίπτωση της Ελλάδας ο δημόσιος τηλεοπτικός φορέας δεν κατάφερε να είναι αποτελεσματικός στην επιτέλεση αλλαγών, αφού ποτέ δεν πορεύτηκε με βάση ένα μακροπρόθεσμο στρατηγικό σχέδιο. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο πολιτικός κόσμος διατύπωσε στο παρελθόν πολλά και διαφορετικά σχέδια αναδιάρθρωσης της ΕΡΤ, στην πράξη όμως ελάχιστες αξιόλογες σκέψεις μετουσιώθηκαν σε αποτελεσματική δράση. Σε επίπεδο προθέσεων η ελληνική δημόσια τηλεόραση βρισκόταν πάντα σε μια διαδικασία εξορθολογισμού. Το πρόβλημα ήταν ότι η πρόθεση παρέμενε πρόθεση και δεν μετουσιωνόταν σε ουσιαστική πράξη.

Πέρα από την έλλειψη προσδιορισμού και επιτέλεσης γενικών μακροπρόθεσμων στόχων, η δημόσια τηλεόραση στην Ελλάδα στον τομέα της τηλεοπτικής εκροής, όταν συνηπήρξε με την ιδιωτική τηλεόραση, ταλανίστηκε από τη μειωμένη απήχηση των προσφερόμενων προγραμμάτων της, γεγονός που έθεσε υπό αμφισβήτηση τη νομιμοποίηση της χρηματοδότησής της. Με άλλα λόγια, η ΕΡΤ στο πλαίσιο του πολυκαναλικού περιβάλλοντος δεν κατάφερε να συνδέσει την ποιοτική τηλεοπτική εκροή με την (ευρεία) αποδοχή του κοινού, δηλαδή με υψηλά μερίδια τηλεθέασης. Ενδεχομένως, επειδή εμφάνισε σύγχυση αντιλήψεων ως προς το πώς μπορεί να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος, αλλά και ως προς το πώς μπορεί να επιτελεστεί ο ρόλος της εν γένει, βρισκόμενη

αντιμέτωπη με μια διαχρονικά δυναμική ιδιωτική τηλεόραση, η οποία είχε πάντοτε ξεκάθαρους στόχους, τους οποίους υπηρέτησε με ζήλο. Μέσα σε αυτή τη σύγχυση αντιλήψεων η ΕΡΤ, σύμφωνα με τον Τζώνη Καλημέρη (2016), υποδύθηκε τη σοβαρή και δεν τόλμησε την υλοποίηση ιδιαίτερων ιδεών (concept) σε επίπεδο παραγωγών συγκριτικά με άλλες δημόσιες τηλεοράσεις της Ευρώπης, φοβούμενη τις αντιδράσεις. Όπως επισημαίνει ο ίδιος:

"Η ΕΡΤ έχει και μια ντροπή, έχει και μια σοβαροφάνεια εάν σκεφτείς ότι το *Fame Story* ή το *Dancing with the Stars* είναι πρόγραμμα που το έκανε το BBC. Εάν ο Ταγματάρχης [ο τωρινός Διευθύνοντας Σύμβουλος της ΕΡΤ] αποφασίσει να κάνει το *Dancing with the Stars* θα τον πυροβολήσουν στην Ομόνοια. Υπάρχει ένα misconception [μια παρανόηση], λοιπόν, για το ρόλο της δημόσιας τηλεόρασης, ο οποίος λειτουργεί πάρα πολύ ως τροχοπέδη".

Επίσης, η δημόσια τηλεόραση έπασχε από ένα είδος διαχρονικής αυτοχειρίας. Πέρα από τη στρεβλή διαχείριση που της άσκησε το πολιτικό σύστημα της χώρας, δεν αγαπήθηκε όσο θα έπρεπε από το ίδιο το εσωτερικό της (ή τουλάχιστον αυτοί που την αγάπησαν και την νοιάστηκαν δεν κατάφεραν να επιβληθούν σε εκείνους που την υπονόμειναν). Για αυτό και δεν ήταν λίγες οι φορές που έδινε την εντύπωση ενός φορέα που υπολειτουργούσε. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναποτελεσματικής εφαρμογής στόχων τα όποια ελκυστικά στοιχεία διέθετε ο φορέας (π.χ. αξιόλογες παραγωγές) υπονομεύτηκαν. Συνεπώς, η ΕΡΤ λίγες φορές κατάφερε να είναι ελκυστική, κυρίως γιατί δεν κατόρθωσε να πείσει το κοινό ότι πορεύεται με σχέδιο και ότι διαθέτει ανεξάρτητη φωνή. Ακόμα και όταν προσπάθησε να προπορευτεί των εξελίξεων (περίπτωση μετάβασης στην ψηφιακή εποχή) οι στρατηγικές επιλογές φανέρωσαν για άλλη μια φορά την έλλειψη μελετημένων αποφάσεων, ανεπηρέαστων από την πολιτική ηγεσία. Συνεπώς, ένα από τα πιο σημαντικά τρωτά σημεία της ΕΡΤ ήταν ο επιβλαβής κρατικός παρεμβατισμός, που αντιπροσώπευε ένα σύνθετο φαινόμενο με πολλές διαστάσεις,⁶⁴⁵ το οποίο στη θεωρία όλοι το καταδίκιζαν, αλλά στην πράξη έμεινε ακαταμάχητο.

Η δημόσια τηλεόραση στην Ελλάδα, παρά τα προβλήματά της, είναι αναγκαίο να καταλαμβάνει τη δική της ιδιαίτερη θέση στο επικοινωνιακό πεδίο, υιοθετώντας μια

⁶⁴⁵ Είναι χαρακτηριστικό ότι ο κρατικός παρεμβατισμός αφορούσε ακόμα και αποφάσεις σχετικά με τις προβαλλόμενες εκπομπές με τους αρμόδιους Υπουργούς να εκφράζουν απόψεις σε ρόλο σκηνοθέτη, αφού σύμφωνα με τον Γιώργο Δάμπαση (2011), "ο καθένας (υπουργός) ήθελε να κάνει τον σκηνοθέτη κατ' αντίληψη της μάνας του, της πεθεράς του, του μπατζανάκη του". Ανάλογη είναι και η εμπειρία της πρώην διευθύντριας προγράμματος, Ευαγγελίας Τσιλίκουνα, η οποία επισημαίνει ότι οι παρεμβάσεις στην ΕΡΤ ήταν ένα φαινόμενο που συνέβαινε εμφανώς, έστω και κατά διαστήματα. Σύμφωνα με την ίδια, "από τη θητεία μου μέσα στην ΕΡΤ ξέρω ότι γίνονται παρεμβάσεις. Και μπορεί να μη γίνονται στην έκταση που νομίζει ο κόσμος ή να γίνονται στην έκταση που νομίζει ο κόσμος. Μου έχει τύχει και το ένα και το άλλο. Και να μη γίνονται συνέχεια και να γίνονται. Εκεί έρχεται [...] το πόσο δυνατός ή δυναμικός είναι αυτός που ασκεί διοίκηση. Στη δική μου την περίπτωση και στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή δεν έγινε απολύτως τίποτα. Έγινε όχι παρέμβαση, μια υπόδειξη, δηλαδή μου είπαν δεσ καλύτερα αυτό. Εξήγησα ότι αυτό που μου έλεγαν να δω καλύτερα το είχα ήδη δει, είχα εντοπίσει κάτι μεμπτό. Μου ζητήθηκε να το κάνω πιο σαφές [...] και όταν έκανα σαφέστατο το τι ήταν το μεμπτό, αμέσως σταμάτησε η όποια ενόχληση είχα [...] Θέλω να πω ότι υπήρχε πάρα πολύ μεγάλη εμπιστοσύνη. Το σημαντικότερο από όλα" (Τσιλίκουνα, 2011).

πολιτική διαφορετικότητας σε σχέση με το προσφερόμενο περιεχόμενο και αντιπροσωπεύοντας μια εναλλακτική πρόταση στο πλαίσιο του τηλεοπτικού πεδίου. Για να επιτευχθεί αυτό χρειάζεται ριζική αλλαγή της παλιάς νοοτροπίας στη βάση ενός μελετημένου σχεδίου αποκομματικοποιημένης λειτουργίας, το οποίο πρέπει να έχει βάθος χρόνου, αλλά και να λαμβάνει υπόψη τις τεχνολογικές εξελίξεις. Με άλλα λόγια, χρειάζεται σοβαρότητα και όχι σοβαροφάνεια σε ένα πλαίσιο συλλογικής συμφωνίας των πολιτικών κομμάτων για εκ νέου οργάνωση του θεσμού με ανοικτό χαρακτήρα απέναντι στην κοινωνία. Παρόλο που είναι δύσκολο να κερδηθεί το χαμένο έδαφος μετά από τόσα χρόνια απαξίωσης της δημόσιας τηλεόρασης, η επαναλειτουργία του φορέα στη σωστή βάση δεν είναι ακατόρθωτη, αρκεί να επιτευχθεί ένα καινοτόμο θεσμικό πλαίσιο, διαφορετικό από όλα τα προηγούμενα και όχι κατ' ανάγκη πολύπλοκο, το οποίο δε θα επιτρέπει στην πολιτική εξουσία καμία άμεση παρέμβαση στο δημόσιο έργο του θεσμού. Σε ένα δεύτερο επίπεδο χρειάζεται σοβαρότητα και όχι σοβαροφάνεια στη δημιουργία ολοκληρωμένου περιεχομένου, που θα λαμβάνει υπόψη τις επιθυμίες των διαφορετικών μερίδων του κοινού, ώστε να είναι ελκυστικό και να συναγωνίζεται (αλλά όχι να ανταγωνίζεται) με ποιοτικούς όρους το περιεχόμενο των ιδιωτικών καναλιών.

Καθώς τα παραδοσιακά Μέσα συρρικνώνονται ολοένα και περισσότερο και οι προϋπολογισμοί στο τηλεοπτικό πεδίο εν γένει γίνονται όλο και πιο πενιχροί με αρνητικά αποτελέσματα ως προς την ποιότητα του προσφερόμενου περιεχομένου, η δημόσια τηλεόραση είναι απολύτως απαραίτητο να χαράξει μια οραματική πολιτική από ανθρώπους με εξειδικευμένες γνώσεις, οι οποίοι θα την αγαπούν ανιδιοτελώς και θα μπορούν ανεμπόδιστα να εφαρμόσουν ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο με σεβασμό απέναντι στο κοινό και στους επαγγελματίες των Μέσων επικοινωνίας.

Στην παρούσα διδακτορική διατριβή μέσα από την εξεύρεση των κατάλληλων πρωτογενών πηγών έγινε καταγραφή ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος τηλεοπτικής εκροής του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα. Παρόλο που δεν καταγράφηκε η τηλεοπτική εκροή στο σύνολό της, το εβδομαδιαίο δείγμα ανά τριετία μπορεί να θεωρηθεί ενδεικτικό της πολιτικής προγράμματος. Επιπλέον, μέσα από συνοδευτικές δευτερογενείς πηγές (όπως είναι τα στατιστικά δεδομένα σχετικά με την τηλεθέαση και τη διαφημιστική δαπάνη), επιχειρήθηκε να περιγραφεί ακόμα πιο εμπεριστατωμένα η θέση του φορέα στο επικοινωνιακό πεδίο.

Μεταξύ των βασικών προβλημάτων της εμπειρικής έρευνας ήταν το γεγονός ότι για μια μικρή μερίδα των προβαλλόμενων τηλεοπτικών εκπομπών τα ανάλογα περιοδικά δεν περιείχαν καθόλου περιγραφές των χαρακτηριστικών τους ή οι πληροφορίες που έδιναν βασιζόταν σε λανθασμένα στοιχεία με αποτέλεσμα να απαιτείται ο επανέλεγχος των στοιχείων από πολλές πηγές πριν την κωδικοποίηση των εν λόγω εκπομπών. Επίσης, ένας βασικός περιορισμός της έρευνας σχετίζεται με το δείγμα των υπό μελέτη τηλεοπτικών εκπομπών, το οποίο αντλήθηκε μόνο από τον μήνα Νοέμβριο ενός έτους, καθώς η περαιτέρω επέκταση και σε άλλους μήνες του ίδιου έτους θα οδηγούσε στη συλλογή ερευνητικού υλικού υπερβολικού μεγέθους.

Μια μελλοντική έρευνα αυτού του είδους θα είχε ενδιαφέρον να επιχειρήσει τη συγκριτική ανάλυση της πολιτικής προγραμματισμού της δημόσιας τηλεόρασης σε διαφορετικές χώρες της Ευρώπης και σε μεγάλο βάθος χρόνου.

Βιβλιογραφία

- Αγιαννίδης, Π. & Ιερείδης, Χ. (2013): «"Χιόνια" στον ορίζοντα για την ΕΡΤ», *Τα Νέα*, 27 Μαΐου 2013, online διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5019956/xionia-ston-orizonta-gia-thn-ert/> [τελευταία πρόσβαση 4/6/2013].
- Achille, Y. & Bernard M. (1994): "The Limits to the Adaptation Strategies of European Public Service Television", *Media, Culture & Society* 16(1): 31-46.
- Αναστασάκος, Ι. (2010): «Είκοσι χρόνια αλλαγές με την ιδιωτική TV», *Το Βήμα*, Κυριακή 3 Ιανουαρίου 2010, σσ. Α 53/105.
- Ansa.it (2014): "RAI TV licence fee not in Jan electric bills after all", 26 Νοεμβρίου, online διαθέσιμο στο http://www.ansa.it/english/news/2014/11/26/rai-tv-licence-fee-not-in-jan-electric-bills-after-all_1171f360-09fd-4da8-bc1d-578df949d226.html [τελευταία πρόσβαση 11/9/2015].
- Ansa.it (2015): "Renzi vows to cut RAI fee, make everyone pay", 5 October, *Ansa - Latest News*, online διαθέσιμο στο http://www.ansa.it/english/news/2015/10/05/renzi-vows-to-cut-rai-fee-make-everyone-pay_e0c783c7-053b-4703-80a4-3f82dbb9c934.html [τελευταία πρόσβαση 1/11/2015].
- Appel, B. (2011): "Long Live the Ex Ante Test: The Ex Ante Test is Dead!", στο Karen Donders & Hallvard Moe (eds.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 165-174.
- Arino, M. & Christian A. (2004): "Beyond Broadcasting: The Digital Future of Public Service Broadcasting", *Prometheus*, 22(4): 393-410.
- Armstrong, M. & Weeds, H. (2007): "Public Service Broadcasting in the Digital World", στο Paul Seabright & Jurgen von Hagen (ed.): *The Economic Regulation of Broadcasting Markets: Evolving Technology and Challenges for Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, σσ. 81-149.
- Arriaza Ibarra, K. (2012): "Funding and Governance of Public Service Television in Times of Crisis: The Cases of France, Spain, Germany and the United Kingdom", *Media Transformations*, 8: 4-22.
- Arriaza Ibarra, K., Nowak, E. & Kuhn, R. (2015): "Introduction: The Relevance of Public Service Media in Europe", στο Karen Arriaza Ibarra, Eva Nowak and Raymond Kuhn (ed.): *Public Service Media in Europe: A Comparative Approach*, Abingdon / New York: Routledge.
- Aslama, M. & Syvertsen, T. (2007): "Public Service Broadcasting and New Technologies: Marginalisation or Re-monopolisation", στο Els De Bens (ed.): *Media between Culture and Commerce: Changing Media – Changing Europe Series* (Volume 4), Bristol: Intellect Books, σσ. 167-178.
- Aslama, M., De Bens, E., van Cuilenburg, J., Nordenstreng, K., Schulz, W., van der Wurff, R., Kovats, I., Mazzoleni, G., Negrine, R. (2007): "Measuring and Assessing Empirical Media Diversity: Some European Cases", στο Els De Bens (ed.): *Media between Culture and*

- Commerce: Changing Media – Changing Europe Series* (Volume 4), Bristol: Intellect Books, σσ. 55-98.
- Association of Commercial Television (ACT), Association Européenne des Radios (AER) & European Publishers Council (EPC) (2004): *Safeguarding the Future of the European Audiovisual Market: A White Paper on the Financing and Regulation of Publicly Funded Broadcasters*, March 2004, online διαθέσιμο στο <http://epceurope.eu/wp-content/themes/striking/presscentre/archive/epc-white-paper-safeguarding-the-future-of-the-european-audiovisual-market-30-march-2004.pdf> [τελευταία πρόσβαση 2/11/2015].
- Ασλανίδης, Ν. (2004) (επ.): *15 Χρόνια EPT3* [εκπομπή ET-3], online διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=CkahrtgkeWE> [τελευταία πρόσβαση 20/5/2014].
- Βαλούκος, Σ. (2008): *Ιστορία της Ελληνικής Τηλεόρασης*, Αθήνα: Αιγόκερως.
- Bagdikian, H. B. (2004): *The new media monopoly* [3η έκδοση], Boston: Beacon Press.
- Baldi, P. & Hasebrink, U. (eds) (2007): *Broadcasters and Citizens in Europe: Trends in Media Accountability and Viewer Participation*, Bristol & Chicago: Intellect Books.
- Balle, F. (2007): *Τα Μ.Μ.Ε.*, Αθήνα: Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος.
- Ballesteros, B., Luján, L. & Pedro, J. (2010): "The Political Economy of Communication: Power and Resistance, An interview with Vincent Mosco", *Global Media Journal*, 10 (17), Fall 2010. [online] Διαθέσιμο από: <<http://lass.calumet.purdue.edu/ccs/gmj/fa10/gmj-fa10-article2-ballesteros-lujan-pedro.htm>> [προσπελάστηκε 10 Δεκεμβρίου 2010].
- Βαμβακάς, Β. & Παναγιωτόπουλος, Π. (2014) (επ.): *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80: Κοινωνικό, Πολιτικό και Πολιτισμικό Λεξικό*, Αθήνα: Επίκεντρο.
- Baran J. S. & Dennis K. D. (1995): *Mass Communication Theory*. Wadsworth: Belmont, California.
- Bardoel, J. & Lowe, G. F. (2007): "From public service broadcasting to public service media. The core challenge", στο Gregory Ferrell Lowe & Jo Bardoel (ed.): *From Public Service Broadcasting to Public Service Media*, Göteborg: Nordicom, σσ. 9-28.
- Bardoel, J. & d' Haenens, L. (2008): *Reinventing public service broadcasting in Europe: prospects, promises and problems*, *Media, Culture & Society*, 30(3): 337-355.
- Bardoel, J. & Vochteloo, M. (2011): "Dutch Public Service Broadcasting Between Bureaucratic Burden and Political Choice", στο Karen Donders & Hallvard Moe (ed.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 135-143.
- Βασιλικός, Β. (2012): *Ημι-δομημένη συνέντευξη με βάση προκαθορισμένο ερωτηματολόγιο*, 10 Ιουνίου 2012, Αθήνα.
- Berelson, B. & Lazarsfeld, F. P. (1948): *The Analysis of Communication Content*, Chicago & New York: University of Chicago & Columbia University.
- Berelson, B. (1952): *Content analysis in communication research*, New York: The Free Press.
- Barendt, E. (1995): *Broadcasting Law: A Comparative Study*, Oxford: Clarendon Press.

- Barnett, S. (2007): "Can the Public Service Broadcaster Survive? Renewal and Compromise in the New BBC Charter", στο Gregory Ferrell Lowe & Jo Bardoel (eds.): *From Public Service Broadcasting to Public Service Media*, Göteborg: Nordicom, σσ. 87-104.
- Βασιλάκη, Ζ. (2006): "Ιστορική Αναδρομή Ραδιοφώνου (τέλη 19ου αιώνα - 1987)", *Τετράδια Επικοινωνίας*, τχ. 06: *Το Ραδιόφωνο στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων (ΙΟΜ), σσ. 19-41, online διαθέσιμο στο <http://www.iom.gr/inst/iom/gallery/ekdoseis/Istoriki%20anadromi.pdf> [τελευταία πρόσβαση 5/5/2014].
- Βασιλάκη, Ζ., Ανδριοπούλου, Ε. & Γαζή, Α. (2006): "Διαδρομή Ραδιοφωνικού Περιεχομένου", *Τετράδια Επικοινωνίας*, τχ. 06: *Το Ραδιόφωνο στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων (ΙΟΜ), σσ. 43-77, online διαθέσιμο στο <http://www.iom.gr/inst/iom/gallery/ekdoseis/Istoriki%20anadromi.pdf> [τελευταία πρόσβαση 5/7/2014].
- Βασιλόπουλος, Π. (2013): "Το σκάνδαλο ΕΡΤ: Πριν με απολύσεις, αξιολόγησέ με", 12 Ιουλίου, *tvxs.gr*, online διαθέσιμο στο <http://tvxs.gr/news/%CE%AD%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%88%CE%B1%CE%BD-%CE%B5%CE%AF%CF%80%CE%B1%CE%BD/%CF%84%CE%BF-%CF%83%CE%BA%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CE%B1%CE%BB%CE%BF-%CE%B5%CF%81%CF%84-%CF%80%CF%81%CE%B9%CE%BD-%CE%BC%CE%B5-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CF%8D%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B5-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BB%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%85> [τελευταία πρόσβαση 12/1/2016].
- Berger, A. A. (1991): *Media Research Techniques*, Newbury Park, Calif.: Sage.
- Barlow, M. D. & Brett, M. (2009): *Reading Media Theory: Thinkers, Approaches and Contexts*, Harlow: Pearson Education Limited.
- Barnett, S. (2007): "Can the Public Service Broadcaster Survive? Renewal and Compromise in the New BBC Charter", στο Gregory Ferrell Lowe & Jo Bardoel (eds.): *From Public Service Broadcasting to Public Service Media*, Göteborg: Nordicom, σσ. 87-104.
- BBC (2004): "BBC: Building Public Value: Renewing the BBC for a Digital World", online διαθέσιμο στο <http://downloads.bbc.co.uk/aboutthebbc/policies/pdf/bpv.pdf> [τελευταία πρόσβαση 5/11/2012].
- BBC Trust (2007): *Public Value Test (PVT): Guidance on the Conduct of the PVT*, Αύγουστος 2007, online διαθέσιμο στο http://www.bbc.co.uk/bbctrust/assets/files/pdf/regulatory_framework/pvt/pvt_guidance.pdf [τελευταία πρόσβαση 5/11/2012].
- Βενάρδου, Ε. (2010): «Το μεγάλο στοίχημα της μικρής οθόνης», *Ελευθεροτυπία: Περιοδικό Επτά*, No 438, Κυριακή 11 Απριλίου 2010, σσ. 12-13.
- Betzel, M. & Ward, D. (2004): "The Regulation of Public Service Broadcasters in Western Europe", *Trends in Communication*, 12(1): 47-62.

- Betzel, M. (2007): "Appendix to Chapter 5: Public Service Broadcasting in Europe: Distinctiveness, Remit and Programme Content Obligations", στο Els De Bens (ed.): *Media between Culture and Commerce: Changing Media – Changing Europe Series (Volume 4)*, Bristol: Intellect, σσ. 142-150.
- Biggam, R. (2011): "Ex Ante Regulations, the EU and its Member States: Back to Brussels?", στο Karen Donders & Hallvard Moe (eds.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 39-47.
- Biltereyst, D. (2004): 'Public service broadcasting, popular entertainment and the construction of trust', *European Journal of Cultural Studies*, 7 (3): 341-362.
- Blasco Gil, J. J. (2010): "The Government of Spain's Policies on Public Media (2004-2010)", Ripe 2010 Conference, online διαθέσιμο στο <http://ripeat.org/wp-content/uploads/tdomf/1289/Blasco%20Gil.pdf> [τελευταία πρόσβαση 5/6/2012].
- Βλαχογιάννη, Σ. (1997): «Η ΕΤ1 προσφέρει αγωγή ψυχής!», *Ραδιοτηλεόραση*, τεύχος 1445, 25-31 Οκτωβρίου 1997, σ. 14.
- Βλάχου, Ν. (1977): «Κώστας Κουτσομύτης: Ο τηλεσκηνοθέτης που συνδυάζει την υψηλή ποιότητα με την εμπορικότητα», *Ραδιοτηλεόραση*, 22 Οκτωβρίου-28 Οκτωβρίου 1977, σ. 16.
- Blumler, G. J. (1992): *Television and the public interest: Vulnerable values in West European broadcasting*, London: Sage.
- Blumler, G. J. (1999): "Political communication systems all change", *European Journal of Communication*, 14: 241–249.
- Blumler, G. J. & Gurevitch, M. (1995): *The crisis of public communication*, London: Routledge.
- Blumler, G. J. & Hoffmann-Riem, W. (1992): "New Roles for Public Television in Western Europe: Challenges and Prospects", *Journal of Communication*, 42 (1): 20-35.
- Βότσης, Γ. (2010): «ΕΡΤ: Προκαλούν το κοινό αίσθημα οι χρυσοκάνθαροι», *Ελευθεροτυπία*, 11 Ιανουαρίου 2010, αναδημοσιευμένο στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία-Εβδομάδα*, Πέμπτη 14 Ιανουαρίου 2010, σ. 10.
- Βουλτσίδου, Ε. (2009): "Κλείσαμε το κανάλι της χλιδής", *Το Βήμα*, 15 Νοεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=299408> [τελευταία πρόσβαση 15/1/2016].
- Bourdieu, P. (2010): "On Television", στο Meenakshi, Gigi Durham & Douglas, M. Kellner (ed.): *Media and Cultural Studies: KeyWorks* [First published 2001]. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing, σσ. 328–336.
- Bourdon, J. (2004): "Old and new ghosts: public service television and the popular – a history", *European Journal of Cultural Studies*, 7(3): 283-304.
- Bourdon, J. (2008): "Imperialism Self-Inflicted? On the Americanizations of Television in Europe", στο William Uricchio (ed.): *We Europeans?: Media, Representations, Identities: Changing Europe, Changing Media Series*, Volume 6, Bristol: Intellect Books.
- Bradley, J. (2013): "10 Things You Should Know About the Global Ad Market: What's The World's Second-Largest Ad Medium? Hint: You're Using It Right Now", *AdAge*, 8

- Δεκεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://adage.com/article/global-news/10-things-global-ad-market/245572/> [τελευταία πρόσβαση 15/09/2014].
- Brants, K. (1998): "Who's afraid of infotainment?", *European Journal of Communication*, 13: 315–335.
- Brants, K. (1999): "A rejoinder to Jay G. Blumler", *European Journal of Communication*, 14: 411–415.
- Brants, K. & De Bens, E. (2000): "The status of TV broadcasting in Europe", στο Jan Wieten, Graham Murdock & Peter Dahlgren (ed.): *Television across Europe: A comparative introduction*, London: Sage, σσ. 7-22.
- Brants, K. & Siune, K. (1992): "Public Broadcasting in a State of Flux", στο Karen Siune & Wolfgang Truetzschler (ed.): *Dynamics of Media Politics: Broadcast and Electronic Media in Western Europe*, London: Sage, σσ. 101-115.
- Brevini, B. (2010): "Under siege by commercial interests? BBC and DR Online between the national and European policy frameworks", *Interactions: Studies in Communication & Culture*, 1(2): 203-215.
- Brevini, B. (2013): *Public Service Broadcasting Online: A Comparative European Policy Study of PSB 2.0*, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Briel, R. (2015): "French government to increase public broadcasting funding", *Broadband TV News*, 14 September, online διαθέσιμο στο <http://www.broadbandtvnews.com/2015/09/14/french-government-to-increase-public-broadcasting-funding/> [τελευταία πρόσβαση 10/11/2012].
- Briel, R. (2015 β): "Italy to change RAI TV licence fee", 19 October, *Broadband TV News*, online διαθέσιμο στο <http://www.broadbandtvnews.com/2015/10/19/italy-to-change-rai-tv-licence-fee/> [τελευταία πρόσβαση 1/11/2015].
- Broadcasting Communication (2009): *Communication from the Commission on the Application of State Aid Rules to Public Service Broadcasting (Text with EEA Relevance)*, online διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/broadcasting_communication_en.pdf [τελευταία πρόσβαση 10/11/2012].
- Bron, M. C. (2010): "Financing and Supervision of Public Service Broadcasting", στο *IRIS plus 2010-4, Public Service Media: Money for Content*, Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- Brown, A. & Picard, G. R. (ed.) (2005): *Digital Terrestrial Television in Europe*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Burgelman, J. C. (1986): "The Future of Public Service Broadcasting: A Case Study for a 'New' Communications Policy", *European Journal of Communication*, 1 (2): 173–201.
- Burnley, R. (2015): "Legal Focus: Public Funding Principles for Public Service Media", *EBU: Operating Eurovision and Euroradio*, Φεβρουάριος 2015, Le Grand-Saconnex: European Broadcasting Union (EBU).
- Buzzard, S. F. K. (2015): "The rise of market information regimes and the historical development of audience ratings", *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 35 (3): 511-517.

- Γαζή, Έ. (2010): "ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 80: Άρχισε νωρίς, τελείωσε αργά", *Το Βήμα*: Βιβλία και Ιδέες, 18 Ιουλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=343854> [τελευταία πρόσβαση 20/3/2016].
- Γαλάνης, Δ. (2007): "Με ρυθμό χελώνας στην ψηφιακή εποχή", *Το Βήμα*, 7 Οκτωβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=184121&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Γαλάνης, Δ. (2008): "Όσα δεν ξέρουμε για την ψηφιακή TV", *Το Βήμα*, 11 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=188699&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Γαλάνης, Δ. (2009): "Επιχείρηση Ψηφιακή", *Το Βήμα* [Πολιτισμός], 12 Απριλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=263564&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Γαλάνης, Δ. (2009 β): "Ο γρίφος της ΕΡΤ: Ενώ η ονοματολογία καλά κρατεί, η νέα διοίκηση θα βρεθεί αντιμέτωπη με τα πολλά και διαχρονικά προβλήματα της κρατικής τηλεόρασης", *Το Βήμα: Πολιτισμός*, 11 Οκτωβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=293282> [τελευταία πρόσβαση 22/8/2012].
- Γαλάνης, Δ. (2009 γ): "Βήματα προς την ψηφιακή εποχή", *Το Βήμα* [Πολιτισμός], 21 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=274620&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Γαλάνης, Δ. (2009 δ): "Η ισχύς εν τη (ψηφιακή) ενώσει", *Το Βήμα* [Πολιτισμός], 28 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=275707&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Γαλάνης, Δ. (2009 ε): "Τα 'χρυσά' συμβόλαια της ΕΡΤ: Επιβαρύνουν τα κρατικά κανάλια με εκατοντάδες χιλιάδες ευρώ ετησίως χωρίς ουσιαστική ανταποδοτικότητα", *Το Βήμα Πολιτισμός*, 25 Οκτωβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=295812> [τελευταία πρόσβαση 23/7/2012].

- Γαλάνης, Δ. (2010 α): «ΕΡΤ: Νέα διοίκηση, χρόνια τα προβλήματα», Εφημερίδα *Το Βήμα*, Κυριακή 31 Ιανουαρίου 2010, σσ. Α63 99.
- Γαλάνης, Δ. (2010 β): "Διώξεις για επτά στελέχη της ΕΡΤ", Εφημερίδα *Το Βήμα*, 23 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=339258> [τελευταία πρόσβαση 24/7/2012].
- Γαλάνης, Δ. (2010 γ): "Ο ακριβός κόσμος της ΕΡΤ WORLD", Εφημερίδα *Το Βήμα*, 28 Φεβρουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=317510&wordsinarticle=%CE%95%CE%A1%CE%A4%3bWLD> [τελευταία πρόσβαση 24/7/2012].
- Γαλάνης, Δ. (2011): "Οι εργαζόμενοι στην ΕΡΤ αντιδρούν στο σχέδιο Μόσιαλου - Ζητούν «πραγματικό διάλογο» και εξαγγέλλουν κινητοποιήσεις", 25 Αυγούστου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/media/article/?aid=416395&wordsinarticle=%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%94%CE%99%CE%9F%3b%CE%9C%CE%9F%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%9B%CE%9F%CE%A5> [τελευταία πρόσβαση 28/1/2016].
- Γαλάνης, Δ. (2011 β): "Υποσχέσεις και λουκέτα για την ΕΡΤ: Ο κ. Ηλίας Μόσιαλος άνοιξε νέα σελίδα στη δημόσια ραδιοτηλεόραση κλείνοντας την ΕΤ1", *Το Βήμα: Πολιτική*, 21 Αυγούστου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=415779> [τελευταία πρόσβαση 23/8/2012].
- Γαλάνης, Δ. (2012): «ΕΡΤ: Οικονομικός απολογισμός: Με πλεόνασμα και κέρδη, αλλά χωρίς πρόγραμμα», *Το Βήμα: Media*, 2 Φεβρουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/media/article/?aid=441558> [τελευταία πρόσβαση 20/8/2012].
- Γαλάνης, Δ. (2012 β): "Σφήνα της ΝΕΤ στην έρημο της σαπουνόπερας", *Το Βήμα*, 23 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/media/article/?aid=475916> [τελευταία πρόσβαση 29/9/2012].
- Γαλάνης, Δ. (2012 γ): " 'Να επιστραφούν οι αμοιβές της απεργίας': Επιστολή του υπουργού Επικρατείας Παντελή Καψή στον διευθύνοντα σύμβουλο της ΕΡΤ Λάμπη Ταγματάρχη", *Το Βήμα Πολιτική*, 15 Ιανουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=438806> [τελευταία πρόσβαση 23/7/2012].
- Γαλάνης, Δ. (2013): «Γκίκας Μάναλης: "Δεν ήρθα για να κλείσω την ΕΡΤ"», *Το Βήμα*, 14 Μαΐου 2013, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/media/article/?aid=512550&wordsinarticle=%CE%95%CE%A1%CE%A4> [τελευταία πρόσβαση 2/6/2013].
- Γαλάνης, Δ. (2013 β): «Η ΕΡΤ σε ελεύθερη πτώση: Τι κατήγγειλαν οι δημοσιογράφοι που εργάζονται στη δημόσια ραδιοτηλεόραση», *Το Βήμα*, 24 Απριλίου 2013, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/media/article/?aid=509561&wordsinarticle=%CE%95%CE%A1%CE%A4> [τελευταία πρόσβαση 2/6/2013].

- Γαλάνης, Δ. (2015): "Ελεύθερος ο πρόεδρος της ΠΟΣΠΕΡΤ για τη λειτουργία της EPTopen", *Το Βήμα*, 23 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=739938&wordsinarticle=%CE%95%CE%A1%CE%A4OPEN> [τελευταία πρόσβαση 22/1/2016].
- Γαλάνης, Δ. (2016): "Περιμένοντας τη νέα EPT: Αναταράξεις και πυρά πανταχόθεν προκάλεσε η ανακοίνωση του νέου Δ.Σ.", *Το Βήμα*, 17 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/celebrities/article/?aid=704257> [τελευταία πρόσβαση 22/7/2016].
- Γερωνυμάκη, Χ. & Νάνου, Ε. (2014): "Τηλεόραση: Μετάβαση στην Ψηφιακή Εποχή", *Επικοινωνίες... εν τάχει*, Ενημερωτικό Περιοδικό της Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (ΕΕΤΤ), Τεύχος 39, σ. 6-7.
- Γιαννόπουλος, Γ. (1968): «Η Τηλεόρασις: Δυο ιδιότητες του ματιού μας», *Ραδιοτηλεόρασις*, τεύχος 283, 19-25 Μαΐου 1968, σσ. 4-5 & 41.
- Γιαννόπουλος, Γ. (1968 β): «Η Τηλεόρασις: Η βασική ιδέα της τηλεοράσεως», *Ραδιοτηλεόρασις*, τεύχος 284, 26 Μαΐου-1 Ιουνίου 1968, σσ. 4 & 41.
- Γναρδέλλης, Χ. (2003): *Εφαρμοσμένη Στατιστική*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Campos-Freire, F. (2013): "The future of the European TV is hybrid, convergent and less public", *Revista Latina de Comunicación Social*, DOI: 10.4185/RLCS-2013-970en, online διαθέσιμο στο http://www.revistalatinacs.org/068/paper/970_Santiago/04_Camposen.html [τελευταία πρόσβαση 30/12/2014].
- Cavanagh, S. (1997): "Content Analysis: Concepts, Methods and Applications", *Nurse Researcher*, 4 (3): 5-16.
- Cave, M. & Nakamura, K. (ed.) (2006): *Digital Broadcasting: Policy and Practice in the Americas, Europe and Japan*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Chalaby, K. J. (2002): "Transnational Television in Europe: The Role of Pan-European Channels", *European Journal of Communication*, 17 (2): 183-203.
- Chalaby, K. J. (2009): *Transnational Television in Europe: Reconfiguring Global Communications Networks*, London & New York: I.B.Tauris.
- Cola, M. & Prario, B. (2010): "New ways of consumption: the audiences of PSM in Italy and Switzerland", RIPE@2010, 8-11 September, University of Westminster – London, online διαθέσιμο στο <http://ripeat.org/wp-content/uploads/tdomf/1307/Cola%20&%20Prario.pdf> [τελευταία πρόσβαση 17/2/2012].
- Collins, R. (1989): "The language of advantage: satellite television in Western Europe", *Media, Culture & Society*, 11 (3): 351-371.
- Collins, R. (1990): "Satellite Television in Western Europe: The Second Generation", *Media Information Australia*, 58: 75-84.
- Collins, R. (1994): "Unity in Diversity? The European Single Market in Broadcasting and the Audiovisual, 1982-92", *Journal of Common Market Studies*, 32 (1): 89-102.

- Collins, R. (2007): "The BBC and 'public value'", *Medien und Kommunikationswissenschaft*, 65 (2): 164–184.
- Collins, R. (2007β): "Compulsory loyalty? Accountability, Citizenship and the BBC", *Civitas - Revista de Ciências Sociais*, 7 (2): 81-107.
- Collins, R., Finn, A., McFadyen, S. & Hoskins, C. (2001): "Public Service Broadcasting Beyond 2000: Is There a Future for Public Service Broadcasting?", *Canadian Journal of Communication*, 26 (1): 3-15.
- Commission of the European Communities (CEC) (1984): *Television without Frontiers: Green Paper on the Establishment of the Common Market for Broadcasting especially by Satellite and Cable*, COM (84) 300 final (Luxembourg: OPOEC), online διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/green-papers/pdf/tv_without_frontiers_green_paper_table_com_84_300.pdf [τελευταία πρόσβαση 10/6/2015].
- Commission of the European Communities (CEC) (1999): *Principles and guidelines for the communication's audiovisual policy in the digital age. Communication from the commission to the council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*, Brussels: CEC.
- Coppens, T. (2003): "Digital Public Broadcasting in Flanders: Walking the Tightrope", *Telematics and Informatics*, 20: 143-159.
- Council of Europe (2006): *Declaration of the Committee of Ministers on the guarantee of the independence of public service broadcasting in the member states (Adopted by the Committee of Ministers on 27 September 2006 at the 974th meeting of the Ministers' Deputies)*, Appendix, paragraph 9, online διαθέσιμο στο <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041345&Site=CM> [τελευταία πρόσβαση 10/6/2015].
- Council of Europe (2007): Recommendation CM/Rec(2007)3 of the Committee of Ministers to Member States on the Remit of Public Service Media in the Information Society (*Adopted by the Committee of Ministers on 31 January 2007 at the 985th meeting of the Ministers' Deputies*), Strasbourg: Council of Europe, online διαθέσιμο στο <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1089759> [τελευταία πρόσβαση 3/7/2013].
- Council of the European communities (1986): *Council Directive on the adoption of common technical specifications of the MAC-packet family of standards for direct satellite television broadcasting*. OJ L 3 1 I , 6 November.
- Council of the European Communities (1992): *Directive on the adoption of standards for satellite broadcasting of television signals*. 92/38/EEC 1 1 May 1992 OJ L 137, 20 May, σσ. 17-20.
- Craufurd-Smith, R. (2004): "The development of cultural policy by the European Community", στο Rachael Craufurd-Smith (ed.): *Culture and European Union Law*, Oxford: Oxford University Press, σσ. 19-80.
- Curran, J. (2005): *Μέσα Επικοινωνίας και Εξουσία*, (μετ.) Κάτια Μεταξά. Αθήνα: Καστανιώτη.

- Δαγτόγλου, Δ. Π. (1989): *Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα*, Αθήνα: Σάκκουλας.
- Dahlgren, P. (2000): Introduction, στο Jan Wieten, Graham Murdock & Peter Dahlgren: *Television across Europe: A comparative introduction*. London: Sage, σσ. 3-5.
- Dahlgren, P. (2001): "Public Service Media, Old and New: Vitalizing a Civic Culture?", *Canadian Journal of Communication*, 24:4, σσ. 1-19.
- Δάμπασης, Μ. Γ. (χ.χ.): «Το χρονικό της τηλεοπτικής ψυχαγωγίας σε... 625 παράλληλες γραμμές» στο Βασίλης Γεωργιάδης (επ.): *Κινηματογράφος και Τηλεόραση: Το Αλμανάκ της Ελληνικής Οθόνης*, Erato Editions, V. Georgiades and Co, σσ. 607-619.
- Δάμπασης, Γ. (1967): «Όταν το θέαμα... έρχεται στο σπίτι του θεατού: Οι εξωτερικές μεταδόσεις στην Τηλεόραση», *Ραδιοπρόγραμμα*, τεύχος 247, 10-16 Σεπτεμβρίου 1967, σ. 36.
- Δάμπασης, Μ. Γ. (1967 β): «Το Μεγαλύτερο Θέαμα του Κόσμου», *Ραδιοπρόγραμμα*, τεύχος 257, 19-25 Νοεμβρίου 1967, σ. 42.
- Δάμπασης, Μ. Γ. (1967 γ): «Η μικρή οθόνη στην υπηρεσία της παιδείας: Εκπαιδευτική Τηλεόρασις», *Ραδιοπρόγραμμα*, τεύχος 251, 8-14 Οκτωβρίου 1967, σ.36.
- Δάμπασης, Μ. Γ. (1967 δ): «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Τηλεόραση», *Ραδιοπρόγραμμα*, τεύχος 248, 17-23 Σεπτεμβρίου 1967, σσ. 36 & 41.
- Δάμπασης, Γ. (1967 ε): «Τα Μίκυ-Μάους στην Μικρή Οθόνη: Τα Κινούμενα Σχέδια στην Τηλεόραση», *Ραδιοπρόγραμμα*, τεύχος 254, 29 Οκτωβρίου-4 Νοεμβρίου 1967, σ. 36.
- Δάμπασης, Μ. Γ. (1967 στ): «Εκεί, όπου τα προγράμματα δεν σταματούν νύχτα και μέρα: Η Ιστορία της Αμερικανικής Τηλεοράσεως», *Ραδιοπρόγραμμα*, τεύχος 252, 15-21 Οκτωβρίου 1967, σ. 36 & 42.
- Δάμπασης, Μ. Γ. (1968): «Δημοσιογραφία και Τηλεόρασις: Εισαγωγή σε ένα νέο μέσο μαζικής επικοινωνίας», *Ραδιοτηλεόρασις*, τεύχος 289, 30 Ιουνίου-6 Ιουλίου 1968, σ. 35.
- Δάμπασης, Μ. Γ. (1968 β): «Τα μικρά μυστικά της τηλεοράσεως: Η σκηνογραφία στην τηλεόραση», *Ραδιοπρόγραμμα*, τεύχος 279, 21-27 Απριλίου 1968, σ. 37.
- Δάμπασης, Μ. Γ. (1968 γ): «Δημοσιογραφία και Τηλεόρασις: Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των τηλεοπτικών ειδήσεων, τα σενάρια, τα φιλμ», *Ραδιοτηλεόρασις*, τεύχος 290, 7-13 Ιουλίου 1968, σσ. 35 & 42.
- Δάμπασης, Γ. (2002): *Την Εποχή της Τηλεόρασης*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Δάμπασης, Γ. (2011): Ημι-δομημένη συνέντευξη με βάση προκαθορισμένο ερωτηματολόγιο, 5 Ιουνίου, Αθήνα.
- Davis, H. & Levy, C. (1992): "The regulation and deregulation of television: a British/ West European comparison", *Economy and Society*, 21 (4): 453-482.
- Deakin, S. & Pratten, S. (2000): "The New Competition in Broadcasting: Trick or Treat?", *iea: Economic Affairs*, Oxford: Blackwell Publishers, σσ. 27-32.
- Debande, O. & Chetrit, G. (2001): *The European Audiovisual Industry: An Overview*, European Investment Bank [EIB] Sector Papers, online διαθέσιμο στο http://www.eib.org/attachments/pj/pjaudio_en.pdf [τελευταία πρόσβαση 2/2/2012].

- De Bens, E. (2004): "Belgium", στο Mary Kelly, Gianpietro Mazzoleni, Denis McQuail (ed.): *The Media in Europe: The Euromedia Handbook*, [τρίτη έκδοση], London: Sage, σσ. 16-30.
- De Bens, E. (2007): "Media between Culture and Commerce: An Introduction", στο Els De Bens (ed.): *Media between Culture and Commerce: Changing Media – Changing Europe Series (Volume 4)*, Bristol: Intellect Books, σσ. 6-24.
- De Bens, E. & de Smaele, H. (2001): "The Inflow of American Television Fiction on European Broadcasting Channels Revisited", *European Journal of Communication*, 16 (1): 51-76.
- De Bens, E., Kelly, M. & Bakke, M. (1992): "Television Content: Dallasification of Culture?", στο Karen Siune & Wolfgang Truetzschler (ed.): *Dynamics of Media Politics: Broadcast and Electronic Media in Western Europe*, London: Sage, σσ. 75-100.
- Debrett, M. (2009): "Riding the Wave: Public Service Television in the Multi-platform Era", *Media, Culture & Society* 31(5): 807-827.
- Deltenre, I. (2014): "PSM Funding Models in Europe, Challenges and a Vision for the Future", *European Broadcasting Union*, 1 July, online διαθέσιμο στο <https://www3.ebu.ch/files/live/sites/ebu/files/Publications/Speeches/2014.07.01-ID-Kiev.pdf> [τελευταία πρόσβαση 1/11/2015].
- d' Haenens, L., Sousa, H. & Hultén, O. (2011): "From Public Service Broadcasting to Public Service Media", στο Josef Trappel, Werner A. Meier, Leen d'Haenens, Jeanette Steemers & Barbara Thomas (eds): *Media in Europe Today*, Bristol: Intellect, σσ. 185-218.
- Dias, P. & Antoniadis, A. (2007): "Increased Transparency and Efficiency in Public Service Broadcasting. Recent Cases in Spain and Germany", *Competition Policy Newsletter*, 2: 67-69, online διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/competition/publications/cpn/2007_2_67.pdf [τελευταία πρόσβαση 25/10/2015].
- Dinmore, G. (2014): "Head of Italy's state broadcaster Rai seeks change in culture", *Financial Times*, 24 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/e8e126b2-fbb7-11e3-ad9b-00144feab7de.html#axzz3mgY84go4> [τελευταία πρόσβαση 11/9/2015].
- Dobek-ostrowska, B., Glowacki, M., Jakubowicz, K. & Sukosd, M.(2010) (ed.): *Comparative Media Systems: European and Global Perspectives*, Budapest-New York: Central European University Press.
- Δοδόπουλος, Γ. (2010): "Δεκατρείς Βόμβες Προβόπουλου", *Έθνος Online*, 26 Οκτωβρίου, online διαθέσιμο στο http://www.ethnos.gr/oikonomia/arthro/dekatreis_bombes_probopoulou-40230954/?mmid=22128642 [τελευταία πρόσβαση 15/2/2016].
- Donders, K. (2009): "State Aid and Public Service Broadcasting: How future-proof is the remit of public broadcasting organizations?" (IES Working Paper 1/2009), Brussels: Institute for European Studies, VUB.

- Donders, K. (2011): "The Public Value Test: A Reasoned Response or Panic Reaction?", στο Karen Donders & Hallvard Moe (ed.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 29-37.
- Donders, K. (2012): *Public Service Media and Policy in Europe*, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Donders, K. & Pauels, C. (2010): "The introduction of an ex ante evaluation for the new media services: Is 'Europe' asking for it, or does public service broadcasting need it?", *International Journal of Media and Cultural Politics*, 6 (2): 133-148.
- Donders, K. & Pauwels, C. (2012): "Ex Ante Tests: A Means to an End or the End for Public Service Media?", στο Gregory Ferrell Lowe & Jeanette Steemers (eds.): *Regaining the Initiative for Public Service Media Ripe 2011*, Göteborg: Nordicom, σσ. 79-95.
- Donders, K., Pauwels, C. & Loisen, J. (2012): "Introduction: All or nothing? From public service broadcasting to public service media, to public service 'anything'?", *International Journal of Media and Cultural Politics*, 8(1): 3-12.
- Donders, K., Ranaivoson, H., Lindmark, S. & Ballon, P. (2012): "Public Broadcasters and Innovation: A Contested Combination in Flanders", *Innovation: Management, Policy & Practice*, 14 (2): 276-288.
- Dörr, R. (2011): "The ZDF Three-step Test: A Dynamic Tool of Governance", στο Karen Donders & Hallvard Moe (ed.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 69-81.
- Downe-Wamboldt, B. (1992): "Content Analysis: Method, Applications, and Issues", *Health Care for Women International*, 13: 313-321.
- DR.dk (2015β): "Who and what is covered by a licence?", online διαθέσιμο στο http://www.dr.dk/Om_DR/licens/Sprog/Artikler+Sprog/17151037.htm [τελευταία πρόσβαση 10/9/2015].
- Dragomir, M., Reljic, D., Thompson, M. & Grünwald, A. (2005): "Overview", στο *Television across Europe: Regulation, Policy and Independence, Summary (Monitoring Reports 2005)*, Budapest: Open Society Institute, σσ. 13-184.
- Durham, G. M. & Douglas, M. K. (2010): *Media and Cultural Studies: Key Works*. [first published 2001]. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing.
- Dyson, K. & Humphreys, P. (1986): "Policies for New Media in Western Europe", στο Kenneth Dyson & Peter Humphreys (ed.): *The Politics of the Communications Revolution in Western Europe*, London: F. Cass, σσ. 98-124.
- Dyson, K. & Humphreys, P. (με Negrine, Ralph & Simon, Jean-Paul) (1988) (ed.): *Broadcasting and New Media Policies in Western Europe*, London: Routledge.
- Dyson, K. & Humphreys, P. (1989): "Deregulating Broadcasting: The West European Experience", *European Journal of Political Research*, 17: 137-154.
- EBU [European Broadcasting Union] (1998): 'The public service broadcasting remit: Today and tomorrow', on line διαθέσιμο στο

- http://www.ebu.ch/CMSimages/en/leg_public_service_tcm6-4364.pdf?display=EN, [τελευταία πρόσβαση 14/08/2015].
- EBU (2000): "The Funding of Public Service Broadcasting", *European Broadcasting Union, Legal Department*, 9 Νοεμβρίου, online διαθέσιμο στο http://www.ebu.ch/CMSimages/en/leg_p_funding_psb_tcm6-4443.pdf [τελευταία πρόσβαση 4/2/2012].
- EBU (2013): "RTV license fee campaign built on PSM values", *EBU: Members News*, 12 Φεβρουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www3.ebu.ch/contents/news/2013/02/rtv-license-fee-campaign-built-o.html> [τελευταία πρόσβαση 9/9/2015].
- EBU (2014): "Vision 2020, Annex 2: Media Consumption Trends", *Media Intelligence Service of EBU*, online διαθέσιμο στο http://vision2020.ebu.ch/files/live/sites/vision2020/files/app/annexe_2_EN.pdf [τελευταία πρόσβαση 15/9/2014].
- Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων - ΕΕΤΤ (2009): "Μετάβαση στην Ψηφιακή Τηλεόραση", *Επικοινωνίες... εν τάχει*, Ενημερωτικό Δελτίο της ΕΕΤΤ, Ιανουάριος, τεύχος 19, σ.3.
- Εθνικό Τυπογραφείο (2014): ΦΕΚ Β 862/2012, 20 Μαρτίου 2012, online διαθέσιμο στο http://www.et.gr/idoscs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wEbA_BZxkczbHdtvSoClrL8FTwnoIDL65R5MXD0LzQTLf7MGgcO23N88knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKl3nP8NxdnJ5r9cmWylWeIDvWS_18kAEhATUKJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluQu_KwQRwDeSLgVNH4ORbRmSiH9mFiopnMfy_MSFmSLA [τελευταία πρόσβαση 1/5/2014].
- Έθνος (2010): "Σε ψηφιακά... χαρακώματα η TV", 30 Ιανουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.ethnos.gr/entheta.asp?catid=22807&subid=2&pubid=9908909#> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Έθνος (2010 β): "Και με τη «βούλα» του νόμου η ψηφιακή TV", 24 Δεκεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.ethnos.gr/entheta.asp?catid=22807&subid=2&pubid=48136948> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Έθνος (2012): "Η ψηφιακή εποχή στην TV άρχισε με... παρατράγουδα", 29 Ιουλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.ethnos.gr/entheta.asp?catid=22807&subid=2&pubid=63691060#> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Ελευθεροτυπία (2010): "Παρανομίες στην ΕΡΤ έδειξαν τα πορίσματα", *Enet.gr*, 29 Ιουλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=188234> [τελευταία πρόσβαση 18/1/2016].
- Ελευθεροτυπία (2011): "Νόμιμη η εκπομπή υψηλής ευκρίνειας τονίζει η ΕΡΤ", *Ελευθεροτυπία - Ηλεκτρονική Έκδοση enet.gr*, 27 Απριλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=270773> [τελευταία πρόσβαση 4/11/2013].

- Ελευθεροτυπία (2013): "Ερωτήσεις για την ΕΡΤ στην Κομισιόν", 16 Οκτωβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=392470> [τελευταία πρόσβαση 4/12/2013].
- Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K., Kyngäs, H. (2014): "Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness", *Sage Open*, 4 (1): 1-10, DOI: 10.1177/2158244014522633.
- Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών - Ε.Β.Ε.Α. (χ.χ.): "Κέντρο Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης - Europe Direct - Ε.Β.Ε.Α.", online διαθέσιμο στο <http://www.acci.gr/acci/EuropeDirect/tabid/1757/language/el-GR/Default.aspx> [τελευταία πρόσβαση 19/3/2016].
- Engblom, L. A. (2012): "The Swedish License-Fee System: Once More Under Reconsideration", *Journal of Media Business Studies*, 9(1): 23-32.
- Enli, G. S. (2008): "Redefining Public Service Broadcasting: Multi-Platform Participation", *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 14(1): 105-120.
- Εξπρές (2010): "Παραιτήθηκε ο πρόεδρος και διευθύνων σύμβουλος της ΕΡΤ", *Εξπρές: Ημερήσια Οικονομική Εφημερίδα*, 27 Ιουλίου, online διαθέσιμο στο http://www.express.gr/news/ellada/332630oz_20100727332630.php3 [τελευταία πρόσβαση 30/07/2014].
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2001): "Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις που αφορούν τις δημόσιες υπηρεσίες ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων", *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, 15 Νοεμβρίου, online διαθέσιμο στο [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001XC1115\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001XC1115(01)&from=EN) [τελευταία πρόσβαση 22/5/2013].
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2002): "Οδηγία 2002/77 / εκ της Επιτροπής της 16ης Σεπτεμβρίου 2002 σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών", *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, 17 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:249:0021:0021:EL:PDF> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2006): "Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο Συμβούλιο και στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή - Πραγμάτωση της Εταιρικής Σχέσης για τη Μεγέθυνση και την Απασχόληση: Να γίνει η Ευρώπη Πόλος Αριστείας στον Τομέα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης", 22 Μαρτίου, Βρυξέλλες, online διαθέσιμο στο [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2006\)0136_/com_com\(2006\)0136_el.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2006)0136_/com_com(2006)0136_el.pdf) [τελευταία πρόσβαση 1/3/2016].
- Επιτροπή (2009): "Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις στη δημόσια ραδιοτηλεόραση (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ)", *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, 27 Οκτωβρίου 2009, online διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal->

- content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XC1027(01)&from=EL [τελευταία πρόσβαση 1/3/2016].
- Επτακόιλη, Γιούλη (2015): "Τα άλυτα θέματα επαναλειτουργίας της 'νέας' ΕΡΤ", *Καθημερινή*, 11 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/818807/gallery/politismos/thleorash/ta-alyta-8emata-epanaleitourgias-ths-neas-ert> [τελευταία πρόσβαση 12 Μαρτίου 2016].
- ΕΡΤ (1977): «200 εκπομπές με γράμματα και αριθμούς», *Ραδιοτηλεόρασις*, 29 Οκτωβρίου – 4 Νοεμβρίου 1977, σσ. 96-97.
- ΕΡΤ(1977 β): «Νέα εκπομπή της ΕΡΤ: Τηλεκλάμπ», *Ραδιοτηλεόρασις*, 5 – 11 Νοεμβρίου 1977, σσ. 64-65.
- ΕΡΤ (1980): *Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση Α.Ε. – Έκθεση Πεπραγμένων 1979*, Αθήνα: ΕΡΤ.
- ΕΡΤ (1999): *Η εικόνα της ΕΡΤ το 1998: Βασικά Συμπεράσματα (έρευνα της εταιρείας V.P.R.C.)*, Αθήνα: Αρχείο ΕΡΤ.
- ΕΡΤ (2011): *Οργανωτική Δομή*, online διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/company/index.php/home/2011-03-22-14-53-33/2011-03-23-17-53-33.html> [τελευταία πρόσβαση 5/9/2011].
- ΕΡΤ (2011 β): *Το όραμα*, online διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/company/index.php/home/2011-03-22-14-53-33/2011-03-22-14-53-33/2011-03-30-16-07-15.html> [τελευταία πρόσβαση 20/9/2011].
- ΕΡΤ (2011 γ): *Μελλοντικοί Στόχοι*, online διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/company/index.php/home/2011-03-22-14-53-33/2011-03-22-14-53-33/2011-03-30-16-08-09.html> [τελευταία πρόσβαση 20/9/2011].
- ΕΡΤ (2011 δ): *Τεχνική Υποδομή*, online διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/company/index.php/home/2011-03-22-14-53-33/2011-03-22-14-53-33/2011-03-30-16-08-36.html> [τελευταία πρόσβαση 20/9/2011].
- ΕΡΤ (2011 ε): *Η Εταιρεία*, online διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/company/index.php/home/2011-03-22-14-53-33/2011-03-22-14-53-33/h-.html> [τελευταία πρόσβαση 20/9/2011].
- ΕΡΤ (2011 στ): *Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΡΤ Α.Ε.*, online διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/company/index.php/home/2011-03-22-14-53-33/2011-03-23-17-54-45.html> [τελευταία πρόσβαση 20/9/2011].
- ΕΡΤ (2011 ζ): *Διοικητική Μορφή*, online διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/company/index.php/home/2011-03-22-14-53-33/2011-03-23-17-56-30.html> [τελευταία πρόσβαση 20/9/2011].
- ΕΡΤ (2011 η): *Ανταποδοτικά Τέλη*, online διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/company/index.php/home/2011-03-22-14-53-33/2011-03-23-17-57-05.html> [τελευταία πρόσβαση 20/9/2011].
- ΕΡΤ (2011 θ): *Έσοδα*, online διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/company/index.php/home/2011-03-22-14-53-33/2011-03-23-17-58-45.html> [τελευταία πρόσβαση 21/9/2011].

- EPT (2011 ι): *Αποστολή*, online διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/company/index.php/home/2011-03-22-14-53-33/2011-03-22-14-53-33/2011-03-30-16-06-56.html> [τελευταία πρόσβαση 21/9/2011].
- EPT (2011 κ): *Υπηρεσίες του Κ.Ε.Ε.Π.*, online διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/company/index.php/home/2011-09-20-10-15-13.html> [τελευταία πρόσβαση 21/9/2011].
- EPT (2011, λ): *Ταυτότητα: Ραδιόφωνα Θεσσαλονίκης*, online διαθέσιμο στο <http://tvradio.ert.gr/radio/index.asp?id=21> [τελευταία πρόσβαση 24/10/2011].
- EPT (χ.χ.): *Μαζί σε δράση: Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη. Κοινωνικός Απολογισμός 2005-2007*.
- EPT (2013): *Οι Υπηρεσίες της EPT* [από το αρχείο των Διοικητικών Υπηρεσιών], Αθήνα: EPT A.E.
- ERTOpen (2014): "Στα ευρωπαϊκά δικαστήρια το κλείσιμο της EPT δηλώνει ο δικηγόρος της ΠΟΣΠΕΡΤ Δημήτρης Περπατάρης", 29 Μαΐου 2014, online διαθέσιμο στο <http://www.ertopen.com/news/ellada/koinwnia/item/21300-sta-eyrwpaika-dikasthria-to-kleisimo-ths-ert-dhlwnei-o-dikhgoros-ths-pospert-dhmhtrhs-perpatarhs-vid> [τελευταία πρόσβαση 29/5/2014].
- EPT (2016): "Το Νέο Οργανόγραμμα της Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης Α.Ε.", *ert.gr*, 11 Φεβρουαρίου, online διαθέσιμο στο http://company.ert.gr/wp-content/uploads/2016/03/6%CE%A0%CE%9F%CE%A3465%CE%981%CE%95-%CE%91%CE%977_%CE%A4%CE%A1%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%99%CE%97%CE%A3%CE%97-%CE%9F%CE%A1%CE%93%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%93%CE%A1%CE%91%CE%9C%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A3.pdf [τελευταία πρόσβαση 10 Ιουνίου 2016].
- EPT (2016 β): *Στοιχεία Προσωπικού από τη Διεύθυνση Ανθρώπινου Δυναμικού της EPT*, Αθήνα: EPT A.E.
- ΕΣΗΕΑ (2014): "Συνεδρίαση Διοικητικού Συμβουλίου 58/17-6-14. Θέμα: Ανακοίνωση για το διαγωνισμό της NEPIT", online διαθέσιμο στο <https://www.esiea.gr/synedriasi-dioikitikoy-symnoylioy-5817-6-14/> [τελευταία πρόσβαση 11/05/2016].
- ΕΣΗΕΑ (2014 β): "Η ΕΣΗΕΑ καταγγέλλει το διαγωνισμό-παρωδία για τις προσλήψεις δημοσιογράφων στη NEPIT", 17 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <https://www.esiea.gr/i-esiea-kataggellei-to-diagonismo-parodia-gia-tis-proslipseis-dimosiografon-sti-nerit/> [τελευταία πρόσβαση 14/05/2016].
- Esser, A. (2002): "The transnationalization of European Television", *Journal of European Area Studies*, 10 (1): 13-29.
- Esser, A. (2009): "Trends in Television Programming: Commercialization, Transnationalization, Convergence", στο Alec Charles (ed.): *Media in the Enlarged Europe: Politics, Policy and Industry*, Bristol: Intellect, σσ. 23-35.
- Ettema, S. J. & Whitney, D. C. (1994): "The money arrow: An introduction to audiencemaking", στο James S. Ettema & David Charles Whitney (ed.):

- Audience-making: How the media create the audience*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, σσ. 1–18.
- Ευρωπαϊκή Ένωση (2016): "Europe Direct - Ελλάδα", online διαθέσιμο στο http://europa.eu/contact/meet-us/greece/index_el.htm [τελευταία πρόσβαση 12/1/2016].
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016): "Δελτίο Τύπου: Η Επιτροπή επικαιροποιεί τους κανόνες της Ε.Ε. για τα οπτικοακουστικά μέσα και παρουσιάζει στοχευμένη προσέγγιση για τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες", 25 Μαΐου, online διαθέσιμο στο http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1873_el.htm [τελευταία πρόσβαση 22 Ιουνίου 2016].
- EUR-Lex (2009): "Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις στη δημόσια ραδιοτηλεόραση (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ) - 2009/C 257/01", *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 27 Οκτωβρίου, online διαθέσιμο στο http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2009.257.01.0001.01.ELL&toc=OJ:C:2009:257:TOC [τελευταία πρόσβαση 23/10/2015].
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015): "Δίκτυα Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης", 16 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/greece/services/information/index_el.htm [τελευταία πρόσβαση 22/2/2016].
- European Audiovisual Observatory (2002): "The financial situation of public radio-television companies in Europe is deteriorating", *Press Release*, 9 April, online διαθέσιμο στο http://www.obs.coe.int/about/oea/pr/service_public.html [τελευταία πρόσβαση 19/2/2012].
- European Audiovisual Observatory (2005): *Press Release: Improvement of the economic situation of European television companies, but the branch as a whole remains in deficit*, online διαθέσιμο στο <http://www.obs.coe.int/about/oea/pr/a05vol1pdf.pdf.en> [τελευταία πρόσβαση 27/1/2012].
- European Audiovisual Observatory (2010): *Yearbook 2010: Film, Television and Video in Europe, Television in 36 European States, Volume 1*, Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- European Audiovisual Observatory (2015): *The European Audiovisual Observatory publishes the 20th edition of its Yearbook (Press Release)*, Strasbourg: Council of Europe, online διαθέσιμο στο <http://www.obs.coe.int/documents/205595/3477362/PR+Yearbook+2014+EN.pdf/f6e6867b-eb76-455c-ae61-83e2bdb884b6> [τελευταία πρόσβαση 25 /7/ 2015].
- European Broadcasting Union (EBU) (2014): "New EBU Funding Report highlights 'deepening decline in PSM income'", *EBU News*, 4 Δεκεμβρίου, online διαθέσιμο στο <https://www3.ebu.ch/contents/news/2014/12/new-ebu-funding-report-highlight.html> [τελευταία πρόσβαση 9/9/2015].
- European Broadcasting Union (EBU) (2015): *Peer to Peer Review on PSM Values - RTS: Radio Television Suisse*, Geneva: European Broadcasting Union, online διαθέσιμο στο

- https://www3.ebu.ch/files/live/sites/ebu/files/Publications/Members/EBU_PeerReview_RTS_EN.pdf [τελευταία πρόσβαση 9/11/2015].
- European Broadcasting Union (2015 β): *Funding of Public Service Media 2015: Public Version, Media Intelligence Service*, December 2015, online διαθέσιμο στο <https://www.ebu.ch/files/live/sites/ebu/files/Publications/EBU-MIS%20-%20Funding%20of%20PSM%202015%20-%20Public%20version.pdf> [τελευταία πρόσβαση 11/6/2016].
- European Broadcasting Union (2015 γ): *Licence Fee 2015: Public Version, Media Intelligence Service*, December 2015, online διαθέσιμο στο <https://www.ebu.ch/files/live/sites/ebu/files/Publications/EBU-MIS%20-%20Licence%20Fee%202015%20-%20Public%20version.pdf> [τελευταία πρόσβαση 10/3/2016].
- European Commission (1997): "Protocol on the System of Public Broadcasting in the Member States", *Official Journal of the European Communities C*, 340: 109.
- European Commission, Directorate-General Communication (2010): "Growth of the number of television channels and multi-channel platforms in Europe continues despite the crisis", *Press Release*, Strasbourg, 13 January, online διαθέσιμο στο http://www.obs.coe.int/about/oea/pr/mavise_end2009_pdf.pdf.en [τελευταία πρόσβαση 5/2/2012].
- European Commission (2001): "Communication from the Commission on the Application of State Aid Rules to Public Service Broadcasting", *Official Journal of the European Communities C*, 3205.
- EC (European Communities) (1997): *Treaty of Amsterdam, Cm 3780*. London: HMSO.
- European Parliament (2010): *Public service broadcasting in the digital era: the future of the dual system*, 25 November, 2010/2028(INI), online διαθέσιμο από <http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1132357&t=d&l=en> [τελευταία πρόσβαση 27/4/2012].
- Eurostat (2014): "News Release (196/2014): Internet Usage by Individuals in 2014", 16 Δεκεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6343581/4-16122014-BP-EN.pdf/b4f07b2a-5aee-4b91-b017-65bcb6d95daa> [τελευταία πρόσβαση 10/4/2015].
- Ζωγράφου, Ν. (1997): «Ραδιοτηλεοπτικός Χάρτης: Η κατάσταση ξεκαθαρίζει», *Ραδιοτηλεόραση*, τεύχος 1443, 11-17 Οκτωβρίου 1997, σ. 10.
- Ζώτος, Μ. (2008): "Σύγκλιση τηλεόρασης και ευρυζωνικότητας", *Το Βήμα [Επικαιρότητα]*, 7 Δεκεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/finance/finance-news/article/?aid=245682&wordsinarticle=%CE%95CE%A0CE%99CE%93CE%95CE%99CE%91%3bCE%A8CE%97CE%A6CE%99CE%91CE%9ACE%97%3bCE%A4CE%97CE%9BCE%95CE%9FCE%A1CE%91CE%A3CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Ζώτος, Μ. (2009): "Ευρωπαϊκή Ένωση: Η διαχείριση των ψηφιακών συχνοτήτων", *Το Βήμα [Επικαιρότητα]*, 6 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο

- <http://www.tovima.gr/finance/finance-news/article/?aid=287053&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97>
[τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Ζώτος, Μ. (2009 β): " Νέοι παίκτες στην αγορά των online τηλεοπτικών υπηρεσιών", *Το Βήμα [Επιχειρήσεις]*, 1 Μαρτίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/finance/finance-business/article/?aid=257491&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97>
[τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Franzosi, R. (2007): "Content Analysis: Objective, Systematic, and Quantitative Description of Content", στο Roberto Franzosi (ed.): *Content Analysis (Vol. I)*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, pp. xxi–I, online διαθέσιμο στο http://www.unive.it/media/allegato/Scuola-Dottorale/2011/allegato/Content_Analysis_-_Introduction.pdf [τελευταία πρόσβαση 2/5/2016].
- Fuchs, C. (2013): "Dallas Smythe Reloaded: Critical Media and Communication Studies Today", στο Lee McGuigan & Vincent Manzerolle (ed.): *The Audience Commodity in a Digital Age: Revisiting a Critical Theory of Commercial Media* [Digital Formations Series - Volume 94], New York: Peter Lang Publishing, σσ. 267-288.
- Gandy, O. (1992): "The Political Economy Approach: A Critical Challenge", *Journal of Media Economics*, 5 (2): 23-42.
- García Leiva, M. T. & Starks, M. (2009): "Digital Switchover Across the Globe: The Emergence of Complex Regional Patterns", *Media, Culture & Society*, 31 (5): 787-806.
- García Leiva, M. T. & Starks, M. & Tambini, D. (2006): "Overview of Digital Television Switchover Policy in Europe, the United States and Japan", *Info*, 8 (3): 32–46.
- Garnham, N. (1990): *Capitalism and Communication: Global Culture and the Economics of Information*, London: Sage.
- Garnham, N. (2010): "Contribution to a Political Economy of Mass-Communication", στο Meenakshi, Gigi Durham & Douglas, M. Kellner (ed.): *Media and Cultural Studies: KeyWorks* [First published 2001]. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing, σσ. 201-229.
- GIS (2015): "In Austria you are required by law to register and purchase a licence for all broadcasting reception equipment", online διαθέσιμο στο <https://www.gis.at/fremdsprachen/english/> [τελευταία πρόσβαση 14/9/2015].
- Glavaš, D. (2013): "Flash Report: Croatia", *Southeast European Media Observatory*, 8 October, online διαθέσιμο στο <http://mediaobservatory.net/radar/flash-report-croatia> [τελευταία πρόσβαση 1/11/2015].

- Golding, P. & Murdock, G. (2001): «Κουλτούρα, Επικοινωνίες και Πολιτική Οικονομία», στο James Curran & Michael Gurevitch (επ.): *Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Κοινωνία*, (μετ.) Δημήτρης Κίκιζας, Αθήνα: Πατάκη, σσ. 25-52.
- Goodwin, P. (2012): "High Noon: The BBC meets 'The West's Most Daring Government' ", στο Gregory Ferrell Lowe & Jeanette Steemers (ed.): *Regaining the Initiative for Public Service Media Ripe 2011*, Göteborg: Nordicom, σσ. 63-76.
- Grisold, A. (2006): "Does one Regulation Fit All? The Austrian Broadcasting Sector after the European "Liberalization" Effort", *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 35 (4): 277-292.
- Grummell, B. (2009): "The Educational Character of Public Service Broadcasting: From Cultural Enrichment to Knowledge Society", *European Journal of Communication*, 24(3): 267-285.
- Graham, P. (2000): "Hypercapitalism: A political economy of informational idealism", *New Media & Society*, 2(2): 131-156.
- Graham, P. (2006): "Issues in Political Economy", στο Alan B. Albarran, Sylvia M. Chan-Olmsted, Michael O. Wirth (ed.): *Handbook of Media Management and Economics*, Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, σσ. 493-519.
- Graham, P. (2007): "Political economy of communication: a critique", *Critical Perspectives on International Business*, 3(3): 226-245.
- Hallin, D. & Mancini, P. (2004): *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, Cambridge: Cambridge university Press.
- Hamelink, J. C. & Nordenstreng, K. (2007): "Towards Democratic Media Governance", στο Els De Bens (ed.): *Media between Culture and Commerce: Changing Media – Changing Europe Series* (Volume 4), Bristol: Intellect Books, σσ. 225-240.
- Hamilton, J. (1996): "Private Interests in 'Public Interest' Programming: An Economic Assessment of Broadcaster Incentives", *Duke Law Journal*, 45 (6): 1177-92.
- Hanretty, C. (2011): "The Concept of Pluralism in the Italian Public Media", *Modern Italy*, 16 (1): 19-34.
- Hardy, J. (2014α): *Critical political Economy of the Media: An Introduction*, London & New York: Routledge.
- Hardy, J. (2014β): "Critical Political Economy of Communications: A mid-term Review", *International Journal of Media and Cultural Politics*, 10 (2): 189-202.
- Harrison J. & Woods, L.M. (2001): "Defining European Public Service Broadcasting", *European Journal of Communication*, 16 (4): 477-504.
- Harrison, J. & Wessels, B. (2005): "A new public service communication environment? Public service broadcasting values in the reconfiguring media", *New Media & Society*, 7(6): 834-853.
- Havens, T., Lotz, A. & Tinic, S. (2009): "Critical Media Industry Studies; A Research Approach", *Communication, Culture & Critique*, 2 (2): 234-253.

- Hellman, H. & Sauri, T. (1994): "Public service television and the tendency towards convergence: Trends in prime-time programme structure in Finland, 1970-1992", *Media, Culture & Society*, 16: 47-71.
- Herring, C. S. (2004): "Content Analysis for New Media: Rethinking the Paradigm", στο *New Research for New Media: Innovative Research Methodologies Symposium Working Papers and Readings*, Minneapolis, MN: University of Minnesota School of Journalism and Mass Communication, σσ. 47-66, online διαθέσιμο στο <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/newmedia.pdf> [τελευταία πρόσβαση 2/5/2016].
- Herzog, C. & Karppinen, K. (2014): "Policy streams and public service media funding reforms in Germany and Finland", *European Journal of Communication*, 1-17, doi: 10.1177/0267323114530581.
- Hesmondhalgh, D. (2007): *The Cultural Industries: 2nd Edition*, London: Sage.
- Hirsch, M. (2004): "Luxembourg", στο Mary Kelly, Gianpietro Mazzoleni, Denis McQuail (ed.): *The Media in Europe: The Euromedia Handbook*, [τρίτη έκδοση], London: Sage, σσ. 139-144.
- Hoffmann-Riem, W. (1992): "Defending Vulnerable Values in the German Broadcasting Order", στο J. G. Blumler (ed.): *Television and the Public Interest: Vulnerable Values in West European Broadcasting*, London: Sage.
- Holtz-Bacha, C. (1991): "From Public Monopoly to a Dual Broadcasting System in Germany", *European Journal of Communication*, 6 (2): 223-233.
- Holsti, R. O. (1968): "Content Analysis", στο Gardner Lindzey & Elliot Aronson (eds.): *The Handbook of Social Psychology* (2nd ed.), Vol. II, New Delhi: Amerind Publishing Co., σσ. 596-692.
- Holsti, R. O. (1969): *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, Reading, MA: Addison-Wesley.
- Horsti, K., Hultén, G. & Titley, G. (2014): "Introduction: National Conversations: Public Service Media and Cultural Diversity in Europe", στο Karina Horsti, Gunilla Hultén & Gavan Titley (ed.): *National Conversations: Public Service Media and Cultural Diversity in Europe*, Bristol: Intellect, pp. 3-18.
- Hsieh, H. F. & Shannon, E. S. (2005): "Three Approaches to Qualitative Content Analysis", *Qualitative Health Research*, 15 (9): 1277-1288.
- Hultén, O. & Brants, K. (1992): 'Public service broadcasting: Reactions to competition', in Karen Siune & Wolfgang Truetzschler (ed.): *Dynamics of Media Politics: Broadcast and Electronic Media in Western Europe*. London: Sage, σσ. 116-128.
- Hultén, O. (2007): "Between Vanishing Concept and Future Model: Public Service Broadcasting in Europe on the Move", στο Werner A. Meier & Josef Trappel (ed.): *Power, Performance and Politics: Media Policy in Europe*, Baden-Baden: Nomos, σσ. 197-221.
- Humphreys, J. P. (1996): *Mass Media and Media Policy in Western Europe*, Manchester: Manchester University Press.

- Ιατρίδης, Μ. (1980): *Η Πρώτη Δοκιμή: Το χρονικό της εγκαταστάσεως και λειτουργίας από την ΔΕΗ Πειραματικού Σταθμού Τηλεοράσεως στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης τον Σεπτέμβριο του 1960*, Θεσσαλονίκη: Εργοστάσιο Γραφικών Τεχνών της Α.Σ.Ε. Α.Ε.
- Ιατρίδης, Ο. Γ. (1984) (επ.): *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950: Ένα έθνος σε κρίση* [μετάφραση Μαργαρίτα Δρίτσα, Αμαλία Λυκιαρδοπούλου], Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ιερείδης, Χ. (2013): "Χάος στο Ραδιομέγαρο της Αγίας Παρασκευής", *Τα Νέα*, 8 Μαρτίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5005277/chaos-sto-radiomegaro-ths-agias-paraskeyhs/> [τελευταία πρόσβαση 4/6/2013].
- in.gr (2012): *Ψυχαγωγία: Μπουρμπουλήθρες*, διαθέσιμο στο http://entertainment.in.gr/html/ent/961/ent_tv_show.3053961.asp [τελευταία πρόσβαση 13/6/2012].
- Independent Review Panel (1999): "The Future Funding of the BBC", *Report of the Independent Review Panel*, July 1999, online διαθέσιμο στο http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/bbc_funding_review/reviewco.pdf [τελευταία πρόσβαση 3/2/2012].
- Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων - Ι.Ο.Μ. (χ.χ.): *Επίγεια Ψηφιακή Τηλεόραση: Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*, Έκθεση Ι.Ο.Μ., online διαθέσιμο στο <http://www.iom.gr/inst/iom/gallery/%CE%95%CE%A1%CE%95%CE%A5%CE%9D%CE%95%CE%A3/%CE%88%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1%20%CE%95%CF%80%CE%AF%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82%20%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%CF%82%20%CE%A4%CE%B7%CE%BB%CE%B5%CF%8C%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82%202010.pdf> [τελευταία πρόσβαση 17/3/2016].
- Internet World Stats (2012): *Internet Usage in Europe: Internet User Statistics and Population for 53 European countries and regions*, online διαθέσιμο στο <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm> [τελευταία πρόσβαση 26/3/2012].
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008): *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Αθήνα: Κριτική.
- Ιωσηφίδης, Π. (2007): «Η δημόσια τηλεόραση στην ψηφιακή εποχή», στο Στέλιος Παπαθανασόπουλος (επιμ.): *Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων: Ανάλεκτα 2007*, Αθήνα: Παπαζήση, σσ. 220-233.
- Iosifidis, P. (2002): "Digital Convergence: Challenges for European Regulation", *Javnost /The Public*, 9 (3): 27-47.
- Iosifidis, P. (2006): "Digital Switchover in Europe", *The International Communication Gazette*, 68 (3): 249-268.
- Iosifidis, P. (2007α): *Public Television in the Digital Era: Technological Challenges and New Strategies for Europe*, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Iosifidis, P. (2007 β): "Public television in small European countries: Challenges and strategies", *International Journal of Media and Cultural Politics*, 3 (1): 65-87.

- Iosifidis, P. (2010): "Introduction", στο Iosifidis, Petros (ed.): *Reinventing Public Service Communication: European Broadcasters and Beyond*, Hampshire: Palgrave Macmillan, σσ. 1-6.
- Iosifidis, P. (2011): "Growing pains? The transition to digital television in Europe", *European Journal of Communication*, 26 (1): 3-17.
- Iosifidis, P., Steemers, J. & Wheeler, M. (2005): *European Television Industries*, London: British Film Institute.
- Jacka, E. (2003): "Democracy as Defeat": The Impotence of Arguments for Public Service Broadcasting", *Television & New Media*, 4(2): 177-191.
- Jakovljevic, T. (2012): "State Aid to Public Service Broadcasting in Croatia - Or the Way We Are", *European State Aid Law Quarterly*, 3: 573-584.
- Jakubowicz, K. (2004): "Ideas in our Heads: Introduction of PSB as part of Media System Change in Central and Eastern Europe", *European Journal of Communication*, 19(1): 53-74.
- Jakubowicz, K. (2007): "Public Service Broadcasting: A Pawn on an Ideological Chessboard", στο Els De Bens (ed.): *Media between Culture and Commerce: Changing Media – Changing Europe Series (Volume 4)*, Bristol: Intellect, σ. 115–141.
- Jakubowicz, K. (2010): "PSB 3.0: Reinventing European PSB", στο Iosifidis, Petros (ed.): *Reinventing Public Service Communication: European Broadcasters and Beyond*, Hampshire: Palgrave Macmillan, σσ. 9-22.
- Janis, I. (1943): "Meaning and the Study of Symbolic Behavior", *Psychiatry: Journal of the Biology and the Pathology of Interpersonal Relations*, 6: 425-439.
- Jöesaar, A. (2011): "Different Ways, Same Outcome? Liberal Communication Policy and Development of Public Broadcasting", *Trames*, 15 (65/60), 1, 74-101.
- Jones, P. (1988): "The Development of Satellite Television in Western Europe", *The Service Industries Journal*, 8 (3): 364-369.
- Just, N., Latzer, M. & Saurwein, F. (2012): "Public Service Broadcasting put to test: Ex post control of online services", *International Journal of Media and cultural Politics*, 8 (1): 51-65.
- Καθημερινή (2011): "Ο θησαυρός της ΕΡΤ γίνεται ψηφιακός", *Καθημερινή: Πολιτισμός*, 8 Φεβρουαρίου, online διαθέσιμο στο http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_2_08/02/2011_431712 [τελευταία πρόσβαση 23/7/2012].
- Καθημερινή (2013): "Οι καρατομήσεις και ο Χιου Γκριν", 16 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/490921/article/epikairothta/ellada/oi-karatomhseis-kai-o-xioug-grin> [τελευταία πρόσβαση 2/2/2016].
- Καθημερινή (2013 β): "Η σημασία της απόφασης του Συμβουλίου Επικρατείας για ΕΡΤ", 24 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/43876/article/epikairothta/politikh/h-shmasia-ths-apofashs-toy-symvoylioy-epikrateias-gia-ert> [τελευταία πρόσβαση 16/05/2016].

- Καθημερινή (2014): "Επαύθη ο κ. Προκοπάκης από τη NEPIT", *kathimerini.gr*, 6 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/765635/article/epikairothta/ellada/epay8h-o-k-prokorakhs-aro-th-nerit> [τελευταία πρόσβαση 16/05/2016].
- Καθημερινή (2014 β): "Δύο νέες αποχωρήσεις από το Εποπτικό Συμβούλιο της NEPIT", *kathimerini.gr*, 4 Οκτωβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/786477/article/epikairothta/ellada/dyo-nees-apoxwrhseis-aro-to-eroptiko-symvoyllo-ths-nerit> [τελευταία πρόσβαση 16/05/2016].
- Καϊτατζή-Γουίτλοκ, Σ. (2013): "Μοιραία λάθη στο κλείσιμο της ΕΡΤ", *Ελευθεροτυπία*, 16 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=374916> [τελευταία πρόσβαση 26/11/2013].
- Καλημέρης, Τ. (2016): *Ημι-δομημένη συνέντευξη με βάση προκαθορισμένο ερωτηματολόγιο*, 26 Σεπτεμβρίου, Αθήνα.
- Καλογήρου, Ο. (2013): "Τι είναι το «σχέδιο Μόσιαλου»;", 17 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.protagon.gr/epikairotita/ellada/ti-einai-to-sxedio-mosialou-25305000000> [τελευταία πρόσβαση 1/2/2016].
- Κανατσούλη, Φ. (2013): *Ημι-δομημένη συνέντευξη με βάση προκαθορισμένο ερωτηματολόγιο*, 5 Σεπτεμβρίου, Αθήνα.
- Κανελλόπουλος, Δ. (2015): "Η ΕΡΤopen διαμαρτύρεται ξανά", *Εφημερίδα Συντακτών*, 9 Δεκεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.efsyn.gr/arthro/i-ertopen-diamartyretai-xana> [τελευταία πρόσβαση 22/1/2016].
- Κανελλόπουλος, Δ. (2015 β): "Οι «παράνομοι» της ΕΡΤopen", *Εφημερίδα Συντακτών*, 24 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.efsyn.gr/arthro/oi-paranomoι-tis-ertopen> [τελευταία πρόσβαση 18/3/2016].
- Κάρτερ, Ν. Γ. (χ.χ.): «Σύντομη Ιστορία της Ελληνικής Τηλεόρασης», στο Βασίλης Γεωργιάδης (επ.): *Κινηματογράφος και Τηλεόραση: Το Αλμανάκ της Ελληνικής Οθόνης*, Erato Editions, V. Georgiades and Co, σσ. 441-445.
- Κάρτερ, Ν. Γ. (1968): «Τηλεόρασις και Εκπαίδευσις», *Ραδιοτηλεόρασις*, τεύχος 285, 2-8 Ιουνίου 1968, σσ. 40 & 42.
- Κάρτερ, Ν. Γ. (1968 β): «Θέατρον και Τηλεόρασις», *Ραδιοτηλεόρασις*, τεύχος 286, 9-15 Ιουνίου 1968, σσ. 37 & 40.
- Κάρτερ, Ν. Γ. (1968 γ): «Τηλεόρασις, Ραδιόφωνο και Λογοτεχνία», *Ραδιοπρόγραμμα*, τεύχος 279, 21-27 Απριλίου 1968, σσ. 13 & 41.
- Κάρτερ, Ν. Γ. (1968 δ): «Η Τηλεόρασις, το Θέατρο και ο Κινηματογράφος», *Ραδιοπρόγραμμα*, τεύχος 280, 28 Απριλίου-4 Μαΐου 1968, σσ. 10 & 42.
- Κάρτερ, Ν. Γ. (2004): *Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση: Ιστορία και Ιστορίες*, Αθήνα: Καστανιώτη.
- Κάστορας, Δ. Σ. (1990): *Οπτικοακουστικά Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Katsirea, I. (2011): "The Three-step Test: Three Steps Forwards or Backwards for Public Service Broadcasting in Germany?", στο Karen Donders & Hallvard Moe (ed.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 59-67.

- Katsoudas, D. (2005): "Greece: A Politically Controlled State Monopoly Broadcasting System", στο Raymond Kuhn (ed.): *Broadcasting and Politics in Western Europe*, London: Frank Cass, σσ. 137-152.
- Καψής, Π. (2014): "Τι συνέβη με τη ΝΕΡΙΤ", *The Books' Journal: Το Περιοδικό των Βιβλίων - Γράμματα, Τέχνες, Ιδέες, Πολιτική*, 14 Οκτωβρίου, online διαθέσιμο στο <http://booksjournal.gr/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/629-%CF%84%CE%B9-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B2%CE%B7-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%B7-%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%84> [τελευταία πρόσβαση 16/05/2016].
- Kerlinger, N. F. (1986): *Foundations of Behavioural Research* (3rd ed.), New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Κουρουτός, Μ. (2014): "Πάρτυ εκατομμυρίων με την πιστοποίηση γλωσσομάθειας με φόντο το διαγωνισμό προσλήψεων προσωπικού για τη ΝΕΡΙΤ (Κείμενο-καταγγελία του Προέδρου της ΟΙΕΛΕ και Εκπροσώπου της ΓΣΕΕ στο ΔΣ του ΕΟΠΠΕΠ Μιχάλη Κουρουτού), *Ομοσπονδία Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών Ελλάδας (ΟΙΕΛΕ)*, 10 Μαρτίου, online διαθέσιμο στο <http://www.oiele.gr/party-ekatommyrion-me-tin-pistopoiisi-glossomatheias-me-fonto-diagonismo-proslipseon-prosopikoy-gia/> [τελευταία πρόσβαση 12/05/2016].
- Κουτσούκος, Η. (2009): «ΕΡΤ3: Είκοσι χρόνια προσφοράς», *Τεχνογράφημα*, 1 Απριλίου, τχ. 372, σσ. 12-13, online διαθέσιμο στο http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/GRAFEIO_TYPOY/TEXNOGRAFHMA_2009/TEXNOGRAFHMA_372/372_12_13.pdf [τελευταία πρόσβαση 14/8/2012].
- Κιντή, Σ. & Πανόπουλος, Γ. (1992): «Ελληνική Τηλεόραση. Μην την πιείτε, λουστείτε την», *Περιοδικό Κλικ*, Φεβρουάριος 1992, σσ. 122-128.
- Klaehn, J. (2002): "A Critical Review and Assessment of Herman and Chomsky's 'Propaganda Model'", *European Journal of Communication*, 17(2): 147–182.
- Kleist, T. & Scheuer, A. (2006): "Public Service Broadcasting and the European Union: From 'Amsterdam' to 'Altmark' - The Discussion on EU state aid regulation", στο Christian S. Nissen (ed.): *Making a Difference: Public Service Broadcasting in the European Media Landscape*, Eastleigh: John Libbey Publishing, σσ. 163-182.
- Κορδεράς, Δ. (2010): «Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση- το σημαίνει το ενδεχόμενο αποχώρησης από τη διαφημιστική αγορά», *περιοδικό Marketing Week*, τεύχος 1284, 29 Μαρτίου, σσ. 18-20.
- Κουτσούκος, Η. (2009): «ΕΡΤ3: Είκοσι χρόνια προσφοράς», *Τεχνογράφημα*, 1 Απριλίου, τχ. 372, σσ. 12-13, online διαθέσιμο στο http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/GRAFEIO_TYPOY/TEXNOGRAFHMA_2009/TEXNOGRAFHMA_372/372_12_13.pdf [τελευταία πρόσβαση 14/8/2012].
- Krippendorff, H. K. (1980): *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*, Beverly Hills, CA: Sage.

- Krippendorff, H. K. (2004): *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.), Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kruger, M. (1992): "Television Programs After Deregulation in Germany", *Communications*, 17(3): 297-310.
- Κυριαζή, Ν. (2009): *Η Κοινωνιολογική Έρευνα: Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών* [14η έκδοση], πρώτη έκδοση 1999, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κυριαζή, Ν. (2011): *Η Κοινωνιολογική Έρευνα: Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*, Αθήνα: Πεδίο.
- ΛΑΓΗΕ (Λειτουργός Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας Α.Ε.) (2015): *Ετήσιες Οικονομικές Καταστάσεις Χρήσης 1ης Ιανουαρίου-31ης Δεκεμβρίου 2014 με βάση τα ΔΠΧΑ*, Πειραιάς: ΛΑΓΗΕ Α.Ε.
- Λαζαρίδου, Α. (2009): «Η κρυφή γοητεία των σκουπιδιών», εφημερίδα *Το Βήμα*, Παρασκευή-Κυριακή 25-27 Δεκεμβρίου 2009, σ. 30/Β 3.
- Lange, A. (ed.) / European Audiovisual Observatory (1994): *Statistical Yearbook 1994/1995. Film, television, video and new media in Europe*, Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- Lange, A. (2006): "The European Audiovisual Industry at the verge of Convergence", στο Christian S. Nissen (ed.): *Making a Difference: Public Service Broadcasting in the European Media Landscape*, Eastleigh: John Libbey Publishing, σσ. 1-15.
- Lange, A. (ed.) / European Audiovisual Observatory (2007): *Television in 36 European States - Yearbook 2007 (Volume 1)*, Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- Lange, A. (2008): "Comparative analysis of the financing of the public audiovisual sector in the European Union", Presentation at the occasion of the conference on 'Public media services at the digital age' organised by the French Presidency of the European Union, Strasbourg, 17-18 July, online διαθέσιμο στο http://www.obs.coe.int/online_publication/expert/comparative_analysis_financing_public_av_sector.pdf.en [τελευταία πρόσβαση 21/2/2012].
- Lange, A. (ed.) / European Audiovisual Observatory (2010): *Television in 36 European States - Yearbook 2010 (Volume 1)*, Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- Lange, A. (ed.) / European Audiovisual Observatory (2013): *Television, Cinema, Video and on-demand audiovisual services in 39 European States: 2013 Yearbook (Volume-Band 1)*, Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- Lange, A. (ed.) / European Audiovisual Observatory (2014): *Yearbook 2014: Television, cinema, video and on-demand audiovisual services - the pan-European picture*, Strasbourg: European Audiovisual Observatory, online διαθέσιμο στο <http://www.obs.coe.int/en/-/pr-yearbook-2014> [τελευταία πρόσβαση 25 /7/ 2015].
- Λέανδρος, Ν. (2000): *Πολιτική Οικονομία των ΜΜΕ: Η Αναδιάρθρωση της Βιομηχανίας των Μέσων στην Εποχή της Πληροφοριακής Επανάστασης* [τρίτη έκδοση], Αθήνα: Καστανιώτη.
- Λεβαντίδης, Β. (1997): *Στον Κόσμο της Πληροφόρησης: Θεωρία και Πράξη στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Μπίμπης.

- Leurdijk, A. (2007): "Public Service Media Dilemmas and Regulation in a Converging Media Landscape", στο Gregory Ferrell Lowe & Jo Bardoel (ed.): *From Public Service Broadcasting to Public Service Media*, Göteborg: Nordicom, σσ. 71-85.
- Leurdijk, A. (2010): *Public Service Media Funding and Advertising (RIPE Conference, London, September 2010)*, TNO – Kennis voor Zaken online διαθέσιμο στο <http://ripeat.org/wp-content/uploads/tdomf/2052/Leurdijk%20slides.pdf> [τελευταία πρόσβαση 23/1/2012].
- Levy, D. (1999): *Europe's Digital Revolution: Broadcasting Regulation, the EU and the Nation State*, London: Routledge.
- Lilley, A. (2008): "The fertile fallacy: New opportunities for public service content", στο T. Gardam & D. A. Levy (eds): *The Price of Plurality: Choice, Diversity and Broadcasting Institutions in the Digital Age*, Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism, σσ. 95-100.
- Lombard, M., Snyder-Duch, J. & Bracke, C. C. (2002): "Content Analysis in Mass Communication: Assessment and Reporting of Inter-coder Reliability", *Human Communication Research*, 28 (4): 587-604.
- Lowe, F. G. & Bardoel, J. (ed.) (2007): *From Public Service Broadcasting to Public Service Media*, RIPE@2007, Göteborg: Nordicom.
- Lowe, F. G. & Berg, E. C. (2013): "The Funding of Public Service Media: A Matter of Value and Values", *The International Journal on Media Management*, 15: 77-97.
- Lowe, F. G. & Steemers, J. (2012): "Regaining the Initiative for Public Service Media", στο Gregory Ferrell Lowe & Jeanette Steemers (ed.): *Regaining the Initiative for Public Service Media Ripe 2011*, Göteborg: Nordicom.
- Lowe, F. G. & Nissen, S. C. (2011): *Small among Giants: Television Broadcasting in Smaller Countries*, Göteborg: Nordicom.
- Long, P. & Wall, T. (2009): *Media studies: texts, production and context*, Harlow: Pearson Education Limited.
- Λούκα, Μ. (2010): «Ελληνικά media... όπως ελληνική οικονομία», εφημερίδα *Η Αυγή*, 4 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://avgi.gr/ArticleActions/show.action?articleID=564567>, αναδημοσιευμένο με τον τίτλο «ΜΜΕ: Οικονομική κατάρρευση, διαπλοκή και infotainment» στο ιστολόγιο *Active media: Συσπείρωση δημοσιογράφων*, 16 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο syspeirosi.wordpress.com/2010/09/16/μμε-οικονομική-κατάρρευση-διαπλοκή-κ/, [τελευταία πρόσβαση 26/9/2011].
- Lunt, P., Livingstone, S. & Brevini, B. (2012): "Changing Regimes of Regulation: Implications for Public Service Broadcasting", στο Gregory Ferrell Lowe & Jeanette Steemers (ed.): *Regaining the Initiative for Public Service Media Ripe 2011*, Göteborg: Nordicom, σσ. 113-128.
- Μαγγανιάς, Γ. (2013 α): *Ημι-δομημένη συνέντευξη με βάση προκαθορισμένο ερωτηματολόγιο*, 10 Φεβρουαρίου, Αθήνα.
- Μαγγανιάς, Γ. (2013 β): *Οργανόγραμμα ΕΡΤ 1994 από το προσωπικό του αρχείου*.

- Μακουέιλ, Ν. (2003): *Η Θεωρία της Μαζικής Επικοινωνίας για τον 21ο αιώνα*, επ. Στέλιος Παπαθανασόπουλος, μτφ. Κάτια Μεταξά, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Μακρή, Κ. (2013): «Συζητήσαν για "λουκέτο" στην ΕΡΤ», *Real News*, Κυριακή 26 Μαΐου, σσ. 4-5, online διαθέσιμο στο <http://www.real.gr//Files/Articles/Document/236144.pdf> καθώς και στο <http://www.real.gr//Files/Articles/Document/236145.pdf> [τελευταία πρόσβαση 4/6/2013].
- Μανθούλης, Ρ. (1981): *Το Κράτος της Τηλεόρασης*, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μανιάτης, Σ. (2009): «Πολιτισμός στ' αζήτητα», *Σαββατιάτικη Ελευθεροτυπία*, 28 Νοεμβρίου 2009, σ. 31.
- Μανιάτης, Σ. (2009 β): «Χαμένοι στην... ψηφιακή», εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, Τετάρτη 19 Αυγούστου 2009, σ. 36.
- Μανιάτης, Σ. (2010): "Συμμάζεμα και όχι λουκέτα στην ΕΡΤ", *Ελευθεροτυπία* (ένθετο: Η άλλη όψη), 27 Νοεμβρίου, σ. 28.
- Μανιάτης, Σ. (2010 β): «Δελτία... τηλεθέασης», εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, Σάββατο 13 Φεβρουαρίου 2010, σ. 31.
- Μανιάτης, Σ. (2010 γ): «Γιώργος Αυγερόπουλος – “Είμαστε κοινωνία σε παρακμή”», εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, Σάββατο 23 Ιανουαρίου 2010, σ. 31.
- Μανιάτης, Σ. (2011): «Ανάκαμψη, εκτός συνόρων», εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 16 Απριλίου 2011, σ. 24.
- Μανιάτης, Σ. (2011 β): «Μην τον είδατε τον πολιτισμό;», εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, Σάββατο 26 Μαρτίου, σ. 24.
- Μανιάτης, Σ. (2013): «Μην είδατε τον πολιτισμό στα ιδιωτικά κανάλια», *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 16 Δεκεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.efsyn.gr/?p=159761> [τελευταία πρόσβαση 1/6/2014].
- Μανιάτης, Σ. (2016): "Το ραδιόφωνο, το πατάρι και η αυτοδιαχείριση", *Εφημερίδα Συντακτών*, 16 Μαρτίου, online διαθέσιμο στο <http://www.efsyn.gr/arthro/radiofonopatari-kai-i-aytodiaheirisi> [τελευταία πρόσβαση 18/3/2016].
- Μάτσας, Ά. (1977): «Μια καινούρια τηλεοπτική σειρά στο δίκτυο της ΥΕΝΕΔ: Στην Αθήνα του 1919», *Ραδιοτηλεόραση*, 29 Οκτωβρίου – 4 Νοεμβρίου 1977, σσ. 64-65.
- Macnamara, J. (2005): "Media content analysis: Its uses, benefits and Best Practice Methodology", *Asia Pacific Public Relations Journal*, 6 (1): 1– 34.
- Mansell, R. (2004): "Political Economy, Power and New Media", *New Media & Society*, 6(1): 96-105.
- Marketing Week (2010): "Προς συρρίκνωση η ΕΡΤ;", 29 Νοεμβρίου - 5 Δεκεμβρίου, τεύχος 1315, σ. 4.
- MarketLine (2014): *Internet Access in Europe: November 2014*, MarketLine Industry Profile.
- Mason, J. (2003): *Η Διεξαγωγή της Ποιοτικής Έρευνας*, (μτφ.) Ελένη Δημητριάδου, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Masters, T. (2014): "How is TV funded around the world", *BBC News - Entertainment and Arts*, 31 March, online διαθέσιμο στο <http://www.bbc.com/news/entertainment-arts-26546570> [τελευταία πρόσβαση 1/9/2015].

- MAVISE (2013): "TV and on-demand audiovisual services in Greece", *MAVISE: Database on TV and on-demand audiovisual services and companies in Europe*, online διαθέσιμο στο <http://mavise.obs.coe.int/country?id=15#section-6> (τελευταία πρόσβαση 1/2/2016).
- McChesney, W. R. (2000): "The political economy of communication and the future of the field", *Media, Culture & Society*, 22: 109–116.
- McChesney, W. R. (2008): *The Political Economy of Media: Enduring Issues, Emerging Dilemmas*. New York: Monthly Review Press.
- McChesney, W. R. & Schiller, D. (2003): *The Political Economy of International Communications: Foundations for the Emerging Global Debate about Media Ownership and Regulation*. Technology, Business and Society Programme Paper Number 11, October 2003, Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- McKinsey (1999): *Public Service Broadcasters around the World: A McKinsey Report for the BBC, January 1999*, McKinsey & Company.
- McQuail, D. (1998): "Commercialization and beyond, στο Denis McQuail & Karen Siune (eds): *Media Policy: Convergence, Concentration and Commerce*. London: Sage, σσ. 107-127.
- McQuail, D. (2004): "Introduction", στο Mary Kelly, Gianpietro Mazzoleni, Denis McQuail (ed.): *The Media in Europe: The Euromedia Handbook*, [τρίτη έκδοση], London: Sage, σσ. 1-3.
- McQuail, D. (2007): "Introduction: The Current State of Media Governance in Europe", στο Georgios Terzis (ed.): *European Media Governance: National and Regional Dimensions*, Bristol: Intellect Books, σσ. 17-25.
- McQuail, D. (2010): *McQuail's Mass Communication Theory* [6η έκδοση], London: Sage.
- McQuail, D. (2011): "The Media in Europe Today: Introduction", στο Josef Trappel, Werner A. Meier, Leen d'Haenens, Jeanette Steemers & Barbara Thomas (eds): *Media in Europe Today*, Bristol: Intellect, σσ. 11-22.
- McQuail, D. & Siune, K. (ed.) (1986): *New Media Politics*, London: Sage.
- McQuail, D. & Siune, K. (ed.) (1998): *Media Policy: Convergence, Concentration & Commerce*, London: Sage.
- Medina, M. & Ojer, T. (2010): "The New Spanish Public Service Broadcasting Model", *Comunicación y Sociedad*, XXIII (2): 329-359.
- Meehan, R. E. (2005): "Watching Television: A Political Economic Approach", στο Janet Wasko (ed.): *A Companion to Television*, Malden: Blackwell Publishing.
- Meier, H. E. (2003): "Beyond convergence: Understanding programming strategies of public broadcasters in competitive environments", *European Journal of Communication*, 18(3): 337-365.
- Meier, A. W. (2004): "Switzerland", στο Mary Kelly, Gianpietro Mazzoleni, Denis McQuail (ed.): *The Media in Europe: The Euromedia Handbook*, [τρίτη έκδοση], London: Sage, σσ. 248-261.
- Mele, M. (2015): "'Mamma Rai' faces new competition amid an uncertain future", *Italy 24*, 26 Ιανουαρίου, online διαθέσιμο στο

- <http://www.italy24.ilsole24ore.com/art/business-and-economy/2015-01-21/rai-italian-public-service-broadcaster-110351.php?uuid=ABjorRhC> [τελευταία πρόσβαση 11/9/2015].
- Mele, M. (2015 β): "In 2014 revenues up to €2.355 bn with a profit of around €58 mn, employees up to 11,929", *Italy 24*, 6 Αυγούστου, online διαθέσιμο στο <http://www.italy24.ilsole24ore.com/art/business-and-economy/2015-08-05/correlato-rai-192706.php?uuid=ACF6jVd> [τελευταία πρόσβαση 11/9/2015].
- Μηλοπούλου, Μ. (1977): «Το ακριβότερο σίριαλ του κόσμου στην τηλεόραση της ΕΡΤ: Οι Άγγελοι του Τσάρλυ», *Ραδιοτηλεόραση*, 26 Νοεμβρίου – 2 Δεκεμβρίου 1977, σσ. 4 & 6-8.
- Michalis, M. (2010): "EU Broadcasting Governance and PSB: Between a Rock and a Hard Place", στο Iosifidis, Petros (ed.): *Reinventing Public Service Communication: European Broadcasters and Beyond*, Hampshire: Palgrave Macmillan, σσ. 36-48.
- Michalis, M. (2012): "Assessing the British Public Value Test: Benefits, Limitations, and Challenges Ahead", *International Journal of Media & Cultural Politics*, 8 (1): 13-30.
- Ministry of Transport and Communications (2015): "Finnish Broadcasting Company and Public Service", online διαθέσιμο στο <http://www.lvm.fi/en/yle> [τελευταία πρόσβαση 1/9/2015].
- Moe, H. (2007): "Commercial Services, Enclosure and Legitimacy: Comparing Contexts and Strategies for PSM Funding and Development", στο Gregory Ferrell Lowe & Jo Bardoe (eds.): *From Public Service Broadcasting to Public Service Media*, Göteborg: Nordicom, σσ. 51-70.
- Moe, H. (2008): "Public Service Media Online? Regulating Public Broadcasters' Internet Services—A Comparative Analysis", *Television & New Media*, 9(3): 220-238.
- Moe, H. & Donders, K. (2011): "Ex Ante Tests in Europe: From Diverging Perspectives to Infinite Conclusions", στο Karen Donders & Hallvard Moe (ed.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 9-15.
- Mooney, P. (2011): "Public Service Broadcasting in Europe", στο Karol Jakubowicz (ed.): *Media Revolution in Europe: Ahead of the Curve*, Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing, σσ. 45-84.
- Mosco, V. (1996): *The political economy of communication: Rethinking and renewal*, London and Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Mosco, V. (2009): *The Political Economy of Communication* [2nd edition], London: Sage.
- Μόσιαλος, Η. (2011): *Αναδιοργάνωση ΕΡΤ*, Αύγουστος, <http://www.tanea.gr/files/1/2013/anadiorganosi%20ert.pdf> [τελευταία πρόσβαση 12/3/2016].
- Μοσχοβίτης, Ι. (2009): «Το πρώτο δελτίο ειδήσεων», Η πρώτη φορά- tv stories, *Εφημερίδα Το Βήμα*, Παρασκευή-Κυριακή 25-27 Δεκεμβρίου 2009, σσ. 16/26/Β3.
- Μουρίκη, Π. (2013): "Συνέντευξη των εργαζομένων της ΕΡΤ: Το "μαύρο" κοστίζει ακριβά στη δημοκρατία και πάνω από 300 εκατ. στον προϋπολογισμό", *left.gr*, 25 Ιουνίου, online

- διαθέσιμο στο <http://left.gr/news/synenteyxi-ton-ergazomenon-tis-ert-mayro-kostizei-akriva-sti-dimokratia-kai-pano-apo-300-ekat> [τελευταία πρόσβαση 12/1/2016].
- Μουστάκα, Μ. (2013): "Διατάχθηκε προκαταρκτική εξέταση για υπερτιμολογημένες εκπομπές στην ΕΡΤ", *Τα Νέα*, 11 Μαρτίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5005958/diataxthhke-prokatartikh-eksetash-gia-ypertimologhmenes-ekpompes-sthn-ert/> [τελευταία πρόσβαση 5/6/2013].
- Μουτούση, Ν. (2013): "Απολύσεις - εξπρές με λουκέτα στο Δημόσιο", 27 Μαΐου, *Τα Νέα*, online διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5019941/apolyseis-ekspres-me-loyketa/> [τελευταία πρόσβαση 4/6/2013].
- Kolodzy, J. (2015): *Δημοσιογραφία της Σύγκλισης - Μια πρακτική εισαγωγή στη δημοσιογραφία για όλα τα μέσα: έντυπα, οπτικοακουστικά, ψηφιακά, μτφ. Νίκος Μπακουνάκης*, Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Murdock, G. & Golding, P. (1974): "For a political economy of mass media", στο R. Miliband & J. Saville (ed.): *The Socialist Register 1973*, London: Merlin, σσ. 205–234.
- Murdock, G. (1989): "Critical Activity and Audience Activity" στο Brenda Dervin, Lawrence Grossberg, Barbara J. O'Keefe & Ellen Wartella (ed.): *Rethinking Communication, vol. 2: Paradigm Exemplars*, Newbury Park, CA: Sage.
- Nachmias, D. & Nachmias, C. F. (1976): *Research Methods in the Social Sciences*, London: Edward Arnold.
- Νάκος, Φ. (2015): "Γιατί καθυστερεί η επαναλειτουργία της ΕΡΤ. Η ονοματολογία και οι έριδες. Δεν κλείνει το ERTOPEN", *Huffington Post Greece*, 23 Μαΐου, online διαθέσιμο στο http://www.huffingtonpost.gr/2015/05/23/koinwnia-media-ert-nerit-_n_7426754.html [τελευταία πρόσβαση 22/5/2016].
- Napoli, P. (2006): "Issues in Media Management and the Public Interest", στο Alam B. Albarran, Sylvia M. Chan-Olmsted, Michael O. Wirth (ed.): *Handbook of Media Management and Economics*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, σσ. 275 – 295.
- Napoli, P. (2011): *Audience evolution: New technologies and the transformation of media audiences*, New York, NY: Columbia University Press.
- Ναυτεμπορική (2014): "Υπό δικαστική έρευνα καταγγελίες για διαγωνισμό της NEPIT", *naftemporiki.gr*, 8 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.naftemporiki.gr/story/853348/ypo-dikastiki-ereuna-kataggelies-gia-diagonismo-tis-nerit> [τελευταία πρόσβαση 11/05/2016].
- Ναυτεμπορική (2014 β): "Εντός διμήνου αναμένεται η NEPIT: Διαβεβαιώσεις Π. Καψή για τη διαφάνεια των προσλήψεων", *naftemporiki.gr*, 13 Φεβρουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.naftemporiki.gr/story/765716/entos-diminou-anamenetai-i-nerit> [τελευταία πρόσβαση 11/05/2016].
- Ναυτεμπορική (2014 γ): "Παραιτήθηκε ο Χρ. Χωμενίδης από το Εποπτικό Συμβούλιο της NEPIT", *naftemporiki.gr*, 15 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο

- <http://www.naftemporiki.gr/story/856690/paraitithike-o-xr-xomenidis-apo-to-epoptiko-sumboulio-tis-nerit> [τελευταία πρόσβαση 11/05/2016].
- Neuendorf, A. K. (2002): *The Content Analysis Guidebook*, Sage Publications.
- Neuman, W. L. (1997): *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*, Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Newpost (2013): "Δημοσιογράφοι ΕΡΤ: Οι χρυσοπληρωμένοι και ο μύθος των αργόσχολων", *newpost.gr*, 24 Απριλίου, online διαθέσιμο στο <http://newpost.gr/post/210618/dimosiografoi-ert-oi-xrysopliromenoi-kai-o-muthos-ton-argosxolon/> [τελευταία πρόσβαση 13/5/2013].
- News.gr (2015): "Κυρίτση: Θέλουμε να ανοίξει η ΕΡΤ, αλλά όχι με φασιστικό τρόπο", 7 Απριλίου 2015, online διαθέσιμο στο <http://www.news.gr/politikh/esoterikh-politikh/article/215892/kyritsh-theloyme-na-anoixei-h-ert-alla-ohi-me-fas.html> [τελευταία πρόσβαση 10 Μαρτίου 2016].
- Nielsen Audience Measurement, (2011): Ετήσια μερίδια τηλεθέασης τηλεοπτικών καναλιών (δημόσιων και ιδιωτικών) την περίοδο 1990-2010 [Παραχώρηση στοιχείων από το αρχείο της εταιρείας και τον Διευθύνοντα Σύμβουλο κ. Σπύρο Ζαβιτσάνο], Αθήνα: Nielsen Audience Measurement.
- Nielsen Audience Measurement (2013): Μερίδια τηλεθέασης τηλεοπτικών καναλιών ανά τηλεοπτική σαιζόν την περίοδο Σεπτέμβριος 2008 - Ιούνιος 2013 [Παραχώρηση στοιχείων από το αρχείο της εταιρείας και τον Διευθύνοντα Σύμβουλο κ. Σπύρο Ζαβιτσάνο], Αθήνα: Nielsen Audience Measurement.
- Niklas, Pollard, Scrutton, Alistair_& Ireland, Louise (2013): "Swedish court backs TV license fees for computers, mobile devices", *Reuters*, 24 June, online διαθέσιμο στο <http://uk.reuters.com/article/2013/06/24/us-sweden-tv-idUKBRE95N0PZ20130624> [τελευταία πρόσβαση 10/9/2015].
- Nord, L. (2012): "Losing the Battle, Winning the War: Public Service Media Debate in Scandinavia 2000-2010", στο Gregory Ferrell Lowe & Jeanette Steemers (eds.): *Regaining the Initiative for Public Service Media Ripe 2011*, Göteborg: Nordicom, σσ. 45-61.
- Νταρζάνου, Α. (2015): "Πώς και γιατί παρενέβη ο εισαγγελέας για την ertOpen", *Αυγή*, 24 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.avgi.gr/article/5878162/pos-kai-giati-parenebi-o-eisaggeleas-gia-tin-ertopen> [τελευταία πρόσβαση 22/1/2016].
- Νταρζάνου, Α. (2015 β): "Έρευνα από την ΕΡΤ για τους πομπούς της ertOpen", *Η Αυγή*, 25 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.avgi.gr/article/5882376/ereuna-apo-tin-ert-gia-tous-pompous-tis-ertopen> [τελευταία πρόσβαση 22/1/2016].
- Ξανθάκης, Χ. (2010): «Κολλημένοι στην TV», εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, Κυριακή 11 Απριλίου 2010, σ. 60.
- Ξανθάκης, Χ. (2013): "Ζημιογόνο το λουκέτο της ΕΡΤ", *Ελευθεροτυπία*, 26 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=371249> [τελευταία πρόσβαση 26/11/2013].

- Ξανθάκης, Χ. (2013 β): "Η εξυγίανση ήταν μεγάλα λόγια...", *Ελευθεροτυπία*, 17 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=369680> [τελευταία πρόσβαση 12/4/2016].
- Ξανθάκης, Χ. (2014): "Αγωγές δύο συμμετεχόντων στο διαγωνισμό: Ασφαλιστικά μέτρα εναντίον της NEPIT", *Ελευθεροτυπία*, 30 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=449832> [τελευταία πρόσβαση 11/5/2016].
- OFCOM (2007): *A New Approach to Public Service Content in the Digital Media Age: The Potential Role of the Public Service Publisher*, London: OFCOM.
- O'Hagan, J. & Jennings, M. (2003): "Public Broadcasting in Europe: Rationale, Licence Fee and Other Issues", *Journal of Cultural Economics*, 27: 31-56.
- Österlund-Karinkanta, M. (2004): "5: Finland", στο Mary Kelly, Gianpietro Mazzoleni & Denis McQuail (ed.): *The Media in Europe: The Euromedia Handbook* [third edition], London: Sage, σσ. 54-64.
- Owen, P. (2015): "How public service broadcasting shapes up worldwide", *The Guardian*, 19 July, online διαθέσιμο στο <http://www.theguardian.com/media/2015/jul/19/public-sector-broadcasting-worldwide-bbc> [τελευταία πρόσβαση 26/11/2013].
- Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2000 α): "Η περιφερειακή και τοπική τηλεόραση στην Ελλάδα", στο Ν. Δεμερτζής και Α. Σκαμνάκης (επ.): *Περιφερειακά ΜΜΕ στην Ευρώπη*, Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 257-280.
- Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2000 β): "Η τηλεόραση στις περιφέρειες της Ευρώπης", στο Ν. Δεμερτζής και Α. Σκαμνάκης (επ.): *Περιφερειακά ΜΜΕ στην Ευρώπη*, Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 139-159.
- Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2003): "Το μέλλον της περιφερειακής τηλεόρασης στην ψηφιακή εποχή", στο Ρόη Παναγιωτοπούλου (επιμ.): *Η Ψηφιακή Πρόκληση: ΜΜΕ & Δημοκρατία*, Αθήνα, Τηπωθήτω- Δαρδανός, σ. 485-502.
- Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2004): *Η Τηλεόραση εκτός των Τειχών: Η Περιφερειακή και Τοπική Τηλεόραση στην Ελλάδα*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2006): "Ο εξοβελισμός του πολιτισμού από την ελληνική τηλεόραση", *Ζητήματα Επικοινωνίας*, τχ. 4, σσ. 41-56.
- Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2010): "20 χρόνια ελληνικής ιδιωτικής τηλεόρασης (1989-2009): Ένας απολογισμός", *Ζητήματα Επικοινωνίας*, τχ. 10: 9-27.
- Panagiotopoulou, R. (1999): 'Greece: A numerous but weak sector', in Miquel de Moragas Spa, Carmelo Garitaonandia & Bernat Lopez (ed.): *Television On Your Doorstep: Decentralisation Experiences in the European Union*, Luton: University of Luton Press, σσ. 187-215.
- Palmeri, C. H. & Rowland, D. W. (2011): "Public Television in a Time of Technological Change and Socioeconomic Turmoil: The Cases of France and the United States, Part II: New "Reforms" and the Prospects: Looking Ahead", *International Journal of Communication*, 5: 1108-1137.
- Παπαδήμας, Χ. & Παπαδημητρίου, Λ. (1999): «Τηλε-Άλμπουμ: 100 στιγμές στην ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης '70», *Το Βήμα*, 21 Νοεμβρίου, online διαθέσιμο στο

- <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=116540&h1=true#commentForm> [τελευταία πρόσβαση 14/8/2012].
- Παπαθανασόπουλος, Σ. (1993): *Απελευθερώνοντας την Τηλεόραση: Μια απόπειρα καταγραφής και αποτίμησης της τηλεοπτικής απορρύθμισης στην Ελλάδα και το εξωτερικό*. [Δεύτερη έκδοση]. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Παπαθανασόπουλος, Σ. (1994): *Η τηλεόραση στον κόσμο*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Παπαθανασόπουλος, Σ. (2000): *Η τηλεόραση και το κοινό της*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Παπαθανασόπουλος, Σ. (2004): *Πολιτική και ΜΜΕ: Η Περίπτωση της Νότιας Ευρώπης*, [δεύτερη έκδοση], Αθήνα: Καστανιώτη.
- Παπαθανασόπουλος, Σ. (2005): *Η τηλεόραση στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Παπαθανασόπουλος, Σ. (2011): "Τα Νέα Μέσα Επικοινωνίας στην Ευρώπη", στο Στέλιος Παπαθανασόπουλος (επ.): *Τα Μέσα Επικοινωνίας στον 21ο αιώνα*, Αθήνα: Καστανιώτης, σσ. 95-141.
- Παπανικολάου, Ν. (2009): "4 πρόσωπα της ΕΡΤ παίρνουν θέση...", *TV Έθνος*, 10 Νοεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.ethnos.gr/entheta.asp?catid=22807&subid=2&pubid=8056892> [τελευταία πρόσβαση 23/7/2012].
- Papathanassopoulos, S. (1990): "Public Service Broadcasting and Deregulatory Pressures in Europe", *Journal of Information Science*, 16: 113 – 120.
- Papathanassopoulos, S. (1997): "The Politics and the Effects of the Deregulation of Greek Television", *European Journal of Communication*, 12 (3): 351-368.
- Papathanassopoulos, S. (2002): *European Television in the Digital Age: Issues, Dynamics and Realities*. Cambridge, Oxford, Malden: Polity Press & Blackwell Publishers Ltd.
- Papathanassopoulos, S. (2004 β): "Greece", στο Mary Kelly, Gianpietro Mazzoleni, Denis McQuail (ed.): *The Media in Europe: The Euromedia Handbook*, [τρίτη έκδοση], London: Sage, σ. 91-102.
- Papathanassopoulos, S. (2007): "Financing Public Service Broadcasters in the New Era", στο Els De Bens (ed.): *Media between Culture and Commerce: Changing Media – Changing Europe Series (Volume 4)*, Bristol: Intellect Books, σ. 151-165.
- Papathanassopoulos, S. (2007 β): "The development of digital television in Greece", *javnost-the public*, 14 (1): 93-108.
- Papathanassopoulos, S. (2010): "The 'State' of 'Public' Broadcasting in Greece", στο Iosifidis, Petros (ed.): *Reinventing Public Service Communication: European Broadcasters and Beyond*. Hampshire: Palgrave Macmillan, σ. 222 – 232.
- Papathanassopoulos, S. & Karadimitriou, A. (2013): "Greece", στο Helena Sousa, Wolfgang Trützschler, Joaquim Fidalgo & Mariana Lameiras (ed.): *Media Regulators in Europe: A Cross-Country Comparative Analysis*, Braga: CECS - Communication and Society Research Centre, University of Minho, σ. 68-80, online διαθέσιμο στο http://www.lasics.uminho.pt/ojs/index.php/cecs_ebooks/article/view/1540/1442 [τελευταία πρόσβαση 12/1/2016].

- Papathanassopoulos, S. & Negrine, R. (2010): "Approaches to Communications Policy: An Introduction", στο Stylianos Papathanassopoulos & Ralph Negrine (ed.): Communications Policy: Theories and Issues, Hampshire: Palgrave Macmillan, σσ. 3-21.
- Papathanassopoulos, S. & Negrine, R. (2010 β): "Public Broadcasters in the Digital Age", στο Stylianos Papathanassopoulos & Ralph Negrine (ed.): *Communications Policy: Theories & Issues*. Hampshire: Palgrave Macmillan, σσ. 133-147.
- Papatheodorou, F. & Machin, D. (2003): «The Umbilical Cord that Was Never Cut: The Post-Dictatorial Intimacy between the Political Elite and the Mass Media in Greece and Spain», *European Journal of Communication*, 18 (1): 31-54.
- Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε. Α. (2008): "Μεθοδολογία Ποιοτικής Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες και Συνεντεύξεις", *Open Education -The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 4(1).
- Parliament.uk (2015): "Committee publish Future of the BBC report", 26 Φεβρουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.parliament.uk/business/committees/committees-a-z/commons-select/culture-media-and-sport-committee/news/report-future-of-bbc/> [τελευταία πρόσβαση 6/9/2015].
- Πασχαλίδης, Γ. (2005): "Η Ελληνική Τηλεόραση", στο Νικόλας Βερνίκος, Σοφία Δασκαλοπούλου, Φιλήμων Μπαντιμαρούδης, Νίκος Μπούμπαρης, Δημήτρης Παπαγεωργίου (επ.): *Πολιτιστικές Βιομηχανίες: Διαδικασίες, Υπηρεσίες και Αγαθά*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική-Επιστημονική Βιβλιοθήκη, σσ. 173-200.
- Πετραλιά, Φ. (2009): "Η ψηφιακή τηλεόραση και το ξαναμοίρασμα της τράπουλας", *Ελευθεροτυπία*, 23 Απριλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=37368> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Πετρούτσου, Μ., Μανιάτης, Σ., Παπαγεωργίου, Δ. (2010): "Ψηφιακό ραντεβού το καλοκαίρι", *Ελευθεροτυπία*, 18 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=141654> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Πετρούτσου, Μ., Μανιάτης, Σ., Παπαγεωργίου, Δ. (2011): "Κόντρες Υψηλής Ευκρίνειας", *Ελευθεροτυπία*, 19 Απριλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=268677> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Πετρούτσου, Μ., Μανιάτης, Σ., Παπαγεωργίου, Δ. (2011 β): "Ισχυρή αντιπαράθεση χωρίς ευκρίνεια...", *Ελευθεροτυπία*, 28 Απριλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=270881> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Πετρούτσου, Μ., Μανιάτης, Σ., Παπαγεωργίου, Δ. & Μπερή, Ν. (2011 γ): "ΕΡΤ: Διαγωνισμός για την ιστοσελίδα", *Ελευθεροτυπία*, 23 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=286866> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Πετρούτσου, Μ., Μανιάτης, Σ., Παπαγεωργίου, Δ. & Μπερή, Ν. (2011 δ): "Η ΕΡΤ στα social media", *Ελευθεροτυπία*, 6 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=307387> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Picard, G. Robert (2002): "Research Note: Assessing Audience Performance of Public Service Broadcasters", *European Journal of Communication*, 17 (2): 227-235.

- Picard, G. R. (2006): "Financing Public Media: The Future of Collective Funding", στο Christian S. Nissen (ed.): *Making a Difference: Public Service Broadcasting in the European Media Landscape*, Eastleigh: John Libbey Publishing, σσ. 183-196.
- Picard, G. R. (2011): *The Economics and Financing of Media Companies* [second edition], New York: Fordham University Press.
- Picard, G. R. (2012): "The Changing Nature of Political Case-Making for Public Service Broadcasters", στο Gregory Ferrell Lowe & Jeanette Steemers (eds.): *Regaining the Initiative for Public Service Media Ripe 2011*, Göteborg: Nordicom, σσ. 27-44.
- Πλειός, Γ. (2013): "Η άνοιξη της ΕΡΤ", *Εφημερίδα των Συντακτών*, 10-11 Αυγούστου, σ. 9.
- Polites.ert.gr (2016): "Συγκροτήθηκε το Συμβούλιο Κοινωνικού Ελέγχου Αττικής της ΕΡΤ", online διαθέσιμο στο <http://polites.ert.gr/syggkrotisi-symvoulioy-koinwnikoy-elegxoy/> [τελευταία πρόσβαση 14/6/2016].
- Π.Ο.Σ.Π.Ε.Ρ.Τ. (2016): "Η ταυτότητα", online διαθέσιμο στο <http://www.pospert.gr/> [τελευταία πρόσβαση 18/3/2016].
- Potter, W. J., & Levine-Donnerstein, D. (1999). "Rethinking validity and reliability in content analysis", *Journal of Applied Communication Research*, 27: 258-284.
- Prasad, B D. (2008): "Content Analysis: A Method in Social Science Research", στο Lal Das, D.K. & Bhaskaran, Vanila (eds.): *Research Methods for Social Work*, New Delhi: Rawat, σσ.173-193.
- Price, E. M. & Raboy, M. (2003): *Public Service Broadcasting in Transition: A Documentary Reader*, The Hague: Kluwer Law International.
- Qureshi, H. (2013): "Do you need a TV licence?", *The Guardian*, 18 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.theguardian.com/tv-and-radio/tvandradioblog/2013/jun/18/do-you-need-tv-licence> [τελευταία πρόσβαση 11/9/2015].
- Ραδιοπρόγραμμα (1967): «Τα Προγράμματα της Εβδομάδος 17 – 23.12.1967», 17-23 Δεκεμβρίου 1967, αρ. τεύχους 261, σ. 8.
- Ραδιοτηλεόρασις (1968): «Το κινηματογραφικό εργαστήριο της τηλεόρασεως», τεύχος 294, 4-10 Αυγούστου 1968, σσ. 6 & 42.
- Ραδιοτηλεόραση (1977): «Καλό Ξεκίνημα», 22 Οκτωβρίου – 28 Οκτωβρίου 1977, σ. 95.
- Ραδιοτηλεόραση (1977 β): «Φλας Μπακ», 29 Οκτωβρίου – 4 Νοεμβρίου 1977, σ. 26.
- Ραδιοτηλεόραση (1983): "Ο κ. Κ. Μπέης ανέφερε τις θέσεις του Δ.Σ. της ΕΡΤ-1", 8-14 Οκτωβρίου 1983, τχ. 712, σ. 36.
- Ραδιοτηλεόραση (1983 β): "Παραλειπόμενα: Η ΕΡΤ-1 θα προχωρήσει στο σύστημα τηλεοπτικής πληροφόρησης", 3-9 Σεπτεμβρίου 1983, τχ. 707, σ. 39.
- Ραδιοτηλεόραση (1986): "Θετικό το έργο της ΕΡΤ-1", 20-26 Δεκεμβρίου, τχ. 879, σ. 32.
- Ραδιοτηλεόραση (1986 β): "Περισσότερα ελληνικά προγράμματα το 1987", 20-26 Δεκεμβρίου, τχ. 879, σσ. 32 & 38.
- Ραδιοτηλεόραση (1986 δ): "Η δορυφορική τηλεόραση", 8-14 Νοεμβρίου 1986, τχ. 873, σ. 3.
- Ραδιοτηλεόραση (1987): "Γνωστές προσωπικότητες στο Δ.Σ. της ΕΡΤ Α.Ε.", 7-13 Νοεμβρίου, τχ. 925, σσ. 33-34.

- Raats, T. (2012): "Public service media and the partnership agenda. Matching public policy with PSB strategy", *International Journal of Media and Cultural Politics*, 8 (1): 105-125.
- Radoslavov, S. & Thomass, B. (2011): "ZDF's Three-step Test as a Societal Debate about the Future of Public Service Broadcasting", στο Karen Donders & Hallvard Moe (ed.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 83-94.
- Real.gr (2012): "Στην ΕΡΤ θα έβρισκαν κουσούρι ακόμα και στον Ιησού", *Real News*, 2 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=170027&catID=7> [τελευταία πρόσβαση 29/9/2012].
- Real.gr (2013): "Ποικίλες Αντιδράσεις προκαλεί το πρωτοσέλιδο της Realnews", *Real Πολιτική*, 27 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=236032&catID=1> [τελευταία πρόσβαση 13/5/2013].
- Real.gr (2013 β): «"Πράσινο φως" για το νέο διευθύνοντα σύμβουλο της ΕΡΤ», *Real Media*, 2 Απριλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=222352&catID=7> [τελευταία πρόσβαση 9/6/2013].
- Real.gr (2013 γ): "Φεύγουν και οι κομμώτριες", *Real Media*, 31 Μαρτίου, online διαθέσιμο στο <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=221820&catID=7> [τελευταία πρόσβαση 9/6/2013].
- Real.gr (2013 δ): "Στο Μαξίμου η απόρρητη έκθεση για τις απολύσεις", *Real Κοινωνία*, 9 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.real.gr/DefaultArthro.aspx?page=arthro&id=239746&catID=3> [τελευταία πρόσβαση 9/6/2013].
- Ρεμούνδου, Μ. (2013): *Ημι-δομημένη συνέντευξη με βάση προκαθορισμένο ερωτηματολόγιο*, 5 Ιουλίου, Αθήνα.
- Repa, L. & Tosics, N. (2009): "Commission and Germany agree on better control for the use of State aid in broadcasting sector", *Competition Policy Newsletter*, Number 1: 97-99.
- Richeri, G. (1985): "Television from service to business: European tendencies and the Italian case", στο P. Drummond & R. Paterson (ed.): *Television in Transition*, London: BFI, σσ. 21-35.
- Riffe, D., Lacy, S. & Fico, G. F. (2005): *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis in Research* [Second Edition], Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Riffe, D., Lacy, R. S. & Fico, F. (2014): *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis in Research*, New York, NY: Routledge.
- Roppen, J., Lund, A. B. & Nord, L. (2010): "Multimedia development of PSBs: A Challenge for the Nordic Media Systems", *Central European Journal of Communication* 3(1): 131-146.
- Rourke, L. & Anderson, T. (2004): "Validity in Quantitative Content Analysis", *ETR&D*, 52 (1): 5-18.

- Rowe, D. (2004): "Fulfilling the 'cultural mission': Popular genre and public remit", *European Journal of Cultural Studies*, 7 (3): 381-400.
- Rowland, D. W. & Tracey, M. (1990): "Worldwide Challenges to Public Service Broadcasting", *Journal of Communication*, 40 (2): 8-27.
- Rozanova, J. (2007): "Public Television in the Context of Established and Emerging Democracies: Quo Vadis?", *International Communication Gazette*, 69 (2): 129-147.
- Rundfunkbeitrag.de (2015): "Licence Fee for Citizens", online διαθέσιμο στο https://www.rundfunkbeitrag.de/e175/e198/Informationsflyer_Buergerinnen_und_Buerger_englisch.pdf [τελευταία πρόσβαση 10/9/2015].
- Rumphorst, W. (2004): "The Position of Public Broadcasting in Europe: An Essential Territory for Cohesion", 3 Νοεμβρίου, *European Broadcasting Union: Legal Department*, online διαθέσιμο στο http://www.ebu.ch/CMSImages/en/leg_p_psb_wr_031104_tcm6-18580.pdf [τελευταία πρόσβαση 3/2/2012].
- Rumphorst, W. (2006): "Broadcast Receiving Licence Fee", *European Broadcasting Union: Legal Department*, 1 Νοεμβρίου, online διαθέσιμο στο http://www.ebu.ch/CMSImages/en/leg_p_broadcastreceiving%20licencefee_011106_rev_tcm6-50157.pdf [τελευταία πρόσβαση 3/2/2012].
- Rybková, E. & Řiháčková, V. (2013): *Mapping Digital Media: Czech Republic, A Report by the Open Society Foundations*, London: Open Society Foundations, online διαθέσιμο στο <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/mapping-digital-media-czech-20130820.pdf> [τελευταία πρόσβαση 11/9/2015].
- Σακάκου, Κ. (1997 α): «Ματιές στην... ΕΡΤ», *Ραδιοτηλεόραση*, τεύχος 1443, 11-17 Οκτωβρίου 1997, σ. 7.
- Σακάκου, Κ. (1997 β): «Ματιές στην... ΕΡΤ», *Ραδιοτηλεόραση*, τεύχος 1445, 25-31 Οκτωβρίου 1997, σ. 9.
- Σακελλάρης, Σ. (1977): «Παραλειπόμενα», *Ραδιοτηλεόραση*, 22 Οκτωβρίου-28 Οκτωβρίου 1977, σ. 83.
- Schwartz, D. A. (2014): "The Future of Political Economy of Media: A Conversation With Dr. Robert W. McChesney", *Journal of Communication Inquiry*, 38(3): 173-183.
- Segrave, K. (1998): *American Television Abroad: Hollywood's Attempt to Dominate World Television*, Jefferson, North Carolina & London: McFarland.
- Seybert, H. & Reinecke, P. (2014): "Eurostat Statistics in Focus 16/2014: Half of Europeans used the internet on the go and a fifth saved files on internet storage space in 2014", online διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Internet_and_cloud_services_-_statistics_on_the_use_by_individuals [τελευταία πρόσβαση 10/4/2015].
- Sherwin, A. (2015): "End of the licence fee: BBC to back radical overhaul of how it is funded", *Independent*, 2 Μαρτίου, online διαθέσιμο στο <http://www.independent.co.uk/news/media/tv-radio/end-of-the-licence-fee-bbc-to-back-radical-overhaul-of-how-it-is-funded-10078945.html> [τελευταία πρόσβαση 5/9/2015].

- Siune, K. (1998): "Changing Media and Changing Society", στο Denis McQuail & Karen Siune (ed.): *Media Policy: Convergence, Concentration & Commerce*, London: Sage, σσ. 1-6.
- Siune, K. & Hulten, O. (1998): "Does public broadcasting have a future?", στο D. McQuail & K. Siune (eds): *Media Policy*, London: Sage, σσ. 22-38.
- Siune, K. & Truetzschler, W. (ed.) (1992): *Dynamics of Media Politics: Broadcast and Electronic Media in Western Europe*, London: Sage.
- Σιώμκος, Γ. & Βασιλακοπούλου, Α. (2005): *Εφαρμογή Μεθόδων Ανάλυσης στην Έρευνα Αγοράς*. Αθήνα: Σταμούλης.
- ΣΚΑΪ (2011): "Μόσιαλος: Κατατίθεται στη Βουλή η τροπολογία για το κλείσιμο της ET1", 13 Σεπτεμβρίου, ΣΚΑΪ.gr, online διαθέσιμο στο <http://www.skai.gr/news/finance/article/179962/mosialos-den-tha-uparxoun-ne-metra-an-eisprathoun-ta-54-dis-euro/> [τελευταία πρόσβαση 22/8/2012].
- Slattery, L. (2015): "Licence fee evasion crackdown but no broadcasting charge", 21 April, *The Irish Times*, online διαθέσιμο στο <http://www.irishtimes.com/business/media-and-marketing/licence-fee-evasion-crackdown-but-no-broadcasting-charge-1.2183952> [τελευταία πρόσβαση 1/11/2015].
- Smith, A. (1995): "Television as a Public Service Medium", στο Anthony, Smith (ed.): *Television: An International History*. Oxford: Oxford University Press, σσ. 62-91.
- Smythe, W. D. & Guback, T. (1994): *Counterclockwise*, Boulder, CO: Westview Press.
- Smythe, W. D. (1981): *Dependency Road*, Norwood, NJ: Ablex.
- Smythe, W. D. (1994): *Counterclockwise*, Boulder, CO: Westview Press.
- Smythe, W. D. (2010): "On the Audience Commodity and its Work", στο Meenakshi, Gigi Durham & Douglas, M. Kellner (ed.): *Media and Cultural Studies: KeyWorks* [First published 2001]. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing, σσ. 230-256.
- Στάθης, Π. (2014): "Φυλάκιση 12 μηνών με αναστολή για την EPT WORLD", 6 Μαρτίου, *capital.gr*, online διαθέσιμο στο <http://www.capital.gr/story/1970545> [τελευταία πρόσβαση 13/2/2016].
- Stemler, S. (2001): "An Overview of Content Analysis", *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 7 (17), online διαθέσιμο στο <http://pareonline.net/getvn.asp?v=7&n=17> καθώς και στο https://www.researchgate.net/profile/Steven_Stemler/publication/269037805_An_overview_of_content_analysis/links/547e0aba0cf2de80e7cc402a.pdf [τελευταία πρόσβαση 1/4/2016].
- Stokes, J. (2003): *How to Do Media and Cultural Studies*. London: Sage.
- Sussman, G. (1999): "Introduction: Special Issue on the Political Economy of Communications", *The Journal of Media Economics*, 12(2): 85-87.
- Sussman, G. (2003): "Introduction: The Struggle for and within Public Television", *Television & New Media*, 4 (2): 111-115.
- Svendsen, N. E. (2011): "Two Steps Towards a Public Value Test: Danish Public Service Broadcasting between Two Lines of Control", στο Karen Donders & Hallvard Moe (ed.):

- Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 117-125.
- Sverigesradio.se (2015): "TV license fee on the way out?", *Radio Sweden - News in English*, 26 Μαρτίου, online διαθέσιμο στο <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=6126977> [τελευταία πρόσβαση 10/9/2015].
- Συμβούλιο Επικρατείας (2013): *Αριθμός [Απόφασης] 236/2013*, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/files/1/2013/06/21/StE.pdf> [τελευταία πρόσβαση 11/05/2016].
- Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997): "Πρωτόκολλο για το σύστημα της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στα κράτη μέλη", *Συνθήκη του Άμστερνταμ που τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Συνθήκες περί Ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και Ορισμένες Συναφείς Πράξεις*, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, σ. 109., online διαθέσιμο στο http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_of_amsterdam/treaty_of_amsterdam_el.pdf [τελευταία πρόσβαση 2/2/2016].
- Σύνταγμα της Ελλάδας (2008): *Σύνταγμα της Ελλάδας: Όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 27ης Μαΐου 2008 της Η' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων*, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.
- Syvvertsen, T. (2003): "Challenges to Public Television in the Era of Convergence and Commercialization", *Television and New Media*, 4 (2): 155-175.
- Sweney, M. (2015): "BBC backs replacing licence fee with universal levy", *The Guardian*, 7 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.theguardian.com/media/2015/sep/07/bbc-licence-fee-universal-levy> [τελευταία πρόσβαση 5/9/2015].
- Swinford, S. (2015): "Gove: scrap laws on the BBC licence fee", *The Telegraph*, 15 Αυγούστου, online διαθέσιμο στο <http://www.telegraph.co.uk/news/bbc/11805598/Gove-scrap-laws-on-the-BBC-licence-fee.html> [τελευταία πρόσβαση 7/9/2015].
- Σωμερίτης, Ρ. (2010): "Ραδιοτηλεοπτικό χάος", *Το Βήμα* [Γνώμες], 12 Αυγούστου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=348276&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Τα Νέα (2013): "Το οικονομικό προφίλ: Έξοδα 209 εκατ. ευρώ για το 2013", 27 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5019958/eksoda-209-ekat-eyrw-gia-to-2013/> [τελευταία πρόσβαση 4/6/2013].
- Τα Νέα (2013 β): "ΕΡΤ: Τα σενάρια για ανταποδοτικό τέλος, απολύσεις", 29 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5020373/ert-ta-senaria-gia-antapodotiko-telos-apolyseis/> [τελευταία πρόσβαση 4/6/2013].

- Τα Νέα (2013 γ): "Ξορκίζουν το λουκέτο ΠΑΣΟΚ και ΔΗΜΑΡ", 27 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5019959/ksorkizoun-to-loyketo-pasok-kai-dhmar/> [τελευταία πρόσβαση 4/6/2013].
- Τα Νέα (2013 δ): «ΕΣΗΕΜ-Θ: "Να εγκαταλείψει κάθε σχέδιο κατάργησης της ΕΡΤ η κυβέρνηση"», 27 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5020002/eshem-th-na-egkataleipsei-kathe-sxedio-katarghshs-ths-ert-h-kybernhsh/> [τελευταία πρόσβαση 4/6/2013].
- Τα Νέα (2013 στ): "Αντιδράσεις των κομμάτων στα σενάρια περί κλεισίματος της ΕΡΤ", 26 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/news/politics/article/5019814/antidraseis-twn-kommatwn-sta-senaria-peri-kleisimatos-ths-ert/> [τελευταία πρόσβαση 4/6/2013].
- Τα Νέα (2013 ζ): "Μόσιαλος: «Αντιδημοκρατική ενέργεια το κλείσιμο της ΕΡΤ»", 16 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5023982/mosialos-antidhmokratikh-energeia-to-kleisimo-ths-ert/> [τελευταία πρόσβαση 12/2/2016].
- Τα Νέα (2014): «Δημοσιεύθηκε η απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ: "συνταγματικό και νόμιμο το κλείσιμο της ΕΡΤ"», 25 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5124316/dhmosieythhke-h-apofash-ths-olomeleias-toy-ste-syntagmatiko-kai-nomimo-to-kleisimo-ths-ert/> [τελευταία πρόσβαση 25/5/2014].
- Tambini, D. & Cowling, J. (ed.) (2004): *From Public Service Broadcasting to Public Service Communications*, Oxford: Institute for Public Policy Research.
- taxheaven (2014): "ΣτΕ 1901/2014: Συνταγματικότητα διάταξης με την οποία καταργείται η ΕΡΤ Α.Ε.", 1 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.taxheaven.gr/laws/circular/view/id/18919> [τελευταία πρόσβαση 22/1/2016].
- Taneja, H. (2013): "Audience Measurement and Media Fragmentation: Revisiting the Monopoly Question", *Journal of Media Economics*, 26: 203-219.
- The journal (2015): "Did you pay your TV licence last year? A lot of people in Kerry didn't", *the journal.ie*, 17 Ιανουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.thejournal.ie/tv-licence-non-payment-1887498-Jan2015/> [τελευταία πρόσβαση 11/9/2015].
- Thelocal.de (2013): "Where your TV licence fee goes", 25 October, online διαθέσιμο στο <http://www.thelocal.de/20131025/52573> [τελευταία πρόσβαση 5/9/2015].
- Thelocal.de (2014): "330.000 sign up against TV licence fee", 14 April, online διαθέσιμο στο <http://www.thelocal.de/20140414/330000-sign-up-against-new-licence-fee> [τελευταία πρόσβαση 5/9/2015].
- The Nordic Page (2014): "Everyone Will Pay Broadcasting Fee in Norway", 17 Δεκεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tnp.no/norway/economy/4739-everyone-will-pay-broadcasting-fee-in-norway> [τελευταία πρόσβαση 10/9/2015].
- Thomass, B. (2010): "PSB and the European Public Sphere", στο Iosifidis, Petros (ed.): *Reinventing Public Service Communication: European Broadcasters and Beyond*. Hampshire: Palgrave Macmillan, σσ. 63-75.

- Thoresen, H. & Bolstad, E. (2011): "Ex Ante Limits Public broadcasting and Gives the Public Less Attractive Services", στο Karen Donders & Hallvard Moe (ed.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 107-116.
- Tracey, M. (1998): *The decline and fall of public service broadcasting*, Oxford: Oxford University Press.
- Το Βήμα (2006): "Η ψηφιακή «απειλή» της ΕΡΤ", 22 Οκτωβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=176421&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Το Βήμα (2006 β): "Τι σχεδιάζουν τα κανάλια για την ψηφιακή τηλεόραση", 24 Δεκεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=177881&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Το Βήμα (2008): "Η Ελλάδα στον αστερισμό της ψηφιακής τεχνολογίας", 26 Ιουλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=7916&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Το Βήμα (2009): "Μελέτη για το 'ψηφιακό μέρισμα' ανέθεσε η ΕΕΤΤ", 8 Ιουλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/finance/finance-news/article/?aid=277485&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Το Βήμα (2009 β): "Σε μπλόκο το αγροτικό κανάλι", 1 Φεβρουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=253224&wordsinarticle=%CE%91%CE%93%CE%A1%CE%9F%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%3b%CE%9A%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%9B%CE%99> [τελευταία πρόσβαση 30/1/2016].
- Το Βήμα (2010): «17 ερωτήσεις και απαντήσεις: Τα μυστικά, τα οφέλη, τα τυχόν εμπόδια και οι συσκευές της σύγχρονης μετάδοσης τηλεοπτικού σήματος», εφημερίδα *Το Βήμα*, Κυριακή 17 Ιανουαρίου 2010, online έγγραφο διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=309973> [τελευταία πρόσβαση 11/8/2011].
- Το Βήμα (2010 β): "Διώξεις για επά στελέχη της ΕΡΤ", 23 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=339258> [τελευταία πρόσβαση 5/2/2016].
- Το Βήμα (2011): "Αντιδράσεις για τη συρρίκνωση της ΕΡΤ - Συνέντευξη Τύπου της ΠΟΣΠΕΡΤ και των σωματείων έντεκα οργανισμών", 1 Αυγούστου, online διαθέσιμο στο

- <http://www.tovima.gr/media/article/?aid=413543&wordsinarticle=%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%94%CE%99%CE%9F%3b%CE%9C%CE%9F%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%9B%CE%9F%CE%A5> [τελευταία πρόσβαση 28/1/2016].
- Το Βήμα (2011 β): "Εμφύλιος στην ΕΡΤ: Συνδικαλιστές και διοίκηση σε ανοιχτό πόλεμο", *Το Βήμα Media*, 22 Δεκεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/media/article/?aid=436028> [τελευταία πρόσβαση 23/7/2012].
- Το Βήμα (2011 γ): "Στη Βουλή την επόμενη εβδομάδα η τροπολογία για το κλείσιμο της ΕΤ1", *Το Βήμα Media*, 13 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/media/article/?aid=419350> [τελευταία πρόσβαση 22/8/2012].
- Το Βήμα (2011 δ): "Έρχονται σημαντικές αλλαγές στην ΕΡΤ και στα ΜΜΕ: Προβλέπονται συγχωνεύσεις καναλιών με πρώτη αυτή της ΕΤ1 με τα ψηφιακά", *Το Βήμα Media*, 28 Ιουλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/media/article/?aid=413065> [τελευταία πρόσβαση 23/7/2012].
- Το Βήμα (2012): "Καταργούνται τα ψηφιακά κανάλια της ΕΡΤ", 16 Μαρτίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/media/article/?aid=448939&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Το Βήμα (2012 β): "Καθορίστηκε ο Χάρτης Συχνοτήτων Επίγειας Ψηφιακής Τηλεόρασης", 19 Οκτωβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/media/article/?aid=480075&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Το Βήμα (2012 γ): «'Μόσιαλος: Η ΕΡΤ υποχώρησε στο συντεχνιακό συνδικαλισμό'», *Το Βήμα: Πολιτική*, 31 Ιανουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=441170> [τελευταία πρόσβαση 22/8/2012].
- Το Βήμα (2012 δ): " 'Φτάνει πια' από 127 δημοσιογράφους της ΕΡΤ", *Το Βήμα Κοινωνία*, 16 Ιανουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=439104> [τελευταία πρόσβαση 23/7/2012].
- Το Βήμα (2012 ε): "Σίμος Κεδίκογλου: 'Από τα μέσα Οκτωβρίου το νέο πρόγραμμα της ΕΡΤ... με εκπλήξεις' ", *Το Βήμα: Συνεντεύξεις*, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/vimafm/interviews/article/?aid=475289> [τελευταία πρόσβαση 29/9/2012].
- Το Βήμα (2013): "Η ΕΡΤ είχε και οικονομικά κέρδη: Τι αποκαλύπτει γαλλική εφημερίδα για το πρώτο τρίμηνο του 2013", *Το Βήμα: Πολιτική*, 15 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=518075> [τελευταία πρόσβαση 26/07/2014].
- Το Βήμα (2014): «"Συνταγματικό και νόμιμο" έκρινε το ΣτΕ το κλείσιμο της ΕΡΤ», 25 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=599605> [τελευταία πρόσβαση 26 Μαΐου 2014].

- Το Βήμα (2014 β): " Το σχέδιο του ΣΥΡΙΖΑ για την επαναλειτουργία της ΕΡΤ: Επιστροφή όσων εργαζομένων επιθυμούν και απολύθηκαν την 11η Ιουνίου 2013", *Το Βήμα*, 8 Οκτωβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=639318> [τελευταία πρόσβαση].
- Το Παρόν (2013): "Το 'παραμύθι' με την ΕΡΤ", *14 Μαΐου 2013, Το Παρόν: Τυπολογίες*, online διαθέσιμο στο <http://www.paron.gr/typologies/?p=29745> [τελευταία προσπέλαση 14 Μαΐου 2013].
- Το Παρόν (2013 β): "Το 'δόγμα' Προβόπουλου 'απειλεί' την ΕΤ1 και ΕΡΑ", *Το Παρόν: Τυπολογίες*, 12 Μαΐου 2013, online διαθέσιμο στο <http://www.paron.gr/typologies/?p=29701> [τελευταία πρόσβαση 14/5/2013].
- Το Παρόν (2013 γ): "Μεικτές και εξωτερικές παραγωγές στην ΕΡΤ αξίας 3 εκατομμυρίων ευρώ", 29 Απριλίου, *Το Παρόν: Τυπολογίες*, online διαθέσιμο στο <http://www.paron.gr/typologies/?p=29445> [τελευταία πρόσβαση 13/5/2013].
- Το Παρόν (2013 δ): «"Ναυάγιο" της ΕΡΤ στις ειδήσεις», *Το Παρόν της Κυριακής*, 21 Απριλίου, online διαθέσιμο στο <http://www.paron.gr/typologies/?p=29248> [τελευταία πρόσβαση 13/5/2013].
- Τράπεζα της Ελλάδος (2010): *Νομισματική Πολιτική - Ενδιάμεση Έκθεση 2010*, Οκτώβριος, Αθήνα: Ίδρυμα Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών της Τράπεζας της Ελλάδος, online διαθέσιμο στο http://media2.feed.gr/pegasus/Multimedia/pdf/TTE_INTER_id22118642.pdf [τελευταία πρόσβαση 10/3/2016].
- Trappel, J. (2004): "Austria", στο Mary Kelly, Gianpietro Mazzoleni, Denis McQuail (ed.): *The Media in Europe: The Euromedia Handbook*, [τρίτη έκδοση], London: Sage, σσ. 4-15.
- Trappel, J. (2008): "Online Media within the Public Service Realm?: Reasons to Include Online into the Public Service Mission", *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 14(3): 313-322.
- Traquina, N. (1998): *Western European Broadcasting, Deregulation, and Public Television: The Portuguese Experience*, Columbia, SC: Association for Education in Journalism and Mass Communication.
- Τροχαλίτου, Λ. (1998): «Πολιτισμικές μεταβολές και ο ρόλος της δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη», στο Ρ. Παναγιωτοπούλου, Π. Ρηγοπούλου, Μ. Ρήγου και Σ. Νοτάρης (επ.): *Η «Κατασκευή» της Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Διεθνές Συνέδριο, Αθήνα, Απρίλιος 1996)*, Αθήνα: Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Εφηρμοσμένης Επικοινωνίας Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ Πανεπιστημίου Αθηνών & Αλεξάνδρεια, σσ. 272-278.
- Τροχαλίτου, Λ. (2010): *Αφουγκράσου το Κοινό: Η Τεχνική μιας Ουσιαστικής Επικοινωνίας. Οδηγός Στρατηγικής για τη Δημόσια Τηλεόραση*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Tsaliki, L. (1997): *The Role of Greek Television in the Construction of National Identity Since Broadcasting Deregulation*, Thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the Culture and Communication Graduate Centre of Sussex University, Sussex: University of Sussex.

- Tsaliki, L. (1995): "The Media and the Construction of an 'Imagined Community'", *European Journal of Communication*, 10(3): 345-370.
- Τσιλίκουνα, Ε. (2011): *Ημι-δομημένη συνέντευξη με βάση προκαθορισμένο ερωτηματολόγιο*, 5 Απριλίου, Αθήνα.
- Τσίμας, Π. (2014): *Ο φερετζές και το πηλήκιο: Το πολιτικό μυθιστόρημα της ελληνικής τηλεόρασης*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Τσίτσας, Β. Ν. (2013): "Συρρίκνωση ΕΡΤ και συγχώνευση των αμυντικών βιομηχανιών: ΕΡΤ, σχέδιο για απόλυση 2.000 υπαλλήλων", *Έθνος*, 3 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&rubid=63837861> [τελευταία πρόσβαση 10/6/2013].
- Τσουρβάκας, Ε. Γ. (1996): *Μορφή και Περιεχόμενο της Τηλεοπτικής Επικοινωνίας*, Αθήνα: Κορφή.
- Tsourvakas, G. (2004): «Public Television Programming Strategy Before and After Competition: The Greek Case», *Journal of Media Economics*, 17 (3): 193-205.
- Τυπάλδος, Ν. (1997): «Από τον Οκτώβριο... Η ώρα της ΕΡΤ!», *Ραδιοτηλεόραση*, τεύχος 1440, 20-26 Σεπτεμβρίου 1997, σ. 9.
- Τυπολογίες (2010): "Η ψηφιακή στρατηγική της ΕΡΤ", 18 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.typologies.gr/2010/06/18/%CE%B7-%CF%88%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CF%81%CF%84/> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Τυπολογίες (2010 β): "Με 'προνόμια' αλλά χωρίς άδειες (!) η μετάβαση στην ψηφιακή TV", 13 Ιανουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.typologies.gr/2010/01/13/%CE%BC%CE%B5-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%AC-%CF%87%CF%89%CF%81%CE%AF%CF%82-%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CE%B9%CE%B5%CF%82-%CE%B7-%CE%BC%CE%B5%CF%84/> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Φ.Ε.Κ. (1951), Τεύχος Α', Αρ. Φύλλου 32, 27 Ιανουαρίου, "Αναγκαστικός Νόμος 1663 Περί εγκαταστάσεως και λειτουργίας Ραδιοφωνικών πομπών των Ενόπλων Δυνάμεων".
- Φ.Ε.Κ. (1953), Τεύχος Α', Αρ. Φύλλου 57, 11 Μαρτίου, "Νόμος 2312 Περί Οργανώσεως και Λειτουργίας της Εθνικής Ραδιοφωνίας της Ελλάδος".
- Φ.Ε.Κ. (1987), Τεύχος Α', Αρ. Φύλλου 145, 18 Αυγούστου, "Νόμος Υπ' Αριθ. 1730/1987, Ελληνική Ραδιοφωνία-Τηλεόραση, Ανώνυμη Εταιρεία (ΕΡΤ-Α.Ε.)".
- Φ.Ε.Κ. (1989), Τεύχος Πρώτο, Αρ. φύλλου 222, 6 Οκτωβρίου, "Νόμος Υπ. Αριθ. 1866: Ίδρυση Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασεως και παροχή αδειών για την ίδρυση και λειτουργία τηλεοπτικών σταθμών".
- Φ.Ε.Κ. (1994): Τεύχος Β', Αριθμός Φύλλου 653, 30 Αυγούστου, "Υπουργικές Αποφάσεις και Εγκρίσεις".

- Φ.Ε.Κ. (1995 α), Αρ. Φύλλου 135, 10 Ιανουαρίου, "Πρόσκληση των μετόχων της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ε.Ρ.Τ. Α.Ε.' σε Γενική Συνέλευση", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 4.
- Φ.Ε.Κ. (1995 β), Αρ. Φύλλου 330, 20 Ιανουαρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 31.12.1991", σ. 4-5 & "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 31.12.1992", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 6-7.
- Φ.Ε.Κ. (1995 γ), Αρ. Φύλλου 331, 20 Ιανουαρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 31.12.1993", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 2-3.
- Φ.Ε.Κ. (1995 δ), Αρ. Φύλλου 7308, 28 Δεκεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.1995", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 2-3.
- Φ.Ε.Κ. (1996), Αρ. Φύλλου 7836, 3 Δεκεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.1996", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 4-5.
- Φ.Ε.Κ. (1997 α): Τεύχος Β', Αριθμός Φύλλου 258, 2 Απριλίου, "Υπουργικές Αποφάσεις και Εγκρίσεις".
- Φ.Ε.Κ. (1997 β), Αρ. Φύλλου 8225, 24 Νοεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.1997", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 4-7.
- Φ.Ε.Κ. (1998), Αρ. Φύλλου 9158, 1 Δεκεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.1998", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 2-4.
- Φ.Ε.Κ. (1999), Αρ. Φύλλου 9513, 29 Νοεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.1999", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 2-4.
- Φ.Ε.Κ. (2000), Αρ. Φύλλου 10623, 16 Νοεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.2000", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 2-4.
- Φ.Ε.Κ. (2001), Αρ. Φύλλου 10297, 20 Νοεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.2001", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 2-3.
- Φ.Ε.Κ. (2002), Αρ. Φύλλου 12000, 28 Νοεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.2002", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 5-7.
- Φ.Ε.Κ. (2003 α), Αρ. Φύλλου 12318, 19 Νοεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.2003", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 2-4.

- ΦΕΚ (2003 β): Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 229, 26 Σεπτεμβρίου, "Νόμος Υπ. Αριθ. 3185, Τροποποίηση του Ν. 2668/1998 (ΦΕΚ 282 Α'), εναρμόνιση με την Οδηγία 2002/39/ΕΚ, ρυθμίσεις θεμάτων του Οργανισμού Ελληνικά Ταχυδρομεία (ΕΛ.ΤΑ.) και άλλες διατάξεις".
- Φ.Ε.Κ. (2004), Αρ. Φύλλου 14149, 26 Νοεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.2004", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 2-4.
- Φ.Ε.Κ. (2005 α), Αρ. Φύλλου 1666, 17 Μαρτίου, "Ανακοίνωση καταχώρησης στο Μητρώο Ανώνυμων Εταιρειών στοιχείων της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'ΕΡΤ Α.Ε.' ", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 2.
- Φ.Ε.Κ. (2005 β), Αρ. Φύλλου 12377, 1 Δεκεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.2005", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 4-5.
- Φ.Ε.Κ. (2005 γ): Τεύχος Α', Αριθμός Φύλλου 297, 6 Δεκεμβρίου 2005, "Νόμος Υπ. Αριθ. 3419, Γενικό Εμπορικό Μητρώο (Γ.Ε.ΜΗ.) και εκσυγχρονισμός της Επιμελητηριακής Νομοθεσίας".
- Φ.Ε.Κ. (2006 α), Αρ. Φύλλου 3174, 17 Μαΐου, "Ανακοίνωση καταχώρησης στο Μητρώο Ανώνυμων Εταιρειών στοιχείων της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'ΕΡΤ Α.Ε.' ", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 3.
- Φ.Ε.Κ. (2006 β), Αρ. Φύλλου 12870, 24 Νοεμβρίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 30.6.2006", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 2-5.
- Φ.Ε.Κ. (2008), Αρ. Φύλλου 3618, 4 Ιουνίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 31.12.2007", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 6-8.
- Φ.Ε.Κ. (2009 α), Αρ. Φύλλου 4007, 29 Μαΐου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 31.12.2008", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 1-4.
- Φ.Ε.Κ. (2009 β), Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 221, 5 Νοεμβρίου, Προεδρικό Διάταγμα Υπ' Αριθμ. 189, *Καθορισμός και Ανακατανομή των Αρμοδιοτήτων των Υπουργείων*.
- Φ.Ε.Κ. (2010), Αρ. Φύλλου 4438, 9 Ιουνίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 31.12.2009", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης*, σ. 6-8.
- Φ.Ε.Κ. (2011), Αρ. Φύλλου 4189, 17 Ιουνίου, "Ισολογισμός της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 31.12.2010", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών, Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης και Γενικού Εμπορικού Μητρώου*, σ. 6-8.
- Φ.Ε.Κ. (2012), Αρ. Φύλλου 3722, 29 Μαΐου, "Στοιχεία και πληροφορίες της Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (Ε.Ρ.Τ.) Α.Ε.' της 31.12.2011", *Τεύχος Ανώνυμων Εταιρειών, Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης και Γενικού Εμπορικού Μητρώου*, σ. 2-4.

- Φ.Ε.Κ. (2013), Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 169, 26 Ιουλίου, "Νόμος Υπ' Αριθ. 4173: *Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία, Ίντερνετ και Τηλεόραση*", σ. 2525-2531.
- ΦΕΚ (2015): Τεύχος Πρώτο, Αρ. Φύλλου 44, 29 Απριλίου, Νόμος Υπ. Αριθ. 4324 "Ρυθμίσεις Θεμάτων Δημόσιου Ραδιοτηλεοπτικού Φορέα, Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση Ανώνυμη Εταιρεία και τροποποίηση του άρθρου 48 του κ. ν. 2190/1920 και άλλες διατάξεις".
- Φώσκολος, Γ. (2014): «Αν δεν γίνουν θεσμικές αλλαγές, η NEPIT θα κουτσαίνει μονίμως», *Έθνος*, 28 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο http://www.ethnos.gr/media/arthro/an_den_ginoun_thesmikes_allages_h_nerit_tha_koutsainei_monimos-64070576/ [τελευταία πρόσβαση 13/05/2016].
- Van Cuilenburg, J. & McQuail, D. (2003): "Media Policy Paradigm Shifts: Towards a New Communication Policy Paradigm", *European Journal of Communication* 18:2, σσ. 181-207.
- Van den Bulck, H. (2011): "Ex Ante Test in Flanders: Making Ends Meet?", στο Karen Donders & Hallvard Moe (eds.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 155-163.
- Van den Bulck, H. & Donders, K. (2014): "Of Of discourses, stakeholders and advocacy coalitions in media policy: Tracing negotiations towards the new management contract of Flemish public broadcaster VRT", *European Journal of Communication*, 29 (1): 83-99.
- Van den Bulck, H. (2015): "Modernity as 'Urbanity' in Early Public Service Broadcasting: The case of Flanders", στο Stewart Anderson & Melissa Chakars (ed.): *Modernization, Nation-Building, and Television History*, New York & Abingdon-Oxon: Routledge.
- Van Eijk, N. & Van der Sloot, B. (2011): *Mapping Digital Media: How Television Went Digital in the Netherlands*, Reference Series No. 11, London: Open Society Foundations, online διαθέσιμο στο <http://www.ivir.nl/publicaties/download/97> [τελευταία πρόσβαση 10/3/2016].
- Ward, D. (2003): "State aid or band aid? An evaluation of the European Commission's approach to public service broadcasting", *Media, Culture & Society* 25 (2): 233-250.
- Wasko, J. (2004): "The Political Economy of Communications", στο John D.H. Downing (ed.): *The SAGE Handbook of Media Studies*, Thousand Oaks, CA: Sage, σσ. 309-329.
- Wasko, J. (2005): *Studying the political economy of media and information*, Comunicação e Sociedade 7: 25-48.
- Wasko, J. (2014): "The study of the political economy of the media in the 21st century", *International Journal of Media and Cultural Politics*, 10 (3): 259-271.
- Wasko, J. & Meehan, E. (2013): "Critical Crossroads or Parallel Routes? Political Economy and New Approaches to Studying Media Industries and Cultural Products", *Cinema Journal*, 52 (3): 150-156.
- Weber, R. P. (1990): *Basic Content Analysis* (2nd ed.), Newbury Park, CA: Sage.
- Wedell, G. (1995): "Prospects for TV in Europe", *Government and Opposition*, 45 (2): 315-31.
- Weibull, L. (2007): "The Northern European / Democratic Corporatist Media Model Countries: Introduction", στο Georgios Terzis (ed.): *European Media Governance: National and Regional Dimensions*, Bristol: Intellect Books, σσ. 55-62.

- Weymouth, A. & Lamizet, B. (1996): *Markets and Myths: Forces for Change in the European Media*, London: Longman.
- Wheeler, M. (2010): "The European Union's Competition Directorate's 2009 Communication on the application of state aid rules to Public Service Broadcasting: principles, consultation and recommendations for the new media environment", Paper to be presented at the Re-Visionary Interpretations of Public Enterprise (RIPE) Conference "Public Service after the Recession", University of Westminster, 8-11 September 2010.
- White, M. D. & Marsh, E. E. (2006): "Content Analysis: A Flexible Methodology", *Library Trends*, 55 (1): 22-45.
- Wieten, J., Murdock, G. & Dahlgren, P. (2000) (ed.): *Television Across Europe: A Comparative Introduction*, London: Sage.
- Woldt, R. (2010): "Public Service Broadcasting in Germany: Stumbling Blocks on the Digital Highway", στο Petros Iosifidis (2010): *Reinventing Public Service Communication: European Broadcasters and Beyond*, Palgrave Macmillan: Hampshire, σσ. 171-182.
- Wolswinkel, H. (2011): "Publishers' Fight for Fair Competition in the Digital Era", στο Karen Donders & Hallvard Moe (eds.): *Exporting the Public Value Test: The Regulation of Public Broadcasters' New Media Services Across Europe*, Göteborg: Nordicom, σσ. 145-154.
- Wolton, D. (1992). "Values and Normative Choices in French Television", στο J. G. Blumler (ed.): *Television and the Public Interest: Vulnerable Values in West European Broadcasting*, London: Sage.
- Χαϊμαντά, Σ. (2009): "Πρόσωπα και αριθμοί", *TV Έθνος*, 10 Νοεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.ethnos.gr/entheta.asp?catid=22807&subid=2&pubid=8056892> [τελευταία πρόσβαση 23/7/2012].
- Χαϊμαντά, Σ. (2010): "Οδηγίες για να συντονιστείτε στην ψηφιακή τηλεόραση", *Έθνος*, 22 Ιουνίου, online διαθέσιμο στο <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22733&subid=2&pubid=16556948#> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Χαϊμαντά, Σ. (2011): «Ιδού οι κλειδοκράτορες των καναλιών», περιοδικό *ad business*, Δευτέρα 14 Φεβρουαρίου, τεύχος 724, σ.14-16.
- Χαϊμαντά, Σ. (2012): "Παντελής Καψής: Η ΕΡΤ πρέπει να μπει σε νέες βάσεις", *Έθνος*, 28 Μαρτίου, online διαθέσιμο στο <http://origin2.ethnos.gr/entheta.asp?catid=22807&subid=2&pubid=63636318> [τελευταία πρόσβαση 01/08/2014].
- Χαϊμαντά, Σ. (2013): «Χωρίς αντίκρισμα η "προίκα" του ανταποδοτικού τέλους: Τηλεοπτική κονσέρβα αξίας 275 εκατ. € σερβίρει η ΕΡΤ», *Έθνος*, 11 Μαΐου, online διαθέσιμο στο <http://www.ethnos.gr/entheta.asp?catid=22807&subid=2&pubid=63825773> [τελευταία πρόσβαση 10/6/2013].
- Χαϊμαντά, Σ., Τσίτσας, Ν. Β. (2013): "Αναδιοργάνωση: Σχέδιο Συρρίκνωσης της ΕΡΤ", *Έθνος*, 27 Μαΐου, online διαθέσιμο στο

- <http://www.ethnos.gr/entheta.asp?catid=22807&subid=2&pubid=63834158>
[τελευταία πρόσβαση 10/6/2013].
- Χαιρετάκης, Μ. (2001): *Ιδιωτικά και Δημόσια Ραδιοτηλεοπτικά Μέσα, Κοινή Γνώμη και Καθολική Κοινωνική Συμμετοχή (Ανάπτυξη Πολιτικής Επικοινωνίας 2001/3)*, Αθήνα: Σάκκουλα.
- Χαιρετάκης, Μ. (2010): *MME, Διαφήμιση και Κατανάλωση: Η ελληνική περίπτωση, 1960-2000*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Χαιρετάκης, Μ. (2014): *MME, διαφήμιση και κατανάλωση: Η ελληνική περίπτωση, 2000-2010*, Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης.
- Χαιρετάκης, Μ. (2014 β): *Η Ραδιοφωνία στην Ελλάδα: 1930-1950*, Αθήνα: Στο Κόκκινο (έκδοση του ραδιοφωνικού σταθμού 105,5).
- Χαλβατζάκης, Κ. (1997): "Η ΕΡΤ σε ψηφιακή τροχιά", *Το Βήμα*, 9 Μαρτίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=86410&wordsinarticle=%CE%95%CE%A1%CE%A4> [τελευταία πρόσβαση 3/11/2013].
- Χαλβατζάκης, Κ. (1997 β): "Τηλεόραση... των διαφημίσεων", *Το Βήμα*, 5 Ιανουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=84903&wordsinarticle=%CE%95%CE%A1%CE%A4> [τελευταία πρόσβαση 3/11/2013].
- Χαλβατζάκης, Κ. (2005): "Η Ελλάδα «μπουσουλάει» προς την ψηφιακή εποχή", *Το Βήμα*, 31 Δεκεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=170424&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Χαλβατζάκης, Κ. (2007): "Ουραγός η Ελλάδα στην ψηφιακή τηλεόραση", *Το Βήμα*, 18 Φεβρουαρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=179097&wordsinarticle=%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%93%CE%95%CE%99%CE%91%3b%CE%A8%CE%97%CE%A6%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%3b%CE%A4%CE%97%CE%9B%CE%95%CE%9F%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%97> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2013].
- Χαραλάμπους, Δ. (2009): "Ο ψηφιακός θησαυρός της ΕΡΤ", *BHMagazino*, τχ. 448, 17 Μαΐου, σ. 34-38, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=269006> [τελευταία πρόσβαση 23/7/2012].
- Χασαπόπουλος, Ν. (2007): "Ένα κανάλι για το Αγροτικής Ανάπτυξης", *Το Βήμα*, 11 Νοεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=184739&wordsinarticle=%CE%91%CE%93%CE%A1%CE%9F%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%3b%CE%9A%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%9B%CE%99> [τελευταία πρόσβαση 30/10/2015].
- Χατζηστεφάνου, Α. (2011): «Μέρες μαφίας στα ΜΜΕ», εφημερίδα *Πριν*, αναδημοσιευμένο στο ιστολόγιο *Active media: Συσπείρωση Δημοσιογράφων*, 2 Μαΐου 2011, online

- διαθέσιμο στο
<http://syspeirosi.wordpress.com/2011/05/02/%CE%BC%CE%AD%CF%81%CE%B5%CF%82-%CE%BC%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%BC%CE%B5/#> [τελευταία πρόσβαση 26/9/2011].
- Χειλάς, Ν. (2012): "Η ανακατάληψη της ΕΡΤ", *Το Βήμα: Γνώμες*, 18 Σεπτεμβρίου, online διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=475280> [τελευταία πρόσβαση 18/9/2012].
- Χίος, Σ. (2009 γ): «Οι εντιμότατοι κουμπάροι και οι χρυσοπληρωμένοι σύμβουλοι», *Εφημερίδα Veto*, Κυριακή 22 Νοεμβρίου 2009, σ. 75.
- Ytreberg, E. (2002): "Ideal Types in Public Service Television: Paternalists and Bureaucrats, Charismatics and Avant-gardists", *Media, culture & Society*, 24: 759-774.
- Zaki, M., Lillegraven, T. & Neely, A. (2015): *Moving Towards a Data-Driven Business Model (DDBM) in the Online Newspaper Publishing Industry*, Cambridge Service Alliance, Cambridge: University of Cambridge, online διαθέσιμο στο <http://cambridgeservicealliance.eng.cam.ac.uk/resources/Downloads/Monthly%20Papers/SageCaseHQPbookletSept2015.pdf> [τελευταία πρόσβαση 1/4/2016].
- Zamith, R. & Lewis, C. S. (2015): "Content Analysis and the Algorithmic Coder: What Computational Social Science Means for Traditional Modes of Media Content Analysis", *ANNALS, AAPSS*, 659: 307-318, DOI: 10.1177/0002716215570576.
- Ψαράκης, Τ. (1975): «Αυτή την εβδομάδα: Η νέα διοίκηση της ΕΡΤ», *Ραδιοτηλεόρασις*, 14 – 20 Δεκεμβρίου 1975, σ. 4.
- Ψαρρού, Κ. Μ. & Ζαφειρόπουλος, Κ. (2004): *Επιστημονική Έρευνα: Θεωρία και Εφαρμογές στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Αθήνα: Τυπωθήτω.

Παράρτημα Ι
Πρωτόκολλο Έρευνας:
Μεταβλητές Κωδικοποίησης Τηλεοπτικής Εκροής

- **Τίτλος Εκπομπής**
- **Τηλεοπτικός Σταθμός**
 1. EPT
 2. (Τηλεόρασις) YENEΔ
 3. ET-1
 4. ET-2
 5. NET
 6. ET-3
 7. MEGA
 8. ANT1
 9. Τηλεόρασις EIP
 10. EIPT
 11. EPT-2
- **Ακριβής Ημερομηνία Προβολής**
ημέρα/μήνας/έτος
- **Ημέρα Προβολής**
 1. Σάββατο
 2. Κυριακή
 3. Δευτέρα
 4. Τρίτη
 5. Τετάρτη
 6. Πέμπτη
 7. Παρασκευή
- **Εβδομάδα Προβολής**
1^η πλήρης εβδομάδα Νοεμβρίου
- **Έτος Προβολής**
 1. 1969
 2. 1972
 3. 1975
 4. 1978
 5. 1981

6. 1984
7. 1987
8. 1990
9. 1993
10. 1996
11. 1999
12. 2002
13. 2005
14. 2008
15. 2011

- **Δεκαετία Προβολής**

1. Δεκαετία 60 (μέχρι και 1969)
2. Δεκαετία 70 (μέχρι και 1979)
3. Δεκαετία 80 (μέχρι και 1989)
4. Δεκαετία 90 (μέχρι και 1999)
5. Δεκαετία 2000 (μέχρι και 2009)

- **Διάρκεια Εκπομπής (σε λεπτά)**

- **Βασικός Στόχος Εκπομπής**

1. Ενημέρωση
2. Επιμόρφωση
3. Ψυχαγωγία
4. Εισαγωγή στην ημερήσια εκροή / Κλείσιμο της ημερήσιας εκροής
5. Άλλο (π.χ. τηλεπωλήσεις)
6. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί

- **Η εκπομπή εμπίπτει στην ενημερω-ψυχαγωγία (info-tainment);**

1. ΝΑΙ
2. ΟΧΙ
3. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί

- **Η εκπομπή συνδυάζει την ψυχαγωγία με την επιμόρφωση;**

1. ΝΑΙ
2. ΟΧΙ
3. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί

- **Είδος Ψυχαγωγίας**

1. Σοβαρή Ψυχαγωγία
2. Ελαφρά Ψυχαγωγία

3. Η εκπομπή δεν είναι ψυχαγωγική / Non Applicable

• **Κατηγορία Προγράμματος / genre (με βάση τα μορφολογικά χαρακτηριστικά)**

1. Δελτίο Ειδήσεων
2. Εκπομπή Λόγου
3. Ντοκιμαντέρ
4. Σίριαλ (μη αυτοτελείς ιστορίες)
5. Σαπουνόπερα
6. Σειρά (πλην παιδικής, αυτοτελείς ιστορίες)
7. Τηλεταινία
8. Σατιρική Εκπομπή / Κωμικό Σόου
9. Μουσική Εκπομπή - Μουσικό Σόου ή / και Εκπομπή Χορού
10. Ριάλιτι (κλασικό)
11. Κινηματογραφική Ταινία
12. Μαγκαζίνο (ενηλίκων / παιδικό)
13. Παιδική - Εφηβική Σειρά
14. Αθλητική Εκπομπή
15. Εκπομπή δημοσιογραφικής έρευνας
16. Τηλεπαιχνίδι
17. Θεατρική Παράσταση / Θεατρικό Έργο
18. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί
19. Ριάλιτι τύπου Τάλεντ Σόου
20. Σίριαλ (μη αυτοτελείς ιστορίες) και σειρά (αυτοτελείς ιστορίες)
21. Πρόγραμμα ειδικού χαρακτήρα (π.χ. βραβεία, τηλεμαραθώνιος, κλήρωση)
22. Τηλεπωλήσεις
23. Δελτίο Καιρού
24. Τηλενουβέλα
25. Teletext ή υπηρεσία ειδικού χαρακτήρα, παρόμοια με teletext
26. Σόου ευρείας ψυχαγωγίας / Variety Show
27. Αθλητικός Αγώνας
28. Θεία Λειτουργία
29. Εκπομπή Συζήτησης (talk show)
30. Κινούμενα Σχέδια
31. Ενημερωτική εκπομπή / μαγκαζίνο εξειδικευμένου περιεχομένου
32. Ριάλιτι σόου (άλλου τύπου πέραν του κλασικού ή του τάλεντ σόου)
33. Άλλο (π.χ. έναρξη ή κλείσιμο της τηλεοπτικής ροής), διάλειμμα

• **Είδος τηλεοπτικής σειράς μυθοπλασίας (με βάση τη θεματολογία)**

1. Κωμική (sitcom)
2. Κοινωνική
3. Αισθηματική-Ερωτική

4. Κατασκοπείας-Εγκλημάτων-Αστυνομική
5. Κομεντί (comedy drama)
6. Σατιρική
7. (Επιστημονικής) Φαντασίας / Περιπέτειας-Δράσης / Γουέστερν / Πολεμική
8. Δραματική
9. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί
10. Ιστορική (με ή χωρίς στοιχεία ντοκιμαντέρ)
11. Εκπαιδευτική
12. Δικαστική
13. Κωμική και Δραματική (dramedy)
14. Πολιτιστική
15. Μυστηρίου-Τρόμου
16. Νεανική
17. Μουσικής / Χορού
18. Επιστημονική
19. Σειρά εξειδικευμένου επιμορφωτικού περιεχομένου
20. Μιούζικαλ
21. Ανθολογία (με δράματα και κωμωδίες)
22. Θεατρικών Έργων - Παραστάσεων
23. Αφιερωμάτων
24. Βιογραφική
25. Υβριδική
26. Δεν βρίσκει εφαρμογή / Non Applicable

- **Είδος τηλεοπτικού σίριαλ μυθοπλασίας (με βάση τη θεματολογία)**

1. Κοινωνικό
2. Αισθηματικό / Ερωτικό
3. Σατιρικό
4. Ιστορικό
5. Δραματικό
6. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί
7. Αστυνομικό σίριαλ
8. Δραματικό-Κοινωνικό
9. Παιδικό
10. Κωμικό
11. Μυστηρίου-Κατασκοπείας-Τρόμου
12. Νεανικό
13. Δικαστικό
14. Δεν βρίσκει εφαρμογή / Non Applicable

- **Είδος μη μυθοπλαστικής τηλεοπτικής σειράς (με βάση τη θεματολογία)**

1. Γενική-Ευρεία θεματολογία
2. Κοινωνική (με την ευρεία έννοια)
3. Πολιτιστική-Πολιτισμική-Καλλιτεχνική
4. Εκκλησιαστική-Θρησκευτική
5. Αθλητική
6. Νεανική-Φοιτητική
7. Παιδική (ή με θεματικό πυρήνα το παιδί)
8. Ταξιδιωτική-Τουριστική
9. Δεν βρίσκει εφαρμογή / Non Applicable
10. Επικαιρότητας-Ειδησεογραφική
11. Επιστημονική
12. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί
13. Ιστορική
14. Γυναικεία
15. Σωμάτων Ασφαλείας / Ενόπλων Δυνάμεων
16. Αγορών-Κατανάλωσης-Μόδας
17. Αγροτική
18. Περιβαλλοντική-Οικολογική
19. Πολιτική-Κοινοβουλευτική
20. Τηλεοπτικός Προγραμματισμός
21. Εκπαιδευτική
22. Ευρωπαϊκή
23. Οικονομική-Χρηματιστηριακή
24. Κωμική-Διασκεδαστική
25. Μαγειρικής-Γαστρονομίας / Τροφίμων και Ποτών
26. Σατιρική
27. Ειδικό περιεχόμενο (π.χ. teletext, κλήρωση)
28. Ναυτιλιακή
29. Τεχνολογική
30. Αυτοκίνητο - Μηχανοκίνηση - Ποδήλατο
31. Παιχνιδιού
32. Διακόσμηση - Οικιστικά - Πολεοδομικά - Αρχιτεκτονικά Θέματα
33. Προσωπογραφίες - Βιογραφίες
34. Showbiz
35. Πολιτική - Κοινωνική
36. Makeover
37. Υγείας - Ιατρικής - Ανατομίας - Εξέλιξης Ανθρώπου

- **Είδος αυτοτελούς εκπομπής (με βάση τη θεματολογία), που δεν αποτελεί σειρά**

1. Τηλεοπτικός Προγραμματισμός
2. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί
3. Δεν βρίσκει εφαρμογή / Non Applicable
4. Περιπέτειας-Δράσης
5. Ιστορική
6. Αστυνομική-Κατασκοπείας-Εγκλημάτων
7. Κοινωνική
8. Πολιτιστική-Πολιτισμική
9. Περιβαλλοντική-Οικολογίας
10. Επιστημονικής Φαντασίας
11. Ερωτική-Αισθηματική-Ρομαντική
12. Αθλητική
13. Κωμική / Σατιρική
14. Εκκλησιαστική-Θρησκευτική
15. Δραματική
16. Βιογραφική
17. Τρόμου-Θρίλερ-Μυστηρίου
18. Γουέστερν
19. Παιδική
20. Docu-drama (δραματοποιημένα πραγματικά ιστορικά γεγονότα)
21. Κωμική & Μιούζικαλ
22. Επιστημονική
23. Μιούζικαλ / Μουσική Ταινία
24. Κομεντί
25. Πολιτική
26. Εξειδικευμένο θέαμα (π.χ. τσίρκο)
27. Πολεμική
28. Προσωπογραφίες-Βιογραφίες

- **Είναι η εκπομπή υβριδική;**

1. Ναι
2. Όχι

- **Ανήκει η εκπομπή στην επίσημη εκπαιδευτική τηλεόραση;**

1. Ναι
2. Όχι
3. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί

- **Σεναριακή βάση εκπομπής**

1. Πρωτότυπο σενάριο
2. Μεταφορά - διασκευή βιβλίου / Εμπνευσμένο από ή βασισμένο σε βιβλίο, περιοδικό ή κόμικς
3. Μεταφορά ξένης σεναριακής ιδέας / Βασισμένο σε τηλεοπτική εκπομπή άλλης χώρας
4. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί
5. Τηλεοπτική μεταφορά ταινίας / Εμπνευσμένο από ή βασισμένο σε κινηματογραφική ταινία
6. Τηλεοπτική μεταφορά ραδιοφωνικής εκπομπής / Βασισμένο σε ραδιοφωνική εκπομπή
7. Τηλεοπτική μεταφορά θεατρικής παράστασης / Τηλεοπτική μεταφορά θεατρικών έργων- μονόπρακτων
8. Ριμέικ παλιότερης τηλεοπτικής σειράς / Εμπνευσμένο από άλλη υπάρχουσα ή προγενέστερη τηλεοπτική σειρά (όπως το λεγόμενο spin-off) / Βασισμένο σε τηλεταινία.
9. Βασισμένο σε ή εμπνευσμένο από βίντεο-παιχνίδια
10. Τηλεοπτική μεταφορά ταινίας / Ριμέικ παλιότερης κινηματογραφικής ταινίας / Εμπνευσμένο από κινηματογραφική ταινία.
99. Δεν βρίσκει εφαρμογή / Non Applicable

- **Χρόνος Εξέλιξης Προγράμματος**

1. Ζωντανό Πρόγραμμα
2. Μαγνητοσκοπημένο Πρόγραμμα
3. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί
4. Ζωντανό και μαγνητοσκοπημένο πρόγραμμα συνδυαστικά

- **Τύπος Προβολής**

1. Πρώτη Προβολή
2. Επανάληψη
3. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί

- **Προέλευση Προγράμματος**

1. Εγχώρια Παραγωγή
2. Ξένη Παραγωγή
3. Συμπααραγωγή ελληνικού και ξένου τηλεοπτικού φορέα / Συμπααραγωγή μελών EBU / Συμπααραγωγή γενικότερα
4. Δεν μπορεί να διευκρινιστεί

- **Χώρα Προέλευσης Προγράμματος**

1. Ελλάδα
2. Ευρωπαϊκή
3. Αμερικανική

4. Μη Ευρωπαϊκή / Μη Αμερικανική
 5. Μείξη Ευρωπαϊκών χωρών
 6. Μείξη χωρών γενικότερα
- **Ανήκει η εκπομπή στη ζώνη υψηλής τηλεθέασης (Prime-Time);**
 1. Ναι (Prime-Time 19.00-21.00)
 2. Ναι (Prime-Time 21.00-23.00)
 3. Όχι
 - **Παρουσιαστής / Οικοδεσπότης Εκπομπής**
 - **Επιμέλεια της Εκπομπής**

Παράρτημα II

Λειτουργικός Οδηγός Ημι-δομημένης Συνέντευξης με πρώην στελέχη της ΕΡΤ

Γενικός στόχος της έρευνας

Η διερεύνηση του διαχρονικού προβλήματος της μικρής απήχησης των προγραμμάτων της δημόσιας τηλεόρασης καθώς και η διερεύνηση του ρόλου των πολιτικών που έχουν υιοθετηθεί κατά καιρούς για την ανάπτυξη της ΕΡΤ.

Βασικά ερευνητικά ερωτήματα

1. Με ποιους τρόπους οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες της χώρας, αλλά και της Ευρώπης, έχουν επηρεάσει την πορεία της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης.
2. Στρατηγικές επιβίωσης και εξέλιξης του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα.
3. Αποτελεσματικότητα των πολιτικών της διοίκησης της ΕΡΤ και οι επιπτώσεις τους (θετικές και αρνητικές) στο πρόβλημα της περιθωριοποίησης της δημόσιας τηλεόρασης στο επικοινωνιακό πεδίο.
4. Αντιλήψεις σχετικά με τη θέση (καλή ή κακή) της δημόσιας τηλεόρασης στο ευρύτερο τηλεοπτικό πεδίο.
5. Αντιλήψεις ως προς την πορεία της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης συγκριτικά με την πορεία της αντίστοιχης τηλεόρασης σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.
6. Διερεύνηση των μελλοντικών προοπτικών σχετικά με τον δημόσιο τηλεοπτικό φορέα και προτάσεις για την περαιτέρω πορεία του.

Μεθοδολογία

Ποιοτικές συνεντεύξεις σε βάθος (in-depth interviews) με χρήση ψηφιακού μαγνητοφώνου.

Ομάδα-στόχος

Πρώην στελέχη του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα.

Οδηγός Συνέντευξης

1. Γενικά χαρακτηριστικά της θέσης του ερωτώμενου και της θητείας του στην ΕΡΤ: Όνομα, επαγγελματική ιδιότητα, πόστο υπηρετήσης στη δημόσια τηλεόραση, χρονική διάρκεια απασχόλησης στον δημόσιο τηλεοπτικό φορέα.

- Από ποια θέση υπηρετήσατε / υπηρετείτε τη δημόσια τηλεόραση και σε ποιες χρονικές περιόδους;
- Πώς θα χαρακτηρίζατε-περιγράφατε την εμπειρία σας;

(Πώς θα χαρακτηρίζατε τη σχέση σας με το δημόσιο τηλεοπτικό φορέα;)

- Υπήρχαν πράγματα που θα θέλατε να κάνετε και δεν μπορέσατε να τα κάνετε και γιατί; Ποια είναι αυτά;

2. Γενικά χαρακτηριστικά της δημόσιας τηλεόρασης (θετικά ή αρνητικά στοιχεία) κατά τη διάρκεια της θητείας του ερωτώμενου.

- Κατά την περίοδο απασχόλησής σας στην ΕΡΤ ποια ήταν τα κυριότερα μειονεκτήματα του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα; Υπάρχουν προβληματικές καταστάσεις που δεν έχουν ακόμα επιλυθεί;
- Σήμερα αυτά τα προβλήματα έχουν ξεπεραστεί; Αν ναι, με ποιο τρόπο. Αν όχι, γιατί συμβαίνει αυτό;
- Κατά την περίοδο απασχόλησής σας στην ΕΡΤ ποια ήταν τα κυριότερα πλεονεκτήματα του οργανισμού;
- Αυτά υφίστανται ακόμη και σήμερα; Έχουν μεταβληθεί;

3. Συνθήκες διοίκησης του οργανισμού

Χαρακτηριστικά του οργανογράμματος του φορέα. Οικονομικά προβλήματα, διαχειριστικά προβλήματα, προβλήματα σε επίπεδο στελέχωσης, συνεργασία μεταξύ των στελεχών, τρόποι πρόσληψης προσωπικού και κατανομής του μέσα στο φορέα.

- Κατά τη διάρκεια της θητείας σας στην ΕΡΤ πώς κρίνετε τον τρόπο διοίκησης του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα;
- Πώς αξιολογείτε τη στελέχωση του τηλεοπτικού οργανισμού;
- Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τον τρόπο στελέχωσης του τηλεοπτικού φορέα;
- Πώς αξιολογείτε το ανθρώπινο δυναμικό και τη συνεργασία μεταξύ των μελών του προσωπικού;
- Ποια ήταν η δομή του οργανογράμματος;
- Γιατί κάθε διοίκηση ήθελε να αλλάζει οργανόγραμμα; Τελικά εφαρμοζόταν;
- Τι γνώμη είχατε για τη διαχείριση των οικονομικών του φορέα;
- Ως προς τη διοίκηση του οργανισμού αν θα είχατε τη δυνατότητα να αλλάζατε κάτι τι θα ήταν αυτό;

4. Τα χαρακτηριστικά του προγράμματος / της προγραμματικής πολιτικής κατά τη διάρκεια της θητείας του ερωτώμενου.

Οι αντιλήψεις του για το πρόγραμμα, η περιγραφή της πολιτικής προγράμματος, τυχόν αλλαγές ή καινοτομίες.

- Πώς κρίνετε το πρόγραμμα της δημόσιας τηλεόρασης την εποχή που την υπηρετούσατε;
- Ποια ήταν η γενική πολιτική προγράμματος;
- Πώς κρίνετε τη σημερινή ΕΡΤ σε επίπεδο προγράμματος;

- Υπήρχαν / Υπάρχουν παρεμβάσεις έξωθεν σχετικά με τη διαμόρφωση του προγράμματος; Η πολιτική προγράμματος ήταν / είναι αποτέλεσμα πιέσεων ή βασιζόταν / βασίζεται σε κάποια στρατηγική-κάποιο σχέδιο;
- Θεωρείτε έχουν υπάρξει αλλαγές / καινοτομίες στη νεότερη εποχή συγκριτικά με το παρελθόν και αν ναι ποιες είναι αυτές;
- Θεωρείτε ότι η δημόσια τηλεόραση ως προς τη στρατηγική προγράμματος που εφαρμόζει έχει επηρεαστεί από την παρουσία της εμπορικής τηλεόρασης;
- Τι θεωρείτε ότι πρέπει να κάνει η ΕΡΤ για να γίνει περισσότερο ανταγωνιστική και να αποκτήσει μεγαλύτερη απήχηση;

5. Ο μηχανισμός χρηματοδότησης της δημόσιας τηλεόρασης.

Οι αντιλήψεις για τις πηγές προέλευσης των εισοδημάτων. Εναλλακτικές προοπτικές που διαβλέπει για τη χρηματοδότηση της δημόσιας τηλεόρασης.

- Τι γνώμη έχετε για το ανταποδοτικό τέλος που καταβάλλουν οι τηλεθεατές για τη δημόσια τηλεόραση;
- Είναι επαρκής η χρηματοδότηση προς τη δημόσια τηλεόραση;
- Πώς κρίνετε το δυαδικό μοντέλο χρηματοδότησης της δημόσιας τηλεόρασης (συνδυασμός ανταποδοτικού τέλους και διαφημίσεων);
- Θεωρείτε ότι υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι χρηματοδότησης του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα; Αν ναι, ποιοι είναι αυτοί;

6. Πολιτικές ανάπτυξης της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης.

Εφαρμογή σχεδίου ανάπτυξης της δημόσιας τηλεόρασης κατά τη διάρκεια της θητείας του ερωτώμενου. Εκτιμήσεις για την κυβερνητική πολιτική της εποχής στο επικοινωνιακό πεδίο. Απόψεις για τις στρατηγικές ανάπτυξης και επιβίωσης της ΕΡΤ σε διαχρονικό επίπεδο.

- Πώς θα περιγράφατε τις στρατηγικές ανάπτυξης και επιβίωσης της ΕΡΤ στο επικοινωνιακό πεδίο;
- Ποιος θεωρείτε υπήρξε ο ρόλος του πολιτικού κόσμου στην πορεία του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα; / Πώς κρίνετε τη σχέση της ΕΡΤ με τον πολιτικό κόσμο τόσο στο παρελθόν όσο και στο παρόν;

7. Η πορεία της ΕΡΤ στην ψηφιακή εποχή.

Εκτιμήσεις για τις μέχρι τώρα δράσεις του φορέα. Προτάσεις για το μέλλον.

- Πώς αξιολογείτε τους μέχρι τώρα χειρισμούς της διοίκησης της ΕΡΤ ως προς τη μετάβαση του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα στην ψηφιακή εποχή;
- Πώς κρίνεται το εγχείρημα του δημόσιου τηλεοπτικού φορέα για τα πρώτα ψηφιακά κανάλια της ΕΡΤ Digital (πρίσμα + και Σινεσπόρ);

- Γιατί πιστεύετε ότι αποδείχθηκε ένα εγχείρημα περιορισμένης διάρκειας (άνοιξη 2006-2012);
- Πώς κρίνετε τα κανάλια που μπήκαν στη θέση των παραπάνω καναλιών;
- Πώς κρίνετε την πορεία της ΕΡΤ στο ψηφιακό πεδίο σε σχέση με την αντίστοιχη πορεία άλλων φορέων δημόσιας τηλεόρασης στην Ευρώπη;
- Ποια θα πρέπει να είναι τα μελλοντικά σχέδια της ΕΡΤ σε σχέση με την ανταπόκρισή της στα νέα δεδομένα της ψηφιακής εποχής;

8. Το πρόβλημα της περιορισμένης απήχησης της δημόσιας τηλεόρασης και της περιθωριοποίησής της στο επικοινωνιακό πεδίο.

Αιτίες και ερμηνεία του προβλήματος

- Πού αποδίδετε την περιορισμένη απήχηση της δημόσιας τηλεόρασης; Ποιους θεωρείτε υπεύθυνους για αυτό και γιατί;
- Τι θα μπορούσε να γίνει για να ανατραπεί η σημερινή εικόνα της περιθωριοποιημένης ΕΡΤ;

9. Η ελληνική δημόσια τηλεόραση στο ευρωπαϊκό πλαίσιο

Συγκριτική εκτίμηση της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης και της αντίστοιχης τηλεόρασης άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

- Πώς αξιολογείτε την πορεία της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης συγκριτικά με την αντίστοιχη πορεία άλλων ευρωπαϊκών τηλεοπτικών φορέων;

10. Επίλογος

- Είστε ευχαριστημένος ή δυσαρεστημένος με τη μέχρι τώρα πορεία της δημόσιας τηλεόρασης στην Ελλάδα; (ευχαριστημένος ως προς τι, δυσαρεστημένος ως προς τι;).
- Θεωρείτε ότι η ΕΡΤ χρειάζεται να προβεί σε αλλαγές και γιατί; Αν ναι, ποιες θα πρέπει να είναι αυτές;
- Ποιο θεωρείτε ότι θα είναι το μέλλον της δημόσιας τηλεόρασης στην Ελλάδα;

Παράρτημα III:
Πίνακες για το ανταποδοτικό τέλος
των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων σε χώρες της Ευρώπης

Πίνακας 3.5: Ετήσιο ανταποδοτικό τέλος για το ραδιόφωνο και την τηλεόραση ανά νοικοκυριό σε χώρες της Ευρώπης το 2000 (σε Ευρώ)

Χώρα	Τηλεόραση	Ραδιόφωνο	Ραδιοτηλεόραση
Αυστρία		64,5	220,6
Βέλγιο	189,7		
Γαλλία	114,4		
Γερμανία		57,7	173,3
Δανία	253	37,4	253
Ελβετία	177,9	106,7	
Ηνωμένο Βασίλειο	172,8		
Ιρλανδία	88,8		
Ισλανδία	236,8	101,5	338,3
Ιταλία			90,8
Κροατία		63,9	78,9
Νορβηγία	198,1		
Ουγγαρία	28,6		
Πολωνία		11,5	35,4
Πορτογαλία		16,6	
πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας			49,8
Ρουμανία	13,7		
Σλοβακία	20,15	8	
Σλοβενία		37,3	126,1
Σουηδία	185,7		
Τσεχία	25,6	1	
Φινλανδία	165,2		

Πηγή: European Audiovisual Observatory, 2002.

Πίνακας 3.6: Ετήσιο ανταποδοτικό τέλος για την τηλεόραση σε χώρες της Ευρώπης το 2007 (σε Ευρώ)

Χώρα	Τηλεοπτικό τέλος
Αυστρία	255,4
Βέλγιο (Βαλλωνία)	152,5
Γαλλία	116
Γερμανία	204,4
Δανία	288,4
Ηνωμένο Βασίλειο	201,2
Ιρλανδία	158
Ιταλία	104
Πολωνία	49
Πορτογαλία	19,6
Ρουμανία	12,1 (το 2005)
Σουηδία	220,2
Τσεχία	51,5
Φινλανδία	208,2

Πηγή: Lange, 2008: 21.

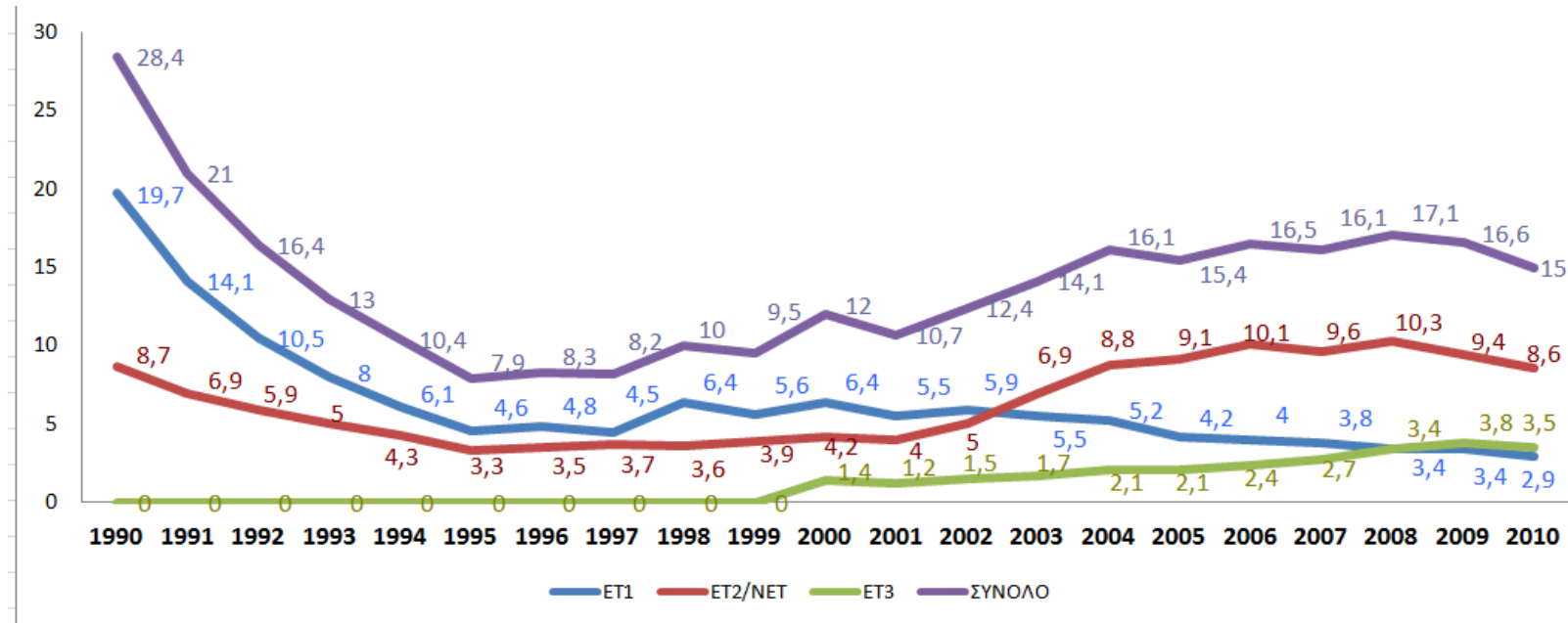
Πίνακας 3.7: Μέση ετήσια αύξηση του τηλεοπτικού ανταποδοτικού τέλους της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης σε χώρες της Ευρώπης (2007/2003)

Χώρα	Ποσοστό (%)
Αυστρία	3,6
Γαλλία	0
Γερμανία	1,3
Δανία	0,8
Ηνωμένο Βασίλειο	3,7
Ιρλανδία	1,3
Ιταλία	1,8
Σουηδία	2,4
Τσεχία	12,5
Φινλανδία	5,9

Πηγή: Lange, 2008: 22.

Παράρτημα IV:

Γράφημα 5.2: Ετήσια μερίδια τηλεθέασης ανά δημόσιο τηλεοπτικό κανάλι την περίοδο 1990-2010 (σε ποσοστά %)

Ζώνη: Σύνολο ημέρας.

Περιοχές κάλυψης έρευνας τηλεθέασης:

Αθήνα (μέχρι το Δεκέμβριο του 1990)

Αθήνα & Θεσσαλονίκη (Ιανουάριος 1991 - 15 Νοεμβρίου 1992)

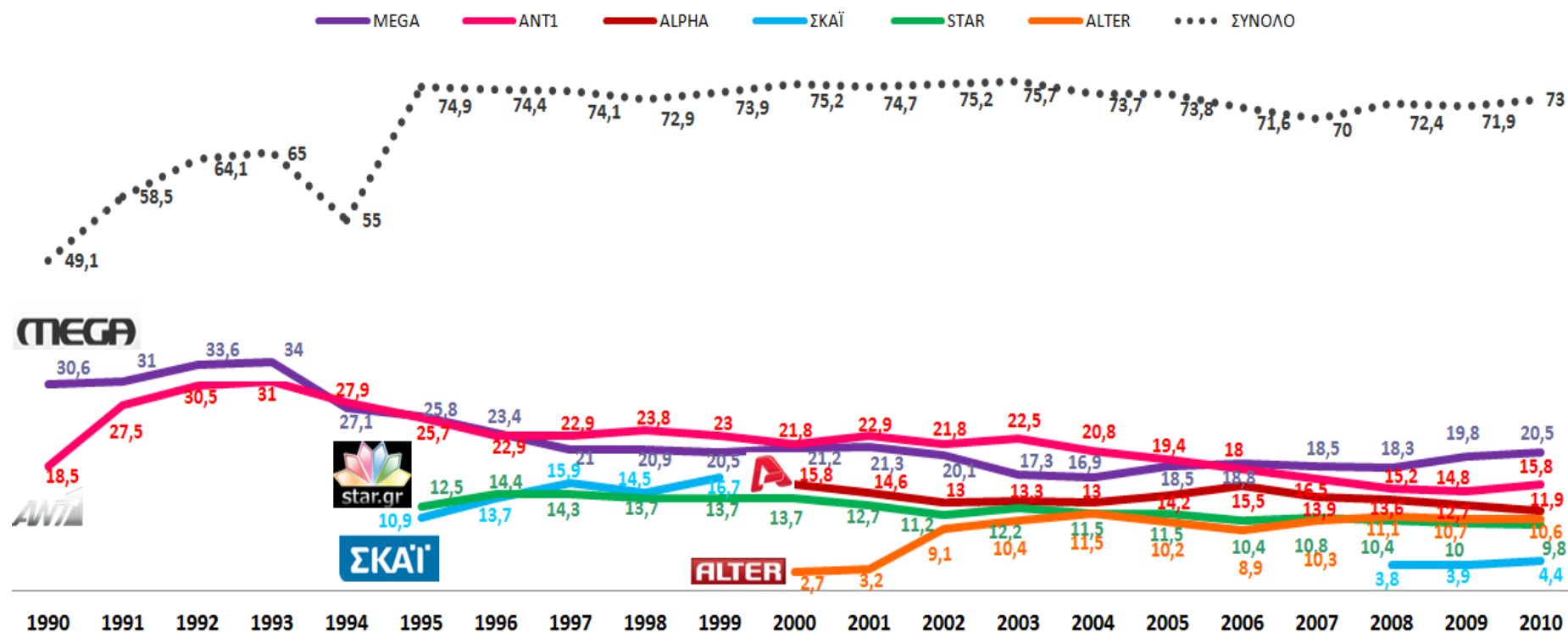
Αθήνα, Θεσσαλονίκη και αστικές περιοχές με 10.000+ νοικοκυριά (16 Νοεμβρίου 1992 - 30 Απριλίου 2000).

Ηπειρωτική Ελλάδα και Κρήτη (1η Μαΐου 2000 - 14 Σεπτεμβρίου 2008).

Πανελλαδικά (από 15 Σεπτεμβρίου του 2008).

Πηγή: Nielsen Audience Measurement, 2011 (πρώην AGB Nielsen Media Research).

Γράφημα 5.3: Ετήσια μερίδια τηλεθέασης ανά ιδιωτικό τηλεοπτικό κανάλι την περίοδο 1990-2010 (σε ποσοστά %)

Ζώνη: Σύνολο ημέρας. Για τις περιοχές κάλυψης της έρευνας τηλεθέασης βλ. προηγούμενο γράφημα 5.2.

Σημειώσεις:

α) Στα ιδιωτικά τηλεοπτικά κανάλια περιλαμβάνονται τα εξής: MEGA, ANT1, ΣΚΑΪ (1995-1999 & 2008-2010)*, ALPHA (2000-2010), STAR (1995-2010), ALTER (2000-2010).

β) * Από τα τέλη Δεκεμβρίου του 1998 μέχρι και τον Οκτώβριο του 1999 ο τηλεοπτικός σταθμός ΣΚΑΪ ενώ έχει πουληθεί σε νέο ιδιοκτήτη το όνομά του υφίσταται σταδιακές τροποποιήσεις: ΣΚΑΪ, Skai, Alpha Sky με τελική την επωνυμία ALPHA.

Πηγή: Nielsen Audience Measurement, 2011 (πρώην AGB Nielsen Media Research).

**Παράρτημα V:
Το Οργανόγραμμα της ΕΡΤ (Ιούνιος 1994)**

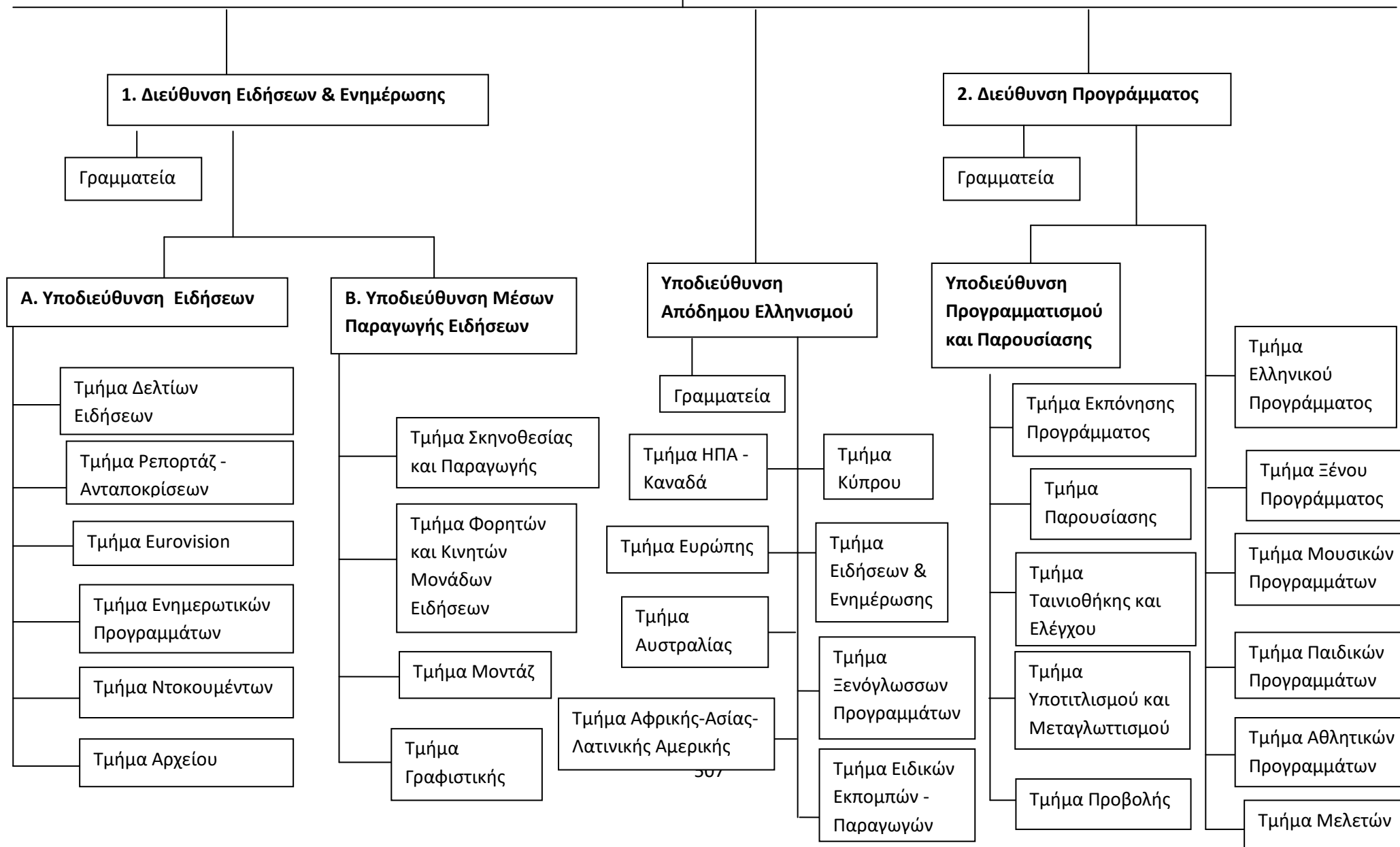

Πηγή: Μαγγανιάς (2013 β)

Γενική Διεύθυνση ΕΤ-1

Γραφείο Γενικού Διευθυντή

Πηγή: Μαγγανιάς (2013 β)

Πηγή: Μαγγανιάς (2013 β)

Γενική Διεύθυνση ΕΤ-1

Γραφείο Γενικού Διευθυντή

3. Διεύθυνση Παραγωγής και Μετάδοσης Προγράμματος

Γραμματεία

Α. Υποδιεύθυνση Θαλάμων

Τμήμα Κεντρικού Ελέγχου

Τμήμα Χειρισμού Θαλαμών

Τμήμα Μοντάζ

Τμήμα Τηλεκινηματογράφου και Υποτιτλισμού

Τμήμα Συντήρησης και Επισκευών

Β. Υποδιεύθυνση Εξωτερικών Μεταδόσεων

Τμήμα Κινητών Μονάδων Λήψεων και Ραδιοζευκτών

Τμήμα Συντήρησης και Επισκευών

Γ. Υποδιεύθυνση Διάθεσης Μέσων Παραγωγής

Τμήμα Σκηνοθεσίας και Παραγωγής

Τμήμα Σκηνογραφίας και Κατασκευών Σκηνικών

Τμήμα Διάθεσης Μέσων και Προσωπικού

4. Διεύθυνση Κινηματογραφίας

Γραμματεία

Τμήμα Λήψεων

Τμήμα Μοντάζ

Τμήμα Επεξεργασίας Φιλμ και Φωτογραφείου

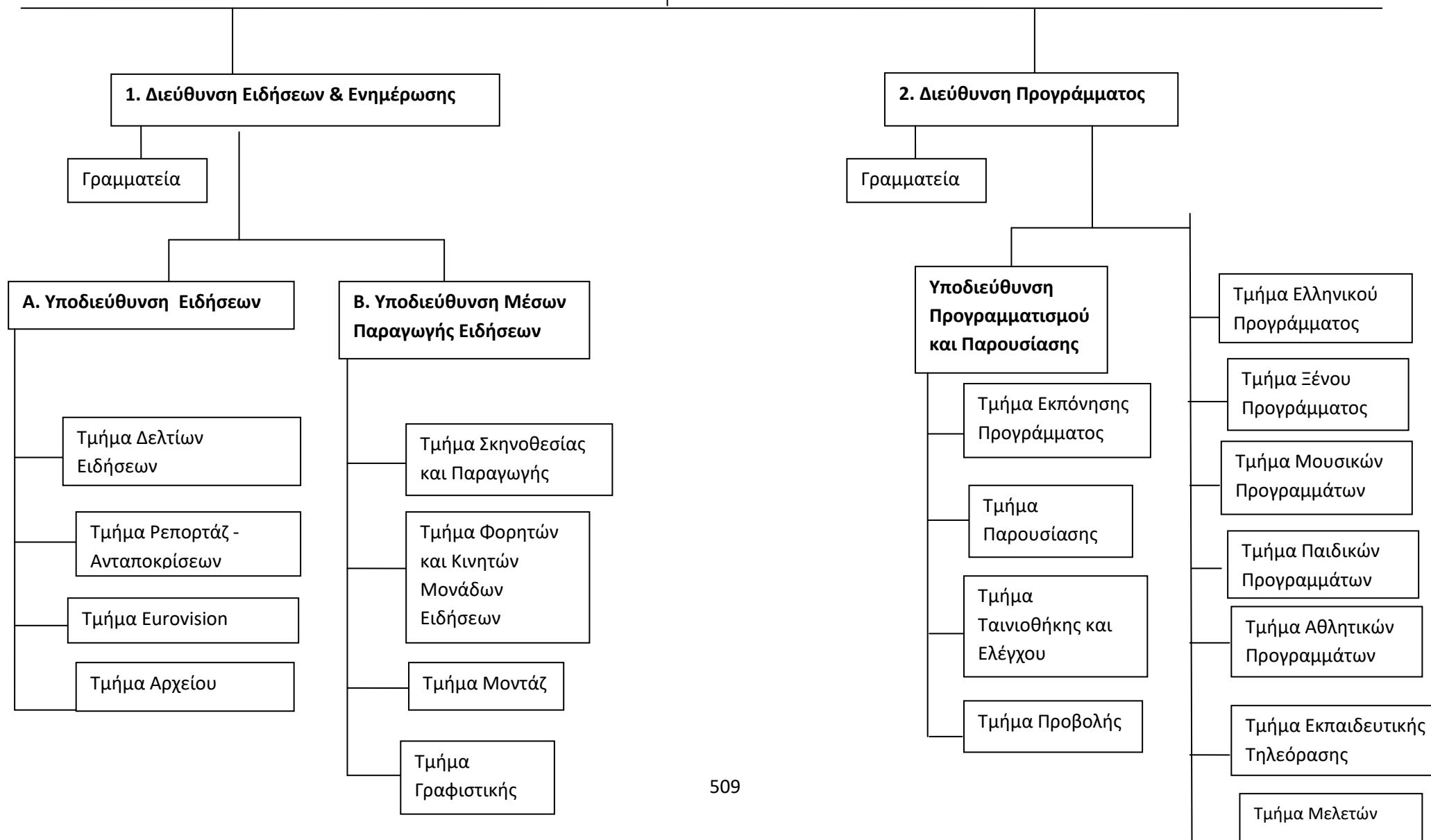
Τμήμα Τρικέζας και Κινούμενου Σχεδίου

Τμήμα Ηχογραφήσεων και Μεταγλωττισμού

Γενική Διεύθυνση ΕΤ-2

Γραφείο Γενικού Διευθυντή

Πηγή: Μαγγανιάς (2013 β)

Πηγή: Μαγγανιάς (2013 β)

Γενική Διεύθυνση ΕΤ-2

Γραφείο Γενικού Διευθυντή

3. Διεύθυνση Παραγωγής και Μετάδοσης Προγράμματος

Γραμματεία

Α. Υποδιεύθυνση Θαλάμων

Τμήμα Κεντρικού Ελέγχου

Τμήμα Εικόνας και Μίξης

Τμήμα Ήχου

Τμήμα Μοντάζ

Τμήμα Τηλεκινηματογράφου και Υποτιτλισμού

Τμήμα Συντήρησης και Επισκευών

Β. Υποδιεύθυνση Εξωτερικών Μεταδόσεων

Τμήμα Κινητών Μονάδων

Τμήμα Ραδιοζευκτών

Τμήμα Συντήρησης και Επισκευών

Γ. Υποδιεύθυνση Διάθεσης Μέσων Παραγωγής

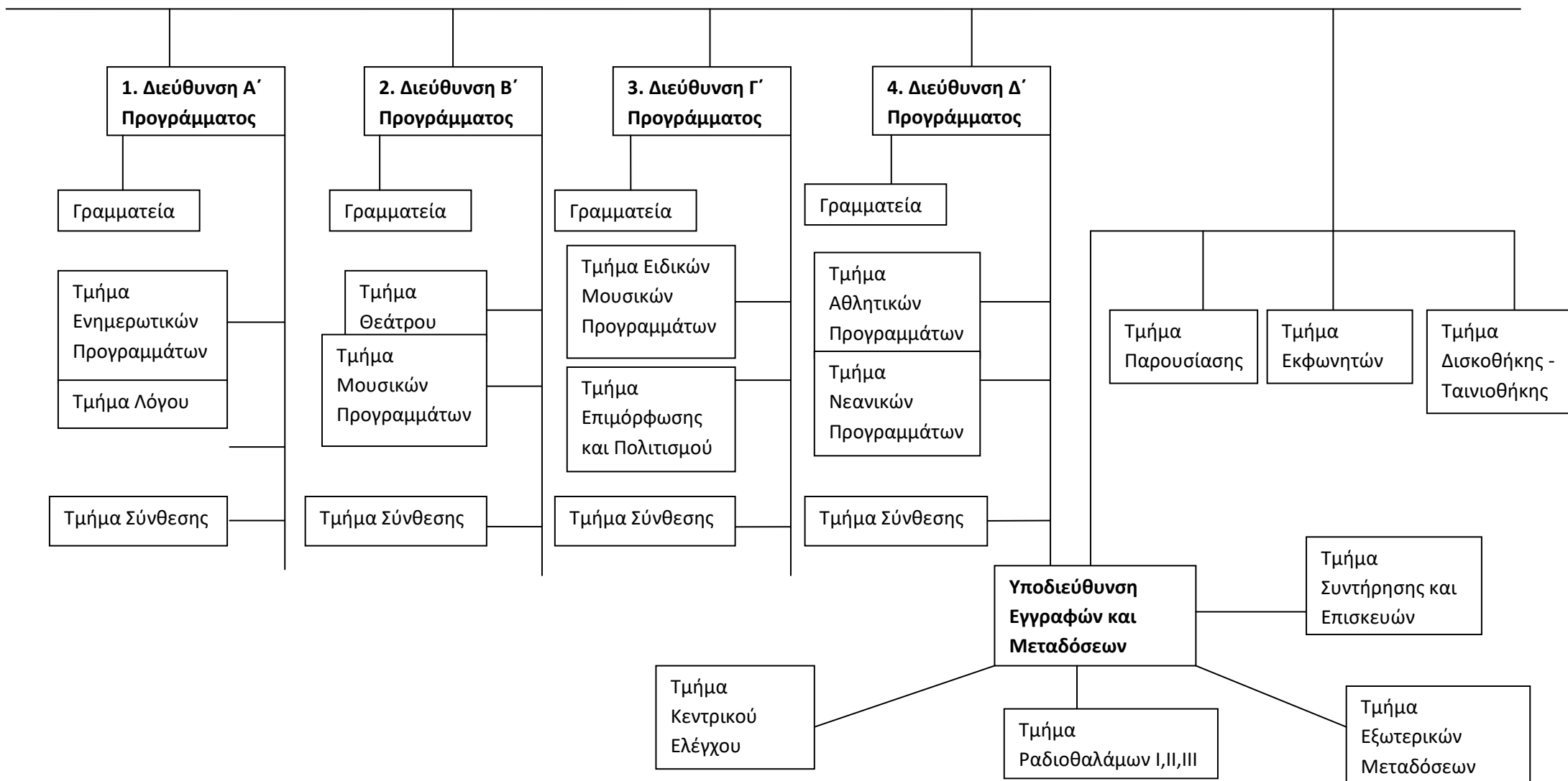
Τμήμα Σκηνοθεσίας και Παραγωγής

Τμήμα Σκηνογραφίας και Κατασκευών Σκηνικών

Τμήμα Διάθεσης Μέσων και Προσωπικού

Γενική Διεύθυνση ΕΡΑ

Γραφείο Γενικού Διευθυντή

Παράρτημα VI:

Αναλυτικός πίνακας με στοιχεία για τα είδη εκπομπών στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά τριετία (1969-2011)

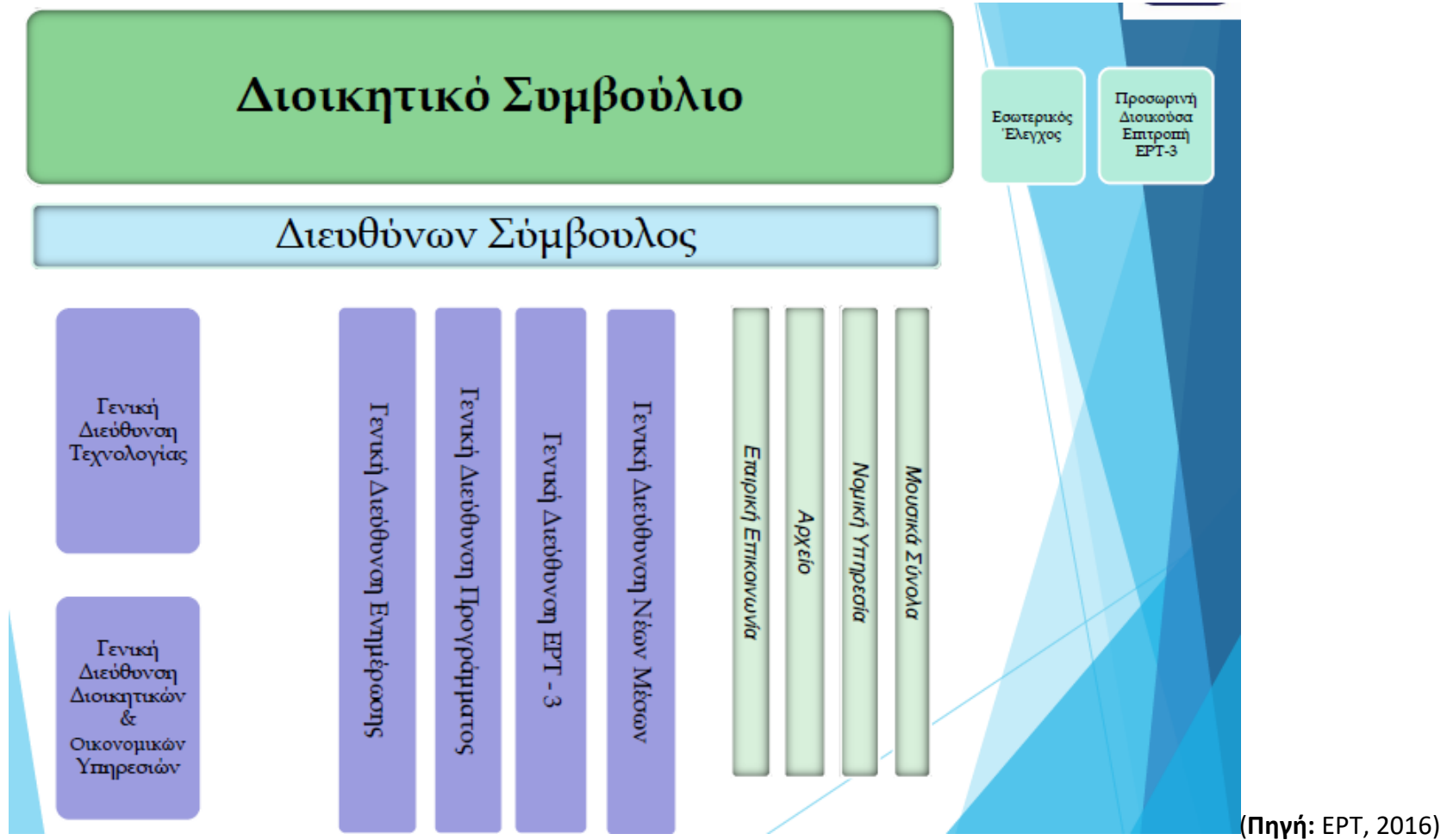
Πίνακας 7.9: Κατανομή αναλυτικών κατηγοριών προγραμμάτων στην ελληνική δημόσια τηλεόραση ανά τριετία την περίοδο 1969-2011 (σε ποσοστά)

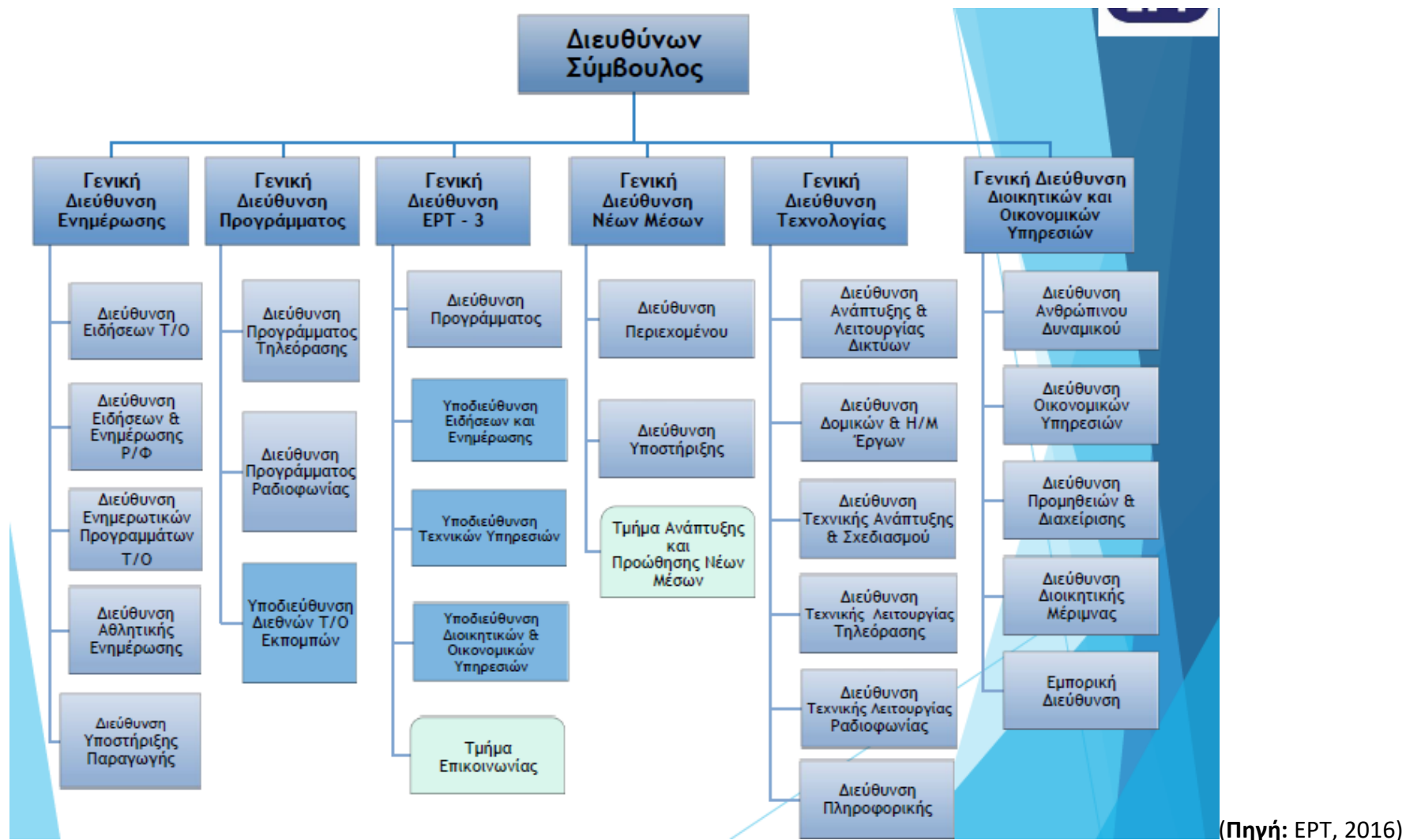
Κατηγορία Εκπομπής	1969	1972	1975	1978	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2011
Δελτίο Ειδήσεων - Καιρού	11,0%	17,6%	24,0%	22,0%	22,0%	22,0%	22,2%	27,9%	17,6%	18,3%	20,7%	22,4%	22,0%	19,0%	14,2%
Εκπομπή Λόγου - Συζήτησης (Talk Show)	2,5%	4,9%	3,8%	3,2%	1,9%	2,4%	1,5%	4,2%	3,0%	2,6%	2,6%	3,5%	5,9%	6,0%	2,1%
Ντοκιμαντέρ / Εκπομπή Δημοσιογραφικής Έρευνας	5,5%	4,6%	10,4%	11,2%	8,1%	15,8%	12,3%	12,4%	10,0%	12,3%	16,2%	22,4%	17,5%	22,0%	31,7%
Σειρές-Σίριαλ	28,0%	23,7%	23,5%	17,0%	19,6%	11,0%	14,3%	15,3%	28,2%	17,5%	8,9%	9,8%	11,8%	7,0%	13,3%
Ταινίες (κινηματογραφικές / Τηλεταινίες)	2,0%	1,4%	3,8%	4,3%	5,7%	6,7%	6,9%	8,6%	8,0%	12,3%	5,1%	6,4%	4,7%	4,5%	8,9%
Σατιρική Εκπομπή / Κωμικό Σόου	0,5%	0,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Μουσική Εκπομπή ή/και Εκπομπή Χορού	6,0%	11,8%	9,3%	7,9%	9,1%	9,6%	9,9%	8,0%	4,6%	5,5%	6,3%	2,1%	1,2%	1,3%	1,1%
Ριάλιτι (κλασικό, τάλεντ σόου ή άλλου τύπου)	0,0%	0,0%	0,0%	0,4%	0,5%	0,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%
Μαγκαζίνο (ενηλίκων / παιδικό) / Ενημερωτική Εκπομπή - Μαγκαζίνο εξειδικευμένου περιεχομένου	19,0%	14,5%	9,8%	16,6%	8,1%	7,7%	6,9%	6,0%	10,6%	13,4%	25,8%	18,3%	14,0%	17,3%	12,6%

Παιδική - Εφηβική Σειρά / Κινούμενα Σχέδια	5,5%	4,3%	4,9%	2,2%	11,0%	11,0%	10,8%	7,5%	7,4%	11,0%	4,9%	4,8%	11,8%	10,0%	12,4%
Αθλητική Εκπομπή / Αθλητικός Αγώνας	2,0%	2,6%	3,3%	1,8%	2,9%	5,3%	3,4%	4,6%	4,1%	6,0%	4,3%	5,4%	5,9%	6,8%	2,5%
Τηλεπαιχνίδι	2,0%	,6%	1,6%	2,2%	1,4%	1,9%	3,0%	0,4%	0,2%	,5%	0,0%	1,0%	1,2%	0,0%	0,0%
Θεατρική παράσταση / Θεατρικό έργο	0,0%	0,0%	0,0%	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Εκπαιδευτική Τηλεόραση	1,0%	0,0%	0,0%	0,4%	3,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,7%	0,8%	0,0%
Πρόγραμμα ειδικού χαρακτήρα (π.χ. βραβεία, τηλεμαραθώνιος, πρόγραμμα) / Teletext	0,0%	0,0%	0,5%	2,5%	1,4%	0,0%	5,9%	1,1%	2,8%	0,3%	0,0%	0,6%	0,0%	0,5%	0,0%
Εκκλησιαστική-Θρησκευτική Εκπομπή / Θεία Λειτουργία	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%	0,2%	0,2%	0,3%	0,4%	0,4%	0,5%	1,0%	0,5%
Εκπομπή Μαγειρικής	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,6%	0,2%	2,6%	2,5%	0,5%
Σόου ευρείας ψυχαγωγίας / Variety Show	0,0%	,3%	0,0%	0,7%	0,5%	0,5%	0,0%	0,0%	0,2%	0,0%	0,4%	0,0%	0,0%	1,0%	0,2%
Υβριδική Εκπομπή	0,0%	0,0%	1,1%	1,4%	0,5%	0,5%	2,5%	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%	0,0%
Άλλο (π.χ. έναρξη ή κλείσιμο της τηλεοπτικής εκροής)	15,0%	13,3%	3,8%	5,8%	3,3%	5,3%	0,0%	3,1%	3,0%	0,0%	2,6%	2,7%	0,0%	0,0%	0,0%

Πηγή: Δική μας έρευνα (2010-2014).

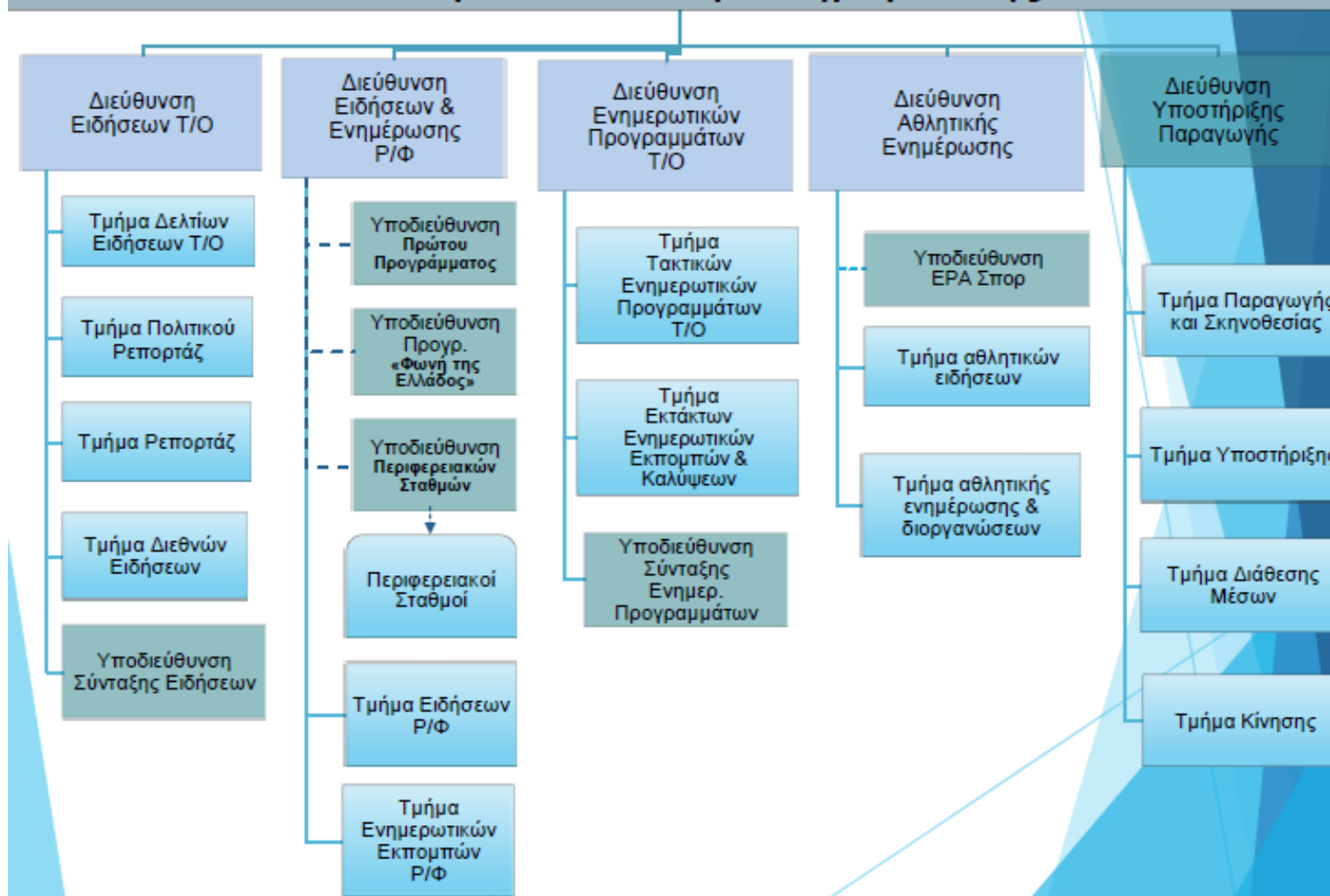
Παράρτημα VII:
Το Οργανόγραμμα της νέας ΕΡΤ
[Σε ισχύ από 11/02/2016]

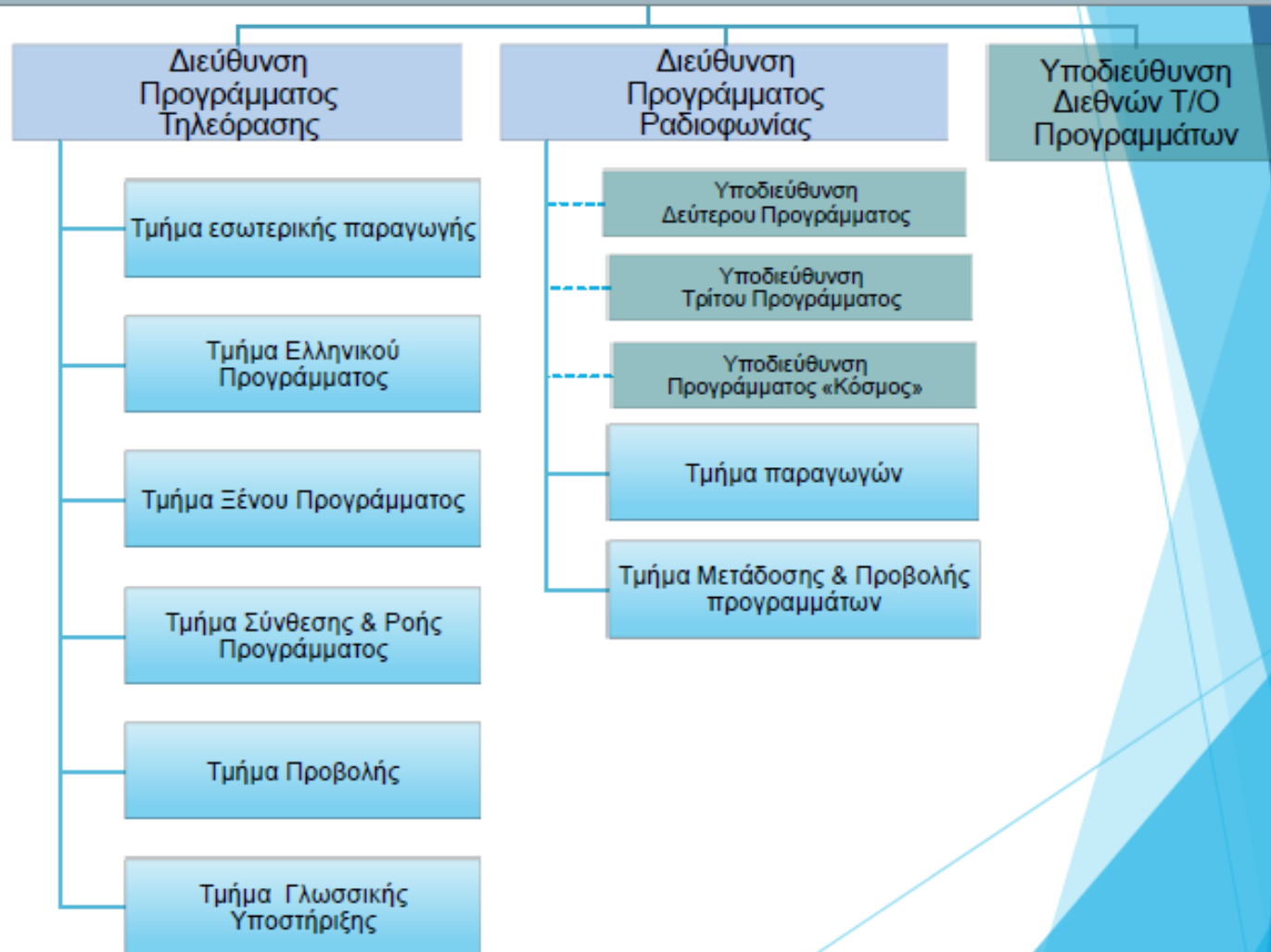
(Πηγή: EPT, 2016)

Γενική Διεύθυνση Ενημέρωσης

(Πηγή: ΕΡΤ, 2016)

Γενική Διεύθυνση Προγράμματος

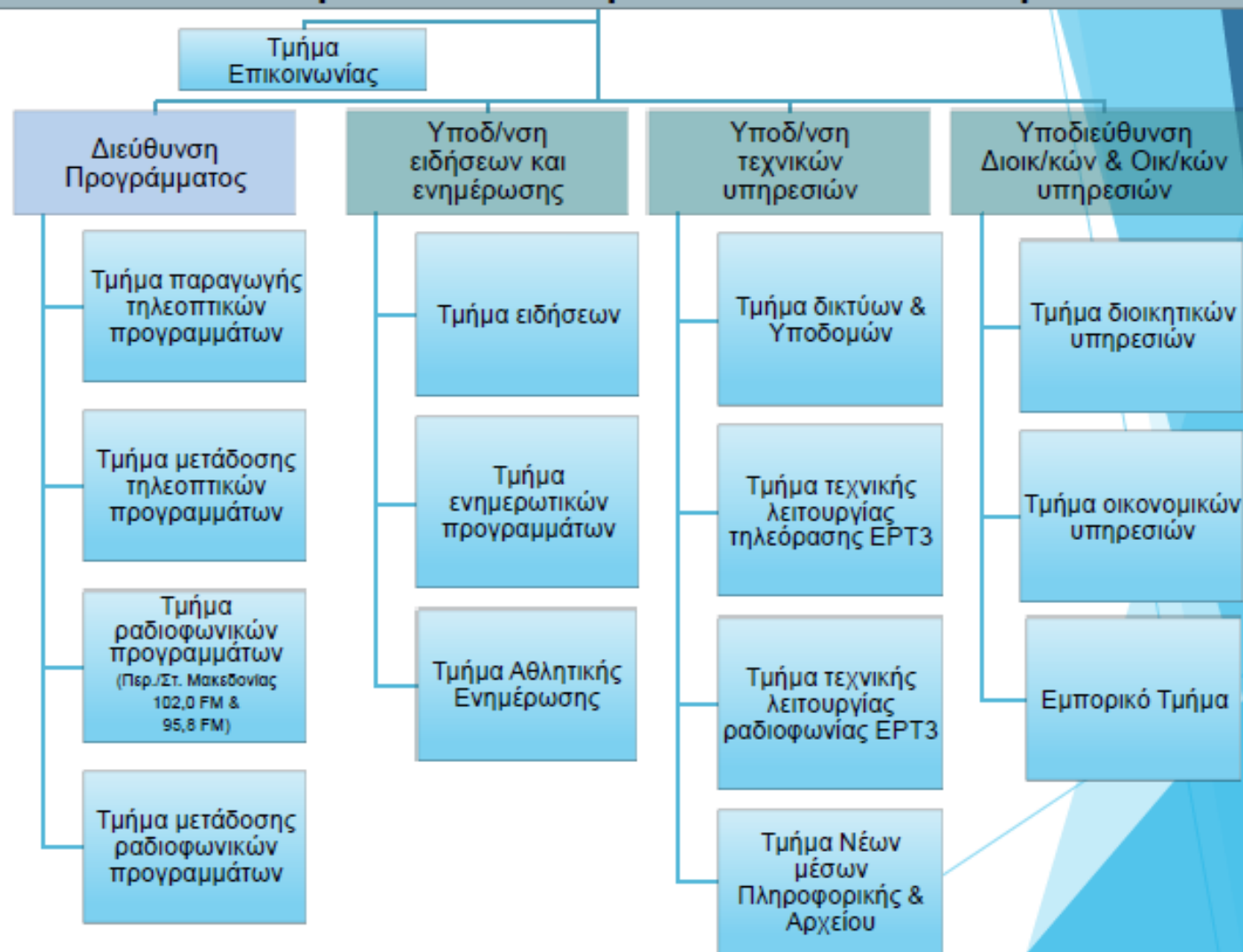
(Πηγή: ΕΡΤ, 2016)

Γενική Διεύθυνση Νέων Μέσων

(Πηγή: ΕΡΤ, 2016)

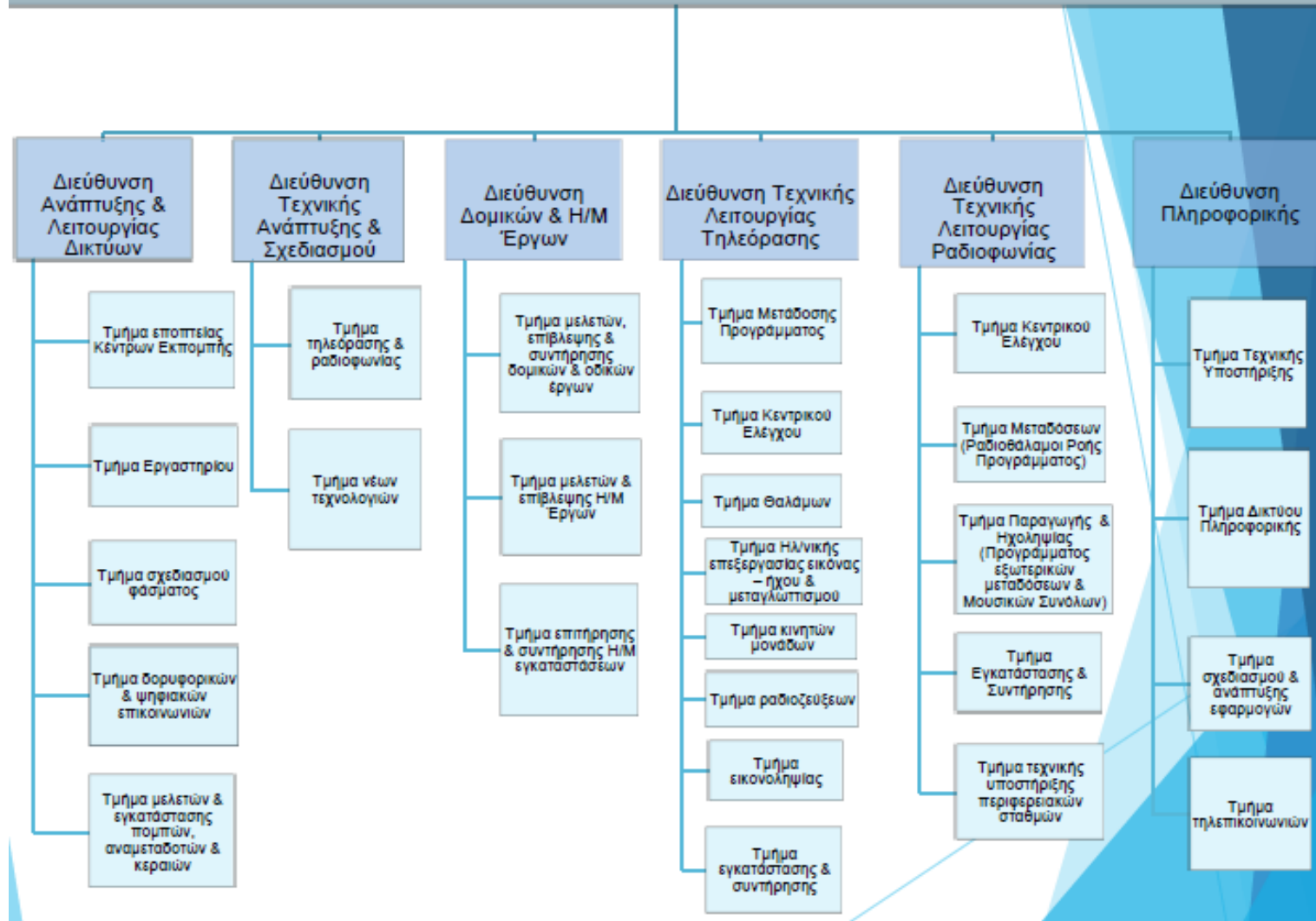
Γενική Διεύθυνση ΕΡΤ3 Θεσ/νίκη

(Πηγή: ΕΡΤ, 2016)

Γενική Διεύθυνση Τεχνολογίας

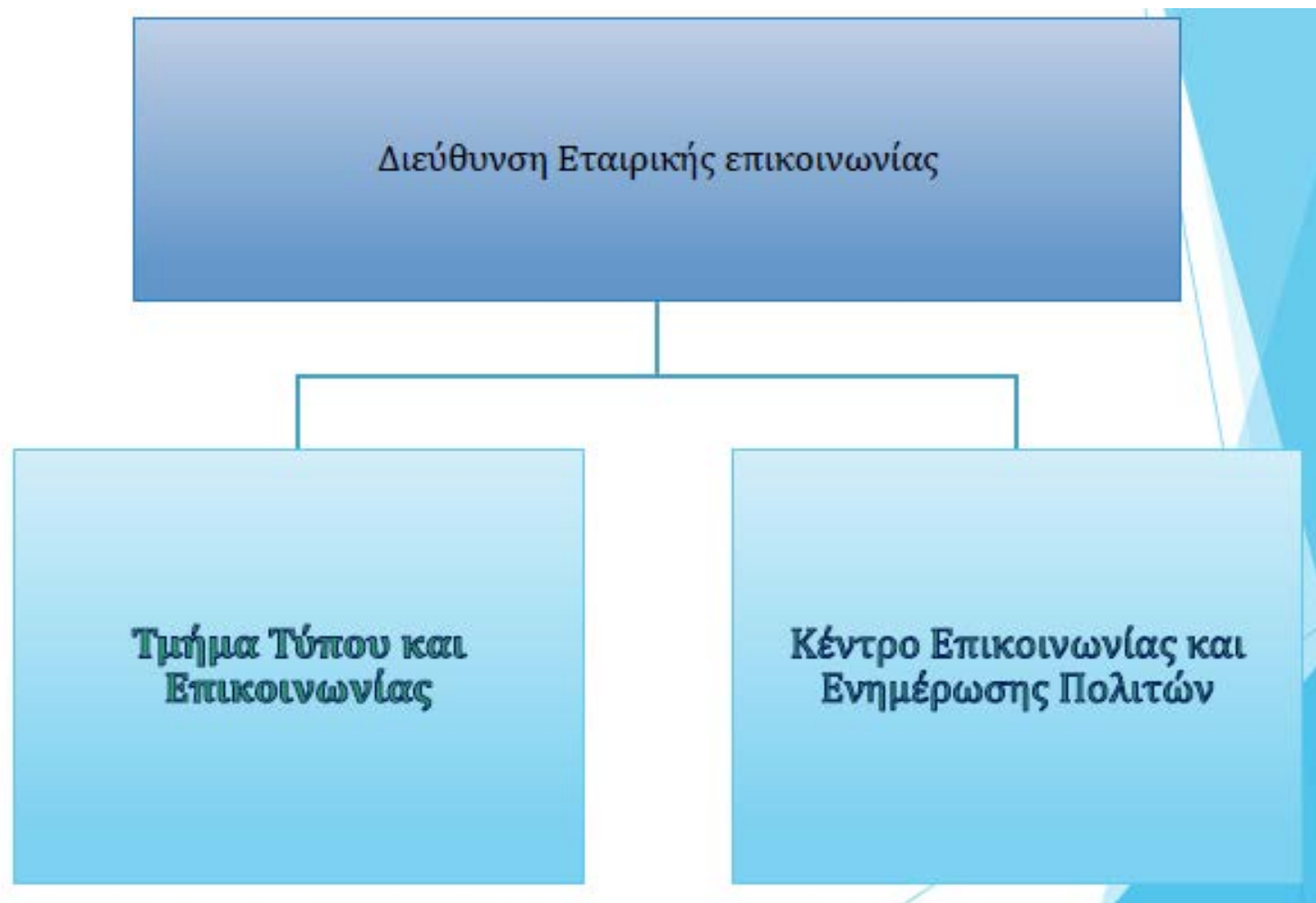
ΑΔΑ: 6ΠΟΣ465Θ1Ε-ΑΗ7

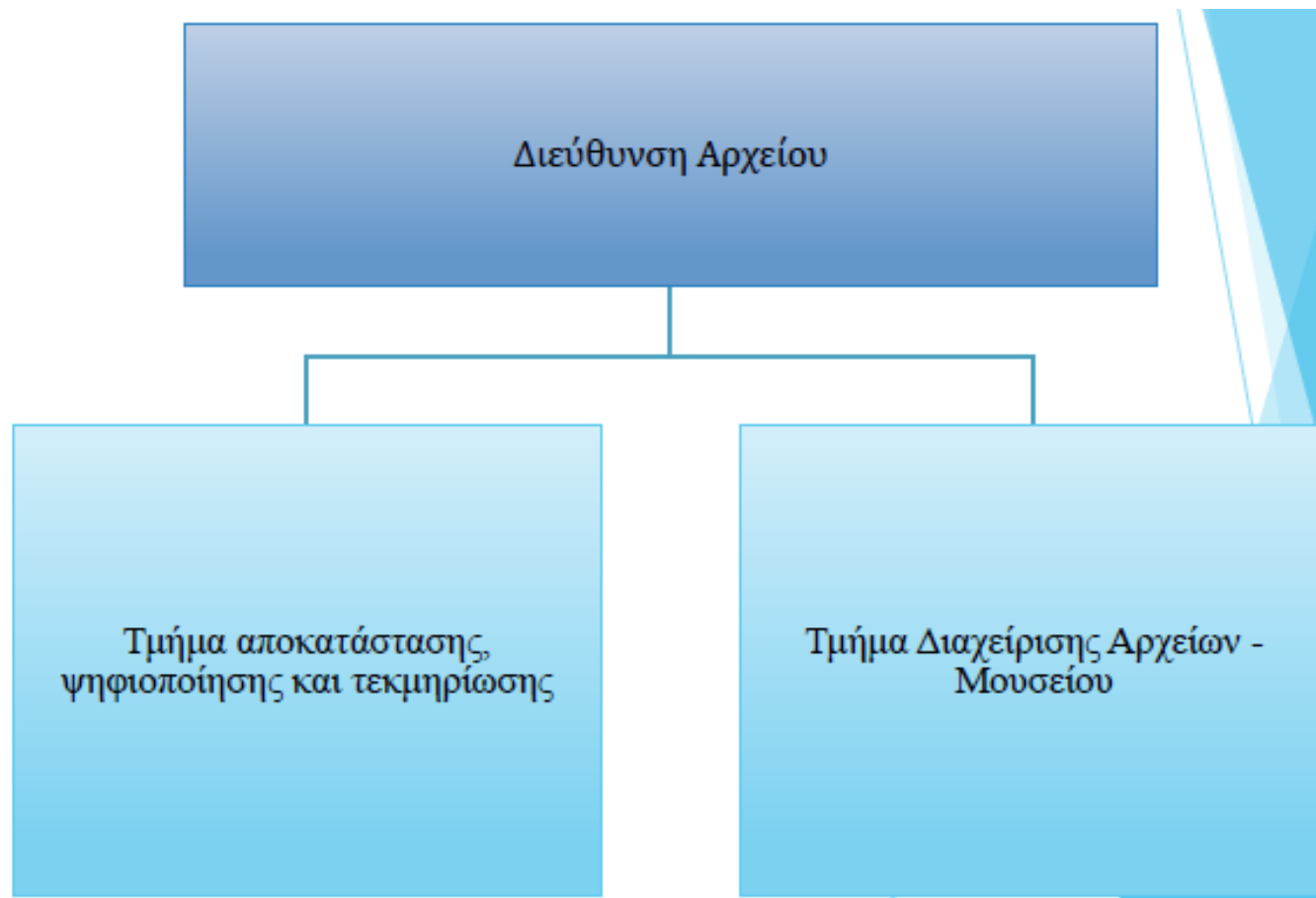
(Πηγή: ΕΡΤ, 2016)

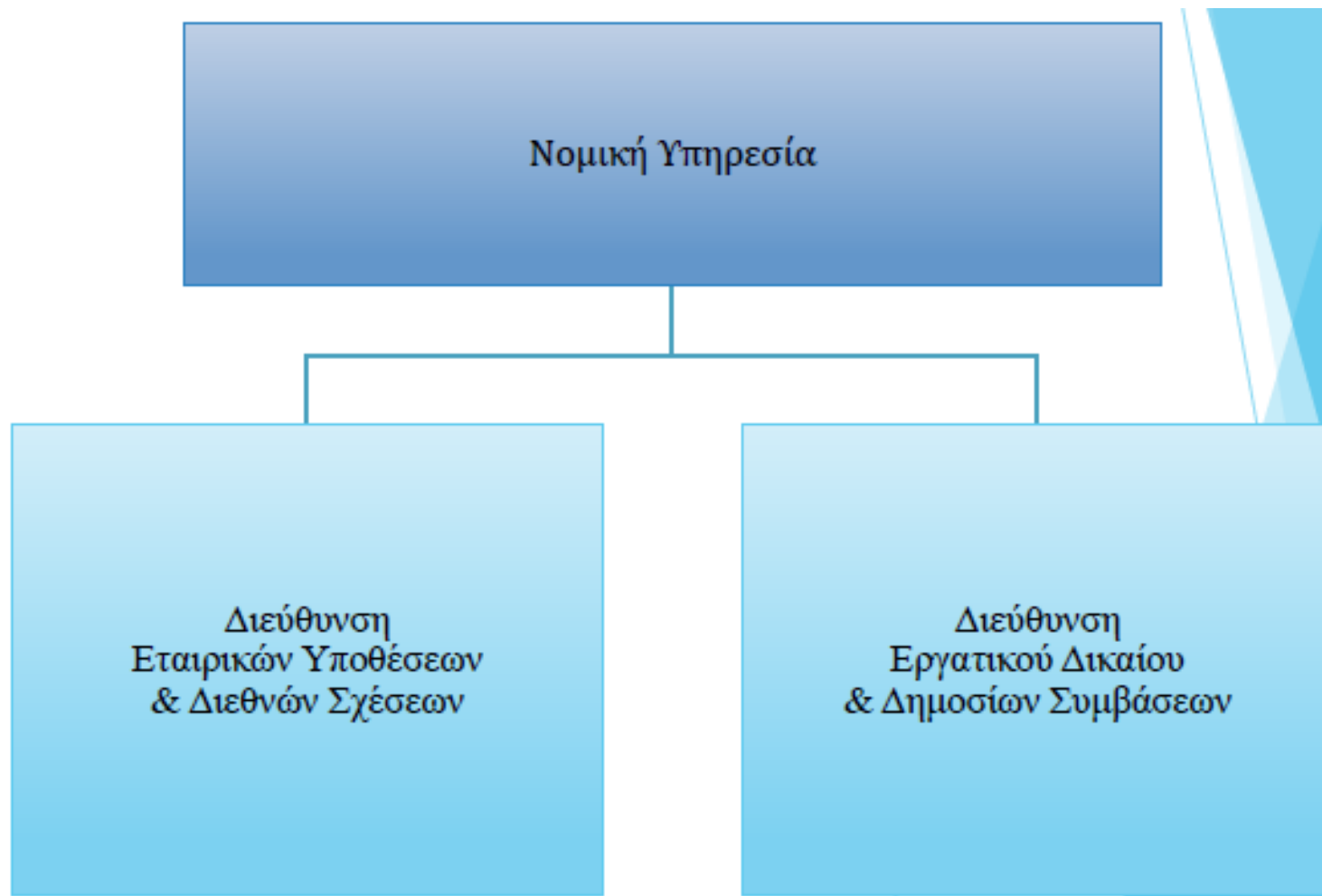
(Πηγή: ΕΡΤ, 2016)

(Πηγή: ΕΡΤ, 2016)

(Πηγή: ΕΡΤ, 2016)

(Πηγή: ΕΡΤ, 2016)

